MAGYARNÁNDOR - műemlék

Templomaink története

Szent Miklós tisztelete – *MAGYARNÁNDOR*

Eredetileg Nándor volt a község neve, csak 1906 körül kapta a „magyar" előnevet. A pápai tizedjegyzékben a 1330-as évek közepéig megtalálható, a XVI. század végén Nádasdy Ferenc a birtokosa, a török időkben Landor néven szerepel öt adóköteles házzal.

1660-ban *Balassa Imre* részbirtokaként említik, majd a *Jeszenszkyek* és *Gerhard* családok birtoka, később az alsópetényi uradalom része, *Esterházy Miklós* a részbirtokos. 1826-ban a *Prónay* családé.

A *Szent Miklós* püspök tiszteletére felszentelt temploma 1743-ból már anyakönyvi bejegyzéseket őriz; *Historia Domusa* 1830-as keltezésű, a *Canonica Visitatio* két évvel későbbi.

A törökdúlás előtt itt állott kis templom és a külön épített kő harangláb három harangjával őrizte a mögötte lévő temető nyugalmát. Első plébánosa *Péber Gergely* volt, de valamenynyi, azóta itt működött pap neve szerepel a precízen vezetett feljegyzésekben.

A jelenlegi templom a régi helyére épült, *Carolus Duliczky* építőmester vezetésével. 1855 április 21-én került sor az alapkő letételére (a mestert valami botrányos ügy miatt perbe fogták, így még azon esztendőben *Canizsai Alajos*, váci uradalmi építész folytatta a megkezdett munkát). A templom helyén a talajt mintegy méternyi vastagon legyalulták, majd ezt követően egy *Láng* nevű balassagyarmati kőművesmester készítette el az épület „fundamentomát".

1858. december 12-én ünnepélyesen felszentelte a nándori születésű romhányi kerületi esperes, *Poroszkay Péter*, aki itt született 1767-ben és a budai egyetemen végzett teológiai tanulmányait követően „hittudorrá" avatták. Ugyancsak ő adományozta templomának a jelenleg is látható, *Szent Miklóst* ábrázoló oltárképet. A templom teljes építési költsége 12 698 forint volt, ehhez jelentős segítséget nyújtott *Roskoványi* püspök úr is. Közadakozásból vették a hívek a *Mária-oltár Szűzanya-szobrát*, és még a felszentelés évében *Varga Gábor János és Kiss Ferenc* Budapesten vásárolt templomi lobogókat.

Sajnos, a természeti csapások nem kerülték el a falut és templomát, víz, sáskajárás, tűz. Ez utóbbi 1881. március 18-án volt, a falu 11 háza leégett, a templom zsindelytetőzete és tornya teljes mértékben tönkrement, a harangok megolvadtak, illetve a toronyablakon kizuhanva széttörtek. Ismételt közadakozás révén új harangokat öntöttek „...*Pozdech J.* utódai: *Thuri J. és Kasts Imre* Budapesten." A középső méretű harang 40 évvel későbbi, ám a tűzvészt túlélő kisharang *„Fusit me Ioan Ernest Christeli Poszsonii anno 43"* felirat alapján *Christelly János Ernő* pozsonyi harangöntőmester műve 1743-ból. (A mester 1733 és 1767 között működött.) 1833-tól áll a templom előtt *Nepomuki Szent János* szobra. 1915-ben Angster-orgonát kaptak.

A klasszicista épület fából készült főoltára is ilyen stílusú. Hajója három dongaboltozat szakaszos, déli oldalon lehet a kórusra és a toronyba jutni; a templom öreg, kopott padozatát süttői mészkőre cserélték, a szentély esztétikai értékét pedig a tardosi vörös mészkő emeli. A XVII. sz. végén már a váci egyházmegyéhez tartozó templom plébánosai közül néhány név, áldozatos munkájuk emlékeként: *Rófusz Gábor, Vitéz Béla, Bencsik István, dr. Hanti Ferenc, Frajna Mihály, Márton Mihály, Hefler Gábor, Fekete Péter, Ipolyi Károly.*

D. F.

pesti színművész.

Megidézett reformkor – „Nem hal meg az, ki milliókra költi dús élete kincsét . . .”

„A napba repülő sas”

Az 1825–1848 közötti közel negyedszázadot összefoglalóan reformkornak nevezi a magyar történetírás. Ez az az időszak, amikor a hosszú szünet után helyreállított rendi alkotmányosságnak köszönhetően az országgyűléseken megjelentek a reformok képviselői.

Ezek a kiemelkedő személyiségek, *Széchenyi István, Kölcsey Ferenc, Wesselényi Miklós, Deák Ferenc, Kossuth Lajos* már nem a régi sérelmi politikát folytatták, hanem azt tekintették legfőbb céljuknak, hogy az országot a feudális rendszerből átvezessék a polgári rendszerbe. Mintaként Angliára, Franciaországra, Belgiumra, Hollandiára és a fejlettebb német államokra tekintettek, ám az ott született megoldásokat a magyar viszonyokhoz kívánták alakítani.

Mindannyian tudatában voltak annak, hogy Magyarország nem változtatható egyik pillanatról a másikra elmaradott mezőgazdasági országból a nyugati államokhoz hasonló, fejlett iparral és kereskedelemmel rendelkező országgá. Azt is tudták, hogy az ország polgárosítása csak akkor szolgálhatja a magyarság érdekeit, ha az átalakítás során a jogfosztott jobbágyság is polgári tulajdonhoz és szabadsághoz jut. A kor legfontosabb jelszavai: „haza és haladás”, illetve „szabadság és tulajdon” ezeket az eszményeket fejezték ki.

A filmek ebbe a pezsgő, izgalmas korszakba viszik el a nézőt. *Kárpáthy Zoltán* történetében feltűnnek a korabeli konzervatív és reformer erők küzdelmének epizódjai, tanúi lehetünk a reformkor békés alkotómunkájának, a polgári átalakulást szolgáló egyesületi életnek, a lóversenyeknek, a politikai párbajoknak, az 1834-es pesti árvíznek.

„A napba repülő sas” című film *Széchenyi István* pályafutását mutatja be születésétől reformkori pályafutásának csúcsáig, a korabeli dokumentumok alapján, s egyben tárgyalja legfontosabb, a reformeszméket az általánosítás magas szintjén kifejtő munkáit, a Hitelt, a Világot és a Stádiumot. A reformkor nem csupán a jobbágyfelszabadításért, a polgári átalakulásért folytatott politikai harcok időszaka volt, hanem ekkor kezdődött meg az ország modern közlekedési infrastruktúrájának létrehozása is. Széchenyi egyik legfontosabb alkotásának, a Lánchídnak az építését és történetét mutatja be a Magyar évszázadok sorozat filmje.

Szintén Széchenyi volt az egyik kezdeményezője a folyószabályozási munkálatoknak, amelyek legnagyobb hazai mérnökegyéniségét, *Vásárhelyi Pált* ismerhetjük meg egy dokumentumfilmből. A gazdasági alkotás időszakán kívül ez a negyedszázad az európai színvonalú magyar képzőművészet korszaka is. Ez *Szentpéteri József*, a rimaszombati születésű ötvösművész tevékenységén keresztül kerül bemutatásra. Az estet *Arany János* verse, a „Széchenyi emlékezete” zárja. Ennek szállóigévé vált sorai, „nem hal meg az, ki milliókra költi dús élete kincsét, ámbár napja múl” hűen fejezik ki a korszak máig szóló üzenetét. A korszak történeti kérdéseiről *Gergely András, Csorba László* és *Hermann Róbert* történészekkel beszélget *Szakály Sándor*. A műsort a Duna Televízió sugározza március 1-jén vasárnap 19.15 órától.

Népszerűek voltak dekoratív portréi – Megérezte a 19. század szellemét

Száz éve hunyt el Barabás Miklós

A napokban múlt száz esztendeje, hogy nyolcvannyolc éves korában elhunyt márkosfalvi Barabás Miklós, a magyar biedermeier festészet legnagyobb alakja.

A reformkorszak szellemi életének szinte minden jelentős egyéniségét megörökítette, festett táj- és életképeket, ábrázolt aktuális eseményeket (A Lánchíd alapkőletétele, 1842), de fő munkája az arckép volt. Különösen modern akvarelltechnikával festett, finoman idealizált dekoratív portréi népszerűek voltak. A század szellemét, eszméit, pátoszát, életérzését, ízlését pillantásukban őrző arcok és a népi élet anekdotikus festője több mint ötezer művet hagyott hátra.

Magyar

Nanni Unghero

epitez

XVI n. Toszkána

irod

DélB 152. l

Magyar királyi államvasutak.

T. Mühely

Miután keresményemnek 191.....é

tésénél.....

jelenhetek, keresményemnek átvételére ...

nevü munkástársamat szóbelileg megbizt

Kelt ....., 191.....

.....

tanu.

.....

tanu.

Magyar neurotikus építészet

Bardon Alfréd dr:
Erdélyi építészet –
keresztény építészet.
Építészet 1943. 2. füzet

T. EUROPA RT.

Budapest.

Kérem további intézkedésig kiadványaikból az alábbi példányszámokat küldeni:

Magyar Nemzet	Szörn	8 - vasárnap	16
Független Magyarorsz.			
Film, Szinház, Irodal.			
Képes Sport			
Magyar Rejtvény Ujság			

Krebs Kanalyné
aláírás.

Kistarcsa, 1942 Február hó 4

Magyar nemzeti építészet

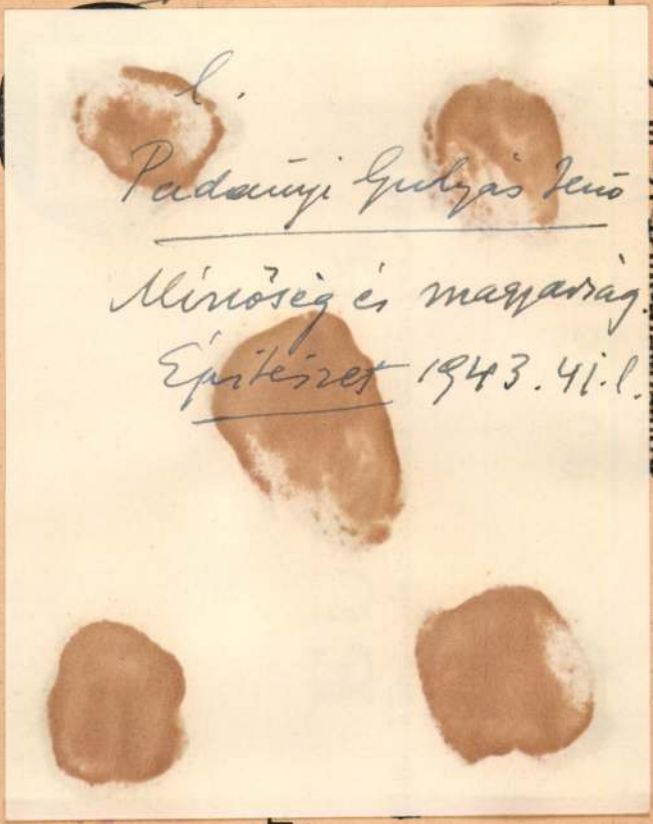

L.

Padányi Gyulyás Jenő

Minőség és magyarság

Építészet 1943. 41. l.

MŰL

T. EUROPA RT.

Az Önök terjesztésében lévő kiadványokból részemre az alanti példányszámot kérem küldeni:

Collisban vagy ~~*Postán*~~ *(nem kívánt rész törlendő!)*

Magyar Nemzet		Film, Szinház, Irodalom	Független Magyaror.	Képes Sport	Rejtv. Ujság	Sztár			
köznap	vasárnap								
55	75	60	40	10	15	15			

Kelt 1942. II. 7.

MÜLLER LAJOS
HIRLAPBIZOMÁNYOS
LÉVA

aláírás.

VÁLLALKOZÓK KÖZLÖNYE ÉS MAGYAR ÉPITŐK LAPJA

HUSZONKETTEDIK ÉVFOLYAM. | 21 SZÁM | BUDAPEST, 1916. OKTÓBER 11.

NEMZETIBB, VAGY NEMZETKÖZIBB LESZ-E AZ ÉPITŐMŰVÉSZET?

Az épitészeti szakkörök talán soha annyit nem foglalkoztak az épitőmüvészet jövőjével, mint mostanában. Egész Európán végigáramló folyamat ez most, amivel az entente államai ép ugy foglalkoznak, mint a központi hatalmak népei. A háboruban ugyanis most értünk ahhoz a fázishoz, ahol az összekeveredés a legmagasabb fokot érte el. Magyarok vannak Szerbiában, orosz földön, olasz földön; németek: Belgiumban, Franciaországban, Oroszországban, Szerbiában, Bulgáriában, Görögországban, Törökországban, Egyptomban, nem is szólva a gyarmatokról. Angolok: Franciaországban, belga területen, Szalonikinél stb. A népek keresztezése talán soha ilyen intenziv nem volt, mint a világháborunak mostani periodusában.

Ennek, a keresztül-kasul való érintkezésnek már is feltünő jeleit láthatjuk a különféle nyelvekben. A német nyelvben francia szavak, a franciában német, a németben orosz, az oroszban német és igy tovább. A szavak természetesen csak a fogalmak követői, fogalmaké, melyek szinte észrevétlenül plántálódnak át egyik nemzetből a másikba, egyik fajból a másikba. Valami furcsa, de természetes asszimiláló folyamat megy itt végbe a népek között, amit a nyelvi megnyilatkozások mellett, már bizonyos népszokások átszivárgásán is konstatálni lehet. Az idegenben járt katonák öntudatlanul olyan idegen faji szokásokat hoznak magukkal, ami a magasabb szellemi képességeknél szintén magasabb fokon mutatkozik.

Az idegenbe vetődött intellektuok természetesen nem zárkozhatnak el az idegen intelligencia hatásaitól, amint, hogy az idegenbe vetődött müvészek sem hunyhatják le szemüket az uj és idegen motivumok elől, melyekkel folyton-folyvást találkozniok kell.

Olyan hatások ezek, melyekkel nem lehet nem foglalkozni, s amelyeknek következményeivel minden téren, tehát az épitőmüvészetben is foglalkozni kell. Nézzük csak a különféle harctereken létesitett temetőket, temetői emlékeket és katona sirokat. Az alkotó müvészek — tartozzanak bármily nemzetséghez is — ez feltünő jelenség — már nemcsak ahhoz alkalmazkodnak, hogy milyen nemzetségüek azok a katonák, akiknek emlékét épitészetileg megörökitik, tehát nem csak azzal törődnek vajjon német, magyar, orosz, vagy szerb katonáknak létesitenek-e emléket, vagy temetőt, hanem a jellemző stilus-lerögzitésében mindig a lokális viszonyokhoz, a környezet természetéhez és viszonyaihoz is alkalmazkodni igyekeznek.

Ma már az Európában létesitett valamennyi katonai temetőnek „Lokal couleur«-je van, ami azt jelenti, hogy a müvészek mind azon a nyelven igyekeznek kifejezni emlékcéljukat, amilyen idioma füződik a halott hősökhöz és amilyen az idiomája annak a darab földnek, amelybe a halott hősök, a világháboru elnémult szereplői elpihentek.

Egy darab földtől már csak egy kis szorzási müvelet választ el a fajoktól és nemzetektől. Mindebből önkéntelenül merül fel tehát a kérdés, milyen lesz a jövő épitészeti dialektikája? Nemzetibb, vagyis lokálisabb lesz-e, mint eddig volt, vagy még az eddiginél is nemzetközibb? Körül folyik most a vita és a két szélső vélemény egyenlő argumentumokkal állja a csatát.

Szerény véleményünk szerint, ennek a vitának se célja és egyelőre pozitiv bázisa nincsen. A háboru alatt, egy ziháló folyamat közepette ugyanis a legjobb próféta sem következtethet biztosan arra, mi lesz és hogy lesz azután, amikor ez az állapot megszünik és vele együtt a föltételek, az okok és a következmények is megszünnek, részint pedig más irányba terelődnek. Minden együtthatónak kellő mérlegelésével, higgadtan és józanul most valószinüségnek látszik az, hogy a háboru utáni épitőmüvészet és vele minden müvészet — bármily furcsán hangzik is — nemzetibb és egyuttal nemzetközibb lesz, mint eddig volt. Minden nemzet — a győző és a legyőzött egyként — minden eddiginél nemzetibb, mondhatnók: sovénebb kifejező szándékkal igyekszik majd emlékeit a jövő, a történelem részére megörökiteni, de csaknem bizonyos, hogy eközben azt a tendenciát is igyekezni fog kifejezésre juttatni, hogy ezt az emlék-beszédet ne csak a saját fajtája és a saját históriája értse meg, hanem azok az idegen fajták és idegen históriák is, melyeknek elvitathatatlan szerepük volt ebben a történelmi drámában. És itt nem szabad elfeledkeznünk arról a hatásról sem, amit a különféle idegen kulturák megismerése éppen azokra gyakorolt a legintenzivebben, akik hivatottak arra, hogy ezt a kőbe vésett históriát az utókor számára megirják, hogy minden idők és minden nemzetek részére olyan architektónikus emlékalbumot tegyenek le, amelyben minden állam nemzeti históriája olyan nemzeti hős költemény legyen, amelynek benső ritmusát és csengését az idegenek is megérezzék és megismerjék.

Többé-kevésbé — kicsiben — minden háboru után igy volt ez. Háboruk után voltak mindig a legnagyobb stilus keveredések és egyuttal a legnagyobb stilus hazafiságok. Igy volt ez, bármennyire összeegyeztethetetlennek is lássék és nyilvánvalóan igy lesz ezután is, ha lesznek is ma még előre nem látható árnyalati különbségek és, ha a jelenség nem is minden nemzetnél lesz egyformán megnyilvánuló.

Ha ide vonatkoztatjuk a kérdést: magyarabb lesz-e a háboru után a magyar épitőmüvészet? Azt felelhetjük: okvetlenül magyarabb lesz, okvetlenül keresni fogja azt a kifejezési formát, amelyből müvészetének magyar fajisága minden eddiginél markánsabban kitünjék. De az is bizonyos, hogy igyekezni fog magát a határokon tul is megértetni és ehhez legalább olyan külsőségek, mondjuk olyan gesztusok szükségesek: amik az idegen értelmet és tájékozottságot közelebb tudják hozni hozzánk.

A nemzetek jövő alakulása és érintkezése, illetve érintkezésének körülményei — gazdasági, kulturális és érzelmi körülményei — a háboru után okvetlenül befolyással lesznek az egész európai épitőmüvészet formabeszédére. Tehát a magyarokéra is.

R. P.

EFEL legujabb különlegesség **Olajos positiv fénymásolópapir**

teljesen tiszta világos és jól átlátszó alapon fekete élesen fedo vonalakkal.

Eredeti gyanánt használható. ✍ Éles positiv fénymásolatot eredményez. ✍ Egyszerü kezelés, csak vizben fejlesztendő. Tartós, a fénymásolat szine változatlan marad. ✍ Mintával készségesen szolgál

Fellner Leó, műszaki papirgyára BUDAPEST, V. Váci-ut 4. Sürgönycim: Positiv Bpest. 28—48 TELEFON 29—15.

Felülmulhatatlan szilárdság. Absolut térfogatállandóság. Könnyü litersuly.

A „MÁK ooo“ védjegyü tatai portland cement

speciális minőség vasbetonmunkák, asbestpala- és cementáru-gyártás céljaira.

Szilárdsága a szabványokat 3 nap mulva is már 100%-kal, 28 nap mulva pedig 200%-kal mulja felül.

Magyar általános kőszénbánya r.-t. cementosztálya

Magas homokfelvevőképesség. Budapest, V. Zoltán utca 2. Rendkivüli betonszilárdságok.

Csókás Gusztáv utóda **Bauer Károly**
asztalosmester, Budapest, I., Bors-u. 4. sz. Telefon 123-93.
Vállalkozik: Épület, butor és berendezési munkálatok készitésére, a legegyszerübbtől a legdiszesebb kivitelig.
Költségvetés dijtalan.

EGY ÁRPÁDHÁZI BAZILIKA MARADVANYAI.

Budát, a maga egészében már nem nevezhetjük a régi házak városának, — de bizonyos, hogy e jobbparti városrész a régi épitészet szempontjából még mindig elég alkalmat nyujt a szemlélődésre. Mindenesetre jóval többet, mint az idegenek részéről nem is épen ok nélkül amerikai izünek nevezett Pest. Mig ideát, e hangos, mozgalmas, előretörő városrész utcáin a régi házakat valóságos pergőtüzzel söpörték el az utolsó évtizedben, s ami régi épület van még, az a XVIII. században tul nem mutat vissza eredetével: Budán egész sor oly ház van, amelynek alaprajza, sőt egész külső megjelenése a XVII. ésXVI. századra vall. Utcákat találunk fenn a Várban, amelyek a középkori városalakulás emlékei, s ezenkivül uj épitkezések közben egyre előbukkanak nyomok, amelyek a Mátyás korabeli vagy még régebbi idők— bár halvány, ugyancsak csonka — őrzői.

Ily épitészeti nyomokra bukkantak most Ó-Budán, az uj református paplak alapzatának ásatása közben, amikor is vörös és fehér márványkövek tüntek elő, majd egy csiszolt márvány padozatba ütköztek a csákányok. A leletről értesitették a Müemlékek Orsz. Bizottságát, amely dr. Niezsinszky Bálint archeologust, egyetemi tanárt és Lux Kálmánt küldte ki helyszini szemlére, s a maradványok megvizsgálására. Véleményük az, hogy itt a sokat keresett régi budai székesegyház romjainak néhány darabja került elő a földből, amely minden valószinüség szerint II. Péter Árpádházi királyunk alatt épült. Erről a bazilikáról irta Banzanus püspök egy levelében, amikor Mátyás király halála után Budán járt: azon Ó-Budán, melyet ma faluszerüen laknak, van egy felépitésénél, szerkezeténél és müvészeténél fogva nagyszerü bazilika, amely valóban méltó arra, hogy nem azon a helyen, »mely szinte pusztaság, hanem bármilyen hires városban emelhették volna. . .« Idők folyamán, mint Buda sok egyéb monumentális épülete, ugy eltünt a föld szinéről, hogy még a helyet sem tudták a kutatók megtalálni, ahol állt. A régi Pest-Buda históriájának egyik legalaposabb ismerője, Salamon Ferenc évégből több helyen ásatott, de minden eredmény nélkül. Az eddig talált leletek egy része a székesegyház gazdagon kiképzett előcsarnokából, más része pedig a keresztfolyosójáról való. Lux Kálmán dr. megállapitásai szerint a maradványok különösen a keresztfolyosó részletek, mütörténeti értékben vetekszenek a nyugat legelső rangu müemlékeivel, igy a hires maulbronni vagy zwetli apátsági templomokkal, amelyek szintén a XII. századból valók. Megemlitjük, hogy Budapest területén a XII. századból, e romokon kivül mindössze a belvárosi templom jobb tornyának egyik párkány részlete maradt fenn, s plasztikai emlék gyanánt egy Krisztus-dombormü a tabáni templom sekrestye alatt.

Épitő munkálatok.

A fővárosban.

A Fővám-téri uj baromficsarnok épitési munkálataira a székesfőváros tanácsa október második felében versenytárgyalást fog kitüzni. Az épitésre 300,000 k irányoztatott elő.

Munkástelep épitése. A Weiss Manfréd rt. hatalmas komplexumon több száz munkásház épitését határozta el csepeli tölténygyárának környékén.

A Szent István-kórház uj gyermekpavillonja épitésénél végzendő alábbi munkákra a székesfőváros tanácsa által szeptember 27-én tartott versenytárgyaláson ajánlatot tettek: a föld-, kömüves- és elhelyező munkára: Lakos Alfréd 69,773 k-val, Mód Lajos 79,953 k-val, Kolozs Lajos 54,430 k-val, Kemény és Tisza 59,730 k-val, Holstein és Sterner 53,423 k-val, Szerenchy Géza 65433 k-val, Molnár István 69,355 k-val, Ágoston Géza 56,654 k-val, Biró Károly és Gyula 67,042 k-val, Wippler és társa 68,757 k-val;

az asztalos munkára: Várady József 17262 k-val, Kleckner László 15,713 k-val, Wiener A. utóda 26,552 k-val, Malomsoky József 16,565 k-val;

a lakatos munkára: Berényi és Lengyel 13,631 k-val, Fleischmann Gyula 15,299 k-val. Döntés nem történt.

Burgonya feldolgozó gyár Budapesten. Magyar szárito és burgonyaipar rt. cég alatt 300,000 k alaptőkével Budapesten uj részvénytársaság alakult burgonyaliszt, burgonyamorzsalék és zuzott burgonya előállitására berendezendő gyár létesitése végett. Az igazgatóság tagjai: dr. Miskolczy Imre orsz. képv. (elnök), dr. Lessényi Béla Dezső müszaki igazgató, Zánkay Viktor és Kaszás Ernő. Felügyelőbizottság: dr. Miskolczy József, Rohonczy Hugó, Kaszás István és Fleischmann Emil.

A vidéken.

Uj posztógyár Trencsénben. A Magyar általános hitelbank Trencsénben posztógyárat szándékozik létesiteni és e célból már vásárolt egy nagy telekkomplexumot Trencsénben, ahol a gyárat már a jövő év tavaszán megkezdik épiteni. A földmunkálatokat még a télen meg fogják kezdeni. Az uj gyárat négy millió k befektetéssel létesiti a Hitelbank, amely rövid időn belül külön részvénytársaságot fog alapitani erre a célra. A trencséni posztógyár kétszáz szövőszékre lesz egyelőre berendezve.

A pécs-gyárvárosi uj elemi iskola épitési munkálataira Pécs város tanácsa közelebb kitüzi a versenytárgyalást. Az épitkezésre 180,000 k irányoztatott elő.

Rézgálicgyár épitése Kecskeméten. Zaboretzky Ferenc és fia kecskeméti vállalkozó cég rézgálicgyárat szándékozik Kecskeméten létesiteni.

Árvizvédelmi munkák Dunabökény—Ujpalánkán. Dunabökény—Ujpalánka bácsmegyei községek mintegy 1700 kat. hold kiterjedésü dunai ártér birtokosai elhatározták, hogy földterületüket az árviz elöntése ellen töltésépitéssel biztositják. A munka mennyisége 400,000 köbm. földmozgósitást igényel, a munkálatot az érdekeltség házi kezelésben kivánja elvégeztetni, ha a megfelelő munkaerőt biztositottnak látná. Érdeklődők forduljanak Dunabökény róm. kath. plébánosához, esetleg az ujvidéki m. kir. folyammérnöki hivatalhoz.

Hidak épitése Mármaros vármegyében. A kereskedelemügyi miniszter az 1. számu Tiszahid ujjáépitésénél végzendő vasfelszerkezeti munkára a Schlick-Nicholson rt. 104,500 k és a Szabad. osztrák magyar államvasuttársaság 134,200 k ajánlatával szemben a kistarcsai Gép- és vasutfelszerelési gyár rt. 93,024 k ajánlatát fogadta el. Az alépitményi munkára, minthogy arra pályázó nem akadt, ujabb versenytárgyalás fog kitüzetni. A 32. és 33. számu Mária-hidak vasfelszerkezeti munkáira a Gép- és vasutfelszerelési gyár rt. (Kistarcsa) részéről 34,452 k-val beadott ajánlatot a kereskedelmi miniszter visszautasitotta.

Mütárgyak épitése Aradmegyében. Az arad—soborsin—dobrai állami uton levő 85., 86., 135. és 140. számu mütárgyak ujjáépitésével Vlatt István aradi vállalkozó bizatott meg az aradi államépitészeti hivatalban augusztus 7-én tartott árlejtésen beadott 14,855 k 56 f-es ajánlata alapján.

Uj bőrgyár Győrött. A győri bőriparosok termelő szövetkezete azzal a kérelemmel fordult Győr városához, hogy egy uj bőrgyár létesitésének céljaira 3100 négyszögöl telket adjon a legmérsékeltebb áron. A szövetkezet — amely az O. K. K. ipari szövetkezeteinek konszernjébe tartozik — félmillió koronát akar befektetni a gyártelepbe. Kezdetben 300—350 munkást foglalkoztatna a gyár, amely főleg hadfelszerelési cikkeket (bőrtáska, hátizsák, cipő, csizma stb.) fog gyártani.

Uj iskolák Nagykanizsán. Nagykanizsa város tanácsa három, egyenként nyolc tantermes uj elemi iskolát épittet.

Vasutépitészet.

Előmunkálati engedélyek. A kereskedelemügyi minister Skublics József vigvári földbirtokos pösztyéni lakosnak a pösztyén—verbói h. é. vasut Rakovic állomásából kiágazólag Vigvár, Nagykosztolány és Spáca községek érintésével a Máv. Nagyszombat állomásáig és a fenti vonalból kiágazólag Vittenc községig vezetendő szabványos nyomtávu gőzüzemü h. é. vasutvonalra; a Ganz-féle villamossági rt.-nak az Orsova községben a Magyar folyam- és tengerhajózási rt. hajótelepe előtt a Széchenyi-ut egy alkalmas pontjából kiinduló-lag, a Széchenyi-uton, Kereszt-utcán, Dunasoron, Skerla-téren, Korona-utcán, Csernautcán, Karánsebesi-uton át az állami ut irányát követve a Máv. Herkulesfürdő állomásáig s innen a fürdő kocsiutját követve, a herkulesfürdő—mehádiai országuton át a Ferenc-fürdő, Mária-fürdő, Gyógytéren át és Ferenc József-udvar előtt elhaladva, a Teréz-udvarig vezetendő villamos üzemü h. é. vasutvonalra az előmunkálati engedélyt meghosszabbitotta; Gregersen G. és fiai budapesti cégnek a Németdiószeg állomásától Nagyfödémes, Nagyjóka, Illésháza, Kismagyar, Nagymagyar, Gomba és Béke községek érintésével a pozsony—komáromi egyesült h. é. vasutvonalra az előmunkálati engedélyt egy évre megadta; Scheiber József mérnöknek a Bleuer és Scheiber céggel benyujtott felterjesztésben tett ama bejelentését, miszerint a Máv. Győr állomásától Sashegy és Táplány puszták, Peér, Mindszent, Mezőörs, Teleki és Aszár községek érintésével a cs. és kir. szab. déli vaspálya Kisbér állomásáig vezetendő fővonalból és ezen vonalból Peérnél kiágazólag Bössy, Bana s Bábolna községek érintésével a Máv. Ács állomásáig vezetendő szárnyvonalból álló szabványos nyomtávu gőzüzemü h. é. vasutvonalakra a meghosszabbitott előmunkálati engedélyből folyó jogokat és kötelezettségeket a fent nevezett cég reá ruházta át, illetve, hogy ezen jogokat és kötelezettségeket elvállalta, tudomásul vette, egyben az előmunkálati engedélyt egy évre megujitotta; Fóris Vilmos budapesti épitési vállalkozónak a Máv. Bátaszék állomásából kiágazólag Báta, Dunaszekcső, és Bár községek határain át a mohács—pécsi vasut állomásáig és innen folytatólag Földvár, Udvar, Főherceglak és Baranyavár községek határain át a Máv. Baranyavár—Pélmonostor állomásáig vezetendő szabv. nyomt. gőzüzemü h. é. vasutvonalra az előmunkálati engedélyt egy évre meghosszabbitotta; Scheiber József budapesti mérnöknek a Bleuer és Scheiber céggel

Magyar nemzeti
építőművészet

Laid

Jánszky magyar forma

l'extrémité des faisceaux de colonnes qui s'élancent svelte-ment jusqu'à l'entablement des arceaux des voûtes et s'appuyent aux piliers partant du ras du sol. A la clef de voûte, l'architecte a placé la rosace formée d'ampoules électriques destinée à l'éclairage artificiel de la salle (fig. 28). Les 16 fenêtres jumelles, dont chacune est large de 2 m et mesure en hauteur, avec les ornements du faîte, 8,80 m, sont disposées de telle sorte dans les enfoncements en forme de niche formés par les faisceaux de piliers richement articulés, qu'elles percent entièrement le fût supportant la calotte de la coupole.

L'effet spatial et la voûte en berceau des deux salons (table 29.) reliant à droite et à gauche la salle de la coupole aux deux salles de séances s'expliquent par le style baroque adopté par l'architecte. Mais les baies des fenêtres et des portes découpant presque entièrement les murs, ainsi que les arcs des embrasures des fenêtres avec

A MAGYAR ÉPITŐMŰVÉSZET ÚTJA

NEMZETI ÉPITÉSZET

Ebben a számunkban lezárjuk *„A magyar építőművészet útja“* c. ankétunkat. Összesen tíz hozzászólást közöltünk. Keresztmetszetét adtuk a nemzeti építészet kérdésének. Bemutattuk, hogyan gondolkoznak ma erről a kérdésről a magyar építészek. A nyilatkozatokat néhány jellemző alkotással illusztráltuk.

I. LESZÁMOLÁS EGY ELŐITÉLETTEL.

Dr. *Bierbauer* Virgil a korszerű építészet nagylendületű propagátora is hozzászólt ankétunkhoz a *Tér és Forma* ezévi 2-ik számában. Mivel ez a hozzászólás alapvető kérdések tisztázására ad alkalmat, az ankét eredményeit e hozzászóláshoz kapcsolódva foglaljuk össze. Mindenek előtt olyan alapvető kérdéseket kell tisztáznunk, amelyről azt hittük, hogy már túl vagyunk rajtuk. Ugy látszik azonban, hogy ezek, mint kisértő előítéletek még ma is automatikusan felmerülnek, valahányszor a nemzeti építészetről van szó.

Bierbauer dr. *a saját érveinket szögezi velünk szembe.* Az a benyomása (nem hiszem, hogy ez több lehet benyomásnál), hogy ankétunkban a magyaros építészet négy évtizedes vitája lángolt fel újra, hogy itt ismét a *„pártáról“* és a *„tulipánról“* van szó. Hogy az ankét csak „hangzatos nyilatkozatok“ halmozása, ami nem visz közelebb a célhoz és nem a helyes utat tapossa.

Nyilvánvaló, hogy Bierbauer dr. alapvető kérdésekben téved. Hiszen lapunk megindulása után, már a harmadik számban siettünk érthetően megmondani: *„... le kell számolnunk végre avval a tévhittel, hogy az a magyar, amit jól-rosszul összehordott népművészeti alkotások felhasználásával spekulativ úton megszerkesztek. Nem magyar egy épület akkor sem, ha azt fafaragványos és tulipános lepellel borítom is le.“* — Az a tény, hogy bevezető cikkünkben a negyedszázadelőtti magyar építészeti mozgalomra hivatkoztunk nem jelent egyebet, mint azt, hogy konstatáltuk a történelmi tényt, elismertük a mozgalom becsületes hősiességét és értékeltük azokat a letagadhatatlan eredményeket, amelyeket elsősorban népművészeti kutatásaikkal értek el. De megmondtuk azt is, hogy „a népművészeti alkotások lényege nem az, hogy *van,* hanem az, hogy *hogyan jött létre.* Milyen lélek inspirálta, milyen faji adottságok determinálták.“ Bierbauer dr. evvel *szemben* szükségesnek tartja századszor és ezredszer kijelenteni, hogy „a nemzeti jellegnek, mélyről, az öntudatok küszöbén alul fekvő lelkivilágából kell felsarjadnia.“ Azt hiszem ez lényegében ugyanaz, amit mi mondottunk: „Tisztában vagyunk avval, hogy a művészet *nem nacionálható,* ha az természeténél fogva, szükségszerűen nem nacionális. De mi épen ebben a szükségszerű és meg nem fojtható nemzetiességben hiszünk, ami úgy nő ki a nemzeti pszichéből, mint az akácfa a magyar földből.“

A „tulipán-kérdésben“ tehát egyek vagyunk s hiszem, hogy evvel ezt az előítéletet végre sikerült a nemzeti építészet kérdéséből kitisztítani. Más kérdés azonban az, amit a *Tér és Forma* „cirpac“ számához írt bevezetésben olvasunk: „Meg vagyunk győződve arról — olvassuk, — hogy azok, akik éles szemmel figyelik meg az e számban felsorakozó munkákat és azokat össze tudják hasonlítani, hasonló szellemű külföldi munkákkal, észre fogják venni, hogy ezek a magyar építészek nem csak utánoztak, *hanem önálló, reánknézve jellemző utakra tértek.“* A *Tér és Formának* ezt a véleményét nem tudjuk elfogadni. Hogy miért, ehhez ki kell fejtenünk azt, hogy mit is értünk *nemzeti építészet* alatt.

II. A NEMZETI LÉLEK ÉS AZ ABSZOLUT ÉPITÉSZET.

Abszolut építészetnek nevezem a korok és a közösségek fölött álló, az időben és térben örök törvények szerint megvalósuló építészetet. *Az* építészetet. Magát az építőművészeti „beszélőképességet“. Tehát nem a „nyelvet“, nem az „akcentust“ és nem a „tájszólást“. A művészet építészeti megnyilatkozásának egyetlen lehetséges módját.

A művészet ilyen építészeti megnyilatkozásának „ősnyelve“ a görög építészet formanyelve. (A többi ősnyelvek, az exotikus formanyelvek európai jelentősége a görög formanyelv mellett nem átütőerejű.) Ezen a nyelven keresztül jutott öntudatra a korokon és a közösségeken áthullámzó építőművészet. Ez az ősi formanyelv két síkon bomlott új értelemre: *a korok* és *a közösségek* síkján. A közép-

kor ugyan nagyon betemetkezett a maga világába és az ősnyelv hatása elmosódott, de az új korban annál nagyobb erővel itatja át a művészeteket. Az ősnyelv felbomlik reneszánszszá, később tovább bomlik a barokkban, azután elernyed a rokokóban, megmerevedik a copfban, felhigul az eklekticizmusban és meghal az imitációkban. De eközben új és új értelemre bomlik a nemzetek síkján: megszületik a francia, az olasz, a német és a többi stílusváltozat.

Ebből következik, hogy az építészetet két szempontból kell vizsgálnunk:

1. az *abszolut építészet* szempontjából és a
2. a *korok* illetve *a nemzetek* szempontjából.

1. *Az abszolut építészet* szempontjából az alkotó szellem *közös valutáját* kell keresnünk. (V. ö. *Babits* Mihály világirodalomtörténeti bevezetésével.) Ez az időt és teret átfogó valuta független a korok és a nemzetek külön valutájától. Törvényei abszolut és mindenütt jelenlevő művészeti törvények. Annak a kornak, vagy annak a nemzetnek az építészete, amelyben ezek az egyetemes értéktényezők nem fedezhetők fel: értéktelen és számításba nem jöhet. Az európai építészet ősnyelve kimerült. Ezen a nyelven a modern kor embere már csak dadogni tud. Sőt még a rendes beszéd is dadogásnak tünik, annyira idegen a mi világunktól. *Ez azonban nem jelenti azt, hogy semmi közünk hozzá.* A művészet *élettana* szempontjából, a nyelv *strukturája* szempontjából nagyon is nagyjelentőségű. Ha művészeti nyelvünk meg is változott, *élettana és strukturája mégis az ősnyelvben gyökerezik.* A modern építőművészet nyelve nem a *módban*, hanem csak az *eszköz*ökben új. Az építés ma is építés, csakhogy — mondjuk így — új a „hangszerelése". A „ritmusban" az „összhangzattanban" hozott ugyan újat, de a ritmus mégis ritmus maradt és az összhangzattanból sem lett valami egészen új elmélet. A konszonáns akkord épen úgy akkord, mint a disszonáns akkor, csak a hangösszetétel változott meg. Természetesen az eszközöknek ez a megújulása egészen új és nagy lehetőségek felé nyitott utat. A kifejezésnek új, gazdag lehetősége született meg, amely már a mi nyelvünkön és hozzánk beszél. Különösen áll ez az építőművészetre, mert itt az eszközökben forradalmi átalakulás történt. Ezenkívül az építészetnek a praktikumhoz való szoros kötöttsége a modern ember praktikus igényeit már nem elégítheti ki a régi eszközökkel. Tehát az új igény és az új eszköz megszülte az építőművészet új nyelvét. Az örök és változatlan törvények abszolut építészete *új öntudatra ébredt.*

2. *A közösségek* szempontjából nézve az építészetet (korokról itt most nem beszélek, a kettő különben kongruens), első kérdés, hogy *kifejezheti-e az építészet* (mindig abszolut építészetre gondolunk), *egy nemzet lelkét?* Hogyan lesz az építészet nemzetivé? Már az eddigiekből is következik, hogy kifejezheti. Azonban sohasem úgy, hogy kívül marad az internacionális, abszolut építészet világán. *Ady* Endre talán nem lett volna Ady Endre, francia hatás nélkül és mégis ki meri állítani, hogy Ady nem „ízig-vérig" magyar író, hogy nem fejezi ki a magyarság lelkét? Ady magyarságának nem ártott meg a francia hatás, mert a francia irodalomból és életből kapott benyomások nem jelentettek nála egyebet, mint *irói öntudatának felébresztését.* Megtalálta magában a művészt. A francia irodalom csak a *hajlamaihoz* szólt. Nem szivódott föl benne, mint a víz a szivacsba, hanem csak megmutatta, hogy ő is szivacs, akinek magába kell szívnia a magyar életet. Ezért itthon nem francia irodalmat facsart ki magából, nem lett *utánzó,* mert öntudatra ébredt alkotó ereje *magyar lelkén keresztül bomlott irodalommá.*

Tételünk tehát így hangzik: **a nemzeti építőművészet csak az abszolut építészet magaslatán álló, de a magyar pszichén keresztül kibontakozó alkotásokban fog megszületni.** Ebből pedig az következik, hogy

a) végzetesen téved az, aki éretlen nacionalizmusának ablaktalan kamrájába zárkózva valami *egészen* eredetit akar produkálni és elhitetni magával, hogy így megteremtheti az ú. n. „magyar stílust";

b) nem teremt sem építészetet, sem magyar építészetet az, aki valamely erőteljes, idegen kultúra hatása alatt *másol.* Ezek azok, akikre *Voltaire* azt mondja, hogy olyanok, mint a rossz gyomrú emberek: *úgy adják vissza az ételt, ahogyan megették;*

c) naívság félteni a nemzeti építészetet az abszolut építészet korszerű és internacionális új nyelvétől. Ez annyi, mint *a folyót félteni a medertől.* Szabó Dezső írja egy helyen (ő pedig a „legelfogultabban" magyar írók közé tartozik): „Az igazi szép mindig modern, az igazi művészet mindig aktuális, *az alkotó művész mindig kortárs".*

III. A NEMZETI ÉPITÉSZET FELTÉTELEI.

A nemzeti építészet ügye szoros összefüggésben van az egyetemes értelemben vett *magyar problémával.* A magyar sorskérdéssel, a magyarság függetlenségével, kultúrájával úgyszólván minden életfunkciójával. Amikor azt írtuk az ankét elején, hogy a kérdés *történelmi szükségszerűséggel* vetődött fel, akkor ez nem frázis volt. Aki csak egy pillantást vet a világpolitikai eseményekre, azonnal megállapíthatja, hogy a magyar nemzet előtt *két út* van: vagy megállja a helyét a népek tülekedésében,

Ára 1 pengő

ÉPITŐMUNKA

ÉPITŐMŰVÉSZETI ▪ ÉPITŐIPARI ▪ ÉPITŐTÁRSADALMI ▪ FOLYÓIRAT

A TARTALOMBÓL

A nemzeti épitészet problémája: Leszámolás egy előitélettel. — Abszolut épitészet és a nemzeti lélek. — A nemzeti épitészet feltételei. Szemben Grapiusszal.

Vita a magyar családi házról: A középosztálybeli családi háza. — A középosztály válsága és a családi otthon. — A magyar családi házépités speciális feltételei.

A balatonkörnyéki épitőmunka problémái: A fejlődő épitőkultura és az elavult törvények. — Kontárgarázdálkodás a Balaton partján. — Egy kis izelitő a kontárok terveiből.

Aktualitások: Épitészbürokraták és az élő-épitészet — Márai Sándor és a századvégi lakás. — A magyar képirók. — Épitőmunka és napi sajtó. — Épitőipari nagygyűlés. — Házadómentesség és a kartelárak. — Irodalmi és sajtó szemle stb.

A 2. SZÁMOT IRTÁK: Csaba Rezső — Folly Róbert — Káldy Ferenc — Kiss Tibor — vitéz Nemes Árpád — Pázmády István — Padányi Gulyás Jenő — Rottmann Elemér — Tömböly Dénes — Zeitler Sándor.

2

II ▪ ÉVFOLYAM ▪ 1934

ÉPITŐMUNKA

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL
BUDAPEST, I., PAULER-UTCA 5.
TELEFON: 52-3-71.

•

Postatakarékpénztári csekkszámla száma: 51,226.

•

Megjelenik évente tízszer.

•

Előfizetési árak:
egy évre 8 pengő
egy szám ára 1 pengő

•

Szerkesztő:
Zeitler Sándor

•

Munkatársak:

Antal Dezső — Árkay Bertalan — Báthory István — Folly Róbert — Fischer József — Györgyi Dénes — Jánszky Béla — vitéz Kapuváry Gusztáv — Kertész K. Róbert — Kotsis Iván dr. — Kiss Tibor — Lechner Jenő dr. — Möller Károly dr. — Müller Pál — R. Nászay Miklós — vitéz Sándor József — Prokisch János — Rimanóczy Gyula — Tömböly Dénes — Weichinger Károly. — Vidéki munkatársak: Barucha József (Nyíregyháza) — Hergár Viktor (Szeged) — Hoffmann László (Pécs) — Kiss Dezső (Székesfehérvár) — Tóth János (Szombathely) — Káldy Ferenc (Balatonfüred).

TARTALOM:

Glosszák 29
Folly Róbert: A magyarság néprajza . . 30
Csaba Rezső: Nemzeti építészet 31
Cső: Foto-építészet 34
Folly Róbert: Szemben Gropiusszal . . . 35
Vita a magyar családi házról 37
A balatonkörnyéki építőmunka problémái 40
Padányi Gulyás Jenő: A tisztviselő építész és az élő építészet 46
Megjegyzések 47
Irodalom — sajtó 50
Szerkezet és anyag 51

KOVÁCS A. ÖDÖN
gépészmérnök, központi fütés, vizvezeték és csatornázási vállalata
BUDAPEST VIII., Bezerédy-u. 8.
Telefon szám: 38-2-93

Aristos égetett tégla
olcsó és jobb a közönséges téglánál
SORG ANTAL ÉPITŐIPARI R. T.
Budapest X., Gergely-u. 8. Tel.: 46-0-79

Kunstädter Marcell
rajzeszközök, fénymásolatok, szakkönyvek stb.
Budapest VII., Thököly-út 53.
Telefon: 96-7-39 Telefon: 96-7-39

PREGITZER FERENC
cementárugyárában legolcsóbban szerezheti be
MOZAIKLAP
CEMENTLAP
BETONCSŐ
szükségletét
BUDAPEST, VIII.,
Hungária-krt. 152/a. Tel. 975-83

NEUSCHLOSZ-féle
lyukacsos dupla tégla
könnyü és jó hőszigetelő Tel. 901-49

Legtökéletesebb tetőfedő pala, fagy-, tűz-, és viharálló, jégveréssel szemben felülmulhatatlan.
Palacsövek, kéménytoldók, szellőző csövek, könnyü, tartós, rozsda álló.
MISKOLCZI és TÁRSA
BUDAPEST V., ALKOTMÁNY-U. 4. SZÁM.
TELEFON AUT. SZÁM: 290-44 és 209-45

vagy odaszegődik, valamely erősebb nemzethez s lesz gyarmat, más kultúráknak az uszája. *Németh* László írja kitünő kritikai folyóiratában, a *Tanu*ban: „Ez a kor feloszlatja a hajléktalan népek menhelyét, azt akarja tudni, hogy *melyik nép él és melyik haldokol.* A magyarságnak be kell bizonyítania, hogy nem szakítja szét a csontjain átsüvöltő változás."

A magyarság mindaddig menhelyen lakó hajléktalan nép lesz, amíg nem teremti meg a viharos történelem minden támadását kivédő, mindenkor készenlétben álló erős kultúráját. Ez az egyetlen, amit nem lehet büntetlenül elsöpörni és könnyedén megfojtani. Felelőtlen könnyelműség tehát a legnagyobb kultúrtényezőt, a művészetünket idegen művészetek másolásával *európaivá maszkírozni.* Ez a legegyenesebb út az idegen imperiálizmusok tátott szája felé s elsősorban a német kultúra éhsége felé, amely csak arra vár, hogy mikor érik meg ez a kis nemzet arra, hogy mindenestül elnyelhesse. Ez az a történelmi atmoszféra, amelyben nem állhat meg a magyar építőművészet azon a negativ ponton, ahová eljutott. A magyar irodalom talán a legjelentősebb kultúrtényezőnk. Felveheti a versenyt a nyugati kultúrák irodalmával. Építészetünkről ezt nem mondhatjuk. Természetes, hogy a történelem ítélőszéke előtt erre a magyarság megkaphatja a felmentvényt, hiszen ami keveset alkothattunk állandó elnyomottságunkban és viaskodásainkban, azt is elpusztította a rajtunk keresztül gázolók kegyetlensége. De a felmentvény *csak a multra* vonatkozik. A mult szellemét nem vihetjük át jövendőnkbe. A magyarság előtt új kapuk nyíltak. Nem sütkérezhetünk többé Bécs fénykörében, *meg kell tanulnunk a magunk eszével gondolkozni, és a magunk lelkével alkotni.*

Trianon, minden negativuma mellett is öntudatosító pozitívummá lehet. Példa erre a kisebbségi sorsba jutott magyarok belső átalakulása. Az a tény, hogy magyarságukat többé nem szimbolizálja semmi külsőség, zászló, himnusz, parlament, felvonulások és ünnepek, befelé, a lényeg felé fordította öntudatukat. Megszületett *a lelki magyarság.*

A csonkaországban még mindig erős kisértésekkel küzd a tiszta magyar öntudat. Még mindig több a *külsőség,* mint a belső lényeg. A fehér lovat áldozó, hazug turánizmus, az antiszemitizmussá korcsosodott fajvédelem, a zászlós, szobros és indulós hazafiság, hazugságok és látszatok felé tolja az alkotó magyar szellemet. Az uralkodó réteg úgylátszik nem alkalmas arra, hogy a magyarságból kihívja a termő életet. A panamákkal birkózó becsületeseknek nem marad idejük komoly alkotó munkára. A pártpolitika dominó-játékában felőrlődik a legbecsületesebb szándék is. És ami igaz az országra, igaz az építőtársadalomra is. A legtöbb nagyobbszabású alkotási lehetőség benne fuldokol valami politikai maffiában. Ha van alkotó szellem, az is megbénul a kénytelen alkalmazkodások, kenyérkérdéssé tett odasimulások kompromisszumaiban. Valami nehezen elemezhető köd üli meg a magyar életet, amitől tapogatózókká, kapkodókká leszünk.

A nemzeti építészet kivirágzásának első feltétele, hogy legyen *eleven, mozdító erejű, tiszta magyar közélet.* Hogy felváltsa a ködöt a csirákat előhívó napsütés. Az új magyar közszellem megszületésének feltételeit a következőkben látjuk.

a) Fel kell szabadítani a magyar népben elfojtott szabad alkotóerőt. Szóhoz kell juttatni a *praktikusan hazafias* magyarok helyett az *ideálokért dolgozó magyarokat.* Vezető szerepet kell adni az *értékek arisztokráciájának.*

b) A nyugat-imádatot fel kell váltania a *kelet* felé fordított nagyobb érdeklődésnek. Egyetlen nyugati nép sem áll olyan közel a tiszta magyar szellemhez, mint az ú. n. turáni népek, a finn-ugor, török-tatár népek mentalitása. A történelem annyi hazug réteggel takarta le a magyar élet őserejű gyökereit, hogy *vissza kell csákányoznunk magunkat oda, ahonnan elindultunk.* A honfoglaló magyarságnak, Csaba népének arca eltorzult. A legtisztább képlet még a *magyar parasztság.* Ezért a turáni népek intenzívebb tanulmányozása egy vonalba esik a magyar parasztság megismerésével és *kulturális szerephez vivő felemelésével.* Nem gondolunk itt a *biológiai fajelmélet* érvényesítésére, mert az élettani értelemben vett tiszta faj már feloldódott erkölcsé, lélekké, nyelvvé, kultúrává, amelynek átitató ereje a nem tiszta képletű, sőt idegen fajú egyedeket is képes magyarrá asszimilálni. (De ha van még a tisztát megközelítő magyar faji képlet, csak természetes, hogy ezeknek szerephez juttatása elsősorban magyar kötelesség. Mert ha ezeknek a munkája, élete, nemzeti berendezkedése teremt itt új közszellemet, úgy a magyarság asszimiláló ereje csak megnövekszik.)

c) A magyarságnak kelet és nyugat felé egészen különleges és nagyjelentőségű hivatása van. *A balkánnak nyugatot, a nyugatnak keletet kell közvetítenie.* Ebben a szerepében csak úgy állhat meg, ha a vereckei szoroson áthozott pszihéjében *feloldja a nyugatot.* Ezt csak úgy képes megtenni, ha kibontja önmagából igazi arcát: a keleti arcot. *Folly* Róbert és *Medgyaszay* István látták meg a hozzászólók közül ezt a döntő igazságot. Folly Róbert rámutat a nyugati *észszerűség* és a keleti *lelkiség* közötti nagy feszültségre, amit csak a magyarság tud kiegyenlíteni. Az a magyarság, amelyik képes lesz erre, világtörténelmi szerepet fog betölteni.

Mi következik mindebből a magyar építészetre?

a) A modern építészet ebben az új magyar kulturális atmoszférában minden erőszakos beavatkozás, mondvacsinált nemzetieskedés nélkül fog kivirágozni, mert ki *kell* virágoznia. Az abszolut építészet új nyelve beleömlik a megtisztult magyar lélekbe, *ott új öntudatra ébred* és új színekben bontakozik ki.

b) Az *epigon modernség*, a *mesterséges tradició*, a *nevetséges magyaroskodás:* légüres tér, amelyben *talajtalanul* imbolyog építészetünk és ezért csak vérszegény lehet. Ezt a nagygesztusú kapkodást végre *mederbe kell terelni.* Nincsen a magyar építészeti szakirodalomban semmi jel arra, hogy a magyar építészet útirányát ideológiailag tisztázni próbáltuk volna. Legfeljebb csak ösztönös keresésről beszélhetünk, amely azonban a nagy zűrzavarban könnyen mellékvágányra futhat. A kérdés ideológiai tisztázása elengedhetetlen, mert bármennyire nem az elmélettől függ a megvalósulás, mégis *párhuzamosan halad a kettő.* Amennyire öntudatoskodik bennünk a cél, annyira tisztulunk a céltudatos, teremtő munka képessége felé. Ugy bontakoznak ki a magyar építészzsenik, *ahogyan ezt számukra a magyar élet lehetővé teszi.* Amíg a magyar élet teremtő zseniket elfojtó légüres tér, addig termő életről beszélni sem lehet.

c) Épenezért az építészeti sajtónak kötelessége az építésztársadalomban *a célt a legkonkrétabb formában öntudatosítani.* Ankétunk a a bizonyíték arra, hogy sokszor még elemi kérdésekben sem látunk tisztán. Bierbauer dr. abszolut jóindulatában nem kételkedünk, azonban engedje meg azt a nem kevésbbé jóindulatú megjegyzést, hogy a különben nagyjelentőségű munkája ezen a ponton erőtlen. A „cirpac"-számban közölt épületeken nem látjuk a reánk nézve jellemző, önálló vonásokat. Ezekben az épületekben *nem ébredt még magyar öntudatra a korszerű építészet.* A „cirpac" magyar képviselői egy *építészeti iskolának* a hívei. Az *iskola* pedig mindig kötöttséget, különálló irányvonalat, jellemző sajátságokat jelent. A „cirpac" magyar képviselői feltétlenül rendelkeznek ezekkel a „cirpaci" sajátságokkal, mégpedig olyan konzekvensen és olyan mértékben, hogy itt még a Bierbauer dr. által említett „tudatalatti" is elveszti a szerepét. Ezeken a munkákon nem a magyar szellem, hanem az *iskola bélyege* látható. A korszerű építészet nemzetközi árama csak akkor lesz termékenyítő, ha iskola-mentesen, teljes virulenciájában inspirálja a magyar építészeket.

Ez nem vád és nem az ifjabbnak az önteltsége, hanem szorongó aggódás a magyarság s vele a magyar építészet sorsáért. Az a bizonyos tudatalattiság igaz, de *mentsége lehet-e a mult eredményeinek,* amelyben ezt a tudatalattit nagyon mélyen a tudat alá szorította valami, mert nyomai alig észrevehetők. És *kitérés lehet-e a mederásás elől,* mondván, hiszen a tudatalatti majd elvégzi ezt is. Nem rólunk és nem Bierbauer dr.-ról van itt szó, hanem *a történelmi magyarság sorsáról.* Arról, hogy be tudja-e tölteni szerepét kelet és nyugat közé ékelt nehéz, de nagyszerűen kivételes helyzetében. Vajjon ez a feszültség nem hívja fel a tudatalattit a tudatba, ha tragikus nagyságában meglátjuk szerepünket?

*

Igyekeztünk a nemzeti építészet kérdésének kérges talaját egy kissé mélyebbre szántani. Az ügynek fog szolgálatot tenni, ha gondolataink ellenvéleményt váltanak ki, mert ez alkalmat fog adni arra, hogy még mélyebben beleszántsunk e nagyjelentőségű problémánkba.

Csaba Rezső.

FOTO-ÉPITÉSZET

Már rámutattunk a „grafika-építészet" veszedelmeire. Amikor a tervező **ceruzával a síkon** *és nem* **anyaggal a térben** *tervez. Hasonló tünet újabban a* **„foto-építészet".** *Különösen a modern architekturánál érvényesül. A* **jó beállítás,** *a* **kedvező napsütés** *és a fototechnikával előnyösen szabályozható* **valőr** *az eszközei.*

1. A beállítás *a fotografia szempontjából kifogástalan lehet, az épület mégis rossz, mert a kép nem takarja el a hibákat. Ezek az épületek ugyanis, csak egy, bizonyos beállításban, csak meghatározott szögben néve jók. Sokszor onnan nézve, ahol különben ember sohasem jár. Nyilvánvaló pedig, hogy egy ház csak akkor jó, ha nem kell feltétlenül hasrafeküdnöm, hogy arányai érvényre jussanak.*

2. A kedvező napsütés *a másik trükk, amivel hatásossá szokták kendőzni az épületeket. A fény szerepe kétségtelenül fontos, de nem* **feltétele** *az architektura szépségének, hanem csak* **eszköze,** *ami külön hangsúlyt ad a különben is szép architektura elemeinek. Nagy baj, amikor a rúzzsal valaki kis szájat akar csinálni a nagyból.*

3. A valőr *a fénykép hatásos, de hazug eszköze. A kék eget sötét szürkére színező lemez nagyszerűen kiemeli a háttérből a világos épületet, de a valóságban ezt a hatást sohasem kapjuk. Tudok épületről, amelynek a színeit a tervező a színérzékeny lemeznek megfelelően választotta ki. A kép valóban kitünő is volt, akár a halvány-lilára festett filmsztár premier plan-ban.*

Ki nem csalódott már épületekben, amelyeket fényképekről kitünőnek ismert és a **valóságban hiába kereste a fénykép hatását.** *És ki nem vette észre, hogy vannak házak, amelyek a valóságban nagyon szépek,* **de a fényképen nem „érvényesülnek"?**

Cs—ő.

MAGYARORSZÁG ÁRPÁDKORI MŰVÉSZETE

II.

A XII. század utolsó negyedében III. Béla uralkodása új korszak kezdetét jelzi művészetünk történetében. Mint a művelődés általában, úgy különösen az egyházi intézményekkel összefüggő építészet is nagy lendületet vesz a század nagy részét kitöltő külső és belső háborúk után. Mig Szent István korától kezdve többnyire csak vajmi szegényes maradványok, bizonytalan nyomok alapján adhatunk számot a művészeti tevékenységről, ezentúl az emlékek tekintélyes számával van dolgunk és sejtelmek s rekonstrukció helyett azok kézzelfogható módon ismertetnek meg árpádkori építészetünk további sorsával. Igaz, a magyar püspökségek mindegyikének megvolt már a maga székesegyháza s országszerte egyéb, kisebb-nagyobb templomok nagy száma emelkedett. A bencéseknek, a magyarországi kereszténység leghathatósabb terjesztőinek kolostorai, a középkori kultúra erős várai, ott állottak e szerzetesrend által mindenkor kiváló érzékkel kiválasztott szép magaslatokon, amelyek közül nem egyhez még a magyarok bejövetelét megelőző egyházi településnek legalább emléke fűződött. Éppen nem mondhatjuk, hogy az építési kedv és tevékenység valaha megszakadt. Szent István utódai e tekintetben következetesen folytatták az általa megkezdett munkát. De most végül más, új eszközök, tapasztalatok állottak rendelkezésre és valóságos, nagyjelentőségű megújhodás kútforrásaivá váltak. Amennyire a helyzetet a fennmaradt emlékek alapján itt megítélhetjük, Magyarországon általában a XII. század második felében és kivált III. Béla uralkodása idején váltották föl a boltozott templomok a lapos famennyezettel ellátott egyházakat. Ilyenek ugyan faluhelyen, szerény igények és lehetőségek között még sokáig, a középkor legvégéig is épültek, kedvezőbb viszonyok és monumentálisabb követelmények mellett azonban a tűzvész ellen biztositó boltozat érvényesült és vált divatossá, sőt szinte elengedhetetlenné. Mint azelőtt a kezdetleges fatemplomok helyett kőtemplomok építése volt a fejlődés útja, a tulajdonképpeni építési tevékenység kezdete, most a régi templomok beboltozása, illetőleg azoknak átépítése, sőt újjáépítése került napirendre, nem egyszer a régi építési mód következtében különösen végzetes tűzvész után.

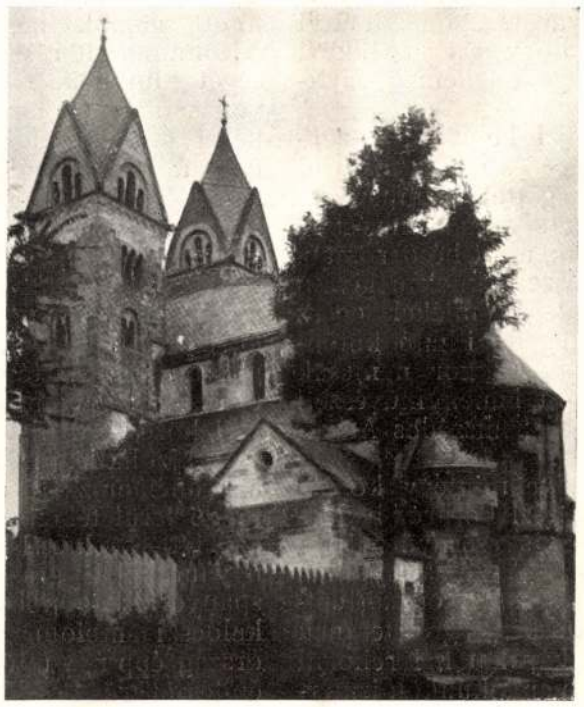

A LÉBÉNYI TEMPLOM DÉLKELETRŐL.

A templomok teljes beboltozása, a középkori emberiség nagy gondja, a középkori építészet történetének kimagasló jelentőségű motivuma, ekkor már hosszú és változatos fejlődésre tekinthetett vissza. Küzdelmes törekvéssel, nagy leleményességgel igyekeztek a célt megközelíteni mind Németországban, mind Észak-Olaszországban, mind különösen Franciaországban, ahol a boltozás megoldására irányuló kisérletek és az elért eredmények a jelenségeknek oly fontos, szinte drámai érdekességűnek nevezhető sorozatát tárják elénk.

A román építészet is már területenkint különböző boltozási rendszereket, eljárásokat mutatott föl, amelyek igen nagy követelményeknek is eleget tettek, az ú. n. csúcsíves építési mód azonban, amely a XII. sz. közepén Franciaország északi részében alakult ki, döntő jelentőségű újításokat hozott. A szerkezet hallatlan tökéletessége egészen új lehetőségekre és a föladatok merész fokozása a szerkezeti lehetőségek végső kihasználására vezetett. A középkori építészet további története nem egyéb ez új építési mód teljes kifejlődésénél, elterjedésénél, mindazokkal a változásokkal, amelyek a szer-

A Műbarát
1922. II. évf.

kezeten kívül, illetőleg ezzel kapcsolatban a belső tér alakítása, az alaprajzi elrendezés, a fölépítés formái, az épületek külső hatása és díszítése tekintetében érvényesülnek. A csúcsíves építészet, az »új stílus« *(schema novum)* Franciaország szívéből kiindulva, diadalmenetben járta be a világot, amint azonban már magában az anyaországban is, de főleg Dél-Franciaországban, a hagyományos építési móddal és architektonikus érzéssel szemben nem volt képes oly mértékben érvényesülni mint Északon, a külföldön is különböző fogadtatásra talált, nem egy helyütt konzervatív fölfogásba ütközött. Így kivált Németországban a csúcsíves építés meghonosodása, következetes művelése hosszú fejlődési folyamat eredménye volt. Mégis diadalmenetről beszélhetünk, mert a nyugati kultúra területén nem volt ország, amely ne lett volna kénytelen az új stílusnak előbb-utóbb meghódolni, annak szerkezeti vagy akár csak formai sajátosságát átvenni. »Egyes kisebb, zárt területeken« — mondja Gottfried Keller — »még a román stílust művelték, midőn az a nagy, nyílt országokban már régen a gótikus stílusnak adott helyet.« Emellett azonban igen sok emlék arra vall, hogy az új építési módnak legalább divatos külsőségei, jobb esetben annak egyes szerkezeti vívmányai csodálatos gyorsasággal elterjedtek és a lényegükben még román művészetű épületeken többé-kevésbbé föltűnően érvényesülnek. Így áll elő az ú. n. átmeneti stílus, amelynek Magyarországon is annyi emléke maradt fönn, hogy ezt árpádkori művészettörténetünk egyik jellemző sajátságának tekinthetjük.

Magyarország földrajzi helyzete, középkori kultúrájának jellege és ennek forrásai érthetővé teszik a Nyugattal szemben ezt a maradiságot, amelyet annál kevésbbé szükséges mentegetnünk, mert késő román, illetőleg átmeneti építészetünknek a kiváló jelentőségű, egyéni jellegű emlékek egész sorát köszönhetjük. Megállapítható különben, hogy Magyarország ekkor nemcsak külső befolyás alatt állott, hanem művészeti befolyást nyugat felé, a szomszédos Ausztriára gyakorolt is.

III. Béla korától kezdve mintegy középkori építészetünk virágzási koráról beszélhetünk. Majd a tatárjárás szörnyű vihara söpör végig az országon. A dúlás nyomán csodálatos életerővel talpraálló ország építészeti emlékei is arról a készségről tesznek tanuságot, amellyel a károkat helyrehozni siettek. Nem egy régibb emlékünkön ismerhető föl a megfeszített munka ezen éveinek restauráló, kiegészítő tevékenysége.

III. Béla királynak az esztergomi székesegyház díszkapujára alkalmazott képe arról tanuskodik, hogy az uralkodónak része volt a tűzvész által sujtott templom újjáépítésében, díszítésében. Valószínű, hogy az ő korára megy vissza a kalocsai első, kisméretű székesegyház helyett nagyszabású, amazt mind az alaprajz, mind a fölépítés gazdagsága szempontjából sokkal fölülmúló új templom építése. Sajnos, ez is, mint az esztergomi, eltűnt a föld színéről. A tatárjárás által erősen megrongált templomot útóbb helyreállították, a XVIII. század első felében azonban barokk stílusban teljesen újjáépítették. Henszlmann, majd legújabban Foerk Ernő kutatásainak mégis sikerült a templom elrendezésének fő vonásait kideríteni. Egyes faragott részletek, gazdagon faragott bimbós oszlopfejek, lábazatok, falpillérek maradványai, két figurális díszű gyámkő, stb. tanuságot tesznek az épület fejlett pompájáról. Az elrendezés és fölépítés rekonstruálása némely tekintetben bizonytalan ugyan, de teljesen kétségtelen, hogy Kalocsán háromhajós boltozott bazilika emelkedett, amelynek szentélye körüljáróval és sugáralakban elhelyezett öt félkörös kápolnával záródott. Korábbi székesegyházainkkal szemben jellemző a kereszthajó erős érvényesülése. Annak keleti záradékai a szentély kápolnakoszorújához csatlakozó egy-egy apsidiollal voltak ellátva. A templomnak nyugati tornyai nem voltak: lehetséges, hogy a főhajó és kereszthajó átmetszése fölött zömök négyzettorony emelkedett. A fönnmaradt részletek a szerkezet fejlettségét mutatják. A román építés jellemző vonásainak megtartása mellett már a szerkezet oly elemei érvényesülnek, amelyek ú. n. átmeneti emlékeinken fordulnak elő.

Kétségtelen, hogy a kalocsai második székesegyház a XII. századbeli francia építészetre megy vissza, sőt valószínűleg francia mester műve. A templomok ily alaprajzának tudatos megalkotása, a szentélynek körüljáróval és kápolnakoszorúval való gazdag kifejlesztése a középkori francia építészet legfinomabb, legtermékenyebb eszméi közé tartozik. A kalocsaihoz hasonló alaprajzokkal mind Franciaországban, mind a Franciaországtól művészeti szempontból függő területeken sűrűn találkozunk. Foerk az 1140—50 körül épült avesnièresi és az ugyancsak a század közepe táján épült spanyolországi pobleti templomokat említi a kalocsai templom analógiáiképpen. Magyarország épp úgy mint Németország a francia építészet erős befolyása alá kerül. Ez a döntő jelenség, amelynek a kalocsai székesegyház tipikusan francia elrendezése sokatmondó

szimbóluma, immár az Árpádok korának végéig érvényben marad, sőt mind erősebben kifejezésre jut, különösen II. Endre király korában is, Gertrud királyné erős befolyása révén. Tény, hogy mindenütt, ahol az andechsi-meráni családnak építkezésekre alkalma nyilt, — igy elsősorban Bambergben — a francia művészet félreismerhetlenül érezteti hatását.

Éppen nem szükséges tehát a kalocsai székesegyház francia eredetének igazolására azt a kezdetleges sírfeliratot igénybe venni, amely a mai templom szentélyének zárófalába van befalazva. A *Martinus Ravesu lapicida iacet hic* szavakat Henszlmann óta, ki a szerény kőfaragó hazáját Burgundiában kereste, mind a magyar, mind a francia irodalomban gyakran idézték. Foerk a mestert Ravazd győrmegyei község szülöttének, az »első ismert magyar kőfaragónak« tartja. A kérdésnek különösebb jelentősége nincs, mert ha valószínű is, hogy a sírkő a kalocsai székesegyház romjaiból került elő, semmi sem igazolja, hogy az azon megnevezett Márton volt a templom tervezője.

A kalocsai második székesegyház aránylag gazdag alaprajzi elrendezésével szemben, amely a nálunk szinte hagyományossá vált, egyszerű alaprajzú templomokhoz képest a fejlettebb nyugati építészet hatásáról tesz tanuságot, a III. Béla király korától kezdve országszerte erősen föllendülő szerzetesi építkezésben a francia befolyás más irányban jelentkezik.

III. Béla uralkodásának legfontosabb és legismertebb kultúrtörténeti eseményei közé tartozik a ciszterciták bejövetele. Igaz, már 1147-ben II. Géza király alapította a czikádori apátságot, amely Heiligenkreuzből indult ki. Ez azonban egy fél évszázadig elszigetelt jelenség maradt és a XII. század vége óta keletkező ciszterci apátságok már nem német, hanem — közvetlenül vagy közvetve — francia atyakolostorokból népesednek. Idővel a magyarországi ciszterci kolostorok száma — úgy látszik — a huszat meghaladta. Egymást követik az alapítások. Maga III. Béla alapítja 1179-ben az egresi apátságot (Pontignyból), 1182-ben a zirczit (Clairvauxból), 1184-ben a pilisit (Aceyből), amely már 1190-ben a pásztói apátságot népesíti be és ugyancsak 1184-ben a szentgotthárdit (Trois-Fontainesből). A fogarasmegyei kerczi kolostor, amely az

LÉBÉNYI TEMPLOM. A DÉLI KAPU JOBBOLDALI OSZLOPFEJÉNEK SZOBRÁSZATI DÍSZE.

egresiből indult ki, nyilván Imre király alapítása (1202). II. Kilit egri püspök 1232-ben alapítja, Pásztótól nem messze, a bél-háromkúti (Trois-Fontaines nyomán) vagy apátfalvi kolostort, amely szintén Pilisről települt. Kivétel a sopronmegyei Borsmonostor, amelynek atyakolostora ismét Heiligenkreuz, azonban nem a király, hanem Domokos nádor alapítása (1194).

A francia szerzet régi kolostorainak, templomainak hosszú sorából, mely a XII. század fordulóján az építészet nagy föllendülésének, új építési eljárások, formák és gondolatok bejövetelének fontos tényezője volt, vajmi kevés maradt reánk. Leginkább Békefi Remig buzgó és mélyreható kutatásainak sikerült e tekintetben is eredményeket elérni. Ő ismertette a pilisi apátság épületeiből fönnmaradt gyér töredékeket, amelyek száma a Gerecze Péter által utóbb nagy szerencsével megindított ásatás révén jelentékenyen gyarapodott, úgy hogy ennek folytatása, épp úgy mint a Békefi által Zirczen megkezdett kutatás építészeti szempontból jelentős eredményt igér. Az eddig ismert töredékek is azonban félreismerhetetlen tanuságot tesznek arról, hogy a ciszterciták építési tevékenysége szerkezeti és formai fejlődés forrása lett. Jellemző a zirczi templomnak épségben fönnmaradt egyetlen pillére, amely finom, hatásos tagoltságával, igen jól faragott bimbós fejezetével valóban nagyszabású, előkelő felépítésű templomra vall. Jellemző a pilisi töredékek — köztük a keresztfolyosó oszlopainak — gondos és fejlett növényi ornamentikája, oly darabok mellett, amelyek itt még később folytatódó művészeti tevékenységről tesznek tanuságot.

Mindezeknél fontosabb azonban Kercz és Apátfalva. Amott a kolostor és templom jelentékeny romjain kívül legalább a templom szentélye fönnáll, míg az apátfalvi templom, ha súlyos viszontagságok után helyreállított állapotban is, hazánkban páratlanul teljes képét nyujtja a ciszterciták építőművészetének. A kerczi emléket egyéb, azzal összefüggő erdélyi építészeti művekkel kapcsolatban fogjuk tárgyalni.

LÉBÉNYI TEMPLOM. A DÉLI KAPU.

Az apátfalvi templom mintegy 38 méter hosszú, háromhajós épület. A főhajót négy pillérpár választja el a jelentékenyen keskenyebb mellékhajóktól. A főhajó szélességének megfelelő kereszthajó a belső térhatás fontos tényezője és jelentékenyen érvényesül a templom külsején is. Az egyenes záródású szentély mellé kétoldalt a mellékhajók szélességének megfelelő egy - egy négyzetes kápolna csatlakozik. Alaprajz tekintetében az apátfalvi templom a ciszterciták azon elterjed típusába sorolható, melynek fő, noha terjedelmesebb és fejlettebb mintája az 1147-ben fölszentelt fontenayi templom. Mint az alaprajz, úgy a belső tér arányai is a szerzet burgundiai templomaiból kiinduló konzervativ, az északfrancia gótikával szemben tartózkodó eljárására emlékeztetnek. A teljesen beboltozott templom bordátlan keresztboltozatai a főhajó falából, valamint a mellékhajókban a pillérekből kiszökő, egyszerűen tagolt kockaszerű gyámokon nyugszanak, míg a mellékhajók

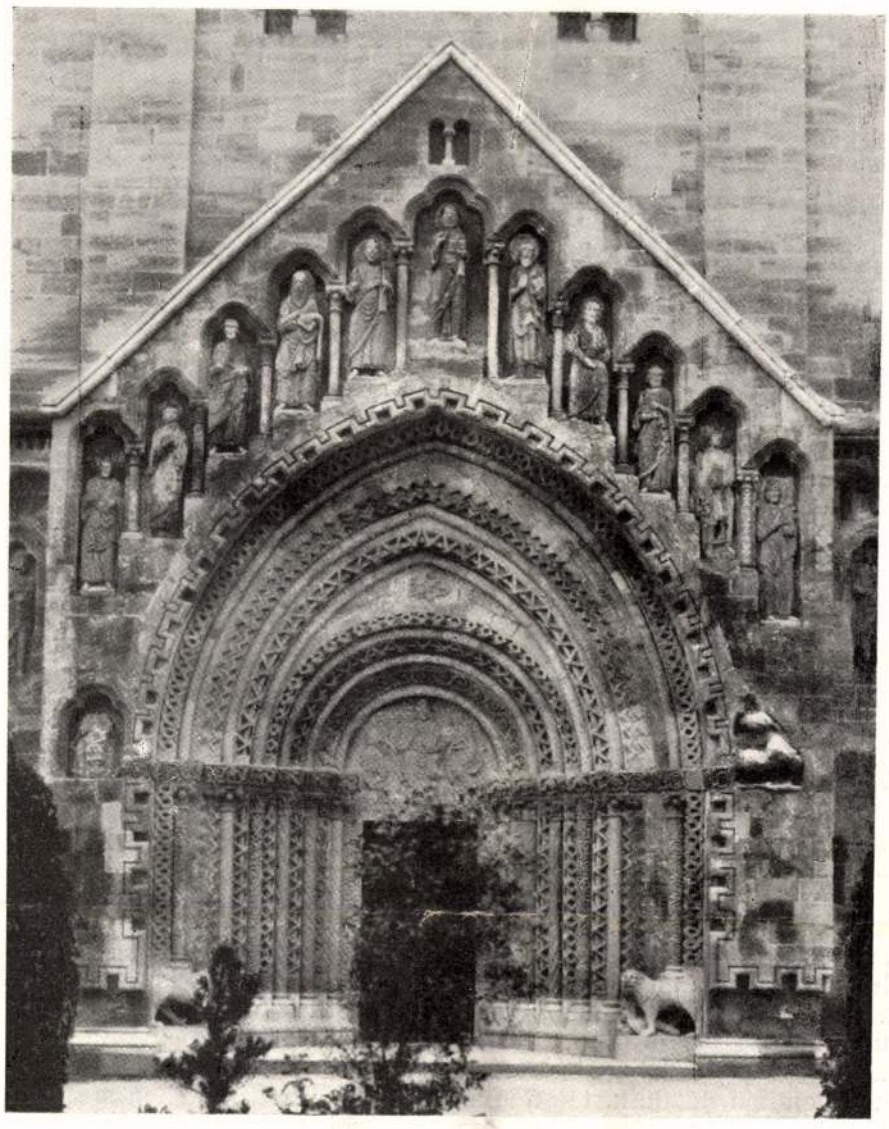

A JÁKI TEMPLOM NYUGATI FŐKAPUJA.

falai mentén attikai lábazatú, többé-kevésbbé gazdag növényi fejezettel ellátott falpillérek vállköveire ereszkednek le. A főhajóból csúcsos ívek nyílnak a mellékhajókba. Félreismerhetetlen a csúcsíves építési mód eljárásainak ismerete, azokat azonban a legnagyobb takarékossággal alkalmazzák. Az ablakok félkörívesek, azonkívül mind a nyugati, mind a keleti homlokzat közepén és a kereszthajó északi zárófalán egy-egy nagy, áttört művű kerek ablak — a ciszterciták építészetének egyik jellemző sajátossága — bocsátja be a világosságot. A szerzet szabályainak megfelelően a templomnak nincs tornya. Annál egységesebb a templom főhomlokzata, melyet — mintegy kárpótlásul az egyebütt szigorúan követelt egyszerűségért — nagyméretű és aránylag gazdag kapuzat díszít. Magas talapzaton erősen tagolt, sudarakra osztott kereten belül kétoldalt három-három oszlop szegélyezi a külön, pálcás tagoltságú kerettel ellátott, vízszintesen záródó kapunyílást. Az oszlopok törzsei ma hiányzanak. — bimbós fejeik erősebb plasztikájukkal érvényesülnek a keret sudarainak finomabb, aprólékosabb fejezetein belül. Az alsó rész tagoltsága következetesen folytatódik az archivoltok félkörös hajlásában, amely a nyílás fölött levő ívmezőt foglalja magában. A tympanont finoman faragott lapos domborművű indás díszítmény szegélyezi, fölülete dísztelen.

Azzal az élénk építészeti tevékenységgel szemben, amelyet a ciszterciták rendje Magyarországon való letelepülése után hosszú évtizedeken át kifejtett és amelynek az apátfalvi templomot, a rend építkezésének jellemző és sokatmondó példáját, a Francia-

országban is gyökerező fa hajtását köszönhetjük, Szent Benedek régi rendje a jelentős építkezések egész sorával lép föl. Ha nem is mondhatjuk, hogy az ősi szerzet e megújuló tevékenysége a Franciaországból újonnan bejött szerzetesekkel való vetélkedésből eredt, tény, hogy a XIII. század első felében a bencéseknek köszönhetünk néhány oly templomot is, amelyek középkori művészetünk legnevezetesebb emlékei közé tartoznak. Meglehet azonkívül, hogy a ciszterciták, akik anyaországukkal állandó összeköttetést tartottak fönn, a saját körükön kívül is hozzájárultak a francia művészet vívmányainak terjesztéséhez. Annál inkább hihető ez, mert éppen a magyar bencések legfontosabb alkotásai némely vonásukban Burgundiára, a fiatalabb rend bölcsőjére utalnak.

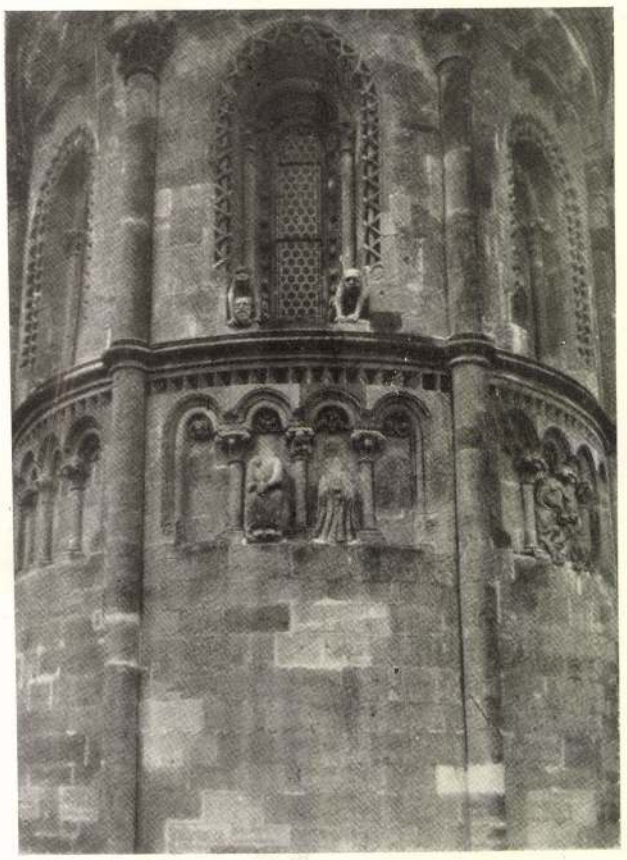

A JÁKI TEMPLOM FŐSZENTÉLYÉNEK SZOBRAI.

Pannonhalmán, melyhez Szent Márton születésének legendája fűződik, talán már ősi tisztelet helyén, még Géza fejedelem 996-ban kezdte el monostor építését, amely kútfőink szerint a templommal együtt öt év alatt elkészült. Akár csak fából épült volt, akár — esetleg utóbb — maradandóbb anyagból, tény, hogy II. Béla király 1137. évi oklevele szerint az ő uralkodása alatt leégett. Miután Dávid apát saját költségén helyreállította és kibővítette, a templomot újból felszentelték és az királyi adományokban részesült. Majdnem száz évvel utóbb, 1225-ben II. Endre is adományokat oszt, miután Uriás apát a már »régen« leégett és teljesen elpusztult monostort újjáépítette.

A kolostorral együtt lényeges változások érték a templomot a XV. század végén, midőn a mellékhajókat meghosszabbították, csillagboltozatokat emeltek. A törökök pusztításai után ismételt helyreállításokról hallunk; a XIX. század első felében is szélesebbkörű, nem szerencsés restaurálást végeztek, végül az 1868—1875-ben lefolyt munkálatok gondosabban megválogatott eszközeikkel igyekeztek a templomot lényegében a XIII. századbeli állapotnak megfelelően helyreállítani.

A pannonhalmi háromhajós bazilika alaprajzának legföltünőbb sajátossága, a négyzetes szentély, valamint a két oldalt a mellékhajók szélességében hozzá csatlakozó, de fallal elválasztott kápolnák egyenes záródása, kisebb franciaországi templomoknál, főleg Burgundiában elég sűrűn fordul elő. Meglehet, hogy ez az elrendezés még Dávid apát, korára megy vissza míg a fölépítés fejlettsége, a boltozás szerkezeti tökéletessége, a csúcsíves elemek hangsúlyozott érvényesülése teljesen a XIII. századbeli átépítés eredménye. Mint a magyarországi bencés templomoknál általában, itt is az aránylag csekély terjedelemmel, a szerény programmal kapcsolatban a szerkezeti és dekoratív eszközök szinte pazar, a részletekben kimunkált alkalmazásával találkozunk és a kötött rendszer szerint boltozott templom belsejének a szerkezet erős hangsúlyozása, gazdag díszítése adja meg jellegét. Erőteljesen érvényesülnek a főhajó hatosztályú boltozatának bordái, a főhajót a mellékhajóktól elválasztó pillérek, melyeknek oldalaiból és lemetszett sarkaiból sudarak szöknek ki, fölül a főhajó boltozatait tartó, gyámokon nyugvó, tagolt gerinchordozók. A formáknak ugyanez az erős játéka a jelentékenyen fölemelt szentély alatt elterülő kriptában, amelybe két lejárat vezet és amelynek boltozatait hordozó, nyolcszögű lábakon álló és nyolcszögű vállkövekkel ellátott zömök oszlopok fejei erős plasztikájú bimbós díszűek. Egyebütt is, mind az alsó, mind a felső templomban a szobrászati dísz nagy változatosságban, a növényi formák teljes kihasználásával, elhelyezésük és szerepük szerinti fokozásával jelentkezik. Kár, hogy a templom egykorú jelentős dísze, az északi mellékhajóban a

mostani Szent Benedek-oltár és sekrestye közötti porta speciosa be van falazva és hogy a déli mellékhajóból a kolostor keresztfolyosójába vezető pompás kapu, melynek béletét öt-öt igen karcsu kettős oszlop, félkörös archivoltjait a leggazdagabb növényi díszítmény ékíti, a Kerger apát által 1700-ban végzett helyreállítás beavatkozásának nyomait mutatja. Egy érdekes töredék, az általában Dávid apát építkezésével kapcsolatba hozott nyolcsudarú, középen mesterségesen csomóba font oszloptörzs, amelyet jelenleg a pannonhalmi apátság könyvtárában őriznek és amely e bizánci eredetű motívumnak hazánkban nyilván egyetlen példája, inkább a pannonhalmi második templom idejébe helyezendő.

A magyar bencések főapátságának temploma belső gazdagságával szemben annak külseje, helyzeténél, a kolostorral való összefüggésénél fogva nem érvényesült, művészi kiképzést nem nyert. Tornyai sincsenek. Így nem sorolható a Szent Benedek rendje és más szerzetesrendek által a XIII. század első felében hazánk dunántúli részében emelt ama templomok csoportjába, melyeknek kiváló jelentősége, művészeti értéke részben éppen a belső és külső hatás tökéletes egyensúlyán alapul.

Ezen templomok közül mind kronológiai, mind fejlődéstörténeti szempontból a híres lébényi templomot illeti meg az első hely. Moson megyében, a győri püspök főnhatósága alatt a Győr-nemzetség Óváry ága mindenesetre 1199 előtt, Imre király uralkodása alatt alapította a lébényi apátságot. Az alapítók adományait II. Endre 1208-ban erősíti meg, de már 1212-ben megjelenik a templomban azok egyike, Pál ispán és ott szabadítja föl Joachim nevű szolgáját. Adataink szerint a templom a századok folyamán különböző viszontagságokon, helyreállításokon esett át. Az utolsó tűzvész 1841-ben érte. A legutóbbi helyreállítás, amelyet Essenwein vezetett, az 1879. évben fejeződött be.

A restaurálások látható nyomai mellett ritka egyöntetűségben, kiváló, komoly szépségben áll előttünk a nem nagy méretű, de megkapóan monumentális hatású egyház. Elrendezése, fölépítése egyszerű, világos. Négy pillérpárral elválasztott három hajójához közvetlenül, szentélynégyzet közbeiktatása nélkül csatlakozik a félkörös apsis és a mellékhajók két apsidiolja. A lehető legegyszerűbb alaprajz, — mintegy hagyományos folytatása a Magyarországon megszokott elrendezésnek, amely — talán éppen a lébényi templom példája nyomán — a kor új építkezéseinél is gyakran érvényben marad. Sokat emlegetett jelenség a két homlokzati toronynak olyatén beiktatása a templom szervezetébe, hogy azok a mellékhajók nyugati első szakasza fölött emelkednek, földszintjük a mellékhajókba és a főhajó első szakaszába, mintegy előcsarnokba, nyílik. A belső falak helyett a tornyok belső sarkát hordozó, hatalmasan megerősített első pillérpár veszi át a konstruktív szerepet. Magyarországi sajátosság, mert egyebütt nem találkozunk vele; mindenesetre szellemes és ügyes, amellett a templom szerény terjedelme mellett hasznos és gazdaságos megoldás, amely nálunk meg is honosodott, számos követőre talált.

A román alaprajz, részletek és díszítmények mellett a szerkezet fejlett. A templom boltozatai — a főhajóban sipkás dongaboltozat, a mellékhajókban bordátlan keresztboltozatok — nem eredetiek, a templom XVII. vagy XVIII. századbeli helyreállításakor készültek. A pillérek gazdag, féltörzsekkel való tagoltsága, a főhajó boltozatának indításáig fölfutó sudarak bordás, csúcsíves boltozási rendszerre vallanak. Ez nálunk az úgynevezett átmeneti művészet: aránylag egyszerű föladatokat gazdag, fejlett eszközökkel oldanak meg. A pillérek fejei díszesek, változatosak, — két sorban elhelyezett bimbós levelek, akantuszok, dudoros végű sáslevelek, félrefujt palmetták sorai, tölgylevelek, a monumentális flóra egyéb hatásos, de aránylag szigorú, erős plasztikájú alakzatai.

Mint belül, a templom külsején is a kompozíció átgondoltsága, a hatás eszközeinek művészi elosztása jellemző. A nyugati hom-

A JÁKI TEMPLOM DÉLI OLDALKAPUJA.

lokzat fölött a megerősített sarkú tornyok uralkodnak. Földszinti részüket félkörives párkány zárja le, az emeleteket keskeny résablak fölött kettős, majd hármas ablak jelzi. A felső befejezés, Essenwein műve, a rajnamelléki templomokra emlékeztető sisakokkal, nem szerencsés. A homlokzatnak középső részét, egyszerű kerek ablak alatt, a főhajó egész szélességét elfoglaló, díszes kapuzat tünteti ki. Hasonló kapu nyílik a déli mellékhajó harmadik szakaszába. Előkelő fényűzés.

A keleti oldal a magassági kiterjedés erős hangsúlyozásával tűnik ki. Hatalmasan emelkedik a főhajó ormos zárófala az apsisok csoportja fölé. A főapsis hatása elmés eszköz révén fokozódik: az övpárkány fölött, amely mintegy emeletet jelez, karcsú oszlopok húzódnak fölfelé, a félkörives párkányig. Szembetűnő az apsidioloknak alárendeltsége, a fő résztől való függése, melyet a rajtuk folytatódó, gazdagon tagolt béletű félkörives ablakaik fölött derékszögben megtört övpárkány hangsúlyoz.

A két kapu hazánkban a leggazdagabb ily művek közé tartozik és szépségén kívül már azért is kiváló figyelmet érdemel, mert díszük rendszere, jellegzetes elemei nálunk egyebütt is előfordulnak, mondhatni, a XIII. század első felében divatosakká váltak. A lébényi két kapu kompoziciója, díszítményeinek elosztása nagyjából azonos, míg a részletekben, motívumokban a változatosságra való erős törekvés érvényesül.

Mindkét kaput a homlokzat síkjából való kiemelkedése, oszlopokon nyugvó párkánynyal való felső befejezése még nyomatékosabbá teszi. A nyugati kapu az előkelőbb: ott négy, a déli oldalon csak három oszlop tagolja a mély béleteket, amott az oszlopok erősen kihajló bimbós levelekkel ékített fejeire helyezett, a templom belsejében levőkhöz hasonló, erős vízszintes tagoltságú vállkövek gazdagabb alakításúak mint itt. De mindkét helyen egyaránt pompás hatású az attikai tagoltságú magas lábazat és a béleteknek a síma oszloptörzsek közé eső lépcsőzetes felületeit, valamint a félkörives archivoltok közeit a díszítő formák rendkívüli pompája borítja. E tekintetben azonban figyelemreméltó különbségekkel találkozunk. Míg a nyugati kapu növényei ornamentikája finom, szabatos, egyes kompozicionális rendszerhez szigorúan alkalmazkodó, addig a déli kapu sűrű levélsorai mintegy egy irányban elfujva inkább naturalisztikus és festői hatásúak. Ezekkel a jellegzetes formákkal a templom belsejében is találkozunk, a déli kapu tehát annak a mesternek a műve, aki a templom oszlopfejeinek nagy részét faragta. A déli kapun még egy olyan dekoratív elemmel is találkozunk, amely a lébényi díszítő rendszer származására világot vet. A két szélső oszlop között és az ívezet megfelelő részén hengeres pálca fölött ugyanily pálcákból szerkesztett rhombus idomok sora vonul végig, — oly díszítő elem, amely normann eredetű és Nyugatról kiindulva a XIII. század első felében igen divatossá vált, különösen Dél-Németországban, Alsó-Ausztriában és Magyarországon is. Hazánkban főleg Dunántúl jellemző, de előfordul egyebütt is, így a hontmegyei Illés község szerény kis templomának meglepő kapuján, amelynek rendszerében a pálcák ugyancsak egyszerűbb, háromszögű idomokban, de a normann díszítés egy másik jellegzetes elemének, a gomboknak kíséretében szerepelnek. A lébényi kapuk túláradó növényi és tektonikus dísze mellett a figurális szobrászat alig jut szóhoz, a nyugati kapun két konzolszerű fejre, a délin a vállpárkányon álló angyal domborművére szorítkozik. A nyugati kapu szemöldökkövén új felirat és az ívmezőben ugyanilyen festmény látható, a déli kapu szemöldökkövén az oszlopfejek folytatásaként képzelt növényi dísz vonul végig, tympanonja pedig, amely valószínűleg domború elhelyezésére volt szánva, üres.

Mindazok a művészeti gondolatok és eszközök, amelyeknek a lébényi templomot köszönhetjük, fokozott mértékben és tökéletességben érvényesülnek a Dunántúl egy másik, eredetileg szintén benedekrendi apátsághoz tartozó templomán. A jáki monostort a Ják nemzetségből való Márton ispán alapította, nyilván a XIII. század második

HORPÁCS (SOPRON M.) A XIII. SZ. TEMPLOM KAPUJA.

évtizedében. 1223-ban már szerzetesek éltek ott, a Szent György tiszteletére épült templomot azonban csak a tatárjárás és az ennek következtében szükségessé vált befejező, illetőleg helyreállító tevékenység után 1256-ban szentelték föl.

A templom nem egyöntetű építkezés alkotása. Különösen feltűnő, hogy az északi hosszanti fal külsejét négy falpillér tagolja. Ez arra vall, hogy a templom hajóját eredetileg ötszakaszosra tervezték, míg a mai elrendezés csak négyszakaszos. Oly vélemény is fölmerült, hogy a templom a Márton ispán által alapított első épület jelentékeny átépítése révén keletkezett. Ez lapos mennyezetű, oszlopos bazilika lett volna; azzal hozták összefüggésbe a templom mellett heverő gránittörzseket, amelyeket talán a közeli Sabaria római templomából szállítottak oda.

Az évszázadok viszontagságai által súlyosan megviselt emléket az 1896—1903. években gyökeresen helyreállították, sok egyéb, nem mindenütt megokolt és szerencsés változtatás mellett megépítették a boltozatokat, amelyek egykor vagy nem készültek el, vagy elpusztultak és amelyeket nagyrészt a XVII. században kezdetleges módon pótoltak. Még ma is azonban, midőn az emlék hangsúlyozottan egységes állapotra jutott, némely sajátosság elárulja, hogy a templom a tatárjárás előtt még nem készült el teljesen és annak az erőszakos megszakítás után való befejezése, melyet a fölszentelés éve jelez, más mesterek keze alatt, többékevésbbé jelentékeny módosításokkal történt.

A jáki templom mind az elrendezés, mind a fölépítés szempontjából a lébényinek továbbfejlesztése. Alaprajzaik igen hasonlók; itt is megtaláljuk a tornyoknak a mellékhajókba való szerves beolvasztását, de lényeges eltérés, hogy a főhajó és apsis közé négyzetet iktattak. Ez természetesen úgy a belső térhatás, mint kívül, az apsisok csoportja tekintetében változást, gazdagodást idézett elő. Különösen kiemelendő még a fölépítésnek az a részlete, hogy a szentélyen az ablakok ívei nem követik az apsis falának hajlását, hanem függélyes síkokban vannak szerkesztve. Ez a megoldás, amelyre az ablakok nagysága, kereteiknek rendkívüli gazdagsága vezetett, az »átmenet« útján tett lépés, mintegy előkészítője az apsisok sokszögű alakításának.

Az arányokban, tagoltságban, az építészeti és szobrászati dísz elosztásában és jellegében valami könnyebb, derültebb szellem hatja át az egész épületet. A lébényi templom hatása inkább komor, — itt ellenben a román művészet alapjaihoz való ragaszkodás mellett is más művészi szándék érvényesülését érezzük. A templom belseje ma — miután egykori berendezése nyomtalanul elpusztult és régi festett díszének is csak csekély, noha jelentős töredékei maradtak fönn — üres, sőt sivár, de a nyolcoldalú hasábalakú pillérek oldalain fölfutó karcsú oszlopok és ezek fölött a főhajó falán vígan folytatódó sudarak, amelyekhez a boltindítás alatt még egy-egy kis ikerpár csatlakozik, a szerkezeti könnyűség benyomását keltik.[1] Mily változatosak, finomak, ötletesek az oszlopfejek, a gyámkövek! A növényvilág egész sokféleségét fölhasználja a kőfaragó és a komoly akanthus-kelyhen, a bimbós levélcsokrokon kívül szeszélyesen egybefonódó, hajlékony, erősen alámetszett indák, lazán fűzött levélkoszorúk játékával találkozunk. Néhol apró maszkok tekintenek alá a növényi díszítményekből, másutt a szobrász leleményessége farkukkal összeakaszkodó fantasztikus állatokkal, kiterjesztett szárnyú madarakkal visz elevenséget a tektonikus idomokba.

Mindez a gazdagság azonban elenyésző a templom külsejének pompájához képest, mely ezt az emlékünket világszerte ismertté tette. A templom északi oldalán eredetileg nem voltak ablakok, úgy hogy nagy falterületek állottak elő és a templom belsejében nyilván nagy föladat hárult a festészetre. Kívül — főleg a nyugati és keleti homlokzaton — az építészeti és szobrászati eszközök túláradó gazdagságával találkozunk. Amott a két vaskos, fűrészfogas párkányokkal és félkörös ívsorokkal emeletekre osztott, kettős ablakokkal ellátott torony között, melyek közül az északit még hatalmas rózsaablak díszíti és amelyek gúlaalakú nehéz kősisakjukat a legutóbbi helyreállítás alkalmából nyerték, — a főhajó ormosan kiemelkedő, két kettős ablakkal áttört és lépcsőzetesen emelkedő nagy ívsorokkal díszített fala alatt van a főkapu, mely a homlokzat síkjából erősen kiszökő tömegével mintegy önálló architektonikus jelentőségre tart igényt és díszének pazarságával a középkori művészet ily alkotásai között előkelő helyet foglal el.

Némely nyom arra vall, hogy a kapuzat az eredeti tervtől eltérően készült el, sőt tervváltoztatás eredménye, de végül is egységes egész állott elő. A kapu igen mély béletét hat-hat oszlop tagolja. A három belső oszlopra félkörös, a külsőkre csúcsos ívek ereszkednek. Az oszlopok törzsei, amelyek

[1] A hajó három déli pillére a helyreállítás alkalmából újonnan épült.

közül a két külső szimbolikus oroszlánok hátán nyugszik, változatos díszűek: indák gazdag fonadékai mellett szalagos motívumokkal találkozunk és a sima törzsek még hatásosabbá teszik a többinek pompáját. De az oszlopok közeinek díszítésére, mely fölül, az ívekben folytatódik, pazarolta a művész leginkább fantáziáját és a külső keret rendkívül nyomatékos hatású meanderes szegélyén belül a Lébényről már ismert, de itt többféleképpen kombinált pálcás díszítmény mellett a bélet sarkainak sajátos kicsipkézését, hurkokban tovafutó, erősen plasztikus szalag és nagyvonalú indák alkalmazását látjuk: valamennyi a normann eredetű díszítőművészetnek francia mesterek által terjesztett motívuma. Az oszlopoknak részben egyszerű, bimbós kehelyalakú, részben díszesebb fejei fölött fantasztikus gazdagságú vállpárkány fut végig, áttört növényi díszítmény közé párosával helyezett madarakkal.

A kapu félkörös ívmezejét Krisztus domborművű mellképe díszíti, két angyal által tartott mandorlában *(Majestas Domini)*, oly ábrázolás, mely nyilván francia eredetű. Az eredeti, igen rongált domború ma a templom mellett levő kőtárban van, helyét — mint általában a kapuzat számos részét — másolat pótolja. A francia eredetre nézve különösen fontos még a kapuépület baloldalán mély fülkébe helyezett, igen magas domborművű, trónoló, sajnos, fejetlen Madonna a két térde közé frontálisan ölébe ültetett kis Jézussal. E domborműnek a szemközti oldalon az oroszlánnal küzdő Sámson kapuzatokon gyakran előforduló, erősen rongált alakja felel meg. A kapuépület oromfalán lépcsőzetesen emelkedő rendben, oszlopocskákkal elválasztott háromkaréjú fülkékbe legfölül Krisztus, jobbrabalra az apostolok szobrait helyezték. Az apostolok között csak tíz talált helyet, míg kettő a kapuzat két oldalán a homlokzat falába tört fülkébe került. A szobrok egy része rossz állapotban maradt reánk, illetőleg régebben javításon, átdolgozáson esett át. Egyes elpusztult fejeket újakkal pótoltak. Leginkább magának Krisztusnak és Szent Péternek alakjai adnak a szobrász képességéről felvilágosítást. A keletkezésük idejét jellemző kiváló művekhez képest némileg elmaradt művészet termékei, noha szembetűnő a mesternek az a törekvése, hogy az alakok mozdulatának változatosságával, ruháik redőzetének gazdag alakításával elevenséget vigyen az oszlopok függélyes vonalaival fölosztott sorba.

KMETTY JÁNOS: NŐI ARCKÉP. (OLAJFESTMÉNY.)

A jáki kapuzat művészeti és történeti jelentőségét, annak régi hírnevét misem bizonyítja inkább, mint az a jelenség, amelyet korábbi ellenkező nézettel szemben ma már osztrák kutatók is elismernek, hogy a jáki kapu, a francia művészet e sajátos, megkapó gazdagságú alkotása magyar földön, mintegy mintául, kiindulási pontul szolgált az Alsó-Ausztriában a XIII. század második felének elején nagy számmal készült hasonló műnek, így a bécsújhelyi Boldogasszony-templom nyugati kapuja, a tullni carnarium kapuja, sőt a bécsi Szent István-templom híres Riesentorja számára is.[1] A kapu sokáig megtartotta varázserejét: Vinkovics zágrábi püspök még 1643 és 1671 között székesegyházának nyugati homlokzata elé építtette annak utánzatát, amely a barokk művészet korából a középkori művészet megbecsülésének és egyúttal jellemző elváltoztatásának igen érdekes emléke. Sajnos, a kapuzatot a

[1] Lásd legújabban: *Richard Kurt Donin*: Romanische Portale in Niederösterreich; Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der K. K. Zentralkommission für Denkmalpflege, IX. (1915.)

zágrábi székesegyháznak gyökeres helyreállítása alkalmából lebontották, de kövei megvannak és így remélhető, hogy a becses mű újból föl fog épülni.

A jáki templom déli kapuja aránylag szerény: béletét két-két oszlop tagolja, félkörös tympanonját indák közepette háromkaréjú mezőben keresztet hordozó bárány domborműve disziti. Annál nagyszerűbb az apsisok csoportjának kiképzése. A három-három ablaknak megfelelően erősen tagozott lábazatról emelkedő oszlopok tagolják mindhármat, azonkívül a főapsist erős választópárkány osztja két részre. Az oszlopfejekről kiinduló ívsorok, a fölöttük vonuló főpárkányok változatosak. Különösen pedig pompás a főapsis hármas karéjokból alakított, gyámkövekkel alátámasztott ívsora, melyet a hornyolatokban jellegzetes golyókkal díszítettek és az ívek alá egy-egy levélcsokrot helyeztek. Az ablakon ismétlődni látjuk a főkapu motívumait: oszlopokat, pálcás és csipkézett díszítményeket. Mindez még nem elég. Az építészeti és ornamentális formákhoz a szobrászat alkotásai is hozzájárulnak. Ezek legjelentékenyebb részéből, a főapsis választópárkánya alatt levő, oszlopocskákkal elválasztott íves fülkékbe helyezett alakokból csak kevés maradt fönn. Két trónoló alak arra vall, hogy itt talán Krisztus elődjeit ábrázolta a művész, aki egyebütt is, ahol csak lehetett, a főapsis középső ablakának oszlopai alá, az apsidiolok oszlopának feje fölé, kiszökellő gyámokra, bemélyített fülkékbe változatos alakítású állatalakokat tett. Míg a nyugati homlokzaton a kapu építészeti keretén belül foglalódik össze a jelentős dekoráció gazdagsága, a keleti oldalon szétosztva érvényesül.

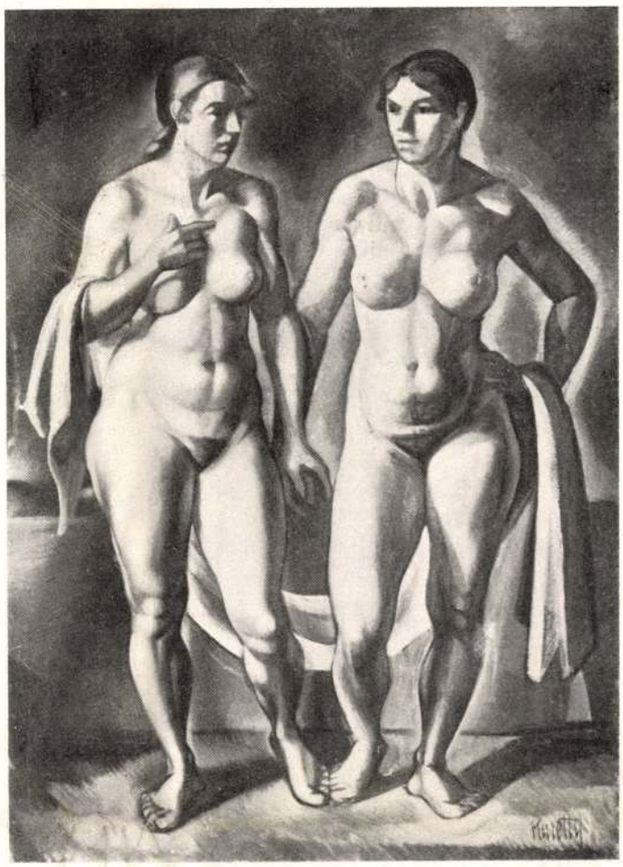

KMETTY JÁNOS: KETTŐS AKT. TANULMÁNY A »KONCERTHEZ«. (OLAJFESTMÉNY.)

A templommal egykorú a közelében emelkedő, négy körívből alakított középponti elrendezésű emeletes temetőkápolna, mely a későbbi átalakítások ellenére is amazzal közös vonásokat mutat. Kapuján, mely igen hasonló a templom déli kapujához, újból megjelenik a keresztes bárány a hármas ív alatt, de gazdagabb, két sárkánnyal díszített keretben. Ikerablakainak keretén a templomról jól ismert gombsorok tűnnek fel. Szerény viszonyok között is a jáki templom közvetlen befolyásáról tanuskodik a vasmegyei Csempesz-Kopácsi község kis temploma, mely igen jó karban maradt fönn. Egyetlen hajócskája félkörös apsissal záródik, nyugati homlokzata előtt kettős ablakokkal ellátott torony emelkedik. Igen díszes a templom déli oldalán elhelyezett kapu, melynek kétrétűen cikkelyezett béletét két oszlop ékíti, míg félkörös tympanonján, amelyet szintén kettős cikkelysor szegélyez, ismét megjelenik a háromkarélyú mezőbe helyezett bárány domborműve, még pedig itt is, mint a jáki temetőkápolnán, kacskaringós sárkányok közepette.

A jáki templom köréhez tartozik még Vas megyében Őri-Szentpéter község szerény és erősen átalakított falusi temploma is, melynek meglepően díszes kapuján szép indás díszítményen kívül rhombus idomokba rakott pálcák sorát látjuk. Egyik ablaka a jáki gazdag formák falusias utánzásáról tanuskodik. Jákhoz közel, Szombathely mellett, emelkedett Szentkirály község temploma, melyet a mult században lebontottak. Egyetlen maradványa, mely ma a budapesti Szépművészeti Múzeumban van, finom szemcsés fehér mészkőből faragott dombormű,

a templom kapujának félkörös ívmezejét díszítette. Középen, a főtengelyben, a kőlap egész magasságát Krisztus ülő alakja foglalja el, áldásra emelt jobb kézzel, baljában könyvvel. Balra kezében templommodellt tartó férfi ereszkedett féltérdre, jobbra térdelő nő oszloptörzs alsó részét tartja kulcsolt kezeiben: a templom donátorai. A nagy gonddal megmunkált érdekes mű, mely a jáki templomon fönnmaradt egyes szobrászati részletekhez közel áll, a francia szobrászattal van összefüggésben. A trónoló Üdvözítő alakját, a kőlap csekély magassága miatt, nem sikerült a szobrásznak egész kielégítően megoldania, de a donátor eleven mozdulata, a ruhák redőzetének, a férfi göndör hajának ábrázolása, a plasztikai stílus fejlettsége a XIII. század közepéről való francia művekkel hasonlítható össze. Föltétlenül francia a női alak jellegzetes fejdísze, a merev forma fölé húzott vászonból készült *chaperon,* amely 1225 körül jött divatba, a század közepe óta a polgárság körében is elterjedt és a francia művészet korszakalkotó hatása és nemzetközi elterjedése nyomán legalább képes ábrázolásban mindenüvé eljutott.

A horpácsi egykori premontrei templom kapuja is — a templom belsejében levő néhány oszlopfőn kívül — az ismételt átalakítások által régi jellegéből kivetkőztetett épület egyetlen eredeti része — stílus tekintetében Jákhoz csatlakozik. A kapu béletét itt éppenséggel hét-hét oszlop tagolja. Az oszlopok kehelyalakú, levéldíszes fejei igen gondosan vannak megmunkálva és szembeötlő a törekvés, hogy azok törzseit lehető változatosan alakítsák, díszítsék. A Jákon is előforduló csavart pálca- és szalagdíszeken kívül az oszloptörök némelyikét elszórt vagy sorokba rakott levelekkel érdekesen ékítik. Az oszlopok és ívek közeinek egyszerűbb, schematikusabb kiképzése, a vállpárkányok egyszerű tagoltsága következtében a horpácsi kapu hatásában messze elmarad a jáki mögött.

Éber László.

(Folytatjuk.)

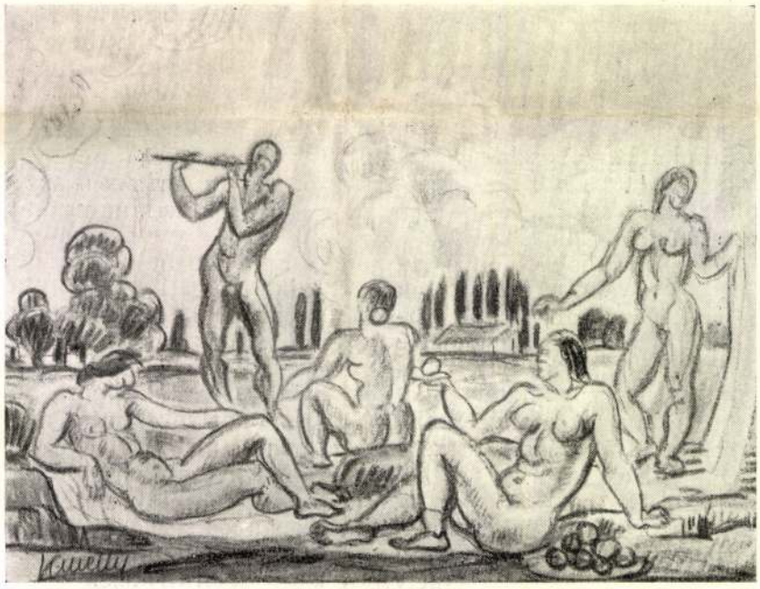

KMETTY JÁNOS: VÁZLAT A »KONCERT«-HEZ. (SZÍNES RAJZ.)

SZEMLE

Rovatvezető: CSABA REZSŐ.

A MAGYAR ÉPITŐMŰVÉSZET UTJA

Az „Építőmunka" ankétjának folytatása.

KELET ÉS NYUGAT, MAGYAR ÉS KORSZERŰ.

Az „Építőmunka" ankétja körül egyre nagyobb vita kerekedik és nemcsak a szakköröknek, hanem azonkívül a magyar szellemi élet különböző köreinek érdeklődését is felkeltette. Olyan jeleket látunk, amelyek azt mutatják, hogy az építészetet, — mint a nemzeti kultúra egyik nagyon fontos tényezőjét, — egyre jobban elismerik. Az „Építőmunka", amely most kiszélesítette munkaterületét és a magyar közönség egyetemes érdeklődése felé fordul: örömmel látja ezt a széleskörű felfigyelést. Általános figyelmet keltő ankétunk többé nemcsak a szakembereknek belső ügye, hanem a magyar kultúra, a magyar szellemi élet, a nemzetközi újjáépítőmunka ügyévé szélesedett.

Mindnyájan érezzük, hogy a magyarság történelmi fordulóponthoz érkezett. Ez a tény lassan életrehívja az elnyomott, eddig szerephez nem jutott kultúrát-építő, alkotó erőket. Egy új nemzedék kér szerepet magának az egész vonalon, azok, akik a magyar történelem új alapjait rakják le. Ebben az új ütemű, alkotásra felmozduló, történelemformáló építő-munkában a magyar építőművészet új forradalma is kialakulóban van. Azok, akik nem túlhaladott ás dogmatizált elv álláspontjáról figyelik az eseményeket, hanem felfedezik a magyar építőművészet szélesebb összefüggéseit: nem állhatnak meg azon a ponton, ahová ma a magyar építészet eljutott, de a megkezdett úton sem járhatnak tovább.

Amikor az alább következő hozzászólásnak helyet adunk, ki kell jelentenünk mégegyszer és hangsúlyozva: itt nem Gropiusról, nem Bierbauer dr.-ról vagy Démán Pálról van szó, hanem a magyarság s vele a magyar építőművészet sorsáról. Arról, hogy a magunk területén nekünk is ki kell jelölnünk a fejlődés új irányvonalát. Ki meri azt állítani, hogy erre nincs szükség, hogy ezt már elvégezték az előttünk járó generációk vagy, hogy már mi elvégeztük volna. Sem a „cirpac"-nak sem más törekvésnek a jószándékát és jelentőségét nem vonjuk kétségbe akkor, amikor azt állítjuk, hogy egyik sem jelenti az új magyar történelmi öntudatra ébredt építész-ideológiát, amire épen most és épen itt van szükség.

Végül még csak annyit jegyzünk meg, hogy sokan teljesen félreértették az „Építőmunka" szándékát. Nem vagyunk hajlandók a termékeny, az elveket tisztázó tárgyilagos vita vonaláról a személyeskedés területére kalandozni. Sajnos, a hozzászólások egy része (s különösen Démán Pál cikke a „Tér és formá"-ban) ilyen céltalan személyeskedésbe tévedt. Mi nem vagdalkozni, hanem mérkőzni akarunk s nem ellenségekkel, hanem ellenfelekkel állunk szemben. Aki tehát nem tud vagy nem akar érvelni, az ebben a vitában tűszúrásokkal nem sok sikert fog elérni.

Ezeknek előrebocsájtásával adunk helyet az alábbi hozzászólásoknak s megnyitjuk e hasábokat minden tárgyilagos és az ügy szempontjából jelentős hozzászólás előtt.

Szemben Grópiusszal.

(Válasz az „Építőmunka" 1934. évi 2-es számában megjelent, ilyen című cikkre.)

Előrebocsájtjuk, hogy a modern építészet első harcos évei óta nem emlékezünk hasonló támadásra, mint amely most ért bennünket az Építőmunka részéről.

Az új építés jelenlegi stádiumában, a magunk részéről nem tartottuk volna fontosnak a választ a cikkekre, de a lap bevezető oldalán a munkatársak sorában szerepel a „cirpac" magyar csoportjának alulírott másoddelegátusa is, aki természetesen a cikk szellemével nem azonosítja magát.

Csaba Rezső cikkével kell elsősorban foglalkoznunk, már csak azért is, mert objektiv érveket igyekszik felsorakoztatni, amit Folly Róbert cikkénél és a lap végén közölt folyóirat ismertetéseinél nem találunk.

Csaba Rezső a nemzeti építészetet az általa definiált abszolut építészeten keresztül világítja meg. Meg kell jegyeznünk, hogy az abszolut építészeti értékek az egész világon elsősorban a „cirpac" körül csoportosult építészek munkáiban nyilvánulnak meg. A „cirpac" a társadalmi és tecnikai fejlődések eredményeiből vonja le az új építészet elveinek művészi konzekvenciáit, tehát tévedés az, hogy a modern építészet csak eszközeiben új, ezzel szemben állítjuk, hogy a társadalmi átalakulásból következő új igények kielégítése adja az új építészet tartalmát. Az új építészeti mozgalom hatalmas propagandája elsősorban ezeknek a társadalmi igényeknek a feltárására és kielégítése érdekében folyt és folyik ma is.

A „cirpac" magyar csoportja például már évek óta a nagyközönség körében, kiállításokkal igyekszik az építészet társadalmi vonatkozásait tudatosítani, üres esztétizálás helyett. A „cirpac" által eddig már kimerítően tárgyalt problémák: a kislakás, racionális beépítés módok, funkcionális város. Ezeknek a törvényszerűségeknek internacionlis voltát a cikkíró csak a művészeti kérdésekben ismeri fel és figyelmen kívül [illegible] utolsó évtizedek alatt kifejlődött építészeti tudományt és az építőtechnika világszerte érvényesülő vívmányait. Ezeket a törvényszerűségeket felesleges részletezni, mert hiszen ezeket már évek során át állandóan ismertettük.

Meg kell azonban állapítanunk azt, hogy minél inkább érvényesülnek ezek az abszolut törvényszerűségek az épületeken, annál inkább lesz hasonló az épület internacionális viszonylatban is.

Akik azonban ezeket a törvényszerűségeket nem ismerik fel maradéktalanul, hanem csak egyes külsőséges részleteiben próbálják az új építészet szellemét kifejezni, csak egy provinciális elfajulást nyujtanak, amint azt Budapesten szerte-széjjel látjuk.

Munkáink ellen továbbá az a vád hangzott el, hogy nem a magyar pszichén keresztül nyújtjuk egy „építészeti iskola" tanításait, sőt munkáinknál még a sokat hangoztatott „tudat alatti" vagy „ösztönszerűség" is elveszti szerepét. A magyar pszichéről természetesen a cikkíró is csak homályosan ír. Cikkéből mint megfoghatót emeljük ki azt a kívánságát, hogy „legyenek ideálokért dolgozó magyarok". Erre válasz csak a közel egyévtizedes elvi előkészítő munkánk lehet, amely az utolsó három évben hozott gyakorlati eredményt. Azonban a gyakorlati sikerért ma sem vagyunk hajlandók az „ideálokból" akár csak rész engedményt is tenni, mert azok, akik nem ezzel a szilárd meggyőződéssel végzik munkájukat, sohasem számíthatták magukat a „cirpac" tagjai közé, még akkor sem, ha valamilyen módon igyekeztek is együttdolgozni.

A cikkíró másik konkrét kívánsága, a „kelet felé való orientálódás," azt hisszük, nem csak a Duna—Tisza közének az előjoga. Például le Corbusier a Japánban tanultakat nagyon is értékesíti. Ezen a ponton különben nem értjük, hogy a cikkíró mért nevezi egyedüli építészeti „ősnyelvnek" a görög építészetet és állítja kiindulási alapul. Tudtunkkal a görög architektura nincs kapcsolatban a keleti pszichével.

Azonban érdeklődéssel várjuk, hogy a cikkíró szerint, kik azok az építészek, akik ősi rokonságukat a gyakorlatban is érvényesítették?

Ami pedig a kulturának kelet és nyugat közt való közvetitését illeti, bátrak vagyunk figyelmeztetni a cikkírót, hogy néhány évszázaddal téved. Ma a rádió és repülőgép korszakában a közvetítő szerep nincs már egyes földrajzi útvonalakhoz kötve.

Folly-Róbert grópiusz-ellenes támadásával kapcsolatban sajnálattal kell megállapitanunk, hogy Folly a grópius-előadásnak csak a felét értette meg. Ugyanis az előadásban a mai, építészeti helyzetről felállított mérlegben minden megnyilvánulást materiális és szellemi szempontból egyenlő tárgyilagossággal ítélt meg. Ilyen módon ellentétesnek látszó jelenségeket közös nevezőre hozott. Éppen ez volt az előadás legfőbb értéke. Folly ebből csak a materiális részt értette meg. Az építészeti fizikát cikkírója máshol olvashatta, mert ilyesmi sem a Bauhaus könyvekben, sem pedig Grópius írásaiban egyoldalúan lefektetve sohasem volt. Gropius volt egyike azoknak, akik az új építészet sokszor szétesőnek látszó jelenségeit egységes vonalba rendezte. Megállapította, hogy a jelszavak, manifesztumok és izmusok korszakának befejezése után, az építészet minden területén az egyéneskedésektől mentes, de az egyéni értékeket összefoglaló kollektiv szellem vált uralkodóvá. Grópius egyáltalában nem az, aki „csapongóan folyton-folyvást újítani akar", sőt éppen ő volt az, aki a tradició szerepét és a természetes fejlődés menetét nagyvonalúan tisztázta.

Folly cikkében csak egyetlen pozitivum van, amikor a római Viktor Emánuel szobor alkotóival helyezi egysorba Grópiust. Egy agyondiszitett és hasznavehetetlen tárggyal helyezi egysorba Grópius alkotásait, melyek úgy technikailag, mint művészileg az egész világon elismertek.

Megdöbbentő, hogy matematikával foglalkozó ember ilyen elborult mondatokat ir le: „tömegein még érezzük az egymásbatolás műveletét". Ilyen és hasonló mondatoktól hemzseg az egész cikk. Kitalál és gyanusítgat. Például: „Munkáiból hiányzik a magyaroknál olyan fontos, a keletit jellemző és a centrumban elhelyezkedő, erős lelkiség, amely onnan kisugározva megköt minden méretet, nagyságot és arányt." „Az intuicio, az európai művészi mozgató erő, nála pihen." „Idegen számára az az új művészi és a belsőt inditó alkotó-forma, amelyet mindinkább sikeresen alkalmaznak az új művészek és amely szinte azonos a keletivel, amely az életen keresztül történő megértésből ered, amely szélesebb körben vezeti tekintetünket, mélyebben hatol a dolgokba és magasabb szempontból világítja meg a történéseket." Ez a megismerés érintkezik sok helyen a psychológiával is." „Ilyen formában való alkotásnak nyoma sincs Gropiusnál, pedig voltak, akik ezt elvitték a Bauhausba" is." Fischer József, Molnár Farkas.

MÉG MINDIG AZ ALAPELVEK.

Fischer József és Molnár Farkas megjegyzéseire válaszom röviden a következő:

1. A cikkírók kizökkentették a kérdés tengelyét. Az „abszolut építészet" fogalmát rossz értelemben használják. Ez a fogalom cikkemben azt a „közös valutát" jelenti, amely megkülönbözteti az ál-építészetet az építészettől. Ezen a síkon nem lehet különválasztani az általuk felsorolt internacionális törvényszerűségeket

Magyar nemzeti építészet

(igény, technika, funkció, ésszerűség) azoktól a „művészi vonatkozások"-tól, amelyeket szerintük egyoldalúan ismertem fel. Én a kettőt nem választottam külön, a cikkírók azonban egyoldalúan dogmatizálják ezeket az új törvényszerűségeket. A funkcionális építészet még nem élő építészet. Olyan mint az esperantó: jól funkcionáló nyelvkonstrukció, de nem népegyéniségekben gyökerező élő nyelv. A cikkírók által felsorolt törvényszerűségek, csak „grammatikai alaptörvények", amelyeken más és más nyelv épülhet fel.

2. A társadalmi összefüggések keresése nem szorítkozhatik csak az új igények, a szociális szempontok vizsgálatára. A szélesebb, a teljesebb értelemben vett társadalmi összefüggések határozzák meg az építészetet s ebben szerepe van a szellemnek, az erkölcsnek, a lelkiségnek, a tradiciónak, a népközösségek egész egyéniségének. Ez pedig végső fokon megszünteti az építészet „észszerű nemzetköziségét".

3. A magyar lélekről nem homályosan, hanem sehogyansem írtam. Csak konstatáltam, hogy van.

4. Senki sem vonta kétségbe, hogy a „cirpac"-nak ideáljai vannak. Kérdés azonban, hogy ez a magyar életből kinőtt, helyes irányt mutató, teljes ideál-e?

5. A távírót és rádiót mint kultúrát közvetítő eszközt — azt hisszük — túlértékelték. Szerepe nyilvánvaló, de a kultúrák útja ma is a népegyéniségeken keresztül vezet.

6. Keletet illetően Bierbauer dr. és Démán Pál is lényeges ponton téved, amikor „maltervegetációk"-ra vagy az „épületdíszítés egyedül üdvözítő" voltára gondolnak. Érthetetlen, hogy még mindig ilyen előítéletekkel kell szembeszállnunk.

A rokokóban felfedezhető keleti hatás nem egyéb, mint kelet díszítő kedvének, mint egy mellékjelenségnek egyoldalú átvétele. Ugyanez áll a „magyarkodók" díszítő egyoldalúságára is. Óriási tévedés erre gondolni, amikor mi keletről beszélünk. Minket nem a falevél, hanem a talaj érdekel. A kelet egész kultúráját s így építészetét is meghatározó szellemi mozgatóerők.

CSABA REZSŐ.

Folly Róbert hozzászólását következő számunkban közöljük.

GYÖRGYI KÁLMÁN EMLÉKKIÁLLITÁSA. Kegyeletes cselekedet volt az Országos Magyar Iparművészeti Társulattól, hogy Györgyi Kálmán halála óta rendezett első nagyszabású kiállítását az ő emlékének szentelte. A kiállítás elrendezése Györgyi Dénes tanár mesteri elgondolását váltotta valóra és példaadó keretet teremtett a modern magyar grafika, éremművészet, fényképezőművészet legjava termékeinek. Ezekhez a szobrászművészet és kerámia jeles alkotásai sorakoznak. A kiállítás egyrészről a grafikai és éremművészeti alkotások előállításának módszereit szemlélteti rendkívül érdekesen, másrészről bemutatja azokat a kiváló alkotásokat, amelyekkel kiváló iparművészeink e művészi ágakban elismerést szereztek a magyar kulturának. A könyvművészet különböző ágai, a használati grafika, csomagolás, plakátművészet, könyvkötészet, fotografia, mind jelesnél jelesebb művekkel vannak képviselve és minden egyes kiállító megérdemli, hogy bemutatott munkáival behatóan foglalkozzunk. Mégis ez alkalommal csak a grafikai anyagnak és a fotografiának néhány képviselőjét említjük meg, mint olyanokat, akik egy-egy ágban a legjelesebbeket alkották. Igy a fotografiában Escher Károly, Végh Gusztáv, Pécsi József, Balog Rudolf; az illusztrációk köréből Fáy Dezső, Buday György, Dallos Hanna, Végh Gusztáv és Vértes Marcell, a gyermekkönyvek művészei közül Jaschik Álmos, Lesznay Anna, Bródy Maróthy Dorottya, a könyvkötések között Kner Erzsébet, csomagolások tervezői közül Kozma Lajos, Dankó Ödön, K. Lukács Kató, üzleti nyomtatványok köréből Kner Albert, Ékes Lajos, Lengyel Lajos, plakátművészeink közül Berény Róbert, Bortnyik Sándor, Haimann György, Verebélyi R. és Farkas. Minden tekintetben elismerés illeti a kiállítás rendezőit, csak a plakátok elhelyezése lehetett volna szerencsésebb. Ez a kiállítás újabb példája a magyar művészi tudásnak és akarásnak.

N. E.

A LAKBERENDEZÉSI VÁSÁR. A nyári üdülések, szabadságok után mindenki szerettel foglalkozik lakásával. Az ősz a lakás felfrissítésének, berendezésének ideje. Az Országos Iparegyesület őszi lakberendezési és háztartási vásárainak többek között az is célja, hogy megkönnyítse a közönségnek a beszerzést azzal, hogy minden igény és kereslet számára összegyűjtve és egységes rendezésbe foglalva mutassa be a magyarországi ipar eredményeit. Annak, aki bútort, háztartási és lakberendezési cikkeket akar vásárolni, nem kell üzletről-üzletre járkálva felkutatnia azt, amit megvenni szeretne. Az őszi vásáron, mely az iden a kiállítók számát és a bemutatott anyag minőségét tekintve, különösen magas színvonalúnak ígérkezik, mindenki megtalálhatja igényeinek, szükségleteinek megfelelő tárgyakat. Az egyszerű, polgári bútortól kezdve, a legmagasabb igényeknek megfelelő lakberendezési és háztartási cikkekig minden értéknek együttes szemléje ez a vásár, mely ez évben augusztus 31.-én nyílik meg az Iparcsarnokban.

A köztudatban az őszi vásár úgy él, mint a legjobb beszerzési alkalom. A modern háziasszony itt megtalálja mindazt, ami lakását korszerűen széppé és háztartását a mai technika színvonalnak megfelelően praktikussá teheti.

A kiállító iparosok, mérlegelve a mai súlyos viszonyokat, áraikat a polgári középosztály vásárlóerejéhez szabták. A világviszonylatban is elsőrendű magyar lakberendező ipar hagyományos színvonalának gondos megőrzése mellett ezáltal igyekszik a közönség vásárlókedvét szolgálni.

AZ ERZSÉBET-HID mázolása már a befejezés felé közeledik s tehetetlen elképedéssel kell néznünk édeskés mogyoró-fagylalt színét. Vajjon kinek a képzeletében született meg ez az anyagszerűtlen krém-szín? Ki felelős azért, hogy a legszebb budapesti híd monumentális acélkonstrukcióját ilyen cukrászplasztikai giccsé alakították. A szobafestőnek és a lakónak színesatái legtöbbször azzal végződnek — amikor már a szivárvány összes színeit végigpróbálták, — hogy „hát akkor legyen krém-szín". Az emberekben valami oktalan félelem van a tényleges színekkel szemben s ezek elől a neutrális krém-, vaj- és csont-színekhez menekülnek. Az Erzsébet-híd nem krém, nem vaj és nem csont, hanem acél. Egy aluminium fényű bevonat (Amerikában van erre példa) mennyivel szebb és anyagszerűbb lett volna. Drága? Akkor valami primér szín még mindig jobb. A puha tésztaszín helyett egy keményebb és hidegebb szín.

A DUNAKORZÓ akkor is szép, ha nem hasonlít a Montparnasse-hoz, vagy amihez nagy előszeretettel hasonlítgatják, a nizzai Promenade des Anglais-hoz. A romantikusan különleges Montparnasse kávéházai, vagy a Promenade des Anglais hosszú pálma-sora valami egészen más, mint a mi Dunakorzónk. Miért kell nekünk mindenben valami idegenhez hasonlítani? Szerencsére a Dunakorzó nem azért szép, mert utánzata divatos külföldi sétányoknak. Szépsége elsősorban is a természetnek köszönhető: a budai part festői kilátásának és az előtte hömpölygő Dunának. Ami ezenkívül a Dunakorzó fogalmát jelenti, az egy közönséges házsor, egy elrontott tér, egy szűk sétány, a dübörgő villamos és és a füstölgő hajókémények. Még ezek ellenére is a fényes terraszsor és természeti szépségek elronthatatlan hatása lenyügözően széppé teszi ezt a helyet s arra kötelez, hogy szépséghibáit eltisztítsuk, lehetőségeit a magunk módján, a magunk eszközeivel minél alaposabban kiaknázzuk. De valahogyan eszünkbe ne jusson Nizzát, pálmaligetet varázsolni ide, hanem képezzünk belőle egy magyar különlegességet. Arra még visszatérünk, hogy ezt részleteiben hogyan képzeljük.

TISZA ISTVÁN SZOBRA tipusa a magyar emlékműveknek. Röviden ez azt jelenti, hogy rossz. Sietünk megjegyezni, hogy ez nem vonatkozik a részletekre, mert azok szépek. Zala és Orbán mesterek zsenialitása birkózott itt — úgy érezzük — valami „hivatalos elképzelés"-sel. A magyar emlékművek általánosságban alapvető hibákban szenvednek. A művészek alkotó zsenialitásán mindig ott feszeng a nagyságokat politikai léptékkel méregető hivatalos szellem. Nem vonatkozik ez az összeroggyanó bakák gicces-sorozatára, vagy az oroszlán-invázióra, hanem politikai és közéleti nagyságainkat megörökítő emlékművekre. Az emlékmű ne legyen hősköltemény. Tisza monumentális alakját, jelentőségét, munkásságát felesleges bőbeszédű illusztrációkkal magyarázni. Az inkarnáló művész nem szorul ilyen gesztikuláló páthoszhoz hasonló „előadó művészet"-re. Különösen nem olyan túlméretezett módon, mint ahogyan ezt a Tisza-szoronál látjuk. Vajjon az az anatómiájából kivetkeztetett és egy kigyóval összegubancolt oroszlán többet „fejez ki", mint egy egyszerűségében monumentális és élő Tisza-figura? A széteső kompozicióban olyan konkurrenciát fejtenek ki ezek a magyarázó segédeszközök, hogy Tisza alakja alig jut szóhoz. Hála a kiváló alkotóknak, hogy ezeket a hibákat olyan részletszépségekkel ellensúlyozták, ami sokmindent kipótol.

Cs. R.

A SZIVNIVALÓ. Sok szó esik a cigaretta, szivar, dohány silány csomagolásáról, de ahol árusítják, a trafikról annál kevesebb. Pedig jóformán mindmegannyi (elhanyagolt és bizalmatlanságot keltő.) A kerületi orvosok végig vizitálják a piacot, vannak előírások a péküzletekre és üzemekre. Városi vegyészek vigyáznak a tejre, a paprikára és egyéb élelmiszer hamisításokra, de a cigaretta, szivar tisztaságára, mely kivétel nélkül szájba kerül, nem vigyáz senki. Azt belepheti a por, reászállhatnak a legyek. A trafikok legtöbbször rozoga hajópadlóján vídáman tenyésznek a tuberkulózis baktériumai. A polcok tetején az ócska hülznis skatulyák szögleteit zaartalanul hálózza be a pók. Az árúk összevisszaságban hevernek. A kis, kályhának nevezett vasszörnyeteg füstölög, miközben a tetején a jó hagymás pörkölt rotyog. Amilyen a belső, olyan a külső is. A gondozatlanság úgy eltünteti őket, hogy csak alapos vizsgálat után lehet az üzletre rátalálni. kirakataik ízléstelensége mindenkit elrettent. A portálon kis cédulácskák lebegnek, melyek fennen hirdetik, hogy tisztességes úr tiszta ágyat talál egyszerű özvegynél. Az ilyen trafik jó arra, hogy az emberek la[illegible] leszokjanak a dohányzásról. Nem beszélve a k[illegible]go[illegible]dal ápolt idegenforgalomnak igen rossz v[illegible]ohányjövedékről és elárusítóhelyeiről.

Cso[illegible]afikosok nem látják, milyen lehetőséget jele[illegible]rtál, mely még az ucca tulsó oldaláról is [illegible] a szépen berendezett üzletben az is vá[illegible]enni semmit. Végül, hogy sokkal könyy célszerűen berendezett üzletben, hogy szenved a silány berendezés miatt.

Ó, XX. század!

Orchideák óceánrepülése

Most érkezett Franciaországba a Transatlantic nevű amerikai repülőgép. A gép parancsnoka egy csokor orchideát vitt Lebrun köztársasági elnök feleségének. Az orchideákat szombaton szedték New-Yorkban és hétfőn már Mme Lebrun kezében voltak az Elységben.

==

Július 31

Ez tudvalevőleg tegnap volt. Ezen a napon mondta Chamberlain fontos beszédét az angol alsóházban. Ugyanezen a napon a washingtoni japán nagykövet megjelent Hull külügyminiszternél. És ugyanezen a napon megjelent egy csillagjós szokásos napi horoszkópja a »Paris Soir«-ban. Többek között ezeket mondja: »Ezen a napon kedvezőek lesznek az üzletek, jól végződnek az utazások. Sokan túlzottan költekeznek a nap folyamán. A lányok, akik ma születnek, később nem lesznek túlságosan megbízhatóak szerelem dolgában. Ez a nap egyébként kínos pletykák napja lesz.«

==

Sok a gyerek, nincs lakás

A francia lapok az utóbbi napokban sűrűn foglalkoznak a párizsi háztulajdonosok rideg, gyermekellenes magatartásával. Rámutatnak arra, hogy a legtöbb háziúr nem enged be a házába sokgyermekes bérlőket. Egyesek odáig mennek, hogy szigorúan csak gyermektelen házaspároknak adnak ki főbérleti lakást. Egy anya elpanaszolta az ujságíróknak, hogy hetek óta nem kap lakást egyéves kislánya miatt, aki csendes gyermek ugyan, de a háziurak mégsem akarnak hallani róla.

==

A kutya értéke

A lillei törvényszék 1200 frank kártérítésre ítélte Julien Obert vadőrt, mert agyonlőtt egy kutyát. A bíróság az ítélet indokolásában többek között ezeket mondotta:

— A hű kutya elvesztése gazdája számára elsősorban érzelmi veszteség. Az eb halála lelki hiányérzetet kelt gazdájában, aki szerette. Ezt a lelki hiányt tulajdonképpen nem is lehet pénzben kifejezni. A bíróság azt hiszi, hogy 1200 frank az a minimális összeg, ami pénzben kifejezve megfelel a veszteségnek.

==

35.000 dolláros Lepke

Dewey newyorki államügyész 35.000 dollár vérdíjat tűzött ki egy Lepke nevű gengszter fejére. Ezt a banditát már két év óta keresi az amerikai rendőrség. Rendkívül ügyesen bujkál, de kezei mindenhová elérnek: rövid idő alatt hat embert öletett meg, akik állítólag elárulták a banditák tevékenységét a rendőrségen.

==

A távolbalátás csodája

Az egyik budapesti ujságban olvastuk a következő hirdetést: »Eladó a Balaton partján egy elegáns komfortos villa. Megtekinthető: Budapest, Erzsébet királyné út...«

Sortűz és könnybombatámadás a clevelandi sztrájkolók ellen

Cleveland, augusztus 1.

(A Magyarország és a United Press tudósítójától.) A Fisher-féle karosszériagyárban három hét óta tartó sztrájk hétfőn *súlyos összeütközésekre* vezetett, amelyekben *16 ember olyan sebesüléseket* szenvedett, hogy a kórházba kellett őket szállítani. A könnyebb sebesültek száma igen nagy. Mikor ugyanis hétfőn reggel több teherautón dolgozni akaró munkások igyekeztek a gyártelepre, a sztrájkolók mintegy kétezren *husángokkal és vasdorongokkal felfegyverkezve útjukat állották.* amiből uccai harc keletkezett, úgyhogy *néhány száz rendőrt* kellett ellenük kivonultatni. A rendőrök kezdetben csak a levegőbe lőttek, de azután *a tömeg soraiba tüzeltek és könnyfakasztó bombákat dobtak közéjük.* Csak akkor sikerült a zavargókat szétkergetni, mikor a tűzoltóság jött és a *gőzfecskendőből vízsugarakat lövellt rájuk.* Két rendőr is súlyosan megsebesült.

Ostromállapot

NewYork, augusztus 1.

Clevelandban 48 óra óta ostromállapotot hirdettek ki a General Motors társasághoz tartozó Fisher-gyárak környékén, hogy megakadályozzák a sztrájkolók újabb támadásait a néhányszáz dolgozó munkás és az igazgatósági alkalmazottak ellen. A rendőrség és a sztrájkolók között hétfőn lefolyt heves küzdelmek során megsebesült mintegy 100 ember közül negyvenhatot súlyos állapotban kórházba szállítottak.

Ma este kezdődnek meg az olasz hadgyakorlatok

Milánó, augusztus 1.

Ma este kezdődnek meg a Po völgyében a szárazföldi hadgyakorlatok. Milánóba, a hadgyakorlatok főhadiszállására, már megérkezett *Pariani tábornok*, hadügyi államtitkár és több más tábornok, köztük *Bastico*, a hadgyakorlatok vezetője, továbbá mintegy száz olasz és külföldi ujságíró. A hadgyakorlatokon részt vesz Németország, Spanyolország és *Magyarország* katonai küldöttsége.

CSAK VIZSZINTESEN

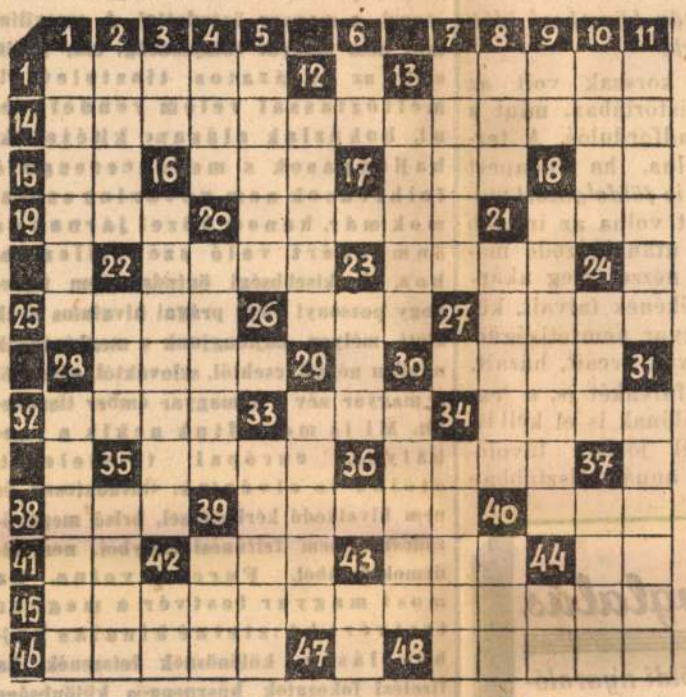

VÍZSZINTES:

1. Balatoni nyaralóhely
13. Ebben mos a mosónő
14. Számnév
15. Vágószerszám — mássalhangzói
16. Már — latinul
17. Mutatószó
18. N. S.
19. Nagy magyar költő
20. Balatoni nyaralóhely
21. Makacs — mássalhangzói
22. 60 perces (ék. hiba)
23. Letűnt némafilmsztár keresztneve
25. Moszat
26. Pontosan, teljesen egyező
27. Segéd lesz belőle
28. Fafajta
30. Világhírű német zeneszerző (1685—1750)
32. Egyesület
33. Angol sör
34. Az abc része
35. Megszűnt iskolafajta
36. Belgiumi városka és fürdőhely
38. Régi súlymérték
39. Hordozza
40. Bibliai női név
41. Igevégződés
42. Levegő
43. Izmokban rejlik
44. Izomkötő
45. Magyar költő (1766—1828). Leghíresebb munkája a Ludas Matyi c. költői elbeszélés
46. Svájci üdülőhely
48. Az »Aranyember« női főszereplője

FÜGGŐLEGES:

1. Törökország fővárosa
2. Figyeld meg!
3. Határrag
4. Lóbuzdító
5. A belgrádi félhivatalos
6. Megszólítás
7. Híres angol napilap
8. Vissza: angol ital
9. Kicsinyítő képző
10. Azonos betűk
11. Fiatalabb fiútestvér tréfás neve
12. Álmos anyja (ék. hiba)
13. Fejfedő
16. Erjesztett tej
18. Ferdén áll a szeme
20. Német regényíró
21. A pápa hármas koronája
22. Idegen női név
23. Férfinév
24. Hat — keverve
28. A mohamedán vallás feje
29. Balatoni nyaralóhely
30. Táplálkozom
31. Most született a gyermeke
33. Névelővel: régi ürmérték
34. Megsüt
35. Erősen óhajt
37. Sietség — németül
39. Figyel
40. Ö. H. I.
42. Szobor része
43. Sporteszköz
44. Ellentétes kötőszó

HOLNAP ISMÉT MELEGEBB LESZ

A Meteorológiai Intézet jelentése augusztus 1-én 12 órakor:

Nyugat-Európát tengeri eredetű levegő borítja. A hűvösebb tengeri levegő egy kisebb része ma reggel hazánkba is beáramlott, a nyugati megyékben lehülést, erősebb felhősödést és kisebb esőzést okozott. Sopronban zivatar is volt. A hőmérséklet tegnap általában 31—33 fokig emelkedett, éjjel legtöbb helyen 15 fok alá sem szállt le. Ma délelőtt az Alföld keleti felében még melegebb volt, mint tegnap, Debrecenből és Szegedről 31 fokot jelentettek. A fővárosban a hőmérséklet a kora délelőtti órákban közel 30 fok volt, a nyugati szél megerősödésekor azonban 24 fokra esett vissza.

Európában ma reggel a tengerszintre átszámított légnyomás legmagasabb értéke 772 milliméter Dél-Franciaországban, legalacsonyabb értéke 746 milliméter a Lappföldön.

A Balaton vizének hőfoka ma reggel Keszthelyen 23, Kenesén, Bogláron, Balatonfüreden és Siófokon 22; a Duna vízhőmérséklete Budapesten 19 fok volt.

Budapesten augusztus 1-én

délben a hőmérséklet 24 Celsius fok,

a tengerszintre átszámított légnyomás 766 milliméter, mérsékelten emelkedő irányzatú.

Várható időjárás Magyarországra a következő 24 órára:

Nyugati szél. Felhőátvonulások. Délután néhány helyen (főleg nyugaton és északon) záporeső vagy zivatar. A meleg átmenetileg csökken, de holnap újból fokozódik.

Budapesten csökken a felhőzet

Részletesebb időjelzés Budapestre a következő 12 órára:

Nyugati-északnyugati szél. A felhőzet fokozatos csökkenése. A hőmérséklet délután még emelkedik, este 20 fokig leszáll.

1849 Augusztus 2

A debreceni csata napja, amely csatában Nagysándor József tábornok körülbelül 10.000 főből és 43 ágyúból álló honvédhadteste az osztrákokat segítő oroszok 40.000 főből és körülbelül 130 ágyúból álló főseregével csapott össze. A csata a Debrecen és Balmazújváros közti országút mentén, a Látókép-csárda körül zajlott le és háromórás harc után azzal végződött, hogy az oroszok túlereje teljesen felőrölte a honvédcsapatokat, úgyhogy azoknak legsúlyosabb veszteségek mellett hátrálniok kellett. Ámde az oroszoknál is erős veszteségek voltak. Kuprianov tábornokot, aki a II. hadtest parancsnoka volt, egy magyar üteg ágyúgolyója terítette le lováról.

A csata legnagyobb hőse Csányi Márton honvédtüzérszázados volt, aki mint a legendás vörössipkás üteg parancsnoka még akkor is, amikor orosz ágyúgolyó mindkét lábát ellőtte, vérében úszva és szörnyű fájdalmai ellenére, lelkesen buzdította tüzéreit és vezényelte ütegét, míglen elvérzés folytán hősi lelkét kilehelte.

Rómából Limába indult egy perui repülő

Róma, augusztus 1.

Pietro *Canga* perui repülő az éjszaka egy műszerész kíséretében elindult Guidonia repülőteréről Sevilla felé. Ez az első szakasza *az Atlanti-óceán felett Rómából Limába tervezett repülőútjának.* Sevilla után az útirány a következő: Port Praja, Natal, Balem, Lima. A perui tiszt, aki Olaszországban végezte a repülőtanfolyamot, a perui katonai repülés számára Olaszországban készült Caproni-gépet vezeti hazájába.

Meg kell őrizni a magyar falu ősi építőművészetét

Irta: Bajcsy-Zsilinszky Endre

Nagy István cikkének, sárréti fényképeinek és egész érvelésének őszintén megörültem. Az én megjegyzésem, hogy Biharban, Szatmárban, Beregben talán töredékesebben jelentkezik és inkább részletekben, mint egységes faluképben *a magyar nép ösztönös építő szelleme*, csupán egy laikus szemlélődő szava volt, amit nem is szívem szerint írtam le, mert *a magyar nép legjellemzőbb, legélesebb szellemi vonásait, képességeinek legtisztább összhangját a tiszántúli magyarságban látom*, meg a székelyekben. A dunántúli magyar falvak szépségeire is Tóth Kálmán és Padányi Gulyás Jenő könyvei figyelmeztettek és vezettek igazán. Az ő kalauzolásuk nélkül aligha tudtam volna annyira élvezni egyikmásik balatonparti falu régibb házainak sokféle szépségét. És meg vagyok győződve róla, hogyha e népi építőművészi kincseket gyüjtő fiatalabb építőmérnökeinknek munkája eljut a Tiszántúlra és ott is összegyüjti a szétszórt drága népművészeti anyagot: ez a gyüjtés inkább Nagy Istvánt fogja igazolni, mint az én megjegyzésemet. Minden jó magyarok örömére.

Azt, hogy *a legszegényebb magyar népnek is van építőművészete és erős stílusérzéke*, azt magam is láttam s abban magam is sokszor elgyönyörködtem. Tavaly futólag bejártam *Kővágóörs* és a parányi *Balatonrendes* község nem nagy számú uccáit és álmélkodva láttam, mennyi szépséget tudtak a régibb nemzedékek rendkívül szegényes anyagi keretek között is megépíteni. Falusi pallérok, talán maga a kis telek tulajdonosa építette fel a szalmafedeles házikót, a szó szoros értelmében viskót és mégis mennyi arányérzék, mennyi ízlés... Éppen a mai napon mentem keresztül Révfülöp egyik villanegyedén és a sok idétlen tornyos »villa« között egy kis nádfedeles paraszthäz tűnt a szemembe, apró kis virágos kertecske előtte, amely bizony alaposan elperzselődött a nagy szárazságban: mégis oázis volt ez a házikó a maga egyszerűségében és finom ízlésével az ízetlen építészeti szörnyek sivatagában. Ez a legkisebb, legszerényebb, legalacsonyabb, legkisebb ablakú ház jelentette ott számomra nemcsak a magyarságot, de a művészi ízlést is, amit építtetője és építője nyilván nem egyetemeken és műegyetemeken szerzett...

De Nagy Istvánnal egyetértőleg sok más példáját tudnám fölmutatni annak, hogy a jólét és vagyon otrombaságai és ízléstelenségei között milyen *rendületlen ízlésbeli biztonsággal építkezik a legegyszerűbb magyar ember is.* Amihez hozzáfog: már színe és íze van. Ahogy a kis tarkavirágos kertjüket összeállítják: a lélek rejtett finomságait leplezi le. Szinte azt merné mondani az ember egy kis merész általánosítással, hogy *az egyszerű falusi magyar ember nem is tud értelmetlen és ízléstelen dolgot építeni, ha magára hagyják.*

Annál elkeserítőbb dolog, hogy a magyar falvakba újabban nem a magasabb életigény, nem a modern higiénia, nem a fejlettebb szociálpolitika tartja bevonulását, hanem csak az otromba városmásolás, tudálékos vidéki és városi mérnököknek, kapaszkodó kőművesmestereknek és sznob építtetőknek ordító és vérlázító izléstelenségei, amelyek megmételyezik és elrondítják a magyar falut és megölik annak építészeti lelkét. Föl háborító jelenség az, hogy amíg minden elméleti tudás nélkül építő falusi pallérok is, csupán a magyar nép ezermesterségének készségeivel falat rakó egyszerű paraszti emberek és falusi ácsok vagy nem is ácsok építették a házakat, addig *legalább művészi vonatkozásban* volt szép a falu. Az új épületek csúfak, otrombák, ízetlenek és magyartalanok, megbontják az oromfallal kifelé forduló házak sorának szép ritmusát és összhangját, idegenszerű tarkaságot kevernek a magyar falu ősi fehérségébe. De senki sem mondhatja, hogy legalább a falu higiéniája és építészeti szociálpolitikája megkapja a magáét. Különben is: miféle barbár törvény parancsolja, hogy az egészség ápolása, az egészségügyi szükségletek kielégítése okvetlenül a művészi otrombasággal és rondasággal párosuljon?

Nem tudok felháborítóbb jelenséget találni a magunk nemzedékének és a közvetlenül előttünk járt nemzedéknek jellemzésére, mint hogy *a magyar faluban szép és művészi manapság már csak az, ami régi, ami előtte való a századforduló és a millennium, még inkább az azután következő idők falusi építkezéseinek.*

Kevés silányabb korszak volt az ezeréves magyar históriában, mint a XIX. és XX. századfordulóé. A természetes az lett volna, ha Budapest ízlést és *értelmileg is földolgozott magyarságot* sugárzott volna az inkább csak ösztönösségek után igazodó magyar falvakba. De nézze meg akárki Budapest környékének falvait, különösen a nem magyar nemzetiségűeket, sváb és tót falvak uccáit, házait, de még a magyar falvakét is, a legtárgyilagosabb bírálónak is el kell ismernie, hogy minél jobban távolodunk a fővárostól, annál tisztábban jelentkezik falvainkban a magyar szellem és a művészi ízlés.

Kék, sárga, zöld festésű házakat csak ebben a szorosabb budapestkörnyéki körzetben láthat az ember, ami bizony nem nagy idegenforgalmi attrakció. A Sárréten már jelentkezik a magyar szellem és a művészi építő ízlés, meg a stílusteremtő géniusz, még ha sár és nád is az atyafi építőanyaga. Beteg dolog az, amikor a falu művészete annál tisztább, minél távolabb került a fővárostól. És még betegebb dolog, hogy a város általában olyan rendkívül keveset tudott adni a magyar falunak, viszont elvenni a magyar falu szépségéből, ellenszolgáltatás nélkül: ez alaposan sikerült az utóbbi évtizedekben.

Nagy István cikkét olvasva és nézve az ő sárréti fényképeit, eszembe jutnak az én háborús huszárjaim, kiknek állás- és fedezéképítéseikben először fedeztem fel a mi népünk csodálatos építő hajlamait és készségeit. Voltam beosztva egyízben bajor csapathoz, de csak akkor ébredtem rá igazán a mi magyar katonáink ösztönös építőtehetségére, mikor a különben rokonszenves német csapat állásait és fedezékeit láttam.

Nem kétséges előttem, hogy a honfoglaláskori sátorkészítés úgy művészi, mint gyakorlati szempontból óriási fejlettségi fokot jelentett az akkori ária népek — germánok, szlávok — paraszti építkezéseihez képest. *Szépség, erő, értelem nyilatkozik meg a magyar falusi építkezésben.* Nem mondhatni, hogy az egyetemes magyar életben, vagy általában a magyar építkezésben ilyen tisztán jelentkeznék ez a gyönyörű magyar háromság...

„Szabályszerű" autós-álarcos gengsztertámadás egy amerikai vonat ellen

Champaigne (Illinois), augusztus 1.

Két álarcos bandita megtámadta az egyik személyvonat postakocsiját, amelyen 56.000 dollárt vittek zsoldok kifizetésére. A támadók akkor lepték meg a postakocsit, amikor a vonat éppen elhagyott egy kis vidéki állomást. Amíg az egyik postatisztviselő a mozdonyvezetőt figyelmeztette, hogy fokozza a vonat sebességét, a többiek *vad tűzharcot kezdtek a rablókkal és az egyiket megsebesítették.* A sebesült rabló leugrott a száguldó vonatról és felbukott; ezt a rablót *sikerült elfogni.* A másik támadó revolverével távoltartotta magától a tiszviselőket, amíg a vonat a következő állomás előtt lassabban haladt, akkor *ő is leugrott* a vonatról és bár több lövést küldtek utána, elért egy gépkocsit, amely *a sinekkel párhuzamosan haladó országúton követte a vonatot a rabló cinkosaival.* Ennek a rablónak sikerült elmenekülnie.

Az „alázatos tisztelettel" felvidéki kritikája

Az *Ersekujvár és Vidéke* című lap közölte a következő cikket:

»Alázatos tisztelettel«, ez például nem tetszik. Nem tetszik s nem is fogjuk gyakorolni, aki gyakorolná, annak azt a tanácsot adjuk, hogy hagyja abba. Nem szép. Nem fér össze a magyar büszkeséggel, a magyar öntudattal. A szervilizmus nem magyar tulajdonság, már pedig ezek az »alázatos tisztelettel, méltóztassál velem rendelkezni, bokázlak alásan« kitételek, hajlongások s medencerezgető felhivások nem udvarias szólamok már, hanem közel járnak az önmagáért való szervilizmushoz. A kisebbségi öntudat nem türte, hogy pozsonyi vagy prágai hivatalos urak előtt mélyen hajlongjunk s megkivántuk minden néptől, csehtől, szlováktól, némettől a magyar név s a magyar ember tiszteletét. Mi is megadtuk nekik a szabályos, európai tiszteletet, ötölük is elvártuk. Öntudatosan és nem hivalkodó kérkedéssel, belső meggyőződésből, nem feltűnési vágyból, nem áldemokráciából. Furcsa volna, ha most magyar testvér a magyar testvért kéztetné kinaias hajbókolásra, különösnek tetszenek, ha fizetési fokozatok húszpengős különbsége s a barokkosan kivirágzott címtömkeleg megalázkodásra s fölséges bokázásra indítaná a magyart a magyar előtt. Az új magyar szellem, az egészséges közélet, a nagy magyar testvériség, amit fanatikusan hirdetünk, ezeket az »alázatos tisztelettel rezeglek«, »légy oly kegyes bátyám könyöröglek«-féleségeket nem bírja. Akihez szól, nem hiszi, aki mondja, nem komolyan mondja. Szóvirág lett, elhervadt dísz, a magyar udvariasság kertjében. Adjuk meg mindenkinek a kellő őszinte tiszteletet, adjuk meg az embernek, a magyarnak, a becsületnek s a tisztességnek. De ne adjuk a levegőnek, a virágos mondatnak s a bizalmaskodás látszatának magának. Ez az igazi, ez a magyaros, ez a hozzánk méltó.

Szobafoglalás
bel- és külföldi nyaraló- és üdülőhelyekre
AZ EST utazási- és menetjegyirodájában
VII., Erzsébet-körút 18

A Balatoni Sporthét
1939. aug. 26.—szept. 10. között van, ezu eliátogatai hazafias kötelességünk

PÉNTEK 13
Jack Buchanan
és Lili Damita
vidám, zenés vígjátéka
MA PREMIER!
SCALA
United-Artists—Helikon-film

Orvosi hir. Dr. *Kertész* Árpád belgyógyász ismét rendel, VI., Lázár ucca 9. Tel.: 123—912.

A MAGYAR ÉPITŐMŰVÉSZET ÚTJA

NEMZETI ÉPITÉSZET

Ebben a számunkban lezárjuk *„A magyar építőművészet útja“* c. ankétunkat. Összesen tíz hozzászólást közöltünk. Keresztmetszetét adtuk a nemzeti építészet kérdésének. Bemutattuk, hogyan gondolkoznak ma erről a kérdésről a magyar építészek. A nyilatkozatokat néhány jellemző alkotással illusztráltuk.

I. LESZÁMOLÁS EGY ELŐITÉLETTEL.

Dr. *Bierbauer* Virgil a korszerű építészet nagylendületű propagátora is hozzászólt ankétunkhoz a *Tér és Forma* ezévi 2-ik számában. Mivel ez a hozzászólás alapvető kérdések tisztázására ad alkalmat, az ankét eredményeit e hozzászóláshoz kapcsolódva foglaljuk össze. Mindenek előtt olyan alapvető kérdéseket kell tisztáznunk, amelyről azt hittük, hogy már túl vagyunk rajtuk. Ugy látszik azonban, hogy ezek, mint kisértő előitéletek még ma is automatikusan felmerülnek, valahányszor a nemzeti építészetről van szó.

Bierbauer dr. *a saját érveinket szögezi velünk szembe.* Az a benyomása (nem hiszem, hogy ez több lehet benyomásnál), hogy ankétunkban a magyaros építészet négy évtizedes vitája lángolt fel újra, hogy itt ismét a *„pártáról“* és a *„tulipánról“* van szó. Hogy az ankét csak „hangzatos nyilatkozatok“ halmozása, ami nem visz közelebb a célhoz és nem a helyes utat tapossa.

Nyilvánvaló, hogy Bierbauer dr. alapvető kérdésekben téved. Hiszen lapunk megindulása után, már a harmadik számban siettünk érthetően megmondani: *„... le kell számolnunk végre avval a tévhittel, hogy az a magyar, amit jól-rosszul összehordott népművészeti alkotások felhasználásával spekulativ úton megszerkesztek. Nem magyar egy épület akkor sem, ha azt fafaragványos és tulipános lepellel borítom is le.“* — Az a tény, hogy bevezető cikkünkben a negyedszázadelőtti magyar építészeti mozgalomra hivatkoztunk nem jelent egyebet, mint azt, hogy konstatáltuk a történelmi tényt, elismertük a mozgalom becsületes hősiességét és értékeltük azokat a letagadhatatlan eredményeket, amelyeket elsősorban népművészeti kutatásaikkal értek el. De megmondtuk azt is, hogy „a népművészeti alkotások lényege nem az, hogy *van*, hanem az, hogy *hogyan jött létre.* Milyen lélek inspirálta, milyen faji adottságok determinálták.“ Bierbauer dr. evvel *szemben* szükségesnek tartja századszor és ezredszer kijelenteni, hogy „a nemzeti jellegnek, mélyről, az öntudatok küszöbén alul fekvő lelkivilágából kell felsarjadnia.“ Azt hiszem ez lényegében ugyanaz, amit mi mondottunk: „Tisztában vagyunk avval, hogy a művészet *nem nacionálható,* ha az természeténél fogva, szükségszerűen nem nacionális. De mi épen ebben a szükségszerű és meg nem fojtható nemzetiességben hiszünk, ami úgy nő ki a nemzeti pszichéből, mint az akácfa a magyar földből.“

A „tulipán-kérdésben“ tehát egyek vagyunk s hiszem, hogy evvel ezt az előitéletet végre sikerült a nemzeti építészet kérdéséből kitisztítani. Más kérdés azonban az, amit a *Tér és Forma* „cirpac“ számához írt bevezetésben olvasunk: „Meg vagyunk győződve arról — olvassuk, — hogy azok, akik éles szemmel figyelik meg az e számban felsorakozó munkákat és azokat össze tudják hasonlítani, hasonló szellemű külföldi munkákkal, észre fogják venni, hogy ezek a magyar építészek nem csak utánoztak, *hanem önálló, reánknézve jellemző utakra tértek.*“ A *Tér és Formának* ezt a véleményét nem tudjuk elfogadni. Hogy miért, ehhez ki kell fejtenünk azt, hogy mit is értünk *nemzeti építészet* alatt.

II. A NEMZETI LÉLEK ÉS AZ ABSZOLUT ÉPITÉSZET.

Abszolut építészetnek nevezem a korok és a közösségek fölött álló, az időben és térben örök törvények szerint megvalósuló építészetet. *Az* építészetet. Magát az építőművészeti „beszélőképességet“. Tehát nem a „nyelvet“, nem az „akcentust“ és nem a „tájszólást“. A művészet építészeti megnyilatkozásának egyetlen lehetséges módját.

A művészet ilyen építészeti megnyilatkozásának „ősnyelve“ a görög építészet formanyelve. (A többi ősnyelvek, az exotikus formanyelvek európai jelentősége a görög formanyelv mellett nem átütőerejű.) Ezen a nyelven keresztül jutott öntudatra a korokon és a közösségeken áthullámzó építőművészet. Ez az ősi formanyelv két síkon bomlott új értelemre: *a korok* és *a közösségek* síkján. A közép-

Építőművészet 1934. 2. szám.

kor ugyan nagyon betemetkezett a maga világába és az ősnyelv hatása elmosódott, de az új korban annál nagyobb erővel itatja át a művészeteket. Az ősnyelv felbomlik rönészánszszá, később tovább bomlik a barokkban, azután elernyed a rokokóban, megmerevedik a copfban, felhigul az eklekticizmusban és meghal az imitációkban. De eközben új és új értelemre bomlik a nemzetek síkján: megszületik a francia, az olasz, a német és a többi stílusváltozat.

Ebből következik, hogy az építészetet két szempontból kell vizsgálnunk:

1. az *abszolut építészet* szempontjából és a
2. a *korok* illetve *a nemzetek* szempontjából.

1. *Az abszolut építészet* szempontjából az alkotó szellem *közös valutáját* kell keresnünk. (V. ö. *Babits* Mihály világirodalomtörténeti bevezetésével.) Ez az időt és teret átfogó valuta független a korok és a nemzetek külön valutájától. Törvényei abszolut és mindenütt jelenlevő művészeti törvények. Annak a kornak, vagy annak a nemzetnek az építészete, amelyben ezek az egyetemes értékteny ezők nem fedezhetők fel: értéktelen és számításba nem jöhet. Az európai építészet ősnyelve kimerült. Ezen a nyelven a modern kor embere már csak dadogni tud. Sőt még a rendes beszéd is dadogásnak tünik, annyira idegen a mi világunktól. *Ez azonban nem jelenti azt, hogy semmi közünk hozzá.* A művészet *élettana* szempontjából, a nyelv *strukturája* szempontjából nagyon is nagyjelentőségű. Ha művészeti nyelvünk meg is változott, *élettana és strukturája mégis az ősnyelvben gyökerezik.* A modern építőművészet nyelve nem a *módban*, hanem csak az *eszközökben* új. Az építés ma is építés, csakhogy — mondjuk így — új a „hangszerelése". A „ritmusban" az „összhangzattanban" hozott ugyan újat, de a ritmus mégis ritmus maradt és az összhangzattanból sem lett valami egészen új elmélet. A konszonáns akkord épen úgy akkord, mint a disszonáns akkor, csak a hangösszetétel változott meg. Természetesen az eszközöknek ez a megújulása egészen új és nagy lehetőségek felé nyitott utat. A kifejezésnek új, gazdag lehetősége született meg, amely már a mi nyelvünkön és hozzánk beszél. Különösen áll ez az építőművészetre, mert itt az eszközökben forradalmi átalakulás történt. Ezenkívül az építészetnek a praktikumhoz való szoros kötöttsége a modern ember praktikus igényeit már nem elégítheti ki a régi eszközökkel. Tehát az új igény és az új eszköz megszülte az építőművészet új nyelvét. Az örök és változatlan törvények abszolut építészete *új öntudatra ébredt.*

2. *A közösségek* szempontjából nézve az építészetet (korokról itt most nem beszélek, a kettő különben kongruens), első kérdés, hogy *kifejezheti-e az építészet* (mindig abszolut építészetre gondolunk), *egy nemzet lelkét?* Hogyan lesz az építészet nemzetivé? Már az eddigiekből is következik, hogy kifejezheti. Azonban sohasem úgy, hogy kívül marad az internacionális, abszolut építészet világán. *Ady* Endre talán nem lett volna Ady Endre, francia hatás nélkül és mégis ki meri állítani, hogy Ady nem „ízig-vérig" magyar író, hogy nem fejezi ki a magyarság lelkét? Ady magyarságának nem ártott meg a francia hatás, mert a francia irodalomból és életből kapott benyomások nem jelentettek nála egyebet, mint *írói öntudatának felébresztését.* Megtalálta magában a művészt. A francia irodalom csak a *hajlamaihoz* szólt. Nem szivódott föl benne, mint a víz a szivacsba, hanem csak megmutatta, hogy ő is szivacs, akinek magába kell szívnia a magyar életet. Ezért itthon nem francia irodalmat facsart ki magából, nem lett *utánzó,* mert öntudatra ébredt alkotó ereje *magyar lelkén keresztül bomlott irodalommá.*

Tételünk tehát így hangzik: **a nemzeti építőművészet csak az abszolut építészet magaslatán álló, de a magyar pszichén keresztül kibontakozó alkotásokban fog megszületni.** Ebből pedig az következik, hogy

a) végzetesen téved az, aki éretlen nacionalizmusának ablaktalan kamrájába zárkózva valami *egészen* eredetit akar produkálni és elhitetni magával, hogy így megteremtheti az ú. n. „magyar stílust";

b) nem teremt sem építészetet, sem magyar építészetet az, aki valamely erőteljes, idegen kultúra hatása alatt *másol.* Ezek azok, akikre *Voltaire* azt mondja, hogy olyanok, mint a rossz gyomrú emberek: *úgy adják vissza az ételt, ahogyan megették;*

c) naívság félteni a nemzeti építészetet az abszolut építészet korszerű és internacionális új nyelvétől. Ez annyi, mint *a folyót félteni a medertől.* Szabó Dezső írja egy helyen (ő pedig a „legelfogultabban" magyar írók közé tartozik): „Az igazi szép mindig modern, az igazi művészet mindig aktuális, *az alkotó művész mindig kortárs".*

III. A NEMZETI ÉPITÉSZET FELTÉTELEI.

A nemzeti építészet ügye szoros összefüggésben van az egyetemes értelemben vett *magyar problémával.* A magyar sorskérdéssel, a magyarság függetlenségével, kultúrájával úgyszólván minden életfunkciójával. Amikor azt írtuk az ankét elején, hogy a kérdés *történelmi szükségszerűséggel* vetődött fel, akkor ez nem frázis volt. Aki csak egy pillantást vet a világpolitikai eseményekre, azonnal megállapíthatja, hogy a magyar nemzet előtt *két út* van: vagy megállja a helyét a népek tülekedésében,

vagy odaszegődik, valamely erősebb nemzethez s lesz gyarmat, más kultúráknak az uszája. *Németh* László írja kitünő kritikai folyóiratában, a *Tanu*ban: „Ez a kor feloszlatja a hajléktalan népek menhelyét, azt akarja tudni, hogy *melyik nép él és melyik haldokol.* A magyarságnak be kell bizonyítania, hogy nem szakítja szét a csontjain átsüvöltő változás."

A magyarság mindaddig menhelyen lakó hajléktalan nép lesz, amíg nem teremti meg a viharos történelem minden támadását kivédő, mindenkor készenlétben álló erős kultúráját. Ez az egyetlen, amit nem lehet büntetlenül elsöpörni és könnyedén megfojtani. Felelőtlen könnyelműség tehát a legnagyobb kultúrtényezőt, a művészetünket idegen művészetek másolásával *európaivá maszkírozni.* Ez a legegyenesebb út az idegen imperializmusok tátott szája felé s elsősorban a német kultúra éhsége felé, amely csak arra vár, hogy mikor érik meg ez a kis nemzet arra, hogy mindenestül elnyelhesse. Ez az a történelmi atmoszféra, amelyben nem állhat meg a magyar építőművészet azon a negativ ponton, ahová eljutott. A magyar irodalom talán a legjelentősebb kultúrtényezőnk. Felveheti a versenyt a nyugati kultúrák irodalmával. Építészetünkről ezt nem mondhatjuk. Természetes, hogy a történelem ítélőszéke előtt erre a magyarság megkaphatja a felmentvényt, hiszen ami keveset alkothattunk állandó elnyomottságunkban és viaskodásainkban, azt is elpusztította a rajtunk keresztül gázolók kegyetlensége. De a felmentvény *csak a multra* vonatkozik. A mult szellemét nem vihetjük át jövendőnkbe. A magyarság előtt új kapuk nyíltak. Nem sütkérezhetünk többé Bécs fénykörében, *meg kell tanulnunk a magunk eszével gondolkozni, és a magunk lelkével alkotni.*

Trianon, minden negativuma mellett is öntudatosító pozitívummá lehet. Példa erre a kisebbségi sorsba jutott magyarok belső átalakulása. Az a tény, hogy magyarságukat többé nem szimbolizálja semmi külsőség, zászló, himnusz, parlament, felvonulások és ünnepek, befelé, a lényeg felé fordította öntudatukat. Megszületett *a lelki magyarság.*

A csonkaországban még mindig erős kisértésekkel küzd a tiszta magyar öntudat. Még mindig több a *külsőség,* mint a belső lényeg. A fehér lovat áldozó, hazug turánizmus, az antiszemitizmussá korcsosodott fajvédelem, a zászlós, szobros és indulós hazafiság, hazugságok és látszatok felé tolja az alkotó magyar szellemet. Az uralkodó réteg úgylátszik nem alkalmas arra, hogy a magyarságból kihívja a termő életet. A panamákkal birkózó becsületeseknek nem marad idejük komoly alkotó munkára. A pártpolitika dominó-játékában felőrlődik a legbecsületesebb szándék is. És ami igaz az országra, igaz az építőtársadalomra is. A legtöbb nagyobbszabású alkotási lehetőség benne fuldokol valami politikai maffiában. Ha van alkotó szellem, az is megbénul a kénytelen alkalmazkodások, kenyérkérdéssé tett odasimulások kompromisszumaiban. Valami nehezen elemezhető köd üli meg a magyar életet, amitől tapogatózókká, kapkodókká leszünk.

A nemzeti építészet kivirágzásának első feltétele, hogy legyen *eleven, mozdító erejű, tiszta magyar közélet.* Hogy felváltsa a ködöt a csirákat előhívó napsütés. Az új magyar közszellem megszületésének feltételeit a következőkben látjuk.

a) Fel kell szabadítani a magyar népben elfojtott szabad alkotóerőt. Szóhoz kell juttatni a *praktikusan hazafias* magyarok helyett az *ideálokért dolgozó magyarokat.* Vezető szerepet kell adni az *értékek arisztokráciájának.*

b) A nyugat-imádatot fel kell váltania a *kelet* felé fordított nagyobb érdeklődésnek. Egyetlen nyugati nép sem áll olyan közel a tiszta magyar szellemhez, mint az ú. n. turáni népek, a finn-ugor, török-tatár népek mentalitása. A történelem annyi hazug réteggel takarta le a magyar élet őserejű gyökereit, hogy *vissza kell csákányoznunk magunkat oda, ahonnan elindultunk.* A honfoglaló magyarságnak, Csaba népének arca eltorzult. A legtisztább képlet még a *magyar parasztság.* Ezért a turáni népek intenzívebb tanulmányozása egy vonalba esik a magyar parasztság megismerésével és *kulturális szerephez vivő felemelésével.* Nem gondolunk itt a *biológiai fajelmélet* érvényesítésére, mert az élettani értelemben vett tiszta faj már feloldódott erkölcsé, lélekké, nyelvvé, kultúrává, amelynek átitató ereje a nem tiszta képletű, sőt idegen fajú egyedeket is képes magyarrá asszimilálni. (De ha van még a tisztát megközelítő magyar faji képlet, csak természetes, hogy ezeknek szerephez juttatása elsősorban magyar kötelesség. Mert ha ezeknek a munkája, élete, nemzeti berendezkedése teremt itt új közszellemet, úgy a magyarság asszimiláló ereje csak megnövekszik.)

c) A magyarságnak kelet és nyugat felé egészen különleges és nagyjelentőségű hivatása van. *A balkánnak nyugatot, a nyugatnak keletet kell közvetítenie.* Ebben a szerepében csak úgy állhat meg, ha a vereckei szoroson áthozott pszihéjében *feloldja a nyugatot.* Ezt csak úgy képes megtenni, ha kibontja önmagából igazi arcát: a keleti arcot. *Folly* Róbert és *Medgyaszay* István látták meg a hozzászólók közül ezt a döntő igazságot. Folly Róbert rámutat a nyugati *észszerűség* és a keleti *lelkiség* közötti nagy feszültségre, amit csak a magyarság tud kiegyenlíteni. Az a magyarság, amelyik képes lesz erre, világtörténelmi szerepet fog betölteni.

Mi következik mindebből a magyar építészetre?

a) A modern építészet ebben az új magyar kulturális atmoszférában minden erőszakos beavatkozás, mondvacsinált nemzetieskedés nélkül fog kivirágozni, mert ki *kell* virágoznia. Az abszolut építészet új nyelve beleömlik a megtisztult magyar lélekbe, *ott új öntudatra ébred* és új színekben bontakozik ki.

b) Az *epigon modernség*, a *mesterséges tradició*, a *nevetséges magyaroskodás:* légüres tér, amelyben *talajtalanul* imbolyog építészetünk és ezért csak vérszegény lehet. Ezt a nagygesztusú kapkodást végre *mederbe kell terelni.* Nincsen a magyar építészeti szakirodalomban semmi jel arra, hogy a magyar építészet útirányát ideológiailag tisztázni próbáltuk volna. Legfeljebb csak ösztönös keresésről beszélhetünk, amely azonban a nagy zűrzavarban könnyen mellékvágányra futhat. A kérdés ideológiai tisztázása elengedhetetlen, mert bármennyire nem az elmélettől függ a megvalósulás, mégis *párhuzamosan halad a kettő.* Amennyire öntudatoskodik bennünk a cél, annyira tisztulunk a céltudatos, teremtő munka képessége felé. Ugy bontakoznak ki a magyar építészzsenik, *ahogyan ezt számukra a magyar élet lehetővé teszi.* Amíg a magyar élet teremtő zseniket elfojtó légüres tér, addig termő életről beszélni sem lehet.

c) Épenezért az építészeti sajtónak kötelessége az építésztársadalomban *a célt a legkonkrétabb formában öntudatosítani.* Ankétunk a a bizonyíték arra, hogy sokszor még elemi kérdésekben sem látunk tisztán. Bierbauer dr. abszolut jóindulatában nem kételkedünk, azonban engedje meg azt a nem kevésbbé jóindulatú megjegyzést, hogy a különben nagyjelentőségű munkája ezen a ponton erőtlen. A „cirpac"-számban közölt épületeken nem látjuk a reánk nézve jellemző, önálló vonásokat. Ezekben az épületekben *nem ébredt még magyar öntudatra a korszerű építészet.* A „cirpac" magyar képviselői egy *építészeti iskolának* a hívei. Az *iskola* pedig mindig kötöttséget, különálló irányvonalat, jellemző sajátságokat jelent. A „cirpac" magyar képviselői feltétlenül rendelkeznek ezekkel a „cirpaci" sajátságokkal, mégpedig olyan konzekvensen és olyan mértékben, hogy itt még a Bierbauer dr. által említett „tudatalatti" is elveszti a szerepét. Ezeken a munkákon nem a magyar szellem, hanem az *iskola bélyege* látható. A korszerű építészet nemzetközi árama csak akkor lesz termékenyítő, ha iskola-mentesen, teljes virulenciájában inspirálja a magyar építészeket.

Ez nem vád és nem az ifjabbnak az önteltsége, hanem szorongó aggódás a magyarság s vele a magyar építészet sorsáért. Az a bizonyos tudatalattiság igaz, de *mentsége lehet-e a mult eredményeinek,* amelyben ezt a tudatalattit nagyon mélyen a tudat alá szorította valami, mert nyomai alig észrevehetők. És *kitérés lehet-e a mederásás elől,* mondván, hiszen a tudatalatti majd elvégzi ezt is. Nem rólunk és nem Bierbauer dr.-ról van itt szó, hanem *a történelmi magyarság sorsáról.* Arról, hogy be tudja-e tölteni szerepét kelet és nyugat közé ékelt nehéz, de nagyszerűen kivételes helyzetében. Vajjon ez a feszültség nem hívja fel a tudatalattit a tudatba, ha tragikus nagyságában meglátjuk szerepünket?

*

Igyekeztünk a nemzeti építészet kérdésének kérges talaját egy kissé mélyebbre szántani. Az ügynek fog szolgálatot tenni, ha gondolataink ellenvéleményt váltanak ki, mert ez alkalmat fog adni arra, hogy még mélyebben beleszántsunk e nagyjelentőségű problémánkba.

Csaba Rezső.

FOTO-ÉPITÉSZET

Már rámutattunk a „grafika-építészet" veszedelmeire. Amikor a tervező **ceruzával a síkon** *és nem* **anyaggal a térben** *tervez. Hasonló tünet újabban a* **„foto-építészet".** *Különösen a modern architekturánál érvényesül. A* **jó beállítás,** *a* **kedvező napsütés** *és a fototechnikával előnyösen szabályozható* **valőr** *az eszközei.*

1. A beállítás *a fotografia szempontjából kifogástalan lehet, az épület mégis rossz, mert a kép nem takarja el a hibákat. Ezek az épületek ugyanis, csak egy, bizonyos beállításban, csak meghatározott szögben néve jók. Sokszor onnan nézve, ahol különben ember sohasem jár. Nyilvánvaló pedig, hogy egy ház csak akkor jó, ha nem kell feltétlenül hasrafeküdnöm, hogy arányai érvényre jussanak.*

2. A kedvező napsütés *a másik trükk, amivel hatásossá szokták kendőzni az épületeket. A fény szerepe kétségtelenül fontos, de nem* **feltétele** *az architektura szépségének, hanem csak* **eszköze,** *ami külön hangsúlyt ad a különben is szép architektura elemeinek. Nagy baj, amikor a rúzzsal valaki kis szájat akar csinálni a nagyból.*

3. A valőr *a fénykép hatásos, de hazug eszköze. A kék eget sötét szürkére színező lemez nagyszerűen kiemeli a háttérből a világos épületet, de a valóságban ezt a hatást sohasem kapjuk. Tudok épületről, amelynek a színeit a tervező a színérzékeny lemeznek megfelelően választotta ki. A kép valóban kitünő is volt, akár a halvány-lilára festett filmsztár premier plan-ban.*

Ki nem csalódott már épületekben, amelyeket fényképekről kitünőnek ismert és a **valóságban hiába kereste a fénykép hatását.** *És ki nem vette észre, hogy vannak házak, amelyek a valóságban nagyon szépek,* **de a fényképen nem „érvényesülnek"?**

Cs—ő.

építőmunka

1933. november—december
I. évfolyam. • 8—9. szám

A MAGYAR ÉPITŐMŰVÉSZET UTJA

AZ „ÉPITŐMUNKA" ANKÉTJA

Azt az ankétet, ami itt következik a szerkesztő nem acélkarosszékben gubbasztva eszelte ki két főfájás között, hogy ezzel is valami élénkséget vigyen a lapjába, hanem történelmi szükségszerűséggel vetődött föl. A magyar építőművészet útja közvetlen a háború után megakadt. Ez érthető, hiszen az egész világ a véres narkózis hatása alatt állott és az eldobott fegyverek helyett csak lassan és fáradtan tudta kezébe venni az építőmunka szerszámait.

A háborút megelőzően a magyar építőművészetben valami mozgás jelentkezett. A szecesszió hazug álmaitól megcsömörlött nemzedékben *új ideálok* támadtak fel. Egy részük ugyan minden történelmi perspektíva nélkül, ideáltalanul fuldokolt az eklekticizmus híg vizeiben, de támadt egy lelkes és új eszmék lázában égő kis csoport, amelyik új távlatokat akart nyitni a magyar építőművészet előtt. Két dolgot láttak meg. — Először azt, hogy a *nagy építőművészeti forradalom előszele már a levegőben van. Medgyaszay* István a Magyar Építőművészek Szövetségében a *jövő építészetéről* beszélve 1908-ban a vasbeton formaalakító és új útakat hozó szerepéről értekezik. „Lehet, — mondta előadásában [1] — hogy a vasbeton jövendő architektusa csak a száraz számítások embere lesz és a stiliszta a vasbetonarchitektura, *a kifejezésmódok teljes eltekintésében fog állani és a mai művészi érzés a tervezésnél másodrendű faktorrá devalválódik.* De ha ez meg is lesz, *csak átmenet,* mert végül az architektus szerepe megint kell, hogy fölényre jusson..." — Második meglátásuk az volt, hogy a stílus-imitációk zürzavarából csak egy kivezető út van: felhagyni a szecesszió módszerével, amely *„a semmiből akart valamit csinálni"* [2] és megindulni a magyar alkotó szellemben rejlő erők intenzív érvényesítése felé. „Hosszú, elkeseredett vitákban, — ez akkor divat volt, *tisztázták a fogalmakat* ... Elítélték a szecessziót, elítélték a *halandzsa-stílust,* a *stílus-imitációt* ... és megállapodtak abban, hogy Lechner Ödön követésének *igaz* útjára fognak térni, *de nem az ő közvetlen követőinek, számukra idegennek tetsző és fejleszthetetlennek látszó formavilágban fognak dolgozni,* hanem olyan direktívák szerint, *melyeket ők maguk fognak megállapítani ... nyakukba vették az országot, hogy megismerjék és megértsék a magyar nép formaképzési szellemét ... az anyag magyarrá való átalakulása titkának felfedezésében, megértésében látták meg a kivezető fonalat ..."* [3] A munkát meg is kezdték és ez a mozgalom három fejlődési periódus után a világháborúban megszakadt. A világháborúban forrt, vajudott tovább az élet, miközben egy új arcú világ vonásai formálódtak.

A magyar építőművészetet a háború után egy ideig még erősen béklyóban tartotta az eklekticizmus, a neo-stílusok álmos passzívitása. A háborúban megszakadt nemzeti mozgalomnak életben maradt elszánt harcosai minden erejükkel következetesek maradtak művészi hitvallásukhoz és kevés kivétellel, ha elszigetelten is, de tovább és még ma is járják a megkezdett utat. Az erejét vesztett és megcsonkított kis ország a kimerültség tüneteivel vonszolta a maga építőművészetét. Függetlenségét visszanyerte ugyan, de ezért oly nagy árat fizetett, hogy nem tudott vele mit kezdeni.

1.) L: „A Ház c. folyóirat 1908-as évf. 216. oldal.

2.) L: *Jánszky* Béla: A magyar formatörekvések története építészetünkben" 23. old.

3.) L: M. o. 41. oldal.

Csak akkor támadt újra valami mozgás építőművészetünkben, amikor, minket is elért az építészet nagy forradalmának nemzetközi hulláma. Ez a hullám egyre erőteljesebben sodorja magával a magyar építészetet. Állapítsuk meg egészen őszintén: *az építőművészet történelmi revolúciójában a magyarságnak egyelőre csak passzív szerepe van.* Amennyire megbecsülendő az a *fogékonyság*, amellyel az új eredményeket felszívja, annyira elszomorító *önmaga alkotó szellemének elernyedése.* Azonban a művészet párhuzamosan halad a nemzeti élet egyéb jelenségeivel, a magyar kultúra fejlődésével. Anélkül, hogy politikumot kevernénk a kérdésbe meg lehet állapítani, hogy az elmúlt tíz esztendő nemzeti vajúdása, a mohó alkotásvágy szertelensége és sietsége erősen motiválta ennek az évtizednek az építőművészetét. Gondoljunk csak azokra az épületekre, amelyek ebben az évtizedben épültek fel. Budapest, Szeged, Debrecen és a többi magyar városok középítkezéseire. *Látunk-e itt valami egységes, a magyarságot karakterizáló művészi termékenységet?* Nem feladatunk itt, hogy ennek a korszaknak jellemző vonásait felsoroljuk, hiszen ankétunknak épen ez az egyik célja. Itt csak azt hangsúlyozzuk, hogy ennek az évtizednek olyan tanulságai vannak, amelyekből szükségszerűen merod elénk a kérdés: *merre halad a magyar építőművészet útja?* A háború utáni nagy negatívumból lesz-e pozitívum? Elérkeztünk-e már arra a pontra, hogy munkánkat többé ne a fáradtság, a kapkodás, hanem a termékenység és a *nemzeti öncélúság* jellemezze.

A *„nemzeti öncélúság"* gondolata véleményünk szerint a magyarság önmagára ébredésének a tünete. Függetlenül a legújabb politikai irányzattól — a művészet nem függhet politikai irányoktól — azt látjuk, hogy egy nemzet létének feltétele *saját egyéniségének magatartása és kultúrává való alakítása.* Épen úgy, mint ahogy egy ember is csak egyéniségében rejlő sajátos értékeinek kitermelésével tud csak tényező lenni a közösségben. Vannak kollektív emberi tulajdonságok, *de az ember teljes egészében nem uniformizálható.* Épen így vannak kollektív, internacionális nemzeti vonások, de egy nemzet csak akkor tarthat számot önálló életre, ha nem tagadja meg önmagát és megteremti *a maga kultúráját.* Mindezt nem a lokálpatriotizmus vagy a sovinizmus mondatja velünk. Tisztában vagyunk azzal, hogy *a művészet nem nacionalizálható,* ha az *természeténél fogva, szükségszerűen* nem nacionális. De mi épen ebben a szükségszerű és meg nem fojtható nemzetiességben hiszünk, ami úgy nő ki a magyar pszihéből, mint az akácfa a magyar földből. Lehetetlennek tartjuk, hogy a magyarság úgy amint van, ezer esztendős történelmével, biológiai és pszihológiai adottságaival egyszerűen és szintelenül beleolvadjon valami nemzetközi kultúra, vagy ami még rosszabb: nagyobb és erősebb nemzetek kultúrájába. Egy nemzet nem lehet csak *szervezeti egység,* mert csak akkor igazán erős, ha *kultúrális egységgé* is összeforr.

Tény, hogy a magyarság az elnyomatások letargikus szellemét még ma is magában hordja és nagyon hajlamos arra, hogy a szomszédoktól készen átvett eredményekkel megelégedjék. Az idegen hatásokkal szemben szüksége van egy nagy, *nemzeti reakcióra.* Ez a reakció (ha erőinek kivirágzását újabb csapások meg nem akadályozzák), feltétlenül be fog következni. Jelei a legújabb generációban már mutatkoznak is. A folklórisztikus, a falujáró mozgalmak lassan egy új felfedező hadjárattá fejlődnek, (lásd pl. a szegedi fiatalok agrár-szettlement mozgalmát, ami eddig is igen jelentős eredményekkel járt). A magyar zene *Kodály és Bartók* munkája nyomán egy egészen új magyar muzsika megteremtése felé halad. Ebben a történelmi atmoszférában az építőművészet semmi esetre sem állhat meg azon a negatív ponton, ahova eljutott. Amikor ezt a kérdést felvetjük, nem célunk új jelszavakkal és ünnepélyes zászlóbontással valami új építészeti szektát alapítani. *Mi hiszünk a magyar építőtársadalom egyetemének nagy termékenységében, de nem hiszünk abban, hogy ma feladatának tudatában van.* Nem akarunk egyebet, mint letépni a poros drapériákat, amelyekkel a történelem során teleaggattuk építészetünket. *Tisztán akarjuk látni a magyar építőművészet keresztmetszetét.* Az alább és a későbbi számainkban következő nyilatkozatok világosan megmutatják, hogyan gondolkoznak a mai és a jövendő magyar építészetről azok, akiknek kezében van a magyar építészet sorsa: maguk az építészek.

Nem akarunk elébe vágni a kérdésnek. A fentiekben csak vázoltuk az indítóokokat. Minden hozzászólást örömmel veszünk, mert az a célunk, hogy e lap segítségével alkalom nyíljék e nagyjelentőségű és elhanyagolt, de igen sok építőművészünkben elevenen élő kérdés megvitatására. A vita nem lehet meddő, mert az a tény, hogy képet kapunk a mai helyzetről, már magában véve is eredmény. Természetesen ezen túl, messzebbmenő nagy célok megvalósítása fog következni.

*

Ankétunk tárgyát a következő két kérdés képezi:

1. Miben látja a mai magyar építészet jellemző vonásait? *(Van-e ma jellegzetesen magyar építészet? Hogyan ítélhetjük meg a mai magyar építészetet európai és világviszonylatban? Továbbá építészettörténeti viszonylatban, elsősorban a magyar építészet történetét figyelembe véve?)*

2. Mi a feltétele egy sajátosan magyar építőművészet megteremtésének? *(Az önálló európai kultúrák között a magyarság kultúrájából kinőhet-e az önálló magyar építőművészet? A negyedszázad előtti mozgalommal szemben hogyan látja ma a nemzeti stílus kérdését? Mi a viszony a kor új építészete és a magyar nemzeti stílus sajátos kérdései között?)*

A válaszokat betűrendben alább közöljük:

Jánszky és Kós: Zebegényi r.k. templom — 1908

JÁNSZKY BÉLA

építőművész, a Lechner Ödön társaság ü. v. elnöke

1. Nagyon nehéz arra a kérdésre felelni, hogy a *mai* magyar építészetnek miben lehet felfedezni a jellemző vonásait, *mert ha őszinték akarunk lenni, ilyen valóban minden más nemzet építészetétől sajátosan elkülömböző vonásokat bizony alig, vagy csak igen jóakaratú erőszakkal lehet felfedezni.* Ez a kijelentés természetesen csak a korszerű törekvések jegyében keletkezett művekre vonatkozhatik, mert a többivel nem is érdemes foglalkozni.

Korszerűnek látszó építészeti termékeink, ha jobban megvizsgáljuk őket, nem egységes hatásúak. A lapos tető hitvallása még nem kifejezése az egységnek, sem pedig a vizszintes harmóniára való törekvés. Sajnálatos dolog, hogy *a korszerűség többnyire maga is csak külsőségekben nyilatkozik meg.* Még sajnálatosabb, hogy az ilyen termékek legnagyobb része a korszerűség tökéletes félreértésével keletkezett utánzat. Rengeteg módon szaporodik a kontármunka is és a termékek jórésze már most is csak arravaló, hogy az architektura hazai nagy szemétdombját még jobban feltornyosítsa, amelyet a háború előtti „halandzsa"-dadogók, meg az utolsó tizenöt esztendő lelketlen stílusimitátorai amúgy is alaposan megdagasztottak már.

De ha annak a kevés jó müvésznek munkáiról mondunk ítéletet, akiknek nevét könnyen meg lehet számolni, akkor is nehéz olyan ismertetőjeleket felfedezni, amelyek ezeket *jellemzően* megkülönböztetik a külföldi művektől. Egységeseknek nem mondhatók ezek sem, hatás szempontjából, legfeljebb akkor, ha igen felületes szemmel nézzük őket. Ezekre a művekre is túlságosan hatalmas erővel nyomják rá bélyegüket a — főleg — német szaklapokban látott idegen tervek, fényképek, Persze, kivételek is vannak.

Ami némiképpen jellemzőnek mondható, a falsíkok színesebb volta, a tömegeknek bizonyos megkönnyebbedése a német példákhoz képest, néhol a hajlított síkok, íves felületek alkalmazása. Ezzel körülbelül készen is vagyunk.

Sajátságos dolog az, hogy *ma akár a hollandi, akár a német, akár a francia vagy olasz, vagy svéd nemzet építészete sokkal inkább hollandi, vagy német, vagy francia stb. mint amennyire magyar a miénk.* Nemzetközi viszonylatban egynémely magyar alkotás bizonyára igen jól megállja helyét korszerűség szempontjából, de nemzeti sajátosságok egészen jellemzően, egységes és harmónikus hatást keltően nem mutathatók ki rajtuk. Legfeljebb igen érdekes *egyéniségek.* Ez mindenesetre igen jelentős érték, de egyben hiba is, mert akadálya az egység kialakulásának.

Ha a valóságot nyiltan be akarjuk vallani, bátran ki kell mondanunk, hogy csak *a kezdet kezdetén tartunk.* Az eredmények nagyon szerények. De bármilyen szerények is, valószínűnek tartom, hogy a nemzeti jelleg mégis csak ki fog alakulni a jövőben. Mégpedig félreismerhetetlen effektusokkal. En *bízom a magyar fajta alkotókészségében,* amely bizonyos idő multán minden nemzetközi eszmét és formát a saját képére képes átalakítani. Hiszem, hogy ez most is meg fog történni.

Hogy stílust „csinálni" nem lehet, azt jól tudhatjuk a háború előtti nagy építész-generációnk példájából is. De éppen ez az, ami igen érdekes dolgokra tanit meg bennünket. Mint ezt a *„Magyar formatörekvések története"* című művemben megírtam, a nemzeti stílus-akarás gyönyörű, küzdelmes és hősies erőfeszítések után, hála a hatalmas tehetségek éleslátásának, már régen rábukkant az igaz útra. Azt fedezte fel, hogy *előbb egy teljesen új stílusnak kell keletkeznie, amely korához illik, annak életét szolgálja minden formakényszertől mentesen és ... csak ezen az új „stíluson" keresztül válhatik nemzetivé.*

Csodálatos, hogy ennek a generációnak java nem csak az új igazságok alapelveire bukkant rá, hanem máris követte ezeket és megint hála ezeknek a tehetségeknek, minden tapogatódzása és divergáló jellege ellenére is sajátosan magyar vonatkozásokat tudott biztositani alkotásainak. Ezt a gyönyörű elindulást, amely *nemzetközi viszonylatban is bámulatraméltó volt,* annyira megállította útján a háború és az utána bekövetkezett tespedés kora, hogy az újabb generációk meg is feledkeztek róla. És csak most kezdenek ráeszmélni, hogy ha valóban sajátosan nemzeti jellegű építészet kifejlesztése a cél, lehetetlen figyelmen kívül hagyni azokat az alapköveket, amelyeket már húsz évvel ezelőtt lerakott éppen ennek az épitménynek céljaira néhány kiváló nem külföldi, hanem *magyar építész.*

2. Véleményem az, hogy sajátosan magyar vonásokat tartalmazó nemzeti jellegű építészet nálunk talán még könnyebben kialakulhat, mint másutt. A magyar földön keletkezett alkotások minden korszerűségük mellettt is könnyen, *tipikusan-magyarrá* válhatnak. Hogy ez megtörténhesék, a korszerűség alapelveit sem kell megbolygatni. Mindehhez semmi köze sincsen a lapos tetőnek, sem a vízszintes tendenciának, meg a funkcionalizmusnak, stb. Sőt az a véleményem, hogy *minél jobban funkcionál valamely épület a magyar ember életéhez, szokásaihoz alkalmazkodóan, annál magyarabbá is válhatik képének kialakulásában.*

Hogy ennek mik a feltételei, arra nagyon nehéz „direkt" választ adni. Véleményem az, hogy minden jó magyar építésznek arra kell törekednie, hogy sem alaprajza, sem egyebek miatt ne vádolhassa meg senki az „utánérzés", mégkevésbé a plágium vádjával. Bármilyen csábitóak is azok a „kész eredmények", amelyekkel külföldi nagyságok kecsegtetnek bennünket, nem bizonyos, hogy azok kellő kritika nélkül alkalmazhatók a mi viszonyainkra. És az sem bizonyos, hogy mindig igazuk van ezeknek a „nagyságok"-nak. Több önállóság és több kritika és még több önkritika szükséges minden vonalon.

Aztán ne felejtsük el, hogy létezik az országban egy kilencmilliónyi embertömeg is, amelynek neve: *magyar nép.* Ennek is megvan a magyar jellege, szokásai, életmódja és ízlése is. Talán mégsem lenne helytelen, közelebbről megismerni ezt a népet, bármilyen elmaradottnak is mondják sokan, — és valahogyan úgy alkalmazkonunk az ő ízléséhez, hogy az épületek ne csak a saját „szak-szemünk"-nek és „szak-ízlésünknek" feleljenek meg, *hanem neki is és az ő tetszését is megnyerjék.*

Aminthogy stílust nemcsak hogy csinálni nem lehet, nem lehet azt még lassú tűzön sem kifejleszteni. Olymódon azonban, még sajátos jelleget sem érhetünk el, ha tökéletesen figyelmen kívül hagyjuk a magyar nép ízlését övele, sajátmagával együtt, éppen azt a népet, amelynek nevében ilyen nemzeti jelleggel akarunk megje'enni a né-

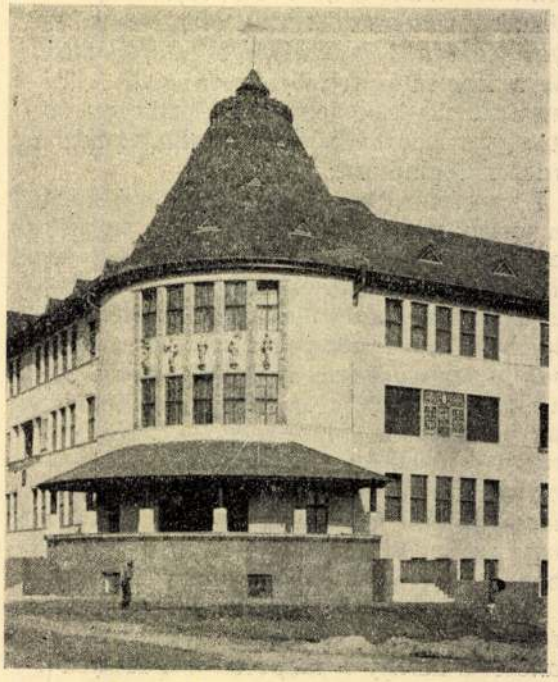

Jánszky és Szivessy: A pesterzsébeti reálgimnázium részlete. — 1927.

pek világversenyében. Az egyéni fantáziával, külföldi szaklapok böngészése mellett kitermelt és a népre fölényes módon ráerőszakolt külföldi sémák érdekesen átformált, esetleg egyéni, esetleg naivan „magyarkodó" alkotások, érdekes kísérletek lehetnek talán, esetleg értékes dolgok is, de egységes nemzeti harmóniába sohasem fognak egybeolvadni.

Nem hiszem, hogy a külföldi építész, amely ma nemzetibb, mint mi vagyunk, elevenebb eszű, leleményesebb és értelmesebb munkatársakra akadna a saját hazájában, mint mi a magyar népben, ha majd egyszer hozzáfordulunk és megkérdezzük, megvizsgáljuk, hogy mi jó neki és mi tetszik neki.

Dr. Kotsis Iván: Balatonboglári rk. templo ę — 1932

Dr. KOTSIS IVÁN

építész,
műegyetemi
ny. r. tanár

Miben látja a mai magyar építészet jellemző vonásait?

Az építészet jellemző vonásait mindig annak a kornak a felfogása állapítja meg, amelyben a szóbanforgó építmények keletkeztek.

Miután az egyes korok felfogása egy és ugyanabban az időben mindenütt azonos volt, azért az építészet, mint eme felfogásnak egyikfajta vetülete is hasonló volt, amit röviden úgy szoktak kifejezni, hogy *egy* időben — vagy közel egy időben — mindenütt *egy* stílus uralkodott.

A kor felfogása által diktált eme megegyező stíluskereteken belül jelentkeznek azután az egyes népek és fajok sajátosságai, amelyek a vérmérséklet, klima, helyi adottságok, életmód stb. folyományai; azonban nem mesterkélten, még kevésbé konkrét formák alakjában, hanem az *összkarakterben*. Ezeket a sajátosságokat a tervező tudat alatt ülteti át az épületébe.

Hogy a magyar építészetben ezek miben nyilvánultak meg, azt a legjobban külföldi szemmel lehetne megállapítani, úgy, hogy erre a kérdésre voltaképen egy külföldi építész tudna helyesen válaszolni; mi legfeljebb oly módon, hogy összehasonlítjuk a mi munkáinkat külföldiekkel. Úgy vélem, hogy a mi tulajdonságaink az erős ritmusérzékben, a festőiességre és a dynamikára való törekvésben nyilvánulnak meg. Annál is inkább gondolom, hogy e megállapításnál jó nyomon járok, mert e sajátosságok megfelelnek a magyar alaptermészetnek, és a rokon képzőművészeti szakmák (főként festészet, díszítőművészet) termékeinél is megnyilvánulnak.

Hogyan ítélhetjük meg a mai magyar építészetet európai és világviszonylatban?

A jelenlegi magyar építészet értékbeli egyenlegét vizsgálva az eredmény kedvezőtlen: a teljesítmények minősége nem áll arányban a magyar vérbeli építőművészek tehetségeinek mértékével és számbeli erejükkel.

Ennek három oka van:

a) úgy a köz- mint magán-munkákkal való megbizatásoknál túlsulyban vannak a tehetségtelen építészek.

b) A nagyközönségünk átlag-ízlése nem értékeli, még kevésbé igényeli a megkívánt mértékben a művészi munkát, és nem veti vissza eléggé a kontár termékeket.

c) Az állitólagos „speciális" magyar viszonyokra való állandó hivatkozásokkal sajnálatosan elzárkózunk a külföldi irányokkal való kapcsolattól, és ezzel egyebek között feladjuk az összehasonlítás lehetőségeit, amik a nevelő eszközök egyik legfontosabbikát képezik.

Ezek a körülmények sajnos erős mértékben visszahúzzák az újabbkori magyar építészet színvonalát a nyugateurópai szint

mögé, holott szellemi felkészültségünk révén e téren módunkban volna a legelső sorokban elhelyezkedni.

Hogyan ítélhetjük meg a mai magyar építészetet építőművészettörténeti viszonylatokban, elsősorban a magyar építészet történetét figyelembe véve?

A magyar multnak, ha számban kevés, de értékben igen becses építészeti termékei maradtak fenn, amelyeknek úgy esztétikai, mint etikai szempontból egyaránt nagyértékű nevelő erejük van.

Eme átvitt értelemben való értékesítésen túlmenőleg konkrét befolyásuk a mai építészetre nincsen, mert a mai korban

a) a felfogás

b) a feladatok

c) a technikai eszközök

oly mértékben megváltoztak a multakéihoz képest, hogy mai feladatuk megoldásánál a magyar műemlékekből közvetlen tanulságok nem meríthetők.

Mi a feltétele egy sajátosan magyar építőművészet megteremtésének?

A magyar építőművészet akkor fogja nemzeti hivatását maradék nélkül betölteni, hogyha

a) ízlésbeli és technikai felkészültsége révén a mai idők feladatait jobban fogja megoldani,

b) a jelen kor feladatainak kielégítéséhez igényelt szép és hasznos ötleteket hamarabb fogja kitermelni, végül

c) ha a nagyközönség ízlésbeli színvonalát magasabbra fogja felemelni,

mint a többi népek.

Amikor majd nem mi megyünk külföldre tanulni, hanem a külföldiek jönnek el hozzánk, hogy korszerű és művészi megoldásokat lássanak.

Dr. Kotsis Iván: Családi ház Széphalmon — 1922

Ez lehet a magyar építészet egyetlen faji programmja, mert egy faj azzal bizonyítja be felsőbbrendűségét, hogy magasabb kultúrát és művészetet képes adni az egyetemes emberiségnek, mint a többiek.

A mondottak a második kérdésben feltett alkérdésekre való egyenkénti válaszadást tárgytalanná teszik.

●

Dr. LECHNER JENŐ

műépítész, kormányfőtanácsos műegyetemi r. k. tanár

Korunk építőművészetének karaktere szükségszerű következménye a kor szellemének. Ez az új szellemi áramlat már a mult század elején megindul és az építőművészetben az új szükségleteknek és az új építőanyagoknak megfelelő új formanyelv megteremtését célozza. Az elmult korok építészeti formakészlete az új célok szolgálatában indokolatlannak, célszerűtlennek és értelmetlennek bizonyult. A század elején a szecesszió mozgalmában kitermelt új formavilág még a romantikus hajlamok szülötte. A korszellem a leegyszerűsítések, egységesítések, elméleti összefoglalások, kollektív rendszerek szervezése felé tör, ennek a felfogásnak legkarakterisztikusabb kifejezője a célszerűség kihangsulyozása, a „Sachstil", mely a ma divatos és tagozásmentes kubusarchitekturában fejezi ki magát legérthetőbben. Nemcsak az épületek tömegének, falsíkjának, lefödésének vonalai, de az összes külső és belső részletek, rácsok, ajtók, ablakok kiképzése követi ezt az elvet és az építész ambiciója, hogy minél kevesebb vonallal, formával oldja meg feladatát. Esztétika egyedül az arányokban, faltömegek és nyilások ritmusában, szellemes, újszerű csoportosításukban, az alkalmazott anyag szépségében, színek játékában stb. jelentkezik. A régi idők felfogása szerinti építőművészet megszünt és vele megszünt minden kapcsolat a testvérművészetekkel is. Mindez egy forradalmi átalakulás szükségszerű következménye, szélsőséges eredménye.

Sajnos a mi kevésbé önálló hagyományaink talaján nőtt építőművészetünk kész megállani ennél a szélsőséges eredménynél

és nem látja, hogy az egy még evolucióban lévő nagyszerű kísérletezés, új igények sürgette lázas formakeresés, melyet nem lehet az ekletikusok módjára megtanulni és ismételgetni, mert nincs készen, hanem meg kell tanulni annak igazi szellemét és mozgató erőit helyesen felismerve bele kell kapcsolódnia korunk építő technikáját építőművészetté avató nagy munkájába. Kell, hogy teremjenek bátor kezdeményezők a külföldiek után náiunk is, akik rést törnek a szigorú célszerűségeken és ép úgy követni fogják az építőművészet örök szellemét, mint azt más hasonló újító korokban láttuk, ahol a szerkezeti gondolatokon felépülő formákkal játszani kezd a művészi fantázia és nemcsak a tradiciókhoz visszavisszanyúl, de tudatosan feledni igyekszik a statikai és konstruktív korlátokat. Így volt ez a késői gotikában, a korai reneszanszban, a XVIII. század szertelen és káprázatos pompás barokjában. Nem építőművész, csak technikus, mérnök, akit az építőművészetnek ezen alkotásai nem tudnak elragadtatni. Meggyőződésem, hogy a mai építészet tisztító vihara után egy termékeny, gazdag fantáziájú új architektúra fog megszületni.

Dr. Lechner Jenő : A sárospataki tanítóképző — 1912

2. Ami már most a speciális magyar építőművészetet illeti, ez egy olyan kérdéskomplexum, melyre nincs egy-két mondatban kielégítő felelet. A nemzeti öntudat fogalma az, mely elsősorban körvonalazandó. Az elmult évszázadban mindenütt egyszerre feltörő, az egész művelt emberiséget egyetemesen foglalkoztató szociális és gazdasági problémák elhomályosították a népek és fajok egyéniségében és így kultúrájában mutatkozó mélyreható különbségeket. Közös problémáinak megoldásán vesződve élete minden vonatkozásában a nemzetköziség felé hajlott a fajok egyéni sajátságaiban gyökerező kultúrtényezőnek rovására. Ezek a háttérbeszorított tényezők azonban a nemzeti kultúrák öncélú életének nélkülözhetetlen feltételei, ezért természetszerűleg bekövetkezett az a reakció, mely ma a nacionalizmus újraébredésében találja legjobb erőforrásait. Ilyenkor az irodalom és a művészet szenvedélyesen keresi saját jellemvonásainak kifejező eszközeit, és ha ilyenekkel történelmi fejlődése nem ajándékozta meg, minden eszközzel megteremteni igyekszik azokat. Ennek a szellemi áramlatnak tükre a magyar közművelődés a mult -század 50-es éveiben és ennek a szellemi áramlatnak az előresejtése az elmult évek nemzeti törekvése is a magyar építőművészet úgynevezett hőskorában, századunk első évtizedében. Ezt a folyamatot csak átmenetileg akaszthatta meg a modern szerkezeti fejlődésből fakadó új formakeresésnek az egész világon egységesen fellépő láza. Meggyőződésem, hogy a nemzeti öncélúság gondolatának előretörése új életre fogja támasztani ezeket a sokszor lemosolygott akarásokat és azok eredményeit. Az építész fantáziája ezeket természetesen össze fogja házasítani a mai nemzetközi eredményekkel és én a legújabb idők architektúráját erre elsőrendűen alkalmasnak is tartom. Ezt természetesen csak azok érthetik meg, akikben a nemzeti elfogultság és fajszeretet él és követeli a kifejezés formáit. A korszellem iránya arról biztosít, hogy ezek száma állandóan szaporodik, ami végül is egységes, erőteljes nemzeti géniusz kialakulását eredményezi. Akkor azután a mai korszerű architektúra nálunk is megteremti majd azt a helyi zamatot, mely nagytradiciójú nemzetek modern építőművészetében már ma is felismerhető.

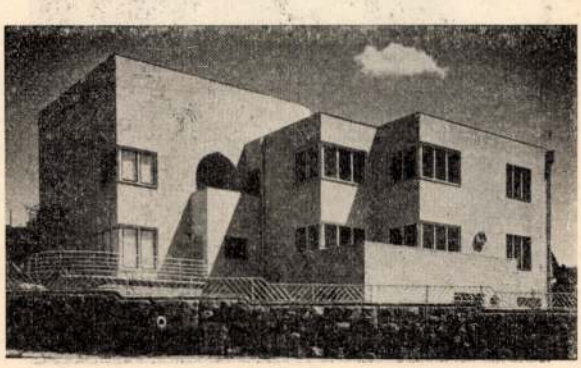

Dr. Lechner Jenő : Lakóház a Nagyboldogasszony-uton —1932

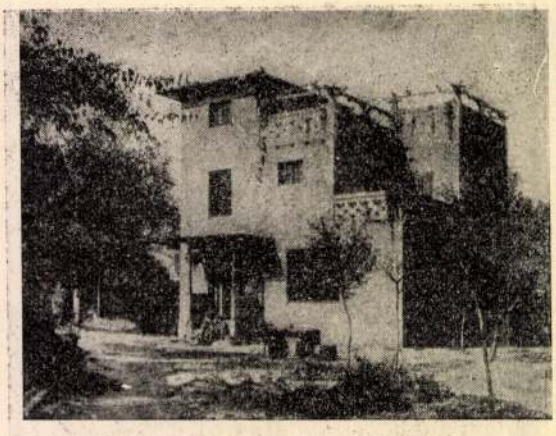

Medgyaszay István: Művészlak — 1907

MEDGYASZAY ISTVÁN

műépítész, kormányfőtanácsos, műegyetemi m. tanár

1. A felvetett kérdések körében tudnunk kell, hogy a *hun-magyar kapcsolatot* a történettudomány végérvényesen bebizonyította. *(Hóman Bálint: A magyar hun hagyomány.* Bp. Stadium. 1925. I. J. *Modi: Asiatic Papers* II. Bombay. 1917.). Eleink művészetét és építészetét tehát a fehér hún-ok uralmától kezdve kétezer éven át kell végig tekintenünk. A hún, avar és magyar honfoglalók ornamentikája ősi, igen fejlett és sajátos művészi művelődésről tanuskodik. *(Pauler-Szilágyi: A magyar honfoglalás kútfői.* Bp. M. Tud. Akadémia 1900.). *Az Európában töltött utóbbi évezred alatt a magyar művészet alig fejlődhetett tovább.* Már az árpádházi idegen eredetű királynék idegen udvara is akadályozta, később pedig a pusztító nemzeti elnyomás. Csekély kivétel: a magyar nép *házi-ipara, az ötvösség és a falu építőművészete,* néhány XI. század körüli templom dombormüve és a mult század közepe óta városainkban is fel-fellángolt magyaros építőtörekvések.

„Mai magyar építőművészetről" tehát általánosságban még nem beszélhetünk.

A legújabb törekvések jellemzője: abbahagyása a délibb, derűsebb történeti stílusok másolásának; helyettük északibb népek hűvös finom hangulatú építőművészetének német közvetítéssel való másolása.

2. *Az építészet az egyetemes nemzeti művelődéssel együtt él vagy hal.* Ha a magyar nép szellemi öntudata üdvös vezetéssel a mai alélt voltából feléled és a lelkében rejlő ősi, keleti művészete ismét lélekzethez jut: Európa legérdekesebb építészete virágzik ki belőle.

THOROCZKAI-WIGAND EDE

műépítész-tanár, kormányfőtanácsos

1. A mai magyar építészet jellemző vonása: *absztrakt kilengés, a beteg kor tünete, szinte psychopatológiás jelenség.*

E sajátossággal euruópai viszonylatban állunk, kivéve a holland, német, norvég, svéd nemzeteket, melyek e lábbadozásból előbb-utóbb magukhoz tértek.

Építészettörténeti általános viszonylatot azonos magyar szempontból ítélve nem elégítünk ki, mivel történeti kapcsolataink megszakadtak.

2. Egy sajátosan magyar jellegű építőművészet kizárólagos feltétele *a hagyományok tisztelete* s a bennük való elmélyedés, *de ne másoljuk le az eddigi lelki vaksággal* mint azt a stílus-epidémia hívei és a „modernek" teszik „tervezés" álcímén. Ezen újfajta *epigónok* elvben azonosak, csak a forrásuk változott. Hagyományos stílusok helyett *Le Corbusier* stb. szellemi tulajdonát szemérmetlenül kisajátítják maguknak. Hagyományaink szelleme tanulmányozandó s a leszűrt, megemésztett eredményeket ültessük át a kor szelleme és igényei szerint. Ha vidékek szerint nézzük népi építkezésünket, megőrízve találjuk a hagyományokat, melyek, hahelyenként eltérnek is, csak az éghajlat, helyi anyag, rendeltetés okozhatja. Fajuk azért egy. Mindegyik szervesen sarjadt az anyarögből s annak arculat-bélyegét viselik. Ha egyénileg el is térnek, mégis elvitathatatlan közös

Thoroczkai Wigand Ede: Lakóház Magyaróváron—1927

vonás jellemzi valamennyit. Ezek az épületek csak itt születhettek: érezzük bennük a lényeget, a *couleur locale*-t, ami a mai építészetből hiányzik. Ez sajátosan kifejező jellemvonás, az a bizonyos valami, amit intuitive művészi érzékkel lehet csak megérezni. Ez a mi nemzeti építkezésünk kizárólagos jellege; ez azt jelenti, hogy az az ízlés és lélek, mely alkotta, érvényesíteni tudta magát egykori építkezésünkben.

Hogy pedig hivatásos építészetünk nyilt magyar jelleget kapjon népies alapból merítve, *arra még nem érett.* Ébredésünk addig fog késni, míg majd nem lesz miből meríteni. Minden valamire való népnek alaki megnyilatkozásai megfelelnek szellemének, nyelvének, mely lényegében ugyanaz, csakhogy más anyagon keresztül szólal meg, s beszédessé válik. Ez a formanyelv művészi értelemben a stílus, mely az egyes korszakok kifejezőjévé vált. Csak annyira nemzeti, amennyiben népének, fajának szelemében gyökeredzik. A *genius locin* — helyi szellemen kívül még valami szükséges s ez az épület lélektani erővel hangsúlyozott rendeltetésének kifejezése, hogy *psychéje kiüljön arculatára.* Ez a tökéletes stílus irányítsa az álstílusokban megcsontosodott, valamint az idegen imádó „modernek" menekülésére —, a helyes útra térést, hogy a ház végre hivatását szemlátomást *lélektanilag* kifejezze, minden felírás és használati utasítás nélkül, rendeltetésében felismerhetően. Ezzel a kérdés elvi fontosságú részét megvilágítottnak vélem a kívánt „speciális kérdésben".

Stílusunk fejlesztésében pedig mindig az alapkövetelmények a forraló erők, kialakult nemzeti irányról csak akkor beszélhetünk majd, ha saját rögünkből és korunkból támadt hatóerők forrtak bele.

Az ankétet következő számainkban folytatjuk. A kérdéssel kapcsolatos minden adatot vagy hozzászólást köszönettel veszünk és kérünk. — Az ankét során megszólal majd az építéseken kívül több közírónk, kritikusunk és esztétánk is. A hozzászólásokat a felvetett két kérdéshez kérjük, de olyanokat is elfogadunk, amelyek a már megjelent nyilatkozatokhoz fűznek megjegyzéseket.

Thorockay Wigand Ede: Erdei napiskola Gödöllőn — 1932

A tudatlan paraszt a művészi jeleket ősei szokása szerint ismételgeti anélkül, hogy jelentőségét ismerné.

Egy öröklött titokzatos szokás, különös lelkiállapot, melynek tudatalatti mélyén a hagyományokhoz való ösztönszerű ragaszkodás és sötét babonás félelem rejtőzik.

*

Nincsenek értéktelen korok, stílusok, sőt nemzetek sem. Csak az ítélkező idejében fennálló életkörülményekből fakadó mentalitásnak és korizlésnek egyik vagy másik nem felel meg. De az idők és vele együtt minden folytonosan változik és jöhet oly kor, mely az ellenkező felfogást vallja.

*

Az építészet története kisugárzása egy emberiség történetének. Minden nagy civilisatiónak mindenkor megfelelt egy nagy művészi szintézis, amely kiterjedt mindenhová, ahol a társadalom erkölcsi és vallási principumai kivirágzottak, melyeknek a művészet kifejezője volt.

*

Az összes stílusváltozások magyarázója, hogy az érzékek nem reagálnak többé a megszokott és megunt ingerekre. Ha pedig tovább erőszakoltatnak, a hatás folyton csökken, hogy végül is monotoniába, egyhangúságba fulladjon.

(Árkay Aladár feljegyzéseiből)

Népművészeti, *házipari és iparművészeti kiállítás volt Kaposvárott. A nívósan megrendezett kiállítás megérdemli, hogy megemlékezzünk róla. Ilyen kiállítások még Budapesten is ritkán sikerülnek. Minél több ilyen kiállításra volna szükség nagyobb vidéki városainkban, ahol alkalom nyílnék a népművészeti kincsek feltárására. Ez is egyik módja volna a magyar néphez való közeledésnek és a benne rejlő művészeti kincsek megismerésének. Persze ezeket a kiállításokat nagy hozzáértéssel és műgonddal kell megrendezni és országos propaganda középpontjába kell állítani. Persze inkább semmit, mint sablonos csecse-becse karácsonyi vásárt. A kaposvári kiállítás, amit Zrinszky József rendezett meg nagy hozzáértéssel, kiemelkedik a sablonos vásárok nívójából. Különös érdekessége volt a kiállításnak a népművészetről tartott előadása, amelyben a népművészet megismerésének jelentőségéről és annak helyes felhasználásáról beszélt.*

BALATONI PROBLÉMÁK

IRTA: ANTAL DEZSŐ

A Kereskedelemügyi Miniszter Úr figyelmébe!

Statisztikai adatokkal kellene kezdenünk. Az ami van, kevés, részben nem is megbízható és legkevésbbé sem elég ahhoz, hogy a megkívánt szemléltető keresztmetszetét megadja a Balaton-kérdés nagy nemzeti fontosságának. Érdeklődésre tarthatnak számot a statisztika adatai a nagy nyilvánosság előtt s nagy fontossággal bírna nemcsak gazdasági, hanem egészségügyi és építészeti szempontokból is. Nem volna érdektelen pl. tudni, *hogy hány épület és milyen értékben létesült, a Balaton körül, hogy általában mennyi az évenként befektetett tőke és a nemzeti vagyonnak mekkora hányadát alkotja* az eddig ott befektetett vagyon és vajjon *meghozza-e és milyen kamatát?* Nem volna érdektelen annak a kimutatása sem — pártatlan hozzáértők által megítélve —, hogy *az építményeknek, nyaralóknak, szállodáknak stb, mekkora hányada épül szerkezetileg, szépészetileg és elrendezésében jól, vagy legalább is elfogadhatóan* és a befektetett tőkének *milyen százaléka van megsemmisülésre ítélve a helytelen, ízléstelen, a hozzá nem értő kezektől származó építmények révén.* E felvetett ponthoz ízelítőt ad pl. az a körülmény, hogy az eddigi adatok szerint *az engedélyezett épületek tervezésének 70—80%-át kőmíves mesterek és iparosok végzik,* akik még ha a kivitelezést illetőleg megfelelő szakemberek is, a kor igényeit kielégíteni tudó tervezési felkészültséggel még sem rendelkezhetnek. Egy ilyen statisztika alkalmas lehetne a strohmanok és kontárok pusztító gazdasági és szépészeti tevékenységének a megvilágítására is.

Érdekes és elszomorító képet nyujthatna a statisztika az üdülő- és fürdőhelyek *elrendezéséről*, hogy milyen adottságok mellett épülnek meg egyes fürdőhelyek, hogy pl. hány szabadonálló nyaraló épül 80—100 négyszögöles telken, hogy hány nyaralónak, sőt szállodának van megfelelő egészségügyi berendezése, hány gyönyörű fekvésű balatoni fürdőhelynek nincsen még ma sem villanyvilágítása, vízvezetékről, csatornázásról stb. nem is beszélve.

Külön fontossága volna a statisztikai kimutatásoknak *a balatonparti ingatlanok értékhullámzását* illetőleg. Nem kétséges ugyanis, hogy az ingatlanok értékének felfektetése és közlése jelentősen befolyásolhatná az áralakulást, fékezhetné a virágzó telekspekuláció szélső kilengéseit és rámutathana arra, hogy szükség van és előbb-utóbb megvalósítandó a hatósági értékszabályozás valamilyen formája.

A balatoni problémák megoldásának útján tehát

az első legfontosabb lépés az adatok és adottságok gondos felfektetése és hozzáértő feldolgozása, továbbá legalább korlátolt terjedelemben annak időnkénti nyilvánosságra hozása.

Az 1929:XVI. tc. (az ú. n. fürdőtörvény) és annak alapján 500/1931.szám alatt kiadott rendelet utasításokat tartalmaz a gyógyfürdők és üdülőhelyek adottságainak törzskönyvelésére. Nem lehet vitás, hogy a jelentős munkának elvégzése és egy, ennek alapján évenként, vagy megfelelő időközökben és megfelelő módon összeállított és kibocsátott statisztika nagyjából megoldaná, sőt hivatott is megoldani a fent érintett kérdést. Az említett rendelet szerint felfektetendő törzskönyvi adatok ugyanis kellő részletességgel ismertetnék a fürdőhelyek legkülönfélébb adatait a fontos az volna, hogy ezen *törzskönyvelést az arra illetékesek mielőbb megvalósítsák* és legyen rá mód és lehetőség, hogy az ezek alapján összeállítható statisztikai kimutatások mielőbb elkészülhessenek és nyilvánosságra kerüljenek. Nem hallgatható el azonban, hogy a rendeletben felsorolt törzskönyvi adatokon kívül szükség van még több más adatnak felsorolására is, hogy a helyszűke miatt csak egyet-kettőt említsek: ú. m. telekérték, a lakó- és nyaralóházak adatai, szerkezeti, egészségügyi és elrendezési szempontokra való tekintettel, építési költségek felfektetése nemcsak a lakóházaknál, hanem minden egyéb befektetésnél stb.

Jelentős állomás a balatoni fürdőpolitikában az említett 1929. évi XVI. t.-c. és az annak alapján kiadott rendeletek (500/1931., 2810/1931. és 2820/1931. számú rendeletek.) A háború után nagy lendülettel megindult *balatonpariti építkezések és általában a Balaton-kultúra szolálatában e törvény már az új korszellem térfoglalását jelenti.* Kár, hogy a háború utáni évek nagy építési tevékenysége után, tehát már bizonyos mértékig későn jelent meg és nagyrészében a gyakorlati életbe átültetve még ma sincsen. A törvény és a rendeletek kritikai méltatásával, a Mérnök- és Építészegyletben megtartott előadásomban foglalkoztam az ország rendezési ankét kapcsán előterjesztett javaslataimban.*

* Megjelent „Az Országrendezés műszaki megvilágításban" című kiadványban. Kiadta a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet, 1933.

Ó, XX. század!

A költő felesége

Egy angol hölgy, Mrs. Carr Balthazar a felépítendő angol nemzeti színházban egy szék költségeit viseli — Shakespeare feleségének, Hathaway Annának emlékezetére. Mint a »Daily Telegraph« megjegyzi, kérdés, hogy Shakespeare csodálói helyeslik-e ezt az alapítványt. Sok Shakespeare-kutató Hathaway Anna befolyásának tulajdonítja a kesernyés hangulatot, mely gyakran felbukkan a költő műveiben. Különben Shakespeare házaséletéről alig tudnak valamit. Annyi bizonyos, hogy az esküvő megtörtént. Valószínű az is, hogy Shakespeare nem szívesen vette feleségül Hathaway Annát. Mindenesetre ez az első alkalom, amikor a költő emlékezetével együtt a felesége emlékezetének is áldoznak. Az angol nemzeti színház ugyanis Shakespeare nevét fogja viselni.

≈≈

Macskák festője

Hetvenkilencéves korában, hosszú testi és lelki szenvedés után egy londonkörnyéki elmegyógyintézetben meghalt Louis Wain, a világhírű macskafestő és rajzoló. Wain 23 éves korában házasodott és két évig tökéletes boldogságban élt feleségével. A fiatalasszony akkor beteg lett és egyévi szenvedés után meghalt. Nagyon szerette Péter nevű macskáját és súlyos betegségében is sokat játszott vele. A férj pedig a feleség ágya mellett ülve rajzolgatni kezdte a macskát. Egy művészeti kiadó véletlenül meglátta a macskarajzokat s egy albumban kiadta. Óriási sikerük lett s attól fogva Wain alig rajzolt mást, mint macskát. Igen sok meséskönyvet is illusztrált macskaképekkel.

≈≈

Vidám múzeumok

Az angol múzeumok egyesülete most tartja konferenciáját Cheltenhamban. A tanácskozások egyik tárgya: hogyan lehetne derűsebbé és vidámabbá tenni a múzeumokat.

≈≈

Rádióregény

Az angol rádió megbízta J. B. Priestleyt, a világhírű írót, hogy írjon regényt a rádió számára. Priestley elfogadta a megbízást és most dolgozik a regényen, amelynek címe: »Hadd énekeljenek az emberek«. Szeptember 3-ától november 19-éig vasárnap esténként folytatásokban fogják felolvasni a mikrofon előtt. Az első és utolsó folytatást maga az író olvassa fel. Egyegy felolvasás húsz percig fog tartani.

≈≈

Ló a földalatti-állomáson

Egy negyedóra hosszat senki sem mehetett le a newyorki földalatti egyik forgalmas állomására, mert egy ló elzárta a bejáratot. Rendőrló volt, a gazdáját kereste, aki egy gonosztevő után rohant a föld alá és nem vette észre, hogy lova követi.

WELSH T. E.
The Practical System
9. kiadás. Az angol nyelv gyakorlati tanítása. Ára 4.— P
Practical English Expressions
2. kiadás. Ára 1.20 pengő.
Kapható Az Est könyvkereskedésében, Erzsébet-körút 18

Hőhullám az USA-ban: 20 hőguta

NewYork, július 8. Az északamerikai hőhullám következtében pénteken az Egyesült Államokban *20 ember hőgutában meghalt.*

AZ OLVASÓ VÉLEMÉNYE

Naponta két órán át „porolnak az ember idegein" a budapesti bérházakban

Kaptuk a következő panaszos levelet:

Igen tisztelt Szerkesztő Úr! Az ujságokban mindennap cikkeket olvasok a csendrendeletről és arról, hogy a bérházak fogyatékos higiéniája milyen nagy mértékben terjeszti a tudó bajt. A csendrendelettel összefüggésben most nem az autótülkölésről panaszkodom, hanem — *szőnyegporolásról.* Az Andrássy út 94. számú házban lakom, ablakaim az udvarra nyílnak. Ezt az udvart alacsony fal választja el az Aradi ucca 5—7. számú háztól. Reggel gyakran már *háromnegyedhétkor, de hét órakor mindig elkezdődik a szőnyegporolás.*

Csak aki tapasztalatból beszél, tudja, hogy milyen tűrhetetlen ez a *gépfegyverkattogáshoz hasonló pokoli lárma,* amely feltétlenül felkelti az egész ház valamennyi lakóját. Persze, hiába szólok, jobban mondva kiáltok át, hogy ne lármázzanak ilyen korán. Házunkban tavaly körlevelet írtunk alá, amelyben mi, lakók tudomásul vettük, hogy szőnyeget porolni csak nyolctól tízig szabad. Ma, július 7-én reggel pont félnyolckor kezdődött a »gépfegyverkattogás«. Mikor panaszkodtam a házfelügyelőnek, azt a sértődött választ kaptam, hogy *a háziúr szőnyegeit poroljak és, úgy-e, mégis csak létezik kivétel.* A tűrhetetlen lárma mellett a szőnyegekből kivert por megtölti az udvar levegőjét, úgyhogy 12 óra előtt lehetetlenség az ablakokat nyitva tartani.

Tudom, hogy panaszom *nem kivételes esetre* vonatkozik, hanem igen sok pesti lakó szenved keservesen ettől a barbár szokástól. Elhiszem, hogy a szőnyegeket tisztán kell tartani, de erre más módot kell kitalálni, mint azt, hogy *minden áldott nap két órán keresztül a legtöbb pesti bérház lakóinak idegeit feldúlják ezzel a tűrhetetlen lármával.* Éppen a nagyvárosi ember, aki ma érthetően ideges, sóvárog legjobban a csend után és igazán *hiába minden uccai csendrendelet, hogyha a házakon belül naponta két órán keresztül »porolnak az ember idegein«.*

R. G.
Andrássy út 94. sz. ház lakója

FELTALÁLTA A...

E heti rejtvényeinkben 6 feltaláló és azok találmányai szerepelnek, úgyhogy mindennap egy feltaláló és egy másik feltaláló találmánya van a rejtvényben. (Pl.: Edison-gyufa; Irinyi-foszforos stb.)

Megfejtésül a 6 feltaláló neve a találmányaikkal küldendő be szerdáig (július 12.) s melléklendő 6 »Feltalálta a...« cím.

Jutalmak: 4 darab 10 pengős.

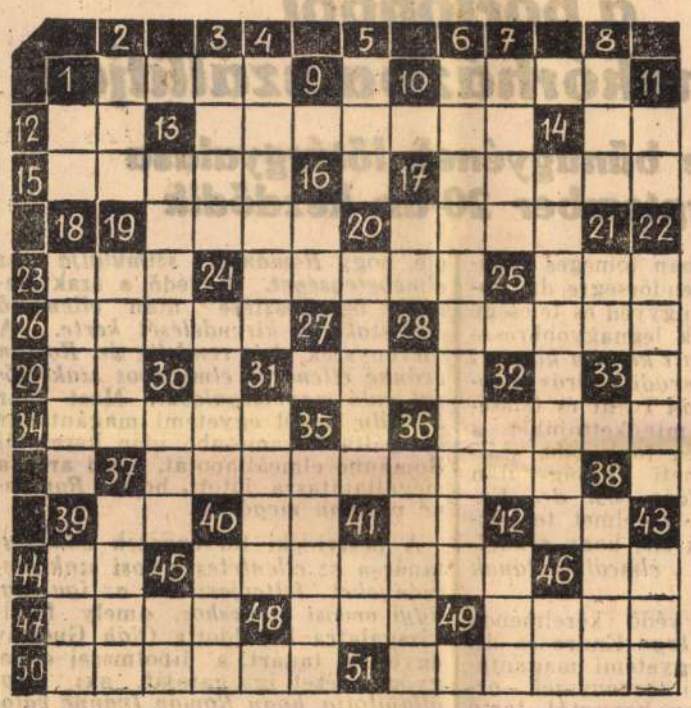

Erdélyben gyakori

FÜGGŐLEGES:

1. Igekötő
2. Bálna része
3. Igefajta
4. Leánynév
5. A földműves teszi
6. Hajthatatlan
7. Lemásol
8. Amerikai női név
11. Névmás
13. Tirana nagyobbik része
14. Nobel-díjas német fizikus
16. Fontos ásvány
17. De — latinul
18. Az emberi kultúra közvetítésének egyik legfontosabb anyaga
19. Magyar város
20. Nagyobbfajta szoba
21. Zeus szerelme
22. Angyal — németül
24. Becézett fiú- és leánynév
30. Tudori rövidítés
31. Rákóczi hű embere
32. Betű
35. Tengeri tündér
36. Majmok — németül
37. Forma
38. Éra — volt
39. Becézett női név
40. Évszak
41. Azonos betűk
42. Név — franciául
43. Vajjon ír?
45. Elemista betű
46. Igekötő

VÍZSZINTES:

1. Hiteget
10. Otthonában
12. Azonos betűk
13. Fekvőhely
14. A gyengébb nem
15. Belépni — angolul
17. Tulajdonunkat képezi
19. Egyiptomi istennő
20. Vissza: bőrréteg
23. Ügyvédek élnek belőle
24. Hangjegyfüzet
25. Soha — németül
26. Délszaki növény, Mexikóban honos
28. Az ő vezetésével az argonauták megszerezték az aranygyapjút
29. Észak — kínaiul
31. Pirul társa
34. Vajjon jegyzek?
36. Névelővel: a sivatag hajója
37. Operettszínésznő
39. Rangjelző
40. Szemben van!!!
41. Föld szélei
42. Idegen számok előtti rövidítés
44. Olasz névelő
45. A modern kor vívmánya
46. Igekötő
47. Csillogó ruhaanyag
48. Shakespeare-kutató
49. Finom ital
50. A poéta
51. Erős, száraz szél, különösen

Utazásnál
a változó életmód zavarja a rendes emésztést. Ez émelygést, fejfájást okoz. Ne felejtse, hogy utazáshoz szükséges a jó hashajtó,
DARMOL

MÉG MELEGEBB LESZ

A Meteorológiai Intézet jelenti július 8-án délben:

Nyugat-Európában ismét hűvös óceáni levegő került uralomra. Közép-Európa nyugati részén leszálló légáramlás, derült és erősen melegedő időjárás uralkodik.

Hazánkban tegnap a nyugatról beszivárgott hűvösebb levegő hatása folytán több helyen zivatar alakult ki. Hevesebb zivatar volt Putnok vidékén 17 milliméter esővel és a főváros budai városrészeiben 25 milliméter esővel. A hőmérséklet csúcsértéke tegnap az Alföl lön 30—32 fok, a Kis-Alföldön és a Dunántúli dombos vidéken 28—30 fok, Kárpátalján 24—25 fok volt. Az éjszaka az északkeleti megyékben még mindig hűvös maradt, a talajmenti lehűlés ott újra elérte a 3 fokot. Ma délelőtt keleten még meglehetősen felhős, nyugaton túlnyomóan derült az idő.

Európában ma reggel a tengerszintre átszámított légnyomás legmagasabb értéke 168 mm a Felső-Duna völgyében, legalacsonyabb értéke 747 mm Skócia északi részén.

A Balaton vizének hőfoka ma reggel Keszthelyen 24, Balatonbogláron és Balatonfüreden 23, Balatonkenesén 22 fok volt; a Duna vízhőmérséklete 21 fok.

Budapesten ma

délben a hőmérséklet 29 Celsius fok,

a tengerszintre átszámított légnyomás 764 mm, alig változik.

Várható időjárás a következő 24 órára:

Mérsékelt légáramlás. A délutáni órákban néhány helyen még záporeső, zivatar. A meleg fokozódik.

Lehet, hogy esni fog Budapesten

Részletesebb időjelzés Budapestre a következő 12 órára:

Gyengülő nyugati, északnyugati légáramlás. Gomolyfelhők. Záporeső vagy zivatar lehetséges. A hőmérséklet este is 20 fokon felül marad.

1915
Július 9.

A volt marosvásárhelyi 62. és székelyudvarhelyi 82. »Székely« gyalogezrednek, a 4. hadsereg kötelékéből történt kiválása alkalmával *Kraus* Rezső altábornagy, a 4. hadsereg akkori vezérkari főnöke, a dandárparancsnokhoz intézett búcsúztató szavaiban méltó módon juttatta kifejezésre e két magyar ezredünk kiváló teljesítményeit, mondván, hogy: »Csodálattal és a feltétlen biztonság érzetével kísértük székelyeid diadalútját. Azokét az emberekét, akikért az összes hadtestparancsnokok olyannyira vetélkedtek. Jól tudjuk, hogy székely dandárod mit tett, míg a fényes eredményeket elérhette, ép ezért meghajlok Előtted és a haderő e legderekabb fiai előtt.«

NYARALÓ ELŐFIZETŐINK CÍMVÁLTOZÁSA. Nyaralásra utazó t. előfizetőinknek a lapot nyári tartózkodásra is utánaküldjük. A címváltozást kérjük telefonon vagy levelezőlapon kiadóhivatalunkkal közölni, de az új cím mellett a régi cím is feltétlenül megadandó, mert csak ebben az esetben áll módunkban a címváltozás elintézése.

3-szobás lakás augusztusra kiadó! Erzsébet-körút 18

Hol lehet megtalálni a magyar építőstílust?

Irta: Bajcsy-Zsilinszky Endre

A *KORSZERŰ magyar építőstílusnak* a *Magyarország* hasábjain fölvetett témája sok érdekes szakszerű és kevésbbé szakszerű hozzászólást termett. Nem is a *szakszerűségen* van mindig ilyen szabad, ankétszerű megbeszéléseken a természetes hangsúly, hanem az őszinte érdeklődést ébresztő s továbbvivő és a helyes tájékozódást érlelő *eszmecserén.*

Az építkezés egyébként is nemcsak találkozója szinte minden iparágnak, hanem egyúttal gazdasági, szociális és művészeti kérdés is, *egészség és szépség témája is*, a magyarság alkotó készségének, faji jellegzetességeinek vizsgáztató iskolája és műhelye egyben: nehéz volna *mindezt* egyszerűen az építőművészek, mérnökök és mesterek szakértő illetékességének körébe utalni.

A közönségnek, a közvéleménynek, azon belül a közgazdának, a szociológusnak, a politikusnak és orvosnak is természetes beleszólási igénye és joga van az ország építkezésének kérdéseibe. Sőt az ujságírónak is. De magának az építtetőnek elsősorban.

TISZTELET a szakértelemnek, de azt — legalább ott, ahol magyarok élnek — sohasem sikerülhet elérni, hogy mint *közönség* meg ne állhassak egy téren és undoromnak se adhassak kifejezést, ha a századforduló általános építészeti értelmetlenségeit, pocsékságait és bántó magyarellenességeit kell látnom, vagy hogy *építtetőként* bele ne szólhassak a szakemberek dolgába.

Magam, mint gondolkodó *közönség* és mint — életemben valószínűleg egyszeri — *kisépíttető* szeretnék ehhez a témához hozzászólni.

Régóta vallom és sokszor megírtam, hogy *a magyar szellem és művelődés egy nagyszabású szabadságharc nyugtalan, várakozással teljes előestéjét éli ezekben a viharfelhős években.* Ennek az esedékes magyar szellemi szabadságharcnak módszerére és sikerességére vonatkozólag szerintem egy-két idegen s *egyetlen magyar* diadalmas, immár történelmien bevégzett példa lebeghet szemünk előtt. Az egyik: a mód, ahogyan a japánok átvették a nyugat gazdasági és technikai *civilizációját*, de megtartották ősi japán *művelődésüket.* A másik: a mód, ahogyan a mi drága finn testvéreink levetették magukról pár évtized alatt a kényelmetlen svéd művelődési idegenségeket. A harmadik: *az a hasonlíthatatlan alkotó stílus, ahogyan Bartók Béla és Kodály Zoltán fölfedezte és megtartotta a magyar zene »anyanyelvét« a népzenében s ezen az anyanyelven megszólaltatták az igazi magyar zeeművészetet az egész ámuló művelt világ előtt.*

HAGYJUK MOST a japán és finn példát. De annál meszszebbhangzóan kell kiemelni, — magam ezeken a hasábokon sem először teszem — hogy az elmaradhatatlan magyar szellemi szabadságharc számára a *művelődés minden terén* csak egyetlen sikerrel, sőt győzelemmel kecsegtető út adódik: a Bartóké és a Kodályé. És most igaz örömmel és bensőséges elégtétellel olvasom *Karácsony* Sándor nagy visszhangot keltett rendkívül érdekes könyvében — *»A magyar észjárás és közoktatásunk reformja«* — ezeket a sorokat:

— Bartók és Kodály azt cselekedték meg zenei téren, *ami a kultúra egyetlen területén sem lesz meggazdálkodható.* Az európai zenei kultúra teljes birtokában, tehát egyáltalán nem tagadva azt meg, lemerültek az alsó néposztály zenei világába s ott három feladatot végeztek el. Először is hűségesen feljegyezvén minden feljegyezhetőt, amelyben, azaz tartalomban felhozták számunkrá, amit az alsó néposztály lelke eddig zenét termett és megőrzött. Másodszor becsületesen *kielemezték és leírták azt a nyelvet*, amelyen ez a zene önmagát eddig kifejezte. Harmadszor, bármennyire más volt ez a nyelv, mint esetleg az európai zene ezidőszerinti nyelve, *mégis ezt a nyelvet fogadták el a magyar zene és így saját lelkük zenéje anyanyelvéül* s mindazt, ami mondanivalójuk volt, ezen a nyelven muzsikálták el egész Európa számára...

Nos, *csak így lehet megtalálnunk a magyar építőművészet anyanyelvét is.*

LECHNER Ödön, minden nagy tehetségével, nem így kereste a magyar építőstílust, nem a *csupán elfelejtett* magyar *»építészeti anyanyelv«* kincseinek, formáinak, behamvazott tüzének és szépségeinek földerítése, összegyüjtése, kielemzése útján, hanem inkább csak *nem építészeti* magyar díszítő motívumok falrarakásával. Igy is szép volt, amit ő csinált, tiszta és emelkedett művészet, de azért a magamfajta laikus is megérezte ezeket a szellemes, könnyed és *magyaros* alkotásokon, hogy az mégsem a *valóban magyar stílus*, ami után valamennyien vágyódunk! Mert azt, hogy építészetileg mi magyar és mi nem, csak a népi — *népépítőművészeti* — alkotásokból lehet nyilván meglátni és kielemezni.

Persze hogy más a városi magasépítészet, mint a falusi kis viskók világa. De hiszen a falusi magyar népdal is csak *»anyanyelvül«* szolgál a Bartók zenealkotásainak fölépítésénél.

MAGAM régen vallom, hogy az a fiatal építőmérnöki és építőművészi csoport jár a helyes nyomon, amely *a magyar népi építészet szépségeit, okosságait, belső értelmét és külső formáit kutatja és gyüjti.*

Ezeknek a tehetséges és lelkes ifjú építészeknek két könyvét ismerem. Egyik: *»A Balaton-vidék népének építészete«.* A másik: *»A Fertővidék népének építészete«.* Az előbbit *Tóth* Kálmán írta és állította össze vitéz *Nászay* Miklós közreműködésével, az utóbbit *Padányi Gulyás* Jenő állította össze *Miskolczy* László és *Tóth* Kálmán gyüjtésének hozzáadásával. A két könyvet, szép fényképfelvételeivel elragadónak és végtelenül üdítő olvasmánynak s mondhatni látványosságnak találtam.

Egy másik cikkemben egy-két fertővidéki és balatonvidéki szép magyar falusi házat és házsort szeretnék e két könyv gyönyörű gyüjteményéből bemutatni s aztán megpróbálok néhány általánosabb magyar vonást — szabadon *Karácsony* Sándor után — leolvasni róluk, mint ahogy ő tette a magyar nyelvvel.

EDWIGE Feuillère a "SZÉLHÁMOSNŐ VOLTAM"
LOUIS Jouvet a "KULVÁROSI SZÁLLODA"
FERNAND Gravey a "NAGY KERINGŐ"
diadalmas hősei ragyogó együttesének szellemes bünügyi vigjátéka:
mister Flow
MA PREMIER!
FORUM

A gyarmati rádiók értekezletét hívta össze az angol propaganda főnök

London, július 8.

Lord *Perth*, a külügyminisztérium külföldi propagandaosztályának főnöke valamennyi gyarmat rádiótársasága vezetőinek bevonásával *értekezletet hivott egybe.* Az értekezleten a birodalmi hírszolgálat egységesítését óhajtják megvitatni.

„A tokiói japán-angol megbeszélés eredménytelen lesz, ha csak a tiencini kérdés kerül szóba"

Tokio, július 8.

A tiencini japán csapatok képviselői megérkeztek Tokióba s a hadügyminisztériumban a vezérkar, valamint a külügyminisztérium kiküldötteivel megbeszélést tartottak. Mielőtt sor kerülne az angol-japán tárgyalásra, az összes japán küldöttségek *még egy közös megbeszélést tartanak, amelyet minisztertanács követ.* Ezzel kapcsolatban hangsúlyozzák, hogy a kormány és a hadsereg *teljesen egyetért* minden, a megbeszélésen szóba kerülő kérdésben.

Muto vezérőrnagy az általános helyzetről szólva kijelentette, hogy a megbeszélés *eredménytelen lesz, amennyiben csak a tiencini helyi kérdések kerülnek szóba. Az engedmények kérdését már csak azért is szóba kell hozni, mert az elmult két év katonai műveleteit elsősorban az úgynevezett nemzetközi telepek hátráltatták.*

Dr. Román Ivánnét mint ön- és közveszélyes őrültet a börtönből az elmekórházba szállítják

Férje bűnügyének főtárgyalása szeptember 20-án kezdődik

Mult év áprilisában tömeges feljelentés érkezett a rendőrségre dr. *Román* Iván kispesti ügyvéd és felesége ellen. A feljelentők legnagyobbrésze *uzsora büntette miatt kérte a kispesti ügyvéd ellen a bűnvádi eljárás megindítását.* Dr. *Román* Ivánt és feleségét *letartóztatták*, mindkettőjüket a pestvidéki ügyészség fogházába szállították. Néhányheti fogság után *Román Ivánné védője, ifj. dr. Kovács* Sándor azt a kérelmet terjesztette a törvényszék elé, hogy *rendeljék el az asszony elmeállapotának megvizsgálását.*

A törvényszék a védő kérelmének *helyt adott.* Dr. *Kluge* Endre és dr. *Tóth* Pál László egyetemi magántanárok, a pestvidéki törvényszék orvosszakértői heteken keresztül tartó megfigyelés után azt a szakvéleményt terjesztették a törvényszék elé, hogy *Románné szimulálja az elmebetegséget.* A védő a szakvélemény beterjesztése után *ellenőrző elmeszakértő kirendelését kérte.* A törvényszék *el is rendelte dr. Román Ivánné ellenőrző elmeorvos szakértővel való megvizsgálását.* Most már *Bakody* Aurél egyetemi magántanár vizsgálta huzamosabb időn keresztül Románné elmeállapotát, majd arra a megállapításra jutott, hogy *Románné valóban megőrült.*

A pestvidéki törvényszék *Somody* tanácsa *az ellentétes orvosi szakvéleményeket felterjesztette az igazságügyi orvosi tanácshoz*, amely felülvizsgálatra kiküldötte *Oláh* Gusztáv egyetemi tanárt, a lipótmezei elme gyógyintézet igazgatóját, aki *megállapította, hogy Román Ivánné valóban elmebajos. Somody* tanácselnök szombat reggel úgy határozott, hogy *Román Ivánnét adják át a közigazgatási hatóságnak, amely mint ön- és közveszélyes elmebeteget helyezze el gyógykezelésre.*

Dr. *Román* Iván ellen közel kétszáz bűncselekmény miatt adott vádiratot a pestvidéki ügyészség. *Somody* tanácselnök szombaton délelőtt cellájából maga elé vezettette az ügyvédet és közölte vele, hogy *szeptember 20-án kezdi meg bűnügyének főtárgyalását.*

Megélhetését biztosíthatja
megbizható szorgalmas úr vagy hölgy, rendkívül megkönnyitett munkával. Öltségmegtérités: minden hétre 20.– P és külön juta'ék. VII., Erzsébet-körut 21. I. emelet 8. délelőtt 9—1, délután 4—7-ig

„Eternit"
FAL- ÉS BÚTORBURKOLÁSOK
BEMUTATÓHELYISÉGE
áthelyezve
VII., Erzsébet-körút 28. az. alá
Telefon 139-452

MAGYARORSZÁG

Kossuth Lajos országa

Már hiába — »Kossuth Lajos országa« vagyunk, akár tetszik bizonyos »modern« irányzatok híveinek; akár nem. Kossuth tündöklő alakja képvisel bennünket a világban, mint rendkívüli követ — a *rendkívüli* szót nem hivatali, hanem emberi értelemben értve. Az ő dicsőséges szelleme elevenen él ma is a civilizált világ minden részében s idegen államok követei már vele ismerősen jönnek hozzánk. A minap az amerikai függetlenség ünnepén említette Kossuth nevét a legnagyobb megbecsüléssel az Egyesült Államok budapesti követe; tegnap a francia szabadság ünnepén a budapesti francia követ idézte ezt a nevet, mely szent mindenütt, ahol szent a szabadság. »Kossuth országának« nevezett bennünket a francia követ; s mi ezt az elnevezést büszke örömmel fogadjuk. Valóban Kossuth országa vagyunk; mai életünk legjobb törekvései is azok felé a célok felé irányulnak, amelyeket Kossuth tűzött ki, felemelkedésünknek útja csak az az út, amelyet ő jelölt meg számunkra. Ha vannak, akik nyiltan, vagy burkoltan támadják Kossuth szellemét, vegyék észbe, hogy mennyire tiszteli, mennyire eleven erőnek látja az idegen is — és szégyenkezzenek.

Építészeti kritikát!

Hogy a magyar építészet problémája mennyire fontos és időszerű, mennyire foglalkoztatja a szakembereket, a szellemi elitet és a nagyközönséget egyaránt, sok jelenség mellett érdekesen és meggyőzően bizonyította a *Magyarország* igen nagy sikerű építészeti ankétja. Ez a nagy nemzeti ügy valóban megérett a komoly *reformra*, hogy a divatos szót használjuk. Meg kell szűnnie az építkezés régi anarchiájának, a tudatlanság és dilettantizmus szomorú egyéni akcióinak. A ház falai nemcsak befelé, hanem kifelé is merednek; aki építtet, sohasem a maga számára építtet csupán, hanem az egész város, az egész közösség számára is. Egy stílustalan, rossz könyv, színdarab vagy zeneműellen még védekezhetünk úgy, hogy nem olvassuk el, nem nézzük, nem hallgatjuk meg (bár a rádió korában jórészt a szomszédok határozzák meg, hogy milyen zeneműveket kell meghallgatnunk), — az épület elől azonban csak akkor tudunk elmenekülni, ha behúnyt szemmel járnánk az uccán. Ez, különösen a modern forgalmat tekintve, nem ajánlatos. Az épület tehát mindenképpen *közügy*, akkor is közügy, ha nem közhivatali munkát, hanem magánéletet takar. A magyar építkezés és építészet problémájának időszerűségét érezve, a belügyminisztérium is a városrendezést választotta őszi közigazgatási továbbképző tanfolyamának tárgyául. A hivatal szerepe azonban a művészet és életstílus kényes szellemi területén csak korlátozott lehet. Ha azt akarjuk, hogy nemzeti művészetünk szelleme hassa át épületeinket, meg kell valósítanunk egy merész, de igen természetes újítást: *az építészeti kritikát*. Ha megbíráljuk az új könyveket, színműveket, festményeket, szobrokat, zeneműveket, miért ne bíráljuk meg az új épületeket, nemcsak a köz-, hanem a magánépületeket is — hiszen ezek szintén köztereken állanak, bizonyos tekintetben tehát szintén *középületek!* Semmiféle hivatali ellenőrzés nem pótolhatja a hozzáértő és jóízlésű független emberek szabad kritikáját.

Bizonyára nem maradna hatás nélkül sem az építőkre, sem az építtetőkre, ha az építészet új alkotásai megkapnák értékjelző jellemzésüket. Kétségtelen, hogy a szabad kritikának hibái is vannak — de sokszor bebizonyult már, hogy ezek a hibák elenyésznek az előnyökhöz képest. A kritikát az irodalomban és a művészet többi ágában nem lehet nélkülözni — és csődöt mondott minden »új« törekvés, mely el akarta némítani. Mennyire megköveteli hát a szabad bírálatot az épület, mely nem húzódik boltokba, vagy termekbe, hanem ott áll mindenki szeme előtt, a szabad ég alatt!

Egy kereszt, amely megmarad keresztnek

Tegnap délután mutatták be a Magyar Vörös Kereszt legújabb vizi mentőállomását a Római-parton. A Vöröskereszt elnöke, dr. vitéz Simon Elemér kijelentette, hogy az egyesület minden törekvése arra irányul, hogy emberbaráti kötelességét a legpontosabban teljesítse s akármennyire is szeretnék egyesek a mostani divatos politikai világnézet szolgálatába állítani, mindig megmarad a korban is, amikor a szeretet isteni szimbolumára a gyűlölet jeleit akarják tenni, ami volt... A Vöröskereszt tehát megmarad *keresztnek* ebben az aggasztó divat. A Vöröskereszt ezután is gyógyítani, szenvedéseket enyhíteni és életet menteni akar — természetes hát, hogy nincs szüksége semmiféle divatos pótlékra.

Film a szerelem igazi veszélyeiről
Egy amerikai erkölcsbotrány kulisszatitkai
Veszélyben az élet!
(Columbia–Kárpát film) Premier ma: (Columbia-Kárpát film
Kamara Décsi

Ma reggel megkezdődtek az angol-japán tárgyalások

Japán 5 követelése

London, július 15.

Tokióból jelentik:

Arita japán külügyminiszter ma reggel 9 óra 5 perckor kezdte meg lakásán az előkészítő megbeszélést *Craigie* tokiói angol nagykövettel a jövő héten megindulóangol-japán tárgyalásokról.

A megbeszélések, amelyek *déli 12 óra 30 percig tartottak, szigorúan négyszemközt folytak le, még a hivatalos gyorsírók sem voltak jelen.* Irányukra csupán *Hiranuma* báró miniszterelnök ama megjegyzése vet némi világot, amely szerint a japán kormány *a szilárdság szellemében* kezdi tárgyalásait Angliával.

Később a japán külügyi hivatal rövid közleményt adott ki, amely szerint Arita külügyminiszter és Craigie nagykövet ma délelőtt bizonyos kérdésekről tanácskoztak, amelyek a *tiencini* helyzet hátterét alkotják.

Jól értesült japán sajtókörök úgy tudják, hogy Arita a következő öt követelést közölte a nagykövettel:

1. *Valamennyi terroristagyanús egyén haladéktalan kiszolgáltatása.*

2. *Anglia együttműködése az északkínai kormány valutapolitikájával.*

3. *A tiencini angol negyed kínai bankjaiban őrzött ezüstkészletek kiszolgáltatása.*

4. *Annak megengedése, hogy az északkínai kormány felügyeleti jogot gyakorolhasson az angol negyedekben levő valamennyi kínai bank felett.*

5. *Az északkínai kormány ama joga, hogy eljárhasson a vele szemben barátságtalan elemek ellen az angol negyedekben.*

Londoni körök a *Times* diplomáciai levelezője szerint egyelőre csak annyit jegyeznek meg, hogy holnap vagy legkésőbb hétfőn derül ki, vajjon *megindulhatnak-e egyáltalán a tokiói tárgyalások* vagy nem. Angol hivatalos körök kedvező jelnek tekintik, hogy a japán kormány mindeddig nem erősítette meg hivatalosan a tárgyalások ügyrendjéről szóló majdnem félhivatalos jellegű japán sajtójelentéseket, de az angol kormány minden eshetőségre tervet dolgozott ki és felkészült.

A Csingtauban lakó angol alattvalókat az angol főkonzul figyelmeztette, hogy *legyenek készen bármely pillanatban az elutazásra* az állandó angolellenes izgatásokra való tekintettel.

A tárgyalások a legnagyobb titokban, négyszemközt folynak

A japán sajtó már az angol-japán tárgyalások megindulásáról ír. A lapok rámutatnak arra, hogy az első megbeszélésbe *nem vonnak be harmadik személyeket, még tolmácsokat sem.* Craigie angol nagykövet állítólag olyanformán körvonalazta az angol álláspontot, mint azt a külföldi sajtó képviselői előtt tette: A megbeszélések — mondotta — felölelnek valamennyi helyi eseményt és valamennyi kérdést, amely Tiencinnel összefüggésben áll. Kijelentette továbbá, hogy kölcsönös megértéssel és azzal a feltétellel, hogy a tárgyalásokat békésen folytatják, eredményt lehet elérni.

A *Chugai Shogyo Shimpo* című lap a tárgyalásokról szólva azt írja, hogy mindennemű harmadik oldalról jövő beavatkozást elhárítottak. A lap ezért indítványozza, hogy *mielőbb mondják fel a kilenchatalmi egyezményt* és így a beavatkozásra minden ürügyet lehetetlenné tennének.

Kedden újabb megbeszélés lesz

Hivatalos közlés szerint Craigie tokiói angol nagykövet és Arita japán külügyminiszter *július 18-án újabb megbeszélést tart.*

NYARALÓ ELŐFIZETŐINK CÍMVÁLTOZÁSA. Nyaralásra utazó t. előfizetőinknek a lapot nyári tartózkodásra is utánaküldjük. A címváltozást kérjük telefonon vagy levelezőlapon kiadóhivatalunkkal közölni, de az új cím mellett a régi cím is feltétlenül megadandó, mert csak ebben az esetben áll módunkban a címváltozás elintézése.

A RÓZSADOMBI ZSIGMOND ÉTTEREM KERTHELYISÉGÉBEN minden este TÁNC
CSÁKY LOLA énekel.
Keleti Károly-u. 9.
7, 12-es autobusz.

színházak, szórakozás, művészet

ÚJ FILM

VESZÉLYBEN AZ ÉLET

Amerikai történet. A harmincas évek elejének egyik valóban megtörtént erkölcsbotránya alapján íródott a mese.

A felsőbb tízezer két fiatal gyermekének a drámája, melyet az ifjú férj egy vőlegénykori botlása idéz elő. Szívbemarkoló jelenetei vannak a filmnek: a nő vallomása a szanatóriumban, öngyilkossága előtt... A fiú rémülete, mikor megtudja, hogy beteg lett és megfertőzheti fiatal feleségét is...

Aztán a klinika, mikor a szörnyű sejtelem valóra válik. Remek, realizmusukban megdöbbentő képek. Valóban nem árt az ifjúságnak megmutatni őket...

A 48-as szabadságharcról készít filmet Bolváry Géza Berlinben

Neu-Babelsbergben, Berlin filmvárosában nagyszabású magyar tárgyú film felvételei készülnek *Bolváry* Géza, a neves magyar filmrendező vezetése mellett. A film, amelynek »*Mária Ilona*« a címe, *a magyar szabadságharc idején játszódik és a magyar Mária Ilona, valamint Schwarzenberg herceg, osztrák külügyminiszter romantikus szerelmét örökíti meg.*

Megelevenednek a szabadságharc legszebb jelenetei, a dicső negyvennyolcas honvédek hősi harcai, *Kossuth* legendás alakja, *Görgey* és vezérkara és a *bécsi Burg* hűvös elzárkózottságában Ferenc József, a tizennyolcéves császár.

A filmváros hatalmas területén százával járkálnak a zsinóros magyar mentébe öltözött honvédek és *Wessely* Paula, a film címszereplője magyarul énekli az »Isten áldd meg a magyart«. Schwarzenberg herceget Birgel, Ferenc Józsefet Hörbiger Pál alakítja.

A film felvételeit megtekintette *Sztójay* Döme, berlini magyar követ is és nagy érdeklődéssel hallgatta Bolváry Géza magyarázatait a nagy magyartárgyú film előkészületeiről.

PESTI FLITTER...

1.

A József körút egyik mellékuccájában régi híres hentesüzlet van. A környéken lakó sok kutyatulajdonos is ide jár »kutyahúsért« esténként.

A szép, ápolt foxik, csau-csauk és airedalek az ajtóban várnak szép illedelmesen, míg gazdáik kijönnek a remekillatú mócsingokkal.

Ilyenkor aztán szabályszerűen megjelenik a csavargó is. Sovány nagy sárga kutya, a papája talán vizsla volt, mamája Isten tudja mi... bordái kiállnak, szemében végtelen éhség és alázat csillog. Csendesen, fal mellett kullog, nem szól egy szót se kutyatársaihoz, csak nézi a frissen sült húsokból felszálló párát.

Nincs az a megátalkodott, fajkutyáért rajongó ebtulajdonos, akinek meg ne esne rajta a szíve.

És minden este jut neki is egy kis kolbászvég, pacalmaradvány.

De a csavargónak eszében sincs éhesen rávetni magát az eledelre.

Sőt. Kétlábon szolgálva pitizik addig, amíg a henteslegény, aki már ismeri, be nem csomagolja kis papírba az árut.

Akkor eliramodik vele, ismeretlen tájak felé.

— Elássa — mondja valamelyik mecénás.

A hentesüzlet személyzete csak mosolyog.

Nekem aztán elmondják a titkot: esténkint ötször-hatszor jön hozzájuk a kutya. Törzsvevő.

Nem magának »vásárol«. A gazdájának viszi, — aki földhözragadt szegény asszony. Kis gyereke van.

Vacsorájáról a kutya gondoskodik — nyilván nem saját ötlete alapján.

*

Tüneményes illat a Kosztelitz Cyklamen; utánozhatatlan a Kosztelitz Lavendula.

2.

Bordy Bellát, az Operaház művésznőjét, aki pár napja érkezett haza Svájcból, kellemes meglepetés várta. Párizsból távirati filmajánlat érkezett számára, amelyben a gyár képviselője érdeklődik, szabaddá tudja-e tenni magát július-augusztusra, amikor egy nagyszabású film forgatását kezdik meg és beszél-e franciául. A távirat szerint Dolores del Rióval szerepelne együtt. Azonnal értesítette a filmgyárat, hogy az időpont megfelel, franciául beszél. Ma délelőtt eújabb sürgönyt kapott, amelyben a francia filmgyár azt írja, hogy biztosan számítanak szereplésére. A tárgyalások még nem fejeződtek be.

*

Ferda Manyinál kiárusítás és új amerikai modelek.

3.

A legújabb párizsi divat a gyümölcsnyaklánc. Pesten még csak azok a hölgyek viselik, akiknek nemrég érkezett haza »legjobb barátnőjük« Párizsból. Ott ugyanis mégcsak nem is drága ez a mutatós, dekorativ dísz, ami viselőjét kedvesen egzotikus jelenséggé varázsolja.

Különböző variációk készülnek belőle: állítólag már új gyümölcsnyelv is van, a régi virágnyelv helyett. Háziasságot jelezni kívánó eladólányok apró sárgarépa és káposztafüzért hordanak, citromláncot azok kapnak, akik már nagyon besavanyodtak. Vannak azonban szolíd és kedves körte- és almaláncok is...

*

Gerőné divatszalónja (Haris-bazár 6.) összes modeljeit mélyen leszállított áron adja el.

4.

Balatonföldváron a hagyományos Annabált július 29-én, szombaton rendezik. Az idén különösen fényes keretet kap a bál abból az alkalomból, hogy a Felvidék először jöhet szabadon a Balatonhoz, s a felvidéki társaság hosszú idő óta most vehet részt ezen a híres Annabálon. Az intézőbizottság megalakította a balatonföldvári Annabál rendező bizottságát, elnök Kóródi Katona János, alelnök Wahlkampf Henrik és Telkes Tibor lett.

*

Tökéletes alakja lesz, ha fűzőjét, melltartóját *Orosz fűzőszalónban* csináltatja, Erzsébet körút 18. I. 5.

5.

A Boráros tér környékén van egy gyümölcsösstand. Barackot árul és virágot, kis savanyúcukrot, miegyebet.

Körülötte, nem akartunk hinni szemünknek, csirkék kapirgálnak. Az aszfalton, a 66-os villamos tövében.

Hogy kerülnek ezek ide? — kérdeztük a pirospozsgás még fiatal kofanénit.

— Hozom őket magammal reggelenkint — mondja nevetve. — Szépen híznak itt a gyümölcstől, ami lepotyog. Este azután felpakkolom őket a kosarakba és megyünk haza Ujpestre.

Valóban szép kövérek a csirkék. Kis kakas is van köztük, most tanul kukorékolni, barackhéjjon.

— Azután eladja őket? — kérdem, elbűvölten az asszony egészséges merkantil ösztönétől.

De ő elfordítja a fejét. Azután mégis csak rámnéz, de nagyon dühösen.

— Csak nem az adótól tetszik lenni, mert akkor megmondhatom, hogy csak vicceltem, nem is az enyémek ezek a csirkék, csak úgy jönnek ide, maguktól, mingyárt el is kergetem őket.

Talán meg is tette volna, ha el nem megyek gyorsan.

*

Eredeti angol »tropikál« *Fóti*-nál.

ÁLLATKERTI HANGVERSENYEK:

Ma, szombaton: Nevető-est

Gervay Marica, Dán, Tapolczay, Kóváry stb. felléptével.

HÉTFŐN: JALE GLEE CLUB

amerikai énekkar hangversenye.

Kedden: Tosca

Hans Küppers, Losonczy György stb. felléptével.

Csütörtökön: Beethoven-est

VII—VIII. szimf., C-moll zongoraverseny.

22-én, szombaton: Vidám művész-est

Honthy Hanna és vígszínházi tagok felléptével

Színházak műsora

MARGITSZIGETI SZINPAD: Szombat és vasárnap: János vitéz (½9). Hétfő: Bajazzók (Pertile felléptével). Kedd, szerda, csütörtök, péntek, szombat, vasárnap: János vitéz. — **MÁRKUS PARK:** Szombat, vasárnap d. u. és este: Dalol a nyár (5, 8). Egész héten minden este és vasárnap d. u.: Dalol a nyár. — **ERZSÉBETVÁROSI:** Szombat, vasárnap d. u. és este: Zimberi-zombori szépasszony (5, 8). Egész héten minden este és vasárnap d. u.: Zimberi-zombori szépasszony. — **ROYAL:** Szombat, vasárnap d. u. és este: Mégis szép az élet (5, ½9). Egész héten minden este és vasárnap d. u.: Mégis szép az élet. — **FÉNYES CIRKUSZ:** Szombat és vasárnap: Júliusi műsor (4, 8). Egész héten d. u. és este: Júliusi műsor.

Mozik műsora

Rövidítések: H = Híradók. Sz = Szombat. V Ü = Vasárnap és ünnepnap. M = Matiné

ADMIRÁL (353—707. Margit körút 5. sz.): **Eleven ördög** (Danielle Darrieux). **Heardy-fiút szeretik a lányok** (Mickey Roone). (¼4 ¼7 9; V Ü ½2 4 ¾7 ½10.) Vas. d. e. 10-kor: **Párizs lámpafényénél. Asszonyok a börtönben.** — **ALKOTÁS** (155—374. Gömbös Gyula u. 11): **Nagy keringő** (Luise Rainer). Híradó. (½4 ½6 ½8 ½10; V Ü ½2 ¼4 ½6 ½8 ½10.) — **ANDRÁSSY** (124—127. Csengery u. 39): **Másodvirágzás** (Lil Dagover). **Hajnali esküvő** (Errol Flynn). (½5 6 ½8 ¾10; V Ü ½2 ½5 7 ¾10.) — **ATRIUM** (154—024, 153—034. Margit körút 55): Condor-légió (a spanyol polgárháború filmje). Híradó. (½6 ½8 ½10; Sz V Ü ¼4 ½6 ½8 ½10.) — **BELVÁROSI** (384—563. Irányi u. 21): **Eleven ördög** (Danielle Darrieux). **Válóperes leány** (Merle Oberon). Híradó. (Jobbterem: ½5 ½8; balterem: 6 9; V Ü jobbterem: ¼4 ½7 ½10; balterem: 5 8.) — **BODOGRÁF** (149—510. József körút 63): **Heardy-fiút szeretik a lányok** (Mickey Rooney). **Eleven ördög** (Danielle Darrieux). (½5 6 ½8 ½10; V Ü ½2 4 ½7 ½10.) — **BROADWAY** (144—212. Károly körút 3): **Fra Diavolo** (Stan és Pan) és a kísérő műsor. (½4 ½6 ½8 ½10; Sz V Ü ½2 ¼4 ½6 ½8 ½10.) — **BUDAI APOLLÓ** (351—590. Csalogány u. 46): **Fiúk városa** (M. Rooney). és a kísérő műsor. Híradó. (½5 ½7 9; V Ü 3 5 7 9.) — **CAPITOL** (134—337. Baross tér 32): **Heten a Himalája ellen** (az 1937/38. évi expedíció). Híradó. (Mindennap ¼4 ½6 ½8 ½10.) — **CASINO** (383—102. Eskü út 1): **Megnyílik július végén!** — **CITY** (111—140. Vilmos császár út 36): **Mr. Moto a kalózok szigetén** (Peter Lorre). **Táncparádé. Sportfurcsaságok.** Híradó. (¾6 ¾8 ½10; szomb., vas., ünn. ½4 ½6 ½8 ¾10.) — **CORSO** (182—818. Váci u. 9): **Tehetséges család** (Allan Jones). **Az örök háromszög** (vígjáték). Híradó. (½6 ½8 ½10; V Ü ½4 ½6 ½8 ½10.) — **CORVIN** (139—584, 138—988. József körút és Üllői út sarok): **Diadalmas férfi** (Nagy Kató) és a kísérő műsor. (½4 ½6 ½8 ½10; V Ü ½2 ¼4 ½6 ½8 ½10.) Hűtött nézőtér! — **DÉCSI** (121—343, 125—952. Teréz körút 28): **Veszélyben az élet** (Dian Sinclair). **A légkör titkai. Pilótaiskola.** Magyar Világhíradó. (6 8 és 10 órakor; Sz V Ü 4 6 8 és 10 órakor.) — **FÓRUM** (189—707, 189—543, 188—538. Kossuth Lajos u. 18. sz.): Második hétre prolongálva! **Mister Floow** (Edwige Feuillère). Híradó. (½6 ½8 és ½10; Sz V Ü ¼4 ½6 ½8 és ½10.) — **HOLLYWOOD** (142—455. Bethlen tér 3): **Az örök csavargó** (Mickey Rooney). Híradó. (¼4 ½6 ½8 és ½10 órakor; vas., ünn. ½2 ½4 ½6 ½8 ½10.) — **HOMEROS** (296—178. Hermina út 7): **Broadway angyala** (Shirley Temple). **Kiku, Bodri. Kacsa koma versenye** (rajzfilm). Híradó. (5 ½8 és ½10 órakor; vas., ünn. ½2 ½4 ¾6 8 és 10 órakor; szép idő esetén ½8-kor a kertben.) — **IPOLY** (292—626. **Csáky u. 65**): **Mindenki gyanús** (Georges Rigaud). **Tünemény** (Sonja Henie). Híradó. (Előad. 4-től, utolsó előadás ½9-kor kezdődik; V Ü ½2-től, az utolsó előadás ½9-kor kezdődik.) — **JÓZSEFVÁROSI** (134—644. Kálvária tér 7): **Heardy-fiút szeretik a lányok** (Mickey Rooney). **Eleven ördög** (Danielle Darrieux). (½5-től folyt., az utolsó előadás 9-kor kezdődik; Sz ½4 ½7 ½10; V Ü 3 6 9.) Nyitott tető! — **KAMARA** (144—027. Dohány u. és Nyár u. sarok): **Veszélyben az élet** (nagy szexuális film). **Légkör titkai. Pilótaiskola.** (6 8 10; Sz V Ü 4 6 8 10.) — **KULTÚR KERTMOZGÓ** (386—193. Kinizsi u. 16): **Forr a dal, forr a vér** (Ritz Brothers). Híradó. (Teremben: ½6; kertben: ¾8 ¾10; V Ü teremben: ½2 ¾4 ¾6; kertben: ½8 ¾10.) — **LLOYD** (111—994. Hollán u. 7, a Szent István körútnál): **Az örök csavargó** (Wallace Beery). Híradó. (Naponta 4 6 8 10 órakor.) — **NYUGAT** (127—162. Teréz körút 41): **Iza néni** (Fedák, Jávor). **A szerelem ügyvédje** (Danielle Darrieux). Híradó. (½5 ½8 9; V Ü 3 6 9.) — **ODEON** (130—263. Rottenbiller u. 37/b): **Broadway angyala** (Shirley Temple). **Karaván** (Duna Stefi). Híradó. (½5-től folyt., az utolsó előadás 9-kor, szombaton ½10-kor kezdődik; V Ü 2 ½5 7 ½10.) Vas. d. e. ½11-kor: **Az új földesúr** (Egry Mária, Jávor). — **OLYMPIA** (342—947. Erzsébet körút 26): **Heardy-fiút szeretik a lányok** (Mickey Rooney). **Tiszavirág** (Tolnay Klári). Híradó. (4 ¾7 ½10; V Ü d. e. 11; d. u. 2 ¾5 ½8 10.) — **OMNIA** (130—125. József körút és Kölcsey u. sarok): **Mr. Moto a kalózok szigetén** (Peter Lorre). Kieg.: **Táncparádé. Sportfurcsaságok.** Magyar híradó. (5 ½8 ½10; V Ü 4 6 8 10.) — **ORIENT** (114—926. Izabella u. és Aradi u. sarok): **Forr a dal, forr a vér** (Ritz Brothers). **Spanyol szerenád. Énekes próbahölgyek. Spanyol ábránd** (miniatűr attrakciók). Híradó. (½5 6 9; Sz ½5 ½7 ½10; V Ü 2 ½5 7 ½10.) — **OTTHON** (146—447. Beniczky u. 3. és Baross u. 87. sarok): **Senorita** (Dorothy Lamour). **Magdát kicsapják** (Turay, Páger). (½5-től folyt., az utolsó előadás 9-kor kezdődik; Sz ¼4 ½7 ½10; V Ü 3 6 9.) — **PALACE** (136—523. Erzsébet körút 8): **A vasöklű** (Robert Taylor). **Gombház, hogyha leszakad.** Híradó. (Mindennap 4 6 8 és 10 órakor.) — **PÁTRIA** (145—673. Népszínház u. 13. sz.): **Leányvágyak** (Errol Flynn). **Karaván** (Duna Stefi). (4 ½6 9; Sz ¼4 ½7 ½10; V Ü 2 ¼4 ½7 ½10.) Vas. d. e. ½11-kor: **Modern Ali Baba.** — **PHÖNIX** (144—454. Rákóczi út 68): **A csodálatos ember. Az elefántboy.** Híradó. (Filmek kezdete: 5 ½7 ½8 9 ½11; Sz V Ü 3 ½5 6 ½8 9 ½11.) — **RÁDIUS** (122—098, 320—564. Nagymező u. 22—24): Harmadik hétre prolongálva! **Huckleberry Finn** (Mickey Rooney). Híradó. (½6 ¾8 ½10; V Ü ½4 ¾6 ¾8 ¾10.) — **RIALTÓ** (139—497. Rákóczi út 70): **Heardy-fiút szeretik a lányok** (Mickey Rooney). **Eleven ördög** (Danielle Darrieux). Híradó. (½5 ½8 9; Sz V Ü ½2 ½5 ½8 9.) — **SAVOY** (146—040. Kálvin tér sarok, Üllői út 4): **Modern idők** (Charlie Chaplin). **Beszállásolás** (Szeleczky, Páger). (4 ½6 9; Sz ½4 ½7 ½10; V Ü 2 ½4 ½7 ½10.) Vas. d. e. ½11-kor: **Modern Ali Baba** (Eddie Cantor). — **SCALA** (114—411. Teréz körút 60): **Tempó 1939** (a történelem, sport, divat lendület filmje). Híradó. Nyitott tető! — **STUDIÓ** (140—840. Akácfa u. 4.): **Csillogó csillagok** (Rosemary Lane). Híradó. (4 6 8 10; V Ü 2 4 6 8 10.) — **TIVOLI** (123—049. Nagymező u. 8): **Karaván** (Duna Stefi). **Monte Carlo** (Jeanette MacDonald). Híradó. (½5-től folyt., az utolsó előadás 9-kor kezdődik; Sz ½5 7 ½10; V Ü 2 ½5 7 ½10.) Vas. d. e. 11-kor: **Az új földesúr** (Egry Mária, Jávor Pál). — **TURÁN** ((120—003. Nagymező u. és Mozsár u. sarok): **Eleven ördög** (Danielle Darrieux). **Heardy-fiút szeretik a lányok** (M. Rooney). (¼4 ½7 9; V Ü ½2 4 ¾7 ½10.) Vas. d. e. 10 órakor: **Párizs lámpafényénél. Asszonyok a börtönben.** — **URÁNIA** (146—046. Rákóczi út 21): Prolongálva! **Condor-légió** (Karl Ritter **óriásfilmje a spanyol polgárháborúból). Színes trükkfilm.** Híradó. (5 ½8 ½10; V Ü ½3 5 ½8 ½10.)

Bánk bán.
Ottó: Lantos Béla, Biberach: Janovics Jenő dr.
(A Pásztortűz felvétele.)

Hogyan is lesz magyar építészeti stylus?

— Hozzászólás Csiszár Lajos „Az épületkövek vallomásai" című cikkéhez —

Csiszár Lajos székfoglalója tudtommal a harmadik építész felolvasása a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaságban. A két megelőző közül időrendben egyik a Kós Károly felolvasása, a másik pedig a Thoroczkay Vigand Ede székfoglalója volt. Igaz, hogy mindkettő nagyon régen, még 1910-ben volt. De azt hiszem, nincs is több Irodalmi Társaság, amely a szigorú irodalmi kérdéseken túl, ilynemű kérdések térengedésével dicsekedhetne.

Lelkes érdeklődéssel olvastam Csiszár Lajos írását, amint az egyes kultúrák építészetein végigvezet. Meleg, érző és átélni tudó ember írása ez. Nem tudom ellenőrizni, mert hiszen nem járhattam meg azokat a helyeket s így csak könyvismereteim alapján váltódnattak ki belőlem azok az érzések, amelyek, helyeseltek és sokhelyt nem értettek egyet. Ám amit a gótikáról mond, teljesen igaz és amit az arabmór stílusról kapunk, egészen megragadó tisztaságú művészi írás.

De voltak hiányolásaim és hevesebb ellenzéseim is. A mór építészet után szerettem volna hallani Sztambúl építészetéről is, a csodás dsámikról, a török-turáni géniuszról, melynek — bármennyire is byzancinak tartják — előfutárja az Aja Sophia volt. Az ázsiai népek mérhetetlen gazdagságú építőművészetéről mit sem hallunk, de az északeurópai népekről sem, pedig ezek nélkül a kép nem teljes. Egyes stylusoknál az volt a benyomásom, hogy a korokról való ismereteit olvassa bele a kövekbe és nem a kövekből következtet.

Nem tudom osztani a történelmi román stylusról vallottakat. Nekem kedves ez az egyszerű, komolyan meleg styl, amely a keresztyénségnek talán egyetlen legigazibb stylusa, ahol még nincs mesterkéltség, nincs megfagyott cirkalom, nincs fellengzés, nincs hazugság, de van erő, primitiv ösztönösség és vallás, ha misztikus is s amely stylusnak szellemét inkább a korai korszak közép- és kisszerűbb épületein lehet tanulmányozni, mint a fejlődés csúcspontján épült kathedrálisokban. Ezekben már érzik a merevség, a hidegség, ami aztán a gótikában, — amely tulajdonképpen a román stylusnak csupán továbbfejlődése, túltengése és végleges, matematikai képletekbe és cirkalmakba merevedése — jut teljes kiélésre.

Azonban: őszintén szólva nem is sejtettem, de nem is vártam, hogy a cikk végén iránymutatást kapjunk a magyar nemzeti stylus fejlesztéséhez. Éppen azért nagyon kellemetlenül érintett az utolsó rész, amely nélkül a Csiszár Lajos írása szép, élvezetes és kellemes előadás lett volna s amely nélkül e hozzászólás sem íródott volna meg. Mert amiket az apokrif beszélő mond ebben a részben azt Csiszár Lajosnak nem lett volna szabad írnia éppen azért, mert cikkének tö i részét is ő írta meg. Amit ebben iránymutatásul elmond, annál Lechner Ödön tévedését hajlandó vagyok sokkal kisebbnek minősíteni.

Azt mondja Csiszár Lajos apokrif beszélője: „Ha beszélünk építőművészetünknek magyarrá fejlesztéséről, akkor csakis a székely népművészet elemeit kell kővé alakítanunk. Világosabban szolva, azt kell tennünk a székely faépítészetnek magyar kőstylussá való megtervezésekor, amit a görögök is, amidőn régi faházaik formáiból a kőépületet, kőoszloprendet megteremtették." Azután pedig: „Ma csakis a galambbúgos kapú, szakállszárító, a tornác, a kópjafa és a szénatartó fecskefészekszerű toldása áll, mint konstruktív jellegű székely építészeti történelmi emlék. Ezeknek a tradicionálisan jellegzetes motivumoknak kővéformálásával megtaláltuk az ősi székely lelket lehelő magyar építészeti stylust. A kettős, vagy többszörös galambbúg: stalaitra emlékeztető kőpárkány motivum. Az egyes galambbúg: szemöldök párkánynak alkalmazható. A szakállszárító, loggiára, vagy keret kombinációra alkalmas szép építészeti elem. A székelykapú váza mindennemű keretezésre feltervezhető. Ebben a formában tehetjük faji történelmünket kőben beszélővé.

A renaissance sem vitte előbb többre, mint a keretek alaktani megoldására. A Szent Péter kupoláját Michel Angelo csak később konstruálta."

Szőrnyű, ma szinte nevetséges tévedés ez. Tetézve még két más, épp oly lehetetlen, történelmi tévedésre valló hivatkozással. Ezeket a sorokat most és éppen a Kemény Zsigmond Társaságban — ahol már húsz kerek évvel ezelőtt költői megérzéssel hirdette Thoroczkay Vigand Ede, hogy „a rög élő szelleme a nép lelke, alkotásai mindig szervesen nőttek ki földjéből" és ahol ugyanakkor a még fiatal, induló Kós Károly oly biztosan és felkészülten világította meg a kérdést — felolvasni, enyhén szólva egyszerűen anakronizmus volt. Lechner is legalább meghagyta az épületet és arra tette rá a maga formáit, de fordítva csinálni az: lehetetlen.

Mert a galambbúgból, székelykapúból, szakállszárítóból, kópjából, szénatartóból nem lesz ház; palota még kevésbé. Különböző szükségletekből, különböző rendeltetéssel fejlődött, együvé nem tartozó elemek összerakásából csak nevetségesség születhetik, mégha azok még oly konstruktív elemek is!

Aztán népünk nem csak kaput s más efféle részletet épített, de csinált házat, gazdasági épületeket, épített udvarházat, sőt — horribile dictu — várakat, bevehetetleneket, sárból is, fából és kőből is. Igaz, ez utóbbiak mind elpusztultak, de megmaradt a népben a készség és a technika. És épített a nép fatornyokat, monumentálisakat is, átalakított régi templomokat; ezekből maradt még. Mindezt csudás invencióval, szerkezet és formagazdasággal, sokszor meglepő arányérzékkel, mindig a belső szükségletekből indulva ki, a klimaterikus viszonyok szemmeltartásával s a helyi anyagoknak megfelelő szerkezet és formaalakítással. És épített nemcsak pont a székely, de épített sokszor annál jellegzetesebben a kalotaszegi, a szilágysági, a mezőségi magyar. És épített az alföldi, a dunántuli, a szlavóniai magyar s a felvidék különböző nagy és az összmagyarságnak sokféle elszórt,

cédulásról Pásztortűz — 1930. máj. 4.

őt siratja, hanem a saját összezúzott életét... De a jámbor és jóságos tekintetek, melyeket a sokaság arcában látott, megrémitették és megszelidítették. Visszafordult és letörölte ingujjával könnyeit...

A temető a falu határán, bokros domboldalon volt. Útközben apró, meleg cseppek kezdtek hullani. A pap kinyitotta esőernyőjét s meggyorsította lépteit; a sokaság hasonlóképpen. Az énekek vidámabban szóltak, az arcok megenyhültek. Mikor a temetőkapúhoz értek, már elállt az eső és a nap is előbujtott kigyulladt arcát egy ezüst felhő mögül. A tömeg szétoszlott s a sirokon keresztül szaladt a gödör felé, hogy minél jobb helyet kapjon. Egyesek megbotolva a tört és kirohadt keresztekben, sziszegve átkozódtak, míg mások a tanítón mulattak, aki rekedtre itta magát egy keresztelőn tegnapelőtt, s ma úgy énekelt, mint valami kappan.

A gyászvitézek a nedves agyagdombocskára helyezték a koporsót, a pap pedig újból olvasni kezdett. Megszentelte a tetemet s a sokaságot, meghimbálta nehányszor a tömjénezőt, valamit mormolt fogai közül s aztán három lépést tett hátra. A sírások kötelet dugtak a koporsó alá és csendesen engedni kezdték a kötelet. A koporsó dübörögve és loccsanva esett bele a összegyült sáros vízbe. A pap egy marék földet vett és a gödörbe dobta. Az emberek keresztet vetettek és sorjában egy-egy marék agyagot dobtak a koporsóra, mely úgy döngött, mint a dob. Az asszony is, mint a többiek, fel akart venni egy darab rögöt, hogy ledobja, de nehány asszony gyorsan hátrarántotta s rémülten suttogta:

— Ne hagyjátok, a gödörbe akarja vetni magát!

Hazafelé jövet úgy tűnt föl, mintha az emberek elfelejtették volna, hogy temetésről jönnek. Vastag tréfák röpködtek a mély kacagásokkal átszőtt levegőben. A toron víg mulatozás kezdődött. Sokat koccintottak a halott lelkéért, míg a mindég tréfás tanító az asszony egészségére köszöntött:

— Egy év múlva pedig igyunk az esküvőre — mondta, mialatt egy nemrég özvegyen maradt, vöröses szakállú ember felé kacsintott, aki az asztal tulsó sarkán ült. Mert hát, a halottak az Istennel élnek, az emberek meg az élőkkel. A halottakat bizzuk az Isten gondjaiba, nekünk elég bajunk van az élőkkel...

Az asszony szomorúan és megzavarodva ült; keze az ingében, feje lehajtva. Folyton a pap idézetei jártak eszében s fájdalom mardosta lelkét. És olyan idegennek érezte magát az emberek között, akik nem tudják felfogni a fájdalmát, akik nem képesek őt megszánni, mert nincs is szánalom bennük...

Egy öreg asszony, aki kitartóan sírt és ivott, ránézett szemszögéből és fejét rázogatva gagyogta:

— Erősen szerette, a szegényke, igen szerette!

Az asszony nem hallotta a tanító szavait, de a vénasszonyéi úgy dörögtek a fülébe, mint a vihar. Egyszerre érezte, hogy minden vér a fejébe szökken. Ezek az annyiszor kimondott, hazug szavak a legnagyobb csúfot-üzésnek tűntek föl előtte. Nem tudott tovább uralkodni magán. Hirtelen, elhatározott mozdulattal felugrott és őrülten kiáltotta:

— Hazudsz!... hazudsz!... Mind hazudtok!... Nem szerettem!... Utáltam! Megette az életemet, összetörte az életemet, ne fogadja be őt a föld!...

A férfiak hitetlenül nézték, az asszonyok keresztet vetettek, a vénasszony pedig titkolódzva súgta jobboldali szomszédjának:

— Félek, hogy elveszíti az eszét szegény. Nagyon, nagyon szerette...

Fordította: *Dánér Lajos.*

Pierre Louys: Bilitis dalai

— Költemények prózában —

RÓZSÁK AZ ÉJTSZAKÁBAN

Mihelyt az éj feketébe vonja az eget, nekünk áll a világ meg az isteneknek. Megyünk a mezőkről a forráshoz, a homályos erdőkből a berkekbe, ahová meztelen lábaink visznek.

A kis csillagok reánk, kicsi-kicsi árnyékokra vetik fényüket. Néha-néha alacsony ágak alatt szendergő szarvasünőket látunk.

De mindennél bájosabb az éj, mert van egy hely, amelyet csak mi ismerünk, ez vonz bennünket az erdőn át: egy titokzatos rózsabokor.

Mert semmi sem ér fel a földön a rózsák illatával az éjtszakában. Hogyan van az, hogy amikor egyedül voltam, nem részegedtem meg a rózsák illatától?

AZ ESKŰ

„Majd ha a folyó víze a hófödte tetőkre folyik; majd ha árpát és buzát vetnek a tenger hullámzó barázdáiba;

Majd ha fenyvek nőnek a tavakból és vízi liliomok a sziklákból; majd ha a nap sötét lesz; majd ha a hold a fűre leesik;

Akkor, majd csak akkor, veszek mást feleségül és felejtlek el, Bilitis, életem lelke és szivemnek szive".

Ő mondta ezt nekem, ő mondta. Mit nekem a világ, hol vagy, te őrült boldogság, amely fölérsz az én boldogságommal?

Fordította: Kovács János.

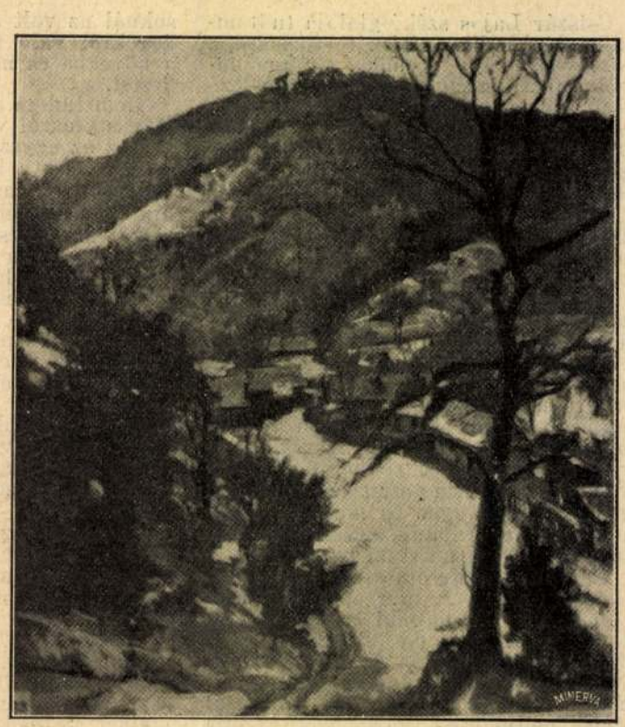

Krizsán János: Bányavölgy.
(A nagybányai festők kolozsvári kiállításáról.)

sokszor csak falusi kis tömbjének népe is. Mind magának megfelelően, a vidéken található anyagokból, a maga külön, de magyar jellegzetességeivel tudattalan, de érdekes és szép szín és dekoratív folthatásokkal, amelyeket mind nem lehet majd figyelmen kívül hagyni az eljövendő magyar architektúra formai okmánytárából.

Népünk tudott és tud bánni a kővel, fával, fallal is, fedéllel is, de igaz, hogy nem a nagy stylusok módján, hanem csak ahogy a maga józan esze diktálta. Ám nem is esett a görögök hibájába, hogy kőből, márványból faragott gerendákból rakja össze épületét — fagerendák módjára, sem pedig a renesszánsz tévedésébe nem esett kereteken kezdve el az elgondolásait. Igazi magyar stylus is csak akkor lesz, amikor letudjuk vetni a különböző régi stylusok formáiban való gondolkozást s lesz bátorságunk felvenni az egyszerű magunkét.

A magyar csak egyszerű síma, falszerű falat rakott, amelyet csak a szükséges nyilások szakítanak meg kellemesen, arra síma, boruló tetőt tett. Ez nem szegénység, csak cikornyátlanság, a lényegnek ösztönös érzése és megőrzése, mert a ház nem a díszítéseiért épül, hanem: az alaprajzáért. És valljuk meg, hogy könnyebb díszítéshalmazzal hatást érni, mint símasággal, egyszerűséggel s lám népünk háza mégis közvetlen, meleg és művészi. Ez csodálatos és talán még sem éppen alacsonyrendüség. A falban a fát boronának, tehát fának hagyja, a követ sok helyt nem meszelte be, hogy annak színe sokszor gyönyörüen érvényesül, a szerkezeteket nem kendőzi el, sőt mutatja. Ez sem szegénység, de igazság és mérhetetlen lehetőségek csudás távlatait rejti magában.

Fel sem tudom fogni, hogy magyar házon, magyar épületen, hol és mi keresni valója lehetne architrávnak, stalaitnak, loggiának, keretkombinációnak? Még elképzelni is elképesztő lenne egy olyan épület, ahol ablak és ajtókeretek kőbe faragott, kapumotivumokat mutatnának, a párkányzatok helyén galambbúg sor vonulna végig, plane kőből, mind-mind feleslegesen szükség és okszerütlenül s főleg anakronisztikusan, hazugan. Hiszen a görög példa éppen azt a tanulságot adja, hogy hogyan nem lehet, hogyan nem szabad ilyent csinálni. Talán egy zseniális művész ember esetleg tényleg tudna *csinálni* ilyenformán egy érdekes és szép *kuriózumot*, de stylust, azt nem, mert művészetek örök alaptörvényeit a zsenik sem változtathatják meg, mert azok a népek lelkének mélyére vannak bevésve.

De nem hiszek egy ilyen stylus helyes fejlődésében sem, a görög építészet végeredményében mégis mindig csak fában gondolkozott. A Szent Péter kupola sem a keretmegoldásokból lett s egyedülinek is maradt. És vegyük ehez hozzá még a sok léleknélküli akarnok-tervezőt, a „bérrajzosok" hadát, akiktől a mi viszonyainkban ma igazi építőművész szinte meg sem szólalhat. Micsoda szőrnyűségeket, ostoba szertelenségeket, micsoda hihetetlen stylusbatöréseket, micsoda eltévelyedeseket és ijjesztő sivárságokat csinálnának ezek a stylus jegyében, a stylus rovására: a magyar stylus szégyenére s más kultúrnépek által való megvettetésére?

Emlékezzünk csak a renesszánsz módra agyon pontosított, agyon szimmetrizált szűrornamentikára. Hogy elvesztette naiv tisztaságát, primitív báját. És gondoljunk csak a mezőkövesdi gyönyörű, buja varottasra, amely műtervezőinek révén a németek izléstelenségi múzeumába került (ilyen is van), vagy nézzük csak a kalotaszegi írásos munkát, mihelyt műtervező veszi a kezébe és nem egyszerű falusi asszonyok írják „csak úgy", azonnal vége van, mert a motivumok megrajzolása, felhasználása még korántsem a belső ösztönös, öntudatlan törvények ismerete és vérbe való felszívása. És emlékezzünk csak a magyar irodalmi nyelvre. Azt sem a magyar formára átkent idegen elemek, sem a házilag gyártott „mondolat"-ok hozták létre, hanem az ősforráshoz való visszatérés s az annak tiszta vizében való megújhodás.

Bánk bán: Az összeesküvők.
Bánk: Tóth Elek, Mikhál: Mihályfi László, Petur: Olasz Lajos.
(A Pásztortűz felvétele.)

Az architekturában is nem annyira a külső, merev formák az előfontosak, hanem a belső törvények: *a lélek*. Ezt tapasztalhatjuk éppen Lechnernél, aki bár keleti és barok elemeket használt, épületeinek első benyomása mégis magyaros, mert Lechner értette és élte ezt a lelket és zsenije még idegen formák mellett is ki tudta éreztetni azt. Ebben nagyon sokat és igen alaposat tanulhatunk Lechner Ödöntől.

Épp azért nem kell oly életre-halálra erőszakolni azt, hogy „csak eredeti", patentirozott magyar formáink legyenek, hisz minden nagy építőstyl is más stylusok ágyából született. És van is egy olyan keresztyén stylus, amely a magyar monumentális kőarchitektúrának melegágya lehet. És ez éppen a történelmi román stylus. Csak tudni kell az átvétel módját.

Ez a stylus volt az első nyugati építészet, amellyel a magyarság megismerkedett s amely hozzá közel is férkőzött. Ennek a stylusnak elszórtan és kevés számmal ugyan, de vannak olyan, egészen apró emlékei a magyarság földjén, amelyek már magukon viselik a „genius loci" és a „genius populi" stygmáit. Olyan emlékek, melyek máshol nem jöhettek volna létre s amelyeket hivatott művész kezek aggodalomnélkül vehetnek át s használhatnak fel. Inkább helyes átvétel, mint ostoba erőszakoltság. És a román stylus szorosan tartozik a magyarság történelméhez: ez volt neki a keresztyénség és soha semmi más stylust úgy meg nem értett. Olyan gótikát, renesszánszt, amely a románhoz hasonlóan alakult volna népivé, nem ismerek épületben. A barokk elterjedt ugyan s népünk csinálta is, de az egyetlen kontyos fedélmegoldáson kívül — azt is csak teljesen símán — nincs barokk elem, amely igazán magyarrá válván felhasználható lenne.

De a magyar stylus sorsa nemcsak ezektől függ, de függ az építészektől is. Azoktól az építészektől, akik nem elégszenek meg azzal, hogy a műegyetem padjain kisujjukba szedték könyvből a formákat és a különböző tudományokat, hanem elmennek körültekinteni, megismerni, tanulmányozni, rajzolni helyben is azokat az elemeket, melyekből a magyar stylus áll, még akkor is, ha azok teljes egészükben fel lennének dolgozva a műirodalomban. És ezeknek az építészeknek nemcsak az építészetet kell ismerniök, hanem az igazi magyar népi és klaszszikus irodalmat is, a faji zenét, az embert magát, a viseletet, a különböző magyarlakta vidékek tájlelkét, min-

denben keresve nem a külső, szemetévesztő sallangos cikornyákat, pitykéket, hanem a bensőséget az ősi, örök alapmotivumokat, hogy így a magyar lelket a maga nagy generálitásában biztosan ismerve, a szerzett élményekből fakadó ősemlékezésekből bátran meríthetve, igaz magyar poézissel és biztos érzéssel alkothassák meg épületeiket.

Igaza van tehát Csiszár Lajosnak, amikor azt mondja, hogy: „az ifjú magyar építészeti nemzedéknek az új stylus megállapításánál úgy kell keresnie a magyarság lelkét, hogy ezt ősi eszmei tartalmával megtöltse s a rideg köveknek faji jelleget adja s így örök emléket nyújtson." Helyes! De ehez ma már kell még az a társadalom is, amely mindezt lelki kultúráltsága által megértse, felfogja és támogassa. Mert a stylust nem kimesterkélt, egylényegű, merev formák alkotják meg, hanem az egy közösségben élő, lelkeket átható egyöntetű kultúra.

Aki a magyar építészeti stylus problémájával foglalkozik, annak tudnia kell még azt is, hogy Lechner Ödön után jöttek mások is, akik az ő elvei mellett reálisabb útakat találtak és valahogy meg is valósították azokat a szempontokat, amelyeket fentebb vázoltam. De hiába, ha nincs meg az öntudatos magyar szellemű, magyar társadalom. Ezt az irányt képviseli nálunk éppen Kós Károly. Tudom, hogy nekik is felróttak bizonyos tévedéseket, de ezek már sokkal elenyészőbbek, mert az út, amelyen elindultak helyes. Az ő tévedéseik már csak olyanok, mint az átmenetek tévedései és ez nem baj. A teljes kijegecedés már úgy sem adja azokat a forrongásokat, amelyek az újat sürgetik: azért nekem az átmenetkori építmények mindig kevesebbek, mert megtalálom bennük az újnak üde poézisét, amelyet a csúcsponton már csak számítás helyettesít.

A magyar építészeti stylus igen gazdag tradiciókban és sok színű jelenből táplálkozhatik. És mentől változatosabb és kötetlenebb, de erőt lekötő valamely formanyelv, annál több változatot hozhat létre, annál több evolueiót érhet meg, annál tovább élhet, mert nem a stylus van a merev formákért, hanem formák a stylusért.

Ha ezeken az útakon haladhat a magyar szellemi fejlődés és öntudat és ha az építészek nem csak mesterek, de művészek, a művészetek irányítói, népüknek apostolai lesznek, akkor lesz nem csak magyar építészeti stylus — mert ez még önmagában még kevés, — de lesz *magyar stylus* is.

Kolozsvár, 1930. április 12-én.

Debreczeni László.

Pálmay Lenke

A háború alatt minduntalan hallottuk és olvashattuk, hogy itt is, ott is megkapta valaki a *Signum Laudis*-t. Valaki, aki hős volt, aki nagy vitézi cselekedetet vitt véghez, vagy jószántából kockáztatta életét a hazáért, bajtársaiért. Az életnek azonban vannak vértelen csatamezői is, ahol éppúgy küzdenek hősök kitűzött nagy célokért, csakhogy nem a halálosztás az eszközük, hanem az élet széppé, tökéletesebbé tevése.

Akik ezen a fronton küzdenek, nem kerülnek soha a hősök albumába, pedig sok elesettje, sebesültje van ennek a frontnak is. A pedagógia csatamező, ahol a jobb jövő, a boldogabb generáció az a cél, amelyért verejtékes küzdelemmel lépésről lépésre jutva előre, harcol sok ezer névtelen katona. Pálmay Lenke ennek a harcmezőnek diadalmas generálisa. Nevét generációk tanulták meg áldani és szerető emlékezéssel őrizni. Igen sokan vannak Erdélyben, akik meghatottan olvasták a napilapok értesítését: Pálmay Lenke 1930 március 30-án Horthy Miklóstól megkapta a Signum Laudist. Huszonöt éven keresztül, míg Erdélyben különféle tanítóképző intézetek igazgatónője volt, igen sokan kerültek ki az ő intézeteiből, akik mindörökre hűséges tanítványai, rajongó gyermekei maradnak a lelkük mélyén. Azért érezzük úgy, mintha ezt a kitüntetést felerészben Erdély adná.

Szentgyörgyön, a legszebb tanítónőképző-intézet az ő igazgatásával nyílt meg. Ehhez fűződik Pálmay

Pálmay Lenke.

Lenke életének aranykora is. Az alkotások és sikerek ideje volt ez. Innen a kolozsvári tanítóképző-intézet élére került 1914-ben. A világháborút itt küzdötte ő is keresztül, sok gonddal, aggodalommal, de a gondjaira bízott intézetet egyre jobban felvirágoztatva. Az impériumváltozás után három évig vezette még a tanítónőképző-intézetet s egyszersmind a tanárnőképzőt is. Két évig a református és unitárius kollégiumokban is tanított.

1922-ben Budapestre ment, ahol a Horthy Miklós-kollegiumban, majd a Bethlen Margit-otthonban lett az ifjúság édesanyja. 1917-ben Kolozsváron megkapta a II. osztályú hadikeresztet, most pedig Budapesten ünnepelték a Signum Laudis-sal való kitüntetése alkalmából. Ünnepeltetése meleg és közvetlen volt. Tormay Cecil és Tutsek Anna mondottak felköszöntőket, a Signum Laudist Sarudy Ottó tűzte fel. tanítványai pedig szolgálati éveit jelző 36 piros rózsából álló csokrot nyújtottak át neki, a hálás szeretet ünneplő szavaival. Pálmay Lenkéhez Erdély is elküldi üdvözlő szózatát, azzal az üzenettel, hogy őt a határokon túl is a magáénak akarja tudni és a magáénak is fogja tudni, mindörökké!

Sípos Ernő.

Magyar kultúrkrónika

A *Bánk bán* halhatatlan szerzőjének most van elhalálozása századik évfordulója. A szülőváros, Kecskemét, az ország fővárosa, de minden vidéki színpad is kegyelettel rója le áldozatát Katona József emlékének.

A különböző ünnepségek közül méltán emelkedett ki a magyar Nemzeti Színház április 24-iki díszelőadása, mely egyúttal a *Bánk bán* kétszázadik előadása is volt.

Még emlékszünk, hogy Janovics hozzáértő keze mily ügyes rendezést tudott adni a Bánk bán-nak; most Hevesi Sándor készítette el hosszú és alapos munkával a mű olyatén előadását, mely megőrizte a tragédia szerkezetbeli fölépítését, visszaadta az öltözetek és díszletek korszerűségét és teljesen kihasználta a modern színpad minden lehetőségét. Persze Hevesinek rendelkezésére állott a forgó színpad, amiről Kolozsvárt legfölebb álmodozni lehet.

A forgó színpad segítségével Hevesi három felvonásban hét színen játszotta a darabot. Az első felvonás magában foglalja az eredeti első és második felvonást, az eredeti harmadik és negyedik felvonás ismét egyfolytában pergett le. Az új második felvonásnak rendkívül hatásos befejezése volt Gertrudis megölése. Az ötödik felvonás lett az új harmadik felvonás.

Nagyon jól hatott, hogy a szereplők nem díszmagyarban ágáltak a múlt század harmincas éveinek divatja szerint, hanem a XIII. század stílusának megfelelően voltak öltözködve.

Az előadás természetesen elsőrendű volt, csak Tiborc jeleneteinél kellett mindig a mi Szentgyörgyink klasszikus alakítására és gyönyörű magyar beszédére gondolnunk.

*

Az újabban megjelent könyvek közül kiemelkedik Ady összes verseinek egy 544 oldalas kötetben való kiadása, *Weiss* Istvánnak *A mai magyar társadalom* című könyve, mely a csonkaország első részletes és könnyed, de nem könnyű társadalomleírása, *Szabó* Vendelnek a katholicizmusról írt kis könyve, melyről a Protestáns Szemle is nagy elismeréssel ír, *Szilágyi* Sándornak Lavotta János c. könyve, mely a „bájoló hegedüs" alapos és szépen megírt életrajza, Harsányi Lajosnak Szt. Imréről írt költői regényes életrajza, mely *A liliomos herceg* címmel pompás kiadásban jelent meg. Igazi eseménye mégis a magyar tudománynak *Pintér* Jenő Magyar Irodalomtörténete, mely első tudományos rendszerezése irodalmunknak. Szigorú tudományos módszerrel pragmatikus leírása ez a könyv a magyar szellemi élet irodalmi megnyilvánulásának egyelőre csak 1530-ig, de az első kötetet azon egymásutánban fogják követni a többiek is. Homan és Szekfű magyar történelme mellett Pintér könyve a magyar szellemi élet legpregnánsabb képviselője ezekben a szomorú időkben.

Krónikás.

SZÓRAKOZÁS

szín ház mozi rádió zene művészet

Békeffi ma Párizsban konferál és rádióelőadást tart

Érdekes sürgönyt hozott ma a posta *Békeffi* Lászlónénak. A táviratot férje, *Békeffi* László, a *Pódium kabaré* jelenleg Párizsban tartózkodó igazgatója küldte, aki arra kérte benne feleségét, hogy ma délben félkettőkor okvetlen hallgassa a francia rádiót, mert meghívást kapott egy előadás tartására.

Egyébként *ma este van Békeffi első párizsi konferansz-estje a Salle Chopin Pleyelben. Magyarul konferál Békeffi* a párizsi magyaroknak. Az estén rajtakívül szerepel még *Andersen* Felicia is. Olyan nagy érdeklődés van Párizsban *Békeffi* iránt, hogy az estet előreláthatólag meg kell ismételni.

„Hej színművész..."

Salamon Béla, a népszerű színész, regényt írt. A könyvnek »*Hej színművész*« a címe és ma jelent meg a könyvpiacon. Több mint kétszáz oldalon meséli el szinesen, érdekesen *Salamon Béla színházi pályafutásának legmulatságosabb epizódjait.* A könyv első fejezete így hangzik:

— Kedves közönségem, ne tessék haragudni, hogy felcsaptam regényirónak, de olyan jól esett megírni egy darabját az életemnek. Azt írtam meg, hogyan jutottam el a divatüzlet pultjától a színigazgatói irodáig. Bármilyen szerényen nézem, ez is van olyan érdekes karrier, mint az, ha egy gépírónő férjhezmegy a vezérigazgatóhoz.

A stilusomra ne tessék nagyon figyelni, mert a szövethez még ma is jobban értek, mint a szöveghez. Egy szempont vezetett csupán: mindent úgy meséljek el, ahogy az életben megtörtént.

És valóban, minden úgy történt, ahogy itt áll a regényben. Egy szép napon a kereskedőből színidirektor lett, mindenütt »igazgató úr«-nak szólították, rengeteg új barát csatlakozott hozzá és a nagy fiúk, akik addig rá se néztek, hirtelen elkezdték tegezni...

Emlékszem, hányszor gondoltam arra: Istenem, talán nem is igaz, ami velem történt, talán csak egy szép álom az egész, amelyből fel fogok ébredni.

Azóta már fel is ébredtem...

Jó reggelt kívánok!

Magyar színházi vállalkozó és csinos titkárnő szerelmi regénye az amerikai bíróság előtt

150.000 dollárt sikkasztott el a titkárnő

NewYork, július hó
(A Magyarország amerikai szerkesztőségétől)

Hetvenegy esztendős érdekes arcú öreg úr állott a newyorki bíróság előtt mint panaszos és életrajzi adatainak bevallásánál a következőket mondotta:

— Tizenhat éves koromban jöttem át hazámból, Magyarországból fedélközön szerencsét próbálni. 55 éven keresztül szakadatlanul dolgoztam és az az érzésem, hogy igyekeztem fejleszteni a színházi kultúrát. Most állok először bíróság előtt és kérem, méltóztassanak igazságos ítéletet hozni, olyan ítéletet, amely *rehabilitál engem ebben a kínos ügyben.*

Valóban kínos ügy középpontjába került Martin *Beck*, a tekintélyes newyorki színházi vállalkozó. Titkárnője, Lilian *Schrein*, a vád szerint *150.000 dollárt sikkasztott tőle* és a bíróság előtt azt vallotta, hogy mint *Beck intim bizalmasa*, jogában állott az inkriminált csekkeket kiállítani.

Martin *Beck* valóban egyik legjelentékenyebb személyisége a londoni színházi világnak. Többek között az ő színházában fog fellépni ősszel Helen *Hayes*, Amerika legdivatosabb színésznője Herbert *Marshallal*, Gilbert *Miller* vállalkozásában. *(Bus Fekete* László írta a darabot.) Félszázad óta, amióta keményen dolgozik, nagy vagyonra és nagy nimbuszra tett szert és úgylátszik a szép titkárnő mind a kettőt megdézsmálta. Martin *Beck* vagyonát nem régen még *20—30 millió dollárra* becsülték, de ez az összeg az utóbbi évtized gazdasági küzdelmeiben *a tizedére olvadt.*

A per tulajdonképpen úgy keletkezett, hogy a színházi vállalkozó beperelte az egyik legelőkelőbb bankot azzal, hogy *a titkárnő által szabálytalanul kiállított csekkeket beváltotta.* Hír szerint másfélszázezer dollár értékű hamis csekk van forgalomban.

NewYork színházi világa és társadalma nagy érdeklődéssel figyeli a napok óta tartó pert. Legérdekesebb volt *a szép titkárnő kihallgatása.* Lilian, aki egyébként 38 esztendős és három gyermek mamája, rendkívül egyszerű ruhában jelent meg a tárgyaláson.

— Ez az? — morajlott végig a főképpen hölgyekből álló hallgatóság soraiban, amikor megjelent az emelvényen.

Nem volt sem szép, sem elegáns, holott a vád szerint ezreket és ezreket költött toalettekre és kozmetikára. Nyugodtan és halkan vallotta, hogy nemcsak titkárnője, hanem bizalmasa is volt Beck Martinnak, akinek legbizalmasabb, legfontosabb üzleti ügyeit is intézte. Előbb heti ötven dollár fizetése volt, később heti kilencven dollár és fizették a költségeit.

— Honnan telt a fényűző életre? A szép kocsira? — kérdezte a bíró.

— A férjem is jól keresett.

Előadta a titkárnő, hogy a férje unokaöccse *Beck* Martinnak és ő így került az állásba. Sokat utazott együtt főnökével, Európában is voltak együtt és természetesen mindig együtt laktak. A csekkeket jogosan állította ki, mert arra főnökétől felhatalmazása volt.

A bank ügyésze előadta, hogy az egyik csekket gyanusnak találták és ezért egy tisztviselő megjelent a titkárnő lakásán és igazolást kért. Önagysága leültette a tisztviselőt, majd eltávozott és másfél óra multva visszajött egy hasonlóértékű csekkel, amely kétségtelenül *Beck Martin aláírását mutatta.*

— Na látja, — mondotta diadalmasan — igazán mindegy, hogy ki írja alá az üzleti csekket, én vagy a főnököm.

Két kínos kihallgatást is eszközölt a bíró. Beck Martinné azt vallotta, hogy amíg ő havi ötszáz dollár háztartási pénzt kapott az urától, addig *a titkárnő költekezéséről az egész környezet beszélt.* A titkárnő férje azt vallotta, hogy neki nem volt gyanus az unokabátyja és felesége közötti viselkedés, mert mindig azt hitte, hogy csak üzleti ügyekről tárgyalnak.

— Az sem volt gyanus, hogy együtt mentek Európába? — kérdezte a bíró.

— De igen. Meg is mondtam a feleségemnek, hogy ha elmegy, akkor számítson rá, hogy engem nem lát többé, mert nem talál a közös lakásban. Végül mégis ott talált. Nem hagyhattam el a három gyermeket!

A bíróság néhány nap mulva hirdeti ki ítéletét.

Rendkívüli színházi kedvezmény

Az alábbi színházi előadásokra olvasóink és előfizetőink RENDKIVÜL LESZÁLLITOTT ÁRON válthatnak jegyet Az Est kiadóhivatalában VII., Erzsébet körút 18—20 szám. (1-438-88) Reggel 9 órától délután 5-ig, vasárnap délelőtt 9—2 óráig

SZERDA, JULIUS 5-ÉN

MARGITSZIGET: **János vitéz** (8½). ERZSÉBETVÁROSI: **Zimberi-zombori szépasszony** (8). MÁRKUS-PARK: **Dalol a nyár** (8).

CSÜTÖRTÖK, JULIUS 6-ÁN

ERZSÉBETVÁROSI: **Zimberi-zombori szépasszony** (8). MÁRKUS-PARK: **Dalol a nyár** (8). ÁLLATKERT: **Opera-ost** (8).

PÉNTEK, JULIUS 7-ÉN

ERZSÉBETVÁROSI: **Zimberi-zombori szépasszony** (8). MÁRKUS-PARK: **Dalol a nyár** (8).

SZOMBAT, JULIUS 8-ÁN

MARGITSZIGET: **Trubadur (Pertile vendégi.)** (8½). ERZSÉBETVÁROSI: **Zimberi-zombori szépasszony** (8). MÁRKUS-PARK: **Dalol a nyár** (8). ÁLLATKERT: **Vidám kabaré** (8).

VASÁRNAP, JULIUS 9-ÉN

MARGITSZIGET: **János vitéz** (8½). ERZSÉBETVÁROSI: **Zimberi-zombori szépasszony** (5 d. e. és 8 este). MÁRKUS-PARK: **Dalol a nyár** (5 d. u. és 8 este).

MINDEN JEGYVÁSÁRLÓ INGYEN KAPJA A TELJES SZINLAPU »MAGYAR SZINPAD«-OT

Színházak műsora

MARGITSZIGETI SZABADSZINPAD: Szerda: János vitéz (½9). Csütörtök: Nincs előadás. — **MARKUS PARK:** Szerda és csütörtök: Dalol a nyár (8). — **ERZSÉBETVÁROSI:** Szerda és csütörtök: Zimberi-zombori szépasszony (8). — **FENYES CIRKUSZ:** Szerda és csütörtök: Júliusi műsor (4, 8).

Mozik műsora

Rövidítések: H = Híradók. Sz = Szombat. V Ü = Vasárnap és ünnepnap. M = Matiné

ADMIRÁL (353—707. Margit körút 5. sz.): **Fiúk városa** (Mickey Rooney). **Hollywoodi zenebona.** Híradó. (½4 ½6 ⅛8 ⅛10; V Ü ½2 ½4 ½6 ⅛8 ⅛10.) Vas. d. e. 9 és 11 órakor: **Stuart Mária.** — **ALKOTÁS** (155—374. Gömbös Gyula u. 11.): **Katja** (Danielle Darrieux). **Damaszkusz nincs többé** (Brigitte Horney). Híradó. (½4 6 9; V Ü ½2 4 ¾7 ¾10.) — **ANDRÁSSY** (124—127. Csengery u. 39. sz.: **Bécsi kislány** (Eggerth Márta). **Új csillag született** (Janet Gaynor). Híradó. (½5 6 ⅛8 ¼10.) — **ÁTRIUM** (154—024, 153—034. Margit körút 55.): **Külvárosi szálloda** (Annabella). Híradók. (½6 ⅛8 ⅛10; Sz V Ü ¼4 ½6 ⅛8 ½10.) — **BELVÁROSI** (384—563. Irányi u. 21.): **Fiúk városa** (Spencer Tracy). **Éneklő sasok.** Híradó. (Jobbterem: ½5 7 ½10; balterem: 8; V Ü jobbterem: ½5 7 ½10; balterem: ¼4 6 ½9.) — **BODOGRÁF** (149—510. József körút 63.): **Fiúk városa** (Mickey Rooney). **Fekete bandita** (Bob Baker). ½5 7 ½10; V Ü 2 ½5 7 ½10.) — **BROADWAY** (144—212. Károly körút 3.): **Feleségem, a detektiv** (William Powell). (¼4 ½6 ⅛8 ⅛10; szomb., vas., ünn. ½2 ¼4 ⅛6 ⅛8 és ⅛10.) — **BUDAI APOLLÓ** (351—500. Csalogány u. 46.): **Vágyak** (Danielle Darrieux). **Gáláns kaland** (Olivia de Havilland). Híradó. ½5-től folyt., az utolsó előadás 9-kor kezdődik; képszünet kb. 6 és ⅛8-kor; V Ü 3 6 9.) — **CAPITOL** (134—337. Baross tér 32.): **Csillogó csillagok** (Rosemary Lane). Híradó. (Mindennap ¼4 ⅛6 ⅛8 és ⅛10 órakor kezdődik.) — **CITY** (111—140. Vilmos császár út 36. szám): **A vasöklű** (Robert Taylor). Híradó. (½6 ⅛8 ¾10; Sz V Ü ¾4 ¾6 ⅛8 ¾10.) — **CORSO** (182—818. Váci utca 9. sz.): **Tehetséges család** (Allan Jones). **Az örök háromszög** (vígjáték). Híradó. (½6 ⅛8 ⅛10; Sz V Ü ¼4 ½6 ⅛8 ½10.) — **CORVIN** (139—584, 138—988. József körút és Üllői út sarok): **Intermezzo** (Játék a szerelemmel; Lil Dagover). Híradó és a kísérő műsor. (½4 ⅛6 ⅛8 ⅛10; vas. és ünn. ½2 ½4 ⅛6 ⅛8 és ½10 órakor.) — **DÉCSI** (121—343 és 125—952. Teréz körút 28.): **Tavaszi tánc** (Maureen Sullivan). **Éneklő sasok. Hogy készül a szenzáció.** Híradó. (6 8 10; V Ü 4 6 8 10.) — **ELIT** (114—502. Szent István körút 16.): **Szerelmesek** (Jeanette MacDonald). Híradók. (5 ⅛8 ½10; V Ü 3 ⅛6 ⅛8 10.) — **FÓRUM** (189—707, 189—543, 188—528. Kossuth Lajos u. 18. sz.): **Vörös orchideák** (Olga Csehova). (½6 ⅛8 ⅛10; Sz V Ü ½4 ⅛6 ⅛8 ½10.) — **HOLLYWOOD** (142—155. Bethlen tér 3.): **Heardy-fiút szeretik a lányok** (Mickey Rooney) és a kísérő műsor. Híradó. (½4 ⅛6 ⅛8 ⅛10; V Ü ½2 ¼4 ⅛6 ⅛8 ⅛10.) 9-én, vas. d. e. ½11-kor közkívánatra: **Orgonavirágzás.** — **JÓZSEFVÁROSI** (134—644. Kálvária tér 7.): **Fiúk városa** (Spencer Tracy). **Énekes próbahölgyek** (énekes film). **Kakukfiók.** Híradó. (½5 ¾7 ½10; V Ü ½2 ½5 ¾7 ½10.) — **KAMARA** (144—027. Dohány u. és Nyár u. sarok): **A vasöklű** (Wallace Beery). 6 8 10; Sz V Ü 4 6 8 10.) — **KULTÚR KERTMOZGÓ** (386—193. Kinizsi u. 16.): **Szerelem zsarnoka** (Francoise Rosay). **A jég fejedelmei** (sportfilm). Híradó. (Teremben: ½6; kertben: ⅝8 ¾10; V Ü teremben: ½2 ¾4 ½6; kertben: ½8 ⅝10.) — **LLOYD** (111—994. Hollán u. 7., a Szent István körútnál): **Az utolsó Katalin** (Gaál Franciska). (Naponta 4 6 8 10.) — **NYUGAT** (127—162. Teréz körút 41.): **A nagy keringő** (Luise Rainer). **Három jó pipa** (színes). Híradó. (½5 7 ½10; V Ü 2 4 6 8 10.) — **ODEON** (130—263. Rottenbiller u. 37/b): **Bánatos ucca** (Dita Parlo). **Férfisors** (Jean Galland). Híradó. (½5-től folyt., az utolsó előadás 9-kor, szombaton ½10 órakor kezdődik; V Ü 2 ½5 7 ½10.) — **OLYMPIA** (312—947. Erzsébet körút 26.): **A fiúk városa** (Mickey Rooney). Híradó. (Mindennap 11 2 4 6 8 10.) — **OMNIA** (130—125. József körút és Kölcsey u. sarok): **Süt a nap** (Rózsahegyi, Kiss Manyi). **Nászút féláron** (Ágay, Jávor). (Filmek kezdete: Süt a nap: 5 8 11; Nászút féláron: ½7 és ½10 órakor.) — **ORIENT** (123—049. Izabella ucca és Aradi u. sarok): **Iza néni** (Fedák Sári, Ágai Irén). **Vadrózsa** (Dayka Margit, Rózsahegyi). Híradó. (½5 6 9; Sz ½5 ¼4 ½10; V Ü 2 ½5 7 ½10.) — **OTTHON** (146—147. Beniczky u. 3. és Baross u. 87. sarok): **Forr a dal, forr a vér** (Ritz Brothers). **Éneklő sasok.** Híradó. (½5 ¾7 ¼10; V Ü ¾2 ½5 ¾7 ¼10.) — **PALACE** (136—523. Erzsébet körút 8.): **Az örök csavargó** (Mickey Rooney). **Szépség királynője.** Híradó. (Mindennap 4 6 8 10.) — **PÁTRIA** (145—673. Népszínház u. 13.): **Forr a vér, forr a dal** (Ritz Brothers). **Fekete bandita** (Bob Baker). Híradó. (4 ½7 ¼10; Sz ½4 ½7 ½10; V Ü ½2 4 ¾4 ½10.) — **PHÖNIX** (144—454. Rákóczi út 68.): **Csikágó, a bűnös város** (Alice Faye). **Vadrózsa** (Dayka Margit, Rózsahegyi). H. (Filmek kezdete 5 ½7 ½8 9 ½11; Sz V Ü 3 ½5 6 ½8 9 ½11.) — **RÁDIUS** (129—250, 122—098. Nagymező u. 22—24. sz.): Második hétre prolongálva! **Huckleberry Finn** (Mickey Rooney). Híradó. (⅜6 ⅜8 ¾10; szomb., vas., ünn. ¾4 ¾6 ⅜8 ¾10.) — **RIALTÓ** (139—497. Rákóczi út 70.): **Fiúk városa** (Mickey Rooney). **Éneklő sasok** (4 6 8 10; Sz V Ü 2 4 6 8 10.) — **ROYAL APOLLÓ** (141—902, 342—946. Erzsébet körút 45.): **Alexander's Ragtime Band** (Alice Faye). **Kölcsönkért kastély** (Kabos Gyula, Páger Antal). Híradó. (Folyt.olágos előadások kezdete 6 és 9-kor.) — **SAVOY** (146—040. Kálvin tér sarok, Üllői út 2): **Leányvágyak** (E. Flynn). **Karaván** (Jane Withers). Híradó. (4 ½6 9; szomb. ½4 ½7 ½10; vas. ½2 ¼4 ½7 ½10.) — **SCALA** (114—411. Teréz körút 60.): **Nem loptam én életemben** (Egry Mária, Szilassy). Híradó. ⅜6 ⅜8 ¾10; Sz V Ü ¾4 ¾6 ⅜8 ¾10.) Nyitott tető! — **STUDIÓ** (140—840. Akácfa u. 4.): **Három kis angyal** (Deanna Durbin). Híradó. (4 6 8 10; V Ü 2 4 6 8 10.) — **TIVOLI** (123—049. Nagymező u. 8.): **Forr a dal, forr a vér** (Adolf Menjou). **Spanyol szerenád. Énekes próbahölgyek. Spanyol ábránd.** Híradó. (½5-től folyt., utolsó előadás 9-kor kezdődik; Sz ½5 7 ½10; V Ü 2 ½5 7 ½10.) — **TURÁN** (120—003. Nagymező u. és Mozsár u sarok): **Fiúk városa** (Mickey Rooney). **Hollywoodi zenebona.** Híradó. (4 6 8 10; V Ü 2 4 6 8 és 10 órakor.) (Vas. d. e. 11 órakor: **Stuart Mária.** — **URÁNIA** (146—046. Rákóczi út 21.): **A diadalmas férfi** (Willy Fritsch, Nagy Kató). **Salzburg, az ünnepi játékok városa.** Híradó. (5 ⅛8 ½10; V Ü ½3 5 ⅛8 ½10.) Jéghűtés!

MAGYARORSZÁG

Dicsőséges magyar ipar

A magyar ipar értékét és jelentőségét a Kormányzó Úr határozta meg abban a hatalmas beszédében, melyet az új országgyűlés megnyitásán tartott. Ő mondotta, hogy az ipar fejlesztése a kormányzat egyik első feladata, mert ipar nélkül nem tudnánk munkát és kenyeret adni mindjobban szaporodó földművesnépünknek, nem tudnánk önálló és erős magyar hadsereget létesíteni és nem képzelhető el öncélú magyar élet és politika. E szavak fényes páncélként védelmezik a magyar ipart minden felelőtlen és könnyelmű támadás ellen. A Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének tegnapi közgyűlésén is a kormányzói szavakra hivatkozott Chorin Ferenc elnök. Ezek a szavak világították meg a büszke visszaemlékezést az elmult két évtizedre, mely a magyar ipar hőskora volt, s mint a GyOSz elnöke önérzetesen mondotta, a magyar gazdaságtörténelemnek mindig dicsőséges fejezete lesz. E két évtized alatt a magyar ipar hatalmas, szinte emberfeletti munkát végzett, virágzó életet teremtett a romokon és dicsőségesen járult hozzá az erős, független Magyarország alapjainak megvetéséhez. Bizonyára mást érdemel ez a magyar ipar, mint tudatlan és lelkiismeretlen törtetők féktelen támadásait, az öncélú demagógia piszkolódását. S még szomorúbb, hogy mint Knob Sándor ügyvezető igazgató említette, nemcsak alulról, hanem felülről is támadják a magyar ipart, hogy olyan körökből érik különös és megdöbbentő támadások, amelyeknek hivatása az ipar minél nagyobb támogatása, fejlesztése és védelme volna, nem pedig az, hogy az elért eredményeket lekicsinyeljék és a jövendő fejlődést zavarják. Chorin Ferencz joggal mutatott rá arra, hogy a magyar gyáriparosok helyesen cselekszenek, midőn egyesek szerint talán »erőszakolják« a magyar ipart és helyesen cselekedtek azok a kormányzatok, melyek két évtizeden át oly nagy súlyt fektettek az ipari fejlődésre. Az elmult húsz évnek egyik szép és nagyszabású eredménye, az újjászületett, virágzó, világhíres magyar ipar. Minden gondolkodó ember szemében nyilvánvaló mérhetetlen politikai, gazdasági és katonai jelentősége. Éppen ezért érthetetlen, sőt elképesztő, hogy »hivatali és közéleti ellenőrzésében ellenséges szellem érvényesül vele szemben.« A kormányzat, mely hivatalból ismeri az ipar munkáját és jelentőségét, nem helyezkedhet a demagógia álláspontjára. Talán inkább arra az álláspontra kell helyezkednie, amelyet a Kormányzó Úr jelölt meg emlékezetes beszédében...

A futball iránya

A futball miniszteri biztosa most a futballbírák származása és vallása iránt érdeklődik. Ez az érdeklődés a politikát hivatalosan beleviszi a magyar sportba, mely politikától mentesen aratta világraszóló győzelmeit, vívta ki olimpiai bajnokságait, szerzett hírt és dicsőséget a magyar erőnek, ügyességnek, tehetségnek, sportszellemnek. Nagyobb sportteljesítményeket, több olimpiai bajnokságot remélnek talán a sport és a politika összekotyvasztásától? Ez a remény valószínűleg nem fog teljesedni. Ha van az emberi tevékenységnek valamilyen ága, mely a politikát egyszerűen nem tűri, kiveti, kiizzadja magából, a sport az. A magyar sport dicsőséges évtizedeiben soha nem kérdezték, vajjon milyen származású vagy vallású sportoló tehetsége szökkenti fel a háromszínű magyar lobogót idegen országok sporttereinek zászlótartó árbocaira; a sportot még a zsidótörvény sem vonta hatáskörébe, sőt a magyar olimpiai bajnokokat a sporton kívüli tereken is felmentette minden hátrány alól, mely származásuk vagy vallásuk miatt érhetné őket. Világnézetet keverni az izmok és inak játékába, az emberi test erejének és rugalmasságának teljesítményeiben olyan groteszk képtelenség, melyen hangosan nevetnie kell minden embernek, aki a mai jelszó-zavarosban még nem veszítette el teljesen ítélőképességét és humorérzékét. Jó volna, ha megmagyarázná már valaki, vajjon miképpen érvényesülhet a futballban jobboldali vagy baloldali, zsidó vagy nem zsidó, ilyen vagy olyan szellem? *A magyar, nemzeti és keresztény* szavakat sem lehetne rosszabb helyen alkalmazni, mint a miniszteri biztos tette, mikor azt mondta, hogy a futballsport irányát magyar, nemzeti és keresztény irányba óhajtja terelni. Ne éljünk vissza ezekkel a magas jelentőségű szavakkal, ne hozzuk groteszk helyzetbe azokat. A futballnak, ennek az angol eredetű, nemzetközi játéknak, melynek semmiféle vallásos érzéshez a legcsekélyebb köze sincs, csak egy iránya van: a kapu, az ellenfél kapuja.

Egy kőművesmester hozzászólása építészeti ankétunkhoz

Ma a következő levelet közöljük:

Mélyen tisztelt Főszerkesztő Úr! A *Magyarország* hasábjain *Féja* Géza kezdeményezésére megindult a falusi lakások bírálata. Ehhez nekem is volna néhány szavam.

Több jónevű építészünk hozzászólt már a tárgyhoz és kiki a maga elgondolását nyilvánította; így e lap július 2-iki számában ifj. *Csemegi* József építészmérnök úr is egy hosszabb, mélyenszántó cikkel szólt a felvetett témához, azonban *nem igen tapint a dolog elevenjére*, miért is mint *gyakorlati iparos* én is szeretném véleményemet a nagy nyilvánosság előtt feltárni. Az igen tisztelt cikkíró azt kifogásolja, hogy a közönség *nincs kellően tájékozódva* az építészet fenkölt hivatásáról; azt szeretné, ha kifinomult ízlésű, nagyvilágot járt építtetők *önálló ítélőképességgel választanák meg az építészt* s maguk is felismernék a kontármunkát.

Ez így nem vona rossz, de kissé *utópisztikus* kívánság, különösen a szegény és vékonypénzű embernél. Nem tartom okvetlenül szükségesnek, hogy Kis János törpebirtokos, Nagy Pál munkás, Fekete Péter kishivatalnok, Fehér Mihály kereskedő és sok egyéb más kevéspénzű ember, aki keservesen megtakarított pénzecskéjéből egy kis családi otthont szeretne magának építeni, okvetlenül ismerje Polláky, Ybl, Steindl, Petz, Schulek, Lechner stb. építőművészeinket és alkotásaikat. Nem ártana, ha ilyen műveltséggel mindenki rendelkezne, de semmi kára nem származik a családi ház építtetőinek ennek hiányából, mert hála Isten van elég tehetséges, jó építészünk, akiknek ez a kenyerük.

A „kockás papír"

Én, mint *kőművesmester* azért szólok a tárgyhoz, mert az igen tisztelt cikkíró úr egy helyen azt mondja, hogy az építtető *kockáspapíron, saját maga tervezné meg házát* és egy kőművesmester olcsón felépítené; így megtakarítaná a tervezési költséget. A kőművesmester azonban *nem szállhat vitába a tudálékos építtetővel*, mert akkor az rögtön otthagyja őt és mást keres, aki az ő elgondolását 100 százalékig végrehajtja s így az illető a munkától elesik.

A legtöbb ilyen kisház-építtető évekig foglalkozik az építés gondolatával és sok álmatlan éjszakát szentel, úgy a maga fantáziájában született tervnek, mint a gombamódra elszaporodott, olcsó pénzért megszerezhető terveknek. *Nemcsak Budapesten és környékén, hanem távolabbi vidékeken is tombol a családiházépítési anarchia*, a legképtelenebb antihigiénikus és antiszociális házak tömkelegei éktelenkednek szégyenére az országnak. Ha a helyiérdekű vasúton Csillaghegyre utazunk, *rosszullét és undor fogja el az embert a vasút mentén éktelenkedő sorakozott tákolmányok láttán.* Az ország minden táján egészségtelen házak ezrei épültek állami kölcsönből, *a legcsekélyebb műszaki ellenőrzés nélkül.* Erre a kardinális hibára már számtalan hozzáértő mutatott rá, anélkül azonban, hogy megszüntetésére a legcsekélyebb intézkedés történt volna.

Honnan ered a hiba? Onnan, hogy a hatóságoknál nincs kellő számú építész, aki az építési engedély kérésekor a terveket alaposan áttanulmányozná és a helyi viszonyok ismeretével a szükséges kikötéseket vagy követelményeket előírná, esetleg a kellő szaktanácsot és útbaigazításokat megadná. Különösen vidéken **alig van műszaki ember, akitől az** építési engedély megadása függ, a legtöbb esetben hozzá nem értő jegyzők, vagy bírók adják meg az építési engedélyt és így születnek meg a jóvátehetetlen hibák.

Mit kell tenni? Építészek százait kell állami megbizatással, csoportokba osztva, az ország minden részébe kiküldeni, hogy minden egészségtelen épületet megvizsgáljanak, ha lehet, javítással vagy módosítással nemcsak esztétikailag, hanem elsősorban a higiéniai követelményeknek megfelelően olyan állapotba hozzanak, hogy az a mai kor szellemében s emberi szempontból kifogástalan legyen. Ha pedig ez a javítás nem volna végrehajtható, úgy — a legnagyobb áldozattól sem visszariadva, állami költséggel — *minden meg nem felelő egészségtelen lakóházat le kell bontani. Inkább pusztuljon száz, betegséget, nyavalyát, kórt, bacillust és csenevész magyart termelő ház, mintsem egyetlenegy magyar élet sorvadjon el!* Minden áldozatot meg kell hozni, hogy a jövő nemzedék erős, egészséges legyen!

Milliókat lehet gyógyszerben megtakarítani, ha a nemzet dolgozó gyermekei higienikus otthonokban nevelkednek s azt hiszem, mindenki osztozik abban a nézetemben, hogy *nemesebb, humánusabb cél a betegséget megelőzni, mint a betegség gyógyítására fordítani nagy gondot és áldozatot.*

Akár erőszakkal is...

Tehát összefoglalva az eddigieket, szerény véleményem szerint minden eszközt, módot és tehetséget meg kellene ragadni, anyagi áldozatoktól vissza nem riadva, messzemenő állami segítséggel és adókedvezménnyel lehetővé kellene tenni, hogy minden megszületendő magyar derűs, egészséges otthonban lásson napvilágot. Ha szükséges, *még erőszakkal is be kell avatkozni a tudatlan emberek sorsába. Az állam szervezzen építészekből álló tanácsadó hivatalt*, ahol minden építtető díjtalanul kapjon szakbavágó felvilágosítást és csak ennek a bizottságnak véleményezésével lehessen építeni és csakis erre képesített iparos végezhesse a házépítést. A fő gond a helyes szerkezetre, elrendezésre, beosztásra és higiénára volna fordítandó, és *csak mint másodrendű kérdés jöjjön számításba a külső csín! Ne a ház homlokzatára helyezzünk súlyt, hanem annak célszerűségére.* Ne stílszerű homlokzatu bérkaszárnyákba zsúfoljuk az embereket, hanem virágos, kiskertes, napos családi otthonokat létesítsünk.

Mint már fentebb említettem, magam *kőművesmester* vagyok és mint ilyennek, *nem a tervezés a hivatásom*, — nem azért, mintha nem érteném — hanem a *kivitel*, vagyis a ház szakszerű megépítése. Éppen ezért nagyon helyénvalónak találnám, ha a jövőben házat az ne építhessen, aki tervezte, hanem *legyen külön tervező és külön kivitelező.* Az egy-két lakásos házakat *az állami építészgárda* tervezze meg díjtalanul, míg a tehetősebb építtetők legyenek kötelesek *magánépítésszel* terveztetni.

Kiváló tisztelettel

Hengl Andor
kőművesmester
VIII., Szeszgyár ucca 12.

3-szobás lakás augusztusra kiadó! Erzsébet-körút 18

SPORT

UTE és MTK vezet a vízipóló bajnokságban

A BEAC 4x100 m stafétája Csik dr.-ral is kikapott az UTE-től

A vasárnapi *úszóversenyek* néhány fontos *vizipóló mérkőzést hoztak.*

Az *UTE—MAC* vizipóló derbyn állandóan a MAC támadott és az UTE dobta a gólokat. Végül is az UTE 1:0 arányú félidő után 4:0 arányban győzött. *A MAC megérdemelt volna legalább két gólt,* de olyan gólképtelenek voltak a csatárai, hogy még egy négyméterest sem tudtak betenni az UTE kapujába.

Az *MTK* Egerben vendégszerepelt és 4:0 arányú félidő után 4:1 arányban verte a *MESE* csapatát.

A *középcsapatok* közül 1:1 (1:0) arányban döntetlenül végződött az *FTC* és *BEAC* mérkőzése. Az eredmény igazságos, bár az FTC az utolsó percben még egy gólt dobott, közben azonban megszólalt a mérkőzés végét jelző sípszó.

I/B. osztályú mérkőzések: MAFC—ETC 5:1, Orosháza—Szolnok 5:2, Szegedi Vasutasok—Kecskemét 4:1, Nemzeti TE—BBTE 5:2, VAC—MUE 1:1.

A MAC úszóversenyén újra a startnál láttuk *Csik* Ferenc dr.-t. A BEAC 4×100 m-es stafétájában indult az UTE ellen. Tréning nélkül csak 1 p 2.4 mp volt az ideje, míg Kőrössy 1 p 1.6 mp-cel előbb vágott be a célba. De jobbak voltak az UTE többi stafétái is, úgyhogy az UTE 4 p 12.2 mp-cel győzött, míg a BEAC ideje 4 p 16.6 mp volt.

A 200 m-es próbaversenyt Lengyel dr. nyerte 2 p 23.8 mp idővel, a 100 m-est Kőrösi 1 p 1.8 mp-cel, Eleméri, Erdélyi és Zólyomi előtt, a *hátúszást* Galambos 1 p 14.4 mp-cel, a *200 m-es mellúszást* Fábián 2 p 55 mp-cel, a *100 m-es hölgyúszást* Ács Ilona 1 p 13.4 mp-cel, a *200 m-es hölgy mellúszást* Felhős Magda 3 p 18.8 mp-cel, míg a *toronyugrásban* Hidvéghy győzött.

Heiser Egerben szintén *próbát úszott háton*, ideje 1 p 13.8 mp volt.

Ma lesz az Újpest bajnoki lakomája

Ma mérkőznek a Középeurópai Kupában következő ellenfelei

Az *Ujpest* a Középeurópai Kupában *két hét szünetet* kapott s ezt a második fordulóra való komoly készülődés mellett arra is felhasználja, hogy megünnepelje bajnokságát.

Ma este az újpesti Tungsram kulturház kertjében lesz a bajnoki lakoma, amelyen az összes labdarúgó testületek és a társegyesületek is képviseltetik magukat. Megjelenik a lakomán dr. *Gidófalvy* Pál, az MLSz miniszteri biztosa is.

Az, hogy *melyik csapat lesz az Ujpest következő ellenfele* a Középeurópai Kupában, csak ma dől el, miután *a Slavia—Beogradski revánsmérkőzését a Slavia csak mára tűzte ki.*

Az első mérkőzésen, mint ismeretes, a BSK győzött 3:0-ra, a Slavia azonban bízik abban, hogy ezt az előnyt a mai revánson be fogja hozni. *A Sparta veresége folytán a cseh sport bizalma is a Slaviában összpontosul*, úgy hogy a mérkőzést még a Sparta—Ferencváros mérkőzés közönségénél is nagyobb számban fogják felkeresni.

Prágában feltámadt a Fradi szív és csodát művelt:

a Ferencváros tovább jutott a Középeurópai Kupában!

Amit nagyon kevesen mertek várni, bekövetkezett: *szombaton a Ferencváros csapata Prágában 2:0 arányban legyőzte a Spartát*, ezzel nemcsak behozta annak Budapesten elért 3:2-s győzelme alkalmával megszerzett egy gólelőnyét, hanem még egy további góllal túl is szárnyalta. Így nem is kerül sor a harmadik mérkőzésre, *a Ferencváros 4:3 gólaránnyal kiverte a Spartát és bejutott a Középeurópai Kupa második fordulójába.*

Egy futballsikernek éppúgy sok összetevője van, mint egy futballkudarcnak. Mi okozta *a Ferencváros csapatának örvendetes változását?* Ime:

1. *A csapatösszeállításon eszközölt előnyös változtatások:* dr. Sárosit ugyan még mindig nem tették vissza igazi helyére középcsatárnak, de *Lázár ismét visszakerült a fedezetsorba* és annak legjobb tagja lett. *Táncos*, a remek gólhelyzet előkészítője is visszakapta helyét a jobbszélen. Fenti változtatások is elegendők voltak arra, hogy *gyökeresen megváltoztassák a csapat képét.* Polgár ugyan ismét gyenge volt a középen, *dr. Sárosi azonban az összekötő helyéről is remekül tudta irányítani a csatársort* Táncos és Lázár támogatásával.

2. A Ferencváros vezetősége gondos előrelátással már *öt nappal a mérkőzés előtt útnak indította a csapatot Prágába.* A csapat a Prága melletti üdülőhelyen nemcsak az ottani levegőt szokhatta meg, hanem kiismerhette a mérkőzés pályáját s *a helyszínen készülhetett a döntő jellegű küzdelemre.*

3. De az együttélés *lekileg is újra összekovácsolta a csapatot.* Vezetői — vitéz *Kemenessy* Sándor, dr. *Tóth* Lajos és *Hlavay* György — ott voltak körülötte, együtt éltek öt napig a csapattal s *megerősitették azt a baráti szellemet a csapatban*, amely már oly sok sikerhez segítette a Ferencvárost. A pesti kudarc és a rossz kritikák bizonyos mértékben dacot és kemény akaratot is fejlesztettek a csapatban.

4. A mérkőzés döntő szakaszában, a második félidő utolsó félórájában, amikor a csapat Sárosi dr. és Kiszely révén a két gólt is lőtte, *igazi támadókedv uralkodott a csapatban.* Miként ezt vitéz Kemenessy Sándor nyilatkozatában elmondotta: »*a 20. perctől kezdve öt csatárral támadtunk és a fedezetsorunk is egész elöl volt, szerelt és küldte rohamra a csatárokat. Így lőttük a gólokat.*« Ez a támadó félóra hozta meg a Ferencvárosnak a győzelmet. Egy óráig *védekezett* a csapat, ekkor — bár Prágában meg lehet érteni a bizonyos ideig való védekezést — *nem esett gól.*

5. *Két kitűnő vezére* volt a Ferencvárosnak: hátul *Sárosi III.*, elöl pedig dr. *Sárosi.* Sárosi III. eleinte a védekezésben volt kiváló, *de akkor volt a legjobb, amikor előrenyomult és jó passzokat adott csatárainak*, főként a két szélsőnek. Dr. *Sárosi* nagy tudása *az összekötő helyén* is hasznára tudott ezúttal lenni csapatának *s helyre tudta hozni Polgár hibáit is, akiről végleg bebizonyult, hogy nem az ő esete a középcsatárjáték.* Természetesen az a körülmény, hogy dr. Sárosi így is a legjobb csatár volt, nem jelenti azt, hogy nem játszott volna még jobban és nem készített volna elő még több gólt, ha igazi helyén középcsatárt játszik.

6. Végre *megbízható volt a Ferencváros védelme*, élén a visszatért Hádával. A Ferencváros védőjátékosai tudnak játszani, de semmiféle védelem nem áll biztosan a lábán, ha a fedezetei magára hagyják. Most a fedezetsor is támogatta védelmét, így ezek is biztosan és jól játszhattak.

A Ferencváros prágai mérkőzésén egyébként *35.000 néző* volt jelen, amely *kénytelen volt elismerni, hogy a Ferencváros megérdemelte győzelmét.* Sőt, a cseh szakemberek azt is elismerték, hogy *a Ferencvárosnak nagyobb gólarányban kellett volna győznie.* Különösen az első félidőben volt sok elhibázott gólhelyzete. A mérkőzés olasz bírója, *Dattlio*, jól végezte a dolgát.

A Ferencváros a mérkőzés után hazautazott és vasárnap már Budapestre is érkezett. *A csapat szerdáig marad itthon*, azután újra vonatra ül, mert most *első mérkőzését idegenben, Bolognában játssza le az olasz bajnokcsapat ellen* s csak a második mérkőzés kerül sorra július 15, vagy 16-án Budapesten.

Atlétáink még nincsenek formában

14 ponttal kaptunk ki Olaszország nagyot fejlődött atlétáitól

A magyar atlétikai viszonyokhoz képest *túlkorán vállalkoztunk az Olaszország elleni küzdelemre.* Az olasz atléták jóval előbbre voltak tréningjükben, mint mi.

De még ezt figyelembe véve is *meglepő az a nem várt fölény*, amellyel az olasz atléták a mieink fölé kerekedtek. Ennek csak az a magyarázata lehet, hogy *az olasz atléták az évek óta náluk működő amerikai tréner keze alatt nagyot fejlődtek.* Különösen elénk kerültek a *sprint* számokban, ahol azelőtt mindig biztosan győztük le őket. *Középtávon* ők mindig jobbak voltak. *Hosszútávfutásban* mi kerekedtünk föléjük. *Gátfutásban* egyenlőek vagyunk, míg az *ugró- és dobószámokban* is megállapíthatjuk az olasz fejlődést, magyar visszaesést.

Nagyon sokat és nagyon komolyan kell dolgoznunk az új amerikai tréner vezetése alatt, hogy behozzuk az elmult évek mulasztásait.

A mérkőzés részletes eredményei:

100 m: 1. Mariani (Olaszország) 10.6 mp, 2. Gonelli (O) 10.8 mp, 3. dr. Sir (Magyarország) 10.8 mp, 4. Nagy (M) 10.9 mp.

200 m: 1. Mariani (O) 21.5 mp, 2. Gonelli (O) 21.8 mp, 3. Sir (M) 22.1 mp, 4. Nagy (M) 22.2 mp.

400 m: 1. Lanzi (O) 47.2 mp, 2. Missonyi (O) 48.2 mp, 3. Vadas (M) 49.1 mp, 4. Görkói (M) 49.7 mp.

800 m: 1. Lanzi (O) 1 p 49.9 mp, 2. Aradi (M) 1 p 53 mp, 3. Harsányi (M) 1 p 54 mp, 4. Donnini (O) 2 p 13 mp.

1500 m: 1. Szabó Miklós (M) 3 p 53.6 mp, 2. Iglói (M) 3 p 54.4 mp, 3. Mastroeni (O) 4 p, 4. Vittale (O) 4 p 4.8 mp.

5000 m: 1. Csaplár (M) 14 p 48.4 mp, 2. Beviacqua (O) 14 p 49.2 mp, 3. Szabó (M) 15 p 1.3 mp, 4. Sestini (O) 15 p 27 mp.

10.000 m: 1. Csaplár (M) 31 p 13.6 mp, 2. Beviacqua (O) 31 p 18.2 mp, 3. Szilágyi (M) 31 p 57.2 mp, 4. Lippi (O) diszkvalifikálva, mert vezetett Beviacquának.

110 m gát: 1. Oberweger (O) 15.4 mp, 2. Szabó Endre (M) 15.9 mp, 3. Csányi (M) Caldunát diszkvalifikálták.

400 m gát: 1. Polgár (M) 55.4 mp, 2. Russo (O) 55.4 mp, 3. Görkói (M) 55.7 mp, 4. Gennero (O) 56 mp.

4×100 m staféta: 1. Olaszország (Mariani, Daelli, Ragni, Gonelli) 41.6 mp, 2. Magyarország (Nagy, Szigetvári, Sir, Gyenes) 41.7 mp.

Rúdugrás: 1. Romeo (O) 410 cm, 2. Zsuffka (M) 390 cm, 3. Buscutti (O) 380 cm, 4. Csányi (M) 370 cm.

Távolugrás: 1. Maffei (O) 742 cm, 2. Gyurica (M) 725 cm, 3. Bologna (O) 713 cm, 4. Vermes (M) 674 cm.

Magasugrás: 1. Cserna (M) 185 cm, 2. Compagner (O) 185 cm, 3. Donadoni (O) 185 cm, 4. Gyurica (M) 160 cm.

Hármasugrás: 1. Bini (O) 14.49 m, 2. Turco (O) 14.30 m, 3. Somló (M) 14.29 m, 4. Dusnoki (M) 14.28 m.

Diszkoszvetés: 1. Oberweger (O) 49.36 m, 2. Consoni (O) 47.78 m, 3. Kulici (M) 47.76 m, 4. Madarász (M) 46.62 m.

Gerelyvetés: 1. Várszegi (M) 67.68 m, 2. Rákhelyi (M) 60.18 m, 3. Testa (O) 59.49 m, 4. Rossi (O) 58.24 m.

Súlydobás: 1. Profeti (O) 15.37 m, 2. Németh (M) 15.05 m, 3. Darányi dr. (M) 19.95 m, 4. Biancani (O) 14.31 m.

A magyar csapatból *nagyon hiányzott Kovács József*, akinek nemrég volt az esküvője. Vele 100, 200 méteren a stafétában és a 110 m-es gátfutásban is sokkal jobban szerepelhettünk volna. Meglepő jó eredményt ért el *Csaplár*, de meg lehetünk elégedve *Szabó* Miklós, *Cserna* és *Várszegi* eredményeivel is, jól szerepeltek középtávfutóink, ellenben formán kívül vannak dobóink és hármasugróink.

Rossz hajóban kikapott, jó hajóban győzött Grünauban válogatott nyolcevezős csapatunk

Az Európabajnokságra és a jövőévi olimpiászra *válogatott nyolcast* állított össze az Evezősszövetség a *Pannonnia* és *Hungária* evezőseiből. Válogatott nyolcasunk egyszer már győzött Németországban, de *igazi erőpróbája most volt a grünaui regattán*, ahol a négy legjobb német nyolcas állott ki ellene.

A magyar csapat első napon *teljesen új hajót* kapott a rendezőktől, amiben nagyon rosszul érezte magát a csapat, nem volt meg az egység, úgyhogy *a válogatott nyolcas 6 p 32.9 mp idővel csak negyedik lett* a Berliner Ruderclub, a mannheimi Amicitia és a Baldeneysee mögött, de a Wannsee előtt. A győztes berlini csapat ideje 6 p 26.4 mp volt.

Vasárnapra *a magyar csapat elhozatta azt az öreg hajót, amelyben Potsdamban győzött.* Ebben remekül ment a magyar nyolcas és *sikerült az összes német csapatokat legyőznie*, ideje pedig sokkal jobb volt, mint az elsőnapi győztesé: 6 p 21.4 mp. A mannheimi csapat volt ismét második, a Wannsee harmadik, a Baldeneysee negyedig, míg az elsőnapi győztes csak ötödik lett.

ROVID SPORTHÍREK:

Tornászaink Olaszországban több győzelmet arattak: a BTC megnyerte az egyik kategóriát, a BLE is nyert egy versenyt, megnyerve a Légiók díját, azonkívül több helyezést is értek el.

Az UTE és Pannonia evezősei Belgrádban vendégszerepeltek, ahol a magyar nyolcas biztosan győzött a spliti nyolcas ellen, ellenben a kormányos négyesben a Pannonia, a kormányosnélküli négyesben az UTE csapata második lett.

A Hungária futballcsapata Dániában vegyes eredményeket ér el: szombaton 5:2-re kikapott Helsingborgban, vasárnap 4:1-re győzött Jönköpingben.

A labdarúgo osztályozó mérkőzéseken Losonc 2:0-ra győzte le Mezőtúrt, Rákoskeresztúr 3:0-ra Lévát, a Pénzügy 2:1-re Ungvárt, míg Vác 0:0 arányban döntetlenül végzett a Kassai SC-vel.

Tegyünk fel néhány határozott kérdést...

Levél Féja Gézához a korszerű magyar építészet ügyében

Kedves Szerkesztő Úr!

A *Magyarország* hasábjain tíz nap előtt Önből ismét egyszer kitört a magyar keserűség. Azt kérdezte: *miért olyan elhanyagoltak, csúfak a magyar városok, Budapest mérhetetlen külvárosai* — s valljuk be, magának fővárosunknak is egyes részei? Miért dul az ízléstelenség kultúrátlansága a magyar városok arculatán? — s állapítsuk meg: ez az ízléstelenség megrontotta a fehérfalu apró magyar községek szépségét is! Fűzzük hozzá mindehhez: mi az oka annak, hogy a magyar városok, *Budapest külvárosainak népessége nemcsak csúf házakban lakik, hanem nagyobbára olyan otthonoknak nem nevezhető építményekben tölti életét, amelyek megrontják az emberek egészségét, amelyekről minden tekintetben, biológiai és erkölcsi tekintetben egyaránt* elmondhatjuk azt is, hogy **részesek fajunknak abban a** nagy gyilkolásában — majdnem öngyilkosságot írtam! — amely mindnyájunknak nagy fájdalma...

Ezekről a dolgokról írt azzal a mély érzéssel, amely írásait jellemzi — s írása vitát váltott ki, egymást követő írások szóltak a megpendített témához — illetve nagyrészt e vitának egyetlen szavához, az Ön egyetlen tévedéséhez — hogy Lechner Ödön építette volna a kispesti városházát.

A vitából alkalom adódott arra, hogy a magyar építészeti esztétika egyik kedvenc témáját terítsék a *Magyarország* hasábjaira.

Amint újra és újra végiglapozom e cikkeket, az az érzésem, hogy jellegzetesen magyar vita játszódott le a szemeink előtt. Szeretünk vitatkozni, de vitáinkat csaknem mindig sikerül a felvetett témától elterelni, elterelni elsősorban közérdekűtől más vágányokra. De el kell ismernem, hogy *vitáink ilyetén elferdüléséért nem is a vitatkozó egyének a felelősek, hanem közvéleményünk egyik, úgylátszik krónikus, megbetegedése, amelyet inkább nem jellemzek.*

Viszont ismét nagyon fájt, hogy amikor valaki publicisztikai felelősége tudatában rámutat a bajokra, s amikor a sajtó helyet adott a szenzációkon túli, mélyebb kérdések megvitatására, akkor ismét nem használjuk fel ezt arra, hogy a sajtón keresztül a »man of the streethez« szóljunk s abban *tudatosítsuk a hibákat és bajokat*, még pedig azért, hogy *ha például valaki maga épít avagy valamiféle úton-módon építkezések felett dönteni hivatott, helyesebben cselekedjék.* Hiszen az ilyen viták célja végső fokon *tanítani:* a szakértők hivatása, hogy reámutassanak a tárgyi hibákra, mulasztásokra, azok következményeire s másfelől megmutassák a helyes, a követendő utat: *minő bajokat miként lehetne kiküszöbölni* miként lehetne jobb megoldások útját egyengetni. Erre adott volna alkalmat cikke — s ezt másra használtuk fel. Vitatkoztunk arról, hogy *milyen legyen a magyar város, a magyar ház stílusa...*

Ugy tetszik, hogy ebben egyrészt a realitások félreismerését kell látni, másrészt pedig bizonyos alapvető művészi kérdésekbeli félreértést. Az élet minden terén szeretik nálunk a viták során az esztétikai értékeket előtérbe helyezni, azokat egyenesen az alkotó munka kiindulópontjának tekinteni, mint a legfőbb célt, amely felé az alkotónak tudatosan törekednie kell munkája első pillanatától fogva. Az irodalomban: szép regényt írni, csupa nemeslelkű embert szerepeltetni, akik végül is a hollywoodi »happy end« révébe eveznek... Dialogusuk legyen fenkölt és nemes, kerüljenek minden köznapi szót, mert a szenvedélyeket is szépségessé kell tenni... *Az építészetről azt hiszik, hogy célja »szép házakat« teremteni* — pedig milyen más az igazság! *Az építész célja jó házat teremteni: otthonokat, amelyek az életet szolgálják.*

Persze ez egyáltalán nem jelenti azt, — amit gyakran mondanak — hogy *a modern építészetnél lényegtelen a szépség!* A valóság az, hogy ha egy otthon kérdését *a cél szempontjából igazán helyesen meg tudjuk oldani*, annak használati, célszerűségi tökéletességéből *a szépsége úgyszólván magától adódik*, ha a tervező és művezető építész minden gondját és szeretetét belevitte a műbe. Viszont, *hiába rakjuk tele az otthont mindenféle csecsebecsékkel, külsőséges díszítésekkel, ha célszerűtlen és rossz a ház elrendezése, a kiképzése, a formaadása.* Hiába gondolt a tervező első pillanatban klasszikus szép tagozatokra, ha az alapvető megoldása rossz, célszerűtlen. *Az esztétika priuszát kell kiküszöbölni, mert a szépség csak a mű összes alkotóiból eredő végső kisugárzása,* — amelyet ösztönösen, elmélyedő munkával kell kihajszolni — *nem szabad a szépséget keresve elfeledkezni az életről, amelyet a művész szolgál.*

S mit ér a »stílus« — akármelyik stílus — addig, amíg városaink és a házak, amelyekből azok összerakódnak nem felelnek meg mai élettani és lélektani követelményeinknek!

A cikke felett vitatkozók — ki tudja miért? — erről feledkeztek meg! *A híres »trahison des clercs« megismétlődése ez.* De próbáljuk meg jóvátenni az elkövetett hibát, a bekövetkezett kisiklást! *Tegyünk fel néhány határozott világos kérdést és feleljenek arra a szakemberek: közigazgatási, közgazdasági szakférfiak, építészek és orvosok, építtetők és építőmesterek! Ime néhány kérdés:*

Az építtetőhöz: Miért építtettem kétszobás, saroktornyos házat?

Az építészhez: Miért építettem kétszobás házhoz saroktornyot?

A városi mérnökhöz: Miért engedélyeztem a csúf terv megvalósítását?

A pszihológushoz: Mi a hátránya a rossz beosztású háznak, milyen lelki hatással van a lakóra a csunya ház, a sötét lakás?

A városrendezőhöz: Miért és hogyan keletkeztek a rendszertelen budapesti külvárosok?

A városi közigazgatási szakemberhez: Miért nem tudjuk ráncbaszedni a magyar városokat?

De volna még néhány más síkon mozgó kérdésem is:

Mi az ősi magyar falu igazi szépsége?

Miről ismerjük meg a falun átkocsizva, hogy népessége magyar, avagy sváb vagy szlovák?

Mi a különbség a magyar s az idegen országok, a Lajtán túli országok városai között?

S mik a mélyebb okai e különbségeknek?

Ime, csaknem egy tucatnyi kérdés, határozottan felvetve. Ha a szakemberek ezekre határozottan és őszintén, az őket jellemző tudás alapján hozzászólnának, azt hiszem, sok tekintetben látnánk világosabban, mint ha személyi kérdéseken, személyi keserűségeken vitatkoznánk. S vajjon a közönséget nem érdekelnék-e jobban ezek a tárgyi problémák, mint a személyiek, melyek hátterébe természetszerűen bele sem láthat? Vajjon a tiszta és a tárgyilagosan világos válaszok nem járulnának-e hozzá ahhoz, hogy *e kérdésekben végre tisztultabb közvéleményhez érkezzünk?*

Szerkesztő Ur egy nagy kulturális, civilizációs, nemzeti kérdéshez nyult cikkével, — vezesse tovább e kérdést termékeny utakon — ezt kérem Öntől.

Igaz tisztelője

dr. Bierbauer Virgil.

Egyiptomba látogat legközelebb az angol király

London, július 3.

A *Sunday Express* úgy tudja, hogy londoni diplomáciai körökben számolnak azzal, hogy *György király a közeljövőben Egyiptomba látogat el.*

Szigorú főkapitányi napiparancs a vakitóan reflektorozó autósok ellen

Egy idő óta állandóan panaszok érkeztek a főkapitányságra azok ellen az autósok ellen, akik *leginkább a főváros nagyforgalmú pontjain erős reflektorjelzéseket használtak.* A panaszokkal kapcsolatban *Eliássy* Sándor főkapitány felhívta a rendőrfőparancsnokot és a kerületi kapitányságok vezetőit, hogy *utasítsák a rendőrszemélyzet tagjait, hogy a gépjármű fényszórókat szabálytalanul használó autóvezetőket jelentsék fel.*

A főkapitány ma kiadott napiparancsa szerint gyakran tapasztalható, hogy egyes autósok az éjjeli órákban a *kürtjelzést* helyettesítő fényjelzéseket nem lefelé vetített vagy tompított fényű reflektoros lámpákkal adják meg, hanem az országúti reflektorral és ilyen módon a gyalogjárókat elvakítják, a közúti közlekedés biztonságát pedig nagymértékben veszélyeztetik.

PESTEN LÁTTAM AZ ÓBUDAI BÚCSÚN

(Barna Elek rajzai)

Futballmérkőzést látogatónak nélkülözhetlen! a most megjelent új bővített kiadású
Futballbíró a mellényzsebben
c. szabálykönyv.
Irta: **Benedek Aladár.** Ábrákkal **ára 2.— P**
Kapható Az Est könyvkereskedésében. Erzsébet-körút 18

Adományok a kormányzóné nyomorenyhítő mozgalmára

A kormányzóné nyomorenyhítő mozgalmára június 22-étől július 4-éig a következő adományok érkeztek:

Dr. *Fabinyi* Tihamér ny. pénzügyminiszter július havi nyugdíja 758.41 pengő, *Haltenberger* Sámuel ny. p. m. tan. július havi nyugdíja 208.89 pengő, *Marton* Kálmán ny. áll. főhadnagy július havi nyugdíja 172.70 pengő, *Strausz* Béla és Gy. együtt 40 pengő, *Deutsch* Lászlóné és *Földes* Edéné együtt 23.60 pengő, Abbáziai társaság 16.80 pengő, dr. *Verebélyi* László 6 pengő, *Nihsim* József 5 pengő, *Ugron* Vilma, N. N. 3—3 pengő, *Schilberszky* Fanny 2 pengő, *Kiss* Józsefné 1.17 pengő, *Olaszy* Gábor 1 pengő.

Spira Emil egy fuvar tüzifát adott természetben.

Hoover éles támadása Roosevelt ellen

NewYork, július 6.

Az »*American Magazine*« legújabb számában *Hoover*, az Egyesült Államok volt elnöke, élesen bírálja *Roosevelt* politikáját, amely *háborúba döntheti Amerikát*. Hoover szerint az Egyesült Államok békéjét három veszély fenyegeti: 1. a külföldi propaganda, amely be akarja vonni Amerikát esetleges európai háborúba; 2. a hivatalos nyilatkozatok, amelyek támogatást nyujtanak ennek a propagandának és 3. a kormány intézkedései. Hoover szerint Amerika semmiféle európai viszályba nem szólhat bele a fegyverbeszállás kockázata nélkül.

Leégett egy rádióleadóállomás Svájcban

Bern, július 6.

A Bern közelében levő schwarzenburgi rádióadóállomás szerdán reggel ismeretlen okokból leégett.

A szlovák arany kérdését nem sikerült rendezni

Prága, július 6.

Polyák, a Berlinben járt szlovák küldöttség vezetője, aki német hivatalos körökkel a Csehszlovákiától Szlovákiának járó arany kiszolgáltatásáról tárgyalt, kijelentette a Havas Iroda prágai tudósítójának, hogy *ezt a kérdést nem tudták rendezni.*

Ipari átképzéshez — mestervizsgákra nélkülözhetetlen a

MŰSZAKI KÖNYVTÁR

Jávor: Löerőszámítás 2.—
Kádár: A hegesztés kézikönyve 4.—
Kiss: Egyenáramú motor működése —.60
Kiss: Modern cipészet. 6.—
Klinger—Erdösi: A kádár 8.—
Knapp: A kenőanyagok —.80
Köhalmy: Súlyszámítás kézikönyve —.40
Kump: Gőzturbinák 2.—
László: A eltaláló útja —.20
Lehotzky: Az aratógépkezelő 3.60
Lusker: Vasipari szerszámok A mérőeszközök szerkezete és gyakorlati használata —.80
Meyer: Számítási táblázat vashoz —.80
Mihályi E.: Hogyan vezessünk autót ? 1.—
Mihályi E.: Hydraulikus lékek —.60
Mihályi E.: Csónakok és csónakmotorok 2.—
Mihályi E.: Az autók elektromos felszerelése Berendezése Kezelése Javítása 2.—
Mihályi E.: Nehéz motorkerékpár 1.20
Mihályi E.: Autójavítás és autójavítóműhelyek berendezése, vezetése. Függelékül: **Merényi**: Az autógumi javítása 2.40
Morvay: Vas- és tímipari kézikönyv. 1.20
Nagy: Traktorok 2.40
Németh: Betonmunkák zsebkönyve 2.40
Némethy: Kőművesmesterség. 8.

Kaphatók AZ EST könyvkereskedésében, Budapest, VII Erzsébet körút 18—20. — Vidékre, az összeg előzetes beküldésével (lehet bélyegekben is), bérmentve szállítjuk

Milyen építőstílust teremt a magyar észjárás?

A pszichológus véleménye a korszerű magyar építőstílusról indult vitában Dr. Karátsony Sándor nyilatkozata

A *Magyarország* hasábjain napok óta az egész ország érdeklődését felkeltő ankét folyik a korszerű magyar építőstílusról. Egyik érdekes hozzászólás a másik után érkezett, legutóbb dr. *Bierbauer* Virgil tett fel néhány határozott kérdést építkezőkhöz, építőkhöz és különböző szakemberekhez.

»Mi a hátránya a rossz beosztású háznak, milyen lelki hatással van a lakóra a csunya ház, a sötét lakás?« — hangzott az egyik kérdés, amelyre a pszichológustól várt feleletet.

Feltettük ezt a kérdést dr. *Karátsony* Sándor egyetemi magántanárnak, a kiváló pszichológusnak.

A tömeglakások lakóinak alsóbbrendűségi érzése

— Az ember természetéből fakad, — kezdte érdekes fejtegetését dr. *Karátsony* Sándor — hogy ha tömegbe kényszerítik, akkor bizonyos falanszterszerűséget érez, már pedig a legalsóbb néprétegeknél is fontos azoknak a körülményeknek a megteremtése, amelyeknek eredményeképpen egyik ember a másikkal kapcsolatban *egyenjogúnak tudhassa magát*. Ha ez hiányzik, nincs, *de nem is lehet meg a természetes örömérzete, vidám, derűs világszemlélete*. Jól látjuk ezt a *tömeglakások lakóinál*, akikben akarva, nem akarva bizonyos *alsóbbrendűségű érzés fejlődik ki*, amitől természetesen *igyekeznek megszabadulni, sajnos nem mindig a megfelelő formában...*

A pincelakásnak nincs esztétikája

— Nem az a helyzet, — folytatta — hogy *a pincelakásnak nincs esztétikája*, hanem az, hogy *nem is lehet*. Egy kézzelfogható példával próbálom ezt megmagyarázni: a krumpli a pincében sárga, sápadt csírákat hajt, de a csírákat nem hatja át az éltető nap, tehát nem hajthatnak zöldelő leveleket.

— Nem az emeleti lakás termeli ki az esztétikumot, hanem fordítva: az esztétikum követeli meg a napfényes emeleti lakást.

„Jöhet még olyan korszak..."

— Ezért volna fontos, hogy *a, sajnos, még meg nem született új magyar építőstíluson meglássék az öröm, a legjobb tudás, a társadalmi relációból fakadó szociális gondolkodásmód.*

— A tömegekben olthatatalan vágy van az élniakarás iránt. Ez a vágy fog építkezni, nem pedig a nagyszívű emberbarát építtet házat társainak. Látjuk a jómódú parasztembernél is: kőházat épít, holott talán nem is lakik benne. A *módjának* kell ez, annak, hogy *megteheti*, ha akarja. *Jöhet még olyan korszak, amelyben az egyik ember nem lesz hajlandó vidám napsugárban fürdő emeleti lakásban lakni akkor, ha tudja, hogy a másik pinceoduban kénytelen meghúzódni.*

A lakásprobléma első tudatos jelentkezése

— A lakáskérdésnek évezredeken keresztül nem volt irodalma, az emberek »gyanutlanul« laktak, úgyszólván *észre sem vették, hogy ők laknak*. Az első hangok akkor kezdtek hallatszani a lakáskérdésben, amikor Angliában hosszú tanácstalanság és kutatás után megállapították, hogy a legelőkelőbb angol városnegyedekben *ugyanazok a népbetegségek léptek fel*, amelyek addig csak a proletárnegyedeket tizedelték meg és kiderült, hogy *a betegséget a proletársorsú mosóasszonyok terjesztették*. Az angol irodalom, szépirodalom és szociológia ekkor figyelt fel voltaképpen a *lakáskérdés rendkívüli fontosságára*.

Lerombolni minden épületet

— Én, akinek legkedvesebb tárgya a tömeglélek kutatása, őszinte örömmel hallottam egyik építőmérnök barátom fejtegetését, aki nem kevesebbet akart, mint *lerombolni az ország összes épületeit*. Mindenki más kinevette volna bizarr ötletét, én azonban rövid gondolkodás után rájöttem, hogy *igaza van*. Magam is így látom: először Magyarországot kell felépíteni, akkor kell városokat építeni, aztán uccákat és csak *legvégül következzék az egyes ház*. Azoknak az építészeknek a tervei okoznak a legnagyobb gyönyörűséget nekem, akik nem egy-egy különálló házat, épületet, hanem *uccasorokat, városrészeket álmodnak* — sajnos, egyelőre csak papírra.

— Az építkezésnek megvan a maga pszichológiája. Máskép épített a szepességi és másképpen az alföldi ember, másképpen kell a várost és másképpen a falut felépíteni. Jellemző példa erre Kopenhága keletkezése. A *dán vaj* csinált belőle milliós várost, a dán vaj kényszerítette a tenger partjára, mert — majdnem azt mondhatnám — gondolkodott és tudta, hogy *el kell magát szállíttatnia*. A dán tanyák teremtették meg a tenger partján ezt az élénk kereskedővárost. Nem úgy született, mint a mi kissé vízfejű városaink, amelyek először megalakultak, megszülettek, *azután néztek utána, honnan lehetne megteremteni életlehetőségüket*. Kinyujtották csápjaikat a vidék felé, a környező tanyák, falvak felé és felszívták azok éltető elemeit, magukba olvasztották emberfeleslegeit.

Nem az anyag parancsol, de az okos ember anyagszerűen gondolkodik

— A gondolkodó ember építkezésének *az anyag soha nem parancsolhat*, hanem fordítva, *az okos ember azonban anyagszerűen gondolkodik és nem kívánja az üvegtől a vas tulajdonságait, a hajlékony nádtól nem követeli meg, hogy szilárd legyen és kemény, mint az üveg.*

— *A magyar ember magyarságának kérdése lelkiség dolga.* A lelki beállítottság pedig egyforma a magyar tömegeknél, amelyeknek lelke mélyén még mindig sok a nomád vonás. Csak egyetlen példát: a III. osztályú utasok az idegent percek alatt felveszik saját kis kupétársadalmukba, megkínálják, szíves szóval marasztalják, még akkor is, ha a közibük tévedt történetesen kereskedelmi utazó volna. Ez természetesen csupán az együttlét idejére vonatkozik. Emellett a magyar öntudatos, önérzetes. *Igaz magyar ember nem hajlandó mást építeni másnak, mint amiben maga is szívesen meglakna.* A magyar nemesség építkezése annakidején primitív volt, *de a magáénál cselédeinek sem adott rosszabbat.* Nem csupán azért, mert gavallér volt, de mert *ilyen a lelke, ilyen a természete.*

Még nincs „magyar" épület

— *Nem tudom, milyen a magyar építőstílus*, el nem tudom képzelni, milyen a magyar épület, egyszerűen azért, mert ilyen *nincs*, ilyet még nem csináltak. Ismerem a magyar nótát, a magyar balladák mélységeit, mert ez van, de nem ismerek magyar épületet és *nem hiszem, hogy a magyar épület magyarosságát mindössze egy-két felületesen odahányt disz, néhány jól-rosszul megfestett tulipán, vagy egyéb »magyaros« díszítés tenné.* Ez azonban még nem jelenti azt, hogy *nem lesz itt magyar város, magyar épület.* Lesz, kell, hogy legyen, de majd csak akkor, amikor megszületik az öncélú Magyarország. Hiszen eddig csak függvénye voltunk az »összmonarchiának«, részben pedig ez ellen küzdöttünk. Legplasztikusabban egy debreceni parasztember fejezte ki ezt a bizonytalan helyzetet. »Hol van most a negyvennyolc?« — kérdezte tőlem, mert sehogy sem tudott tájékozódni. Ma még mi sem tudunk, de optimista vagyok és bízom abban, hogy a fejlődés útjára lépő Magyarországon *a nemcsak sallangjaiban, hanem mélységeiben is magyaros gondolkozás megteremti a magyar építkezés stílusát, megteremti végre valahára a magyar város típusát is.* Ebből a szempontból *legmegbízhatóbbak* majd *azok az építészek, mérnökök és tervezők lesznek, akik* — talán paradoxonszerűen hangzik, de így van — *nem akarnak feltétlenül megbízhatók lenni, hanem, akiknek lelkisége fonja kőbe tömöríteni elgondolásait.*

— Eddig sok hibát követtünk, követtek el. *Felesleges a széles térségeken égbekapaszkodó emeletes épület*, mint ahogyan felesleges a gótikus építkezés csúcsokkal tarkított sziluettjét rajzolni a háttér elé ott, ahol nem esik túlsok eső, ahol nem szükséges, hogy a víztömeg gyorsan elhagyja a háztetőt. Remélem azonban, rövidesen elérkezik az ideje *a magyar észjárás által megkövetelt építési mód* minél szélesebbkörű érvényesülésének.

x **Mit kell a strandolóknak tudniok?** Azt, hogy az ott rejlő sok kellemetesség mellett strandfertőzésekkel is számolni kell. Ezeket gyorsan, kifogástalanul elhárítja, de az izzadást is megszünteti az 1 pengőért kapható *Super-lysoform* 3%-os oldata.

Az új szófiai magyar katonai attasé Borisz királynál

Szófia, július 6.

Borisz bolgár király szerdán fogadta vitéz *Bakay* Szilárd ezredest, a távozó magyar katonai attasét és utódját, *Aday* János alezredest.

30 japán repülőgép bombatámadása a kínai főváros ellen

Csungking, július 6.

Szerdáról csütörtökre virradó éjszaka *harminc japán repülőgép bombatámadást intézett Csungking ellen.* A bombák főképpen a város üzleti részét rongálták meg. A bombázás alkalmával kevés ember vesztette életét, azonban *az anyagi kár rendkívül nagy.*

Szombaton tárgyalja az amerikai szenátusi bizottság a semlegességi reformot

Washington, július 6.

A szenátus külügyi bizottsága valószínűleg *szombaton foglalkozik a semlegességi törvény reformjával. Nye* szenátor kijelentette, hogy a szenátus haladéktalanul *el fogja utasítani* a bizottságnak minden olyan javaslatát, amely el akarja törölni a fegyver- és lőszerszállítási korlátozásokat.

A varsói szovjet-nagykövet visszatér állomáshelyére

Varsó, július 6.

Saronov szovjetorosz nagykövet szerdán megérkezett Moszkvából a lengyel fővárosba és *újból elfoglalta állomáshelyét.*

„Megöltem szomszédnőmet, megbosszultam anyámat... nagyon meg vagyok elégedve"

Különös gyilkossági ügyet tárgyal a francia esküdtszék

Párizs, július 6.

A francia esküdtszék rendkívül nagy érdeklődés mellett tárgyalja Simone *Gilbert* asszony gyilkossági ügyét.

Néhány hónappal ezelőtt pattant ki a rejtélyes ügy. Simone *Gilbert* egy nap jelentkezett egy rendőrőrszobán és a legnagyobb lelki nyugalommal a következőt jelentette ki:

— Megöltem a szomszédnőmet, Eugenie Jouanot-t. *Nagyon meg vagyok elégedve, megbosszultam anyámat.*

Amikor a rendőrtisztviselő szerényen megkérdezte, *mivel érdemelte meg a szomszédnő a halált,* mit követett el a gyilkos édesanyja ellen, Simone Gilbert ugyanolyan nyugalommal válaszolt:

— *Ez az asszony minden nap átkopogott a falon, hogy viselkedjünk csendesebben. Anyámat ez annyira felizgatta, hogy belehalt.*

Simone Gilbert ötvenhárom éves, de rendkívül élénken viselkedik az esküdtszék előtt is. A tárgyalást vezető elnök felolvasta a vádlottnak a rendőrségen tett írásbeli vallomását. Ebből kiderült, hogy 1912 óta lakik abban a házban, ahol a gyilkosság történt. *Az idők folyamán állandóan fokozódó gyűlölettel nézett szomszédnőjére.*

Valamikor férjnél volt, de elvált urától és azóta nem tudott elhelyezkedni. Édesanyjával lakott együtt. Utóbbi időben igen rossz anyagi viszonyok között éltek. *A lakbért sem tudták fizetni és mindehhez járult, hogy az édesanyja súlyosan megbetegedett.*

— Ekkor elhatározta, hogy *házasságközvetítő irodát* nyit — mondotta az elnök.

— Igen, — felelt a gyilkos asszony — azért tettem ezt, hogy *otthon tudjak dolgozni* és így munkaközben gondozhassam beteg édesanyámat.

— *Ön tizezer frankot kért nagybátyjától, aki nem volt hajlandó pénzt adni.* Ezután nyilt levelezőlapon *válogatott gorombaságokat írt neki* — folytatta a tárgyalásvezető.

— *Ez egyáltalában nem fontos dolog,* — válaszolt Simone Gilbert. — Nem is írtam alá ezt a levelet.

— Maga *barátot* keresett, aki anyagilag támogassa.

— *Igen, ez igaz.*

— Miután nem sikerült a házasságközvetítő irodát megnyitni, — folytatta az elnök — maga *pikáns képeslapok hirdetéseire válaszolgatott, hogy így szerezzen barátot és igen sok jelentkező akadt.*

— *Nem is olyan sok,* — válaszolta a nő.

Az elnök ezután az áldozathoz való viszonyáról tett fel kérdéseket. Kiderült, hogy a gyilkos asszony a második emeleten lakott és folyton *lerázta szőnyegeit, pontosan szomszédnője ajtaja elé.* Az egész házat terrorizálta erőszakosságával.

— *De kérem, elnök úr, ő folyton kopogott a mennyezeten keresztül* — védekezett az asszony.

— Ez lehet, — válaszolta az elnök — *de azért még sem kellett volna megölni a szomszédnőjét.* A gyilkosság előtt ön névtelen levelezőlapot küldött Eugenie *Juoanotnak.* Azután meghalt az édesanyja. Véletlenül néhány órával halála előtt vitatkozott Eugénie Jouanot-val. *Ezért maga őt tette felelőssé anyja haláláért.*

Igen kérem, ez történt.

Ezután kiderült, hogy Simone Gilbert néhány órával anyja halála után a kapu elé hivatta Eugenie *Jouanot*-ot és amikor a lépcsőházban megjelent, *hat revolverlövéssel megölte.*

Még néhány tanut hallgattak ki. Valószínűleg ma estére hirdeti ki az esküdtszék az érdekes ügyben ítéletét.

Pozsonyig alacsony a Duna

A FÖLDMÍVELÉSI MINISZTÉRIUM vízrajzi osztálya jelenti:

A DUNA Komárom—Paks közt árad, máshol apad; Pozsonyig alacsony, lejebb közepes vízállású.

MAI DUNAI VÍZÁLLÁSOK: Schärding 242, Passau 547, Aschach 192, Struden 342, Stein 66, Bécs 60, Pozsony 243, Komárom 364, BUDAPEST 307, Paks 202, Baja 300, Mohács 340, Gombos 480, Ujvidék 418, Zimony 390.

A RÁBA Szentgotthárdnál —44.

A DRÁVA Barcsnál 25, Drávaszabolcsnál 150, Eszéknél 230.

A SZÁVA Bródnál 374.

A TISZA Tiszafürednél árad, máshol apad; alacsony vízállású.

MAI TISZAI VÍZÁLLÁSOK: Tiszaújlak —102, Vásárosnamény —114, Tokaj —23, Tiszafüred —4, Szolnok —10, Csongrád 44, Szeged 81.

A SZAMOS Csengernél —26.

A KÖRÖS Körösszakálnál —10, Békésnél —6, Gyománál —2.

A MAROS Makónál 26.

A BALATON Siófoknál 83.

A VELENCEI TÓ Agárdnál 87.

Tőzsdei árfolyamok az egész világból

Ingadozó irányzat az értéktőzsdén

Nyitáskor az értéktőzsde irányzata barátságos volt és úgy látszott, hogy folytatódnak a tegnapi árjavulások. A *Kőszén*, a *Solgó*, az *Urikányi*, *Rima* és a *Cukor* piacán az első kötések a tegnapi zárlatnál magasabb árfolyamokon jöttek létre és a Bauxitnál mutatkozó kínálattól eltekintve, a piac többi részvénye jól tartott árakon indult.

A tőzsdeidő későbbi folyamán a piac *üzlettelenné* vált és az emiatt jelentkező kedvetlenség láttára a holnapi rendezési napra való tekintettel is nyereségbiztosító eladások kezdődtek és ez a kínálat *megállította az árjavulást.* Egyes részvényeknél az árakat a tegnapi zárlat alá nyomta. A Bauxit 4, a Nagybátonyi 1.5, a Rima, a Salgó és a Vasútforgalmi 0.5 pengővel zárult alacsonyabban, mint tegnap, viszont a Kőszén, a Nasici, a Dreher és a Gumi 1, a Nova 0.5 pengőt meg tudott menteni mai nyereségéből.

A *kötvénypiac* irányzata barátságos, az 1914-es fővárosi kötvény további 2 pengővel javult.

Értéktőzsdei árfolyamok

	Előző zárlat	Előfordult kötések	Zárlat
Nemzeti Bank	156.—	156	156.—
Concordia-malom	2.—	2	2.—
Békéscsabai	—	6.50	6.50
Hungária-malom	15.—	14.75	14.75
Bauxit	127.—	121—123.5	123.—
Borsodi szén	—	5.2	5.2
Kohó	12.75	12.75	12.75
Kőszén	240.—	245—241	241.—
Nagybátonyi	36.5	35	35.—
Salgó	22.—	22.2—21.5	21.5
Urikányi	27.7	29.5—27.3	27.5
Fegyver	22.—	22	22.—
Ganz	11.05	11—10.8	10.8
Láng	—	—	24.—
Acél	19.—	19	19.—
Győri vagón	13.—	14	13.8
Rima	49.5	49.75—48.25	48.5
Nasici	59.—	61—60	60.—
Levante	—	0.25—0.30	0.25
Nova	10.5	11	11.—
Trőszt	36.8	36.9—36.5	36.7
Államvasút	4.25	—	4.75
Délcukor	68.5	68.5	68.5
Magyar cukor	58.75	60—58.5	58.75
Georgia	15.—	15	15.—
Dreher-Haggen.	117.—	—	118.—
Gschwindt	720.—	720	720.—
Gyapjúmosó	2.10	—	2.—
Goldberger	34.5	—	34.5
Magyar kender	9.50	—	9.50
Pamutipar	23.25	—	23.25
Szegedi kender	37.5	—	37.5
Chinoin	9.—	—	9.25
Wander	—	85	85.—
Brassói	19.75	19.75—20.25	20.—
Gumi	36.—	37.5—36.5	37.—
Vasuti forg.	12.25	12.25—11.75	11.75
Telefon	6.—	—	6.—
Államadósság, kötvények, záloglevelek:			
1939. évi ptjegy	100.—	100	100.—
1914. évi főv. 4.5%	282.—	284	284.—
1927. évi főv. 6%	77.25	77.25	77.25

Sertésvásár

A mai ferencvárosi sertésvásár összfelhajtása 2719 darab. Vásári állományból angol hússertés 184 darab. Az irányzat élénk.

Árak: uradalmi zsírsertés páronkint 340 kg-on felül 102—103.5, szedett sertés I. 98—102, kivételesen 103.5, III. 86—90, angol sonkasertés I. 97—101, II. 86—94, exportzsír márkázott 150 fillér kilogrammonkint.

Tartott a londoni értéktőzsde

London, július 6.

(A Magyarország külön tudósítójától.) A piacon általában tartott volt az irányzat. Aranyszélű papírok kezdeti árnyeresége később veszendőbe ment. Külföldi államkölcsönök közül braziliai kötvények árjavulásra tettek szert. Belföldi vasúti, nehézipari és motorértékek egy árnyalattal emelkedtek. Olajrészvények is barátságosabban alakultak, délafrikai aranybánya papírokban kisebb beszerzések történtek.

Mai árfolyamok (zárójelben az előző zárlat): Royal Dutch (33.875) 34.375, Anaconda (5) 5, Tanganyika (—) 3.75, Central Mining (14) 14.25), Canadian Pacific (4.25) 4.375, Rio Tinto (11.375) 11.50.

A nemzetközi devizaforgalomban az áreltolódások jelentéktelenek voltak. A dollár és font, valamint a font és a kontinentális valuták jegyzése az előző naphoz viszonyítva alig változott.

BÉCS: egyenetlen

Bécs, július 6. (Zárójelben az előző zárlat): Kreditanstalt (250.50) 250.50, Államvasút (15.50) 15.50, Alpesi (14.25) 13.80, Semperit (—) 73.50.

LIVERPOOL: nyugodt

Liverpool, július 6. *(A Magyarország tudósítójának távirata.)* Búza júliusra (3 sh 10.625 : 10.33 P) 3 sh 10.50 : 10.30 P, 3 sh 10.625 : 10.33 P; októberre (4 sh 2.375 : 11.16 P) 4 sh 2.25 : 11.13 P, 4 sh 2.375 : 11.16 P; decemberre (4 sh 4.50 : 11.62 P) 4 sh 4.375 : 11.59 P, 4 sh 4.375 : 11.59 P.

ROTTERDAM: tartott

Rotterdam, július 6. *(A Magyarország tudósítójának távirata.)* Búza júliusra (3.575) 3.40, szeptemberre (3.55) 3.575, novemberre (3.775) 3.80, januárra (4.—) 4.— holland forint 100 kg-ként; tengeri júliusra (89) 89.25, szeptemberre (88.25) 88.25, novemberre (89.75) 89.75, januárra (90.75) 91.25 holland forint 2000 kg-ként.

LONDONI FÉMTŐZSDE

Vörösréz tartott, ón tartott, ólom tartott, horgany tartott

London, július 6.

Jegyzések (zárójelben az előző zárlat): vörösréz standard (42¾—42⅞) —, 3 hónapra (43⅛—43⅜16) 43 1/16—43⅛, elektrolyt (48¾—49) —, ón 3 hónapra (229¾—224¾) 224½—224¾, későbbi (230) —, straits ón (238) —, ólom külföldi prompt (14⅝—14 11/16) 14⅝—14 11/16, későbbi (14⅝) 14¾—14 13/16, horgany prompt (14⅛—14¼) 14⅛—14¼, későbbi (14¼) 14⅜—14 7/16.

Az arany Londonban

Londoni aranyárfolyam: 148/6 sh.

Londoni devizák

London, július 6.

NewYork 4.6813, Montreal 4.69⅜, Párizs 176.72, Brüsszel 27.53½, Zürich 20.76⅝, Milánó 89.02, Madrid 42.25, Lisszabon 110.18, Stockholm 19.41½, Kopenhága 22.40, Amszterdam 8.81 15/16, Berlin 11.66½, Prága 136⅝, Athén 5.48, Szófia 3.80, Bukarest 6.55, Varsó 24.87, Belgrád 205, Oslo 19.90⅛, Helsinki 226.87, Buenos Aires 17, Moszkva 24.81.

Párizsi devizák

Párizs, július 6.

London 176.72, NewYork 37.75, Brüsszel 641.87, Milánó 198.70, Zürich 8.51, Amszterdam 2004, Berlin 1515.50.

Könyvelők, könyvszakértők figyelmébe!!
Megjelent dr. Lánkai István könyve
Az áruszámla szerkezete
Ára: 2.50 pengő.
Kapható Az Est könyvkereskedésében, Erzsébet-körút 18

Milyen történelmi titkokat árul el a magyar parasztházak ősi stílusa?

Egy építész vitacikke

A *Magyarország* hasábjain *Féja* Géza cikke nyoman megindult vitázáshoz mégegyszer hozzá szeretnék szólni. Mert örömmel láttam, hogy a vita megújultan tért vissza a magyar építészet sorskérdéséhez s mert *Bajcsy-Zsilinszky* Endre nagyszerű cikkeihez s bennük a téma új ábrázolásához néhány hozzáfűzni valóm lenne.

»*Tanuljunk építeni a néptől*«, írta lelkesült és lelkesítő cikkében *Bajcsy-Zsilinszky* Endre. Tanuljunk, de hogyan? Kissé kényes kérdés ez, mert építészeinknek népes — hálistennek egyre népesebb — csoportja lelkesedik ugyan a magyar parasztház szépségeiért, csodálja és élvezi a tornácok és az oromfalak százféle szépségét, a magyar paraszt bámulatos formatalálékonyságát, mégsem kerül sor a magyar parasztházban talált szépségek és történeti értékek művészeti felhasználásához. Mindez azzal függ össze, hogy nem tudjuk: *a magyar parasztházban olyan rendkívüli történeti értékek lappanganak, melyek közvetlenül a magyar művelődéstörténet ősi összetevőihez kapcsolódnak.*

Tragikus helyzet a mai magyar építész helyzete: kezében a magyar parasztművészet csodálatos építészeti anyaga s nem tud mit kezdeni ezzel az anyaggal, a lelkesedésen kívül. Bizonyos, hogy a paraszthäz formakincsében olyan adottságok és következések szunnyadnak, melyeknek építészeti hasznosítására csak *Lechner* Ödön- vagy *Bartók*-méretű zseni vállalkozhatik. Az is bizonyos azonban, hogy másfelől a magyar építészet ilyen irányú fejlődése attól is függ, hogy ha megszületik ez a zseni, már előmunkált szellemi talajba születhessék bele. Azzal tisztában kell lennünk, hogy a magyar parasztházban szunnyadó történeti tényezők egészen újszerű, szokatlan történeti és művészeti problémáknak sorát fogja felvetni. S ezeken a problémákon elsősorban az építészeknek kell elgondolkozniok. Ki fog derülni, hogy a magyar parasztházat jellemző s ma még egyszerűen csak szépségeknek tudott tényezők mögött olyan dolgok rejtőznek, melyek merőben másokká tették a magyar házban tárolódott építészeti tényezőket, mint amit az építész az európai építészetből ismert fel s amelyeken egész eddigi munkamódja, történetszemlélete, elképzelései felépültek. Ezeknek a történeti és művészeti tényezőknek mérlegeléséből viszont az európai építészet korszakainak és tereinek új, gátlástalan megítélése, kritikai átélése fog következni.

Mit írt Lechner Ödön a magyar nép építőstílusáról?

Az építészet történetének ebből a szabad kritikai átéléséből érkezhetik el a magyar építészet a lechner-ödöni tételnek kritikai alkalmazásához, mely ezt mondta:

Európa és a magyar parasztművészet »keresztezéséből« fog megszületni a magyar formanyelv.

A magyar parasztházról írta *Lechner* Ödön már 1906-ban: »*A magyar nemzeti stílus igenis megvan a magyar népnél; még pedig határozottan felismerhetően.* A járatos szem hamarosan megtalálja jellegzetes vonásait. Abban a szűk körben, melyben a nép az ő kis szükségleteit elégíti ki, bámulatosan kifejlődött és meghatóan konzerválódott e formanyelv mind a mai napig. Nekünk *ezt a magyar népstílust meg kell tanulnunk, mint valamely nyelvet; mint ahogyan megtanultuk a görög népstílust. Ki kell találnunk szabályait, bele kell mélyednünk sajátos szellemébe,* hogy majdan mint kultúremberek, beleviggyük e formák szellemét a mai kor nagyobb, fejlettebb, sőt monumentális feladataiba és innét a többi művészetbe. Ezen nincs nevetni, gúnyolni, kicsinyelni való s nem is olyan lehetetlenség, mint amilyennek feltüntetik«.

Bajcsy-Zsilinszky Endre *ösztönösen magyar történelemszemlélete újból ennek az örök magyar gondolatnak adott hangot.* Valóban: a magyar építészet jövendője azon fog múlni, hogyan fogja vérévé tenni a magyar paraszthäz kincsállományának szellemét.

A paraszthäz „szabályai" és „szelleme"

A legteljesebb mértékben vallom, amit *Bajcsy-Zsilinszky* Endre, *Tóth* Kálmán, *Padányi Gulyás* Jenő, *Tóth* János és *Nászay* Miklós gyüjtőmunkájáról megírt. Hadd említsem meg még *Vargha* László nevét, aki *Győrffy* István *Néprajzi Intézetében* e gyüjtőmunkán leginkább a kor színvonalán álló módon dolgozik. De rá kell mutatnom arra is, hogy ennek a munkának negatív oldalai is vannak. *A gyüjtőmunka csak egyik oldalát nyujtja a kivánt célnak.* Másik oldala a *paraszthäz történeti összefüggéseinek* felderítése lenne. S ebben az értelemben s az összefüggések oktatása tekintetében *Lechner* Ödön óta nem történt semmi. Ma sem ismerjük a magyar paraszthäznak sem »szabályait«, sem »szellemét«.

Ma az építész, ha foglalkozik a paraszthäzzal, csak mint esztétikumot szemléli. Aszerint, hogy milyen lelki beállítottsága van, kiéli lelkesedését a tornácokban, az oromfalakban, a paraszti ornamentikában s (*Kékessy* Tibor legutóbbi cikke bizonyság erre) a falszinekben. Az építészek rajongása és a kivánt cél között még sok minden vár előkészítésre. Az esztétikumon innen van a magyar paraszthäznak olyan tényező csoportja, mégpedig éppen az építész számára, melynek mentén lépésről-lépésre szabaddá válik majd az út a paraszthäzban szunnyadó adottságok építészeti hasznosításához. Ezt a tényezőcsoportot a paraszthäz történeti összetevőinek felderítése fogja megvilágositani.

Leghelyesebb lesz történeti példákkel rávilágítanom arra, miről van tulajdonképpen szó. Elsőnek egy elfelejtett nagy magyar kutató emlékét idézem: *Huszka* József példaadó munkásságát. Annak a munkának, melyet ma építészgyüjtőink végeznek, *Huszka* József volt első és bármilyen különösen hangzik is — ebben a minőségében *a magyar építészetnek is iránymutató hőse.* Felmérésekkel, rajzolással végezte gyüjtését a 70—80-as évek Erdélyében. Fényképező gépe még nem lehetett, viszont érdekes összehasonlító munkával elemezni kezdte gyüjtésének részleteit. *A székely házról irt könyve* zseniális felvázolása volt egy kérdéscsoportnak, melynek végső kifejtésében még mindig adósai vagyunk ennek a tősgyökeresen magyar kutatónak. A magyar díszítőművészet analizise terén *Huszka* Józsefé annak a nagyjelentőségű tudományos felfedezésnek érdeme is, mely a magyar paraszti ornamentikában *honfoglaláskori iráni* összetevők jelenlétét mutatta ki.

x **Kimondhatatlan öröm, ha rövid idő** alatt egyszerű, de nem költséges módon az arcbőr frissé, gyengéddé, elevenné és fiatalossá válik. Ezek vonzzák a férfiszemeket és irigylésreméltóvá teszik a nőket. A Leton szappanhoz mellékelt használati utasítást pontosan követve, mindenki el lesz ragadtatva a gyors eredménytől. Egészen elsőrangú válogatott anyagból készül. Tartalmaz nemes krémanyagokat. Ezáltal a mosdás oly érzést kelt, mintha az arc krémfürdőt vett volna. Ezek a tulajdonságok tették közkedveltté a nők, férfiak és gyermekek százezreinél a krémes Leton szappant. Kezdje el még ma a Leton szappan arcápolást. Egy kiadós darab Leton szappan ára 96 fillér. Kapható mindenütt és a főraktárban: Hunnia laboratórium, VII., Erzsébet körút 56.

„A cigánycsászár palotája" és „Auskrystallisierter Csárdás"

Rendkívül érdekes és a legszorosabban idetartozó téma, hogy *Huszka József*nek *ez az etnológiai felfedezése meglepően hamar különös eredményeket érlelt meg — a magyar építészetben. Lechner* Ödön képzeletét ez a felfedezés terelte a parasztművészet köréhez. Huszka felfedezése vezette az Iparművészeti Múzeum-palota homlokzatán az indus építészeti elemek szerepeltetéséhez. Ez tudományos értelemben Lechnertől talán hiba volt, művészeti értelemben azonban annál kevésbé. Kiváló történészeink s mai építészeink *Lechnernek ezt a tettét nem is érintik és meg sem bocsátják.* A művésznek azonban minden szabad, csak elhitető erő kell művészeti vállalkozásához. Az öreg *Huszka* beszélte nekem, hogy ő *Lechnernek*, akihez egyébként igen meleg barátság fűzte, súlyos szemrehányást tett, mert *félreértette tudományos felfedezésének értelmét*, amikor az indus építészet elemei felé terelte a kérdést.

Bizonyos, hogy *Huszka*nak ez a beavatkozása Lechnerre s művészetének későbbi alakulására sorsdöntő kihatású volt: elfordította *Huszka* felfedezésének további hasznosításától. Hozzájárult a dolgok ilyen alakulásához természetesen az a gyülölködésig mélyülő ellenzés is, (méltó párja a néhány évvel később *Ady*, majd *Bartók* és *Kodály* ellen kicsattant áradalharcnak), mely ezt a-rendkívüli s egyedülálló művet, születésekor fogadta. (*Tóth* Béla járt elől az értetlenségben s a hírlapi ostromban. A *cigánycsászár palotájának* gúnyolta az Iparművészeti Múzeum palotáját. Magyar létére sokkal kevesebb megértéssel volt ezzel a remekművel szemben, mint például a Vigadó iránt a dán *Theopil Hansen: auskrystallisierter Csárdás*nak nevezte, de nem gúnyolódásból, hanem őszintén átérzett csodálatának akart ezzel kifejezést adni.) Amennyire nem volt kifogásolható s ma sem az s nem is lesz Lechner Ödönnek művészeti tette, hogy képzelete nagy ugrásokkal az indus művészetnél kötött ki, annyira nagy, fájdalom, jóvátehetetlen hiba volt *Huszka* József beavatkozása egy nagy művész alkotóműhelyének titkaiba.

Lechner Ödön és a magyar parasztművészet kapcsolatában egyet sohasem szabad elfelejteni: az Iparművészeti Múzeum palotája az építészet különféle tereinek és korszakainak páratlan gazdasági szintézise. Sohasem szabad felednünk, hogy ezek között a terek és korszakok között *az indus építészet egyes elemeit a magyar parasztművészet történeti összefüggéseinek egy valamilyen egyéni »magyarázata« sodorta az Iparművészeti Múzeum-palota homlokzatára.* Hogy mekkora volt ennek az egyéni magyarázatnak tudományos tévedése, ma már mellékes kérdés. Főkérdés ma s lesz is mindig ennek a remekműnek létében csak az, hogy egyedül áll az építészetben.

Bartók és Kodály példája

Másik példa *Bartók* és *Kodály* példája. Sokan és sokszor hivatkoznak erre a két nagy magyar alkotóművészre. Ha azonban munkásságuknak megítélésére bármilyen vonatkozásban is szó kerül, nagy hiba lenne meg nem magyarázni, hogy ha ugyan ők mint a parasztzene gyüjtői indultak meg mérhetetlen jelentőségűvé nőtt pályájukon, mégsem lehet ma gyüjtőkként néznünk tevékenységüket. Azért gyüjtötték a parasztzene ősi emlékeit, hogy szigorúan tudományos eljárással majd meghatározzák ennek a parasztzenének történeti összefüggéseit. Ez a munkájuk betetőzése volt gyüjtőtevékenységüknek. Mert *Bartók* és *Kodály* meghatározták a parasztzene alaptermészetét, elkülönítették egymástól külön rétegeit és megállapították a középázsiai pentatonikus hangrendszerhez való tartozását, ritmus- és hangzásbeli tulajdonságait. Az utóbbi években *Szabolcsi* Bence további lépésekkel vitte előre ezt a munkát. El lehet mondanunk, hogy *Bartók* és *Kodály* művészete *a magyar parasztzenének ezekre az alaptulajdonságaira épült, szintén, mint egy rendkívül gazdag szövedékű szintézis.*

A magyar paraszthäz gyüjtése mellett rámutatok tehát arra, hogy ennek a munkának csak akkor lesz jelentősége, ha melléje a paraszthäz történeti összetevőinek, alaptermészetének felderítésére irányuló munka is társul. Ezért hivatkoztam *Lechner, Huszka* és *Bartókék* példájára. Tudatosítani kell a magyar építészekben a magyar paraszthäz történeti hovatartozásának kérdéseit. A magyar paraszthäz — kutatásaim eredménye szerint — a Pontusz-Taurusz körzet évezredes házkultúrájának tartozéka: alaprajz, formák, épületszerkezetek hármas azonossága vezetett ehhez a tételhez. Ha viszont azoknak a részleteknek, melyekben »latin« elemek mutatkoznak a magyar paraszthäzon, építészgyüjtőink az érdemeltnél nagyobb jelentőséget tulajdonítanának, ugyanabba a tévedésbe fognak esni, mint amit homlokzatdíszítő művészeinknél elítélnek. A kockafejezetre s egyéb még középkori behatásra már *Huszka* rámutatott. Ezek azonban csak felületi adalékok a magyar paraszthäz igazi szervezetén: *iráni alépítményén.* Ha nem csalódom, *iráni szervezete olyan alapvető jelensége a magyar paraszthäznak, mint a magyar parasztzene esetében a pentatónikus hangrendszer.* Ha valóban ez a helyzet, akkor ez a tünetmegállapítás szinte méret és majd a paraszthäzhoz kapcsolódó egyéni érzelmeknek, valamint művészeti vállalkozásoknak.

Még egyszer összefoglalva az elmondottakat: igyekeznünk kell a magyar paraszthäz adottságai mögött rejtőző történeti folyamatokat megérteni, hogy tanulhassunk belőlük. Rendkívüli jelentőségű dolgokról van szó.

A magyar építészet kivánt és vágyott megujhodása kihat majd az egész magyarság lelkiéletének megujhodására. Társadalmi akarat indítja el ennek a megujhodásnak folyamatát. Igy történt a Vigadó születése is, így indult meg Lechner Ödön pályája. Nyomában egy egész építésznemzedék izzóan magyar munkája hullámzott.

Ennek a megujhodásnak útjában áll *a külföldi építészetnek nem az egészséges hatása, hanem az a dobpergésszerű propagandája* és a külföldinek hazai propagandájával szemben nemzeti propaganda kell. Ezt végezte a »*Magyarország*« *Féja Géza* nyomán. A visszhang mutatta, menynyire szükség van minderre...

Az idegen »stílus«, a »korszerű« építészet propagandája ott vét, hogy a hagyományokat eltaszítja magától s ezzel a magyar hagyományok megbecsülését üti agyon. Az egymással szemben álló irányzatok is szervesen nőnek, egyik a másikból. S ezért Európa szempontjából is nagyjelentőségű kérdések azok, melyekkel a magyar építészet tusakszik. A nemzeti célok mögött az építészet európai megujhodását váró irányzatok is feszítik vitorlájukat.

Vámos Ferenc

A kezdődő érelmeszesedés kezelésében reggel éhgyomorra egy kis pohár természetes »**Ferenc József**« keserűvíz megfelelő bélműködést, jó emésztést és kielégítő anyagcserét biztosít s így jelentősen hozzájárulhat a magas vérnyomás leszállításához. Kérdezze meg orvosát!

Amiből hazánkban mindenki biztosan megélhet!

Hasznos tanácsok!

Irta: SEILER ERNŐ. Ára 3.— pengő

Kapható Az Est könyvesboltjában, Erzsébet-körút 18-20.

Csáky István gróf beszéde a magyar külpolitikáról

Ragaszkodunk a tengelypolitikához, barátaink mellé válságos időkben is kiállunk, anélkül, hogy túlzásokba esnénk

Sopron, július 31.

A soproni nyári egyetem megnyitó ünnepségén *Wälder* Gyula rektor megnyitója után beszédet mondott gróf *Csáky* István külügyminiszter. Beszéde bevezetésében a politika tudományával foglalkozott.

— Az igazi politika nagy analitikai készséget és szintetikai érzéket kíván meg, továbbá tapasztalatot és bizonyos előképzettséget, különben — zseniktől eltekintve — kevesen tudnak helyes politikai diagnózist felállítani. A politikának a művészethez való hasonlóságából kifolyólag az igazi politikus legnagyobb ereje az intuició. Talán ez a körülmény magyarázza meg, hogy *annyi történelmet csináló államférfiút és politikust, valamint feltalálót találunk éppen az autodidakták soraiban.* Az igazi államférfiúra a legnagyobb veszély, hogy kizárólag politikussá válik, vagyis hogy a szakértelem és a logika rabjává lesz. Kompromisszumokat keres tapasztalati alapon, amikor teremtenie kellene, vagy okvetlenül kreálni akar, amikor továbbfejlesztésről, vagy az élet és helyzet egymáshoz idomításáról van szó.

Ezután így folytatta:

— Nem mulaszthatom el az alkalmat, hogy néhány szót szóljak *az ország praktikus politikai elgondolásairól is.* Az államok egymás mellett élését *a földrajzi helyzet, a történelmi mult és a gazdasági egymásrautaltság* szabja meg. Hozzájárul ehhez, mint külön tényező, a jövőbe vetett remény és a multban elszenvedett igazságtalanság érzete. Egy nemzet társadalma ösztönszerűleg mindennél csalhatatlanabbul *megérzi a veszélyeket, vagy a várható előnyöket.* Ezt a folyamatot csak az a lelki, sokszor megmagyarázhatatlan jelenség zavarja, amelyet *szimpátiának* vagy *antipátiának* neveznek. Gyakran nehéz volna megmondani, hogy miért *szimpatikus,* vagy miért *antipatikus* egy nép előtt a másik nép. *De a praktikus politikusnak ezzel a népérzéssel számolnia kell, akár érti, akár nem.*

— Ha tükörképet vetítenék Magyarország politikai lelki hangulatáról a hallgatóság elé, megállapítható volna, hogy *becsületes őszinteséggel ösztönszerűleg is ragaszkodunk a tengelyhatalmak politikájához.* Meggyőződésem, hogy ez az ifjú, törhetetlen, dinamikus politikai erőképlet a jövőt is erősen befolyásolja. Tudatában vagyunk annak, hogy *nincs olyan magyar érdek, amely ellentétben állna a tengely érdekeivel* s hogy az évszázados együttélés, vagy kulturközösség *őszinte és meghitt kapcsolatokat fejlesztett Magyarország, Németország és Olaszország között.*

Amiért az előbb mondottakat újból hangsúlyoztam, annak főoka az, hogy szükségét érzem annak, hogy illetékes helyről újból és újból megállapíttassék, hogy *a magyar nemzet egyenes úton jár, senkit nem által, erőviszonyait barátai előtt nyugodtan feltárja, elhatározottságát barátai mellett annál erőteljesebben kihangsúlyozza, minél jobban támadják azokat akár belföldön, akár külföldön. Nehéz időkben lehet a barátot megismerni és azt meg is becsülik akkor, ha éppen a válságos időkben nem vonul a meglapulás úgynevezett bölcsesége mögé, hanem nyugodtan kiáll barátai mellett anélkül, hogy túlzásokba esnék és erőviszonyait állandóan szem előtt tartja úgy morális, mint fizikai téren.*

Azt hiszem, meg fogja hozni a gyümölcsét az az őszinteség, amellyel a legutóbbi időkben is megmutattuk barátaink előtt, hogy ránk számítani lehet, mert a nemzet hitelképességét, a nemzet becsületét mindennél többre tartjuk és annak megóvása érdekében minden kockázatot vállalunk.

Békés nép vagyunk mindaddig, amíg minket is békében hagynak. Ez nem jelenti, hogy a legkisebb jogunkról is lemondunk, mert csak halálraítélt népek kötnek kompromisszumokat önmagukkal. (Viharos taps és éljenzés.) Tudatában vagyunk annak, hogy igen súlyos időkben élünk. De voltak már nehéz idők országunk fölött és mindig átéltük őket. Ez leginkább bizonyítja, hogy létezésünk és fejlődésünk történelmi szükségesség.

Mérsékelt nemzet is vagyunk, *jussunknál többet senkitől sem követelünk* és a legboldogabb ember én volnék, ha minden szomszédunkkal olyan bizalmi atmoszféra fejlődhetnék ki, amelyben nem nyerne tápot a gyanakvás még akkor sem, ha itt vagy ott egy-egy meggondolatlan cselekedet történik vagy káros szó hangzik el. Persze ez nemcsak tőlünk függ. Ismerjük azonban azokat *a külső és belső nehézségeket is,* amelyek egyikmásik szomszédállamunkat akadályozzák abban, hogy a magyar nemzet által annyira kívánatosnak tartott bizalmi légkör kifejlődéséhez tevékenyen hozzájáruljanak. És éppen ezért, mert ismerjük, *lehetetlent vagy időszerűtlent senkitől nem kívánunk.*

Az építőmunka, amelyet a kormány belpolitikájában folytat, természetesen a külpolitikára is kiterjed. Nem fogunk egy alkalmat sem elmulasztani, hogy az ország belső nyugalmát, fejlődését nyugodt és megbízható külpolitikával támasszuk alá. Remélem, hogy ezt a célkitűzést nem fogják túlságosan zavarni. Türelmünk, amint már bebizonyítottuk, van éppen elég, megértőek is tudunk lenni, mert elszánt lelkű, határozott nemzetté érlelt meg minket a sors.

Minél több hónap telik el, annál komolyabb erőtényezőt jelenthet a katonailag, erkölcsileg és gazdaságilag felkészülő Magyarország mindenkinek. Ami még inkább lehetővé teszi a magyar kormánynak, hogy önérzetes, nyugodt, türelmes, de erélyes külpolitikát folytathasson. Ez nem egyszer elmegy az engedékenység határáig, mert ezt egy erősbödő ország erejének biztos tudatában megenheti magának.

Gyakran hallom külföldiektől, akik Magyarországra jönnek, hogy olyan ez az ország, mint egy oázis. Sokkal nagyobb államokkal összehasonlítva is, amelyeken azonban úrrá lett az idegesség. *Ezt a nyugodt, békés oázist kívánjuk fentartani, megerősíteni és biztosítani a magyar föld lakói és azok részére, akik látogatásukkal megtisztelnek bennünket.* Ha azután hazájukba visszatérnek vagy az országban szétszélednek, vigyék magukkal az ideges világrészekbe vagy az ideges országtájakra azt a nyugalmat, amelyet *egy erős kormány egy elszánt néppel a háta mögött nemzete részére megteremtett és fentartani óhajt minden idők viszontagságai között.*

Gróf *Csáky* István külügyminiszter nagy tetszéssel fogadott beszéde után *Szily* Kálmán államtitkár, a kultuszminiszter nevében köszöntötte a soproni nyári egyetemet.

Világrekordkísérlet

170 órája repül két amerikai pilóta

Springfield, július 31.

A *Moody* fivérek könnyű repülőgépükkel *170 órája a levegőben vannak és megkísérlik a repülési idő tartamrekord megdöntését, ami jelenleg 210 óra.* A két pilóta élelmezését úgy látják el, hogy a repülőgépről *kötélre erősített horoggal húzzák fel az élelmiszercsomagokat.*

Robbanás egy diák-laboratóriumban öt sebesülttel

Súlyos szerencsétlenség történt ma délben a Szondy ucca 93. számú házban, *Komját* Artúr magánzó lakásán. Komját két fiát: a 18 éves Istvánt és a 9 éves Pált meglátogatta három barátjuk: *Boér* Gábor, a TESz igazgatójának húszéves fia és vitéz *Egressy* Imre bankigazgató két fia: a 14 éves Imre és a 9 éves Zoltán. A fiúk már néhány nappal ezelőtt miniatür laboratóriumot rendeztek be Komjátéknál. Elhatározták, hogy patronokat csinálnak.

A mai munka közben egy tégely eddig még ki nem derített okból felrobbant. A többi lakó ijedten szaladt az udvarra, nem tudták, hogy mi történt. A Komját-lakásból segélykiáltások hangzottak. Azonnal értesítették a történtekről a mentőket, ezek két autóval vonultak ki. Mind az *öt fiú megsebesült. Boér Gábor és Egressy Imre súlyosabban.* Boér a hasán és mellén szenvedett komoly sebesüléseket, a Rókusban az első műtét során tíz sörétet távolítottak el testéből. Egressy Imrének jobbkarját szakította fel a robbanás, jobb hüvelykujja összezúzódott.

8899 pengőt találtak egy virágárus koldusasszonynál

Úgylátszik *jó üzlet a virágárusítás.* Ezt a következtetést volt kénytelen levonni ma délelőtt a rendőrség egy előállítással kapcsolatban. Ma reggel a *Rózsák terén* az egyik rendőr egy rongyos, töpörödött öregaszonyra lett figyelmes, aki karján kosárban virágcsokrokat vitt. A rendőr természetesen azt hitte, hogy az öregasszony a virágokat el akarja adni és ezért figyelte, hogy esetleg *tetten érje engedélynélküli virágárusításon.* Az öregasszony nem vette észre a figyelő rendőrt és *elbújt a Rózsák terén levő templom mögött.* A rendőr legnagyobb meglepetésére azt látta, hogy *az asszony kabátja zsebéből százas bankjegyeket húz elő és azokat számolja.* Arra gondolva, hogy valami bűncselekményből származik a pénz, *az öregasszony mellé lépett és felszólította, hogy kövesse a főkapitányságra.*

A rendőrségen megállapították, hogy az asszony özvegy *Hartmann* Vilmosné, *Waldmann* Róza, 75 éves virágárusnő. Megmotozták. A motozás feltűnő eredménnyel fejeződött be: *találtak nála 30 darab százpengőst, négy darab tízpengőst, egy ötpengős bankjegyet, 54 pengő értékben egy- és kétpengős ezüstpénzt, ezenkívül két takarékkönyvet, melyek közül az egyik 1400 pengőről, a másik pedig 4400 pengőről szólt.* Megállapították azt is, hogy Hartmannné nővére közsegélyből él, a VII. kerületi elöljáróság fizeti lakását, ebedjét és minden nap egy liter tejet is kap.

A két takarékkönyvön és a 3099 pengőn kívül találtak nála elrejtve még *egy aranygyűrűt, egy aranyláncot és egy pár aranyfülbevalót is.* Megkérdezték, hogy honnan szerezte az ékszereket és a pénzt és a két takarékkönyvet. Hartmannné azt mondta, hogy *ötven éve virágárusításból él.* A virággal kereste a sok pénzt, de nem meri lakásán hagyni, nehogy ellopják és ezért *állandóan magánál tartja.* Azért kértek segélyt a várostól, mert attól tartott, hogy megtudják, milyen vagyonos és akkor majd kifosztják.

Hartmannét kihallgatása után elbocsátották a rendőrségről, miután *a gazdag koldusasszony* ellen semmiféle terhelő adatot nem tudtak megállapítani. A történtekről természetesen értesítették a VII. kerületi elöljáróságot, hogy a segélynyujtást azonnal vonják meg Hartmannétól, hiszen vagyonából bőségesen meg tud élni.

CORVIN-VÁSÁR

Ó, XX. század!

Megváltoztatják a politikai keresztneveket

Mint Madridból jelentik, a spanyol hatóságok kitörlik az anyakönyvekből a politikai jellegű keresztneveket, melyeket a polgárháború idejének egyes újszülöttei kaptak a köztársasági Spanyolország területén. Spanyolország mai vezetői ezeket a neveket nem is tekintik keresztneveknek, hanem csupán politikai neveknek s az igazságügyminisztérium elrendelte, hogy valódi keresztnevekkel helyettesítsék őket. Körülbelül 100 gyermeknek, többnyire leánynak a nevét már meg is változtatták az anyakönyvekben. Sok újszülött leánygyermek kapta a köztársasági kormányzat idején a »Szabadság« nevet, néhányat »Pasionaria«-nak neveztek el a hirhedt vörös női politikusról. Kitörölték, illetőleg kitörlik a »Háborúvirág«, »Egyesülés«, »Harmónia«, »Haladás« és »Október« neveket is.

Ólórai lebegés ejtőernyőn

Különös baleset történt a neyworki világkiállításon. Egy házaspár, mely ejtőernyőn ugrott le a kiállítás 76 méteres tornyának tetejéről, körülbelül negyven méter magasságban megakadt. Ejtőernyőjük belebonyolódott a négy drót egyikébe, melyek az ernyők szabályos esését irányítják. Hatalmas tömeg gyűlt össze a látványra a torony körül. Nemsokára karosszékeket is hoztak és két dollárért adták bérbe. Fényszórókkal világították az ejtőernyős férjre és feleségére, akik eleinte tréfásan fogták fel a dolgot, de mikor egymásután teltek az órák, lassanként kezdték kellemetlenül érezni magukat. Öt órai erőfeszítés után sikerült őket végül is leszállítani.

Lloyd George Baldwin-ribizlije

Kent grófság mezőgazdasági kiállítását Lloyd George volt miniszterelnök nyitja meg. A híres politikus szenvedélyes gazda és maga is szerepel a kiállítók között többféle gyümölccsel, köztük egy újfajta fekete ribizlivel, melyet ő tenyésztett ki és Baldwin-ribizlinek nevezett el, híres politikai ellenfeléről.

Biblia a rádióban

Az angol rádióban sorozatosan előadnak több dramatizált bibliai történetet. Az első Ruth története lesz. A szövegben semmi változtatást nem tettek, csupán néhány sort hagytak ki. Híres színészek és színésznők mondják mikrofonba a biblia szavait.

Rádióhallgatók „Noé bárkájában"

Az angol rádió sorshúzás útján kiválasztott nyolc hallgatója állati hangokat fog utánozni egy hangjátékban, melynek címe: »Noé bárkája«. Nem tanulják meg előre »szerepeiket«, csak a mikrofon előtt mondják majd nekik, hogy melyik állat hangját kell utánozniok.

Kelet-Európába és Közép-Keletre is küld Anglia hadirepülőket gyakorlóútra

London, július 14. A *Daily Telegraph* jelentése szerint Anglia nagyobbszámú katonai repülőgépet szándékszik gyakorlóútra a *keleteurópai és közelkeleti államokba küldeni.* A repülőgépek olyan államokat látogatnának meg, amelyek *háború esetén Anglia szövetségesei.* aVlószínű, hogy a repülők Franciaország, a Földközi-tenger, Egyiptom és Törökország fölött repülnek majd el.

Rendkívül nagyméretű orosz-japán katonai előkészületek a mongol-mandsu határon

Hailar, július 14.

(A Magyarország és a United Press tudósítójától.) Külön tudósítónk, *Morris,* háromnapos körutazáson bejárta a mandsu-mongol haretér 800 km-es szakaszát. A látottakról az alábbiakat táviratozta:

— Amerre jártam, mindenütt *rendkívül nagyméretű katonai előkészületeket tapasztaltam.* Mind Japán, mind Szovjet-Oroszország részéről *nagyarányú csapatösszevonások* történtek a határon és mindkét fél nagy mennyiségben állította fel a modern haditechnika által termelt harcieszközöket: tüzérséget, repülőflottát, légvédelmi erőket, harcikocsikat stb. Mindez az előkészület szemmelláthatólag egy célt szolgál: *készen állni egy komolyabb összeütközésre,* amely mellett szinte jelentéktelen epizóddá törpülnek majd a mostani incidensek. Ezek az incidensek, amelyek a szovjet-mongol csapatok *visszavonulásával,* úgy látszik, legalább is egyelőre *végetértek,* kézenfekvően bebizonyították, hogy Japán katonailag mind szárazon, mind a levegőben *fölényben van.*

A nagyszabású előkészületek ellenére — mondja tovább a tudósító távirata — úgy vettem észre, hogy a Szovjet pillanatnyilag *nem készül újabb hadműveletre,* amelynek célja a külső mongol mandsu határ újabb megvonásának kierőszakolása volna. Másfelől viszont azt is tapasztaltam, hogy *japán részről tiszteletben tartják a külső mongol határt* és nem tapasztalható olyan szándék, hogy a japán csapatok át akarnák lépni ezt a határvonalat. Érdekes módon feltűnt az is, hogy a japán csapatok nem folytattak hadműveleteket a csangkufengi dombok ellen, ahonnan a tavaly nyári összetűzés után történt megegyezés értelmében visszavonták csapataikat.

ÁLLATSEREGLET

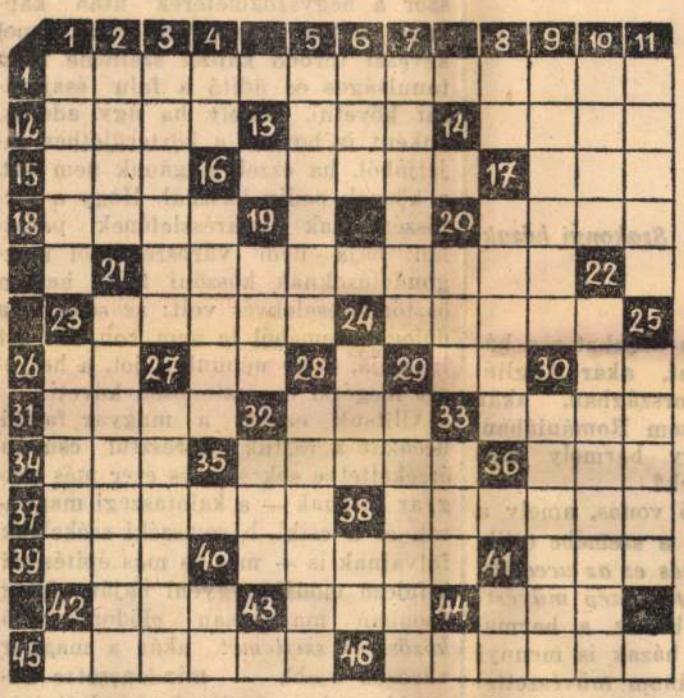

VÍZSZINTES:

1. Örökbecsű olvasmánya a gyermekeknek
12. Looping the .... (pilótabravúr)
13. Rákóczi egyik bujdosótársa
14. Férfinév
15. Illetve — röv.
16. Balkáni uralkodó
17. I. Z. W.
18. Énekesmadár
20. Irat
21. Krokodilusfaj
23. Elegyenget
24. Gyászol
26. Nevelő
27. Az olaj tud. röv.
29. A multidő ragja
30. Re párja
31. Érték
32. Adásvétel tárgya
33. Állati férőhely
34. Bűnös — mássalhangzói
35. Múzsa
36. Sapka közepe
37. Jóelőre figyelmeztet (2 szó)
38. Nagyhatalom
39. Ez a lap levelezőlap
40. Partnere
41. Hónap röv.
42. Ének, nóta

FÜGGŐLEGES:

1. Költői műfaj (névelővel)
2. .... me tangere!
3. »Elvégeznivalói«
4. E. P.
5. A szűk cipő
6. Fül — angolul
7. Fodrászmunka
8. Tojás — németül
9. Tűzből pattan ki
10. Balti nemzet
11. Egy USA-államba való
16. Bot is, eső is lehet
17. Főütőér
19. Dagover keresztneve
20. Idegen címzésrövidítés
21. Fájdalmat érző
22. Ilyen az éghajlat az egyenlítő vidékén
23. Nem ebből
24. Időmérő
25. Testforma
27. Gépalkatrész
28. Miskárolt disznó
29. Parancsot ad
30. Elavult büntetőeszköz
32. Német fosztóképző
33. Verona fele
38. Vissza: vigyázás a dolga
40. Folyadék
41. A. V.

FOKOZÓDIK A MELEG

A Meteorológiai Intézet jelenti július 14-én délben:

A napok óta uralmon volt északnyugati-nyugati légáramlás egész Európában megszűnt és helyébe délnyugati légmozgás lépett. A délnyugati légtömegek előnyomulása következtében a hőmérséklet mindenütt erőteljesen emelkedik.

Hazánkban a hőmérséklet már tegnap sok helyen elérte a 26—28 fokot, de az éjszakai lehűlés még igen erős maradt és a talajmenti rétegben északkeleten ismét 3—5 fok körüli értékeket észleltek. Délután egyes helyeken még kisebb zápor és Kárpát-alján zivatar is volt. Körösmezőn 4 mm zivataros eső esett. Ma délelőtt országszerte túlnyomóan derült volt az idő és a felmelegedés már a délelőtti órákban megközelítette a 30 fokot.

Európában ma reggel a tengerszintre átszámított légnyomás legmagasabb értéke 766 mm Oroszország nyugati részén, a legalacsonyabb értéke 747 mm Irország felett.

A Balaton vizének hőfoka ma reggel Keszthelyen 25, Balatonbogláron és Balatonfüreden 23, Siófokon 24, Balatonkenesén 22 fok. A Duna vízhőmérséklete Budapesten 20 fok volt.

Budapesten ma

délben a hőmérséklet 28 Celsius fok,

a tengerszintre átszámított légnyomás 763 mm, gyengén süllyedő.

Várható időjárás a következő 24 órára:

Délnyugati szél. Az ország keleti felében kevés felhő, nyugaton felhőátvonulások és néhány helyen záporeső vagy zivatar. A meleg fokozódik.

20 fok felett lesz este a hőmérséklet Budapesten

Részletesebb időjelzés Budapestre a következő tizenkét órára:

Gyenge délnyugati szél. Valamivel több felhő. Esti hőmérséklet 20 fokon felül.

1849 Július 15.

Ezen a napon vívta meg Görgey Artúr tábornok honvédserege az úgynevezett 2. váci csatát, amelyben a Komárom felől Vác közelébe érkezett honvédcsapatok Sass tábornok orosz hadtestét, a város melletti Hétkápolna körül és a Gombás patak mentén vívott kemény harcok árán, Duka és Sződ felé visszaszorították.

Munkásszerencsétlenség a Vezér és Bazsarózsa ucca sarkán

A *Vezér* ucca és a *Bazsarózsa* ucca sarkán csatornaépítés közben halálos *munkásszerencsétlenség* történt. A munkások mintegy négy méter mélységben dolgoztak. Az eddigi megállapítások szerint az oldalfalak roszszul voltak kitámasztva és a föld a munkásokra zuhant. Négy munkást temettek maguk alá a földtömegek. Közülük ketten kimásztak a föld alól, a harmadikat, *Bokor* Imre napszámost a tűzoltók szabadították ki, negyedik társukat, *Károly* László szerelőt azonban nem tudták kimenteni. Csak másfél órai munka után találtak rá, de ekkor *már halott volt.* A hatóságok megindították a vizsgálatot.

Legkisebb teljesítménynél is költségmegtérítés 40% jutalék

VII., Erzsébet-körút 21. I. 8.

Könyvelők, könyvszakértők figyelmébe
Megjelent dr. Lánkai István könyve
Az áruszámla szerkezete
Ára 2.50 pengő.
Kapható Az Est könyvkereskedésében, Erzsébet-körút 18

A magyar népnek van építőstílusa

Irta: Bajcsy-Zsilinszky Endre

A mult század harmadik harmadában a kossuthi jobbágyfölszabadítás alkotmányos, gazdasági és szociális továbbfejlesztése a népszínművek idealizált műparasztjainak csinált nótái és hamis kurjongatásai közben sikkadt el. A háború óta eltelt két évtized abban is különbözik a századfordulótól a magyar dolgokban, hogy bár a jobbágyfölszabadítás alkotmányos, gazdasági és szociális betetőzése még most is mesterére vár, viszont a századforduló idétlen parasztidealizálása mostanában az *ellenkező* idétlenségbe lendült: divattá vált valósággal a Széchenyi, Ady, Móricz Zsigmond jogos, helyes, hasznos, sőt nélkülözhetetlen, de sokszor keserű faji és nemzeti önbírálatának rosszhiszemű eltorzítása. Ez a divatos torzkép már nemcsak a magyar hibákra mutat rá, hanem elvitat minden felsőbb művelődéstermő és társadalomépítő készséget és tehetséget a mi népünktől — szélső nacionalista jelszavak jótékony árnyékában.

Közben élesszemű és művelt magyar katonák fölfedezik *az ősi magyar katonai — nem erényeket, hanem — formákat*, amelyek főleg a magyar paraszti nép lelkében, emlékezésében, idegeiben élnek. *Bartók* és *Kodály* fölfedezi zenei anyanyelvünket a nép dalaiban. Mások a tiszta magyar népi nyelv elemzése során rájönnek népünk lelkének őseredeti dinamizmusára, melynek csak árnyéka, kisegítő eszköze a sokat kárhoztatott magyar passzivitás s a passzív rezisztencia. *A magyar építőstíluson töprengő fiatal építészeink szintén a magyar néphez fordulnak útbaigazításért, tanácsért.*

S mikor fölvetődik a *korszerű magyar építő stílus kérdése*, egyszerre örvendezve bukkanunk rá az alapvető valóságra, hogy *a magyar népnek igenis van építő stílusa.* Csak az a kérdés, korszerű-e az, vagy korszerűvé tehető-e és népünk részben fölfedezett, részben még fölfedezésre váró építészeti »anyanyelvén« ki lehet-e fejezni korunk magyar építészeti szükségleteit...

Ime a fertővidéki *Szakony* község egyik uccájának részlete:

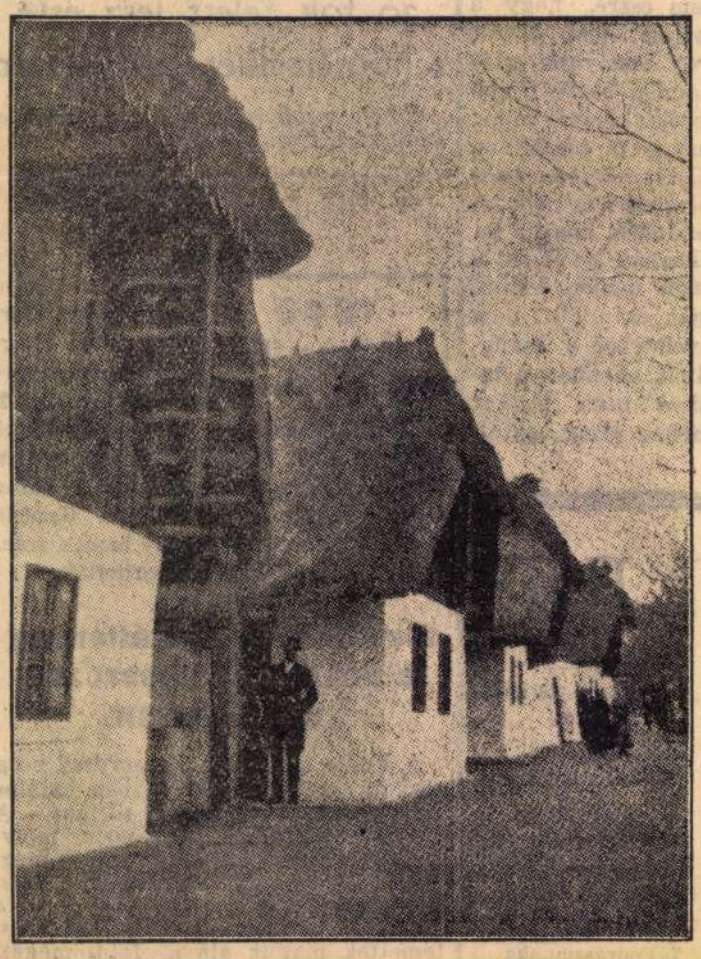

Szakonyi házak

Hol építenek ilyen házakat s a házakból ilyen uccákat, akár Angliában, akár Németországban, akár Svájcban vagy teszem Romániában, Jugoszláviában, vagy bármely más pontján a földtekének?

A legelső jellemző vonás, amely a laikusnak is rögtön a szemébe ötlik, hogy milyen *egységes ez az uccakép*, a másik, hogy *milyen szép művészi ritmus* jelentkezik benne, a harmadik, hogy maguk a házak is mennyi ösztönös és mégis finom művészettel épültek, a negyedik pedig, hogy *a harmonikus és egységes hangulatú, stílusú ucca minden háza mégis mennyi egyéni különbözőséget takar.* »Olyanok ezek az oromzaton előrebukó háztetők, mint a sorbaállított huszárok fején a »kokasos« sapka« — mondotta egyszer nekem e fénykép fölvevője, **Tóth Kálmán építész.**

Talán erről a képről *az egyes házak* külön egyénisége nem tűnik ki eléggé, de *Padányi Gulyás* Jenő könyvének lapjai — a »*Fertő vidék népének építészete*« — ahonnan én e fényképet is veszem, valamint a szerző szakszerű magyarázatai is bőségesen bizonyítják, hogy *egy igazi magyar faluban nincsen két egyforma ház.* Ime: *a magyar közösségi szellem* és a zárt és éles vonalú *magyar egyéniség*, a sokszor — hol dicsérőleg, hol gáncsolólag — emlegetett *magyar individualizmus*, milyen gyönyörű, felsőbbséges művészi harmóniában olvad össze — egy szegény magyar falu uccáján.

De itt egy másik uccarészlet, hasonlóképpen a Fertő vidékéről, *Fertőszéplak* községéből. *Padányi Gulyás* Jenő magyarázatul megírja, hogy Fertőszéplakon — másutt is — a magyar ösztönös építő és falurendező ötletesség hogyan oldja meg *az ucca tengelyére ferdén eső telkekre épített házak összhangját* akként, hogy fűrészfokszerűen állítja egyik házat a másik után.

Fertőszéplaki házsor

Padányi Gulyás könyvének Bevezetőjében így állítja szembe a százszor elvitatott magyar falusi *közösségi szellemet* bizonyos városi valóságos *hiányosságokkal:*

— A nagyvárosnak ma még sokszor a négyszögméterek után kapkodó, telkét kiuzsorázó, uccaképpel keveset törődő kapzsi szelleme után tanulságos és üdítő a falu észjárását követni, amely ha úgy adódik, önként is hozzáad a közterülethez sajátjából, ha ezzel magának nem árt, a köznek pedig használ. Hogy a fertőszéplakiak uccarészletének páratlan bája nem városrendezői meggondolásoknak köszöni létét, hanem ösztönös cselekvés volt: az semmit a dolog érdeméből le nem von, sőt azt igazolja, hogy népünk a jót, a helyeset megérzi és ösztönösen követi.

Állítsuk ezeket a magyar falusi uccákat s rajtuk keresztül csupán érzékeltetve sok száz és ezer más magyar falunak — a kalotaszegi magyarok és a csiki, háromszéki székelyek falvainak is — más és más építészeti kifejező módját, egyéni báját, főleg azonban markánsan előbomborodó *közösségi szellemét* akár a magyar városok újabb — mindenesetre nagyobb szakszerű ellenőrzés alatt történő — építkezéseinek fölháborító anarchiájával, akár ezt a szakonyi és fertőszéplaki *önkéntelen* művészi stílust a városi *önkényes* stílustalansággal, akár e falvak népének finom művészi építő ízlését a középosztály háború után való építkezéseinek mérhetetlen izléstelenségeivel: s egyszeriben megértjük Padányi Gulyás Jenőék és Tóth Kálmánék makacs nosztalgiáját a falu irányában.

Ez a két uccarészlet *önmagában is* cáfolja a valóban individualista magyar egyéniség anarchiára hajló, közösségellenes voltának régi, hazug babonáját. De a magyar népi — és faji — egyéniség formatermő ereje nemcsak falvak és vidékek közös — más népek közkincsévé is váló — külső stílusában nyilatkozik meg. Azt is bevallhatjuk, hogy nem minden jó magyar faluban alakult ki olyan jellegzetes építészeti stílus, mint a Fertő, vagy a Balaton vidékén. Százféle ok késleltethette, gátolhatta az ilyen helyi vagy egy-egy vidéket összefogó stílus kialakulását. Sok helyütt — így Biharban, Szatmárban, Beregben — az én laikus szemem szerint inkább részleteiben, töredékesebben jelentkezik ez a külön magyar stílus, legalább is külső forma szerint. De a magyar falusi nép építkezésének *belső* értelmessége, mondhatni — rendkívül nyomorúságos viszonyok és eszközök között is jelentkező — fejlett racionalizmusa, mindenütt megmutatkozik, ahol magyarok élnek. *De erről már egy következő cikkben.*

Forster danzigi körzetvezető megbeszélése Hitlerrel

Danzig, július 14.

(A Magyarország és a United Press tudósítójától.) *Forster* danzigi körzetvezető csütörtökön *Hitler* kancellár vendége volt a obersalzbergi Berghofban. Hosszas megbeszélést folytattak, majd a búcsúzáskor Hitler kancellár *üdvözletét küldte a danzigi lakosságnak.*

UTE-STADION
Újpest, Megyeri-út
Július **15-én,** szombaton délután **6** órakor
UJPEST-BSK (Belgrád)
Középeurópa Kupa mérkőzés
előtte **fél 5** órakor
UTE atlétikai versenye
Jegyek elővételben AZ EST-nél kaphatók
(Telefon: 145-559)

FTC-pálya, IX, Üllői út 129
Július **16-án,** vasárnap délután **fél 6** órakor
Ferencváros–Bologna
Középeurópa Kupa mérkőzés
előtte **fél 4** órakor
Ifjúsági válogatottak bemutató mérkőzése
Jegyek elővételben Az Est-nél (tel. 145-559)

Evezős-, atléta- és futballgyőzelmek külföldön

Válogatott *evezős nyolcasunk* szombaton *Mainzban* balszerencsével versenyzett és a hullámos vízben csak *negyedik* lett 6 p 16.6 mp-es idővel az esseni Baldeney-see (6 p 16.2 mp), a mannheimi Amicitia (6 p 12.8 mp) és a frankfurti Germania (6 p 13 mp) után. Vasárnap jó vizen *ugyanezeket az ellenfeleket fölényesen verte* és sokkal jobb idővel, 6 p 1.4 mp-cel győzött.

Atlétáink közül *Csaplár* András Lengyelországban versenyzett. Szombaton *Sosnowieczben* győzött 8 p 34.9 mp-cel 3000 m-en, majd vasárnap megismételte győzelmét *Celadzban*, ahol 5000 m-en 15 p 11.4 mp alatt győzött Karbowski ellen.

A lengyelországi körversenyeken résztvevő *kerékpárosaink* közül Mádi a második napon 29-ik, Gere pedig 31-ik helyen végzett.

A *Szeged* futballcsapata két szép győzelmet aratott, *Fablok* ellen 5:2, *Varsóban* a Polonia ellen pedig 1:0 arányban. A csapat csütörtökön a lengyel válogatott ellen mérkőzik.

Hölgy törvívó bajnok: Gerevichné Bogáthy Erna

A vívóbajnokságok sorozatában a vívószövetség vasárnap a *hölgy törbajnokságot* rendezte meg. Tizennégyen indultak, akik közül kilencen kerültek a döntőbe.

A döntő végeredménye a következő:

Bajnok: Gerevichné (HVTK), 2. Horváth (MAC), 3. Varga (DAC) 7—7 győzelemmel, 4. Tabajdi 5 gy., 6. Bartha 4 gy., 6. Solymossy 3 gy., 7. Kovács 2 gy., 8. Perényi bárónő 1 gy., 9. Buchwald 0 gy.

Vasárnapi megyeri lóversenyeredmény

I. **Brezova** (Mészáros hd.) 1, Lécfalva (Pakuts fh.) 2, Baka (Csenky hd.) 3. Fm.: Bakter, Adisababa, Limanova. 3 h., nyh. 10:14, 13, 40. Pari, 16. Befutó 10:251.

II. **Nines több** (Pintér) 1, Siber (Balázs II.) 2, Vihar (Szovátai) 3. Fm.: Irun, Lubló, Cinus. 1¾ h., 10 h. 10:19, 13, 17. Pari, 2½. Befutó 10:73.

III. **Progressiva** (Máté) és **Desperado** (Balog) 1, Aprilia (Rózsa) 3. Fm.: Hó, Pattogó, Őszirózsa II., Fecsegő, Hargita, Bellicoso, Szamum, Pax. Holtverseny, nyh. 10:22 és 13, 15, 12, 14. 5, 1½, 3. Befutók Progr.—Desp. 10:32, Desp.—Progr. 10:27, Progr.—Aprilia 10:73, Desperado—Aprilia 10:26.

IV. **Ravasz** (v. Czánth hd.) 1, Líbia (Prehál) 2, Padisah (Bogyay hd.) 3. Fm.: Herzog Christoph, Wait-a-bit, Désakna. Fh., ¾ h. 10:66, 25, 23. 4, 4. Befutó 10:255.

V. **Hozsánna** (Kolonics) 1, Pór (Mátyus) 2, Sári (Fetting Fr.) 3. Fm.: Fruska, Barika, Komika, Furmint, Décse, Magdaléna, Para, Fricska, Csicsóné II., Pavane, Királyleány. Fh., ¾ h. 10:28, 16, 30, 195. 2. 4, 12. Befutók 10:110 és 571.

VI. **Kópia** (Török) 1, Lehet (Máté) 2, Nicolette (Fetting Fr.) 3. Fm.: Derwish, Máskor, Zimankó, Sanbloc, Lándzsa, Fűzstsirály, Szíves, Óhaj. Fh., fh. 10:45, 18. 31, 39. 4, 5, 10. Befutók 10:187 és 230.

VII. **Eldorádó** (Bakonyi) 1, Napoleon (Krédler) 2, Páncél (Török) 3. Fm.: Viszta, Vásárfia, Fiumára, Cuba, Ködmönös. Fh., fh. 10:100, 48, 18, 31. 6, 2, 20. Befutó 10:729.

Következő versenynap: csütörtökön.

Az Újpest ragyogó játékkal három gól előnyt szerzett a KK első döntőjén

Újpest—Ferencváros 4:1 (2:0)

A *Középeurópai Kupa* négy izzadságos fordulója után *mintha az időjárás megkönyörült volna* a döntőbe jutott magyar csapatokon: az első döntő mérkőzés napján esett az eső s jónéhány fokkal lehült az idő. *Nagyon kellemes futballidőben* kezdték meg tehát vasárnap délután az üllői-úti pályán a *Ferencváros* és *Ujpest* csapatai *az első KK-döntő mérkőzést.*

Mind a két csapat *abban az összeállításban* lépett a pályára, *amilyenben a mult héten győztek* a Beogradski, illetve a Bologna felett.

Mingyárt a mérkőzés elején kitűnt, hogy a *Ferencvárosnak a Bologna elleni győzelme alkalmával nem a csapat volt jó, hanem csak egyes játékosai.* A csapatban pedig olyan *hibák maradtak*, amik már a Bologna ellen is *kellemetlen perceket* szereztek, most pedig *ijesztően jelentkeztek.*

Már a mérkőzés elején *két súlyos védelmi hibából két gólt is bekapott Háda*, a Ferencváros kapusa. Az egyikért *a hátvédek és Sárosi III. a felelősek.* Szabadrúgásból *a teljesen üresen hagyott Zsengellér kapja a labdát*, aki még tesz is egy-két lépést és zavartalanul lőheti be a kifutó Háda feje felett a labdát a kapuba. *Két perc mulva a Ferencváros jobboldali védelme vizsgázik le.* Magda és Tátrai valósággal *bekísérik kapujukhoz Kocsist*, akit Zsengellér szöktetett, Kocsis zavartalanul lőhet és 20 m-es labdáját Háda is elhibázza.

Mindössze tíz perc telt el és már 2:0-ra vezet az Újpest.

A Ferencváros kétségbeesetten igyekszik egyenlíteni. *Dr. Sárosi kitűnő labdákat ad jobbra-balra*, amikből a Ferencváros mintegy félórán keresztül ostromolja is az Ujpest kapuját. Egyik gólhelyzet adódik a másik után, de — vagy az a baj, hogy *a lemaradó Kiss nélkül csak négy csatárból áll a Ferencváros támadósora*, vagy pedig az, hogy *fáradtak és idegesek a Ferencváros csatárai*, még a mult héten kitűnő *Toldi* és *Gyetvai* is. De remekül véd az Ujpest kapujában *Sziklai*, akinek nagyon jól segítenek *Futó* és a vele most egyenrangú *Fekete*, sőt az egész fedezetsor is.

A Ferencváros egymásután tíz kornert ér el, de egyetlen gólt sem, ami meglehetősen lehangolja a Ferencvárost, úgyhogy a félidő végén már ismét az Ujpest jut szóhoz.

Az Újpest „lelki" előnye

Az ilyen döntőmérkőzéseknek *lélektana* van. *A Ferencvárosnak nem sikerült szünetig gólt lőni, és szünet után »lélektanilag« már sok volt a két gólarány.*

Az Ujpestet viszont *fellelkesítette a kitűnő eredmény*, amelynél még többet is reálisnak tartottak, hiszen *11-est is vitattak, meg még egy gólt is*, azon a címen, hogy a félidő végén Zsengellér labdája kapufáról pattant vissza és az ujpestiek szerint, amikor Háda hátranyult érte, a labda már túlhaladta a kapuvonalat.

Csak így lehet megérteni azt a teljes — fizikai és lelki — visszaesést, amelyet a Ferencváros részéről szünet után láttunk.

Teljesen összeroppan a Ferencváros

Az Ujpest már a 8. percben megszerzi *Háda súlyos hibájából Kocsis révén a harmadik gólt.* Háda egyszerűen Kocsis lábára ütötte Zsengellér labdáját.

Ezután Toldi megsérül és helyet cserél dr. Sárosival(Meg kell állapítani, hogy így még kevésbé ment a Ferencvárosnak a játék. *Egyetlen jó gólhelyzet* adódik, amikor *Táncos* lepje a Ferencváros védelmét, emellett remek labdákat adott társainak is. Összekötői közül *Kállai* most jobb volt, mint *Vincze*, míg a szélsőcsatárok egyformán kiválóan játszottak és *Kocsis* most nem volt gyengébb, mint *Ádám.* A fedezetsorban ezúttal *Szücs* volt a legjobb, aki egyáltalában nem játszott harmadik hátvédet s így tudott nagyon hasznos támogatója lenni csatárainak. Mellette ezúttal *Szalai* volt jobb, mint *Balog*, anélkül, hogy utóbbi gyenge lett volna.

A Ferencvárosnak nem volt fedezetsora

A *Ferencváros* vezetősége *nem látta meg, hogy a fiatal Sárosi III-at letörte a hosszú bajnoki idény* és »presztizs-okokból« a helyén hagyta, ahelyett, hogy *Polgár* kimeríthetetlenül nagy energiáját a középfedezet helyén kihasználták volna. Sárosi III-at pedig előre küldték volna a csatársorba jobbösszekötőnek, ahol még *letörten is két klasszissal jobban jászott volna, mint a hátul ügyetlenül és értéktelenül ugrabugráló Kiss.*

A fedezetsorban még más változás is elkelt volna, mert sem *Magda*, sem különösen *Lázár* nincs formában. *Fedezetsor nélkül nem lehet eredményes egy csapat* és össze kell *roppannia.* A Ferencváros esetében is így történt. A félórás támadó sorozat azért sem lehetett eredményes, mert *a fedezetektől a csatárok nem kapták vissza a kivédett labdákat*, míg szünet után *valóságos átjáró lett a Ferencváros fedezetsora*, amely hátul sem tudott a védelemnek egy percig sem segíteni.

A védelemben dr. *Szoyka* mellé leromlott *Tátrai* is, úgyhogy *Háda* is kedvét vesztette és *súlyos hibákat* követett el.

A csatársorban eleinte ismét jól működött a *dr. Sárosi—Toldi—Gyetvai* oldal, de már a második félidőben *ők is elszürkültek* és támogatás nélkül erőtlenül küszködtek. *Táncosnak* is alig volt jó pillanata a gólthozó beadáson kívül.

A Középeurópai Kupa sorsa *még nem elintézett* azzal, hogy *az Ujpest három gól előnyt* szerzett. Változott összeállításban *a Ferencváros is képes erre*, ha a következő héten az Ujpest fog rosszul játszani.

Dr. Földessy János

Már a vízipólósok is gyengén játszanak

Magyarország—Olaszország 4:2 (3:1)

A mult héten, amikor Bécsben úszóink sorozatos vereségeket szenvedtek, vigasztalásképpen megjegyeztük, hogy *a vízipólóban még nincs baj*, hiszen sikerült legyőzni újra a német vízipólócsapatot.

Bécs után egy héttel következett idehaza a magyar-olasz vízipólómérkőzés. Sajnos, — be kell vallanunk, mert a tagadás csak káros volna — *a tegnapi válgatott mérkőzés azt mutatta, hogy vízipólócsapatunkkal is baj van, határozottan visszaestünk* és ha ez a visszaesés tovább tart, könnyen vízipólóban is úszóink sorsára juthatunk.

Az olasz csapatot, amelyet idegenben legutóbb 9:0 arányban vertünk meg, idehaza *3:1 arányú félidő után csak nehezen győztük le 4:2-re*, miután a második félidő végéig 3:2 arányban állott a mérkőzés. Ezzel az eredménnyel igazán *nem dicsekedhetünk.* Határozottan *hiányzott a magyar csapatból Halassy Olivér*, akit sem nem tartunk elég öregnek, sem nem tartunk olyan rsznak, hogy ki ne tudna egyik két játékost szorítani a mostani válogatott csapatból.

Eleinte *úgy látszott, hogy fölényes győzelmet aratunk.* A magyar csapat *lerohanta az olaszokat* és *Kislégi*, majd *Német* révén már ötnegyed pere mulva *2:0 arányban vezetett.* Pár pere mezőnyjáték után *Német belövi a harmadik gólt is*, miután az olasz hátvédet Gibbons angol bíró kiállította és a javunkra 4 méterest ítélt. *3:0 után könnyelműsködni kezdett a magyar csapat*, elengedi az olasz *Ogniót*, aki egyedül leúszik és belövi az első olasz gólt. Ezután elúszás miatt *Kislégit kiállítják* és eredménytelen a félidő többi része. Szünet után a csonka magyar csapat ellen *Ognio újabb gólt lő.* 3:2 arányban erősen támad a magyar csapat, de az olaszok jól védekeznek, míg *Német, Brandi és Kislégi lövései sorra elkerülik az olasz kaput.* Német még egy 4 méterest is rosszul dob, úgy hogy az olasz kapus kivédi. Csak *félperccel a játék vége előtt sikerül Németnek a gólarányt 4:2-re javítania.*

Az olasz csapat *kitűnően* játszott, nagy javulása *magyar trénerét, Zólyomi Andrást dicséri.* Különösen jó a védelme. A magyar csapatban nem volt egység és megértés és csak a *Mezei—Sárkány—Hazai* védelmet lehet dícsérni.

A vízipólómérkőzés előtt *úszóverseny* volt, amelyen nagyon gyengék voltak az eredmények. *Furcsán hatott, hogy dr. Csik úszókapitány nem állott starthoz a 400 m-es mellúszásban*, bár az úszószövetség előre reklámozta a startját, miként az ugyancsak távolmaradt Angyalét is. *Az ilyen esetet az úszószövetség azelőtt még az egyesületeknél is büntette.* Fábián győzött 6 p 19.4 mp-es gyenge idővel. Gyenge volt 100 m-en *Körösi* 1 p 1.4 mp-es ideje is, Elemérié és Zólyomié 2—2 tizeddel még gyengébb. 800 m-en Vörös távollétében *Tátos* 10 p 57.6 mp-cel győzött Tuskó és Végházi ellen. A hölgyszámok győztesei: *Ács* Ilona 100 m 1 p 12.8 mp, *Felhös* Magda mell 1 p 30.4 mp, *Lovász* Margit hát 1 p 29 mp.

A legszegényebb magyar népnek is van építőstílusa

A magyar építőstílusról megindult vitához ma a következő hozzászólás érkezett:

Bajcsy-Zsilinszky Endre a *Magyarország*-ban *a magyar nép nagyszerű építő érzékéről és ösztönös stílusáról* ír s több házsor képét közli dunántúli falvakból. »Milyen egységes ez az uccakép, milyen szép művészi ritmus jelentkezik benne« — írja. Valóban ritka az a magyar város, amelynek egyetlen uccája ilyen harmonikus volna, ilyen puritán módon egyszerű és komolyan, gicces nélkül bájos. Cikke végén azt írja *Bajcsy-Zsilinszky* Endre: »Sokhelyütt, így Biharban, Szatmárban, Beregben az én laikus szemem szerint inkább részleteiben, töredékesebben jelentkezik ez a külön magyar stílus, legalább is külső forma szerint.«

Engedje meg a cikk írója, hogy ellentmondjak s néhány képpel és pár szóval megmutassak valamit az ország egyik legszegényebb vidékének, Biharnak, építőstílusából. Azt hiszem, maga a cikk írója a legnagyobb örömmel látna ezen a legszegényebb vidéken a külső forma szebbája. Gyakran a szegénység, gyakran az új építőanyagok alkalmazása az oka. Most kezdtek téglát és cserepet használni az építkezéseknél és *ehhez a régi stílust formálni, idomítani kellett volna.* De a háborút járt fáradt emberek lelkileg is fáradtak voltak s minden igyekezetük csak az volt, hogy fedél alá jussanak. Vagy a régi sktílusú parasztházakat építették fel az új anyagokból, melyek nem illettek eléggé hozzájuk, vagy a rettenetes kispolgári »házakarmokokat« utánozták a legszegényesebb módon.

Ezen segíteni kell. Nem lehet közömbös senki előtt, *hogyan torzulnak, stílustalanodnak el a magyar falvak a rossz példák nyomán.* Az új anyagokat és az új egészségügyi követelményeket (padlózat, nagyobb ablak stb.) régebben maga a falusi ember beleillesztette volna építészeti stílusába, de most, amikor a külső civilizázásiós hatás annyira erős, szinte erőszakos, nem tudja megtenni. Segítség és útmutatás kell neki s ehhez tanult és *a magyar népi építőstílust jól ismerő és vérükben érző építékket már ne a barkácsoknak tulajdonítsa, hanem a képesített kőművesmestereknek.*

A legtöbb faluban szomorú képet mutatnak a háború után épült új-sorok is. Ez azonban nem az építők hi-

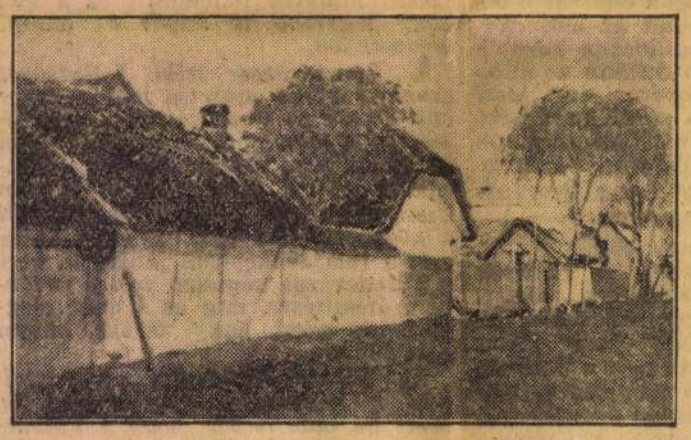

Sárréti ucca

szekre van szükség. A példa szem előtt van, *még állanak a régi házak és uccasorok a sárréti falvakban;* csak érezni és látni kell.

Nagy István

Tipikus sárréti ház

pint is *jellegzetes magyar építőstílust.*

Az egyik kép egy *tipikus sárréti parasztházat* ábrázol. A háború előtt a legszegényebb ember, a törpebirtokos és a házzal bíró zsellér ilyet épített. Nem volt más anyaga, csak *sár és nád s néhány gerendának való fa.* Valóságos *építő-kultúrát teremtettek sárból, nádból és vesszőből,* amiket ez a mocsárvidék nyujtott. Mint a mezopotámiai népek az agyagból, úgy építettek a sárrétiek kis településeket és óriási falvakat, *vert-falu templomokat* a mocsárvidék szikes sarából. Még ma is, ha végigmegy az ember a sárréti falvak némelyik uccáján, szinte nagy nyugalom szállja meg, látva *a fehérre meszelt házak harmonikus sorát,* aljukon a színes csíkot, a mely elválasztja őket *a földtől, ahonnan valóban kinőttek.* S még az ólak, vermek és górék is mennyire beleilleszkednek ebbe az egységbe. A paraszt barkácsok és ezermesterek, akik ezeket a házakat építették, ép annyira szem előtt tartották a *helyi stílust* és szokást, mint az anyag kihasználásának »nagyszerű« elvét, bár inkább törődtek az előbbivel.

S a falusi építésznek is sok mindenre tekintettel kellett lennie. Ha a mérnöknek ügyelnie kell a telek kihasználására, az anyag megtakarítására, a barkácsnak tekintettel kell lennie *a falu régi szokásaira, íratlan törvényeire* s hogy például csak a tetőt említsem — *a szalonna hosszú ideig való eltarthatására.*

A háború után megbomlott ez az egységes és mégis egyéni stílus. Először a parasztházak sorába költöző kispolgár építette fel ízléstelen stílustalanságában a maga »váráť«, majd a felkapaszkodó paraszt kezdte utánozni szomszédját, színes malterral vakolva be a ház falát, lecementezve az alját a színes csík helyett és még minden lehető »újítást« elkövetve. Ha végigmegy az ember a sárréti falvak uccáin és borzadva szemléli az újabb malterszörnyűségeket, ezeket, amelyek a falusi építészet tönkretételét jelentik, ne feledje el, hogy *ezekre van szükség.* A példa szem előtt van, *még állanak a régi házak és uccasorok a sárréti falvakban;* csak érezni és látni kell.

Nagy István

„Hisszük, hogy annyi talmi-nemzeti ügy között kellő érdeklődést és nagyszámú híveket szerez e valóban magyar ügy"

A *Magyar Nemzet* vasárnapi számának »*Szellemi Honvédelem*« című rovatában írja a következőket:

A Szellemi Honvédelem szeretettel és örömmel figyeli azt a termékeny, magyar vitát, mely *Féja* Géza kitűnő és eléggé meg nem becsülhető kezdeményezése nyomán *a magyar építőstílusról* folyik az egyik budapesti napilap hasábjain. A vitában kitűnő építészektől kezdve *Bajcsy-Zsilinszky* Endréig sokan meggyőző érveléssel és nemes tervekkel vonultak fel. Az ügy fontosságát a Szellemi Honvédelem teljes egészében átérzi, mert a magyar építőstílus kérdése több mint esztétikai kérdés! Aki a dolgokat mélyebben vizsgálja, látja, hogy ez nem csupán külsőség, mert hiszen nemcsak ember formálja a maga képére a házat, hanem a ház is maga képére formálja az embert. Az építőstílust, mely valóban magyar s nem csak magyarkodó kerete lehet egy magyarabb életformának s a földrajzi értelemben magyar tájat civilizált értelemben is magyar tájjá emelheti. S akkor, mikor a felszólalók a magyar építőstílus megteremtése érdekében a népi építőstílushoz fordulnak ihletésért — az egyedül lehetséges magyar utat járják, a Bartókék és Kodályék útját, a magyarért a néphez fordulók útját. Hisszük, hogy nem hiába! Hisszük, hogy elég visszhangot tudnak verni a közvéleményben s annyi talmi-nemzeti ügy között kellő érdeklődést és nagyszámú híveket szerez e valóban magyar ügy. A vitatkozókat együttérzéssel és hálásan köszönti a Szellemi Honvédelem.

KÁDÁR ENDRE

Balalajka

Egy orosz emigráns és egy francia lány szerelmi regénye, a test és lélek titkainak megrendítő feltárása

Fűzve 3.60 pengő
Kötve 4.80 pengő

ATHENAEUM

Újjáalakul a Ruszin Nemzeti Színház

Ungvár, július 24.

A »*Ruszin Nemzeti Színház*« újjáalakítása céljából július 24-ére Ungvárra egybehívták a színház szövetkezeti központot, amely dönteni fog a Kárpátalja egész területén *vándortársulat*-rendszer szerint működő Ruszin Nemzeti Színház tagjainak összehívásáról. A ruszin színház *községről községre járva* kívánja terjeszteni egész Kárpátalján a magyar-orosz kultúrát. *Csak prózai együttessel* fog rendelkezni; operett- vagy dalegyüttes összehozását nem tervezik. A hétfői ülésen előterjesztést tesznek a kormányhoz s anyagi támogatást kérnek a Ruszin Nemzeti Színház számára.

Elfogytak a szegedi játékok filléres vonatainak jegyei

Szeged, július 24.

Ma kezdték meg a szegedi filléres vonatokra a jegyek árusítását. Már reggel ¼4 órától kezdve álltak sorba a jegyvásárlók s délelőtt kilenc és féltíz között *az összes jegyek elfogytak.*

Dr. *Balogh* István szegedi plébános érintkezést keresett *Kunder* Antal kereskedelemügyi miniszterrel, hogy a rendezőség az újabb vonatokat megkapja.

Al-Myrna Loy és ál-Joan Crawford tréfája egy hollywoodi moziban

Hollywood, július 24.

(A Magyarország és a United Press tudósítójától.) Ügyes módon tévesztette meg két fiatal lány a hollywoodi közönséget és egy premierszínház igazgatóságát: *elhitették magukról, hogy Myrna Loy és Joan Crawford filmsztárokkal azonosak* és olyan ügyesen játszották a szerepüket, hogy *csak jóval később* jöttek rá a turpisságra.

Egy hollywoodi premierszínház előtt tegnap este egyszerre csak hatalmas embertömeg verődött össze. A tömeg a színház bejárata körül helyezkedett el és kíváncsian leste az egyik uccát, amelyből a színház felé hatalmas luxusautó közeledett.

Mikor a luxusautó a színház bejárata elé gördült, a tömeg hatalmas éljenzésben tört ki; az autóból kiszálló két elegáns hölgy a megszólalásig hasonlított Myrna *Loy* és Joan *Crawford* filmsztárokhoz: a tömeg legalább is őket vélte felismerni a két csinos, elegáns nőben, akí fejedelmi mozdulattal lépett ki az autóból és indult a színház bejárata felé. Alig tudták áttörni a kíváncsiak gyűrűjét, akik közül számosan autogramért ostromolták a »filmsztárokat«.

A nagy ovációra előjött a színház igazgatója is, *mély hódolattal köszöntötte a két hölgyet,* aki egész otthonosan fogadta az üdvözléseket, majd *jegyváltás nélkül* besietett a nézőtérre és végignézte az előadást.

Amikor a két nő az előadás után távozni akart, megismétlődött az előbbi jelenet, az ünneplés, az autogrammkérők rohama, úgy, hogy *rendőrséget kellett hívni a rend fenntartására.* Ekkor derült ki aztán a turpisság: *a két nőnek semmi köze sincs a világhírű filmsztárokhoz,* az egyik Barbara *Couturier* 19 éves, a másik Eva *Stevens* 20 éves hivatalnoklány. *A hatóság félrevezetése* miatt eljárás indult ellenük, de nem lehetetlen, hogy *kis pénzbüntetés után filmszerződés jutalmazza kísérletüket.*

SPORT

Világrekord kísérlet, tehetségkutatás a MAC mai atlétikai versenyén

A *MAC* ma délután ötőrai kezdettel *atlétikai versenyt* rendez a Margitszigeten. A verseny főszáma *a 4×1500 méteres staféta* lesz, amelyben a MAC *Ráthonyi, Csaplár, Iglói, Szabó* összeállítású stafétája *meg akarja javítani a jelenleg 15 p 56.2 mp-es világrekordot*, amelyet a mult héten állított fel a svéd *Örgryte* Stockholmban. A magyar rekordot 16 p 11 mp-cel a MAC tartja, a válogatott csapatok rekordját pedig Anglia 15 p 55 mp-cel.

A világrekord kísérlet sikerét bizonytalanná teszi az, hogy *Iglóinak napok óta fáj a foga, Csaplár pedig csak most érkezett haza Lengyelországból*, ahol szombaton és vasárnap futott. Ha Iglói és Csaplár fit lesz, akkor a MACnak sikerül a világrekordjavítás.

A kísérő számokban *több nemrég feltűnt tehetséget fognak kipróbálni.* Igy súly- és diszkoszvetésben indul vitéz *Csapó* István, akitől szakemberek 16 méteres súlydobást és 50 méteres diszkoszvetést várnak — pár év mulva. Tehetséges sprinter mutatkozik be *Gara* személyében, míg gátfutásban Simpson amerikai tréner felfedezettje, *Hikisch* fut próbát.

RÖVID SPORTHIREK

Megváltozott a magyar evezős csapat, mert a Pannonia—Ujpest kormányosnélküli négyes helyett a Pannonia a Hungáriával együtt alkot csapatot, míg a kormányos kettősben a pannonista Győrffynek az ujpesti Fröhlich lesz a társa.

Elmarad a magyar-német főiskolai atlétikai mérkőzés, mert a németek lemondtak. Lehet, hogy vasárnap országos főiskolai versenyt rendeznek a mérkőzés helyett.

Komáromban 5:0-ra győzött az olasz vizipóló válogatott csapat, 2:0 arányú félidő után. Ma az olaszok Győrött mutatkoznak be.

Honvédtiszti céllövőverseny kezdődött ma reggel hét órakor Kassán és folytatódik egészen szombatig.

Braun maradt a Hungária trénere, már szerződtették is, megcáfolván ezzel a kacsát, hogy a Hungária angol trénert szerződtet.

A vízipóló válogatott csapatot, amely ma délután indul Hollandiába, *Iványi* Sándor vízipólókapitányon kívül dr. *Beleznay* László, a MUSz társelnöke és *Simkó* János mint bíró kíséri el. Kilenc játékos utazik; a standard csapaton kívül *Tolnai* és dr. *Lengyel*, mint tartalék.

K. K.-döntő jegyek

a Középeurópai Kupa második döntőmérkőzésére az

Ujpest–Ferencváros

közt vasárnap, július 30-án, az UTE újpesti — megyeri úti — stadionjában

AZEST-nél VII, Erzsébet-körút 18-20 elővételben olcsóbban kaphatók és előjegyezhetők telefonon 145-559 számon

MI A BAJ A MAGYAR ÚSZÓSPORTBAN?

Dr. Csik Ferenc lemond az úszókapitányságról, ha nem kap szabad kezet

A Magyarország az úszósportban bekövetkezett vereségek után napirendre tűzte az úszósport hanyatlásának a kérdését. Természetesen egy pillanatig sem gondoltunk arra, hogy dr. Csik Ferenc úszókapitányunk, aki csak nemrég vette át az úszók vezetését, bármiféle tekintetben felelős lehetne ezért a hanyatlásért. Láttuk az ő nagy szorgalmát, lelkesedését és ügyszeretetét, amellyel az úszók vezetését és az úszótréningek irányítását átvette s ha nem következtek be rövid működése alatt a régen várt eredmények, úgy ez nem az ő munkájának a hibája, hanem éppen azoknak a bajoknak következménye, amiket kutatunk s amiken még az ő legteljesebb igyekezete sem tud változtatni.

Természetes volt, hogy a magyar úszósport két vezetője után dr. Csik Ferenchez fordultunk: mondja meg most már maga az úszókapitány, hogyan látja az úszósport helyzetét és mit javasol a bajok orvoslására.

Dr. Csik Ferenc nagyon érdekesen foglalta össze a bajokat és még érdekesebbek azok a kijelentések, amiket nyilatkozata végén tett.

— Én már a vereségek bekövetkezése előtt *szóvátettem* — mondja *Csik* dr. — *illetékes helyen azokat a bajokat*, amik úszósportunk hanyatlását okozták és okozzák. Sajnos, *mindezideig semmi sem történt* az általam előadottak irányában.

— Szerintem *nemcsak a magyar úszósport, hanem minden nemzet úszósportjának jövője attól függ*, hogy van-e megfelelő *utánpótlása*, fel tudunk-e nevelni a mindenkori élgárda visszavonulása esetére megfelelő pótlást.

— Az első kellék: *megfelelő, tehetséges versenyzőgárda.* Ez véleményem szerint: *megvan.* Nem panaszkodhatunk abban a tekintetben, hogy a mi úszóink kevésbé tehetségesek lennének, mint a németek vagy akár az amerikaiak, vagy a japánok. *Ezzel a gárdával csak megfelelően foglalkozni kell.*

— És itt térek ki a legfontosabb kellékre: *a rendszeres tréningek* lehetővétételére, *szakképzett trénerek* nevelésére és alkalmazására. Ez egyáltalán *nincs meg* a magyar úszósportban, sőt többet mondok, nem is volt meg.

— Állítom, hogy azok a magyar úszók, akik eddig szerepet játszottak nemzetközi tekintetben is, hogy csak a maiakról beszéljek, *dr. Bárányi István, Gróf Ödön, Lengyel Árpád és jómagam is, autodidakta módon, minden tréner nélkül, vagy legalább is legnagyobb részben saját erejükből és szorgalmukból érték el eredményeiket.* Hogy úgy mondjam, nálunk az úszókra magukra van bízva, hogy megtalálják azt a rendszert, amivel eredményeket tudnak elérni. *Nincs rendszeres útmutatás, a képességeknek megfelelő kiaknázása és fokozása*, amivel minden szorgalmas úszó elérhesse a maximumot. Ennek a rendszertelenségnek meg kell szünnie, *a véletlent, véleményem szerint, ki kell kapcsolni a magyar úszósport fegyvertárából.*

— Én mint úszókapitány itt látom a bajok kútforrását. *Nincsenek kiváló magyar úszótrénerek*, vagy legalább is nem jutnak szóhoz, *akik pedig vannak, azok több kárt csinálnak, mint hasznot*, mert csak keresztezik az úszókapitány elgondolásait. Nem volna szabad megtörténnie annak, hogy *amit én mint úszókapitány helyesnek tartok, azt helytelenítsék az egyes úszókkal foglalkozó vezetők* s ha az úszók elmennek a válogatott keret tréningjeiről, akkor a velük foglalkozók lebeszéljék, hogy azt csinálják, amit én helyesnek tartok.

— Pedig mindenki elhiheti, hogy *az a rendszer, amivel jómagam olimpiai győzelmet szereztem és amit nemcsak én, hanem Gróf Ödön, Lengyel Árpád és Abai-Nemes velem együtt négy éven keresztül csinált és ami mind a négyünk formáját felfokozta, csakis helyes lehet*, még akkor is, hogy ha *többet követel* meg az úszótól, *nagyobb szorgalmat*, több időt, *nagyobb tréningtávokat*, mint ahogyan azt az illető úszók vezetői szükségesnek tartják. Mert ha ez a rendszer csak nálam vált volna be, akkor még lehetne azt mondani, hogy ez megfelelt az én egyéniségemnek, de *ha ugyanez a tréningrendszer négy különböző felépítésű szervezetű és temészetű embernek is megfelelt, akkor jónak kell lennie.* Arról nem is beszélek, hogy *Amerika és Japán is* ezzel a rendszerrel érte el a nagy eredményeit.

— Miután azonban látom, hogy az én munkámat keresztezik és nincs kellő hatalom a kezemben, hogy ezt megakadályozzam, már most elhatároztam, hogy *ősztől kezdve csak úgy vállalom tovább az úszókapitányságot, ha az úszószövetségtől teljhatalmat kapok és a terveimet megvalósíthatom.* Semmi kedvem sincs a felelősséget vállalni olyasmiért, amik az én akaratomon kívül történnek. Akkor — ha az én elgondolásom szerint fog folyni a munka — *szívesen szentelek időt és fáradságot azoknak az úszóknak, akik alávetik magukat az én tréningrendszeremnek*, de nem fogok törődni azokkal, akik nem rám, hanem más tanácsadókra hallgatnak.

— A harmadik kellék, amivel meg lehet állítani a hanyatlást, illetve el tudjuk érni az utánpótlás felnevelését, *a mainál megfelelőbb körülmények, megfelelőbb miliő megteremtése.* Kétségtelen, hogy ma az úszósport nagyon sok melegvizi uszodát tud már az úszósport rendelkezésére bocsátani. De elmondhatjuk: *adtál uram uszodákat, de nincs köszönet benne...* Értem ez alatt azt, hogy ezeket a fürdőket, uszodákat fenn is kell tartani és *ma az uszodák sokkal inkább szolgálják a közönség célját, mint az úszósportét.* Pedig a nagyszámú uszoda felépítésénél az úszósport céljai voltak a kiindulópontok.

— A miliőhöz tartozik végül az is, hogy *jobb sportszellemet kell elvárni az úszóktól* s ebben a tekintetben *nemcsak nekem van szerepem, hanem az egyesületeknek, az iskolának és a szülőknek is.* Kétségtelen, hogy *vannak szorgalmas és fegyelmezett úszók* a kezem alatt, de *vannak fegyelmezetlenek is*, olyanok is, akik a sportszerűség, fegyelem és szerénység tekintetében is kifogás alá esnek. Lehetetlen például az a felfogás, hogy *a versenyző csak kapjon és ezért ne nyujtson megfelelő ellenértéket.* Annak sem szabad megtörténnie, hogy *egy könnyen elérhető tiszteletdij nagyobb vonzerőt gyakoroljon az úszóra, mint egy jobb idő elérése, vagy egy nehéz ellenfél legyőzése.* Ha majd a legmagasabb sportcél elérése lebeg minden úszó szeme előtt, akkor változhatik meg az úszósport irányvonala.

— Véleményem szerint *azt kell elérni, hogy minden nagy úszó mögött ott legyen az utódja*, ki rögtön helyébe lép, mihelyt példaképe a természet rendje szerint visszavonul. Igy van ez Németországban, igy van ez Amerikában és Japánban, ahol *nem támadnak ürök, nincsenek olyan hosszú visszaesések*, mint amilyeneket most tapasztalunk a magyar úszósportban.

Fantasztikus hírek a Ferencváros új csapatösszeállításáról

Hírt adtunk arról, hogy *a Ferencváros vasárnap okvetlenül változtat az Ujpest ellen vivandó második Középeurópai Kupa döntőre csapatán.* Közöltük azt is, hogy elsősorban *Polgár* és *Kiszely* személye jöhet szóba a változásoknál.

A Ferencváros vezetősége maga is megerősítette ezeket a változási híreket. Közben azonban olyan *fantasztikus hirek terjedtek el a Ferencváros csapatában történő változásokról*, amik úgyszólván *egyetlen játékost sem hagytak volna a helyén.*

Értesülésünk szerint *ilyen nagyarányú változásokról nem lehet szó.* Érdeklődtünk megfelelő helyen, ahol a várható változásokat a következőkben foglalták össze:

— Azok az elgondolások, amik olyan messze mennek, hogy *úgyszólván a csapat minden helyét másra biznák*, mint a mult héten, természetesen *messzemenőek és nem fedik terveinket.*

— Elsősorban *arra törekszünk, hogy védelmünket és fedezetsorunkat erősítsük meg*, mert az Ujpest ellen itt láttuk a bajok kútforrását. Valószínű, hogy teljesen megváltozik a *fedezetsor* összeállítása, mert azt láttuk, hogy az Ujpest támadásai a vasárnapi fedezetsoron könnyen jutottak át. Éppen ezért szó van arról, hogy *Sárosi III.* helyére, aki fiatal koránál fogva legjobban érzi a hosszú bajnoki és Középeurópai Kupa-küzdelmet, a hetek óta pihenő *Polgárt* állítsuk be középfedezetnek, míg melléje szélsőfedezetnek nemcsak *Sárosi III.* és az eddig szereplő *Magda* és *Lázár*, hanem *Pósa* is figyelembe jön. A védelemben főként arról lehet szó, hogy *Háda* helyett, aki a döntő percekben elveszítette nyugalmát, a hidegvérű *Pálinkás* kerüljön vissza. Ha Polgár nem a fedezetsorban játszana, akkor a *védelembe* kerülne.

— *Legkevésbé lehet szó Polgár csatárjátékáról*, miután a multheti öt csatáron kívül még *Kiszely, Jakab* és *Biró II.* is rendelkezésre áll a csatársorban. Nincs szükség tehát nagyarányú felforgatásra. *Kiss kimaradása véglegesnek tekinthető*, úgyszintén az is, hogy *Kiszely újra helyet kap a csapatban.* Csak az a kérdéses, hogy *Kiszely játsszon jobbösszekötőt, vagy pedig Toldi.* Egymás mellé nem akarjuk tenni a két »tankot« és ezért dr. *Sárosi* a helyén marad. Szó lehetne *Táncos* felcseréléséről is, *Biró II.* azonban legutóbbi tréningeken nem mutatott olyan formát, amely valószínűvé tenné, hogy ő jobban töltené be a jobbszélső helyét, mint a rutinosabb Táncos.

— *Végleges döntést csak pénteken hozunk*, addig valamennyi számításba jövő játékosunk készenlétben marad.

Az *Ujpest* már döntött. Az ő csapata ugyanaz, mint amely vasárnap játszott: *Sziklai — Futó, Fekete — Szalay, Szücs, Balog — Ádám, Vince, Zsengellér, Kállai, Kocsis.*

A mérkőzés egyébként *vasárnap délután félhat órakor kezdődik*, miután utána *ünnepélyes díjkiosztás* következik, amelyet a Középeurópai Kupabizottság Budapestre utazó küldöttsége fog teljesíteni. *A Kupát a győztes csapatnak Pelikán tanár, a KK-bizottság elnöke nyujtja át*, ha — nem kerül harmadik mérkőzésre sor.

A második KK döntő iránt *a Ferencváros új csapatának hírére fokozódott az érdeklődés.* Különösen *sok ülőhelyet* foglaltak le. *Az ülőhelyeket ajánlatos biztosítani Az Est-lapok sportjegyirodájában*, (Telefonon 145—559 számon) ahol az elővételben olcsóbb összes jegyek is kaphatók.

KEDÉLYES AMERIKAI UTIKALAUZ

Irta: Stella Adorján

I.

ÁBÉCÉ. Bármilyen rövid időre is hajózik át valaki Amerikába, feltétlenül szükséges, hogy a betűk neveit angolul is ismerje. Senki sem fogja megérteni, ha »há«-nak nevezi a »h« betűt, vagy ypsilonnak az »y«-t. A külföldi vendég nevét rendesen nem értik meg és éppen ezért fontos, hogy mindenki »betűzni« tudjon.

ADÓ. Az Egyesült Államok kincstári hivatala arra az álláspontra helyezkedik, hogy mindenkinek kell adót fizetni, akinek bármilyen jövedelme van az országban. A külföldről érkező pénz is jövedelemnek számít. Az adóeltitkolás nincsen divatban, mert rendkívül súlyos büntetéssel jár. Vendégeskedő vagy kivándorló európaiak ne aggódjanak: évi 1500 dollárig terjedő jövedelem adómentes.

ÁRUHÁZ. Tanácsos áruházban vásárolni, mert mindent lehet kapni és minden nyelven beszél az áruházi tolmács. Alkudni fölösleges, még sohasem fordult elő, hogy amerikai áruházban egy centet is engedtek volna a szabott árból. A kisasszonyok igen udvariasak, segítenek az idegennek kiválasztani az árut. A csomagot mindenki csapja a hóna alá, mert hazaküldik ugyan, de azt külön felszámítják és ez az összeg nincsen arányban a vásárolt holmi árával. Nem tetsző portékát huszonnégy órán belül kicserélnek, de a pénzt nem adják vissza. Minden áruházban lehet étkezni, borotválkozni, levelet írni és telefonálni.

AUTOBUSZ. Minden autobuszvonal öt centbe kerül NewYorkban, de vannak lukszusvonalak (az 5-ik avenue, vagy az 57-ik ucca), ahol ennek a duplájába kerül. Takarékos ember tehát inkább az ezekkel párhuzamos és félannyiba kerülő vonalakat választja. Mindenütt »tantusz«-rendszer van, a pénzdarabot be kell dobni, de az átszállásra jogosító jegyet külön két centért árulja a kocsivezető. Kalauz csak a lukszusvonalakon működik.

AUTOMATABÜFÉ. Nagyon fontos tényező a külföldi ember életében. Aki nyelvi nehézségek és tájékozatlanság miatt nem tud eligazodni az amerikai étlapon, jól teszi, ha automatabüfébe megy étkezni, mert ott látja az ételt. A legfinyásabb európai is megszokja azt a kis testi munkát, amit az ételeknek a pulttól az asztalhoz való cipelése jelent. Az automatamüfék egész Észak-Amerika terén egységesek és három rendszerbe foglalhatók:

1. Pénzbedobás. Az automata kiadja az ételt vagy italt a meghatározott összeg bedobása ellenében.

2. A vendég kiválasztja az ételt, a tálcájára rakja és az ellenőrző kisasszonynak kifizeti.

3. A belépésnél a gépből húz egy jegyet, úgynevezett csekket, minden fogyasztás árát azon megjelölik és távozásnál a végösszeget a kasszánál kifizeti. Ne lepődjön meg senki, hogy a csekk a kihúzásnál erélyeset csenget. Ezt a szélhámosok ellen vezették be nem is olyan régen. Élelmes emberek két csekket húztak, az egyikre vettek egy kávét öt centért, a másikra fejedelmien megebédeltek és a távozásnál csak az ötcentest mutatták be. Most dupla csengetés figyelmezteti az ellenőrt, ha valaki két jegyet húzott.

Az automatabüfékben ingyen adják a húsételhez a főzeléket, a vajat, a kenyeret és a savanyúságot. Ma már ezek a tiszta, ízléses büfék a kávéházakat is pótolják a külföldiek számára, mert egy tea mellett órákig lehet ülni. Lehet beszélgetni, ujságot olvasni, de természetesen az utóbbit hozni kell, mert amerikai vendéglőben vagy kávéházban ujságot nem adnak.

BALESET. Ha valakit baleset ér, nem szabad vaktában mentőket hozatni, mert a legtöbb mentőtársaság magánkézben van és könyörtelenül felszámítja a költségeket. Legcélszerűbb rendőrt hivatni. A rendőrök rendkívüli udvariasságot tanusítanak minden külföldivel szemben.

Gyakran előfordul a sokmilliós füstös városokban, hogy a járókelőnek széndarabka vagy egyéb szilánk megy a szemébe. Nem szabad vele sem orvoshoz, sem mentőkhöz menni, hanem kizárólag drug-store-ba (vegyeskereskedéssel egybekötött gyógyszertár, amely minden uccában tucatszámra található). A patikus szakavatottan és ingyen kiveszi.

BANK. Van egy babona, hogy készpénzt nem szabad az embernek magánál tartani, mert igen gyakori a rablás. Ez ugyan nem igaz, mert a közbiztonság már évek óta a legelsőrendű, de azért valóban senki sem tart magánál nagyobb összeget, mert sokkal kényelmesebb csekkel fizetni. Idegentől az amerikai bankok csak jótálló mellett fogadnak el betétet. Kamatot nem fizetnek, sőt felszámítanak havi egy-két dollár kezelési költséget.

Mindenütt elfogadják ismeretlen emberek csekkjeit is, de nem tanácsos Amerikában felcsapni csekkcsalónak, mert rendkívül szigorúan büntetik.

BORRAVALÓ. Általában érvényes az európai tízszázalékos rendszer, de ezt csak a legritkább helyen csapják hozzá. Magántársaságban borravalót adni egyenes megsértése a házigazdának, de a személyzet el sem fogadja. Egyetlen kivétel a vikend (ha a vendég ott alszik), amikor is a cselédségnek aránylag magas borravaló dukál.

Magyarság és modernség az építészetben

A korszerű magyar építőstílusról szóló ankétunkra még mindig érkeznek az érdekes, tanulságos hozzászólások. Ezekből ma a következőt közöljük:

A *Magyarország*-nak a magyar építészettel kapcsolatos ankétját állandóan figyelemmel kísértem. Örömmel állapítottam meg, hogy *a nagyközönség érdeklődése az építészet és annak művészi kérdései felé fordul* és hogy az építészet végre — nagyrészben a *Magyarország* érdeméből — nemcsak kevésszámú szakember, hanem *a nagyközönség kritikája elé kerül*. Kételkedem azonban abban, hogy a magyar falu a maga nemében gyönyörű alkotásainak bemutatása nyomán és a törekvés nyomán, hogy annak elemeiből a városi viszonyoknak is megfelelő és alkalmazható általános érvényű és amellett sajátosan magyar stílust hámozzunk ki, a várt eredmény elérhető legyen.

Meg kell érteniök, úgy a közönségnek, mint az építészeknek végre, hogy *soha a művészet történetében készakarva új »stílus« vagy új sajátos »nemzeti stílus« még nem keletkezett*. A stílus mindig valamely kor *építőanyagjaiból, szerkezeti szükségleteiből, világnézetéből magától alakul ki* és annak kialakulását erőltetni nem lehet. Az egyes országok más-más éghajlati viszonyainak és anyagjainak, az egyes építészek másmás temperamentumának természetes következménye a *stílus nemzeti színezete*.

»Magyar stílus« ugyanúgy utópia, mint ahogy nem létezik »német stílus« vagy »olasz stílus« sem, de igenis létezik *német* gótika, *olasz* gótika vagy *német* reneszánsz, *olasz* reneszánsz, *magyar* reneszánsz stb. amely annál értékesebb, minél hamarább és minél teljesebben értették meg az egyes nemzetek művészei a kor szavát. Vajjon dicsekedhetnénk-e a gyönyörű kassai dómmal, vagy Mátyás templommal, vagy az északmagyarországi reneszánsz sajátos ízű, gyönyörű alkotásaival, ha annakidején a gótikát, vagy a reneszánszot, mint »internacionális« stílust visszautasítottuk volna és magyar stílust erőszakoltunk volna, ahelyett, hogy az egész világon tért hódított építési módot ide átplántálva, alkotásaink a mi viszonyainknak megfelelő sajátos magyar ízt kaptak.

A mi korunknak is van »stílusa«, amely beérkezett és diadalmasan elterjedt az egész világon, Olaszországtól Angliáig és Japántól Svédországig, világnézeti, politikai és éghajlati különbségeket áthidalva és minden országban sajátos ízzel. A magyar építészeknek, elsősorban a világháború alatt meghalt nagy művészünknek, *Lajta* Bélának is úttörő szerepük volt ez új »stílus« kialakulásában úgy, hogy *a modern építészetet még csak idegen eredetűnek sincs jogunk nevezni*.

Vannak Magyarországon korszerű, modern épületek, amelyek világviszonylatban is bátran megállhatják a helyüket és amelyeknek magyar ízét épúgy nem lehet kétségbevonni, mint ahogy például a svéd modern építészet határozottan megkülönböztethető az angoltól, franciától, némettől, stb.

Nem kell tehát motívumvadászatra mennünk, a *stílus*, amelyet keresünk, *megvan*, csak alkalmat kell adni építészeinknek, hogy tehetségük a helyes irányban érvényesülhessen. Oly épületek, mint például a kecskeméti vagy a pestújhelyi új kórházépületek, a mátrai új szállodák, a margitszigeti fürdőépületek stb. stb. a helyi viszonyoknak megfelelő módon és modernül építve, fogják az új fejlődés alapját képezni.

Nem kell erőlködnünk kimondani, hogy például a falusi ház fehér színe a magyar építészeti specialitás és ez fogja a jövendő városi építészetet is dominálni, vagy hogy például a rendszeresség és amellett egyéni íz, vagy a virág speciális magyar tulajdonságok. A délvidéken vannak fehér városok, a mi klímánk és füstös városi levegőnkbe a fehér homlokzat nem való, *a rendszeresség és a természet szeretete pedig a modern építészet kedvelt jelszava az egész világon.*

Én nem merném szavakban és szabályokban definiálni, hogy mi az, vagy mi lesz az, ami a modern magyar építészeti alkotások magyar ízét megadja. A magyar művészek, akik itt éltek, tanultak, akik gyermekkorukban a magyar vidékek és házak levegőjét szívták, ha igazán tehetségesek, magyarul fognak építeni öntudatlanul is és ezt a magyarságot szabályokba foglalni és tanítani nem lehet és kellő távlat híján definiálni sem lehet.

Elégedjünk meg azzal, ha az alkotások jók, ha megfelelő izléssel bíró kritika kiselejtezi az ízléstelenségeket és főképpen a minden áron eredetit és újat akaró bűvészkedéseket. Elégedjünk meg azzal a tudattal, hogy *művészeink ízlése, lelkialkata, klímánk, anyagjaink és szükségleteink sajátossága föltétlenül olyan építészetet fog kialakítani, amely különbözik a világ bármely más tájának építészetétől*. Elégedjünk meg azzal, ha a jövendő fogja bizonyos távlatból nézve megállapítani, hogy miben áll a huszadik század építőstílusának *magyar* ágazata és ha meg fogja állapítani, hogy tehetséges magyar művészek a fejlődés irányát idejekorán felismerték, annak az élére állottak és tudattalanul, akarattalanul *stílust* alkottak, mert nem keresték mindenáron az újat és eredetit, hanem csak saját szépérzékükre és ízlésükre hallgatva *a lehető legszebbet és legjobbat igyekeztek megteremteni*.

Preisich Gábor
építészmérnök

Baj nélkül befejezték az angol gépek franciaországi tüntető útjukat

London, július 26.

Valamennyi angol repülőgép, amely Franciaország felett kedden körrepülést végzett, már este hét óra előtt visszatért állomáshelyére. Néhány repülőgép a körrepülés folyamán leszállás nélkül óránkinti *500 km-es sebességgel mintegy 2600 km-t tett meg*. A berepült kilométerek száma tízszer meghaladja a Föld átmérőjét.

Hat lengyel lapot két évre kitiltott a cseh belügyminisztérium

Prága, július 26.

A cseh belügyminisztérium azonnali hatállyal *betiltotta* a következő lengyel lapok Csehországba való behozatalát és terjesztését: *Gazeta Polska, Kurjer Warszawski, Glos Narodowy, Express Poranny, Czas, Goniec Warszawski*. A tilalom 1941 július 15-ig marad hatályban.

Az olasz hadgyakorlatok

Róma, július 26.

A Stefani-iroda diplomáciai szerkesztője írja: A nagy olasz hadgyakorlatok célja *az edzés, bedolgozás és a szellem kialakítása*. Tanulmányozni fogják, hogyan működik az élelmezési, a szénellátási szolgálat, hogyan lehet megakadályozni, hogy légi támadások hidakon, szállítmányokban kárt tegyenek. A hadgyakorlatokon résztvevő csapatok nagy részét motorizálják. A hadilétszámra emelt nagy egységek, amelyek a hadgyakorlatokon résztvesznek, ezidőszerint Veronától keletre és Parmától délre megosztva vannak; feladatuk az lesz, hogy nyugat felé haladva, Torinótól keletre egyesüljenek. A hadgyakorlatok után Torinóban nagy csapatszemle lesz, amelyen *50.000 katona* vesz részt.

Dr. FERENCZY FERENC:
MAGYAROK VAGYUNK!
címen most megjelent könyve. A rendkívül időszerű könyv **mindenkit érdekel.**
Ára P 4.50.
Kapható Az Est könyvkereskedésében, Erzsébet-körút 18

Tanuljunk építeni a néptől

Irta: Bajcsy-Zsilinszky Endre

Az a nagyszerű dolog, hogy a magyar falusi ember mindenekelőtt *a maga gyakorlati szükségleteit nézi építkezéseinél*, az alaprajz mai rendszere évszázadok alatt alakult ki és az alaprajznak ez a megcsontosodása nem hozta magával a külsőnek elszáradását, sablonját, mert veleszületett ösztönös művészi ízlése és formatermő készsége nem engedi, hogy a kialakult gyakorlati szempontok elnyomják a lelkében élő ősi vágyakozást a csin, a szépség után. A magyar ember mindenekelőtt értelemmel épít, önmagának és nem idegen bírálóknak vagy az uccának, vagy a falunak, de viszont nem tagadja meg a maga falujáť, annak kiformálódott stílusát és ahogy Padányi Gulyás Jenő írta, szépen összeegyezteti a maga belső szükségleteit uccájának természetes és ízléses rendjével is.

Fontosabb a magyar falusi embernek, hogy belül, szobája falának lehetőleg a közepén legyen az ablak, vagy hogy házának rendszerint a tornác felé eső egyik sarkától egyforma távolságra legyenek az ablakok s az ablakok között jól elhelyezkedjék a sarokpad, mint hogy kívülről legyen meg a mértani szimmetria, amire láthatóan — fütyül. De mégis vigyáz arra, hogy egyenetlen és csúf külseje ne legyen a házának, ezért megkeresi a módját, hogy kívülről is kiegyensúlyozottság *benyomását* keltse a háza.

Ime, itt *egy fertőszentmiklósi ház*, ahol az ucca felé eső két ablak ugyancsak nem szimmetrikusan helyezkedik el az oromzat alatt, de a boltíves bejárat úgy »egyensúlyozza ki« ezt az asszimmetriát, hogy valójában a jó arányosság hatását kelti.

Fertőszentmiklósi ház

A belső és külső egyensúly, az inkább értelmi és művészi, mint mereven mértani arányosság, az a fajta arányosság, amely a természetben, a fa levelein, az egészséges fa koronájában s általában a szerves életben jelentkezik, *a természetes és mesterkéletlen* — *Karácsony* Sándor szavával élve »primitív« — *egyensúly jellemzi a magyar szellem megnyilatkozásait* inkább ösztönös, mint tudatos építészeti formáiban és alkotásaiban.

Ime *egy balatonarácsi csodálatos falusi ház*, a magyarosan zömökre szabott latin oszlopaival, íveivel s egy darab síma fal: a kettő adja ki a művészi arányosságot és egyensúlyt.

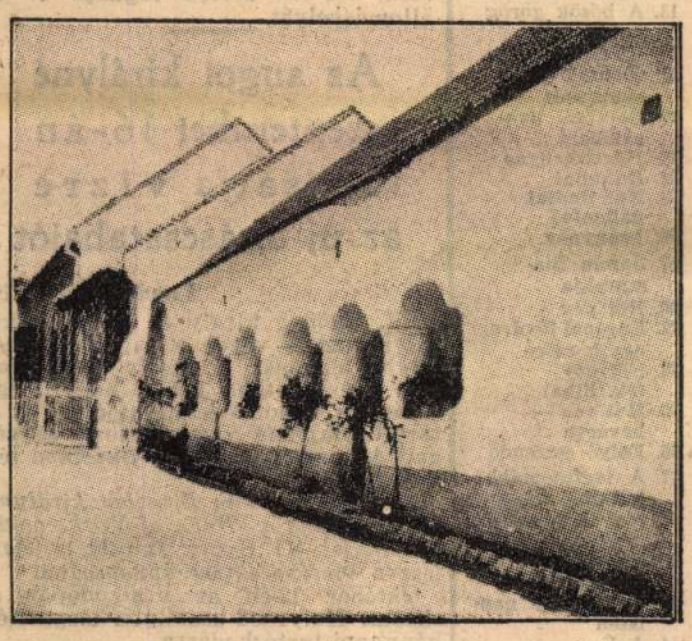

Balatonarácsi ház

És a *tornác* a magyar falusi építkezésben! Megvan ez más népeknél is, de a mód, ahogyan a magyar ember háza tetőzete alatt minden vidéken megépíti a maga szabad tornácát a napfény, a természet felé, nem egy kis verandát csinál külön kis tető alatt, hanem az egész tető hosszában épít magának egy fedett, mégis szabad teret, hogy kicsi házának és anyagi nyomorúságának, háza pici ablakainak *kényszerű* egészségtelenségéből legalább az év jelentékeny részén kihúzza magát és megtartsa a lehető kapcsolatot az egészségtermő természettel: ez az én szememben szinte *az ősi pusztai sátorépítkezés és lakás maradványa és idegekbe, ösztönökbe ivódott emlékezése.*

Érdekes, hogy a latin formák — oszlopok, pillérek, boltívek — menynyire megragadtak a magyar nép építő képzeletét, de mennyi minden átváltozáson is mentek keresztül a magyar falusi pallér és építtető kisgazda kezén. Az alábbi fénykép a »*Balatonszemesi parasztház*« című *latonvidék népének építészete*« könyvből való:

Balatonszemesi parasztház

*Egy balatonszemesi paraszthá*z szabad tornácának részletét ábrázolja ez a fénykép. Erről az oszlopról egyik barátom azt mondotta, hogy olyan, mint egy erőtől duzzadó magyar kisgyerek, akinek aránytalanul nagy még a feje, de ez az aránytalanság csupa fiatal erő és báj. Engem is valósággal megigézett ez az oszlop s mikor azon tünődtem, milyen viskót építtessek magamnak a Balaton partján, azt gondoltam, ilyen szabad tornác volna a legmegfelelőbb, kitárva a kis házat a déli napnak. Az erős nyugati széllel szemben épúgy befalaztam az oszlop melletti boltívet, csak egy kisebb nyílást hagyván rajta, mint ahogy ezen a képen látható, a keleti szelidebb széllel szemben meghagytam a teljes boltíves nyílását a tornácnak. A falat pedig kissé magasabbra emeltem, mint amilyen a régi szokásos paraszti házaké. Bár az eredeti balatonszemesi oszlop szebb és művészibb, mint az én után-

Bajcsy-Zsilinszky Endre balatonparti háza

zatom, mégis ilyen barátságos képet mutat a régi ház »korszerűsítése«:

A magyar nép csodálatos alkotó géniusza iránt való alázattal állapítom meg, hogy amit rendkívül kedvezőtlen művelődési és gazdasági viszonyok között idáig teremtett, nemcsak a művészi szépség ezerféle gyönyörűségét tárta elénk és eljövendő nemzedékek elé, hanem *belső észszerűségével a korszerű szükségletek számára is megadta az útmutatást.* S mikor az emberek a magyar nép építkezésének egészségügyi és egyéb tökéletlenségeire mutatgatnak, rendszerint nem tudják, hogy csak *aprólékos változtatásokat kell tenni népünk eddigi építkezésén: nagyobbra szabni az ablakot, magasabbra húzni a falat, gondoskodni a falak szigeteléséről* s máris *korszerűvé tettük legalább is a falusi házakat anélkül, hogy megfosztottuk volna ősi szépségüktől, bájuktól, egyéniségüktől.*

Nádtetős, tornácos, magyar stílusú házat is lehet modern fürdőszobával fölszerelni és nem kell a magyar építő szellem nyugodt, derűs harmóniáját elrontani azért, hogy a legkorszerűbb egészségügyi kívánalmakat kielégítsük. Az egyszerű magyar falusi ember eddig sem azért tett apró ablakot a házára és emelte alacsonyra annak falait, vagy elégedett meg földes szobával, mert rajong a kezdetlegességért és az egészségtelenségért, hanem azért, mert nem telt többre és mert számbavette a fütelék hiányát is télvíz idejére.

Hogyan lehetne a magyar népi, latin hatásokkal átitatott régi építészeti szellemet tovább fejleszteni a városi építkezés szükségleteihez és méreteire: nem az én gondom. Kétségtelen, hogy óriási méretű építő géniusz, egy szerencsésebben fejlődő és gyökeresebben magyar Lechner Ödön kellene ahhoz, hogy a falun túlemelkedően is megteremtse a magyar építészeti stílus szerkezeti és nemcsak dekoratív alapjait. Szerintem csak egy bizonyosság van ebben a kérdésben: *hajszálnyira sem lehet letérni a Bartók és Kodály példájának vonaláról* s ha más anyaggal dolgozik is az építészet, mint a zene: a magyar nép ősi és ösztönös, tévedhetetlen ízlését, irányvételeit, kezdetlegességükben is nagyszerű formanyelvét nem nélkülözheti a jövendő nagy magyar építő szelleme.

Ezért csak mélységes együttérzéssel és eszmei segítő készséggel állhatunk mögé a *Padányi Gulyások, Tóth* Kálmánok, *Miskolczy* Lászlók, *Kiss* Tiborok, *Nászay* Miklósok és *Tóth* Jánosok gyüjtő és megőrző, új fejlődési lehetőségeket érlelő és nyitó tevékenységének.

Lehet, hogy a magyar építészet Bartókja és Kodálya még jó darabig várat magára. De bizonyos, hogy egyszer megjelenik és százféle babonát fog halomra dönteni, hogy utat nyisson a tiszta magyar építőművészetnek, amely egyben a magyarság fejlett szociális színvonalát is, valamint tiszta és mély értelmét, sőt ősi észszerűségi — racionalista — hajlamait is magába fogja ölelni.

Újra kísért a La Manche csatorna alatti alagút terve

Párizs, július 19.

A La Manche tengeralatti alagút francia engedményes társaság keddi ülésén megállapították, hogy a nemzetközi helyzet legújabb alakulása következtében *az angol közvélemény kedvezőbb álláspontot foglal el az alagút kérdésében.* Elhatározták, hogy a két kormánytól meg fogják kérdezni, *milyen feltételekkel lehetne megkezdeni a munkálatokat.*

Amerikai rádióamatőrrel csevegett az Óceán fölött az első bombavető repülőgép, amely leszállás nélkül átrepülte az Óceánt

London, július 19.

Először történt, hogy *hadirepülőgép leszállás nélkül átrepülte az Atlanti óceánt.* A kétmotoros nagy bombavető repülőgépet a Consolidated Aircraft Co. amerikai cég szállította angol rendelésre. A gép *a kaliforniai San Diegóból három részletben repült Angliába és mintegy 10.000 kilométert tett meg. Az újfundlandi Botwoodból az óceán fölött tizenegy óra alatt repült Angliába,* egész úton megtartotta átlagos 300 kilométeres sebességét, bár útközben 5000 méter magasra kellett emelkednie egy vihar miatt. Háromszáz kilométerre az ír parttól a bombavetőgép ellenszéllel találkozott, amely csökkentette sebességét, így is azonban *tizenegy óra alatt* Új-Fundlandból Angliába repült.

A repülőgépet — írja a Daily Telegraph — felixstowei katonai kísérleti telepen várták. A vizen világító jelzőkészülékeket helyeztek el, hogy az amerikai gép tájékozódni tudjon. Croydonon keresztül *óránként kaptak értesítést a gép rádiótisztjétől,* úgyhogy útvonalát a térképen pontosan tudták követni. A gép már-már elérte Felixstowe-t és a következő sürgönyt adta le: »*Felixstowe közelébe érkeztünk hajnali 4 óra 15 perckor*«, — mikor a repülőgép újra *távolodni* kezdett érkezési pontjától. 4 óra 25 perckor Norwich, 4 óra 30 perckor Pulham, 4 óra 45 perckor Nottingham, 5 óra 15 perckor Hunstantom fölött volt. 5 óra 53 perckor azonban az amerikai bombavetőgép *hirtelen megjelent Felixstowe fölött és az Orwel-folyó medrét követve megérkezett a város fölé.* 300 méter magasságban kört írt le s három perccel azután, hogy a látóhatáron feltűnt, simán leszállt a vízre.

Rogers kapitány, aki az Amerikában rendelt bombavető gépet áthozta az Óceán fölött, megmagyarázta, hogy még Új-Fundlandban értesült róla, hogy Felixstowe fölött, érkezésének időpontjában *ki nem világított repülőgépekkel fognak kísérleteket végezni.* Ezért nem szállt le mindjárt, *megvárta a reggelt.*

— Az átkelés *teljesen eseménytelenül* folyt le, — mondotta Rogers kapitány. — Nagyon jó hasznát vettük rádiókészülékünknek, egész úton összeköttetésben voltunk a botwoodi, folnesi és croydoni rádióállomásokkal. *Itt-ott elcsevegtünk egy rövidhullámú rádióamatőrrel, aki Georgiából, az Egyesült Államok déli részéről keresett fel időről-időre üzeneteivel.*

A bombavető repülőgép akciórádiusza minimálisan 6500 kilométer, de tényleges teljesítőképességét titkolják. Az Egyesült Államok 200 hasonló gépet rendelt.

Meghalt dr. Badics Ferenc

Dr. *Badics* Ferenc királyi és miniszteri tanácsos, nyugalmazott tankerületi főigazgató, irodalomtörténetíró, a Magyar Tudományos Akadémia és a Szent István Akadémia tiszteleti tagja 85. évében július 18-án *elhunyt.*

FIGYELD AZ ELEJÉT!

Minden rejtvényben több vízszintes szó azonos betűvel kezdődik. A definició sorszámok összege egy olyan számot ad, amelyik — mint megfejtés — szintén megtalálható a rejtvényben. E 6 szám összege küldendő be szerdáig (júl. 26) s mellékelendő 6 »Figyeld az elejét!« cím.

Jutalmak: 4 darab 10 pengős.

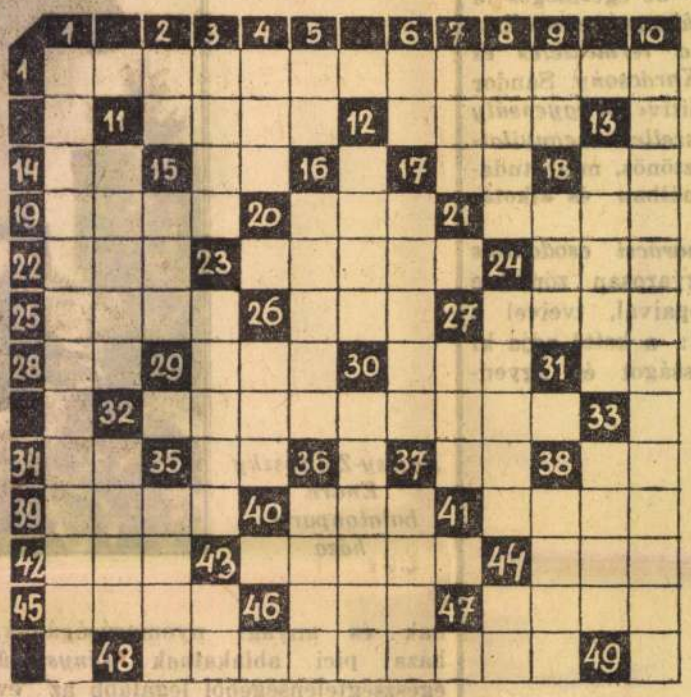

VÍZSZINTES:

1. Az orvostan egyik ágazata
11. Egy ital német neve
12. Egy szín német neve
14. Irány a pince!
15. Azonos betük
17. 55 — római számmal
18. Hír — i nélkül
19. Gyümölcs
20. Az egyik oldal
21. Egyszerü test
22. Szúró fegyver
23. Gyengélkedő
24. Ur tulajdonát képezi
25. Finom ital
26. Egyiptomi folyó német neve
27. A hitelező »ellenfele«
28. Nemzeti Bajnokság
29. Á. I. E.
30. Shakespeare király (fon.)
31. Betü
32. Tápláló ital
34. Lepel része
35. Német »igen«
37. Az okozat szülőanyja
38. Vita — mássalhangzói
39. Rendes, csinos — ismert idegen szóval
40. Kerékben van
41. Névelővel: ügyvédek kenyere
42. Kérve kér
43. Négy fallal van körülvéve
44. Menyasszony
45. Angol »csillag«
46. A jó késnek van
47. »A« vidék
48. Számjegy

FÜGGŐLEGES:

1. Veszprémmegyei nyaralóhely
2. Háziszárnyas — mássalhangzói
3. Ritka keresztnév
4. Japán pénznem
5. Arany — franciául
6. Y. B.
7. Az arc alsó része
8. Good .... the king (az angol nemzeti imádság kezdete)
9. Hoz — németül
10. A földi élő és élettelen testekkel foglalkozó tudomány
11. Előzőleg
12. Gaál Franciska film címe volt
13. A hősök görög neve
15. Kevert rom
16. Csehszlovák elnök volt
17. Balatoni nyaralóhely
18. Háziszárnyas
23. Ráhullat
24. Keletindiai pálmafaj
26. Leánynév
27. Japán Bismarckja
30. Női név
32. Európai főváros egyik része
33. Női név (ék. hiba)
35. Hat »d« — keverve
36. Folyó esztendő
37. A legfinomabb bútorok készítésére használatos keményfa
38. Döntetlen játszma
43. Egyiptomi napisten
44. A. É.

Gyengélkedés idején, különösen ha a rosszullétet még szorulás, derékfájás és kereszttáji fájdalmak is fokozzák, az enyhe és igen kellemes hatású, tisztán természetes »Ferenc József« keserűvíz — reggel éhgyomorra egy kis pohárral véve — mindig puha, könnyű székürülést és kielégítő anyageserét biztosít. Kérdezze meg orvosát!

A HŐSÉG FOKOZÓDIK

A Meteorológiai Intézet jelenti július 19-én délben:

A szubtrópusi eredetű, igen meleg levegő lassankint egész Európát elborítja. A hőség fokozódik és a zivatarok egyre szórványosabbakká válnak.

Hazánk északkeleti részein tegnap délután még sok helyen volt zivatar. Hidasnémetiről 24 mm esőt és jégesőt jelentenek. A hőmérséklet tegnap nyugaton 29—30, az Alföldön 32—34 fokig emelkedett, de éjjel sok helyen 10 fokig is leszállott. Ma már a délelőtt folyamán országszerte 30 fok körüli értékek uralkodtak.

Európában ma reggel a tengerszintre átszámított légnyomás legmagasabb értéke 764 mm Lengyelországban, legalacsonyabb értéke 751 mm az Ir tenger felett.

A Balaton vizének hőfoka ma reggel Keszthelyen 27, Balatonbogláron 24, Balatonfüreden és Siófokon 25, Balatonkenesén 24 fok; a Duna vízhőmérséklete 21 fok volt.

Budapesten július 19-én

délben a hőmérséklet 30 Celsius fok,

a tengerszintre átszámított légnyomás 762 milliméter, gyengén süllyedő irányzatú.

Várható időjárás Magyarországra a következő 24 órára:

Déli-délnyugati szél. Kissé felhősebb idő. Az északi megyékben és Kárpátalján néhány helyen zivatar. A hőség fokozódik.

Este is kánikula lesz Budapesten

Részletesebb időjelzés Budapestre a következő 12 órára:

Gyenge légáramlás. Túlnyomóan derült idő. A hőmérséklet este sem száll 25 fok alá.

1916 Július 20.

Az oroszok megtámadták a bukovinai Kirlibabánál fekvő Capul magaslati állásainkat, de a 40. honvédhadosztály visszaverte a támadást.

Az új moszkvai amerikai nagykövet két hét mulva foglalja el hivatalát

London, július 19.

Laurence A. *Steinhardt,* az Egyesült Államok *új moszkvai nagykövete Plymouthba érkezett.* Innen Londonba és Párizsba utazik. Körülbelül *két hét mulva* foglalja el új állomáshelyét.

Az angol királyné szeptember 16-án bocsátja vizre az új óriáscsatahajót

London, július 19.

VI. György király és *Erzsébet* királyné július végén a balmorali kastélyba mennek. A király augusztus 9-én Weymouthba indul, hogy megszemlélje a honvédelmi hajóhad és a tartalékhajóhad gyakorlatozó egységeit és még ugyanaznap Skóciába tér vissza.

Szeptember 16-án Erzsébet királyné vízrebocsátja a »Duke of York« óriás csatahajót. VI. György király is jelen lesz a vízrebocsátási ünnepségen.

Október 12-én az uralkodópár a skóciai Holyrood-kastélyba megy néhánynapi tartózkodásra.

Fehér fal és színes virágok

Hogyan fejlődhet ki a magyar építőstílus a fehér falusi házacskákból

Építészeti ankétunkra — amelynek során legutóbb *Bajcsy-Zsilinszky* Endre két cikkben bebizonyította, hogy a magyar népnek van önálló építőstílusa — ma a következő érdekes hozzászólás érkezett:

A magyar nemzeti építőstílusról sokat vitáztak már, sajnos, eredménytelenül. A közelmult hetekben a *Magyarország* hasábjain is nyilvánosságot látott egy nívós közleménysorozat, amelynek írói közül többen igen szerencsésen állapították meg a multbeli magyar stíluskeresés hibáit, de én a város uccáinak idegenszerű tarkaságát szemlélve, azóta is megújuló lehangoltsággal gondolok arra, hogy a nemzeti építőstílus még mindig nem jutott a kezdetéig se.

Annyival is inkább nehéz ebbe beletörődni, mert *a probléma megoldása nagyon közel fekszik hozzánk, az ott van a magyar községek fehér házacskáinak építésmódjában.* Baj azonban, hogy sokan az építéstechnikára, a magasépítés kívánalmaira hárítják át a felelősséget a kezünkben levő magyar stílus mellőzéséért, pedig az építéstechnika sok mindent keresztülvisz, ha akar s az egész kérdésben nem is ez, hanem az *ízlés* játszik döntő szerepet, amelynek nevében kísérlem meg itt a legcélszerűbb megoldást a közvélemény által érvényre juttatni.

A magyar falu építőstílusa — emeletes házakon

Három szempontot különböztetek meg a probléma átnézetében. Az egyik az építményre, mint egységre vonatkozik s ebből a szempontból nézve az a kérdés, hogy *a magyar falu építőstílusa átvihető-e a magasépítésbe úgy*, hogy az az építmény egészét tekintve harmonikussá váljék? Ez volna a szorosan vett architektonikus szempont.

Erre vonatkozólag csak irányelveket jelölhetek meg, amelyek azonban talán alkalmasak lesznek a fejlődésre való készséget elömozdítani. Utalok arra, hogy minden stílus egy bizonyos, kezdetben nem sokat jelentő építési sajátságnak a sokszorosításából fejlődött ki. A legkiválóbb történeti stílusok is mind valamilyen primitív egyszerűségből indultak el felfelé vezető útjukon, vagyis mintegy *csirájukból kellett ezeknek is kibontakozniok* a kultúra és a nép művészi érzékének haladása révén. A falusi háznak, ha az úgy kicsinyben, ahogy van, mingyárt nem is teszi valami nagy stíluseredetiség hatását, mégis *megvannak a maga tipikus formaelemei.* Ilyenekre történt már elég hivatkozás a *Magyarországban*, sőt nemcsak hivatkozás, hanem nagyon érdekes, képes reprodukciók is a *Bajcsy-Zsilinszky* Endre rendkívül találó és mélyenlátó ismertetésében. Hogy tehát ilyenek vannak, az ezek után tagadhatatlan. Most azonban képzelje el valaki ugyanezeket *megsokszorosítva* a szélesség és a magasság felé, ami körülbelül annyit jelent, mint *stílusba foglaltan elgondolni olyan népies motívumokat*, amelyek a kezdeti stádiumban még éppen csak a hozzáértő előtt fejeződnek ki s akkor hamarosan egészen más kép jelenik meg lelki szemei előtt, mint az, amelyet elég könnyen, egy kézlegyintéssel elintézett, mikor a falusi házacskát idézte fel a memóriájában.

A fehér szín döntő jelentősége

A *stílusba foglalásnak* van egy másik módja is a sokszorosításon kívül, a *felnagyítása, az építmény frontjához hozzáméretezett alkalmazása ugyanazon formaelemeknek.* Ehhez természetesen már *igen magas stílusérzék és a népies motívumoknak helyes meglátása szükséges*, de minden kétség nélkül számításba lehet venni a mai építéstechnika fejlettségét és kifejező képességét is s azt, hogy egy építménynek első, kezdeti sikere serkentőleg hat még magasabbrendű és még kifejezőbb teljesítményekre a megkezdett úton.

Hangsúlyozom azonban, hogy *nem cifra díszeket* értettem a népies motívumokon, hanem olyan *egyszerű építőelemeket*, amelyek a magyar népies felfogásnak a legjobb kifejezői. Különösen hangsúlyozom, hogy a *magyaros építkezésnek nélkülözhetetlen kelléke a fehér szín, amely olyan jellegzetes nemzeti sajátosság, hogy annak jelentőségét semmiféle építészeti érveléssel elvitatni nem lehet.* Aki az egész problémának a nemzeti szellemmel kapcsolatos értelmét felfogja, az sohasem fog törekedni ennek *a legfontosabb követelménynek az elkerülésére.* Hogy mi ez az értelem, erre még rátérek. Itt csupán arra kívántam rámutatni, hogy minden stíluskifejlődés útja fokozatos s hogy a *fehér falusi házacska* a magasépítésbe való átvitel folytán még sokkal kifejezőbb erejű is lehet, mint az eredeti helyén és kezdetlegességében.

Virágok a fehér ház körül

A másik szempont annak a helyzetnek vagy környezetnek a szempontja, melyben *a magyaros stílusú ház a faluban, illetve a városi elképzelésben van.* Egy kissé nehéz ugyanis elgondolni a tiszta fehérszínű házat, mely a falubán *a zöld fákkal és virágos kertekkel körülvett* helyzetében olyan kedves és hangulatos képet nyujt, a magasépítésben, ahol az ilyen ház bármilyen építészeti kifejezőerő mellett is kissé egyhangúnak mutatkozhatnék. Ezen azonban könnyen lehetne segíteni azáltal, ha *a falusi környezetnek a magasépítéshez is hozzáalkalmazható részét, a virágdíszt átvinnők a magyaros városi házakra is. A növényzettel való kapcsolat ugyanis a fehér nemzeti stílusnak nélkülözhetetlen velejárója.*

Az a régóta húzódó vita, mely a magyaros stíluskikepzés körül folyik, mingyárt igen sokat veszít az élesből, ha átlátjuk azt, hogy *a magyaros háznak legfőbb dísze a virág.* A fehér színt a körülötte vagy rajta levő növényzet teszi olyan kedvessé és barátságossá, viszont *a ráalkalmazott természetes díszt a fehér szín emeli ki és juttatja érvényre* olyan nagy mértékben, ahogy ez semmiféle más szín mellett nem jut kifejezésre. *A fehér szín és a virág* egymást rendkívül hatásosan egészíti ki és *ebben van a titka a magyar falu varázsának és festőiségének.* Mármost a stílusról mondottakhoz képzeljük még hozzá a magyar falu *mályvarózsás és rozmaringos ablakait* és tornácait, különösen *a magas házakhoz nagyon jól illeszkedő petuniával élénkítve* és még sok más virágjával a magyar földnek s akkor rájövünk arra is, hogy *a falusi nemzeti külső és magyaros hangulat városi megteremtésének összes kellékei a kezünkben vannak.*

A harmadik szempontom annak a viszonynak a vizsgálatára irányul, melyben a már főbb vonásaiban vázolt, kialakítandó magyar stílus más stílusokkal szemben áll. Vagyis hogy az ilyen hatásos egyszerűségnek a nemzeti szellemre és érdekre vonatkozó jelentőségét szemléltetővé tegyem, be kell hatolnom egy kissé a kérdésnek az elméletébe is.

Az ízlések nemzetközi versenye

A megoldás jelenlegi stádiuma szerinti törekvésekből előkerült úgynevezett nemzeti jelleg ugyanis erőltetett, cikornyás és ami az én szempontomból a legnagyobb jelentőséggel bír, *alacsonyabbrendű* a nyugati kultúrnépek ízlésbeli előhaladásával összehasonlítva. Azok, akik ilyen törekvések szolgálatában állanak, azt gondolják, hogy az orientális külső díszt szaporítani kell minden lehető módon, mert ez hozzátartozik a nemzeti élet teljességéhez. Ezzel szemben legyen szabad a figyelmet felhívnom arra, hogy a valódi kultúrérték nélküli építészeti formaképződés tulajdonképpen eltévelyedés és elmaradottság, mely káros visszahatással van az egész életberendezésre és szellemi színvonalra is. Ezt már belátták több keleti országban is, ahol a népszokásokat és a külsőségeket nagyméretű konzervativizmus dominálta és visszafejlesztik az alacsonyabbrendűségnek ezeket a szimbolumait. A keleti országok természetesen nem lehetnek ilyen tekintetben sem példaképeink. De annyi bizonyos, hogy az igen gyakran erőltetett módon megnyilvánuló nemzeti törekvések egyénítő eredményei *nem állanak arányban azzal a veszteséggel*, amely ilyen esetben kétségtelenül mutatkozik más, fejlettebb kultúrájú népek megítélésében és *annak a versenynek a gyengébb eredményében, amelyet a világ népei között feltétlenül állanunk kell.* A magasabbrendűnek vitathatatlanul megvannak a maga jogai az alacsonyabbrendűvel szemben, s azok érvényesülnek is a népek életében, minden belső és külső vonatkozásban.

Hogy sokszor milyen mélyre hatol az ízlésből fakadó megítélés és értékelés, ezt egy példával világítom meg. Lessing, a kiváló német műkritikus egyszer megállva a kölni dóm előtt és elmerülve annak szemléletében, azt a kérdést vetette fel környezete előtt, hogy ugyan mit szólna egy ókori görög ember, ha feltámadna, egy ilyen gótikus építményhez? És mingyárt megadta a kérdésre a feleletet is. Csak egy szót: *barbár.* Már nem részletezhetem, hogy mennyiben volt igaza Lessingnek ebben a vélekedésében. Mindenesetre nagy megérzése volt benne bizonyos súlyos differenciáknak az ókori görög nép és a középkor ízlése között. S rendkívüli határozottságra mutatott nemcsak az észrevételben, hanem az értékítéletben is, hogy ezt kifejezésre juttatta és éppen hazájának egyik legkiválóbb alkotásával szemben.

Nálunk, Budapesten azonban igazán nincsen szükség ilyen magas színvonalú kritikai szemléletre ahhoz, hogy valaki *a nemzeti szempontból rendkívül hátrányos eltévelyedéseket észrevegye.* Itt az utóbbi időben elkövettek olyan lehetetlen extravaganciákat az építkezésben, amelyeknek felsorolását nem tudnám ennek a közleménynek a keretébe beleszorítani. Csupán egyet említek meg elrettentő például: *a Gresham-palotát.* Mert, sajnos, ez az orientális ízléstelenség ott helyezkedett el éppen a Dunaparton, rendkívüli kárára a városképnek és az egész külföldi megítélésünknek. Ha valaki azt hallja fejlődött ízlésű idegenektől, hogy Budapest mennyire »kelletlen« város — s majdnem felesleges mondanom, hogy ezen a szón ízléstelenséget kell érteni — úgy ezt legnagyobb részben az említett építménynek tulajdonítja. S hogy a hatás teljes legyen, ez az ízléseredetiség nemcsak az impozáns dunaparti látképünket csúfítja el, hanem egy nagy kontrasztot is képez azon a helyen. *Szemben van ugyanis a Lánchíddal, mely mai napig is az ízlésnek legmagasabb színvonalát reprezentálja minden bel- és külföldi vonatkozásban,* s így ennek a hatását is jelentékenyen csökkenti.

Az ilyenek miatt is igyekszem felhívni a közfigyelmet annak a kérdésnek a fontosságára, hogy valamely képzelt, vagy akár a maga természetes útján szokássá vált eredetiség sokszor nem inkább excentricitás-e és főképpen, hogy *kiállja-e a versenyt* más népek magasabbrendű ízlésével és szokásaival. Szokások és divatok jönnek és mennek, olykor ízléstelenségek is elterjednek s nem valami jogosulatlan a kérdés, hogy esetleg meggyökeresedett eltévelyedést is nemzetinek tartsunk-e? A népek látása és ízlése is fejlődő valami és a fejlődés legalább olyan kritériumát képezi minden nép életképességének, mint az esetleg csak ideiglenesen elterjedt abuzusok és furcsaságok megörökítése.

Őserő és ízlés

Ezekre a kérdésekre ki kellett egy kissé terjeszkednem, hogy a mondottak által észrevétessem *a magyar falu stílusának jelentőségét a városképben.* Hangsúlyozom itt ugyanis, hogy a magyar falusi ház külsejének a magasépítésbe való átvitele nemcsak hogy kiállja a legigényesebb kiritikát is, hanem *ízlésben magasabbrendűséget reprezentál bármely külföldi városkultúra esztétikájával szemben.* A fehér színről tudnunk kell ugyanis, hogy az már ősidők óta mindenütt valami *ünnepélyességet és magasrendűséget* fejezett ki és ezt a jelentőségét megőrizte a mai napig is. Hogy ezt igazoljam, felhívom a figyelmet például *egy tiszta fehérrel terített asztalra*, szembeállítva valamilyen tarkával terített asztallal. Melyik magasabbrendű? Vagy lehet gondolni például a *szép fehér menyasszonyi öltözékre* és számtalan más esetre, amikor *az ünnepélyességet a fehér szín jelenti.* Gondolhat valaki esetleg a washingtoni Fehér Házra is, amely szintén nem véletlenül jutott ehhez a színhez. Szórványosan előfordul ugyanis a fehér szín alkalmazása az építészetben külföldön is. De bárhol, bármilyen vonatkozásban alkalmazzák, mindig egy bizonyos magas hangulatot vagy fölényt fejez ki másokkal szemben, akik tarkát alkalmaznak. A tarkaságra természetesen szükség van az életben, de ez hétköznapi, míg a fehér ünnepélyes és *fölényes.* Olyan *őserő és ízlés van a fehér színben*, hogy emiatt aztán igazán nem kellene aggódnunk semmiféle jelenkori, vagy akár, mondjuk, ha az még aktuális volna, ókori görög összehasonlítástól sem.

Új városrészt nemzeti stílusban

Még csak azt teszem hozzá a mondottakhoz, hogy *a fehér nemzeti stílusnak* a bevezetése természetesen nem jól sikerülne egyéb stílusok és színek között, mintegy beékelve más építésmodorú házak közé. Hanem, ha mód és alkalom adódnék *egész városrészeknek* minél rövidebb időn belüli átépítésére, az itt kifejtett, valódi magyarságnak megfelelően, — amit mint mondottam, az építészeknek a dolga volna helyes érzékkel kivitelezni, — akkor kétségtelenül magasrendű, sőt internacionális vonatkozásban is kiemelkedő *egyéni színfoltokkal* gazdagodnék fővárosunk. Ha arra gondolok, hogy a mai füstös, kietlen városrészek helyén fehérre meszelt, kedves külsejű házsorok állanának és *a levegőt a magyar falu virágjainak illata töltené meg* — az is sokszorozottan az alkalmazás tömege folytán — úgy nincs kétségem az iránt, hogy más városrészek lakói is mind oda járnának, hogy onnan *hamisítatlan magyar hangulatot és erőt merítsenek.* A valódi magyar stílus felkarolása erőt jelent belföldön és fölényt nemzetközi vonatkozásban.

Kékessy Tibor

Linguaphon és Berlitz nyelvtanok
Az Est könyvkereskedésében kaphatók, VII., Erzsébet-krt 20

A király elleni árulással vádolják az ír terroristák egyik vezérét

Párizs, július 22.

A *Matin* londoni jelentése szerint egy *Mac Allister* nevű egyént, *az ír köztársasági hadsereg egyik vezérét*, akit csütörtökön este az egyik londoni uccán fogtak el, pénteken rendkívüli óvintézkedések közepette *Belfastban partra szállitottak.* Allistert *a király ellen elkövetett árulással* vádolják.

Lengyelország a 8 és félmillió fontos kölcsönből ott vásárol fegyvert, ahol jónak látja

London, július 22.

Az angol-lengyel kölcsöntárgyalások megegyezéshez közelednek. Anglia és Franciaország teljesíti Lengyelország ama kérelmét, hogy a *8,500.000 fontnyi felfegyverkezési kölcsönért ott vásárolhasson hadianyagot, ahol jónak látja,* ha a kölcsönadók ellenőrzési jogának biztosítása végett igéri, hogy tájékoztatni fogja Angliát és Franciaországot az ilyen módon szándékolt vásárlásairól. Az egyetlen megoldásra váró kérdés az a lengyel kívánság, hogy *az ötmillió font, illetve 600 millió frank pénzügyi kölcsön egy részét aranyban kapja a lengyel valuta alátámasztása céljából.* Anglia és Franciaország csak *saját pénznemeiben* hajlandó kölcsönt nyujtani. Remélik, hogy ezt a nehézséget is rövidesen áthidalják és az egyezményt valószínűleg a jövő hét elején aláírják.

Lukasiewicz párizsi lengyel nagykövet *Londonba érkezett.* A nagykövet kijelentette, hogy útja *magántermészetű.*

„Forduljon Anglia és Franciaország inkább a lengyel szövetséges társ felé"

Varsó, július 22.

A *Gazeta Polska* szombati számában azt indítványozza Angliának és Franciaországnak, hogy *inkább a lengyel szövetséges társ felé forduljanak,* mintsem mindent a moszkvai kártyára tegyenek fel. Még akkor is, ha ma eljutnának a moszkvai tárgyalások végleges lezárásához. Szovjet-Oroszország *katonai segélynyujtása még mindig sok tekintetben nagyon is kérdéses lenne.* Angliának és Franciaországnak nincs közös határa a Szovjetunióval. A moszkvai meddő tárgyalások helyett észszerűbb és hatásosabb lenne, ha Lengyelországot támogatnák minden eszközzel további felfegyverzésében.

Szünet az értéktőzsden

Víkendszünet van ma az értéktőzsdén, azonban a newyorki tőzsde megszilárdulása, de méginkább a Németországnak tett angol békeajánlattal kapcsolatos ezermilliófontos kölcsön hírére a magánforgalomban a részvénypiac vezető értékeivel szemben érdeklődés mutatkozott.

A mai zürichi árfolyamok

Zürich, július 22. *(Záróárfolyamok.)* Párizs 11.74, London 20.74½, NewYork 443, Brüsszel 75.27½, Milánó 23.32½, Amszterdam 237.10, Berlin 177.80, Szófia 5.40, Varsó 83.50, Prága 15.15, Belgrád 10, Athén 3.90, Bukarest 3.25.

A római angol nagykövet udvariassági látogatást tett Cianónál

London, július 22.

A Reuter-iroda szerint a római brit nagykövetnek Ciano gróf külügyminiszternél ma este tett látogatása udvariassági jellegű volt. A nagykövet üdvözölni akarta a külügyminisztert Spanyolországból történt visszaérkezése után.

Országos vásárok

Július 23, vasárnap: Baja, Jászkisér (állatv.), Törökszentmiklós.

Július 24, hétfő: Alap, Baja, Büdszentmihály, Csákvár (állatv.), Fehérgyarmat, Gödre, Jászkisér, Kunmadaras, Nógrád, Szany (állatv.), Szeghalom, Szőny, Tiszatarján, Tornalja, Törökszentmiklós, Verpelét.

Július 25, kedd: Bicske (állatv.), Csákvár, Kapuvár (állatv.), Lengyeltóti, Nagypirit, Marcali, Szeghalom, Szombathely, Tihany, Türje, Zalaszántó, Zirc (állatv.), Dunavecse, Szombathely.

Július 26, szerda: Alsónémedi, Bicske, Erdőcsokonya, Iharosberény, Komárom, Lebény, Lesencetomaj, Nyirmada, Zirc, Zomba, Ipolyszántó, Besenctomaj, Magyarkomjád, Nagymaros, Rimaszombat (havi).

Július 27, csütörtök: Csepreg, Hajdudorog, Pellérd, Alsónyárasd, Szolyva, Ungvár (havi).

Július 29, szombat: Apátfalva, Letenye, Szekszárd (havi).

Július 30, vasárnap: Felsődabas, Kiskunlacháza (állatv.), Szeged, Újkécske (állatvásár).

Július 31, hétfő: Bácsbokod, Devecser, Dunavecsés (állatv.), Fadd, Galambok, Harkány, Jászárokszállás, Jászfényszaru (állatv.), Kapuvár, Kiskőrös, Kiskunlacháza, Kölcse, Kutas, Magyaróvár, Mernye, Nagydorog, Söjtör, Szeged, Szendrő, Szentendre, Szigetvár (állatv.), Tarján, Tiszadob, Tiszanána, Ujkécske.

Augusztus 1, kedd: Abc, Beled, Devecser, Dunavecse, Hőgyész (állatv.), Jászfényszaru, Jászszentandrás, Nagyecsed, Nagykanizsa (havi), Óriszentpéter, Szeged, Szigetvár, Szikszó (állatv.), Tab, Vásárosnamény (állatv.).

Augusztus 2, szerda: Jánosháza (állatv.), Kaposvár, Miskolc (havi), Nyirlugos, Rudabánya (állatv.), Sárospatak, Somogysámson, Szeged, Tapolca, Vésztő.

Augusztus 3, csütörtök: Balatonfőkajár, Bánokszentgyörgy, Gyönk, Ibrány, Kiszombor, Marcaltő, Mezőtur, Ónod (havi), Sárrétudvari, Szeged, Tót, Tiszafüred.

Augusztus 4, péntek: Buj (állatv.), Mezőtúr, Sükösd, Szeged, Tiszafüred.

Augusztus 5, szombat: Himesháza, Szeged, Vése.

Esetleges változásokért felelősséget nem vállalunk.

tőzsdei árfolyamok az egész világról

Zivatarfront kialakulásának hírére lanyhult a határidőpiac

A hőség várt enyhülésének elmaradása és a további esőhiány miatt nyitáskor szilárd irányzattal indult az üzlet a határidőpiacon és a tengeriárak átmenetileg 12 fillérrel haladták túl a tegnap jegyzett árakat. A tőzsdeidő további folyamán olyan hírek terjedtek el, hogy Ausztriában hatalmas zivatarfront alakult ki, amely Magyarország felé közeledve már elérte Bécset. Ez a hír árukínálatot vont maga után és a vételkedv megcsappanása miatt zárlatig a mai árjavulásból az augusztusi tengerinél csak 1, a szeptemberinél 2 fillér maradt. Szilárdan indult a rozsüzlet is és az októberi rozsért nyitás után 13 fillérrel magasabb árakat fizettek, zárlatig azonban itt is elveszett az árnyereség és a piac tartott irányzattal zárult.

Rozs: októberre: 14.20, 14.25, 14.13, zárlat 14.12—14.13.

Tengeri: júliusra: 17.30; augusztusra: 17.34, 17.25, zárlat 17.23—17.25; szeptemberre: 17.51, 17.45, zárlat 17.44—17.46.

A készárupiacon csak a rozs drágult

A Futura ma már csak szeptemberi és októberi szállításra vesz át búzát. Ezeket az eladásokat nyilvánosan nem is jegyzik és így az árjegyzőlapon csak az augusztusra eladott 1200 métermázsát kitevő tételek szerepelnek. A búza- és az árpaárak változatlanok. 450 métermázsa rozsért 15—20 fillérrel magasabb árakat fizettek. A tegnapi árakon kelt el 600 métermázsa kukorica és a zab névleges jegyzését 10 fillérrel leszállították. A magpiacon 645 métermázsa bíborherét adtak el javuló árakon.

Újbúza: tiszavidéki, kisalföldi 77 kg-os 19.50—19.65, 78 kg-os 19.70—19.85, 79 kg-os 19.90—20.05, 80 kg-os 20.00—20.15, felsőtiszai 77 kg-os 19.40—19.60, 78 kg-os 19.60—19.80, 79 kg-os 19.80—20.00, 80 kg-os 19.90—20.10, duna-tiszaközi 77 kg-os 19.40—19.60, 78 kg-os 19.60—19.80, 79 kg-os 19.80—20.00, 80 kg-os 19.90—20.10, fejérmegyei 77 kg-os 19.50—19.65, 78 kg-os 19.70—19.85, 79 kg-os 19.90—20.05, 80 kg-os 20.00—20.15, dunántúli 77 kg-os 19.50—19.65, 78 kg-os 19.70—19.85, 79 kg-os 19.90—20.05, 80 kg-os 20.00—20.15.

Újrozs: pestvidéki 13.35—13.50, más származ. 13.45—13.65.

Újtakarmányárpa: középminőségű 14.75—15.25.

Zab: középminőségű új 16.70—16.90.

Tengeri: tiszántúli 17.40—17.55.

Őrlemények: korpa 13.00—13.10, 8-as liszt 15.00—15.50.

Ujbúza: 150 mm 80-as duna-tiszaközi 20.—, 150 mm 81-es duna-tiszaközi 20.05, 150 mm 80-as fejérmegyei 20.10 budapesti paritásban, 300 mm 80-as fejérmegyei 20.— beszállítva, 300 mm 80-as felsőtiszai 20.20, 150 mm 80-as felsőtiszai 20.— budapesti paritásban.

Ujrozs: 150 mm pestvidéki 13.40 beszállítva, 150 mm pestvidéki 13.50, 150 mm pestvidéki 13.40 budapesti paritásban.

Tengeri: 450 mm Szolnokon át 17.55, 150 mm szatmári 17.70 budapesti paritásban.

Lóhere: 30 mm minta szerint 105.— **Bihar.**

Biborhere: 135 mm minta szerint 61.50 Budapest, 100 mm 96—97%-os 64.— Szigetvár, 230 mm 96—97%-os 65.— fejérmegyei, 150 mm minta szerint 60.— pestmegyei, 30 mm minta szerint 61.50 Budapest.

Magvak és hüvelyesek: káposztarepce új 24.25—24.70, borsó zöld (express) sterilizált új 16.50—17.25, bíborheremag új 58—66, csillagfürt fehér lapos 12.75—13.25.

A budapesti lisztárjegyzőbizottság árjegyzései (az 1938. évi gabonából készült őrlemények): búzaliszt: dara 37—37.75, 0gg 36—36.75, 0g 36—36.75, 0f 36—36.75, 2gg 35.25—35.50, 2g 35.25—35.50, 2f 35.25—35.50, 4-es 33—33.75, 5-ös 30.50—31.75, 6-os 25.50—27.75, 7-es 18.50—19.75; rozsliszt: 0-ás 27—28.50, 01-es 24.25—25.50, 1-es 18.50—20, 2-es 16.75—18.

Linznél árad a Duna

A FÖLDMÍVELÉSI MINISZTÉRIUM vízrajzi osztálya jelenti:

A DUNA Regensburgnál és Linznél árad, máshol apad; alacsony vízállású.

MAI DUNAI VÍZÁLLÁSOK: Schärding 238, Passau 512, Aschach 168, Struden 274, Stein 21, Bécs —10, Pozsony 157, Komárom 279, BUDAPEST 218, Paks 126, Baja 206, Mohács 243, Gombos 344, Ujvidék 270, Zimony 178.

A TISZA Aknaszlatinánál árad, lejjebb apad; igen alacsony vízállású.

MAI TISZAI VÍZÁLLÁSOK: Aknaszlatina 24, Tiszaujlak —126, Vásárosnamény —147, Tokaj —76, Tiszafüred —83, Szolnok —92, Csongrád —130, Szeged —52.

A SZAMOS Csengernél —46.

A KÖRÖS Körösszakálnál —34, Békésnél —84, Gyománál —80.

MAI ÉLELMISZERÁRAK

Felhozatal. Vasúton: rakomány 23, darabáru 41, összesen 64 vagón. Rakományból: burgonya 8, káposzta 1, tök 2, vegyes zöldség 1, gyümölcs 8, sárgadinnye 2, ugorka 1, összesen 23. Hajón: Csernátony 18, Tahi 43, DGT 57, MFTR 63, összesen 181 q. Őstermelő kocsi 562, őstermelő autó 10, rendelt áru kocsi 70, rendelt áru autó 90, kertészkocsi 1, élőbaromfi kocsi 1, élőbaromfi autó 25, vágottbaromfi autó 2, tojás autó 6, hatyus futó 174. Élőbaromfipiacon a felhozatal 671 ketrec, tojás 182 láda. Vágottbaromfipiacon a felhozatal 140 q.

A csarnokban a forgalom közepes, a felhozatal kielégítő.

A mai budapesti élelmiszerpiac fogyasztói (zárójelben nagykereskedelmi) árai kg-ként:

Húsok és hústermékek: Marhahús, rostélyos és felsál 160—240, leveshús (fartő, tarja, szegye) 160—200, borjúhús, comb 280—340, vesés 168—180, pörkölt 180, juhhús, hátulja 140—180, eleje 100—160, sertéshús, karaj 220—270, tarja, comb 172—208, oldalas 130—164, zsirszalonna 130—144, sertéshéj 130—140, sertészsir, budapesti 148—164.

Vad és vadhús: Szarvas 1 kg 40—400, őz 1 kg 40—500.

Baromfi: Élő: tyúk 1 kg (130—135), csirke, rántanivaló 1 kg (160—180), ruca, hizott 1 kg (140—150), lúd, hizott 1 kg (145). Vágott: tyúk 1 kg (100—170), csirke, rántanivaló 1 kg (170—260), ruca, hizott 1 kg (115—170), lúd, hizott 1 kg (110—165).

Tojás: Teatojás válogatott drb 8—9, kg 140—155, ládaáru (115—140), kosáráru (120—140), főző- és aprótojás drb 6—8, kg 130—140 (104—125).

Halak: Ponty, élő 120—240, szeletelt 90—150, jegelt 100—160.

Tejtermék: Tejföl (90—100), teavaj, tömbben (290—300), pasztőrözött (320—330), sovány tehéntúró (50—56).

Zöldségfélék: Vegyes zöldség, zöldjével (5—16), kalarábé drb (10—12), karfiol, hazai, levéllel (30—50), vöröshagyma, érett, makói (8—9), zöldjével (1.5—3), fokhagyma (12—18).

Káposztafélék: Fejeskáposzta (12—18), kelkáposzta (12—18), fejessaláta (2—6).

Burgonya: Gülbaba (9.5—10), nyári rózsa (9.5—10), Ella (8.5—9).

Főzelékfélék: Főzeléktök (2.5—5), zöldpaprika, apró (20—35), töltenivaló 38—80 (20—45), paradicsom, hazai 38—48 (24—36), vajbab, hazai (15—40), zöldborsó, hazai (35—50), zöld tengericsö 3—7 (2—4), csiperkegomba (120—220), ugorka (9—20), paraj, tisztitott 30—32 (10—20), sóska, közönséges (14—24).

Gyümölcs: Alma, közönséges (6—30), körte, közönséges (8—40), szilva (10—14), ringló (10—35), barack, kajszi (8—20), barack, őszi (10—90), málna (60—70), sárgadinnye 26—80 (18—60), szőlő (50—90).

Füszer: Paprika, édesnemes, csemege (400—420), édesnemes (360—380), félédes, gulyás (320), mák, kék (110—130), bors (440), szegfűbors (660), japán rizs (66—68), Karolin rizs (90—100).

BÉCS: barátságos

Bécs, július 22. (Zárójelben az előző zárlat): Kreditanstalt (250.50) 250.50, Államvasút (15) —, Alpesi (14) 14, Felten (139) —, Semperit (75) 75.50.

LIVERPOOL: barátságos

Liverpool, július 22. *(A Magyarország tudósítójának távirata.)* Búza júliusra (3 sh 5.875 : 9.27 P) 3 sh 5.875 : 9.27 P, 3 sh 6 : 9.30 P; októberre (3 sh 8.875 : 9.95 P) 3 sh 8.875 : 9.94 P, 3 sh 9.25 : 10.02 P; decemberre (3 sh 11.125 : 10.44 P) 3 sh 11.125 : 10.44 P, 3 sh 11.50 : 10.53 P.

ROTTERDAM: javuló

Rotterdam, július 22. *(A Magyarország tudósítójának távirata.)* Búza júliusra (3.10) 3.125, szeptemberre (3.22) 3.25, novemberre (3.40) 3.40, januárra (3.575) 3.60 holland forint 100 kg-ként; tengeri júliusra (79) 79.25, szeptemberre (79.25) 79.75, novemberre (80) 80.50, januárra (80.50) 81 holland forint 2000 kg-ként.

Dr. Engländer Árpád:
Ládtalp, bokasüllyedés és egyéb láblájdalmak P 1.80
Visszeres láb. Visszértágulat ..... P 1.60
Ischiás és derékfájás ..... P 1.80
Kapható: Az Est könyvkereskedésében, Erzsébet-körút 29

Az arany Londonban

Londoni aranyárfolyam: 148/6 sh.

Londoni devizák

London, július 22.

NewYork 4.6826, Montreal 4.68$^{11}/_{16}$, Párizs 176.72, Brüsszel 27.55½, Zürich 20.74¼, Milánó 89.03, Madrid 42.25, Lisszabon 110.18, Stockholm 19.40$^{5}/_{8}$, Oslo 19.90¼, Kopenhága 22.40, Amszterdam 8.73$^{7}/_{8}$, Berlin 11.66½, Prága 136.75, Athén 5.48, Bukarest 6.55, Varsó 24.87, Belgrád 205, Szófia 3.80, Helsinki 226.87, Buenos Aires 17, Isztanbul 5.85, Moszkva 24.81.

Sertésvásár

A mai ferencvárosi sertésvásár összfelhajtása 693 darab. Vásári állományból angol hússertésfelhajtás 25 darab. Az irányzat változatlan.

Árak: uradalmi zsírsertés páronkint 340 kg-on felül: 103—103.5, kivételesen 104, szedett sertés I. 98—101, II. 92—96, III. 84—90, angol sonkasertés 106 fillér kilogrammonkint.

MODERN ÉPITŐMŰVÉSZET.

Egy kor sem veszi át más kornak művészetét, ha még annyira utánozni látszik is azt. Ha egyéb nem, maga az utánzás módja és mértéke sajátossá, modernné teszi.

Eddig minden kornak és minden népnek meg volt a maga sajátos művészete. A XIX. században kezdték a régebbi népek és korok művészetének tanulmányozása után az ugynevezett öntudatos művészetet üzni; ekkor kezdték a régebbi vagy idegen stilusok sajátosságainak ellesése folytán a régi épitőművészeti rendszereket több-kevesebb szerencsével, de azért öntudatlanul is uj szellemben, művelni. A nép azonban az ilyen művészkedést sohasem ismerte el magáénak, s az ilyen irányu művekért sohasem lelkesült. A XIX. században alkotott román, csúcsives vagy renaissance izlésü épitményeket, sőt még csak az ilyen szellemü átalakitásokat, restaurációkat sem fogják, bizonyára magok az alkotóművészek sem, a megfelelő korok épitményeivel egy sorba állitani.

A régi stilusok tanulmányozása és utánzása abból a művészi érzésből fakadt, hogy a közvetlenül előtte élt kor művészetét unalmasnak, érthetetlennek találta. Szeretett volna ujat alkotni, de nem mert. Ma azonban, mikor már a régieket is alaposan megismerve, utánzásaikba is beleuntunk: szükségképen előállott a merészség: uj stilust teremteni. Ha tehát ma formális hadat izentünk minden régi stilusnak: ez olyan belső, lelki szükség kielégülése, a mely ellen józanul nem is lehet beszélni. A román izlést elfeledtette a csúcsives, ezt a renaissance, ez utóbbit a rákövetkezők. Az utolsóelőtti volt valamennyi régi stilus szeretete. Végre elkellett jönni az időnek, mikor a művészet csak egyetlen jelszó után indul: bármilyen legyen a mű csak az utánzásnak még árnyékát se árulja el! Némi tulzással mondhatjuk, hogy a modern művész előtt csak az szép a mi uj.

Ijesztően egyoldalu, és botrányos tulzásokra vezető jelszó ez, de ne feledjük, hogy minden eszme első lendületében túllő a czélon, s mint a helyéből kimoz-

Modern Művészet
1906. I. 5. sz.

ditott inga, többszöri ide-oda lendülés után találja meg az egyensulyt.

Ne arról beszéljünk tehát, hogy helyes-e a modern művészet iránya? Győz-e, vagy elbukik? Akár helyes, akár nem: itt van szeműnk előtt; rohan czélja felé, s ma még csak ezt a jelszót ismeri: Uj! Uj! Uj legyen, a mit a művész alkot! Mi, a kik nyugodt észszel, s inkább gondolkodva, mint érezve élvezzük és bámuljuk a művészetet: néha kissé nekibátorodva azt kérdezzük: De hát mindig szép-e az, a mi Uj? A modern művész kicsinylő gunynyal, kérdezve feleli: „Mi az a szép? Talán az az unalmas valami, a mit annyi század elcsépelt? Nézd! Az a szép, a mit én alkotok. Ha neked nem tetszik, te vagy a barbár, nem én!"

Annyi bizonyos, hogy az eszmecserének mégis van helye arra nézve: vajjon mi is az az uj művészi stilus? Helyesebben: Mikor ismeri el annak ujságát és művészieségét nemcsak az alkotók kis csoportja, hanem a szemlélőknek legalább válogatott nagy többsége is?

A stilus olyan belső, titkos erők szüleménye, mint az az erő, mely kényszeriti a konyhasót, hogy mindig koczkaalakban, más ásványt, hogy szabálytalan alakban jegeczedjék. Valamely stilus megteremtésében nekünk ezeket a titkos erőket kell ellesnünk, ha azt akarjuk, hogy az uj stilus megteremtésére irányuló fáradságunk ne legyen meddő.

Igaz, hogy a stilus akkor születik, mikor a művész, igazán naiv módon, lelke mélyéből fakadó intuicióból meriti alkotásához az erőt. Ekkor teremt ujat és művészit, azaz olyat, a mely saját kora, néha csak későbbi generácziók nagy többségének tetszik.

Mik az uj stilus alkotásának titkai? Kétségkivül abszurd kivánság itt a szót szoros értelmében véve, szabályokba foglalni a stilus fejlődésének ismert, vagy ismeretlen tényezőit. De van ezek közül néhány nagyon ismert tényező, a melyeknek figyelmen kivül hagyása beleütközik a művelt emberek egyetemes szépérzékébe. Ilyen az anyag természetének szigoru szemmeltartása, a szinek harmóniájának fiziológiai alaptörvénye, ilyen a kifejezni szándékolt érzés, eszme

vagy gondolat és a kifejezésre szolgáló eszközök kapcsolata, ilyen az egyes művészeti ágak közti határvonalak ismerése, stb. stb. A modern művészet tehát, sőt minden ezután születendő stilus, csak a művészet alaptörvényeinek figyelembe vételével fog olyat teremteni, mely általános, vagyis mind a saját korának, mind a következő koroknak tetszését kivivja.

Bármily vakon rohan ma az épitő- és diszitőművészek modern tábora az ujság felé, nem mondhatni, hogy csupa ujat alkotnak. Abban, a mit napjaink épitőművészete létrehoz: lehet mondani: kevés az uj, és a mi uj, abban kevés a jó.

Először is nagy tévedésnek kell mondanom azt az irányt, mely az ujság keresésében nagyrészt a diszitmények terén mozog. Már maga az a körülmény, hogy egyes művészek, vagy egész iskolák a diszitményt önálló valaminek képzelik, s mint ilyet derüre-borura aggatják olyan műtárgyakra, s a műtárgy olyan részeire, hol az a diszitmény nem természetes módon fejlődött, mondom, már ez magában sokat ártott és árt a modern művészet művészi értékének.

Másodszor. Modern művészeinknek igen kevés része képes az uj épitő és diszitő anyagokban uj alakzatokat képzelni. Mikor az ősember a földbe vert faczölöp tetejére fedőlapot tett, hogy a vizszintes gerenda biztosabban nyugodjék rajta, s ebből, meg a pálma visszahajló leveleiből s más motivumokból a kőoszlopok és kőgerendákkal dolgozó görög és római épitő az ismert oszloprendek stilusát kifejlesztette, vagy a középkori épitő a csúcsives boltozás szerkezeti előnyeiből elvonta és megteremtette a csúcsives formák csodálatos sokaságát: akkor a művészet fejlődésében az emberi képzelődés és szellemi alkotás diadalait ülte.

Vajjon ezt teszi-e ma is, midőn háromnegyed részben vasból épitett bérpalotáink homlokzata el akarja velünk hitetni, hogy az egész palota márványból épült? Vagy midőn a szabadon álló vasoszlopra ma sem tudunk más oszlopfejezetet tenni, mint a minőt a régiektől kőben tanultunk ismerni?

Vajjon megerőltetik-e művészeink képzelő erejöket, mikor a falusi ács által czikornyásan letompitott élü

fa-tornáczgerendát márványból faragtatják ki a félkörü ablakiv alátámasztására, holott arra azon a helyen semmi szükség nincs?!

Harmadszor. A mig a középkori várúr és városi polgár, s azok ivadékai lakóházaikhoz a családtagok és gazdagságuk szaporodásával minden esztétikai lelkifurdalás nélkül kisebb-nagyobb toldaléképületet, vagy a szobák egész raját épitették, s ezáltal megteremtették a középkori, csodálatosan szép, pittoreszk épülettipusok nagy sokaságát: addig számos modern művész ur, valljuk meg őszintén, nagyon kevéssé töri a fejét a térnek és ürnek olyan beosztásán, a mely a mi lakásra és más célokra szánt épitményeinket azok czéljaira ép oly megfelelőkké tegye, mint ez a középkori épületeken látható. Naiv kivánság! — vetik ellenem. — Könnyü volt a váruraknak a pittoreszk sziklák tetejére, sőt még a burgereknek is a nem valami szabályos utczába pittoreszk épületeket komponálni! De tessék ezt megtenni 15—20 méter fronton 60—70 méter mély, három oldalról elzárt telken, és ugy, hogy a telek minden négyzetmétere több száz, sőt ezer korona jövedelmet hajtson!

Ez kétségkivül, nehéz feladat.

De vajjon, kérdem, hogy e nehéz feladat mellett is szükséges-e egy 30—40 köbméteres szobát is épen olyan magasra szabni, mint a mellette levő óriás termeket? S nem lehetne-e a szimmetria, (értsd: a helyes értelemben vett szimmetria) követelményeinek is eleget tenni, a nélkül, hogy egy-egy kis kabinnak ne legyen kapuszerü ablaka? stb.

Elismerem, hogy ujabb időben ezen a téren is kezd némi önállóság kifejlődni; legalább a magánosan álló, villaszerü épületeken; sőt a budapesti New-York kávéházban az ürtér függélyes tagolására is szerencsés kisérletet találunk. De mindez csak a kezdet-kezdete, miért is az egész modern épitőművészet még a modern és művészet nevet csak részben érdemli meg.

Negyedszer. Ornamentáczió. Itt már igazán kétségbeejtő állapotok dühöngenek.

Diszitmény lehet maga az épületnek minden egyes szerkezeti része, lehet valamely holt térre illesztett

idegen motivum, mely azonban itt szorosan alkalmazkodik az épület művészi követelményeihez ; lehet tehát festői, szobrászati elem, sőt maga az épületanyag szine is. De mindenekelőtt az épület összes részeinek fővonalai, tömegei együttesen és külön-külön teszik azt igazán diszessé, vagy disztelenné. A művészi épitmény ép ugy „beszél", „lelkesit", „lehangol", „megrendit", „elbájol" stb., mint akármely más művészeti ág. Mindeniknek meg van a maga szótára, skálája, s mindenik él és hat a maga módja és tehetsége szerint. Ezek a módok különbözők ; azért kevés értékűek azok a teljes általánosságban tartott megfigyelések, a melyek kézikönyvekben az ornamentumról, a szerkezetről s más esztétikai követelményekről szólanak. De annyi mégis kétségtelenül áll, hogy az ornamentum minden művészi ágban akkor felel meg rendeltetésének, ha magából a műtárgyból sarjadzik ki, ha annak lényegével, rendeltetésével teljesen összeforrt.

Modern épitőművészeink főkép az ornamentumok terén izentek hadat a históriai stilusoknak. De ezek az általuk uj gyanánt portált diszitmények nagyban és egészben emlékeztetnek a renaissanceból a barokkba és ezentul terjedő degenerálódó irányra. Legalább is erre vall a szöglet, él, sarok és egyenes vonal ellen inditott hadjárat és a sikdiszitmény rendeltetésének többszöri durva félreértése. Ez az utóbbi megjegyzés azonban inkább a festőket és a szobrász-diszitőket illeti, kikről itt nem akarok szólani ; csak azt jegyzem még meg, hogy a növényi, állati és figurális motivumok terén még nem térnek ugyan el a természettől, de azért mégis látni már néhol levegőben lógó gyökerü fákat, s agyon modernizált, lényegökben egyiptomi vagy bizánczi, érthetetlen szimbólikus alakokat. Világos, hogy mindezeket, csak azért kapta fel a modern művészet, mivel az ujság-nál egyébre ma még nem igen néz, s ezt a czélt is néha kancsalul pillantja meg.

Röviden összefoglalva mondókámat, hangsulyozom, hogy a modern, azaz olyan művészet, a mely a régivel lehetőleg teljesebben szakitani óhajt, tulajdonképen az az önkénytelen, szükségszerű lépés a haladás

utján, a melyre azért lépett a mi művészgenerációnk olyan vehemenciával, mert a históriai stilusok letűntével, azok tudatos utánzásaként fakadt XIX. századi művészet ép oly unottá vált, mint azok egyenként. A renaissance letünte után tulajdonképen azért kellett a barokk és czopf és erre valamennyi előbbi stilus utánzásának következnie, mert az épitő-anyagok száma nem szaporodott és a technika sem haladt. Korunk azonban az épitő- és diszitő-anyagok száma és valamennyi feldolgozás módjainak megszaporodása következtében meg is követelheti az uj stilusban való alkotást. A modern művész előtt anachronizmus csúcsives stilusban épiteni, mert hiszen a kő, czement, gipsz, főkép a vasnak, üvegnek, majolikának eddig ismeretlen bősége egészen uj sajátságaiknak felismerése és alkalmazása, ha akarjuk, ha nem egészen uj, modern művészetet fog teremteni ; sőt részben teremtett is. Ez ellen tehát korlátoltság egy szót is szólni. De a mily képtelenség ezekben az anyagokban, s azok modern feldolgozásával a régi formákat lelketlenül majmolni ; ép oly követelően szükséges, hogy uj tehetségek álljanak elő, a kiknek mélyreható elméje, eleven képzelődése megteremtse az uj anyagok számára az uj művészi alakzatokat is. Hidmérnökeinknek pl. nem elég technikusoknak lenniök. Ők ismerik épitményeik alkotórészeinek funkcióit ; az ő kötelességök arról gondoskodni, hogy azok a részek alakjuk és ornamentumaik utján el is mondják rendeltetéseiket. Az épitőművészeknek ma már nem elég ismerniök az iskolai oszloprendeket: meg kell teremteniök a vaskorszak oszloprendeit is ; tudniok kell a modern társadalmi élet óriási eszmebőségének, szükségleteinek megfelelő épitményeket alkotni. Erre pedig nem elég a födélpárkányok eldobása, az élek letompitása, képtelen ablaknyilások rajzolása, a spanyolfalak állékonyságának megirigylése s más ilyen „ujitások". A modern eszmekör és szükséglet épitőművészeti kielégitésére nem elég a históriai stilusok formavilága ; sőt ezek alkalmazását legtöbb helyt egyenesen kizárja a modern világnézlet egész iránya. A parlament modern fogalom s mi mégis ennek czéljaira csúcsives diszitményü palotát épitünk.

Nem veszszük észre, az épület czélja által megkivánt alaprajz és a vallásos érzés szülte, égretörő templomstilus felépitménye közti kiáltó ellentétet; a formák elavult ósdiságát s a kifejezni szándékolt eszmekör anakronizmusát.

Ma még a templomok épitésére sem elegendő a középkori épitészeti formavilág tárháza. Hát hol van a modern lakás, palota, szinház, iskola, muzeum és a többi középület számos uj és folyton szaporodó fajainak nagy száma? Valóban szánalmas maradiság volna ez óriási épitőművészeti szükségletek kielégitésére örökké a históriai formavilággal megelégedni!

Előre tehát! A modern művésznek, ha akar, ha nem, haladnia kell! De ez nem azt jelenti, hogy a multnak végkép hátat forditson. Hiszen ezt nem is teheti. Az épitkező nemzetek annyi ezeréves vivmányait nem nélkülözheti; annyi ezer év által szépnek tartott formákat minden kimélet nélkül, sőt a saját érdekében sem dobhat el magától. Tanulnia kell a multtól szakadatlanul, de nem azért, hogy a részben értelmetlenné vált, részben modern épitési czélokra csakis unalmaskodással alkalmazható formákon élősködjék; hanem azért, hogy ellesse e művészi formák keletkezésében nyilvánuló törvényeket, ellesse, hogy mi, és mennyi része volt ezeknek a különben örökké szép formáknak megteremtésében *a)* magoknak az anyagoknak, *b)* az anyagok feldolgozására szolgáló technikai eszközöknek s végre, *c)* magának az alkotó emberi észnek és képzelő erőnek.

A modern művész tehát nem bizhatja magát pusztán az ösztönszerű tapogatózásra, s nem szabad azzal megelégednie, hogy derüre-borura csupán az ujságot hajhászsza. Neki csak az öntudatos alkotás terén van jövője. Nemcsak éreznie kell, hogy szép-e az, a mit alkot, hanem arról is számot kell adnia, miért szép? Az uj még nem szükségképen szép.

Gerecze Péter dr.

Ki egy nagy mű természetes emberi fogyatkozásain nyargal, emlékeztet arra a bolondra, ki hallván a nap foltjairól, hirdeti, hogy a nap — piszkos.

K. LIPPICH ELEK.

A FESTŐ ÉS A SZOBRÁSZ.

Vasari levele Varchi-hoz 1547-ből.

A festés művészetét csak az gyakorolhatja, a ki tökéletes a rajzban és biztos az itélete abban, hogy pl. mint kell valamely egy rőfnyi térben egy 6 rőfös alakot röviditve ábrázolni, hogy elevennek és teljesnek lássék azon a lapos téren: a mi bizony felette nehéz mesterség. A skulptura ellenben valóban betölti a tért minden irányban és igazában az, a minek látszik.

A rajz tökéletesen tudja utánozni a levegő rezgését, folyót, szelet, vihart és esőt, felhőt, jégesőt és havat, villámlást és sötét éjjelt, az ég átlátszóságát, a holdvilágot, a csillagok ragyogását és a napsütést.

Mekkora változatosságot visz bele a hus szineibe, a ruházatba a jó művész gyakorlott keze és emlékező képessége. Mit szóljak többet a haj ábrázolásáról, a szakál lágyságáról, eleven, világító szineiről, — ezt a szobrász kemény, merev anyagában nem birja kifejezni.

Az isteni perspektivát nemcsak a házak, oszlopok vonalainál alkalmazzuk. A tájképeket, rajtuk a hegyeket, folyókat mind a perspektiva segélyével csináljuk meg, ugy hogy igaz gyönyörüségei a műkedvelőnek. Alig is van olyan foltozó-vargaműhely, a melyben ne volnának német tájképek, a melyeket bájosságuk és helyes perspektivájuk tesz kapóssá.

A szobrászat ellenben a hegyek távolabbi részleteit és a lebegő felhőket csak nagyon keményen birja ábrázolni. Vajjon a szobrászat ki tudja-e fejezni a forgószelet, a mint a fát megfosztja a lombjától, miközben a villám csap belé?

Ha a festő a rajzolásban és a szinezésben nem egyaránt jó, akkor hiába vesztegeti idejét erre a művészetre.

Az arczképnek természetesnek, elevennek kell látszani. Megtörtént, hogy az emberek III. Pál pápa arczképe előtt, mely az erkélyre ki volt állitva szóradni, mélyen meghajoltak, mert élőnek hitték. Tudtommal ilyesmi szobrász művével még soha meg nem esett.

Ford. **Kelen F. dr.**

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA. Régi

KÁZIK Márta

Szárnyasoltárok rekonstrukciója és restaurálása a Magyar Nemzeti Galériában

Műemlékvédelem 4(1977)

A mai magyarországi templomokban "in situ" egyetlen szárnyasoltár sem maradt fenn.

Az esztergomi Keresztény Múzeum három, a budapesti Magyar Nemzeti Galéria mintegy húsz - többé-kevésbé teljes - szárnyasoltárt birtokol.

A budapestiek a sokszori költöztetések és a háború pusztításai miatt különösen rongáltak, roncsolódtak. Az oltárok a Régi Magyar Gyüjtemény megalakulásakor a Szépművészeti Múzeumba kerültek. Az itt történt restaurálások főleg az oltárok táblaképeit, szobrait helyezték előtérbe. A nagy szerkezeti egységeit, oltárszekrényt, predellát, oromzatot figyelmen kívül hagyták. Kiállításra is mint önálló darabok kerültek. 1974-ben a Régi Magyar Gyüjteményt átvette a Magyar Nemzeti Galéria.

A középkori emlékek ekkora múzeumi koncentrációja lehetővé teszi, hogy az oltárokat - táblaképeket és szobrokat - egységes, a múzeum által meghatározott módon állítsuk helyre. A munkák intézményen belül folynak, s ez lehetővé teszi a részletes vizsgálatokat, a dokumentálást és az állandó ellenőrzést.

I. A "status quo", a jelenlegi állapot meghatározása a többszörösen javított vagy átalakított oltárművek esetében elsődleges feladat. Az oltárokat sokszor megváltoztatták, de nem egyöntetűen dolgozták át az idők folyamán. A templomokban helyben, szétszedés nélkül javítgatták, sok esetben csak a látható, fontosabb részeket festették át, esetleg többször is, míg az eredetit a nehezen hozzáférhető helyeken érintetlenül hagyták. Múzeumokba jutásuk után, a századfordulón és a két világháború közötti időben is tettek változtatásokat, helyenként átfestéseket is eszközöltek. Így korábbi, már múzeumi beavatkozásokkal - szétfűrészelt táblákkal, parkettázással, pótlásokkal - is kell számolnunk.

A kisszebeni Angyali Üdvözlet oltár szekrényének hátlapját a XIX. században kicserélték. Az oltár a második világháború alatt erősen megsérült, szekrénye szétesett. Az oromzatok minden esetben roncs állapotúak. A kisszebeni Anna oltár szekrényét és predelláját egyszer, domborműveit és szobrait többször festették át. Az Angyali Üdvözlet oltárszárnyait kétszer, az ugyanonnan való főoltár szárnyképeit formahűen, de teljesen átfestették. Az oltárok predellái minden esetben átfestett állapotban maradtak fenn.

Az átfestések rendesen az eredeti festett felületekre közvetlenül történtek, az újabb aranyozások hol az eredetire felhordott új alapon, máshol a fáig levakart régi alapozás helyén újabb alapon fordulnak elő. Gyakori a mixtionra hordott metál és bronzporos bevonat. Az átfestések

különböző kötőanyagú festékkel történtek, durva szemcsézetű temperával vagy enyvesfestékkel, máskor sötétebb tónusú olajjal. Az azuritos felületek olajtartalmú lakkal vagy olajfestékkel történt átfestés miatt megfeketedtek.

A fa egyszer szúrágott, morzsalékos rovar- és gombafertőzött, nagyon rossz állapotú, pl. a kisszebeni oltárok esetében, máskor kifogástalanul jó fenntartású, pl. a Liptószentandrási András oltár predellája.

II. A "status originalis" - az eredeti kész állapot megállapítása csak a változtatások ismeretében lehetséges.

A "status originalis"-t egyes részletekben egy még korábbi, közbenső állapot is megelőzhette: Az oltárművet egyes részeit, munka közben máshogy kivitelezték, mint ahogyan tervezték.

A leibici Anna oltár predellájának három félkörív záródású fülkéjét a munka során egyenes záródásúra módosították. A tervezett fülkék elé került a predella mai belső hátoldala. A képeken több helyütt figyelhetők meg pentimentók.

Az oltárszerkezetek eredeti összeillesztését ahol lehet, megőrizzük. Sok esetben a szétszerelés elkerülhetetlen a konzerválás és statikai megerősítés érdekében. A szétszerelt darabokból megismerhetjük a középkori műhely munkáját.

Eddigi tapasztalataink szerint oltárainkat először az asztalos vette munkába. A kisszebeni Anna oltárnak feltételezhetően először a szekrénye készült el. A predellát és a szekrényt díszek és faragványok nélkül megépítésük után az összes illesztéseknél, valamint a fahibáknál vászonnal aláragasztották, majd enyves kötőanyagu krétával több rétegben alapozták és csiszolták. A szárnyakat hasonlóan keretestől alapozták.

A kisszebeni Anna oltár szekrényének részekre bontásakor a szobrokat tartó deszka egyik felén az alapozás hulladékának vastag rétegét találtuk. A nyomok szerint ezen a deszkán alapozták az oromzat áttört faragványait. Az alapozás masszájába ecsetszőrök ragadtak. A munka végeztével a deszkát lefelé fordítva a szekrénybe építették. A munkát kétségtelenül igen szűk műhelyben végezték, ha az oromzatfaragványokat a már méretre vágott szekrénydeszkán kellett alapozniuk.

Ugyanennek az oltárnak a predelláján egy elfedett részben a faragó vésőinek pontos lenyomatait, mintegy leltárát találjuk.

Az oltárműveken, vagy bennük rajzok is fennmaradtak. A liptószentandrási András oltár predelláján rozetták rajzai - vörös krétával (1512), amelyek az oltár faragott vagy festett részeivel nem állnak kapcsolatban

A kisszebeni Angyali Üdvözlet oltár egyik szárnyán, a dombormű mögött vésőlenyomatok és oroszlán vázlatosan vésett rajza.

A leibici Anna oltár egyik merev szárnyának hátoldalán két figura - lándzsát tartó férfialak és jobb kezét felemelő figura egyelőre nem felismerhető rajzeszközökkel készült, infravörös felvétellel látható. Ebben az esetben kétségtelen, hogy a rajzokat a szárnyképek festője készítette. A megfestett alak és a rajz között összefüggés van.

A kisszebeni Anna oltár szekrényének talpdeszkája a szekrény felső része szamárhátíves faragványának szerkesztési rajzát őrizte meg. Ennek segítségével sikerült rekonstruálni az erősen töredékes faragványt.

Az oltárok epigráfiai emlékek őrzői is. Aránylag kevés oltárainkon

a nézőhöz szóló felirat. Több viszont az olyan feljegyzés, melyek a műhelymunkával kapcsolatosak: alkatrészek, szobrok elhelyezésére vagy a későbbi javitásokra vonatkozóak, ezenkivül bekarcolt monogrammok, feliratok, évszámok. Ezek a feljegyzések az egyes átfestési rétegek, javítások datálása szempontjából fontosak lehetnek.

III. Konzerválások

A fellazult, pergő festett felületek védelme mellett az erősen károsodott fát faerősitő adalékok bejuttatásával konzerváljuk. Az esetek nagyobb részében az eredeti illesztések, összeépítések helyreállítása céljából szükséges a festett-aranyozott fatáblák kiegyenesítése és parkettarendszerrel való megerősítése.

A kisszebeni Anna oltár predella előlapját paraloid B 72 műgyanta pentaklorfenol adalékos toluol oldatával itattuk, majd présrendszerben egy hónapig fokozatosan egyenesítettük ki. Közben az oldószer erős párolgását meggátoltuk. Az itatás előtt a pergő részeket megerősítettük, az átfestéseket és szennyeződéseket eltávolítottuk, és a festett felület védelméről gondoskodtunk. Az oldószer teljes elpárolgása után a régi repedések fahiányait pótoltuk, összeragasztottuk majd mozgó parkettarendszerrel láttuk el. Az igy kiegyenesített predella előlapot összeépítettük és a dombormű, valamint a két pillér felerősítése is lehetővé vált.

Nehezebb feladat volt a kisszebeni Angyali Üdvözlet oltár predellájának konzerválása, hiányainak pótlása. A korábbi megerősítéseket el kellett távolítanunk, mert az a hátlap súlyos deformálódását és sérülését okozta. A töredékek konzerválása után a nagyterületű hiányt rétegelt, hársfadarabokból összeállított panellel egészítettük ki. A panel felső részét az eredeti törésfelülethez igazitottuk, rejtett csapokkal és ragasztással erősítettük fel, az alsó töredékes részt 2 mm vastagságura sorvasztva a panelbe átültettük. Az igy kiképzett pótlás jobban együtt mozoghat az eredetivel, mely gyenge és egyenlőtlen vastagságu.

A kisszebeni Anna oltár szekrényének hátlapját három deszkából építették össze. A ragasztások szétváltak, és az eredetileg vasszögekkel felerősitett angyal-dombormű is háromfelé hasadt, ami tovább töredezett. A hátlapot kiegyenesítettük, rejtett csapolással összeerősítettük és parkettáztuk.

A dombormű faanyaga annyira roncsolt volt, hogy csak a külső felület és a vastag alapozás védte a széteséstől. Az egyes darabok különkülön deformálódtak, összeillesztésüket ilyen formában nem végezhettük el. Az egyengetés és konzerváló oldattal telítés ebben az esetben három hónapig tartott. Összeragasztás után a hátoldalt műgyantával felragasztott üvegszövettel erősítettük meg. A dombormű hátoldalára három tartóelemet építettünk és ezeknél fogva erősítettük a szekrény falára. Igy a két tárgy mozgását függetlenítettük egymástól.

A szekrény oldalainak roncsolódott csapolásait kicseréltük. Az új fecskefarku illesztéseket a roncsolt részek eltávolítása után az eredeti fatestbe eresztettük, majd ezekre az eredeti töredékek lesorvasztott darabjait átültettük.

IV. Az oltárok formális rekonstrukciója

Az oltárok szerkezeteinek összeépítése, nagyobb hiányok pótlása, illetve rekonstrukciója is sok esetben megoldható és szükséges. A farag-

ványokat, díszeket, oromzatokat - ha a hiányzó részről fénykép vagy rajz áll rendelkezésünkre, esetleg ismétlődőek - a hiányokat pótoljuk. A kiegészítés az eredeti anyaggal azonos anyagból és technikával történik.

Elkészítettük az Angyali Üdvözlet oltár hiányzó hátlapját, mert a rekonstrukciója szükséges és egyértelmű volt.

Az András oltár oromzatán megtartottuk a korábbi pótlásokat, két hiányzó fiálét a meglevők alapján újrafaragtuk, a kisebb hiányokat kiegészitettük, viszont nem törekedtünk teljes formai rekonstrukcióra. (Az oromzat eredeti formájában kétségtelenül gazdagabb volt.)

A szekrények faragványait statikai célból is ki kell egészítenünk, ugyancsak kiegészítjük a predellák hiányos, töredékes oldalborításait. Ezt rendesen az eredeti formát követő segéd-tartóelemek beépítésével tudjuk megoldani. A szekrények és szárnyak keretét, profilját minden esetben pótoljuk.

Szobrok plasztikai hiányait csak kivételes esetekben pótoljuk. Az Angyali Üdvözlet oltár angyalának hiányzó kezét újrafaragtuk, mert a kezében lévő eredeti feliratos pálca megmaradt. Az oltár oromszobrai közül az egyik figura hiányzó fél fejét ugyancsak pótoltuk. Ugyanitt, annak ellenére, hogy az Angyal szárnyairól mult századi fotót ismerünk, a II. világháboruban elveszett, hiányzó szárnyakat nem pótoltuk. Ezt az oltárt különben igyekeztünk viszonylag teljesen, - azaz formailag is - helyreállitani, a hiányok pótlása ugyanis mindenütt egyértelműnek látszott.

V. Szinbeli, felületi kiegészitések

Mivel az oltárművek rongáltsági foka, állapota különböző, minden oltárt egyedi elbirálás alapján egészitettünk ki. Az elbirálást mindig megnehezíti, hogy egyetlen oltár különféle részei is különböző mértékben rongáltak. Nem törekedtünk ezért feltétlenül egyetlen és egységes elvű kiegészítésre.

A liptószentandrási Mária oltárnak a középképe, szárnyai és predellája maradt meg. Oromzata elveszett és számunkra ismeretlen formáju volt. A középkép alsó és a felület bizonyos részei erősen sérültek, mig más helyen aránylag jó megtartású: A lilásvörös szin felületének közel a fele mozaikszerűen hiányzott. A testszinek erősen kopottak, a két térdeplő angyal fejéről a befejező réteg lekopott. A keret, a glória és a brokátminta eredeti ezüstje oxidálódott, miután a lüszterbevonata elpusztult. A fehér krétaalap és a bólusz kivilágított a kopott fémbevonat alól.

Tekintettel arra, hogy főleg csak a drapériák voltak hiányosak, a formai kiegészitések teljes mértékben indokoltnak látszottak. A kép szinhatása rekonstrukció nélkül, pusztán retusálással helyreállítható volt. Az eredetileg ezüsttel és lüszterrel fedett brokátminta és glória, valamint a keret csak kis részekben maradt meg eredeti formájában. Minden esetben akvarellel restauráltunk vonalkázó - trateggio - technikával, a kopott eredetinek hatását biztosító módon.

E Mária-oltár esetében igazában a középső kép helyreállításának gyakorlatát követtük a szárnyakon és a predellán is. Sikerült három, különböző időben és helyben működő restaurátor munkáját egységesíteni. A középkép az esztergomi Keresztény Múzeumban, a szárnyak a Nemzeti Galériában Budapesten, a predella a Szépművészeti Múzeum egyik restaurátorának műhelyében készültek el.

A kisszebeni Anna oltár nagyon kevés, csak szórványos formakiegészítésre szorult. Festékrétege, aranyozása viszont erősen rongált, átfestett volt. Az eredetinek lehető teljes kiegészítésére törekedtünk. Az aranyozott oromzat formai kiegészítése után a felület folytonossági hiányait és a pótlásokat poliment aranyozással helyreállítottuk.

A predella és szekrény viszonylag jó állapotu, az eredeti festékréteg hiányait kisebb retusálással, a hozzátartozó domborművek átfestéseit eltávolítva, ugyancsak az eredeti felületnek megfelelően állítottuk helyre.

A szekrényszobrok és a szárnyak domborművein egy korábbi restaurálás XVIII. századi átfestést tárt fel és hagyott meg. Vizsgálataink szerint az átfestés alatt ma is megvan feltárható jó állapotban az eredeti.

A kisszebeni Angyali Üdvözlet oltár esetében a történeti hitelesség és az esztétikai egység megteremtése között ingadoztunk. Az épitmény formai hiányait kiegészítettük: a predella festett fülkeszerű háttérképét - nagy hiányát pótolva - vonalkázott retussal rekonstruáltuk. A szekrény új hátlapjának felületét az oldallapok alapján rekonstruáltuk: a mustrát az eredeti technológia szerint készitettük el. A predella szobrainak 1887-es alapozását és festését eltávolítottuk. A szekrény szobrain a feltehetően XVIII. századi arany köpenytestet meghagytuk, mert alatta az eredeti arany-felület annyira töredékes, hogy feltárása értelmetlen. A fejek és hajak eredeti festését helyreállítottuk. Ezek is átfestések alól kerültek elő. A szárnyak képeit feltártuk és az eredetit minden esetben rekonstruáltuk.

A liptószentandrási András oltár szekrénye a legjobb állapotban maradt meg többi oltárszekrényeinkhez viszonyítva. Kissé hiányos faragványait kiegészítettük. A szobrok, faragványok és oromzat-felületek alapozási és festékhiányait nem pótoltuk: András finom cizellálásu brokátruhájának kopásait, az oromzat faragványait, az oromfigura és a szekrény faragványainak aranyozott felületét töredékesen mutatjuk be. A predellán a hiányos oldalborításokat csak formailag rekonstruáljuk, viszont az előlap egybefüggő festett felületének hiányait vonalkázott - trateggio technikával retusáltuk, míg a lenti nagyon kopott részt meghagytuk feltárt állapotában.

A leibici Anna oltár még munkában van. A predella és az egyik szárny elkészült. A predella eredeti formáját és rátét-faragványait rekonstruáltuk, és a hiányos felületeket kiegészítettük.

Az oltárszárny felső képmezőjének hiányai nem jelentősek, helyreállítása megoldható volt. Az alsó képmező retusálása a felső szerint történt, kivéve a legalsó részt, ahol a rekonstrukció alkalmazása indokolatlan lenne a nagyméretű hiány miatt. Itt a helyreállítás egységes, - vonalkázott-felület alkalmazásával történt. A keret nagy hiányainak kiegészítése rekonstrukció - teljes kiegészités vonalkázott technikával, illetve poliment aranyozással.

JEGYZETEK

a szövegben említett művekről, említésük sorrendjében:

Kisszebeni (Sabinov, ČS): Angyali üdvözlet-oltár (MNG 52.756 ltsz) készült 1510-20 körül (restaurátorok 1974-től: Eisenmayer Tiborné, Kutas Lászlóné, Lakatos József, Szentkirályi Miklós, Velledits Lajos, - Géberth Andrea és Mátrai Alajos)

Kisszebeni (Sabinov, ČS): Anna-oltár (MNG 52.757) készült 1510-20 körül (restaurátorok 1974-től: Horn Zsuzsa, Kázik Márta, Kákay Szabó Ildikó, Lakatos József, Nagy Sándorné, Szentkirályi Miklós, Velledits Lajos, Seres László)

Leibici (L'ubica, ČS): Anna-oltár (MNG 53.574) készült 1521-ben (restaurátorok 1976-tól: Szentkirályi Miklós - Radovits Krisztina, Szabó Marianna, Zsolnay Krisztina)

Liptószentandrási (Svatý Ondrej nad Váhom, ČS): András-oltár (MNG 53.569 ltsz) készült 1512-ben (restaurátorok 1974-től: Kovács Zsuzsa, Faragó Ferenc, Kázik Márta

Liptószentandrási (Svatý Ondrej nad Váhom, ČS): Mária-oltár (MNG 53.570) készült 1480 körül (restaurátorok 1974-től: Kovács Zsuzsa, Eisenmayer Tiborné, Varga Dezső)

A restaurálási dokumentációt a Magyar Nemzeti Galéria Régi Magyar Gyüjteménye őrzi.

Az egyes oltárok művészettörténeti irodalmának adatai:

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország táblaképei, Budapest 1955.

Radocsay Dénes: A középkori Magyarország faszobrai, Budapest 1967.

A fenti tárgyak restaurálásáról részletes közlemények:

Seres-Szentkirályi-Velledits: A kisszebeni Angyali Üdvözlet-oltár predellájának restaurálása és szerkezeti megerősítése, Múzeumi Műtárgyvédelem III. 1976, 28-36.

Szentkirályi Miklós: A leibici Anna-oltár bal merev szárnyának restaurálási dokumentációja. Múzeumi Műtárgyvédelem IV. 1977. 61-86.

Szentkirályi-Velledits: A kisszebeni Anna-oltár szekrényének és angyal domborművének restaurálása. Múzeumi Műtárgyvédelem IV. 1977. 87-100.

KÁZIK, Márta

Szárnyasoltárok rekonstrukciója és restaurálása a Magyar Nemzeti Galériában

A dolgozat a Magyar Nemzeti Galéria tulajdonában lévő szárnyasoltárok közül 5 darab oltár restaurálási munkálatainak ismertetésével foglalkozik.

Az oltárokat a két világháboru között különböző múzeumokban őrizték.

A restaurálás megkezdésekor az elsődleges feladatunk a jelenlegi és az eredeti állapot meghatározása. A vizsgálatokat általában a restaurátor végzi el, együttműködve a művészettörténésszel és a természettudományokkal foglalkozó szakemberekkel.

A konzerválást, tisztítást és a kiegészítés módszereit és mértékét az egyes darabok állapota határozza meg.

(Az 1978. évi zágrábi V. Restaurátor Triennálén elhangzott előadás szövege. /Szerk./)

Reconstruction and Restoration of Panelled Altars in the Hungarian National Gallery

by Márta KÁZIK

The paper deals with the description of restoration work carried out on 5 altars from among those owned by the Hungarian National Gallery.

Between the two World Wars, the altars were kept in different Museums.

When starting restoration, the primary task is to define the present and the original state. These investigations are generally carried out by the restorer, in cooperation with the art historian and the scientific experts.

The degree of conservation, cleaning and completing is determined by the state of the individual pieces.

KÁZIK, Márta

Rekonstruktion und Restauration von Flügelaltären in der Ungarischen Nationalgalerie

Der Aufsatz behandelt die Restaurierungsarbeiten, die an 5 verschiedenen von den im Besitz der Ungarischen Nationalgalerie befindlichen Flügelaltären ausgeführt wurden.

Diese Altäre hat man in der Zeit zwischen dem ersten und dem zweiten Weltkrieg in verschiedenen Museen aufbewahrt.

Zu Beginn der Restaurierungsarbeiten ist die erste Aufgabe die Bestimmung des gegenwertigen und des originalen Zustandes der Kunstwerke. Die erforderlichen Untersuchungen werden im allgemeinen durch den Restaurator in Zusammenarbeit mit Kunsthistorikern und Naturwissenschaftlern durchgeführt.

Die zu wählende Methode und der Umfang der Konservierung, Reinigung und Ergänzung werden in Abhängigkeit von dem Erhaltungszustand der einzelnen Objekte bestimmt.

(Text of the lecture given at the 1978 Zagreb Triennale. The complete French text is in the preprint of the Triennale. /Ed./)

Kelet és Nyugat között

Ikonok és más gyönyörűségek a Nemzeti Galériában

Nem irigylem a sárkányokat.

A sárkánynak tudvalevőleg semmi sem olyan kedvelt csemegéje, mint a királylány. Lehet, hogy fel se falná, csak eljátszana vele egy kicsit, vagy legfeljebb megkóstolná. A mitológiákban és a legendákban el is jut már addig, hogy kikötözik a gusztusos hölgyet valahová, ám mire történne valami, megjelenik a dicső lovag, akár mint Perszeusz, akár mint Szent György, és az utolsó pillanatban elviszi a finom királylányt az orra elől. Szegény sárkány.

E történetet már legalább nyolcszáz éve szívesen jelenítik meg a festők, hiszen a daliás lovag, a félelmetes sárkány meg pláne egy bajban levő királylány biztos siker. Ezért is festették meg 300 évvel ezelőtt a rónai (rovnéi) templom számára a (különben az egyháztörténet újabb felfogása szerint nem egészen hiteles) szentet; a bájosan naiv hangulatú képet a bártfai múzeum őrzi. (A bardejoviakat, kosiceiket, uzsgorodiakat arra kérném, ne gondoljanak semmi rosszra; a Nemzeti Galéria szép és gondos katalógusa a fenti megnevezéseket használja, diplomatikus udvariassággal, de azt hiszem, az a helyesebb, ha egy magyar szövegben megmaradunk a magyar névnél, épp olyan természetesen, mint ahogy Wient Bécsnek, Leipziget Lipcsének, Beogradot Belgrádnak nevezzük.

Nem irigylem a műveket válogató, a kiállítást rendező és a katalógust író Puskás Bernadettet sem. Pontosabban: *irigylésre méltóan szép munkát végzett;* ahogy az ősi bölcsesség szerint a fát ültető, könyvet író és gyereket fölnevelő emberről mondják, nem élt hiába. De ez a Kárpát-vidéknek nevezett terület egy kicsit bonyolult történetű. Ilyvo városa hol Lvov, hol Lemberg; Bácsország hol Halics, hol Galícia; de ami még a történeti-földrajzi problémakörnél is bonyolultabb, az a vallástörténeti vonatkozások tapintatos kezelése. Ha valaki nem szerez máshonnan információkat, az unitus — nem unitárius! — avagy görögkatolikus egyház egykori történetéről, netán XX. századi viszontagságairól, aligha érti meg igazán, hogy jött létre ez a különös bizánci-barokk-népművészeti hangütésű szentképstílus.

Szent Miklós ereklyéinek átvitele. 1682. Lengyelország.

A történelemmel szembe kell nézni, akkor is, ha így vagy úgy kínos. Még azzal a művészettörténeti ténnyel is, hogy az *igazi*, a felzaklató, lenyűgöző, mellbevágóan hatásos ikonok a pravoszláv hagyományhoz kötődnek, tiszta szemléletük, monumentalitásuk, rubljovi lírikusságuk miatt. Elég itt a 15—16. századi képekre, a kiállítás nyitó darabjaira rámutatni... Esküszöm, tökéletesen mindegy a számomra, hány ujjal vet valaki keresztet, a pápát tiszteli-e vagy a metropolitát, s ha pap, nősül-e vagy sem. De valahogy az ikon akkor az igazi, ha szigorúan bizánci, és csak nagyon megszűrve engedi be a reneszánsz és barokk hatásait.

Más kérdés, hogy a *szinkretizmus*, a kultúrák találkozása mindig *éredekes* művészetet hoz létre, akár a Keleten terjedő hellenizmusra, akár az unitus egyházművészetre figyelünk. Szinte érthetetlen, vagy csak valamilyen Antal Frigyes-i művészetszociológiai elemzéssel magyarázható, hogyan jelentkeznek több évszázados késéssel a toszkánai reneszánsz szabálytalan perspektívájú házacskái, gyerekjátékszerű kis csónakjai, mediterrán fái és virágai a Giotto- és Duccio-korabeli „görög modor" arany háttereivel együtt abban a korban, amikor már barokk példákat „illene" másolni. A „centrum" és a „periféria" problémaköre ez? Alighanem igen. Nem a szigorúan körülhatárolt művészet- és vallástörténetnek, hanem a művelődéstörténetnek kellene vizsgálat alá vetni ezt a Kárpát-vidéki iskolát. Tapintatlanul. Tudomásul véve, hogy a közízlés milyen volt itt, hogy a mesterek néha a naivokhoz álltak közel — pocakos és elálló fülű Krisztussal is találkozunk —, s hogy ez a naiv-népies jelleg maradandóbb érték, mint a szakma hideg fejű ismerete.

Néha lenyűgző, néha megható, alapvetően érdekes és gyönyörködtető a galéria III. emeletének négy ország, húsz gyűjteményéből válogatott kiállítása, amely egyébként nemcsak ikonokból áll, hanem festői betűkkel nyomtatott könyvekből, kegytárgyakból, egyházi ruhadarabokból, templomi „bútorból", mint a *királyi ajtó*, faragással, képecskékkel. Mindenképpen különleges élmény. Hogy kevés magyar név akad a vendégkönyvben? Hát... Ötven forint a belépő, háromszáz a katalógus; és csak azért enynyi, mert a Magyar Hitelbank támogatta a kiállítást.

A vita, úgy tűnik fel, eldőlt: a kultúra *áru*. Csak az a baj, hogy „pillanatnyilag" nem nagyon telik rá.

Székely András

Védett idő az értékes muzsikának

Szirányi János a rádió jövendő zenei programjáról

Két hónapja a rádiós zenei részlegek átszervezéséről és az új műsorprogram főbb elemeiről beszélgettünk *Szirányi Jánossal*, a Bartók adó megbízott műsorigazgatójával, aki — másokkal együtt — októbertől kapja meg kinevezését. Az azóta lezajlott belső egyeztetések, viták alapján ma már az is megválaszolható, vajon igaza lesz-e azoknak, akik jövőre kevesebb komoly- és népzenei adást jósolnak, s máris a közszolgálati rádió kultúraközvetítő szerepének feltételezett visszaszorítása miatt aggódnak?

— Kezdjük azzal, hogy a rádióban korábban az adásidő mintegy kétharmadában szóltak zenei műsorok — válaszolja Szirányi János. — Ez az európai rádiózásban kimagaslóan magas aránynak számított. Az utóbbi tíz-tizenkét évben — főként az élő adások, magazinok elterjedése következtében — az arány valamelyest csökkent, noha nem kevesebb a zenei műsor, lévén, hogy az összműsoridő növekedett. Ehhez járul még, hogy a kereskedelmi rádiók, a Calypso és a Danubius is többnyire zenét — persze könnyűzenét — sugároznak. Tavaly mindhárom közszolgálati adó teljes programját figyelembe véve a zene—próza arány 55,1:44,9 volt. Az európai átlag nagyjából 50—50 százalék közül van.

— *Milyenek lesznek ezután a zenei műfajok arányai, lehetőségei?*

— Az új műsorstruktúrában a tavalyi 7075 perces heti adásidőhöz képest kettőszázötven perccel növekszik a komolyzenei műsorokra szánt idő, de annak belső szerkezete megváltozik: a szöveges, ismeretterjesztő jellegű műsorok ideje több mint háromszáz perccel növekszik.

— *S mi történik a népzenével?*

— A népzene nappali adásideje valamelyest csökken, a korábbi mintegy heti ezer percről heti 755 percre. De ehhez még hozzá kell számítanunk a Kossuth URH-sávján 90 percet, amelyben nemzetiségi népzenét szeretnénk sugározni.

— *A magyar nóta hosszú idő óta vitatott műfaj, bár nem elhanyagolható a hallgatótábora.*

— A műfajjal kapcsolatban az is lappangó vita tárgya, hogy — mint sokak által megkérdőjelezettet — milyen mértékben kell a nemzeti közszolgálati rádióban szerepeltetni. Hozzáteszem, hogy időközben a kodályi értékrend harcos védelmezőinek megítélése sokat enyhült a magyar nótával szemben, s hajlamosak elismerni értékes népzenei gyökerű városi műfajként. Mi korábbi rugalmasságunkat nem szeretnénk feladni, de „Lagzi Lajcsit", és a hozzá hasonlókat továbbra sem kívánjuk beengedni a Magyar Rádió műsoraiba.

— *Miközben az egyik oldalon gátakat emelnek a sekélyebb ízlésnek, a másikon mintha kitárnák előtte a kapukat. Legalábbis némelyek évtizedek óta bombázzák a rádiót a reggeli ébresztőműsorok silánynak, „kozmopolitának" mondott választéka miatt.*

— Ez a vita azóta éleződött ki, mióta élő adásban mennek ezek az ébresztőműsorok. Valóban az történt, hogy az adások követték a könnyűzenei divatot, s az angolszász popzene vált uralkodóvá. Egyesek fölvetették, hogy akkor mitől számíthat magyarnak ez a műsor. Hozzáteszem: kérdés az is, mitől válhatnának „magyarabbá"? Mert amikor a bécsi rádió reggelente Mozartot, Schubertet, esetleg Strausskeringőket vagy sramlizenét játszanak, ez ott mindenki számára természetes. Akárcsak az, ha a pozsonyi adó fúvóspolkákat közvetít. De vajon a mi kulturális tradícióink, közállapotaink alapján milyen zene számíthat nálunk közmegegyezésre?

Ezzel persze nem akarom vitatni annak az igénynek feltétlen jogosságát, hogy a magyar kultúra reggelente zenében is megjelenjen, komoly és könnyű műfajban egyaránt.

Az angolszász dominancia már a múlté. Megjegyzem, az egyik adó — a Bartók — eddig is komolyzenei súlypontú reggeli programot sugárzott. A probléma azonban az volt, hogy a legtöbben — a hírszolgáltatás miatt a — a Kossuthot hallgatták.

— *A Kossuthon egyébként milyen „hadállásokat" fog elfoglalni a komolyzene?*

— Napi kétszer egy óra „védett" komolyzenei műsoridőnk lesz. Ezenkívül a Zeneférumban nemcsak muzsikálunk, hanem beszélgetünk is a műfajról s művelőiről. Ezen az adón mindennapos népzenei programokat is készítünk.

— *A legértékesebb műfajok otthona azonban továbbra is a Bartók.*

— A Bartók húszórás adásából tizenhat órányi lesz a zene. Tervezünk magazinműsorokat, amelyekben a zenét más művészetekkel vagy a tudománnyal ötvözzük. Továbbra is szeretnénk kapcsolatot tartani a zenei élettel, például minél több hangverseny-közvetítést iktatunk a programba. A Bartók mecénása is a magyar zeneszerzésnek, noha ebben nem lehet kizárólagos, hiszen a rádió anyagi lehetőségei ezt már nem engedik meg. Épp ezért összefogást szorgalmazunk más intézményekkel közös rendezvények életre hívására. És összefogást szorgalmazunk a Magyar Zeneszerzők Szövetségével: a többi között számítunk részvételükre a Bartók adó mellett kialakítandó tanácsadó testületben, amelybe más zenei szervezetek képviselőit is várjuk. Ha az elkövetkező időben kevesebb pénz jut is új magyar művek bemutatására, legalább azt szeretnénk elérni, hogy a „tálalás" legyen minél körültekintőbb, gazdagabb, tehát az „ügy" semmit se veszítsen fontosságából.

Varsányi Gyula

SZÍNHÁZ

Ízelítő a szeptemberi számból

Latinovits Zoltán 60. születésnapjára (Szigethy Gábor).

„Nekünk most még maradni kell, most helyetted is győzni kell tudni, ha győzzük."

A színikritikusok díja 1990—1991.

A legjobb rendezés: Taub János (Gabriel Marcía Márquez: Száz év magány, Szolnoki Szigligeti Színház).

„Nem találják helyüket a színházak, s ez magával hozza a szakmai színvonal rohamos romlását."

Tadeusz Rózewicz 70 éves.

Drámamelléklet: Rózewicz: Kartoték (Függelék).

A következetlenség színháza (tanulmány).

„Egész működésemet a kortárs színházzal és a színházi kritikusokkal folytatott szakadatlan vitának tartom."

Interjú Rózewiczcsel.

Interjú Ariane Mnouchkinenal.

„A színház a legtörékenyebb minden művészet közül."

(Sokaknak igen, Ízelítő rovatunknak azonban semmiképpen sem hozott szerencsét a péntek, 13-i dátum: tévedésből — és ezért olvasóink elnézését kérjük — nem a SZÍNHÁZ cím került a lapból szemelgető mondatok fölé. A helyes „változat" a most közölt.)

MITSUBISHI MOTORS

egyedülá

kínáljuk a MITSUE

3 év vagy 100 000

DUNA I

Telefon:

A CÉL VÁL

nus

héten belül kétszer is, az egyik alkalommal az egész családjával együtt fordult Ladájuk az árokba. A kiborulás is tény. Ám tegyük hozzá: hatodik esztendeje fut a mókuskerékben orvosi hírnevéért, emberi méltóságáért, kenyeréért.

Tény viszont, hogy ezt önmagának köszönheti: erkölcsi érzéke tiltakozott ellene, hogy egy orvoskollégája titkos magnetofonfelvételeket készít betegekkel — orvoskollégákról. Balszerencséjére a magnetofonkedvelő orvos *a saját főnöke.*

A MÁV-kórház Intézeti Etikai Tanácsát Várady doktor közérdekű bejelentése nyomán hívták össze 1986 novemberében. Tárgya: dr. Marton István egy terhességmegszakításon átesett beteget behívott a szobájába és ott — annak tudta és beleegyezése nélkül — magnóra rögzítette a beszélgetést. A főorvos arról faggatta a beteget, mit mondott neki a beavatkozást végző Várady doktor, amikor a beteg — a főorvosi tiltás ellenére — haza akart menni.

A beteg kézírással írt nyilatkozata szerint (állítását szobatársai is megerősítik) Várady doktor azt mondta: „Látom, jól van, de mivel a főorvos úr

BÁNHALMI JÁNOS FELVÉTELE

szerint még maradnia kell, én (mármint Várady dr.) nem engedhetem el.

Dr. Marton István elbeszélésében ugyanez:

— Várady doktor nem követte egy beteg szakmai megítélésében felettese utasítását. Olyan információt adott a betegnek, miszerint a főorvos aggodalma indokolatlan, ezzel aláásta az osztály, a kórház presztízsét. Ezért Várady doktort meg kellett büntetni.

Az ominózus beszélgetést őrző magnókazettát nem találta meg Marton professzor, elolvashattam viszont az erről készült gépírásos másolatot. Ebben a főorvos a párbeszéd végén közölte a beteggel, hogy az elmondottakat magnóra rögzítette.

Az intézeti etikai tanács határozata:

„Dr. Várady, a főnöke utasításával ellentétben, szakmailag megengedhetőnek tartotta a beteg korábbi távozását. A két orvos közötti véleménykülönbség a betegben bizonytalanságot keltett, ezért az IET dr. Váradyt elmarasztalja.

Marton főorvos módszerét, hogy négyszemközti beszélgetéseket magnetofonra rögzít, mint dokumentálási módszert, az IET nem tartja helyesnek.

Az IET véleménye szerint Várady dr. büntetése nincs arányban az elkövetett vétséggel. Annál inkább nincs, mert a szakmai tevékenységtől való eltiltást a bíróság is csak súlyos bűncselekmények esetén alkalmazza. Fentiek alapján utasítom, hogy a dr. Váradyval szemben hozott, szakmai tevékenységet korlátozó határozatát helyezze hatályon kívül."

Ehhez annyit: a beteg, miután a főorvos is megvizsgálta és állapotát kielégítőnek találta, még aznap hazamehetett.

Az ügy által felvert por hónapok múltán sem ült el. Az intézeti igazgatóválasztás idejére sem, amikor dr. Marton István is pályázott a főigazgatói székre. A kórházban megtartott *titkos* szavazáson a 169 érvényes szavazatból 29-et kapott Marton főorvos.

Óhatatlanul megfordul a kívülálló fejében: a Várady doktorral kapcsolatos történések közrejátszottak-e Marton főorvos sikertelenségében? Mert ha a főorvos Várady doktor számlájára írja a kínos pályázati eredményt, úgy nem csodálkozhatunk a későbbi fejleményeken.

Várady doktor, hogy szakmai érdeklődését kielégítse és ismereteit az onkológiában elmélyítse, újabb szakvizsgára jelentkezett. Ezt az intézeti orvos-igazgató lelkesen támogatta, hasonló szakképzettségű orvos ugyanis nem tevékenykedik a MÁV kórházban, márpedig a daganatos betegségek száma sajnálatosan növekszik — Várady doktor sokat tehetett volna eredményes megelőző-gyógyító-utókezelő ellátásukért.

Tehetett *volna*, ha leteszi a klinikai onkológusi szakvizsgát. De amikor a szakmai gyakorlatra kirendelt Várady dr. megtudta, hogy Marton főorvos nyomban töröltetni kívánja őt az osztály státusából, inkább lemondott a továbbképzésről és három napon belül ismét munkára jelentkezett a szülészet-nőgyógyászaton.

Már késő volt.

*

„Dr. Wölfl József Főigazgató Főorvos Úrnak
Helyben.

Tisztelettel tájékoztatom Főigazgató Urat... ön 1990. november 1-i hatállyal visszahelyezett — eredeti munkaszerződésem értelmében — a szülészet-nőgyógyászati osztályra szakorvosi munkakörbe. Elrendelte az eredeti állapot teljes visszaállítását. Ezzel szemben Marton főorvos úr kizárólag orvosgyakornoki szinten foglalkoztat. Felmentett a viziteken és a reggeli megbeszéléseken való jelenlét alól is. Tekintettel arra, hogy az osztályra felvett problémás betegek ez alkalommal kerülnek ismertetésre, továbbá az előző napi ügyeletes itt jelenti az éjszaka folyamán az osztályon bent fekvő betegekkel történteket, így a felelős betegellátáshoz szükséges alapvető információkhoz nem juthatok hozzá. Marton főorvos úr rendelkezése a betegellátás veszélyeztetése árán teremt olyan szituációt, hogy abban elmarasztalható legyek. Kérem intézkedését...

Dr. Várady Zoltán."

„Dr. Várady Zoltánnak.
Helyben.

Értesítem, hogy az intézet orvos-igazgatójával a mai napon történt megbeszélés értelmében... szakmai tevékenységének aktuális meghatározása, mivel osztályos beosztott szakorvos, az osztályvezető főorvos jogköre.

Prof. Marton István
osztályvezető főorvos."

— Főorvos úr, ilyen jól áll a MÁV-kórház, hogy egy 21 éves szakmai gyakorlattal rendelkező, s ön által is kiváló képességűnek tartott szakorvossal kartonokat rendezgettet?

— Ez egy ilyen gazdag kórház. Ezt a kicsi munkát ilyen nagy pénzzel fizeti meg. (Várady dr. egyébként havi bruttó 16 ezret kap.).

— Akar ön egyáltalán együtt dolgozni Várady doktorral?

— Ez a hajó már elment.

Pontosabban: a horgonyt ismét leeresztették. A Legfelsőbb Bíróság törvénysértőnek találta a Fővárosi Munkaügyi Bíróság ítéletét, amely Várady doktor munkaviszonyának eredeti állapotba való visszaállítását rendelte el, ezért indítványozza, hogy Várady dr. ügyét tegye át a munkaügyi döntőbizottsághoz.

Vagyis kezdődik minden elölről.

A MÁV-kórház baleseti sebészetén három évtizedet szolgált *dr. Kelemen Olgától*, a kórház egyik szakszervezeti vezetőjétől kérdem:

— Hogyan ítéli meg a Marton kontra Várady ügyet?

— Pályafutásom alatt én még csak egyszer hallottam hasonló magnóügyet, az az urológiai klinikán történt, de ott azonnal menesztették a felvételt készítő orvost. Ami Várady Zoltánnal történik, az elképesztő igazságtalanság. Sok ismerősömet operálta, sok ismerős gyerekét segítette a világra, mindenkitől a legjobbat hallottam róla. Egyetlen esetet sem tudok, amikor orvosi műhibát vétett volna. Ebben a manuális szakmában másfél év kiesés — hatalmas idő.

Felkerestem a kórház orvosigazgatóját, dr. Wölfl Józsefet is:

— Abban, hogy a két orvos kapcsolata így elmérgesedett, mindketten hibásak. Vezetőnek és vezetettnek olyan munkalégkört kell teremtenie, hogy tudjanak egymással dolgozni — mondja.

— Csakhogy ebben a légkörteremtésben az egyik fél döntési helyzetben van, a másik tűrésre kötelezett.

— Várady doktornak tudomásul kellett volna vennie, hogy az osztályvezető főorvosoknak Magyarországon is szakmai privilégiumaik vannak. Az más lapra tartozik, hogy Marton főorvos vezetési stílusával én sem mindenben értek egyet.

— Itt azonban nemcsak munkajogi, hanem etikai vonzata is van a két orvos vitájának. Lásd: szülés közben elzavarja a főorvos a beosztottját.

— Én minősítettem ezt az ügyet azzal, hogy szülés közben írásban utasítottam Marton főorvost: Várady doktor legyen jelen konzulensként. De arra nincs munkajogi felhatalmazásom, hogy a szülés levezetésére engedélyt vagy utasítást adjak, ez kizárólag az osztályvezető főorvos jogköre.

— Ezzel ön befejezettnek tekintette ezt az intermezzót?

— Mivel a bírósági eljárás folyamatban van, az a leghelyesebb, ha ezeket a mozzanatokat is besoroljuk a többi közé. Itt csak elmérgesíteni lehet a dolgokat. Az bizonyos: ez a viszálykodás veszélyezteti a betegellátást, tehát minél hamarabb a végére kell járni.

— Mi a megoldás ebben a konfliktusban?

— Csak egyféleképpen rendezhető: ha az egyik távol marad az osztálytól. Várady doktor munkaszerződése 1993 szeptemberében lejár. Ez automatikusan megoldja a kérdést — ebben a konkrét esetben. De a szituáció bárhol bármikor újratermelődhet. Ez az egészségügyi szervezeti rendszer ugyanis, ami ma nálunk van, nagyon sok tekintetben tisztességtelen. És nem is lesz tisztességesebb, addig, amíg Magyarországon gyógyfeudalizmus működik. Az osztályvezető főorvosoknak olyan jogkörük van informálisan, amely a hűbéresi viszonyhoz hasonlítható. Elosztják a műtéteket, a betegeket — ezzel pénzt osztanak el. Mert csak az kap borítékot, aki műtétet végez, szülést vezet.

*

Szeptember elsején új orvos-munkatársat mutatott be Marton főorvos az osztályán. Szülészeti, nőgyógyászati feladatok ellátására alkalmazzák — természetesen ügyeleti szolgálatra is köteles.

Antal Anikó

buktatói

nykor" után

évben jó, ha a költségeik egyötödét állni tudják. A ‚Zsdánovként" ismert Munkásotthon még mindig a bányáé, de csak kétmillióval járulnak hozzá a működésükhöz, a többit nekik kell kigazdálkodniuk. A Bányász Gyógyfürdő városi, megyei hatókörrel működik, a kezelésekért a társadalombiztosítástól kapnak térítést, de ez nem fedezi a kiadásokat. A Bányász Szimfonikusokról pedig teljes egészében lemondtak, csak a fúvósokat tartották meg.

*

A Népház-Játékszín, mint épület, valóban impozáns, bárhelyik város megirigyelhetné. Az évekkel ezelőtti, teljes felújítás eredményeként egy minden igényt kielégítő kulturális centrummá vált. Most ez, a házi produkciók sokaságának helyet adó intézmény is megtáll. Hónapok óta folynak azok az egyeztető tárgyalások, amelyektől a megmaradás esélyét remélik.

*

Kiseh József, a Tatabányai Bányász SC gazdaságvezetője sem még soha nem volt olyan kiábrándult:

„Bármelyik nap becsukhatják a kaput. Fizetésképtelenek váltunk. Az e havi béreket még ki tudtuk fizetni. Kosárban a bánya fizette a sportolókat, s ezen felül még mintegy százmilliót is adott. Az a tizenhétmillió, amit idén átutaltak, a működéshez szükséges pénz 15—20 százaléka csupán. Ha nem sikerül valahonnan 30—40 milliót szereznünk, csődöt jelenthetünk.

— Hiába adtuk el külföldre a legjobb sportolóinkat — olyan labdarúgókat, mint *Kiprich, Vincze* és legutóbb a szintén válogatott *Szalma Józsefet* — így is kevés a pénz.

*

Kósa Lászlóra, mint a megyei jogú város szakirányú alpolgármesterére már hivatalba lépésekor nyomban rászakadtak a bánya térvesztésével együttjáró gondok. Hónapok óta kilincsel, tárgyal, vitázik és érvel.

A mamutvállalat romlását mások is látták, ennek ellenére egy, a nehezebb időkre szóló átállási stratégia kidolgozása elmaradt.

Az alpolgármester így összegezte a lehetséges kilábalás esélyeit:

— A legfontosabb közös ügyeinkről van szó. A válságmenedzselés módjának megtalálása mellett már most igyekszünk egy jövőbeni, komplett intézményrendszer és működési rend alapjait lerakni. Jövőre — ha ezt az évet megúszszuk — már egy ilyen, átfogó koncepció jegyében próbálunk új utakra lépni. Megkezdtük a válsághelyzetben levő intézmények és létesítmények szervezeti, pénzügyi átvilágítását, s egy-egy képviselőnket referensi teendőkkel bíztunk meg. A teher súlyos, az idő sürget bennünket.

Tatabányának volt egy aranykora.

Kovács Béla

CAPITAL
LÍZINGCENTRUM
Autólízing
gyorsan, rugalmasan, korrekten, és ami fontos:
a legolcsóbban
Budapest, Ráday u. 8. 1092.
Telefon: 118-0936. Tel./fax: 118-1008.

Magyar Nemzeti Galéria

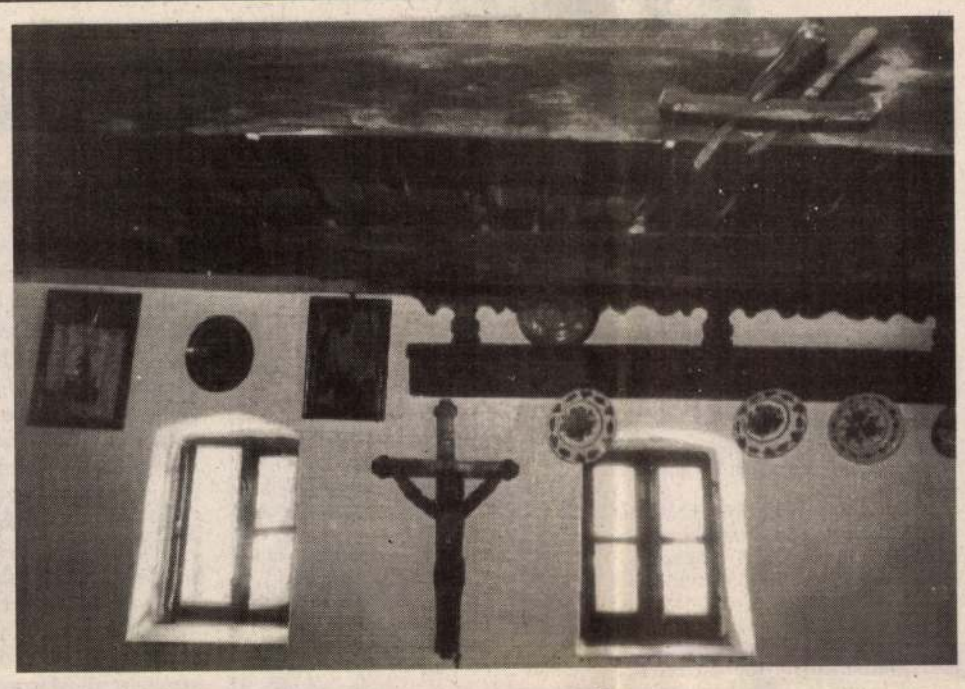

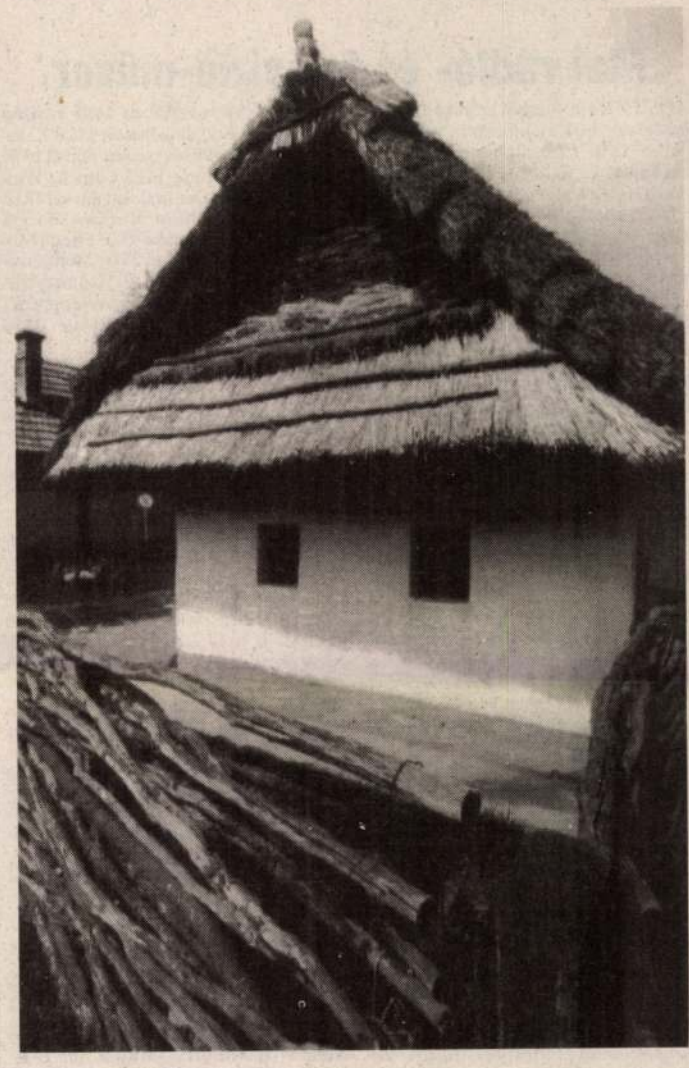

NAPTÉNY

Parádon járván fotósunk egy szép házat látott, s rögvest le is kapta. Bekukkantott, bekattintott: a palóc népi kultúra remekeit rögzítette gépével. A palóc nép életének kellékei láthatók képein, bizonyítva: e tárgyak, de maga a ház is működőképes. Akár ember is élhetne itt, hiszen minden együtt van ahhoz, hogy valaki munkálkodjon, pihenjen, egyen-igyon. Csak ámulhatunk azon a gyakorlatias szépségen, amely e tárgyak természetes sajátja. Ezek a tárgyak érdemesek a figyelemre, hiszen nem egyszerűen a történelmi múltba kalauzolnak vissza, de a maga egyszerűségében a szép és keserves Életbe

Kékesdy Károly felvételei

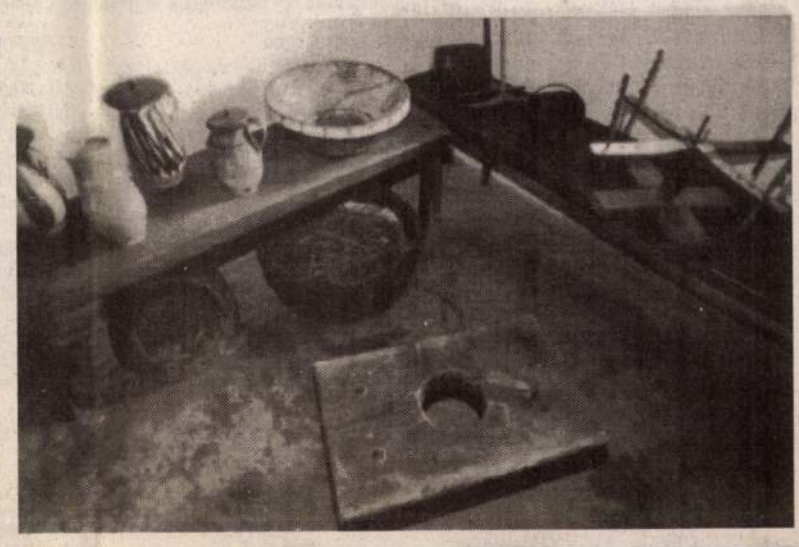

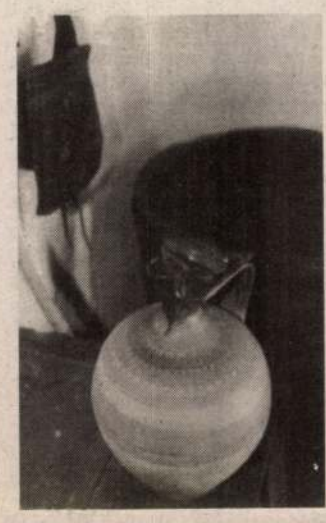

LEVÉLTÜKÖR

A kormánypárti érezzen bűntudatot?

Gyakran tapasztalom, hogy azok az erők, amelyek a választásokon győztesek lettek, az elmúlt két év során a közéletben, a politikai csatározások közepette állandóan védekező pozícióba kényszerülnek.

Kellemetlen látni nap mint nap, hogy a televízió képernyőjén szereplő tisztségviselők, politikusok igazuk tudatában szenvednek, vergődnek a rámenős, magukat csalhatatlannak tartó, ellenzéki beállítottságú riporterek markában. Gyakran hangzik el vádlóan, felelősségre vonóan: „ön kormánypárti". – Miért, ez talán bűn? Aki kormánypárti, az hajtsa le a fejét, érezzen bűntudatot, esdekelve kérjen bocsánatot a riporter úrtól, aki úgy hiszi, a közvéleményt testesíti meg? Pedig sok esetben az ellenzék jól fizetett élharcosa!

Az egyszerű állampolgárra a tévé minden műsora véleményformáló hatással van, és így lehet (félre)vezetni őket.

Sajnálatos, hogy ez a tendencia folytatódni látszik. Az elnök urak marakodnak, az állampolgár bosszankodik, a közönyösség terjed. Ez több mint elgondolkodtató.

Galgóczi Lajos
Balatonalmádi

A felületesség csapdája

Eörsi Mátyás akkor is eredményt könyvelhet el, ha bűnösségét megállapítják. Arra számíthat, hogy kijelentéséből – miszerint a belügyminiszter a taxisblokád idején azt fontolgatta, hogy a tömegbe lövet – két szóról folyik majd a vita: a fontolgatásról és a lövetésről, s közben észrevétlenül becsempésződik a közvéleménybe, hogy a taxisok hecce *a tömeg megmozdulása* volt.

Pesti lévén azt vallom, hogy az itt történtekről ne csak a televízió útján, hanem saját szememmel, fülemmel is értesüljek, így tehát azon a három napon valahányszor a televízió közvetítést adott az eseményekről, lementem az utcára, néztem a résztvevőket, figyeltem szavukat.

Az első találkozáskor kialakult, s egyre erősödött bennnem az a vélemény, hogy az 1956-os forrdalom eseményeinek szabad felidézése sarkallta az '56-ban még meg sem születetteket, hogy tegyenek valami látványosat. A résztvevők jóformán gyerekek voltak, s visszaéltek munkaeszközeik, a jármű és a CB-rádió adta fölényükkel; viselkedésük inkább komolykodó volt, mint pimasz. Lakhelyem, az Örs vezér tér közelében lévő kereszteződés eltorlaszolásához húszan-harmincan elegen voltak. Átlagosan ennyien voltak más helyeken is. Róluk azt sugallni a közvélemény számára, hogy tömeget képeztek volna, nagyfokú felületesség. Jó lenne, ha az Új Magyarország figyelmeztetne a felületesség csapdájára!

Villányi Ágoston
Budapest

Még a nemzet múzeumában is?!

Hetenként tíz újabb „Libresse-hívő" nyer hímzett monogramos mini kelengyét, ha beküldi e jeles termék dobozának tetejét. A termékeket nem sorolom fel, olvashatók az „Erzsébet, a magyarok királynéja" című kiállítási katalógusban közölt egész oldalas színes hirdetésben.

Őszinte tisztelője vagyok a tragikus sorsú *Erzsébet királyné* emlékének, amit a Magyar Nemzeti Múzeum kiállítása méltó módon ápol. Nem vonom kétségbe, hogy a 66 oldalas kiadvány mindössze (?) 190 forintos ára csak hirdetések közlésével volt tartható. Vannak azonban a kommerciális szemléletnek is határai és a jó ízlésnek elemi normái, amelyeket a nemzet múzeumának is illő lenne tiszteletben tartania.

Az impresszum szerint a katalógust a Magyar Nemzeti Múzeum adja ki, így kénytelen vagyok e tiszteletre méltó intézménnyel közölni, hogy amennyire hálás vagyok a nagyszerű kiállítás élményéért, annyira felháborítónak tartom – bizonyára nem egyedül – e kiadvány szerkesztésében elkövetett ízléstelenséget.

Dr. Gál Gyula
Budapest

Elfordítanám a fejem...

Amennyiben megkérdezne valaki, hogy mi a véleményem az 50 millió forintba kerülő szoborpark felállításáról, a következő lenne a válaszom.

A szoborpark létesítésére szánt 50 millió forintból az ingyenkonyhák és az éjszakai menedékhelyek férőszámát növelném, méghozzá annyival, amennyivel ebből az összegből lehet. Így legalább néhány hajléktalan hozzájuthatna napi egyszeri meleg ételhez, a zord időjáráskor fedett szálláshoz.

Ami pedig a szobrokat illeti, ha *Kun Béla* szobra felé járok, elfordítanám a fejemet.

Dr. Belák Lorándné
Budapest

Közgazdasági abszurdum

Az *Új Magyarország* egyik legutóbbi számában olvastam a *Menedzserek közt* című cikket. Nehéz megállnom, hogy *Tóth János* igazgató úrral ne vitatkozzam az ő – szerintem „szocialista ízű" – gazdaságpolitikai döntéseit illetően. Hogy ez a gazdaságpolitika mit erdményezett, azt ismerjük a sok milliárd dollár összegű külső és belső adósságból; de ami mindennél súlyosabb, az a *minden felelősségérzettől mentes gondolkodásmód*, ami kialakult vezetőktől beosztottakig egyaránt. Ez a tervutasításos rendszer szellemi hagyatéka súlyosabb, mint pénzbeli adósságunk.

Mit is kifogásolt Tóth igazgató úr? Szerinte túl hamar hagytuk ott a szovjet piacot. Hitelnyújtással bent kellett volan maradnunk, ami idővel kifizetődött volna. Ám itt van a homok a szemben! A *Németh-kormány* a Szovjetuniónak szánt egymilliárd hitel adóssággal adta át a kormányrudat. Ennek törlesztésére írásban garanciát kapott a szovjet vezetőktől. Ám ők nem törlesztettek, hanem továbbra is hitelben vásároltak. Igaza volt *Kádár Béla* miniszter úrnak, amikor fellépett az ellentételezés nélküli export ellen. Próbáljon Tóth igazgató úr úgy vásárolni, hogy megmondani sem tudja, mikor tud fizetni! A mi gazdaságunk ezt nem engedheti meg, ehhez túlságosan tönkrement.

Felvetette azt is, hogy a munkanélküliség is kisebb lenne, ha folytathatnánk az elavult exportpolitikát. itt is légy van a tejben, ugyanis, sok olyan cikkünk van, amelyik már nem kell a keleti piacon, mert az új helyzetben nincs szükség rájuk. Ilyen például a hadiipar. Raktárra termelni pedig közgazdasági abszurdum. Még mindig jobb és gazdaságosabb egy időre leállni, mint veszteséget produkálni!

Egry Tamás
Budapest

Önök szerint

lesznek Pesti Srácok?

Ahogy régebben az „uram keresse a Bécsi út másik végén" mondástól, most a „majd, ha Osztapenko lépést vált" olcsó humortól borsódzik a hátam. Utóbbitól már csak azért is, mert nem a kapitánynak kellene lépést váltania, hanem azoknak, akik megtehetnék: eltakarítják e totemeket. Igaz, ők lehetnek azok, kik hajtogatják: ezek nem is szobrok, hanem fontos és persze közkedvelt és megszokott tájékozódási pontok. Álságos szemforgatással állunk szemben, tehát nyugodtan követelhetjük: kerül, amibe kerül, tisztítsák meg tőlük az országot, mert sok még a Felszabadulás útja, meg a minap Kelet-Magyarországon járva egy majorbejárat fölött még vörös csillag is éktelenkedett. No, a takarítani nem akarók tán azt vallják, amit nyolcvanöt éves Édesanyám, aki minden kacatra azt mondja: „Jó lehet még valamire." Nem! E kacatok itthon már semmire se jók, s nem jöhet kurzus, mely értékelni fogja ezt az „értékmentést". Az emlegetett környezetszennyező emlékműveket szeptemberben az '56-osok veszik kezükbe, jelentette be tegnapi számunkban Pongrátz Gergely. Van hát okunk némi bizalomra, s reméljük ma is lesznek Pesti Srácok, akik fölveszik a harcot Kun Bélával a Vérmezőn.

(Vödrös)

TELE5TAXI
TELE5TAXI 155555
ECOART design SÁNTHA

Magyar Nemzeti Múzeum

SZOLGÁLTATÁS

Mai rádió- és televízió-műsor

KOSSUTH: 4.30 Reggeli krónika 8.20 Törvénykönyv 8.30 Hangszemle 9.05 Napközben 11.05 Válogatott perceink 11.35 Őszi kavargás (XVIII/8.) 12.00 Déli krónika 12.30 Vendég a háznál 12.45 Füleljen 12.50 Külpolitikai figyelő 13.05 Ki nyer ma? 13.15 Falurádió 13.30 A ref. egyház félórája 14.05 Klasszikusok mindenkinek 14.55 Versek 15.05 A Határok nélkül naplója 16.00 Délutáni krónika 16.10 Barcelona '92 16.30 Mindennapi gazdaság 16.40 Marlene Dietrich énekel 17.05 Magyarországról jövök... 18.00 Esti krónika 18.30 Ráadás 19.08 Barcelona '92 19.30 Jó éjszakát, gyerekek! 19.35 Moldova György műsora 3. 20.05 Népzenei emlékeim 20.30 Határok nélkül 21.05 Kossuth-klub 22.00 Késő esti krónika 22.30 Fórum 23.05 Egy énekes – több szerep.

Az URH-adón: 11.00 Derűre is derű 11.25 Muzsikáló természet 11.30 Tibeti misztériumok 14.00 Kettős kötődés 14.30 Látatlanul 16.00 Amerika Hangja 23.00 BBC-híradó.

PETŐFI: 4.30 Napindító 8.05 Kölyökrádió 8.35 Marilyn Monroe énekel 8.50 Aprócseprő 9.03 Halló, itt Barcelona! közben: 12.45 Időjárás- és vízállásjelentés 13.35 Derűre is derű 14.00 Pihenőidő 17.03 Halló, itt Barcelona! közben: 17.50 Samsung játék 23.10 Napforduló.

BARTÓK: 6.00 Muzsikáló reggel 9.05 Pódium 10.05 A béka 10.27 Operaslágerek 11.00 Barokk muzsika 11.40 Népdalkórusok, hangszerkettősök 12.05 Helsinki Fesztivál, 1991 13.33 Fúvószenekari hangverseny a 6-os stúdióban 14.05 Sinistra körzet 14.59 Kodály-kórusok 15.20 Zenekari muzsika 16.05 Más szelek fújnak 16.30 Lakatos István verse 16.35 Cornelia Wulkopf Richard Strauss-dalokat énekel 17.00 Metronóm 17.50 Most olvastam 18.05 A magyar zene évszázadai 19.35 Sherill Milnes operaáriákat énekel 20.09 Montreux–Vevey Fesztivál, 1991 21.40 Hajnóczy Péter novelláiból 22.05 Hangversenybérlet 23.00 Világhangköltészeti Revue 23.30 George Wallington felvételeiből.

TV1: 5.45 Falutévé 6.00 A Reggel 8.30 Közjáték 8.35 Rongybabák 8.55 Itt Barcelona! 17.00 Délutáni egyenleg 17.10 Megveszem ezt a nőt 17.40 Mini klip-mix 17.50 Kalendárium, 1992 18.30 Pénzvilág 18.40 „Egyetlen Földünk van" 18.50 A Dodóklub 19.15 Esti mese 19.25 Micimackó-klub 20.00 Híradó 20.30 Telesport 20.40 Szomszédok 21.10 Közjáték 21.15 Friderikusz-show 22.40 AKTuális 23.05 Késő esti Híradó 23.10 A Financial Times kelet-európai gazdasági híradója 23.35 ZDF-híradó.

TV2: 16.20 Hírek – Időjárás 16.27 Nomád nemzedék 16.57 Katts és kutyája 17.20 Közlemények 17.25 Kérdezz! Felelek 17.45 Regionális híradó 18.00 Híradó 18.12 Időjárás 18.15 Itt Barcelona! 22.00 Esti egyenleg 22.20 Időjárás 22.35 Miss Universe, 1992.

FILMEK: TELE 5: 20.15 Út a győzelemig (ausztrál film), **PRO 7:** 21.00 Párbaj Diablóban (am. film), **SAT 1:** 23.05 Raoul Wallenberg (am. film), **OSZTRÁK 1:** 14.25 Kis Erna (NSZK film).

Reggel a képernyőn

Holnap reggel hat és fél kilenc között a legfrissebb hazai és külföldi hírekkel, időjárás-jelentéssel és sok zenével várja Önöket a képernyő elé a Reggel. *A tervezett tartalomból:* Csak a pénz hiányzik? – várólistán a Házat Hazát Alapítványnál. – Hogyan kell önéletrajzot írni – és olvasni? – Mi jót forgat a fejében a sportkormányzat? – a Reggel vendége: Horváth Balázs tárca nélküli miniszter. – Különtudósítás Barcelonából. – Rigoletto a Margitszigeten. – Gazdasági Mérleg. – Start-, kulturális ajánlat nemcsak fiataloknak. Szerkesztő: Sárközy Erika. Műsorvezető: Losonczi Lívia és Kapuvári Gábor.

Csütörtökön reggel ismét NAP TV a TV2 csatornáján, hírekkel, vallási rovattal, kulturális magazinnal, sporttal és külföldi jelentésekkel. *Tervezett témák:* – Barcelonából jelentjük – Újra fellángol az abortuszvita – Mégsem volt gazdasági visszaélés a rádiónál – mit mond erre a kulturális bizottság? – Egy bankszakértő a bankkrachról – A rendőrkutyák világverenyre készülnek – Chilei balett az Operaházban – Meghosszabbodik a Váci utca – Kinn, padon: Kőszeg Ferenc, SZDSZ. A NAP TV Kft. műsora: Producer: Gyárfás Tamás, műsorvezető: Aczél Anna, Liszkai László, felelős szerkesztő: Kurucz Péter, főszerkesztő: Székely Ferenc. A NAP TV hívható a 272-8811-es és a 272-8812-es telefonszámokon.

Csütörtökön reggel ismét kukorékol a KAKAS 5.45-kor a TV1-en. *A műsorból:* Népi csíziók, lapszemle, faluhírek, agrárújdonságok vállalkozó gazdáknak, iparosoknak, kereskedőknek, orvosoknak, pedagógusoknak – a vidéki Magyarország polgárainak.

A tervezett témák: – Arcposta: Cipó Andrásnéval – Biogazda Kft. Nagytétényből – Kert-Ész: nincsen rózsa tövis nélkül – Debütál a festőművész – Kakas-hírek – Berta- és Bettina-köszöntő. *Szerkesztő:* Práger György. *Műsorvezető:* Kőrössy Csilla. *Tel.:* 112-5475; 153-3000/1321.

Magyarország emléknapjai

Augusztus 5. (1644)

A „MURÁNYI KALAND". *I. Rákóczi György* 1644-es Habsburg-ellenes hadjáratának meglehetősen jelentéktelen epizódja volt *Murány* várának elvesztése. Hírnevét nem is a történészeknek, hanem azoknak a költőknek, íróknak – *Gyöngyösi Istvántól* kezdve *Kisfaludy Károlyon, Arany Jánoson, Petőfi Sándoron, Tompa Mihályon, Jókai Móron* át *Móricz Zsigmond, Hegedűs Gézáig* vezet soruk – köszönheti, akiknek képzeletét megragadta a *„murányi kaland"*, az izgalmas szépasszony, *Széchy Mária* és a daliás vitéz, a későbbi nádor *Wesselényi Ferenc* házasságához vezető várátjátszás. Murány vára a három Széchy lány birtokában volt, 1644 tavaszán *Illésházy Gábor – Széchy Éva* férje – csatlakozott az erdélyi fejedelemhez. Amikor Rákóczi májusban a császári csapatok elől visszavonulni kényszerült, az a veszély fenyegetett, hogy a murányi uradalmat a kincstár hűtlenség címén elkobozza. A vár átjátszása így a romantikus külsőségek mögött valójában a Széchy-család, közelebbről Mária birtokmentő akciója volt. A biztos tények alapján megállapítható, hogy Wesselényi, akkor füleki főkapitány kereste meg üzenetével Murány úrnőjét a vár átadásáról a *„koronás magyar király"*-nak. A 34 éves nagyasszony igent mondott, azzal a feltétellel, hogy a vár birtokbavételéhez az ő kezén keresztül vezet az út. A titkos találkozások, légyottok során azután a terv is megszületett. 1644. augusztus 5-én Széchy Mária bankettet rendezett, sógora, Illésházy Gábor és a vár védői ezen alaposan lerészegedtek. A megállapodás szerint a grófnő ekkor egy lajtorját engedett le, Wesselényi embereivel így jutott be a várba. Pár nap múlva az esküvőt is megtartották.

Pogány György

A Vöröskereszt köszönete

A Magyar Vöröskereszt köszönetet mond mindazoknak – akik a közelmúltban a délszláv menekültek megsegítésére megjelentetett segélyfelhívásra felajánlásaikkal megkeresték a szervezetet.

Az ország közvéleménye a sajtó, a rádió és a televízió széles körű és gyors tájékoztatása révén azonnal értesült azokról a nehézségekről, amelyekkel az újabb menekülthullám érkezésekor szembesülni kellett a szervezetnek. A segítségnyújtás formáiról, módjairól század és század érdeklődtek és folyamatosan érkezik a segítség. A nagyobb pénzsegélyek átutalása azonban több hetet vesz igénybe, és ezek összegéről csak később tudjuk tájékoztatni a közvéleményt. A folyamatosan érkező felajánlásokat regisztráljuk, és a szükségletek sorrendjében vesszük igénybe. A lista rendkívül változatos. Nagyobb menyiségű gyermekápoló és tisztálkodási szeren kívül hűtőszekrény, befőtt, konzerv, száraz tészta, sátor, lakókocsi, gyermekkocsi, gumimatrac, paradicsomsűrítmény, evőeszköz, konyhai berendezés szerepel az adománylistán. Családok otthonukat ajánlják fel bosnyák családok részére, sokan menekült gyermekeknek adnának otthont. Szegedről 100 személy részére alkalmas elhelyezési területet ajánlottak fel. A felajánlók között szerepelnek a pártok, a Liga szakszervezetek. A Magyar Vöröskereszt együttműködik más karitatív szervezetekkel az adományok fogadásában és eljuttatásában, így például az Ökumenikus Szeretetszolgálattal és a Polgári Védelem Országos Parancsnokságával.

Az adományokat elsősorban az érintett öt megyébe, de különösen Nagyatádra és Békéscsabára várják. A távolabbi megyék vöröskeresztesei is pénz- és természetbeni segéllyel siettek a Somogy, Bács, Csongrád, Békés megyei vöröskeresztesek segítségére.

Csekkszámuk: MKB 203-29725-7021 (leírható az adóból az adomány).

Szabad beutalók

Az Üdülési Főigazgatósággal közös szolgáltatás keretében rendszeresen közzétesszük: hol, melyik üdülőben van még hely. Célunk, hogy az üdülők valamennyi helyét egész éven át vegyék igénybe a munkavállalók, ne maradjanak kihasználatlanul a lehetőségek. Az itt felajánlott beutalókat az olvasók – az aktív dolgozók és nyugdíjasok, olyanok is akik egyetlen érdekvédelmi szervezetnek sem tagjai – igénylethetik. Olvasóink rendelkezésére áll az Üdülővendég-szolgálati Iroda (ÜVSZI), amelynek félfogadási ideje hétfőn és pénteken 9–13, szerdán 9–16 órági tart. Címe: Budapest VI., Dózsa György út 84/b IV. emelet 31–33. ajtó. Tájékoztatjuk a bükfürdői, debreceni, gyulai, zalakarosi gyógybeutaltakat, hogy üdülésük előtt kezelőorvosukkal írassanak fel a két hétre fürdő és fizikoterápiás jegyeket, mert a helyi fürdővállalatok csak így biztosítják a térítésmentes szolgáltatásokat.

Kedvezményes áron

MISKOLCTAPOLCA, Kikelet Panzió, egyéni beutaló, I. o., 14 napos, augusztus 20-tól szeptember 2-ig, 1 db. Térítési díj 4900 forint. Igényelhető a Tisza Cipőgyárnál, az 56-50-155 telefonon.

BALATONFÖLDVÁR, Ibolya Üdülő, egyéni beutaló, II. o., 14 napos, szeptember 2-ától 15-ig, 4 db. Térítési díj 3640 forint. Igényelhető az ÜVSZI-nél.

MATRAFÜRED, Hegyalja Üdülő, házaspári beutaló, II. o., 14 napos, szeptember 9-től 22-ig, 1 db. Térítési díj 8400 forint. Igényelhető a miskolci állategészségügyi-szakszervezetben, a 46-342-022 telefonon.

SIÓFOK, Azúr Üdülő, házaspári beutaló, I. o., 14 napos, szeptember 11-től 24-ig, 2 db. Térítési díj 7840 forint. Igényelhető a miskolci állategészségügyi-szakszervezetben, a 46-342-022 telefonon.

– Viola Üdülő, házaspári beutaló, I. o., 14 napos, szeptember 11-től 24-ig, 5 db. Térítési díj 7840 forint. Igényelhető az ÜVSZI-nél.

– Tengerszem Üdülő, házaspári beutaló, I. o., 10 napos, szeptember 11-től 20-ig, 8 db. Térítési díj 5600 forint. Igényelhető az ÜVSZI-nél.

– Rózsa Üdülő, házaspári beutaló, I. o., 10 napos, szeptember 11-től 20-ig, 3 db. Térítési díj 5600 forint. Igényelhető az ÜVSZI-nél.

A TV-tévé e heti műsora

1992. augusztus 6. csütörtök, 19.00–23.00 óráig

19.00 Műsorismertetés. 19.05 Itt és mást – Szórakoztató magazin benne: – A tenisz története V/3. – Áramvonal – Divat – Orbis Pictus – Sásliliom – Zenekorzó – Rácz Vali – A Zörejbrigád – Beatles-előzetes. 20.00 Power kapitány, amerikai sci-fi sorozat. A végzet kihívása I–II. 20.50 Vérrokonok, amerikai film. Rendezte: Claude Chabrol. Szereplők: Donald Sutherland, Donald Pleasence, David Hemmings, Aude Landry. 22.25 A Beatles története. Angol film II/1. 23.00 Műsorzárás. Ismétlés pénteken 20.00–24.00 óráig.

1992. augusztus 7. péntek, 20.00–24.00 óráig

20.00 Műsorismertetés. 20.05 Itt és mást – Szórakoztató magazin benne: – A tenisz története V/3. – Áramvonal – Divat – Orbis Pictus – Sásliliom. – Zenekorzó – Rácz Vali – A Zörejbrigád – Beatles-előzetes. 21.00 Power kapitány, amerikai sci-fi sorozat. A végzet kihívása I–II. 21.50 Vérrokonok, amerikai film. Rendezte: Claude Chabrol. Szereplők: Donald Sutherland, Donald Pleasence, David Hemmings, Aude Landry. 23.25 A Beatles története, angol film II/1. 24.00 Műsorzárás.

Házimozi

A HBO mai programja

Az előfizetők számára, összesen 10 kábeltévé által közvetített amerikai mozicsatorna, a HBO mai programja:

18.30: National Geographic (amerikai természetfilm)
19.30: Marilyn Monroe: A legendán túl (amerikai dokumentumfilm)
20.30: Niagara (amerikai filmdráma)
22.00: Az utolsó ártatlan ember (amerikai filmdráma)

Sajtóvállalat felvesz pályakezdő jogászokat.

Ajánlatokat kézzel írott önéletrajzzal „Jogi osztály" jeligére a Hírlapkiadó Vállalat címére (1959 Budapest, Blaha Lujza tér 3.) kérjük eljuttatni.

Radio Bridge

1992. augusztus 5., szerda

Állandó műsorok: 07.30 Hírmagazin 09.00–10.00-ig Forintos percek (gazdasági magazin) 10.45–10.51-ig Apró. Az Expressz és a Radio Bridge közös hirdetési műsora 11.30 Hírmagazin 14.45–14.51-ig Apró. Az Expressz és a Radio Bridge közös hirdetési műsora 16.00–17.00-ig Slágerlistákról 17.30 Hírmagazin 18.00–18.30-ig Kukker. (színház, mozi, sport) 18.45–18.51-ig Apró. Az Expressz és a Radio Bridge közös hirdetési műsora 21.30 Hírmagazin 23.20–24.00-ig Willis Conover dzsesszműsora

A főváros útjain

Tegnaptól rendkívüli forgalomkorlátozást vezettek be az Üllői út Könyves Kálmán körút kereszteződésében, mivel az itteni felüljáró pilléreit felújítják. A Könyves Kálmán körúti három forgalmi sávból csak egy járható és a balra kanyarodók is csak ezt a sávot használhatják a jelzőlámpa másik fázisánál. Az Üllői út felől jövők a csomópontban balra nem kanyarodhatnak, csak közvetett módon: először elmennek jobbra, majd a villamosszigetet megkerülve visszafordulnak.

A 4-es és 6-os villamosok vonalán befejezték a felújítási munkákat, a villamosok végig közlekednek.

A 23-as villamosok helyett ezen a héten, naponta 8.00–14.00 óráig az Orczy tér és a Közvágóhíd között autóbuszok járnak.

Békásmegyeren csatornaépítés kezdődött a Kert soron a Vasút sor és a Dózsa György út között, valamint a Ráby Mátyás utcában a Kert sor és a Hollós Korvin Lajos utca között, mindkét utcát októberig lezárják.

R. M.

SIGNAL METEOROLÓGIA

Csak átmeneti az enyhülés

Ma felhőátvonulások elsősorban keleten lesznek, még előfordulhat zápor és zivatar is. Az északnyugati szél megerősödik, időnként viharos lökések is lehetségesek. A délutáni óráktól a felhőzet fokozatosan csökken nyugat felől. Várható legalacsonyabb hőmérséklet 14-19, a legmagasabb 26-31 fok között. A hidegfront elvonulása után fokozatosan visszatér a kánikula.

°C: 31 / 26 — °C: 28 / 24

délután · A TEGNAPI ELŐREJELZÉS BEVÁLÁSA: JELES · este

I. Észak-Dunántúl:	III. Duna-Tisza köze:	IV. Északi-hegyvidék:
NAPOS 29°	NAPOS-FELHŐS 29°	BORONGÓS 26°
II. Dél-Dunántúl:	TEXO-MAGÁN METEOROLÓGIA	**VI. Tiszántúl:**
KEVÉS NAP 30°		ZÁPOROK 29°

Budapesten		Légszennyezettség (A nagyvárosok belvárosában)			Budapesten	
Várható:	29	CO:	80	↓	Napkelte:	5:27
Átlagos:	28 °C	NO_2:	95	↓ %	Napnyugta:	20:12
Rekord meleg:	37	SO_2:	40	↓	Holdkelte:	14:00
Rekord hideg:	17				Holdnyugta:	23:09

Vízhőmérsékletek: (°C)			
Balaton:	26-28	Adria:	26-27
Duna:	23-24	Balti-tenger:	16-18
Tisza:	23-27	Fekete-tenger:	22-25
Velencei-tó:	26-27	Földközi-tenger:	23-27

Holdfázisok

Első negyed aug.5. — Holdtölte aug.13.

DeLonghi termékek a SIGNAL Discount-tól
BP.XIII. Csata utca 8. Tel.:120-8339; 129-7427
Asztali sütő-főző készülék, 1000W, 12,5 liter 11.499 Ft ÁFÁ-s áron
MI ADUNK AZ ÁRRA, EZÉRT ENGEDÜNK BELŐLE

APRÓHIRDETÉS

INGATLAN

József A. ltp-i 2 szobás 1. emeleti telefonos öröklakás sürgősen eladó. Ára: 1,8 m. Tel.: 127-3565. *119379/6K*

OKTATÁS

Pótvizsgára, előkészítőre jelentkezés: Matematika–fizika–kémia–angol–német. Tel.: 165-9749, 185-2698, 160-1543, este: 166-0711. *117699/43K*

SZOLGÁLTATÁS

Charme esküvőiruha-kölcsönző szalon. Bp. VIII., Kiss József u. 13. *118994/4K*

Telefonalközpontok szerelése, hálózatépítés 30% árengedménnyel. Tel.: 189-5706. *119046/33K*

KÖZLEMÉNY

A Parapet Építőipari Szerelő és Szolgáltató Kisszövetkezet ezúton értesíti hitelezőit, hogy csődeljárási egyeztető tárgyalását hitelezőivel 1992. augusztus 13-án 10 órakor tartja. A tárgyalás helyszíne: 1096 Bp. IX., Thaly K. utca 56.

Tízéves a Pingvin Magánóvoda! Gyermekfelvétel: 156-0066. *116957/1K*

A Messenger Kft. értesíti hitelezőit, hogy csődegyezségi tárgyalását 1992. augusztus 14-én 9 órakor a Hotel Hámorban (Miskolc, Széchenyi u. 107.) tartja. *119534/2K*

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Martonvásár Nagyközség Képviselőtestülete pályázatot hirdet 5 egységes – általános iskola, művészeti alapiskola, óvoda, klubház, könyvtár intézményegységekből álló – Általános Művelődési Központjának igazgatói állására, mely együtt jár az általános iskola igazgatói megbízásával. Az intézmény jelenlegi szervezeti felépítését testületünk 1993. július 31-ig hagyta jóvá. Az elbírálásánál előnyben részesülnek azok a pályázatok, amelyek tartalmazzák az intézményvezetési elképzelések keretében a szervezeti felépítés felülvizsgálatára vonatkozó konkrét szakmai véleményeket, javaslatokat is. A megbízás 1992 augusztusától 5 évre szól. Az állás betöltéséhez kapcsolódó juttatások: – munkabér: 35 000 Ft alapbér + 10 000 Ft vezetői pótlék – a letelepedési szándékot igény szerint támogatjuk. Képesítési és egyéb feltételek: – felsőfokú pedagógus végzettség – 5 év szakmai gyakorlat. A pályázathoz mellékelni kell: – a szakmai önéletrajzát – a végzettséget tanúsító oklevél másolatát – egy 3 hónapnál nem régebbi hatósági erkölcsi bizonyítványt. A pályázatokat 1992. augusztus 17-ig Martonvásár polgármesteréhez (2462 Martonvásár, Budai u. 13.) kell benyújtani. Felvilágosítás kérhető Horváth Ottó polgármestertől.

Canon másológép & fax

NP 1020 109.000 Ft
- maximális méret: B5
- zoom: 70-122%
- 10 pld/perc
- takarékos festés-utántöltés

NP 2020 249.000 Ft
- maximális méret: A3
- zoom: 50-200%
- 21 pld/perc
- opcionális lapadagoló és sorter

NP 5060 1.130.000 Ft
- maximális méret: A3
- zoom: 50-200%
- 50 pld/perc
- fordítós lapadagoló

NP 1550 179.000 Ft
- maximális méret: A3
- zoom: 50-200%
- 15 pld/perc
- új konstrukció, széles tartozékválaszték

NP 3050 375.000 Ft
- maximális méret: A3
- zoom: 50-200%
- 31 pld/perc
- opcionális lapadagoló, sorter, képszerkesztő egység

Rendkívüli ajánlat!

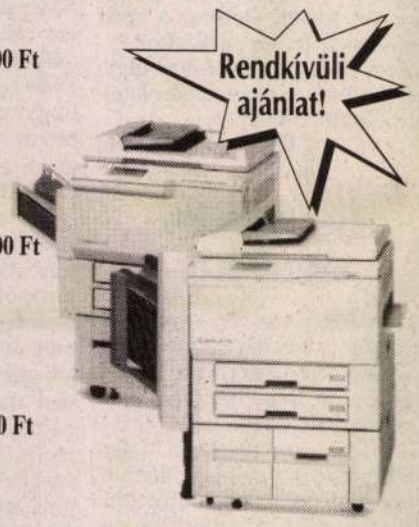

Fax 170 99.000 Ft
- egybeépített telefon, fax és üzenetrögzítő
- ultramagas képminőségű üzenettovábbítás
- 115 hívószám tárolható a memóriában
- távvezérelhető üzenetrögzítő

Fax 270s 109.000 Ft
- hibajavító üzemmód
- 30 lapos automata adagoló
- adás-vétel memóriából
- időzített faxleadás több helyre

+ÁFA

HOLLANDIA

Holland Rt. 1124 Budapest, Meredek utca 27.
Tel.: 185-3755 Fax: 166-7641

Holland Szerviz 1118 Bp., Pannonhalmi út 14.
Tel.: 186-1457 Tel./Fax: 186-9421

Új MAGYARORSZÁG POLGÁRI NAPILAP

Főszerkesztő: FÁBIÁN LÁSZLÓ

Főszerkesztő-helyettesek: KISS GY. JÁNOS és VÖRÖS ATTILA

Szerkesztőség: 1085 Budapest VIII. Blaha Lujza tér 3. Postafiók: 1410 Budapest, Pf. 199.
Telefonok: 266-5009, 266-2804, napi szerkesztés: 266-8375 (Hírlapkiadó: 138-2399, 138-4300, 138-3988.)
Telefax: 266-2288 (napi szerkesztés), 267-3313 (titkárság).
Hirdetésfelvétel: 1959 Budapest, Blaha Lujza tér 3. Telefon: 138-2369, telefax: 138-3150
Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkézbesítő postahivataloknál, a hírlapkézbesítőknél, postai hírlapüzletekben, valamint a Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR); 1900 Budapest XIII. Lehel u. 10/A közvetlenül vagy postautalványon, illetve átutalással a Postabank Rt. 219-98636, 021-02799 pénzforgalmi jelzőszámra.
Előfizetési díj az 1992. évre egy hónapra 316 Ft, negyedévre 948 Ft, fél évre 1896 Ft, egy évre 3792 Ft.
Külföldön terjeszti a Kultúra Kereskedelmi Vállalat H-1339 Budapest, Postafiók 149.
Kiadja a PUBLICA RT. a Hírlapkiadó Vállalat közreműködésével. Felelős kiadó: HORVÁTH E. ZOLTÁN elnök

Szikra Lapnyomda
Felelős vezető: DR. CSŐNDES ZOLTÁN vezérigazgató

ISSN 1215-0185 Bp.– ISSN 1215-1386 vidék

1 2 4 8 16

A GALÉRIA ÉS

A Nemzeti Galéria Kossuth Lajos téri palotája

Van a Nemzeti Galéria nagy aulájában egy szobor, Medgyessy Ferenc: Radnai síremléke, amely újra és újra becsábít engem a Kossuth Lajos téri palotába. Szerény szobor, felületes szem könnyen átfut rajta. De aki egy kis figyelmet szentel a közepes nagyságú bronznak, egyik legnagyobb magyar szobrunkat fedezheti fel a fiatal leányalakban. A nőről alkotott magyar szépségeszményünket testesíti meg. Egy típust, mely ma is gyakori nálunk. Megkapó az alak parasztlányos, de mégis finom tagossága. A szelíden szép kerek arcon a szavakkal kifejezhetetlen élet varázsa – minden nagy művészi alkotás ismérve. Nézheti az ember szemből, profilból, közelről, távolról: mindig más – szebb, mint az élő – mondta egyszer találóan róla valaki.

De nemcsak a Radnai síremléknek, igen sok szobornak, grafikának vannak állandó bámulói, hívei, propagálói. Szakállas diákok csoportosulnak gyakran egy Csontváry-kép előtt. Hétről hétre ugyanazokat az arcokat lehet felfedezni közöttük.

Van egy ismerősöm, Debrecenben lakik, irodában dolgozik, tisztviselőnő. Ő Szinyeit nézni jár a Galériába. Havonta egyszer feljön Pestre, sötétbe öltözve, besétál a palotába, és órákat tölt a két híres kép, a Lilaruhás nő és a Majális előtt. Egy tanár, valahonnan a Bácskából, ha Pestre jön, mindig megnézi Csóknak a Keresztapa reggelije című híres képét. Nyugdíjasok boronganak gyakran Madarász, Székely, Benczur nagy történelmi vásznai előtt. Munkácsy hívei valóságos szektát alkotnak. A fiatalabbak inkább a mai magyar realista festők műveiben keresik a korszerűt.

Nemcsak időtöltés vagy ismeretszerzés végett mennek az emberek képtárba. Amit itt kapnak, az a kettő együtt. De ezen túl egy nemes érzelem, amit csak az igazi művészet tud adni a hétköznapiságból mindig kivágyó léleknek.

A nagy világvárosok képtárai közismertek. Nálunk jó százhúsz éves tervezgetés és álmodozás után – a Szépművészeti Múzeum városligeti palotája már a megnyitás idején kicsi volt a hatalmas anyagnak – 1957-ben létesült a Nemzeti Galéria. Megszervezői a berlini, leningrádi, moszkvai, bécsi nemzeti képtárakra gondoltak. Létesítése után elmondhatjuk, hogy végre a nemzet és a világ szeme elé vihették a XIX. és a XX. század – mintegy százötven év – legjobb, legfontosabb és a hazai képzőművészeti fejlődésre legjobban jellemző műalkotásokat. Itt van Markó Károly és Munkácsy. Barabás Miklós legjobb portréival. Zichy Mihály és a természetfestő Mészöly Géza. Itt van Paál László. A szolnokiak és a nagybányaiak legjobbjai. Itt van Csontváry és Gulácsy. Nagy Balogh János és Nagy István. Tornyai, az Alföld nagy festője, s vele a többiek: Koszta, Rudnay, Holló és a szocialisták: Derkovits, Dési-Huber, Ámos, s a kor vezető mesterei: Aba-Novák, Bernáth, Egry és a többiek. Itt van a szobor- és éremművészetünk színe-java.

Minden, ami itt van, letisztult művészet, nemes magyar, s haladó hagyomány. Ennek őrzését tekinti fő hivatásának ez a nagy múzeum, mely csak az elmúlt esztendőben is 1250 alkotással gyarapodott.

Nádasdi Péter

Tető alatt van az új épület, s a tetőn áll az antenna

A két nagyobbik: Gizike 12 éves, és Józsi, aki »most, málnaszedéskor lesz hatéves«

Csak sorban, egymás után. Katalint, Irénkét és Zsuzsannát tisztába teszi édesanyja

— Add már nekem legalább az egyiket, örökbe fogadom — mondta egyik munkatársa is, másik is. Volt, aki tréfálkozva, volt, aki könyörögve.

— Inkább az életemet — mondta Rubos József.

És az első vonattal utazott Siófokról Debrecenbe.

Anya és lányai egészségesek.

Alig ment szét a hír, az ország minden részéből jöttek levelek, ajándékok. Még felsorolni is nehéz. A megyei tanács segítségével a debreceni áramszolgáltatók néhány nap alatt kivezették a villanyt a tanyára. Egykilométeres bekötővezetéket építettek. Hajdú megye tanácsa ötezer, a Siófoki Vízügyi Kirendeltség 3500 forint segítséget adott. A székesfehérváriak egy legújabb típusú nagyképernyős televíziót és egy rádiót, a Hajdú megyeiek mosógépet, centrifugát, a békéscsabaiak teljes gyermekruha-garnitúrát mindhárom kislánynak, kétéves korig, az orosháziak két cserépkályhát. Volt, aki babát küldött, volt, aki üdvözlő, kedves levelet. A helybeli tanács és népfront névadó ünnepséget rendezett, a nőtanács 500—500 forintos betétkönyvet adott mindhárom kislánynak.

S most itt fekszik a három dundi csöppség, a kis tanya ágyán. A telek másik felén már fedél alatt van az új, tágasabb épület, de még hiányzik az ajtó, ablak, padló, vakolás. Két szobája lesz, nagyobbacska konyha, nyolcan laknak benne: nagymama, a Rubos-házaspár és az öt gyerek. Pontosabban: heten. Mert a férj a Balaton mellett dolgozik, az országnak szinte a másik végében és kéthetenként juthat csak haza két napra, aminek jó része utazással telik. Miért? Mert a közelben nem tudná megkeresni azt a kétezernégy-kétezerötszáz forintot, amit a Vízügy fizet. Ehhez jön most már hozzá 850 forint családi segély, az öt gyerek után.

Naponta 50—60 pelenka szárad a kis tanya udvarán, a napsütésben. Bizony, ide elkél egy mosógép.

Megható az a szeretet, ahogy a helybeliek is, távoli emberek is pártfogolják most a családot.

Valamikor, évekkel ezelőtt egy dunántúli községben voltam, közvetlenül az árvíz hajnalán. Akkor őszintén megilletődtem azon, hogy más időkben közönyösnek látszó emberek is hogyan tudnak segíteni, milyen jók tudnak lenni egymáshoz — ha baj van. Ne vegye ezt senki összehasonlításnak. Most itt, Fülöpön azt láttam, milyen jók, segítőkészek tudnak lenni az emberek, a gyermekáldás örömében, a család pártolásában.

Igen szép dolog ez.

S meg is érdemlik a támogatást, a tiszteletet azok a szülők, akik úgy tudnak örülni gyermekeiknek, és nem könnyű sorsban is, az ötödikre is azt mondják: — inkább az életemet!

S. Gy.

A GALÉRIA ÉS

A Nemzeti Galéria Kossuth Lajos téri palotája

Van a Nemzeti Galéria nagy aulájában egy szobor, Medgyessy Ferenc: Radnai síremléke, amely újra és újra becsábít engem a Kossuth Lajos téri palotába. Szerény szobor, felületes szem könnyen átfut rajta. De aki egy kis figyelmet szentel a közepes nagyságú bronznak, egyik legnagyobb magyar szobrunkat fedezheti fel a fiatal leányalakban. A nőről alkotott magyar szépségeszményünket testesíti meg. Egy típust, mely ma is gyakori nálunk. Megkapó az alak parasztlányos, de mégis finom tagossága. A szelíden szép kerek arcon a szavakkal kifejezhetetlen élet varázsa – minden nagy művészi alkotás ismérve. Nézheti az ember szemből, profilból, közelről, távolról: mindig más – szebb, mint az élő – mondta egyszer találóan róla valaki.

De nemcsak a Radnai síremléknek, igen sok szobornak, grafikának vannak állandó bámulói, hívei, propagálói. Szakállas diákok csoportosulnak gyakran egy Csontváry-kép előtt. Hétről hétre ugyanazokat az arcokat lehet felfedezni közöttük.

Van egy ismerősöm, Debrecenben lakik, irodában dolgozik, tisztviselőnő. Ő Szinyeit nézni jár a Galériába. Havonta egyszer feljön Pestre, sötétbe öltözve, besétál a palotába, és órákat tölt a két híres kép, a Lilaruhás nő és a Majális előtt. Egy tanár, valahonnan a Bácskából, ha Pestre jön, mindig megnézi Csóknak a Keresztapa reggelije című híres képét. Nyugdíjasok boronganak gyakran Madarász, Székely, Benczur nagy történelmi vásznai előtt. Munkácsy hívei valóságos szektát alkotnak. A fiatalabbak inkább a mai magyar realista festők műveiben keresik a korszerűt.

Nemcsak időtöltés vagy ismeretszerzés végett mennek az emberek képtárba. Amit itt kapnak, az a kettő együtt. De ezen túl egy nemes érzelem, amit csak az igazi művészet tud adni a hétköznapiságból mindig kivágyó léleknek.

A nagy világvárosok képtárai közismertek. Nálunk jó százhúsz éves tervezgetés és álmodozás után – a Szépművészeti Múzeum városligeti palotája már a megnyitás idején kicsi volt a hatalmas anyagnak – 1957-ben létesült a Nemzeti Galéria. Megszervezői a berlini, leningrádi, moszkvai, bécsi nemzeti képtárakra gondoltak. Létesítése után elmondhatjuk, hogy végre a nemzet és a világ szeme elé vihették a XIX. és a XX. század – mintegy százötven év – legjobb, legfontosabb és a hazai képzőművészeti fejlődésre legjobban jellemző műalkotásokat. Itt van Markó Károly és Munkácsy. Barabás Miklós legjobb portréival. Zichy Mihály és a természetfestő Mészöly Géza. Itt van Paál László. A szolnokiak és a nagybányaiak legjobbjai. Itt van Csontváry és Gulácsy. Nagy Balogh János és Nagy István. Tornyai, az Alföld nagy festője, s vele a többiek: Koszta, Rudnay, Holló és a szocialisták: Derkovits, Dési-Huber, Ámos, s a kor vezető mesterei: Aba-Novák, Bernáth, Egry és a többiek. Itt van a szobor- és éremművészetünk színe-java.

Minden, ami itt van, letisztult művészet, nemes magyar, s haladó hagyomány. Ennek őrzését tekinti fő hivatásának ez a nagy múzeum, mely csak az elmúlt esztendőben is 1250 alkotással gyarapodott.

Nádasdi Péter

Tető alatt van az új épület, s a tetőn áll az antenna

A két nagyobbik: Gizike 12 éves, és Józsi, aki »most, málnaszedéskor lesz hatéves«

Csak sorban, egymás után. Katalint, Irénkét és Zsuzsannát tisztába teszi édesanyja

— Add már nekem legalább az egyiket, örökbe fogadom — mondta egyik munkatársa is, másik is. Volt, aki tréfálkozva, volt, aki könyörögve.

— Inkább az életemet — mondta Rubos József.

És az első vonattal utazott Siófokról Debrecenbe.

Anya és lányai egészségesek.

Alig ment szét a hír, az ország minden részéből jöttek levelek, ajándékok. Még felsorolni is nehéz. A megyei tanács segítségével a debreceni áramszolgáltatók néhány nap alatt kivezették a villanyt a tanyára. Egykilométeres bekötővezetéket építettek. Hajdú megye tanácsa ötezer, a Siófoki Vízügyi Kirendeltség 3500 forint segítséget adott. A székesfehérváriak egy legújabb típusú nagyképernyős televíziót és egy rádiót, a Hajdú megyeiek mosógépet, centrifugát, a békéscsabaiak teljes gyermekruha-garnitúrát mindhárom kislánynak, kétéves korig, az orosháziak két cserépkályhát. Volt, aki babát küldött, volt, aki üdvözlő, kedves levelet. A helybeli tanács és népfront névadó ünnepséget rendezett, a nőtanács 500—500 forintos betétkönyvet adott mindhárom kislánynak.

S most itt fekszik a három dundi csöppség, a kis tanya ágyán. A telek másik felén már fedél alatt van az új, tágasabb épület, de még hiányzik az ajtó, ablak, padló, vakolás. Két szobája lesz, nagyobbacska konyha, nyolcan laknak benne: nagymama, a Rubos-házaspár és az öt gyerek. Pontosabban: heten. Mert a férj a Balaton mellett dolgozik, az országnak szinte a másik végében és kéthetenként juthat csak haza két napra, aminek jó része utazással telik. Miért? Mert a közelben nem tudná megkeresni azt a kétezernégy-kétezerötszáz forintot, amit a Vízügy fizet. Ehhez jön most már hozzá 850 forint családi segély, az öt gyerek után.

Naponta 50—60 pelenka szárad a kis tanya udvarán, a napsütésben. Bizony, ide elkél egy mosógép.

Megható az a szeretet, ahogy a helybeliek is, távoli emberek is pártfogolják most a családot.

Valamikor, évekkel ezelőtt egy dunántúli községben voltam, közvetlenül az árvíz hajnalán. Akkor őszintén megilletődtem azon, hogy más időkben közönyösnek látszó emberek is hogyan tudnak segíteni, milyen jók tudnak lenni egymáshoz — ha baj van. Ne vegye ezt senki összehasonlításnak. Most itt, Fülöpön azt láttam, milyen jók, segítőkészek tudnak lenni az emberek, a gyermekáldás örömében, a család pártolásában.

Igen szép dolog ez.

S meg is érdemlik a támogatást, a tiszteletet azok a szülők, akik úgy tudnak örülni gyermekeiknek, és nem könnyű sorsban is, az ötödikre is azt mondják: — inkább az életemet!

S. Gy.

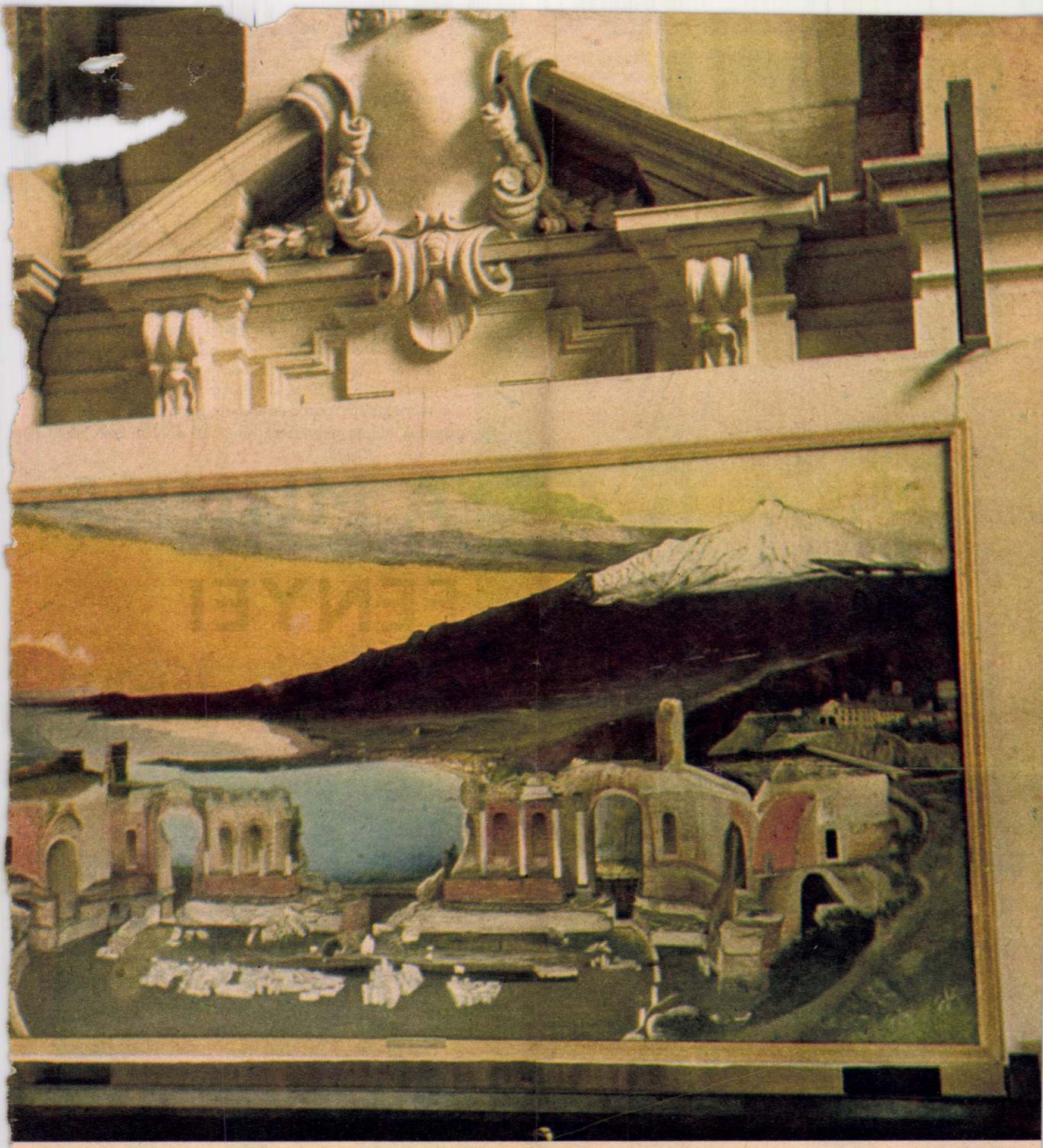

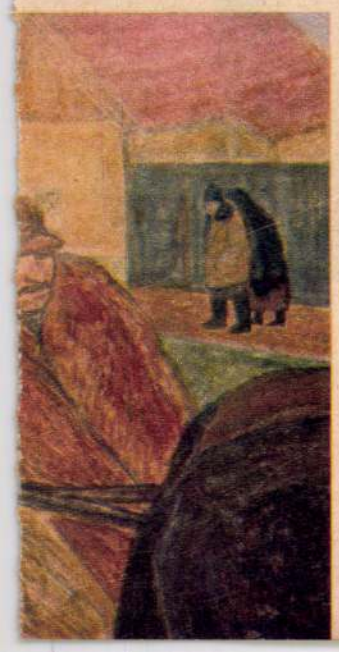

A GALÉRIA ÉS ZARÁNDOKAI

Fadrusz János: Mátyás portréja

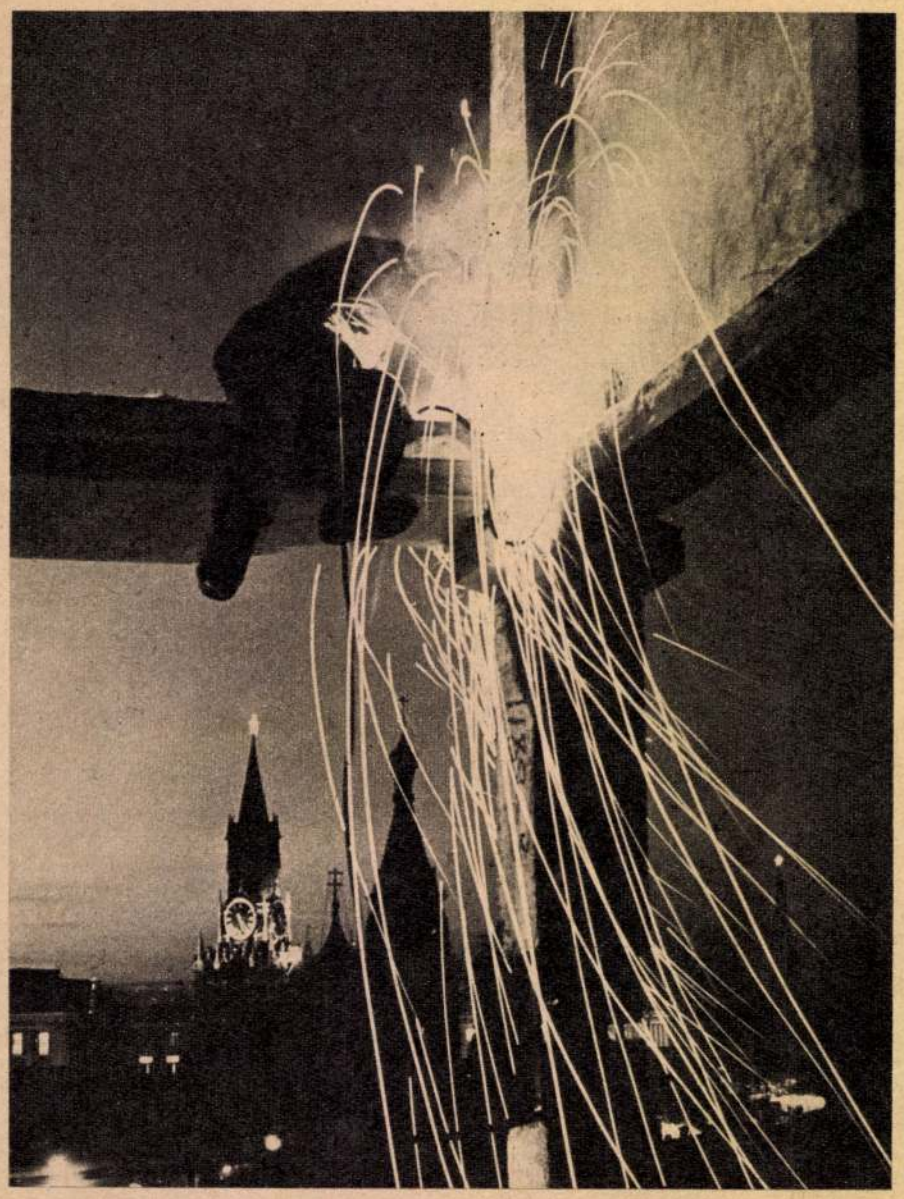

Tűzijáték helyett

Ünnepnapjainkon – a felszaba[illegible] a munka, az Alkotmány ünnepén – mindig újr[illegible] ködünk Budapest s más városaink arcá[illegible] Rejtett reflektorok gyulladnak ki ilyenkor, s fényük jobban hangsúlyozza jelesebb középületeink szépségét. De talán nem is az fogja meg az embert, hogy egy-egy épületnek más világításban rejtve maradó szépségét különösen kiemeli a fényhatás. A város egészén érezni ilyenkor az ünnepi hangulatot. A felgyúló reflektorok fénye, s az oly ritkán látható tüzijáték csillagesője teszi még emlékezetesebbé az ünnepnapokat. De a hétköznapoknak is megvan a maguk tüzijátéka és fénye. A kohók és martinkemencék tüze, a hegesztőpisztolyok fényíve, a formálódó vas szikraözöne mindennapi látvány. S ez, a munka teszi lehetővé, hogy ünnepnapjaink igazán szépek legyenek, hiszen egész életünk alapja teremtődik meg ott, ahol felcsillannak

A MUNKA FÉNYEI

Hegesztők

Szikraeső a martinban

ZARÁNDOKAI

Barabás Miklós festménye előtt

A művészet bűvöletében

Szemtől szembe

A szobrok erkélye

A Liłaruhás nő

A nagy Csontváry-kép az aulában

Munkácsy: Önarckép

Kurucz D. István: Gubások

Ma befejeződött a felvidéki iparigazolványok revíziója

Ma reggel járt le a felvidéki iparigazolványok revíziójának határideje. A minden felvidéki kereskedő és iparos működéséhez szükséges igazolványt a minisztérium rendelete értelmében *a mai napig kellett elbírálni* és közölni, hogy *kap-e a felvidéki iparos vagy kereskedő új iparengedélyt.*

A mai nappal hivatalosan lezárult a revízió ügye. A legtöbb kérvényező megkapta a határozatot iparengedély iránt benyujtott folyamodványára. Az utolsó napok végzései ugyanazt a képet mutatják, mint azok a végzések, amelyeket *már hónapokkal ezelőtt kikézbesitettek.* Zsidóvallású embernek csak elvétve adtak engedélyt. Néhány ügy még nincs elintézve, de egész biztos, hogy *a napokban ezekben az ügyekben is kikézbesítik a végzést.*

E pillanatban tehát olyan a helyzet, hogy *három hónap mulva nagyon sok felvidéki üzletnek le kell húzni a redőnyét,* beláthatatlan bonyodalmakat okozva ezzel a most visszakerült országrészek egész gazdasági életének.

Érdekes felszólalások az OMKE ülésén

A felvidékiek egyáltalában nem tekintik az ügyet befejezettnek. Erre mutatnak azok az érdekes felszólalások is, amelyek *az OMKE legutóbbi ülésén hangzottak el.* Egy tekintélyes felvidéki keresztény kereskedő, *Kern* Oszkár, az *OMKE alelnöke* az igazgatói jelentés vitájában igen érdekes új szempontra hívta fel a figyelmet. *Rámutatott arra az ellentétre, amely a keresztény ifjúságnak a kereskedői pályára való lépése és a szövetkezetek állandó terjeszkedése között fennáll.*

Hans Dezső ungvári kereskedő hangoztatta, hogy felvidéki kollégái *nemzethű magyarok maradtak.*

Azzal a kéréssel fordult az illetékesekhez, hogy *az iparrevizió során tanusított eljárást vizsgálják felül és engedjék meg, hogy e hazának hűséges munkás, tisztes adófizető polgárai marahassanak továbbra is.* Elmondotta még, hogy *az ungvári iparrevíziós bizottságban egyetlen kereskedő sem vett részt,* aki nemcsak az iparosok, hanem a kereskedők szempontjából is mérlegelni tudta volna a helyzetet.

„Ne sujtsák az ártatlanokat és azokat, akik a cseh elnyomatás alatt is magyarnak vallották magukat"

Ezután dr. *Klein* Ödön, a kassai kereskedelmi grémium kiküldöttje szólalt fel. Beszámolt a kassai helyzetről. Huszonhét nagyobb szakmában *149 kedvező és 461 elutasító elintézést kézbesítettek ki június 7-ig.* Az elvonások *egy eset kivételével zsidó kereskedőket érintenek.* Azt kívánta, *büntessék meg azokat, akik a nemzethűség ellen vétkeztek, de ne sujtsák az ártatlanokat.*

Ezzel szemben az történt, hogy *elvonták az iparigazolványt olyan egyéntől is, aki 48 hónapig tűzvonalban teljesitett szolgálatot. Az illető kétszer megsebesült, Piavenál mérges gázok folytán örök életére rokkanttá lett, három kitüntetés tulajdonosa és a Magyar Nemzeti Tanács nemzethűségi szempontból megbízhatónak találta.*

Elvonták az iparigazolványt olyantól is, aki két elsőosztályú nagyezüst, kisezüst, két bronz kitüntetés tulajdonosa, olyanoktól, akikről az Egyesült Magyar Párt megállapítja, hogy a legnehezebb időkben a magyarságot és annak érdekeit anyagilag is támogatta, a cseh uralom alatt magyar nemzethűségűnek vallotta magát, gyermekeit csak magyar iskolába járatta, olyantól, akiről a Magyar Nemzeti Tanács bizonyítja, hogy a húszéves cseh megszállás alatt magát magyar nemzetiségűnek vallotta, olyantól, aki a magyar eszmékhez hű volt, több szegénysorsú magyart állandóan támogatott és attól, akiről az Egyesült Magyar Párt azt írja, hogy a megszállás alatt mindig gerinces és derék magyarnak bizonyult, rendes tagja volt a pártnak, minden tekintetben megbízható és becsületes embernek ismerték. Elvonták az iparigazolványt attól, kinek fia a világháborúban hősi halált halt, lánya a megszállás alatt magyar iskolába járt.

Ezek a kereskedők ápolták a megszállás idején a magyar kultúrát

— Egy szabályszerűen lefolytatott vizsgálat — mondotta a kassai kereskedő — bizonyítani tudná azt, hogy *ezek a kereskedők ápolták a megszállás ideje alatt a magyar kultúrát, magyar volt gyermekeiknek anyanyelve, magyar iskolákba járatták gyermekeiket és magyar könyveket vásároltak.* A felvidéki kereskedők legalább a kassaiak nevében merem állítani, hogy bátran *alávetik magukat nemzethűségi szempontból minden vizsgálatnak.*

Számos felvidéki kereskedő szólalt fel még az ülésen, *valamennyien hasonló szempontokat hoztak fel.*

Kevés a háromhónapos likvidálási idő

Most az embereket elsősorban az foglalkoztatja, *mi történik ezután.* Azt már első pillanatban is megállapították, hogy *a háromhónapos likvidálási idő rendkívül rövid,* akkora tömegű árut nem lehet ilyen rövid idő alatt piacra dobni, anélkül, hogy az egész gazdasági élet részére ne jelentene megrázkódtatást.

Ha nem változik a helyzet, *akkor október elseje után be kell csukni a legtöbb üzletet.* Kérdés, nyilik-e új ezek helyén. A Felvidék egész gazdasági életét most elsősorban az a kérdés foglalkoztatja, *honnan vesznek új tőkéket e városok kereskedelmi életének fellendítéséhez.*

Nagyon valószínűtlennek tartják, hogy az ország más részeiből tömegesen áramlanak majd tőkék, hogy ezeket az üzleteket átvegyék. Viszont époly kevéssé tartják valószínűnek, hogy azok a rétegek, akik eddig pénzüket mezőgazdasági ingatlanokba fektették, most hirtelen ezeket eladják és átveszik a megszüntetett boltot.

Azok a kereskedők, akik elvesztették iparigazolványukat, mind erőseben sürgetik, hogy *vegyék őket nemzethűségi szempontból vizsgálat alá.* Ha az eddig csatolt adatokat kevésnek találják, *vizsgálja meg minden egyes kereskedő ügyét egy pártatlan zsüri, épúgy, mint minden más foglalkozási ágban tették.* Igy majd kiderül, hogy ki volt az, aki a húszesztendős elnyomás alatt becsehelt. *Ezeket természetesen a legkiméletlenebbül kell megbüntetni.*

A magyar gyáripar is panaszkodik. *A tömeges üzletbezárásokkal az ország gyárai legkitünőbb instrumentumukat veszítik el,* amelyek nagyszerűen tudnák terjeszteni a Felvidéken a magyar ipar termékeit.

Azt remélik, hogy a következő hetek *új döntést hoznak a felvidéki iparigazolványok ügyében.*

Magyarországi fióktelep: VII., Thököly-út 2
IV., Váci-utca 4 V., Nádor-utca 21

Mégsem nyaralhatnak a Balatonnál a szlovákiai magyar gyerekek

A szlovák kormány ma végleg megtagadta a kiutazási engedélyt

Pozsony, július 1.

(M. T. I.) A szlovák kormány *véglegesen megtagadta annak a 300 magyar gyereknek a kiutazási engedélyét,* akik Magyarországra készültek, hogy a Szlovákiai Magyar Gyermekvédő és Szünidei Gondozó Egyesület rendezésében *a Balatonon nyaraljanak.*

Mint ismeretes, az engedélyt már egyszer megtagadták, azonban *a budapesti szlovák követ közbelépésére később mégis kilátásba helyezték.* A 300 szlovákiai magyar gyermek *napok óta Pozsonyban gyülekezve várta az engedélyt.*

A szülők és a rendezők most *teljesen tanácstalanul állanak a szlovák kormány érthetetlen intézkedése következtében.*

*

(A szlovák hatóságoknak ez az eljárása valóban különös, sőt érthetetlen. Miért kellett megakadályozni, hogy szegény magyar gyermekek a Balaton mellett nyaralhassanak, a Balaton üdítő vizében fürödhessenek? Bárhogyan is forgatjuk a dolgot, semmiféle *érthető* politikai, vagy egyéb célt nem tudunk felfedezni az intézkedés mögött. A politika és a többi közügy különben is a felnőttek dolga, intézzék el azokat a felnőttek egymás között — s hagyják ki belőlük az ártatlan gyermekeket.)

Halálosvégű szökés a toloncházból

Győző István rendőrfőtörzsőrmester agyonlőtte Koranik Teodor szökevényt

Győző István rendőrfőtörzsőrmester a Juranics uccában a mára virradó éjszaka *rálőtt a toloncházból menekülő két fogolyra. A lövés eltalálta Koranik Teodor 28 éves hentessegédet,* aki cseh állampolgár és kiutasítási eljárás alatt áll; ezért került toloncházba. Társával, *Jedlicska* Ferenccel, egy kasszafúrás miatt internált 24 éves kifutó péksegéddel követte el a szökést.

Kimásztak a tetőre, szökésüket azonban észrevette az udvar hátulsó őrhelyén szolgálatot teljesítő rendőrőrszem. Rájuk kiáltott és többször a levegőbe lőtt. Ezek nem állottak meg felszólítására, hanem átvetették magukat a Juranics uccai kőkerítésen és *menekülni igyekeztek a kerepesiúti temető felé. Győző* István rendőrfőtörzsőrmester előzőleg hallotta a lövéseket és most látta a menekülőket.

Szintén megállásra szólította fel őket. *Egyikük, mint kiderült, Koranik Teodor szembefordult vele. A rendőr erre fegyverét használta. A golyó Koranik nyakát érte.* Kihívták a mentőket, a Rókusba akarták szállítani Koranikot, de *útközben meghalt.* A mentők egyenesen a törvényszéki orvostani intézetbe vitték. A rendőr azonnal jelentést tett az esetről feletteseinek.

Jedlicska Ferenc közben átvetette magát a temető kerítésén és *eltünt.* Ma egész délelőtt razziáztak ezen a környéken Detektívek jártak a Kerepesi temetőben, de *eddig nem akadtak nyomára.*

INTERNÁTUSOK
polgárista fiúk és leányok, elemista fiúk és leányok részére. Havi díj 45 pengő
Korrepetálás. Prospektust küld a Szentendrei Református Internátusok Igazgatósága. — Nyaralás, előkészítés.

Csillárt Meteor csillárgyár
üzleteiben vásároljon:
Podmaniczky utca 27
József körút 44

Ó, XX. század!

Temető helyett játszótér

Lord Horder angol királyi orvos érdekes beszédet tartott a halotthamvasztás szociális és gazdasági jelentőségéről Portsmouthban.

Elmondta, hogy a múltévben 16.312 halottat hamvasztottak el Angliában, míg 1926-ban csak 3436-ot. Ugyanez alatt az idő alatt a krematóriumok száma tizennyolcról negyvenhétre emelkedett. A mai tervek szerint húsz év mulva 250 krematórium fog működni Angliában, mindegyik átlagosan ezer hamvasztást fog végezni évenként, vagyis a mai halálozási arányt tekintve, minden második halottat el fognak hamvasztani.

Ami e nagy változás várható szociális és gazdasági hatásait illeti, először is igen sok városi földet meg fognak takarítani, amit most temetőknek használnak. Ha egy acre-re ezer sírt számítunk, a halotthamvasztás évenként 250 acre területet takarít meg a városi területeken. Más szempontból tekintve a dolgot: a nemzeti egészség politikája szükségesnek tartja minél több játszótér létesítését, minden krematórium egy-egy futballpályának ad helyet minden évben.

A becslések szerint ma a közterhekből átlagosan több mint két fontot kell fordítani egy-egy temetésre. A temető-rendszer évi számlája, amit az adófizetőknek mutatnak ebe, legalább is egymillió font. Ez az összeg a felére szállhat le húsz év mulva. Könnyen elképzelhető, milyen nagyjelentőségű vívmány, ha a megtakarított összeget az élők egészségének és jólétének szolgálatába állítjuk.

Ha minden városban krematóriumot állítanak fel, csökkennek a szállítási költségek, melyek jelenleg a szegényeket akadályozzák a halotthamvasztásban. Lord Horder reméli, hogy általában csökkenni fognak a halálozás költségei. Már sokan felhívták a figyelmet arra, hogy mostanában túlságosan sokba kerül a meghalás.

Harmincéves dolgozó nők

Miss Rosamund Tweedy, a Harmincon Felüli Dolgozó Nők Egyesületének titkára az egyesület évi jelentésében többek között ezeket mondja:

— A legtöbb dolgozó nő számára a harmincadik év az előlépés felső határa. Ezután, ha szerencsés, megtartja munkáját, ha szerencsétlen, azt hallja, hogy nincs rá szükség többé. A fiatal leány kisebb fizetésből is jól tud öltözködni, ha a családjánál él. De a legtöbb 30 éven felüli nő maga tartja el magát és csekély fizetéséből divatosan öltözködni nem tud. Igy aztán gyakran lompossá válik, a munkaadó pedig azt gondolja, hogy ideje már irodáját megszépíteni fiatalabb, vagy csinosabb lány alkalmazásával s a harmincéves nő elveszti az állását.

Női kalapokról tárgyal az alsóház

Az utóbbi időben gyakran előfordult, hogy bírósági tárgyalásokról kiutasították nőket, mert kalap nélkül jelentek meg. Egységes gyakorlat azonban nem alakult ki ebben a dologban. Most interpelláció formájában egy képviselő az alsóház elé viszi az ügyet és felszólítja a belügyminisztert, nyilatkozzék: kalap nélkül megjelenhetnek-e nők a bíróság előtt vagy sem.

Dempsey vakbélgyulladásban súlyosan megbetegedett

Állapota életveszélyes

Newyork, július 1.

(A Magyarország és a United Press tudósítójától.) Jack *Dempsey*, a világhírű volt bokszolóvilágbajnok, *vakbélgyulladásban súlyosan megbetegedett. Életveszélyes állapotban vitték a kórházba.* Az orvosok megállapítása szerint *a gennyes vakbélgyulladás átterjedt a hasüregre is.*

A magyar nemzeti építőstílus kialakulásának feltételei

A *Magyarország* ankétjára ma a következő cikk érkezett:

Valamely építészeti stílus kialakításában az játszik szerepet, hogy *ki, kinek* és *miből* épít. Az építész fantáziájában születnek meg a formák, egyéniségén keresztülszűrődnek mindazok a művészeti problémák, melyek egy terv megszületésekor felmerülhetnek. Az építészeti stílus problémája tehát rajta keresztül az egyén problémájává válik.

A másik szereplő az építtető. Az építészet számára feladatokkal szolgált a középkorban az egyház, vagy a városok, a reneszánsz főpapság, vagy a barokkori főurak. Nem egyszer szellemi áramlatok, például reformáció vagy ellenreformáció voltak hatással az építtetőkön keresztül a kor stílusára. Mindegyik esetben az a jellemző, hogy az építtetők ízlése az építményekkel szemben nagyjából azonos volt és *ez az egységesnek mondható ízlés a kor alkotásaiban természetszerűen tükröződött.*

Végül döntő kérdés, hogy a földrajzi adottságok mily építőanyagokat állítanak az építész rendelkezésére.

Lássuk: *hogyan állunk a XX. század építészével, építtetőjével és építőanyagaival*, azokkal a tényezőkkel, melyek az építészeti stílus kialakulására hatással vannak. Kétségtelen az, hogy *a mai építész a modern építőanyagok tömegével rendelkezik.* Az utolsó évtizedekben a *vas*, a *vasbeton*, az *üveg*, a különböző *hő-, hang-* és *vízszigetelő anyagok* alapjában változtatták meg az építés módját. Ezek az új anyagok új formakincsért kiáltanak és a vérbeli építészt *új stílustörekvésekre* ösztönzik. A modern építészeti stílus e feltétele tehát vitathatatlanul adva van.

A ma építészei ezt a tényt már régen felismerték, soraikban e kérdésben ma már vita sincsen. Ideig-óráig ugyan sokan egyéni utakon kívánták az új, fejlődőképes modern stílus formakincsét megteremteni, de a modern építészgárda már önként levetette egyénieskedő hajlamait s mint minden történelmi stílus gyermekkorában látjuk: *vállvetve igyekszik megteremteni a XX. század új stílusát.*

A XX. század építtetői nagy vonásokban a *közületekből* és *magánosokból adódnak.* E két nagy építtető csoporttól kellene a modern építészeti stílus kialakítása érdekében a megépítendő épülettel szemben egységes ízlést, egységes kívánságokat várni. És azt hiszem, hogy *itt tapintunk a Féja Géza által felvetett kérdés elevenjére igazán.* Mert noha számos közületünk ma már *a modern építészeti törekvések megértő támogatásában* hivatása magaslatán áll, mégis — hivatkozva a *Bierbauer* Virgil cikkében foglaltakra — *e téren még mindig súlyos akadályokkal, megnemértéssel, közönyösséggel, nemtörődömséggel küzd a modern építészet. Ami pedig a magánépítkezéseket illeti, ott még rosszabb a helyzet.* Ha a gyökerénél akarjuk megfogni a hibát, úgy őszintén ki kell mondanunk az igazat: *nagyközönségünk az építészeti és általában a képzőművészeti kérdések tekintetében nagyon tájékozatlan.* Társadalmunk elsősorban irodalmi, jogi, társadalomtudományi és zenei müveltségü.

Ma »sikk« minden huszadrangú író, vagy színésznő nevét ismerni és minden tehetősebb polgári család kisleányát okvetlenül zongorázni tanítatja, akár van tehetsége, akár nincs. De az átlagműveltségű embertől nem kívánja meg senki sem azt, hogy *élő, vagy elhúnyt nagy építőművészeink főbb alkotásait ismerje.* Mikor jön el az az idő, mint például a rómaiak korában, hogy *egy-egy épületnek a tervét a fórumokon kifüggesztették és ezrek birálták el, vitatták meg a leendő alkotás ügyét?* És mikor jön el az az idő, melyben az építtetők az építészet problémáival szemben olyan hozzáértést fognak tanusítani, mint például a barok építészetben?

Abban a korban az iskolák, akadémiák és egyetemek a képzőművészetek ismeretére is megtanították hallgatóikat. És ezeket az előadásokat nem azok látogatták, kik építészi pályára mentek, hanem főként az a réteg, melyből az építtetők kikerültek. Azok a polgári és nemes urfiak, kik ilyen tanulmányok után és a nagyvilágban nyitott szemmel járva, kifinomult ízléssel az építtetők sorába léptek, bizony meg tudták választani az építészt, kivel dolgoztattak és volt annyi önálló ítélőképességük, hogy *felismerjék a kontármunkát.*

Ezzel szemben a ma építtetője — tisztelet a kevés kivételnek — inkább leül ebédlőasztalához, egy kockáspapiron megrajzolja elképzelt családiházának beosztását, azután *mindig akad valami kőművesmester, aki olcsón elvállalja a ház felépítését*, hiszen a »tervezésért« nem is számit fel semmit. Azután a ház megépül, az építtető önfeledten boldog, *a magyar építészet pedig egy kontármunkával ujra gazdagabb lett.* Addig tehát, míg az építtetők nagy tömege nem érzi szükségét annak, hogy élete célját: saját otthonát műszaki és művészeti szempontból egyaránt tanult építésszel terveztesse meg, amíg nem látja be, hogy amit tesz, az kiáltó vétek az építészet művészete ellen és amíg nem érti meg végre, hogy egy fillérrel sem olcsóbb így a ház, mintha építésszel terveztette volna meg, *addig az önálló és mindent átfogó nemzeti építőstílus kialakulásának egy nélkülözhetetlen alapfeltétele hányozni fog.*

Hogy ezen segítsünk, annak csak egy, de bevált módja van: *a nagyközönség nevelése!* S ezt már a középiskolákban meg kell kezdeni. Akkor az emberek képeket, szobrokat is hajlandók lesznek majd vásárolni és helyesen döntik el azt, hogy *kivel milyen házat építsenek.*

És akkor *Féja* Gézának nem kell majd keserű szájízzel tollat ragadni a magyar nemzeti építőstílus megszületésének érdekében, mert meglesznek annak előföltételei: művészlelkű építészekben, modern építőanyagokban és ami ma hiányzik, *helyes ítélőképességű építtetőkben.*

Ifj. Csemegi József
építészmérnök

x Amióta a M. Kir. Kereskedelmi Miniszter úr engedélyezte a külföldi tehergépkocsik korlátlan behozatalát, örömmel állapítható meg, hogy a személygépkocsik hirtelen szaporulatával karöltve a tehergépkocsik is örvendetesen szaporodnak az országban és a főváros területén. Különösen az Opel-Blitz gyártmány tört előre, mert ½ tonnától 3 tonnáig minden nagyságban kapható, olcsó és üzemanyagfogyasztása minimális. Kisebb számban, de gyakran láthatók az impozáns Büssing, VOMAG, MAGIRUS és Krupp nyersolajmotorú gyártmányok is, melyek nagyságuknál és elsőrendű minőségüknél fogva különösen a nehéziparban nyernek elhelyezést. Nagy közkedveltségnek örvend még az 1.5, 2 és 2.5 tonnás, léghűtéses PHAENOMEN is. Mindezek a gyártmányok a General Árukereskedelmi Rt. Autóosztálynál kaphatók, melynek látványos mintatermeiből: XIII., Fáy-utca 9. Telefon: 29-25-19 és 29-15-42. VI., Andrássy-út 8. Telefon: 11-70-61 és 11-21-05, raktárról szállíthatók.

Bélrenyheség és az ennek következtében fellépő emésztési nehézségek, gyomorfájás, májduzzadtság, ingerlékenység és álmatlanság esetén az emésztőcsatornát reggel felkeléskor egy pohár természetes **»Ferenc József«** keserűvíz alaposan kitisztítja és így a gyomrot és a beleket fertőtleníti, továbbá a vérkeringést helyes útra tereli és az egész szervezetet felfrissíti. Kérdezze meg orvosát!

Végig apad a Duna

A FÖLDMÍVELÉSI MINISZTÉRIUM vízrajzi osztálya jelenti:

A DUNA végig apad, Bajáig közepes, lejjebb magas vízállású.

MAI DUNAI VÍZÁLLÁSOK: Schärding 262, Passau 550, Aschach 190, Struden 351, Stein 64, Bécs 52, Poszony 242, Komárom 375, BUDAPEST 335, Paks 252, Baja 372, Mohács 415.

A RÁBA Szentgotthárdnál —30.

A DRÁVA Barcsnál 45, Drávaszabolcsnál 178.

A TISZA alacsony vízállással végig apad.

MAI TISZAI VÍZÁLLÁSOK: Aknaszlatina 43, Tiszaujlak —94, Vásárosnamény —94, Tokaj 2, Tiszafüred 38, Szolnok 84, Csongrád 88, Szeged 189, késnél 44, Gyománál 78.

A MAROS Makónál 59.

A BALATON Siófoknál 84.

A VELENCEI TÓ Agárdnál 90.

Az agárdi vízállás a vízmérce 0 pontjának 50 centiméterrel történt lejjebb helyezése folytán magasabb.

Meghívó. A **„Magyarország" Napilap Részvénytársaság** 1939 évi július hó 10-én délután 2 órakor tartja a részvénytársaság kiadóhivatali helyiségében (Budapest, VII., Rákóczi út 54. szám a.) **évi rendes közgyülését,** melyre a részvényeseket tisztelettel meghívja. **Napirend:** 1. Az igazgatóság és felügyelőbizottság jelentése a lefolyt 1938. üzletévről. 2. Az 1938. évre vonatkozó zárszámadások előterjesztése és határozathozatal az üzleti eredmény hovafordítása tárgyában. 3. Az igazgatóság és felügyelőbizottság részére a felmentvény megadása. 4. A felügyelőbizottsági tagok járandóságának megállapítása. 5. Az igazgatóság kiegészítése. 6. Felügyelőbizottsági tagok választása. 7. Egyik igazgatósági taggal létesített szolgálati szerződés megállapítása és jóváhagyása. 8. Esetleges indítványok. Azon tisztelt részvényesek, kik ezen közgyülésen résztvenni szándékoznak, tartoznak részvényeiket az alapszabályok 16. §-a értelmében legkésőbb három nappal a közgyülés határnapja előtt a társaság pénztáránál letenni.

Budapest, 1939 évi július hó 1-én. **Az igazgatóság.**

Mérlegszámla 1938 december 31-én. Vagyon: Lapérték P 60.000·—. Pénztárkészlet P 1.240·28. Papírkészlet P 15.558·94. Adósok P 7.924·63. Beruházási hozzájárulás P 383·90. Átmeneti tételek P 14.172·17. Egyenleg, mint veszteség P 26.194·76. Összesen P 125.474·68. **Teher:** Részvénytőke P 60.000·—. Hitelezők P 65.474·68. Összesen P 125.474·68. **Eredményszámla 1938 december 31-én. Kiadás:** Veszteségáthozat 1937. évről P 3.380.12. Nyomdaköltségek P 423.118·18. Szerkesztési és tudósítási költségek és fizetések P 259.474·27. Kiadóhivatali általános költségek és fizetések P 225.652·30 Adók, házbérek, reklámköltségek P 8.291·75. Összesen P 919.916·62. **Bevétel:** Bruttó bevételek (laparusítás, előfizetési és hirdetési díjak) P 893.721·86. Egyenleg, mint veszteség P 26.194·76. Összesen P 919.916·62.

Budapest, 1938 évi dec. hó 31-én. **Az igazgatóság.**

Megvizsgáltuk és rendben találtuk.

A felügyelőbizottság.

A II. zsidótörvény végrehajtási utasítása

A hivatalos lap mai száma közli a II. zsidótörvény végrehajtási utasítását. A rendelet első négy szakasza intézkedik arról, hogy ki tekintendő zsidónak. Ez a rész szó szerint így hangzik:

A jelen rendeletben szabályozott bejelentések során a T. 1. §-ának alkalmazása szempontjából *jelentős ténykörülményeket állami anyakönyvi kivonattal kell igazolni.* Ha a születés, illetőleg a házasságkötés idejében vagy helyén állami anyakönyveket nem vezettek, az említett ténykörülmények igazolására felekezeti anyakönyvi kivonat (keresztlevél, házasságlevél) szolgál. A felekezeti anyakönyvi kivonat helyett más hiteltérdemlő közokirat is igazolásul szolgál abban az esetben, ha az érdekelt fél az illetékes felekezeti anyakönyvvezető által kiállított nyilatkozattal igazolja, hogy a szükséges anyakönyvi kivonatot anyakönyvek hiánya miatt kiállítani nem lehet.

Az izraelita hitfelekezetből keresztény hitfelekezetbe áttérést az erre vonatkozó bejegyzést tartalmazó anyakönyvi kivonattal (keresztlevéllel) kell igazolni.

Ha az anyakönyvi kivonatnak az áttérésre vonatkozó adataiból nem lehet megállapítani, hogy az áttérés valamely, a T. alkalmazása szempontjából lényeges időpont előtt vagy az után történt-e, az áttérés napját (1868. évi LIII. tc. 6. §) az 1868:LIII. tc. 4. vagy 5. §-ában meghatározott bizonyítvánnyal és annak a lelkésznek a bizonyítványával kell igazolni, akinél az áttérés befejeztetett. Ilyen bizonyítványt csak abban az esetben lehet igazolásul elfogadni, ha abban benfoglaltatik annak a tanusítása is, hogy a bizonyítványt az áttérési szándék bejelentésének idejében készült anyakönyvi feljegyzés vagy más hivatalos egyházi nyilvántartás vagy irat alapján állították ki.

Mindazokban az esetekben, amelyekben ténykörülményeket anyakönyvi kivonattal kell igazolni, a bejegyzéssel szószerint egyező kivonatot kell bemutatni. Okiratról készített fényképek és okiratoknak — bár hitelesített — másolatai igazolásul nem fogadhatók el.

A jelen rendeletben szabályozott bejelentések során a T. 1. §-ában foglalt adatokra vonatkozólag rendszerint *semmiféle igazolás nem kívánható attól, aki bejelenti, hogy az izraelita hitfelekezet tagja,* vagy hogy a T. 1. §-a értelmében egyébként *zsidónak kell tekinteni.*

Annak igazolására, hogy valaki a T. értelmében a T. alkalmazása szempontjából *nem tekinthető zsidónak, rendszerint elegendő, ha kimutatja (1. §.), hogy az 1895. évi október hó 1. napja előtt keresztény hitfelekezet tagjaként született, vagy ha az 1895. évi október hó 1. napja után született, mind ő maga, mind szülei keresztény hitfelekezet tagjaiként születtek,* egyúttal pedig mindkét esetben a büntetőjogi jogkövetkezmények terhével írásban kijelenti, hogy őt a T. 1. §-a értelmében nem lehet zsidónak tekinteni.

Az előbbi bekezdés rendelkezését *nem lehet alkalmazni arra és annak ivadékára,* akit csak a T. 1. §-a harmadik bekezdésének a) vagy d) pontja értelmében lehet nemzsidónak tekinteni.

Az illetékes hatóság vagy más intézmény, illetőleg a munkaadó a jelen rendeletben szabályozott bejelentések során, kétség esetében, az első bekezdésben említett tényeken felül a T. 1. §-ának alkalmazása szempontjából lényeges egyéb ténykörülmények igazolását is megkövetelheti.

Nem lehet a T. 1. §-ának alkalmazása szempontjából lényeges ténykörülményeknek külön igazolását követelni attól, aki az ezeknek hatósági megállapítását tartalmazó tanusítványt (64. §) bemutatja. Kétség esetében a tanusítványt kiállító hatóságtól — a kétség alapjául szolgáló adatoknak közlése mellett — felvilágosítást kell kérni.

Akinek tudomása van arról, hogy őt az első bekezdésben meghatározott származási adatok ellenére zsidónak kell tekinteni, ezt a körülményt a jelen rendeletben szabályozott bejelentések során közölni köteles.

A házasságon kívül született gyermek a T. alkalmazása szempontjából — a T. 1. §-ának ötödik bekezdése értelmében — a házasságból született gyermekkel egy tekintet alá esik, ha őt a természetes atya az anyakönyvvezető előtt vagy közokiratban magáénak elismerte, vagy az atyai elismerést a bíróság megállapította (377—1922. M. E. számú rendelet). Egyébként a házasságon kívül született gyermeket — a T. 1. §-ának első és ötödik bekezdése értelmében — abban az esetben kell zsidónak tekinteni, —

1. ha ő maga vagy anyja az izraelita hitfelekezet tagja vagy az volt és ennek hiányában is akkor,
2. ha anyjának mindkét szülője az izraelita hitfelekezet tagja vagy az volt.

Ismeretlen szülőktől származó (talált) gyermeket nem lehet zsidónak tekinteni, ha a születési anyakönyvben keresztény hitfelekezet tagjaként anyakönyvezték és később sem lett az izraelita hitfelekezet tagja.

A T. alkalmazása szempontjából *az örökbefogadót és ennek elődeit nem lehet az örökbefogadott elődeinek tekinteni.*

Közszolgálati alkalmazottak

A közszolgálati alkalmazottakról intézkedő szakaszok szerint a közszolgálatban állók közül *az 1939 május 4-ike után alkalmazottakat azonnali hatállyal el kell bocsátani,* az elbocsátás miatt ezek sem végkielégítést, sem más kártérítést nem követelhetnek. A szakasz tiltó rendelkezését a Magyar Nemzeti Bankra és a Pénzintézeti Központra is kiterjeszti a rendelet, továbbá a közüzemre, még ha kereskedelmi társaság alakjában működik is.

Az ítélőbírák és az ügyészség tagjai közül azok, akik zsidók, ezt kötelesek október 15-ig bejelenteni. A tanárokra, tanítókra, községi jegyzőkre vonatkozó bejelentés határidejét az illetékes miniszter állapítja meg.

Az ügyvédi, orvosi, mérnöki, sajtó-, szín- és filmművészeti kamarák tagjai szintén október 15-ig kötelesek a bejelentést megtenni, amellyel származásukat igazolják. Kötelező a bejelentés a helyettes ügyvédekre, ügyvédjelöltekre, mérnökhelyettesekre, ujságírójelöltekre, a színművészeti és filmművészeti kamara gyakorlatosaira is.

A hasznot hajtó jogosítványok

Hasznot hajtó jogosítványt zsidónak nem lehet adni. Ezek közé a jogosítványok közé tartozik minden rendőrhatósági engedéllyel kapcsolatos hasznot hajtó jogosítvány, továbbá mindazok a jogosítványok, amelyek a hatóság szabad mérlegelésétől függnek, például gyógyszertári jog, dohánytermelési engedély, dohánynagyárudai és dohánykisárudai engedély, italmérési engedély, sorsjegyárusítási, lőfegyver, lőszer és robbantóanyagárusítási engedélyek, géperejű közforgalmi vasút létesítésére, közhasználati gépjárművekre vonatkozó engedély, hajózási engedély, árverések üzletszerű tartására jogosító engedély, stb. *A zsidónak kiadott hasznot hajtó jogosítványokat három, illetve két év alatt meg kell vonni. Az italmérési és italeladási engedélyt zsidótól egyévi előzetes értesítés után kell megvonni.*

Dr. Engländer Árpád:
Lábtalp, bokasüllyedés és egyéb lábfájdalmak P 1.80
Visszeres láb. Visszértágulat ..... P 1.60
Ischiás és derékfájás ..... P 1.80
Kapható Az Est könyvkereskedésében, Erzsébet-körút 16

Kereskedők és iparosok

Az iparigazolványos vagy iparengedélyes iparos, kereskedő október 15-ig az elsőfokú iparhatóságnál tartozik bejelenteni a törvény 1. §-ának körébe vágó adatokat. Az iparhatóság megállapítja, hogy a zsidóknak kiadott iparigazolványok és iparengedélyek száma az összes iparigazolványok és iparengedélyek együttes számának hány százalékát teszi ki. Ezt a kimutatást november 15-től december 1-ig kell kifüggeszteni. *Zsidók részére iparigazolványt vagy iparengedélyt kiállítani mindaddig nem lehet,* amíg a községben a zsidóknak kiadott iparigazolványok és iparengedélyek együttes száma az összes iparengedélyesek illetve iparigazolványosok számának hat százaléka alá nem csökken.

Kit és mit kell bejelenteni

Az értelmiségi munkakörben foglalkoztatott alkalmazottakat az 1939 június 30-iki státus szerint kell bejelenteni október 15-ig az Értelmiségi Munkanélküliség Kormánybiztosához, Budapest, V. kerület, Klotild ucca 10/c. szám. A bejelentéshez szükséges nyomtatványt a kamaráknál, Budapesten a kerületi elöljáróságokon, vidéken a városokban a polgármestereknél, községekben az elöljáróságnál lehet beszerezni darabonkint 10 fillérért. A végrehajtási utasítás részletes intézkedéseket tartalmaz arra vonatkozólag, hogy kik tartoznak bejelentési kötelezettség alá és kik nem.

Az értelmiségi munkakörben foglalkoztatottak illetményeit a munkaadóknak október 15-ig szintén be kell jelenteni. Illetménynek kell tekinteni minden rendszeresített és összegszerűen előre megállapított, akár pénzben, akár természetben járó illetményszerű szolgáltatást, lakáspénzt, külön munkadíjat, pótlékot és más hasonló természetű javadalmazást, az időszakonkint fizetett jutalmakat és minden egyéb mellékjavadalmazást még abban az esetben is, ha az nincs rendszeresítve, vagy összegszerűen megállapítva, továbbá a nyereségrészesedést, vagy bármely kulcs szerint járó javadalmazást, valamint a segélyt, jutalmat. A zsidók számát és illetményeit félévenkint akként kell csökkenteni, hogy a törvényben előírt arányt 1943 január 1-ig elérjék. E célból félévenkint és pedig január hó folyamán és július hó folyamán kell mindig a változásokról bejelentést eszközölni.

Szabályozza a végrehajtási utasítás a törvény végrehajtására *kirendelt vezetőnek munkakörét is.*

Tanusítvány kiállítása

Bárki kérheti a lakhelye szerint illetékes törvényhatóság első tisztviselőjétől annak megállapítását és tanusítását, hogy a törvény első szakasza értelmében zsidónak nem tekintendő. A kérvényhez mellékelni kell aaz igazoláshoz szükséges okiratokat.

A rendeletben meghatározott bejelentések és kimutatások illetékmentesek, az ezekhez szükséges anyakönyvi kivonatok és egyéb okiratok, amíg azokat más célra fel nem használják, feltételesen illetékmentesek. Az ilyen okiratokat díjmentesen kell kiállítani. A felekezeti anyakönyvekből vagy egyéb feljegyzésekből készített kivonatok kiállításáért egy pengő kiállítási díjat lehet szedni.

Rendelkezés a visszacsatolt területekről

A visszacsatolt területekre vonatkozóan úgy rendelkezik a végrehajtási utasítás, hogy *a törvény 2. §-ában foglalt mentesség* (a hadi és egyéb érdem alapján történő kivételezés) *kiterjed arra a személyre is, aki a visszacsatolt területeken az elszakítás ideje alatt magyarságához hű magatartása miatt szabadságát vagy testi épségét kockáztatta, vagy hosszabb tartamú szabadságvesztést vagy testi bántalmazást szenvedett, valamint ennek feleségére és gyermekeire, úgyszintén özvegyére és gyermekeire, aki ilyen magatartása következtében életét vesztette;* a feleségre és gyermekre azonban csak akkor, ha magatartásuk az elszakítás ideje alatt a magyarsághoz való hűség szempontjából kifogástalan volt.

A rendelet a mai nappal lépett életbe.

SZÁMOLJA MEG!

Eheti kérdésünk csak ez: a vissz. 1, függ. 1, 10 sorokban melyik betű fordul elő legtöbbször? Ez a 6 betű küldendő be szerdáig (aug. 30) s mellékelendő 6 darab »Számolja meg!« cim.

Jutalmak: 4 darab 10 pengős.

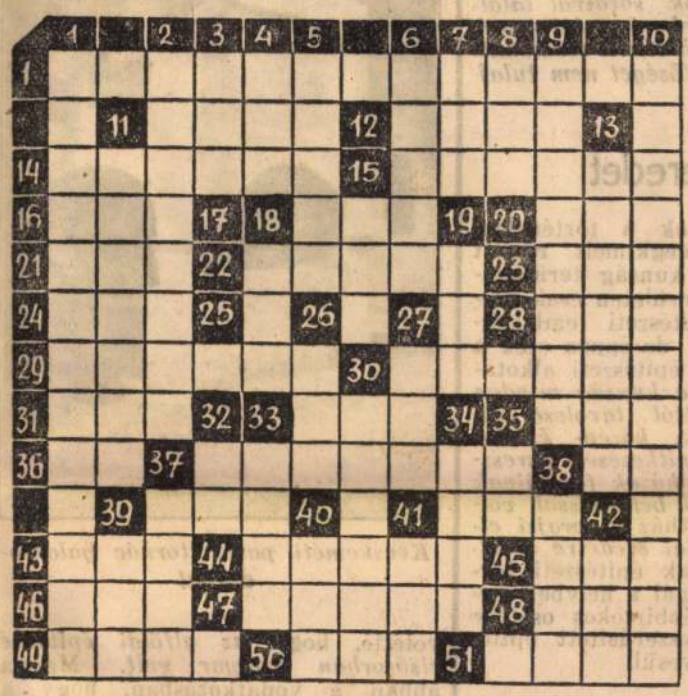

VÍZSZINTES:

1. Kevés tag kell hozzá
11. Keresztnév
12. A roller népszerű neve
14. Ingadozó
15. Falusi házak tartozékai
16. Védve
18. Menhely része
20. Én — latinul
21. N. A. H.
22. Nagy pápa, ki fel akarta szabadítani Itáliát az idegen uralom alól
23. Kerítés anyag
24. Kánaánban van
28. Eszter fele
29. Nem csinálja meg első szóra
30. Elzi. Elzi. Elzi. Elzi. Elzi
31. Részben kérni
33. Azonos betük
35. Ö. E. H.
36. Utóirat röv.
37. Ablakbeverés kaviccsal
38. Kicsinyít
39. Állati bélből készül
41. Mók a társa
43. Eladó
44. Némely szekér
45. Küzd
46. Megy
47. Floridai téli üdülőhely
48. Kanada része
49. Névmás többese
50. Vissza: angol vég
51. Lánynév

FÜGGŐLEGES:

1. Uniformis
2. Film is készült életéről
3. Fontos az államnak
4. Ide is lehet jutni
5. Nyelvtani szó
6. A Nemzeti Színház, majd az Opera híres karnagya
7. Három fia volt: Sem, Chám és Jáfet
8. Igy kezdődik az elriasztás
9. A hideg évszakot átélő
10. Magyar földben nyugszanak
11. Ez lesz idővel Évikéből
13. Sértetlenek
15. Lovas nép volt
18. Csúcsíves stílus
19. Énekhang
26. Levélhullás ideje
27. Fehérhajú
30. Némely tolvaj
32. Bánat
33. Tulajdonomat képező erő
34. Haligass cigány
35. Ebből is megárt a sok, nemcsak a jóból
37. A Korán jutalmul ítéli az igazhitűeknek
38. 3.75 kg arany súly Japánban
39. Betegség
40. Gyermek — angolul
41. Tömeg része
42. Felső völgye az Engadin

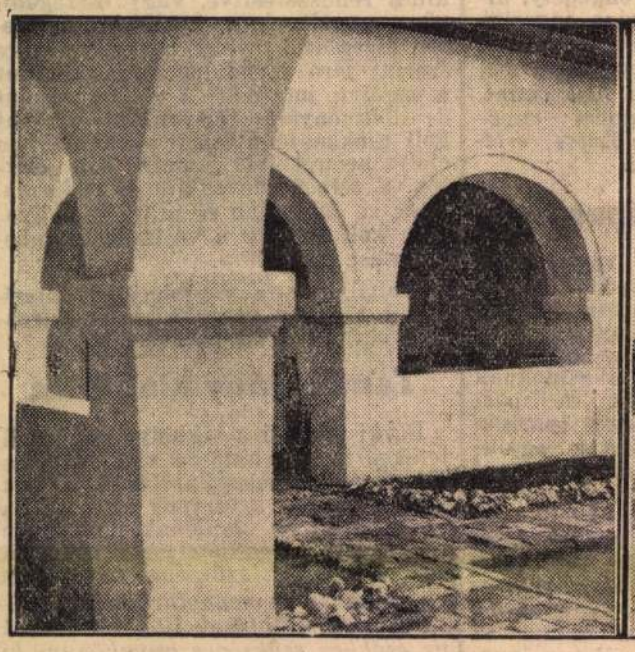

Alsódabasi kúria

Kunszentmiklósi paraszttornác

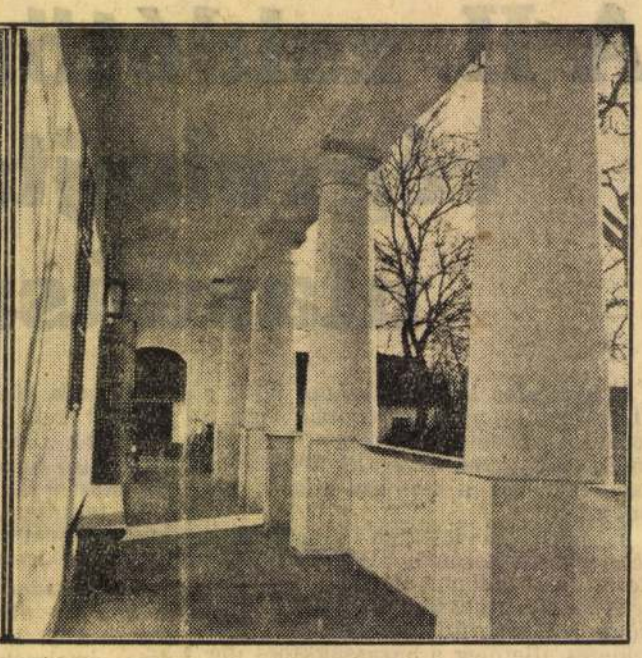

Szalkszentmártoni parasztház (jelenleg községháza) tornáca

(Imrényi Szabó Imre kir. mérnök felvétele)

A kunok építőművészete

Imrényi-Szabó Imre érdekes előadása a kunok ünnepi kongresszusán

A *jászkun kongresszuson* igen érdekes előadást tartott *a kun falvak építészetéről Imrényi-Szabó* Imre királyi mérnök, aki tizenöt esztendő óta gyüjti a Duna-Tisza közén *a magyar építő-stílus szebbnél-szebb megnyilvánulásait.* Előadásában — amely rokon a magyar építőstílusról tartott ankétunk anyagával — a többek között a következő érdekes megállapításokat mondotta:

— Sokakban merül fel méltán a kérdés: *vannak-e a kunságnak említésre méltó építészeti remekei, lehet-e kunsággal kapcsolatban egyáltalán építészeti emlékekről beszélni?* Hiszen a köztudatban eddig kialakult általános vélemény szerint *az Alföld falvaiban csupán vályogból épült nyomorúságos viskók soraival találkozhatunk, amelyeknek építészeti, vagy éppen kulturtörténeti szempontból semmiféle jelentőséget nem tulajdoníthatunk.*

Ázsiai eredet

— Ha az országnak a történelem viharaitól jobban megkímélt részeit összehasonlítjuk a kunság területeivel, akkor a kun területen csak szerényebb méretű építészeti emlékekkel találkozhatunk, de éppen ezek a szerényebb méretű építészeti alkotások azok, amelyek *a kunság minden művelődési központtól távoleső falvaiban épült kúriák, közép- és kisnemes lakóházak építkezésén keresztül a kunsági lakóházak formáinak kialakítására döntő befolyással voltak.* A kun paraszthá*z alaprajzi elrendezése még ázsiai eredetre vezethető vissza,* e házak építészeti formáinak kialakításánál a helybeli nemesi, illetve középbirtokos osztály lakóházainak leegyszerűsített építészeti stílusa érvényesül.

Kis remekművek a silány anyagból

— Még a szakemberek előtt is ismeretlen, hogy a kiskunságnak eddig építészeti szempontból figyelemre se méltatott falvaiban — a legutóbbi évek elszomorítóan zagyva és felháborítóan ízléstelen épületei között — közeli modernizálásra, vagy éppen lebontásra ítélve *milyen szép, harmonikus és igazán úri külsejű nemesi udvarházak, kúriák, gazda- és paraszthá*zak *rejtőznek. Minden egyes ilyen régi lakóház valóságos kis remekmű* és kiváló példa annak bizonyítására, miként tudtak a régi vidéki építőmesterek a rendelkezésre álló silány anyagok és szerény anyagi lehetőségek mellett is a kor színvonalán álló maradandó értékű építészetet kialakítani.

Imrényi-Szabó Imre itt közbevetette, hogy *az alföldi építkezés elsősorban magyar volt.* Magyar abban a vonatkozásban, hogy az építésnél számolni kellett a kő- és fahiánnyal, így következett azután be, hogy *a kényszerítő körülmények hatása alatt a bevándorolt és beolvadt idegen nemzetiségek is egyre inkább »magyarul« építkeztek.*

Kecskeméti paraszttornác galambduccal

Elhagyott udvarokban, mellékuccákban...

— A kun világ szép építészeti emlékeit nem a falvak főuccáin lehet megtalálni. Sorra kell venni a kevésbé jelentősnek ígérkező épületeket, be kell tekinteni az *elhagyott udvarok*ba, végig kell járni a *távoleső mellékuccákat,* vagy éppen a falu határában szerényen meghúzódó építményeket, hogy azok nemes formáit megtalálhassuk és felismerve, *bátorítást nyerhessünk a jövő alföldi építészetének helyes irányítására.*

— Ennek az építő stílusnak az a nemes sajátsága, hogy *mindig egyszerű és világosan áttekinthető alaprajzi meggondolásokat mutat, amelyekből logikusan fejleszti ki a derűs és nyilt homlokzatokat, a minden feleges tornyot és cikornyát elkerülő tetőzeteket. A fazsindely, nád, vagy szalmafedés alkalmazása mellett is az épületeknek keresetlen, úri megjelenést biztosítanak, az alföldi tájak hangulatába pedig mindig harmonikusan illeszkednek bele.*

Erre vonatkozólag igen érdekes megfigyeléseket mond el *Imrényi-Szabó* Imre. Megfigyelte, hogy *a táj, de főleg a növényzet mennyire összefüggésben van az ott élő nép ruházatával és házainak berendezésével.* Kunszentmiklóson például, ahol szikes föld a határ, a nép ruházkodásában *csak az egyszerű fekete-fehér színek váltakoznak és a bútoruk is egyszínű. Kalocsán* viszont, a szebb, a zöldebb tájban és a jobban termő földön *pompázóan díszes a népviselet, cifrák és sok, élénk színnel festettek a bútorok, sőt a házak is.*

— *Csodálatosan szép az egyszerű, magyaros és nemes duna-tiszaközi építészet.* Itt van például a szalkszentmártoni községháza, régi paraszthá*z.* Szemben van Petőfiék házával, ezt a házat maga *Petőfi* Sándor is láthatta. Megértem: miért szerette annyira Petőfi az Alföldet! *Hiszen ez a szalkszentmártoni ház is olyan szép és olyan magyar, mint egy Petőfi költemény.*

A tornác

— *Az alföldi falusi házak legjellemzőbb része a tornác,* amely védelmet nyujtott esős időjárás alkalmával a szabadban végzendő munkáknál, ez nyujtott a ház lakóinak menedéket a forró nyári nap sugarai ellen, de ezen keresztül kellett megközelíteni a nyitott tűzhelyű konyhát is. Ezek az okok eredményezték, hogy *a lakóházak gazdagabb építészeti kiképzése a tornác.*

— Az egykori építőmesterek kifinomult ízlését dícsérik az oldal- és hátsóhomlokzatok, az ajtók és ablakkeretek nemes kiképzései, *sajnos az uccai homlokzatok legtöbb helyen már a mindenáron modernizálni akaró tevékenység áldozataivá váltak.*

— *A népi fantázia megkapóan naiv és szép megnyilvánulásai láthatók a tetőzet és a kerítés kiképzésénél sokhelyt.* Az egyik kunszentmiklósi ház ereszén például egeret kergető macska ábrázolása látható, amellyel a kunsági faragó pásztor házát díszítette, egy másik dabasi épületnél pedig a kerti kapunak olyan »fortélyos vasalása« van, hogy a kívülről is látható kilincs — nem nyílik. A kilincs alatt van az ajtó nyitására szolgáló kis emeltyű, a portára tehát csak az mehet be, aki ott ismerős.

Elmondotta *Imrényi-Szabó* Imre még, hogy a kun építészeti formát néhány kedves pincegádor, szoborfülke és ritkán található nyitott tűzhely, valamint néhány érdekesebb kéménykiképzés is megőrizte.

SPORT

Magyarország—Németország XI. úszó- és vízipólómérkőzése

Tizenegyedszer áll ki egymással mérkőzésre a magyar és német úszósport. Az eddigi tíz találkozóból *Magyarország ötször került ki győztesen*, a németek négyszer, míg egyszer döntetlenül végződött a küzdelem.

A mérleg tehát *eddig magyar fölényt* mutat, de *a győzelmek többsége a régebbi időkre esik*, az első öt találkozóból hármat nyertünk meg és egy döntetlenül végződött, míg a németek három győzelme az utolsó öt évre esik.

Annyi bizonyos, hogy míg *a németek öles lépésekkel haladtak előre* az úszásban és vízipólóban, addig mi — ellenére annak, hogy uszodáink szaporodtak és úszóink a legnagyobb kényelmet kapják — *határozottan visszafejlődtünk*. Hogy mi ennek az oka, azt most pár sorban nem lehet vázolni, lehet, hogy a német sport óriási iramа magával ragadta az úszókat is, de annyi bizonyos, hogy a magyar úszósport vezetőiben is sok a hiba.

A ma és holnap Bécsben döntésre kerülő válogatott mérkőzés sorsát is elintézettnek tekinthetjük. Németország fölényesen és biztosan fog győzni, talán fölényesebben, mint eddig bármikor.

Magyar győzelmet csak a vízipólóban remélhetünk, mert az úszószámokban a német formák sokal jobbak, mint a mieinké és *legfeljebb csak meglepetésekről beszélhetünk.*

Ilyen meglepetés lehetséges *100 m-en*, ahol a fiatal *Eleméri* »kiugorhat«. Sokal reálisabbnak tekintjük azonban a *200 m mellúszásban Angyal* esetleges meglepetését, Angyal az idén mindig a rekordhoz közel úszott, annak ellenére, hogy nem volt komoly ellenfele. Lehetségesnek tartjuk, hogy *a nagyszerű német mellúszó kiváltja belőle az újabb nagy rekordot és esetleg a győzelmet is.* 400 és 1500 m-en, hátúszásban, torony- és műugrásban olyan nagy a németek fölénye, hogy szó sem lehet magyar sikerről, míg *a stafétában szintén csak ugrásszerű javulások esetén közelíthetjük meg a német stafétát.*

Ma, *szombaton* kerül sorra a 4×200 m-es staféta, a 200 m-es mellúszás, műugrás, 400 m-es gyorsúszás és a vízipóló mérkőzés, míg *vasárnap* a 100 m-es gyors-, 100 m-es hát, 1500 m-es úszás és toronyugrás, valamint az utánpótlás 4×200 m-es stafétája és vízipóló mérkőzése szerepel a műsorban.

UTE-STADION
Újpest, Megyeri-út
Július 15-én, szombaton délután 6 órakor
UJPEST-BSK (Belgrád)
Középeurópa Kupa mérkőzés előtte fél 5 órakor
UTE atlétikai versenye
Jegyek elővételben AZ EST-nél kaphatók
(Telefon: 145-559)

Az Ujpest és a Ferencváros „üldözési versenye" három gólért, amely a Középeurópai Kupa döntőjébe való jutást jelenti

Ma délután 6 órakor Újpesten: Újpest—Beogradski, vasárnap delután fél 6 órakor az Üllői úton: Ferencváros—Bologna

A *Középeurópai Kupa* már több mint egy évtized óta *kedvelt nyári szórakozása a futballhívőknek.* Nem lehet azt mondani, hogy július a legideálisabb futballidő volna, mert a nyári melegben sokszor irreális eredmények születnek, miután azonban a főszezónban már mindenütt a bajnoki mérkőzéseket bonyolítják le, meg kell elégednünk a nyárral, amikorra *a legérdekesebb és legizgalmasabb klubmérkőzéseket láthatjuk.*

Meg kell adni, hogy *külön csemege* a futballközönség számára olyan ellenfelet látni, mint amilyen az Angliát verő Jugoszláviának bajnokcsapata, a *Beogradski* és a futballvilágbajnokságot nyert Olaszország bajnokcsapata, az *FC Bologna.* A Középeurópai Kupa nélkül aligha jutna ilyen ellenfelekhez a magyar futball, legalább is futballvezéreink nem árultak el ilyen irányban nagy élelmességet. *Jól jön tehát a Középeurópai Kupa*, amelyben résztvenni *erkölcsi kötelesség* és — a mérkőzések nagy bevétele *jelentős anyagi támogatást* is nyujt azoknak az egyesületeknek, amelyek a díj döntőjéig eljutnak.

Az idén mind a két résztvevő magyar csapatnak, a bajnok *Ujpestnek* és a második helyezett *Ferencvárosnak* is jó alkalma van *bejutni a döntőbe.* »Csak« *három góllal kell legyőzniök mostani ellenfelüket, a Beogradskit és a Bolognát*, amelyek egyformán két-két góllal vezetnek otthoni mérkőzésük alapján ellenük.

A szombati és vasárnapi budapesti KK mérkőzések ilyenformán *»üldözési verseny«* jellegével birnak. Ez nem baj, mert a veszély tudata kiváltja az ellenfelekből *a védekezés maximumát*, míg a továbbjutás vágya olyan *támadó játékra* sarkalja majd ma az Újpestet, holnap pedig a Ferencvárost, amitől végre megfordul mindenféle védekezési elmélet és a *magyar sportközönségnek alkalma lesz látni, hogy bizony a magyar csatárjáték semmivel sem áll az angol, vagy az olasz mögött*, ha megvan a csapatokban a magyaros támadó szellem, lendület, gyorsaság, akarat, a stílus, technika és ötletesség fegyverei mellett, amik a magyar futballt mindenkor Közép-Európa legjobbjává tették, ha nem tért el ezektől a magyar futballban egyedül követendő iránytól.

Be lehet hozni úgy a Beogradski, mint a Bologna két gól előnyét! — ez legyen a kiindulópont és ha a közönség buzdítja ma az Ujpestet, holnap a Ferencvárost és ez *a buzdítás ma szárnyakat ad a Zsengellér által vezényelt Ujpestnek, holnap pedig a végre Sárosi dr. által irányított ferencvárosi támadósornak*, akkor az *óhajból* könnyen *valóság* is lehet.

De: *támadni, támadni*, harmadszor is *támadni kell* ezen a két mérkőzésen, mert minden elfecsérelt perc egy lehetőséget ajándékoz el a kiegyenlítésre, vagy pedig a továbbjutásra.

Újpest—Beogradski

A szombati mérkőzés *Magyarország bajnokcsapatát* állítja szembe *Jugoszlávia bajnokcsapatával.* Ez a két fogalom valamikor két-három, sőt még több gólkülönbséget is jelentett a magyar futball javára. Ez a különbség azonban az idők folyamán nagyon csökkent. Mialatt mi itthon védekező elméleteken nyargaltunk, azalatt *a jugoszláv futball magyar trénerek vezetésével megtanulta a régi, jó és szép magyar futball alapelveit.*

A *Beogradskit* az a körülmény, hogy az ő játékosai alkották az Anglia felett győztes jugoszláv válogatott csapat többségét, épúgy ajánlja, mint az, hogy *olyan patinás nevű ellenfelet sikerült a KK-ból kivernie, mint amilyen a prágai Slavia.*

A csapatnak kétségtelenül *legjobb a csatársora*, ennek köszönhette a Slavia legyőzését is. Gyors, egységes, jól játszik össze. *Szorgalmas a fedezetsora*, de már közel sem olyan jó, mint a csatársor, míg *a védelme »mindhalálig dolgozik«*, fáradhatatlan elhárító játékosokból áll. Mindez különben, amit a Beogradskiról mondunk, vonatkozik általában a jugoszláv futballistákra, akiket különösen alkalmasnak tartunk a futballra.

Az *Ujpest* az Ambrosiana ellen nagyon rendszertelen játékot folytatott. *Nem voltak összefüggő, még kevésbé összedolgozó csapatrészei*, a gólhelyzetek rendszerint *egyéni vagy páros* eredményei voltak. Ezért az adódó tíz gólhelyzetnek harmadrészét sem sikerült eredményesen befejezni. *Ennek nem szabad a Beogradski ellen megismétlődnie*, mert ezen elveszhet nemcsak a továbbítás, hanem a kiegyenlítés lehetősége is.

Tudjuk azt, hogy *az Ujpest az idén félredobta a pár éven keresztül kipróbált és megbukott védekező jelszavakat* és az egész éven keresztül *következetesen támadó játékot folytatott* még az olyan tipikus védekező játékos is, mint amilyen *Szücs*, vagy *Vince.* Ennek a frontváltozásnak köszönhette *az Ujpest a bajnokságát is.* A támadó játékot az Ujpestnek a BSK ellen is következetesen kell keresztülvinnie, sőt *fokozni az iramot és gyorsaságban lehetőség szerint igyekeznie kell felülmulni a jugoszlávokat.* A gyorsaság lehetővé teszi az ellenfél meglepését és ezzel kapcsolatban a gólhelyzetek teremtését.

Mi bízunk az Ujpest bajnokságot hozó erényeiben, lelkes küzdő szellemében, úgyhogy legalább is a *kiegyenlítést* biztosra vesszük. Jó nap esetén, ha lesz összjáték és önzetlenség is a csapatban, akkor *az Ujpest tovább is juthat.*

Ferencváros—Bologna

A *Ferencvárosnak* már sokkal nehezebb dolga lesz a *Bolognával*, mint az előző napon az Ujpestnek a Beogradskival.

A Bologna az a csapat, amely eddig *a legtöbb borsot törte a magyar csapatok orra alá* és — csapataink különös balszerencsével küzdenek éppen ellene. A balszerencsének azonban részben az is velejárója volt, vagy inkább oka, hogy *az olasz élcsapatot épúgy nem a stílus és technika fegyvereivel igyekeztünk legyőzni*, mint válogatott csapatainkból is ezek a tulajdonságok hiányoztak mindig az olasz válogatottak ellen. Pedig a régi osztrák technikás és stílusos csapatok sorozatos sikerei az olaszok ellen eléggé kinyithatták volna a szemünket.

Az olasz bajnokcsapat hiven tükrözi elénk az olasz futball erényeit. *Az olasz futball is a magyar futball »emlőin« nevelkedett*, lehet mondani, ezt a párizsi futballvilágbajnokságon is láttuk — az olasz futball játssza ma a régi magyar futballt. *Támadó szellem, ötletes gólhelyzetek teremtése, stílussal és technikával párosult gyorsaság jellemezték a régi magyar futballt* és jellemzik ma az olasz futballt. Nyoma sincs náluk az angolutánzásnak, legfeljebb magyarutánzásról lehet beszélni.

A *Ferencváros* helyesen cselekedett, — végre helyesen — hogy *a Bologna ellen ismét dr. Sárosira bízta a csatársor vezetését és melléje tette Kisst és Toldit*, akik dr. Sárosival együtt már sok szép KK-sikert szereztek a Ferencvárosnak. Most már csak azt lehet kérdezni: *nem későn történt-e ez a változás?* A Kiss—dr. Sárosi—Toldi hármas ugyanis régóta nem trenirozott együtt s bár ismerik egymást, de tudjuk, hogy össztréningre még a legkipróbáltabb válogatottaknak is szükségük van. *A közönségnek mindenesetre türelemmel kell lennie, ha ennek a hármasnak rögtön a mérkőzés elején nem sikerül minden.* Lehet, hogy ebből a trióból a második félidőben jön ki a régi KK forma és ezzel együtt a döntő gólok is.

Külön örülünk annak, hogy dr. Sárosi végre az őt megillető vezéri helyre került. Teljesen érthetetlen volt, hogy a futballkapitány után miért ült fel a Ferencváros a külső intrikusoknak, akik *mindenáron mellékszerepre akarják kárhoztatni ezt a nagyszerű játékost.* Meggyőződésünk, hogy dr. Sárosiból hamarosan, talán már a Bologna ellen *kihozza a megfelelő hely azt a különleges tudást*, amely őt ma a magyar futballistagárda élére emelte.

Egyet nem szabad a Ferencváros fedezetsorának felednie: *nem szabad védelembe vonulnia* és gyors passzokkal kell újra meg újra támadásba dobni csatársorát és a kivédett labdákat is azonnal vissza kell juttatni hozzá. Ilyen *támadószellem* mellett azután *nem sok munka fog hárulni a védelemre*, amelyet az bizonyosan jól el is fog látni.

A közönség lelkesen fogja buzdítani a Ferencvárost. Most *kétszeres lelkesítés kell* ahhoz, hogy a Bolognát, talán a legjobb európai klubcsapatot három góllal tudja a Ferencváros legyőzni. Talán ez nem fog sikerülni, de *a kiegyenlítésben bízunk.*

Magyar-jugoszláv atlétikai sprintmérkőzés az UTE mai versenyén

A futballközönség ma ismét láthat atlétikai versenyt az Ujpest—Beogradski mérkőzés előtt. Nagyon helyes, hogy futballmeccsek elé viszik az atlétikát, mert csak így lehet népszerűsíteni.

Az UTE atlétikai versenyének főeseménye *sprintereink találkozása a jugoszláv sprinterekkel.* 100 és 200 m-en, valamint a 4×100 m-es stafétában találkozunk. Az egyéni számokban *magyar győzelmek várhatók*, míg a stafétában az egyesületi stafféták nem sokkal jobbak a jugoszlávoknál. Talán a BBTE-nek, vagy a MAC-nak sikerül őket megelőzni s ebben az esetben az UTE-val vívnak nagy csatát a harmadik helyért.

Hosszú idő után *ismét lesz akadályverseny*, ami szintén nagyon látványos szám. Hires és Simon között nyílt a verseny. *3000 méteren* Kelen ellenfelei: Rátonyi és Németh.

Sportprogram

SZOMBAT: Labdarúgás: Újpest—Beogradski SK Középeurópai Kupa elődöntő mérkőzés, Újpest, d. u. 6 óra, bíró: Barlassina. Ganz.—MTK osztályozó mérkőzés, Simor u., d. u. ½6 óra. Ifjúsági tábor záró mérkőzései Diósgyőrött. — **Atlétika:** UTE versenye, Újpest, d. u. ½5 óra. — **Tenisz:** MTK versenye egész délután. Mátyásföldi LTC versenye egész délután.

VASÁRNAP: Labdarúgás: Ferencváros—Bologna Középeurópai Kupa elődöntő mérkőzés, Üllői út, d. u. ½6 óra, bíró: Wiltshire (Anglia). Ifjúsági A.—ifjúsági B. válogatottak mérkőzése, Üllői út, ½4 óra. Váci Reménység—Kassai SC osztályozó mérkőzése Gyöngyösön. — **Vivás:** Párbajtőrbajnokság, Honvédtiszti Kaszinó, d. e. 9 és d. u. 5 óra. — **Tenisz:** MTK versenye egész nap, Mátyásföldi LTC versenye egész nap. — **Kézilabda:** MTK hatos tornája Alsógödön. — **Atlétika:** Nemzeti TE hölgyversenye, Margitsziget, d. u. 4 óra.

FTC-pálya, IX. Üllői út 129
Július 16-án, vasárnap délután fél 6 órakor
Ferencváros—Bologna
Középeurópa Kupa mérkőzés
előtte fél 4 órakor
ifjúsági válogatottak bemutató mérkőzése
Jegyek elővételben Az Est-nél (tel. 145-559

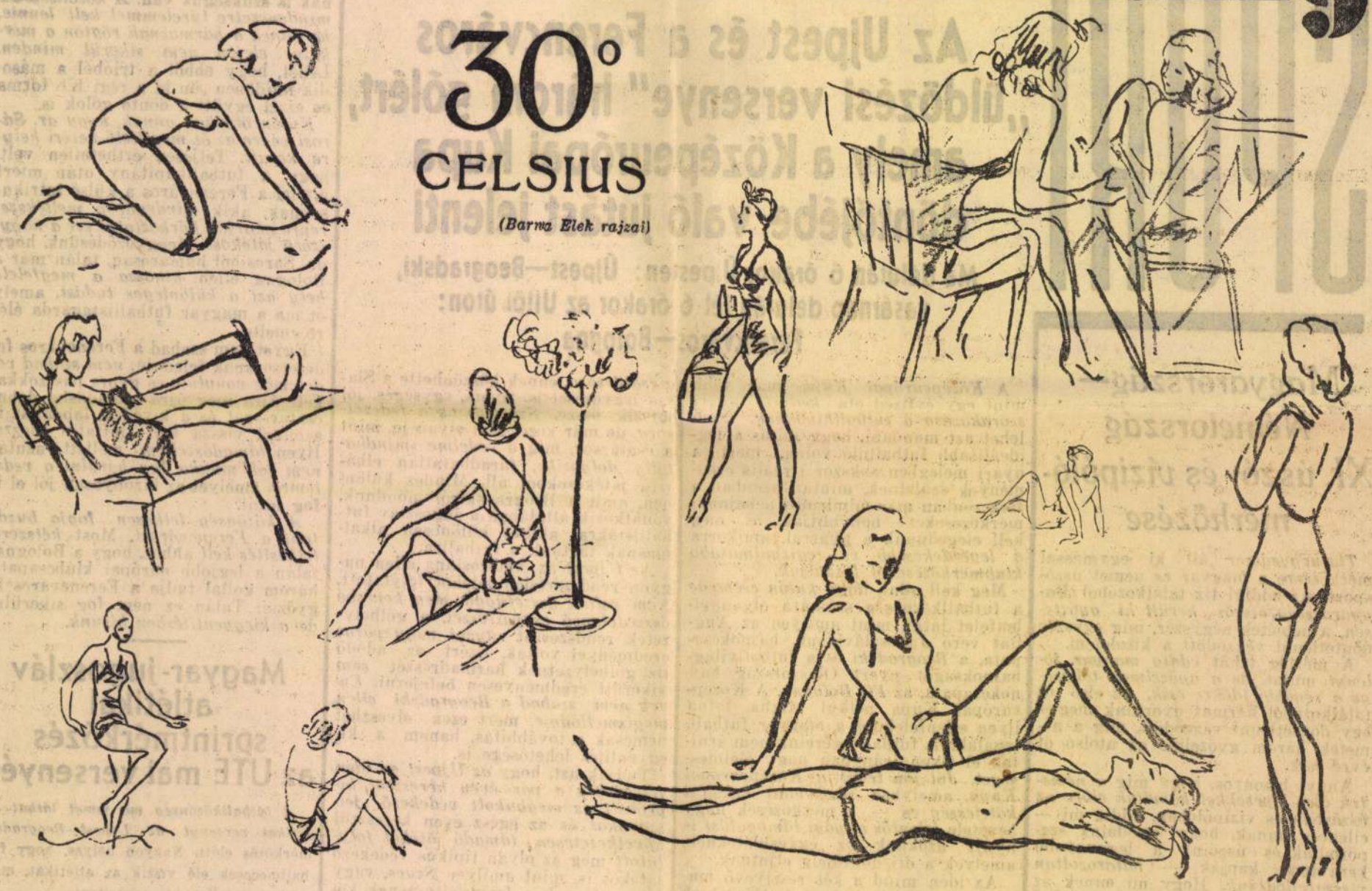

30° CELSIUS

(Barwa Elek rajzai)

Lionardo tanítvány képét fedezték fel Pöstyénben

Pöstyén, július 15.

Értékes olajfestményt fedeztek fel *Pöstyénben*. Egy ismert műkereskedő nyaralt a szlovákiai fürdőben. Mindennap bejárt a szállodája közelében lévő borbélyműhelybe borotválkozni. Néhány nappal ezelőtt a borbély elmondotta neki, hogy lakásában őriz egy *régi képet*, azt hiszi, értékes lehet és mindenesetre nagyon szeretné, ha a kereskedő megvizsgálná.

A műkereskedő csakhamar megállapította, hogy egy *XVI. századbeli Madonnaképet őriz a borbély*. A képen nem szerepel a festő kézjegye, de már első vizsgálat után is meg lehet állapítani, hogy *Lionardo-másolatról van szó és több mint valószínű, hogy a mester egyik tanítványa festette a képet.*

Érdekes úton jutott a borbély birtokába az értékes *Madonna* kép. Tavaly örökölte anyósától, akinek családja kétszáz éve őrizte az olajfestményt. Feleségének egyik őse 1718-ban katonai attasé volt valamelyik olasz városban és amikor onnan áthelyezték, magával hozott *egy bőrtokot*. Csak halála után nyitották ki ezt a tokot és megtalálták benne összecsavarva a Madonna képet.

A műkereskedő azt ajánlotta a pöstyéni borbélynak, hogy vizsgáltassa meg most már a képet külföldi szakértőkkel is, hogy szerzőjét kétségen kívül megállapíthassák.

Most jelent meg!!! Házagpótló munka!!!
Angol-magyar, magyar-angol
mérnöki és építészeti szakszótár
az angol és amerikai műszaki nyelv megértéséhez.
18.500 műszó és szakkifejezés.
Szerkesztették Csorópy I. és Gyengő T. mérnökök.
Ára kötve 15.— P, fűzve 13.— P
Kapható Az Est könyvesboltjában, Erzsébet-körút 18-20

Népművészet, háziipar és magyaros lakás

Hozzászólás Féja Géza cikkéhez

A következő levelet kaptuk:

Néhány gyakorlati javaslatot szeretnék tenni *Féja* Géza legutóbbi cikke nyomán a magyar lakás berendezésére.

A *lakószobák magyarságának* művészi feldolgozása és a *népművészet védelmének kérdése* különálló feladatként oldható meg a gyakorlatban.

Véleményünk szerint, a *»hamisított gölöncsér munkák«* megrostálása, a *»népművészeti gyárak«* ízlés- és hitelrontó árutömegének kiselejtezése a *háziipar irányításának* hatáskörébe tartozik.

A szakemberek már régen küzdenek a »nekiburjánzott« felhigítás ellen. Nem egészen a »vaskalap« az oka a mai egészségtelen állapotnak. A baj eredete *a háziipari termék és a népművészeti emlék különbségének fel nem ismerésében*, illetve *összekeverésében rejlik*, amelynek egyetlen orvossága a háziipari termelés művészi irányításának szakszerű kiépítése.

A népművészeti kontárkodás a közízlés nagymérvű leromlását idézi elő még akkor is, ha a népművészet sajátos szépségein és időtálló értékein a tudatlanság tévedései mit sem változtatnak.

A hozzánemértés kártékony működését az élő népművészet alkotásai és — alkotói — (lásd *»őstehetségek«*) sínylik meg legjobban, akik között komoly figyelemre méltó egyéniségek is találhatók. *A népművészet hitele nincs összefüggésben a divat változásaival.* A mult jónéhány felbuzdulásának tanulságain okulva, művészi felhasználásának állandósítását bele kellene ültetni a magyar »középréteg« tudatába.

Igaz, hogy ehhez divatoktól függetlenül, erős nemzeti önludat, nevelés és támogatás kell. Ne csak múló divat legyen a lakószobák magyarsága, hanem minden mást mellőző, maradandó értékeket őrző folytonosság.

Az ízléses magyar lakószoba berendezésének megoldása iparművészeti feladat, amelynek valóraváltása kisebb-nagyobb szünetek között, már néhány évtizede foglalkoztatja a magyar iparművészek fantáziáját.

A népművészet és iparművészet közötti kapcsolat már attól az időtől fogva származik, amikor még az iparművészek maguk is keresték az országban a felhasználásra alkalmas népművészeti emlékeket.

A felhasználás munkája az itthoni szerény mértékű elismerés keretei között annyira lassan fejlődött, hogy a mai hirtelenül jelentkező igényeket csak részben tudja kielégíteni. A szükséges ízlésnemesítő és nevelő munka azonban intézményesen kiépíthető akkor, ha a tudományos szempontok bizonyos mértékű gyakorlati nevelés érdekeit is képviselhetik. Ebben az esetben nemcsak a *Néprajzi Múzeum* által kiadott propaganda-füzetekre van szükség, hanem a jelentősebb néprajzi vidékek népi lakáskultúrájának gyakorlati bemutatása sem nélkülözhető, *szép szemléletének kidomborítása alapján.*

Ilyen tudományos értékű *lakásművészeti múzeumra* — véleményünk szerint — az Iparművészeti Múzeum épülete lenne legalkalmasabb, ahol ezzel együtt a magyar felső- és középréteg lakáskultúráját stílustörténeti áttekintéssel lehet összefüggően, gyakorlatian és szemléltetően bemutatni. Az egyes vidéki múzeumokban pedig a *gyüjtési terület legjellemzőbb »tiszta« szobáját* össze kell állítani, amire már van példa.

Ebben a megoldásban a néprajz igényei, a magyar lakásművészet tanulmányozásának hiteles adatai és a népművészeti mult legszebb darabjai a legszélesebb néprétegek számára ízlésnemesítésre alkalmas módon gyakorlati nemzetkulturális feladat megoldására kapcsolódnának össze.

Gazdasági szempontból pedig ez a megoldás Budapest idegenforgalmi látványosságainak értékeit is emelné.

Latabár Károly
építő-iparművész.

KEZEKET FEL!
Tapsoljon On is PETER LORRE
pompás detektívfilmjének
Mr. MOTO a kalózok szigetén
Premier MA: CITY-OMNIA

Magyar Nemzeti Galéria

grafika-rajz tárlat

A Magyar Nemzeti Galériában csütörtökön megnyílt a mai magyar grafikát és rajzművészetet bemutató kiállítás. A tárlat augusztus végéig tekinthető meg.

◆

Magy. Nemzet 83. VII. 8.

A RÉGI HÉTSÁVOS NEMZETI LOBOGÓ

irta: DR. SZÉLL SÁNDOR

Mátyás király születésének ötszázadik évfordulója alkalmával szülővárosa, *Kolozsvár* 1943 március 27-én rendkivül dicséretreméltó stilusérzékkel a jelenlegi háromszinü nemzeti lobogók mellett a jubileumi ünnepségek tartamára a Hunyadiak korában használatban volt — eredetileg pedig az Árpádoktól származó — *régi hétsávos nemzeti lobogókat és Hunyadi Mátyás standárjait is felhasználta* a város főterének diszitésére. Hasonló lobogókkal diszitette a nagy nemzeti király *kolozsvári szülőházát is*. Mátyás király halálának évfordulóján pedig ugyanezek a lobogók félárbocon jelképezték a nemzeti gyászt. Ez az ujszerü lobogódisz a maga történelmi levegőjével teljesen *meglepő frisseséget és szépséget vitt a a kolozsvári főtér ünnepi hangulatába.*

A mai nemzedék már kevéssé ismeri ezeknek a régi lobogóknak eredetét és összeállitásuknak magyarázatát, amiért is nem tartjuk érdektelennek az alanti utmutatásokkal szolgálni.

A *zászló* és *lobogó* tulajdonképen heraldikai jelvények, melyeknek egy másik megjelenési formája a *cimerpajzs*. Ennek következtében *a cimerpajzs rajzával, beosztásával és szineivel mindig megegyezik a zászló és lobogó* (vagy kürtkendő) *rajza, szine és beosztása.* Maga a *zászló*

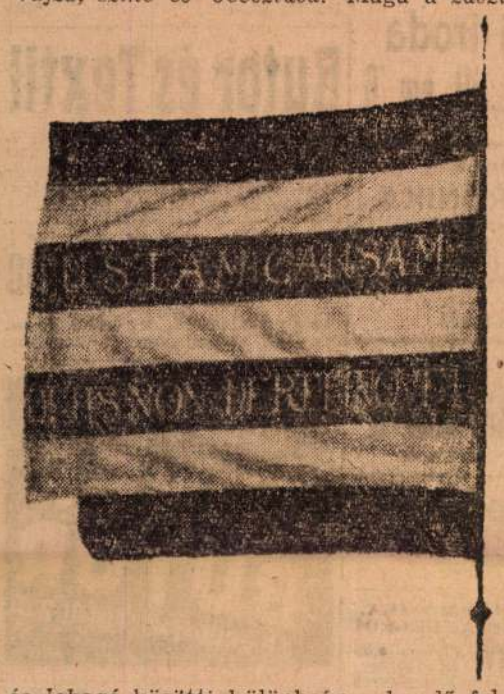

és *lobogó* közötti különbség a kendő felfüggesztési módjából adódik. Amig ugyanis a zászlót a rudhoz erősitve *kézben hordozzuk* vagy (kocsira) kitüzzük, addig a lobogót kötél segitségével *őrfára* (árbocra) vonjuk fel és pedig a gyász jeléül vagy haláleset alkalmával mindig csak félig (félárbocra). A *kürtkendő* és *függöny* (labarum) felső szélénél fogva függesztendő fel, mig a zászló és lobogó a *belső* (heraldikai nyelven jobb) szélénél fogva.

Heraldikai jelvényeik (cimerpajzs, lobogó, zászló) eleinte *csakis személyeknek*, majd pedig *lovagi testületeknek* volt. Legelső cimeradományozás *jogi személy* és pedig *város* részére nálunk csak 1369-ben történt, amikor is *Nagy Lajos* királyunk *Kassa* városának megengedi, hogy cimerpajzsán és zászlain királyi jelvényeit örök időkig viselhesse. Kassa városi lobogója ma is *vörös és fehér sávokból és a liliomos kék tagból* áll.

A középkori jogfelfogás szerint a *rex és regnum* fogalma még egybeolvadt, vagyis az állam hatalma egy volt a király hatalmával és ennek következtében *a király jelvénye volt egyben az állam jelvénye is.* Ezért a legtöbb történelmi fejlődésü országban *az állam cimere és lobogója az első uralkodó család cimerével és lobogójával egyezik.*

Magyarországon is, ahol a heraldikai jelvények használata a XIII. század elejétől kezdve mutatható ki, az első királyok és pedig az *Árpád-házi* királyok személyi, illetve *családi jelvényei váltak az állam, illetve a nemzet jelvényeivé.*

A legelső Árpád-házi jelvény a *III. Béla* nagy királyunk által 1190 táján elsőizben használt *magyar kettős kereszt*, amelyet *történetirásunk sokáig tévesen Szent István apostoli keresztjének tartottak.* Az apostoli kereszt azonban az ujabb kutatások megállapitása szerint is *mindig egyes kereszt* volt és ilyen az még ma is. Ezzel szemben a *magyar kettős kereszt a magyar nagyhatalmi állás jelvénye volt III. Béla* és *IV. Béla* királyaink idejében és mint ilyent használta azt nagypecsétjein *Nagy Lajos* királyunk, valamint *Mátyás* király is. Ez a jelvény *vörös alapon lebegő kettős fehér kereszt.* Ma is leginkább *a birodalmi eszme jelvényének felel meg.* Némi módositással állami cimerünk jobb felén ma is megvan.

A másik Árpád-házi jelvény *vörös és fehér sávokból* áll. Legelőször *Endre* király 1222. évi aranybullájának pecsétjén fordul elő. A sávok *száma eleinte váltakozó*, mivel egyéni (királyi) cimer volt és az egyes királyok egyénileg állapitották meg a sávok számát. — Általánosságban azonban *a hét sáv az uralkodó*, amely hét sávban a nemzeti hagyomány a *hét honfoglaló törzs* jelképezését látta és ezért tartotta ezt a jelvényt eleinte a honfoglaló magyarság, majd pedig az egész magyar nemzet ősi jelképezésének. Az Árpad-házi királyaink idején a sávok *oroszlánokkal* — (illetve mivel talpon haladó oroszlánokról van szó — heroldikai nyelven szólva *leopárdokkal)* — voltak megrakva. Ezeknek a leopárdoknak (népiesen) oroszlányoknak a száma is váltakozó, általában azonban itt is a *hét szám* (2+2+2+1) alakult ki, amelyben a régi nemzeti hagyomány a *hét honfoglaló hadnagy (Árpád, Tétény, Előd, Ond, Kond, Tass és Huba)* ábrazolását látta. Ezért irja *Arany* János még a XVIII. század derekán is egyik Mátyás király ünnepségeiről szóló balladájában:

Ott három ezüst csik, szép vörös mezőben,
Látszik, hogy piros vér megöntözte bőven,
De a hét oroszlány nincsen immár közte,
(Hét magyar vezérünk), mint egykor
[időben.
Szalonta, 1855.

Mindezek alapján látjuk tehát, hogy az Árpádok zászlai hétsávosak voltak. És ugyancsak hétsávosak voltak — a fennmaradt zászlók tanusága szerint — *a Hunyadiak korában* és a *Rákócziak idejében* még használatos magyar nemzeti zászlók is.

Az Árpádok hétsávos (négy vörös sáv között vizszintesen futó három fehér sáv) zászlaját az *Anjouk*, illetve az Anjouktól származó királyaink *egy fehér sávval és egy három sárga liliommal megrakott kékszinü taggal bővitették.* — Ilyen zászlók láthatók a *Kálti Márk*-féle *Képes Krónika* festett miniatürjein is, amely 1354-ben készült. Ilyen királyi jelvényeket adományozott *Nagy Lajos* királyunk *Kassa* városának. Ezért van Kassa városának ma is használatban lévő zászlaján *fehérrel kezdődő nyolc sáv, bővitve a liliomos kékszinü taggal.*

Zsigmond király idején és a *Hunyadiak* korában lendült fel ismét a lovagkor és *ekkor élte fénykorát a heraldikai jelvények használata. Hunyadi Mátyás* pénzein és érmein szereplő cimerei *hétsávosak.* Ugyancsak hét vörös és fehér sávot mutat a Hunyadiak-korabeli *magyar nemzeti lobogó is.* Az ilyen vörös sávval kezdődő és vörös sávval végződő, vagyis művészi egységet alkotó nemzeti jelvény a fejlett esztétikai érzékkel biró humanistáknak, akik *Mátyás* király udvarában az efajta alkotásokat irányitották valóban a leginkább megfelelhetett.

A nyolcadik és pedig *egy fehér sávnak* a betoldása az Anjouk cimerébe és általában összetett cimerekbe heraldikai értható, mert a régi heraldikai törvény szerint *szinre csakis szint, fémre csakis fémet* lehetett alkalmazni. *Szinek:* fekete, vörös, kék, zöld és lila; *fémek:* arany és ezüst, illetve kendőn sárga és fehér. — Mivel pedig a sávos cimer vörös mezeje mellett nem szerepelhetett a másik szin: *kék* (az Anjouk ősi cimerének, illetve Mátyás királyi cimerében Dalmácia cimerének alapszine), azokat fémmel, vagyis a fehérrel kellett egymástól elválasztani.

*

A *Rákócziak idejében is hétsávos volt* a régi magyar nemzeti zászló, amint az a *Magyar Nemzeti Muzeum* történeti tárában fennmaradt egyik egykoru nemzeti zászlóval is bizonyitható. Utoljára ezt a hétsávos magyar nemzeti zászlót *II. Rákóczi Ferenc* idejében használták és az akkor a nagymajtényi sikon hanyatlott le a magyar szabadsággal együtt, amikor feketesasos sárga császári zászló lépett helyébe, amelynek helyét azután 1848-ban a polgári szabadság jelvénye, *a trikolór foglalta el.* A régi sávos jelvény nemzeti, illetve országcimerünkben azonban mindvégig fennmaradt. A sávok száma a cimerpajzson a mult században *már kilenc* és pedig vörös alapon *négy fehér pólya.*

A népies cimermagyarázat ekkor már a *négy magyar folyó:* Duna, Tisza, Dráva és Száva — ábrázolását vélte felfedezni a fehér sávokban és ezért bővitette a cimert ennek megfelelően. Ezt a népies magyarázatot a heraldika tudománya azonban egyáltalán *nem* fogadja el. Egyébként is — ha a fehér sávok valóban térképszerüen folyókat jeleznének — azoknak *zöld és nem piros* mezőben kellenne futniok.

*

A magyar állami cimer legutóbbi rendezésénél (1867 és 1915) az Anjou-kori emlékeket vették alapul és ennek következtében a *nyolc sávot mondották a* leghelyesebbnek. Sokkal helyesebb lett volna nézetünk szerint először is nemcsak az Anjouk korabeli heraldikai emlékeket alapul venni, másodszor pedig nemcsak a cimereket, hanem *főként az érmeket és zászlókat is tekintetbe kellett volna venni*, mert ezeknek alapján könnyüszerrel megállapitható lett volna, miszerint *a hét sáv a leghelyesebb.* Ilyen módon a cimerben is folytatni lehetett volna a hét sávot (vörös alapon három ezüst pólyát), sőt igen szép és hagyománytisztelő intézkedés lett volna *a sávokra a hét leopárdot* (négy lábon haladó oroszlánt) is felvenni, amelyek az Anjouk korában kimaradtak a cimerből.

A népies, szakszerütlen cimermagyarázat alapján *negy folyó* jelképezését szem előtt tartó cimerrendezéssel szemben tehát *helyesebb lett volna az ősi nemzeti hagyomány* alapján rendezni a magyar állami cimert, amely hagyomány szerint *a hét sáv a hét honfoglaló törzset, a hét oroszlán pedig a hét honfoglaló vezért jelképezi.*

A régi hétsávos magyar nemzeti lobogó a mult évben a történelmi jubileumok alkalmával szerepelt *1711 óta először* a nyilvánosság előtt az ország fővárosában. Ebben az esztendőben a nevezetes történelmi évfordulók alkalmával vidéken, a Hunyadiak és a Rkócziak ősi magyar városaiban is örömmel szemlélhettük régi dicsőségünknek ezeket a szépséges jelvényeit, amelyeknek látása erőt sugároz belénk egy szebb és boldogabb jövendőbe vetett hitünkhöz.

GENFI KÉPEK

A semleges Genf, amely valamikor a nemzetközi élet parázsló központja volt, ma csakugyan „semleges": kivül áll az eseményeken és élete visszatért azok közé a csendes keretek közé, honnan a

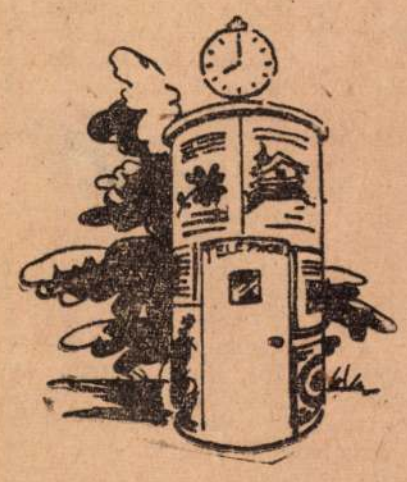

Nagy Politika egykor kilendítette. Genf ma a szorgalmas polgárok városa, sok olyan feltünő jelenséggel mégis, amelyek a külföldi szemlélők számára mindenesetre érdekesek.

Az idegennek legelőször az tünik fel a genfi életben, hogy ott mindenki egyidőben dolgozik hivatalában, egy meghatározott időben étkezik és szórakozik. Ez a kimértség, ez a pontosság a pesti ember számára kezdetben szokatlan,

később egyre jobban érlékeli. Az általános pontosság alapja: a munkaidő egységes beosztása.

Jellemző erre a kimértségre, hogy amikor a hirdetőoszlop villanyórája 8-at mutat, szinte varázsütésre kiürülnek és elnéptelenednek az utcák. Praktikus ötlet — ajánljuk a pesti illetékesek figyelmébe — a hirdetőoszlop belsejében elhelyezett telefon-fülke.

Ilyenkor jelenik meg a takarékos genfi háziasszony kedvenc bevásárlási helyén s a piacon. A háztartási alkalmazott fényüzésnek számit már Svájcban is (órabére 1 frank!). A bevásárlás megkönnyitésére szolgál a kerekeken futó fonott kosár, amelyet a háziasszony maga után huz az utcán. Az üzletekben általában minden kapható, akárcsak „békevilágban", de csak korlátozott mennyiségben és lényegesen magasabb áron. Az élelmiszerek szétosztása aprólékosan kidolgozott jegyrendszer alapján történik.

Jellemző erre a szigoru beosztottságra, hogy a cukrászdákban elfogyasztott sütemenyért is liszt-, illetőleg cukorjegyet kérnek. Ugyancsak jegyet kell leadni a nyalánkságokért, lekvárért, befőttért, viszont jegy nélkül kapható a burgonya, a zöldségféle és mindenféle gyümölcs.

A nagy áruházak kirakata gazdag és választékos. Szebbnél-szebb anyagok gyönyörködtetik a vásárlót. Első pillanatra azt hinné az ember, hogy háboru előtti, valódi gyapjuanyag hivalkodik a kirakatban, azonban csakhamar meggyőződhetünk róla, hogy a tetszetős kelme, a tarka imprimé — Svájcban is pótanyagból készül. A svájci textilipar fejlettségének köszönhető azonban, hogy ezek a termékek, kiállitás és tartósság dolgában fel-

veszik a versenyt a régi, békebeli anyagokkal. De ezek is csak jegyre kaphatók, akárcsak a börtalpu cipők. Nagyon divatos és felkapott azonban a parafatalpu cipő és a szandál, kivált a hölgyvilág körében.

A békebeli Genf, nemzetközi szerepének megfelelően, a szórakozóhelyek városa is volt. Ezek közül — az idegenforgalom összezsugorodása ellenére — még sok működik és látványosságaival vonzza a szórakozni vágyó idegent. Közülük a legdivatosabb a genfi tó partján épült Kursaal, választékos szinelőadások és teadélutánok szinhelye.

A genfi lányok kivételes alkalommal is kerékpáron érkeznek, virágdiszes, elegáns hosszu ruhákban. A Kursaal foyer-ja mellett a hölgyek kerékpárjainak megőrzésére külön csarnokot rendeztek be.

Este tiz órakor azonban Genfben is — elsötétitenek. A Saléve, mint egy fekete bástya rajzolódik a sötétbe borult város hátterére. Hatalmas árnyéka őrködve borul a békés álomba szenderült városra.

Genf valóban megérdemli ezt a „viszonylagos" békét és nyugalmat. Hiszen ő adott szállást a „nemzetek közötti békés együttmüködés" első — kisérletezőinek.

Biztos siker, gyors eredmény, ha hirdet a Nemzeti Ujságban

A VÉGSŐ ÁLDOZÁS

irta: THURZÓ GÁBOR

Milyen hosszuk az éjjelek, a nappalok, amióta Fra Pasquale nem hagyhatja el a szalmazsákját! A klastrom kihalt csöndje megéled, az öreg deszka-padkák ropognak, a vörös hegyeken szüntelenül perceg a homok, mintha láthatatlan szél hozná és vinné a tájat, mintha semmi sem lenne állandó. Fra Pasquale ugy érzi ebben a különös éberségben a közeledő halál édességét, mint a fölsajgó gyermekkori emlékeket. Valami mondhatatlanul fájdalmas, visszahozhatatlan és mégis diadalmas van ebben az érzésben, a fráter szive nem tudja értelmével határok közé fogni. Eloszlik néha, később forróra sürüsödik s csak a vágy állandó, szeliden és makacsul korbácsoló: nem élni már! Itthagyni a klastromot, a vörös hegyeket, a kapus-cellát és menni, menni! Csupa szürke már Fra Pasquale feje, minden megváltozott körülötte, csak a Jézus utáni vágy izzó, olthatatlan és ifju benne még mindig.

Fra Sierra türelmetlenül virrasztja át mellette a napokat. A fiatal, sovány testvér szótlanul nézi a beteg öreget, talán világon sem volt még, amikor Fra Pasquale először lépte át a klastrom küszöbét, nem is sokat tud róla. A csodák, amelyek körülveszik hirét, hihetetlenek. Fra Sierra talán soha meg nem érti őket.

Gyül a hajnal. Fra Sierra felnyitja a cella forgó ablakát, kint lassan kékül az ég, a vörös hegyek vonala fölött vékony, hosszukás lila felhők állanak rezdülés nélkül, a táj még vázlatos, nyak. Csak a hüvösség biztos, a párás hajnali hüvösség.

A haldokló fráternek tiszta, éber a szeme a halvány derengésben, macskaszürke haja csapzott a betegség nyirkától, a hajnali levegő tétova szinei valószinütlenül veszik körül. Negyven éjjel és negyven nappal telt már el betegsége óta.

— Nyisd ki testvérem az ablakot. Látni akarom mégegyszer a hegyeket, a falvakat.

Fra Sierra türelmetlen, álmos. Ki kivánhatja tőle a szakadatlan virrasztás engedelmességét?

— No már, Fra Pasquale, látod még eleget. Csak meghülsz, ha kinyitom.

— Nem látom többet, testvérem, soha nem látom többet. Még egy reggel jön el, de az estét már nem látom. Nem alkonyt látok ezentul, testvérem, hanem hajnalt: Ó, milyen hajnalt!

Fra Sierra nyügösen megy a szalmazsákhoz, leül a szélére, a hátánál föltámasztja kicsit Fra Pasqualét. Az ablakban lassan mind világosabb kék lesz a táj, kiszöknek a házak fehér falai, fellobban a cipruszok zöldje. Hazai táj, földi táj... Fra Pasquale szeme könnyes: itt élt és itt hal meg, mennyi emlék szál föl minden kőből! A koldusutak az agávék mellett, a házak gyötrött vénei a forgóablak előtt, a templomajtón besütő tikkadt, száraz hőség... Ó, a hazai táj!

Az első harang szólal meg, a hajnali officiumra. Üveges és éles ez a hang is. Fra Sierra megkönnyebbülten ereszti vissza a haldoklót, — végre mehet már ebből a szük, kelletlen engedelmességből az Ur Jézus elé. Csuhája ujjába rejti a kezeit, halkan csukódik mögötte az ajtó, a vak folyosón klappognak a papucsok a kórus felé, valahol a kusza, félhomályos folyosók torkában repdes az örökmécses. A testvérek együtt ülnek, fejükrehuzott csuklyában, körmükön gyertyával, a padokban. Sötét a templom, lebegnek a kurta gyertyalángok. Padre Ximenez morzsolja a szavakat, maga elé néz, néha végigfut a szeme a testvéreken, az egyforma arcokon, szent Ferenc gyermekein és másain és amikor elapad az officium, hirtelen élesen látja maga előtt Fra Pasquale üres helyén a haldokló testvért. Hihetetlen és káprázó a kép. Padre Ximenez nem látta bejönni a frátert, egy pillanattal előbb nem volt ott és egy pillanat mulva már nincs is ott. Rekedtesen szakad föl belőle a megdöbbent szó, nem érti a hangját, amely közömbös és száraz mégis:

— Oremus et pro fratre nostro Pasquale...

Fölcsap a haldoklóért a könyörgés, zugva és megilletődve, mint haldokló ágya mellett a könnyek. Ahogy a megkonduló kapu zajára Fra Sierra kisiet, még a klastrom-kertben is hallja az ütemes imádságot. A kapuban hideglelős a hajnal, a hold még látszik, vékony, elfoszló, nem világit. A faluból jött föl az öszvéres ember, tejet hozott. Fra Sierra házsártos, mindenki zaklatja, egyetlen officiumot végig nem imádkozhat, amióta Fra Pasquale mellett dalakodik, amióta helyette ellátja. Nem érti meg a világ, hogy az imádságot nem zavarhatja a rideg valóság? Hogy a lélek elsüppedni szeret és nem menekülni? Lezöttyenti a hannákat, a kertben megindul a kut körül a vizethuzó vén ló, meg kell megint nézni Fra Pasqualet, él-e, hal-e, hiszen szivós, mint a gyalogfü, el nem fojtja, le nem tiporja senki sem.

A cellában ködös világosság uszkál, amikor zsörtölődve, szélesen seperve csuhájával, belép. Mérgében először azt sem tudja, mit szóljon: — Fra Pasquale a földön fekszik, a nyirkos agyagpadlón, csuklyáját arcára huzta, keze a csuha ujjában, lábát kinyujtotta és arca a sarkig kitárt ablakon néz kifelé, tárt, rettenetesen távoli szemekkel.

— Megbolondultál, Fra Pasquale? Meg akarsz halni, azért csinálsz ilyeneket? Hogy az ördögbe szállhattál le az ágyról?! Szedd föl magad szépen. Nyugta nem lehet tőled az embernek.

Fra Pasquale nyugodt és mozdulatlan:

— Szádon az ördög van, testvérem, jaj neked, ha a szivedben is az ördög.

— Kelj fel szépen, — Fra Sierra kicsit megütötten, sajgó arccal nyul le hozzá, türelmetlen kezei zavartak. — No, ne makacskodj.

— Szent Ferenc, a mi atyánk is a földön halt meg, Fra Sierra. A föld nagyon jó, aki a földön él, meglátja Istent. Nagyon jó embernek lenni, Fra Sierra, és szeretni a földet! Én megcsókolnám a földet, Fra Sierra, és ugy adnék hálát, hogy ember lehettem.

Most már egészen könnyü Fra Pasquale. Lábán, kezén, homlokán a szent kenet fénylik tompán, kint egyre jobban világosodik, a szürkés ég mind teltebb és melegebb lesz, a hajnali hüvösség is békésebb. Hátán a föld hidegét érzi. Ó, milyen megnyugtató a föld, amely tartott, amely most befogad, amelynek része leszek, mert a része voltam idefent! Megérti ezt valaha szegény Fra Sierra? Bárcsak megérthetné, boldog lenne. Az éberség után ismét kuszább a körülvevő valóság. Fra Pasquale a mellén érzi, mint egy ereklyetalizmánt, a világot, a messzeség felszivódott, a tiszta acélos reggeli kék olyan, mint a tej, a feloszló érzékek kábulata édes és sugalmas. Fra Pasquale nem hall már semmit, nem lát már homályos foltoknál többet.

Jézus, Jézus, Jézus, — visszhangzik a fülében s most mint akit egyszerre ránttottak egy lelepleződő iszonyu valóság elé, remeg a félelemtől. Futni szeretne, szivét összefacsarja a verejtékes iszonyat, a büntudat vádja, nézi a fráter mozdulatlan, távolodó arcát, a forgó-ablakon kopognak, ekkor hirtelen elfordul összeszorult, semmibe hulló szivvel, kitépi magát e cella varázsából és szalad Padre Ximenezhez. A kertben megáll a munka, a vékony harang szólani kezd, a testvérek ijedten és elvarázsolva néznek föl, mert senki, teremtett lélek nincs a toronyban, a harangok maguktól szólanak. Fra Sierra felveri a sekrestyét, a gyóntató székeket, kifut az oltárhoz is. A folyosó megtelik testvérekkel, csak Padre Ramon nem mozdulhat az oltártól, miséjét megkezdte, egyre mélyebbre merül a csoda áramába. A klastrom ott sereglik Fra Pasquale szalmazsákjánál, a harang egyre szól, Fra Melitone keresztet vet, mert a suhanó halál kaszája akadt a harangkötélbe...

— Szólj valamit hozzánk, Pasquale...

Csönd van, hallgatnak a folyosók, Fra Pasquale maga elé néz, a szeme éber és látó, a testvérek mozdulni sem tudnak a szent iszonyattól, a sarokban, a forgóablak tégla-forgójában Fra Sierra megbabonázva mered a mozdulatlan kép felé. A fehér ajkak mozognak, a testvérek hallják, hogy Jézus, Jézus, édes Jézus, felhők szaladnak az égen, árnyékuk végig siklik a vörös hegyeken. A templomban, amely láthatatlanul buvik meg a folyosók utvesztőjében, megszólal a csengetyü. A testvérek letérdelnek, valaki a halottas zsolozsmát kezdi meg, a templomban ismét csengetnek a Kenyér-felmutatáshoz, és a testvérek nem hisznek a szemüknek, mert álom, különös, érthetetlen varázslat, hogy a mozdulatlan Fra Pasquale lassan, engedelmesen fölemelkedik a szalmazsákról, ajka megnyilik, a szeme üdvözülten ragyog.

— Édes Jézus, én édes Jézusom.

És a reggelből előtünik Padre Ramon két keze magasba tartja az ostyát, sugarak áradnak belőle, a két kéz Fra Pasquale felé közeledik, mintha lebegő galamb lenne. Padre Ramon arca elmosódott és valóságos vizió, a cellában a testvérek rebbenni sem tudnak a csodálattól, leszögezve merednek Fra Pasqualera, aki az ostya felé nyujtja a kezét, szinte elszakad a földtől és elindul valami láthatatlan lépcsőn fölfelé. A testvérek még mindig megkövültek, nem értenek semmit, de valahogyan nem is kell érteni semmit, nem is kell szólni, nem is kell hódolni. A látomás eloszlott, Fra Pasquale csukott szemekkel hanyatlik vissza két keze a takarón, és a testvérekből mint valami nehéz, érthetetlen, próbára tett sóhajtás, szakad föl a kegvetlen boldogság.

Filléres HIRDETÉSEK

Apróhirdetéseket felvesz a központi kiadóhivatalon kivül a KSV fiókkiadóhivatala: „Christophoros" Utazási és Menetjegy Iroda, IV., Kossuth Lajos-utca 5. szám alatt, hiretőirodák és dohánytőzsdék.

Minden szó hétköznap 20 fillér, — Vasárnap 25 fillér. — Első és vastagabban szedett szavak duplán számitanak. Legkisebb hirdetés 10 szó. — Állást keresők 50 százalékos engedményben részesülnek. Keretes hirdetések millimeter sora hétköznap 30 fillér, vasárnap 40 fillér.

Házasság

TÁRSASÁG HIÁNYÁBAN ezuton keresem komoly férfi ismeretségét, házasság céljából. Csinosnak mondott, karcsu, barna, állásban lévő r. k. leány vagyok. „Otthonra vágyom" jeligére a kiadóban. 6348

URICSALÁDBÓL való, rk. vallásu, csinos, dunántuli tanitónő, teljesen berendezett háztartással; ismeretség hiányában házasság céljából levelezne; vallásos, csinos, félrevonult életet élő gazdatiszttel 36—42-ig. Levelek „Édes anyaföld" jeligére főkiadóba. 6365

Háztartás

PLEBÁNIÁRA ajánlkozik augusztus 1-re **HÁZVEZETŐNŐ**, középkoru, ki papiháznál hosszu évekig volt. Ugy a háztartás, mint a gazdaság vezetésében teljes jártassággal bir. Cim a kiadóhivatalban. 6363

JÓLFŐZŐ, a háztartás minden ágában perfekt jobb nő, háztartás vezetését, idős egyén gondozását vállalná. Mégkeresést „Szorgalmas" jeligére a főkiadóba kér. 6820

FŐZŐHÁZVEZETŐNŐ elhelyezkedne plebániára, magános nagyobb háztartásában. Baromfinevelésben, tejkezelésben jártas. Cime: Hugyecsek Zsóka, Nagytétény, Plebánia. 6855

Vétel — Eladás

RÁDIÓVEVŐT ötlámpástól, egyenváltóst **PRIVÁTTÓL VESZEK.** V. Gy., Kálvin-tér 8., II. 16.

Keresek és kinálok

nagyszámu megbizóim részére Pest és környékén **HÁZ és TELEK INGATLANOKAT**, továbbá az ország egész területén **MEZŐGAZDASÁGI ÉS SZŐLŐBIRTOKOKAT. NAGY IRODA.** Baross-tér 17 Telefon: 424—373.

Ruházat

HASZNÁLT ruhát magas árban vesz Morgenstern Ruházüzlet, Kazár-u. 11. Telefon: 310—965. Hivásra jön. 3960

HASZNÁLT RUHÁT, egyenruhát mindenféle legmagasabb árban **VESZÜNK. SCHMERGEL** ruházüzlet, Rottenbiller-utca 37. Telefon: 422—269. Hivásra jövünk. Eladás vétel csere.

Tökéletes szabásu
BUNDÁT
PILAT SZÜCSTŐL, Budapest IX., Ferenc-körut 32., II. emelet

Vas- és rézbutor

GYERMEKKOCSI, gyermekágy, babakocsi, gyermekszék legolcsóbban Prohászka gyárból, Gróf Zichy Jenő-utca 46. Fiók: Üllői-ut 7.

Magánnyomozó

SZABÓ ÖDÖN legolcsóbb
MAGÁNNYOMOZÓ
Rákóczi-út 47. Telefon 130—571.

Irógép

TRIUMPH irógépek magyarországi vezérképviselete Edes és Decsy, Budapest Akácfa-u 13 Telefon 223—624.

Különféle

Azonnal is szállit
DUPLAFALU
Weekendházat: HERKULES
Mérnöki inspekció d. u. 3—6-ig Wesselényi-u. 2., IV. 1. T.: 229-852.

SZÉP TELEK szőlő gyümölcsössel eladó. Ugyanott **LAKÁS** uj házban kiadó. Cim a Chirstophorosban, Kossuth L.-u. 5. 6370

OLAJFESTMÉNYEK, festőállványok, berendezési tárgyak elhalálozás miatt sürgősen eladók. Döbrentei-u. 8. Festő-műterem. 6876

Hivatalosan kiutalt
anyag bérlonását
vállalja háziipari fonoda. Érdeklődések: „Rokka" jeligére Tenzer hirdetőbe, Szervita-tér 8.

Vendéglői-, kávéházi berendezések

Vendéglői berendezések: SÖNTÉS, PULT, JÉGSZEKRÉNY, ASZTAL, kugilfelszerelés, kerti butor, stb. FRIED, Király-utca 44.

Tele

GYÜMÖLCSFACSEMETE és szőlővessző szükségletét már most biztositsa Hodács növényiskolák, Budapest III., Flórián-tér 3. 6878

Társ

URI KÖRÖK
Keresztény tőke
Társulhat
Pénzét
gyümölcsöztesse
1000 PENGŐ UTÁN
havi 30—60 pengő haszonnal
KÖSSÖN
Csendes társulást
Tőkekereslet
1000—4 millió P-ig
Pénzre födözet van
Előköltség nincs
TŐKÉT KERESNEK
Gyümölcsüzlet, exportcég, vidéki filmszinházhoz, játéküzemhez, hordógyárhoz, cipőgyárhoz, fakereskedésbe (vagon van), szanatóriumhoz, öröklakásokhoz, szappangyárhoz, reprizfilmekhez, stb.

Korszakalkotó szabadalmakhoz,
édesiparhoz, tömegcikkgyártó üzembe, margaringyárhoz, rézgálicpótló-üzembe, csillámpalabányához, szénbányához, stb.

Eladó—átadó
üzletek, üzemek, házak, földek, stb. kaphatók.

Áruba fektesse pénzét
üzletkötéseinkért felelősséget vállalunk.

Forgalmi iroda
Rákóczi-ut 61., III. em. 6.

Vegye meg a
KÉPES KRÓNIKA
legujabb számát
Ára 24 fillér.

Hangszer

Olcsón jó hangszer
Sternberg
Rákóczi-ut 68.

Vennék zongorát,
pianinót, harmóniumot vidékről is. Mendölné, Bezerédy-utca 10. Telefon: 140—352.

TANGÓHARMONIKA, ZONGORA, HEGEDŰ
REMÉNYI Király-utca 58. legolcsóbb.
Ingyen árjegyzék

Zongora

VENNÉK ZONGORÁT vagy **PIANINÓT** sürgösen. Telefon: 11-50-34. Pozsonyi-ut 1. Virágüzlet. **VIDÉKRŐL IS.** 6303

VENNÉK ZONGORÁT vagy **PIANINÓT** sürgösen. Tel.: 115—934. Pozsonyi-ut 1., virágüzlet. **VIDÉKRŐL IS.** 6879

Vásároljon a forrásnál!
Az ország egyetlen zongoragyára
MUSICA
VII., Erzsébet-körut 43. (Royal) Telefon: 222—282.
ZONGORÁK, KIS PIANINÓK GARANCIÁVAL.
BÉRLET, CSERE, VÉTEL, JAVITÁS, HANGOLÁS.
Kérjen díjmentes ajánlatot!

Németbirodalmi pianinók és zongorák
ajak es használtak, alkalmi vételek **Grimm** mesternél. **József-körut 65. szám**

ZONGORÁT
VAGY PIANINOT sürgősen vennék **VIDÉKRŐL IS**, ár, gyártmány közlésével. Stroki, Aréna-ut 9., földsz. 2. Telefon: 223—370.

TIPOLD
RÁKÓCZI-UT 61.
(Divatcsarnokkal szemben).
Zongorák, harmóniumok nagy választékból olcsón. Vétel csere. Keresztény cég.

EHAL Andrássy-ut 15. sz.
Legnagyobb keresztény vállalat Zongorák harmoniumok. Eladás, vétel, kölcsönzés.

FIGYELEMBE ajánlom **RÁKÓCZI-UT ÖTVEN. ZONGORATEREMET.** Rengeteg zongora, pianino vásárolható feltünő olcsón csekély részletre is. 3859

Lakberendezés

Fotelágy
ujdonságok (nem műrostos) **ZAVODSZKY** kárpitosnál, Sip-utca 4. szám. (Rákóczi-utnál.)

BUTOROK
KOVÁCSNÁL, Izabella-utca 15. Hálók, kombináltszobák, kárpitosáruk, konyhák, olcsón. Nagy választék. Fizetési kedvezmény!

LÁSZLÓ BUTOR
MEGBIZHATÓ ÉS OLCSÓ
JÓKAI-U 6.
BEJÁRAT AZ Ó UCCÁBÓL

ÉVA ÁGY
Fotelágy és kétszemélyes kanapéágy. Egy mozdulattal nyithatócsukható. VII., Alpár-utca 10. Telefon: 428—669. 482

10 RAKTÁRBAN
100 KÉSZITŐ
1000 BUTORA
Universal
MŰBUTOR-, IRODABUTORGYÁR
VII., WESSELÉNYI-U. 8.
Telefon: 226—692, 226—692.

ELADÓ 2 borovifenyő-szekrény, ágy, divány, éjjeliszekrény, pálma. Bánffy-utca 3. 6862

Butor és Textil
ker. R. T. VI., Liszt Ferenc-tér 5. Hálók, ebédlők, kombináltak, teljes lakberendezések. Irodabutorok. Kedvező fizetési feltételek. Vidékre árajánlatot küldünk.

Fotelágy Rekamié
nagy választék, szolid árak. Készitő: Nagymező-u. 27. kárpitos.

jó befektetés:
ÉBNER BUTOR
VIII. KARPFENSTEIN-U 2/A

ELADÓ 2 borovi fenyő-szekrény, ágy, divány, éjjeliszekrény, pálma. Bánffy-u. 3. 6862

Szőnyeg

PERZSASZŐNYEGET veszek legmagasabb árban. Sternberg, Dob-utca 2. Telefon: 223—970.

MAGYAR perzsát készitőnél vásároljon! Más helyen lerakatunk nincs. Ügynököt nem tartunk, eladás kizárólag **Ferenciek-tere 3., udvarban.** Békésszentandrási Háziipari Szövetkezet. Tel.: 183—602.

Nyaralás

MÁRIA ÜDÜLŐ
BALATONLELLE
Keresztény uri középosztály ideális, kedvelt nyaralóhelye. Saját, gondozott 50 méteres strand. Modern, folyóvizes szobák. Fürdőszobák. Jelenleg is elsőrangu konyha! Szolid árak. Pensiórendszer napi háromszori étkezéssel 12.— pengőtől. Zongora, rádió, gramofon, sportlehetőségek. Csak előzetesen tett rendelésre biztosithatunk megfelelő ellátást és kényelmes üdülést. Bővebb értesitést nyujt levélben: **MÁRIA ÜDÜLŐ, BALATONLELLE** Telefon: 59.

FALUN, árnyas kertben 1—2 szoba konyhahasználattal nyaralásra kiadó. Artéziforrás 5 percre a lakástól. Baross-u. 77., I. 1. 6733

Verbőczy jogi szeminárium
mindenféle jogi vizsgákra, államszámviteltanra is előkészit. **Legujabb jegyzeteit bérbe is adja** méltányos feltételek mellett. Budapest IX., Üllői-ut 3 T.: 187—689.

Szemüveg

KANCSALSÁGOT javító szabadalmazott szemelzáró orvosi előirásra gyermekeknek. Kizárólag **OPTIFOT** látszer és fotoszaküzletben, VI., Teréz-körut 48. Kérjen ismertetőt.

Expressz fotó
Váci-utca 19. 3 kép 2.50 pengő

Lakáskorlát

LAKÁSAI tükörfényessé és fényregmentessé teszi Grebenár Károly ablak- és lakástakarító vállalata Budapest XI. Tengernagy-utca 5. Ugyanitt tiszta méhviaszból készült beeresztő krém kapható. Telefon: 259—189.

Kikiáltási ár pengőben

1139. MAGYAR TUD. AKADÉMIAI ALMANACH 1861-RE. Pest. 8r., fve . . . 1.—

1140. M. TUDÓS TÁRSASÁGI NÉVKÖNYV 1846-RA. Buda, Egyetem. 8r., fve. er. borítékban . . . . . 2.—

1141. MAIER, JOH. CHRISTOPH, Beschreibung von Venedig, Leipzig, 1795. 8r., 4 kötet, csinos félbőrkötésekben. Egy. rézm. címképpel (mely a Szent Márk-templomot ábrázolja), egy rézm. vignettel és sok hajt. rézm. melléklettel (térképek, costume-képek stb.) . . . 24.—

1142. MAILÁTH, JOH. GRAF, Geschichte der Magyaren. Wien, 1828—29. I—III. kötet. Fűzve. Kőrajzú térképmellékletekkel . 3.—

1143. MAILÁTH KÁLMÁN JÓZSEF GR., A Mailáth-család tragoediája. Bpest, 1883. K. 8r., fve . . . . . 1.—

1144. — —, A Mailáth-család tragoediája. Bpest, 1883. K. 8r., fve . . . . . 1.—

1145. MAILATH, KOLOMAN GRAF, Ungarn und die Centralisation. Leipzig, 1850. 8r., fve, er. borítékban . . . . . 2.—

1146. MAILLET, M. DE, Teilliamed ou entretiens d'un philosophe Indien sur la diminution de la Mer. A La Haye, 1755. K. 8r., 2 kötet, fbőrktsek . . . . 3.—

1147. MAINTENON, MME DE, Lettres. Précédées de sa vie. Paris, 1806. 8r., 6 kötet fve . . . . . 16.—

1148. MAJORSZKY, JOANNES, Enchiridion antiquae geographiae. Budae, 1831. 8r., ppkts. aranymetszéssel . . . . . 4.—

1149. MAKO, P. S. I., Compendiaria logicae institutio. Vindobonae, Trattner, 1765. 8r., bkts . . . . . 2.—

1150. MALCOLM, JOHN, Geschichte Persiens. Übersetzt von G. W. BECKER. Leipzig, 1830. 2 kötet, fve . . . . . 1.—

1151. MANGEART, J—S, Souvenirs de la Morée. Paris, 1830. 8r., fve. Egy kőrajzú térképmelléklettel . . . . . 2.—

1152. MANGIN, CAROLUS, Notitia ordinum equestrium qui nunc florent. Pestini, 1837. 8r., ppkts . . . . . 3.—

1153. MANIFESTUMA, Ő Felségének az Ausztriai császárnak s a magyarok és csehek királlyának. Buda, Egyetem., 1813. K. 4r., fve . . . . . 5.—

1154. MANUEL, PIERRE, La police de Paris dévoilés. Paris, 1794. 8r., 2 kötet, csinos egyk. félbőrktsben. Egy rézm. érdekes képpel . . . . . 16.—

1155. MANZONI, ALEXANDER, Adelgis. Trauerspiel. Heidelberg, 1830. 8r., fve. MANZONI kőrajzú képével . . . . 2.—

1156. MARIOTTI, L., Italien in seiner politischen und literarischen Entwicklung. Leipzig, 1846. 8r., vkts. Címlapján JÓSIKA MIKLÓS BR. a neves író s. k. névbejegyzése, valamint gyűrűs címerpecsétje . . . . . 5.—

1157. MARIVAUX, Oeuvres de theatre. Paris, 1758. K. 8r., 5 kötet, ppktsek. Szerző rézm. képével . . . . . 5.—

Kikiáltási ár pengőben

1158. —, Der durch seine freymüthige Aufrichtigkeit glücklich gewordene Bauer, oder die sonderbaren Begebenheiten des Herrn von... Augspurg, 1760. Mit Kupfern. 8r., 6 rész egybekötve, ppkts . 4.—

1159. MARMONTEL, Contes moraux. S. l., 1768. K. 8r., 3 rész. 2 kötetbe kötve, egyk. csinos félbőrktsekben . . . . 3.—

1160. —, Belisaire. Vienne, Trattner, 1769. K. 8r., (rong.) fbőrkts. Egy rézm. címképpel 1.—

1161. —, Les Incas ou la destruction de l'Empire du Pérou. Francfort & Leipsic, 1777. K. 8r., 2 rész egybekötve, fbőrkts. Sok egészlapos rézm. képpel . . . . . 12.—

1162. MAROKKANISCHE BRIEFE. Frankfurt u. Leipzig, 1784. K. 8r., ppkts. Címvignettel . . . . . 2.—

1163. MARRYYAT, CAPT. C. B., A diary in America, with remarks on its institutions. Paris, 1839. 8r., fve, er. borítékban 2.—

1164. MARSH, HERBERT, Historische Uebersicht der Politik Englands und Frankreichs, von der Zeit der Conferenz zu Kriegserklärung gegen England. Leipzig, 1799. 8r., fbőrkts . . . . . 1.—

1165. MARSCH, HERBERT, Politique dévoilée de la France vis-a-vis de l'Angleterre. Londres, 1799. 8r., 2 kötet, fbőrktsek . . . . . 12.—

1166. MARSCHALL, C. F., Geheimnisse, welche um theure Preise verkauft wurden. Wien, (1820). 8r., fve . . . 2.—

1167. MARTIN, HENRY, La Vieille fronde. Avec vignette desinée par JOHANNOT. Paris, 1832. 8r., fve, er. borítékban . . 5.—

1168. MARTOSY MOROCZ FERENCZ, Franczia nyelvtan. Bécs, 1843. 8r., 2 rész egybekötve, vkts . . . . . 2.—

1169. MASKERADEN, oder Was euch beliebt. Leipzig, 1782. 8r., 4 rész 2 kötetbe kötve, ppktsek . . . . . 2.—

1170. MASSIAS, BARON, Napoléon jugé par lui-méme, par ses amis et ses ennemis. 1823. 8r., fve, er. borítékban . . . . 6.—

1171. MAYR, OTTO, Die Gestüte des österreichischen Kaiserstaates. II-ter Bd. 1., 4., 5., 6. Hefte. (Enthaltend: Die ungarische Privat-Gestüte.) . . . . . 5.—

1172. MÁRTON, JOSEPHUS, Lexicon trilingve Latino-Hungarico-Germanicum. Viennae Austriae, 1818. 8r., 2 kötet, (rong.) ppktsek . . . . . 5.—

1173. MÁTRAY GÁBOR, A' Nemzeti Képcsarnokot alakító egyesület alapszabályai. Pest, 1845. 8r., fve . . . . . 2.—

1174. —, A'Nemzeti Képcsarnokot alakító egyesület évkönyve 1845—51-re. I—VII. év. Pest, 1851. 8r., er. ppkts . . . . 3.—

1175. —, A'Magyar Nemzeti Múzeumban létező Nemzeti Képcsarnok ünnepélyes megnyitása 1851. sept. 8. Pest, 1851. 8r., er. ppkts . . . . . 2.—

Magyar Nemzeti Képeslap

pengőben Kikiáltási ár

1176. MAEHRLEN, J., Die Bedeutung der Eisenbahnen für den deutschen Zollverein. Stuttgart, 1842. 8r., fve . . . 1.—

1177. MEINERS, C., Briefe über die Schweiz. Wien, 1791. K. 8r., 6 kötet, csinos fbőrktsek . . . . . 12.—

1178. MEISSNER, A. G., Skizzen. Leipzig, 1783—88. K. 8r., 10 rész 5 kötetbe kötve, egyk. bőrktsekben. Egy-egy címrézmetszettel . . . . . 10.—

1179. MEISSNER, P. T., Handbuch der allgemeinen und technischen Chemie. Wien, 1819—29. 8r., 6 kötet, fve . . . . . 12.—

1180. MEISTER KLAS UND SEIN SOHN TRAUGOTT SCHESTER. Eine Geschichte aus dem vorigen Jahrhundert. Leipzig, 1780. K. 8r., 2 kötet, ppktsek. Egy rézm. címképpel . . . . . 2.—

1181. MEMOIRES ANECDOTES POUR SERVIR A L'HISTOIRE DE M. DULIZ. Fameux Juil Portugais a La Haye. Et la suite de ses Aventures, apres la catastrophe de celle de Mademoiselle Pelissier, Actrice de l'Opera de Paris. Londres, 1739. 8r., egyk. bőrkts. Egy rézm. képpel . . . . . 16.—

1182. MÉMOIRES SECRETS DE ROBERT COMPTE DE PARDES. Écrits par lui au sortier de la Bastille. Pour servir á l'Histoire de la derniére Guerre. S. l. 1789. 8r., egyk. fbőrkts . . 3.—

1183. MÉMOIRES SECRETS SUR LA RUSSIE, et particuliérement sur la fin du régne de Catherine II. et le commencement de celui de Paul I. Formant un tableau des moeurs de St. Péterbourg, á la fin du XVIII. siécle. Paris, 1800—2. 8r., 3 kötet, csinos egykorú félbőrkötésekben . . . . . 16.—

1184. MEMORIA LEOPOLDI II. APUD HUNGAROS. (A JOS. REVICZKY.) Pestini, 1802. 8r., fve. Rézbe metszett címlappal . . . . . 2.—

1185. MEMORIA LEOPOLDI II. APUD HUNGAROS. Pestini, Landerer, 1802. 8r., fve. Rézbe metszett címlappal . . 2.—

1186. MENDELSSOHN, MOSES, Philosophische Schriften. Troppau, 1784. K. 8r., 2 rész egybekötve, fbőrkts . . . . 2.—

1187. MENTOR. Erdélyi népkönyv. Közhasznú ismeretek tára. Szerk.: NAGY FERENC. I. kötet. Kolozsvár, 1842. 8r., fve, er. borítékban. GECSE DÁNIEL orvos-tanár kőrajzú képével . . . . . 2.—

1188. MERCIER'S NEUESTES GEMAELDE VON PARIS. Mit einem illuminirten Kupferstich, welches die Bastille vorstellt. Leipzig, 1789. K 8r., 2 kötet, fbőrktsek. A BASTILLE kézzel színezett rézm. képével . . . . . 8.—

1189. MERKANTILISCHE BEMERKUNGEN und Vorstellungen in Bezug auf das Königreich UNGARN mit den angränzenden Oesterreichischen Staaten betrachtet. Einer hochlöbl. in Kommerzwesen angeordneten Reichstags Deputation durch den Hungarischen Handelsstand der Pressburger, PESTER, OFNER, und RAABER Handelsleute im Monat Juny 1802. unterthänigst eingereichet. Pressburg, 1802. 8r., ppkts 16.—

1190. MERKWÜRDIGE SCHRIFTEN UND ANDENKEN DES PHILOSOPHISCHEN JAHRHUNDERTS. Europa, 1785. 8r., ppkts. Egy rézm. címképpel . 3.—

1191. MERY, ABBÉ DE, Traité de la véritable noblesse et des vertus. Paris, 1763. 8r., egyk. márv. borjúbőrktsben, hátaranyozással . . . . . 6.—

1192. MÉRY-BARTHÉLEMY, Waterloo. Au Général Bourmont. Orne d'une vignette dessinée par HENRY MONNIER. Paris, 1829. 8r.. fve, er. borítékban . . . . 5.—

1193. MES RAPSODIES OU RECUEIL DE DIFFERENS ESSAIS DE VERS & DE PROSE DU COMTE DE... Geneve, 1781. K. 8r., 2 kötet, egyk. csinos fbőrktsekben. A második kötet GR. ESTERHÁZY brigadérosnak ajánlva . . . 24.—

1194. MES RAPSODIES, OU RECUEIL DE DIFFERENS ESSAIS DE VERS & DE PROSE DU COMTE DE... Geneve, 1781. 8r., 2 rész egybekötve, ppkts. A második rész GR. ESTERHÁZY brigadérosnak ajánlva . . . . . 20.—

1195. MESTERHÁZY JÓZSEF (MESTERHÁZI), Váltójogi gyakorlat kereskedési s csődületi törvénykezéssel. Pest, 1840. 8r., fve . . . . . 3.—

1196. METASTASIO, PIETRO, Opera. Venezia, 1813—16. 12r., 8 kötet csinos egyk. fbőrktsekben . . . . . 16.—

1197. MEURSIUS, JOANNES, Elegantiae Latini sermonis, seu aloisia Sigaea Toletana de arcanis Amoris et Veneris. Adjunctis Fragmentis quibusdam eroticis. Londini, 1782—4. 12r., 2 kötet, egyk. fbőrktsek. Rézbe metszett címlapokkal és egy rézm. címképpel: Judicium Veneris . . . . . 16.—

1198. MEYER, JOS. CARL., Vollständige Recept-Taschenbuch zur neuesten österr. Pharmaköpie. II-te Abth. Güns, 1836. 12r., ppkts . . . . . —.50

1199. MÉSZÁROS LÁZÁR, Emlékiratai. Közrebocsátja SZOKOLY VIKTOR. Pest, Ráth, 1867. 8r., 2 kötet, fve . . . . 4.—

1200.—, Külföldi levelei és emlékirata. Közrebocsátja SZOKOLY VIKTOR. Pest, 1867. 8r., fve . . . . . 2.—

VISSZAMARADT TÉTELEK ÚJRA ÁRVERÉSRE KÉRHETŐK!

(Az anyag II. része ez év szeptember havában kerül árverésre.)

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ: DR. KOLOSSVÁRY MIKLÓS H. VEZÉRIGAZGATÓ.

Stádium Sajtóvállalat Rt., Budapest. — Felelős: Győry Aladár igazgató.

1899. évben. kor.

Okmánybélyeg-pályázat:
- Csizik Gyula, I. pályadíj ... 300
- Dörre Tivadar, I. pályadíj ... 300
- Helbing Ferenc, I. pályadíj ... 300
- Flesch Miksa, II. pályadíj ... 150
- Marsi Ferenc, II. pályadíj ... 150
- Obendorf Gusztáv, II. pályadíj ... 150

Mercur-bankház plakát-pályázat:
- Helbing Ferenc, I. pályadíj ... 200

Goldberger-féle cimke-pályázat:
- Pfeiffer Helmann I. pályadíj ... 300
- Helbing Ferenc, II. pályadíj ... 200

Párisi kiállítási katalógus címlap-pályázat:
- Maróti Géza, I. pályadíj ... 500
- Weisz Gyula II. pályadíj ... 250
- Helbing Ferenc, III. pályadíj ... 150

Orsz. Iparegyesület, oklevél-pályázat:
- Petridesz János, I. pályadíj ... 300
- Prenoszil Sándor, II. pályadíj ... 200

Petőfi művei, dísztábla-pályázat:
- Horti Pál, pályadíj ... 200

Brázay-féle sósborszesz plakát-pályázat:
- Pfeiffer Helmann, I. pályadíj ... 200
- Sándor Béla, II. pályadíj ... 100

Lámpaárúgyár plakát-pályázat:
- Reichl Kálmán, pályadíj ... 600

1901. évben.

Kovácsolt csillár-pályázat:
- Árkay Aladár, II. pályadíj ... 300

Öntött fém tinta- és gyertyatartó-pályázat:
- Maróti Géza, I. pályadíj ... 400
- Beck Ö. Fülöp, II. pályadíj ... 300

Hálószoba-pályázat:
- ifj. Bodon Károly, I. pályadíj ... 400
- Raffay László, II. pályadíj ... 300

Révay cég díszbekötési tábla-pályázat:
- Bugát Imre I. pályadíj ... 200
- Förk Ernő, II. pályadíj ... 150

Magyar műhely és raktártelep r.-t. plakát-pályázat:
- Feld Imre, I. pályadíj ... 300
- Helbing Ferenc, II. pályadíj ... 200
- Maróti Géza, III. pályadíj ... 100

Cimbalom-terv pályázat:
- Förk Ernő, pályadíj ... 250

Ebedlő-terv pályázat:
- Raffay László pályadíj ... 400

1902. évben. kor.

Kereskedelemügyi miniszteri nagydíjjal járó oklevél-pályázat:
- Hegedüs László, I. pályadíj ... 600
- Hegedüs László II. pályadíj ... 400

Karácsonyi emléktárgy-pályázat:
- Hibján Samu és Horti Pál díj ... 200

Orsz. Gazdasági és cselédpénztár plakát-pályázat:
- Kollár Gusztáv, I. pályadíj ... 400
- Mühlbeck Károly, II. pályadíj ... 150
- Telkessy Valér, III. pályadíj ... 100

Konyhaberendezés terv-pályázat:
- Viegand Ede, I. pályadíj ... 300
- Pálinkás Béla, II. pályadíj ... 200

Képeslevelezőlap-pályázat:
- Pálinkás Béla, I. pályadíj ... 150
- Telkessy Valér, II. pályadíj ... 100

1903. évben.

Sportversenyeken kiadandó emléktárgyak-pályázat:
- Betlen Gyula, pályadíj ... 500

Falfestés mintapályázat:
- Pálka Pavlicsek Károly, pályadíj 200

Tanonc- és segédmunka kiállítási plakát-pályázat:
- Mosonyi (Pfeiffer) H. pályadíj ... 300

Trefort plaket-pályázat:
- Gaál István, I. pályadíj ... 500
- Berán Lajos, II. pályadíj ... 300

Legyező-pályázat:
- Dekáni Árpád, pályadíj ... 300

1904. évben.

Bútorvasalási terv-pályázat:
- Bauer Gyula, I. pályadíj ... 200
- Friedmann József, II. pályadíj ... 100

„Pesti Napló" könyvtábla-pályázat:
- Helbing Ferenc, pályadíj ... 200

Iskolaberendezés terv-pályázat:
- Löffler Béla, II. pályadíj ... 300
- Fehérkuthy és Dósa, III. pályadíj 200

Gyermekjáték terv-pályázat:
- Undi S. Mariska, I. pályadíj ... 100

Csempekályha-pályázat:
- Fehérkuthy B. és Dósa Lukács, I. pályadíj ... 200
- Fehérkuthy B. és Dósa Lukács, II. pályadíj ... 100

1905. évben. kor.

Szállodaszoba terv-pályázat:
- Hoepfner G. és Györgyi G., I. p.-díj 300
- Fehérkuthy és Dósa, II. pályadíj 200

Csomózott szőnyegpályázat:
- Lakatos Arthur, I. pályadíj ... 300
- Schuszlik Dezső és Oetzlberger István, II. pályadíj ... 200

Sodronyzománc díszítésű tárgy-pályázat:
- Muhits Sándor, I. pályadíj ... 400

Óraszekrény-pályázat:
- Menyhért Miklós, I. pályadíj ... 300
- Veszely Vilmos, II. pályadíj ... 200

Gerenday-féle levélpapirfej-pályázat:
- Barkász Lajos, pályadíj ... 80

1906. évben.

„Magyarország Műemlékei" c. könyvtábla-pályázat:
- Helbing Ferenc, I. pályadíj ... 300
- Veszely Vilmos, II. pályadíj ... 150

„Irgalomháza" bélyegpályázat:
- Földes (Feld) Imre, pályadíj ... 400

Képkeret-pályázat:
- Vágó Dezső, I. pályadíj ... 150
- Veszely Vilmos, II. pályadíj ... 100

A kereskedelemügyi miniszter érmével kiadandó oklevél (szűkebb) pályázat:
- Nagy Sándor ... 600

A kereskedelemügyi miniszter iparművészeti érme-pályázat:
- Berán Lajos ... 200

Fémipari tárgyak-pályázat:
- Muhits Sándor ... 300
- Meyer Antal ... 200
- Abt Sándor ... 200
- Petrányi Miklós ... 200
- Hazai Aladár ... 100
- Szabó Károly ... 100
- Buthy István ... 100

Bútorcsarnok plakát-pályázat:
- Vucák Mihály, I. díj ... 200
- Moldován Béla, II. díj ... 100

Bőrtárcák és bőrszékborítások pályázat:
- Megvásároltatott Oetzlberger István, Schuszlik Dezső, Karl Ernő és Payer Gizella pályaműve.

KITÜNTETETT IPARMŰVÉSZEK TÖRZSKÖNYVE.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 500 frankos iparművészeti állami aranyérmével kitüntetett kiállítók:

1897. évben Zsolnay-gyár, Pécs.
1898. „ Roth Miksa, üvegfestő, Bpest.
1899. „ Horti Pál, tanár, Budapest.
1900. „ Nem adatott ki.
1901. „ Faragó Ödön, felső ipariskolai tanár, Budapest.
1902. „ Nem adatott ki.
1903. „ Nagy Sándor, festőművész, Veszprém.
1904. „ Maróti R. Géza, szobrászművész, Budapest.
1905. „ Thék Endre, bútorgyáros, Bpest.

A kereskedelemügyi miniszter 2000 koronás állami iparművészeti nagy díját kapták:

1901. évben „Bútorcsarnok" szövetkezet, Budapest.
1902. „ Forreider és Schiller, vasművesek, Budapest.
1903. „ Dékáni-féle csipkevarró műhely, Halas.
1904. „ Izabella háziipari egylet, Pozsony.
1905. „ Tarján Oszkár, műötvös, Bpest.

A kereskedelemügyi miniszter által alapított állami érmet kapták:

1901. évben.

1. Forreider és Schiller, vasművesek, Bpest.
2. Tarján (Huber) Oszkár, műötvös, Bpest.
3. Torontáli Szőnyeggyár r.-t. Nagybecskerek.
4. Rainer Károly, asztalos, Szeged.
5. Első magyar üveggyár r.-t. Budapest.

1902. évben.

1. Mocsay József, asztalos, Budapest.
2. Hibján Samu, tanár, Budapest.
3. F. Fischer Jenő, porczellángyár, Herend.
4. Kovalszky Sarolta, műszövő, Német Elemér.

1903. évben.

1. Fischhof Jenő, bőrdíszműves, Budapest.
2. Jancsurák Gusztáv, rézműves, Budapest.
3. Simay Lajos, asztalos, Budapest.

1904. évben.

1. Máramarosi szövő és himző tanfolyam, Máramaros-Sziget.
2. Haraszti József, bronzöntő, Budapest.
3. Bányai Viktor, asztalos, Budapest.
4. Fekete Bertalan, vasműves, Miskolc.

1905. évben.

1. Reinhardt Fülöp, asztalos, Arad.
2. Horváth Károly, kályhás, Kaposvár.
3. Steiner Ármin és Ferenc, ércárúgyárosok, Budapest.
4. Vukovics és Kaufman, asztalosok, Bpest.

A Magyar Iparművészeti Társulat pályázatain pályadíjjal kitüntetett tervezőművészek.

1886. évben.

	forint
Porcellántányér-díszítmény-pályázat:	
Pásztor Sándor, I. pályadíj	100
Háry Gyula, II. pályadíj	50
Hollós Károly, III. pályadíj	25
Uhl Sándor, IV. pályadíj	25
Könyvtábla-pályázat:	
Hollós Károly, I. pályadíj	50
Nagy Lázár, II. pályadíj	15
Gyertyatartó-pályázat:	
Uhl Sándor, I. pályadíj	100
Klein Ede, II. pályadíj	50
Majolika asztaldísz-pályázat:	
Háry Gyula, I. pályadíj	100

1887. évben.

	forint
I. Ferenc József bronzszobor-pályázat:	
Strobl Alajos, pályadíj	250
Karperec-pályázat:	
Háry Gyula, I. pályadíj	100
Link Fülöp, II. pályadíj	50
Nagy Lázár, III. pályadíj	50
Díszszekrény-pályázat:	
Benczur Béla, pályadíj	150
Bronzszobor-pályázat:	
Loránfy Antal, pályadíj	500
Szent László érem-pályázat:	
Szárnovszky Ferenc, pályadíj	150

1894. évben.

	kor.
„Magyar Nemzet Története" könyvtábla-pályázat.	
Feuerlöscher Ármin, pályadíj	300

1897. évben.

„Magyar Iparművészet" címlap-pályázat:	
Horti Pál, I. pályadíj	300
Beniczky Margit, II. pályadíj	50
Székely Árpád, III. pályadíj	50
Förk Ernő, IV. pályadíj	50
Levélbélyeg-pályázat:	
Apáti (Abt) Sándor, I. pályadíj	400
Förk Ernő, II. pályadíj	200
Obendorf Gusztáv, III. pályadíj	200
Böhm János, III. pályadíj	100
Csizik Gyula, III. pályadíj	100
Pap Henrik, III. pályadíj	100
Thék-féle plakát-pályázat:	kor.
Vaszary János, I. pályadíj	150
Boros Rudolf, II. pályadíj	80
Förk Ernő, III. pályadíj	50
Sándor Béla, IV. pályadíj, elismerés	
Költők albuma, könyvtábla-pályázat:	
Helbing Ferenc, I. pályadíj	200
Horti Pál, II. pályadíj	100

Iparművészeti Társulat jelentésének melléklete 1906.

fontos, mert a műipar nemcsak művészetet ad, hanem iparcikket is és ha a közönség csak a jó, derekas munkát vásárolja, úgy ez befolyással van az egész iparművészet javulására, fejlődésére. A közönség az igazi munkatársa az iparművésznek.

Még egy reményt ad nekünk ez az új művészet. Azt, hogy nemcsak modern, a XX. századra való stílust ad, nemcsak időben közeledik hozzánk, hanem faji művészetet is ad: magyarrá válik. Nem lehet csodálni, hogy a múlt században nem volt magyar műipar. Hogyan fejlődött volna ki a mi vérmérsékünk, a mi eszünk járása mindenféle barok és rokokó cifraságban? Most azonban, hogy felszabadúltunk e régi és idegen nyűg alól, bátran remélhetjük, hogy a friss és szabadkezű művészet ki fogja fejezni a magyaros szellemet is. Semmi sem gátolja többé ebben a törekvésben. Művészeink buzgón és lelkesen iparkodnak feléje. Igazán csak az ő nagy munkatársuktól: a közönségtől függ, hogy akaratuk minden tekintetben tetté váljék. A közönség, amely a jó művészetet pártolja, egyúttal a magyar művészet istápolója.

Lyka Károly.

NEMZETI IPARMŰVÉSZET.

A szegedi kiállítás alkalmából a Magyar Iparművészeti Társulat a kiállítás látogatói részére egy emlékkönyvszerű díszes tárgymutatót adott ki. E füzet élén közöljük annak előszavát, K. Lippich Elek tollából. A tárgymutatóba ezen kívül Diner Dénes József, kitünő eszthetikusunk hosszabb tanulmányt írt Nemzeti Iparművészet címen, a mely három fejezetből áll, ú. m.: I. Az iparművészet nem fényűzés, hanem a népnek is dolga; II. A művészet az iparban; III. Az iparművészet mint nemzeti ügy. Sajnáljuk, hogy a nagyérdekű tanulmányt terünk korlátolt volta miatt nem közölhetjük egész terjedelmében. Mutatványul szolgáljanak a III. fejezetnek következő sorai:

Évek óta küzdök a nemzeti magyar stílusért és folyton és mindig azzal a kérdéssel találkozom, hogy mi és milyen a magyar stílus? A kik gúnyolni szeretnek, még azt is hozzáteszik: Talán stilizált tulipánokkal, ezerszépekkel vagy pávaszemekkel diszítsük a házainkat, a használati tárgyainkat és ruháinkat, a hogy azt a parasztmunkáknál látjuk, a melyeknek magyar a stílusa?

A gúnyolóknak azt felelem, hogy nem kell ezt a dekorativ stílust megvetni csak azért, mert eddig csakis a parasztoknál szokásos. Az evangélium is a szegényektől és nyomorultaktól ered és mégis a világ legnagyobb hatalmává lett, és ismeretes az is, hogy a népnyelv az irodalmi nyelv egyetlen fiatalító forrása, a mely nélkül ez utóbbi elsatnyulna és elpusztulna. Igaz, hogy még nagyon korlátolt ez a magyar stílus, még nagyon egyoldalú, semhogy annak a magyar stílusnak alapúl szolgálhatna, a melynek az egész magyar művészetet föl kell ölelnie. De mivel az idők folyamán szorosan hozzánőtt a magyar népjellemhez s mivel semmiképen sem halad a nyugoteurópai stílusok útján, ezt a stílust nagyon jól lehet felhasználni a jövendő magyar stílus segedelmeként.

A mikor az olaszok a XV. és XVI. században az olasz, a franciák a XVIII. században a francia és az angolok a múlt században az angol stílust megalkották, bizony nem mondták előbb, hogy a mi nemzeti stílusunknak ilyennek vagy amolyannak kell lennie, hanem csak saját kedélyükből és lelkükből merítettek munka közben, tekintet nélkül valamennyi stílusra. Ennek a szabad munkának nyomán azután olyan stílus támadt, a mely az illető nemzet szellemét, modorát, eszejárását és lényét művésziesen kifejezte, tehát a szó legjobb értelmében nemzeti stílus.

Magyar Iparművészet
1901. évf.

Ezen az úton kell haladnunk nekünk is. Nálunk is kell, hogy a művészek egyszerűen a kedélyükből és szellemükből merítsenek. Ha úgy lesz, akkor előbb, semmint gondolnók, meg lesz nemzeti stílusunk az iparművészetben is, a többi művészetben is.

Mert ha kulturszempontból mindnyájan kozmopoliták vagyunk is, mégis nyilvánulnia kell bennünk az éghajlatunknak, a földünknek, a nyelvünknek, a multunknak és a jövőre való terveinknek; szóval, mégis csak van nemzeti karakterünk. Ezt különféle jelenségből ismerhetjük meg.

Például festőink a 70-es és 80-as években egészen a düsszeldorfi és müncheni iskolák modorában festettek, szobrászaink sem tértek le a bécsiek és egyes északnémetek útjáról, építészeink pedig egyszerűen lemásolták vagy a történeti stílusokat, vagy pedig az új bécsi körútstílust.

Ha egymagukban veszszük műveiket, nem találunk bennük semmi magyarságot, mégis egészükben még a másolások és utánzatok is világosan különböznek a megfelelő külföldi munkáktól, a menynyiben mutatkozik bennök valamelyes magyar karakter.

Már most, ha ilyent látunk akkor is, a mikor az idegen befolyás dominál, vajjon mi lesz, ha ezt eltávolítjuk, ha tisztán csak magyar környezet, magyar mód, magyar karakter fog a művészeinkre hatni? Valamint hogy teljesen más a puszta a maga tanyáival és csárdáival, juhászaival és nyájaival, földjében és terméseiben mint egy német nemes-birtok, akár egy francia kastélybirtok, akár egy angol country-gazdaság.

Azt fogják kérdezni, hogy ki akadályozza meg művészeinket abban, hogy kedélyükből és szellemükből alkossanak, a helyett, hogy idegen példákat másoljanak vagy utánozzanak? Nem a külföldön szerzett műveltségünkben van az akadály, hanem egyes-egyedül a közönségünkben, a mely műalkotásokat vagy iparművészeti cikkeket megrendel és vásárol. És a hiba kivétel nélkül valamenynyiünkben rejlik: az udvarban, az államban, valamennyi társadalmi rétegben, felülről lefelé mindenkiben.

Festőinktől olyan képeket követelnek, a miket a külföldiekkel lehessen összehasonlítani; szobrászainktól olyan munkákat követelnek, a melyek múlt időknek, a renesszánsznak és a baroknak jellegét viseljék magukon; építészeinktől azt követeljük, hogy román, gótikus, renesszánsz, barok, bécsi vagy egyéb stílusban építsenek. Hát még az iparművészektől! Ha vevő az üzletbe jő, bizonyára vagy barok hálószobát akar vagy francia szalont, vagy angol ebédlőt, párizsi bronzot vagy francia bőrmunkát, ó-német kézimunkát, angol útikészletet. Az azonban nem szükséges, hogy a holmi az illető országokban készült legyen, csak az, hogy a megfelelő karaktere legyen. Ez a külföldi árúra való vágyakozás természetesen akkor is érvényesül, ha valamelyik vevő nem készen vásárolja bútorait vagy iparcikkeit, hanem a mikor azokat valamelyik honi iparművésznél rendeli meg. Akkor is többnyire franciásan, németesen, angolosan, belga módra vagy bécsiesen akar berendezkedni, de csak nagy ritkán magyarosan.

Minden magyar, a kinek szívén fekszik a nemzete, ennek fenntartása és fejlődése, köteles ez ellen harcolni. Ne higyje senki, hogy csak amolyan mellékes fényűzés a művészet, melyet, mint sok más kulturális ügyet, puszta frázissal le lehet tárgyalni. A művészet nem diszítése a kulturának vagy annak legszélsőbb, legfinomabb ágazata, hanem maga a kultura, az alapja, életereje, életfenntartó vére, a mint azt az emberiség története az őskezdettől fogva igazolja. A Magyar Iparművészeti Társulat sem akarja kinai fallal körűlvenni a magyar művészetet, sőt szívesen látja, ha művészeink a külföld művészeti és tehnikai fejlődésén okulnak. De megköveteli minden művésztől a kit pártol, hogy ezeket az idegen befolyásokat feldolgozza s a ma-

gyar lényeghez és karakterhez hozzáilleszsze.

De nemcsak az a feladata, hogy a művészeket a magyar művészetnek megnyerje, hanem az is, hogy a közönséget is, a mely támasza legyen az új demokratikus szépművészetnek, a magyar művészet táborába gyűjtse. Ezért rendez a társulat nemcsak a fővárosban, hanem a vidék kiválóbb városaiban is kiállításokat, a melyeknek nemcsak az a hivatásuk, hogy a közönség ízlését általánosságban fejleszszék, hanem az is, hogy a magyar nemzeti stílusnak, a magyar nemzeti művészetnek propagandát csináljanak.

Szegeden érzésben és gondolkodásban tősgyökeres magyar lakossághoz fordulunk. Bárha itt keletkezne olyan forgószél, a mely a magyar nemzetet minden idegen módtól, minden idegen jellegtől megszabadítaná. Csak akkor, ha ezt elértük, ha nemcsak a nyelvünk, a gondolkodásunk és érzésünk lesz magyarrá, hanem a munkáink és tetteink is, teljesülhet Széchenyi jóslata: „Magyarország nem volt, hanem lesz". Mert hadd mondassék meg még egyszer, hogy „Tettében él a nemzet, nemcsak a nyelvében."

Diner-Dénes József.

A SZEGEDI KIÁLLÍTÁS.

Az a rohamos fejlődés, a melynek Budapest a kiegyezés után színhelye lett, mintha az egész ország erejét fölszívta volna: vidéki városaink, a melyek közül nem egynek az élete a mult század derekáig jóval pezsgőbb volt, mint mai fővárosunké, fejlődésükben megakasztattak, sőt többnyire hanyatlásnak is indultak. A magyar faj életrevalóságának a fényes jele, hogy jóllehet a falusias Buda és Pest világvárosi konturjainak a megalkotásához és kitöltéséhez az egész ország java erőinek a közreműködésére volt szükség, alig két évtized mulva, hogy a más népek történetében is páratlan összpontosításnak megfelelően fejlődésükben megakadtak, vidéki városaink jórészt ismét talpra állottak, sőt fejlett városi élet keletkezett nálunk oly helyeken is, a melyek ilyennek történelmi viszontagságaink miatt évszázadokon át megszüntek volt színhelyei lenni.

Egész sorával dicsekedhetünk ma a vidéki városoknak, a melyek modern fejlődése ha egyelőre nem is versenyezhet, de lépést tart a fővárosával s a melyek külső élete nem kevésbbé eleven mint a hazánknál előrehaladottabb külföldi országok vidéki nagy városaié. Míg azonban ez utóbbiak zöme társadalmi és közgazdasági jelentőségén kívül kulturális szempontból véve is mindmegannyi jelentős gócpont, a mi vidéki városaink kulturális szerepe jóval jelentéktelenebb, mint a minő a fővárosunkéval helylyelközzel szinte vetekedő külső életüknek megfelelne.

Különösen a kultura legszebb virága, a művészet az, a melynek vidéki nagy városainkban alig van eddigelé tenyérnyi megmívelt talaja. Ennek oka ismét viszontagságos multunkban rejlik, mely művészeti hagyományainkat megsemmisítette. A korunk tehnikai haladásával karöltve fölburjánzott művészeti szurrogátumok nálunk ez oknál fogva nagyobb mértékben rontották meg a közízlést, mint bármely más nyugateurópai országban. Semmi sem természetesebb, mint hogy a magyarság a művészetet fölösleges fényűzésnek kezdte tekinteni s közállapotaink évszázadokon át oly súlyos voltánál fogva amúgy is rég fonnyadó virágai szinte végkép elhervadtak.

A modern magyar művészetet szinte mesterséges eszközökkel kellett megalkotni s mint jóformán egész modern kulturális életünknek, úgy ennek is mindmáig Budapest a kizárólagos színhelye. Természetes létföltéte: a közönség közszükségletképen nyilvánuló mű-

pártolása itt sem olyan, hogy egészséges és tartós fejlődésnek a kizárólagos alapjául szolgálhatna. Lelkes férfiak társadalmi buzgólkodásának, az államtól támogatott művészegyesületeink fáradhatatlan tevékenységének azonban sikerült elérni azt, hogy az általános közöny fővárosunkban megtört s a közönség és a művészet kölcsönhatása, az igazi művészi élet e legfontosabb jelensége, már is szembetűnő módon nyilvánul.

A főváros közönsége azonban még nem az egész magyarság, s bár ízlése, érzülete, fölfogása országszerte mértékadó, a vidéken is szunnyadnak erők, a melyek hathatós közreműködése esetén kulturánk tartalmasabbá válik. A művészet terén ez erőket eddigelé csak egyoldalúan aknázták ki, a mennyiben hol kisebb, hol nagyobb tehetséggel megáldott vidékiekből toboroztuk össze művészi gárdánk javát. Ez pusztán itt lelvén meg működésének a föltételeit, elenyészően csekély kivétellel Budapesten telepedett le s a főváros miliőjének, közönségének a hatása alatt áll, még akkor is, ha külföldi tanulmányait önállóan fölhasználva a vidékről merít tárgyat és hangulatot.

Ez az oka annak, hogy az igazat megvallva eddigelé csak budapesti művészetről beszélhetünk. Valóban magyar művészetről csak akkor lehet majd igazán szó, ha ennek mozgalmaiból az egész ország, a főváros és a vidék egyaránt, kiveszi részét, ha művészetünket az egész nemzet érdeklődése istápolja, fejlődését a körültekintő gondossággal helyes útra terelt közízlés irányítja.

A képzőművészetünk iránti érdeklődés országszerte való fölkeltésének s a közízlés javításának és fejlesztésének a legjelentősebb és legközvetlenebb hatású eszközei a vidéki műkiállítások. A festészet és szobrászat alkotásaiból a legutóbbi időkben a vidék nem egy városában sikerrel rendeztek ilyeneket. E siker élénk jele vidéki közönségünk nemesebb ideálok iránt való fogékonyságának s bízvást sarkalhatta a Magyar Iparművészeti Társulat vezetőit arra, hogy az irányításuk mellett dolgozó mesterek alkotásainak a javát az ország nagyobb vidéki városaiban bemutassák.

Művészi iparunk első vidéki kiállításának a színhelyéül Szeged városát szemlélte ki, az Alföld ez eleven, mozgalmas metropolisát, a mely egészséges, pezsgő társadalmi életén kívül, a kulturális tevékenység terén is nem egy fényes jelét adta annak, hogy tisztában van nagyvárosi jelentőségével s föladatával, a melyre a nemzet közjavának a gyarapításában, erkölcsi, szellemi és anyagi haladásának az előmozdításában hivatott.

Kiállításunk befogadására Szeged város közönsége, a mely művészi iparunk első vidéki debutje iránt előzetesen élénk érdeklődést tanusított, közművelődési palotáját engedte át, a melynek öt termében az Iparművészeti Társulat kebeléből kiküldött bizottság a szegedi képzőművészeti egyesület közreműködésével könnyen áttekinthető módon, ízléses és változatos csoportosítással helyezte el a javát annak, a mit mestereink a legutóbbi két év alatt az iparművészet terén alkottak. Az iparművészetünk jelen állását feltűntető s a lehetőség szerint művészi hatású intériőrök képében csoportosított munkákon kívül, a kulturpalota lépcsőházában iparművészeti iskolánknak a párisi kiállításon bemutatott mintagyűjteménye nyert elhelyezést. A kiállítás így a rövid, de annál küzdelmesebb múlt árán elért s külföldön is elismerést aratott jelen állapota mellett biztató perspektivát nyit iparművészetünk jövőjébe is.

Iparművészeti iskolánk gyűjteményének a részletes ösmertetésével e folyóirat ismételten is foglalkozott; beható méltatását ennélfogva bízvást mellőzhetem. A tárlat többi részében is sok az ösmert dolog, a mint hogy rendezői a kiállítás helyét és célját tekintve igen helyesen nem is kivánták mestereinktől, hogy merő újdonságokkal vegyenek részt

·KRÓNIKA·

MATTYASOVSZKY-ZSOLNAY TIBOR m. kir. kereskedelmi főtanácsost, a Zsolnay-gyár vezérigazgatóját, társulatunk választmányi tagját a Kormányzó Úr Ő Főméltósága a Magyar Érdemrend középkeresztjével tüntette ki azért a kiválóan értékes és eredményes munkásságért, amelyet mint a pécsi kereskedelmi és iparkamara miniszteri biztosa fejtett ki a közélet terén.

Nagy örömmel fejezzük ki Mattyasovszky-Zsolnay Tibornak e helyütt is legjobb szerencsekívánatunkat. Olyas valakit ért ez a magas kitüntetés, aki egy életet betöltő munkásságával arra mindenképen méltónak bizonyult.

IPARMŰVÉSZEK KITÜNTETÉSE. A Kormányzó Úr Ő Főméltósága hazafias magatartásuk elismeréseképen a Nemzetvédelmi Keresztet adományozta Herpka Árpád iparművésznek, Horváth Endre okl. grafikus iparművésznek, a Magyar Nemzeti Bank Pénzjegynyomdája műszaki felügyelőjének, társulatunk választmányi tagjának, Nagy Kálmán okl. grafikus iparművésznek, a váci Állami Bőripari Szakiskola műhelyfőnökének és Pánczél Béla festő-iparművésznek.

Nagy örömmel és szeretettel gratulálunk nékik e helyütt is a jól megérdemelt kitüntetéshez és a Mindenható áldását kérjük további munkásságukra.

AZ ALBERTFALVAI SZT. MIHÁLY PLÉBÁNIA-TEMPLOM. Albertfalván új, modern templom épült, dr. Lechner Jenő és ifj. Lechner Jenő tervei szerint, akik egyúttal a templom teljes berendezésének és felszerelésének is tervező művészei voltak. A mintegy ezer hívő befogadására épült templom a legtakarékosabb anyagi keretek között a legkorszerűbb szerkezetekkel, műanyagok teljes mellőzésével létesült. Egyszerű parasztfödémét a vasbeton boltövek íves vonalát követő emelkedő kialakítása teszi artisztikussá és biztosítja a templom eredeti térhatását. A falak egyszerű fehér síkjainak kontrasztjaként hatásosan érvényesülnek a színes ablakok és a berendezések anyagai, a tölgyfa, a vörös márvány és a kovácsolt vas. Utóbbiakat helyenként alkalmazott valódi aranyozás élénkíti. A tölgyfabútorok tónusa össze van hangolva a mennyezetgerendák típusával, a lemezekből és hengerelt vasakból elgondolt vasmunkák kissé átkovácsolva, olajbaégetve és kevés aranyozással hatásosan érvényesülnek a kő- és tölgyfaanyagok keretében. Az oltárok, a szószék talapzata, a keresztkút és a szenteltvíztartók csiszolt és fényezett piszkei vörös márványból, illetve nagyrészt csak márványlemezekből valók, a kemény anyagnak megfelelő egyszerű, tagozatlan formákkal. A templom padozata fekete és fehér márványmozaiklapburkolat. A csillárok szabványüveghengerek felhasználásával világító keresztek alakjában sorakoznak a padsorok felett. Az oltárszobrokat Wilt Tibor fogja körtefából faragni, míg az üvegablakokat Unghváry Sándor kartonjai után Johann Hugó készíti. Az oltárfelszerelések is mind a tervező építészek rajzai után készültek és így az egész interieur egyöntetű művészi összhangja biztosítva van.

HOCHSCHULE DER SCHWARZ—WEISS KUNST elnevezés alatt e nyár folyamán Leipzigben egy kutató- és tanintézet kerül felállításra, mely mintegy betetőzése lesz a leipzigi grafikai mesteriskolában megszerezhető nyomdaipari szakoktatásnak. A tanterv átfogja a szedés, magasnyomás, síknyomás, mélynyomás, kemigráfia, papírmegmunkálás, fényképezés, vegytan, fizika, géptan, térképészet, papír- és rostanyagtan és az üzemgazdaság összes ágait.

Ennek megfelelően tanszékek lesznek felállítva a fizika, vegytan, géptan, térképészet, rostanyagtan és az üzemgazdaság számára. Mint melléktantárgy szerepel a matematika és a grafikai ipar története. A tanidő négy félévre szól. Az oklevél elnyeréséhez szükséges egy vizsgamunka önálló elkészítése, hasonlóan a nálunk az O. M. Kir. Iparművészeti iskolában bevezetett képesítőpályázathoz.

A SZÉKESFŐVÁROS A MŰVÉSZETÉRT. Megemlékeztünk arról, hogy Szendy Károly polgármester úgy rendelkezett, hogy minden tervbevett fővárosi épület költségelőirányzatában a végösszeg 2%-át önálló tételként az épület művészi díszítésére kell fordítani. A polgármester dr. Némethy Károly tanácsnokot, a kulturális ügyosztály vezetőjét bízta meg a művészi díszítések elbírálásával. A polgármester egyébként felhívta az összes ügyosztályok vezetőit, hogy jelentsék be az ügyosztályok hatáskörébe tartozó és 1942-ben tervbevett valamennyi építkezést, hogy megállapítható legyen a művészi díszítések költségelőirányzata. Ezzel az intézkedéssel az épületek kötelező díszítését fokozottabb mértékben kívánja ellenőrizni a polgármester. Az iparművészek számára nagy lehetőség nyílik e rendelet nyomán.

ALBERT SPEER PROFESSZOR lett az utóda a tragikus körülmények közepette elhúnyt Todt doktornak, a nagy német építésznek és szervezőnek. Magyarországon minden művész őszintén gyászolja az elhúnyt Todt doktort, aki nemcsak zseniális szervező és építő volt, hanem művészlelkű ember is. Alkotásai nemcsak a technika csodái, de komoly, időálló művészeti emlékek is, amelyek nevét örökre fenn fogják tartani. Utóda, Albert Speer tanár az ő nyomdokain haladva dolgozott eddig is és számtalan hatalmas mű hirdeti tudását, művészetét és alkotó erejét.

A SVÁJCIAK A MŰVÉSZETÉRT. A zürichi „Kunsthaus“ vezetősége elhatározta, hogy a „Kunsthaus“-t, amely már terjedelmében egyáltalában nem felel meg a követelményeknek, kibővítteti. Régi tervük valósul ezzel meg most, s a kibővített „Kunsthaus“ tág helyet fog nyujtani a különféle kiállítások rendezésének. Az egyik zürichi nagyiparos kétmillió svájci frankot adományozott erre a célra. Az új épület csatlakozni fog a régihez és terveit pályázat útján szerzik be.

A MAGYAR NEMZETI IPARMŰVÉSZETI STÍLUS KÉRDÉSÉHEZ

A nemzeti stílus az az egyedülálló sajátosság, amely egy nyelv- és vérszerinti népközösség minden megnyilatkozását közös vonásokban jellemzi s más nemzeteknek ugyanazon vonatkozásokban való megnyilatkozásaitól minden élettéren megkülönbözteti. Ennek a különös emberi magatartásnak legtisztább szelleme látható s kitapintható jellegzetességekben — formákban, színekben, szerkezetekben — ütközik ki, mindama dolgokon, amelyeket ez a szellem akár az életfenntartó célok parancsszavára, akár pedig a szépségszomj kielégítésére szüntelenül alakítgat — s akár a népi, akár pedig a magasabbrendű művészet megnyilatkozási módjaiban jelenik is meg.

A nemzeti stílus megteremtésének az érdekében, a magyar iparművészeknek az egyetemes emberi kultúra ormairól aláereszkedve s hazatérve, időnként a színmagyar falvak életközösségében kell élniök, különösen ama területeken, ahol figyelemreméltó népi művészet terem, vagy ennek emlékei kallódnak. A különböző stílusú népművészeti területeket mind be kellene járniok, hogy felismerjék a népművészeti stíluskülönbségek okait, amelyek bizonyára a tájkörnyezet diktálta helyi életformából fakadó népi életszemléletek és az ezek által irányított stilizálási képességek különbségeinek az eredményei s egyúttal a magyar nemzeti szép alaptörvényei.

Csak a helyszínen érthetni meg a különböző típusú népi házakat; helyiségeik rendjét; belevalóik hovatartozandóságát az együttesben, vagyis abban a rendben és módban, amelyek által a szerkezetek, formák és színek egybehangolódnak a népi interieurben s hogy ebben a szerves egységben mint találja meg a maga helyét még a legjelentéktelenebbnek látszó ornamentum is; a népi ház külső megjelenésének és belső szerkezete csontvázának összefüggéseit; dologban és ünneplésben a népviseletet, munkában a hímes és rideg szerszámokat, eszközöket. A magyar embert is csak a tökéletes tapasztalati és tudományos megismerés által mutathatja be a magyar iparművészet életteljes megstilizáltságban: arca típusaiban, termetében, testhordozásában, a különböző foglalkozási ágakkal velejáró ruházati kellékeivel és mozdulataival (a faji azonosságok mellett is pl. más a csikós, a juhász, a szántóvető egész megjelenése s mozgása). Meg kell teremteni a magyar mozdulatokat kifejező formákat. Ugyanolyan jogon, mint a magyar ornamentikában a magyar virágokat. A magyar állatformákat is, amiként azok a magyar nép bánásmódjában, kedveskedésében, babonáiban lelki élménnyé válnak.

A magyar iparművésznek ismernie kellene a magyar nép közösségi életének rendjét s a hagyományok életformáló mágiájának titokzatos erőit: stílusjegydiktáló útmutatásként művészi sáfárkodásaihoz. Mai nemzeti művelődésünk egységes iránya szinte megköveteli, hogy a magyar iparművészek is „faluvizsgálók" legyenek — a maguk módján. A faji eszméletű élményszerzés fent vázolt folyamatának betetőzéséül: a magyar iparművésznek állandó lelki ráhatásokat s indítékokat kell szereznie a népi gyökerekből táplálkozó, tehát a legnemzetibb írók, költők és zeneszerzők műveiből is.

A magyar iparművészet ősforrásába, a magyar népművészetbe is hullottak idegen tájak felhőinek cseppjei, — hatottak rá a történelmi stílusok formaruhájába öltözött nagyművészetek. De ha a művészettörténelmi stílusok törvényeiben otthonos iparművész ezeket a hatásokat kielemzi a magyar népművészeti alkotásokból, akkor megkapja az eredeti magyar népiség művészi megnyilatkozásainak cicomátlan alapformáit, mintegy tiszta párlatát. Az idegen stíluselemeknek a magyar népi elemekkel való elkeveredési módja és mértéke tájékoztatót ad arról is, hogy a magyar népi alkotóerő miként fejleszti, alakítja tovább ösztönösen a maga formakincsét ízlésének megfelelő idegen elemekkel is és hogy miként hasonítja át ez utóbbiakat a maga sajátjává. Az ilyen természetű gazdagodással és asszimilálással az iparművész is élhet: magasabb igényű és öntudatosabb szempontok szerint s ezen a vonalon és fokon kapcsolódik majd bele a magyar iparművészet az egyetemes iparművészetbe.

Az idegen hatásoktól mentes magyar gondolkodásban és beszédben a természetes észjárás és az elvont jelképesség kettőssége nyilatkozik meg. Hogy a magyar észjárás szereti a metaforákat, ezt nemcsak a közmondások és a népdalok, valamint a népművészet, de a mindennapi élet közbeszéde is lépten-nyomon igazolja. Tehát a nemzeti szellemben fogant hasonlat- és szimbolumképzés lelki folyamatának kell áthatni a magyar iparművészetet is, hogy stilizálási módszerében — amikor külső formák benső képeket keltenek életre — magyar legyen.

A nemzeti iparművészeti stílusnak bizonyára legfontosabb alakító ereje lesz a kivonatolás, az elhagyás révén keletkező tömörítés, a lényegekretapintás sohasem tétovázó, biztos képessége, a mindent-sejtető szűkszavúság csattanós közmondásszerűsége, vagyis: a képzelőerő nagy benső koncentrációja.

A magyar nemzeti szellem kerülgeti már a magyar élet minden megnyilatkozását, hogy művészi formákba öntse, — hallgasson rá a magyar iparművészet is! . . .

CSETE BALÁZS

1942.

ÉPÍTKEZÉSEK*

DACÁRA annak, hogy épületet lát leggyakrabban a nagyvárosi ember, mégis az építőművészet iránt érdeklődik legkevésbbé.

Alapjában véve érthető, hogy éppen az architekturát nem ismeri és éppen érte nem rajong; gondoljunk csak a parasztra, aki ugyancsak nem rajong a szabad természetért, sőt észre sem veszi annak szépségeit.

Építészeti kritika nincsen, az építőművészet új termékeit a közönséggel nem ismertetik meg oly mértékben, mint ahogy az irodalom, zene, festőművészet, szobrászat és színjátszóművészet produktumaival megteszik. Másrészt az építővállalkozók annyira művészietlen ízléssel vezetik az építkezéseket, hogy munkájuk eredménye egyáltalában nem növeli az építőművészet barátainak számát. Megjegyzendő még, hogy az architektura minden tekintetben előkelő, teremtő és nem utánzó művészet. E tulajdonságainak köszönhető, hogy a nagy tömegnek idegen marad.

A színek szépségeit aránylag elég ember érzi meg, a formák, a vonalak szépségeit már kevesebben.

Miután az átlagember csupán a részleteket látja és a természet csak keveseket fegyverzett fel a nagy egészet felfogó látással, az igazi és nemes arányokat megérző embert csak ritkán találunk, pedig ez szorosan hozzátartozik az architektura megértéséhez.

Az építőművészet személytelensége is hozzájárul ahhoz, hogy a közönség elidegenkedett tőle. Az épület kevésbbé viseli magán az alkotója bélyegét, mint más művészi termék. Furcsa, de úgy van; az is hátrányára válik, hogy a legolcsóbban hozzáférhető műélvezet. Senki sem fizet belépődíjat egy épület külsejének megtekintéséért. Emberi gyöngeség az, hogy bizonyos élvezet értékét az érte járó kiadásokhoz mérjük. Végül vegyük hozzá még azt is, hogy míg a költeménynek, képnek, szobornak más lehet a témája, addig »a tulajdonképeni architektura témája mindig ugyanaz: a súly és merevség harcának kifejezése.« (Semper Schopenhauer.)

Ezek okozzák azt, hogy az építészet iránt kevésbbé érdeklődnek, mint más művészi ág iránt. Pedig éppen az építőművészet nem fejlődhetik nagyszámú és megértő közönség nélkül, mert az építész egymagában nem bírja terveit keresztülvinni, mint a festő, szobrász, stb., neki szüksége van még megbízóra is. Míg más művésznek a közönség csupán kereseti, addig az építésznél művészi feltételt jelent. Amazokat a vásárlók hiánya legfeljebb anyagilag érintik, de azért tovább dolgozhatnak, az építész ellenben építtető nélkül meg van fosztva az alkotás lehetőségétől. Művészete sokkal mélyebben a közszükségletekben gyökeredzik, hogysem zászlajára írhatná a »l'art pour l'art« büszke jelszavát.

Az építőművészek már négy lustrum óta törekednek arra, hogy az új anyagok technológiájának, a megváltozott életszükségleteknek és a felszaporodott építéstechnikai ismereteknek alapján új építési módot teremtsenek. Ezzel egyúttal népszerűvé szeretnék tenni az építőművészetet. Tagadhatatlan, az új formák egy pillanatra felkeltik a nézők érdeklődését. Csakhogy a fentemlített népszerűtlenség a bevezetésben ismertetett és nagyobbrészt az építőművészeten kívül fekvő okokban keresendő, tehát az új formanyelv sem sokat segít e tekintetben.

Az új stílus szükségességét pedig többen arra a művészi szükségletre vezetik vissza, hogy az épület formái a benne lakó emberek ruházatával bizonyos összhangban legyenek. Hogy ez elérhető legyen, az építészeti stílusnak az uralkodó ruhadivathoz kellene alkalmazkodni, szóval bizonyos mértékben szabóink ízlése szerint kellene építeni. Aki az időszerű öltözködés módját meg tudja ítélni, az ilyesmit aligha kívánhat.

* Ezt a cikket a Neues Wiener Tagblatt-ból azért vettük át, mert érdekesnek tarjuk, hogy egy napilap, mely voltaképpen aktuális és elmélyedésre alig alkalmas témákkal tölti meg hasábjait, ily behatóan foglalkozik építészeti szakkérdésekkel. A cikk Oscar Fuchs tollából való.

A Ház 1911. IV. évf. 3-4. sz.

Hogyha az építkezés és a ruha összhangbahozatala elvének hirdetői a nép ízlésének nagy jelentőséget tulajdonítanak a ruházkodási stílus kifejlődésére nézve, különösen ha építészek az illetők, nem kerülhetik el azt a szemrehányást, hogy mesterségükre nem nagyon büszkék. Mert különben így kellene szólniuk: »Mi, építészek, azt csináljuk, ami megtisztult, szépségérzéseinknek megfelel. A ruházkodási divat pedig a mi építkezési módunk szerint igazodjék«.

Így kívánja ezt az építőművész megalapozott önérzete. Úgy kellene lenni, hogy egy kor ízlését kifejező ruhastílus a művészektől indulna ki, nem pedig a szabóktól.

Az új építő stílus utáni vágyakozás a gazdagabb lelkeknek teremtő munkára való törekvéséből ered csupán. Nem az, hogy meglegyen, hanem a keletkezésére fordított munka adja az igazi művészi élvezetet. A lázas teremtés a legjava annak, amit minden művészi munka számunkra biztosít.

Hogy mi egy stílus, azt hiányosan vagy legfeljebb intuitive tudjuk, ennek következtében általános az a hamis vélemény, mintha a modern építészek új stílust akarnának *feltalálni*. Hogyha egy építészeti stílus nem lenne egyéb, mint egy korszakon belül felhasznált építészeti formák összessége, akkor igazat kellene adnunk Otto Wagnernek, aki a »Moderne Architektur« című írásában azt állítja, hogy új stílust keresni már nem kell, mert az már meg is van. Ellenben ha azokat a kvalitásokat értjük stílus alatt, amelyeket különböző időkben különböző mértékben viseltek magukon az épületek, akkor azt kell mondanunk, hogy a legtöbb új épület, amely egy meglevő irányhoz sem csatlakozik, stílusnélküli.

Aki az építőművészet történetét ismeri, az jól tudja, hogy egy stílust nem lehet csak úgy feltalálni, hanem az mindig egy természeti jelenség ellenállhatatlan törvényszerüségével fejlődik ki. A görög építészeti stílus körülbelül 400 év alatt érte el tetőpontját. A gótika 250 év alatt. Megjegyzendő, hogy a görögök és a középkori kőfaragómesterek építkezései a stílus tekintetében a legtartalmasabbak, azaz minden rész tektonikája teljesen kifejeződik a formákban. Egy görög templom vagy gót székesegyház láttára aligha képzeljük azt, hogy ezeken az épületeken valami másmilyen is lehetne. Igaz, hogy a gótika és a görög építőművészet a keletkezésük hosszú ideje alatt főleg a templom problemáján fejlődtek ki. A modern stílusnak számtalan feladatot kellene megoldani és a legrövidebb idő alatt kellene képződnie, mindezeken felül esetleg valami új szerkezeti találmány még a születése előtt elavulttá teheti.

Valamely stílus kifejlődése a fajok tenyésztéséhez hasonlítható leginkább. A kiválasztást az építőmester végzi, még pedig a meglevő formakészletből. Az őt követő művész korrigálja azt, amit az elődjétől átvett és csak olyan elemeket használ fel, amelyek ízlésének megfelelnek. Ilymódon az építőmesterek néhány nemzedékének változásával az új eszmékből nem marad meg, mint azoknak az összes követelményeknek megfelelő kifinomult desztillációi.

Az építtetők idealizmusa szintén hozzájárul egy stílus kifejlődéséhez. Az a körülmény, hogy oly kevés épületen használnak fel új formában drága anyagot, a megbízó praktikus gondolkodási módjában leli magyarázatát, aki nem akar experimentálásokra pénzt áldozni. Pedig csak tapasztalat útján folytatott folytonos kisérletezés és korrigálás által keletkezhet eredeti és stílusos forma. A most uralkodó körülmények között csupán a szerkesztési tudás előrehaladásának hosszabb szünete esetén remélhetjük az új építési módnak a most mintául szolgáló történelmi stílusok magaslatára való emelkedését.

A mai napig a modern stílus megcsinálására csupán egy lépést tettünk. Néhány új követelést állítottunk fel. Még pedig: a szerkezetet nem szabad letagadni, a célszerüség a legfőbb szempont, stb. stb. Néhány új elemet feltaláltunk, mint például: kiálló fejgyámok között levő boltozatsort főpárkánynak felhasználva, a traverzeknek gyakran ízléstelenül ható kiemelését az ajtók és ablakok felett, a homlokzat teliragasztását zománcozott lemezekkel, stb. stb.

Elég új ötletük is akadt a modern építészeknek, akárcsak a barokkművészeknek.

Nem is nagyon csodálkozunk aztán, ha egy építtető arra határozza el magát, hogy az épület legmagasabb pontjára római kvadriga helyett bronzautomobilt rakat.

Éppen úgy, mint az irodalomban valamely író az új gondolatainak kifejezésére, az építőművészetben is új eszmék kifejezésére szolgál az új stílus.

Azonban egy másik formavilág megtalálásáig, kipróbálásáig és befejezéséig az építésznek meg kell elégednie a régi művészet eszközeivel. Ezekkel esetleg új gondolatokat is kifejezhet, aminthogy az író régi szavakkal mondhat újat is.

Többen arra törekednek, hogy a formák ne csupán az épület célját és anyagát jellemezzék, hanem egészen különös hangulatokat és érzéseket közvetítsenek és új hatásokat keltsenek. Az épület fessen, meséljen, mint a muzsika.

Ime így forrong az építőmesterek testülete. Ha van még valami, amit meg kell említeni, az a tény, ami törekvéseik teljesülésének akadálya is egyúttal, hogy törekvéseiket túlságosan jelszavakra és fogalmakra váltják, pedig valamikor az építőművészet nyugodtan és komolyan közeledett céljaihoz, senkisem beszélt azokról, és csak kevesen sejtették azok lényegét.

Az irányító és teremtő építőmesterek kevés száma a plagizáló és másoló épületrajzolók nagy seregével szemben arra vezethető vissza, hogy a házak gazdái már nagyon régóta nem tartják fontosnak, hogy az épület külseje szép és előkelő legyen. Minden háztulajdonos józan egoista és csupán azt kívánja, hogy a háza belseje kényelmes és pompázó legyen: a homlokzat szépségei iránt közönyös marad. Valamikor nem így volt. Reneszánsz-korszakban annak a palotának külseje, hol egy nemzedék lakott, nagyon fontos volt, a lakóhely homlokzata a lakói hatalmát és gondolkodását jelképezte és kifejezte. A város uralkodói forradalmat láttak abban, ha valaki kiálló nagy kőkockák mögött dacosan visszavonult. A firenzei Strozzi-palota építtetőjének, Filippo Strozzinak mennyi ravaszságra és fáradságra volt szüksége, hogy a város hatalmasaitól engedélyt nyerjen büszke palotájának felépítésére. Nemcsak azért, mert azok irígyelték tőle ezt a pompás hajlékot, hanem, mert ennek formanyelvében egy forradalmi szózat kinyilatkoztatását vélték. Ma ritkán tudjuk, hogy kinek a háza mellett haladunk el. Tehát senkinek nincs már annyi oka a lakóhelye külsejének feldiszítésére, mert csak ismeretlennek hozna dicsőséget. Ily értelemben állíthatta XIII. Gergely pápa valamelyik magyarázója, hogy ezzel a mondásával: »Építeni ugyanolyan jótéteményt jelent, mint az alamizsna adása« — nem azt gondolta, hogy az éppen olyan Istennek tetsző cselekedet, mint az utóbbi, és éppen olyan hasznos dolog a koldust építkezési munkára fogni, mint őt megajándékozni. Ezzel a kijelentésével azt akarta mondani, hogy az épület külső szépsége bizonyos mértékben az emberiségnek adott esztétikai ajándék.

Az építkezés ma, az összhatást tekintve, többnyire tervszerűtlen és telve van ellenmondásokkal. Ritkán vonul az egészen végig egy gondolat. Nézzünk csak meg egy utcát. Az egyik ház alacsony, a másik magas. Mindenütt tagolatlan, kormos tűzfalak látszanak. Különböző stílusban épült házak állnak szemközt és egymásmellett. Jó világítás mellett esetleg érdekes és festői képet kapunk, azonban nagyszabású t és monumentálist semmi esetre, pedig egységes tervek alapján ugyanezekkel az eszközökkel elérhető lenne az is. Egy város manapság olyan régi múzeumhoz hasonlít, ahol nagyszerű műtárgyak borítják a falakat, részeiben stílszerű és pompás, az összbenyomás pedig kellemetlen és zavaró, míg a modern művészeti kiállításokon az egyes tárgyak szépségei tervszerű rendezés által jól kiszámított összhatásban egyesülnek. Egy egész városnak egységes terv alapján való felépítése volna az építőművészeti alkotás csúcspontja (nem csupán a város alaprajzának elkészítésével, mert azt már többen megcsinálták, hanem a tömegek csoportosításával, az elemek és a stílusok felhasználásával, egyáltalában az egésznek megszerkesztésével). Egy ilyen város aztán messziről nézve, nem véletlenül keletkezett háztömeg képét adná, hanem egy gondolatokban gazdag, törvény-

szerű alkotás bélyegét hordaná magán. E terv kivitelére egy alapos és nagy szervezetre, az építési hivatalok és művészek céltudatos együttműködésére volna szükség. Ha ez a mű esztétikai célokat szolgálna csupán, akkor is megérné a fáradságot és költséget. Igazi kultúrában a szépet tekintik a legszükségesebbnek.

Ha az elkövetkező idők archeológusainak városaink romjaiból sikerülni fog mostani formájuk képét feltámasztani, akkor már előre félhetünk a hozandó ítélettől. A papiros és a festett vászon hamarább elpusztul mint a kő. Meglehet, hogy csak e romok lennének korunknak hírnökei. Bizonyára ezekből rekonstruálnák barbárizmusunkat és ízléstelenségünket. Talán ezekből sejtik meg utcáink szaggatottságát, kormos nagy bérkaszárnyáinkkal, az idegeinkkel visszaélő, élesen csengető villamos kocsikkal.

Nyers közönyösség és pénzvágy által elfajult építőművészet ostorozása a karikatúrakészítők feladata lenne. Mint a nem tökéletes rút arc, úgy a nem egészen szép ábrázatú épület is karikatúra. Többen próbálkoztak ilyen rajzokkal, azonban többnyire azzal a célzattal, hogy másnemű karikaturisztikus jellemzés hátteréül szolgáljanak. Talán ily ostorozással sikerül az architektúrát ismét arra a tudatra ébreszteni, hogy a nagyvárosi építészet feladata, hogy a nagyvárosi embert a mindennapi életéből kizökkentve, látásra kényszerítse. Az a feladata, hogy a városban pótolja a természeti szépséget. Célja az is, hogy a városi ember túlságosan nagy munkaterhét a kényelem megteremtése által könnyítse. Ha az építőművészek mindezeket felismerik és hirdetik, mindenki elismeri az architektúrát mint domináló kultúrtényezőt.

csak vezetett, lefokozott, lefojtott erő lehet. Az osztálypolitikának magasabbrendű gondolatai nyilvánulnak abban a művészeti politikában, amely a felsőmagyarországi úri építészetet erőszakolja a népies magyarságban gyökerező, a néperőt érvényesítő magyar modernséggel szemben.

Ennek az osztálypolitikának gondolatait kiegészíti, tetézi a művészet arisztokratizmusát valló fölfogás. Az arisztokratikus művészetnek ősöktől leszármazottságra, ősökhöz tartozandóságra vagy hagyományokban gyökerezésre van szüksége s ezért ősöket még adoptál is, csakhogy ne kelljen plebejus-sorba kerülnie. A történelmi és akadémiai stílusok hosszúéletűségének nem is az az oka, hogy e stílusok követői bennük látják az egyedül üdvözítő szépségeket, hanem az, hogy e stílusokhoz való ragaszkodásban a művészet arisztokratizmusa nyilvánul, míg a népiesben és az újszerűségben ősök nélkül szűkölködő, a mai szükségességeket minden fölé helyező plebejusság érvényesül.

A művészet modernsége ott, ahol máris felülkerekedett, jórészt csak úgy tudott diadalmaskodni, hogy az ősiség kultuszát vállalta s azt hitette el, hogy a befogadott és általánosan imponáló ősöknél még régibbeket szerződtetett. A tőlük való leszármazást affektálja. Minden ízükben modern festők és szobrászok a trecento, quatrocento és még régibb korok dédunokáinak szerepét játszszák. Vagy pedig azzal a módszerrel él s a modern építészet több helyütt sikeresen alkalmazza, hogy a népiességet úgy szerepelteti, mint amelyben ősi heroizmus, regényes monumentalitás, hősi ritmus hamupipősködik. A német modern építészet alaposan hasznát látta annak, hogy a népiességet, mint a régi monumentalitás részesét tudta föltüntetni s hogy azokkal a romantikus lelkületű ősimadókkal, akik a plebejus néperő előretörtetésétől irtóznak, el tudta hitetni azt, hogy a modernség a germán őserőben gyökerezik s hogy ennek az őserőnek hatalmát világszédítőn, impozánsan szólaltatja meg.

A magyarul modern építészet nem élt ezzel a fogással. Különben is sohasem fértek egymáshoz közel népies művészetünk és úri művészetünk forrásai. A magyar népiesség idegen a mi ősi és hősi heroizmusunk letűnt világában. Művészetüket még erőszakosan sem lehet egymásba iktatni. A népies elemeknek a felsőmagyarországi reneszánszba való kis belecsillámlását nem lehet ilyen szerves beleiktatásnak mondani. A föllázadt elemek ellen hamarosan zsoldos csapatot fogadtak: a finn népies építészet elemeit küldik ellenük. A finn építészet a magyar népies művészeti elemek megfojtására szegődtetett Landsknecht-had.

Sajátságosan folyik ez a hadakozás. Vannak olyan fiatal építészeink, akik lelkesen gyüjtik az elrejtett magyar népies művészeti elemeket, s azután elárulják őket a finnskandináv építészetnek. Nem is tudják, hogy árulást követnek el a magyar népiesség ellen, amikor azokat az értékes művészeti elemeket közönséges applikációvá sülyesztik: finn-germán épületek applikációjává. Naivan azt hiszik talán, hogy sikerült megmagyarosítaniok Sarrinent, a nagy finn építészt, a skandináv-finn modernség nagymesterét, pedig csak abban segédkeztek, hogy magyarosnak tűnjék fel az az építészet, amelyet a magyar sajátos modernség ellenségei, a népies magyar művészetből fejlesztett nagyművészet ellenfelei, fortélyosan kieszeltek, hogy a nagyszerű művészeti demokratikus áramlatot megfojtsák. Segítettek benne, hogy annak az építészetnek kialakítását megnehezítsék, amely a hagyományt detronizálta, s amely nem él approbált mintákkal és mustrákkal, amely tehát nehéz azoknak, akiknek a másik építészet kényelmesen könnyű volt.

Gerő Ödön.

Kétségtelen, hogy a felsőmagyarországi reneszánsz- és barok-épités sok helyi művészeti elemet vitt a Lengyelországon keresztül hozzánk jutott reneszánsz-építésbe és a Bécsből hozzánk plántálódott barokba, az is bizonyos, hogy ez az érdekes építészet népies művészeti motivumokat is feldolgozott. De bizonyos az is, hogy ennek az építésnek újabban való továbbfejlesztése csakis történelmi hagyományokká rögződött és a kor szellemétől, szükségességeitől és lehetőségeitől távol álló, már eredetileg is idegen művészi stílusoknak erőszakos korrumpálásával járna. Ez a továbbfejlesztés csak úgy válna lehetségessé, ha azokba a tegnapelőtt volt és már tegnap elmult stílusokba éppen azokat az elemeket oltanók be, amelyekből Lechner mester sajátos, eredeti magyar új művészetet formál. Tehát mesterséges életbentartásra kellene törekedni, amikor teljesen új életet teremthetünk.

A finn építészethez való szegődés ugyancsak nagy logikai tévelygés volt. Még nem tűnt le egészen. A finnek építészetéhez való simulásnak követelése arra való utalással történt, hogy a finnek is, a magyarok is finn-ugorok. Az összehasonlító nyelvészet a magyar nyelvet a finn-ugor nyelvcsalád tagjának mondja; a népies magyarság ellen tehát síkra kell szólítani az ősi rokonságot. A népies magyarságot az eleven népélet érlelte s fejlesztette, az az ősi rokonság pedig filológiai megállapítás. A régi rokonok közt nincs sem lelkületi, sem szokásbeli, sem életmódbeli, sem hagyománybeli, sem éghajlati hasonlóság, már pedig az építészetben ezek az elemek azok, amelyek stílust formálnak.

A finn építészet jórészt skandináv építészet és telidestele van ősi és újabb germán elemekkel és hatásokkal. A szláv hatást, amelyet ugyancsak megérzett, nem is említem. A modern finn építészet ezeket az elemeket, de azokat a kétségtelenül kimutatható ősi motívumokat is, amelyek a népies művészeti elemek ismeretes vándorlásában résztvettek, és vándorlásuk közben a szokásos vándorsorsban részesültek: néhány kiváló művész értékes egyéniségén keresztül leszűrte, átfinomította és egyénileg sajátossá feldolgozta. Ennek a javarészt germán népiességnek és ennek a másrészt sajátos egyéni modernségnek átvitelét követelik nálunk azok, akik nem tudják elhinni vagy megérteni, hogy a magyar népiességből, a sajátos magyar eredetiségből és abból a nagyszerű eleven erőből, amely a nép formáló érzékében, stilizáló kedvében, alakító és ábrázoló örömében és új lehetőségekhez való alkalmazkodó tehetségében megnyilvánul: igenis lehetséges eredeti, művészi magyar építészetet teremteni.

Van abban a követelözésben, hogy a népies magyar elemek helyett a felsőmagyarországi kastélystílus és a finn művészet elemeit vállaljuk, valamelyes érdekes, magasabbrendű, éppenséggel nem művészetpolitikai gondolat is. Egyenesen társadalompolitikai gondolat. A magyar stíltörekvések demokratikusak s a nép érvényesítését jelentik. Velük szemben a felsőmagyarországi reneszánsz és barok újjáélesztésének követelése az arisztokratikus hagyományok megbecsülését és súllyal való ellátását jelenti. S a finn építészet követésének az ősi rokonságra utaló követelése ugyancsak az ősiségnek, egy mítikus ősiségnek ünneplésével egyértelmű. »De genere finn-ugor« az ős nélkül való eleven népiességgel szemben: ez az értelme a finn építészet portálásának. A felsőmagyarországi úri építészet lehet olasz, lengyel, német eredetű, a finn építészet lehet germán-skandináv lelkületű, sebaj: előkelőség, legitimitás rejlik hagyományos és mítikus voltukban, míg az új magyar modernség, azzal, hogy a népiességből indult ki, a pórias, alacsonyrendű néperő demokratikus érvényesülését jelenti.

Ha érthetetlennek látszott az, hogy éppen a legkifejezettebb nemzetiek a magyar stílustörekvéseknek ellenségei, most már teljesen érthetőnek mondhatjuk ezt a jelenséget. Hiszen a legkifejezettebb nacionalisták mindig idegenkednek és természetszerűen idegenkednek a néperő érvényesülésétől, mert ez a néperő felülkerekedését jelenti. Különbséget kell tenniök tehát nemzeti erő és néperő közt. A nemzeti erő az ő fölfogásuk szerint a nemzet úgynevezett legjobbjainak vezető ereje, a néperő pedig

egységébe foglalt alkotást, mint egy nagy harmóniát mutathassuk be.

Hogyan, — mikép, — erre a művészeknek kell felelni. Úgy, ahogy a legművészibb. Csak ez lehet a szempont. Hát az anyag? Igaz, a háboru viseléséhez pénz kell, pénz háromszor, — a müncheneknek adott egy nagy gyár, egy gazdag állam, ahol nincsenek bankviták, obstrukcióvá fajulva. És mégis én bízom a sikerben. Meg kell találni a módját mindennek. Egyik módja, hogy ha önök közül valakinek van olyan tisztán artisztikus megrendelése, mely az egységbe beilleszthető, — és segítségünkre jő vele. Úgy gondolom, hogy a hat-nyolc termet *előre* eladjuk. Keresek én is vevőt, más is, mindnyájan egyek leszünk s az anyagi feltételeket meg fogjuk szerezni, ha nem egy úrnál, hat úrnál, tíz úrnál, — de a művészi szempontból nem engedünk semmit, anyagi szempontokból kerül kivitelre minden egyes darab, mindig a harmóniára való tekintettel s minden interiőr alkotója folytonos figyelemmel lesz a szoborra, festményre, szőnyegre, melyet interiőrjébe bele kell komponálnia, összedolgozva magával a művésszel, pl. Szinyeivel, Ripp-Rónaival, Ferenczyvel, Vaszaryval, Csókkal stb. A porcellánkészlet, mely az ebédlő asztalára kerül, friss, új és magyaros legyen, a függöny csipkéje, a linoleum rajza, a gyermekszoba Zsolnayfrize, derüs, groteszken mulatságos vagy nobilis, de művészies mindenkoron. Még a nagy képtárszobának, ahová a nem kollektive kiállító művészek alkotásai kerülnének, annak is szeretnék valami előkelően magyaros ízt adni, hogy megmutassuk: vagyunk, hogy megéreztessük: érzünk, hogy megláttassuk: vannak látomásaink, van a természet megfigyelésére sajátos módunk . . .

És hiszem is, hogy művészi képzelet dolgában nem kell félnünk a külföld kritikájától, csak összetartásunkban nem nagyon bizakodom, pedig éppen ezt jöttem ide kérni: szíves támogatást, hogy meghódítsuk a francia s ennek révén az európai művészi közvéleményt, az igazit, — s beigazolhassuk azt, ami az én erős meggyőződésem: ritka szerencsés korszaka ez a mai magyar művészetnek; egész sorát a nagy tehetségeknek látjuk itt dolgozni, alkotni; s feladatuk az, hogy őket zsenijük szárnyainak kibontására bírjuk. Itt, a magyar építőművészek díszes társaságában hirdetem ezt a meggyőződésemet, s hogy ezt megtehettem, fogadják érte köszönetemet.

Lázár Béla dr.

OSZTÁLYÉPÍTÉSZET

MINDENNEMŰ modernség rászorult arra, hogy a külföldön hitelesítsék, különben nálunk nem mehet modernségszámba. Sajátságos gyanakvás fogadja az eredetiséget: nem hiszünk sem a komolyságában, sem a bolondériájában, amíg a külföldön vagy el nem ismerték, vagy föl nem háborodtak rajta. Hittel is, snobi lelkesedéssel is csak akkor állunk melléje, ha külföldi hívők vagy snobok rábiztatnak erre. Hagyomány és megszokottság ellen minden művészeti modernség csakis úgy érvényesülhet, ha a külföld vagy már lebélyegezte, vagy már megbélyegezte. Ez a magyarázata annak, hogy például a félig megboldogult bécsi szecessziónak, a félig már boldogult bécsi modernségnek, vagy a karlsruhei Billing építészetének könnyebb volt nálunk érvényre jutnia, mint a sajátos magyar modern építészetnek. Amazokat ugyanis a külföld már lebélyegezte. Lechner Ödön körül nálunk nagyobb az idegenség, mint akár Wagner Ottó, akár Billing körül. A finn Sarinnenről nem is szólván, hiszen róla és éppen róla, külön is szólok.

Ugyanakkor, amikor egyre azt követelik nálunk, hogy kulturánkban és föképpen művészetünkben a nemzeti lelkületnek mint teremtő energiának alkotva nyilvánulnia kellene, ugyanakkor, amikor az állítólagos elnyugatiasodás ellen lépten-nyomon a tőzsgyökeres nemzeti géniuszt szólítják síkra: egy legtőzsgyökeresebb magyar szellemű jelenség ellen a nyugati babonát mozgósítják. Azt a babonát, hogy csakis a nyugat termelhet szellemi értékeket és hogy csak a nyugaton át szűrődhetik le igazi művészet. Vajjon csak babonaság-e ennek a babonának mozgósítása, vagy talán egyéb is? Talán művészetpolitikai mesterkedés. A leghangosabb nemzeti követelőzők szinte fanatikusan szállnak síkra a sajátosan magyar modernség, tehát egy mindenképpen magyar eredetiség ellen. Pedig ez a sajátos modernségünk már izgalmasan érdekes irodalmat és festészetet és nemesen értékes építészetet tudott érlelni. Igenis, különös taktikázást láttunk azoknál, akik a magyar modernség törekvéseivel és eredményeivel szembeszállnak: fogalomzavart keltő jelszavakkal akarják megakasztani ezeknek a törekvéseknek diadalmas előrenyomulását. Ilyen jelszavakkal való mesterkedés volt például az, hogy egyszerre csak a felsőmagyarországi reneszánsznak fölélesztését, majd pedig azt követelték, hogy a finn építészet tanításain okuljunk és a finn formákat örökbe fogadjuk.

A felsőmagyarországi reneszánszot mint magyar különösséget, a finn építészetet pedig az ősi egyvérűség nevében igyekeztek a magyar modernség eredetisége ellen érvényesíteni. Ezek a jelszavak a maguk romanticizmusával alkalmasak voltak rá, hogy egész sor újszerűségre törekvő fiatal építészt megtévesszenek. Hiszen izgalmasan romantikus gondolat az, hogy a meghalt minap és az elporladt tegnapelőtt eleven holnappá élesztessék. És azok, akik egész építészi és művészeti munkájukban a magyarságtól idegen iskolák hívei voltak, most egyszerre tegnapi állítólagos magyarságot és mítikus és misztikus ősi fajrokonságot állítottak gátul, akadályul a magyar újszerűség elé. A művészeti politika, amikor benne a politikai siker képe elnyomja a művészeti gondolatot, ugyanolyan módszerekkel él, mint a nagy politika. S ebben az érdekes művészetpolitikai mozgalomban egyéb, mint politikai módszer, nem is nyilvánult. Volt olyan művészeti politikusunk, aki politikai fanatizmusában azt találta mondani, hogy: ha máskép nem megy, megcsináljuk a magunktervezte magyar építészetet — építészek nélkül is. Filológusok, politikusok, jogászok és műbarátok egyesült erővel majd csak megcsinálják a finn-magyar építészetet. De akadtak nekik építészeik is, romantikusok, akiknek titkos vagy be nem vallott romanticizmusát és modernségért való lángolását azoknak a furfangos jelszavaknak segítségével egymással valahogy össze lehetett egyeztetni.

A Hét. 1911. IV. 3–4. sz.

Magyar nemzeti művészet

Beliczay Jonásdr

A magyar stilről,
Kecskemét 1887

Fig. 28. — Allegoria della fede. — Bologna, Sant'Anna.

l'allegoria della fede: regge colla destra la croce, e guarda un libro aperto, la Sacra Scrittura, che due svelti angeli reggono (fig. 28). Al di sopra un angelo accenna con la destra un luminoso cerchio di stelle, simboleggianti la rivelazione divina che integra la fede. La sublime allegoria è presentata con nobiltà e purezza. La parte inferiore dell'ampia cornice è rotta da un grandioso medaglione, con drapperia frangiata retta da tre angeli: in esso si vede una veduta prospettica del chiostro della certosa

Magyar nemzeti művészet

Bükey Béla: A magyar építészetről. A Cél. 1944. 1-7.

A külső és belső arcvonal egysége

Manapság nagyon sokszor halljuk, olvassük a ma háborújának egyik új kifejezését: *az anyagcsatát.* Hadijelentések, harctéri tudósítások gyakran használják ezt a kifejezést. Emberanyagát mindkét hadviselő fél, a lehetőség határain belül kíméli, s így majdnem minden frontszakaszon anyagcsaták dúlnak. Az anyagcsata tulajdonképpen a gépek nagyarányú harcbavetését jelenti. Harckocsik százai és ezrei indulnak rohamra a harctereken, s ugyanakkor a légtérből is félelmetesen nagy erők szólnak bele a küzdelembe.

Az anyagcsatákban különösképpen nagy szerepet kap *a gép.* Védelmet, s egyben ütőképességet ad a harcosnak. Védelmet a bátor előretörésben és ütőképességet az ellenfél védelmének megtörésére és ellenálló erejének legyőzésére. *Ember és gép együtt vívja elkeseredett küzdelmét ezekben a csatákban,* s az a fél kerül ki győztesen, aki emberben, gépben nemcsak számszerűleg, de minőségileg is fölényben van a másikkal szemben.

Ha egy kicsit behatóbban vizsgáljuk az embernek és gépnek a részvételét, azonnal megállapíthatjuk, hogy a ma háborújában *egyformán fontos mindkettőnek a szerepe.* Tény ugyanis, hogy a legbátrabb s legvitézebb *harcos* is tehetetlenné válik, ha tűzfegyverei hatástalanok az ellenség gépeire; s megfordítva: a legnagyobb *gépszörnyek* is értéktelenné válnak, ha nem irányítják azokat bátor, kitartó és rámenős harcosok.

Mint látjuk, *a gép milyenségének, minőségének is rendkívül fontos szerep jut.* A gépeket pedig a hátország, vagyis az otthon készíti el. Így világosodik meg előttünk a felelős tényezők által annyiszor hangoztatott szükségesség: *a külső és belső arcvonal egysége.* A frontkatona harceszközeit, hadianyagát a belső front, vagyis annak legfontosabb és legnagyobb terhét viselő része: *a munkásság állítja elő.* Itthoni gyárak, üzemek, termelik azokat az eszközöket, amelyek nélkül a katona nem léphet fel eredményesen az ellenséggel szemben.

Ennek meggondolása után mindenki világosan láthatja, mennyire szükséges a belső és külső arcvonal *egysége, összhangja.* A kettő különben is egymásra van utalva. A harcoló katona helytállása, hősi véráldozata biztosítja *a dolgozó munkás nyugodt termelését* és azoknak az anyagoknak előállítását, amelyek viszont *a katona eredményes fellépésénél* nélkülözhetetlenek. Az egység és a lelki összhang akkor van meg, *ha mindkettő — katona és munkás — egyaránt meg van győződve harcának, munkájának szükségességéről,* s érzi annak felelősségét, hogy a győzelmet csak hősi helytállással, lelkiismeretes, odaadó, s legjobb tudással végzett munkával biztosíthatja.

Ha felidézzük az előző világháború szomorú eseményeit és vizsgáljuk az események előidéző okait, kétségkívül megállapíthatjuk, hogy a *nemzeti tragédiát a külső és a belső arcvonal egységének hiánya idézte elő.* A jelszavakkal elkábított munkásság egy része nem értette meg a harcoló katona küzdelmét, emberfeletti megpróbáltatásának szükségességét; ennekfolytán nemcsak hogy nem teremtette elő lelkiismeretesen azokat az eszközöket, amelyekre a katonának szüksége lett volna, hanem könnyelműen beállt olyan idegen érdekek szolgálatába, amelyek nemcsak hogy gyengítették, hanem meg is törték a külső front erejét. *Szomorú, de letagadhatatlan tény, hogy a mult világháború tragikus végét nagyrészben belülről, tehát sajátmagunk idéztük elő.* Katonáinkat nem a velük szemben fellépő ellenségeink, hanem a hátország bomlasztó erői győzték le.

Ma, hála Istennek, más a helyzet.. Megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy a mostani sorsdöntő, nagy küzdelmünkben végre *teljes az egység külső és belső arcvonalunk között.* Ma minden igaz magyar megérti és meg is van győződve arról, hogy Hazánkat, életünket csak akkor tudjuk megvédeni, *ha mindenki lelkiismeretesen, teljes odaadással és hősi lélekkel végzi feladatát.* A belső front rendkívül nagy erőfeszítéssel teremti elő a katona küzdelméhez szükséges eszközöket, a harcos pedig önfeláldozóan teljesíti kötelességét, s vérének hullásával biztosítja az itthon nyugalmát, békéjét, sőt életét.

Kuntár Lajos

Ötletláda útján juttatja el a termelést fokozó tapasztalatait egyik nagyüzemünk munkássága

Mi az oka, hogy tehetséges munkásaink egyrésze nem vesz részt a nemes ötletversenyben?

A munkaadó és a munkavállaló szorosabb együttműködéséért újabban mind több és több *gyakorlati jelentőségű elgondolás* jut kifejezésre. Leggyakrabban a háborúval kapcsolatos gazdasági helyzet az elindítója annak, amikor valamelyik fél — munkaadó vagy munkavállaló — belátja, hogy *egymaga* képtelen az eléjetornyosuló nehézségeket leküzdeni. Ipari termelésünk vonalán két probléma vált időszerűvé: *minél nagyobb anyagmegtakarítás, a munka leegyszerűsítése mellett, a termelésnek maximálisra való fokozása.* S súlyos feladatnak megoldása csak akkor járhat sikerrel, ha a munkaadó és a munkavállaló őszinte, becsületes együttműködése minden tekintetben megvan.

Egyik hatalmas ipari és kereskedelmi intézményünk igazgatósága, *az együttműködést akarva elősegíteni, a munkahelyen úgynevezett „ötletládák"-at helyezett el.* Hirdetmény hívja fel a dolgozók figyelmét, hogy kik-ki *a maga munkaterületén tapasztalt anyagmegtakarítási, munkaegyszerűsítési módosításokat papírra vetve, az „ötletláda" útján juttassa el az igazgatósághoz.* Felülvizsgálás után az ötleteket, ha megfelelők, a munkahelyeken alkalmazzák.

Az alkotás vágya

A felhívást nemzetgazdasági érvekkel indokolták, a mai helyzetnek megfelelően. Ismerve azokat a nagy lehetőségeket, amelyeket eredményképpen tekintetben el lehetne érni, az „ötletládák" megvalósítása elméletben szükségesnek bizonyult. Gyakorlatban azonban, kezdetben kis érdeklődést váltott, ki főleg a munkásság körében.

Nemcsak a nemzetgazdaság, de a nemzet létbiztonsága szempontjából is *fontos lenne a munkásságnak az újítás iránt való gyakorlati érdeklődésre, támogató munkája.* Nem mehetünk el közömbösen a lesújtó tény mellett, hanem megvizsgálva annak eredő okait kellő megvilágításba kell, hogy helyezzük azt. Annál is inkább, mivel az eredménytelenség miatt esetleg az a bírálat várható, hogy a munkásság, úgy képesség, mint őszinteség hiányában alkalmatlan a gyakorlati együttműködésre.

Szembenézve a tényekkel kettős vonatkozásban kell tájékozódnunk: *hogyan vélekedik a munkás, mint egyén és a munkásság, mint közösség a kérdéssel kapcsolatban?* A munkás is, mint bármely más társadalmi rétegnek a tagja, *erős vágyat érez a felemelkedésre.* Joggal. Az eddigi lehetőségek mellett azonban erre alig volt módja. Ezerféle kötöttség, előítélet akadályozta, hogy alacsonyrendűségére ítéltetésén változtasson. Pedig majdnem mindegyiknek életében volt olyan időszak, amikor fellobbant a láng: *szépet, nagyot alkotni; beállítani az Istentől kapott tehetséget egy közösségi gondolatba, hogy abból méltányos eredmény reájuk is visszaszármazzon.*

Egy letűnt korszakban

Kísérleteztek is a munkások az ezirányú érvényrejutásért, azonban *a legtöbb esetben a csalódás várta őket.* Egy-egy ötletüket, újításukat szemfüles törtetők kisajátították. Más esetben igen célszerű gyakorlati elgondolásaikat mellőzték, mert *alkalmazásuk sértett, vagy keresztezett volna egyéb érdekeket.*

Megtörtént, hogy elméleti felkészültség hiányában a munkás nem tudta gyakorlati elgondolását kellően kifejezni. Ezért lemosolyogták; esetleg megjegyezték közvetlen feljebbvalói, hogy *ne töltse haszontalanságokkal az idejét,* hanem igyekezzék minél többet dolgozni. Általában csak egy felfogás volt érvényes eddig a munkással szemben, *amelynek szellemében maradéktalanul működhetett:* testi, szellemi képességeit minél nagyobb mértékben a nagytőkés szolgálatába állítani. Más világnak kellett jönnie, hogy ez a felfogás megváltozzék.

Kétkedő munkások

Amikor tudomásomra jutott az „ötletládák" megvalósulása, érdeklődéssel kerestem fel azokat a munkás testvéreimet, akikről tudtam, hogy *lelkes kísérletezők.* Biztatóan szóltam hozzájuk.

— Most itt az alkalom, hogy napvilágra jusson mindaz a képesség, amit eddig nem tudtatok érvényesíteni.

Lemondók voltak a feleletek.

— Ugyan, mi értelme lenne? — jelentette ki az egyik. — Benyújtottam én már néhány ötletemet, jónak is találták, meg is dícsértek érte, *de hogy mi történt velük azután, nem tudom.* Annyi tény, hogy a rajzaimat még a mai napig se tudtam visszaszerezni. Ki biztosít arról, hogy most egy újabb kísérletezésemmel *nem járok-e úgy, mint a multban?* Ha volna nekünk, munkásoknak egy olyan szervünk, amely képes lenne törekvéseinket ebben a vonatkozásban is védeni, támogatni, érvényrejuttatni, akkor igen; de így? — Lemondóan legyintett, amikor érvekkel akartam megváltoztatni véleményét.

— Jó, jó, nyújtanék én be ötletet, de *kinek?* Ki biztosít arról, nem érek újabb sérelem, ha ötleteimet rendelkezésükre bocsájtom? Ha volna egy hatásos *érdekvédelmi szervezetünk,* akkor igen; de így!...

A közösségi álláspont

Tovább folytattam tájékozódásomat, de most már abban az irányban, hogy *a munkásság, mint közösség,* hogyan vélekedik a munkát leegyszerűsítő és gyorsító gyakorlati ötletekről, amelyeknek megfogalmazását éppen *tőle várják?*

Az állásfoglalás etekintetben szinte egységes volt. Az egyik munkás testvérem tömören meg is fogalmazta.

— Nem képzelhető el, hogy a munkásság maga alatt fogja elvágni a fát. *Keserűen tapasztaltuk a multban, hogy amikor valami gyorsító eljárást kitaláltunk és alkalmaztunk, valamely munkánál, rögtön leszorították annak az árát olyannyira, hogy még a hideg vízre valót is alig tudtuk megkeresni vele.* Vagy pedig az így feleslegessé vált munkástársainkat bocsájtottak szélnek és maradtak sokszor családjukkal együtt kenyér nélkül. Ki biztosít bennünket arról, hogy most nem ez következik-e be?

Megvan a hajlandóság

Bármerre fordultam tájékozódás végett, a refrén ugyanaz volt: „Ha volna egy olyan érdekvédelmi szervünk!... Igen, ha volna!... Elgondolgoztam a megnyilatkozások felett. A magyar munkásság jogi helyzete rendezésre vár. Olyan életformához kíván jutni, amelyben nem több, de feltétlenül *egyenrangú tényezőként* áll saját sorsának alakítására, védelmére.

Az együttműködésre való hajlandóság megvan a magyar munkásságban. Hiszen, ha emberi törekvéseinek gyakorlati biztosítékát fogja látni; azon lesz, hogy a nemzet életének minden vonatkozásában tartalommal töltse meg — az „ötletládák"-at.

KUTI MIHÁLY.

Személyazonossági igazolványok beszerzése a postán

A mai viszonyok között igen kívánatos, hogy mindenki ellássa magát megfelelő személyazonossági igazolóokirattal. Erre gyakran szükség lehet a könyvelt postai küldeményeknek a postahivatalokban való átvételéhez. A személyazonosságnak postahivatalokban történő igazolására — az erre kijelölt postahivatalok — 1 pengős díjjal három évig érvényes, a tulajdonos fényképével, személyleírásával és sajátkezű aláírásával ellátott igazolójegyeket adnak ki. Erre kijelölt postahivatalok: Budapesten az összes nagyobb postahivatalok, vidéken a városok és a nagyobb községek postahivatalai. Vidéken, ahol több postahivatal is van, igazolójegyek kiállításával csak a házhoz kézbesítő postahivatalok foglalkoznak. Az igazolójegy kiállításához arcképes igazolványba megfelelő mellképet kell a postahivatalnak átadni. Megelőzően kétséget kizáróan kell igazolni a személyazonosságot. Ez történhet bármely személyazonosság igazolására alkalmas, hatóság által kiállított, fényképes vagy személyleírással ellátott igazoló okirattal (pl. útlevél, rendőrségi igazolójegy, szolgálati cselédkönyv, munkásigazolvány, Máv. arcképes igazolvány, tanulók fényképes leckekönyvei stb.). Ezen kívül állampolgársági vagy illetőségi bizonyítvánnyal igazolni kell az állampolgárságot. A személyazonosság igazolása legkönnyebben a kiállító postahivatalban szolgálatot teljesítő postaalkalmazottal való személyes ismeretség alapján történhet. Leghelyesebb olyankor megjelenni az illetékes kézbesítőhivatalban, amikor a küldeményeket kézbesítő postai alkalmazott a hivatalban tartózkodik.

Motorvizsgára előkészítő tanfolyam!

Az Ipartestületek Országos Központja a m. kir. iparügyi miniszter úr 819/1939. sz. rendelkezése értelmében minden hónap elején, így legközelebb július 3-án, d. u. 5 órai kezdettel *ipari közigazgatási és gazdasági ismereti tanfolyamot* rendez. A tanfolyamon szakelőadók ismertetik, illetőleg összefoglalják a *mestervizsgálatokkal* kapcsolatos általános és részletes iparjogi, társadalombiztosítási, adózási és gazdasági ismereti kérdéseket, a munkaidőre, munkabérre, fizetéses szabadságra, stb. vonatkozó rendelkezéseket. Az előadásokat mindennap este 5, illetőleg 7 órától az IPOK (Bpest, VII., Erzsébet-krt 9/11., I. em. 3.) előadói termében tartják meg. A tanfolyam részvételi díja 8 pengő. Jelentkezni lehet az Ipartestületek Országos Központja hivatalos helyiségében június 30-án, pénteken este 5 órakor.

Az előkészítőbizottság tagjai ne feledjék, hogy ők a bizottságban a munkásság képviselői.

Dolgozó gazdaság

Aratás előtt

„Aki elérte, hogy ott, ahol eddig egy kalász termett, most kettő nő, többet tett népéért, mint egy csatát nyert hadvezér." Ez a mondás *Nagy Frigyestől*, a hadvezértől származik, de bizony szívébe kellene vésni ma is minden magyar gazdának. A háború talán legvéresebb évének közepén, aratás előtt sokat mond Nagy Frigyes kijelentése. Megerősíti azt, amit ezekről a hasábokról már többször hangsúlyoztunk, hogy a háború győzelmes befejezéséhez nem elég a katonák hősiessége, nem elég a vezetők jószándéka és hozzáértése, mert épp olyan fontos *minden dolgozó munkája* is.

Mezőgazdaságunk előtt sem áll most más feladat, mint termelni, dolgozni és az eddigieknél is jobban megbecsülni minden búzaszemet. Tudnunk kell nekünk is, mint ahogyan Nagy Frigyes is tudta, hogy éhes hadsereggel, éhező hátországgal csatát nyerni, háborút győzelmesen befejezni nem lehet.

Ma, a háború kellős közepén minden egyéb meggondolás háttérbe kell, hogy szoruljon, csak egy parancs van előttünk: termelni minél többet. Hogy erre az áldott magyar föld megadja a lehetőséget, bizonyítják az alanti statisztikai adatok, amelyek vitathatatlanná teszik, hogy a nyugateurópai államokban sokszor rosszabb természeti adottságok ellenére a termésátlag jóval nagyobb, mint a mienk. Sőt nagyobb az állatállomány is.

Hektáronkénti terméshozam (q) és állatállomány (drb) az 1932—38. évek átlagában.

Ország	Buza	Burgonya	Cukorrépa	Sz. marha	Sertés
Németország	22.9	165,2	301.7	1.07	1.31
Dánia	30.2	173.0	331.8	1.19	1.14
Hollandia	29.8	187.9	383.3	2.85	1.58
Franciaország	16.0	110.8	275.9		
Svédország	24.0	144.9	366.7		
Olaszország	14.7	65.6	260.7		
Magyarország	13.9	69.5	210.0	0.37	0.61
Bulgária	12.2	60.0	167.2	0.36	0.22
Románia	9.1	86.3	163.9	0.30	0.23

Ezek a számok kétségtelenül igazolják, hogy milyen nagyok a magyar mezőgazdasági termelés lehetőségei. Kétségtelen azonban az is, hogy a nyugati államokkal szemben való elmaradottságunkat részben olyan okoknak tulajdoníthatjuk, amelyek *a termelő gazdán kívül állanak*. Elsősorban meg kell említeni azt, hogy nálunk a földbirtok nagyobb része *kis-, sőt törpebirtok*. Márpedig bizonyos birtoknagyságon alul éppen a főbb terményeket *nem* lehet belterjesen termelni. Többnyire súlyosbítja a helyzetet az is, hogy ezek a kis- és törpebirtokok egészen el vannak aprózva a határ különböző részein. Bár ezen a bajon az utóbbi időben sokhelyütt segített a *tagosítás*.

Az is kétségtelen azonban, hogy a kisebb birtokok tulajdonosainál hiányzik legtöbbször *a mezőgazdasági szakértelem* megfelelő színvonala. Éppen itt nagyobbmérvű a hagyományokhoz, az elavult művelési módhoz, s elavult gazdasági eszközökhöz való ragaszkodás is. Hiányzik tehát a szükséges *gépesítés*, bár ennek főoka nem a maradiság, hanem az, hogy költségesebb gépeket a kisgazdaság nem bír el és nem is udja azt kifizetően használni. Megfelelő gépszövetkezetek e téren igen sokat használhatnának.

Annak tehát, hogy termésátlagok és állatállomány tekintetében a nyugati államokkal szemben elmaradtunk *részben rajtunk muló, részben máról-holnapra meg nem szüntethető, külső okai vannak*. A magyar mezőgazdaságnak legfontosabb s legsürgősebb feladata, hogy megszüntesse azokat a okokat, amelyek rajta mulanak és ugyanakkor fokozott, kemény munkával igyekezzék hatástalanná tenni a külső, rajta kívül álló okokat is. *Nem vagyunk egy nemzetnél sem alábbvalóbbak, amit el tudtak érni azok, el kell érnünk nekünk is mielőbb. Ez nem csak a háborúnak, hanem az azt követő békének is legnagyobb parancsa!*

Dr. Szabó Emil.

Szellemi figyelő"

Művészetünk nemzeti jellemvonásairól

Művészetünk nemzeti jegyei szorosan összefüggnek a magyar lélek sajátos vonásaival, amelyek közül csak a két legszembetűnőbbet emeljük ki: a szemlélődő józanságot és a lendülettel teli temperamentumot. Mit jelent e két tulajdonság a művészet síkján? Az első *művészetünk világos, egyszerű beszédében és természetközelségében tükröződik vissza legtisztábban*. Régi és új magyar épületeket, szobrokat, festményeket egyaránt a könnyen áttekinthetőségre való törekvés jellemzi. Ez a magyarázata annak a ténynek, hogy a világos szerkesztést kedvelő stílusok oly mélyen vertek gyökeret nálunk. Érdekes pl., hogy román stílusú emlékeink földrajzi elterjedése szinte pontosan egybeesik a magyarlakta vidékekkel. A renaissance-ízlés Mátyás halála után valósággal országhódító útra indult s a XVI. és XVII. sz.-ban a Felvidéken s Erdélyben külön magyar, helyi jellegű renaisance-stílus alakult ki. Mikor Európa egyéb országaiban már régen a

Kádár Lajos és Solymosi István színművét, amelyet Dövényi Nagy Lajos dolgozott át, „Ártatlanok" címmel nagy sikerrel mutatták be a Madách Színházban. Képünk a színdarab egyik jelenetét ábrázolja.

—

barokk uralkodott, nálunk javában izmosodott a pártázatos és virágos renaissance, amely lehatolt a népi rétegekig. Hasonló fejlődést tapasztalunk a klasszicizmus korában is. Az empire építészet különösen vidéken örvendett közkedveltségnek. Bizonyítja ezt nemesi kúriák egész sora, valamint az empire formakincs hatása a népi építészetre.

A dinamikus stílusok, mint a gótika és a barokk, a magyar ízlésnek megfelelő lehiggadást mutatnak. E két stílus nyugati szertelenségei, izzó lángolása nálunk letompultak. Ezáltal a magyar gótika és barokk a nyugatinál egyszerűbb, világosabb és kiegyensúlyozottabb képet nyujt. A szövevényességtől és túlzásoktól idegenkedő magyar ízlést egészséges és erős valóságérzés hatja át. Művészetünknek a természethez való ragaszkodását talán senki nem fejezte ki oly kézzelfoghatóan, mint Szinyei Merse Pál, aki ezt mondta: A művészet olyan, mint a billiárd-játék, csak akkor érvényes a lökés, ha legalább az egyik lábbal a földet érintjük. A magyar művészet nem igen feledkezett meg arról, hogy legalább egyik lábával ne a valóságra támaszkodjék.

A természet rendkívül fontos szerepet játszik művészetünkben. Ez a magyarázata annak, hogy a XX. század művészeti káoszában nálunk lényegesen kisebbek a kilengések, mint a külföldön. *Az igazi magyar művész soha nem követ el durva erőszakot a természeten, amellyel annyira összeforrott, hogy érzés- és gondolatvilága attól teljesen nem tud elszakadni.*

Művészetünk egyszerűségre, világosságra való törekvése azonban soha nem válik unalmassá és szárazzá. Megóvja ettől a magyar lélek másik alaptulajdonsága: a temperamentum, amely művészetünkben szinte állandó belső feszültségként jelentkezik. Ez a második jellemvonás nem sodró lendületben, kicsattanó vidámságban vagy romantikus szertelenségben mutatkozik, hanem inkább a szemlélet frisseségében, sokszor az indulatok lassú, visszafojtott morajában. Temperamentumunk derűs és borús árnyalatainak ez a mérsékelt megnyilatkozása teszi életteljessé, finommá és emberivé műalkotásainkat. *A magyar lélek legkiválóbb művészi eredményei mindig azok maradnak, melyekben a pozitív vagy negatív irányú belső feszültség a világos formakinccsel, áttekinthető előadással magasabb egységbe fonódik össze.* A tartalom és forma között így kialakult harmónia jellemzi mindazokat az épületeket, szobrokat és festményeket, amelyeket jogosan tartunk a magyar alkotó szellem elsőrendű remekeinek. Ez művészetünknek — úgy hisszük — *leglényegesebb nemzeti vonása*, amely a kora középkortól mai napjainkig bizonyos határokon belül mindig határozottan felismerhető.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a józanságot, természetközelséget és temperamentumot más nemzetek művészetében is megtaláljuk. *Ami a magyarságra jellemző, az e jellegzetes vonások keveredési aránya és megnyilatkozásuk ereje.* Másrészt rá kell mutatnunk arra a tényre is, hogy bármely ilyenfajta jellemzés csak puszta váz a műemlékek ismerete és átélése nélkül. Szavaink és kifejezéseink különben is sokkal elnagyoltabbak, szétfolyóbbak, semhogy általuk képzőművészeti élményeket még csak megközelítően is kifejezhetnénk. Mindezek a gyarló kifejezések csak akkor nyernek igazi értelmet és tartalmat, ha azok a műemlékek közvetlen szemléletéből és átéléséből fakadnak.

Végül meg kell említenünk még egy körülményt. *A különböző művészeti irányok akkor váltak valóban nemzetiekké, ha formai és tartalmi elemeik elérték és megtermékenyítették a népi képzeletet.* Tudjuk, hogy a népművészet és a magas művészet más-más síkon mozog; a kettőt egy kalap alá venni minden szempontból nem lehet. Kétségtelen az is, hogy *a népi művészet anyagának egyik jelentősebb összetevője a magas művészetből szűrődik le.* Ezáltal a két sík között jelentős felületi érintkezés keletkezik, amely szerves kapcsolatot létesít. Sajnos, a népi és a magas művészet viszonya eddig még meglehetősen tisztázatlan. De amint a renaissance és empire művészet egyes formai és hangulati elemeit a nép átvette és tovább fejlesztette a maga sajátos ízlése szerint, valószínű, hogy ez a természetes folyamat a többi művészi stílussal is megtörtént. A művészetnek ez a felülről lefelé haladó áramlása művészetünket nemzeti szempontból szerves egységgé formálja. Minél bensőségesebb e kapcsolat, annál nagyobb a magas és népi művészet közötti egészséges és mindkét félre termékenyítőleg ható vérkeringés lehetősége. A két művészi sík teljesen nem azonosulhat egymással, hiszen ez az egyik megsemmisülését vonná maga után. A szerves kapcsolat azonban mindkettő szempontjából szükséges, mert állandó felfrissülést eredményez.

Mai művészetünkben az előbb vázolt természetes folyamattal szemben fordított folyamatot figyelhetünk meg. Művészeinknek jó része ugyanis maga akar a népi művészetből meríteni, hogy magas művészetünk nemzeti vonásait kimélyítse. Ez a tény önmagában még nem lenne baj. *Zenénk és irodalmunk ezen az úton újhodott meg.* Képzőművészetünk azonban nagyrészt külsőségeket vesz át és így a népieskedésnek ugyanabba a hibájába esik, mint a mult századvégi népszínművek. Igy születnek azok a felemás alkotások, amelyek sem nem művésziek, sem nem népiek. *Képzőművészetünk akkor lesz ismét igazán erős, értékes, ha a népi szellemtől belsőleg megtermékenyülve, újra helyre tudja állítani azt a természetes, szerves kapcsolatot a két művészi sík között, amely legalább is a legújabb korig mindig megvolt.* Igy alakulhat ki olyan eredmény, amely az emberi és nemzeti vonásokat elmélyítve, a régi értékek új megfogalmazásával, a további szerves fejlődés biztos záloga lehet.

Entz Géza.

ÉRDEKES

A Moziegyesület önkormányzatát felfüggesztették és miniszteri biztosul Tari Ágostont nevezték ki az egyesület miniszteri biztosává. Tari Ágoston a moziszakmában mint az úgynevezett „szövetkezeti kismozis mozgalom" egyik vezető egyénisége szerzett magának megbecsülést.

*

A Nemzeti Színház és az Andrássy Színház a szezónt befejezte.

*

Poldini Ede, a „Farsangi lakodalom" zeneszerzője most ünnepelte születésének 75. évfordulóját.

*

A Sajtókamara szokásos évkönyve az idén is az ismert hivatalos anyagon kívül bővebb és díszesebb kiállításban jelenik meg a nyár folyamán. Az évkönyvet, melyet eddig nem jegyzett szerkesztő, az idén Gáspár Jenő, Bella Andor, Darvas János és Radnai Endre szerkesztik.

*

A Képzőművészeti Főiskola hallgatói számára háborús szoborpályázatot hirdetett. A nyertesek: Palotay Gyula, Zentai Tóth István, Pál Mihály és Makk József.

*

Elkészült Madách Imre halhatatlan drámai költeményének, Az Ember Tragédiájának spanyol fordítása. A drámai költeményt a jövő évad elején mutatják be az egyik legelőkelőbb madridi színházban.

*

Palló Imre, a Fészek Klub miniszteri biztosa törölte a tagok sorából Németh Antalt, a Nemzeti Színház igazgatóját is.

Magyar nemzeti művészet

— **A MAGYAR MŰVÉSZET** nemzeti jellege címmel Gerevich Tibor március 4-én 5 órakor a Magyarságtudományi Intézet rendezésében előadást tart a bölcsészeti karon (VIII., Múzeum-körút 6—8. I. em., VI. számú terem).

[1944.

ritkatne antigma
(nau cursor)

III. évf. Budapest, 1900 december 9. 30. sz.

Műcsarnok

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat lapja

Megjelenik minden hó elsején, a Műcsarnokban rendezett kiállítások ideje alatt minden héten.

Szerkeszti
Ambrozovics Dezső
titkár.

A Társulat tagjai ezt a lapot ingyen kapják. Nem tagoknak előfizetési ára egy évre négy korona.

Premiére.

(Bemutató a Műcsarnokban.)

Csunya, lucskos időben mentünk a bemutatóra. A múzsa görög-stílü csarnoka körül csupa köd, a szem bármerre tekint, nem talál hosszu perspektivát. Nyakig begombolkozva, föltartott paraplével siettünk az üvegfödeles arénába, hol a magyar művészek mérik össze erejüket. Kigyúlt lámpáju elegáns kocsik hozták a közönséget, mely gyönyörködve nézi művészeink nemes versenyét.

Szürke, fáradt hangulat vett rajtunk erőt, a Műcsarnokon kivül. De mikor benn voltunk a termekben, az érzések, a friss impressziók váltakoztak bennünk. Valami férfias lendület, eleven munkakedv, — ez az, mi majdnem mindabból, mi a tárlaton helyet kapott, felénk árad.

Nyári munkásságuk eredményét hozzák el ide művészeink. Sok fényt, sok poézist festettek vásznaikra s azt most bemutatják a közönségnek, hogy gyönyörködjék benne. S valóban, nincs is nagyobb öröm, mint élvezni a magyar föld szépségeit, — itt, e fütött termekben, villamfény mellett.

Némelyiknél tisztán látjuk, hogy a magyar föld szépségeit igazán átérzi s megfesti, minden idegen reminiscencia nélkül. Ma még nincs meg mindegyikükben, de már nem egy művészünk s az anyaföld között valami finom bensőség kifejlődésére találunk.

Hogy úgy nyár idején elszélednek s ki emitt, ki amott festeget a magyar talaj poéziséből valamit, — annak eredményét ilyenkor láthatjuk. Nyáron a művész legigazibb barátja: a természet. Olyik, ki a hegyek között mászkál s festegetés közben meglepi az este, bizony nem száll le a hegy tetejéről, hanem ott alszik el, palettája meg az ecsetjei mellett.

Ennek a nyáron való elszéledésnek, s a magyar föld festegetésének megvan az a hatása, hogy friss vért hoz művészetünkbe. A magyar művészet azon az úton van, hogy levesse az idegen csuhát s azt öltse magára, mely neki illik legjobban. Mert bár nem tehetünk róla, de kis nép vagyunk. Azonban nagyra nőhet az erőnk, ha szellemünkben eredetiek vagyunk s meg van bennünk: a kifejlődött, egységes nemzeti jelleg. De ha mindazt, miben valamely idegen nép gondolkodásmódja, föltogása, érzése fejeződik ki, utánozzuk, akkor hamar letününk a történet színpadáról. Az utánzó epigonokra rá jár a — mulandóság rúdja.

Hogy az egységes magyar művészet mindeddig nem született meg, ebben nagyrészt a társadalom a ludas. Mert valamiképp mindenfajta művészetben voltak és vannak nagy alakjaink, úgy van egy bizonyos társadalmunk, mely magyar. De valamiképp nincsen még egységes, nagy, szokásaiban és tulajdonságaiban nemzeti társadalmunk, úgy nincsen egységes, nemzeti művészetünk. A társadalom részekre, parcellákra van bontva. Művészetünkben is hiányzik: a harmonikus együttműködés. A társadalom részéről megvannak azok az elemek, melyek létrehozhatják az: egybeforrást. S minthogy megvannak, ennek meg is kell történnie. Hogy milyen módon menjen ez végbe, mik a társadalom bajai s mi rájuk a gyógyír, ezzel eleget foglalkoznak nálam illetékesebbek. Annyi tény: ha van nagy magyar társadalom, van nemzeti művészet is.

A magyar művészet pedig halad. Művészeink közt vannak olyanok, kik azon az úton járnak, melynek végén egy zászló leng s rá van hímezve aranybetűkkel: nemzeti művészet? S azt látjuk, hogy nem társadalmunknak kell várni művészetünkre, hanem megfordítva. Művészeink nem a nagyközönségtől nyerik az inspirációt, hanem inkább maguktól. Dolgoznak nemes ambicióval, bár sokszor martirium árán is, de nem vész ki belőlük: a remény. Remény arra, hogy valamikor a nagyközönség teljesen méltányolni fogja az ő tehetségük, munkálkodásuk nyilvánulásait.

Mert nagy érték rejlik minden műalkotásban. Ha járjuk a tárlatot, némely képnél szinte átformálódunk. S ha nálunk is népszerü lesz a művészet s meglesz a magyar közönségben a művészetért való önzetlen lelkesedés, akkor egy nagy, a sok hókusz-pókusztól szinte megfeketült

bálvány fog leomlani: az érdekek anyagias bálványa.

Pardon, hogy a premiére alkalmával, ahelyett, hogy a tárlat finom és elegáns rendezését dicsérném, ilyen dolgok jutnak az eszembe . . .

De hát nem tudom kiverni a fejemből, mert igazán örülök rajta, hogy: a magyar művészek milyen hévvel keresik az artisztikus célokat! S a közönség?

— Hja kérem, ma még a művészet reggele van nálunk. A közönség nagyrésze még álmos, tehát alszik. Majd meglássa, el fog jönni a dél s annak idején talpon lesz mindenki. Akkorra már megerősödünk, tudni fogunk mi is, — i mondta nékem egy tüzes temperamentumu, egészen ifju művészember s belecsillogott a szeme . . .

Donatello.

A király a Téli Kiállításon.

A magyar művészetnek mindenkor ünnepe van, amikor ő Felsége a király megtiszteli látogatásával Társulatunknak egy-egy kiállítását.

Hálás örömmel jegyezzük föl, hogy ezeknek az ünnepeknek a száma az utóbbi napokban ismét megszaporodott egygyel, amennyiben ő Felsége hétfőn, december 3-ikán megtekintette elsején megnyilt Téli Kiállításunkat és ezzel ismételten kétségbevonhatatlan bizonyságát szolgáltatta a művészet iránt mindenkor tanusított őszinte és meleg érdeklődésének, mely annyival is becsesebb nekünk, mert a Felség mindössze pár napra terjedő budapesti tartózkodása alatt s nagymérvü elfoglaltsága dacára is szakított magának időt arra, hogy művészetünk iránt való atyai szeretetének és jóindulatának a nagy nyilvánosság előtt is kifejezést adjon.

A látogatás délután 1 órára volt jelezve. A közönség a lapokból nem lévén értesülve a Felség tervezett látogatásáról, a Műcsarnok környékén ugyszólván semmi sem mutatta azt, hogy falain belől a királyt várják.

A Műcsarnok előterében már $^1/_2$1 óra felé kezdtek gyülekezni azok, akik a király fogadására eljöttek.

Ott voltak: *Wlassics* Gyula dr. vallás- és közoktatásügyi miniszter, *Schlauch* Lőrinc dr. biboros érsek, *Zsilinszky* Mihály államtitkár, *Berzeviczy* Albert, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat alelnöke, *K. Lippich* Elek miniszteri osztálytanácsos, *Telepy* Károly műtáros, *Paur* Géza ügyvivő, *Ambrozovics* Dezső titkár. Ezenkivül a társulati választmány tagjai és a kiállító művészek is csaknem teljes számmal jelen voltak.

A királyt, aki *Paar* Ede gróf lovassági tábornok, főhadsegéd és *Höhnel* lovag korvett kapitány, szárnysegéd társaságában pár perccel egy óra előtt érkezett a Műcsarnok elé, *Wlassics* Gyula dr. miniszter s *Berzeviczy* Albert társulati alelnök a Műcsarnok lépcsőjén üdvözölték és kisérték be az előcsarnokba, hol a jelenvoltak a királyt lelkesen megéljenezték. A király katonásan szalutált s *Wlassics* miniszter, *Karlovszky* Bertalan festészeti előadó és *Telepy* Károly műtáros kalauzolása mellett megkezdte szemléjét.

A király a legnagyobb érdeklődéssel nézte meg az összes kiállított műveket s nem egy műtárgy előtt hosszasabban társalgott az őt kalauzoló urakkal, miközben a miniszter a jelen volt kiállító művészek közül is többeket bemutatott a Felségnek, aki elismerését fejezte ki az illetők művei fölött s mindenikükhöz volt néhány jóságos és leereszkedő szava. Különös elösmeréssel nyilatkozott ő Felsége *Berzeviczy* Albert, társulatunk alelnöke előtt, a kiállítási termek izléses és artisztikus berendezéséről.

A szobrok között *Zala* György, a szobrászati szakosztály előadója, az épitészeti rajzok között pedig *Bálint* Zoltán műépitész kalauzolták ő Felségét, aki itt is a legbehatóbb érdeklődéssel szemlélte meg a kiállított műtárgyakat s nem egy találó megjegyzéssel ejtette bámulatba kisérőit.

Közel félhárom volt, mikor a király a tárlaton való körsétáját befejezte és miután kisérőitől szivélyesen búcsút vett, kocsijába szállva elhajtatott.

Úgy értesülünk, hogy ő Felsége, mint minden évben, úgy az idén is fog vásárolni a Téli Kiállítás műtárgyai közül.

A magyar művészet kérdéséhez.

Nem jut eszembe, melyik szociológus mondta ki az igazságot, amely szerint semmiféle társadalmi problémát elszigetelten, a társadalom egészére való tekintet nélkül, kielégitően megoldani nem lehet, lévén a társadalom a szó betüszerinti értelmében élő szervezet, amelyben a részek kölcsönösen függenek egymástól és valamennyien az egésztől.

A mi kultúránknak (amely sem nem magyar, sem nem valóban európai) egyik alaphibája, hogy a fenti igazságot nem ismeri, vagy nem fogja föl egész nagyságában, vagy nem aszerint cselekszik.

Ebből egy másik alaphiba áll elő. Ha nem ismerjük föl a társadalmat, mint élő szervezetet, akkor hiába van számunkra a *fejlődés* törvénye, amelynek minden szervezet alá van vetve s amelynek lényege a *fokozatosság* és bizonyos

sorrend. Mi pedig készen, egyszerre akartunk mindent és felülről kezdtünk építeni.

Buckle egész műve csak e nagy igazságoknak kifejtése, alkalmazása és verifikációja természettudományi alapokon.

Bölcselet, amely a fizikán alapul, azaz oly törvényeken, amelyek kivétel nélkül minden létezőre érvényesek, bölcselet, amely az egész természetben *egy* egységes létet, *egy* közös törvényt lát: ez a nyugati, a valódi európai művelődésnek a veleje.

Ha igazi európai művelődést akartunk, a természettudományi nevelésre kellett volna a fősúlyt helyezni az *iskolában.* És az életben? Azt is mindjárt megmondom, azaz megmondja *Buckle.*

Azt mondja, hogy a kultúra, a társadalom állapota függ első sorban és mindenekfölött az *éghajlattól* és a *talajtól.* Függ pedig a *kívánatos* (a kultúrára nézve kedvező) állapot attól, hogy mennyiben mentes ama két tényező két ellentett szélsőségtől (túlszegénység és túlbőség). A mi kultúránk második főfeladata lett volna tehát az *életben,* fölhasználva az iskolában szerzett *természettudományi* ismereteket, egész erővel a *földművelés* és a *földműves* állapotának javítására törekedni. Mi e helyett csináltunk iszonyu erőfeszítéssel egy mesterséges államot s annak számára egy mesterséges központot, egy mondva csinált, úgynevezett „világvárost", az ország, *a föld és népe rovására,* tehát éppen ellenkezőjét annak, amit kellett volna. Hogy mennyire a föld népe rovására ment ez, annak nagyon is világos bizonyítéka, hogy nálunk nem az egészséges, hanem a beteg, az ultra-szocializmus a *földművest* inficiálta. Tessék csak olvasni *Vadnay* Andor úr cikkeit a Budapesti Hirlapban, ott majd meg tetszik látni, hogy *mennyire* inficiálta.

Nem természetes talajból fakadván *egész* művelődésünk, nem lehet az egyetlen ágában, egyetlen részében sem természetes. Nem lehet tehát az a *művészet* sem. Ez a virág csinált virág, vagy legföljebb üvegházi, idegen országból való növény.

Buckle azt is megmondja, hogy bizonyos *általános,* nemzeti *vagyonfölösleg* nélkül nincs valódi művelődés. Vagyis hiába vannak egyesek, sőt sok gazdag ember, ha a nemzet túlnyomó nagy többségének alig van mindennapi kenyere, sőt egy jelentékeny rész a nyomorral küzd. Ez az *általános* fölöslege a vagyonnak, a nemzeti tőke pedig (amelynek forrása mindig első sorban a föld nyers terménye, másodsorban annak ipari földolgozása helyben) akkor, midőn államunkat, helyesebben kultúránkat építeni kezdtük, nem volt meg, nincs meg és amíg a földművelés és a földműves állapota gyökeresen meg nem javul, — nem is lesz meg.

Mondok egy hasonlatot, amelyről kezeskedem, hogy *nem* sántikál. Erős, de csak a gyöngéknek.

Mi olyanok vagyunk, mint az ittas ember, aki a szeszszel *mesterséges* vérbőséget csinált az agyában a többi testrészek, főleg a végtagok rovására. Persze, hogy rózsás színben lát egy ideális világot addig, amíg haza nem kell menni. És akkor éppen olyan per se történik, hogy nagyon is a földön, ha ugyan nem a sárban ébred föl s jó, ha egy betörött orr képében az anyaföldnek, amelyről mámorában megfeledkezett, csak egy fricskáját kapja emlékül, mert vannak ám néha ennek az „állapot"-nak gonoszabb következései is.

*

Egyszóval: mi külsőségeiben utánoztuk a nyugati kultúrát, nem látva annak lényegébe. Készen akartuk annak virágait, érett gyümölcsét elővarázsolni olyan fán, amelynek gyökere sincs, földje sincs.

Arról, hogy mit kellett volna, vagy mit kellene tenni, ha eredeti, sajátos magyar kulturát s evvel magyar művészetet akarunk, itt most nem szólhatok, ahhoz több tér kellene s itt talán nem is lenne egészen helyén.

Csak egy rövid megjegyzést kivánok tenni erre nézve egész általánosságban. A nyugati művelődés túlnyomóan értelmi, intellektuális, egy másik útja, egy más eszköze a művelődésnek az *etikai,* az *erkölcsi.* Meggyőződésem, hogy a magyar karakternek ez utóbbi felel meg jobban. De ez csak *két* út, mely *egy* célhoz vezet, mert a fizikai és erkölcsi világtörvény lényegében egy és ugyanaz.

*

A magyar művészetnek is megvannak a maga hibái és fogyatkozásai, mint minden másnak. De csak részben az ő hibája, hogy egyszerre akart ott lenni, ahová az európai művészetek sok százados fejlődés után jutottak és nem hibája, de *szerencsétlensége éppen az, hogy tényleg el is érte az európai művészet magaslatát,* anélkül, hogy a nemzet, a nagyközönség intelligenciája egyidejüleg, helyesebben: megelőzőleg elérte volna azt színvonalat, amely ilyen fokon álló művészetnek megértéséhez szükséges s anélkül, hogy megvolna az ezen művészet táplálásához megkivántató *általános* és lehetőleg egyenletesen megoszlott nemzeti vagyon-fölösleg, melyről föntebb szólottam. Hiába keressük a hibát — legalább kizárólagos értelemben — a mi művészeinkben, azok, dacára annak, hogy legtöbbjük erős anyagi nehézségekkel is küzd és éppen *a nagyközönség szellemi inferiorittása miatt*

elégséges szellemi táplálék hijával is van, mégis értékes árút produkáltak eddig, mondom, hiába keressük itt a hibát, mert a nagyközönségben sem a megfelelő szellemi igény, sem az ennek kielégítéséhez megkivántató anyagi tehetség nincs meg.

Midőn e sorokat írom, a Téli Kiállítás még nem nyílt meg s így nem tudom mit fog hozni. De sejtem és azt hiszem, hogy ott találkozni fogunk egyfelől a magasabb művészi törekvések egy utolsó föllobbanásával, másfelől a nagyközönség kisebbszerü művészi igényeihez való ösztönszerü és kényszerü alkalmazkodással.*

Ha így lesz, nem kell tőle nagyon megijedni és félreverni a harangot, sőt! mert ilyen *látszólagos* visszaesések minden művészet történetében előfordulnak és mert ez csak múló baj lesz, ha fölismerjük az alaphibát, melyre rámutattam és azon egész erővel segíteni iparkodunk.

Segítsenek uraim először és mindenekfölött a föld és a földmüves sorsán. Ha önök annyira szeretik azt a hazai földet, hát müveljék, ápolják és viseljék gondját s ne pumpolják folyton abban a diákos modorban, mint tették eddig.

Igazi európai műveltségü embernek azt mondanám: így kell tenni, mert a természettörvény így kívánja, mert *észszerü*. De azt tapasztaltam, hogy a magyar embernek inkább a szívére, érzéseire, mint eszére kell appellálni. Azért én önöknek azt mondom: így kell tenni, mert így kivánja az erkölcsi törvény, a becsület, az emberszeretet. Térjenek vissza egy kissé az erkölcsi alaphoz s legyenek részvéttel, szánalommal annak az osztálynak sorsa iránt, amely mind a többinek alapját képezi.

Akik értenek hozzá: fessék le szóval, tollal, ecsettel, hanggal *a föld népe helyzetét* úgy, hogy egy kicsit megdöbbenjen az a szív attól a gondolattól, hogy éppen az a néposztály senyved így, amely átalában minden társadalomnak alapját s nálunk a magyarságnak gyökerét, magvát képezi.

Ez lesz egyelőre nálunk az igazi művészet és igazi magyar művészet.

Így kivánja az ész, így kivánja a szív, amelyek, ha sugallatukat jól megérteni tudjuk, mindig egyet mondanak.

K. Lippich Elek úr propoziciója lehet egyik alkalmas eszköze annak, hogy közönségünkben a művészeti szellemi *igényt* megteremtsük. De ha az itt kiemelt igazságok nem vétetnek kellő figyelembe, akkor ama szellemi igény kielégítéséhez még mindig hiányozni fog az anyagi mód. *És akkor a baj még sokkal nagyobb lesz*, mert míg alsóbb néposztályaink az anyagiakban fognak szükséget szenvedni, közép- és felső osztályaink szellemileg fognak éhezni. Pedig a szellem, a lélek éhezése épp oly kínos, keserves és épp oly veszedelmes, mint a testé.

A művészetnek lehet egy irányeszmét adni egész átalánosságban, — úgy mint azt föntebb megkiséreltem, — de konkrét feladatok kitűzése csak egy teljesen kifejlett és természetes fejlődés útján létrejött művészetnek való. A mi közönségünket a művészetre, legalább a magasabb rendűre még nevelni kell. Ez pedig nem kizárólag, de első sorban és legnagyobbrészt magunknak a művészeknek feladata. Ennek a nevelésnek a főeszköze pedig mindig maga a *műalkotás*. Aki pedig valakit nevelni akar, annak, nem mondom leszállnia, de alkalmazkodnia kell a nevelendő felfogásához, szellemi kapacitásához, igényeihez és pedig az *előadási forma* helyes megválasztása által. Minden művészetnek (de általában minden művelődési törekvésnek) első sorban, fejlődése első stádiumában az *érzékiségre* (nem obscoen értelemben) kell hatnia, a pusztán *szépet* kell kultiválnia, az igazságot *allegoria*, *mese* alakjában kell közölnie és csak azután beszélhet közvetetlenebbül a szívhez és az értelemhez. — Akinek ez derogál, annak valószínűleg a gyermeknevelés, az abc-tanítás is lealacsonyító foglalkozás.

A tiszta szép kultusza pedig szükségképp mindenkor és mindenütt *idealisztikus* irányu. Ez az irány felel meg a mi közönségünk nagy többsége izlésének, legalább ez időszerint, de hajlandó vagyok hinni, hogy mindig ezen irány felé fog gravtiálni. De hangsúlyozom, hogy az abszolutizmus a kizárólagosság ebben is, mint mindenben, szerencsétlenséggel fog járni.

Könnyen érthető, közvetetlen szép hatásu kép kell a magyarnak, olyan, amelynek dekorativ hatása *is* van. Egyelőre az sem lesz baj, ha a kép csak tiszta dekorativ.

Hogy aztán hogyan viszi bele a művész alkotásába azt a föntérintett mély erkölcsi tartalmat fokozatosan úgy, hogy a dekorativ jelleg sohase menjen végképp veszendőbe, ez aztán egészen a művész dolga. Ebben rejlik a nagy nehézség, de az *igazi* dicsőség is, amelynek útja bizony mindig röges.

Volna még egy konkrét javaslatom, mely első sorban és főleg művészeink anyagi helyzetének bizonyos konszolidációját célozza. Hogy menynyire szolgálná az emellett a nagyközönség érdekeit és egyéb ideális és gyakorlati célokat is, az eléggé ki fog tűnni a javaslatból magából, bővebb fejtegetés nélkül is.

* Bizonyára a cikkely igen tisztelt iróját is kellemesen fogja meglepni, ha látja, hogy az azóta megnyilt Téli Kiállítás nem váltotta valóra aggodalmait. *(A szerkesztő.)*

Nagyobb szabásu képsokszorosító, esetleg képvásárló vállalatokat kellene létrehozni vagy a létezőket komolyabb alapokra fektetni, a melyek föladatai lennének:

1. *műkereskedés* (eredeti festmények vétele és eladása);

2. jeles eredeti művekről művészi *másolatok* készítése megrendelésre vagy anélkül;

3. eredeti festmények *sokszorosítása* lehetőleg a könyvkiadás analógiájára, úgy hogy az eredeti mű a „kézirat"-nak, a sokszorosítások a nyomtatott „könyv"-nek felelnének meg, különös súlyt fektetve arra, hogy a sokszorosított kép lehetőleg mindenben (a méreteket kivéve) tehát színben „texturában" stb. is híven tükrözze az eredetit. Ezt is lehetne legalább részben — a rizikó csökkentése végett — megrendelésre alapítani az előfizetési felhivások analógiájára és e célból további feladat lenne:

4. katalogusok terjesztése, melyekbe minden magyar művész minden *kiállított* műve jó fénynyomatokban reprodukálva lenne, a melyekből a közönség az aláirás (előfizetés) útján sokszorosítandó képek tárgya, formája felől tájékozást nyerne;

5. az aláírás utján való sokszorosítás helyett (vagy mellette) jó és esetleg színezett fényképek készítése és eladása;*

6. a művészek egy fix összegen kivül, a sokszorosítás minden egyes neme után *külön* bizonyos százalékban részesülnének.

Nem fejtegethetek, nem indokolhatok bővebben, csak annyit említhetek: memento olajnyomatok & comp — és tessék meggondolni milyen hátrányos helyzetben van egy festő egy iróval szemben. Egy iró művét százezrek olvashatják sőt birhatják és százezrek fizetnek érte, míg egy-egy képet legföljebb ezrek *láthatnak*, még kevesebben fizetnek a látás élvezetéért méltányos árt a festőnek és a legkevesebben birhatják a képet (ha csak másolatban is) lakásukban, úgy mint birják a könyvet könyvtárukban.

Persze, ahol nincs „tőke", ott nincs vállalat. A tőkét pedig a föld adja, — ez a kezdet és a vég s ez kezdete és vége cikkemnek is.

ifj. Kossuth Péter.

A rajztanitás a párisi kiállításon és teendőink.

A) *Áttekintés a kiállításon.*

Az 1900-iki párisi világkiállítás módot nyujtott arra, hogy a rajzoktatásnak a világ különböző államaiban alkalmazott rendszerét a szakember és a nagyközönség áttekinthesse és tanulmányozhassa. Ugyanis valamennyi számottevő állam beküldötte rajziskolai mutatványműveit úgy az ó-, mint az újvilágból. Egyedül Németország kivétel az európai államok közül, mert *Németország nem képviseltette iskoláit.*

Az *áttekintés* arra az észleletre vezetett, hogy a rajzolás tanításában általában *minden országban a francia rendszer* az irányadó.

Ebben a rendszerben sok ismerősre akadtam.

Az *école maternelle*-ben — amely a mi óvodáinknak felel meg és a német Frőbel-rendszernek mesteri átültetése — az oktatás ugyanazon a nyomon jár, amelyet harminc évvel ezelőtt, 1869—1870-ben *Utmutató az elemi rajzoktatásban* cimü művemben a magyar *népiskola* elemi tanitóinak vezérfonalul megirtam.

A francia *állami* elemi iskolákban azonban a szépen indult kezdettől nagy ugrás van. És ebben különbözünk. Mert ott mindjárt az első osztályban (6—9 éves gyermekeknek) megkezdi a francia a *mértani oktatást*, vonalzót, körzőt és szögmérőt ad a gyermek kezébe. Ez tanulja a szögeket és ezzel már tudományos szinezetet kap a rajzolás. Csakhamar követi nehezebb föladataival párosulva a távlattan.

Igy halad végig a (moyen), a közép és a felsőbb (superieur) rajziskolai folyamon a szabadkézi rajzzal együtt a mértani oktatás, melyben a tulsúly az ékítményi rajzra, az ornamenticára esik és ezt nyomban a távlat s vele az árnyékvetés tana párvonalosan követi.

Az emberi fej, emberi és állati alakok rajza a felsőbb osztályok oktatásához tartozik, nemkülönben a tájképnek a természet után való fölvétele.

Ezután kerül az ifju, akinek életcélja a művészet, az akadémiai festőiskolákba (École des beaux-arts).

Megjegyzem, hogy Páris városának van közvetítő osztálya, mely az école maternelle és az (enseignement primaire) az elemi oktatás közt áll és amely átmenetet képez. Itt a tudományosabb szinezetü mértani oktatást később vezetik be, tudniillik akkor, amikor a növendéknek az értelme már annyira fejlett, hogy megértheti.

Ez helyesebb eljárás, de még igy is korainak tartom a száraz elméleti oktatást.

Ugyanehhez a párisi iskolai rendszerhez hasonlít az északamerikai Egyesült-Államokban fönnálló is. A mértani és távlattani oktatásban azonban itt csak a 13—14 éves növendékek részesülnek, azok, akik (a Collegebe) a felsőbb osztályba lépnek vagy már benne vannak és akiknek értelmi fejlettsége ezt inkább megbírja és itt szem előtt tartják azt is, hogy a növendék a szabadkézi rajzban már gyakorlattal birjon.

* Ebben a pontban határozottan nem érthetünk egyet a cikkely igen tisztelt irójával. *(A szerkesztő.)*

A többi ország a francia állami rajziskolák rendszerét követi, azzal az eltéréssel, hogy a *belga* különösen a nőimunkákra fektet sulyt a mértan alkalmazásával, az *angol*, *svéd* és *norvég* a fa- és vasiparra vonja s ezt követi az előretörő *orosz* és a gyakorlati *japán* is.

Nálunk is a francia rendszert követik ott, t. i. hol rajzolni tanítanak, különösen a tanítóképzőkben, de fájdalom, itt az iparra való alkalmazás gyakorlati értékesítése nélkül.

Nem kell kézi rajzminta, mondják nálunk, mert a franciának sincs. Pedig hát *van* rajzminta Franciaországban. Ott van például, csak ezt említve, a „Cours Charvet et Pillet"-féle vezérkönyv (Livre du Maître), mely az *egész év folyamára*, 38 hétre, óráról-órára kezébe adja a *mintát* a tanítónak. Ezenkivül csak úgy hemzseg a sok rajzfüzet tele mintákkal. Minden kiadónak 3—4 ilyen kiadványa van, tanárok és rajztanítási fölügyelők cégével. Nálunk nincs semmi, ami a tanítónak kútfőül szolgálna, ha találékonysága fogyatékos.

Nagy hibának tartom, hogy majmolásra vetemedtünk. Bizony kár volt eltérni az „Útmutató" használásától, mert abban lépcsőzetes renddel az ékítményi és a távlattani oktatás is méltatva van; ámde nem száraz elmélettel, hanem tanítóinkhoz és elemi növendékeink értelmi fejlettségéhez mért *népszerü előadással*. A kéziminták pedig nagy segítségül szolgálnának, úgy a tanítónak földolgozandó anyagot adván, mint a tanítványnak a foglalkoztatására.

A francia rendszernek ezen a gyorsugráson kivül még más *hibái* is vannak. Korán a túlságig űzi az elméleti fejtegetést.

Ime egy példa rá. A kis gyermeket mindjárt kezdetben, évaluation des lignes, vagyis a vonalak becslése címén végigviszi a vonal földarabolásával a számtan négy alsó műveletén, t. i. a darabok összeadása, kivonása, szorzása és elosztása számításán.

Ezt ne tessék ráfogásnak, túlzásnak venni, mert *Durrieux* tanár többszörösen kitüntetett „*Dessin a main levée*" című füzeteiből bárkinek kimutatom.

Jönnek erre aztán a keresztkérdések. Ezután pedig három- és négyszögeket rajzoltatnak a tábláról, vagy papir avagy fa domboru mintákról és ezt „természet utáni rajzoknak" nevezik. A szabadkézi rajz után pedig nyomban lerajzoltatják mértanilag ugyanazt a tárgyat és ismét jönnek a szögeket becslő keresztkérdések. Később fali föszékítmény mintákról foly a rajzolás, ismét „természet" után.

Más alakokhoz nem jut a tanuló, legfeljebb az üzleti célra kiadott rajzfüzetekben egy-egy lámpa, kávéőrlő, pohár, válu és más ilyenféle tárgyhoz, milyet, hogy élvezete hosszas ne legyen, nyomban mértanivá kell átalakítania, oldalról, rálátással, átmetszéssel sőt vetületileg is lerajzolván.

Minthogy a fekete táblán fehér krétával árnyalást tanítani nem lehet, csak ezekből a rajzfüzetekből kap némi fogalmat az árnyalásról, de jó kézi rajzminták hiányában az árnyalás különböző modoráról, kezeléséről és fogásairól a növendék alig jut rendszeres oktatáshoz s később az akadémián küzd vele. A tájképi részek: előtér, mart fű, bokor, lomb, ágak, élőfa, rajzminta hiányában szintén kivül esnek a részletes oktatás körén. Es így, amikor aztán tájkép festés végett a szabadba kiviszik, csak találomra „nézemre", de „jól nem látomra" ábrázolhat. Ez az oka annak is, hogy a felsőbb iskolák: az école nationale és école des beaux-arts különben jeles mutatvány-művei közt, akár vízfestésü, akár olajban festett tájkép kevés van.

Csuda-e, ha az ékítmény, az ornamentica között iskolai alakzataitól megundorodva, secedál és alakítja a *szecessió ornamenticáját*, ami még nem baj, abban az esetben, ha leleményesség, tehetség sugallja. De hányadik ilyen?

És csuda-e, ha Calame mesteri tájkép rajzmintáit nem tanulmányozhatván, előállanak a türelmes vásznon az „*úgy festem, amint a természetben látom*"-féle tömör falazatu gombóclombok, melyek közé vagy a melyeken átlátni nem lehet, levegő nincs ágai közt és a kép felső részéről a nézőre legjobb esetben szarvas vagy szarvorru és elefántbőrü felhők nehezednek?

A miként ezt a secessiós tájképeken éppen jelen kiállításunkon is nem egy „műértő" biráló bámulja, eredetiséget, egyéni jellemző vonást találván benne. Ebben az utolsó pontban igazuk is van, bár az művészinek nem nevezhető.

A francia képzőművészet ezt a merev mértani oktatási rendszert, amely hivatalosan körülbelől husz év óta áll fönn, kétségen kivül ki fogja heverni, mert még nagy tartaléka van a régibb iskola növendékeiből és „a férgese elhull". Azonban mégis kezd már érezhetővé válni. Feltünik névszerint az élclapokban, a képeslapokban és a képes kiadásu, az úgynevezett „illustrált" kiadványokban a tanulmány hiánya és az, hogy a régi ötletes, leleményes és közvetlen alkotásu eredeti rajzok helyét a fényképező lencse segítsége pótolja és pedig hovatovább mind túlnyomóbb súlylyal és nagyobb számban és az ábrázolási kezelés mind fölületesebbé, mind hanyagabbá válik. A komoly tanulmány kezd kiveszni.

A mértannak igen korai alkalmazása ellen különben, bár csak futólag érintve, de történt

Téliruha tartalmú csomagok küldése a hadműveleti területre

A *Magyar Távirati Iroda* jelenti: A hadműveleti területen levő honvéd- és munkaszolgálatos egyének részére téli ruhaneműt és óvócikket tartalmazó csomagok küldését a magyar királyi honvér vezérkar főnöke engedélyezte.

1. Minden egyén részére egy darab ilyen csomag adható fel.

2. A feladás ideje szeptember 10-étől 30-áig. Budapesten csak a Budapest 72. (Verseny-utca 1.) és a Budapest 53. (Vilmos császár-út 16.) számú postahivataloknál lehet feladni ilyen csomagokat. Vidéken bármely postahivatalnál, azonban csak a délelőtti órákban, 13 óráig.

3. A csomagok felső súlyhatára 10 kilogramm.

4. A csomagokban kizárólag téliruhaneműek vagy óvócikkek küldhetők, éspedig: ujjas, irhamellény, bekecs, bundabélés, téliing, alsónadrág, téliharisnya, kapca, kesztyű (szörme, kötött), haskötő, térdmelegítő, érmelegítő, fülvédő, nyaksál, takaró, meleg sapka (kucsma, hósapka), csizma, cipő, melegítőkészülék (hőpalack).

5. A csomagokat a feladás alkalmával nyitva kell bemutatni, hogy a felvevő postaalkalmazott annak tartalmát ellenőrizhesse.

6. A csomagok burkolata csak zsák vagy tartós vászon lehet, melyet a tartalom ellenőrzése után kell bevarrni.

7. A csomagot a tábori postai díjszabásnak megfelelően díjazzák.

Nyomatékosan felhívják a közönség figyelmét, hogy mind a csomagolásnál, mind a csomagok olvashatóan való címzésénél mindenki gondosan járjon el és a csomag címlapjának másolatát, valamint a tartalomról egy jegyzéket a csomagban helyezzen el, mert csak így biztosítható, hogy a csomagok ép állapotban és késedelem nélkül kerülnek a címzettekhez. A téliruhanemű tartalmú csomagok feladásához kék bélyegjegy vagy pedig külön engedély nem kell.

A munkaszolgálatosok hozzátartozóinak figyelmét felhívják, hogy csak azok részére adjanak fel téliruha-tartalmú csomagot, akiknek a tábori postaszámát megkapták.

Nemzetgyalázásért elítéltek egy földbirtokost

Göbbel Mihály 61 éves jábi földbirtokost a kolozsvári törvényszék ötöstanácsa nemzetgyalázás, továbbá az 1942. évi II. t.-c. 10. szakaszába ütköző vétség miatt vonta felelősségre, mert tavaly augusztus 27-én kocsmában, igen sok ember jelenlétében *gyalázkodó szavakkal illette az egész magyarságot.* A főtárgyaláson Göbbel Mihály részegségével védekezett. A kihallgatott tanuk olyan értelemben vallottak, hogy a vádlott italos volt ugyan, de részegnek nem mondható, nagyon jól tudta, mit beszél. Az ötöstanács megállapította a vádlott bűnösségét a vádbeli bűncselekményekben és ezért *nyolchónapi fogházra és 3000 pengő pénzbüntetésre ítélte el.* A Kúria dr. *Gergics* Károly tanácselnök vezetésével tárgyalta ezt az ügyet és *az ötöstanács ítéletét jogerőre emelte.* *(MOT.)*

Színházi hírek

* **Ottrubay Melindát,** Operaházunk kitűnő táncosnőjét, primabalerinává nevezte ki felettes hatósága. A táncművészetnek minden barátja örömmel fogja fogadni ezt a hírt. Nagy érdemeknek méltó elismerését látja benne, mert *Ottrubay* Melinda az egészen egyéni táncművészeti alkotások egész sorával lepte meg és ragadta el a közönségét. Izig-vérig táncosnő. Nemcsak testével táncol, hanem lelkével is. Minden mozdulatával és minden tekintetével. Aszerint, hogy milyen szerepet játszik, tud plasztikusan nyugodt lenni, mint egy görög szobor és tud úgy hatni, mintha súlytalanul lebegne a térben. Bizonyos, hogy művészetével még sokszor fogja lelkes tapsokra ragadni Operaházunk közönségét.

* **Az Andrássy Színház** *Egy nap a világ* című *Vaszary*-darabjában, amely e héten éri el a 300. előadás ritka, ünnepi stációját, a férfi főszerepet *Páger* Antal pénteken este játszotta utoljára és szombaton új színész, *Somogyváry* Rudolf vette át a tengelyszerepet. A fiatal művész, aki annakidején a *Szűz és gödölye* előadásán tünt fel fűtött, közvetlen hangú játékával és férfias megjelenésével, friss értékekkel gazdagította a harctérről hazatérő páncélostiszt színpadi alakját, amely tolmácsolásában valósággal elmélyült és megnemesedett. Érdekes megemlíteni, hogy a művész most szerelt le hosszú katonai szolgálat és frontbeosztás után. A közönség bemutatkozásán meleg ünneplésben részesítette a fiatal művészt, akinek még vastaps is jutott. *(v. l.)*

BRILIANS EZÜST vétele és eladása VARJAS Károly-körút 2 udvarban Tel.: 189-236

* **A Nemzeti Bábszínjáték** hétfőn fejezte be szépsikerű kolozsvári vendégszereplését és csütörtökön kezdi meg budapesti, rendes előadását, amikor a *Panoptikum* című mesejáték kerül színre sorozatosan, csak kedden és pénteken tűzik műsorra a rekordelőadást elért *Toldi*-t.

* **A Vígszínház kapunyitása** szombaton este volt, amikor a *Fekete Péter* című *Eisemann—Somogyi* zenejáték került színre, *Mihályi* Ernő főszereplésével, az ő személyén kívül a bemutató szereposztásában. A sikeres operett a hét egész műsorát betölti.

— **Budapesten keresik Prihoda hegedűművész ellopott Storioni mesterhegedűjét.** A pozsonyi rendőrség rádiótáviratban értesítette a főkapitányságot, hogy a bukaresti gyorsvonaton, Pozsony közelében, ismeretlen tettes ellopta Vasa *Prihoda,* a világhírű hegedűművész Storioni-gyártmányú mesterhegedűjét, amelyből csupán egyetlen példány van a világon. A pozsonyi rendőrség szerint a tolvaj Budapestre utazott és itt igyekszik értékesíteni a nagyértékű hangszert. A főkapitányság megindította a nyomozást.

Szeptember 8-a után is forgalomban maradnak az eddigi balatoni vonatok

Az államvasutak igazgatósága közli, hogy az iskolai szünidő meghosszabbításával kapcsolatban várható erősebb utasforgalom lehetőség szerinti lebonyolítása érdekében a jelenleg érvényben lévő „Hivatalos Menetrendkönyv"-ben csak szeptember 8-áig való közlekedésre hirdetett vonatok közül az alább felsoroltakat további intézkedésig forgalomban tartják. Továbbra is közlekedik: szombaton a Budapest déli pályaudvarról 14 órakor induló keszthelyi személyvonat. Budapest keleti pályaudvarról 13 óra 40 perckor induló tapolcai személyvonat. Ellenirányban vasár- és ünnepnapokon a Budapest déli pályaudvarra 20 óra 40 perckor érkező személyvonat; Budapest keleti pályaudvarra 23 óra 05 perckor érkező sebesvonat. Ezenkívül a szeptember 8-ától csak vasár- és ünepnapi közlekedésre hirdetett Budapest déli pályaudvarról 7 órakor induló csáktornyai sebesvonat, ellenirányban a Budapest déli pályaudvarra 22 óra 10 perckor érkező sebesvonat, valamint Balatonszentgyörgy—Lepsény között a csak szeptember 8-áig való közlekedésre hirdetett 2221., ellenirányban 2228. sz. személyvonatpár további intézkedésig naponta közlekedik. Ugyancsak naponta továbbra is forgalomban hagyják Székesfehérvár—Balatonfüred között a Budapest keleti pályaudvarról 16 óra 20 perckor induló sebesvonathoz csatlakozóan az 1108., valamint ellenirányban a Budapest keleti pályaudvarra 10 óra 30 perckor érkező sebesvonathoz csatlakozóan az 1107. sz. gyorsmotorvonatot. Végül forgalomban marad továbbra is a Szabadkáról 7 óra 26 perckor induló és ellenirányban Szabadkára 20 óra 47 perckor érkező nagyvárad—bajai sebesvonatpár is. Közli továbbá a MÁV, hogy a fentebb közölt vonatokon kívül nem áll módjában több vonatot forgalombahelyezni az igen erős őszi teherforgalom miatt, ezért ezúton kéri fel az utazóközönséget, hogy utazásait mindenki a legszükségesebb mérvre korlátozza. *(MOT)*

— **Még mindig nem találják az eltünt Bauer Samut.** Vasárnap a Népszigetnél idős férfi holttestét vetette partra a Duna. A holttestet, amelynek fejét valamelyik hajó kerekei szétroncsolták, a törvényszéki orvostani intézetbe szállították. Felmerült az a gyanú, hogy az ismeretlen halott azonos dr. *Bauer* Samuval, a Dobogókőn titokzatos módon eltünt idős orvossal. Hétfőn reggel azután kiderült, hogy nem Bauer Samu a Duna ismeretlen halottja. A nyomozás megindult az idős férfi kilétének megállapítására.

— **Zöldfőzelékek eltevését,** kevés lisztből, főleg burgonyából sütemények, tojás nélkül tészták, zsír nélkül vagy kevés zsírral változatos ételfélék készítését mutatják be az Elektromos Művek Eskü-út 5. szám alatti villamos konyhájának főzőelőadásain. Egyben a villamos főzőlapok, tűzhelyek és sütők helyes, takarékos kezelését is megtanítják. Előadások hétfőn, csütörtökön és pénteken d. e. 10 órakor. Belépés, ruhatár díjtalan.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS FELELŐS KIADÓ: BARANKOVICS ISTVÁN

Napirend

KEDD, 1943 SZEPTEMBER 7.

Róm. kat.: Kassai vt. — Protestáns: Regina. — Görögkat.: Szecent. — Ó-görög 25.: Bertalan.

A nap kel 6 óra 10 perckor, nyugszik 19 óra 13 perckor, a hold kel 13 óra 55 perckor, nyugszik 23 óra 27 perckor.

Hősi halottaink

Dr. *Halmos* Gyula m. kir. páncélos százados, a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjének Hadiszalagon a kardokkal, Kormányzói Dicsérő Elismerés hadiszalagon a kardokkal, I. osztályú Tűzkereszt, II. osztályú Német Vaskereszt, stb. tulajdonosa, szeptember 4-én, kötelességének teljesítése közben, repülőhalált halt. Temetése szeptember 6-án, hétfőn délután fél 5 órakor volt Balatonarácson. Lelkiüdvéért az engesztelő szentmiseáldozatot szeptember 10-én, pénteken délelőtt 11 órakor mutatják be Budapesten, a Ferenciek-templomában. Az elhúnytban *Kozocsa* Mihály pénzügyminiszteri osztályfőnök, székesfővárosi pénzügyigazgató, vejét gyászolja.

Kell-e négyszer fizetni tíz fillért, ha valaki négy pohár szódát iszik?

A bor-, sör- és italmérők Országos Ipartársulata körlevelet bocsátott ki a *számolólap-illeték* ügyében. A körlevél közli, hogy az ipartársulat tudomására jutott több helyről, hogy a számolólap-illeték lerovásának módját sokan tévesen értelmezik, sőt visszaélnek vele. Ezért szükségesnek tartották, hogy egy körlevelet bocsássanak ki és az italmérők figyelmét felhívják arra, hogy a számolólap-illeték minden egyes fizetésnél lerovandó, nem pedig úgy, hogy a fogyasztó „először bejövetelénél általa kifizetett tízfilléres számolólappal egész napi fogyasztását lerovottnak veszi". A lerovásnak ez a módja jövedéki kihágást jelent, mert ezzel a kincstárt megkárosítja, ami ismételt esetben *jogmegvonással jár.*

Tovább közli a körlevél, hogy azokon a helyeken, ahol a számolólap-illetéket a pénztárszelvényen — kasszablokkon — bélyeg felragasztásával rójják le, úgy a felbélyegzett szelvényt (blokkot), mint ellenőrző szalagot *egy évig meg kell őrizni* és az ellenőrző közegnek fel kell mutatni. Nyomatékosan felhívja a körlevél az érdekelt italmérések tulajdonosait a rendelkezések pontos betartására, mert annak elmulasztása súlyos megtorló intézkedéseket von maga után.

Mi van a hivatalos lapban

A hivatalos lap vasárnapi számában a következőket találjuk. Rendeletek: a bányaüzletének újabb megállapításáról — a borkereskedők fel nem használt pinceünek, üres hordónak, valamint egyéb tartályainak az 1943 évben termelt must, bor s ezek mellék-termékeinek elhelyezése céljából való igénybevételéről — a vadászati tilalmi idők megállapításáról szóló rendelet módosításáról — a szabadalmi díjak, védjegydíjak és szerzői jogi beiktatások díjainak újabb megállapításáról — a technológiai és anyagvizsgáló intézet által végzett vizsgálatokért, szakvéleményekért és egyéb szolgáltatásokért kiszabandó díjakról — a távbeszélőállomások bekapcsolása vagy áthelyezése esetén a belépési és áthelyezési díjon felül fizetendő térítési költségről — a Péti só és mészsalétrom legmagasabb áráról. — Pályázatok: Beszterce város állatorvosi állásra — a pécsi Tudományegyetem kisegítő szolgai állásra — Udvarhely, Szatmár, Esztergom, Heves és Bács-Bodrog vármegye segédjegyzői és írnoki állásra hirdet pályázatot.

— **Meghalt Magyar István ny. koronaügyész.** Dr. *Magyar* István ny. koronaügyész, m. kir. titkos tanácsos, volt felsőházi tag, a Magyar Érdemrend nagykeresztjének tulajdonosa, vasárnap délután Mátraházán 79 éves korában váratlanul meghalt. *(MTI.)*

— **A tangóharmonika** kiváló szakemberei és óriási választék *Sternberg* hangszergyárban, Rákóczi-út 60.

Családi Értesítő

Ebben a rovatban megjelenő közlemények díjszabása 5 sorig 18.— pengő, minden további sor 6.— pengő.

Walter Katalin és *Weigl* Lajos (Diósd) házasságot kötöttek. (Minden külön értesítés helyett.)

Leszármazása kutatásának

ügyében forduljon

HERALDIKA nemességi

irodához. IV., Gróf Károlyi-utca 14. szám Telefon 381-199. 184-644.

Meghosszabbították a régi 20 pengős bankjegyek bevonási időtartamát

A *Magyar Távirati Iroda* jelenti:

A Magyar Nemzeti Bank az 1942. évi november 14-én kelt hirdetménnyel bevont, 1930. évi január 2-i kelettel ellátott 20 pengős címletű bankjegyek bevonására kitűzött időtartamot a magyar kir. kormány hozzájárulásával 1944. évi december 31-éig meghosszabbítja.

Ennélfogva a Magyar Nemzeti Bank főintézete, fiókintézetei és kirendeltségei e bankjegyeket ugyancsak 1944. évi december 31-éig fizetésképpen vagy kicserélés végett elfogadják. Ezen időpont után az említett bankjegyeket a Magyar Nemzeti Bank intézetei már csak kicserélés végett fogadják el.

1947. évi december 31-ével a Magyar Nemzeti Bank beváltási kötelezettsége a fentemlített bankjegyekre vonatkozólag a bank alapszabályainak 94. cikke szerint megszűnik.

Közellátási hírek

A hadiüzemi alkalmazottak burgonyajegyeinek beváltása

Budapest székesfőváros közélelmezési ügyosztálya közli, hogy a hadiüzemi alkalmazottak burgonyajegyeit, melyeket a hadiüzemek gyári jeliel (perforálás, felülbélyegzés) láttak el, nem csupán a hadiüzem élelemtárai, hanem a burgonyakereskedők is beválthatják, mert azokat Budapest székesfőváros élelmiszerjegy központja elfogadja elszámolásra. *(MOT.)*

A kenyérviszonteládrusítók szeptember 10-éig számolhatnak el az élelmiszerjegy központnál

A székesfőváros közélelmezési ügyosztálya közli, hgy a kenyérviszonteládrusító kereskedők kenyér és zsemlye elszámolására megállapított határidőt meghosszabbították, ezért a kenyérviszontelárusítók szeptember 10-éig számolhatnak el az élelmiszerjegy központnál. *(MOT.)*

Figyelmeztetés a levágott szelvények tárgyában

Budapest székesfőváros közélelmezési ügyosztálya közli, hogy azokkal a kereskedőkkel szemben, akik a kötött élelmiszergazdálkodás keretébe vont élelmiszerféleségeket levágott jegyszelvények ellenében szolgáltatják ki, a legszigorúbb kihágási eljárást fogja folyamatba tétetni és egy alkalommal az illető kereskedő ellátmányát meg fogja vonni.

Felhívja ez alkalommal a közélelmezési ügyosztály a kereskedők figyelmét arra, hogy amennyiben valaki már levágott jegyszelvénnyel jelentkezik, az illetőt rendőrnek adják át. *(MOT.)*

Az osztálysorsjáték húzása

Az osztálysorsjáték hétfői sorsolásán a következő számokat húzták ki:

20.000 pengőt nyertek: 31848 71710

10.000 pengőt nyertek: 90932 91018

5000 pengőt nyertek: 9169 23659 83884

4000 pengőt nyert: 65339

3000 pengőt nyert: 82487

2000 pengőt nyertek: 39597 52970 57155 57813 93148

1000 pengőt nyertek: 30952 95115

800 pengőt nyertek: 2118 17946 36204 46133 47672 59120 66791 88401 91683

600 pengőt nyertek: 11948 19572 41868 57325 72214 73847 74045 81430 88175 99809

500 pengőt nyertek: 2249 5933 6150 10113 17212 29098 32069 52942 56848 58246 59709 69920 70126 76555 77685 78519 83702 85241 86887

300 pengőt nyertek: 132 699 4272 4361 11394 11927 16036 16041 16428 17184 18884 24169 24394 27093 29621 29924 29985 34653 37432 38179 39657 43010 44307 46058 47208 47138 48797 48880 49147 49954 51911 53725 55695 58818 61458 61660 62241 62398 65229 65389 67103 69003 74305 76983 77041 79498 79705 80254 80727 81251 82791 83132 86634 89890 91003 92883 93480 94566 97095 98935 99446

*

A többi kihúzott szám egyenként 175 pengőt nyert.

*

A számok helyességéért nem vállalunk felelősséget.

BRILIÁNST EZÜSTÖT a legmagasabb ÁRBAN VESZEK SCHWARCZ DÁNIEL ékszerész, IV Károly-krt 16

A Parthenon görög tanulmányi versenye

A *Parthenon* (Klasszikus Műveltség Barátainak Egyesülete) szeptember 13-án, hétfőn délelőtt 8 órai kezdettel Budapesten a Báró Eötvös József-Collegiumban (XI. ker., Nagyboldogasszony-útja 11—13.) görög tanulmányi versenyt rendez. Részt vehetnek azok, akik 1943-ban görögből érettségi vizsgálatot tettek. A nyerteseket a Parthenon pénzjutalommal tünteti ki. A versenyzők személyi igazoló iratokat, érettségi bizonyítványt, három ív papirost és írószereket hozzanak magukkal. *(MTI.)*

Halálozás

Jakos Hubert VII. gimn. o. tan., dr. *Jakos* Lajos alsónémedi ref. lelkipásztor 17 éves fia, meghalt. Temetése szeptember 8-án, d. e. 11 órakor lesz a farkasréti temetőben. (Minden külön értesítés helyett.)

Elfogták a fővárosban a miskolci fegyház két szökevényét

Vasárnap a kora esti órákban egy detektív a Keleti pályaudvar előtt felismerte *Kerold* Guido volt színészt, akit nemrégen házasságszédelgés miatt elítéltek. Kerold a miskolci fegyházban töltötte büntetését, a közelmultban azonban egyik társával, *Löwenstein* Istvánnal együtt megszökött. Kerold dr. *Gara* Géza orvos néven a Róma szállodában lakott, ahol többször meglátogatta szökött fegyenctársa. A detektív Keroldot, aki menekülni igyekezett, elfogta, miután az bemenekült a Rottenbiller-utca 47-es számú házba. Még éjszaka rendőrkézre került Löwenstein is, akit menyasszonya lakásán fogtak el. Mindketten visszakerültek a miskolci fegyházba.

Az új egyetemi tanárok

A *Magyar Távirati Iroda* jelenti: A budapesti Kir. M. Pázmány Péter Tudományegyetem három üres tanszékét töltötték most be. A jogi karon a kormányzó dr. *Nizsalovszky* Endrét nevezte ki a magyar magánjogi tanszékre egyetemi ny. r. tanárrá. Nizsalovszky 1894-ben született, 1930 óta egyetemi tanár, először a debreceni jogi karon, majd a műegyetem közgazdaságtudományi karán, végül a budapesti tudományegyetem jogi karán volt a polgári törvénykezési jog tanára, míg most a dr. *Szladits* Károly nyugalombavonulásával megüresült tanszékre nevezték ki.

A dr. Paál Árpád elhúnytával megüresedett „általános növénytani" tanszékből átszervezett „növénytani" tanszékre dr. *Gimesi* Nándor műegyetemi ny. r. k. tanári címmel felruházott műegyetemi magántanár, tanügyi főtanácsos, gimnáziumi igazgatót nevezte ki a kormányzó egyetemi ny. r. tanárrá. Gimesi 1892-ben született Kiskomáromban s 1918 óta a cisterci rend tagjaként működött a rend gimnáziumaiban.

A bölcsészettudományi kar a nyugalombavonulás következtében megüresült csillagászati tanszékre dr. *Lassovszky* Károly csillagvizsgáló intézeti igazgató került, aki 1897-ben született s hosszabb amerikai és németországi tanulmányutak után 1938-ban a svábhegyi Csillagvizsgáló Intézet igazgatója lett.

Rádióhírek

BUDAPEST I. (Kedd.) **6:** Üzen az otthon. — **6.25:** Ébresztő. Torna. — **6.45:** Reggeli zene. — **7:** Hírek. — **10:** Hírek. — **10.15:** Székesfővárosi Tűzoltózenekar. — **11.10:** Vízjelzőszolgálat. — **11.15** Haydn: C-dur vonósnégyes. — **11.40:** Divattudósítás. — **12:** Harangszó. — **12.10:** Budapest honvéd őrzászlóalj zenekara. — **12.40:** Hírek. — **13.20:** Időjelzés, vízállásjelentés. — **13.30:** Honvédeink üzennek. — **14:** Radics Gábor tánczeneegyüttese. — **14.30:** Hírek. — **15:** Weidinger Ede szalonzenekara. — **15.45:** Gyermekdélután. — **16.15:** Idegennyelvű hírek. — **16.45:** Hírek. — **17:** A rádió hangversenydobogóján. — **18:** Nagy kortársaink (Passuth László.) — **18.20:** Könnyű dalok. — **18.50:** Hírek. — **19:** A zenedrodalom legszebb búcsújelenetei. — **21.05:** A világirodalom gyöngyei. — **21.30:** Saint-Saens: Phaeton — szimf. költemény. — **21.40:** Hírek. — **22.10:** Csorba Gyula cigányzenekara. — **22.50:** Tánczene. — **23.45:** Hírek.

NYOMATOTT A GLOBUS NYOMDAI MŰINTÉZET RT. KÖRFORGÓGÉPEIN. BUDAPEST, VI., ARADI-UTCA 8. — FELELŐS: VITÉZ MARGITTAY ANTAL IGAZGATÓ

Mozik műsora

ADRIA (II., Margit-körút 5/b. Tel.: 353-707). **Erénycsősz.** (½5, ½7, ½9, v. és ü.: 11 és ½3-kor is.)

ALKOTÁS (I., Gömbös Gy.-út 11. T.: 355-374). **Karosszék.** (½5, ½7, ½9, sz.: ½3, v. és ü.: 11 és ½3-kor is.) Szerdán d. e. 11 órakor: **Karosszék.**

ANDRÁSSY (Csengery-utca 39. Tel.: 124-127). **Gyávaság.** (½5, ½7, ½9, v.: 1, ¾3, ½5, ¾7, ½9, szerdán: ½3, ½5, ½7, ½9.)

ATHÉNIUM (Margit-krt 55. T.: 153-034, 154-024). **Magyar kívánsághangverseny. Híradó.** (½5, ½7, ½9, sz., v. és ü.: ½3-kor is.)

BAKLANG filmszínház (Károly-körút 8. Tel.: 422722). 2. hétre prol.: **A pék felesége.** (½2, ½4, ½6, ½8.)

BAROSS (VIII., József-körút 63. T.: 149-510). **Füszer és csemege.** (¼4, ½6, ½8, v. és ü.: 11, ½2, ¼4, ½6, ½8, b) terem: ½7, ½9.)

BELVÁROSI HÍRADÓ MOZGÓ (Petőfi Sándor-utca 6. T.: 181-244). **Új élet Párizsban** (kultúrfilm). **Rajzos híradó az árpádkori művészetről. Ufa-magazin. Magyar, Ufa-, Luce- és Különhíradók.** Folytatólagos egyórás előadások 10—22 óráig. Hűtött nézőtér!

BUDAI APOLLO (Tel.: 351-500). **Erénycsősz.** (¼4, ½6, ½8, v. és ü.: ½2-kor is.)

CAPITOL (VII., Baross-tér 32. Keleti pályaudvarnál. Tel.: 134-337.) **Édesapám. Híradó.** (2, 4, 6, 8, v. és ü.: 11-kor is.)

DAMJANICH MOZGÓ (VIII., Damjanich-u. 1. T.: 425-644). **Erénycsősz.** (4, 6, 8, v. és ü.: 2-kor is.)

DEÁK FILMSZÍNHÁZ (Teréz-körút 28. Tel.: 125-952, 121-343). **Anyámasszony katonája** (Szilassy, Pelsőczy, Bilicsy). **Híradók.** (½3, ½5, ½7, ½9.)

DUNA MOZGÓ (V., Hollán-u. 7. T.: 111-994). **Bubus.** (½5, ½7, ½9, v. és ü.: ½3-kor is.)

FÓRUM filmszínház (IV., Kossuth Lajos-u. 18. T.: 189-707, 189-543). 2. hétre prol.: **Ma este semmi újság** (Alida Valli). (¾5, ½7, ½9, sz., v. és ü.: ½3-kor is.)

GLÓRIA (XIV., Thököly-út 56. Tel.: 547-521). **Vihar Ázsia felett. Magyar híradó.** (¼4, ½6, ½8, v. és ü.: ½2-kor is.)

HÍRADÓ FILMSZÍNHÁZ (VII., Erzsébet-körút 13. T.: 222-499). **Angol szigetek a Csatornában** (kultúrfilm). **Rajzos híradó az árpádkori művészetről. Ufa-magazin. Magyar, Ufa-, Luce- és Különhíradók.** Folytatólagos egyórás előadások 9—22 óráig. Hűtött nézőtér!

HOMEROS MOZGÓ (XIV., Hermina-út 7. T.: 496-178). **Gyávaság Világhíradók.** (½4, ½6, ½8, v. és ü.: ½2-kor is.)

JÓZSEFVÁROSI (VIII., Kálvária-tér 7. Tel.: 131-316). **Rembrandt.** (½5, ½7, ½9, v. és ü.: ½3-kor is.)

KAMARA (VII., Dohány-utca 42. T.: 423-901). **Jómadár!** (Pelsőczy, Erdélyi, Ajtay, Szilassy). (½12, 2, 4, 6, 8.)

KASZINÓ filmszínház (IV., Eskü-út 1. Tel.: 185-329, 383-102). **Anyámasszony katonája** Szilassy, Pelsőczy, Vaszary, Mály). ¼4, ½6, ½8, sz.: ½2-kor is, v. és ü.: 11, ¼4, ½6, ½8.)

KORZÓ (IV., Váci-utca 9. Telefon: 182-818) **Magyar kívánsághangverseny.** (½5, ½7, ½9 sz., v. és ü.: ½3-kor is.)

MESEVÁR (Szt. István-körút 16. T.: 114-502) **Az éjszaka lánya.** (½5, ½7, ½9, v. és ü.: ½3-kor is.)

NEMZETI APOLLÓ (VII., Erzsébet-körút 45. T.: 222-002). **Fekete hajnal.** (½5, ½7, ½9, sz., v. és ü.: ½3-kor is.)

NYUGAT MOZGÓ (VI., Teréz-körút 41. Tel.: 121-022). **Gyávaság.** (½5, ½7, ½9, sz.: ½3, v. és ü.: 11 és ½3-kor is.)

OMNIA (József-körút és Kölcsey-utca sarok. T.: 130-125). 3. hétre prol.: **Álomkeringő.** (½5, ½7, ½9, sz.: ½3, v.: 11 és ½3-kor is.)

ORSZÁGOS TISZTI KASZINÓ zártkörű filmszínháza. Szeptember 8.: **Az éjszaka lánya.** — 9.: **Az első randevú.** — 12.: **Bubus.** (¾5, ½8.)

PETŐFI MOZGÓ (VII., Rottenbiller-utca 37/b. T.: 428-478). **Gyávaság.** (4, 6, 8, v. és ü.: 2-kor is.)

PEST-PALACE (VIII., Erzsébet-körút 8. T.: 221-222). **Orient express. Magyar híradó** (½ 12, 2, 4, 6 és 8 órakor.)

RADIUS (VI., Nagymező-utca 22—24. Telefon: 122-098, 120-564). **Münchhausen** (Színes óriásfilm: Hans Albers, Ilse Werner). **Híradó.** 3, ½6, 8, sz.: ½1, 3, ½6, 8, v. és ü. d. e.: 11, d. u.: 3, ½6, 8 órakor.)

SCALA filmszínház (Teréz-körút 7.: 114-411) **Makrancos hölgy** (Karády, Jávor). **Magyar és Luce-híradók.** (½5, ½7, ½9, sz., v. és ü.: ½3-kor is.)

SZÉKELY MOZGÓ (VII., Erzsébet-körút 26. T.: 228-425.) **Vágyak valcere.** (11, ½3, ½5, ½7, ½9.)

SZITTYA-CITY MOZI (V., Vilmos cs.-út 36/38. T.: 228-020.) **Gyávaság.** ½5, ½7, ½9, sz., és ü.: ½3-kor is, v. ½1-kor is.)

SZIVÁRVÁNY MOZGÓ (VII., István-út 39. T.: 228-020). **Tóparti látomás.** (½5, ½7, ½9, v. és ü.: ½3-kor is.)

TISZA MOZGÓ (VIII., Népszínház-u. 31. T.: 133-171). **Eladó birtok.** (4, 6, 8, v. és ü.: 2-kor is.)

TOLDI-RIALTÓ (VII., Rákóczi-út. Telefon: 224-413). **Erénycsősz.** (10, ¾12, ½2, ¼4, 5, ¾7, ½10.)

TURÁN MOZGÓ (Nagymező-u. 21. T.: 120-003) **Erénycsősz.** (11, ½2, 4, 6, 8.)

ÚJBUDA (XI., Horthy M.-út 64. T.: 268-999) **Az éjszaka lánya.** (½5, ½7, ½9, v. és ü.: ½3-kor is.)

—

Színházak műsora

Nemzeti Színház. Csütörtökig: Zárva. — Péntek: Bánk bán. — Szombat: Szilágyi Irma. (Bem. bérl.) — Vasárnap d. u. és este (I.): Szilágyi Irma (½3, ½7.)

Nemzeti Kamaraszínház. Csütörtökig: Zárva. — Péntektől minden este és vasárnap d. u.: Tacskó. (3, ½7.)

Vígszínház. Minden este és vasárnap d. u.: Fekete Péter. (3, ½7.)

Pesti Színház. Péntekig: Zárva. — Szombattól minden este: Warrenné mestersége. (½7.)

Új Magyar Színház. Minden este és vasárnap d. u.: Zsuzsó. (3, ½7.)

Andrássy Színház. Minden nap: Egy nap a világ. (½7.)

Fővárosi Operettszínház. Minden este és vasárnap d. u.: Egy boldog pesti nyár. (3, 6.)

Nemzeti Bábszínjáték. Szerdáig: Zárva. — Csütörtök: Panoptikum. — Péntek: Toldi. — Szombat, vasárnap: Panoptikum. — Csütörtök, szombat, vasárnap d. u.: Mesejáték. (¼4, ½7.)

Revüpalota. Minden este, csütörtök, szombat és vasárnap d. u.: Színek országa. (¼4, ½7.)

Komédia Orfeum. Minden este, szerda, szombat, ünnep és vasárnap d. u.: Szór a szitába . . . (¼4, ½7.)

Kamara Varieté. Minden este, csütörtök, szombat, vasárnap és ünnepnap d. u.: Hit özvegy. (4, 7, vas. és ünnepnap ½3, ē. ½8.)

Fényes Cirkusz. Minden nap: Charlie Rivels Repülő motorkerékpáros, Repp, a szomorúkirály, stb. (¼4, ½7, vas. d. e. 11.)

Sportcsarnok. Minden nap: Villámrevü 10 világvárosi attrakcióval. (4, 7.)

Magyar Műszínkör. Csak vasárnap és ünnepnap: Tábornokné. (¼4, ½6, ½8.)

Erzsébetvárosi Színház. Csak vasárnap: Halló Városliget (Kabarérevü.) (¾5, ½8.)

Nemzeti önismeret

Windelband, a nagy német történetfilozófus szerint „a történelem az emberiség emlékezete". A történet pedig a legegyetemesebb emberi emlék.

Különösnek csupán az látszik, hogy az emlékezés alanya és tárgya — az emberi társadalom — önmagával mindig azonos marad. Az emberiség önmagáról emlékezik, tudatossá teszi önnön életét — ez a *történelem*. De ez az önmagáról való emlékezés alakítja ki a világ *történetét* is. Egy nemzedék térben és időben azzal jelöli meg a maga szerepét, hogy bizonyságot tesz arról, miként emlékezik? Az emlékezésben néz szembe a sorssal. Ridegen és kikerülhetetlenül. Az örök humánum parancsai szerint.

Persze, nem minden kor emlékezik egyforma mértékkel. Vannak idők, amelyek félnek az emlékektől. Gátat és bilincset látnak bennük. Hiszen az egyetemes feledékenység lett legtöbbször a haladás egyik kútfeje. De nem sokáig késnek aztán egy-egy nemzet történetében a zivataros századok, amikor minden feledékenységen túl is valamiféle eszmélkedés vesz erőt a nemzeten. És ezek az idők lesznek a számadás és a bűntudat évei. Mert ha már semmi sem segít a magárahagyottságban, ha már nagyon is elárvult az idők sodrában a nemzeti lélek, akkor bizony nincs biztosabb menedék és hívebb támasz, mint az emlékezet.

Emlékező idők

A jelek ma egyre bizonyosabban arra mutatnak, hogy a mi korunk is — emlékező idő. Mikor lenne nagyobb szükség a nemzeti lelkiismeretre, mint a nagy változások idején? És mikor érezhetné jobban az önigazolás hiányát a nemzettársadalom, mint egy kifáradt világrend utolsó napjaiban? A nemzeti lelkiismeret önigazolásra vágyik. Ez a közös szándék teszi néha rokonná a szellemi élet legellentétesebb tényezőit is. A jobbakban feléledő különb felelősség lesz e közös szándék alapja. S hol vethetné meg a lábát mármost a felelősség, ha nem ott, ahol bizonyosan visszhangra találhat — az emlékezetben. Csak itt találhat rá azokra az eszményekre, amelyeknek hitelt ad egy egész nemzeti sors. Mert — s erről talán ma a legkevésbbé kell szólanunk — hiteles, reális eszményt és példát keres törékeny korunk. Azt, amit hiányérzete parancsol.

Az emlékezést tehát nagyon is kikerülhetetlen követelmények teszik népszerűvé, sőt, divatossá. Korunk éppen gondolkozásának realizmusát kénytelen az emlékezésben keresni. És — amint ezt szellemi életünk számos jelensége bizonyítja — szilárd a meggyőződése, hogy a magyar gondolkozás realizmusát ott, csakis ott fogja ma megtalálni. Óvatos tájékozódás s nem egy kísérlet után korunk bizton reméli, hogy egy új világrend felépítéséhez szükséges reális látásmódot csak az a *tudat* teremthet meg, amely e komor emlékezésben végül is megvilágosul. Szellemi életünk e tudatnak világosságot adó fényét keresi. Egy egészségesebb életformát és egy szabadabb géniuszt vár ettől a tudattól. Mindazt, ami egy küzdelmes mult lecsapódása nyomán, mint kincseket, a maga talajáról felvehet.

Nincs hát mit csodálkoznunk azon, ha a történeti tudat szellemi életünknek sokszor a legfontosabb *élménye* lett az utóbbi időkben. A mai magyar lélek ennek a tudatnak az élményében — úgy véli — révbe ér. Biztonságot és tiszta légkört vár ettől a tudattól. Azon fáradozik, hogy a történetiség egy széles látóhatárú, de zárt világképet alkosson számára. A jó szándéknak természetesen a másik oldala sem hiányzik azonban. Nap-nap után tapasztalhatjuk, hogy nagyon sokan, szinte a legtöbben megelégszenek a történeti tudat *illuziójával* is. És ez az illuzórikus történetszemlélet lesz a termőtalaja mindenféle romantikának, aminek ma ugyancsak bőviben vagyunk.

Bármilyen mellékutakra téved korunk emlékezete, az azonban már most bizonyos, hogy *a történeti tudatosodás szándéka erősen rányomja bélyegét a jelenre.* A szándék visszaüt. A szellem multjába tekint, szembenéz vele. És most elvállalja a szembenézés minden súlyát. Olyan időket élünk, amikor a szentistváni államépítés vagy a Védőbástya gondolata, a Corvin Mátyás-féle kultúrpolitika, Zrinyi magáramaradottsága vagy Széchenyi nemzettársadalmi szemlélete nagyon is reális értelemmel telített eszmékként mutatkoznak meg előttünk. Nem véletlen, hogy ezek a problémák oly sokszor lesznek méltatlan cikkecskék és szónoklatok szólamai. A felületesség és a nagyhangúság is érzi, hogy milyen döbbenetes, a magyar lényeget a legközelebbről érintő mondanivalói vannak ezeknek az eszméknek. Nincs olyan kiváló írónk, tudósunk vagy államférfink, aki felelősségének őrhelyén manapság ezekbe a gondolatokba bele nem ütközött volna.

Nemzeti jellem és romantika

A mult visszfényében így tágul és mélyül korunknak a számadáshoz, a magábatekintéshez való készsége. Mind többen érzik szükségét annak, hogy a multban végzett önigazolást végig kell gondolni. Fel kell idézni annak a léleknek az erejét, amelyről a magyar történet szelleme tanuságot tesz. A tudomány, a művészet és a publicisztika oldaláról kísérli meg korunk, hogy megközelítse a *nemzeti jellemet.* A sokfelé ágazó magyarságismeret azonban nem áll meg ezen a ponton. A jellemvizsgálatot immár egy külön tudományos diszciplina is szolgálja: *a magyarságtudomány.*

Tudomány, művészet és publicisztika egyaránt tisztában van azzal, hogy nincs elérhetetlenebb kívánság, mint egy nemzeti közösség jellemére találni. Arra, ami a maga megfoghatatlanságában teremtője, hordozója és jelképe minden talajnak, életnek és légkörnek. Arra, ami egymagában szándék és cél, forma és tartalom: a nemzeti lélek. Korunk mégis úgy érzi, lélekvizsgálatra van szüksége. A kibontakozó kontúrokban keres eligazodást. Mert a megsejtésben felismert és megközelített nemzeti jellemhez igazodhat csak a szó és a tett a változások idején. Élő tanácsra van szükség — a tanácstalanság idején.

A *magyar lényeget* keresi mai szellemi életünk. Gondoktól terhelve, de mégis higgadtan, lehetőleg *romantika nélkül.* A mai magyarság tudat alatt nagyon is érzi a mult század szellemének, ízlésének hatalmas súlyát. És ez a szellem s ízlés — ma, messziről visszatekintve, így látjuk — a romantikának is kedvezett. Ma úgy érezzük, hogy a múlt század egy, a valónál ábrándosabb, illúziókkal teltebb nemzeteszmét alakított ki a magyarság tudatában. Ezért számunkra — így mondja a mai tapasztalás — itt csak egyetlen út marad: elmenekülni a romantika (és álromantika) elől, megtagadni és kivetni magunkból, félreérthetetlenül. Ezt a szellemi és társadalmi magatartást támasztja alá az utolsó két évtizedben a magyar szellemtudományok bizonyságtétele is. Tudomány és élet egyhangúan egy reálisabbb eszmélkedés idejének beálltát követeli.

A millennium eszmevilágából a mai helyzetképre kell vetnünk tekintetünket. Szakítanunk kell a nemzeti jellemvizsgálatnak azzal a modorával, amely a nemzetben csak a különöst kereste. Egy másutt föl nem fedezhető színt Európában. Színt, amely büszkeséget ad. Különc tájat — pusztát —, amelyről költők énekelnek. Zenét — a cigányét —, amely csak itt szólal meg. Huszárt, aki csak itt tud mulatni . . . — és így tovább.

Így tért arra az útra a nemzetismeret, ahol a magyarság lassan mint exotikum tűnt fel Európa civilizált népei között. Ez volt az a szemlélet, amelynek a büszkeség többet ért, mint az önérzet és a kedély, mint az igazság. Nem kétséges, hogy a látszat néha valóban tápot adhatott ennek a szemléletnek. De sohasem a való

Nemzeti lényeg — belső szemlélet

A magyar lényeget — s erre csak lassan jött rá szellemi életünk — más utakon kell keresnünk. Nem kívülről. Nem annak a szemszögnek a fényéből, amely európai tipológiára kíváncsi. Sajnos, Európa magyarságismerete még ma is megdöbbentően hamis. Ez a tény azonban pillanatnyilag a magyarságismeret szándékain nem változtathat. Az újabb szemlélet éppen egy, külső tényezőktől mentes erősebb, belsőbb igényt kíván növelni.

De ha még nem is gondolunk arra, hogy mit lát Európa bennünk, hanem csak azt keressük, hogy mutatkozik meg valójában a magyarság a nemzetek és államok szörnyű torlaszában, még akkor sem fogunk hű képet kapni a nemzeti jellemről. Hiszen ezt a megmutatkozást sok összetevő eredőjének kell tekintetünk s ezek között az összetevők között sok nemzet és állam szerepel és közöttük — sajnos — néha a legkisebb nyomatékkal egy kis nemzet: a magyar.

Napjainkban mindezen okok miatt a magyar jellemvizsgálat *belülről* indult meg. A belső szempontokat ugyanis a legkevésbbé sem zavarhatja a hízelgő tetszetősség. Irodalmunkban nem az álomképekre, nemcsak a hazafias szép mondatokra s a mindenáron egyszerűnek kikáltott népiességre vagyunk kíváncsiak. A magyar nemzet pedig történetének immár különb próbáit állta ki, semhogy most multjában csak a dicsőséget, a kultúrfölényt s a vissza nem térhető boldogságokat keresse. Zenei életünk elnyűtte már gyermekcipőit és éppen ezért szívesen lemondunk arról, ami nem a miénk, legyen az akár opera, akár cigányzene. A felsorolást könnyen folytathatnánk a képzőművészetek vagy a néprajz, a nyelvismeret vagy a társadalomtudományok egyik-másik önáltatására gondolva.

A kultúra nem adás-vételi szerződés. Az újabb magyarságismeret meg éppen abban különbözik a régitől, hogy a nemzeti jellemet nem a magyarság és Európa kapcsolatában keresi. Nem abban, amit a magyarság Európának adott, királyi ajándékért örök hálát remélve. De nem is abban a negatívumban, amely a magyar szellemtörténetről le szeretne rántani minden idegen „hatást", fertőt és megalázottságot szimatolva.

Külső és belső körülményektől indítva, a magyar szellemi életnek rá kellett eszmélnie végre, hogy a nemzeti lélek vizsgálata távolról sem ilyen egyszerű. Mint ahogy az sem ilyen egyszerű, ami a nemzeti lélekből fakad: a magyar szellem és a magyar élet.

Összetettebb, mint valaha is gondolták. És a jellemvizsgálat is csak így fogadhatja a magáénak a teljes magyarságot: olyannak — amilyen.

Igen, a magyar jellemet csak a maga *teljességében* lehet megragadni. Úgy, ahogy finn-ugor eredet, törökös szervezettség, római kereszténység, Nyugat kapuja — Kelet talaján ideállította. Ez a jellem nem titok, nem varázslat képződménye. Egyszerűen olyan, ahogy az élet — tér és idő közelségében — élénk állítja. Nem kutatni kell. Hanem fölismerni. Nem megmagyarázni; hanem megérteni! Amint a valóság — és nem az illúzió — kialakította. Így hát nem kérhetünk tőle számon semilyen egyedül uralkodó jellemvonást. Sem a „lovagiasságot", sem a „bujdosást". A magyarság — mint minden más európai nemzet — nem olyan szegénylelkű, hogy csak egyetlen jellemvonása lenne: a lovagiasság. Mindenesetre lovagias *is.* De nem *csak* az és nem mindig.

Az újabb magyarságismeret már egységet lát a nemzetben. Olyan egységet, amely lehetett olykor vétkes vagy nagyszerű, vesztes vagy győző, de mindig *egység* volt. Minél sokszínűbbnek tűnt fel, annál inkább. Ez az egység tette éppen mindenkor a *népet nemzetté.*

Ebből a szempontból tehát teljesen közömbös minden „idegenből jött hatás" és „tősgyökeres eredetiség". A hangsúlynak nem mindig az elemzésen kell lennie. A hatás olykor éppen abban jellemzően magyar, *ahogy* hatás lesz; ahogy a magyar és az idegen szellem között mozgás indul meg és a kettősség szintézissé s ez hagyománnyá: nemzeti tulajdonná válik. Ezért, igenis, meglátjuk a Dunántúl latinitásában a magyarságot vagy a Királyhágón túl a három nemzet történeti együttélésében a transzszilvanizmust.

A jellemvizsgálat nem büszkeség kérdése. Persze, nincs értelme azonban annak sem, hogy minden külföldről jött hatásban végül is valamiféle magyar sajátságot keressünk, ha ez abban sohasem volt meg. A jellem nem önmagáért való tulajdona a nemzetnek. Inkább tanulság, mérték és igazság; eredő, amely összetevőket feltételez. És ugyanezért nem szükséges immár diadalittasan fölfedezni feltétlenül a magyar jelleget mindabban, ami hazai termék. Ami *tősgyökeresen* magyar, arról még nem biztos, hogy *jellemzően* is magyar.

Középosztály és parasztság

Ezen a ponton még mai magyarságismeretünk sem kerül el sokszor egy történelmietlen látásmódot: azt tudniillik, hogy a maga korának problematikáját a magyar lélek egész multjába ne vetítse vissza. A *parasztságra* gondolunk. Ma már politikai életünk józanabb része világosan látja és hirdeti, hogy a magyar társadalmi fejlődés csak a parasztságnak polgárosulásával lehet egészséges.

Ez teremtheti csak meg a magyar polgárságot s benne egy biztosabb magyar jövő alapját. Mindez a nemzetpolitika szüksége s a középosztály felfrissülésének érdeke. De megújulása lehet sok-sok őrhelyén a magyar kultúrának is, amely a maga talajára találhat a népiségben. Ez azonban még nem jelentheti azt, hogy a magyar jellemet csak abban keressük, ami paraszti. A magyar lélek nem lehet azonos a maga parasztságával. E téves nézet szerint tehát például az Árpád-házi királyok udvari életét, reformátoraink városról városra vándorló igehirdetését, a barokk életformát, 1848 márciusát s annyi-annyi más szellemi és életjelenséget ki kellene vetnünk a magyar jellem határaiból. És birtokunkban maradna egy eltorzult eszmény, az, hogy a magyar élet — paraszti élet, a magyar kultúra — paraszti kultúra. Ami persze szintén nem lenne szégyen — ha igaz lenne.

A nemzeti önismeret minden bizonnyal nem a szégyen és a büszkeség mérlege. Nem a nemzettársadalom kisebbrendűségi érzésének kifejezője. Nem illúziókeltés, hanem nyugodt és bátor szembenézés: közös számadás. Olyan számadás, amely — tüneteihez képest — bűntudatot vagy önérzetet táplál a multtal, visszavonást vagy építő akaratot a jövővel szemben. *Egy nemzet valósmástétele a maga lelkéről.* Önnön géniuszának és életének intelme a jövő felé. Értelem és érzelem: történetének tudatosodása és cselekedeteinek milyensége az utód szemléletében. Léte örökkévalóságának egy megvillant fénysugárja.

Az utód, az — e szó mélyebb értelmében vett — patrióta *igazságra* vágyik. Igazságára annak, ami a történet felszíne alatt végbement s ami mindenkor minden gyümölcsnek végső gyökere volt. Válságok idején az utolsó igazságokat keresi. Sorsát fürkészi, de előbb tisztában kíván lenni önmagával. Jól tudja: jövőjének alapja a magabiztos nemzeti lelkiismeret. Minden önáltatásnak és rezignációnak, győzelemnek és balsorsnak ez a végső tanulsága. Benne férfikorára ismer az eszmélkedő.

Mai szellemi életünk, amelynek legkülönbözőbb pontjain tűnik fel a nemzeti önismeret egységes szándéka, a magamegismerő eszmélkedés útján kíván haladni egy reálisabb magyar gondolkozásmód felé. S ha a közös szándék a szellemi életnek látszólag csak általános *élménye* volt, most már e *magyar realizmus* kutatása teszi a nemzeti önismeretet sokszor az irodalom, a tudomány és a publicisztika munkásságának *értelmévé* is.

Így örködik az értelemmé mélyült élmény a változó idők fölött.

Vincze László

TELEFONSZÁMAINK:

Szerkesztőség *128-428
Kiadóhivatal *126-726
Nyilttéri hirdetésosztály *120-130

A Cél, 1924. január

Nem akarom azt mondani, olvassuk könyvében[1], hogy meg kell vetnünk az olyan férfit, aki hottentotta asszonyt, vagy félvérleányt vesz feleségül, de a vele való érintkezést meg kell szüntetnünk. *Ezzel kettétörte a hidat, mely őt népével összekötötte, mert utódai megint csak izzig-vérig benszülöttek lesznek.*"

Fischer professzor egyénileg nagyon megkedvelte a rehobothi korcsnépet s hajlandó neki minden kedvezést megadni, azonban fajtáját az elkafferesedéstől féltvén, felállítja a tilalomfát, hogy „maradjanak csak benszülöttek, akikből soha egyetlenegyet sem volna szabad a mi fajtánkba fölvenni".

Én is csak ennyit akarok a zsidókra nézve. Mint egyéneket nem bántom őket, sőt nagyon igazságos vagyok velük szemben, mindazonáltal minden eszközzel megakadályozandónak tartom, hogy bár egy csepp vérük is beszivárogjon a magyar néptestbe, mert a *magyar-zsidó házasságokból mindig csak zsidók születhetnek!*

Ha nem akarunk végleg elzsidósodni, akkor legalább ezentúl teljesen ki kell rekesztenünk a zsidókat minden vérközösségből. Ez jelenleg a mi *legfontosabb feladatunk!*

Nemzeti problémák az építőművészetben.

Írta és a Magyar Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetsége 1923. évi közgyűlésén előadta **dr. Lechner Jenő,** az építészi szakosztály elnöke.

A magyar nemzet az egyedüli az egész világon, amelyik állandóan programmján kell hogy tartsa kultúréletében a nemzeti tartalom kérdését, különösen a képzőművészetek, a zeneművészet, az építőművészet és a művészi ipar terén. Hozzá vagyunk már szokva, hogy e téren állandóan nemzeti törekvésekről beszéljünk, holott voltaképen szégyenkeznünk kellene ezért. Hát egy ezeresztendős multú, évszázados világrengető küzdelmek között is egységes egésznek maradt nemzet még mindig csak nemzeti egyénisége megnyilatkozásának *lehetőségeiről* és erre irányuló *törekvéseiről* kell hogy beszéljen? S vajjon beszélnek-e ilyenről más nemzetek is, holott kultúrhistóriájuk évszázakkal fiatalabb a mieinknél? Hiszen ez a nemzet — joggal — telve van önérzettel abban a tudatban, hogy tudománya és művészeti tevékenysége tekintetében megállja helyét az úgynevezett „művelt" nyugat előtt is. S csodálatos, mégis a nemzeti jelleg megnyilatkozása tekintetében problémái vannak s nem egy fia töri energiáját e problémák megoldásában, hogy hazája önálló szellemi életének idegen nemzetek előtt kifejezést adjon és így különösebb megbecsülést szerezzen. Miért van az, hogy csak mi a szellemi javakban ép oly gazdagok, a művészi energiákban ép oly dúskálók — kell, hogy oly kétségbeejtő erőlködéssel igyekezzünk nemzeti jellegünket a művészi tevékenység terén kidomborítani, vagy például az építőművészet terén egyenesen a semmiből megteremteni?

[1] *Eugen Fischer,* Die Rehobother Bastards, 1913, 304. l.

Ha visszapillantunk a művészetek, jelesül a minden művészetek anyjának, az építőművészetnek történetére, a legrégibb időktől a jelenkorig nyomát sem találjuk ilyen *tudatos* nemzeti törekvéseknek. A különböző népek a legrégibb időktől napjainkig egymástól kölcsönzik a műformákat, az egymásután következő korok gondolkodás nélkül veszik át az idegen formavilágot és gyúrják, fejlesztik, alakítják tovább. Nemzeti művészet sarjadzott mindenütt belőle, noha egyiksem programmszerűen dolgozott rajta. A görög építőművészet a mezopotámiai síkon és a kisázsiai területeken kialakult ősművészetek formáit veszi át, Egyptomból is felszív kölcsönhatásokat és mégis sajátos *görög* építészet fejlődik, amelyik jellegében idegen a mezopotámiaitól, idegen az egyiptomitól. A római művészet úgyszólván mint a görög műformák másolója lép a művészettörténet színpadára és művészete mégis a görögtől idegen szellemű *római* művészetté válik. A középkor hajnalán a népvándorlók mozgalmai nyomán megváltozott politikai területeken új nemzetek keletkeznek, amelyek a római művészet alakításait formálják tovább, mégis Franciaországban, Németországban, Olaszországban, Angliában ugyanazok a formák más és más jellegű összhangot teremtenek, francia, német, olasz, angol építőstílt eredményeznek. S mikor a reneszánsz nagy szellemi mozgalmaival az emberiség gondolatvilága megint az antik előképeket sóvárogta mintául, egy évszázadokkal előbb virágzott formavilágot kezdett bár utánozni, mégis valamennyi nemzet olyat alkotott belőle, amelyben egyénisége, nemzeti jellege tükrözik vissza. Miért hogy a turáni magyarság, mely a honfoglalók közül rokontalanul fészkelte meg magát a Kárpátok katlanában, tehát az európai nemzetektől teljességgel *idegen fajisága* dacára nem volt képes amazokhoz mérhető intenzitással nemzeti tartalmat adni építőművészetének, holott oly őserővel is bírt, hogy századok viharában sem tudott megsemmisülni sem a magyar közművelődés, sem a magyar nemzeti egység, sem a magyar politikai önállóság gondolata.

Ennek külön kell okát keresnünk a múlt időkben és külön a kultúrális életében olyan hirtelenül föllendült jelenében.

Már maga az a tény, hogy egy idegen kultúrmúltból ideszakadt, idegen szellemű és múltú népek közé telepedett faj voltunk, elegendő, hogy okul szolgáljon a kultúrális munka nemzeti tartalmat nélkülöző voltára, ha meggondoljuk, hogy a kereszténység fölvételével és idegenek idetelepítésével a közművelődési tevékenységet sokáig ez az idegen szellem irányította. Ősi népművészetünk azonban nem olvadt össze vele és nem olvadt föl benne s ez legerősebb bizonyítéka idegen fajiságunk erejének, tehát maga a nép idegenül állott a nyugati kultúrbenyomásokkal szemben. Ezt az idegenséget idővel kétségkivül legyőzte volna s ahogy átvette hazánk területén a szellemi vezetést, idővel rá is nyomta volna sajátos lelkületének bélyegét, hogy olyan kis mértékben volt csak erre képes, annak magyarázatául elég hivatkozni a nemzet viharos politikai életére, amely a közművelődési életet nagy mértékben megbénította.

Mindenkor elsők voltunk az új szellemi mozgalmak fölfogásában, de e mozgalmak nemzeti irányú kifejlesztésében mindannyiszor megakadályozott valamely súlyos politikai esemény s mire újra a tevékenység terére léphettünk, már ismét új szellemi irányzattal állottunk szemben, anélkül, hogy a természetes fejlődés útján a korábbi impressiókat

saját képünkre áthasonlíthattuk volna. Azután nemzeti függetlenségünket is elvesztettük s csak a legújabb idők nyújtottak megint nyugodt levegőt és szabad teret a nemzeti erők kibontakozására. Évszázadok küzdelmén át így érkeztünk el a XX. század fordulójához, amikor a művészetek forradalmi epochája világszerte megkezdődött. Itt állottunk roppant alkotó energiával, európai képességű nagy tehetségekkel, de *kiművelt nagy nemzeti tradiciók nélkül.* Ez hát egyik oka annak, hogy a közelmúlt roppant mérvű művészeti tevékenysége is nélkülözte az erőteljes nemzeti jelleget, hogy művészeink alkotó zsenije prédája lett legkülönbözőbb külföldi művészi inspirációknak s ez a szellem, kellő nemzeti tradiciók irányítása híján művészetünket a secessio lázas és féktelen formakeresésének útvesztőjébe vitte. Mi sem érthetőbb, minthogy — látván e jellemtelen bukdácsolást, akadtak olyanok — mint boldogult nagybátyám, Lechner Ödön is — akik a magyarság különleges jellemvonásaival szerették volna felruházni a hazai építőművészetet, hogy nemzeti tartalmával épúgy elkülönüljön a külföldi munkásságtól, mint ahogyan a secessioban nemzetenként bizonyos egységes jelleget öltöttek a legkülönbözőbb egyéni alakítások is francia, német vagy angol földön. Ez utóbbiaknál persze nem volt ez tudatos törekvés, senki sem beszélt róla, megnyilvánult magától, senki sem keresett nemzeti jellegű formákat. A mi hangos nemzeti törekvéseink ez okból annyira feltünést keltettek idegenben, hogy a művészet-filozofiai irodalom külföldön is foglalkozott vele. Emlékezhetünk még a bécsi Wagner Ottónak „üzenetére", melyben — kissé kevéssé megfontoltan — néhány merész kijelentést kockáztatott meg a nemzeti építőművészet lehetőségéről és jövő alakulásairól és arra oktatott ki bennünket, hogy a nemzetközi kultúrális egymásrahatás következtében mindinkább el fognak halványulni azok a különbségek, melyek ma még a különböző nemzetek művészetében megnyilatkoznak s így a nemzeti jellegre való törekvésünk céltalan és meddő. A jeles építőművésznek ez a naiv és az akkor delelő szabadkőműves-kozmopolita gondolkozás hamis vágányán mozgó megállapítása magától megdől, hiszen csak az építőművészi formáknak előbb vázolt történelmi alakulásaira kell gondolnunk. Az egymásrahatás dacára mindenütt más és más jellegű művészet alakult az európai népek tarka térképén. A jeles professor megfeledkezett arról, hogy a népfajok különbözősége a művészetben, mint a néplélek megnyilatkozásának leghívebb tükrében, soha el nem enyészhetik. A kultúrális egymásrahatás — bármennyire nyer mindinkább intenzitásában — az egyes nemzetek, népek faji különbözőségeit teljesen soha meg nem szünteti, az egész emberiséget egységesen gondolkozóvá, egyformán érezővé sohasem csiszolja, a közeljövő művészi fejlődésében tehát lényeges szerephez nem juthat. Még ha feltennők is ennek lehetőségét elméletben, akkor is a föld különböző éghajlati hatásai és más-más természeti benyomásai nem változnak és nem szünnek meg hatást gyakorolni az emberek lelkivilágára és annak mindennemű megnyilatkozásaira, természetesen elsősorban a művészi tevékenységre. A fajiság tehát beláthatatlan időkig állandó tényező marad.

A népfajoknak elkeverődése nagyon lassan halad és évszázadok óta semmivel sem változtatja meg a föld lakosságának faji elszigetelődését. Ilyen körülmények között a faji sajátságok nem alakulhatnak át

gyökeresen; az asszimilálódás, összeolvadás jelentéktelen s annak az emberi művelődés szempontjából egyelőre vajmi csekély a jelentősége.

Kétségtelen, hogy a jelen intenziv nemzetközi érintkezés, a műipari termékek fokozott csere-beréje, a sokszorosítóipar révén a szellemi munkák óriási egymásra hatása megérződik a szellemi alkotás minden terén, így az építőművészetben is. Ám a különböző fajok e kölcsönös benyomásokat átszűrik saját lelkületükön s munkásságuk ezen át olyan zamatot nyer, ami egyiket a másiktól végeredményében mégis mindig különbözővé fogja tenni. Ha ez a szűrő megromlik, szétszakadozott likacsain úgy özönlik az idegen befolyás, hogy a nemzeti szellem érvényesülését elnyeli, akkor igaza lesz a néhai osztrák mesternek, de akkor is csak az történik, hogy egy erősebb népfaj ráerőszakolja zsenijét a gyengébbre s ennek egyéniségét megfojtja.

A nemzeti művészet céltudatos megerősítésének feltétele abban van tehát, hogy ennek a szűrőnek épségét őrizzük, hogy részeit foltozgassuk, azaz hogy nemzeti öntudatunkat öregbítsük s azt természetesen ott kezdjük a lélek fogékony állapotában, az ifjúság művészi nevelésében, művészi oktatásában. Az ifjú nemzedékbe minden tevékenységi körben céltudatosan belenevelt *nemzeti öntudat lesz az a szűrő, melyen át a művészi gondolat is magyarrá leszen.*

Ez volt veleje az 1908-ban a *modern és nemzeti építőművészetről* a Magyar Mérnök- és Építészegyletben tartott előadásomnak, melyben már akkor megállapítottam, hogy az ilyen, az ifjúságban „mélyen gyökerező szilárd fajszeretet azután bármit alkosson, bármily egyéni, vagy akár idegenben szerzett inspiráción építsen is, csak magyar szellemű műveket lesz képes létrehozni".

A közvélemény egy része „felekezeti" vaksággal — akkor még így mondták — előadásomnak csakis a hazánk területén kultúrát művelő népfajok szerepét boncoló észrevételeimmel foglalkozott s azokat rosszakaratúan — céltudatosan — félremagyarázva, fölényesen elnézett előadásomnak felidézett végkonkluzióján.

Ez a konkluzió látszólag egyező ugyan a Wagner Ottóéval. Csak annyiban, hogy e szerint a nemzeti jelleg kidomborítására való törekvés maga tényleg meddő, mert a törekvés maga eredményre nem vezethet, a *fajiság erejét* kell annyira növelni, hogy az a művészi tevékenységben kifejezésre jusson. Maga a törekvés mégis azért nem céltalan, mert valószínű, hogy akiben komoly és ellenállhatatlan a vágy a nemzeti szellem kifejezésére juttatásában, annak lelkületét már a nemzeti gondolatkör tartja fogva, irányítja s egészséges ösztönnel viszi a cél felé. Ezt látjuk Lechner Ödön számos munkáján. Követőiben — akik formáit másolták és variálták ugyan, de át nem érezték — nem őszinte belső nemzeti öntudat volt a mozgató rugó. Nem a magyar, hanem a zsidó nemzeti öntudat jutott kifejezésre az utánzott formák deformált szellemében. Wagner tévesen látja a nemzeti vonások lassú elenyésztét és egy internationalis izlés kialakulását, mely szerint a piros zászló alatt fog mielőbb testvéresülni a nemzetközivé vált művészet. Ezt a felfogást semmi körülmények között sem oszthatjuk. A kérdés itt csak az, miért hiányzik a nemzeti jelleg az ezeréves magyarság munkásságában, mikor mindenütt a világon érvényesül.

Hogy eddig miért nem alakulhatott ki, röviden vázoltam. Érdekesebb és aktuálisabb a másik kérdés, miért nem alakult ki a legutóbbi évtizedek hosszú időn át *békés körülményei* és lázas művészi tevékenysége közepette. Pedig milyen nagy számmal voltak akarói és teoretikusai is, akik nagy dobbal kisérték a nemzetire törekvők lármás csoportját. Itt kapcsolódik be a magyar kultúrmunka problemáiba a *zsidókérdés,* amelynek roppant horderejét néhány évvel ezelőtt még kevesen látták, vagy kevesen voltak hajlandók meglátni!

Különös parodoxonnak tetszik, hogy a magyar építőművészetben a nemzeti irány leglelkesebb hive és követője a nemzetköziség gondolatvilágában élő zsidóság volt. Hogy idegen fajiságuk révén a magyar nemzeti törekvések szülte formavilágot a magyarság lelkivilágától idegen jelleggel itatták át, nem róható föl művészeiknek. Ezzel ők csak illusztrálták az előbb elmondottakat, hogy a faji jelleg önmagától nyilatkozik meg a művész munkájában; azt sem szabad mondanunk, hogy ez a faji jelleg e művészi szépség rovására érvényesül, ellenben jogunk van — ahogy jogom volt 1908-ban — *ennek* a faji jellegnek a *magyar* faji jellegtől való különbözőségét birálni és magyar részről jogos az idegen faji jellegbe való beolvadás ellen küzdeni, mert nem a zsidó, hanem a magyar nemzeti gondolat érvényesülését kivánjuk.

Miért beszélhetünk ilyen haiározott ellentétekről, mikor nemcsak a zsidóság, hanem a németség, a szlávság legkülönbözőbb elemei keverődnek már egy évezred óta a magyarsággal? Azért, mert a zsidón kivül valamennyi ittlevő nemzetiség felolvadt a magyarságban, a magyar államiság öntudatában. Szellemi nagyságaink közül a nemzetiségi eredetű Hunyadiak, Zrinyiek, Petőfiek, Munkácsiak, Lotzok, a Dopplerek mindmegannyi nagynevű társaikkal tipikus kifejezői voltak a magyar geniusnak és a nemzeti öntudatnak. Egyetlen nemzetiség maradt a magyar nemzeti ideologiától független és az egész világon *szétszórt fajtestvéreivel egy nemzeti közösségben*: a zsidó, amelyik nálunk az utolsó évtizedekben, 48 óta, legerőteljesebben feküdt rá a kultúrális produktiv munkára, még pedig úgy, hogy szervezetten, ellenállást nem tűrően, *öntudatosan kultiválta fajának hegemóniáját* a közmüvelődés minden ágában, tudomány, irodalom, művészet terén egyaránt épp úgy, mint a közgazdaság terén. *Ha nem igy volna, nem volna ma zsidókérdés,* ha egy megitélés alá eshetnének a magyarságba olvadt más idegenekkel, a szászokkal, bajorokkal, lengyelekkel, tótokkal, akkor nem került volna olyan végzetes összeütközésre a sor a magyar államiság eszméjével, akkor nem merült volna fel ilyen elementáris erővel a „fajvédelem" gondolata sem. A legveszedelmesebb, hogy szellemök az internationalis eszmék fáklyahordozója és még akkor is az volt, mikor a nemzeti jelleg cégérével a homlokán jelent meg a produktiv munka terén. Erre épen a közelmúlt magyar építőművészetében pregnáns a példa. Talán ezen a téren mutatkozott ki faji jellegök érvényre juttatása feltünőbben. A népszerű irányzat leple alatt — fajának szívós energiájával és öntudatával — eredetiségre törekedve, mert ez volt a korszellem igénye — valójában saját nemzeti szellemét, tehát idegen szellemi hatásokat produkált és talán akaratlanul is *egészen idegenné tette azt a*

művészeti irányt, amelyet a fönálló művésztársadalmi rend megdöntésére alkalmasnak talált támogatni.

Ez az egyszerű magyarázata a magyar stíltörekvések általuk való felkarolásának. A vád ezért a magyarságot illeti, amiért elmulasztotta öntudatának oly mérvű megerősítését, amellyel ezt a befolyást ellensúlyozni lett volna képes.

Egész nemzeti kultúréletünk ezen alapszik s épen ezt a szilárd alapot nélkülözzük az egész vonalon. Ez sehol nincsen, csak nálunk. Azért feltünő és különös — mert szinte természetellenes — egyesek tudatos igyekezete a nemzeti szellem kifejezésre hozása irányában, amit *nemzeti törekvéseknek* hivunk s amire sehol másutt, öntudatos nemzeti életet élő népeknél szükség nincsen.

A nemzeti öntudat, fájdalom, nálunk nem él abban a mértékben, aminő mértékben azt hangoztatni megszoktuk. Önmagunkat vádolva emlegetjük gyakran, hogy *soviniszták* vagyunk. Pedig nincs a világnak népe, amelyik botorul kevésbbé volna az, mint a magyar intelligencia. A tudományos munka például nálunk rendkivül intenziv, de ha mélyére tekintünk, szembetünő, hogy többnyire az egész tudományos világ ezerszer agyoncsépelt mesgyéit tapossa kultúrhistóriánk terén. A kutatás premissája sohasem a magyar szellem szerepének kikutatása, hanem az idegen szellem befolyásának dokumentálása. És dehogy is mernek tudósaink kételkedni idegen tudósok megállapitásaiban, ha azok kedvezőtlenek is reánk. Pedig minő hálás dolog volna ezeket ellenőrizni. De hiszen ha magyar szellemről van szó, többnyire máris elveszti szemünkben minden érdekességét. Ezek a tulajdonságok mind arra vallanak, hogy *nemzeti öntudatunk* nagyon erőtelen s majdnem azzal vigasztalhatnók magunkat, hogy ezt az országot ezer évig is csak földrajzi egysége és politikai helyzete fűzte egésszé s ez is fogja megint visszaállitani, mert *nemzeti öntudat* hiján *öntudatos nemzeti politika* sem szilárdulhat meg s igy hiányoznak azok a feltételek, amelyek nemzeti integritásunk visszaállitásához is nélkülözhetetlenek.

Ugyanezek a premissák a kultúrmunka egész vonalán a nemzeti jelleg megnyilatkozását illetőleg, igy az épitőművészet nemzeti szellemü kialakulásánál is.

Amig ez a nemzeti gondolattalanság ül lelkeinken, tudósaink, művészeink lelkületén, nem is nyilatkozhatik meg a magyarság szelleme a szellemi alkotásokban. *Amig nem vezérlő szempont a nemzeti gondolat a közélet és tudományos munka egész területén, addig szellemi nevelésünk nem kerül abba a mederbe, amelyben haladva kultúrproduktivitásunk csakis nemzeti szellemet áraszthat magából.*

Egy nemzet életében minden mozzanat összefügg a politikával. Nincs művészkedés sem politika — nemzeti politika — nélkül, nincs nevelésügy politikai alapgondolat nélkül, nincs tudomány sem, mert ennek is a nemzeti élet felvirágozását kell szolgálnia és szolgálja is mindenütt a világon. A tudományos és művészi munkának ez az emelkedettsége, ez az öntudatos vezérgondolata hiányzott nálunk az idegencélú liberális mentalitás jóvoltából, melyet a zsidóság oly szervezett erővel és öntudatossággal támogatott s igyekszik ma megint új életre támasztani.

Csakis a jövő magyar generáció faji, nemzeti érzéseinek erőteljes nevelésével, nemzeti öntudatunk öregbitésével, hazai tradicióink úgyszólván kizárólagos kultiválásával, a bennök rejlő históriai gondolatok megértésének, szeretetének tervszerű beoltásával érhetünk kultúrfejlődésünk óhajtott magaslatára, ahol minden eredmény magán fogja viselni a nemzeti jelleget. Csak ez a mélyen gyökerező szilárd fajszeretet lesz képes arra, hogy bármely egyéni vagy akár idegenben szerzett inspiráción épitsen is, csak magyar szellemű műveket hozzon létre. Akkor lesz építőművészetünk is, nemcsak olyan, „mely hazánk határain belül létezik, hanem lesz jellemében is magyar architekturánk".

Carlyle Tamás.

Irta: **F. Papp Zoltán.**

Fajvédelmi harcunkban irodalmi kérdésekkel, méltatásokkal, értékmegállapitásokkal csak akkor foglalkozunk, ha úgy látjuk, úgy érezzük, hogy az irodalomnak, egyes munkának közvetlenül káros, romboló hatása fajunk ellenállóképességét, eszmei harcának erejét gyöngiteni igyekszik s e különben is zilált idegzetű nemzet lelkét még rongyosabbá akarja tenni, tehát most is úgy érezzük, hogy hallgatásunk bűn lenne, midőn egyik esztetikusunknak, *Ambrus Zoltánnak*: „Költők és Szerzők" cimen egy értekezés gyűjteménye jelent meg. Irodalmi értékmegállapitásokkal most sem kivánunk foglalkozni, azonban kötelességünknek tartjuk, hogy vétót kiáltsunk, mikor annak egyik Carlyle-ról szóló fejezete — akinek egyénisége, eszméinek nagysága nem tűri, áttöri az iskolai irodalomtörténeti skatulyázásokat — olyan goromba kézzel nyúl lelkünk szentélyébe, amit fájlalunk s tiltakoznunk kellene ellene, még akkor is, ha nem olyan tekintély mondaná, mint Ambrus Zoltán, akinek szava megdönthetetlenség látszatával bir azok előtt, akik nem tudnak, vagy nem akarnak az eredeti kútforrás után nyulni s saját itéletük alapján felépiteni eszmevilágukunyhóit, vagy palotáit. Nem akarjuk feltételezni részéről a rosszhiszeműséget — hiszen egy régen elköltözött férfival szemben mi oka volna rá? — de amikor a maga véleményének alátámasztására *Taine*-ben keres segitőtársat, annak Carlyle-ról irt nagyszerű értekezéséből vagdalva ki részleteket, melyek tendenciózusan összeállitva, meghazudtolják Taine-nek Carlyle-ról vallott felfogását, nem palástolhatjuk el megdöbbenésünket. Ambrus nem érti annak lelki mélységeit s mikor lebocsájtja lelki mérő-ónját a tengerbe, annak parti kavicsaiba akasztja azt bele s nem hallja a hivó szót: *duc in altum!* Mikor egy hatalmas lélek tüze kigyúl előtte, nem követi a vezérlő szövétneket, mely az élet csodálatos szépségei felé vezet, de szánalmasan panaszkodik a lángnak füstjére, kormára. Igazán sajnálatraméltó gnómmá törpiti előttünk azt a férfit, aki az ő tiltakozása dacára is Shakespeare, Milton mellett, mint egyenrangú égi fény, nemzedékek előtt pharosként ragyog.

Századunk a hitetlenség, a lelki ziláltság, a dekadencia kora s szürke, hamúszínű, megalkuvó lelkek, erkölcsök, nézetek feltartózhatatlannak látszó folyama hömpölyög lelkünkön át. Ebbe a világba állott

extatikus lelkével a 19-ik század prófétája, puritán látnoka: *Carlyle*. A lelki megújhodás próféciája szól minden szavából, mikor az emberek lelkének ürességén keserű gúnyra torzul ajka, mikor szent borzadállyal tölti meg szívét a környező világ s ilyenkor hangja hol maróvá, hol gorombává válik, mindig egy szent életideál uralkodóvá tételéért küzd. „Carlyle a puritán *látnok*, kinek szeme előtt végig vonulnak a vérpadok, orgiák, mészárlások, csaták, ha megszállva a vad vagy őrjöngő kisértetektől jósol, buzdít, vagy átkozódik" (Taine), mindig az ősanyagú állatembert akarja lélek-emberré vésni. A materializmus lejtőjén csúszó emberiségnek „megállj"-t kiált, a Mammon körül tébolyodottan táncolóknak, a mindenség örök lelkének: Istennek útját mutatja meg. Mint keresztény-germán próféta, aki tulajdonképen nem tartozik egyetlen korszakhoz sem, mert minden idők nagy lelkeivel rokon" (Chamberlain), álljon az erdők mélyén, vagy a zúgó tenger örök beszédű partjainál s legyen szava „Rembrandt sötét árnyékba merült mystikus sugaraktól átszelt viziója" (Taine), vagy sugárzó alakokkal telt rejtélyes jelenség", mikor képzeletének fájdalmas nagysága, ragyogása és gyötrődése „testvérré válnak", mindig úgy lép elénk, mint hős, aki a nemzetek történetét szivének az emberiségért megsebzett friss vérével írja meg. E nagy „apokalyptikus látnok, aki nagyszerű gondolatainak sajátos stylust teremtett" (Chamberlain), akiről Goethe azt állítja, hogy óriási jelentőségű morális erő, nem stylust faragó esztéta, amilyennek talán Ambrus szeretné, hanem az emberiélet mélységeinek egyik legmélyebbre szálló buvára. Ám ejtsük el Carlyle-t ha úgy tetszik — mint stylus mestert s kiáltsunk rá *apage satanas*-t, mert nem volt hajlandó, vagy mert nem tudta robusztus gondolatait az u. n. „szép" stylus spanyol csizmáiba szorítani, de kérdem, megtagadhatjuk-e mi azt, aki a világirodalomban a munkának, a hitnek, a hősiességnek legnagyszerűbb apotheozisát írta meg? Ki írt e soroknál szebb költeményt: *„Ne felejts el élni.* Igenis! ne felejts el élni. Az életed, még ha a föld legszánandóbb szülötte volnál is, nem hiú álom, hanem magasztos valóság. Tulajdonod, mindened, amivel szemébe tudsz nézni az örökkévalóságnak. Úgy végezd tehát a munkádat, mint csillag az útját: lassan, de folyvást", vagy: „Egy óra az ember élete s elmorzsolódik előbb, mint a moly. És mégis! — egy hivő ember létezésében, működésében, amint ezt kezdettől fogva minden hit bizonyítja — van *valami*, ami nem tartozik az idő hatalma alá, diadalmaskodik fölötte és megmarad akkor is, mikor már idő sem lesz többé". - S ha genieje nem volt oly universalis, mint Goethe-é, sem oly kizárólagos, mint Kant-é, s ha nagy lelke nagy megnyilatkozásának más formákat is keresett, mint azok, kérdezzük, ki lenne oly balga a csillagoktól, az üstökösöktől azt kivánni, hogy az ég végtelen terén mind egy pályán fussanak?

Az isteni élet kincsesházának kamarása ő. Kezében, amit a mélységből és magasságból felénk hoz, csupa gyöngy, csupa kincs. S mikor ajkáról a látomások szent szavát pergeti, lelke nem ver hozzá diszharmoniát, mert szava és lelke egy: puritán. Cromwellnek, a nagy puritánnak egyenes leszármazottja, tehát hamis Ambrusnak az a kijelentése, hogy a „puritán, bár folytonosan dühöng benne az erkölcsi felháborodás, olykor, ha szükség van rá, behúnyja szemét és egyet nyel." Egyszerű,

Hirek a Székelyföldről

A marosvásárhelyi Bem-szobor sorsáról sokat beszélnek mostanában az erdélyi lapok. Az idegen hatalom urai annak idején eltávolították a szobrot Marosvásárhely főteréről, azzal, hogy varsóba viszik. — Bem apó szobra azonban mai napig sem érkezett meg Lengyelországba.

*

Székelyföldi repülőjárat Marosvásárhely—Kolozsvár között. A „Malert" által beállított új repülőjárat 35 perc alatt teszi meg az útat Marosvásárhely—Kolozsvár között. A ktinően müködő légiközlekedést máris annyian veszik igénybe, hogy jegyekről mindig előre kell gondoskodni.

*

Erdőszentgyörgy visszakapja járásbíróságát. Hosszas húza-vona után újra járásbírósága lesz Erdőszentgyörgynek. Az illetékes minisztérium döntése bizonyítéka a kormány jóakaratú támogatásának, mivel ezzel az igazságügyi szervezettel egy egész járás jogi fejlődését biztosította.

*

A székelyudvarhelyi „Mávaut" központ felépítésével kapcsolatban egymillió kétszázezer pengő előirányzatról beszélnek illetékesek.

*

A székelykeresztúri Aranykalászos Gazdanap. A székelykeresztúri unitárius téli gazdasági iskola most tartotta vizsgáját és kiállítását. A vizsgaünnepélyt, **Ütő Lajos** esperes imája nyitotta meg. Majd Boros György igazgató köszöntötte Sebesi Ákos dr. főispánt, aki mint miniszteri biztos volt jelen. Kitüntetésben és pénzjutalomban részesültek: **Imre Ezsaiás, Török Albert, Sikó János, Faluvégi Sándor, Hatos Domokos, Nagy András, Papp Lajos** és **Sándor Domokos.**

*

A székelyudvarhelyi MÁV. Székely-Lövész Egyesület tisztújító közgyülése. A MÁV. Lövész Egyesület a napokban tartotta meg tisztujító közgyülését, mely alkalommal új elnökül **Csiby Lajos** MÁV. főintéző, állomásfönököt választották meg. Ügyvezető elnök továbbra is **Szabó Géza** „Mávaut" főnök maradt, míg alelnökök lettek: **Adorján Albert, Deé Mózes** és **Györffy János.** Főtitkár: **Erdő János.** Titkár: **Sándor József.** Pénztárnok: **Szalay Sándor.** Ellenőr: **Könezey György.**

*

Csíkszentdomokos község kegyeletes emlékezése Báthori Endre halála helyén. Csíkszentdomokos katolikus lakossága, minden év halottak napján, népes körmenetben vonul ki a községtől kilenc kilométerre fekvő **Pásztorbükk** nevü erdőbe, ahol 1599-ben **Báthori Endre** biborost, Erdély egykori fejedelmét megölték.

*

Református papnék szövetsége. Vásárhelyi János református püspök vetette fel a gondolatot, hogy meg kell alakitani a **papnék szövetségét.** Az indítvány után meg is alakult az előkészítő bizottság s mint halljuk, legjobb uton van a megvalósulás felé. **(Cs. L.)**

Magyar nemzeti szobrászatot!

Irta: MÁTÉ-TÖRÖK GYULA, ny. testőrezredes

Nem vagyok szobrász, még kevésbé szobrászmüvész. Ősi időktől való örök magyar katona vagyok. Mégse vétessék szellemi szerénytelenségnek, hogy mint ilyen mint a szobrászat nagy csodálója, hallatom lelkem szavát a magyar nemzeti szobrászatról, a szobrászat nemzeti hivatásáról.

Mostanában valami csodálatos vágy szállotta meg minden magyar lelkét, hogy teremtsünk magunknak minden eddiginél magyarabb magyar világot, magyarabb Magyarországot. Igazi, törölmetszetten, teljesen és tökéletesen magyar életet, minden vonalon! Mert a nemzet fuldoklik a mindenféle nemzetköziségben, csupa merő idegenségben, a világpolgáriasságban.

Az új, a tudatosabban magyar Magyarország kialakításában úgy vélem, hogy a szobrászatra is nagy hivatás, szent küldetés vár. A magyar hősök nemzete, Európa egyik legősibb, legtörténelmibb multú katonafajtája s mégis ezzel szöges ellentétben, nagyon kevés a müvészek által megörökített harci szobrunk. Szellemünk nagyjai, jelesei, történelmünk sok kimagasló alakjainak nincs méltó emléke még fővárosunkban sem, sem szülőhelyükön. A magyarság erkölcsi, lelki, szellemi, történelmi újjászületése, megújhodása az ősök szent tiszteletével indul el, kezdődik!

Ép ezért a magyar szobrászmüvészek rendje nyujtson be illetékes helyeken nemzeti törvényjavaslatot, a nemezt dicső történelmi kegyhelyeinek, elhunyt nagyjai emlékének méltó megbecsüléséről, szerte az egész országban, különösen a Felvidék és Kárpátalja felszabadult részein. Pl. II. Rákóczy Ferencnek nincs még szobra Kassán, a honfoglaló Árpádnak Munkácson, első pihenőhelyén, a Vereckei szorosnál sem hirdeti semmi a magyarok bejövetelét, Attilának nincs szobra Budán, annak bizonyítékául, hogy hazánk több mint ezerötszáz éves hun örökség is! A nagy törökverő Hunyadi Jánosnak az egész országban nincs egyetlen lovasszobra, csak gyalogosan mellekalakként van elrejtve a Halászbástya talapzatánál. A végtelenségig folytathatnám a tengernyi tennivalót.

A magyar élet köveinek, szobrainak, emléktábláinak is büszke hitvallást kell tenniök arról, hogy magyarok vagyunk, magyarokként merünk és tudunk élni és hogy magyar kultúrtalaj van itt, hogy magyarok maradunk mindörökké.

Parancsoló nemzeti szükségnek érzem, hogy müvészetünk ihlető lánglelke és teremtő lángelméje nyomja rá pecsétjét a szobrászatra is.

Minden, a magyarság által emelt szobor, emléktábla, más nemzettől elütő, sajátosan magyar ízlés és lelkiség szerint épüljön! Mert ennek nagy magával sodró, sugalló példaadó ereje van. Csak így alakulhat ki városaink, falvaink jellegzetesen magyar egyénisége s mulhat el habarcsos nemzetközisége, mely jelenleg mindeütt eluralkodik.

Nemzeti és történeti szobrainkon legyen tilos idegennyelvü mondatok és mondások bevésése. Még a holt latin is! Nemzetünk, népünk milliói nem értik és így céljukat, értelmüket tévesztik az idegen felírások. A szobrok nem csupán a nemzet szellemi fels tizezreinek szólnak. Az emlékmüvek a nemzet egyetemes áldozatából, sokszor adófilléreiből létesülnek, az egész nemzet történelmi öntudatra, nemzeti büszkeségre való nevelése céljából. Pl. az országház előtt álló II. Rákóczi Ferenc lovasszobra tele van hintve latin szavakkal. — A legtöbb falusi hősi emlékmüvönkön „Pro patria" áll. Miért?!... Miért?! Teljesen értelmetlen deákoskodás. Nevezzük csak hazánkat bátran, mindenkor magyarul: Hazánknak! Ne latinoskodjunk! Mindenkor mindenben merjünk magyarok lenni! Legyen öntudatos magyarságunk égigérő szent tüzoszlop! Latin szavak helyett jelképesen inkább ősmagyar rovásirást alkalmazzunk!

Külön akarok a világtörténelem legnagyobb háborújában életüket a Hazáért áldozott hőseink emlékére emelt szobrokról szólni. Sziklaszilárd meggyőződésem, hogy a magyarság csakis és kizárólagosan magyarul áldozihat magyar hősi halottai mindennél dicsőbb, történelmi emlékének. Az ősi magyar katona eszmény, az örök magyar hősi ember-eszmény egyedül a magyar müvészet külön zamatú, lelkü nyelvén szólaljon meg tehát minden szemlélő előtt. Különösen fontos ez nemzetiségi határörvidékeink végvár szerepét betöltő városaiban és községeiben, továbbá az idegenforgalom ütőerein, a gépkocsi útak mentén fekvő helyiségeinkben. A germán, latin és szláv fajok müvelődési ütközőpontján nekünk a mi különlegesen eredeti, sajátosan keleti magyar müvészetünket kell ország és világ előtt felragyogtatnunk.

Az én romlatlanul ősi magyar lelkemben a következő magyar hősi emlékmü teremtődött meg: „A mü közepén köbefaragott, hatalmas, ég felé nyuló, ősmagyar stilusú kopjafaszerü oszlop. Egyik oldalán mai magyar irással, másik oldalán (ősi nemzeti müveltségünk legnagyobb bizonyítékaként) ősmagyar rovásirással: A kolozsvári magyar. kir. 21. honvéd gyalogezrednek az 1914-től 1918-ig tartott világháborúban elesett háromezer hősi halottja örök, dicső és szent emlékének!"

Ha a zsidó héber, a germán gót, a szláv cirill betükkel élhet, miért ne emeljük ki mi, éppen a müvészet szárnyain, ősmagyar rovásirásunkat a latin betük nemzetközi tengeréből?!

Ez az ízig-vérig magyar müalkotás, hatalmas, lenyügözően megkapó méretekben is olcsón teremthető meg. Vele az egész országban ébresztő példát mutatunk, hogy miként kell hőseinknek magyarul hódolni!

Zrinyi fohászával fejezem be tetemrehívásomat:

„Adassék tisztelet a katonaeszménynek,
A hazáért megdicsöültek szelleme töltsön el,
S a magyarok Istene segítsen meg minket!"

„EMKE" drogéria
KOLOZSVAR, FŐTÉR
Illatszerek, vegyszerek, toilette és fényképészeti cikkek nagy raktára.

Erdélyi Szemle 1942. nov. 8.

Magyar nemzeti művészet

Közművelődési hírek

A nemrég újjászervezett csíkszeredai EMKE-fiók most tartotta első közművelődési ünnepségét, amelyen dr. Ábrahám József alispán (megnyitó), dr. Szilády Zoltán ny. egyet. tanár (előadás a székelység honfoglalásáról), Tóth Kálmán csurgói ref. lelkész (a magyar dalról előadás), dr. Péter Ernő nemzetvédelmi min. előadó (Magyar célkitűzések), Hajdu Ilona énekesnő, Antal Áron a fiókszervezet elnöke (elbeszélés), Walter Gyula központi Emke-titkár (az Emke munkaprogrammja) és Pataky József gimn. igazgató (záróbeszéd) szerepeltek.

Az Erdélyi Múzeum Egyesület jog, közgazdaság és társadalomtudományi szakosztálya újjáalakult. Elnök lett dr. Balogh Artur ny. egyet. tanár, alelnökök dr. Buza László és dr. Kovrig Béla egyet. tanarok, titkár és szerkesztő dr. Martonyi János egyet. tanár. A választmányban helyet foglalnak régi munkatársaink közül dr. Bartha Ignácz ügyvéd, orsz. gyül. képviselő, dr. Oberding József György egyet. intézeti tanár és mások.

A kegyes tanítórend magyarországi letelepedésének 300-ik évfordulója alkalmából a kolozsvári Piarista Véndiákszövetség nagyszabású ünnepségeket rendezett, amelyen többek között Sándor Imre püspöki helynök, dr. Boga Alajos prelátus-kanonok, dr. Biró Vencel egyet. tanár, dr. P. Boros Fortunás ferencrendi rendfőnök, dr. Farsang Endre ítélőtáblai tanácselnök, Ákoncz Miklós bankigazgató, dr. Baráth Béla kanonok-plébános, Walter Gyula lapszerkesztő szerepeltek.

Dóczyné Berde Amál, a neves erdélyi festőművésznő az egyetemi könyvtár kiállítási termében újabb műveiből rendkívül nagysikerű képkiállítást rendezett. A kiállítást, amelyen a művésznő pompás olaj festményei és rajzai kerültek bemutatásra, — Velits Zoltánné, a Vöröskereszt-Egyesület erdélyi elnöknője nyitotta meg.

A Vitézi Szék Zrinyi csoportja Kolozsváron a nagy költő és hadvezér Zrinyi Miklós halálának évfordulóján szép ünnepséget rendezett, amelyen dr. Boga Alajos, Almay Béla vk. alezredes, Szita Oszkár zongoraművész, Szabady István és Deésy Jenő színművészek és a Leventezenekar működtek közre.

A magyar közművelődés november 12-én ünnepelte Rákosi Jenő, a nagy író és hírlapíró halálának 100-ik évfordulóját, amikor is az ünnepelt acsádi szülőházán elhelyezett emléktáblát számos testület és intézmény megkoszorúzta.

A kolozsvári református kollégium ifjúsága nagysikerű finnugor-ünnepséget és kiállítást rendezett.

A m. kir. Ferencz József Tudományegyetem, Kolozsvár város és a Nemzeti Munkaközpont együttes közreműködése mellett Kolozsváron újból megnyílt a Munkásfőiskola, amely dr. Kovrig Béla egyet. rektor irányítása alatt áll.

Gilovits és Papszt

fűszer és csemegekereskedés.
Mindig friss, elsőrangú áru.
KOLOZSVAR, Mátyás király tér 16.

Két üzenet

A minden vonalon tapasztalható örömteljes magyar megújhodás igen jelentős lépésének tekinthető az a hír, amely különösen irodalmi körökben keltett igaz örömet. A legnagyobb magyar költönk hagyományait őrző irodalmi társaságnak, a „Petőfi Társaságnak" újjászületéséről van szó, melynek tagjai élükön a nemrégiben belépett Erdélyi Józseffel elhatározták, hogy a nem magyar szellemet képviselő tagokat kizárják kebelükből. E tisztogató munka után a társaságot kibővítik olyan tagokkal, akik irodalmi munkásságukkal tanujelét adták annak, hogy a jobb magyar élet kialakításáért folytatott nagy küzdelemben becsülettel vállalták a munkát. Amikor arról értesülünk, hogy a társaságnak eddig olyan tagjai is voltak, akik különböző okok miatt idegenbe kényszerültek távozni, s akikről csak így derült ki, hogy a magyar sors vállalása csak színleges volt részükről, joggal várhatjuk, hogy illetékesek helyet biztosítsanak olyan magyar íróknak is a Társaságban, akik az elmult 22 év alatt bár elhatárolva éltek a magyar hazától, de hűséges kiállással vallották magukat magyarnak, úgy írásban, mint magánéletükben. Mert ne feledjük el, hogy amikor az elszakított területeken nehéz megpróbáltatások között várakoztak magyar testvéreink a hajnalhasadásra, ezeknek a bátor kiállású magyar íróknak köszönhető elsősorban, hogy a magyar szívekben és lelkekben egy pillanatig sem hunyt ki a nemzeti együvétartozás szent lángja. Most amikor érdekükben az „Erdélyi Szemle" felszólal, számukra nem jutalmazást kér, csupán csak azt, hogy irodalmi munkásságuk érdemszerinti elismerést nyerhessen s hogy azt a szellemi erőt, ami eddig szükebb területekre korlátozodott, ezentúl rá irányíthassák a nagy magyar lelkiegység megerősítésére. Ilyen tisztogató művelet különben — amint arról az Erdélyi Szemlében Hangay Sándor is írt mar — nem ártana az Erdélyi Irodalmi Társaságban sem.

Az erdélyi magyar lélek az elnyomatás idején is igyekezett megszüntetni minden olyan áramlatot, amely akár idegen eredetből, akár pedig belső forrásból fakadva, egyéni és önző célokat szolgálva megbontani igyekezett az egységet. Ilyen emelkedett megnyilatkozása volt az erdélyi szellemnek annakidején az a történelmi jelentőségü megállapodása a különböző felekezeti magyar egyházfőknek, amellyel egymásnak testvérjobbot nyujtva kimondották, hogy sem szóban, sem írásban, de még csak gondolatban sem fogják egymás hitét támadni. Hogy ez mit jelentett és hogy mennyire megkönnyítette az erdélyi magyarság akkoriban való tökéletes egybeforrását, azt csak az tudja elbírálni, aki maga is itt élt és itt várta meg a felszabadulást! Az elvetett mag azóta terebélyes fává érlelődött, amely dacolva minden viharral, örködött a magyarság belső lelki békéje felett. Az erdélyi magyarság szeretné, ha ezt a szép örökséget továbbra is megőrizhetné zavartalanul. Szeretné, ha a rádión keresztül való vallaspropagandát, amely most újult erővel tört felszínre, kiküszöbölnék. Különösen szükséges ez a jelenlegi háborús időkben, amikor az ország lakossága, lelkipásztorától megnyugtató és megerősítő szavakat kíván hallani, nem felekezeti vitát. Imádkozni, hinni és remélni tanítsanak lelki őrzőink, nem pedig arra, hogy egymást gyűlöljük azért, mert egyikünk így, a másiknak pedig amúgy tiszteli a mindenható Uristent! Nekünk itt Erdélyben még nincsen rádió leadóállomásunk, alkalmunk nincsen arra, hogy aggodó és féltő meglátásainkat belekiáltsuk az éterbe, de hiszünk abban, hogy illetékesek a lelkek hullámhosszán küldött két erdélyi magyar üzenetet, kívánságot meghallják és magukévá teszik az egyetemes magyarság érdekében!

(Szotyori Nagy Endre)

A Rimamurány-Salgótarjáni Rt. negyedmilliót adott jótékonycélra

A Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. dr. gróf Zichy János v. b. t. t. elnöklete alatt tartotta 61. rendes évi közgyülését, mely az 1941—42. üzletév zárszámadásait, valamint az ezzel összefüggő javaslatokat tárgyalta. A közgyülés a társulat különböző segélyalapjaira, közjótékonysági célokra és a Magyar Vöröskereszt Egylet részére összesen 250.000 pengő adományt szavazott meg. A közgyülés az igazgatóságba új tagokul Herrmann Miksa m. kir. titkos tanácsost, müegyetemi nyilv. r. tanárt és dr. Lamotte Károly felsőházi tagot, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank vezérigazgatóját választotta meg.

ERDÉLYI SZEMLE

Erdély s a magyar vidék legrégibb irodalmi, tudományos, művészeti, társadalmi és nemzetgazdasági lapja.

Megjelenik minden hónapban.

Főmunkatársak: dr. Bálint Zoltán, Flórián Tibor, Gyallay Domokos, P. Jánossy Béla, dr. Rugonfalvi Kiss István, Kora Endre, Kovács Kálmán, dr. Oberding József György, Perédi György, Szopos Sándor.

Postatakarékpénztári csekkszámla: 8896.
Folyószámla: Erdélyi Leszámitoló és Pénzváltó Bank Rt. Kolozsvár.

ELŐFIZETÉSI ARAK:

Egyszerű előfizetés egy évre — — 12 P.
Egyesületek, intézmények, könyvtárak 24 P.
Közületek, keresk., ipari vál. — — 48 P.
Hirdetések, közlemények, közgyülési meghivók, ismertetések mm. soronként 25-35 f.
Hasábonként — — — — 75—100 P.

EHRLICH ERNŐ

URSUS-éttterem

Kolozsvár, Mátyás király tér 19.
Telefon 32-42.

András László könyvnyomda nyomása, Kolozsvár, Brassai-utca 16.

HIREK

Az olasz hajóhad harci szelleme

Róma, aug. 7. (Stefani)
A királyi haditengerészet támadófegyverei, amelyekről a pénteki olasz hadijelentés említést tesz, legújabb támadásukkal már a kilencedik vállalkozásukat végezték be, leküzdve az ellenfél legerősebb védelmi zárait és legéberebb figyelmét is. Ez már az ötödik támadás a gibraltári erőd ellen, amelyet az ellenség „megtámadhatatlannak" nevezett. Ez a vállalkozás ismét bizonyítéka a királyi haditengerészet rettenthetetlen támadószellemének, amely vakmerő vállalkozásaival lesujt az ellenség legfontosabb földközi-tengeri támaszpontjaira, még akkor is, ha igen messze vannak az anyaország területétől. Ez a támadás ismét tanuskodik az olasz haditengerészek hősi szelleméről, ellentétben az ellenséges propaganda állításaival. Az olasz haditengerészek mindig készek elszántan szembeszállni az ellenséggel. (MTI)

— **Jövő vasárnap a hercegprímás mond szentbeszédet az esztergomi bazilikában.** Nagyboldogasszony ünnepén, augusztus 15-én, az esztergomi bazilikában délelőtt 10 órakor Serédi Jusztinián bíbornok, Magyarország hercegprímása ünnepi szentmisét pontifikál, majd mise közben szentbeszédet intéz az egybesereglett hívekhez és a szentbeszédet a. rádió is közvetíti. A szentmise alatt az esztergomi bazilika énekkara Bánáti-Buchner Antal vezetésével énekel.

— **Nagyboldogasszonynapi zarándoklat Esztergomba.** Magyarország védőasszonyának ünnepét augusztus 15-én Esztergom város közönsége a régi hagyományokhoz hiven a mai nehéz sorsdöntő időben is megtartja. Az ezévi zarándoklatot a most folyó világháború győzelmes befejezéséért ajánlja fel a város közönsége. Könyörgő ünnepi zarándoklatot hirdetnek, hogy Magyarország védőasszonya óvja meg hazánkat, az ő országát, a háború borzalmaitól — terjessze ki védő palástját az egész keresztény Európára, a kereszténység bölcsőjét, Krisztus helytartójának székvárosát óvja meg a további pusztítástól. A zarándoklatban résztvevők számára Nagyboldogasszony napján délután sportmérkőzést, este pedig színdarabot mutatnak be.

— **Borozgatás közben meglopta asztaltársát.** Lovász Mária foglalkozásnélküli nő július 31-én több férfi- és nőismerőse társaságában a Fiumei-úti Dóra-féle vendéglőben borozgatott. Szórakozás közben asztalszomszédja, Ferat József zsebéből kiemelt egy 30 pengőt tartalmazó tárcát. A károsult a tolvajlást rögtön észrevette, lármát csapott, mire a leány hirtelen kifutott a kocsmából, de az utcán a járókelők elfogták. Az ügyet ma tárgyalta a büntetőtörvényszéken dr. Raskó István egyesbíró, aki előtt Lovász Mária töredelmes beismerő vallomást tett. A bíróság a vádlott leányt többszörösen büntetett előéletére való tekintettel lopás büntettében mondta ki bünösnek és jogerősen hathónapi börtönre ítélte.

— **Kettős halállal végződött szerelmi dráma.** Felsőszentkirály-pusztán a H. Kiss József gazdálkodónál alkalmazásban lévő Pál Ferenc 28 éves lovászlegény szemetvetett a gazda örökbefogadott 15 éves Teréz leányára. A gazda az udvariást megtiltotta, a legény erre kilépett a szolgálatból. Amikor a leány egyedül maradt a tanyán, Pál Ferenc visszament, de a leány kiutasította. A legény kerékpáron hazarohant, magához vette élesrefent kését, berontott a tanyára és a leány felé szúrt. A leány védekezett, a kés a jobb kezén átvágta az ütőeret. Pál Ferenc a menekülő leány után rohant a konyhába, ahol a leányt földreteperte és a kést a mellébe szúrta. A szúrás a főütőeret és a légcsövet érte. A fiatal leány pillanatok alatt elvérzett. A gyilkos ezután saját nyakát vágta el és az éles késsel majdnem lemetszette fejét. Rövid idő alatt meghalt.

MADÁCH ÉS LÓNYAY

Irta: Harsányi Zsolt

Mindenki tudja, aki kissé lapozgatta irodalomtörténetünket, hogy Madách Imre és Lónyay Menyhért testi-lelki jóbarátok voltak. Ez a barátság még gyerekkorukban kezdődött, amikor is gimnáziumban járó suttyókorukban együt laktak az akkori Széna-téren, amelyet ma Kálvintérnek nevezünk. Madách első szerelmének háza volt ez: Lónyay Etelkének hivták azt a kislányt, aki a lángelme bimbó-lelkét megihlette. Ez a szerelem még erőscbbé tette az ideál testvérbátyjának és Madáchnak barátságát.

Lónyán jártam a minap, ahol özvegy Lónyay Istvánné még ma is őrzi Lónyay Menyhért, a híres pénzügyminiszter irott hagyományait. Ezek között találtam Lónyay egy ismeretlen diákkori levelét Madáchhoz. Sok ismeretlen levelet tettem már közzé, járuljon hozzájuk ez a Lónyay-levél is.

„Kedves Barátom! Meg igértem neked, hogy előtted felfedem mind azt, a'mit más előtt nem tennék, a' Barátok közt minden gond, minden titok; még minden gondolatnak is közösnek kell lenni; — de igérd édes Emim! hogy te is vélem olly nyiltszínü leszel, mint én leszek, te is kimondod minden véleményid, olly szabadon, mind én néked kimondandom; te is ugy fogsz szeretni, olly igaz barát lenni, mint én téged szeretlek, mint én vagyok barátod, hogy ne háborgathassa ezen viszonyaink semmi bú, semmi aggodalom, semmi kellemetlenség. — Mig végre azt kérem töled, hogy el olvasván ezen sorokat, a' néked tegnap irt tzédulával együtt meg égeted, én is a Mixtura utolsó lapjait meg égetem.

Gyakran egy csekéj eset, egy feltámadt gondolat, iszonyú következményü lehet, vagy befojású, 's erejü lehet. — Én még Budán rossz társaságba kerültem, ők felébresztettek bennem oly indulatokat, melyeknek még aludni kellene egy ifjú keblébe, itt Pestre jövén, akkor hozzám hasonlóak társaságát kerestem, kik készek voltak éngem minden rosszra vezetni, mint p. o.: L. I. Ér a szó teljes értelmébe egy immunalis fiú voltam, ha még vissza emlékezem beszélgetéseinkre, vissza tetteinkre, el borzadok: te neked arról képzeted se lehet, milly rossz lehet egy kicsapongó ifjú, mint minden rossz ember azt hivém, hogy minden embereknek hozzám hasonlóknak kell lenni a' rosszaságba, 's ezen hitemben azon sok példák még inkább megerősitének, 's én vakon szolgáltam indúlataimnak, 's igy el vala készitve az út reámnézve minden rosszra, elvágva az erényesség, 's belőlem soha, soha se lett volna más, mint egy rossz haszontalan ember. — Akkor téged esmertelek meg, láttam benned milly szép az ártatlanság, a' szemérem, képzelém milly felséges lehet az indulatoktól nem háborgattatva, nyúgodtan, munka 's dolog közt élni; felvillant bennem egy gondolat, hogy lehetnék olly jó? olly erényes? olly ártatlanok gondolatim, mint a' tiéid', olly szorgalmas 's dolgos mint te? Erőssen fel tevém magamba, hogy vissza térek az erény útjára, az első a'mit tevék volt, hogy távoztatám társaim magamtól. Kik bennem minden jó tsiráját is eltörlötték volna, másodszor, szüntelen munkát adtam magamnak, olvastam, dolgoztam, tanultam, tsak hogy az indúlatokat elaltassam keblembe, végre minden estve számot vettettem az egész napi tetteimről 's igy sok küzdések, s' visszaesések utánn sikerült indúlatimon uralkodni, láttam 's éreztem milly szép jónak, erényesnek 's munkásnak lenni. Szóval te való őrző angyalom, 's én téged valaha ne szeretnélek? te mutatád meg nékem, hogy az ember ártatlan s erényes lehet? 's én erántad a' leg forróbb barátságot ne érezzek? te adtad vissza nékem a' leg nagyobb, 's felségesebb jót, az erényt, és én azt valaha elfelejthessem. — Te általad vissza vezérelve a' jó ösvényére én igyekeztem volt társaim közül nehányat meg menteni, mi sikerült is mint p: o: Luby de L. J. is teve sokszor leg szentebb fogadásokat, de a méjjen gyökerezett 's nagy könnyelműsége vissza ránták az indúlatok ösvényibe. — Most édes Emim látsz éngem minden rossz oldalaimmal, én nem kérlethetlek, hogy szeress egy rossz embert, de leg forróbb óhajtásom, hogy vonj elébbi tetteim felibe egy kárpitot, s tekints engem tsak a' mostani állapotomban. Ezzel eléggé meg mutatom hogy milly határtalan erántad szeretetem, hogy leg titkosabb gondolatim is előtted nem lesznek el rejtettek."

Érdekes a diáklevél, de még érdekesebb a boriték. Erre Madách Imre maga vezette rá a következőket: „Minek olvasnám a levelet, hol minden bizonnyal tennen le alatsonyitásoddal, engem akarsz ki emelni. — Óh ne hidd, hogy én legkissebb behatással is lettem volna rád, ha benned az erény természetes és erős magva nem létezik, melyet a virágzástól hátrálni a gondozóknak lehet, lenyomni — soha. Dezsev."

Dezsev volt Madách gyermekkori álneve abban a Mixhera cimü diáklapban, amelyet együtt szerkesztettek s amelynek néhány példányát ma is őrzi a lónyai kastély.

— **Győr-Moson-Pozsony vármegyék főispánja átvette hivatalát.** Nagykászonyi dr. Kászonyi Richard, Győr-Moson-Pozsony e. e. vármegyék és Győr sz. kir. város főispánja augusztus 6-án átvette hivatalát. Ünnepélyes beiktatása augusztus 14-én lesz.

— **Halálozás.** Schweighoffer János kegyesrendi áldozópap, szentszéki tanácsos, volt házfönök és igazgató, 74 éves korában Kecskeméten meghalt. Pénteken délután temették el.

— **Átadták a vidéki egyesületeknek az új tűzoltószereket.** A belügyminiszter évről-évre központilag jelentős mennyiségü tüzoltószert vásárol a városok és községek részére. Ebben az évben az országos tüzrendészeti felügyelő kezdeményezésére nagyteljesitményü tüzoltószereket szereztek be, amelyeket háromnapos tanfolyam és bemutatógyakorlat keretében Tomcsányi Kálmán államtitkár jelenlétében most osztottak ki az érdekelt tüzoltóegyesületeknek. Az egyes tüzoltószereket dr. vitéz Kiss Lajos tüzrendészeti felügyelő adta át az érdekelt közületeknek.

— **Légoltalmi biztonság érdekében leszerelik a városháza dupla ablakai közül a belső táblákat.** Szendy Károly polgármester még a mult hó elején elrendelte, hogy a városháza gondnoki hivatala légoltalmi biztonság végett a Központi Városháza épületének mindazon belső ablakait, ahol dupla ablaktáblák vannak, szerelje le és azokat a megfelelő hivatalok előszobáiban tárolja. Ennek a rendelkezésnek a végrehajtását technikai okok miatt akkor a polgármester elhalasztotta. Most Szendy Károly polgármester újabb rendeletet adott ki és a fenti határozat végrehajtását elrendelte. Az ablakok szeptember 30-áig a hivatal elhagyása után állandóan tárva hagyandók. Hivatalos órák alatt történő esetleges repülőtámadás esetén a hivatali helyiséget csak az ablakok kitámasztása után szabad elhagyni. A hivatalhoz tartozó folyosóablakokat szintén ki kell nyitni.

— **Országzászlóőrség.** Vasárnap a budapesti XI. kerületi Standard Villamossági Rt. leventecsapata teljesit őrszolgálatot az Ereklyés Országzászlónál. Délben a MÁV Istvántelki főműhelyének Testvériség zenekara kíséri a csapatot az őrségváltásra.

— **Hivatalos lapot indit a Magyar Vöröskereszt.** Most jelent meg a Magyar Vöröskereszt első száma és ebből az alkalomból a Vöröskereszt elnöksége sajtófogadást rendezett, amelyen résztvettek a fővárosi napilapok munkatársai. Az ujságírókat a Vöröskereszt nevében vitéz Marschalkó Kornél ny. altábornagy, központi főmegbizott üdvözölte meleg szavakkal és ismertette előttük a folyóirat célját. A lap szerkesztését a Vöröskereszt orvosi gárdája végzi, felelős szerkesztő dr. Tóth Pál orvos. A színes riportokon és mélynyomású eredeti háborús felvételeken kivül a lap ismerteti a Vöröskereszt minden munkáját, valamint számos hadegészségügyi, továbbá irodalmi cikk teszi színessé és élvezetessé az új folyóiratot. Ezenkivül tervbevette a Vöröskereszt, hogy folyóiratában felveszi az érintkezést a hadifoglyokkal és a lap hasábjain keresztül levelezést folytat a hozzátartozókkal.

— **A siófoki penziók tolvaját négyhónapi fogházra ítélték.** Dr. Raskó István büntetőtörvényszéki egyesbíró most vonta felelősségre Matyi Ferenc csapost, aki június 15-én Siófokon a Pannónia-penzió portásfülkéjében lopást követett el. Matyi a portásfülkében eltulajdonította a penzió egyik vendégének, Csebi Sándor szállítmányozónak az asztalra kitett értékes zsebóráját. Az órát a csapos a penzióépület udvarán felhalmozott tüzelőfa között rejtette el. A vádlott a törvényszéki főtárgyaláson beismerte tettét s a bíróság lopás vétségében mondta ki bűnösnek, amiért jogerősen négyhónapi fogházra ítélte.

— **Luttor Ferenc kitüntetése.** A Kormányzó a miniszterelnök előterjesztésére dr. Luttor Ferenc apostoli protonotárius, nagyváradi kanonok, a vatikáni magyar követség kánonjogi tanácsosának, a közélet és egyházi élet terén szerzett kiváló érdemei elismeréséül a Magyar Érdemrend középkeresztjéhez a csillagot adományozta.

— **Házasság.** Kutsera Éva székesfővárosi okl. tanitónő és Sandner Zoltán, a Stádiumlapok szervezési osztályvezetője ma délelőtt 11 órakor tartották esküvőjüket a sashalmi róm. kat. plébániatemplomban.

— **Benes József titkos tanácsos.** A Kormányzó a miniszterelnöknek a mnisztérium nevében tett előterjesztésére id. Benes Józsefnek, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alelnökének, a magyar királyi titkos tanácsosi méltóságot adományozta.

— **Érsekújváron már négy halálos áldozata van a Nyitrának.** Bata István 17 éves érsekújvári gyümölcskereskedő a Nyitra vizében fürdés közben elmerült. Ketten utána ugrottak, de már csak holttestét tudták kiemelni. Bata ebben az idényben a negyedik áldozata Érsekujváron a Nyitrában való fürdésnek.

Kerékpár-oktatás
Püspöky S., Magyarország v. sokszoros kerékpárbajnok iskolájában. Városliget, Fővárosi pavillon kávéház kertjében. Földalatti villamos végállomással szemben. Luxuskerékpárok eladása.

Perzsabundák
nagy választékban olcsón
Szemere szücsnél, Erzsébet-krt 26
Második emeleten!

MINDENKINEK AMIT TUDNIA KELL

A PIPERESZAPPAN-JEGYEK UJ BEVÁLTÁSI IDEJE: AUGUSZTUS 31. A főváros ipari és kereskedelmi ügyosztálya felhivja a vásárló közönség és a kereskedők figyelmét, hogy a pipereszappanra vonatkozólag mult hónap 10-én közölt beváltási és elszámolási határidő olyképpen módosult, hogy a pipereszappan (zöldszinű budapesti közellátási szelvényiv X, valamint XII szelvényei) jegyeket a kereskedők augusztus 31-ig kötelesek beváltani. A kereskedők a pipereszappanra vonatkozó elszámolásokat augusztus 31-étől szeptember 5-ig tartoznak ajánlott levélben az ügyosztály szappanelosztó kirendeltségének (V., Honvéd-utca 22.) postán beküldeni az eladatlan készlet bejelentésével együtt.

*

A KÖZÉLELMEZÉSI ÜGYOSZTÁLY FELHIVÁSA. A főváros közélelmezési ügyosztálya esütörtökön értesitette a vásárló közönséget, hogy az S-betűs szelvényre öt dekagramm vajat szolgáltatnak ki augusztus 5—12-e között. Az ügyosztály felhivja a közönséget, hogy ezt a vajat nemcsak a tejüzletekben, hanem a tejfiókokban, vagy a tejtermékek kimérésével megbízott kereskedőnél vagy iparosnál is beszerezheti.

— **A 40 napos böjt,** amelyet a Biblia több helyen említ, élénken érdekelte az orvostudományt és egy kiváló tudós, dr. Tanner, kartársai felügyelete alatt 1880 július 28-án böjtkísérletet kezdett, mert bizonyos körök hevesen vitatták, hogy ember kibírhat-e ilyen hosszú koplalást. Az önfeláldozó orvos kísérlete azonban fényesen igazolta a Biblia adatait, mert a modern tudományos böjtölő aránylag jó kedélyállapotban koplalta végig a kitüzött időt. Ugyan tizenhat kilót fogyott, de ebből nem származott semmi különös baja s eredeti súlyát is csakhamar visszaszerezte. E híres kísérlet alkalmából kiderült az is, hogy a sókban gazdag ásványvizek, mint a mi Hungária-, Attila- és Juventus-forrásvizeink, különösen nzvelik a testünkben rejlő „belső tenger" sejtéltető képességét. A teljesen egészséges szervezetnek is igen hasznos az ivókura ezért, mert a szervezet különleges sótartalmát kiegészíti és gazdagítja. Kérdezze meg orvosát, hogy melyik gyógyforrásunk vize a legalkalmasabb egyéni adottságainak és tartson a Rudaspark híres gyógyforrásaival nyári ivókurát!

— **Személyi változások a Piaristarendben.** A július hó elején tartott rendi káptalanban rendfönöki tanácsosoknak, asszisztenseknek megválasztattak: Ferenczi Zoltán, Péntek József, Bátori József és Papp Elemér, az utóbbi egyúttal a rendfönöki iroda vezetője is. Uj házfönök-igazgatók lettek: Kecskeméten Karl János, Mosonmagyaróváron Rozi Ferenc, Nagykanizsán Balogh Ferenc, Sátoraljaujhelyen Zellhofer János, Tatán Szücs János, Vácott Agárdy Gyula, Veszprémben Szüts Ferenc; házfönök: Debrecenben Ocskó Lajos igazgató, Kolozsvárott Barta István.

Fűrészpor
állandóan minden mennyiségben
FARKAS famegmunkáló
Budapest IX., Tüzoltó-utca 13.

KULACS
Vinarkabát, Rátizsák, Kenyerzsak
MOLNAR GYULA VII., Károly-körút 3/c Sarokház Telefon: 427-575.

ÖSSZES RENDSZERŰ
irógépek

Javitása, Karbantartása, Olcsón. Gépkölcsönzés
DIBUZ JÁNOS irógépüzem Tel. 115-121
Budapest, V. ker., Pozsonyi-út 19

AZ ESTI UJSÁG *déli postája*

Troppauban síremléket állítottak néhai Pöhm-Ermolli tábornoknak, az 1914. évi világháború egyik kiváló hadvezérének. A síremléket a napokban avatták fel ünnepélyes szertartással.

*

Szófiába várják Szusi Emil budapesti rendezőt, a bolgár Nemzeti Színházban előadandó két magyar darab rendezésére.

*

Egy finn vidéki parasztgazdaságban heves zivatar alkalmával gömbvillám csapott a tanya egyik sarkán egy fenyőbe. A szeszélyes gömbvillám végiggurult egy ruhaszárító kötélen egészen a lakóházig, behatolt a szobába, agyonütötte az ágy szélén ülő gazdát és 16 éves fiát, majd ismét elhagyta a házat, anélkül, hogy tüzet okozott volna. A házban tartózkodó többi családtagnak semmi baja sem történt.

*

Két magyar művész szerepel vasárnap a helsinki rádióban. Albert Ferenc hegedűművész Mendelssohn E-moll hegedűversenyét játssza a rádiózenekar kíséretével, amelyet Dr. Arató István karnagy vezényel. Ezután dr. Arató Bartók Béla Divertismentóját vezényli.

*

Egy német szaklap írja: Minthogy az élettan az agyvelőt tekinti a szellemi képességek székhelyének, közelfekvés a feltevés, hogy minél nagyobb valamely teremtménynek az agyveleje, annál fejlettebb az értelme. A mérések eredményei azonban ezt a feltevést nem igazolják. Átlagban a férfiak agyveleje 1360, a nőké 1320 grammot nyom. Sok állatnak ennél jóval súlyosabb az agyveleje, például az elefánté közel 6000 gramm, a bálnáé pedig csaknem 7000 gramm. Az agyvelő és a test súlyának arányszáma az emberszabású majmoknál alacsonyabb ugyan, mint az embernél, de több kisebb majomfajtánál fordított a helyzet. Ugyanez áll több madárfajtára is. Azok a mérések, amelyeket egyes szellemi kiválóságok, továbbá normális és szellemileg visszamaradt emberek agyvelején végeztek, igen meglepő eredménnyel jártak. Megállapították például, hogy Nagy Frigyesnek és Lessingnek a koponyája és az agyveleje jóval kisebb terjedelmű és kisebb súlyú volt az átlagnál. Kant agyveleje 1660 grammot nyomott ugyan, de volt rá példa, hogy szellemi tompultságban szenvedő beteg agyának a súlya az 1735 grammot is elérte. A két legszélső határ az embereknél 900, illetve 2000 gramm.

*

A finn állami postatakarékpénztárba július hónapban 108 millió finn márkát fizettek be. A kifizetések összege nem haladta meg a 40 milliót. A 68 millió finn márka befizetési többlet csúcseredmény a havi kimutatásokban.

*

A török napilapok túlnyomó része a drágaságra való hivatkozással öt kuruszról nyolc kuruszra emelte fel árát.

*

A finn képviselőház elé az ősszel törvénytervezet kerül a munkaszolgálati törvény módosításáról. A tervezet szerint a fiatalkorúak munkaszolgálati idejét évenként hat hónapban is megszakíthatják, ha az ország érdekei úgy kívánják.

*

Az isztanbuli müegyetem hétfőn ünnepelte alapításának 60. évfordulóját. A nagy isztanbuli rádió ebből az alkalomból az eddigi próbaadások után hétfőtől kezdve 1950 méterhosszon megkezdte rendszeres adásait.

Megyery Ella stockholmi riportja:

EGY CSÉSZE TEA

a pesti emlékeiről, megszámlálhatatlan világrekordjáról mesélő

ARNE BORGGAL

Stockholm, augusztus hó.
(Az Esti Ujság kiküldött munkatársától.)

Van-e sportszerető Budapesten, aki ne emlékeznék az 1926-os magyar-svéd vízipólómérkőzésre a Császár-fürdő versenyuszodájában, amikor a bejáratot megostromló kiszorultakat lovasrendőrattakkal kellett szétverni.

Ki volt az életveszélyes tülekvés oka? Az akkori idők legnépszerűbb csodaúszója, Arne Borg, akivel most *hosszasan beszélgetek stockholmi lakásában*, mialatt tizenkétéves kislánya, a szép szőke Inga, kedvesen egy-egy francia szóval kisegíti félig angolos, félig svédes, félig kikutathatatlan hangsúlyú németet beszélő apját.

A gimnazistának is alig látszó szőke kamasz, aki piros fürdőköpenyében, előreálló fogsorával, feketekeretes pápaszemével, csapzottan-borzasan ott nevetgélt a diadal után a fényképészek, autogramvadászok gyűrűjében, *már komoly férj és családapa, sőt e percben komoly katona is a vezérkarnál.* A negyvenhárom esztendő azonban nem igen látszik rajta: éppen olyan hosszú, vékony, szemüveges, fiatalosan lesültarcú s főképen *éppen olyan jókedvű, közvetlen most is*, csak annyit karrikirozott *fogsorát igazította „rendesség" egy amerikai orvos* s ezzel *elrontotta arca kisfiús szabálytalanságát.*

A magyar emlékeket őrzöm

— 1930-ban lettem professzionistává — kezdi ő a beszélgetést — *most már csak nevelem a fiatalokat.* Addig *évről-évre fellátogattam egy-egy pesti úszóversenyre, mindig éppen augusztus 18-án, a születésnapomon.* Akármilyen kevés időm volt, ott ragadtam verseny után is, ide is, oda is meghívtak, ittunk, mulattunk tréfáltunk . . . s ha igaz, hogy Pest szeretett engem, még inkább igaz, hogy *én is szerettem Pestet . . .* s ebben kitartok most is! Bebizonyítsam? Tudni kell, hogy *a rengeteg összenyert díjat nem tartottam meg magamnak, hanem az egész gyűjteményt nemrégen nyilvános árverés alá bocsájtottam,* hogy valamelyik sportmecénásunk megvehesse a Stockholmban most felállítandó Sportmúzeum számára, árát pedig a küzdő Finnországnak ajándékozhassam. Amivel kivételt teszek, csak *ez az ezüst pálinkáskészlet* — emeli ki Borg az üvegszekrényből a magyar bevésésű nyereményt — *s ez az ugyancsak pesti serleg, 1928-ból,* mint legkedvesebb emlékű tiszteletdíjam. Ezt a másik ezüstkupát csak azért őrzöm, mert *utolsó világrekordomat jelenti: a honolului ezerméteres szabadstílusú úszást 1929-ben, 13 perc 2 másodperces idővel.* Egyébként nem akarok itthon semmit, lányomat a festészet érdekli, nem a sport, hadd legyen együtt a sok trófea olyan helyen, ahol halálom után is megbecsülik. Azok a japán lakkfaragások nem sportvonatkozásúak. Tokiói magánszerzemény épp úgy, mint a feleségem, akit ugyancsak ott vettem el 1928-ban. *Svéd nő és szigorúan csak háziasszony. Pénzkeresésre itt vagyok én!* A

Metro-Goldwyn filmgyár egyik képviselete az enyém, ez az igazi mesterségem a trénerség mellett.

A siker titka a tudás

Ozsonnaidő van, Inga már gurítja is be a teás, süteményes asztalkát.

— Hogy mi volt a sikereim titka? — nevet Arne Borg. — *Ahol a stopperóra dönt, ott csakis tudásról lehet szó, nem titokról.* — Legfeljebb még szerencséről. Nálamnál húsz teljes perccel fiatalabb ikeröcsém, a Pesten is startolt Ake, talán volt olyan jó úszó, mint jómagam kezdő koromban, de „világcsoda" sose lett. Mi hiányzott belőle? Az a megnevezhetetlen valami, ami a virtuózt megkülönbözteti az örökközepes átlagtól.

— Hogy én hogy indultam? Tizennyolcéves, 54 kilós, jelentéktelen háborús legényke voltam . . . Az iskolát már hat éve ott hagytam, s pékinasságon át eljutottam a tengerészségig, egy részesedésre dolgozó halászgőzösön — *mikor egyszerre hírességként kecmeregtem elő a stockholmi uszodabazénból!* Szakértők minden ellenkező jóslásával szemben, 75 méternél is többel vertem meg a felettem toronymagasan trónoló favoritot s se szó, se beszéd: ifjúsági mester lettem az ötszázméteres síkúszásban! Ez volt — és maradt — életem, pályám legnagyobb elámulása.

— Mégis, mivel magyarázza ezt az önmeglepetést?

— Akkoriban olyan ösztönösen úsztam, *annyira tudatos technika és rendszer nélkül,* akár a fiatal bálna fenn a fjordokban; *erőspórolásra, időbeosztásra, s másfajta sporttrükkökre senki sem tanított. Szerencsés testalkatom, fizikumom, egész külső-belső berendezésemnek volt döntő szerepe az elértekben.* Oly könnyű és keskeny voltam mindig, hogy megerőltetés nélkül tudtam a vízfelületen elfeküdni s a vízből kikiemelkedve, ellenálló erejét csökkenteni, *két karom-lábam oly hosszú, erős és jókora, hogy született evezőlapát és propeller mindegyik,* különösen a lábaim, amelyek terjedelmességéről egy kritikusom egyszer azt írta: *Olyan méretűek, hogy következő cipőszám utánuk legfeljebb a sitalp!!* És még valami, ami valóságos forradalomnak számított a versenyúszásban, feltünésem idején: *a crawl-rendszer.* Ez az úszásmód — amely szerintem a legtermészetesebb és legősibb, hiszen a majom kivételével az összes szárazföldi állatok ezt használják — meglehetősen megerőltető s ezért *kétszáz méteren túl a mellúszás volt szokás helyette.* Az én crawlozásom, amellyel az ötszázmétereket is vígan átevickéltem, megmutatta: *mire mehetnek az új rendszerrel a versenyzők!*

— *S a híres „delfinugrás?"*

— Igen . . . . ez a startra vonatkozik. Induláskor teljesen kinyujtott testtel kell előrepülni s nem ráloccsanni a vízre, hanem élesen belefúródni a nyugodt, egyenletes, siklástudománnyal együtt *ez az úszás legfelsőbb matematikája . . .*

Vereségek

— Most a vereségekről szeretnék hallani — szakitom félbe az elméleti úszóléckét. Mindenkinél *jellemzőbbnek találom a bukásokat a sikereknél . . . .*

— Ugy is van! — komolyodik el az egyre jobb interjúalanynak bizonyuló házigazda.

— Persze, a bukások! — nevet aztán jóízűen. Bizony ezek se maradtak el, *különösen az olimpiászokon üldöztek.* Hármon vettem részt: az antwerpenin, párisin, amsterdamin... *s az utolsón Amsterdamban úgy megvertek hitvány 500 méteren, hogy máig sem értem!* Lámpaláz? Nem, sohasem drukkoltam túlságosan, sőt többnyire nagyon is biztam magamban s azt is tudtam, különösebben aszkéta életre sem szorulok: az oslói ezer métert, első világrekordomat úgy hoztam össze például, hogy elszöktem a csapattól és előző éjszaka kettőig táncoltam, nem éppen szárazon. *De egyszer sikerült a győzelem, egyszer nem,* s éppen ez a szép és izgalmas benne, sokkal szebb és izgalmasabb, mintha, mondjuk, hathengeres sportgép lenne az ember, amelyik öt vagy négy hengerrel is biztosan tud működni . . .

— **A gordonka és gitár** kiváló szakemberei és óriási választék **Sternberg** hangszergyárban Rákóczi-út 60.

Spohr, a Német-Magyar Társaság ügyvezetője elesett

Berlin, aug. 7. (MTI)

Spohr Lajos dr., a Német-Magyar Társaság ügyvezető elnöke 1943 július 22-én két és félévi harctéri szolgálat után a keleti arcvonalon hősi halált halt. Spohr dr. a Német-Magyar Társaság első ügyvezetőjeként nagy érdemeket szerzett a német-magyar kulturális munkában.

Esti Ujság szerkesztőségének telefonszáma: 14-44-00

A velencei érsek pásztorlevele

RÓMA, aug. 7.

Piazza, velencei biboros-érsek a Stefáni-iroda szerint pásztorlevelet intézett megyéjének papságához és híveihez, amelyben a király képviselői, a hatóságok iránti engedelmességre szólítja fel őket. A háború befejezését egy olasz sem remélheti másként, mint a becsület és igazságosság alapján. Éppen ezért szükséges, hogy szigorú fegyelemmel és komoly áldozatossággal adózzanak. (MTI).

Megszünt a dalmáciai kormányzóság

RÓMA, aug. 7.

Törvénnyel megszüntették a dalmáciai kormányzóságot, Zara, Spalato és Cattaro kerületi prefektusai ezentúl teendőiket a belügyminisztertől függően gyakorolják, az érvényben lévő és a jelenlegi körülményekkel egybehangzó törvények és szabályok alapján, a hadiszolgálat szabályozásában foglalt rendelkezéseknek megfelelően a katonai hatóságok által adott irányelvek szemelőtt tartásával.

A fentiek alapján Zara és Spalato kerületek a 18. hadtest, Cattaro kerülete pedig a hatodik hadtesthez tartozik.

A törvény rendelkezése alapján Barbera, Zara prefektusa és Zerbino, Spalato prefektusa, nyugalomba vonultak. (MTI).

Pályázat képzőművészeti értekezésre

A vallás- és közoktatásügyi miniszter pályázatot hirdet olyan értekezés megírására, amely annak a kérdésnek tisztázásával foglalkozik, hogy miképpen nyilvánul meg a képzőművészetben a sajátos magyar szépségeszmény és hogy mi módon lehetne tudatosabbá tenni a sajátosan magyar képzőművészeti kifejezési módot. A feladat tehát a magyar képzőművészeti szépségideál és magyar képzőművészeti stílus elméleti megvilágítása.

A pályamüvek terjedelme 40 gépelt oldalnál tötbb nem lehet s kívánatos, hogy az értekezést megfelelő illusztrációs anyag is kísérje.

A pályázatokat az Országos Irodalmi és Müvészeti Tanácsnál kell benyujtani 1943. évi november hó 15-ig a szerző nevét tartalmazó jeligés levél kíséretében (VI., Andrássy-út 69).

A pályázat eredményessége esetén a három legjobb ,teljesértékü pályamunka díjaztatik. Az első díj összege 800 pengő, a második díj összege 500 pengő, a harmadik díj összege 300 pengő.

A pályamunkákat az Országos Irodalmi és Müvészeti Tanács bírálja el és tesz javaslatot a pályadíjak odaítélésére.

A pályadíjat nyert munkák egyszeri kiadásának joga a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteré illeti meg.

Az Országos Irodalmi és Müvészeti Tanács a pályadíjat nem nyert pályamunkák megőrzésére nem vállalkozik. *(MTI)*

GAZDASÁGI ÉLET

Az USA mindenünnen kiszoritja Angliát, amely csaknem összes külföldi tőkebefektetéseit feláldozta már

Az Angol kivitel jövőjét Angliában egyre növekvőbb aggodalommal vitatják meg. Az 1939-et megelőző években Anglia évente átlag 350 millió font, *vagyis mintegy 7 milliárd pengő értékü áruval vitt be többet*, mint amennyit exportált. A behozott áruk ellenértékét azonban könnyűszerrel kiegyenlíthette, mivel *külföldön megfelelő bevételekkel rendelkezett tőkebefektetéseinek kamata, a biztositási díjak és a tengerhajózás szállitási díjtételei révén.* Anglia évenként mintegy *220 millió fontsterlinget vett be kamatban külföldről, míg biztositási és szállitási díjakban mintegy 135 millió fontot. Ilymódon a fizetési mérleg csaknem teljesen egyensúlyban volt.* Az utolsó békeévben, mikor Anglia nagyon sok árut hozott be, jelentkezett ugyan a fizetési mérlegben bizonyos passzív egyenleg, ezt azonban *megfelelő aranyleadással ki lehetet egyenliteni. Anglia aranykészlete* ugyanis a háború kitörésekor mintegy 500 millió fonsterlingre, *kb. 15 milliárd pengőnek megfelelő összegre rugott.* Ezt az aranykészletet azóta Anglia csaknem teljes mértékben felhasználta, de még ez sem volt elegendő tartozások fedezésére, amelyek az USA-val szemben keletkeztek a háború kitörése óta a kölcsön-bérleti törvény életbeléptetéséig. *Ez az összeg az amerikai kongresszuson történt közlések szerint kereken 7 milliárd dollárra vagyis kb. 35 milliárd pengőnek megfelelő összegre rugott.* Angliának éppen ezért a lord *Kindersley* által közölt adatok *3.7 milliárd fontra rugó külföldi követeléseiből és érdekeltségeiből több, mint 1 milliárd fontot el kellett adnia. Ehhez járulnak az angol tőkeveszteségek azokon a területeken, amelyeket Japán szállott meg.* Igy azután Anglia a jövőben régi kamatbevételeinek csak egy töredékével fog rendelkezni, ha ugyan egyáltalán maradnak még kamatbevételei.

Azonban Anglia hajózási és biztositási díjakból eredő bevétele is erősen csökkent annál is inkább, mert a tengeri biztositás terén az USA máris erős konkurrens. Az amerikaiak olcsóbban vállalják a tengeri szállitmányok biztositását, mint az angol biztositó-társaságok, úgyhogy *Anglia jelentékeny biztositási díjbevételtől esik el.*

Éppen ezért kétségtelen, hogy *Angliának sokkal többet kell a háború után kivinnie, ha korábbi életszinvonalát fenn akarja tartani.* Az angol árukivetel az első világháború kitörése után állandóan hanyatlott, igy pl. *1936-ban az angol export 20 százalékkal kisebb volt az 1922—28-as évek évi átlagos kivitelénél és negyven százalékkal maradt az 1913 évi, vagyis az utolsó békeév exportja mögött.* Az angol ipart teljesen *modernizálni kellene*, hogy teljesitésképességének fokozása révén megfelelő mennyiségben exportálni lehessen majd iparcikkeket a háború után. De nemcsak a termelőberendezések modernizálásáról van szó, mert *sokkal súlyosabb az a kérdés, amely az export-piacok elvesztéséből adódik.* Az angol tőke hatalmának és befolyásának csökkenésével a *tőkebefektetések és részesedések elvesztésével ugyanis Anglia exportlehetőségei is lényegesen csökkentek.* Amig ugyanis Angliának érdekeltségei voltak számos külföldi vállalatnál, avagy pedig hitelek nyujtása révén tartotta azokat kezében, *könnyűszerrel el tudta érni, hogy ezek a nagyvállalatok megrendeléseket tegyenek Angliában. Ennek az Angliára előnyös állapotnak azonban már vége szakadt.*

Sir Patrick *Hannon*, a brit iparosszövetség egyik ülésén tartott beszédében kijelentette, hogy a *bérlet- és kölcsöntörvény, illetve az abból folyó szállitások súlyosan veszélyeztetik az angol exportot. Ennek a rendszernek segitségével ugyanis az amerikaiak mindjobban benyomulnak azokra a piacokra, amelyeken korábban Angliának volt szinte monopolisztikus helyzete.* Az USA az emlitett rendszer keretén belül *számos hitelt nyujt a délamerikai államoknaknak, azonban megköveteli, hogy az illető államok legfontosabb nagyvállalatai amerikai mérnököket és technikusokat alkalmazzanak, akik gondoskodnak arról, hogy az összes rendeléseket észak-amerikai vállalatok kapják.* A délamerikai államokat ezenfelül a hitelnyujtás ellenében kényszerítik arra, hogy *hosszúlejáratú nyersanyag-szállitási szerződéseket kössenek az USA-val, ami azt jelenti, hogy Angliát az USA hosszú időre kikapcsolja a délamerikai államok be- és kiviteli kereskedelméből.*

Azonban nemcsak az amerikai államokban, hanem *a brit gyarmatokban és dominiumokban is tért foglal az USA.* A háború előtt ezek az államok tartoztak Londonnak, mig ma éppen fordítva van a helyzet, *adosokból hitelezőkké váltak, egyben azonban mind nagyobb függőségbe kerülnek az USA-tól.* Az USA legújabban már odáig megy, *hogy angol-amerikai vámunióért száll sikra, hogy igy szabad kiviteli piacot találjon az angol gyarmatokon és dominiumokban.* Anglia ezzel szemben az ugynevezett *ottavai rendszer fenntartásáért küzd, mert ez a rendszer az angol ipar termékeit a dominiumokban és gyarmatokban előnyben részesiti más államok gyártmányaival szemben.*

Az USA azonban ezzel sem elégszik meg, hanem politikai érdekeltséget is vállal Észak-Afrikában és Közel-Keleten. A Közel-keleti országokban, főleg az *amerikai közlekedési vállalatok és bányaérdekeltségek vetik meg a lábukat.* Igy azután könnyen érthető, hogy *Angliában nagy az aggodalom az angol ipari export háború utáni alakulása miatt, mert a legfontosabb külföldi rendelők a tengerentúli piacokon pénzügyi, technikai és kereskedelempolitikai szempontból is Amerikától függenek. Anglia persze csak panaszkodhatik, de orvoslást nem találhat, mert rá van szorulva az amerikai szállitásokra, amelyeknek révén az USA végeredményben azt teszi Angliával, amit akar.*

A mezőgazdasági kiállitásra bejelentett tenyészállatok értékesitési lehetősége

Az országos mezőgazdasági kiállitás és tenyészállatvásár rendezőbizottsága ülést tartott, behatóan megvitatta és egyhangú határozattal elfogadta a kiállitásra bejelentett tenyészállatoknak központi irányitás mellett nagyrészt otthonról történő értékesítésére vonatkozó tervezetet.

Minthogy az ezzel kapcsolatos tudnivalók az állattenyésztő gazdák széles körét érdeklik, ezért miheztartás végett kivonatosan közöljük a legfontosabbakat, amelyeknek betartása a kiállitásra bejelentett tenyészállatanyag szervezett értékesítésének sikere érdekében igen fontos.

A rendezőbizottság a kiállitásra bejelentett tenyészállatokról szabályszerű katalógust készit, amelyet a kiállitásra jelentkezett összes nagytenyésztőknek, az érdekelt állattenyésztő szervezeteknek (vármegyei lótenyésztési szakosztályoknak), a köztenyésztésre vásárló m. kir. gazd. felügyelőségeknek, vármegyei gazdasági egyesületeknek néhány napon belül megküld. A katalógus ára 3.— P, illetve bérmentes küldéssel 3.30 P. Megrendelhető a kiállitás rendezőbizottságánál (Budapest, IX., Köztelek-utca 8.), valamint a vármegyei gazdasági egyesületeknél és az érdekelt állattenyésztő szervezeteknél, amelyek eladásra szánt példányokkal is rendelkezni fognak.

A katalógusban szereplő tenyészállatokat kiállitási állománynak kell tekinteni, úgy, mintha azok a kiállitáson lennének és onnan kerülnének eladásra. Tehát ezeknek otthoni eladása esetén is a tenyészállatvásári szabályzat rendelkezései érvényesek, amelyeket a katalógus teljes részletességgel tartalmaz.

A kiállitásra bejelentett tenyészállatok otthoni értékesitése (vétele és eladása), valamint a szokásos vásárlási és szállitási kedvezmények igénybevétele, továbbá a vételár kiegyenlitése is kizárólag csak a rendezőbizottságon keresztül történhetik, a szokásos kötjegyek kitöltése és egyik példánynak a rendezőbizottsághoz való beküldése útján.

A szükséges kötjegyeket a rendezőbizottság megkeresésre bárkinek rendelkezésre bocsátja.

A kiállitásra bejelentett tenyészállatokból már előre történt eladásokat, vagy lefoglalásokat a rendezőbizottságnak haladéktalanul be kell jelenteni és ezekről pótlóan kell a kötjegyet kiállitani és beküldeni.

A köztenyésztés részére szükséges apaállatoknak a kiállitásra bejelentett állományból való megvásárlása iránt a földmüvelésügyi minisztérium máris megtette a szükséges rendelkezéseket a m. kir. gazdasági felügyelőségek útján. Tekintettel a köztenyésztés mennyiségileg is minőségileg is megnagyobbodott igényeire, előreláthatólag a közületi vásárlások mértéke az eddigi kereteket is felül fogja mulni.

A magántenyésztők vásárlásai is már megindultak és ezek elősegitése érdekében is a rendezőbizottság széleskörű propaganda- és tájékoztató munkát végzett. Minthogy a vásárlások sok esetben csak megtekintés útján eszközölhetők, ezért a vevők odautazásának elősegitése érdekében a rendezőbizottság 50%-os utazási kedvezmény engedélyezését kérte a kereskedelem- és közlekedésügyi minisztertől, amelynek feltételeire és igénybevételi módjára nézve pótlóan fogja az érdekeltek figyelmét a sajtó útján felhivni.

A vásárlások és az értékesités megkönnyitése érdekében úgy a központi, mint a vidéki állattenyésztő szervezetek messzemenő támogatással és közreműködéssel állnak az érdeklődők rendelkezésére.

A katalógusban közölt adatok alapján bárki közvetlenül az illető tenyésztőkhöz fordulhat vételi szándékának közlésével, vagy azokat személyesen is felkeresheti. A vásárlások közvetitésére a rendezőbizottság (Budapest, IX., Köztelek-u. 8.) is szivesen vállalkozik. Ajánlatos ezenkivül a tarka szarvasmarhák vásárlásánál a területileg illetékes állattenyésztő szövetség és a vármegyei állattenyésztő egyesület, a borzderes szarvasmarhák vásárlásánál a Borzderes Szarvasmarhatenyésztők Országos Szövetsége (Munkács, Árpád vezér-útja 25.), magyarmarhák vásárlásánál a Marhatenyésztők Országos Egyesülete (Budapest, IX., Köztelek-utca 8. III. em.) lovak vásárlásánál az illetékes vármegyei gazdasági egyesület lótenyésztési szakosztálya, a mangalicasertések vásárlásánál a Mangalicatenyésztők Országos Egyesülete (Budapest, IX., Üllői-út 25. sz.), a hússertések vásárlásánál a Hússertéstenyésztők Országos Egyesülete (Budapest, IX., Üllői-út 25.), a juhok vásárlásánál a Juhtenyésztők Országos Egyesülete (Budapest, VIII., Esterházy-u. 3.) előzetes tanácsának és véleményének a kikérése. Ezek az egyesületek megbizás alapján közvetlenül is eljárnak és katalógusáron vagy az eladó hozzájárulásával ezen az áron alul is minden külön költségfelszámitás nélkül megvásárolják a kivánt tenyészállatokat és intézkednek azok elszállitása iránt is. Nagyobbszámú érdeklődő jelentkezése esetén az egyes vármegyei állattenyésztő egyesületek csoportos körutakat is rendeznek a kiállitásra bejelentett tenyészállatoknak vásárlás céljából való megtekintésére.

KISHIRDETÉSEK

mm sor — 40 fill legkisebb P 0.—

VEGYES

Keresek és kinálok nagyszámú megbizóm részére Pest és környékén **ház és telek** ingatlanokat, továbbá az ország egész területén **mezőgazdasági és szőlőbirtokot.** Nagy iroda, Baross-tér 17. Telefon 424-373.

1½ tonnás zárt Steyr kitünő állapotban lévő **teherautó 8 gumival** eladó. Megtekinthető hétfőn egész nap Liliom-u. 16. sz. garázsban.

A magyar ember a Magyarságban hirdet!

Világgazdasági hirek

Az USA most, mint Stockholmból jelentik, erős dilemmában van, vajjon korlátozza-e a műgumi-gyártást a benzin-előállitás javára. A kaucsukhiány tudvalevően az ázsiai gumitermelő területeknek Japán által történt meghódítása *óta az USA háborús programjának Achilles-sarka.* Amerikának tehát *életszükséglete a műgumi előállitása, viszont nem hanyagolhatja el a benzin-gyártást sem.* Legújabban a műguminak nyersanyagát a *butylt* egyre nagyobb mértékben használják fel *repülőbenzin előállitására*, mivel a benzinszükséglet egyre növekszik, a butyl azonban *nem elegendő a műgumi-gyártás és a benzingyártás nyersanyagául. Éppen ezért az USA legnagyobb olajvállalata a Standard Oil, gary-i műgumigyárának épitkezését leállitotta, jóllehet már 3 és fél millió dollárt, vagyis mintegy 18 millió pengőt forditott annak épitésére.* A műgumi-gyártást hátráltatja az is, hogy ennél a gyártási ágnál részben ugyanolyan szivattyukra, eszközökre van szükség, mint a kisérőhajóknál. Éppen ezért ma már nem beszélnek az USA-ban *évi 800.000 tonna kaucsúkmennyiség előállitásáról, hanem legfeljebb e menyiség feléről.*

SVÉDORSZÁG IS MUGUMIGYARAT LÉTESIT

Ljungaverk-ben a közeljövőben *Svedborg* professzor műgumigyártó eljárásának kiaknázására *állami gyárat épitenek.*

BIZTOSITOTTAK OLASZORSZÁG 1943. ÉVI ARAMELLÁTÁSÁT

Olaszországban az elmult fél évben aránylag kevés volt az eső és ez nehezebbé tette az olasz nép elektromos áramellátását. Az áramfogyasztást éppen ezért korlátozni kellett, *azonban új áramtermelő telepek létesitésével sikerült a nehézséget áthidalni. 1943-ban és 1944-ben újabb nagy vizi-erőmüvek épitése fejeződik be, úgyhogy számitani lehet arra, hogy az áramellátás az áramfogyasztás növekedése ellenére is zavartalan lesz, legfeljebb az áram dijat kell majd emelni,* mivel az új vizierőmütelepek épitése nagy költségekkel jár.

SPORT

AZ NB I. VASÁRNAPI FORDULÓJA

Csepel—Kolozsvár, Csepel fél 4, vezeti: Thomas dr.

Ferencváros—Elektromos, Üllői-út fél 4, vezeti: Palásti.

Gamma—Szeged Hungária-út negyed 3, vezeti: Rónai.

Vasas—Kispest, Latorca-u fél 4, vezeti K. Nagy P.

Haladás—Törekvés, Szombathely fél 4, vezeti: Kékesi.

DiMÁVAG—Sal. BTC, Diósgyőr fél 4, vezeti: Lantos.

Nagyvárad—Ujpest, Nagyvárad fél 4, vezeti: Kiss M. Ernő.

Szolnok—Ujvidék, Szolnok fél 4, vezeti Szigeti Gy.

A HTVK nem nevezett az I. oszt. párbajtörversenyre

A BEAC vasárnap I. osztályú párbajtörversenyt rendez a Műegyetem Vívótermében. A HTVK nem nevezte be vívóit a versenyre, amelynek kezdete délelőtt 9 óra. A döntő délután fél ötkor kerül sorra.

Három svájci mérkőzésre kaptak meghivást a magyar kosárlabdások

A svájciak három mérkőzésből álló *portyára hivták meg a magyar kosárlabda együttest.* A svájciak gyors választ kértek a magyar szövetségtől, hogy elküldheti-e válogatottját a svájci portyára.

Pompás küzdelmet igérnek a sportcsarnok vasárnapi kosárlabda mérkőzései

Az I. osztályú férfi kosárlabda bajnokság küzdelmeit ezuttal vasárnap délután bonyolitják le a Sportcsarnokban. *Az V. forduló műsorán jobbnál-jobb mérkőzések szerepelnek.* Igy a többi között komoly összecsapásra került sor a Beszkár—Move mérkőzésen. Jó küzdelem várható a TFSE—Gamma találkozón is. A BSE-nek a BBTE, a BEAC-nak a Kistext jutott ellenfelül. Remek harc lesz a női bajnokságban a BBTE—Gamma között. Ezen a mérkőzésen dől el hogy a Gammások *megszilárditják-e helyüket a bajnoki táblázat első helyén*, vagy pedig ők sem maradnak veretlenek.

Vasárnap délelőtt 10 órakor kezdődik a MOTESz disztornája

A Magyar Torna Szövetség vasárnap délelőtt 10 órakor új műsorszámokkal folytatja szombat este megkezdődő disztornáját, amelyen a magyar *válogatott női és férfi tornászok teljes számban részt-vesznek.*

Ökölvivó villámtorna

Az Ökölvivó Szövetség hétfőn este bonyolitja le ökölvivó villámtornáját a Sportcsarnokban. *A villámtornán az ökölvivó Cs. B. négy vezető egyesülete, a BTK, Beszkárt, BVSC és Csepel vonul fel újból a szoritóba.* A csapatok most is 8—8 ökölvivóval vesznek részt, a küzdelmek azonban ezuttal nem 3, hanem 1 menetesek leszne. Azaz három percig tartanak. A 32 ökölvivó igy összesen 48 3 perces mérkőzést vív egymással. A küzdelmek hétfőn este 6 órakor kezdődnek a sportcsarnokban.

A MAC versenyével indul a mezei versenyek idénye

Vasárnap délelőtt rendezi meg a MAC évadnyitó mezei versenyét a szigeten. A mezei évad *első komoly versenyén felnőttek egyéniben és tizes csapatokban versenyeznek.* A táv hat kilométer. A viadal délelőtt 11 órakor kezdődik. Rajt és célhely a MAC pályával szemben levő alsósétányon.

Magyar turisták Mátyás király emlékére

A Mátyás király emlékévben a Magyar Turisták Országos Szövetsége országos turistavándorlással kapcsolódik bele. Az első Mátyás emlékturát március *13-án az Erdélyi Kárpát Egyesület marosszéki osztálya indította a Kelemen havasokba.* A budapesti egyesületek közül *március 14-én a Magyar Turista Egyesület az isaszegi 48-as honvéd emlékhez, a magyarországi Kárpát Egyesület pedig a Mátrába indítja* a társegyesületek részvételével első Mátyás turáját. A következő vasárnapokon és ünnepnapokon újabb emlékturák kerülnek sorra. Ez év november 7-ig Mátyás király emlékével kapcsolatba hozható telepeken együttvéve 134. tura keretében áldoz a magyar turistaság egyik legdicsőségesebb természetszerető uralkodónk emlékének.

Az álmok nem hazudnak...

Érdekességek Fedák Sári életéből, aki most másodszor ment orosz földre

A néhány napja útrakelt új tábori színházzal elindult az orosz földön lévő honvédeink szórakoztatására *Fedák* Sári is. Kétségkívül az új tábori színház legnagyobb vonzóereje az ő különleges művészete és egyénisége, amely itthon is hosszú szériaelőadások során vonz telt házakat. Az ő korában valóban bámulatos ez és nem is magyarázható mással, mint izes eredeti magyar tehetségével és elpusztíthatatlan temperamentumával. Aminthogy *ritka jelenség* az is, hogy *olyan életkorban vállalkozik* a tábori színház fáradtságos és veszélyektől sem mentes szovjetföldi körútjára, amilyenben *még a hivatásos katonák közül is kevesen járnak odakint.*

Bizonyos, hogy nem keresetilehetőség, nem művészi ambició kielégítése és nem érvényesülési vágy a motorja ennek az elhatározásának, — hiszen mindezt itthon kényelmesebben is megtalálja — hanem erős nemzeti érzése, hazafiassága, áldozatkészsége és a jobb jövőért harcoló honvédeink nagy-nagy megbecsülése. *Nem először vállal áldozatot,* de ez a tény megint fokozottabban fordítja feléje különösen a mai generáció érdeklődését, amely kevesebbet tud róla, mint a régi és a művész mellett az *emberre is kivácsi.*

Művésznek és embernek egyaránt rendkívüli. Az érdeklődő a színészeti lexikonban jellemzésére Schöpflin Aladár megállapításában ezeket a sorokat találja:

„A maga nemében egyedülálló jelensége a magyar színpadnak. Vérbeli operettszínésznő s mint ilyen aratta legnagyobb sikereit... Mozgásában, táncában, beszédében valami különös egyéni nyers báj van, túláradó temperamentum és ellenállhatatlan szuggesztivitás. Erős egyénisége magához idomítja a szerepet s úgy uralkodik rajta. Az operettből gyakran tért át a drámai szerepekre s ugyanazok a tulajdonságai érvényesültek itt is. Színészi eszközeit minden tradiciótól és tanult rutintól mentesen maga alakította ki, önmagából, ezért egyedülálló utánozhatatlan..."

Ez az „egyedülálló, utánozhatatlan" színésznő *sok dicsőséget aratott 44 éves művészi pályáján, de sok keserűségben, szenvedésben, csalódásban is volt része.* Mégse bánta meg, hogy szülei ellenzésére színésznő lett. Élete izgalmas, változatos regény, amelynek leírásához vaskos kötetek kellenének. Ő maga kétkötetes emlékiratában is csak a felét írta meg. Mi itt ennek az eseményekben gazdag művészi életnek néhány érdekesebb, jellemzőbb részletét vázoljuk.

A Mária Terézia-rendes ős

Már annak kiharcolásához is az ő energiája kellett, hogy a beregszászi vármegyei főorvos, Fedák István dr. leánya a mult század utolsó éveiben színésziskolába kerülhessen. Az elhivatottság tudata erősebb volt benne, semohgy bármi is visszatudta volna tartani a színészettől. Hiába érveltek azzal, mit szólnak a megyei gentry-családok, amelyekkel együtt éltek és hiába hivatkoztak arra a *vitéz ősére,* aki után családjának a *bárói cím is járt volna.*

Családja több mint négy évszázaddal ezelőtt valahonna a Kaukázusból került magyar földre, ahol a VI. században már szerepelt. A művésznő szépapja, Fedák Mihály híres Erdődy-huszár volt és több korábbi hősi harc után 1790-ben a tarvisi csatában annyira kitüntette magát, hogy *gyulafehérvári nemesi előnevet és Mária Terézia-rendet kapott,* amely utóbbihoz bárói cím is jár, ha folyamodnak érte. A Fedák-ős úgylátszik nem kérte.

Hiába hivatkoztak mindenre, a makacs kislányt nem tudták eltéríteni szándékától. A vármegyei árvaszéki elnök, apjának jó barátja, az ő kedves Péter bácsija, rendületlenül bízott tehetségében és mindenkivel szemben arra biztatta, hogy menjen szinpadra. Sőt, halálos ágyán *megeskette Zsazsát, hogy színésznő lesz* és arra az esetre, ha önmagának kellene gondoskodni kitaníttatásáról, *5000 forintot végrendeletileg hagyott rá.*

János vitéz — ezerszer

Rajongásig szeretett éresapjának ellenzését sok-sok kudarcos kísérlet után végre Rákosi Szidi győzte le. Mikor az ifjú hölgy képességeit kipróbálta, kijelentette apjának, hogy Zsazsa rendkívüli tehetség, a legnagyobb jövőt jósolta neki és hozzátette, hogy *egyszer még büszke lesz rá.* Rákosi Szidinek igaza lett. Szülei megérték azokat a kirobbanó sikereket, amelyek már kezdő korában hozzászegődtek.

Még pályája elején a „Bob herceg" olyan jelentős anyagi sikert hozott, hogy *édesapjának szép villát építtethetett Beregszászon* a munkácsi országúton, két holdas telken. Az épületet, amelyet ma is Fedák-kastélynak hívnak később eladta és helyette Szentlőrincen vett villát azért, hogy szülei a közelében élhessenek.

Érdekes, hogy még abban az időben, amikor harcolnia kellett, hogy a színi pályára mehessen, egyszer az álmodta, hogy fellépett, sikere volt és édesapjának esperes barátja nagy virágcsokrot nyujtott fel neki s a kosáron lila cingulus ékeskedett. Amikor aztán 44 évvel ezelőtt — miután a Magyar Színházban a Gésákban jól indult, — egy idényre Pozsonyba szerződött vidéki gyakorlatra s a pozsonyi színpadon sikert aratott, tényleg felnyujtottak egy hatalmas virágkosarat, amelyet az álomban szereplő csallóközi esperes, — Leszkay Sándor, — küldött és cingulushoz hasonló lila szalagon ez állott: *„Az álmok nem hazudnak".*

Száz és ezer koszorú szalagját nem tette el, de ezt az egyet, a legkedvesebbet üveg alatt ma is kegyelettel őrzi. A pozsonyi siker után egy-kettőre a fővárosiak következtek. A Népszínház, Vígszínház, Magyar Színház, majd az újonnan létesült Király Színház a nagy sikerek színhelye. Ezek közt is a legnagyobb a *János vitéz* címszerepében érte el.

Ezt a kedves meseoperettet, amelyet manapság az Opera játszik, ismételten játszotta százas és százas szériákban a fővárosban, összesen hétszázhúszszor, a vidéki és külföldi előadásokkal együtt *több mint ezerszer.* Az indulás első évei után már nem is vállalt állandó szerződést, csak egyes darabokra szerződött.

A kórházalapító vöröskeresztes főnökasszony

Hallatlan népszerűségére jellemző az a magas fellépti díj, amelyet kapott. Egy-egy estére 500 koronát tett ki fellépési díja, ami abban az időben óriási összeg volt, hiszen egy miniszteri tanácsos egész havi fizetését jelentette. Itthoni szereplésein kívül külföldön Berlinben, Bécsben, Londonban, Párisban is nagy sikerrel szerepelt, s művészi körútjain Amerikát ismételten bejárta.

Hazaszeretetének és áldozatkészségének nem most adja először tanujelét, amikor a tábori színházzal heteken át bejárja a szovjetföldön élő honvédeink szálláshelyeit. Nem is szólva a töméntelen jótékonycélú szereplésről, a mult világháború idején négyszázezer koronát fektetett hadikölcsönbe és a Radeczky-kaszárnyában rendezett 600 ágyas hadikórházra nyolcvanezer koronát áldozott. Akkor történt ez, mikor 1915-ben eladta muraközi, tótszerdahelyi 900 holdas birtokát Ezt is maga szerezte, nem pedig, mint ahogy pletykálták, grófi vőlegényétől kapta.

Először Bereg megyében vett egy kis birtokot, ezt jól eladta és a tótszerdahelyi birtokot úgy vette meg, hogy nagy adósság is maradt rajta. Az adósságot, bármilyen jól keresett is, nem tudta törleszteni, úgy, hogy aztán később eladta a birtokot. Az érte kapott összeg nagyobb részét hadikölcsönbe fektette és ebből áldozott jelentős összeget a *hadikórházra, amelynek vöröskeresztes főnökasszonya volt.* A kórházban sokat dolgozott és magas vöröskeresztes kitüntetést is kapott.

Csodavárás Lourdesban

Az összeomlás és a területcsonkítások után, amikor szülőföldjének és a többi országrésznek elvesztése neki is, mint minden jó magyarrak, nagyon fájt, a magyar ügy külföldi propagandája érdekében széleskörű összeköttetései révén is minden tőle telhetőt elkövetett. Amikor nálunk is megindult a hangosfilmgyártás, egyebek közt irredenta filmet csinált, amelyre ráment egész akkori vagyona: 240.000 pengő. Ebből az irredenta filmből *a magyar feltámadásba vetett hit csendült ki.*

Igy aztán nem csoda, hogy a megszállott területekre sehova se engedték be, szülőföldjére se és amikor ötévi tárgyalás után végre megkapta a beutazási engedélyt a *románok által megszállott Erdélybe, onnan is sürgösen kizsuppoltak.* Hiába volt kezében a bukaresti kultusz, külügyi és belügyi miniszterek engedélye, mire megérkezett Kolozsvárra, ott volt a távirati utasítás is, hogy *azonnal át kell tenni a határon.* Rendőri fedezettel vitték aztán a trianoni magyar határig.

Valószínűleg szerepe volt ebben egyebek közt annak is, hogy emlékirataiban szó volt arról is, hogy a trianoni országcsonkítás utáni években Lourdesban a csodatevő helyen Magyarország térképét megáldatta a püspökkel és kérte, *adja áldását egy szegény elhagyott kis országra, amelyet az ő trianoni szerződésük ítélt halálra.* A csodatevő vízzel meghintett és megáldott térképet aztán buzgó ima után a gyógyultak mankói közé helyezte el azzal a fogadalommal, hogyha megsegíti az országot az Isten és ismét egész lesz, majd visszatér hálát adni. Hitler és Mussolini fellépte nyomán, a lourdesi csoda egyszer csak érezhető lett. Azóta négyszer gyarapodott a még mindig csonka ország. Fedák várja az időt, amikor hálaadásra Lourdesba mehet.

A sors, amely általában tenyerén hordotta, néhányszor kegyetlen volt hozzá, — nincs rá terünk, hogy most ezekre kitérjünk — s volt eset, a század elején, amikor *sikereinek teljében sujtott le rá és majdnem végleg elüldözte a színpadról.*

Nem egyszer került támadások pergőtüzébe. Szociáldemokrata cikkíró részéről nemrégen is. Emlékezetes: alaptalan vádakkal illette a cikkió, aki nem birta elviselni, hogy berlini útja során nagy elragadtatással nyilatkozott a német nemzetiszocializmus alkotásairól s hozzátette, hogy a német nép háborús áldozata a Felvidékért is Erdélyért is és a Bácskáért is történik. A vádaskodót huszáros visszavágással hallgattatta el. De nem mindig ment ilyen egyszerűen.

Ismételten érték keserű csalódások és *többször kellett újra kezdenie életét.* Talán éppen ezért őrizte meg töretlenül energiáját. A kortól független, kiapadhatatlan vitalitása kellett ahhoz is, hogy most orosz földre menjen honvédeink szórakoztatására.

Kreml Máriás lobogói

Fedák Sári egyébként *nem először jár most orosz földön.* Emlékirataiban is megírta, hogy amikor a régi békevilágban egyszer Rákosi Jenő hugával, a népszínműíró Csepreghy Ferenc özvegyével, Rákosi Idával az északi országokban, Norvégiában és Finnországban járt, átment Szentpétervárra, majd onnan Moszkvába is.

Látogatást tett a Kremlben. Az egyik teremben alacsony pódiumon zsinórral elkerítve egy csomó zászló állott. A kifüggesztett táblán francia és orosz szöveg magyarázza el, hogy ezek a világosi magyar Máriás-lobogók. A magyarázat szerint a zászlókat Világosnál *vették el a magyaroktól.* Rákosi Ida kipirult arccal, magából kikelten magyarázta az ottlévőknek, hogy ez tévedés, a zászlókat *nem harcban vették el* a magyaroktól,, mert ezeket a zászlókat *letették.* A felügyelőséghez is bement és kérte, hogy igazítsák helyre ezt a tévedést. Kérését persze nem teljesítették.

A művésznő megírja, hogy amikor az első világháború idején az orosz összeomlás s ennek során Moszkvára és a cári családra a pusztulás elkövetkezett, önkéntelenül arra kellett gondolnia, hogy *ez talán egy kicsit a világosi Máriászászlók miatt is történt. Ezek voltak azok a magyar lobogók,* amelyeket néhány éve a szovjetkormány — egyéb porhintő cselekedetei közt, — *visszaküldött Magyarországnak.*

Most aztán, évtizedek multán ment újra Fedák Sári orosz földre, az elfoglalt szovjetföldre, ahova honvédeinknek nemcsak szórakoztatást, derüt visz, hanem, mint korábban nekünk mondotta, viszi a magyar anyák szeretetét, jóságát, energiáját, biztatását, simogatását, rendületlen bizakodását és hitét is.

Somody István

HÁROMNYELVŰ MAGYAR FILMALMANACH KÉSZÜL

Régi hiányt igyekszik pótolni az a hatalmas mű, amely Magyar Film Almanach címen most készül és felvonultatja a hazai filmélet hatósági irányítóitól kezdve a magyar filmgyártás irodalmi, művészi, színészi és technikai közreműködőin át a filmgyártói, filmkereskedelmi és filmszinházi társadalom minden jelentős tagját, végül a budapesti filmtelepeket. A filmhatóságok és szakmai érdekképviseletek vezetőinek szerkesztésében készülő Magyar Film Almanach három nyelven: magyarul, németül és olaszul mutatja be a magyar filmvilágot irásban és képben. A 400 oldalra tervezett reprezentáns album mélynyomással készül, központi szerkesztője Erdélyi István dr. A Magyar Film Almanach a nyáron hagyja el a sajtót. A magyar filmgazdaság éppen ebben az évben éri el legmagasabb szintjét, az impozáns összefoglaló mű tehát, gyakorlati célján felül, méltó emléket fog állítani a hazai filmkultúrának is.

Nemzeti művészet

A nemzeti érzés erőteljes előretörése, mely az *internacionális szabadkőműveszsidó-bolsi* front elleni reakcióképpen századunk politikai gondolkodásának mintegy gerince lett, természetszerűen hozta magával a nemzeti művészet kialakulására való szándékot és törekvést, amely ezen a téren is a nemzetieskedő izmusok reakciójaként jelentkezett. Összekapcsolódik e kérdés a népművészet kérdésével is, egészen helvesen ott keresve a nemzeti művészet gyökereit, ahol az valóban található, a nép művészetében.

Tulajdonképpen nem valami új gondolat ez, már a mult század művészeti törekvései közt igen előkelő helyet foglal el a nemzeti érzés ápolása s a nemzeti történelem művészi feldolgozása, úgyszintén nem felejtendő el, hogy a folklore is a mult század szellemi terméke. Amidőn tehát nemzeti művészetünkről, mint olyanról beszélünk, amely jövő életünk egyik fontos alapismérvét adja, tulajdonképpen annak nem is annyira újra feltámasztásáról, mint inkább megerősítéséről lehet szó.

Már sokszor és sokat vitatkoztak azon a kérdésen, vajjon mi az, amit nemzeti művészetnek nevezhetünk? Főleg akörül forgott a kérdés, vajjon a téma teszi-e a művészetet nemzetivé, vagy pedig van-e egy mű előadásában oly elem, melyet nemzetinek tarthatunk?

A kérdés így felváltva mindenesetre kényes. A zenében aránylag könnyebb a helyzet, mert ott mindent magyar nemzetinek fogunk érezni, ami népi melódiákra emlékeztet. Persze egy zenemű harmonizálásában már igen nehéz lesz a nemzeti elemet felfedezni, tekintve, hogy népi harmóniákat nem ismerünk. A festészetben és szobrászatban azonban erre a — szinte kényelmesnek mondható — álláspontra nem helyezkedhetünk, legalább is nem büntetlenül. Van ugyan művészünk nem egy, aki a festészetben és szobrászatban is ezt az utat akarja követni. Az eredmény: mézeskalácspiktúra és karikatúra szobrászat. Egyedül az iparművészet követheti a zenei példát, nyugodtan rábízva magát a népi motivumok európaszerte elismerten magas színvonalára.

Mult századi nagymestereink mindenesetre a *nemzeti témában* keresték és találták meg magyarságukat. Előadásmódjuk többé-kevésbbé felismerhetően az európai művészeti iskolák stilusához alkalmazkodott. Hogy azoktól mégis merőben eltérő művészetet nyujtott, arra elég példa Székely Bertalan és Lotz Károly, akik az idegenből átvett komponálási és előadásbeli modoron belül is gyökeresen mást, sokszor sokkal jobbat alkottak, mint mintaképeik. Elég legyen Rahl vörös akadémizmusával szemben rámutatnunk Lotz vigadói festményeire, ezek eleven élettelijességére és kompozicióbeli mozgalmasságára, vagy Székely mélységes történelmi szemléletére oly festőiséggel párosulva, melyet Pilotynál hiába keresnénk.

Bizonyos az, hogy Lotz klasszikus allegoriáit sokkal kevésbbé fogjuk magyarnak érezni, mint Székely, vagy Madarász történelmi képeit, vagy Vágó Pál népi jeleneteit, ennyiben tehát bizonvára van a témának is le nem kicsinyelhető szerepe. Ha azonban egy sereg magyar festő történelmi képét, vagy paraszt zsánerét hasonlítjuk össze a nagymesterekkel, nem lesz nehéz kiérezni ezek izzó magyar érzését.

Nyilvánvaló az is, hogy izzó nemzeti érzéssel egy művész sem fog valami internacionális témát választani, mert az őt nem fogja érdekelni. Természetes tehát, hogy akiben a magyarság nem betanult póz, hanem eleven élet, témául is magyart választ, vagy legalább magyaros invencióval oldja meg az esetleg idegen tárgyat.

De nemkülönben nyilvánvaló az is, hogy az eleven magyarság mellett még kell valami, az isteni szikra, melyet közönségesen tehetségnek neveznek. Hiába jó magyar valaki, ez nem pótolja benne a tehetséget, enélkül csak üres pózokat, vagy művészeti ponyvát fog produkálni.

Az emberiség legnagyobb alkotásai egytől-egyig a nemzeti érzésben fogantak s az egyetemes emberiben jöttek világra. Aki tehát azt hiszi, hogy festészet és szobrászat azért, mert formanyelve minden ember által érthető, nemzetközi valami, az annak a felületes műtörténeti szemléletnek ül fel, mely még napjainkban sem szünt meg a l'art pour l'art rozzant sípládáját forgatni.

Kampis János

Fotókópia-okmányfénykép, RÁD. Andrássy-út 52. (Mussolini-térnél. Telefon: 116-640.)

RÉSZLETEK MOST MEGJELENT MŰVEKBŐL.

Gáspár Jenő:

Részlet a SZONÁTÁ-ból*

És jöttek csendes, hosszú séták. Délelőtt végig a Belváros szűk utcáin, lent a rakodó partokon. Két, árva, bolyongó lélek kergette a boldogságot. A férfi ezerszer elmondta boldogtalanságát, az asszony ezerszer árvaságát. Néha összeért a kezük. Elpirultak. Néha a férfi az asszony karjához nyúlt a délutáni órák sötétjében és ilyenkor az asszony szelíd szavakkal húzta vissza a karját, úgy, hogy mégis a férfié maradjon. Mert már a délutáni órák is az övéké voltak. A külső világ meghalt, valami jótevő, meleg fátyol takarta be őket és lehunyt szemmel mentek valami szép, virágbaboruló út felé. De érezték, hogy az még nem a szerelem. A férfi zavartan állott az asszony üde, szinte kislányos tisztasága előtt. Majdnem rafináltnak tűnt volna fel az a liliomos frisseség, ha nem lett volna olyan kristályosan őszinte. De az asszony minden kis sóhajtása, minden szelíd vágyódása, minden édes és imádandó zavara azt rebegte, hogy valóban még nem ivott a szerelem italából. A szomjúság, amellyel áhította, bizonyította, hogy ez nem az ismert mámor követelőző éhsége benne, hanem az eljövendő titokzatosság szent és remegve várt hajnalhasadásának gyermekin tiszta kívánása.

És a férfi büszkén tartotta kezében ezt a pompás, bimbózó virágot. Várta, mikor fog kinyílni. Az asszony már sokszor követelődzött.

— Úgy látszik, rossz a mester...

— Miért?

— Mert a tanítvány még mindig a zárt kapu előtt áll.

Donáth mosolygott. Milyen kedves így. Nem veszi észre, hogy ez a nagy vágy, már maga a szerelem. Megsímította az asszony kezét. Este volt és a hallgató fák alatt ültek egy padon. A cigarettájuk tüzesen szikrázott és az égen csendes mosollyal pipált a Hold. Szelíd bárányfehőket pipált és eleregette őket az álmos égen. Messze vonatok zakatoltak, gyárak dudáltak takarodót s egy sánta lámpagyujtogató kanócával bele-belegyujtott a lassan leterülő estébe. Donáth nézte, mint hullanak a fákról az őszi levelek és csendesen, szinte suttogva beszélni kezdett.

— Majd egyszer kinyílik a kapu. És akkor meglátja, hogy rubintkövekből nagy, lángoló és titokzatos betűk vannak a kapura rajzolva. És egyszerre megérti a betűk varázsát, a piros szavak jelentőségét. Ragyogó márványlépcsők hosszú sora nyílik meg. Az egyik fehér, a másik rózsaszín, a harmadik halványlila eres, a negyedik zöld. És a lépcsőkön nagy, buja, délszaki virágok illatoznak. A ragyogó márványpadlón virágok szirmából font bíbor szőnyeg. Napkelet minden piros rózsája ott hever, hogy reálépjen. És kétoldalt aranyoszlopok fognak ragyogni és a hetedik terrasz után, rózsaszínű kupola alatt felbíborlik a nagyterem. Láthatatlan kezek bíborserleget nyújtanak maga felé és maga, Márta két remegő kezébe veszi a serleget és szomjas, tikkadt szájához viszi a nektárt. Mi az? Talán az első csók, talán az első édes szó. Lehet, hogy lehelletfinom, félős, remegő csók, lehet édesen-buta, csacsi dadogás, de úgy fogja érezni, hogy nektár... És abban a pillanatban láthatatlan hárfák szólalnak meg, fent és alant, jobbról és balról... Zeng az egész csarnok, a márványlépcsők, az arany oszlopok, a padló és a bíborkupola, mint drága, finom művű óriás harang fogja harangozni a boldogság szent himnuszát... Ging-galang, szép galamb...

— Ez a szerelem? — kérdezte tikkadtan az asszony.

— Több. Egyszer csak mélyebb lesz az ég kékje. A Nap hetykébben és jobbkedvűen fog ágálni az égen. Több lesz az aranya és pazarabban szórja a földre. A Föld nagyokat sóhajt a kék ég szeme felé és virágait ontja, hogy kifejezni tudja azt a tavaszi vágyat, ami a szívében piheg. A fák lombjai zöldebbek és finomabbak lesznek, a madarak torka ércesebb s a pacsirta részegebb örömmel tárja ki remegő csőrét fent a szikrázó levegőben. Az almafának bársonyosabb lesz a virága, a barackfa ezerszerte dúsabb, s a búzakalász aranya érettebb... A szőlődombok mézédes bort ontanak és a piros gerezdek kövérségéből kicsurran az eljövendő édes mámor. Az égen több és ragyogóbb lesz a csillag. És eltűnik a négy évszak. Csak örök és szent tavasz lesz, aranykorbeli álom. És mindez a maga szívében. A virágos föld, a kék ég, az aranyabb búza, az érettebb szőlő, az ércesebb torkú pacsirta, a mámoros levegő, a nagyobb szemű csillag s az egész virágzó, vajúdó, csókban tobzódó tavasz átköltözik a maga szívébe, arcára s a piros szőlőgerezdek kövérségének édessége bolond és mámoros dallá születik az ajkán: Evoé, evoé, ó, szent Tavasz, evoé, evoé, ó, várvavárt Tavasz...

— Ez a szerelem? — reszketett az asszony.

— Még több. Mert aztán eltűnik minden. És eltűnik az egész világ. Hegyek, völgyek, erdők, síkságok. Városok és falvak. Paloták, kunyhók és templomok. Föld és ég. És eltünnek a rohanó, tülekedő, a síró, a nevető, a daloló emberek. Csak egy marad meg: az akit szeretünk. És benne él, mindaz, ami eltűnt. A hegyek, a völgyek, erdők, síkságok. Városok és falvak. Paloták, kunyhók és templomok. Föld és ég. Ez az ember minden. Ha király, még királyabbá álmodjuk, ha koldús, fejedelemmé varázsolódik, ha szent, arkangyallá magasztosul, ha ördög, kerubbá. Ha nyomorék, daliává szépül, ha bűnös, tisztává, ha okos, bölccsé, ha hétköznapi, poétává. És telerakjuk alakját drágakövekkel, selyembe, bársonyba öltöztetjük, csókjaink piros rózsáiból fonunk koszorút homloka köré, imádságunk puha szőnyegén járatjuk és fegyverül az életünket tudjuk odaadni neki. És ha megöl, megbocsátjuk. Nincs ember, nincs világ, nincs senki, nincs én, te, csak ő. Ő...

— Ez a szerelem? — suttogta az asszony.

— Igen. Ez a szerelem — mondotta a férfi és a Hold fényénél belenézett az asszony feketén örvénylő szemébe.

Valahol csengve-bongva ütött egy toronyóra. Az asszony összerázkódott. Fázósan. Kocsiba ültek. A ló lassan kocogott a kocsival... Néma csendben ültek a kocsi belsejében. Csak a kezük fonódott össze akaratlan. Nem is vették észre. Hallgatták a kocsi egyhangú zötyögését. Szelíden himbálózott a köveken, mintha valami csónak vitte volna őket ismeretlen partok felé. Milyen sok-sok poézis van abban, mikor egy rozzant konflis két embert cipel magával. Két hallgató, remegő embert. A ló kocog, a kocsis csendesen pipál s bent az üvegablakok mögött két ember hallgat. Félnek, ha szólnának, eltörnék a csend varázsa s a kocsi, amelyet a csend kábulatában arany-batárnak álmodtak, visszavedlenék sorszámozott járművé s a négy táltos, ütött-kopott, horpadt lapockájú, piszkosfehér, megrogyó leendő virsli-töltelékké. De így olyan jó szívni a cigarettát, a kocsi piszkos tükrében keresni régi szerelmesek sziluettjét, összebújni, összehajolni, nézni a hátrafelé szaladó utcai lángokat, a transzparenseket, a kirakatokat, a paloták csillogó ablak-szemeit, a szobrokat, a tüdővészes fákat a járda szélén, az elsuhanó autókat, a törpe gyalogosokat...

A kocsi csendben, lassan haladt. Mikor a Zápor-utcában voltak, az asszony megtörte a csendet. Nem volt összefüggés első pillanatra a délutáni dolgok és a között, amit mondott, de ahogy mondta, a férfi érezte, hogy az asszony egészen halkan, mintha csak magának mondta volna, így szólt:

— Én sohasem mondanám meg annak, akit szeretek, azt, hogy szeretem...

Megszorította a férfi kezét és kiszállt a kocsiból. Csak finom, diszkrét parfőmje maradt ott Donáth kabátján. És ez az utolsó mondat, mint valami piros, bársonyos, ajándékba adott La-France-rózsa...

* Részlet *Gáspár Jenő:* SZONÁTA címmel most megjelent regényéből.

Guy de Pourtalés:

Berlioz Pesten*

1845. októberében Berlioz egy ausztriai, magyarországi és csehországi hangversenysorozatot szervez. Bécsben nagy sikereket arat: *„Berlioz afféle kovász, amely erjedésbe hozza mindenki szellemét... Berlioz egy zenei földrengés!"* — írják róla.

A császár személyesen megjelenik egyik kocertjén és megajándékozza a művészt, e legmagasabb bók kíséretében: „Mondják meg Berlioznak, hogy nagyon jól *szórakoztam.*"

De akire Berlioz legelsősorban volt kíváncsi, az Metternich herceg, az európai politika feje, a „kancsal, a kőszívű szipirtyó" legügyesebb szelídítője. De ahhoz, hogy találkozhasson vele, mozgósítani kellene egy katonatisztet, „aki jóban van egy tanácsossal, aki beszélne az udvari kancellária egyik tagjával, aki elég befolyásos ahhoz, hogy eljuttassa a

* Részlet az író *Berlioz élete* címen megjelent művéből. *Lányi Viktor* fordítása.

A programm külpolitikai részére maga *Szekfű Gyula* válaszolt a Magyar Nemzet február 2. számában. Szekfű kimutatja Németh László tervezetének ősét Kossuth dunai konföderációs elképzelésében és egyszersmind rámutat arra, hogy ennek gyakorlati alkalmazása elé milyen áthidalhatatlan nehézségek tornyosulnak. Németh László belpolitikai programmját *Pethő Sándor* taglalja a Magyar Nemzet február 4. számában. Pethő Sándor annak a véleményének ad kifejezést, hogy Habsburg-katolicizmus egyáltalában nincs, tehát felesleges harcolni ellene. A mai idők sokkal inkább kötelezővé teszik minden magyar számára az összefogást, semminthogy meddő szellemi csatározások által ezt az egységet megbontani engedhetnők.

Ma még nem látjuk világosan, milyen arányokat fog ölteni a Németh Lászlótól meghirdetett szellemi szövetkezés és milyen visszhangot fog kiváltani a megtámadottak részéről. A vita még folyik — a magyar szellemiség, a magyar kultúra fejlődésének előnyére vagy hátrányára.

A BAUMGARTEN-DÍJ

ezévi nyertesei körül talán minden más alkalommal kevesebb vita volt. Akik a díjakat nyerték, az irodalmi közvélemény szerint a díj kurátoraival egyértelműen rászolgáltak, megérdemelték.

TÓTH ALADÁR kétségkívül a legkiválóbb magyar zenekritikus. Zenekritikái alapos tanulmányoknak is beillettek, s voltaképpen tanulmányok is voltak. A művek részletes elemzése, az előadóművészek játékának alapos analizise adta kritikáinak vezető gondolatait, s nem mindennapi stilkészséggel megírt beszámolóiból az egész mű, s az előadás minden rejtett szépsége előbukkant. Örömmel értesültünk, hogy Tóth Aladár Beethovenről készül könyvet írni. Kívánjuk, hogy műve minél előbb a magyar zeneirodalom értékei között szerepeljen.

KOMJÁTHY ALADÁR finomhangú, mély ihletű költő. Schöpflin Aladár a XX. század irodalmáról szóló könyvében nem emlékezett meg róla, pedig a Babits utáni nemzedéknek komoly értéke, egyéni hangja, választékos kifejezőkészsége méltán azzá avatja. Nyugatos, a szó legtisztább értelmében, de versei nem határolják el költészetét egyetlen izmus felé sem. Erett, komoly, tiszta és magyar.

WASS ALBERT erdélyi író kiváló regényével a szűkebb haza irodalmi közvéleményét is a legkomolyabb elismerésre késztette. Kár, hogy erős, egészséges írói egyénisége keveset szerepel az új könyvek között, hitünk szerint a transzilvánizmus sokszor rosszul értelmezett gondolatának egyik legerőteljesebb alakja ő.

JOÓ TIBOR filozófus, számos nagyértékű, mély reflexiókban bővelkedő tanulmány szerzoje. Legutóbb „A magyar nemzeteszme" című könyvével foglalkoztatta az egész művelt magyarságot. Alapos felkészültséggel, s mélyrehatóan történelmi vizsgálatok során vizsgálja művében ezt a mai napokban oly igen aktuális fogalmat, jó lenne, ha szavai nyomán mindenki újraértékelné önmagában a nemzeteszme életerejét. Könyvével méltán rászolgált a Baumgarten-díj kitüntetésére.

TOLNAI GÁBOR az újabb magyar kultúrtörténészeknek komoly tagja. „Régi magyar főurak" című könyvével nyerte el a Baumgarten-díjat. Könyvében finom érzékű összefoglalását adja három század magyar főuri műveltségének, s elsősorban irodalmi érdeklődésének. Úgy érezzük, hogy könyve csak elindítója tudós pályájának, melynek során még sok nagyértékű munkát várhat tőle a magyar tudományos élet.

BÓKA LÁSZLÓ „esszéista" megjelöléssel kapta a díjat, pedig esszeirói működése csak egyik része munkásságának. Kiváló kritikus és kiváló költő. Bóka László kétségtelenül egyike azoknak, akiknek szerepe az idők folyamán nőttön nőni fog. S remélhetőleg rajta keresztül fog új életre kelni a gomboczzoltáni szellem és hagyaték.

MÁTRAI LÁSZLÓ filozófus. Nagyszerű könyvében az újabb gondolkodás irányait tekintette át, s áttekintéséből is kiviláglott az a rendszer, amelyben az ő várható írásai fognak kikristályosodni. Elsősorban az esztétikai problémák érdeklik, s talán nem vagyunk elfogultak, ha az új esztétikai rendszer fölállítását tőle várjuk.

AMBRÓZY ÁGOSTON költő, finom verseskötetével érdemelte ki a díjat.

KÁDÁR ERZSÉBET több jeles novella szerzője, szintén az induló írók sokatígérő tagjai közé tartozik.

Végezetül is megállapíthatjuk, hogy a Baumgarten-díj méltó munkásságokat koszorúzott, s jó auspiciumokat adott azoknak, akik valójában csak ezután fogják az ígéreteket beteljesíteni.

Januári krónika.

BÁR A MAGYAR TÁRSADALOM éber szemmel figyeli a háború eseményeit és a külpolitika természetszerűen az érdeklődés középpontjában áll, nem lesz talán mégsem érdektelen, ha röviden beszámolunk az elmúlt hetek politikamentes történetéről, olyan eseményekről, melyek békésebb időkben talán sokszor kerülnének a napilapok első hasábjaira, ma azonban szerényen rövid hírek formájában lapulnak meg a nagy világ-események vastagbetűs címei között.

Az elmúlt hetekben a művészet világa volt az, mely legtöbb aktualitással szolgált a magyar közönségnek. A *francia képkiállítás*, mely január 21-én nyilt meg Almásy-Teleki Eva grófnő művészeti intézetében, a régebbi Ernst múzeum termeiben nagy feltűnést keltett még a szakemberek sorában is. Szemtől-szembe gyönyörködhetett a közönség *Delacroix, Dufresne, Courbet, Monet, Carriere,* stb. remekeiben, melyeknek csillogása Európa mai viharfelhős ege alatt a szebb multat és a jobb jövő ígéretét ragyogtatta meg egy pillanatra a jelen gondjai között. De nem kisebb látogatottságu volt január utolso napjaiban a *Szinyei Merse Társaság jubiláris kiallitasa,* ahol a magyar művészet legjobb erői tettek bizonyságot egy ezer éves ország művészi teremtő ereje és alkoto képessége mellett. *Csok István, Glatz Oszkár, Vaszary János, Szonyi Istvan, Aba-Novák Vilmos, Molnár C. Pál* festők közül, *Medgyessy Ferenc, Kisfaludy Stróbl Zsigmond, Siató Ferenc, Patzay Pál* a szobrászok közül, hogy csak néhány nevet soroljunk fel, már elég tájékoztatást nyujthat mindenki számára a jubiláris kiallítás művészi értéke felől.

A muvészeti világ legkiemelkedőbb eseménye mégis a *Főmeltosagu Asszony januar 22. radióbeszede* volt, melyben a magyar társadalom segitségét kérte a nehéz időket élő magyar muveszet szamara. A kiáltas nem talált süket fülekre: az Operahazban rendezett *Élő Tárlat* a társadalom széles koreinek reszvetelerol és támogatásáról tett bizonyságot és az ennek segitsegevel összegyult jelentős összeg, mely a magyar muveszet megsegiteset célozza, bizonyiteka annak, hogy a társadalom megerti a nemzet muvészetével szemben rennálló kotelezettsegeit és nem hátrál vissza ezeknek a teljesitese elől.

Az irodalmi élet minden számottevő tényezője tisztelettel emlekezett meg január 27-én *Ady Endre*ről, halálának 21. evfordulojan. Elnallgatott ma már az egykori ellensegek hangja is, s ha meg hallatszik is, nem a szidalom, hanem a dicsoret zsolozsmaja. Ha visszatekintunk az elmult evek szomoru megnemertesere: elegtelenul kell látnunk, hogy Ady Endre megis elfoglalja azt a helyet a magyar irodalomtortenet lapjain, melyre kiveteles tehetsege es lobogó magyarsága már életében predeszinaltak.

A nagy halott mellett egy élő nagy magyar ember jubileuma is lekototte az orszag figyelmet. *Teleki Pal grof* miniszterelnokot, az Europan tul is hires földrajztudóst ünnepelte a Foldrajzi Tarsasag 60.-ik szuletesnapja alkalmabol. Ugyanekkor a foldrajztudosok emlekkonyvet is adtak ki a nagy geografus tiszteletere.

A januarban tartott felolvasások közül kettő érdemel külön megemlekezest: *Ullein Kevitzky Antal* kulugyi sajtofonök eloadasa januar 26.-án a Lathatar Kisebbsegtudományi munkakozossegben *„A sajtó és a közvelemeny alakitas jelaadai a korszeru magyar nemzetiségszemlelet kialakitásában"* cimmel, mig Debrecenben *Roska Márton* egyetemi tanár, az Erdelybol kiüldözött kiváló régész tartott előadást a dákó román kontinuitásról.

De nem szűkölködött nagy eseményekben Budapest zenei élete sem. *A müncheni filharmónikusok Beethoven hangversenye,* melyet *Weingarten Félix* vezényelt és *Mengelberg Vilmos Mendelsohn koncertje* a legmagasabb zenei kultúra szférájába vezették a klasszikusok iránt fogékony műértők lelkét, remek teljesítményükkel felejthetetlen élményt szerezve azoknak, akiknek a művészetek e legnemesebb fajtája többet jelent a könnyű szórakozás múló gyönyörénél.

Egy kis nép nagy irodalma.

Már javában folyt a finn-orosz háború, amikor a Nobel-díj bizottság Stockholmban meghozta döntését az 1939. esztendőre. A döntés szerint az irodalmi díjat *Frans Emil Sillanpää* finn író nyerte el. A Nobel-díj a legnagyobb kitüntetés íróra és nemzetre egyaránt. Kevés, a finnekhez hasonló kis számú nép van, amely Nobel-díjas íróval dicsekedhetik. Sillanpää kitüntetése nem volt meglepetés, ismerték nevét már hazáján kívül is, *Nuorena Nakkunut* regénye, mely magyar fordításban *Silja* címet kapott, majdnem minden országba eljutott már s mindenütt elismerést váltott ki. Az a feltevés, mintha a Nobel-díj odaítélése a szomszéd Svédország baráti rokonszenvmegnyilatkozása volna, téves és rosszindulatú, mert a kiváló finn írót már évek óta, mint az irodalmi Nobel-díj legesélyesebb jelöltjét emlegették egész Skandináviában. Kétségtelen azonban, hogy *az az általános rokonszenv, amellyel az egész világ Finnország élet-halál harcát kíséri az orosz óriással, még jobban elmélyült, még szilárdabb gyökeret eresztett az emberek lelkébe azáltal, hogy finn író Nobel-díjat nyert.* Ráterelte az emberek figyelmét a szellemi Finnországra is, arra az országra, amely nemcsak szabadságát és függetlenségét védi a karéliai hómezőkön, hanem nemes hagyományokon nyugvó, fejlett kultúráját is.

Finnország lakossága alig négy millió, ebből is mintegy négyszázezer svéd anyanyelvű kisebbség, melynek saját színháza, lapjai, folyóiratai vannak s így teljesen független irodalmi életet él. A finn nyelvi és faji öntudat ébredése a múlt század elejére esik. *Lönnrot, Snellman* és *Runeberg* a vezető szellemei e kornak. *Lönnrot* a *Kalevala* összegyüjtője, *Snellman* a kor nagy finn gondolkodója, mint nálunk mondani szokták, a finnek Széchenyije. Lapokat ad ki és könyveket ír, amelyekben magával ragadó meggyőző erővel hirdeti a finn gondolat jogosságát. Józan, tisztánlátó, harcos szellem, nem a kor romantikus álmodozója, hanem a tettek embere. *Runeberg* Svédország legnagyobb költője. Noha svéd származású és svédül ír, lángoló hazaszeretet fűti, ő a finn hazafiasság első költője, akinek híres költeménye a *Vartland* lett finn fordításban Finnország himnusza. Svéd volta ellenére ép olyan hévvel veti bele magát a finn nyelvért és a finn szellemű kultúráért vívott harcba, akár finn kortársai. Ő a finn irodalom első egyetemes európai értékű költője, akinek nemcsak Finnországban, hanem Svédországban is nagy hatása volt. Holott az orosz nyomás egyre érezhetőbbé válik, ettől az időtől kezdve mind jobban megerősödik a finn nemzeti irodalom s mire elérkezik a századforduló, gazdag és magas színvonalú irodalmi élettel dicsekedhetik Finnország. Íróit külföldön is megismerik; *Kivi, Linnankoski, Aho, Talvio* neve nemcsak a skandináv államokba, hanem távolabb élő országokba is eljut.

A mai Finnország legnagyobb írója *Sillanpää*. Természettudósnak indult, de csakhamar hátat fordított a tudományos pályának és teljesen átpártolt az irodalomhoz. Strindberg, Maeterlinck és Knut Hamsun művei gyakoroltak íróegyéniségének kialakulására legnagyobb hatást. Legjobb regénye az előbb említett Silján kívül a *Szent nyomorúság*, amely a világháború utáni finn szabadságharc alatt játszódik, az *Emberek a nyári éjtszakában* és a *Férfi útja*, mely az angol D. H. Lawrencere emlékeztet. A lírai lágyságnak, érzékeny hatású lélekrajzoknak és egy sajátságosan józan realizmusnak keveréke ad írásainak különös hangulatot és biztosít az olvasó számára felejthetetlen élményt. — Lappföldön játszódó és történeti regényei teszik emlékezetessé *Järventaus* nevét. Múlt évben halt meg, s halála nekünk magyaroknak is nagy veszteség, mert a magyarság egyik nagy barátját vesztettük el benne. Számos alkalommal megfordult Magyarországon, kitűnően ismerte hazánkat és történelmünket s több magyar tárgyú regényt is írt. Az egyik, Lappföldön játszódó regénye nálunk is megjelent *Kis falu a világ végén* címmel. Egy lapp falu élete és alakjai elevenednek meg a regényben. Erőteljes, éles konturokkal megrajzolt képet ad erről a különös, rideg hangulatú világról. — Jellegzetesen finn szellemű írások *Heikki Toppila* regényei, amelyben Oulu környékét és ennek a vidéknek embereit írja le. Legjobb regénye: *Szabadíts meg a gonosztól* természeti üdeségével, a parasztlélek mélységeinek ismeretével és erőteljes, kifejező nyelvével ragad meg. — *Mika Valtari* a legfiatalabbak közül való, most múlt harminc éves. Analitikus író, a háború utáni finn írónemzedék legtehetségesebb tagja. Francia és angol írók neveltje, aki helyenkint a mi Márainkat juttatja az ember eszébe. — *Koskenniemi* a turkui egyetem irodalomprofesszora lirikus költő és kitűnő műfordító. Melankolikus pesszimizmus teliti líráját, szívesen időz klasszikus témáknál, csodálatos fogékonyságú művelt író. — Nem él már, de még a mai Finnországhoz tartozik *Eino Leino*, legjobb újabbkori költőjük. Született költő, élményforrása a finn táj és a népköltészet. Verseit a nemes szenvedély hangja fűti, ahogy ő mondja, „ünnepli a természetet, a szerelmet és a szép tájat, amelyet az istenek lakóhelyüknek jelöltek ki." Számára az ember és a természet harmonikus egységbe olvad össze, benne él a finn tájban, innen merít ihletést. *„A nap az apám, a föld a tűzhelyem és minden ember a fajtám"* — írja élete vége felé. Leino iskolát teremtett, nincs finn lírikus, akiben ne találnánk nyomaira. Ugyanaz a jelentősége a finn költészetben, mint Sibeliusnak a zenében, Gallen-Kallelának a festészetben.

Külön, elzárt világ a finnországi svéd irodalom, amely még ma is tud komoly értékeket felmutatni. Egyik legtehetségesebb tagja a huszas években elhúnyt *Runar Schildt*, akinek több művét lefordították idegen nyelvekre s színdarabját Párizsban játszották nagy sikerrel. Jarl Hemmel finom hangulatú versek költője. Urbánus, polgári író, a léleklátó aprólékos lélekrajzok mestere. Az ember és világa című regénye megjelent angol és német fordításban s nagy érdemeket szerzett külföldön a finnországi svéd irodalomnak.

Röpke, futó pillantást vetettünk csupán a finn irodalom felé, pár nevet ragadtunk ki a legnagyobbak közül. Szerény ízelítő volt abból a hatalmas és értékes anyagból, mely négy millió ember szellemi táplálékát adja. Kis nemzetek irodalma mindíg tiszteletre indítja a könyvszerető embert. Különösen megilleti pedig a finneket ez a tisztelet, akik alig egy évszázad alatt teremtették meg az irodalmi finn nyelvet és magas irodalmi kultúrájukat. Megdöbbentő ez akkor, ha számba vesszük, hogy csak *1928-ban szervezték meg a helsinkii egyetemen az első finn lektori állást, az első finn középiskolát 1858-ban alapították s ugyancsak ebben az évben adták ki az első finn nyelvű doktori értekezést.* Elmélkedésre késztető adatok ezek, a finn szellem csodálatos nagyságának és teremtő erejének ragyogó bizonyítékai.

A finn írók gazdag munkássága mellett, sok fordítás is megjelenik. Lelkes olvasó tábora van az új francia és angol íróknak és baráti rokonszenvvel kísérik figyelemmel Magyarország irodalmi termését. Klasszikusainkon kívül ismerik néhány újabb írónkat is. Gárdonyinak több regényét is lefordították s valamennyi nagy tetszést aratott s a Bort gyakran játszák színpadjaikon. Ismerik Móricz Zsigmond, Kodolányi János és Zilahy Lajos regényeit. Herczeg és Zilahy darabjait nagy sikerrel játszották Helsinkiben. Hogy Petőfit menynyire ismerik, arra legjellemzőbb, hogy *a finn rádió hetek óta állandóan Petőfi verseket olvastat fel s azokkal biztatja és erősíti az élet-halál harcát vívó finn népet. Büszkék lehetünk erre, mert ennél szebb és meghatóbb kitüntetés talán még soha nem érte a magyar irodalmat.*

Birkás Endre.

Válasz egy írónak.

Megtisztelő, hogy a Magyar Kultúrszemle elmúlt számában közzétett rövid panaszkodásomra hosszú levélben írja meg véleményét a mai írók és a mai irodalom kötelességeiről. Álláspontja nem egyezik az enyémmel, ez nem ingat meg hitemben, hogy az igazat írtam. (Időközben olvashatta Az Ország Útjában Veres Péter és Bóka László levélváltását, az irodalom jövő fejlődését ők is az én elképzelésemhez hasonlóan: a tiszta irodalom útján szeretnék látni.) Nem is azért válaszolok, hogy megerősítsem lerögzített mondataimat, csak azért, mert nem kívánom, hogy bárki is, olyan következtetéseket vonjon le cikkem állításaiból, mint Ön. Észrevételei a komolyan érzett pátosz forróságán keresztül is alapjában téves felállításúak. De nem is Önt, vagy az Önhöz hasonló gondolatvezetésű olvasókat hibáztatom. Az ilyenfajta „levezetés" hibája egész történelmietlen, hagyományokhoz nem ragaszkodó korunknak. Azt mondja ugyanis, hogy a „tiszta irodalom" elnevezésen, s „a régi irodalmi hajlék" megjelölésen én nyilván a liberális elefántcsonttorony irodalmat áhítozom. Hogy nem tudja megérteni, miért kívánom vissza a régi Nyugat forma-irodalmát, mikor itt van előttünk az eleven hús és lélek, a magyar földből kisarjadt programm? hát akkor programm irodalom.

Így Ön, s én keserűen csodálkozom. Persze csodálkozásomban sok minden együttkavarog, s nem tudom, válaszomban világosan meg tudom-e mondani, miért is kell visszautasítanom állításait, azért, mert levelében összekever liberálist, elefántcsonttornyot, Nyugatot, s irodalmi hivatást, vagy azért, mert magam is félek olyasvalamivel kapcsolatba kerülni, ami volt, ami letagadhatatlan, aminek hatásában valamennyien nevelődtünk. Ismétlem, történelmietlen lenne viselkedésem, ha azonosítanám magamat az Ön hagyománytagadó álláspontjával. Véleményem szerint nem kiabálhatjuk a feszítsdmeg-et olyan jelenségre, ami már amugyis halott, vagy végleges életű, mert: történelem.

A liberális jelzővel nem foglalkozom. A politikát még ilyen rövid válasz terjedelméig sem óhajtom összekeverni az irodalommal. De, hogy az elefántcsonttorony miért liberális, azt bizony el sem tudom képzelni. Talán azért, mert éppen a liberális szellőkben akadtak írók, akik elreteszelték ajtaikat, hogy a kor ne zavarja munkájukat, melyet a tiszta irodalom növelésére akartak építeni? Lehet, nem is vitatom. Azért sem, mert nem kívánom vissza az elefántcsonttorony irodalmat, s ezt az Ön állításával szemben sietve kijelentem. Nem kívánhatom vissza egyetlen irodalmi korszak sajátos problémáit sem irodalmi feladatul, mert a múltat nem lehet visszahozni. Azzal, hogy az elhagyott irodalmi hajlékba szeretném visszacsábítani az írókat, nem azt jelenti, hogy menjünk a múltba, hanem csak azt: építsük a jövőt ott, ahol más okok miatt abbahagytuk. A programmirodalom miatt író és olvasó lassan elfelejti, hogy mi is voltaképpen az irodalom és együtt pusztítják a fölépült irodalom épületét, ahelyett, hogy még magasabbra emelnék. Hát ezt áhítoztam én cikkem cérnahangjával, s nem valami régebbi gyakorlat fölelevenítését.

Igaz, Ön joggal szemembe kérdezheti, ha nem az elefántcsonttorony után áhítozom, milyen irodalmat akarok elképzelni hazánk lankái között? Engedje meg, hogy neveletlenül válaszoljak erre a kérdésre, s csak annyit mondhassak: nem tudom! Nem tudom, hogy milyennek kellene lenni a jövő irodalmának, nem tudok szabályokat, feladatokat, formákat tanácsolni. Csak azt tudom, milyen volt az irodalom a múltban, s tudom azt, hogy mikor, milyen körülmények között teljesítette irodalmi hivatását. S a múlt ad elég tapasztalatot arra a megállapításra, hogy a mostani programm irodalom nem a helyes út. Nem az irodalom útja.

És, hogy miért nem tudom megmondani, milyen legyen a jövő irodalma? Azért, mert az irodalom mindenkor vállalkozás. A jó bányász sem tudja, milyen rétegek ömlenek csákánya alatt a lábai elé a fekete gyémántból, mégis nekimegy, s vágja. Az irodalom jövendője is csak az írótollak munkája alatt épülhet: vállalkozásokból, próbálkozásokból, s alkotásokból. A programm irodalom nem számítható ennek. A tiszta irodalom feladatvégzése hiányzik ma olvasmányaink túlnyomó részéből. (Azt is hozzá kell tennem, hogy a magyar írók könyveiből.) Okát is tudom: más feladatok elvégzésére kellett szolgálatra jelentkezni az írónak, de azt is tudom, sőt, ha nem tiltakozik ellene el is ismétlem: ezt a feladatát elvégezte, a magyarság szociális lelkiismeretét fölébresztette.

Ezért írtam meg az Ön által kifogásolt jegyzeteimet, s akármint vélekedik róla, állom szavaimat. Sőt, engedje meg, hogy összefoglalásul meg is toldjam egy pár mondattal.

Először. Szeretném, ha az irodalmi élet fölébredne mai beállítottságából, mert nem ez az igazi, a tiszta irodalom szemlélete.

Másodszor. Ennek, az általam egyszerűség kedvéért szociálisnak nevezett beállítás nyomán fakadt irodalmi hajtások túlnyomó része nem igazi irodalom. Részben szakmunka, részben szociológiai regény, részben a politikával határos elmélkedések foglalata (naplók, visszaemlékezések, stb.) Jelenlétük fontos és nélkülözhetetlen, lelkiismeretünk, magyar öntudatunk táplálása végett. De nem jelentkezhetik az irodalom örököséül, megtévesztő ruhában. Vagyis

Harmadszor, itt az ideje, hogy az írók valóban irodalommal foglalkozzanak. Szabják ki az irodalom új feladatait, ihlettel, vrejtékkel, alkotással. Indítsák el az irodalmi élet új vérkeringését, melyben művek és nem programmértekezések nevelik az olvasók irodalmi ízlését, akik jelentékeny része végül is visszatérhet a ponyva és a bridzs mellől a könyvhöz.

Erről van szó kérem, és nem politikáról, vagy bűnös visszavágyásról. S ettől a — bízom benne — mégis kialakuló új irodalmiságtól ne féltse saját műveit, a derék faluregényeket, azok is nyerhetnek csak az egészségesebb irodalmi szemlélettől színt, őszintébb hangot és irodalmi értéket. Ezt szívből is kívánom.

Kenyeres Imre.

A hónap visszhangja.

HA AZ ELMÚLT JANUÁR HÓNAP szellemi hullámverésének középpontját keressük, ha fel akarjuk kutatni szellemi életünkben a legfontosabb eseménynek számító megnyilatkozásokat, mely a legnagyobb visszhangot váltotta ki, arra a könyvre kell visszatérnünk, melyet épen a Magyar Kultúrszemle ismertetett elsőnek a magyar közönség előtt. Ez a munka a *Szekfű Gyula* szerkesztésében megjelent MI A MAGYAR?, amelyben irodalmi és tudományos életünk több kiválósága vizsgálta a magyarsághoz való igazi hozzátartozás ismertetőjegyeit egy olyan norma kialakítása érdekében, mely annyira vegyes összetételű társadalmunk előtt az örök magyar magatartás eszményeként lebeghet. A munka keletkezésének körülményeit, nagy időszerűségét folyóiratunk karácsonyi száma eléggé hangsúlyozta; hogy mennyire jogosan, azt éppen az azóta elmúlt hetek irodalmi és publicisztikai visszhangja mutatja meg.

Szemügyre véve a MI A MAGYAR? legjelentősebb bírálatait: *Németh Lászlóét* a Magyar Életben, *Semjén Gyuláét* a Magyar Kultúrában, *Kelemen Jánosét* a Kelet Népében, *Bajcsy Zsilinszky Endréét* a Független Magyarországban, *Katona Jenőét* a Magyar Nemzetben, *Schöpflin Aladárét* a Nyugatban, *Mátray Lászlóét* a Magyar Szemlében, stb. — az a szinte szokatlan hév a támodásokban, a meggyőződés lelkessége a könyv védelmében világosan mutatja, hogy *a magyarság jellegének ez a tudományos keretek között való tárgyalása is jóval több jelentőségben, mint ma bármilyen más tudományos vagy irodalmi probléma megvitatása.*

A kritikák között aránylag kevés van, mely szorosan a könyvhöz tapad: ilyenek elsősorban azok a vélemények, melyek elismeréssel adóznak a felvetett kérdés mélyen-járó és újszerű taglalásának és úgy látják, hogy ez a könyv a magyar nemzeti karakterológia első nagyigényű kézikönyve. E felfogást tükrözik elsősorban *Schöpflin Aladár, Katona Jenő, Semjén Gyula* és *Mátray László* tanulmányai. A munkát támadó kritikák közül *Bajcsy Zsilinszky Endre* és *Darvas János* körülbelül ugyanazt látják hibának: legnagyobb kifogásuk, hogy nem írók, hanem tudósok foglalkoznak benne a magyarság kérdésével, akik — nézetük szerint — távolabb állnak a magyar nép sorskérdéseinek ismeretétől, mint a problémákat az életből, a tapasztalatból ismerő írók.

A legnagyobb feltűnést keltő hang, mely a MI A MAGYAR? visszhangjából kiszűrődik, *Németh Lászlóé*. Németh László még a könyv megjelenése előtt KISEBBSÉGBEN című tanulmányában foglalt állást először a magyarság jellegének megállapításában. E tanulmány megírására annak idején Szekfű Gyulának a Magyar Szemlében megjelent felhívása indította Németh Lászlót, aki azonban itt csak röviden foglalkozott a Szekfű által felvetett kérdéssel: az asszimiláció lehetőségével. A tanulmány nagyobbik fele történeti és irodalomtörténeti fejtegetés, melyek végső eredményét — mint az egyébként a múlt évben a tanulmány körül támadt széleskörű irodalmi vitából ismeretes — úgy foglalta össze, hogy az igazi, „mély-magyarok" a történelem folyamán mindíg háttérbe szorultak a kevésbbé értékes magyarok, a „híg-magyarok" mögött. A híg-magyarok közé sorolta Németh László Kazinczy, Kölcsey és Deák mellett többek között Szekfű Gyulát is, akit már itt megvádolt azzal, amit most a Kelet Népében és a Magyar Életben újra hangoztat, hogy „Habsburg-katolikus" történelmet ír és „kiforgatja a magyarságot múltjából." Németh László súlyos vádjai kemény visszhangot váltottak ki azok köréből, akik Szekfű Gyula történetírói és nemzetnevelői értékeit minden szubjektív forrásból táplálkozó támadástól tisztán óhajtják megtartani. Németh László támadására a Jelenkorban *Historicus*, a Napkeletben pedig *Athos* válaszolt, visszautasítva a MI A MAGYAR? elleni támadásokat és erélyesen védelmére kelve Szekfű Gyula történetírói koncepciójának. Németh László viszont a Kelet Népében (jan. 15.) megújítja támadásait, kiterjesztve ezeket most már Pethő Sándorra és az ő köré tömörülő írókra is, akiket — az általa annyira szidalmazott — „Habsburg-katolicizmus" hívei közé sorol. Németh László ugyanitt frontot sürget a „reakciós-legitimista-feudalis" iránnyal szemben s ennek az alakítandó frontnak a programmját is meghatározza: „A Habsburg monarchia ránkzuhant építménye alól a magyarság még mindíg nem tudott kivergődni. Mi nem akarjuk, hogy megfúljon alatta. El kell takarítani, ami túlélő rom, s ki kell szabadítani, ami fulladozó élet. Társadalomban: népi középosztály; gazdaságban: kertgazdaság; belpolitikában: magyar radikalizmus és minőség-elv; külpolitikában: keleteurópai kis népek összefogása; művelődésben: mély magyarság: vallásban: a keresztény vallásos érzés magyar formái."

Magyar Kultúrszemle
1940. 2. szám

Magyar nemzeti művészet

cseremisz fogja, másikat Bach és Palesztrina. Össze tudjuk-e fogni e távoli világokat? Tudunk-e Európa és Ázsia kultúrája közt nem ide-oda hányódó komp lenni, hanem híd, s talán mindkettővel összefüggő száraföld? Feladatnak elég volna újabb ezer évre."

A magyar művészet szellemé-ről írt tanulmányt *Gerevich Tibor*. Éles szemmel, fölényes tudással mutat rá a magyar szellemnek a művészetben felcsillanó arcára. A magyar tehetségnek az alkotásban sugárzó eredetiségét, a külföldi hatások között is örökké magyar irányvonalait az író művészetével és a művész elmélyedésével megkapó színekkel vetíti az olvasó elé.

A kötet utolsó tanulmánya *A magyar jellem történetünkben*, a szerkesztőnek, Szekfű Gyulának alkotása. Ha igaz az, hogy a magyarságot jellemén keresztül ismerhetjük meg legjobban, ennek a jellemnek történetünkön való végigkísérése, a magyar politikai gondolkodásnak és érzésnek a magyar történelmi sors keresztmetszetében való revelálódása a nemzeti karakterológia szintézisét jelenti Szekfű művében. Szekfű Gyulát tudásának sokoldalúsága, egy új, igazabb magyar történetszemlélet megalkotása és nemes írásművészete emelik korunk legnagyobb nemzetbölcselőjévé. Ez a tanulmánya is mélyen mutatja különleges értékeit. Midőn a történettudós reflektorfénye mellett bemutatja a magyar karaktert végig a történelem útján, amíg el nem jut a hanyatló nemzedékek során a jelen Magyarországhoz, olyan lelkitükröt tár a magyarság elé, melyben az ráismerhet erényeire és hibáira, nappali fényben láthatja az utat, amelyen jártak elődei és jár ma a nemzet; de ráismerhet arra az ösvényre is, melyen a jövőben haladnia kell, ha nem akar hűtlen lenni a nagy idők, nagy emberek hagyományához.

Ady Endre az Idő sodrában.

Az Idő, ma már úgy látszik, Ady Endrével is megteszi a magáét: választóvize valódi aranynak mutatja, alakját mérhetetlen nagyra, de egyszersmind megfoghatatlanná növeli, művét pedig a maga teljes egészében a klasszikusok munkái közé sorozza. Igéi ma a legjobbak ajkáról hangzanak felénk és a halott vezér szellemének, a jelek szerint, a nemzeti jövő kialakításában is jelentős része lesz.

Úgy hisszük, nem lesz érdektelen, Adynak és szellemiségének útját nagy vonásokban végigkísérni közel négy évtizeden át. Megszemlélhetjük majd ennek az útnak folyamán, igaz, hogy csak egy aspectusából, a magyar társadalom több rétegének gondolkozásmódját és nyomon kísérhetjük ennek változásait a kilencszázas évek óta.

Ady Endrét a világháborúig a magyar közvélemény érdekesnek találta és azzal a kíváncsisággal fordult felé, amely minden új, akár kevésbbé örökéletű művészeti jelenségnek kijárt. Olvasták verseit, vitatkoztak róla, parodiát írtak, vagy lelkesedtek, piedesztálra emelték, vagy hazaárulónak tartották, védték, vagy támadták, csak éppen meg nem értették. Ennek okait keresve, nem lehet egyszerűen a boldog békeidők sok téren játékos szellemére, nyugalmat adó illuzióira hivatkozni. A középosztály széles tömegei szándékosan nem nyitották fel szemüket a nehéz problémák előtt; mi ma úgylátjuk, hogy tudatalatti félelemmel hesegették el maguk elől az Ady-jósolta bajok fekete vészmadarát. Másrészt pedig Ady szemlélete mint történelmi, mint szociális téren annyira idegen volt a Rákosi Jenő és Beöthy Zsolt történetszemléletén nevelkedett nemzedéknek, amennyire minden generáció előtt idegen az, aki be akarja bizonyítani, hogy munkálkodása nem lesz időtálló, sőt káros a nemzet jövőjének szempontjából. Mikor Ady rámutatott arra, hogy gazdasági és kulturális haladás társadalmi átalakulás nélkül nem lehetséges, a közép- és felsőosztályoknál olvasféle ellenszenvvel találta magát szemben, mint Széchenyi háromnegyed századdal előbb. Széchenyi a gazdasági és társadalmi fejlődés közül, bár mindkettőt szükségesnek látta, előbb a gazdasági átalakulást akarta végrehajtani: a nemzet nagyrésze akkor a másikra vágyakozott. Ady előbbre tartotta a társadalom átalakítását: a nemzetet most inkább a gazdasági szempontok irányították. Ezért voltak mindketten annyira idegenek saját korukban és ezért értették meg őket csak akkor, mikor már késő volt, negyvennyolc és kilencszáztizennyolc után.

Visszatérve a nemzet Ady-szemléletéhez, meg kell állapítanunk, hogy nem volna objektiv, aki nem ismerné fel ugyanekkor, hogy bizonyos szempontból a baloldali radikálisok és a nyugati mintákon nevelődött irodalmi körök egy része is a megértés útján próbált az Ady-képviselte gondolatokhoz közeledni. Tehette mindkettő ezt azért, mert nyugati példán nevelődve, többé-kevésbbé érzéketlenül a nemzeti illuziók varázsa iránt Adynak mások számára érthetetlen szavait és azoknak mélyebb értelmét kellő mértékében tudta felismerni, illetőleg az előbbi csoport a maga érdekében felhasználni.

A hazai szociáldemokrácia és a Nyugat irodalmi köre szellemi vezérét tisztelte a háborút közvetlen megelőző években Ady Endre személyében. A költőnek a nemzet egyeteméhez intézett mondanivalóiból az előbbi kiragadta azt, ami saját elgondolásaiba beleillett, megtette Adyt hivatalos költőjének, azzal a sajátos felszívóképességével és ügyes politikájával, mellyel a háború előtt rendelkezett és mellyel minden, eszméjével szimpatizáló írót körébe vont.

A Nyugat pedig, amely Ady gondolatait ápolta s terjesztette, legnagyobbrészt a jobbik, tehát előrelátóbb Magyarország szellemi elitjének találkozóhelye volt.

Ezek a férfiak, néhány kivétellel, úgylátszik bele tudtak pillantani a magyar sors Ady-hirdette problémáiba és keresték a megoldásokat, amelyeket sajnos, Ady Endre nem tudott megmutatni. Hatása, úgy hisszük, csak a fővárosra terjedt, különösen az első időkben: a Nyugat ugyanis szokatlan hangú cikkei, bírálatai és politizálása, valamint az irodalom hivatalos részének merev elzárkózása, szembehelyezkedése miatt Ady látásmódja iránt fogékonnyá tenni az ország szélesebb társadalmi rétegeit nem tudta.

A föntebb vázolt okoknál fogva Ady gondolatai a háború előtt a nemzettudat mélyéig nem jutottak el, tehát nem voltak képesek aktív munkát végezni.

A háborúval járó súlyos megpróbáltatások és erőfeszítések, valamint a küzdelem céltalansága, melyet később maguk a vezetők is belátták, különös változást idéztek elő a nemzet Ady-szemléletében. A mozgalom, amely végső eredményében a tanácsköztársaságot hozta létre, az önmagával is vívódó Ady nevét zászlajára írta s ezzel az utókort is súlyos probléma elé állította a költő megítélésénél. Bármilyen erővel is akarták mérsékelni a hatalom birtokosai Ady hatását, amely a nemzetre, sorsának ezen súlyos periódusában kétségtelenül káros volt, a bevált jóslások csodálatos módon ragadták meg a jövendőre előbb nem nagyon ügyelő középosztály lelkiségét. Sokat idézett költő lett és szavai majdnem olyan sokszor hangzottak el politikusok és nemzetmentők ajkáról méltatlanul, mint ma. Legtöbben a forradalom előfutárának szerepét szánták neki, kinek attitüdjei mintha csakugyan erre engedtek volna következtetni. Nem tudván felfogni és nem ismervén előbbi eszméit, a változtatás szükségességét hirdető tanításait, a rombolás és pusztítás igéit olvasták ki verseiből. (Akárcsak Petőfi sokkal keményebb hangú versei nyomán tették volna negyvennyolcban, ha a forradalom nem vezetődik le akkor a szabadságharcban.)

Olyasféle szerepet szántak neki, mint Camille Desmoulinsnek, a forradalomban és azt hisszük, hogy nem csalódunk, ha azt állítjuk, hogy ugyanaz a végzete is lett volna. Ugyanúgy túlszárnyalták volna őt is az események, mint amazt és ugyanúgy, mint a jóval konzervatívabb Széchenyi Istvánt.

Ezek azonban csak találgatások. Ady 1919 elején, hosszú betegség után meghalt és temetésén, nem túlozzuk, ha azt mondjuk, hogy az egész Magyarország az októberi forradalom vezérét látta benne elmúlni. (Hangsúlyozzuk, hogy mivel szemléletünket csak a széles tömegekre irányítjuk, nem értjük az «egész Magyarország» kifejezésbe bele sem azokat, akik a művéért gyászolták, sem pedig azokat, akik Ady politikai hatását sem felmérni, sem értékelni nem tudták.)

Megszemlélve ezt a képet, érthetőnek fogjuk találni a huszas évek állásfoglalását az Ady-problémával szemben.

Területi és szellemi megcsonkításunk szörnyű évei után a nemzeti lelkiismeret felébredésének ideién a magyarság, mely még átélte az októberi forradalom borzalmas következményét, a kommunizmust is, ösztönösen a katasztrófa okait kezdte kutatni. Nem lévén elég ereje és érettsége még ekkor sem ahhoz, hogy magát tekintse a csapás igazi

Megjelenik havonként.
Előfizetési ára egész évre 4·80 P,
félévre 2·60 P.

MAGYAR KULTURSZEMLE

1939. 9. 7.

Engedély száma: 3195—1939.
Postatakarékpénztári csekkszáma:
43.382.

MI A MAGYAR?

Ha az 1939. év magyar szellemi életéről grafikont szerkesztenénk, mely a szellemi élet legkülönbözőbb síkjairól egy ábrába sűrítené azokat a problémákat, melyek megoldásán magyar írók, magyar tudósok a világnak ebben a válságos esztendejében fáradoztak, a legmagasabb pont minden bizonnyal annak a vitának az összegezését jelentené, mely erre a kérdésre igyekezett feleletet adni. Ha a vitában résztvevők neveit nézzük, ott találjuk közöttük a nemzet legjobbjait, a magyar tudomány, egyházi élet, az irodalom, tehát szellemi életünk úgyszólván minden kiválóságát, ami már egymagában is arra utal, hogy a megoldásra váró probléma többet jelent valami önmagáért való tudományos vagy irodalmi feladatnál. A probléma nem csupán az időszaki kérdések egyike, hanem a legmélyebb, legegyetemesebb kérdése a magyarságnak. Lényegében nem is új kérdés, a multban is felvetődött. De felvetődése mindenkor a nemzet sorsa lázmérőjének magasbaszökkenését jelezte: egy Zrinyi, egy Kölcsey, egy Széchenyi lelkének vihara vetette fel, hogy a nemzet nyugalmasabb éveiben hanyatló nemzedékek lelkiismeretének legyen ébresztője.

A *Mi a magyar?* kérdésének mostani lázas kutatása nem kisebb idők megérkezésére mutat, mint a multban. Szellemi életünkben alig volt még ekkora visszhang egyetlen probléma körül, a nemzeti érdeklődés talán még sohasem fordult ilyen erővel egyetlen kérdés tisztázására. Mint *Szekfű Gyula* írja: „Megindult a könyvek és cikkek lavinája, s benne ott kavargott a magyar jellem, a fajkép, a nemzeteszme, a nép, a mi a magyar?, a ki a magyar?, a mi volt a magyar? és mivé vált vagy lesz a magyar? kérdése." Sajnos nincs terünk ahhoz, hogy ennek a nagyszabású vitának megindulását és lefolyását ismertessük, vagy akár csak ennek az egyre fokozódó áramlatnak egyes kiemelkedő, a nagy kérdéshez tartozó, de önmagukban is külön vitákat és hozzászólásokat kiváltó részeit, mint Farkas Gyulának az év elején, és Németh Lászlónak az év közepén megjelent könyve körül támadt nagy irodalmi visszhangot bemutassuk, vagy egyéb, hasonlóan nagy jelentőségű megszólalások vázlatát elkészítsük. Csupán arra mutathatunk rá, hogy a vita egyre szélesebb mederben való hömpölygése sok, bár jóhiszemű, de hibás beállítást eredményezett, képzeletszülte vonásokkal ruházta fel a magyarságot s legtöbbször nem vette tekintetbe, nem fejezte ki magának a megvizsgálandó tárgynak, a magyarságnak tényleges tulajdonságait.

Egyre kívánatosabbá és most már sürgetőbbé is vált, hogy — régebbi tervet megvalósítva — a kérdés vizsgálatához olyan tekintélyek és szaktudósok lássanak hozzá, akiknek ítélete mindenki számára irányt jelző lehet. Így jött létre nemzeti önismeretünk első tudományos szemléletű rendszerezése, mely *Szekfű Gyula* szerkesztésében *Mi a magyar?* címen most jelent meg a Magyar Szemle kiadásában. A hatalmas munka a magyarság szellemi, népi, faji, nyelvi, néprajzi, művészi, irodalmi, külföldi, jellembeli és társadalmi képét rajzolja meg kiváló írók és szaktudósok közreműködésével. A könyv előszavában mély hivatástudattal, a tudós felelősségérzetével mutat rá *Szekfű Gyula* a kérdés magyar és európai szempontból való fontosságára. „Feladatunknak azon magyarság megismerését tekintettük, amely reális valóságként él itt előttünk, bennünk, élt tegnap és tegnapelőtt, s élni fog holnap is, tekintet nélkül arra, hogy népnek, nemzetnek vagy bárminek nevezzük is."

A kötet *Ravasz László* tanulmányával kezdődik, mely *A magyarság* címet viseli. A tudós szerző két szempontból analizálja a magyarság kérdését: először mint tényt, azután mint értéket veszi vizsgálat alá. A magyar lélek nagy ismerője hű természetrajzát festi a magyarnak, találó vonásokkal mutatja be a nemzeti karaktert, színesen jellemzi a magyar erkölcsöt, hogy végül rámutasson arra, milyennek kell lennie a magyarnak, hogy érték legyen nemzete, de az egyetemes emberiség számára is. „A magyarság a tiszta szellem és jóakarat úgy, amint ennek a népnek természeti, szellemi és történelmi egyéniségében megjelenik mint tény és megvalósul mint érték."

A második tanulmány, melynek *Babits Mihály* a szerzője, *A magyar jellemről* szól Mélyen szántó tanulmányban mindenekelőtt arról elmélkedik a tudós költő, hogy meghatározható-e egyáltalán a magyarság fogalma? A felelet: „A magyarság, melyet az életből és könyvekből ismerek s magamban is érzek, éppenséggel nem határozatlan s még kevésbbé tartalmatlan. Tartalma maga a nemzeti hagyomány: azaz sorsemlékek s szellemi és érzelmi élmények összessége. Külső megjelenése pedig a magyar jellem és viselkedés, mely tapasztalatilag megfigyelhető s szavakkal kétségtelenül körülírható."

De ha meg is határozható a Mi a magyar?, ez elé a meghatározás elé roppant nehézségek tornyosulnak. Ezer arca van a magyarságnak s ezek az arcok időben és térben is különböznek egymástól. A magyarság lényege a jellemben tör elő a legmegfoghatóbban, tehát ennek a vizsgálata az elsőrendű feladat. De ha feladat, tipikusan magyar feladat, nemzeti tudomány igényével bír, s módszere is csak önálló lehet. Milyen legyen ez a módszer, honnan induljon el a kutatás, melyik arcra essen először a fény az ezer közül? Kérdések, melyekre nehéz a felelet, de éppen abban rejlik Babits írói művészete, hogy miután méh módjára berepülte a magyar lélek minden virágát és érezzük, felkereste valóban az ezerarcú magyarságot, mint a nagy művészek vászna, melyen a rengeteg ecsetvonás egyetlen hatású képbe olvad össze, az ő számtalan vonásból alkotott portraitja is egységes kép, az örök magyar arc harmóniája.

Különös érdeklődésre tarthat számot a harmadik tanulmány is, mely *Eckhardt Sándornak*, a Magyar Szemle szerkesztőjének a műve. *A magyarság külföldi arcképe* Eckhadt megelevenítésében a legérdekesebb olvasmányok közé tartozik. A sorozatos rémképek, melyek őseinkről a külföldön szárnyrakeltek, hogyan tisztulnak meg a hazugságok és tévedések salakjától, míg a keresztény Európa leborulhat a csodás életű magyar szentek alakjai elé! De a torzképek továbbra is éltek rólunk a Nyugaton, egészen a legújabb időkig, amikor ellenségeink hazug propagandája működött, s ezt elősegítette az a még ma is tapasztalható tájékozatlanság, mely viszonyaink felől külföldön uralkodik.

Keresztúry Dezsőnek A magyar önismeret útja című szép tanulmánya után *Magyar ember, tipus, faj* című tanulmányában *Bartucz Lajos* főleg a magyarság rasszi összetételét vizsgálja. Fejtegetéseinek eredményeképen megállapítja, hogy a magyarság sok rassz összetétele s az arányszám alapján ezek között gyakoriság és fontosság szerint a következő sorrend van: 1. Turani és Alföld rassz, 2. Keleteuropid rassz, 3. Dinári rassz, 4. Alpi rassz, 5. Taurid rassz, 6. Mongolid rasszkör, 7. Nordicus rassz, 8. Mediterrán rassz. A rasszokból való összetevődés önmagában azonban nem döntő tényező a magyarság lényegének meghatározásában, mely Bartucz szerint a következő három komponens eredője: 1. a speciális testi és lelki rasszbeli összetétel, 2. a történelem által létrehozott és irányított biológiai életközösség, 3. a magyar haza állandó miliője.

Az ezután következő részekben *Zsirai Miklós* Nyelvünk alkatá-ról, *Zsolnai Béla* A magyar stílus-ról, *Farkas Gyula* A nagy költők tanuságtételé-ről, *Kerecsényi Dezső* a Magyar irodalom-ról, *Viski Károly* pedig A magyar jelleg a néprajz tükrében címen közölnek nagyértékű, a kérdés egy-egy oldalát mélyen megvilágító tanulmányokat.

Kodály Zoltán Magyarság a zenében címen foglalja összse a magyar zene kialakulásának történetét. Rámutat mai zenei kultúránk hiányaira, majd a magyar zene jövőjét festi meg. Ez a széles távlatú kép, mely a népi kultúrának magas kultúrává növelését sürgeti, a magyar kultúra Janus-arcát is megmutatja: „Magyar kultúra: örök harc a hagyomány és a nyugati kultúra közt." Nagy feladat, európai hivatás vár a magyar zenére: „Egyik kezünket még a nógáj-tatár, a votják,

Mai magyar ének és zene

Irta: BÁRDOS LAJOS,
a Zeneművészeti Főiskola tanára

A mai magyar zenéről akarok itten beszélni. De hogy tisztán lássuk értékeit, eredményeit, feladatait, vissza kell pillantanunk mégegyszer a multba.

Mi volt a helyzet zenei téren a mult század végén? „A nagy muzsikusnemzetek már régen dalba foglalták lelkük kincseit. Mindazt, amit szerettek, amiért küzdöttek, amiről álmodtak, diadalmas énekben zengett ajkukon. Ha az olasz énekel, énekében visszatükröződik az olasz ég és tenger ragyogása; ha a német dalol, dalában visszacseng a német erdők-mezők muzsikája. De ismeri is az egész világ az ilyen muzsikát." (Tóth Aladár.)

És nálunk?

Szomorú a kép. Művelt közönségünk legnagyobb része beéri a cigányzenével, a népszínmű dalaival. Tagadhatatlan: mindkettőben vannak *magyaros* elemek, de nem adnak alapot a *magyar* zeneművészet megszületésére. Hangulatvilágúk, zenei mondanivalójuk szűkös körben mozog. A szórakozásnak, a társas étkezéseknek hangulati kísérője az effajta nótázás. És csak szűk kört elégít ki: az „úri" társadalom nagyobb részét. Sem a zeneileg magasabbra vágyókhoz, sem a magyar falvak népmillióihoz nem tudott szólni ez a dal.

Volt ugyan egy kis zenei kör, mely megpróbált magasabbrendű zenét kitermelni a népszínművek sujtásos dalaiból. A külföldi operák, szimfóniák sablonos formáit igyekezték „magyaros" tartalommal megtölteni. Természetesen e felemás kísérlet erőtlen, terméketlen maradt.

A városok diáksága pedig? Más téren mennyiszer volt fáklyavivője a nemzeti öntudatnak! De a zenében? Siralmas eszméletlenséggel dalolta: *„Ballag már a vén diák..."* Dallama német népdal, de azt is eltorzítva fújták. Szövege? *...„Filiszter leeszek maagam is..."* Lesujtó életprogram!

Az új magyar zene

A 20. század elején a magyarságnak egy „nagy perc"-e következett..., amikor számbavette képességeit, ráeszmélt a döbbenetes hiányokra s feszült figyelemmel kezdett hallgatózni a teste-lelke mélyén háborgó évezredes erőkre. Ezek az erők pedig hamarosan jelentkeztek, formát öltöttek, hogy a magyarság legmélyebb valóját s jövendő útját hirtelen, vulkánikus erupcióban, mintegy villámfényben megmutassák a nemzetnek.

1905: ebben az évben jelentek meg *Ady Endre „Új versei"*, ebben az évben indult el népdalgyűjtő útjára *Kodály Zoltán*, s hangzott fel első ízben *Bartók Béla* első zenekari szvitje.

— Nem vállalom, — mondta gondolkozva. — Nem lehet. Egy elnökkel még lehet dolgozni, az ember megbezéli, mit csináljanak s az keresztülviszi. De egy tizenöt tagú tisztviselői karral? Hogy én folyton eszembe tartsam, hogy hatásköri összeütközés ne legyen? És az a sok adminisztráció? Háromszínű papírok, számadások, négy számvizsgáló, ellenőr, ajaj, lehetetlen. Ahhoz már egész ember kellene. Ők sem fogják csinálni. Tisztára képtelenség, még a legjobb, ha elhallgat az egész, mert csak zavarokat fognak csinálni. Itt nincs senki, aki gépkezelőnek alkalmas lenne: egész biztos, hogy a gépek tönkre fognak menni. A túlságos adminisztráció a legbiztosabb módja annak, hogy semmi se történjék. De hát talán ez is a cél...

Tovább folyt a szavazás. Mikor a tizedik tisztviselőnél tartottak, egy gazda felkiáltott:

— Már a szomszédból kell embert kérni. Itt mindenki rokon.

Mire az egész tisztikar valahogy összeállott, akkorára a tagok egyharmada lassan elszivárgott. Mindazok, akik nem lettek tisztviselők, elkedvetlenedve távoztak. Viszont a legtöbb gazda tiltakozott a megválasztása ellen s nagyrészük semmi kapacitálásra sem fogadta el. Volt olyan, akinek a nevét erőszakkal írták be s megígérték neki, hogy hiszen semmit se kell csinálnia.

Mondhatom, mint egy vert sereg oszlott szét a gyűlés. Voltak, akik bementek rádiót hallgatni, de a tömeg szétoszlott s az utcán ácsorgott s senki sem beszélt a körről, másról beszéltek, az időjárásról, az állatokról, a politikáról.

Két hét mulva Kolozsváron voltam s az Erdélyi Körban egy este. Néhány megjegyzést tettem arra, hogy folyt le ez a gazdaköri gyűlés, s hogy milyen abszurdumnak tekintik az emberek a tizenöt tisztviselős kört: másnap már mindenfelé tudták, hogy „jól lehúztam" az EMGE-t.

Elmentem az EMGE elnökéhez s ott értesültem róla, hogy ők mindent megpróbáltak, hogy ne kelljen ilyen nagy apparátust beállítani a székelyeknél, mert nincsenek hozzászokva, de a törvény törvény, s nem lehetett elérni semmit. Ellenben örömmel mondták az urak, hogy az egész vonalon példás pontossággal történnek meg a tisztikari választások.

Hát persze.

Statisztikailag ez nagyon szépen is fest. Az EMGE évkönyvéből csak két adatot jegyeztem meg: Egyik az, hogy egy grafikon kimutatja, hogy a tagok létszáma 1936—1940-ben 500-ról 18.500-ra szaporodott. A másik az, hogy az állatállomány mélyen alászállott.

A gazdakörök fellendülése a nemzeti lelkesedés eredménye volt, de nagyon félnék, hogy ellenkezőre forduljon a hangulat a félelmes adminisztráció bevezetése miatt.

Erdély mezőgazdasági állapota meglehetősen szomorú. Még mindig ugarban hagyják a terület harmadát minden évben. Igen kis százalék foglalkozik belterjes gazdálkodással, pláne kettős termeléssel (vetés után takarmány). A tejelő állatokat használják csaknem mindenütt igavonásra. Tehénnel szántanak, tehénnel fuvarozzák a követ az útépítésnél. Igy tejgazdálkodásuk csekély. Vajgyár csak kettő van az egész területen: egy Székelykeresztúron, s egy Marosvásárhelyen. Ipari növények termelésével nem foglalkoznak. A len pl. Erdélyben terem a legjobb minőségben s bámulatos eredményt lehet elérni: (egy holdon 5—6 q búzát, viszont akár 36 mázsa lenkórót: húsz pengős áron), mégis az egész területen összesen 500 holdon termelnek, mert csak egy lenfeldolgozó gyár van; fonalgyár pedig egy sincs.

Ilyen hiányok, elmaradottságok s mégis a legnagyobb lehetőségek mellett, egészen más eszközökkel kell a népet tanítani, felvilágosítani és tettre lelkesíteni: nem a túladminisztrált gazdakörök s háromszínű jegyzőkönyvpapírok pocsékolása által.

Kelet Népe 1940.

„A három géniusz, ki itt útjára elindult, végzetszerű elhivatottsággal tört utat annak az új gondolatnak, hogy a magyarság lebéklyózott energiái felszabadítójukra várnak s ez energiák nélkül nincs alkotás, nincs nemzet, nincs kultúra." (Szabolcsi Bence.)

Az ősi magyar népdal

Kodály, Bartók, majd később több más munkatársuk hosszú évek hallatlanul fáradságos munkájával összegyüjtenek máig mintegy 14.000 (!) népdalt. Milyen ez a káprázatos dallamkincs?

Nem a városok, úri szalónok, kávéházak piros nadrágos magyarságú dalai ezek, hanem a föld népének évezredes kincsei. Sokkal gazdagabb amannál, sokkal erősebb, változatosabb, művészibb, egyetemesebb.

„Dalok, melyeknek ősi melódiáját-ritmusát talán még Ázsiából hoztuk magunkkal. Dalok, melyekkel régi énekmondók, lantosok biztatták, bátorították a nemzetet nagy megpróbáltatások idején. Dalok, melyekkel viharvert kurucok indultak nehéz harcba, melyekben büszke főurak vagy nyomorult jobbágyok öntötték ki lelkük minden örömét-keservét. Dalok, melyekben a magyar élet a maga eredeti, mély igazságában, tisztán tükröződik..." (Tóth Aladár.)

Hosszú időre megfeledkezett a „nemzet" erről a példátlan gazdagságú kincséről. Csak a mult század derekán kezdenek irodalmi köreink felfigyelni a népköltészetre. De végzetes hiba: csak a dalok *szövegét* gyüjtötték, adták ki, olvasták. Holott a népdalban szöveg és dallam elválaszthatatlan test és lélek. Mihelyt a kettőt különválasztottam: szinte megfosztottan életétől! Szerencsére: a nép, a székely havasok, a Zobor, a dunántúli lankák, az Alföld népe megőrizte nekünk — és a művelt zenevilágnak — ezt a kimeríthetetlen gazdagságú zenei kincset. S amit hosszú évszázadok viharaiban is megőrzött: érték. Mert a selejtes önmagától elhull az idők forgatagában. *Arany János* hasonlatával: mint a patak vízcseppjei a kavicsot, úgy csiszolták ki a magyar szívek ezeket a melódiákat csodálatosan kerek, kifejező, arányos, klasszikus formákba.

Valóban, e dallamok a legmagasabb művészi tökéletesség példái. „Klasszikus példái annak, miként lehet a legkisebb formában, legszerényebb eszközökkel valamilyen zenei gondolatot a maga frisseségében, arányosan, egyszóval a lehető legtökéletesebb módon kifejezni." (Bartók Béla.)

Zenei értékben, művészieségben tehát ugyanolyan magaslaton állanak ezek a népdalok, mint egy bachi vagy mozarti remekmű. S talán ezért van, hogy ezeket a világszép népdalokat a városi lakosság jórésze ellenszenvvel fogadta, idegennek találta. Hiszen Mozart, Bach muzsikáját sem tanulta megismerni!

Milyen más világ ez, mint a cigánynak és az úri „népdal"-szerzőknek szegényes nótavilága!

Sajnos, a „népdal" szó körül még mindig sokfelé van fogalomzavar. Így nevezték régebben — s a tájékozatlanok még ma is — a cigánynak, a népszínműnek dalait is. Holott ismerjük szerzőiket, városban élnek e dalok s a nép szívéhez nem találják meg az útat. Legföljebb a városi *egy millió* mondhatta magáénak, a *kilenc millió*, falusi magyar nem. Lehet ez *nép*dal? Legföljebb *népies* dal. Igyekezzünk tisztázni köreinkben ezeket a fogalmakat!

Műzene a népdal nyomán

Az évezredes magyar népdalban hatalmas energiák feszülnek. Amire a népies dal nem volt elég életerős, elvégezte az ősi népdal elpusztíthatatlan ősanyaga: talajából, szinte máról-holnapra csodálatos új tenyészet virult ki.

Amidőn a század elején feltündöklött a magyarság legősibb szellemi kincse, a népdal, e felfedezés után megszülettek a nagy zenei alkotások is. Ezek „az őshaza keleti tüzeinek fényében s ugyanakkor a legmodernebb nyugati készség fegyverzetében tűnnek fel" s egycsapásra meghódítják az egész művelt zenevilágot.

Bartók és Kodály művei ezek: zongoramuzsika, kamarazene, szimfónikus művek, színpadi zenék, karének. Nem *népi*, vagy *népies* zene ez többé, mint a mult századnak a falusi néphez hazafias felbuzdulásban leereszkedő, külső mázban magyaroskodó próbálkozásai. Hanem a magyar nép lelkének legmélyebb indulatait kifejező, de ugyanakkor — mint minden nagy művészet — teljesen egyéni megnyilatkozás, világszerte elismert és megcsodált, merőben újszerű s izzig-vérig magyar művészet.

Bartók inkább az ősi emberi ösztönöknek, szenvedélyeknek, fergeteges indulatoknak, a végzetnek, démoni víziónak a kifejezője; Kodály leszűrtebb, megtisztultabb, a lélek szárnyalásának, hősies lírának a költője, a magyar nyelv muzsikájának nagy felfedezője. Bartók az ázsiai magyarság örökét őrzi, Kodály az európaivá lett magyarság arcát ábrázolja. Bartók a lenyűgözőbb, Kodály a fölemelőbb. És mégis egyek zenei nagyságukban, magyarságukban, prófétai jelentőségükben.

De nemcsak próféták, apostolok is. Három-négy nemzedék munkáját végzik el magukban. Fiatalon még idegen hatások alatt indulnak el, felfedezik a magyar zenét, feltárják, tudományosan feldolgozzák, közzéteszik s mindezek fölött költői remekműveket is alkotnak. Működésük nyomán új, pezsgő élet fakad a magyar zenei világban. Tudományos kutatás, tanítás, tanulás, alkotás, nemzeti értékeink megbecsülése s az irántuk érzett felelősségérzet, mind-mind föllendül s egyre szélesebb körben erősödik.

Hatásuk messze az ország határain túl is szétsugárzik: jellegzetes új mondanivalóik többé-kevésbé hatással vannak úgyszólván minden modern zeneszerzőre.

Népzenetudományi munkásságuk új indításokat, új módszereket, tisztultabb elveket nyujtott a nemzetközi tudományos életnek.

Büszkén vallhatjuk: nagyjaink munkássága napjainkban Magyarországot tette meg Európa *vezető zenei országává!*

A világháború után

Nagy átalakulások mennek végbe a népek életében, világszemléletében. A nagy megrendülés által szétzilált társadalmakban szociális-népi erők törnek előre s új, határozott körvonalakat, célokat adnak a közéletnek. Ezzel az általános megújulással párhuzamos, sőt azzal azonos jelenség, hogy e kor a zenében is felismeri a néphagyomány óriási regeneráló erejét.

Az új nemzedék szerepe és célja: közkinccsé tenni a régebben csak kiváltságos körök részére fenntartott zenei művelődést, tovább gazdagítani, elmélyíteni, kiszélesíteni a nagy eredményeket. *Közösséget teremteni!*

Hogyan teremtsük meg ezt a közösséget?

Az ének segítségével. Hangszertanuláshoz igen kevesen jutnak, gégéje ellenben „mindenkinek ingyen van".

Természetszerűleg áttolódik a hangsúly a vokális zenére.

Egymásután jelennek meg népdalgyüjtemények, melyek az új nagy gyüjtés válogatott darabjait viszik szét az ország iskoláiba, egyesületeibe, énekkaraiba (a Magyar Cserkészszövetség úttörő szerepe).

„Friss levegőt a kórusokra"

Erős, új énekkari irodalom bontakozik ki. Gyermekkarok születnek, melyekben az éneklő gyermek azelőtt soha nem sejtett képességeit mutathatja meg. És ennek az új örömnek, gazdagodásnak részese lesz nemcsak egynéhány előkelő középiskola szerencsésebb ifjúsága, hanem szerte az országban a legkisebb tanyai iskola is — hacsak két szólamra is — műveli ezeket a vérpezsdítő magyar ritmusú karénekműveket. Vegyeskari, nőikari művek csatlakoznak egyre hosszabb sorban, sőt — még a férfikarok is beljebb kerülnek a „zeneművészet előszobájából" s a liedertafelt művelő *dalárdákból* lassanként értékes magyar zenét ápoló *énekkarok* lesznek. Iskolában, cserkészetben, leventék, katonák közt, mindenfelé egyre több lelkes énektanító igyekszik közkinccsé tenni a magyar népzenének és az ebből sarjadt új magyar karéneknek értékeit.

Megszületik egy új, egyre erősödő és erősítő közösség,

az *énekesrend*. Nem titkos szekta; tagja mindenki, aki elveti a selejtest és műveli a valódi, magyar éneket. Ennek az énekesrendnek a legszebb hajtása, legfőbb gondja: az

Éneklő ifjúság

Iskolaközi zeneünnepeket rendeznek a város és környék gyermekkórusai. Műsorukra csak értékes művet tűznek: megválogatott népzenét, újszellemű karműveket. Magyart és — ami szintén az énekesrend munkatervébe tartozik — nyugati klasszikusokat. Amit a szülő elmulasztott, a gyermek pótolja. Ő már ismeri, mert énekli Mozartot, Bachot, Palestrinát.

Az Éneklő Ifjúság újszerű hangversenyein elsősorban maga a gyermek a közönség. Az énekkarok egymást hallgatják. Tanulnak egymás erényeiből és hibáiból egyaránt. Ezzel megtanulják egymást megbecsülni. A szomszéd iskolák vetélkedő ifjúsága többé nem üti-veri egymást az utcasarkon, hanem annál lelkesebben jár az énekkari próbákra, hogy a hangverseny lázas örömmel várt ünnepén majd szebb énekével győzze le a másikat. És, ami talán legújszerűbb, egyben legmegragadóbb ezeken a zeneünnepeken: a műsor főbb pontjain *közös ének* csendül fel hét iskola hétszáz legjobb énekesének ajkán. Népdal harsan a maga tiszta, erős dallamában, „forr a világ" a kánon — jellegzetesen énekesrendi énekmód — káprázlató kavargásban, „ünnep, feltámadás" diadalorgonája zúg a magyarság ünnepi dalában. Mágneses erőtérré válik az iskolaudvar: karvezetők, énekes gyermekek, közönség, mindenkit ugyanaz a tüzes áram ragad magával.

A közös ének ereje

nemcsak abban áll, hogy önmagukban is gyújtó dallamok hanghatása száz énekes ajkán megszázszorozódik. Az új énekesrendi pedagógus-nemzedék hatalmas közösség- és nemzetnevelő erőket fedezett fel a közös énekben.

1. Az egészséget szolgálja. (Gége, tüdő, rekeszizom állandó edzése.)

2. A kedélyt gazdagítja. (Hazafias, vallásos érzés, öröm, bánat, az emberi érzelmek végtelen sora gazdagítja az énekest.)

3. Az ízlést nemesíti. (A *szép* állandó ápolása a legjobb oltóanyag az útszéli ízléstelenségek mérgező hatása ellen.)

4. Fogékonnyá tesz más szépségekre is. (Fokozza az érzéket a nyelv szépségei, de más művészetek iránt is.)

5. Tevékennyé tesz. (Állandó éneklés állandó, meghozzá többféle tevékenység: lélegzőszervek tudatos használata, szövegmondás, hangképzés, ritmusalakítás, kifejezés, stb. „Jó dalos — jó dolgos".)

6. Finomabbá tesz. (A serdülő kor sok nyerseségét, szögletességét lecsiszolja a légies anyaggal való állandó foglalkozás. Tény: az éneklő ifjúság nem „marházza" egymást.)

7. Fegyelmez. (Az énekesnek vérévé válik a hajszálfinom részletekig fegyelmezett közös munka, tehát a közös cél érdekében az egyéni óhajok alárendelése az együttesnek.)

8. Felfrissíti a szellemet. (Közbeiktatott énekóra után hatalmasan fokozódik a figyelem ereje. Lásd a német zenepszichológusok kísérleteit.)

9. Kitartásra nevel. (Az énekes megszokja, hogy eredményt csak az énekpróbák kitartó látogatásával ér el. Itt nem használ a szalmaláng!)

10. A szociális érzést növeli. (A méltóságos úr fia a kórusban egyenrangú az ezsellér gyermekével — kölcsönösen megbecsülik egymást, mert megérzik egymás hiányát a szólamban.)

11. A felelősségérzetet növeli. (Ha hiányzom, az egész énekkar megsínyli.)

12. Honismeretet is nyújt. (A népdalok élénken az énekes elé vetítik az ország tájait, megvilágítják a nép foglalkozását, élet- és beszédmódját, gazdagítják a szókincset, erősítik a nyelvérzékét.)

Ilyen mélyreható erők működnek közre az énekkari munkában és minden közös énekben egy egészségesebb, öntudatosabb. kitartóbb, fegyelmezettebb új magyar nemzedék — nemzeti közösség kialakítása érdekében.

És ennyi mindentől fosztja meg a gyermeket az, aki elvonja tőle az éneket!

Egész életére fosztja meg s így a nemzet életét szegényíti, mert ha fogékony fiatal lélekkel nem kapta meg az iskolás ezeket az élményeket, többé úgyszólván alig pótolhatja.

*

Láttuk: új virágzásba borult a magyar zene. Naprólnapra belép egy iskola, egy énekkar az énekesrendbe. Népzene, kánon, karének, nyugati mesterek: hallatlan módon tágul az iskolásgyermek, a karénekes érdeklődési és műveltségi köre. (Palestrina a bakonyi iskolában!)

De az énekkaron túl is: a nemzet java ráeszmél a nemzeti zenében rejlő rendkívüli értékekre. (Sik Sándor: „mindennap meghal az új eszmének egy-egy ellenzője és mindennap megszületik valaki, aki már ebben fog fölnőni.")

Az iskolai éneklanítás képe megváltozik. A gyermekeket fércművek rossz, nehéz szólamaival, gyötrő, énekpedagógiához egyáltalán nem konyító régi énekmesterek helyébe lelkes, szakképzett gárda kerül. Tanításuk öröm a gyermeknek: alig akarja befejezni a karénekórát. („Énekeljünk még! ezt a népdalt! azt a kánont!")

Az énekkarok műsorai egyre örvendetesebb statisztikáját adják az elvetendő és az értékes művek arányának.

Nemcsak a meglevő énekkarok haladnak előre: egyre támadnak új meg új énekkarok, megannyi apró bástyája a magyar közösségi életnek.

Honvédeink részére kötelezően elrendelik az egységes, megtisztított egyházi éneket, legújabban kitűnő népdalkönyvecskét adtak ki.

Folyóiratok keletkeznek, melyek állandóan tájékoztatják az énekesrend tagjait a mozgalom újabb eredményeiről, tanácsot adnak, bírálnak. És ami leginkább kell a karvezetőnek: megválogatott művek partitúráit hozzák, melyekhez máskülönben a vidéken élő énektanító talán sohase juthatna hozzá.

Az érettebb diákság beáll a magyar zene munkatáborába s a „Ballag már..." kaszti szellemét elvetve, a magyar népi élet ismerője, a nemzeti közösségnek öntudatosabb tagja lesz...

Feladataink ennyi eredmény ellenére is: még mindig „sokak, nagyok".

Kiadásra vár az egyetemes magyar népzenei gyűjtés.

Intézményessé kell tenni mindazt a sok kezdeményezést, ami megindította a föllendülést. Az énekpedagógusok, karvezetők kiképzését, már a tanítóképzőkben való sokkal intenzívebb zenei munka révén. Mindennemű közoktatási intézményben rendszeresen helyet kell biztosítani a legősibb és legegyetemesebb nemzeti kultúrkincsünknek, a népzenének tanítására, óvodától a főiskoláig! (Lásd az angol példát!)

Egyházi ének terén hasonlókép a kántorképzés, az országosan egyöntetű éneklanítás vár még végleges megoldásra.

Intézményessé kell tenni városainknak az összes iskolákat, a város egész közönségét összefogó „Éneklő Ifjúság" hangversenyeket, a népi-nemzeti öntudatnak ezeket a lélekemelő ünnepeit.

Ebből a nagy zenei újjászületésből *nem volna szabad tovább a rádiónak sem kivonnia magát!* Rendszeres népdalórák, ismertető előadások, kari és egyéb hangversenyek kellenek, hogy közös nevezőre hozzák az egész ország hallgatóságában az eddigi eredményeket. (Iskolarádió!)

Amily mértékben fog mindez megvalósulni, annyival gyorsabban és biztosabban valósul meg az énekesrend célja: a nemzeti öntudatában megerősödött, kitartóbb, fegyelmezettebb, nemesebb ízlésű, szociális érzékű, minden magasabbrendű szépség iránt fogékony új közösség, az *Éneklő Magyarország!*

PARASZTSÁG ÉS MAGYAR JELLEG

Irta: VERES PÉTER

(2.)

Meglátszik ez még ma is a mi parasztságunkon. Közösségként élő alföldi és székely parasztságunk ma is öntudatosabb, nyakasabb, mint szlávokkal keveredett parasztjaink. S ez a keményebb magyar parasztság vette át a régi köznemesi magyarság társadalmi, gazdálkodási, öltözködési, sőt politikai formarendjét, amazok viszont jobban behódoltak a szláv-német polgári hatásoknak. (Krinolinszoknya, kicsinyeskedő, földhözragadt fukarkodás és babrás „cifra" háziipar.)

*

Amint az előbb mondottam, a magyarság kultúrája még az ősidőkben kettészakadt, akkor, amikor a törzsekből kiemelkedett emberek uralkodóosztállyá változtak, a nép pedig parasztsággá lett.

Persze, azért a felső és alsó magyarság között mindig volt kulturális kölcsönhatás. A felülllevő osztályok már csak politikai és szellemi felsőbbségük folytán is sok mindent átadhatnak a parasztoknak. A nép, úgy-ahogy átveszi, így alakulnak ki sokszor a felemás formák, így hamisítódik meg a népi szemlélet és forma-világ. Avagy, ha a vezető réteg valóban egészséges és ízlésben még azonos a népével, így emelkedik a nép általános műveltsége is. (Felemás alatt csak a roszszul átvett és meg nem emésztett dolgokat értem: pl.: francia krinolin, padkán üldögélő, vagy mezőn táncoló magyar parasztlányokon.)

Ennek az osztályközti kölcsönhatásnak az útján alakult ki a régi magyar népdalból a mai magyar nóta. A régi népdal valóban a nép dala volt. A nép szerette, énekelte és muzsikálta a saját hangszereirel. Az úriosztály azonban már nem tartozott a néphez, nem volt közösség, tehát nem volt művészete sem. A nyugati zene az ösztöneinek is idegen volt, de meg műveletlen is volt hozzá. Előbb magyar és szláv regősökkel mulattatta magát, aztán nem tudni hogyan, idekerült egy sajátosan szolgalelkű faj, a cigány és ez vette át az urak mulattatását. És mert ezeknek a kezén a zene „szakma" lett, s mert a magyar parasztot a munka és a gond mindjobban elfoglalta, nem juthat hozzá, hogy zenei igényeit önmaga elégítse ki, tehát neki is cigány és „magyar nóta" kell.

Ezért az úri mulattatást, parasztok körében pl.: francia krinolin, padkán letkezett. Amíg a magyar nép nagy része pásztor volt, maga csinálta a dallamait és maga is játszotta. Amikor földmívelő lett és falvakba települt, zenei kiélésformái is megváltoztak. Közös ünnepek, táncok, lakodalmak céljára átalakult s még ritmusában is változott a régi dallamkincs. Végül pedig teljesen átvette az úri mulattatást, ma pedig már a gramofon és rádiózenét is.

*

A kultúrateremtő erő tehát mindig a közösség. Előbb a törzs, amely már nemcsak biológiai, hanem szociológiai egység is, mert hiszen termelő- harci és politikai közösség. Amikor pedig a törzs, vagy törzsek osztályokra szakadnak, az osztályok lesznek a kultúrateremtő és jellegmegtartó erők. Nálunk is volt egy latinos nemzeti kultúra, ebből született a magyar nemzeti irodalom és volt egy népi mélykultúra, amely a természettel, a földdel, állatokkal, asszonyokkal, gyermekekkel való viszonyt egyáltalán az alul levő munkás közösség minden dolgával-bajával való magatartást foglalta össze. Rengeteg árnyalat volt ebben, részleteiben tájanként, sőt falvanként is változott, de ezek csak színezték a történelmileg kialakult magyar mélykultúrát.

Ennek a két kultúrának a találkozása a 19. században történelmi szükség volt. 48-ban már meg is kezdődött. A nép legjobb fiai, Petőfi, Arany vezérletével egyesíteni akarták a népet a nemzettel, a népkultúrát a nemzeti kultúrával. De mivel a nép egységesítése 49-ben abbamaradt, elmaradt a kultúregység is. A kapitalizálódó 67-es korszaknak nem népi mélykultúra, hanem népi érdekességek, *„népszínművek"* és *„magyar nóták"* kellettek.

A mai írónemzedék megint ezt próbálgatja. Parasztivadékok, vagy középosztályfiak, mindegy, de a legjobbak már a parasztságban látják az egyetlen magyarságot, az egyetlen jellegmegtartó erőt. S ezen az írók már nem a kultúrát akarják egységessé tenni, hanem a népet, hogy szabadon, mai és egységes magyar kultúrát teremthessen. Illetve, hogy szabadon éljen, fejlődjön, mert akkor megteremti a neki megfelelő kultúrát is.

De éppen ezért, nem elég ma már, ha csak a parasztságra gondolunk. Sehol a világon, de különösen itt Európa közepén, nem lehet konzerválni a parasztságot. Hiába erőltetjük a népviseletet és a népszokásokat, hiába gyöngyös bokrétázunk, mert a parasztság kevesbedik, a paraszti arányszám száll lefele s a városi, ipari arányszám emelkedik. Így van ez a „Blut und Boden" Németországában is. Ha pedig így van, akor a paraszti kultúra a folyton szaporodó városi lakósság előtt mindinkább csak „kuriózum", csak mint érdekesség, jó ha nem mint exotikus érdekesség lesz. A parasztrajongás, a külső formák megmentése hát csak kapkodás és ártalmas reakció, ha nem tud más rétegeket meghódítani. Új magyar népi kultúrát kell teremteni, amely korszerű is és magyar is.

Milyen rétegekre lehet számítani a parasztságon kívül? Polgárságra aligha, mert a polgári világnak vége lesz. A polgár átmeneti lény volt, történeti szerepe befejeződött. Nincs más, mint az értelmiség és az ipari munkásság.

A legfiatalabb értelmiségi nemzedék már megtalálta az utat, legalább is következetesen keresi a lehetőségeket ahhoz a fejlett tiszta kultúrához, amely jellegben magyar, tartalmában mai és általános emberi lenne. Ez eddig a zenénél sikerült legjobban, mert ennél a legkevesebb a külső politikai, gazdasági, ízlésbeli, általában az osztályhelyzetükből származó racionális akadály. Legkevésbé sikerült a politikában, mert a magyar parasztságban azért itt-ott mégis van valami ösztönös demokrácia, ami felfelé való bizalmatlanságban nyilvánul s amit az úrnak nevelt értelmiségi ember nem ért meg. Igaz, efölött a paraszt szolga-álarcot használ, de én ismerem azt is, ami az álarc alatt van és ez egy *eleven emberi jogérzék.* Becsületben és méltányosságban nyilvánul ez meg, amit sokan a magyar paraszt úriságának tulajdonítanak. De hát vajjon az északi parasztok ugyanilyen ösztönös demokratizmusát minek tulajdonítsuk akkor? Szintén az úriságnak?

Hiába játszik hát jobboldali radikálizmust, vagy akár forradalminak nevezett ellenforradalmi demagógiát az értelmiség a magyar parasztnak, ez nem pótolhatja a hiányzó közös életszemléletet, a hiányzó közös emberi szolidarítást.

De még ha több sikere volna, az is kevés volna. Mert az értelmiség egymaga hiába próbálja megteremteni a hiányzó mai magyar kultúrát, hiába énekeli a magyar népdalokat, hiába költözik magyar stílusú házakba, s hiába rakja tele a lakását népművészeti csecsebecsével, nem tud új kultúrát teremteni, mert az értelmiség nem közösség s nem is szabad azzá lennie. *Az értelmiség csak a közösség egyes rétegeinek irányító, összekötő, erjesztő tényezője.* Persze, értelmiségről beszélek, nem középosztályról. A mai középosztály csak elfoglalja az igazi értelmiség helyét és meg kell semmisülnie. Ellenben itt van az ipari munkásság, illetve a városi dolgozók óriási és folyton szaporodó tömege. Náluk nélkül nem lehet új magyar kultúrát, új magyar népjelleget formálni.

Igaz, ez az óriási osztály nem egységes, dehát a parasztság sem egységes és nem is volt soha. De mindig volt iránya, mindig volt kultúrmagja. Az ipari munkásságban ma még sok az idegen eredetű ember, de a *parasztság bomlásával és városba tódulásával folyton szaporodik benne a magyar és az idegen eredetűek is ahogy telik az idő, a második-harmadik nemzedékben mind-mind magyarabbak lesznek.*

Ezt az osztályt hát kultúrateremtő és jellegmegtartó erővé kell — *nem tenni, hanem engedni.* Ezidő szerint tagadásban van, mert őt is kitagadták a magyar közösségből. Okait itt nem részletezem, az úgyis bizonyos, hogy egyszerű felhívásokkal és hízelgő szavakkal ezt a tagadást nem lehet megszüntetni. Az ipari munkásság legöntudatosabb rétegei új társadalmat akarnak. Új társadalmat akarnak azok is, akik a nyilasoknál, azok is, akik a szocialistáknál vannak. S valószínű, hogy az új társadalomért való harcban újra egy táborba kerülnek.

Ez a tagadás ma mozgalmakban jelentkezik. E mozgalmak — pártok — kultúrképlete, vagyis a szellem, a forma, a módszer, ahogyan ezek a céljaikat megvalósítani próbálják, nem mindig olyan, hogy a tisztult magyar izlésű embert kielégíthetné. Különösen igaz ez művészeti, irodalmi, általában szellemi közlésformáikra. De ez mellékes. Mert a lényeg az, hogy ha ez a nagy és dinamikus osztály betör a magyar közösség irányító helyére, kultúrateremtő és megtartó szerepe lesz és áthasonítja a most még zavaros idegen kultúrformákat. Áthasonítja. Tagadni nem tagadhatja, vissza nem utasíthatja, mert ez a halála volna. A magyar gyári munkás, a magyar pilóta, a magyar traktorvezető kénytelen átvenni a megfelelő termelési eszközökkel együtt

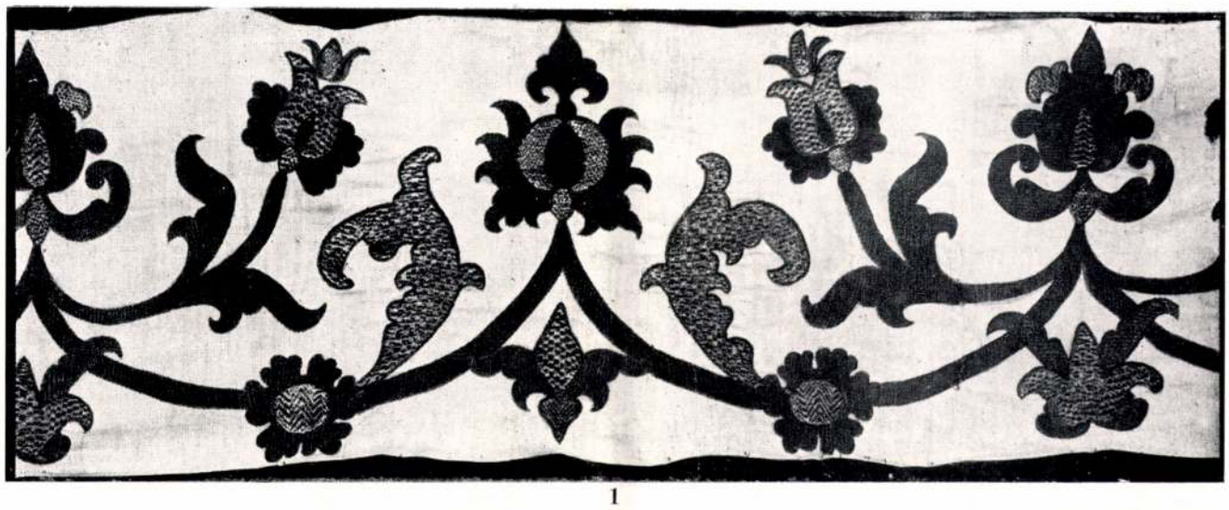

1

2

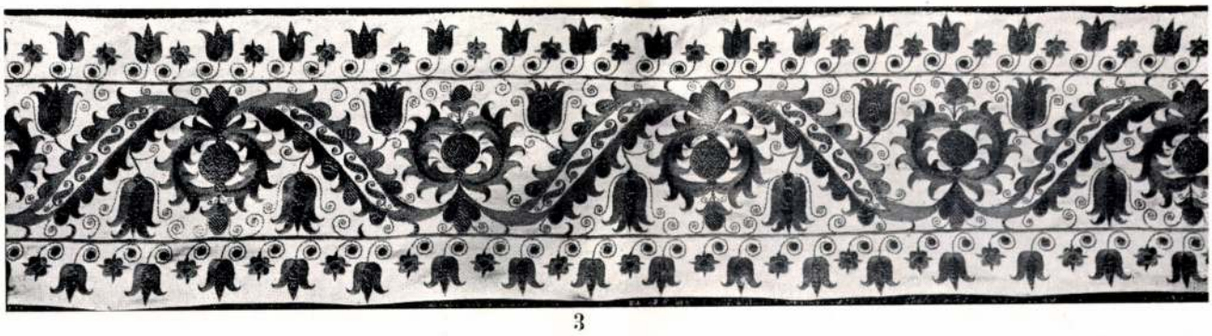

3

4

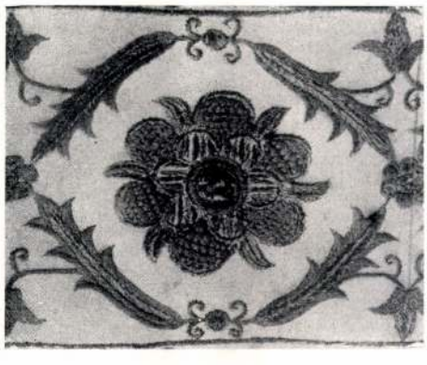

5

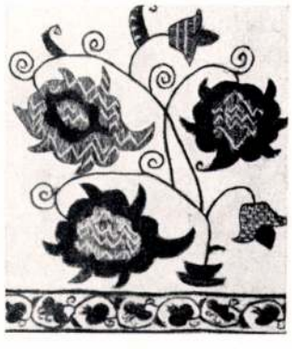

6

XVII—XVIII. SZÁZADI OLASZOS (1, 5), TÖRÖKÖS (2, 4, 6) ÉS SAJÁTOSAN MAGYAR (3) URIHIMZÉSEK.

Damenstickereien aus dem XVII—XVIII. Jahrhundert (1, 5) in italienischer, (2, 4, 6) in türkischer und (3) in typisch ungarischer Art. — Ricami signorili all'italiana (1, 5), alla turca (2, 4, 6) e tipicamente all'ungherese (3) dei secoli XVII—XVIII.

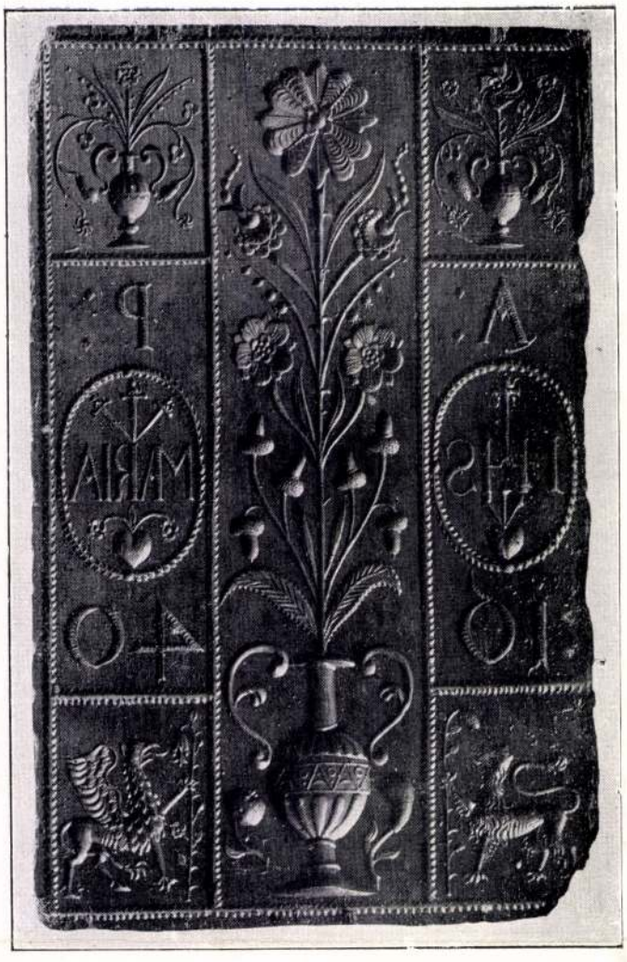

1

2

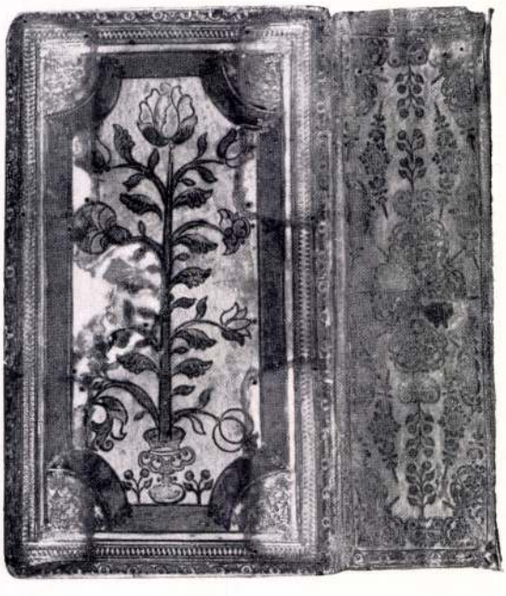

3

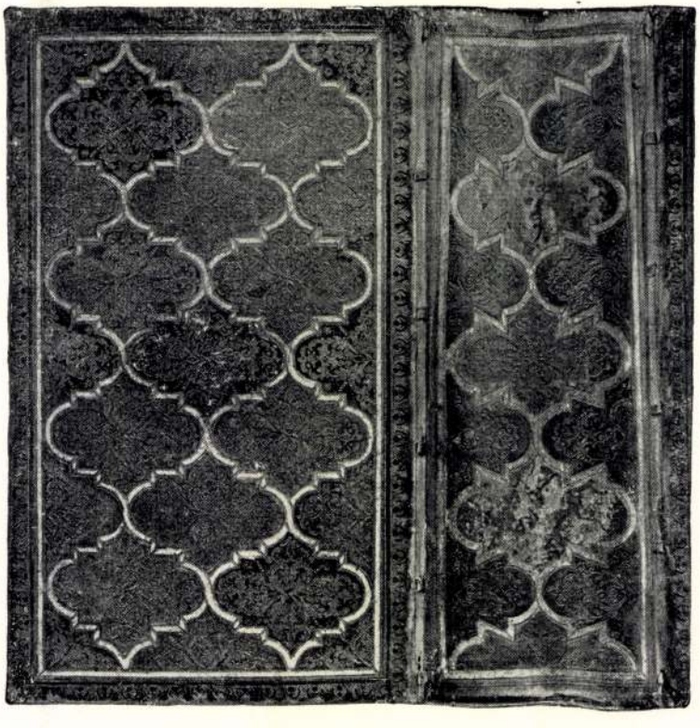

4

XVII—XVIII. SZÁZADI NYUGATI (1, 3) ÉS KELETI (2, 4) TÍPUSÚ MAGYAR BÁBSÜTŐFORMÁK (1—2) ÉS KÖNYVTÁBLÁK (3—4).

Lebkuchenformen (1—2) und Buchdeckel (2—4) aus dem XVII—XVIII. Jahrhundert in westlich (1, 3) und östlich (2, 4) ungarischer Art. — Modelli di panforte (1—2) ungheresi e coperte di libri (3—4) del tipo occidentale (1, 3) e orientale (2, 4).

A MAGYAR FORMAKINCS KÉRDÉSE

„A Magyar Géniusz becézve féltett, egyéni arcát egyre fényesebbnek, tisztábbnak akarjuk látni, hogy ősi forrásból táplálkozó művészerőnk egyformán csillogjon Kelet és Nyugat minden égtája felé" ... mondja a *Szépművészet* első számának beköszöntője. Ezt a célt szolgálja tanulmányunk is, amely a magyar formakincs keletkezésének és mibenlétének ismertetését tűzte céljául.

A jelen összefoglalás mindenekelőtt rá akar mutatni arra, hogy a magyar művészet *sajátosan magyar kifejezésmódja* elsősorban a díszítő művészet kincsestárában jelentkezik átütő erővel, minden más nemzettől lényegében különböző módon. Műtörténettudományunk megtanított arra, hogy a magyar mult képzőművészeti emlékei különböznek ugyan az egyetemes európai műalkotások karakterétől, de ez a különbözés nem egy esetben alig több az ú. n. „couleur locale"-nál.

Nem ilyen volt azonban a helyzet a magyar díszítőművészet gyakorlatában. Az iparművészet már használati alkotásainál fogva elterjedtebb volt. Ez a körülmény maga után vonta úgy a megrendelő, mint a készítő személyében a törzslakosság vezető szerepét. Az ötvösségben maguk a mesterek is csaknem felerészben magyarok, a harcidíszt és a békepompáját kedvelő megrendelő viszont : az ősi magyar nemesség. A díszítőművészet többi ágában pedig a mesterek, a tervezők és a kézművesek számaránya még kedvezőbb. Már a mondottakból is nyilvánvaló, hogy a képzőművészettel szemben — díszítő-, ill. iparművészetünk — különösen a XVII—XVIII. században — a magyar kultúrának csak a népzenéhez hasonlíthatóan sajátosan magyar terméke.

A magyar formakincs kérdésének megvilágítása gyakorlati aktualitással is bír. A mai magyar szellemi életben sokszor hangoztatott „magyaros", „népies" stb. elvek és mozgalmak számára ugyanis történeti igazságon alapuló útmutatást kívánunk adni ezen összefoglalás eredményeivel. A népszerű Malonyay-szemléleten túl művészetünknek történeti tényekből született mélységes gyökereihez kell visszaásnunk, amelyeknek feltárása és ismerete nélkül ezen fogalmaknak szóban, írásban vagy műgyakorlatban adódó használata — multunk szellemi örökségével szembeni kontárkodásnak minősül.

Végül is mi tehát a magyar formakincs? Mi az, amit a tudomány mai álláspontjából és az emlékek vizsgálatából leszűrt tapasztalati megismerés alapján a magyar formakincs kérdéséről mondhatunk?

Már a mult század kutatóit és tudósait is élénken foglalkoztatta az a kérdés, hogy művészetünkben — főképen díszítőművészetünkben — találunk-e olyan sajátosságokat, amelyek azt megkülönböztetik más népek művészetétől.

E tudósok közül megemlítjük Pasteiner Gyulát, Hampel Józsefet, Szendrei Jánost és Huszka Józsefet.

Közöttük voltak olyan sötétenlátó felfogásúak, akik művészetünkben semmi egyéni szépet és nemeset sem tudtak találni, sőt úgy vélték, hogy nálunk az idegenből átplántált díszítőelemeket inkább elrontották, mint fejlesztették. Viszont találkozunk olyan ellenkező irányban túlzó szemlélettel is, amely szerint díszítőelemeink legtöbbje magyar, sőt ősmagyar, még Keletről, az őshazából magunkkal hozott forrásból származik. A két felfogás között van egy középút, amely elismeri az idegen forrásokat is és a magyar érdemeket is.

Az a tény, hogy vita tárgyát képezhette ez a kérdés, örvendetes jelenség, amely egyúttal azt mutatja, hogy már a mult században is felfedeztek olyan sajátosságokat díszítőművészetünkben, amelyek eredete fölött legalább vitázni lehetett. Ez a polemizálás a magyar műtörténeti tudománynak hasznára vált, mivel a vitázók egyre több, általuk újonnan felkutatott, tárgyi bizonyítékkal igyekeztek a maguk álláspontját igazolni és ezáltal egyre gazdagították tárgyi emlékeink sorát. De a végleges igazságot a históriai tények és az emlékanyag összevetéséből nyerjük.

A történelem folyamán Magyarország volt a *nyugati* műveltség *legkeletibb* bástyája. *Nyugattól* átvettük a kereszténységet és ezzel párhuzamosan a nyugati kultúrát, amelyet századokon keresztül eredményesen védelmeztünk a *keleti* ellenséggel — a törökkel — szemben. Ez az állandó, élénk, hol barátságos, hol ellenséges érintkezés nyugattal és kelettel jellemzője a magyarság életének a XVI. századtól kezdve és egyúttal fontos hatást gyakorol díszítőművészetünk kialakulására.

A nyugattal való állandó kapcsolatot elősegítette a közös kultúra, a nyugati egyetemeket látogató magyarok, a céhbeli iparosok kötelező vándorútja, amely leggyakrabban Németországba vezetett. A nagyszámban behozott selymek, bársonyok és egyéb luxuscikkek pedig itáliai eredetűek. Fontosak a XVI—XVII. század ötvös-, hímzés- és csipkemintakönyvei, melyek az olaszoktól, vagy a németektől kerülhettek hozzánk. Így a Nyugat állandóan új és friss hatóerőt gyakorolt művészetünkre.

A kelettel való érintkezés egyik tényezője a hadviselés volt. A török foglyok között akadtak ügyes mesteremberek — ötvösök, fegyvermesterek — akiknek tudása a magyarság számára kamatozott. A törökök

Szépművészet
1941. 6. szám

diplomáciai tárgyalásait rendesen nagy ajándékozás előzte meg, melynek egyik módja a kaftánküldés volt. Bőkezűségükben egy-egy magyar urat 8—10 kaftánnal is megleptek. Bizonyára ez a szokás is hatással lehetett a magyar úri viselet kialakulására. Főuraink keleti szabású díszruhát viseltek éppen úgy Erdélyben, mint a bécsi udvar körében. A pompás bársonyok, brokátok, melyekből a díszes menték és dolmányok készültek, hol nyugati, hol meg keleti készítmények, a hozzájuk tartozó boglárok, gombok eredete is így változik.

A törökök hímzőtechnikáját — a „török varrás"-t is elsajátították a háremek hímzőitől. Nyilván örömmel alkalmaztak a magyar udvarházakban török hímzőket is. Szívesen használták hímzőalapul a „patyolat", e lehelletfínom lenanyag mellett a hasonlóan vékony török csalánvásznat is.

Levéltáraink megőrizték az erdélyi határvárosok (Brassó, Szeben) kelettel folytatott élénk kereskedelmének értékes adatait. A behozott áruk között legtöbb a szőnyeg, de vannak fegyverek, brokátok és hímzések is. Ezekkel a cikkekkel nemcsak Erdélyt látták el, hanem ajándékozás, vagy vásárlás útján az egész országban elterjesztették azokat. A szőnyeget különösen megbecsülték: a legértékesebb ajándék volt. Ezek a szőnyegek — mint a magyar otthonok nélkülözhetetlen díszei — szintén értékes forrásai formakincsünk egyik-másik alakzatának.

Amikor a magyar formakincs elemeit szeretnők bemutatni, a XVII—XVIII. század emlékeit tesszük vizsgálatunk tárgyává, egyrészt, azért mivel ez a kor a leggazdagabb tárgyi emlékekben, másrészt pedig azért, mert földrajzi helyzetünk következtében Nyugat és Kelet közé élő bástyaként ékelődtünk s e helyzet ekkor érezteti művészetünkben a leghatározottabban termékenyítő hatását.

A hozzánk került keleti és nyugati elemek átalakultak, keveredtek, így keletkezett belőlük a XVII—XVIII. század formakincse: *a keleti származású, nyugati műveltségű magyarság művészi lelkületének kifejezője.*

Díszítőelemeink nyugati forrásai az olasz és a német reneszánsz motívumai: az akantusz, a rozetta és a palmetta. Közvetlen keleti forrásból származik a tulipán, a szegfű és a keleten még ma is nagyon népszerű, körteidomú fűrészes szegélyű levél, vagy virágdísz. Találunk formakincsünkben olyan keleti elemeket, melyek az olasz művészetbe felszívódva, nem egyenesen keletről, hanem kerülővel és átértékelve nyugatról származnak. Ilyen a keleti szőnyegekről jól ismert, ú. n. „csürlő"-idom (alapformája rombusz, amelynek oldalai sokszor hajlítottak vagy megtörtek) és a belőle szerkesztett rácsmustra. A XVI. századbeli olasz brokátokon és bársonyokon gyakori ez a keleti rajz, mely könyvkötéseink és kályhacsempéink egyes díszítményeire volt nagy hatással. Itt kell megemlítenünk, mert ugyancsak olasz közvetítéssel kaptuk, a népszerű gránátalmát, ezt a keleti származású, szimbolikus jelentőségű, ősi díszítőelemet, amely hosszú századokon át a leggyakoribb, legismertebb motívum keleten és nyugaton egyaránt.

Az itt felsorolt díszítőelemek változatos átformálásából és alkalmazásából alakul ki a sajátos magyar formakincs, melynek leggazdagabb anyagát e kor művészi emlékei közül az úri hímzések szolgáltatják. Megtaláljuk rajtuk a díszítmények legszélesebb hangszerelésű variánsait úgy a formák sokféleségében, mint az elrendezés találékonyságában; a virágszálak, csokrok, virágtövek és lendületes indadíszek elhelyezésének változatosságában.

Az Iparművészeti Tár gyüjteményéből kiemeljük egy pirosselyem- és aranyfonállal hímzett lepedőszél gránátalmás és palmettás, olaszos akantuszindáját. Egy 1633-ból való miseruhán a keleti elemekből: szegfű, tulipán, gránátalma és egyéb díszítményekből felépített olasz pilasztert, mely egyúttal klasszikus példája annak, hogy milyen egyéni, új díszítőstílus keletkezett e különböző származású elemekből. A fűrészes szegélyű körteidom és a gránátalmás indadísz változatos alkalmazását is figyelemmel kísérhetjük az Iparművészeti Tár úrihímzésein.

Megvizsgálva XVII—XVIII. századbeli hímzéseink díszítményeit, arra az eredményre jutunk, hogy formakincsünkben sem bonyolult rajzú, sem zsúfolt elrendezésű díszítményeket nem találunk. Nagyon jellemző a vékony, hajlékony, kecses vonalvezetés, a díszítmény értelmes, arányos elosztása és a színezés választékossága. A színezés gyakran arany- vagy ezüstszál és három-négy vidám szín összhangja, de éppen ilyen közkedvelt az egyszínű vörös, zöld, esetleg kék, arannyal, ezüsttel élénkítve.

Úrihímzéseink itt felsorolt értékeit ma is megtaláljuk ezek folytatásában, a népi hímzésekben. Ott, ahol a természetes fejlődést nem bolygatja meg külső, káros behatás, ma is így van: a díszítés rajza világos, értelmes, elosztása arányos, színei egyszerűek. Ahol azonban a város felfedezte és divatba hozta a nép művészetét, ott olyan szomorú eredményeket találunk, mint például a matyóművészet elfajulása, vagy a kalotaszegi írásos hímzések régi, szép rajzai helyébe lépő túlzsúfolt, értelmetlen díszítés.

Úrihímzéseinken bemutatott, különböző származású díszítőelemek pazar játékából alakult magyar formakincset egyéb emlékeinken nem tudjuk olyan gazdagságban felsorakoztatni. De fajánszedényeink, kályhacsempéink, könyvkötéseink, festett famennyezeteink vagy bábsütőmintáink között is megtaláljuk ezt a kort jellemző keleti és nyugati befolyást. Így mennye-

zetdíszítéseinken a sokféle növényi elem között több a nyugati akantusz, mint a keleti virágdísz, — fajánszedényeink tulipános rajzai is közelebb állnak a XVII. század nyugati ornamentikájához. Bábsütőink között van olasz vázás virágcsokor, de a nevezetes keleti körteidom is előfordul.

Nemcsak hímzéseink, de e kor többi műtárgyai díszítésében is mindig ugyanaz a szempont érvényesül: az értelmes, mértéktartó, a tárgy használhatóságának rovására nem menő dekoráció. A nyugatról kapott bonyolult vonalrendszer magyar földön józan egyszerűséggé lesz. A mindent elborító, szertelen arany és ezüst keleti hímzésdísz nálunk csak mérsékelt alkalmazásban jelenik meg.

Nagy érdem ez és egyedülálló jelenség a XVII. század barokk-művészetének mértéket mindinkább ismerni nem akaró díszítő szenvedélye közepette.

A magyar díszítőművészet mult században felvetett kérdésével az azóta eltelt hosszú évtizedek alatt tudományos módszerekkel senki sem foglalkozott. Úgy érezzük azonban, hogy ma — a nemzeti gondolat uralmának korában — időszerű rámutatni a magyar díszítőművészet értékeire és felsorakoztatva bemutatni annak pompás emlékeit.

Ezt a célt kívánja szolgálni az Iparművészeti Tár újonnan átrendezett „magyar-terme", ahol a külföldi és hazai látogatók összegyüjtve találják a legkülönfélébb műtárgyakon (hímzések, csipkék, ötvöstárgyak, könyvkötések, üvegek, ónok, fajánszok, kályhacsempék, bútorok, festett mennyezetek) a magyar formakincset alkotó, díszítőelemeket.

E teremnek rendezése — amely a fönt elmondottak szigorú figyelemmel tartásával készült — világosan beszéli el, mit és honnan kapott a magyarság díszítőművészete. De meggyőz arról is, hogy e javakat kelettől és nyugattól mégis merőben eltérő módon használta fel: egyéni stílust alkotott belőle.

CSERNYÁNSZKY MÁRIA.

A *Szépművészet* feladatának tartja ennek a fontos kérdésnek minél alaposabb megvitatását, éppen ezért szívesen venné, ha kutatóink más nézőpontból is hozzászólnának a Csernyánszky Mária cikkében felvetett problémához.

A KÖZÉPKORI SZICILIA MŰVÉSZI KULTURÁJA

Egy-egy történeti táj földrajzi elhelyezkedése gyakran megmagyarázza az illető táj történeti sorsát is. Szicilia geológiailag Európához tartozik, elhelyezkedésénél fogva híd Európa és Afrika között. Már az ókorban területén ütközött össze Európa és Afrika: indogermán görögök és szemita punok. A nagy küzdelem évszázadokig tartott, egészen addig a pillanatig, amíg kelet és nyugat nagy küzdelmébe bele nem szólt az észak, az ókor legnagyobb szervező hatalma: a római birodalom. S a nagy küzdelem évszázadokra eldőlt: Szicilia földjén a rómaiság vetette meg a lábát.

A nagy színjáték ezer év mulva megismétlődött. A bizánci görögség, a kelet-római birodalom, a VI. századtól a IX. század derekáig kezében tartotta az egész szigetet. Ekkor azonban a fiatal arab hatalom — tehát megint egy szemita elem — vetette ki a hálóját Sziciliára és hatvan évig tartó nagy küzdelemben kiszorította Bizáncot a szigetről.

Az arabok a XI. század második feléig Szicilia urai voltak ugyan, ám a görögség népi és kultúrai szempontból a szigetet nem ürítette ki — s ettől az időtől kezdve a sziciliai kultúrának, tehát a sziciliai művészetnek is két aspektusa, két dialektusa van, amely egymás mellett, vagy egymás alatt, mint két egymás által lényegében nem érintett vonal, éli független életét.

Gyökerében mind a kettő — bármilyen különböző is legyen az az életforma, amelynek keretében elhelyezkedik — a hellenisztikus kultúrából táplálkozik. A nagy klasszikus hagyomány a római birodalom területén a III. századtól kezdve nagy átalakuláson megy keresztül. A természethez közelálló antik világszemlélet lassanként kihúzódik a művészi formákból, úgyhogy azokban a birodalom utolsó századaiban egy igen sajátságos, abstraháló tendencia észlelhető. Az új keresztény vallásos gondolkozás, a kultúrának és elsősorban a művészetnek hieratikus felfogása megszünteti a régi kapcsolatot ember és természet között. A művészet a vallás megértetésének segédeszközévé válik és mint ilyennek meg kell elégednie azzal, hogy az ember helyett az ember fogalmának sommás jelzését ábrázolja. Kibontakozik Bizánc művészete, a mozgékony, valóságos

élettől távoli, frontálisan ábrázolt szentek világa. Ez a művészet hamarosan megtalálja a maga jellemző technikáját is: a mozaikot.

Ennek a nagy antik hagyatéknak egy másik ága már sokkal előbb levált a hellenisztikus kultúrtömb egészéről, mielőtt a klasszikus formák fenti átalakulása megindult volna. Ez a hellenisztikus hatás Arábia és Észak-Afrika nomád vagy félnomád törzseit érte. A hellenisztikus hagyaték itt is, mint a déloroszországi steppék világában, olyan jellegű átalakuláson ment át, hogy motivumkincse a helyi életformához alkalmazkodott. A hellenisztikus palmetta — hogy egy példát mondjunk — olyan arab tárgyak díszítésére szolgál, amelyek az arab életformára jellemzőek. Nem nehéz azonban belátni, hogy az egész arab formakincs úgy, ahogy van, hellenisztikus gyökerű. Az arab művészi kultúra lényegében egy pusztai hellenizmus.

Ez a megállapítás az arab kultúra más területeire is kiterjeszthető. A korai középkorban egyedül az arab tudomány érti meg teljes egészében a görög tudományt. Aristoteles és görög természettudomány nélkül nehéz volna elképzelni az arab természettudományt és matematikát.

Természetesen az arabság és mindenekelőtt az Izlám a maga vallási céljainak megfelelően az idők folyamán egyre jobban elkülönödő formanyelvet alakított ki. Áll ez elsősorban az építészetre. A palermói San Giovanni degli Eremiti, amely Szicilia egyetlen napjainkig fönnmaradt arab moscheaja, világosan mutatja ezeket az idegen — mondjuk így — afrikai formákat. Csak a legfőbb jellemző elemet kívánjuk megemlíteni: a csaknem ablaktalan, kubikus formát, s az egymás után következő, tehát hoszanti elrendezésű teret fedő, őt kis vörösre festett kupolát.

A XI. században tehát a bizánci mozaik és az arab művészet egymás mellett éltek a szigeten, egymásról jóformán tudomást sem véve.

A mozlim hercegecskék torzsalkodása 1061-ben beszólította a szigetre a hatalmas dél-itáliai normann grófokat, Rogériust s a testvérét, Róbertet, akit a kortársak Guiscardnak, ravasznak neveztek. 1072-ben öthónapi ostrom után a normann grófok elfoglalták Palermót és 1091-ben befejezték az egész sziget meghódítását.

Kelet és Nyugat háborújában a sziget birtokáért tehát újra az északi hatalom szólt bele s a normannok hatása folytán a sziget újra visszatért a latinitáshoz, amelynek körében mind a mai napig meg is maradt.

Egy pillantást kell vetnünk a sziciliai normannokra, hogy megérthessük szerepüket Sziciliában.

A magas észak a népvándorlás első százada óta harcos germán törzseket küld le Európába, amelyek a pontusi gót birodalom óta a legkülönbözőbb helyeken alakítják meg többnyire arianus keresztény országaikat. Kultúrformáik igen nagy része a pontusi szkita-hun kultúrformákból származik, amelyek a Visztula és a Sarkel-Aldeigjuborg kereskedelmi utakon jutván északra, megtermékenyítik a germán szellemet. Az állatstílus, amely megint csak az elő-ázsiai hellenisztikus kultúrkörből indul el, a magas északon fantasztikus stílusváltozatokat él át, míg végső származékai az ír miniaturába csapódnak le. Az állatstílus útjának jelzésével máris igen nagy távlatot nyitottunk meg, körülbelül a fordítottját annak a pályának, amelyet maguk a népek jártak, akik nem délről törekedtek észak felé, hanem gyors fekete hajóikon, melyeken vörös vitorlák lobogtak s a hajó orrán aranyszínűre festett sárkányok mutattak előre, északról járták be Európa partjait, vagy pedig a nagy folyók segítségével magukat a belső kontinentális területeket is. A népvándorlás utolsó hulláma, a normann expanzió kora ez, a VII. századot követő időkben.

A mi számunkra legnevezetesebb a normann expanzió már másodlagos korszaka. A XI. században egy Rajnulf nevű normandiai vezér hajói megjelentek a Földközi-tenger napfényes vizein. Mikor 1016-ban a normannok Salerno elé érkeztek, éppen az arabok ostromolták a várat. A normannok elűzték az arabokat. Ez az első gesztusuk olasz földön későbbi szerepük előképévé vált. 1030-ban a nápolyi herceg már egy kis grófságot engedett át nekik és nemsokára megkapták a császártól Aversa grófságát is. 1053-ban a pápa hűbéresei lettek. 1061-ben megkezdték Szicilia elfoglalását.

A sziciliai normannok már csak nagyon kis mértékben nevezhetők germánoknak. Anyanyelvük a francia volt, művészi formáik a koraközépkori nagy művészet óceáni — angol-normann — körébe tartoznak. Innen hozták magukkal a normann dómok jellemző harangtornyát, az angliai keeptower-nak oly közeli rokonát. Az a sajátságos sem románnak, sem gótikusnak nem nevezhető stílus, amelyben a sziciliai nagy normann dómok — így elsősorban a palermói és a cefalùi — épültek, elsősorban az angol gótikára emlékeztet. A cefalùi dóm építésével kapcsolatban — amelynek hatalmas várszerű teste annyira szokatlan itt, a mély délen, tudunk arról, hogy itt — északi mesterek is dolgoztak, ami alatt elsősorban francia mestereket kell érteni. Ugyanebbe a körbe tartozó jelenség az a sokrétű kapcsolat is, amelyet a normann királyság francia tudósokkal, truverekkel és trubadurokkal tart fenn. A palermói udvar nyelve is elsősorban a francia, de mindamellett a francia hatást Sziciliában még sem lehet olyan mélynek tekinteni, amilyen az például a normannok Angliájában volt.

Ennek oka pedig elsősorban nem a földrajzi távolság, hanem az a sajátságos helyzet volt, amit

KAZINCZY FERENC ÉS A NEMZETI MŰVÉSZET GONDOLATA

A magyar renaissance-műveltség sokatígérő virágbafakadását csakhamar tönkretette a török veszedelem pusztító jégesője. A XVI. és XVII. század viharai nemzeti létünket állandóan megsemmisítéssel fenyegették. Az emberek igényei a minimumra csökkentek. Vagyonuk és életük állandóan halálos veszedelemben forgott. Nem lehet csodálkozni, ha a műveltségi viszonyok a középkori folytonos fejlődés után az újkor küszöbén mélyen aláhanyatlottak. Ki foglalkozik tudománnyal, művészettel akkor, mikor soha nem tudja, hogy melyik percben gyujtják fel feje fölött a házat s verik őt magát keserű rabbilincsbe? Igaz, nem hamvadt ki Magyarországban az európai kultúra tüze még a pusztulás torkában sem. Mindig akadtak művelt és korukkal haladni tudó emberek, kik saját hatáskörükben sokszor bámulatos eredményeket értek el, kik nemcsak szóval, de tettel is hathatósan támogatták a műveltség minden ágát. De ezek a jelenségek elszigeteltek s csak ott találunk nyomaira, ahol egy-egy időszakban úgy, ahogy helyreálltak a tudomány és művészet békés feltételei. Így például a XVII. század első felében Erdély, a Felvidék és Dunántúl egyes vidékein találkozunk számottevőbb művészi és kultúrális eredményekkel. Ezek az eredmények azonban még ugyane században jórészt megsemmisültek a török hadjáratok és a bécsi udvar ama nagyon is tudatos és sikeres törekvése következtében, mellyel elérte azt, hogy a magyar műkincsek legértékesebb és legnagyobb része a császári gyüjteményekbe nyomtalanul beleolvadt. A török kiűzetése és Rákóczi Ferenc szabadságharcának leveretése után a XVIII. század viszonylag békés korszaka köszöntött be. Kétségtelen, hogy ez a pihenés általában a kimerültség tüneteit mutatja. A nemzet teste halálosan fáradt volt, szelleme azonban megérezte a rég óhajtott szabadabb világot és a magasba lendült. Az elpusztult országrészekben új templomok és kastélyok emelkedtek, megkezdődött a városok művészi képének kialakulása, számottevő műgyüjtemények és könyvtárak körvonalai bontakoztak ki s a művelődés lehetőségei tetemesen megnövekedtek. Mégis jobbára csak az előkelők és papok körében terjedt el az a kultúrális igény, amely már nem elégszik meg a mindennapi kenyérrel, hanem magasabb eszmék iránt is fogékony. De ezek sem érezték szükségét annak, hogy tudásukat és műveltségüket legalább is igyekezzenek nemzeti közkinccsé tenni. A magasabb műveltségűek aránylag kis csoportját mély társadalmi és szellemi szakadék választotta el a magyarság tömegétől, melyhez a jobbágyság mellett szinte a polgárság és köznemesség egészét is hozzászámithatjuk. Ezt az ásító mélységet át kell hidalnunk.

Sokáig, még a két véres évszázad után is majdnem száz évig kellett várni, míg fellépett az a férfiú, aki egész életét a magyar műveltségnek szentelte. Kazinczy Ferenc még a XVIII. század szülöttje, da tevékenységének virágkora a nyolcszázas évek első három évtizedére esik. Nyelvújítása és irodalmi jelentősége közismert. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy csak ezeken a tereken nyilvánul meg nagysága. Bámulatosan mozgékony, sokoldalú szelleme nemcsak részletek iránt érdeklődött, hanem elsősorban a műveltség egésze ragadta meg. S ebbe a tudományok, a nyelv és az irodalom mellett szervesen beletartozik a művészet világa is. Ő azonban már nem tartja a műveltség egészét egyes kiváltságosak egyéni tulajdonának, hanem annak minden ágát a nemzet törzsébe akarja beleoltani. Így bontakozik ki az ő agyában a nemzeti nyelv, tudomány és irodalom mellett a nemzeti művészet magasztos gondolata is. Kétségtelen, hogy legfontosabb és legszebb eredményeit a nyelv és a magyar irodalom fejlesztésében érte el. De e téren már bizonyos előzményekre támaszkodhatott. A nemzeti művészet és művészi ízlés eszméjének azonban ő volt első megtestesítője és érceshangú hirdetője. A Nemzeti Múzeum megalapítójának: Széchenyi Ferenc grófnak szelleme él Kazinczyban, de nagy lelki gazdagságát nem zárja magába, hanem a magyarság közös kincsévé akarja tenni. Ő az első, aki tudatosan törekszik arra, hogy az országban széles körökben ébresszen érdeklődést a művészet iránt. A kezdet nehézségei nem hozhatták meg azokat az eredményeket e téren, melyeket a műveltség más, jobban előkészített ágaiban elért. Mégis kétségtelen, hogy ugyanaz a lelkes tűz, mellyel a magyar nyelv és irodalom számára új utakat tört, ugyanazzal a fénnyel és hévvel lobogott a művészettel kapcsolatos törekvéseiben. Lelke minden szépség iránt csodálatos fogékonysággal volt megáldva. Ezért szellemi arculatának egyik igen fontos, de eddig jórészt árnyékban lévő vonására világít rá az a bensőséges kapcsolat, mely közte és a művészet közt fennállt. Művei és kiterjedt levelezése adják kezünkbe ennek megismeréséhez a vezérfonalat.

Kazinczy lelkében bámulatos érzékenységgel fejlődött ki a művészi érzék és érdeklődés. Erről maga is

Szépművészet 1941.

sokszor tanuságot tesz. Mikor egyszer egy kassai prédikátor házába belépve azonnal az ott található, Bause által metszett arcképek kötik le figyelmét, így mentegeti magát: „Nem a házigazdát nézni, hanem amit nála lelünk, nagy vétek a nevelés ellen; de mint kívánhatni azt a könyv és kép szeretőjétől, hogy elég ereje legyen e két kedves szenvedelmének ellentállni?" (Pályám Emlékezete. 50 l.) Íme maga állítja irodalmi és művészi érdeklődését egy és ugyanazon fokra. Műtárgyakat mindig nagy szeretettel és élvezettel szemlél. Ahányszor Bécsben jár, mindannyiszor hűségesen ellátogat az ottani gyüjteményekbe. Különösen a Belvedere olasz és németalföldi festményeit kedveli és szinte sugárzik az örömtől, mikor Eugénia kislánya felismeri azokat a képeket, melyeknek másolatai az ő lakását díszítették. (2943. lev.) Máskor a bécsi képzőművészeti akadémia könyvtárában átlapozza a Musée du Napoléon remekeit ábrázoló metszeteket. Ezzel kapcsolatban írja barátjának, Rumy Károlynak: „Erről az élvezetről inkább semmit sem mondok, mint csak valami keveset." (2922. lev.) De a hazai műkincsek talán még jobban érdekelték, hiszen azokat közelebb érezte magához. Kassán Kászonyi Dániel képgyüjteményét tekintette meg. „Kászonyi valóban látta — írja Kazinczy Dessewffy József grófnak —, hogy értem, mit lehet és kell becsülni az effélékben." (3744. lev.) Döbrentei Gábort részletesen tudósítja Balkay Pál egri festőnek a bécsi Belvederében készült másolatairól. Erdélyi útja alkalmával Nagyszebenben élénk figyelemmel merül el a Bruckenthal-gyüjtemény gazdag és értékes festményanyagában. XI. erdélyi levelében részletesen leírja az egyes műtárgyakról s a gyüjtemény egészéről alkotott véleményét. Művészi ítélőképességének dicséretére válik, hogy mer határozott, bár nem egészen helyén való kritikát gyakorolni. Ugyanakkor, midőn magasztalva beszél egyes olasz és flamand alkotásokról, nem tagadja le, hogy a sok jó darab mellett sok a középszerű és rossz. Ő is megerősíti Choiseul-Gouffier francia követ ítéletét, aki szellemesen jegyezte meg a képtárról, hogy igen csinos kis gyüjteményt lehetne alakítani abból a sokmindenből, ami a palotában fel van halmozva. Találó, de mindenesetre túlságosan szigorú kritika. Kazinczy tárgyismeretére jellemzően vet világot az a jelenet, amit ő maga ír le. Egy napon Döbrentei Gáborral és Roth képtári őrrel szemlélik a festményeket. „Döbrentei egy vásznan tollas állatokat láta meg, s csodálá a festő ügyességét és elfáradhatatlan gondjait a tollakon. Tudni akará a művész nevét. Roth úr megbotlott a katalógusban, s itt oly nevet olvasa fel, mely ide éppen nem illett. Elfelejtve magamat megszólalék, hogy az nem lehet az, az olasz iskola nagyja nem adta magát kakas és tyúk festésére, én a darabot Hondekoeterének nézem. Roth úr megsejté tévedését s a másik katalógus valóban Hondekoetert nevezé. Barátaim álmélkodását nevelte az, hogy midőn egy más érthetetlen darabot néztek s Döbrentei ismét tudni akarta a művész nevét, én azt Breugelnek mondottam." (XI. edélyi lev.) Műértését még Artaria híres bécsi műkereskedő is megcsodálta, mikor nála festmények rézmetszetű ábrázolásait kiválogatta.

Magyarországon máshol sem mulasztja el utazásai alatt a műtárgyak megtekintését. Leírja a pápai plébánia-templomot s művészi felszerelését. Egerben a Lyceumot nézi meg s dícséri Kracker freskóját. Pannonhalmán is gyönyörködik a bencés főapátság gazdag műkincseiben. Sokszor fordul meg Kassán is. Pályám Emlékezete c. művében írja: „Elsétálván egykor a franciskánusok temploma előtt, vádolám magam, hogy annyi esztendőt töltvén el Kassán, soha ott nem voltam, s kedvem jöve bemenni, hogy architecturáját s képeit lássam." (133. l.) Kazinczy tehát szinte szemrehányást tesz magának, hogy egy műemlék mellett oly hosszú időn át közömbösen haladt el. Milyen sokan tanulhatnának még ma is tőle.

Hogy művészi érzéke mennyire fínom volt, azt egy zenei élménye világítja meg legtisztábban. Bécsben Mozart zenéjét hallgatta egyszer. Maga a mester vezette a zenekart. Kazinczy lelkesen írja: „De az oly annyira nem testi örömök felől, mint amiket a muzsika ad, nem szabad szólani: Hol az a szó, mely azt fesse? S ez a mennyei gyönyör egy más érzékre ható gyönyört juttat emlékezetembe. Dornbachba menvén ki, amint a bokrok előtt elmenék, egy ismeretlen illat csapa meg. Nem láték semmit, ahonnan az jöhete. Szaglásom elvezete a keresett helyre. Meglopám a kertet, hogy a városban végére járhassak, a nem ismert szerény plánta, mely nevet visel. Rezéda vala, nálunk ismeretlen akkor még." (Pályám Emlékezete. 87 l.) Így jellemzi Kazinczy Mozart muzsikájának hangulatát a rezeda üde, légies illatával.

Kortársai is elismerik és tisztelik műértését. Balkay Pál egri festő kéri, hogy mondjon véleményt a Tudományos Gyüjteményben megjelent, festészetről szóló cikkéről. Cserey Farkas, Kazinczy hű barátja egy alkalommal miniatür-képét festeti meg Ehrlacher fiatal festővel, akit így biztat: „Jól csinálja meg, mert legjobb barátomnak, a Mesterség és jó ízlés ismerőjének, Kazinczy Ferencnek festetem magamot." Mire az így válaszol: „Uram, csak ezen név Kazinczy is elég arra, hogy ecsetem elevenedgyen jól kifejezni asztot, a mit tudok." (1072. lev.)

A nagy agitátor azonban nemcsak szavakkal buzdított, művészetszeretete tettekben is testet öltött. Amennyire szerény anyagi helyzete megengedi, megrendelésekkel is serkenti korának művészeit. Élete végén ő maga sorol fel 33 képet, rajzot, mellszobrot,

melyet róla különböző művészek készítettek, többek közt Ferenczy István is, kit a „nemzet örök dicsőségének" nevez. Kazinczy őbenne látja a nemzeti művészet egyik nagy megindítóját s igen gyakran halmozza el dícséretekkel a művészt s műveit egyaránt. Műtermében is jár s mindent megnéz, amint ez Guzmics Izidorhoz intézett leveléből kitűnik. Arcképek mellett gyakran ad megbízást kedvelt képei másolatainak megfestésére is. Így készíti el számára Balkay Fáy János gyüjteménye büszkeségének másolatát: Gaudenzio Ferrari: Krisztus születését. Természetes, hogy a „Szép Mesterségnek" ilyen rajongó szerelmese saját házát is igyekezett műtárgyakkal díszíteni, hogy otthon is gyönyörködhessék az általa annyira csodált alkotásokban. Innen magyarázható gyűjtő szenvedélye. Mivel nem igen tellett arra, hogy eredeti műtárgyakat vehessen, másolatokat és főleg metszeteket vásárolt. Ez utóbbiakat nagyon kedvelte s egész tekintélyes gyüjteményt állított belőlük össze. Mindamellett nem ez a gyüjtemény biztosít számára a magyar műgyüjtés történetében kiváltságos helyet, hanem az azóta is példátlan és lelkes tevékenység, amellyel más művelt és tehetősebb embereket rávett a művészet anyagi és erkölcsi támogatására. Nem állt meg ott, ahol az ő pénzbeli lehetőségei felmondták a szolgálatot, hanem terveit olyanok által valósította meg, akik műveltségük és anyagi helyzetük folytán megértették és értékelték az ő iniciativáját. Valóban a művészet terén sehol sem ért el olyan kézzelfogható eredményeket, mint éppen a műgyüjtésben. Egész kis műgyüjtői kör kristályosodott ki körülötte, melynek tagjait az ő lángoló szelleme hatotta át. Fáy János, Cserey Farkas, a Ráday grófok, Teleki Sámuel gróf, Jankovich Miklós, Kászonyi Dániel, Ferenczy István, Csáky Manó gróf mind szoros kapcsolatban álltak Kazinczyval. A velük való levelezés tisztán világítja meg azokat a szálakat, melyek e művészetpártoló férfiak mindegyikét Kazinczyval összekötötték. Belőle, mint központból áradt ki az a lelkesedés, amely fényével egy egységbe foglalta össze e férfiak műgyüjtői tevékenységét. Hogy Kazinczy szerepe milyen döntő fontosságú volt e szempontból, éppen e baráti kör egyikének, Fáy János gyüjteményének kialakulásával kapcsolatban tűnik ki leginkább.

Fáy János debreceni tanácsos, majd polgármester, mint Klimó György pécsi püspök unokaöccse, nagybátyjától nevezetes pénzgyüjteményt kapott. Ő azonban, úgy látszik, nem annyira a régészet, mint inkább a festészet iránt érdeklődött. Túl akart adni az érmeken, hogy azok árán festményeket szerezhessen. Ezt a nagy körültekintést és művészi felkészültséget igénylő feladatot a Bécsbé utazó Kazinczyra bízta, aki leveleiben fordulatos elevenséggel beszéli el, miként tett eleget Fáy kérésének. „Fáy János nekem 1812. októberben negyvenezer bankó forintra becsült Numismatica Gyüjteményt kezembe adá azzal a teljes hatalommal, hogy neki azon vásárlanék képeket . . . Átaladtam azt egy német embernek, hogy tekintse meg és érettek adjon képeket az én választásom szerint." Kazinczy Fáy teljes bizalmát élvezte, s Bécsben először Neumann abbé, a császári antik múzeum igazgatójának mostoha testvéréhez, Wutky festőhöz ment el. A festő két nagy tájképet ajánl fel neki 4000 forintért. „Az egyik — írja Kazinczy — szép hajnalt, a másik vihart ábrázol egy erdőben. Isteni szépek!" „Braun festőnél találtam a legkiválóbb darabokat, melyeket Fáy számára választottam ! Az egyik Krisztus születése, mely állítólag Menggs műve. 7000 váltóforint az ára." Talált ott még van Dyck, Rubens, Domenichino, Reni festményeket is. Egy klasszicisztikus, félalakos leányképről elragadtatással írja: „Nem tudtam magamat visszatartani attól, hogy ne csókoljammeg kezét s én megcsókoltam ujjaim hegyét és odaszorítottam a csókot a legistenibb kézhez. Ezt a képet is kijelöltem Fáy számára. 400 váltóforint az ára. (2342. lev.) Vajna tanácsos festményeit is megnézte. Erről így számol be Kászonyi Dánielnek: „Fáynak megírtam ítéletemet s leginkább egy Gaudentis Ferrarinak mondott Nativitást szerettem meg Consiliarius Vajna úrnál. Ez egészen elfogott s ennek megvételét óhajtottam mindenek felett. Fáyt még a Hondekoeter kakasától, tyúkjától és csirkéitől is igyekeztem elvonni, melyet Fáy Vajnától csakugyan megveve, mert ha az a kép igen szép volt is, a tyúk és kakas nem emberi alak!" (3203. lev.) Fáy sokalta az 1300 forintot a képért, de Kazinczy rábeszélésére mégis megvette. Erről az állítólagos Ferrari képről gyakran esik még szó Kazinczy leveleiben és műveiben. Hogy figyelemreméltó alkotás lehetett, azt sejteti Kazinczy egy megjegyzése (3744. lev.-ben), mely szerint a festményért a bécsi érsek is alkudozott. Tudjuk, hogy Balkay készített e képről Kazinczy számára másolatot. Fáy Jánosban művészeti érdeklődésű, jelentős gyüjtőt ismerünk meg, akire közvetlenül is igen termékenyen hatott nagy barátjának szépségkereső, lelkes szelleme.

Kazinczy művészei akkor még nagyon is küszködtek a kezdet akadályaival. Mégis jövőbe látó, bízó reménysége izzik szavaiban, mikor így szól: „Hazámban még nincsenek képárusboltok, nincs alakló-akadémiánk, s nagyjainknak egyéb kell, mint festés és rézmetszet. Az én honom pénztelen ország, a szépmesterségek szeretete pedig pénzt kíván. De eljő nekünk is az óra, mely később tünt fel Bécsnek is, mint Drezdának, Párisnak, Londonnak." (Pályám Emlékezete. 148—49 l.) Amit ő látott, beteljesedett. A magyar műveltség s ezen belül a művészi élet az általa kijelölt irányban olyan lendülettel haladt előre,

hogy már a XIX. század második felében hiánytalanul elérte az általános európai színvonalat. A század közepén, alig másfél évtizeddel Kazinczy halála után már állt a nemzeti művelődés büszke szimbóluma: a Nemzeti Múzeum s megnyitotta kapuit minden magyar előtt. Az első magyar ember, aki e kollektív művészi fejlődésnek fontosságát tisztán átlátta, szükségességét világosan körvonalazta s szóval, sőt tettel egyaránt propagálta a nyelvújítás bajnoka volt, a magyar irodalom egyik legkiválóbb vezető egyénisége. Ez a meggyőződéses úttörő tevékenysége adja meg Kazinczy Ferenc szellemi arculatának azt a lényeges vonását, mely mögött művészetrajongó szeretetének és aktív művészi programmjának sokat ígérő lüktetését érezzük.[1]

ENTZ GÉZA

[1] A cikkben idézett munkák : *Kazinczy Ferenc:* Pályám Emlékezete. Kiadta Abafi Lajos. Budapest, 1879. *Kazinczy Ferenc:* Erdélyi levelek. Kiadta Abafi Lajos. Budapest, 1880. *Kazinczy* levelezése. Kiadta Váczy János 21 kötetben. Budapest, 1890—1911. A zárójelben lévő számok e kiadás leveleinek számát jelentik.

KASSAI RODOSTÓ

1709 őszén a kuruc mozgalmak sorsa válságos fordulathoz ért. Kassa környékén mind sűrűbben tünedeztek fel a labanc csapatok, a dóm tornyában egyre gyakrabban perdült a dob s a kassai vár alatt újra véres tusák folytak. Rákóczinak keleti várai és a felvidéki határszélekig húzódó csapatai szervezésére kellett indulnia. 1709. november 25-én járt utoljára Kassán. Ettől kezdve kassai hívei nem látták többé a fejedelmet. Rákóczi továbbra is hitt bennük. Kassa és Munkács védelme bátor — írja Vallomásaiban[1] — „és ha ezen erősségeket megtartjuk, az orosz segedelem megérkezte nem csekély reményt nyujthat ügyünk és a háború fejlesztésére".

Kassa 1711. április 26-ig maradt fegyveresen Rákóczi hűségén, s azon túl is vitézül harcolt volna, ha a várost védő Esterházy gróf fatális megtévesztés áldozatául nem esik. Esterházy, Kassa parancsnoka a fejedelem legfőbb katonai hatalmával felruházott Károlyi parancsát vette, melyről méltán hihette, hogy Rákóczi beleegyezésével bocsátották ki. Legnagyobb meglepetésére a kassai erősségből az őrséggel épp abban az időben vonult ki, amikor a fejedelem titkos megbizottja jött vele szemben s kézbesítette a serény védelemre buzdító parancsot, s azt az értesítést, hogy Károlyi a mezei hadakkal együtt a fejedelem hűségét elhagyta. De mivel Esterházy ekkor már Kassa város másoldali kapuját a német őrségnek adta át — Rákóczi szavai szerint[2] — „a nem saját hibájából elkövetkezett tévedését sűrű könnyhullatással siratta meg". Kassa elestével kialudt a magyar háború és vége volt „a szikrából élesztett tűznek, amely hét esztendeig lángolt".

II. Rákóczi Ferencet nem felejtette el a Felvidék népe s ha tiltott nevét nem is említhették többé, a köznép hitte, hogy elesett hősei nem haltak meg végképs amit élve be nem végezhettek, haláluk után folytathatják. A svihrovai sík forró nyárban lebegő délibábjában a nagy szabadságharc megújhodásainak képeit látták s e látomásokon buzdulva, reménykedve várták a fejedelmet. Minden titkolódzó kalandorban a visszatért fejedelmet sejtették. Lukinich Imre ismertette a levéltári közleményekben Trstena és Podolin népeinek az ál-Rákóczikban való csalódásait, s amikor a bujdosó fejedelem sírba szállt, a megcsendesedett Rákóczi-harcosok fiai Keletre, utolsó lakhelyére zarándokoltak. 1780-ban egy Mészáros nevű magyar Rodostóból Mikes Kelemen leveleit hozza haza s ezekkel a sajtó alá adott Törökországi Levelekkel[3] az érdeklődés előterébe állította újra a kurucz-korszak törökországi bujdosóit. 1794-ben egy kassai vándor doktor is Rodostóba kerül és még beszél azzal a Horváth Istvánnal, aki Mikes leveleit annak idején kiszolgáltatta Mészárosnak. A száztizenhat éves aggastyán jó egészségben volt, tudott magyarul és így Rákócziról és társairól még igen elevenen emlékezett meg.

A magyar irodalom multszázadi romantikus hőskora kultusszá fokozta a száműzött Rákóczi és sorstársai emlékét. A Kassán szerkesztett „Felsőmagyarországi Minervá"-ban 1828-ban Vörösmarty panaszolja, hogy „most semmi nem olyan csendes, mint sírlakja a rideg éjben". A Vén cigány költőjének kora ifjúságától haláláig kedves olvasmánya volt Mikes műve s Vörösmarty és költőtársaitól ihletten zarándokolt az a Henszlmann Imre is Rodostóba, kinek szülőháza Kassa szívében, a Fő-utca sarkán áll. Ipolyival és Kubinyi Ferenccel ment ki 1862-ben, de útjuk tudományos szempontból sajnos eredménytelen, mert az agg Kubinyi aranysujtásos, ékköves gomboktól csillogó, meggypiros selyemdíszben ment Rodostóba. A csodálatos jelenség láttán az a hír terjedt el a város-

Magyar nemzeti művészet

TAVASZI KIÁLLITÁS.

— 1915. április. —

Irta: MAGYAR ELEK.

Az ősszel egy kicsit fantasztikus dolognak tartottuk volna, ha valaki megjósolja, hogy március közepén — bár javában áll a háború halálbálja — mag tudja rendezni programmszerű nagy tavaszi kiállítását a Képzőművészeti Társulat.

Az ősszel egy kicsit fantasztikus dolognak tartottuk volna, ha valaki megjósolja, hogy március közepén — bár javában áll a háború halálbálja — meg tudja rendezni programmszerű nagy tavaszi kiállítását a Képzőművészeti Társulat.

Hónapok mulásával azonban sok mindent megtanultunk s megtanultuk azt is, hogy a háborúban és a háború miatt sem kell okvetlen mindennek összeroppannia, hogy ezekben a világot átalakító időkben is jogunk, sőt kötelességünk egyébbel is törődni, mint magával a háborúval. Hogy fenn kell tartanunk a kontinuitást mindenben, aminek további virágzása, fejlődése az életnek nemcsak anyagi, de szellemi szükséglete is, mert végzetes dolog volna, ha a béke eljövendő korszaka csak romokat találna, amelyekre építeni emberi erőt meghaladó munkát követelne.

Érdekes, hogy a művészeknek fegyelmet különben nem ismerő bohémvilága mennyire megértette a kor, az események intőszavát, milyen bámulatos magafegyelmezésről tesz tanuságot, milyen lelkesedéssel, erejének milyen megfeszítésével dolgozik, áldoz egymásért s a művészetért. E megértés eredménye, hogy ez a tárlat már nem a jótékonysági vásárok kategóriájába tartozik, hanem rendes, nagy kiállítás, amely magasabb igényeket honorál.

Az állami aranyérmekért, a négyezerkoronás Társulati-dijért, az elsőízben kiállító művészeknek kitűzött Harkányi-dij 450 koronájáért, a király, a kormány, a különböző alapok vásárlásaiért folyik itt a versengés, akárcsak máskor béke idején, ami mintegy szükségszerűen magában foglalja, hogy a kvalitás talán a legjobb, amit a mai viszonyok között produkálni lehet.

A „Szabad művészek" és a „Függetlenek" most is külön csoportban szerepelnek. Az előbbiek festményeit Szlányi Lajos rendezte el, minden elismerést megérdemlő ambicióval és hozzáértéssel, míg szobraikat Zala György sorolta rendbe. A „Függetlenek" gondos rendezői Kézdi Kovács László és Horvai János.

A közös szoborcsarnokból balra nyilik a „Szabad művészek" két terme, a figyelemreméltó alkotások egész sorozatával. Iványi-Grünwald Béla, a tavalyi aranyérem nyertese tűnik először a szemünkbe, két színben és témában rokon akt-kompozicióval: az egyiknek: Fürdés után, a másiknak: Három nő a címe. Igen komoly művészi munka mind a kettő, rajzban,

hatnók, hogy ettől függ a magyarossága, a zamatja. Épp ugy nem tudjuk pontosan formulázni legjobb képeink egyikéről sem, hogy mi benne az, amit mi s a külföld magyarnak mondunk. Más hijján csak éppen összetartozandóságunkat tudjuk megállapitani, de ezt biztosan.

Mennél inkább stilust kereső a művészet, annál hangosabban érvényesül benne a dekoráció elve. Tehát olyasmi, ami sokkalta készebb a rég lappangó ornamentális érzéket megszólaltatni, mint a naturalista művészet. Volt ennek is ereje, tudott ez is idevaló, csak közöttünk élő hangulatot teremteni és interpretálni, de tulontul finom volt hozzá a hegedüje hurja: inkább csak érezni lehetett zöngését, semmint hallani. Amióta azonban nagy épületfalakat, hatalmas szöveteket és ablakokat kap a festészet nagystilusu ékítésre és amióta ismét van grafikai értelemben vett képes könyv, azóta természetesen a dekoráció elvéé az első szó: azaz egy oly rendszeres művészi munkáé, amely harmóniát és rendet teremt, ritmust ad vagy legalább keresi mindezt. E kereső és rendezgető munka közepette ezer alkalma van a genius locinak a megszólalásra. Más hangon, más eszközökkel, más formában megteremti e diszítő művészetben ugyanazt az e földet jellemző zamatot, mint ahogy egyszer már megteremtette a népies ornamentikát.

Elősegíti az ily elkülönödést a külföldi formanyelvtől az is, hogy a piac is beleszól majd ebbe a kérdésbe. Bennünk mindig csak azt fogják megbecsülni, ami valóban a mi földünkből sarjadt ki. Magyar ember festette német kép nem kell a németnek, mert az különben is jobban tud németül, mint mi. Kelleni az fog, ami másutt nem látható, ami másutt nem szerezhető meg, csak nálunk. Ilyenformán a labilisabb műtárgyak alkotásánál szava lesz a piac szelekciójának is.

Azért várható, hogy képirásunk ezután még erőteljesebben fogja feltüntetni származása bélyegeit, mint eddig. A finomabb idegzetü művészek már jó ideje megérezték e fordulat lehetőségét s éltek az alkalommal. Egész sor nagyra fejlett, valóban zamatos dekorativ mű keletkezett ilyenképpen. Sokan huzódtak e gondolattól. Részben azért is, mert attól tartottak, hogy a piac vad nacionalistáknak fogja őket bélyegezni. Ilyesmitől művelt körökben nem igen kell tartani. A fejlődéstörténet tanítja, hogy mindennek el kell változnia, a természettudományok pedig tanítják, hogy egészséges csak az olyan szervezet, amely a miliőhöz alkalmazkodott. Ha művészetünk a mi magyar életünk jellemvonásait veszi fel, azt ugyan eszes ember kifogásolni nem fogja sohasem.

Olyfajta világművészetről álmodni, amely egyetemesen emberi volna minden elkülönödés nélkül, azaz nemzetközi, valóban nem volna tudományos dolog. De kivánatos sem. Amily kellemes nekünk látni a khinai művészet mellett a görögöt vagy egyptomit vagy olaszt, oly sivár volna a világ, ha — a természettörvények valamely elbillenése következtében — az egész világon egyazon khinai művészet uralkodnék.

Ha művészetünk majd az eddiginél erőteljesebben fejezi ki a mi sajátos életünk jellemvonásait, azzal értékét növeli kulturánknak. Azaz nemzeti kincsünket öregbíti. Vele s általa olyasmit adhatunk a világnak, amit csak tőlünk kaphat s amit valóban vár is tőlünk.

Gyöngyösy Nándor: A mai magyar művészet. Nyelv, 1916.

MAGYAR MŰVÉSZET.

Irta: LYKA KÁROLY.

Minden változásra képes szervezet alkalmazkodik a környezetéhez. A modern természettudós egy előtte különben ismeretlen állat vagy növény pontos megvizsgálása után meg tudja határozni, hogy miféle természeti körülmények, mily talajviszonyok és világossági fokozatok közepette vette az fel alakját. Föld és lég és fény és viz ráirják a maguk portréját. Honossági bizonyitványát igy mindegyik magán viszi.

Azt mondhatjuk: a művészet is.

E jegyek nem minden időben s minden körülmények közt érvényesülnek egyforma erővel.

Nekünk ma feltünőbb a XVII. századbeli hollandusok hollandiassága, mint a huszadik század bármely művészetének helyi bélyege. Az időbeli és térbeli távolság több, egybefogóbb általánositást enged meg. Elmaradnak a zavaró részletek, a sok esetlegesség: a távol perspektivájából csak a döntő sajátságok sugárzanak felénk.

Bár ez okból nem könnyü a kortársakat s a földiket latra vetni s mégis bizvást állithatjuk, hogy a magyar művészet egyre jobban lokalizálódott azoktól az időktől fogva, hogy jóformán egészen a külföldre volt utalva tanulás, megélés, piac dolgában. Azóta hazatelepedtek festőink; egy kicsit decentralizálódtak; találtak itthon megértő publikumot. Művészetünk a fejlődés utján egyre több oly sajátságot vett magára, amelyek elkülönitik a német, francia angol művészettől. A Spencer differenciálódási elve érvényesült ezen a területen is.

Ezt a processzust nem lehet föltartóztatni, legfeljebb, ha különleges körülmények meglassitják menetét. Az alkalmazkodás és asszimilálódás e törvénye erősebb minden áramlatnál. S talán ezután a helyi bélyeg erőteljes kialakulása még közvetlenebbül lesz látható művészetünkön, mint volt egy nemzedékkel ezelőtt. Mert azóta a művészet általános iránya is kedvezőbbé vált ez alakulásra nézve.

Kétségtelen, hogy a naturalista festészettől inkább a dekoráció felé indul most a képirás. Az abszolut lirás festés, amely minden törvényt önmagában keres, helyet kezd engedni egy idealista festésnek, amely harmóniát, rendet, egyensulyt keres; tömegeket osztogat el; komponál térbe, sikba: más szóval, illeszkedik. Hogy igy fordult a dolog, az szintén természetes és szintén feltartóztathatatlan.

Mihelyt a festésben a suly nem az egyéniség akaratára, önkényére, hanem általánosan elfogadott, tehát konvenciós elvekre esik, természetszerüen könnyebben jut szóhoz e munkában a tömegpsziche művészi izlése, amely egy téren már világszerte megteremtette remekműveit: az ornamentikában. A dekorativ stilusnak ez az eleme nálunk is igen fejlett s nagyon jellemző. A legkevésbbé sem téveszthető össze francia, angol vagy német dekorációval. Bárhonnan eredtek légyen egyes elemei: mai alakjában a mienk. Minket jellemez s tul Magyarország határain mindenki ránk gondol e művészet láttára.

Nem ösmerjük azt a vegyi szert, amellyel ki volna elemezhető ebből az ornamentikából az, amire végérvényesen mond-

mind a kettő a történelem áldozata. (Persze David sokkal inkább, mint Menzel, aki csak pályája első felében volt történelmi festő).

A David kora, a nagy forradalom után következett idők, szerette a martiális jellemet, felújította a klasszikus Róma erkölcsi szigorát. A művészettől Brutusok és Lucréciák ábrázolását követelte. Hőst, aki meghal a hazáért és erényért. *Példákat követelt.* És David felhasználta a művészetet ennek a spártai szellemnek kifejezésére. Ezt a korhangulatot belevitte művészi felfogásába. Pikturájának a kemény vonalak és mostohán használt színek az érc jellemét adták. Davidot megejtette a történelem magával ragadó verve és csinált egy oktató, vezércikkező festészetet, *mely sokkal inkább volt koráé, mint az övé.*

Már pedig a festészet is csak az egyéniség bélyegével nemesül művészetté.

Épp ellenkezőleg Delacroix. Szenvedélyes temperamentumának, kicsapongó szintobzódásának ürügy, alkalom volt a véráradásos történelem fékevesztett háborgása. Ő felhasználta a történelmet, hogy azon keresztül a művészet eszközeivel kifejezze saját egyéniségét.

És ezen a ponton jutottunk el oda, hogy a degradált és kiátkozott históriai festészetet abból a szempontból lássuk, mit a művészetek örök törvénye igazol.

* * *

Lesz, ismét lesz történelmi piktura. A kifolyt vérnek ereje nagy, mint a hazajáró léleké.

Hogy kialakul-e belőle a Grand-Art? Az attól függ, akad-e nagy egyéniség, aki megcsinálja.

Hogy milyennek képzeljük az új festői iskola programmját? A mondottakból következik: ne menjen a David könnyebben követhető nyomain, ne legyen néptribun, sem ünnepi szónok, hanem maradjon meg piktornak, azaz kövesse a delacroixi hagyományokat.

De hogy mi, magyarok bizakodással nézhetünk Európa uj művészeti iskolájának kialakulása elé, arra két garanciánk van.

Elsősorban: a mi generációnk egy olyan festői iskolában nevelkedett, melynek a történelemtől, az irodalmi elemtől való tartózkodása: tradició. Messzi áll tehát attól, hogy fogékonnyá legyen a diszmagyar-piktura iránt, melynek tanúságos sorsát a diadalmas Nagybánya még élénken emlékezetünkben tartja.

Másrészt: a Nyugat piktorai idegenül állnak meg koruk nagy eseményei előtt, mert az ő históriai festészetük egy művészettörténeti emlék, egy holt tradició; de a mi történelmi pikturánk eleven valóság. A Székely Bertalan és Benczur Gyula művészeti hagyománya zökkenés nélkül élő gyökerekből kihajtva, vezetheti át piktorainkat az uj iskola — hinni akarjuk — az új magyar művészet megteremtésére.

Magyar nemzeti művészet

Napkelet.

1938. JÚLIUS. 1. SZ. Petrovics Elek: Mi a magyar jelleg a képzőművészetben? Turbók Gyula: Ének szomorú virágról (vers). *Gina Saviotti:* Óda a Dunához (vers). Képes Géza fordítása. *Toldalaghy Pál:* Gőgös epitáfium (vers). *Kilián Zoltán:* Pillanatfelvételek a mai Ausztriáról. *Govrik Elemér:* Isten telében (vers). *Beczássy Judit:* Békebeli história (elb). *Farkas Zoltán:* A háromszázéves Velazquez. *Ujházy György:* Szent Margit a Nyulak-szigetén. *Thurzó Gábor:* Változatok Heine-versekre és egyéb kiforgató fordítások.

Térkép.

A vármegyének irántytübe
tett e térképen fölül balra a
Felirata:

NÓGRÁD VÁRMEGYE

ezután: (COMITATUS NEOGRADIEN

Szines rm., mér. a rl.

Magyar nemzeti művészet

LITERATURA.

Megjelenik félhavonként.

Szerkeszti: DR. SUPKA GÉZA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Bpest, VII., Aradi-utca 10. II. — Előfizetési ára egész évre 10 P, egyes szám ára 40 fillér.

1938. **április 1.** **XIII. évf.**

Galambos Gruber Ferenc: Tóvölgyi Titusz élete és munkássága. — Négyszemközt Bálint Lajossal, a Magyar Színház dramaturgjával. — Ezekről a könyvekről beszélnek . . . — A magyar élet ősrétegei. — A magyar baroktól a neoprimitivségig. — A magyar irodalom két ismeretlen korszaka. — A magyar szellemiség kifejezése. — A magyar realizmus. — A gyakorlati élet kiskátéja.

Megnézni a Bibliát. ~~2 – 11 vers.~~

954. Francz

A XVII. századi

Dávid és Gó

A elörérben ~~a föld~~
páncélja alól p
és bal-lábával az ór
követ mutatja, a mi
ros köpeny van, mi
Köntöse térdig ér
~~[illegible]~~
tensok futásnak e

Pléh, mére
Pyrker Jan

95

Badoglenz

FRANCOIS VILLON **Nagy Testamentuma.** HORVÁTH BÉLA fordítása. *Pérely Imre* rajzaival. Cserépfalvi kiadás.

A harmadik Villon-fordítás a közeli napokban jelenik meg. *Horváth Béla* verseiben is megmutatkozik az eredeti költemények minden művészi értéke. Valami sajátságos beleélés, a középkor hangulatának mély átérzése jellemzi különösképpen ezeket a fordításokat. A versek szépen csiszoltak, költői szépségekben gazdagok. Kiemeli a kötetet *Pérely Imre* 18 gyönyörű rajza.

Magyar Horatius. Összeállította: TRENCSÉNYI-WALDAPFEL IMRE. (Kétnyelvű klasszikusok.) Második, bővített kiadás. Officina. 200 lap.

Ez az értékes antológia, mely Horatius legszebb ódáit és epodusait az eredeti latin nyelvű szöveg mellett magyar fordításban adja, most új, bővített kiadásban lát újra napvilágot. Legnagyobb értéke, hogy a horatiusi-versek fordítói a régi és új magyar költészet legkiválóbb képviselői. Egy vagy több költemény fordításával szerepelnek a kötetben: Arany János, Babits Mihály, Barna Ignác, Baróti Szabó Dávid, Cholnoky László, Csengery János, Csokonai Vitéz Mihály, Devecseri Gábor, Édes Gergely, Földi János, Jámbor Pál, Kardos László, Kazinczy Ferenc, Keszi Imre, Kosztolányi Dezső, br. Orczy Lőrinc, gr. Ráday Gedeon, Radnóti Miklós, Rájnis József, Révay Miklós, Rónai Pál, Sik Sándor, Szabó Lőrinc, Szász Károly, Székács József, Tasnádi Péter, Trencséni József, Vargha Gyula, Vas István, Verseghy Ferenc, Virágh Benedek, Vörösmarty Mihály. A kötet elé *Kerényi Károly* írt bevezetést a nagy római költő jelentőségéről, a kötet összeállítója, *Trencsényi-Waldapfel Imre* pedig kísérő tanulmányában Horatius magyarországi szerepéről közöl új adatokat.

Regények életrajzok.

CHOLNOKY JENŐ: **Kőrösi Csoma Sándor.** Athenaeum kiadás. 288 lap.

„Csodálatos emberről szól ez a könyv. A szentek lemondó igénytelensége és fanatikus lelkesültsége egyesül benne s oly kényes lelkiismeretesség és szerénység, amilyennek nem találjuk párját a tudományok történetében". Így jellemzi *Cholnoky Jenő* a könyv hősét, akinek életét, utazásait és tudományos jelentőségét mutatja meg. Végigvezet Kőrösi Csoma Sándor gyermekkorán, iskoláztatásán, első utazásain, át a görög tengeren, a dús Mezopotámián, Bagdadon és Bokharán, a tudós kutató vágyai kapujába és halála pillanatához, a Himalája tövébe. Ezt a könyvet nem írhatta volna meg senki jobban és méltóbban Cholnokynál. Nemcsak a világhírű kutató életét rajzolja meg, hanem bevezet a Kőrösi Csoma Sándor látta vidékek földrajzába és a színes, régi kultúrák romjain kiújult primitív keleti életbe. Felhasználja mindazokat az adatokat, amelyeket a tudomány máig összegyűjtött nagy kutatónk életéről, vázolja sorsát, majd hírnevének alakulását még halála után is. A könyv *az első tudományos életrajz*, de ugyanakkor a regény mozgalmasságával vetekedő elbeszélés, mely hűen mutatja meg Kőrösi Csoma Sándor igazi nagyságát, eredményeinek halhatatlan értékét.

KÁLLAY MIKLÓS: **A murányi amazon.** Révai kiadás.

Széchy Mária, a költők híres Murányi Vénusza történelmünk egyik legtalányosabb egyénisége. Vonzó és varázsos volt életében, az maradt századokon át holtában is. Rajongás és becsmérlés környékezte bőven. Női báját, kemény, férfias akaratát egykép bámulták de csalfaság és árulás vádját is emelték ellene. Élete csupa kaland és romantika, csupa szín és ragyogás, de mennyi vér és szenvedés környékezi. És ki látott be szívének titkos rejtekébe, ahol bizonyára vergődő, magát emésztő tragikus asszony volt ő is? Ezt a betekintést kísérli meg ez a könyv, első regényes nagy összefoglalása annak a hosszú és gazdag életnek, amelynek legszebb, legfényesebb fejezetét annyi különböző tehetségű és hajlamú költő dolgozta még föl. Széchy Mária alakja körül különben ott hullámzik az egész magyar XVII. század, csodálatos nagy magyarjaival: Pázmánnyal, Bethlen Gáborral, a két Zrinyivel, Wesselényivel, Rákóczi Györggyel. Lebilincselő regény és hatalmas távlatú korrajz egyben Kállay Miklós legújabb munkája. Regénye egy nagyvonalú női egyéniségnek, korrajza egy vérből századnak; érett, veretes stílusban a kor fénye villan meg s a koron túl az örök emberi öröm és fájdalom.

KASSÁK LAJOS: **Azon a nyáron.** 312 lap. Dante kiadás.

Kassák reális emberábrázolása, sajátos életlátása új színekkel bővül ebben a regényében. A regényben egy kis tiszaparti falu élete elevenedik meg, a változatos, sokszor drámaian feszült események sorát a Tisza áradásának megrázó leírása kezdi meg. Hőse Pataki János, ez a félig paraszt, félig cigány, nyughatatlan, szenvedélyes, kalandosvérű és mégis céltudatos férfi, akiben az író típust, szinte szimbólumot próbál rajzolni. A Pataki Jánosról szóló történet azt meséli el, hogyan verődött össze Veronnal, a falu legfurcsább leányával, hogyan csalt és hogyan csalták meg, amíg falusi szóbeszéden, csempészésen, emberhalálon, családi villongáson át elért a megbékélésig, mikor „fejét ráhajtotta felesége vállára, s ahogy szemei lecsukódtak, úgy érezte, valami mesebeli paripa rohan vele árkon, bokron át, elengedett kantárszárral, de mégis óvatosan, hogy semmiféle bajtól nem kell tartaniok".

KODOLÁNYI JÁNOS: **Süllyedő világ.** Athenaeum kiadás.

A kötet a negyvenéves *Kodolányi János* önéletrajzát, életébe való visszatekintését tartalmazza. Egy író pályáján mindig jelentékeny helyet foglal el az önéletrajz, fokozottabban áll ez erre a könyvre, melyben az új magyar irodalom egyik legnagyobb alakja beszél az élet nagy kalandjáról, a lélek fejlődéséről, a gyermekkor felejthetetlen élményeiről, az ifjúság nagy célkitűzéseiről. Kodolányi élete, ha nem is mindig külső élményekben, de lélekben annál gazdagabb, mozgalmasabb. Apjának két házassága, a családi ház fojtott levegője, s az egyre jobban tudatosodó, elhatalmasodó testi betegség hagynak először nyomot Kodolányi lelkén. A háttér eleinte egy kisebbségi táj, később az Ormánság kemény magyarjai, majd a város, az iskola. Milyen hatásokat fogad be a fiatal lélek, hogyan alakúl ki Kodolányi lélekalkata: egy nagyra hivatott, érzékeny lélek vergődése, útkeresése és magamegtalálása adja a könyv igazi anyagát. Az életrajzon túl pedig egy egész emberöltő lassan ködbevesző képe bontakozik ki: az utolsó békeévek, a háború és forradalom időszaka, a Kodolányi erőteljes írói művészetével megfestett közelmúlt hatalmas történeti freskója.

MÁRAI SÁNDOR: **Egy polgár vallomásai.** Új, átdolgozott kiadás. Révai-Társulat.

*Márai Sándor*nak ez a kétkötetes, hatalmas műve indította el a magyar irodalomban a szellemi és erkölcsi számvetésnek azt a bonyolult folyamatát, melynek hatása alól az új magyar szellemiség egyetlen jelentős egyénisége sem tudott menekülni. A *„Polgár vallomásai"*-ban az író nemcsak egy osztály és egy család szerkezetét bontotta szét, hanem megalkotta a háború utáni magyar társadalom tükörképét. Ez a könyv nagy vihart vert fel, sokan támadták és sokan szerették. Hatása nyomán megindult az az önvallomás-sorozat, mely egy nemzedék számára iparkodott tisztázni az osztályok egymáshoz való helyzetét Magyarországon. *Márai a család*-on keresztül látja a társadalmat; vizsgálódásának módszerei orvosian hűvösek és tárgyilagosak, de az egész művet átfűti a nagy vallomás-könyvek kérlelhetetlen őszintesége, az erkölcsi megtisztulás vágyának sarkalló ereje, a modern ember hitvalló szándéka, mely nem tud olcsó megegyezést kötni a társadalom illuzióival. Márai életművét úgy tartja e két hatalmas kötet, mint két oszlop, melyre az író fölépítette műve egész szerkezetét. Az új, végleges formában átdolgozott kiadás most már minden időszerű elemtől mentesen rögzíti mindazt, ami Márai e nagy művében maradandó, s átadja e nagy vallomást és tanúságtételt az utókor bírálatának.

MOLNÁR KATA: **A földalatti folyó.** Franklin-Társulat kiadása. I—II. k. 336 lap.

Molnár Kata új regénye egy tervezett regényciklus második darabja, folytatása „A lélek készülődik" címmel megjelent regénynek. Főszereplője most is Nella, akinek gyermekkorát és nagylánnyá fejlődését két éves korától tizennyolcéves koráig, az érettségiig, a ciklus első darabjában mutatta be az író. Az új regényben Nella már asszony. Ami a két esemény, az érettségi és a házasság között történt, arról szól *A földalatti folyó*. A regény újszerű beállítása: Nella a vonaton ül és útközben mintegy újra felidézi és újraéli a múltat, mindazt, ami vele történt, néhány év alatt, amit átélt, átszenvedett, elképzelt. Nella most is ugyanaz, ami lánykorában volt, az életet túlságosan bonyolúltan látja, hiányzik belőle a megalkuvás és alkalmazkodás, ugyanakkor pedig nem tud elég erős sem lenni. Ezért kerül nehéz, sokszor méltatlan helyzetbe, ezért boldogtalan a házassága, amelyben „valami homokos, horizont nélküli sivatagban" élnek mindketten. Ezt a sajátságos női típust azonban az írónő a modern írásművészet eszközeivel rajzolja meg, a lélektani ábrázolásnak a mélysége emeli ki a regényt.

ORBÓK ATTILA: **Hotel központi fűtés nélkül.** Singer és Wolfner kiadás. 238 lap.

Régi, letűnt világba vezet *Orbók Attila* regénye, a régi Quartier Latin életét eleveníti meg a maga romantikusan bájos színeivel, ezekhez a színekhez illő mese keretében. A történet középpontjában Bardócz, az erdélyi magyar diák

akar rámutatni azokra az okokra, amelyek előidézték az Egyház nehéz korszakait, csupán meg akarja világítani, mily változást hozott Krisztus az emberiségnek az Egyházon keresztül kultúrális és szociális területen és milyen boldog lenne az ember, ha az Egyházzal karöltve azt fejlesztette volna, amiért az emberiség érdekében az Egyház munkálkodott. Bemutatja mit tett Krisztus a gyermekért, a betegekért, a nők megbecsüléséért és a munka eszményéért. Gondolkodásra késztető, az olvasót vallásos érzésében és hitében erősítő könyv, amely fiatalnak és felnőttnek egyaránt lelki tisztulást és megnyugvást jelent.

JANKOVITS MIKLÓS DR.: **A fővárosi nevelés mai feladatai.** A Budapesti Tanítótestület Könyvei. 105 lap.

Jankovits Miklós értékes pedagógiai dolgozata a magyar nevelésügyi irodalom egyik eléggé elhanyagolt, kevesek által érintett fejezetét teszi vizsgálat tárgyává. Műve hiánytpótló is, mert eddig csak néhány rövidlélekzetű tanulmány jelent meg a nagyvárosi gyermek neveléséről. A kérdés tudományos alapvetése után részletesen foglalkozik Budapesttel, mint a tanuló gyermek környezetével. Részletes statisztikákat ad, vizsgálja azokat az okokat és jelenségeket, amelyek szükségessé teszik, hogy a fővárosi gyermekek nevelését különválasszuk a falu vagy a vidék tanulóifjúságáétól. Külön fejezetek vizsgálják a testi, az értelmi és az erkölcsi nevelés feladatait. A függelék javaslatokat tartalmaz egyesületek és a hatóságok részére. Jankovits munkáját lelkiismeretes tudományos felkészültség, fejlett szociális szemlélet jellemzi. Megérdemelné, hogy az illetékes fórumok felfigyeljenek könyvére, mely tele van megannyi megszívlelendő indítvánnyal, okos és praktikus javaslattal, a fővárosi nevelés tökéletesítésére vonatkozó kitűnő tanácsokkal.

HODOSSY BÉLA: **A magyar nemzeti ritmus.** A magyar vers és a magyar zene ritmusa. Szerző kiadása. Sárospatak. 96 lap.

A magyar nemzeti ritmus kérdéseivel részletesebben, mélyrehatóbban s eredményesebben filológusaink és esztétikusaink foglalkoztak. Fogarassy és Toldy a komolyabb kezdeményezők. Azonban Arany Jánosé a legfőbb és soha el nem hervadó érdem abban, hogy nemzeti verselésünk törvényeit világosan felismerte, kifejtette és rendszerbe foglalta. Utána Négyesy László, Arany László, majd Horváth János foglalkoztak ezzel a kérdéssel. *Hodossy Béla* tanulmánya rendszeres összefoglalást ad erről a kérdésről. A magyar nemzeti ritmust zenei alapon, a vers és a dallam egymásra vonatkoztatása, szoros összefüggése kapcsán fejtegeti. Megállapítja a szóhangsúlynak verselésünkben való szerepét, és ezzel együtt a magyar versben s a magyar zenében az ütemelőző szerepét vizsgálja. Végül a magyar-, valamint a jövevény versforma és a magyar zene viszonyát kutatja. A munka figyelmet érdemel, a szerző alapos tudományos felkészültségéről tanuskodik.

DR. ROBOZ PÁL: **A csecsemő nevelése és gondozása.** Pantheon kiadás. 144 lap.

„Arra törekedtem, — írja könyve előszavában a szerző, — hogy az anyák, akiknek számára könyvem íródott, azokra a kérdésekre kapjanak választ, amelyek az egészséges csecsemővel való mindennapi foglalkozás közben felmerülnek". A könyv tehát az egészséges csecsemő testi, lelki és szellemi gondozásával foglalkozik. Új szempontból tárgyalja *a csecsemő egyéni nevelésének* kérdéseit. Ismerteti a csecsemő egyéniségét, majd a csecsemő nevelésének alapelveit, a csecsemő táplálásának módjait, részletesen ír az étvágytalanság megelőzéséről, a csecsemő testi fejlődéséről, sírásáról s egyéb fontos kérdésekről. Külön fejezetet szentel a csecsemő szellemi fejlődésének. Érdekesek és tanúlságosak idevágó fejezetei: mennyit és hogyan foglalkozzunk a csecsemővel, hogyan szoktassuk tisztaságra, hogyan történik a mozgásra nevelés? A továbbiakban az ideges csecsemőt, majd a testi ápolást ismerteti. A csecsemő ételeinek elkészítéséről szóló részszel zárul ez a rendkívül tanulságos és hasznos könyv.

SÁNDOR PÁL: **A föld varázsa.** Népszínmű 3 felvonásban. Pápa. Főiskolai könyvnyomda. 104 lap.

Inkább falusi dráma, mint népszínmű *Sándor Pál* színdarabja. Műkedvelő előadások céljaira kiválóan alkalmas. Cselekménye fordulatos, eleven, a jellemek érdekesek, akárcsak a probléma, amelyet felvet: a parasztember és az „úrilány" egyoldalú vonzalma. Sok érdekes és jellemző képet nyújt a mai faluból. Végrehajtó, könyvügynök, képárús és a főszereplő postáskisasszony képviselik a városi világot. A darab tárgya a faluról a városba került, de ott boldogúlni nem tudó fiatalember visszatérése a földhöz, a faluba, ahol megtalálja a boldogságot.

Versek.

VILLON NAGY TESTAMENTUMA.

Már előző számunkban jeleztük azt az irodalmi termelésünkben eddig példa nélkül álló eseményt, hogy egy idegen költő verseit egyidőben három kiváló költő fordítja le magyarra és három különböző kiadó adja ki. Most már mindhárom kötet megjelent. A jelenség oka bizonyára a Villon-fordítások körül kifejlődött vita és az a hihetetlenül nagy népszerűség, aminek most Villon magyar földön örvend. Mindhárom kötet Villon főművét, a *Nagy Testámentum*-ot (Grand Testament) adja. Ezt a költemény-sorozatot Villon 30 éves korában, 1461-ben írta. Szerkezetileg két részből áll: a tulajdonképpeni végrendeletből, ami 173 nyolcsoros strófából tevődik össze és a közbeiktatott balladákból és betétekből. Ez a 21 darabból álló költemény-csoport szerves, bár külön is megálló tartozéka a Nagy Testámentumnak.

„A *Nagy Testámentum* szerkezeti ötlete nem *Villon* találmánya, — írja *Szabó Lőrinc*. — Tárgya: a költő élete, környezete és világképe. A keret, hogy egy haldokló végigtekint az életén és ismerősein, nagyon rugalmas és mindenféle dizgressziót megenged, akárcsak *Byron* „Don Juan"-ja, de amellett logikus rendben irányítja a mondanivalót a vég felé, ahol a költő fiktív módon már végrendeletének az egzekútorait is kijelöli, intézkedik a temetéséről, megmondja, hogy hová állítsák a sírját — egy emeleten lévő templomba! — sírverset ír magának és mindenkitől bocsánatot kérve, elbúcsúzik a világtól.

A nagy vers igen határozott kezdősorok után kissé imbolyogva indúl. *Villon* a *meung-sur-loire*-i börtön miatt, melyben az egész nyarat átszenvedte, gyűlölködve átkozza *Thibault d'Aussigny* püspököt és áldást mond *XI. Lajos*ra, aki kiszabadította, aztán elismeri, hogy mégiscsak ő a bűnös, meditálni kezd a sorsról, a szerencséről, az eltékozolt ifjúságról, szegénységről és gazdagságról, és töprengései lassankint egyetemes emberi érvényűvé válnak. Aztán a szüleiről beszél, s mindent megmér és könnyűnek talál a halál mérlegén. Gyönyörű strófákban írja le a testi halál borzalmasságát, — itt kezdődnek a lírai betétek, — majd az öregemberek és öregasszonyok sorsán tűnődik el, a szerelemről, a nők természetéről értekezik, kitér a maga eseteire, s végre nekikezd a tulajdonképpeni hagyakozásnak. Végrendeletét képzelt íródeákjának, *Frémin*-nek „diktálja" a betegágyon, lelkét az égnek, kiéhezett testét a föld férgeinek hagyja, elbúcsúzik nevelőapjától, édesanyjától. Mondanivalóját folyton személyes emlékekkel és versbetétekkel fűszerezi, sorra veszi az ismerőseit, férfiakat és nőket és megindul hosszú sora az „*item*" szóval kezdődő hagyakozó strófáknak. A mű itt hasonlít legjobban a Kis Testámentum-ra; ez a testáló rész igen sok festői, mulatságos és groteszk karakter-figurát rajzol meg, s újabb moralizáló kitérésekre és lírai betétekre ad alkalmat, de sok helyen homályos és egészben véve kissé elnyújtott. Hatalmasan emelkedik aztán megint a vers az Ártatlan Szentek temetőjéhez fűzött reflexiók strófáiban, majd a „víg bolond", a „szerelem mártírja", halálos és bursikóz búcsúval lezárja Végrendeletét".

A három kiadás a következő:

FRANCOIS VILLON **Nagy Testámentuma.** Fordította, bevezette és magyarázatokkal ellátta SZABÓ LŐRINC. Hincz Gyula rajzaival. Singer és Wolfner kiadás. 152 lap.

Szabó Lőrinc Villon-fordításait már egyik múlt számunkban ismertettük. Akkor rámutattunk arra, hogy éppen ő, a legnagyobb magyar műfordítók egyike, a legméltóbb Villon verseinek magyar nyelven való megszólaltatására. A Nagy Testámentum fordítása — melyből 33 strófát mellőzött, mivel „sok helyen homályos és egészben véve elnyújtott", — minden részletében értékes, tartalmi hűségben mindenütt pontos, költői lendületében az eredeti minden szépsége megtalálható. *Villon élete* címmel nagyobbszabású tanulmány vezeti be a könyvet, a fordításokat pedig részletes magyarázatok kísérik. *Hincz Gyula* művészi rajzait külön ki kell emelnünk.

FRANCOIS VILLON **Nagy Testamentuma.** VAS ISTVÁN fordítása. Honti János tanulmányával. Officina kiadás. 174 lap.

Ez a fordítás az Officina *Kétnyelvű Klasszikusok* címmel indult sorozatában jelent meg. A teljes Nagy Testámentumot tartalmazza, a könyv páros lapjain az eredeti francia szöveggel, a páratlanokon a magyar fordítással. *Vas István* a legteljesebb *tartalmi hűségre* törekedett, fordítása igazi értékét éppen ez a cél jelöli. A kötet elé *Honti János* írt *Út Villonhoz* címmel értékes tanulmányt. A szöveg mai olvasó számára nehezebben érthető helyeit a könyv végéhez csatolt Jegyzetek magyarázzák.

Magyar Kulturszemle 1940, 5. 27.

a fordulat másodszor magyar tűzhelyt körülöttünk. Kétszer bizony nehéz ezt átélni szenvedő szerepben. Néha már nem magyarok vagyunk, csak retorziós alanyok. Az élet egyre kihűltebb körülöttünk. Akik közénk jönnek, azok úgy viselkednek, mint a parvenű a főúri lakásban, mintha benne születtek volna. Azelőtt mégis átszivárgott ide a mai magyar szellem búvópatakja s elhozta a nagy áram sodrának lehelletét. Kényünkben és szabadságunkban élt a magyarság. Most könyv, folyóirat, ujság, színház, előadás, a szellem és a test társas hangsúlya nélkül élünk. Üresség és magány van körülöttem, félelmes üresség és őrlő magány. (Vagy az Idő, csak a Körülmény és a Tér *álarcát hordja* és állapotom közös ma igen sok emberével szerte a megrémített és rettenetes világban. Kicsit így van ez biztosan, de a hely és a körülmény fokozza a magányt és elvonja figyelmemet az Időről. Émelyítő helyi színt ad magányomnak.)

9. *(Január közepén)*

Az ürességtől való iszonyodás és zsákutca a fizikai térben! Milyen különös: A közlekedés, technika fejlettsége korában zártabb az életünk, mint a középkori városlakóké. Ma nem csekélység egy határt átlépni, s a város, mint az egérfogóba, úgy szorult az új határok gyűrűjébe. A dunaparti kávéházból és sétányról most már nemcsak a tulsó partot látni, hanem a Német Birodalmat. A fürge és fontoskodó kis hajó, mely a Dunát átszelte, ki tudja, hol pihen már. Kedves sétám a dunamenti dombok első komolyabb hajlásánál már más országba visz. Dévény váromladékán, a magyar és szláv história történelmi találkozóhelyén már német a lobogó. Csallóközcsütörtökre, síkföldi pihenőhelyünkre csak útlevéllel júthatunk. S ha a vonat a Mátyusföldre szalad ki, félóra mulva határt ér. A közlekedési eszköz tulajdonképpen illuzió mifelénk. Az autó csak két úton futhat húsz percet anélkül, hogy igazolványát kérnék. Ha a cseklészi ember Ligetfaluba megy, négyszer lépi át a határt. Úgyhiszem, helyzetünk így mégis csak kivételes Európában. Néhány hónapja nem is mozdulok sehová. Mintha posta se volna, írni is keveset írok. Leveleimre úgysem válaszolnak odaátról. Két olyan különböző helyzetet élünk át, hogy úgylátszik nem lehet egymáshoz mérni. Az utcák és házak valahogyan *megnőttek* azóta idebenn, a torony magasabb a városháza renaissance ívei felett, a várrom elhagyatottabb és megközelíthetetlenebb. Az újkori metszetek jutnak az eszembe, melyeken olyan kiterjedt a város, olyan sok a tér, olyan hatalmasak a dimenziók. Az utcán aprózott léptekkel ballagok és szeretném összehúzni magam. A távolság és a kiterjedés mértékegységei megváltoztak. Ha pénzem lenne, nyáron a Vaskút fenyői alá mennék nyaralni, mint ahogy gumikerekű fiákkeron odavonultak szüleim a háború előtti években. Fekvése szép és elég messze is van a várostól. Gyalog majdnem egy órába telik, míg eléri az ember.

Chesterton mondja, hogy az ember azért utazik, mert fél megismerkedni utcájával. Jó, mondom, s informatíven méregetem utcánk házait. Kísérletezzünk tehát az érdekesebb formával!

(Következő számunkban folytatjuk.)

Az Ország Útja
1939. 8. 22.

FAJ, „NÉPISÉG", NEMZET

MORAVEK
ENDRE

Mióta a modern nacionalizmus az azonos nyelvet beszélők tudatosításával, »felébresztésével« bedobta a politikába és a világtörténelem alakulásába a »nemzeti államok« jelszavát s az új »nyelvnemzetek« ezzel a lobogóval robbantottak szét évszázados államokat, mióta a németek között Európaszerte új lendülettel hódít a »népiség« ideológiája, s mióta ugyancsak Németország faji kritériumok alapján állapítja meg a német néphez és nemzethez való tartozást, szinte meg nem szűnő diszkusszió folyik a faj, »népiség« és nemzet fogalmáról. Ez a diszkusszió nagyon lassan vitte előre a dolgok tisztázását — még pedig több okból. A vitatkozók legtöbb esetben elfogultak voltak; már kész, egyoldalú, igen sokszor teljesen papírszagú felfogásokból indultak ki s ezekhez igyekeztek bizonyítékokat találni: a gombhoz varrták a kabátot. Másokat a történelmi távlat csábított téves utakra: a különböző korok különböző nemzetfogalmait vizsgálva, az előttük leghelyesebbnek látszó nemzetfogalmat választották s jelentették ki a nemzet helyes fogalmának, mit sem törődve azzal, hogy e felfogásuk ma már esetleg teljesen egyéni és anakronisztikus s az életnek, a ma történelmének nemzetfogalma esetleg már homlokegyenest ellenkező az ő elképzelésükkel. Már pedig a politika egyértelmű az élettel: aki ma érvényes politikai megállapításokat akar tenni, annak ma érvényes tényekből, realitásokból kell kiindulnia, hogy a mára érvényes következtetésekhez, elvekhez és szabályokhoz — ha ilyenek egyáltalán megtalálhatók — eljusson. Mi vizsgálódásunkban ezen a módon szeretnénk eljárni: a reális adottságokat vesszük figyelembe, mikor a faj, a »népiség« és a »nemzet« kritériumait keressük és egymáshoz való viszonyukat tisztázni szeretnők. Hogy célkitűzésünk még eme tudatos korlátozás mellett sem lesz egyszerű, hiszen mai megfigyelési objektumaink sem egyszerűek, arra találóan mutat rá a modern nemzetfogalom egyik kutatója, Fels, következő szavaival: »Minden nemzetnek különböző testi és lelki alapjai vannak, mindegyik más történeti fejlődést futott meg, mindegyiknél más számban és más mértékben voltak határozók az őket kialakító részerők. Ezért oly különbözők az eredmények. És ez erők sohasem nyugosznak el: a jelenben és a jövőben is hatnak, állandóan alakítva és átalakítva a nemzetet . . .«

Ebből következik, hogy annak, aki ezen a területen fogalomtisztázásra vállalkozik, előre kell bocsátania, hogy feladatát mindenképpen csak megközelítőleg tudja megoldani. A variánsok száma akkora, hogy azoknak némi rendszerbe foglalása csakis tudatos leegyszerűsítésekkel, sokszor talán gorombának látszó általánosításokkal kísérelhető meg.

Hasonló kísérletnek egy másik legfőbb nehézsége a terminológia tisztázatlan volta. Hogy mindjárt az első fogalomnál maradjunk, a »faj« az általános nyelvhasználatban több jelentésben szokott előfordulni. Így szoktak beszélni dinári fajról, magyar fajról, zsidó fajról, árja fajról, fehér fajról, holott a szó használata csak az első esetben helyes, mikor azt biológiai értelemben a »Rasse«, »race«-szónak megfelelő jelentésében használjuk. Jegyezzük meg mindjárt azt is, hogy még a biológiai értelemben vett fajok száma és jellege tekintetében sem alakult ki egységes felfogás. A biológusok ugyan megegyeznek abban, hogy fajnak az oly embercsoport tekintendő, amelyre bizonyos

azonos testi tulajdonságcsoportok (kék szem, szőke haj, középtermet) s annak megfelelő lelki és szellemi tulajdonságok együttes és állandó megléte a jellemző. Arra vonatkozólag azonban már a tudósok felfogása teljesen megoszlik, hogy hány tulajdonságot kell figyelembe venni (koponyaalkat, hajszín, termet, szem-, bőrszín stb) ahhoz, hogy ezt a tulajdonságcsoportot egy faj faji kritériumcsoportjának jelenthessék ki. Éppen ezért, szinte ahány tudós, annyiféle fajt különböztet meg. (Hogy csak a legnevezetesebb neveket említsük: Linné és Huxley 4, Haeckel 12, Topinard 18, Burke 62 fajt ismer el.) Abban — a mi szempontunkból a legfontosabb — kérdésben azonban, mely a faj és nép egymáshoz való viszonyára vonatkozik, megint megvan a teljes egyetértés a biológusok közt: egybehangzóan megállapítják, hogy fajiság és népiség egymást semmiképpen sem fedik: minden nép több fajból van összetéve s viszont minden faj különböző népiséghez tartozó elemeket foglal magába. Igy a legdivatosabb német fajelmélettudós, Günther, megállapítja, hogy a németségben hat tiszta faj található fel, a következő megoszlásban: északi 6—8 százalék, keleti 2—3 százalék, dinári 2—3 százalék, keletbalti 1 százalék, nyugati 1 százalék, fáli kb. 1 százalék, ezzel szemben a többi 80—85 százalék vegyes fajú

A magyarság faji megoszlása Bartucz szerint (Természettudományi Közlöny, 1927. 70. l.) a következő: keletbalti 35 százalék, dinári 20 százalék, kaukázusi 15—20 százalék, alpin 15 százalék, északi 4—5 százalék, mongol 4—5 százalék, mediterrán 1 százalék. A magyarok vezető eleme a honfoglalás korában Bartucz szerint a magas termetű mongol-kaukázusi faj volt, a magyarságban kb. 40 százalékkal képviselve.

Kétségtelen, hogy minden egyes embernek megvan a maga fajisága, de ezt a biológia nem minden esetben tudja meghatározni, még testi vonatkozásban sem, hiszen az egyes embernek még testi tulajdonságai sem mind faji tulajdonságok. Lehetnek benne öröklött egyéni, családi vonások, továbbá olyan, születés után szerzett sajátságok, melyek betegségből, a táplálkozás különböző módjaiból, a klíma és a földrajzi adottságok, sőt a környezet, társadalmi befolyások, nyelv és képzettség (»intelligens arc«) befolyásoló hatásaiból állanak elő.[1] Fokozottabb mértékben áll ez a megállapítás a lelki életre, az egyén lelki habitusára is, hiszen az egyes ember lelki-szellemi alkatát nemcsak a vérével öröklött családi, vagy faji adottságok, hanem egyéb, később szerzett benyomások is megszabják: betegségek, klimatikus adottságok (gondoljunk csak a trópusi klímának a fehér embert annyira befolyásoló hatására), de főleg a nevelés, a nyelv és az egyéni kiművelődés egyéb véletlen eshetőségei (társadalmi helyzet, foglalkozás, stb., stb.). Ha az egyént ennyiféle nem-faji befolyás formálja, — a tudomány bármily nagy haladását is feltételezve — nehezen lesznek kielemezhetők ebből a tulajdonságkomplexumból a fajiságból folyó, tehát faji-lelki tulajdonságok. Ha pedig már az egyénre vonatkozólag ily nehéz a helyzet, mennyivel problematikusabbnak látszik az a törekvés, mely tudományos törvényszerűséggel — nem pusztán intuitiv alapon, spekulációs, vagy költői »módszerrel« — iparkodik általános érvényű faji typológia kialakítására, tehát annak megállapítására, hogy bizonyos faji testi-adottságokkal szükségszerűen milyen lelki tulajdonságok járnak együtt.

Ezért meggyőződésünk szerint *a fajkutatás kizárólag biológiai téren érhet el további komoly eredményeket, s az elsősorban szellemi, vagy legalábbis bizonyos mértékig szellemi közösségeknek* — mint amilyen a nép és nemzet is, mint később látni fogjuk — *vizsgálatánál csak alárendelt szerepet játszhatik a jövőben is.* Mindenesetre már a biológia eddigi állása mellett is kétségtelenül megállapítható az a negativum, hogy faj és népiség, valamint faj és nemzet nem egymást fedő és egymást helyettesíthető fogalmak, amennyiben a »faj« szót eredeti és egyedül helyes értelemben — az azonos öröklött biológiai tulajdonságokat felmutató embercsoport jelentésében — használjuk. Nézetünk alátámasztására csak két tudós állásfoglalását idézzük. Az egyik a geopolitika megalapítója, *Kjellen*, aki az állam kultúroldalai mellett elsőnek figyelmeztetett a »ter-

mészeti oldalakra« (föld és ember), akit tehát igazán nem lehet elfogult »szellemiség«-i álláspontal vádolni. Ő mégis így nyilatkozik:

»Akárhová nézünk és minél mélyebbre nézünk, annál inkább elvész a pillantás az embercsoportok zürzavarába, melyek egymással többé-kevésbbé alaposan keverednek, úgy, hogy a tiszta fajok helyén számtalan variáns és átmenet... keletkezik. Nem akarjuk magunkat azzal feltartani, hogy a percentarányt e vegyületekben kiszámítsuk: csak tudományos és most általánosan elismert eredményként állapítjuk meg, hogy a genealógiai nézőpont nem elég arra, hogy a »nemzet« rejtélyét megoldja.[2] — Ugyanúgy vélekedik a morálfilozófus Viktor Cathrein is:[3] »Az egyik nemzetnek a többiektől való megkülönböztető jegyét többen a közös törzsatyától való leszármazásban látják és nézetük támogatására a nemzet (natio) etymológiájára (nasci) hivatkoznak. De ez a felfogás szük. A közös *származás* megkülönböztet törzseket és fajokat, de nemzeteket nem.«[4] Ha a »faj«-nak a fentebb kifejtett értelmezést adjuk — amint hogy jogosan nem is adhatunk mást — hogyan kell értelmeznünk a »népiséget«? A válaszhoz megint csak a tapasztalati tények megfigyelése útján jutunk.

* * *

Kétségtelen, hogy ha kimondjuk ezt a szót: magyarság, vagy: németség, érezzük, hogy nem fikciókról, vagy elvont fogalmakról, hanem társadalmi képződményekről, »húsból és vérből való«, többékevésbbé tisztán megállapítható sajátosságokkal, tulajdonságokkal rendelkező, jellemezhető és leírható, de amellett szellemi-lelki jellegű társadalmi személyiségekről, *»népekről«*[5] beszélünk.

Mi most már ennek a »népiségnek« a sajátossága, mik a meghatározó jegyei, melyek azok az elemek, melyekből sajátszerű egyénisége kiformálódik? Rengeteg vita folyt már erről a kérdésről, rengeteg definíció született; volt szó kultúr- és ethnosz-közösségről, azonos nyelvről, vérről, vallásról, államról s a definíciók mindegyike kizárólagossági jogot vindikált magának. Messze vezetne, ha a különböző definíciók ismertetésébe és bírálatába bocsátkoznánk, a kérdésnek vitaszerű megvilágítását tehát mellőzzük és minden teoretikus elfogultság nélkül a tapasztalati tények vizsgálata alapján igyekszünk megállapítani: mik is azok a tényezők, melyek ezt a bonyolult produktumot, a népiséget létrehozzák?

Induljunk ki a természeti adottságokból. Itt van mindjárt a vér, a fajiság kérdése. Azt már fentebb hangsúlyoztuk, hogy az ú. n. tiszta fajiság nem fedi a népiséget: egy népiségben többféle fajiságot találunk s viszont egy-egy faj egy sereg népiségre terjeszkedik ki. Viszont nyilvánvaló, hogy a vérnek, az öröklött tulajdonságok összegének fontos szerepe van egy nép szellemi egyéniségének kialakulásában. Bizonyos alapbázist teremt ez, a népben összekeveredett fajok summázataképpen előáll egy, — bizonyos határok közé szorított — a biológiai adottságok által adódó fejlődési lehetőségi skála, melyen belül azután az egyéb természeti és szellemi faktorok tovább építhetnek, formálhatnak s olvaszthatnak ki egy bizonyos nagy, ha nem is mindig abszolut éles határvonalú szellemi egységet; egy-egy »népiséget«. Egészen bizonyos, hogy például a magyar nép egyénisége élénken elüt a török népétől, de bizonyára vannak benne azonos vonások (lustaság, nehézkesség), melyek a közös vérségi elemeknek tudhatók be. Viszont határozottan mernők állítani azt is, hogy két azonos vérségi összetételű nép, egymástól elszakadva, más természeti és szellemi hatások alá kerülve, más irányba fejlődnék s más karaktert venne fel. (Erre analógiának kínálkoznak egyes nagyobb tömegekre kiterjedő kolonizációk, melyek huzamosabb ideig kitéve idegen behatásoknak, teljesen átalakulnak és felszívódnak egy más népiségbe, mint ahogyan az például a szatmármegyei »svábokkal« történt, akik teljesen elmagyarosodtak. Itt persze figyelembe kell venni azt is, hogy erős vérkeveredés ehhez az eredményhez feltehetőleg nagyban hozzájárulhat.)

A népiség kialakulásában le nem tagadható szerep jut azon földrajzi adottságoknak is, melyek között az illető nép él és alkot. A geopolitika fiatal tudománya még nem tudott eljutni ahhoz a ponthoz, hol érvényes törvényeket állapíthatna meg arra vonatkozólag, hogy a föld, a klíma és egyéb földrajzi tényezők milyen mértékben és milyen irányban hatnak a befolyásuknak kitett egyeseknek és népeknek szellemi fejlődésére, de arra már kétségtelenül rá tudott mutatni, hogy fenti tényezőknek nem csupán egyszerű »környezet« szerepük van, hanem azok bizonyos mértékig alakító erőként nyúlnak bele a velük érintkezésbe kerülő emberi közösségek szellemi strukturájába is. *Ratzel* például behatóan foglalkozva egy helyütt a szigetlakók természetrajzával, azok legjellemzőbb vonását az elzárkózottságukból folyó konzervatívizmusban, tradíció-tiszteletben látja, mely egyképpen jellemző Angliára, Japánra és Izlandra, melynek népei egyébként minden tekintetben homlokegyenest ellenkező tulajdonságokkal bírnak. *Hennig* szerint: »A hegység dacos, szabadságszerető úrtermészeteket és büszke, akaratos, keménykoponyájú, korlátot nem ismerő függetlenségi hajlammal bíró népeket nevel, mint a svájciak, baszkok, korzikaiak, albánok, norvégek, a kaukázusi törzsek, a tibetiek, abesszinek stb. *Halfeld* szerint: »A tájék többet jelent számunkra, mint földrajzi viszonyok véletlenét. Az a táj ez, melyben egy nép megszületik és kiterjeszkedik, élő erőkkel telinek látszik előttünk, melyek a föld és a közösség kölcsönhatásaiban sugározódnak ki.« Arra a kérdésre, hogy most már a természeti adottságoknak, vagy a szellemi tényezőknek van-e nagyobb szerepük, fontosabb befolyásuk a népi egyedek kialakulására, *Schmidt-Rohr* a következőket mondja: »A lelkiek nem fok, hanem lényeg szerint különböznek az állatitól, a természetitől. Itt a szellem birodalma áll szemben a szükségszerűség birodalmával... Az ember, mint történeti és szellemi személyiség, bizonyara függ a természeti dolgoktól, de ezen a talajon emberi önállóságot és emberi önéletet fejleszt, mely őt azután az állattól eltérően, külsőséges értelemben is függetlenné teszi a természetes befolyásoktól. Igen, majdnem azt mondhatjuk, hogy kevésbbé a tér formálja az embert, mint inkább az ember a tért. (Fichte.) A természeti táj a föld nagy területén kultúrtájjá változott. A természetes klímát az ember a lakás és ruházat segítségével megváltoztatta. A csoportosan élés természetes határai elvesztették áthatolhatatlanságukat a rádió, telegráf, a magas hegyekszorúkon átvezető alagutak, az óriásgőzösök korában. És még akkor az is, ha az ember nem teremtené magának ily módon a kívánt klímát és a kívánt teret: a természeti tájegység, éppenúgy mint a faj, nem formál szükségszerűen egyetlen meghatározott egyéniséget, egy bizonyos tájnépet. Hanem azt láthatjuk, hogy ugyanabban a térben történeti egymásutánban a legnagyobb változatosságú népek és kultúrák virágoznak, — gondoljunk csak Görögországra...«

De ehhez hozzátehetjük, hogy nem csupán történeti egymásutánban létezhetik ugyanabban a térben két, vagy több nép: a Dunamedence és Európa kelete a legjobb példa arra, hogy a táji egység nem feltétlenül vonja maga után a népi egységet is: ezekben a nagy geográfiai egységekben sokszor igen éles népi határvonalak kereszteződnek. A táji behatások tehát, — éppúgy, mint a vérségiek — még egyrészt feltétlenül befolyással vannak a népiesség kialakítására, nem egyedüli népiségformáló erők. Sokkal inkább azok a szellemiek: az állam nevelőhatása, a tradíciók, történelmi hagyományok, a vallás és nem utolsó sorban a nyelv szerepe.

Tekintsük át ezeket is sorjában, mint az előbb a természeti faktorokkal tettük. Milyen szerepe van az államiságnak egy »nép« életében, egyéniségének kifejlesztésében a mai korban, a demokratikus államok korában? Kétségtelen, hogy az állam hatalmával nagy befolyást gyakorol a népiség kialakítására — többnyire tudatos kultúrpolitikával, nagyon gyakran azonban más eszközökkel (gazdaságpolitikai rendszabályok: földreform stb.) A modern állam igen sok esetben tudatosan

iparkodik egyöntetű népiség kialakítására, elsősorban a nyelvi asszimiláció erőszakolásával. Mind e népiségformáló módok közös eszköze a nyelv, melynek szerepéről és fontosságáról alább még bővebben lesz szó. Ugyancsak ezzel a közvetítő eszközzel jutnak be egy nép lelkébe a tradiciók, közös történelmi élmények benyomásai, melyek generációkon, apáról-fiúra öröklődve, egy nép legbelső rostjaiba itatódnak fel s bizonyos közös érzelmi tulajdont jelentenek. Az is bizonyos, hogy mindez elemek, melyeket a közös állam élménye visz be a népi lélekbe, nem csupán az állam tudatos nevelésének következményei; az állam, mint életforma (Kjellén), mint a sejtjeire is állandó behatást gyakorló organizmus, tudatlanul és csupán életes működése eredményekép is egységesítő, harmonizáló befolyással van polgáraira és életnyilvánulásaival — iparral, kereskedelemmel, kultúrélettel stb. — önkénytelenül is egy egységes népiség kialakulását szolgálja. Ez a magyarazata a nemzeti államok kialakulásának, annak a jelenségnek, hogy egy sokszínű, soknyelvű, fajilag kevert államnépiségből megfelelő hosszabb idő alatt — s ha ennek a folyamatnak hatalmasabb erők: öntudatos népiségek, vagy erősen zárt jellegű vallások nem állanak útjába — nagyjában homogén, egy-népiségű lakosság ötvöződik össze a természetes asszimiláció következtében.[6]

Nagy szerepet játszik a népiség kialakításában a vallás is. Különösen a keleti vallásoknál figyelhetjük meg a vallások nagy népiségnevelő és konzerváló hatását, bár ennek magyarázatát igen nagy részben annak kell tulajdonítanunk, hogy azok többnyire egy speciális nyelvvel vannak összekapcsolva: vallási és nyelvi elemek együtt lépnek fel s egymást kölcsönösen erősítik. Kétségtelen azonban, hogy a vallásnak a lelki élet egy bizonyos szektorában döntő befolyása van. *Fels* helyesen mutat rá erre a jelenségre, utalva arra, hogy az orosz nemzetet a keleti kereszténység mentette át a tatár időkben, a balkán népeket pedig a török uralom alatt. De érvényesül a vallásnak nagy jelentősége negatív, elválasztó irányban is. A vallási különbség állít szinte áthághatatlan akadályokat a nyelvileg és népiségben egymáshoz közelálló szerbek és horvátok, vagy katolikus litvánok és evangélikus lettek, s ugyanúgy a nemzeti vallású angolok és a katolikus írek közé.

Ugyancsak a vallásnak nagy fontosságára mutat rá egy gyakorlati megfigyelő, a fiatal *Mikó Imre*, aki egy erdélyi vegyes nyelvterület vizsgálatánál többek közt a következő észrevételt teszi:[7] »Ami kulturális tevékenység, iskolánkívüli népművelés és nemzetiségi nevelés folyik falun, annak mind az egyházi egyesületek adnak keretet és védelmet a hatóságokkal szemben... Falun a nemzeti nevelés szoros kapcsolatban van a vallásos neveléssel úgy az iskolában, mint az iskolán kívül... A vallási kultúrához is a tömegek csak a saját nyelvükön juthatnak el, tehát a vallási kultusz nyelvi és nemzetiségi kultúrát tartalmaz. Igy lesz a vallási egybegyűlés a falusi ember életében alkalom a nyelv használatára, a templom alkalom a népi építészet fejlesztésére, az úrasztali terítő alkalom a népi varrottas művelésére, a vallásos egyesületi élet alkalom és eszköz ahhoz, hogy a falusi ember a maga nyelve, szokásai és életmódja szerint foglalkozzék a vallás dolgaival...« »A társadalmi tagoltság mellett a felekezeti az, ami a nemzetiségeket legélesebben különválasztja. A protestáns egyházak magyar jellege s a görög egyházak nemzeti színezete az, ami a falusi embert leginkább leköti nemzetiségéhez.«

Még Európában is, ahol nagyon sok ember elvesztette a kontaktust a vallással, a hitélettel, a vallásnak évszázadokon át folytatott nevelése letagadhatatlanul érezteti hatását és a keresztény erkölcstan hatalmas lélekformáló erő. Viszont bélyegét a vallás nem üti rá az ember szellemi életének minden megnyilvánulására, — ezért kell hatásterületét korlátozottnak mondanunk. És még egy fontos momentumról nem szabad elfelejtkeznünk: a vallás is közvetítő eszközzel, a nyelv segítségével fejti ki behatásait, még pedig — helyes pszichológiai behatással — mindenütt az anyanyelvek segítségével, még ha liturgikus

nyelve egyetlen és közös is (például a latin). Igy azután a közös vallás nevelő hatása népiség tekintetében nem hat olyan uniformizálólag, nem hozza annyira egy nevezőre a különböző népeket, amennyire azokat a vallás által is felhasznált közvetítő nyelvek különbözősége egymástól elválasztja. Hiába van azután a szóbanforgó vallásnak egyetlen dogmatikája, egyetlen rendszere, a közvetítő anyanyelvek prizmáján az egységes valláskép is kisebb-nagyobb mértékben különböző módon törik meg: a néger keresztény istene más lesz, mint az európaié; a négerben az Isten szó egészen más képzetet kelt, mint az európaiban.

Ez természetes is, hiszen a nyelv szerepe nem csupán az, hogy a gondolatközlés eszköze legyen. Ennél a nyelv sokkal nagyobb szerepet tölt be. Ha túloznak is azok, akik a népiség kialakulásában a nyelvnek döntő szerepet juttatnak, az letagadhatatlan, hogy a nyelv maga is formálja lelki világunkat, bizonyos mértékig kész gondolkodási sémákat ad kezünkbe, s a közös nyelvet beszélők közt az érzéseknek, az értékítéleteknek és a cselekvési módoknak bizonyos egyöntetűségét hozza létre. Az anyanyelv szerepe nyilvánvalóan szembeötlő az asszimiláltak esetében: az asszimiláltaknak ún. második anyanyelve szinte sohasem olyan teljes értékű, mint az igazi anyanyelv s lelki habitusuk sem tud ennek megfelelően tökéletesen hozzáilleszkedni az utóbb felvett népiséghez. De hiba lenne az ellenkező végletbe esnünk s a nyelvet az *egyetlen* népiségformáló erőnek tekinteni. Nemcsak nyelv és nemzet, hanem nyelv és népiség viszonylatában is érvényesek *Fels* megjegyzései:[8] »Dánok és norvégek ugyanazt a nyelvet beszélik... Ugyanez áll az 1905 óta államilag is szétvált norvég és svéd nemzetre. Ők is azonos »birodalmi nyelvet« használtak, de a »norvég parasztság« nemzeti karaktere olyan alapvetően különböző a svéd nemesországtól, hogy Oppenheimer ezeket Kína és Japán mellett tipikus példaként állítja oda a parasztnépek és junkernépek közti jellemkülönbségre. Azonos nyelv mellett északamerikaiak, írek és angolok... három különböző nemzet. Éppenúgy a spanyolok, mexikóiak, chileiek és peruiak azonos nyelv mellett négy különböző nemzetet alkotnak, mint ahogyan a portugálok és brazilok, illetve a hollandok és burok is külön-külön nemzetek...«

Mindazonáltal a nyelvközösség — jobb hiján — még tényleg legszembeszökőbb »objektív jegye« annak a lényegközösségnek, amit a népiség jelent, s ezért olyan politikai aktusok, ahol a népiség eldöntése a fontos (népszámlálás, népszavazás stb.) rendszerint az anyanyelv kritériumát veszik alapul, tökéletesebb konkrét jegyek hiján.

A nyelvnek vitathatatlanul nagy szerepe van egy népiség speciális kultúrájának kialakulásában. Ennek a sokat vitatott kultúrfogalomnak meghatározása álljon itt *Vierkandt* óvatos megszövegezésében: »Egy nép kultúráját úgy lehet felfogni, mint szilárd formák összességét, melyekben a belső és külső élet lejátszódik. Ezek a formák tipikusan megmaradnak az őket hordozó emberek változása esetén is.«

A vierkandti fogalmazásban tehát egy nép kultúrája sokkal többet jelent, mint tisztára ethnikai életformák összességét (dialektus, népi viselet, népszokások), ami kétségtelenül helyes is, mert a magyar ember magyar népisége nincs elválaszthatatlanul összekapcsolódva a díszmagyarral, a hortobágyi csikósöltözékkel, a göcseji nyelvjárással, vagy ilyen, vagy amolyan húsvéti, vagy egyéb szokásokkal, amelyek egyébként tényleg sajnálható módon — az uniformizáló egységes civilizáció hatása alatt nemcsak a városokban, hanem a falun is világszerte (négerek cilindere stb.!) pusztulóban vannak. A »népi« kultúra nem külsőségekben, hanem belső, lelki strukturális megegyezésben áll a közös népiség egyedei között, a magyar paraszt tehát népi viselete *ellenére* is, közelebb áll lényegileg egy magyar intellektuellhez, mint utóbbihoz a külső életformákban sokkal hasonlóbbnak feltűnő svájci, vagy svéd polgár. De fűzzük hozzá a vierkandti megállapításhoz azt is, hogy az a kitétel: »ezek a formák tipikusan megmaradnak az őket hordozó emberek változása esetén is« — hosszú időszakokra, évszázadokra, ilyen mereven nem állítható fel. Ezek a formák is változásoknak vannak

kitéve, mint ahogyan maguk a népiségek is. A népiség képét csak nagyfokú illuzió láttathatja valakivel állandónak, szilárdnak és változhatatlannak. Hiszen azt a saját népiséghez tartozó nagyemberek hatása és működése, idegen kultúrbefolyások s a világképben beálló változások és egyéb tényezők — ha lassan is és lépésenkint — befolyásolhatják.

Nem tévesztendő össze a népiségnek ezen »sub specie aeternitatis« végbemenő, az egész népközösségre kiterjedő változása a kevert népiségek esetével, mely gyakran megfigyelhető különösen a vegyes nyelvterületeken. Itt a népiségnek változása, illetve kevertsége az asszimilációnak csak egy fokozata: lépcsőfok egy újabb, idegen népiség felvétele felé. Ezek az átmeneti formák olyan képleteket hozhatnak létre, ahol a népiség megállapítása lehetetlen. Gyakorlati például hozhatjuk fel a fentebb már említett Mikó-könyv vizsgálatának tárgyát, a borsavidéki kevert nyelvterületet, hol a szerző ilyesmiket lát: »Ünnepnapokon kiülnek a ház elé vegyesen s többnyire románul beszélgetnek. Borsán, ahol még a viseletük is egyforma, semmiről sem lehet látásra megkülönböztetni, hogy melyik magyar és melyik román. Sajnos, gyakran még a házba bemenve sem tudja meg az ember, mert sok magyar családban otthon is románul beszélnek.« Vagy: »A nyelvre a kevertség jellemző. Magyarok használnak román szavakat, románok használnak magyar kifejezéseket. A földmívelés körüli kifejezései külön megvannak magyaroknak és románoknak, a pásztorság szavai románok, az állatok nevei vegyesek aszerint, hogy melyik vásárról vették őket... Az építkezésnél nem találunk nemzetiségi különbséget, sőt a díszítések is annyira egyformák, hogy például román ember a kapufélfára és a járomra magyar tulipánt farag, az új házak homlokzatának faragásain pedig kalotaszegi hatás érezhető... A viselet nemzetiségi jellegzetességei is elmosódók. Bádokban például az a főkülönbség, hogy a nemes magyarok városias, a románok pedig falusi viseletben járnak. Kidében a magyarok szürke harisnyát, a románok pedig fehéret viselnek. Borsán magyaroknál és románoknál egyaránt divatos az ujjnélküli bárányból cheptor, továbbá a szokmány, ami a nagykabátnak felel meg; újabban a magyarok megkülönböztetésül szokmány helyett ujjast viselnek. A románok katrincát nem hordanak, de az egyszerűbb román ing-kivarrások mindkét nemzetiségnél feltalálhatók.« Ez a kevertség olyan nagy mértékben is jelentkezhetik, hogy határozott népiségről nem is, hanem csak domináns népiségről beszélhetünk. *Kászonyi* szerint[9] ezek az átmeneti formák mindenütt fellépnek, ahol két nyelv érintkezik: »A nyelvek nem egységesek. Nem lehet őket egymástól elkülöníteni, dialektusaik révén egymásba olvadnak. Ahol más jegyek — mint vallás, faj stb. — nincsenek, nem is lehet őket egymástól elválasztani. Nyelvhatárok valójában nincsenek. A nemzeti különbségek csak a statisztikai térképeken vannak feltűnő erősen meghúzva, az életben azonban el vannak mosódva. Igy aztán a népszámlálások eredményei aszerint ingadoznak, hogy mely nemzet hajtja végre azokat. A népek jórésze, különösen ott, ahol keverten élnek együtt, a nyelvi átmenet stádiumában van és éppoly joggal lehet őket ide vagy oda számítani...«

Attekintvén így a népiség kialakulására befolyást gyakoroló tényezőket és azok hatóerejét, megkísérelhetjük meghatározni a »nép« fogalmát. Az elmondottak alapján: a nép egy bizonyos — homogén vagy nem homogén — vérségi köteléken alapuló olyan egylényegű társadalmi közösség, melyben az általa lakott táj természeti adottságai, a tradiciók ereje (esetleg saját államiság), a vallás és legtöbb esetben a közös nyelv és kultúra egységes szellemi habitust fejlesztettek ki.

*

Definíció-kísérletünkben szándékosan szorult zárójelbe a »saját államiság« kritériuma. A népiség kialakításában az állam által játszható — korlátolt — szerepre fentebb már rámutattunk. A »saját állam« sokak által reklamált kritériuma legfeljebb a nemzet-fogalom definiá-

lásakor lehet vita tárgya, viszont nyilvánvaló, hogy népiség virágozhat saját államiság nélkül is, mint azt a német kisebbségek Európaszerte évszázadok óta illusztrálják, hogy egyéb szembetűnő példákat — mint a 40 milliónyi ukránság, a cári Oroszország egyéb népiségei, vagy Nyugaton a baszkok, írek stb. sokszor súlyos asszimilációs nyomás ellenére is évszázados fennmaradása — ne is említsünk.

Ugyancsak szándékosan maradt el a »tudatosság« kritériuma is. Meggyőződésünk szerint a »mi-tudat« nem feltétlenül szükséges alkateleme a népiségnek. A háború előtti szlovákok, magyarországi románok stb. általánosságban a népi tudatosságnak meglehetősen alacsony fokán állottak, sőt igen nagy részükben ez a tudat teljesen hiányzott is, a szlovák és román népiség azonban ennek ellenére is megvolt, mint egy. a magyar népiségtől elütő, más népi lényeg. (Az már megint más lapra tartozik, hogy sok közös népiségformáló befolyás hatása alatt különösen az első, a velünk sokkal hosszabb ideig szimbiózisban élő, sok rokon vonást mutatott fel a magyar népiséggel.) Nyomatékosan ki kell emelnünk, hogy a népiségben lényegegyezést látunk, mely akarva, nem akarva, tudatosan, vagy tudattalanul létezik, van, mint egy fa, virág, vagy ember, országhatárokra és egyéni akaratra való tekintet nélkül, mely a hozzátartozó egyedre félreismerhetetlenül rányomja a bélyegét s amelyet pusztán akarati elhatározással sem felvenni, sem letenni nem lehet. A népiség tehát lényegi adottság, melynek az akaráthoz semmi köze sincs.

Ha viszont egy népben a közösség érzete tudatosodik és azzá a politikai elhatározássá, akaratttá szilárdul, hogy fennmaradását minden körülmények közt biztosítja, a népiség egy más formában, a nemzet formájában tűnik fel előttünk. A nemzet a néptől abban különbözik, hogy az első *akarati-*, a másik pedig *lényeg-közösség*. A népiség inkább természeti alapot, nyers masszát szolgáltat a nemzetképződés finomabb és komplikáltabb folyamatához. Ha túlzásnak látszik is előttünk Vierkandt megállapítása: »Ha a nemzetből gondolatban kivesszük a szellemi értékeket, a nép marad vissza« — kétségtelen, hogy a népiség inkább életközösséget, míg a nemzet tudat-, illetve akarati közösséget jelent. Ahhoz *hogy egy nép nemzetté váljék, tudatossá kell válnia, nemzeti tudatra kell ébrednie.* Amíg egy nép csak vegetatív életet él, nemzetnek nem nevezhető. Ez a tudatosodási processzus hosszabb folyamat s azért a különböző népek különböző korokban a nemzetté-érésnek különböző stádiumában vannak. A nemzeti tudatosodás megindulása, kiváltó erői és tápláló, elősegítő motívumai igen különfélék lehetnek: idegen elnyomás, vallási üldözés, fenyegető ellenség, küföldi példák, egyes nagy egyéniségek (az »ébresztők«: írók, próféták, államférfiak) behatása, azonos népiségű államba való bekebelezés stb. A nemzeti ébredésben rendszerint nagy szerepet visznek a művelt osztályok; ha ezekben a népiség tudatosodik, akkor hosszabbrövidebb idő alatt az egész nép nemzetté alakulhat; ha viszont a nép oly kicsiny, hogy magasabb társadalmi osztályokat nem bír kitermelni, vagy ha ezek bizonyos okok miatt egy más népiségbe szívódnak fel, az egész népiség tudatosodása, nemzetté érése késik, vagy elmarad. A művelt osztályok kezében a nemzeti tudatosodás legnagyobb eszköze a nyelv, helyesebben az irodalom. Ez viszi szét az egész népi testbe a tudatosodás csíráit, ez fejleszti ki azt a bizonyos mi-tudatot, amelyben az eddig is meg volt más-lényegűség, a többi népiségekkel szemben most már felismertté válik. Éppen ezért egy nép nemzeti tudatosságának megközelítő fokmérőjéül irodalmának fejlettségét vehetjük. Ahol irodalmi nyelv, többé-kevésbbé fejlett irodalom nincsen, ott a nemzeti erők még szunnyadoznak, viszont ahol az irodalmi fejlődés, vagy renaissance megindult és megizmosodott, ott előbb-utóbb a politikai akarat, a népiség nemzeti irányú kifejlődése is elvárható.

Az ú. n. nemzeti tudat, a nemzeti »mi-tudat« Otto *Bauer* szerint annak a felismerése, hogy az ember a saját nemzettársaival bizonyos

karaktervonásokban — testi tulajdonságokban, bizonyos kulturjavak birtokában stb. — megegyezik és ezáltal különbözik a más nemzetekhez tartozóktól. Ez felfogásunk szerint még nem a nemzet-kategóriához tartozó állapot; ez a népiség és a nemzettéválás közti átmeneti stádium: a népieség tudatosodása.

A nemzetté válás, az igazi nemzet elengedhetetlen feltétele ezen az ú. n. nemzeti tudaton felül és túl a nemzeti *akarat*, amely már nem egyszerű értelmi tulajdon, mint az ú. n. nemzeti tudat, hanem erős érzelmi, *kifelé ható* megnyilvánulásra és tettekre törekvő tulajdonság. Ez az akarat arra irányul, hogy az egyén a nemzethez való tartozását jóban-rosszban eltökélten vallja és szilárd elhatározása, hogy minden erejét annak szolgálatába állítja. Ennek az akaratnak a »nemzet«-hez való tartozás szempontjából döntő fontossága van. Örökre igaz marad az a *Renan*-i mondás, hogy a nemzet egy »mindennap megújuló népszavazás.« Ezt a gondolatot képviseli — talán már túlzásba is menő mértékben — *Oppenheimer*, következő szavaival: »*Nem a nemzetből kell a nemzeti tudatot, hanem megfordítva: a nemzeti tudatból kell a nemzetet levezetnünk. Aki magát a nemzethez számítja, azaz, aki az értékhangsúlyozó, élvezelelteli nemzeti tudatot átérzi, a nemzethez tartozik. Akinek ez nincs birtokában, nem tartozik ahhoz, még akkor sem, ha ugyanazt a nyelvet beszéli, ugyanahhoz a fajhoz, sőt ugyanahhoz a térhez tartozik is... viszont mindenki hozzátartozik, aki e közösségben hisz, aki a presztizsének hatása alá kerül, akinek ez az érzelem olyan tettekre indító ösztönzést ad, melyek a csoport követelményeinek és érdekeinek megfelelnek.*« [10] Ezeket a szavakat mintegy kiegészíti Kjellén nyomatékos kijelentése, mely óva int attól, hogy a nemzet lényegét minden reális bázistól elvonatkoztatva, tisztán valami szellemi síkban keressük és arra figyelmeztet, hogy a kollektív nemzeti akarat nem jöhet létre teljesen véletlenül és önkényesen, hanem csak egy bizonyos, hogy úgy fejezzük ki magunkat, nyers masszában már készen levő társadalmi képletben, tehát egy (a mi felfogásunk szerint esetleg több, de azonos történeti behatások alatt álló, egy természetes élettérben élő) népben.[11] A nemzethez való tartozást tehát nem foghatjuk fel teljesen a szubjektív elhatározás dolgának. Az igazsághoz alighanem *Spann* jár legközelebb óvatos fogalmazásával: »A nemzetnek, mint szellemi közösségnek, már természetéből következik, hogy abban mindenki résztvehet, akit hajlamai és adottságai arra képesítenek.«

A »nemzet« fogalmával kapcsolatban talán a legtöbbet vitatott kérdés az, hogy a nemzet politikai céljáu szükségszerűleg a saját államiság elérését kell-e értenünk. Tény az, hogy mióta az általunk most fejtegetett modern nacionalizmus lett Európa domináló eszmeáramlata, a »felébredt«, nemzetté ért népek majdnem mindenütt saját államiság elérésére törekedtek. *Réz* Mihály ezt a jelenséget még a világháború előtt — mindenesetre a miénktől eltérő terminológiával élve — így foglalta szavakba: »A faj az államon belül mint nemzetiség a szabadságra, mint nemzet az uralomra, államalkotó nemzetté válva pedig más államokkal szemben a függetlenségre, majd az impériumra törekedik. Az elnyomatástól szabadulni kívánó nemzetiségi mozgalom éppúgy, mint a szupremácia érdekét szolgáló politika, az állami függetlenségért való harc éppúgy, mint az imperiális külpolitika ugyanazon faji törekvés, csak érvényesülhetésének különböző stádiumaiban.« Kétségtelen, hogy ez a függetlenségre, saját államiságra való törekvés a felébredt népekben, a nemzetekben legtöbb esetben megvan, az is kétségtelen, hogy ennek a törekvésnek nevében alkottak különösen a világháború után több új kisállamot, kétségtelen azonban az is, hogy már ennél az első nagyobbszabású kísérletnél megbukott a »minden nemzetnek a maga homogén, saját testére szabott államát« követelménye és gondolata. Nyilvánvaló lett, hogy életképes, vagy legalábbis az életképesség reményével kecsegtető államokat nem lehet úgy megalkotni, hogy az egyes népiségeket, vagy nemzeteket külön-külön országhatárokkal elzárjuk egymástól. Egy ilyen kísérlet nemcsak azért nem sike-

rülhet, mert a népiségek között leggyakrabban nem lehet világos elválasztó vonalat húzni (— ilyen esetekben, politikai kérdésről lévén szó, az egyetlen módszer lenne a vitás nép akaratának megállapítása népszavazás után —), nemcsak azért, mert köztudomásúlag Európa keletén számtalan olyan településterület van, hol a különböző népek egymással teljesen összekeveredve laknak, hanem azért is, mert nyilvánvalóvá lett, hogy a saját államiság követelménye — nép-nemzeti alapon — ad absurdum vezet. Eltekintve attól, hogy ennek a követelménynek teljesítése Európát valósággal atomokra bontaná, új államocskák léte egy pillanatra sem volna biztonságban. A nemzet inkább akarati közösség, tehát szellemi jelenség, az államnak azonban természeti oldalai az életbevágóan fontosak. Az államnak megfelelő terjedelmű, közlekedési-gazdasági egységet alkotó térre van szüksége, nagyszámú lakossággal, védhető határokkal. Mindenesetre előnyös, ha az állam lakossága egyetlen népiségen alapuló nemzet, azonban a homogén népiségű nemzet illúziója ma nem valósítható meg. De az államszervezet kifogástalan funkcionálásához ez nem is feltétlenül szükséges. Az egynépiségű egynyelvű államlakosság mindenesetre kizárja azt a lehetőséget, hogy az államban nemzetiségi torzsalkodások törjenek ki s így annak belső ereje gyengüljön. De ilyen minta-államokat a valóságban nem ismerünk, az államok jellemző típusa ma a kevert népiségű állam: a nemzetiségi állam.[13]

Viszont semmiből sem következik, hogy egy nemzet politikai célját más népek között és más népekkel szemben kizárólag a »saját állam« eszközével valósíthatná meg. Ott, ahol hatalmasabb nemzetek közé beékelve egy saját állam talán még inkább veszélyeztetné létfenntartását, mert kihívná esetleg azok haragját és féltékenységét, ahol a természeti adottságok lehetetlenné teszik a saját állam kialakítását, a nemzetnek meg kell elégednie olyan organizáció kiépítésével és önálló irányításával, mely saját sorsának intézését kezébe adja és népiségének fennmaradását és szabad fejlődését biztosítja. Ez pedig nemcsak a saját államisággal, hanem a különböző *autonómiáknak* a viszonyokhoz képesti alkalmazásával is elérhető. Igy válik aztán lehetővé, hogy egyetlen állam keretén belül is különböző nemzetek élhetnek békében, biztonságban és harmonikus együttműködésben egymás mellett. Felfogásunk szerint tehát az »állam és nemzet« viszonylatban éppen eleget mond *Ratzel*, amikor a saját államiság követelményét nem állítja fel kategórikusan. »A nemzet politikai önállósággal bíró, vagy arra képes nép.«[14]

Ilyen, több nemzet által lakott állam esetében — feltéve természetesen, hogy e nemzetek önként vállalják a szimbiózist s a közösnek vallott és szeretett államot közös akarattal akarják megvédeni, tehát az egyes nemzetek nem irredenták — a nemzeti akarat fölé még egy összekötő érzelmi ív domborul: a közös haza iránti odaadás, mely a szimbiózisban élő különböző nemzetek akaratát egy szinte szupernacionalista nemzeti akarat-eredőbe vezeti össze. Erre a nemzettípusra, melynek ma jellemző képviselője a három nemzetre épített Svájc, vonatkozik Vierkandt megállapítása, mely szerint ezek összetettségük ellenére is egységes nemzetnek tekintendők: »A politikai viszonyok és a történeti-politikai sors közössége, az államigazgatás és jog egysége, az állam harcainak viszontagságai és dicsősége, az a tudat, hogy egy államhoz tartoznak, melynek megvan a maga híre és tekintélye, már elég ahhoz, hogy erős közösségi érzetet teremtsen.«

Amellett, hogy Vierkandt-tal rámutatunk a helyesen értelmezett sorsközösségnek s a közös haza gondolatának a nemzet kialakulásában és fennmaradásában való fontos szerepére, újólag és nyomatékosan hangsúlyoznunk kell, hogy a nemzethez való tartozás akaratát nem azonosíthatjuk az állampolgárság megszerzésének akaratával. Ilyen értelemben tehát az ú. n. »politikai nemzet« fogalmával kapcsolatban ki kell emelnünk, hogy azt mi csak olyan terjedelemben fogadhatjuk el, amennyiben annak alapja a közös haza megvédésére irányuló egységes akarat, nem pedig pusztán a közös állampolgárság, mert — bár egyen-

jogú — állampolgárok summázatából legfeljebb egy állam népessége állhat elő, de nem szükségszerűleg egységes nemzet; legfeljebb egy új *jogi* alany, de nem homogén *társadalmi* közösség. Már pedig a nemzetet feltétlenül így kell definiálnunk: egy népiségen alapuló, közös politikai akaratban egyesülő, összefüggő földdarabhoz (a hazához) erős érzületi szálakkal kötött társadalmi képződmény.

[1] A fajkérdés alapos kritikáját ld.: Schmidt—Rohr: Die Sprache, als Bildnerin d. Völker c. munkájában, melynek alaptendenciáját (»Volk ist Sprachvolk schlechthin«) nem fogadhatjuk el, de a fajra és népiségre sok értékes gondolatát felhasználtuk tanulmányunkban.

[2] Kjellén, Rudolf: Der Staat als Lebensform. 4. Aufl. Berlin, 1924. K. Vowinckel Verl.

[3] V. Cathrein: Moralphilosophie. 6. Aufl. Leipzig, Vier-Quellen-Verl.

[4] Megállapításunk természetesen nem azt akarja mondani, hogy mi a faji elemet a népiség és nemzet fogalmából ki akarjuk rekeszteni, amint az gondolatmenetünkből később ki fog derülni. Mi csak az oly gyakran egyszerű egyenlősítés (faj = nép; faj = nemzet) ellen tiltakozunk, mely semmiesetre sem megokolt és helyes. Elismerjük azt is, hogy a fajkérdésnek igen nagy politikai jelentősége és szerepe lehet és sokszor van is, akár, mint politikai valóságnak, akár mint politikai fikciónak.

[5] Ebben az értelemben is szoktak — hibás terminológiával — fajokról, fajiságról, faji tulajdonságokról beszélni. Holott, mint feljebb megállapítottuk, a »fajiság« megjelölést tisztán biológiai vonatkozásokban lehet jogosan használni. Ezt kívánná a tudományos célszerűség is, melynek feltétlenül tisztázott terminológiával kell ma dolgozni, hogy khaotikus összevisszaságba ne fulladjunk. Éppen az egyöntetűség kedvéért fogadjuk el mi a fent leírt lényegegység megjelölésére — szemben a kizárólag biológiai fajfogalommal — a »népiség« megjelölését, mint amelyik a német tudományos és publicisztikai irodalomban a leggyakoribb, s amely nálunk is mind nagyobb elterjedtségnek örvend, bár nézetünk szerint a magyar nyelvben a népies, népiesség egészen más jelentésű szavainak rokonhangzása miatt a »népiség«, »nép«, »népi« szavak még sok félreértésre fognak alkalmat adni, kivált, ha meggondoljuk, hogy a »nép« az eddigi magyar nyelvhasználatban egy társadalmi osztály: az »alsóbb néprétegek« jelentésben élt. Ennek tulajdonítható, hogy a »népi« megjelölés egyes »legmodernebb« tudósaink és publicistáink írásában gyakran — akarva, vagy öntudatlanul — a »paraszti« értelemben szerepel, holott nyilvánvaló, hogy a »népi gyökerű« kifejezés nem a »paraszti«-t, hanem a »tősgyökeres magyar«-t kell, hogy jelentse. *Kár volt a »népi«, »népiség«. »nép« terminusait (Völkisch, Volkstum, Volk) egyszerűen szószerinti fordításban átvenni a németektől, mikor ott volt egy régi, s a lényeget pompásan kifejező egyenértékű magyar szavunk: a »fajta«, mely bizonyos hasonló biológiai adottságokon nyugvó szellemi közösség-félét jelent. Ezt a szót lehetett volna a magyar nyelvben a »Volkstum«-nak megfelelő fogalommá nemesíteni.*

[6] Már ez a feltétel is mutatja azonban azt, hogy egy állam népessége még egyáltalában nem jelent szükségszerűleg azonos népiséget; népiség és állampolgárság tehát távolról sem egymást fedő fogalmak. Hiszen a népiség lényegi egyezést jelent, az állampolgárság pedig tisztán külsőleges — jogi, legjobb esetben akarati kategória. Az állampolgárságot bárki könnyen megszerezheti, aki abbeli kívánságának ad kifejezést, hogy valamely állam kötelékébe be óhajt lépni s bizonyos alakiságoknak eleget tesz, a népiségbe azonban bele kell születni, vagy még inkább bele kell nevelődni. Az úgynevezett »első generációnak« ez még többnyire nem sikerül teljesen, mert eredeti népisége a legtöbb esetben halálig felkísért benne nyelvben, felfogásban, világképben, gondolkozási formákban, érzésvilágban, kultúrában. Az állam tuda-

tosan vagy tudattalanul elősegítheti állampolgárai között a homogén népiség kialakitását, de nem korlátlanul, hanem csak bizonyos határokon belül, bizonyos lehetőségek közt.

[7] Mikó Imre: Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés.

[8] Fels, J.: Begriff und Wesen der Nation. Münster, 1927. Aschendorff.

[9] Kászonyi R.: Rassenverwandtschaft der Donauvölker. Zürich—Leipzig—Wien, 1931. Amalthea-Verl.

[10] Oppenheimer, Fr.: System d. Soziologie. Jena, G. Fischer. T. 2. 1923.

[11] »Nem hiszünk a lényegnélküli néplelkekben, melyek hazátlanul röpködnek körül, hogy véletlenül valamely embercsoportra letelepedjenek és ezt ezáltal nemzetté változtassák. Mi azt hisszük, hogy a nemzet a maga elemeiben már előbb készen van és csak különleges körülményekre van szüksége, hogy akaratát és tudatát kifejtse.« (Der Staat als Lebensform.)

[12] Kurzgefasstes System der Gesellschaftslehre, Berlin, 1914. Guttentag.

[13] Azokat a nemzeteket, vagy nemzetrészeket, melyek más nemzetekkel alkotnak közösen egy államot, megkülönböztetésül az ú. n. »többségi«, vagy »államalkotó«, tehát az állam alapszínét megadó nemzettől, nemzetiségeknek szokás nevezni. Ez a külön elnevezés, a tisztább disztingválás érdekében helyeselhető, de hangsúlyoznunk kell, hogy nemzet és nemzetiség közt lényegi különbség nincs. (Ha persze az ú. n. nemzetiségeknek politikai célkitűzéseik nincsenek, akkor — terminológiának megfelelően — csak népekről beszélhetünk. A »kisebbség« szó, mely a háború óta kezdi a »nemzetiség« megjelölést kiszorítani, félreértésekre adhat alkalmat, mert esetleg értékítéletet, pejoratív mellékzöngét magyarázhatni bele: a kisebbértékűség fogalma tapadhat hozzá. Azonkívül olyan nemzetiségi államok is vannak, ahol a »kisebbségek« együttvéve többen vannak, mint az ú. n. »többségi nemzet.«

[14] Die Erde und das Leben. Leipzig. 1902. Bibliogr. Institut.

POLITIKAI NEVELÉS

KÓSA
JÁNOS

1. Pedagógiai tanulmányaink mindenkor Platón és Arisztotelész szembeállításával kezdődnek. Emberi gondolkodásunk nagy nyitányát immár annyira közhellyé tették, hogy alig merjük tanulmányunk élén invokálni. A két athéni bölcselő farkasszemezése az emberi szellem örök küzdelmét mutatja, a két lehetőség közti tántorgást: a tudás és az eretnekség harcát. Arisztotelész a tudós, a reális nevelő és állambölcselő, Nagy Sándor világbirodalmának teoretikusa. Platón az eretnek, Szókratész tanainak a meghamisítója, balulvégződött puccsok, szerencsétlen »hatalomátvételek« hőse. Arisztotelész egyszerű realizmusával évszázadokra irányította az emberiség sorsát, Platón csak a tervezésig jutott. Barlangba akarta zárni az emberiséget, hogy ott, egy totális állam rabságában, a valódi szép világ helyett csak imbolygó árnyképeket szemlélhessen. Bizonyára jól sejtette, bár be nem vallotta, hogyha árnyak helyett a valóságot kapná szempillantásába, a láncrafűzött ember kitörne barlangi rabságából.

Őtőlük ered a nevelés két lehetséges módszere, amelynek a változó küzdelme azóta is megtölti a pedagógiatörténet lapjait. Platón a totális nevelést hirdette, amely az egyént születése pillanatától kezdve haláláig állandóan gyúrni, formálni, tanítani, oktatni, nevelni kívánta s egy pillanatnyi nyugtot sem engedélyezett. Kasztrendszerű társadalmat akart felállítani, ahol minden kaszt a nála alacsonyabbat nevelte volna. Arisztotelész szerényen, de öntudatosan a reális nevelést hirdette: csupán az ifjút, a még fogékony és készséges évek gyermekét akarta megragadni, hogy az ifjúság éveiben ellássa az életre szóló útravalóval. Vezette Alekszandert, amíg hivatására készülődött; de szerényen félreállt az útból, amikor a tanítvány uralkodni kezdett. Úgy tervezte, hogy mire a gyerek felserdül, a nevelő befejezze munkáját. Kifejlessze az élet kormányzásához szükséges képességeket és a felnőtt éveket gyerekes módszereivel meg ne zavarja.

S e két felfogás kifejezte azt a két lehetséges hatásigényt, amivel a pedagógia azóta is fellép.

2. Minden politikai közösség, a nemzet, az állam, a nemzetiség, mind, mind befolyásolja és neveli a körébe tartozó egyéneket. Ez a nevelés époly természetes életfeltétel a számára, mint a lélekzés az élőlényeknek, mint a környezethez való alkalmazkodás az életért harcot folytatóknak. A nevelés teremti meg a társadalmon belül az összeszokottságot, a harmónia simulstabilitát. És bizonyára jól van ez így: az emberiség sorsa mindig akkor jut veszélybe, ha a rosszul neveltek, vagy a neveletlenek kezdenek felette uralkodni!

E tekintetben nincs különbség kiterjedt és szűkreszabott, művelt vagy műveletlen társadalom között. Mindegyik áthatja a maga tagjait, áthatja szokásaival, intézményeivel, gondolkodásával, életrendjével. Észrevétlenül és akaratlanul hatja át, a térbeli és testi érintkezések, a mindennapi élet apró ténykedései során, amint a sósvízbe hullott állattetemeket átjárja lassú éveken át a só és hosszú időre konzerválja. Igy veszi magára a primitív törzs tagja a törzs szokásait; a babonákat, istentiszteleti módokat, vadászati vagy házépítési formákat, a szomszéd törzzsel szembeni ellenséges érzületet mind magáévá teszi. Mindez nem szellemének saját alkotása, hanem a törzs közös tulajdona, amelyből, mint generációk által felhalmozott kincsből, részesedik minden egyén.

Ezen az automatikus, szokásszerű nevelésen túl hamarosan eljutottunk a céltudatos neveléshez. A közösség intézményeket állít fel, iskolákat, kiválasztott egyénekre, tanítókra vagy varázslókra bízza a tanítást és ezek most már rendszeres körülmények között közlik a fiatalokkal mindazt, ami az életben szükséges számukra.

Szükséges mindaz, ami az életfenntartást támogatja: a halászat,

EURÓPAI MŰVÉSZET ÉS MAGYAR MŰVÉSZET*

(Bevezető rész «Magyar művészet» című tanulmányom folytatólagosan közlendő fejezeteihez.)

D'où venons-nous ?
Que sommes-nous ?
Où allons-nous ?

Gauguin

A tiszta, vagy objektiv, vagy pozitiv, vagy tudományos, vagy akárminek-hijják történelem művelői már rég óta, de ma inkább, mint valaha, ellenséges állást foglalnak el a történet-filozofiával és a filozofiai fogalmak alapján eligazodó, összefoglaló, általánosító történetírással szemben. A történelem megmásítását, sőt meghamisítását, objektivitásának megsemmisítését látják bizonyos szempontok, értékelések, a priori észelvek alkalmazásában. Így különösen a művészettörténet terén is újabban. Szemére vetik egyik-másik történetírónak, hogy a maga elmélete érdekében pl. a cinquecento szempontjából ítéli meg a quattrocentot vagy a trecentot, mint előkészítőt s e korok idegen mértékkel mért és a maga sajátos törekvésében,

* E tanulmány fejezetei két év előtt elkészült, kiadónak átadott, de a megfelelő reprodukciók előteremtésének nehézsége és költséges volta folytán mindmáig megjelenni nem tudott könyvnek részei. (Az időközben a kiadótól visszakért kézirat végén ezt a dátumot találom: 1916 tavaszán.) Ugyanerről a témáról tavaly áprilisban és májusban öt előadást tartottam «A nemzeti jelleg problemája a magyar képzőművészetben» címen. Szükségesnek tartom e személyes adatok közlését, mert Babits Mihály «Irodalmi problemák» c. tavaly megjelent könyvének első tanulmánya hasonló szempontból vizsgálja a magyar irodalmat. Nem az elsőség gondja késztet, ellenkezőleg azt az érdekes coincidenciát akarom megállapítani, hogy úgy látszik ugyanazon időben hasonló szempontból foglalkoztunk a magyar kultura két különböző területével egyik a másik tudta nélkül, ami csak még inkább meggyőz a magyar művészetre vonatkozólag megkisérlettem vizsgálat szükségéről. Egyébként is csak örülni tudok e találkozásnak. Mindjárt meg kell azonban jegyeznem, hogy ez az egyezés csupán a kiindulás szempontjára korlátozódik — ott a magyar irodalmat a világirodalom, itt a magyar művészetet az egyetemes művészet szempontjából tekinteni, — mert a két tanulmány alapgondolatai és módszere merőben különbözők. Babits a Taine-féle elmélet alapján áll, én a faj környezet és idő fogalmain túl próbálom megkonstruálni az egyetemesnek és nemzetinek viszonylatát. Bizonyosan más utakon-módokon is jutottunk el a kérdés fölvetéséhez. Engem történet-filozofiai spekulációk és különösen a görög művészettel való behatóbb foglalkozás Firenzében és Rómában vezettek el hozzá. De akármilyen nagy is az eltérés, marad a tény, hogy két író a nemzeti élet különböző megnyilvánulásaival foglalkozva, legalább egy, de annál lényegesebb ponton találkozik, ami nyilván azt mutatja, hogy ennek a szempontnak eljött az ideje. — Végül megjegyezni óhajtom: az elméleti bevezetés elégtelenségével tisztában vagyok, de ezen a jellegén nem is akarok változtatni, mert e tanulmány célja elsősorban gyakorlati s így csak annyi elméletnek lehet benne helye, amennyi nélkülözhetetlen; jobban sajnálom, hogy az építészet aránylag kevesebb helyet foglal el, mint a másik két művészet, de annak idején, mikor e tanulmányt írtam, rövidebbre szántam, s írás közben nőtt meg; ezen az egyenetlenségen pedig nem tudok változtatni jelen életkörülményeim között.

tam magam, — fölálltam és sétálni kezdtem. Próbáltam rendbeszedni a gondolataimat. Megint csak mindenféle mozdulatok kápráztak a szemem előtt és szavak töredékeit mondogattam magamban. Aztán hírtelenül szomorúság vett rajtam erőt. Homlokommal neki dőltem egy fának s éreztem, hogy a szívemre nagy és álmos bánat nehezedik. — Már későre járhatott.

— Te... szóltam hozzá s ekkor láttam, hogy ismét elaludt. Feje lefelé bóbiskolt s arcát eltakarta kalapja.

Ekkor lábújjhegyen elmenekültem, nem törődve vele többé.

Már a liget elején jártam, mikor — mintha ráébredtem volna józan eszemre — nagy döbbenet állított meg, — Jézus! — gondoltam. Mit csinált ez az ember? — s elöntött a vér. Irtózatos! — Mi lörténhetett? S én itt hagyom, kinn a ligetben egy padon... mi vagyok én? Gazember lettem én is? — Hisz kirabolhatják... megölhetik...

Bámulatos volt: mintha két emberből lettem volna összetéve — rögtön egy másik hang is indult belőlem kifelé, egy ravasz és kíméletlen hang, mely csak velem törődött s amelyen nem tudtam uralkodni. Meg akart nyugtatni.

— Jó volna megnézni, ott van-e még? Mert ha nincs ott, akkor világos!... — szólt s hangja, kiejtése olyan volt, mintha szegény anyámat hallottam volna.

— De ha ott van! — fenyegetett egy harmadik valaki belülről. S a rémülettől ujra meg kellett állnom erre a gondolatra.

Futni kezdtem visszafelé.

Mindenütt derengő csend. Körülöttem senki. A lépteim zaja is elhalt.

Ugyanabban a helyzetben ülve találtam, még mélyebben előresülyedt felső testtel. A kalapja leesett. Megráztam.

Megint nehezen ébredt — s mint a kényeskedő gyermek, elkezdett beteg hangon nyöszörögni, siránkozni. Engem most először rázott meg a valódi iszonyat, — mint az orkán kavarta fel egész belső részemet s felébresztette minden idegem.

— Itt irtózatos baj van, — hallatszott belülről.

— Mi van — beszélj hát!

— Gyilkos! Gyilkos! kiálltott halkan s eszelősen mintegy segítségért.

— Gyere haza, gyere! Felállítottam s a kabátjánál fogva sietve vonszoltam magam után.

〈Folyt. köv.〉

FÜST MILÁN

bevégzettségében, lényegében félreértett művészete így a rövidebbet húzza amazéval szemben. Joggal, ha ki tudják mutatni a félreértést s a méltánytalanságot szenvedő kort önön elveinek és törekvéseinek kihámozásával rehabilitálják — bár sokszor a kifogásolt történetírónak merőben a formára és kompocióra vonatkozó analiziseitől és analizisei alapján kimondott értékeléseitől követelnek méltánylást a megvédett korok tartalmi, lirai, kedélybeli vagy hasonló értékei iránt. Amivel ugyanabban a hibába esnek, mint amelyet kifogásolnak: a heterogén szempont alkalmazásába, és megoldatlanul hagyják a kérdést, vajjon a merőben formai szempontból megejtett értékelés csakugyan igazságtalan-e más korok formájával és kompoziciójával szemben, vagy csupán mellőzött olyan tekinteteket, amelyek alapján az illető korok nagyobb megbecsülésre tarthatnak igényt? A bizonyos szempontból való vizsgálódás pedig joggal mellőzhet a maga körén kívül eső más szempontokat s ebből még egyáltalán nem következik az, hogy fogékonytalan vagy igazságtalan volna irántuk. Aki formai tekintetben magasabbra becsüli a cinquecentot a quattrocentonál, lehet, hogy más tekintetben eléje helyezi emezt amannak — mindössze nem beszél róla, mert ez a tekintet pillanatnyilag nem aktuális számára. Jogos követelés, hogy minden művészi kor önmagában, önmagáért ítéltessék meg, mint abszolut, mert minden kor, de sőt minden igazi műalkotás önmagában befejezett, tökéletes, mással össze nem mérhetően abszolut — jogos mindaddig, amíg belőle minden művészet és művészi alkotás nagy közösségének és a fejlődés folytonosságának tagadása vagy megértetlensége nem következik. Mert a művészi alkotás helyzete csodálatosan paradox: önmagában befejezett, tökéletes és abszolut valami, mégis beletartozik a művészet nagy közösségébe és csak benne válik érthetővé, hasonlóan a kor: művészete minden pillanatban célnál van, mert minden alkotása örök és időfeletti, mégis lemerül az idő sodró folyamába, minden pillanata más, mint az előző s csak vele való összefüggésben érthető. Az örök idea időben való megvalósulásának, az esztetikai abszolut és a történelmi relativ korrelációjának problemája ez. A közösség nélkül a művészet műtárgyak merő egymásmellettisége, az örök és az idő korrelációja nélkül a történelem egyes esetek merő egymásutánisága. S ha már nagy hiba, valamelyik műalkotás vagy kor alapjára helyezkedve a másiknak lényegét meg nem érteni, ugyan mekkora hiba, valamennyi műalkotás és kor alapjára való helyezkedés szándékában egyáltalán magának a művészetnek lényegét és egyáltalán magának a művészet-történetnek lényegét meg nem érteni?

Különösen ma, mondják, van itt az elhamarkodott összefoglalásoktól és általánosításoktól ment pozitiv kutatás ideje, amikor a szemünk láttára ment végbe sokáig félreismert és lebecsült korok rehabilitása a kellő adaequat vizsgálati és értékelési szempont felderítésével, mint például a barokké, s amikor a kutatás, mely egyre új, az összefoglalás

számára eléggé fel nem dolgozott területeket nyit meg, minden pillanatban felboríthatja kész vagy készülő megállapításainkat. Lehet, hogy így van, nem vitázom az objektiv tudósok szubjektiv természetű időmegállapításaival. A történelem azonban, mint a többi tudomány, soha sincsen készen s az Augustinus történetfilozofiája a maga ismeretei alapján ép oly jogosult vagy nem az, mint a Hegelé és viszont, s ha a kutatás befejezésére és a történetírók beleegyezésére várnánk, hogy ítéletet ejthessünk a történelem fölött, alighanem elvárhatnánk a végítéletig. Folytatólag, a történelem nem természettudomány és nem is lesz az soha, bármennyire igyekszik az ő mintájára berendezkedni és az a priori vagy metafizikai fogalmakat mellőzni, — mikor azok még ott, a természettudományban is bejönnek az ajtón, ha kidobják őket az ablakon, hát még a történelemben! A metafizika-mentes pozitiv filozofiának sem a túlságos pozitivitása ártott meg, hanem az, hogy nyakig ült a metafizikában, anélkül, hogy sejtette volna. Félő, hogy a magabizó és heterogénnak nevezett szempontokat kerülni akaró mai történetírásra is ilyesmi fog rábizonyúlni, ha a történetfilozofiai kritika vagy a kritikai történetfilozófia végére jár alapföltételeinek. Inkább vállalom nyiltan és tudatosan, így legalább megvizsgálhatom, ha már el nem kerülhetem, a metafizikát, semhogy óvatlanul lopakozzék be — isten neki, ha a dogmatikusság bélyegét sütik rám. És köntörfalazás nélkül megvallom, hogy történeti vizsgálataimat és értékeléseimet, amint alább következnek, művészettörténet-filozófiai gondolatok irányítják, sőt ott áll mögöttük az, ami nélkül a gondolatok ötletekké forgácsolódnának, amivel viszont ideává általánosulnak: a kialakult világnézet. S ha szempontjaim egyoldaluaknak és értékeléseim igazságtalanoknak fognak látszani, azt felelem, hogy az ember nem minden alkalommal mondja el mindazt, amit tud, gondol és érez, hanem alkalomadtán bizonyos szempontoknak mások rovására való végigvitelét látja szükségesnek igazságtalanság árán is bizonyos cél érdekében. Mert, végezetül, a történelem nem mindenki számára tisztán tudományos öncél, sőt legtöbbnyire csak a művelője számára az. Az esztetikus, a filozofus és az alkotó művész számára ideák megvalósulása, formálandó anyag vagy a belátás eszköze. Az összefoglalásnak, a történetfilozofiai vizsgálatnak vagy általánosításnak jogosultságát nem mindig az határozza meg — alighanem soha — hogy a tiszta történelem alkalmasnak látja-e erre a pillanatot. Jogosultságát meghatározza az élet szüksége, az életé, mely önmagát akarja ismerni, jelenét a múlton keresztül s nem csupán a multat önmagáért. S ha ez a szükség erős s ha módja van rá, nem kér engedelmet a tudománytól kielégülése pillanatának megválasztására. S mivel ez a szükség ma nálunk, úgy érzem, erős, s mivel azt hiszem, egyben-másban hozzájárulhatok, ha tán kielégítéséhez nem is, esetleg későbbi kielégítéséhez szükséges szitásához és tudatosabbá tételéhez — megpróbálom nagy-

jában megvonni a magyar művészet utolsó száz esztendeje fejlődéstörténetének fő vonalát.

Az életnek, a mára és a mán keresztül a jövőre való hatás kedvéért íródtak tehát e sorok. Gondolkodóknak és művészeknek a művészet érdekében: indíttatva a jelen művészet sorsán való tépelődéstől és támogatva a mult átgondolásától. Ennyiben jogosultak, még ha egyetlen új merőben történeti adattal sem gazdagítják a történeti kutatást. Amiből nem következik, hogy az ilyenfajta írás ne lehetne serkentő a kutató történelemre. Ha távoleső és nagy példákra akarnék hivatkozni — csak a példa kedvéért teszem a lehetőség megvilágítására — utalhatnék Hegel történetfilozófiájára, mely a pozitiv történeti kutatást új területek megművelésére izgatta s arra, hogy a modern vallástörténet tudománya is vallásfilozófiai spekulációkból született meg. Ne tessék félreérteni: csak elvi lehetőségekről beszélek, anélkül, hogy kisérletemet konkrét megvalósulásuknak tartanám. Csak azt akarom mondani, hogy ami ott nagyban lehetséges volt, mért ne lehetne itt az kicsiben — tekintet nélkül arra, hogy az én esetemben sikerült-e vagy nem. Mert a kifejtettem elvet természetesen fentartom akkor is, ha nem tudok a gyakorlatban helyt állni érte s a sikertelenség okát nem a dolog természetében, hanem a tökéletlen megoldásban fogom keresni. Szintúgy a másik kényes pont, a «nem-objektiv» értékelés tekintetében: vallom, hogy az esztetikai ítéletek szubjektivebbek a többinél, mert létrejövésük körülményei szubjektivebbek, de objektiv alappal birhatnak. Az objektiv alapba vetett meggyőződésemet azért a magam ítéletei szubjektiv voltának kiderítése sem fogja megingatni s mint másokkal, úgy magammal szemben is hajlandó vagyok az objektivitás elvi lehetőségét és szükségét megvédelmezni, az esetleges baj okát megint nem az elvben és a dolog természetében, hanem a tökéletlen megoldásban, a tökéletlen értékelésben és ítélésben keresvén. S ha mindebből és abból, hogy javíthatatlanul fentartom történeti elveimet a saját bőröm árán, valaki a történeti tudomány lebecsülésére következtetne, annak csak afölött való sajnálkozásommal felelhetek, hogy mindezideig nem írta meg senki a magyar művészet történetét ilyen serkentő tanulmányokat fölöslegessé tevő tudományos módon.

Egy dolog felől hát egészen nyugodt lehet az olvasó: nem zsákban veszi a macskát. Előre tudja, hogy puszta vagy tiszta történelem helyett elvek szerint összefoglalt történelmet és értékeléseket kap. És mindjárt megjelölöm a két alapfogalmat is, ezek: a művészetek közössége és folytonossága. Közösség a sok nemzetre, és folytonosság a korokra való szakadozottság dacára is. Ezek álláspontjára kell tehát helyezkednie az olvasónak, ha megértően végig akarja kísérni a következő fejtegetéseket. Sőt be kell érnie az alapfogalmak egyszerű megjelölésével és rövid vázolásával, kritikai megalapozásuk és bővebb kifejtésük nélkül, ami kü-

lön, tisztán elméleti filozófiai tanulmány tárgya volna. Az itt következő pedig nem általános elméleti, hanem konkrét gyakorlati célú. Az előzetes és részletes meghatározás helyett az elvek és az elmélet a tárgyalás során fognak megvilágosodni, amennyire a tárgyalt anyag kívánja és megengedi. De ez az eljárás nem föltételezi kritikátlan elfogadásukat: maga a tárgyalás, és benne minden megállapítás és értékelés egyúttal kritikai próbaköve helyességüknek és termékenységüknek.

Röviden: a közösség elve azért fontos, mert csak belőle lehet megérteni a különöset. Közösség nélkül nincs különös és viszont. Egyetemes és nemzeti korrelativ fogalmak. Már volt szó korrelációról, melynek tagjai csak egymással kapcsolatban válnak érthetőkké: az örök és az idő, alapjában a lét és a levés korrelációjáról, a legvégsőről és legfőbbről, melytől a többi, ez is, függ. Amaz a görögöknél — az eleai és herakleitosi, a platoi és aristotelesi gondolat egymást föltételező, egymásra utaló viszonylatában, művészi problemáik állandóságában és szünetlen fejlődésében — vált először teljessé, azért kellett ennek is — az egyetemes és nemzeti viszonylatának — náluk teljessé válnia s tőlük kiszármaznia, ránk öröklődnie.

A művészet egész történetében a görög a legegyetemesebb. Szobrászata nem ez vagy az, ilyen vagy olyan szobrászat, ezé vagy amazé a koré, hanem maga a szobrászat, és hasonlóan a többi műfaj is. Alkotásai az időből kiemelkedve az idea általános érvényű megvalósulásaiként állanak előttünk. Összességük pedig magának a műfaj ideájának megtestesülése.

De a görög művészetnek ez az idealitása eléggé átment a köztudatba (ha az «idealis», «klasszikus» hamis értelmével is), mellőzhetjük részletesebb vizsgálatát, bármily érdekes volna a mi szempontunkból. Kevésbbé köztudatos nemzeti jellege, illetőleg benne az egyetemesnek és nemzetinek egymáshoz való viszonya, amire ezúttal a hangsúly esik.

Ez a legegyetemesebb művészet egyúttal a legnemzetibb. Mert a görög művészet minden ízében ilyen. Benne mindaz nemzeti, amit Taine-féle vagy néppsychologiai, vagy bárminő tiszta műanalizis ki tud hámozni. Ami volt s amivé minden ízében lenni akart a görög nép — lelkileg és testileg — azt a művészetben állította maga elé kézzel fogható ideál gyanánt, a faj genieje benne vált köztudattá, céllá s az életre visszaható fizikai és moralis energiává. A nép összes sajátos szellemi és moralis energiáinak megtestesülése, másik teljes világ, teljes kosmos az embereké mellett, önmagában befejezett és lezárt, mégis emezzel szünetlen érintkező, belőle táplálkozó s azt tápláló. Két polusa van: a nemzeti mythos és a nemzeti atletika. Az elsőé az ideák szabad szellemvilágának ember-, faj-, korfeletti általánossága, a másodiké a test anyagvilágának meghatározottsága. De jellemző az archeologiának zavara olyan esetek-

ben, mikor valamelyik szoborról nem tudja megállapítani ‹az attributumok hijján›, istent ábrázol-e vagy atletát. Mert az örök idea megtestesülése a mythosban lenyúlik a nemzetibe és fajiba s az isten görög atleta, a fajilag meghatározott emberforma pedig fölemelkedik az általánosba s örökbe s a görög atleta isten. A görög istennek csak testivé kell egyénülnie s a görög atletának csak istenivé általánosulnia hogy egyik is, másik is azonmód a szobor formai problemájának anyagává lehessen. Az isten amúgy is minduntalan emberi alakot ölt s az atleta ideálja, amely felé testét tudatosan műveli és formálja, az isten. A görög művészet idealis alakjai nem olyanok, mint Michelangeloéi, amelyek általános emberiek s nem a maga fajából, környezetéből nőttek ki, a görög alakok bármennyire idealisak, mégis mindig görögök, etnikailag meghatározottak, nemzetiek, mintegy folytatásai annak a vonalnak, amelyet már maga a faji környezet vont, ideális betetőzései a realis adottságoknak. A görög élet és életmód, a test kultuszának s a tökéletes szellem tökéletes testen való uralmának sajátlagos görög ideálja inkarnálódik bennük. A legtökéletesebb fizikum etikája ez a szobrászat, de olyan tökéletesé, amilyenné csak az egy görög fizikum válhatott. A művészet egy gyökéren terem a nemzet közösségének legsajátosabb életműködésével, politikájával, de politikája, küzdelmei, háborúi kentaurok és lapithák, vagy gigantomachiák szimbolikus mythosainak fölmagasztosultságában jelenik meg a művészetben. Az atletika formálja a háborúhoz szükséges görög testet, de a művészet tűzi ki az atletika számára a tökéletes emberi test ideálját, amelyet az a háború céljára megvalósít. Igy függ össze a művészet a nemzeti háborúval is és hat reá, mint ahogy a háború hat a művészetre. És bárhol, bármelyik ponton fogod meg a görög művészetet nemzeti oldalán, eljutsz a nemzetfelettihez és egyetemeshez, az ideálishoz és szimbolikushoz, és bárhol fogod meg egyetemes és idealis oldalán, eljutsz a nemzetihez és fajihoz.

De mind az, amit az analizis mint nemzetit, ki tud hámozni, végeredményben csak sajátos eleme és anyaga a művészi formának és kompozíciónak, mely univerzális, e forma és e kompozíció nélkül merő etnikai anyag, lehet érdekes, de még nem művészet. Nekünk itt csak annyira van közünk hozzá, amennyire művészetté, azaz formává és kompozicióvá válva túlnőtt az etnikai-nemzeti kontingens világán és átnyúlt a művészet univerzális világába. Abban, amelynek külön problémái és törvényei vannak s ezek döntenek a műalkotás sorsáról, nem pedig az, hogy mennyi etnikai anyag mily hiven van benne kifejezve. A művészet autonómiája nem tűr maga mellett más szempontot, legföljebb alárendelt, de jogosultságát akkor is belőle merítő viszonylatban. A művészi forma természeténél fogva univerzális vagy az akar lenni, fogalmához tartozik az univerzálitás s ép oly kategorikus imperativusa neki, mint az erkölcsi akaratnak, tekintet nélkül megvalósítására. Nem is az egyetemessége

problématikus, hanem az egyetemességnek a nemzetihez való viszonya, az, hogy miként lesz az etnikaiból univerzális.

Ime az alapvető kérdés. A hozzávaló állásfoglalástól függ megoldásának lehetősége.

Ha a művészetben van nemzeti, úgy magának a formának kell annak lennie, mert minden egyéb — kedély, temperamentum, életmód, éghajlat, környezet stb. — a művészethez tartozik ugyan, mint etnikai anyag, de maga még nem művészet. Csak magának a formának nemzeti voltára vonatkozhatik a tétel, hogy korrelativ viszonyban van az egyetemessel. A művészet anyagának az egyetemes merőben formai principiumával való vonatkozásba helyezéséből pedig sohasem vezethető le viszonyuk korrelációja. Egyszerűen azért, mert az első természeténél fogva mindig anyagi, kontingens és különös, az utóbbi pedig formai, szükségszerű és egyetemes. Két külön fajtájú és külön szférájú principium tehát, amelyek viszonya nem a korrelációé, hanem az alárendeltségé: az anyagié a szellemi alá. A róluk szóló felfogás vagy elmélet ezért végső soron magában a világnézetben gyökerezik: vagy abban, amely az anyag elsőbbségét vagy abban, amely a szellem elsőbbségét és szuverenitását vallja. Az első alapon számos kísérlet történt, sok becses és érdekes adattal gazdagította is a művészet anyagának ismeretét, de a kérdést meg nem oldhatta, sőt velejét sem érinthette. Mert más szférában mozgott, mint ami a művészi formáé. Az univerzálissal csak olyan valami lehet korrelacioban, amiben már magában is meg van az univerzálitás, vagy lehetősége, szándéka, követelménye. Ez a forma, amely ugyanakkor univerzális is, amikor nemzeti. Nemzeti volta pedig — az etnikai anyagtól függetlenül tekintve — nem lehet más, mint sajátos fölvetése és megoldása a forma problémájának, ahogy valamely nép művészetében látható, a formai problémának az a speciális volta, amelynek specialis megoldására éppen annak a népnek és csak annak, volt küldetése. Ha ez a specialis formai probléma úgy oldódik meg, hogy megoldása közben a formába fölvétetik mindaz, ami a népben etnikai anyag van, szóval ha a formai probléma nem valami absztrakcion demonstrálódik, hanem az etnikai adottságok anyagában ölt testet. akkor a létrejövő művészetben az egyetemesnek szférája teljesen fedi a nemzeti-etnikainak szféráját, ha a formába nem vétetik föl vagy nem egészen az etnikai adottságok anyaga, akkor az egyetemes túl ér a nemzeti-etnikai határain (a nemzeti akkor is megvan, de csupán a formában, a megoldására szóló, valamely kiválasztott nemzetnek jutott küldetés sajátosságában, pl. Michelangelonál), ha pedig a forma nem tud autonom életre szert tenni s nem tudja tiszta művészetté fölolvasztani mind az etnikai anyagot, amelyhez hozzá nyúlt, akkor az etnikai-nemzeti alatta marad az egyetemes érvénynek, mert alatta marad

a művészinek. Mind három esetben annyira univerzalis és annyira nemzeti a forma, amennyire művészi. Valamely nép művészi küldetése valamely formai problémára szól s ez a küldetés azért nemzeti, mert az illető probléma megoldása csak neki adatott meg, de szólhat annak a szorosabb problémának megoldására is, hogy mi módon veszi fel az etnikai-nemzetit a művészi-univerzálisba, vagyis miként oldja meg az egyetemes és nemzeti korrelációjának kérdését a maga sajátos etnikai anyagán. Nemzeti tehát: speciális nemzeti küldetés a művészet nagy egyetemén és teljességén belül a különös formának, vagy a különös nemzeti-etnikainak a különös formán keresztül egyetemessé tételére. Ebben az értelemben igaz, hogy a művészetben — élesen megkülönböztetve a művészi-nemzetit a merőben etnikai-nemzetitől —, ami nemzeti, egyúttal egyetemes és viszont.

Mondottuk, hogy mindaz, amit az analizis, mint nemzetit ki tud hámozni a görög művészetből, végeredményben csak eleme és anyaga a művészi formának és kompozíciónak, amely univerzális: univerzális, de egyúttal nemzeti is, mert éppen a görög népnek volt e formára és kompozícióra küldetése és csak ő oldhatta meg azt, senki más, — ez az ő nemzeti küldetésének egyik oldala, univerzális formai problémáját azonban a nemzeti-etnikai adottság anyagában testesíti meg, még pedig úgy, hogy ez adottság anyagát teljesen fölveszi a formába — ez az ő nemzeti küldetésének másik oldala. E kettősségben gyökerező teljesség folytán a görög a legnemzetibb a művészet egész történetében.

Paradoxiának látszik, pedig nem az, hogy e két felső fok, legegyetemesebb és legnemzetibb, nemcsak hogy nem zárja ki, hanem kölcsönösen föltételezi egymást ugyanazon népnél. Csak a korreláció két tagjának, az egyetemesnek és nemzetinek, soha nem látott teljes egymást födése ez. A művészet történetének van egy kora, melyben egy nép csinálja a világművészetet, azt t. i. melyből a világművészet* in extenso ki fog nőni, vagy fordítva: amelyben a világművészet egyetlen nép művészete. A görögség küldetése nem erre vagy arra a műfajra, erre vagy arra a problémára szólt, hanem az egész művészetre, ezért a legegyetemesebb. Ezt az egyetemes küldetést azonban nem népek közössége, hanem egyetlen nép kapta, ezért a legnemzetibb. A görög művészet kicsiben és in intenso olyan, amilyen a világművészet nagyban, in extenso. De nemcsak szimbolikusan és ideálisan egyetemes, hanem történeti megvalósulásában, érvényében és hatásában is. Még az is, ami

* Ad analogiam «világirodalom» — értve vele ugyanazt a művészetekre, amit világirodalom jelent az irodalmakra nézve s ezért nem is definialom, mert az utóbbi helyes fogalmát, hogy más, mint az összes művek summája stb. föltételezem az olvasóban, a szót ugyan, idegen ízű lévén, nem szeretném, ha meghonosodna, de egyelőre nem tudok nála jobbat a fontos forgalom jelölésére.

rajta kívül van, általa vált az európai népek művészetének közös örökévé, az európai közösség és egyetemesség részévé. A görögöt megelőző ős-keleti népek művészete ⟨Egyptom, Assyria stb.⟩ rajta keresztül jut át abba a közösségbe, melyről itt mindig szó van: az európaiba. Ezek a népek elviszik a művészetet bizonyos fokig s azt maguktól nem lépik át, a görög ezen a ponton veszi át az örökséget, átlépi végső fokukat, a fejlődésnek új útját nyitja meg s azon járva, fölveti és megoldja, vagy fölveti és megindítja mindazokat a problémákat, amelyek évszázadokon át az európai népek művészi problémái, némely téren még ma is. Hasonlóan a filozófiához, melynek története mindmáig úgyszólván görög filozófiatörténet bővebb kiadásban, részletesebben megmunkálva, hatalmasan tovább fejlesztve: alapfogalmai és problémái, épúgy, mint neveik, a görögre utalnak vissza. Mint a legyező ágai, futnak össze a görögség egyetlen folyójának induló pontjába a különböző folyók idegenből, hogy benne egyesüljenek, s torkolatánál a sokból eggyé lett folyó ugyancsak sugaras deltában ágazik szét idegenbe, az európai tengerbe. A két szétjelágazás között, a görögség előtti és utáni világ között, mint egyenes és egyetlen vonal húzódik a görög művészettörténet vonala. Benne fut össze minden és belőle ágazik szét. Ami előtte van, abban a nemzetinek és egyetemesnek korrelációja ránk nézve inkább az irott műtörténet elméleti, mint a történő művészettörténet aktuális szempontjából bír jelentőséggel. Ami utána van, az az egyetemesnek nemzeti részekre tagozódása s e részek szintezisében elért teljessége: mint ahogy a görögséget fölváltja a római birodalom s kereteiben kialakulnak az európai nemzetek s közös kulturán alapuló rendszerük ⟨ellentéteken és háborúkon túl is az európai kultura Egyesült Államai — de hiszen a görögség is tele volt ellentétekkel és belső háborúkkal⟩, úgy alakul ki az európai nemzetek művészete és rendszerük, a művészet egyetemességének teljessége csak valamennyiben együtt valósulhatván meg. A görögnél a nemzeti, amikor egyetemessé válik, nem utal önmagán túl valami rajta kívül is folytatódó közösségbe, melybe ő tagként tartozik a többihez hasonlóan, mintahogy az egyes európai népeknél történik, önmagára utal vissza, mert benne mindakettő teljes és egymással azonos. Közvetlenül van együtt a kettő, úgy, ahogy egyetemes és nemzeti soha azelőtt és azután nem födte egymást. Hogy pedig művészete ennyire, ily egyetlen módon egyetemes lehessen, ugyanannyira, ugyanolyan egyetlen módon kellett nemzetivé lennie: a nemzet egész életének, sorsának, hivatásának, világnézetének, politikájának, szellemi és testi mivoltának inkarnációjává. A görög a művészet történetének választott népe. A művészet egyetemes sorsa és végzete attól függött, hogy menynyire válik egy nép nemzeti sorsává és végzetévé. Ilyen választottság csak egyszer fordul elő, mint a vallás történetében. A történetfilozofiának bele kell törődnie abba, hogy a

történetet nem lehet annyira racionalizálnia, hogy a történés lehetőségének egyetlenségét, unikum voltának irracionalitását föloldja. Egyetlenségénél fogva paradigmatikus a görög művészet az egyetemes és nemzeti viszonyára, ezért kell e kérdést nála megfogni — mindig, bárminő népről van szó. Ránk nézve ő e korrelació aktualis történetének kezdete, mintahogy a széjjelágazó számos folyónak ő az eredete. Széjjelágaznak a folyók, de széjjel nem szakadnak, mert medrüket egy totalitáson, egy rendszeren belül vájják s közös forrásuk van, a görög medence. A görög egység matematikai pontja a római világbirodalmon keresztül az európai népek közös, de differenciált síkjává szélesedett. A európai kultura képlete a megfordított piramis, amely csúcspontján, a görögségen áll, talapzatának síkja pedig egyre nő fölfelé és széjjel — a végtelenségig. A görög művészet is ekként egyetemes minden népre, nem azért, mert mind magára ismer benne, hanem ellenkezőleg mert, noha mindenik számára fölvetette a problemákat, mindeniktől egyforma távolságra van. S ha soha azelőtt és azután egyetemes és nemzeti nem födte egymást annyira, mint a görögségnél, a közös eredet folytán postulatumként, törekvésként minden nép számára megmaradt az európai közösségen belül az egyetemesség követelményének öröksége. Csak egyszer, a középkorban, a gótikában és skolasztikában, kristályosodik ki az egység relative abszolut teljessége, de ekkor a korreláció azon tagjának helyét, melyet a görögöknél maga a nemzet, az egy, képviselt, Európának nemzetfölötti közössége, a sokból lett egy, foglalja el. S amint ebben megindul a nemzetek sajátos fejlődése és megkezdődik a sokoldalúságot, sok tagúságot feltételező közösség modern története, fölszabadul a különböző nemzeti küldetések sokasága — a közösség határain belül s az egymásra utaltság alapján.

A görög után az egyetemesség egy nemzeté helyett nemzetek közösségének örökévé és megvalósítandó feladatává válván, a különbségnek csak a közösséggel való korrelációban van értelme s a változott viszonyok közt is változatlanúl fönnáll a tétel, hogy minden nép művészete annyira egyetemes, amennyire nemzeti és viszont. Nemzetivé tehát valamely művészetet nem témák ⟨legalább nem a közkeletű értelemben véve⟩ és nem bizonyos motivumok tesznek, amelyek már messziről elárulják faji eredetüket — általában a «fajiság» fogalmával itt nem sok világosságot lehet gyújtani. Nagyon sokszor a «téma» nemzeti, de megoldása nem az ⟨élet-genre-történeti képek stb.⟩ s viszont a téma nem nemzeti, de megoldása az ⟨pl. az egész olasz cinquecento⟩. Nem az a kérdés, hogy témában, alakokban, tájban stb. mennyi érdekes és értékes, különösen az illető nép számára sokat jelenthető etnikai anyag van, hanem, hogy miként válik abszolut és autonom művészetté, melynek tisztán önmagáért való formai problémája van, mint pl. a Rembrandt-ban betetőződő hollandi naturalizmusnak a kompozició új tipusa, a fény, a

valeur, az atmoszféra stb. egyetemes és nem pusztán lokális, etnikai vagy «faji» jelentőségű problémái, még a legspeciálisabban nemzeti hollandi képnek is meg van ez a két — etnikai és formai — oldala. De Michelangelo sohasem csinált olaszokat és olasz témákat, művészete mégis nemzeti minden univerzálítása mellett: mert az ő problémái megoldására csak az olasz művészetnek volt és lehetett küldetése. Az egész renaissancekori olasz képírás nemzeti jellege elsősorban abban a sajátságos módban rejlik, amellyel a kompozició problemáját fölvetette s a maga módján megoldotta, úgy, ahogy azt akkor csak ő tehette. A 19. század második felében pedig a francia művészetet az a mód teszi nemzeti jellegűvé, amellyel — az impresszionizmus keretén belül s azon túl — a szín és a valeur problemájának megoldásán s az új kép-stiluson fáradozik. A külső etnikai jeleknek, szóval a művészet anyagának (alakok, tájak stb.) is meg van a maguk szerepe és jelentősége, de nem önmagából meriti azt, hanem a formai problemából. A művészetek nemzeti jellegének firtatói rendesen megmaradnak ugyan az etnikai és néppsychologiai dolgok hánytorgatásánál, mikor pedig az abszolut és univerzalis művészi értékekben kellene és lehetne a nemzetit meglelniök. Ha nem bennük nyilatkozik meg, akkor, művészet híjján, nemzeti művészetről sem lehet beszélni. Népet néphez mérnek s épúgy kideríthetik hasonlóságukat, mint különbözőségüket, hiábavalóság, akárcsak az olyan párhuzamok, mint pl. Burns és Petőfi stb. között, mert incommensurabiliákat, különböző néplelkeket, temperamentumokat mérnek össze, ami tanulságos lehet az etnologiára, de nem a művészetek viszonyának földeritésére, művészetek viszonyát csak a művészi feladatokban lehet keresni és megtalálni s ebből a szempontból fölfedhető a közösség, ha már említettük őket, Burns és Petőfiben is, a rokon probléma: mi módon válik a népművészet nemzetivé s a nemzetin keresztül egyetemessé, ami végeredményben a sajátos küldetés problemája a közösségben. Ugyanezt a problemát veti fel nálunk az építészetben Lechner. Ez a szempont megállapíthat közösségeket a lényeges elhanyagolása s a sajátos egyéni szín és zamat elpárologtatása nélkül.

A magyar művészet is az európai közösségnek tagja s nem pusztán önmagától lett azzá, ami, élete annyira összefüggött s összefügg a külföldi áramlatokkal, hogy szinte problematikussá válik, vajjon lehet-e speciálisan magyar művészetről beszélni. Buzgó, de naiv patrioták ugyan hamar elintézik ezt a kérdést, amikor vagy azt mondják, hogy magyar az, amit magyar ember csinál, vagy hogy magyar az, ami magyar dolgokat, eseményeket, tájakat stb. ábrázol. A művészi szempont alig jut szóhoz náluk, annak sejtelme nevezetesen, hogy ami az ő szempontjukból magyar, esetleg még nem művészet, másrészt, ami művészet, esetleg nem magyar. De még ha mindig igazuk volna is, ha csodálatos intuicióval mindig fején találnák is a szöget, akkor sem tudnának olyan magyar

művészetet mutatni — pedig az általuk hirdetettnek olyannak kellene lennie, — amely úgy fejezné ki a magyar nép egész életét, mint pl. a régi hollandi a hollandi népét — ilyen egyelőre még nincs. Hogy a kérdésnek magunk formulázta értelmében van-e magyar művészet, a részletes tárgyalás során próbáljuk megfelelni. Kérdésünk ez: van-e ennek a művészetnek nemzeti jellege s nemzeti jellegének egyetemessége, azaz van-e olyan művészi-formai problemája, amelyet neki és éppen neki kellett fölvetnie s megoldásán fáradnia, ugyanakkor egyetemessé téve azt ami nemzeti? Vagy a másutt fölvetett és egyetemessé vált problemák megoldásához hozzájárult-e sajátságos módon, úgy, hogy ez a hozzájárulás a művészetek közösségére is jelentőséggel bírhat? Egy szóval: a lokalis jelentőségen túl emelkedve van-e a magyarnak valami sajátos küldetése az európai művészet közösségében, a világművészetben?

A vizsgálat során a magyar kedélynek kedves etnikai értékek, úgyszintén egyes művészek talán a rövidebbet fogják húzni, de ha ez egyoldalúságnak vagy épen igazságtalanságnak látszanék, ismételhetném az eleinte mondottakat bizonyos szempont végig vitelének jogosultságáról, ami még egyáltalán nem jelent érzéketlenséget más szempontok iránt. Az etnikai értékek különben is szóhoz fognak jutni több ízben, így amikor a népművészet nemzeti művészetté való fölfejlesztése kerül sorra, pl. Lechnernél, ami már maga is egyetemes jellegű problema lehet. De inkább hanyagoljunk el mindent és amit eddig alig, azt próbáljuk meg, a magyar művészetnek az egyetemes művészet szempontjából való elemzését, és inkább azon a hiányon akarjunk segíteni, hogy az etnikaitól alig látták meg ennek a művészetnek univerzális jellegét — ha van neki. Mindjárt megjegyezvén, hogy az egyetemes jellegnek nem kriteriuma az egyetemes hatás (az irodalomban pl. attól is függ, lefordítják-e a művet vagy nem) hanem an sich tartozik a műhöz az erkölcsi törvény említett mintája szerint, tekintet nélkül sorsára. Viszont a hatás hiányának sem föltétlen bizonyitéka nyilvánvalóságának és kézzelfoghatóságának hiánya. Mert érvényesülésének többféle módja lehet, így pl. valamely alkotás a nemzeten belül, anélkül hogy ömaga kiment volna idegenbe, olyan folyamatot indíthat meg, melynek során az illető nemzet egész művészete egyetemes jellegűvé s a művészet közösségének integrans részévé s így végül, bár közvetve, maga az illető alkotás is ható tényezőjévé válik a közösségnek. Amely művészetben benne van az univerzálitás magva, annál az egyetemes hatás történeti megvalósulásának és érvényesülésének lehetősége is állandóan meg van, bármily kevéssé tör is magának utat kifelé fejlődésének bizonyos szakaiban.

Attérve a másik alapelvre: a folytonosság azért fontos, mert csak belőle válik az állandónak és változónak viszonya értelmessé. Állandó

nélkül nincs fejlődő és viszont. Örök és fejlődő korrelativ fogalmak, mint egyetemes és különös. Mint ahogy a matematika igazságai örök érvényűek, akár elgondolja őket valaki, akár nem, akár fölfedezi, akár nem, úgy a Polykletos szobra, a Doryphoros vagy Diadumenos, örök, mert contrappostojával az egyensúlyt testesíti meg, amely örök. De mint ahogy a matematika örök igazságainak is az időben, valamely nép történetének valamelyik szakában valamely egyénről vett nevük van, szóval térben és időben meghatározott történetük, úgy a Polykletos megtalálta egyensúlynak, mely oly nagyszerűen érzékíti meg az örökkévalóságot, szintén nagy múltja és jövője van, noha kompoziciójának elve időn kívüli. A művészet mindig célnál van, befejezett és tökéletes. A VI. század görög művészete tökéletes, befejezett az V. századé nélkül, az V. századé mindent elmond, amit akar és esztetikailag tökéletesen érthető a VI. századé nélkül. De nem érthető historiailag, elődök nélkül — csoda, s ha mit sem ismernék elődeiből, akkor is tudnám, hogy voltak. Sőt azt mondhatnám, ami előbb volt, a VI. század művészete, sem érthető a később jött, az V. század művészete nélkül annyira, mint vele együtt, mert hogy az előbbi egészen olyan, amilyen, annak oka, hogy már a következő is — in potentia — benne van. ‹Más a görög archaikus szobor, mint az egyiptomi›. S így benne van az V. század művészetében a IV. századé és viszont — végig a görög művészet egész történetén. Amit egyszer fölfedeztek, probléma, amit egyszer megoldottak, többé ki nem veszett belőle, minden kor és minden művész ott folytatta, ahol az elődje elhagyta. Örök momentumai csak azon a réven valósulhatnak meg, hogy elődeik és utódaik vannak a történelemben. Az öröknek és az időnek, a létnek és levésnek korrelációja ez s eredménye a historia. A művészet története nem egyes esetek, elszigetelt accidenciák merő egymásutánja, tetszés szerint forgatható sorrendben: története szubsztanciákban megy végbe s ezek az ő problémái. Mint az egyetemességnek, úgy a folytonosságnak egyetlen, paradigmatikus példája a görög. Hat-hétszáz éve szakadatlan összefüggésben és fejlődésben mutatja a problémák életét, oly szervesen és áttekinthetően, mint soha azelőtt és azután. Ha az első szempontból a világművészet mikrokosmosa, a másodikból a világművészet történetének mikrogenesise. Ránk nézve ő nemcsak az egyetemes és nemzeti korrelációjának, hanem a történelmi folytonosságnak is kezdete és örök mintaképe. Mikrokosmosában benne vannak az európai közösség művészi problémái nemcsak ideális együttességben, hanem reális egymásra következésben és fejlődésben, nemcsak keresztmetszetben, hanem az időbeli sorrend hosszmetszetében. A görög művészet maga a művészet testet öltött történetfilozófiája, mint ahogy a bibliai profetizmus a vallásnak élő történetfilozófiája. Ezért kell a folytonosság, a történelem kérdését is nála megfogni — mindig, bárminő népről van szó. A magyarral kapcso-

latban nekünk is gondolnunk kell majd rá a szobrászat és festészet alkalmából, mint háttérre és távlatra.

De mint az egyetemesnek, úgy a folytonosságnak tekintetében is unikum a görög művészet. Soha azelőtt és azután fejlődés oly következetes és világos nem volt, mint az övé. Utána a fejlődés is, mint az egyetemesség, széjjelágazik, többé már nem egy nép sajátja, hanem e téren is mindeniknek meg van a maga speciális küldetése, hogy amikor bizonyos problémák megértek az ő számára vagy ő megért bizonyos problémák számára, vigye azokat előre, ameddig küldetése terjed. A fejlődés terén is a széttagoltság és a különböző küldetések sokasága uralkodik, de itt is az egymásra utaltság és közösség alapján.

Összefogva már most eddigi fejtegetéseink két fonalának végét, látjuk, hogy közösség és folytonosság egymást föltételező tagok: az első mintegy a jelen pillanata megállítva és a térben kiterjesztve, a másik a jelen pillanata feloldva előre és hátra az időben. Az első a mindig célnál lévő, befejezett és tökéletes, a másik az örökké fejlődő, minden momentumát meghaladó művészet. Az első az egyetemesnek és nemzetinek, a másik az öröknek és fejlődőnek korrelációja. E két korreláció szintezise pedig adja a művészetek egyetemes történetét.

Ebben az egyetemes történetben kell keresnünk a magyar művészet részvételét, azt, hogy van-e olyan művészi problémája, amelyet valamely korban éppen neki kellett fölvetnie és megoldásán fáradoznia, ugyanakkor időtlen érvényűvé téve azt, amikor időszerűvé? Vagy a másutt aktualissá, időszerűvé vált problémák megoldásához hozzájárult-e sajátlagos módon, úgy hogy ez a hozzájárulás a művészetek egyetemes fejlődésére is jelentőséggel bírhat? Szóval: a lokalis fejlődésen túl van-e a magyarnak valami sajátos történeti küldetése az európai művészetek egyetemes történetében?

A közösségen belül a magyar művészetet jelöltük ki vizsgálatunk tárgyaként, a fejlődésen belül pedig e művészet utolsó száz évével teszszük ugyanezt, egyrészt, mert csak itt remélhető némi pozitiv eredmény, másrészt mert, mint mondtam, e tanulmány gyakorlati célú: a jelennek és a jövőnek szól a jelenről és közelmultról. Őket fogjuk revideálni, mintegy mérleget készítvén róluk a vázolt szempontokból. A háború előidézte kényszerű szünet, az elmúló kort lezáró s az újat megnyitó sejtelmes pillanat talán alkalmas az ilyen önvizsgálatra. S talán a magyar művészet is megért már és elég erős a magasabb szempontok elbírására — csak úgy tudhatjuk, ha megpróbáljuk.

Magyaron és száz éven belül még tovább megy a korlátozás: a fő vonalakra, rajtuk kívül eső értékek futó érintésével, bármily becsesek egy vagy más szempontból. Még e korlátozás árán is elég nehéz a folytonosság föltalálása. A modern művészetet általában azzal szokták jelle-

mezni, hogy az individualizmus jegyében él. Ha ez olyan értelemben igaz, mint sokan gondolják, nincs historiája. Lehet a művészi individualizmusnak bizonyos történetféléje, de nem magának a művészetnek. Ahol mindenki mindent legelőlről kezd és kizárólag önmagát adja, függetlenül attól, ami előtte volt és körülötte van ⟨föltéve, hogy lehetséges⟩, ott történelem nem alakulhat ki. A művészet története nem egyéni kísérletek merő egymásmellettisége és egymásutánisága, hanem közös problémák közös erővel és folytatólagosan való megoldása. Az a kérdés: a széjjelágazó, egymástól látszólag független modern törekvésekben van-e valamilyen közösség s van-e neki a szó igaz értelmében történelme? Ha mai élete az individualizmuson túl is történeti jellegű, akkor a múltnak a jelenre s a jelennek a jövőre irányító és determináló hatása van. A jelen és a jövő lehetőségeinek megértéséhez szükséges tehát a revizió: annak megismerésére, vettünk-e át, s ha igen, milyen problémákat a múltból, amelyeket közösen a magunkénak vallunk és vallhatunk. A sok individualizmus közepette mégis semmiféle szükséglet sem érzik oly erősen a mai művészetben, mint amely a tradiciót követeli: nem akadémikus, iskolás értelemben véve a szót, a múltra korlátozva, hanem értve rajta valamilyen biztos bázis megteremtését, amelyen tovább lehessen építeni. Teremts magadnak tradiciót, légy tradiciója önmagadnak — ez a modern művészet kiáltó szava önmagához. S innen, e szózat félreértéséből és a szükséglet aberraciójából az a sokféle, szeszélyes visszanyúlás elmúlt korok vagy primitív népek művészetébe, el egészen az afrikai négerekéig. Micsoda contradictio in adjecto: tradició előteremtése individualis önkénnyel. Míg azonban ez a visszanyúlás rendszertelen és önkényes, addig a *valamilyen* tradiciót kereső akarat közösen meg van jóformán mindenütt. ⟨Kivéve persze az akadémiákat.⟩ Az a kérdés: tudja-e az akaratnak ez a formális és absztrakt közössége az akaratok konkrét elágazását úgy organizálni, hogy belőlük folytonosság, azaz história és fejlődés, jöjjön létre? S ha igen, van-e és milyen jelentősége erre az új fejlődésre a modern magyar művészetnek?

A modern naturalizmus és individualizmus meglazította a folytonosság szálait és megrendítette a benne való hitet. De a naturalizmus, ha önmagáért van is és önmagukban mérlegelendő saját értékei vannak is, valami újat készíthet elő, mint ahogy ő maga is reakcióként lépett föl valami régivel szemben. Történelmi fontosságú problémák azok, amelyek meg vannak a naturalizmusban is, de csak akkor világosodnak láthatóvá, amikor az ő ideje kezd elmúlni. Ezért nem lehet hátat fordítani neki és visszamenni tetszőleges korokhoz tradicióért. Az archaikus művészetet mindig áthidalhatatlan űr választja el a dekadencia jeleként föllépő archaisztikustól. A naturalizmussal szemben a művészet továbbfejlődése érvényesülésének csak egy módja van: fölülmúlni az új problémák kere-

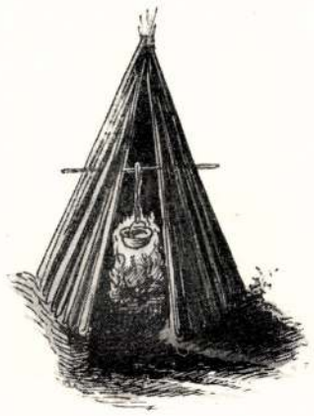

1. kép

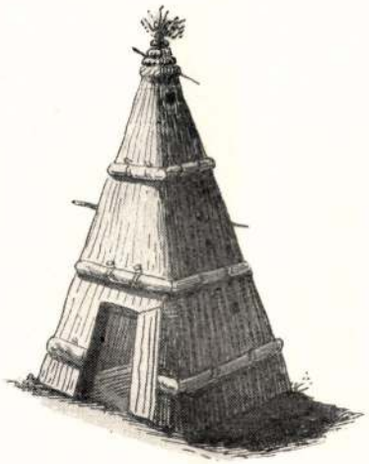

2. kép

3. kép

A MAGYAR HÁZ FEJLŐDÉSE

Talán nem is kell szót vesztegetni arra, hogy mily fontos a magyarság házának tanulmányozása. Nemcsak a néprajz szakembereit érdekli ez, hanem az ősi idők krónikásán kívül a műtörténetírót is; mert kétségtelen, hogy a magyar nép a házépítés mesterségének gyakorlásában más népektől eltérő jellemvonásokat mutat s hogy e gyakorlati művészkedéséből következtethetünk építészeti érzékére is.

Leginkább az érdekel minket, ha vajjon a magyarság háza olyan tipusokból fejlődött-e, a melyeket a magyar nép már Ázsiában megformált magának, avagy itt, az európai népekkel való érintkezés segítette-e háztipusainak megalkotásához?

A kutató, a ki ennek a kérdésnek végére akar járni, ugyanolyan körülmények közt találja magát, mint az őstörténettel foglalkozók. Emitt az ásatások eredményei beigazolják különböző kulturrétegek, kulturkorok időbeli sorrendjét; a kőkorszakot a bronz korszaka váltja fel, ezt ismét a vasé. Ámde nemcsak a multban sorakoznak egymás fölé a kulturrétegek: megtalálhatók azok még ma is a földgömb különböző vidékein, a melyeken bizonyos faji, éghajlati, történeti körülményeknél fogva az emberiség egy-egy töredéke még mindig a kőkorszakot éli, egy másik ismét egy fokkal fejlettebb kulturát mutat. A mult képe tehát le van terítve a földgömb jelenére s e jelenből igazolhatjuk a multat is.

Ugyanígy állunk a magyar ház tipusának tanulmányozásánál. Még ma is vannak vidékek hazánkban, a hol körülbelül oly természeti s foglalkozásbeli viszonyok uralkodnak, mint a milyenek uralkodtak a magyar nép ősi vándoridejében. A multat azonos körülmények közt itt is megcsillantatja a jelen. Az alföldi, kunsági pásztor ma is olyan életkörülmények közt él, olyan természetkörnyezetben, mint valamelyik őse Ázsia füves síkjain. Ha nyugvóhelyet készit magának, természetszerűen rokon eszközökhöz, rokon formákhoz nyul, mint a milyenekkel az ősmagyar pásztor formálta nyugvóhelyét. Midőn tehát a magyar ház eredetét kutatjuk, jó lesz felkeresni a hazánkban még látható kezdetleges formákat s megfigyelni, hogy ugyancsak nálunk

Művészet 1902.

miképpen fejlődik e kezdetleges formákból kedvezőbb körülmények összejátszásával a magyar ház.

Vannak-e ilyen fejlődési formák? Vannak, bár rohamosan pusztulnak. Sok évi kutatásaim során rendkívül bő anyagot állithattam össze róluk. Ez adatgyűjteményből valók azok a vázlatos rajzok, a melyeket az alább elmondandók illusztrálására mellékelek, kiegészitve azokat Herman Ottó hasonló rajzgyűjteményéből is.

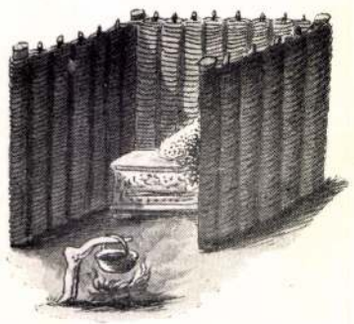

4. kép

Tanulmányozván a magyar ház mai formáit s az átmeneti alakokat, természetesen leginkább azokat a vidékeket kutattam át, a melyeken a magyarság legkevésbbé keveredett európai népfajokkal. Tehát első sorban azok a vidékek jöttek tekintetbe, a melyeken székelyek, kunok, palócok s ezek atyafiai, a matyónép és a jászok laknak, azután a kis magyar alföld (a Csallóköz és környéke) és a Balaton vidéke (különösen Zala és Somogy).

I

A székelyek eredete máig is homályos, bár Szabótól kezdve legutóbb Sebestyénig minden történetirójuk az ázsiai nagy szkitha-nyelvcsaládból vezeti le őket; Gyárfás pedig a jászkunok egyetemes történetében majdnem egy kötetre menő adalékkal bizonyitgatja a kunokkal való testvériségüket.

A kunok történeti multja már nagyobbára tisztázva van. E szerint a kiskunokat II. István, a jászokat (ijászó kunok v. jazigok) Szent László telepitette be; a mai Moldva és Besszarábia területén hatalmasan kifejlődő Kunbirodalom (Cumania) a tatárjárás első áldozata lőn s utolsó töredéke, mintegy 40,000 ember, Kuthen utolsó kunkirály vezetése alatt közvetlen a tatárjárás előtt vándorolt be és ajánlotta fel szolgálatát IV. Bélának, a ki e népet nagyobbára a mai Nagykunságon (a Hortobágy—Berettyó—Körös—Tisza által határolt televény szigetháton) telepitette le. De legrégibb kútfőink szerint honfoglaló őseinkhez is csatlakozott hét kunvezér nemzetségestül, a kik nagyrészt a Vágduna, Csallóköz, vagyis a kis magyar alföldön települtek le, sőt Zalába is jutott belőlük. Arról szintén több adat tanuskodik, hogy a palócok a kunok közvetlen atyafiai; a matyó pedig a palócnak csak elnevezésben elvált testvére.

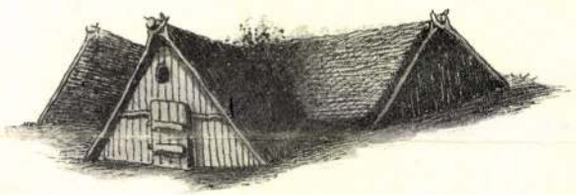

7. kép

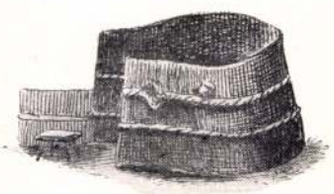

5. kép

6. kép

Mindezekből arra következtethetünk, hogy ha a magyar ház alapelemei csakugyan Ázsiából erednek, akkor ezek a fajtöredékek még elszórtan is bizonyára megőrizték azokat s épitkezési modorukban okvetlenül kell lennie valamelyes rokonságnak. És az meg is van, még pedig helyenkint a hasonlat meglepő. Igy például a székelyek az ország keleti, a zalaiak pedig a nyugati szélén laknak, s még a mai kifejlett közlekedés korában sem érintkeznek egymással, mégis bámulatosan hasonlók egy gerendából faragott karcsú oszlopaik s azoknak rovátolása, valamint kontyos házvégeik kiképzése, tornácaik alkalmazása (lásd Benedek: A magyar nép multja és jelene II. köt. képein; valamint Fittler rajzain a Pallas Lexikonban).

8. kép

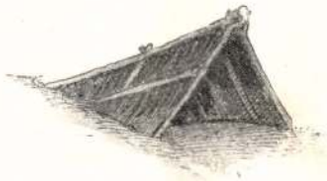

9. kép

10. kép

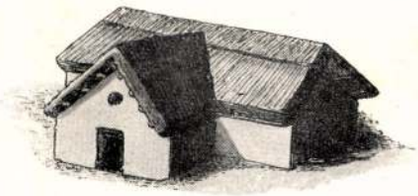

11. kép

12. kép

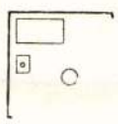

13. kép

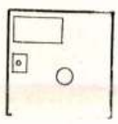

14. kép

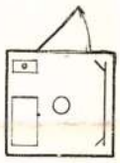

15. kép

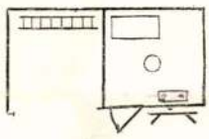

16. kép

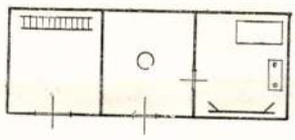

17. kép

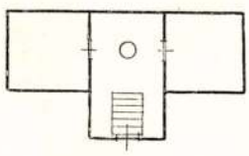

18. kép

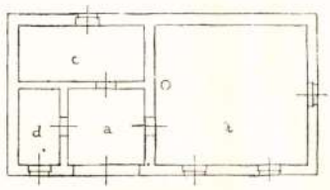

19. kép

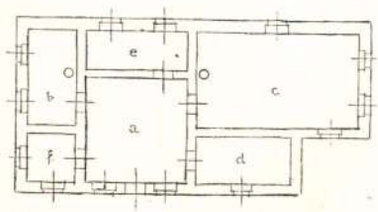

20. kép

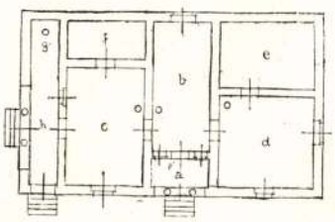

21. kép

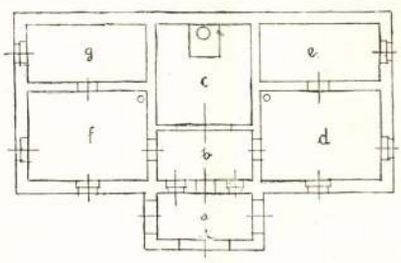

22. kép

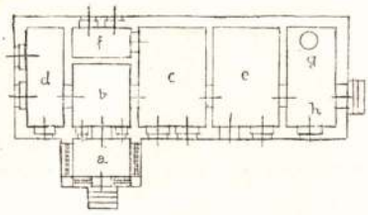

23. kép

Némi látszólagos eltérés csak az alaprajzban van, mert ha a zalai ház tornácról nyiló, kiugró tető alatti éléstárát a székely ház alaprajzában kutatjuk, hamarosan meg is találjuk

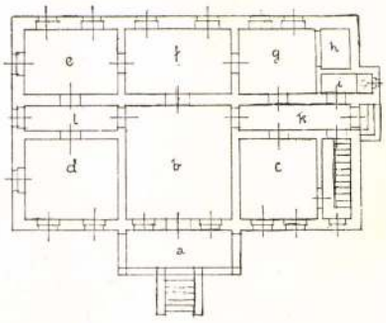

24. kép

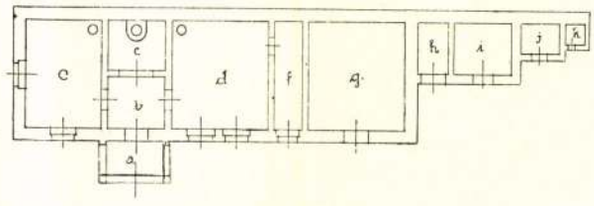

25. kép

(19., 20., 23. kép). Már pedig a székelyház ázsiai (szaszanidakori) eredetét Huszka minden kétségen kívül beigazolta ismert művében. (A székely ház. Budapest 1895.)

A mi pedig a háromtagozatú nagy- és kismagyaralföldi házat illeti, itt már nemcsak hasonlatról, hanem teljes azonosságról győződhetünk meg és ezt Herman Ottó „A magyar ősfoglalkozások köréből" című művében (1899. Budapest, a Termtud. Társ. kiadványa) irásban és képben is bemutatja. S e mű becsét még inkább emelik azok az adalékok, a melyekben Büncker, Hennig stb. német házbuvárlók kiállitási falunk házairól irt amaz állitásait cáfolják meg alaposan, mely szerint az eredeti magyar ház alaprajzában, anyagában s konstrukciójában is felnémet (oberdeutsch) tipusok rejtőznének.

Herman elméletét különben az orosz irodalom több etnografiai munkája szintén támogatja, mint a honfoglaláskori leletek ornamentikájának ázsiai eredetét is megerősitik.

Őseink nomádok lévén: a pásztorélet, halászat volt ősfoglalkozásuk béke idején. Ennek utolsó emlékeit még magam is színről-színre láttam és tanulmányoztam szülőpátriám (a Nagykunság) soha ekét nem látott, de most már nagyobbára felosztott délibábos szűz mezőin, szinte természetes tehát az is, hogy e népfaj, mely kétszáz évvel később települt be a többinél, kétszáz évvel továbbra is őrizte meg épitkezési modorát s annak ősi elemeit.

A magyar ház első alapeleme volt minden bizonnyal az enyhhely, a mi néhány kéve nád vagy rőzséből alkotott sarok vala, háttal a szél járásának. Butorzata egy élelemtartó pásztorfaragványos vagy festett (tulipános) láda volt, sarokban a bunda fekvő-vacoknak s ezek előtt a földbe leszúrt görbevégű szolgafán a bográcsok, az ősi módra kolompárolt vasedény. Ebből az enyhhelyből vedlett át a levert karók közé áztatott rőzséből font egy sarkú, vagyis nyilt cserény, valamint a két sarkú szövött cserény (4. kép.). A cserény-rendszer aztán fokozatosan fejlődött: kis cserény, öreg cserény, nyilt cserény, zárt cserény lett belőle. Ezt a formát az itt talált és meghódolt

26. kép

27. kép

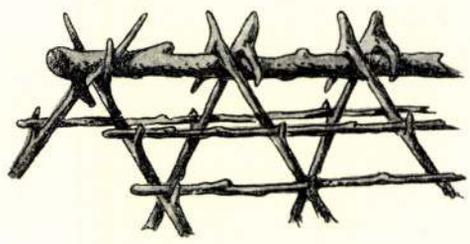

28. kép

mint ahogy a déloroszországi kurgánokból felszinre került kunszobrok (Nagy G. és Nemes M.: „A magyar viselet története"), valaszláv elemekkel való érintkezés révén helyenkint karámnak (kram = bekeritett hely) is nevezték. A cserény aztán fokozatosan ta-

gozva is lőn; előbb két részre, az egyik fele zord időben a jószág beterelésére, a másik fele pedig a pásztornép számára; ekkorára már a butorzata is felszaporodott, több rend-

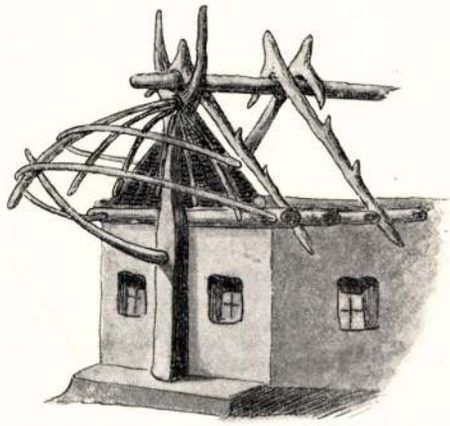

29. kép

beli ládával víztartó lócákkal vagy padokkal és a számadó (konda, gulya, ménes, nyáj elszámoló gazdája) számára külön heverőpaddal, (palóc néven dikó), szerszám- és ruhasarokkal. A tűzhely azonban mindig a cserény közepén volt.

A kettős és hármas tagozatú cserény előtt aztán felszaporodtak sorban a dörgölődző, a kárlátó és a köcsög-, fejő sajtár-, külső bojtárok iszáktartó-rúdjai: megannyi előhirnökei a későbbi tornác-oszlopoknak, a melyek ugyanolyan sorban állanak és kezdetben ugyanazon rendeltetéssel is bírtak. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy már a szövött cserény korában az időjárás ellen megóvandó fontosabb cikkek egyik vagy másik sarokban helyeződtek el és fölébjök — kunsági nyelven szólva — ekhó került, vagyis a tető kezdetleges őse. Mikor már a háromtagozatú cserény is szokásba jött, egy tagozatát több sarkán is, végre teljesen fedél alá helyezték. Mikor pedig a pásztornép később a cserénytelepből a jószágot kiköltöztette: — a háromtagozatú cserény közepe megmaradt tűzhelynek, az ebből nyiló egyik tagozat a fehérnép és gyereksereg számára,

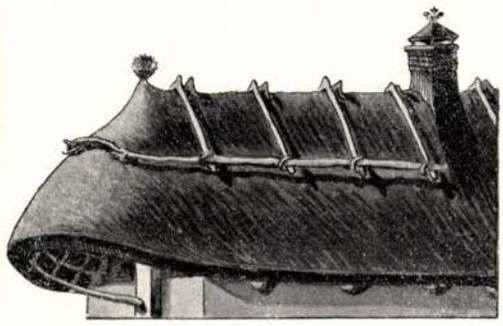

30. kép

a másik oldalra nyiló tagozat pedig az embereknek és a holminak.

Azután részint a mindjobban terjedő és sötétítő ekhó vagy tető miatt, részint azért, hogy a jószágállományt napközi heverés közben is szemmel lehessen tartani, a cserény végén és elején nyilásokat vágtak s ezek valának az ablakok ősei.

A cserénynyel szemközt egy lóvasaló (patkoló) külön kis alkotmányt (5. kép) is kellett állítani, a mely aztán később vasaló néven az úgynevezett sütőház őse lőn, a hol az asszonynép nagyobb sütni-főznivalóját is végezte.

Az apróbb marhát legeltető pásztorok az ázsiai tipusú enyhhelyeket kultiválták (3., 2., 8., 6. kép), vagyis a kontyos, csuhegyes, boglya- és nyergeskunyhókat; anyaguk többnyire nád, káka, gyékény, szalma, sőt később

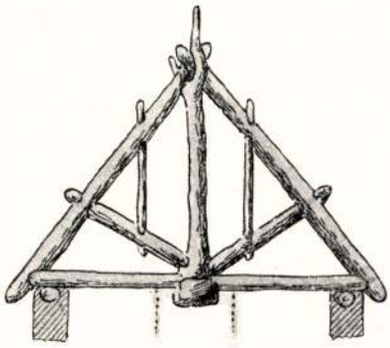

31. kép

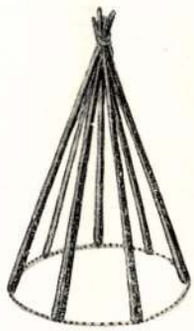

32. kép

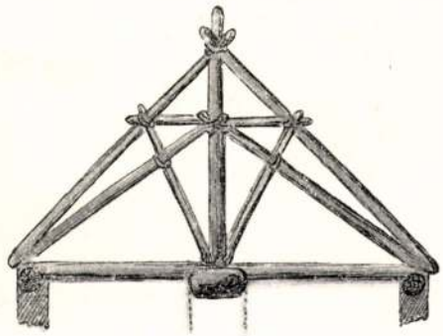

33. kép

deszka is vala. Azután a nyerges kunyhók nyerge magában is használatban volt (9., 10. kép) leginkább akkor, ha soványabb szikeken, tehát rövid időn át legeltettek. Ezek voltak az ekhók, vagyis a tetők ősei s ezek az úgy-

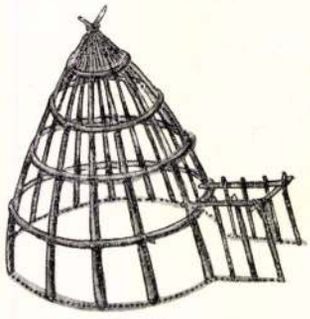

34. kép

nevezett gyalogkunyhók adták az eszmét találékony népünknek az izik vagyis putrihoz (7. kép), a mely nem egyébb, mint a gyalogkunyhó alá ásott, nyáron hűvös, télen meleg verem.

Ebből nőtte ki magát a föld szinén felül, a mai napig magyar gazdasági majorokban elterjedt cselédház (11. kép.). Ebből módosult át aztán a bocskoros nemes kuriális hajléka (12. kép.). Sőt véleményem szerint sok esetben még a főnemesség kuriális hajléka (kastély) is ebből képződött. Mert hiszen tudvalévő, hogy a régi jobbágy és nemesi világban a kuria, vagyis a földesúr udvara volt a bel- és külterjes gazdálkodás központja s ahhoz igazodott a pór népe s a körül helyezkedett el a jobbágyfalu.

Mindez természetes, nyilvánvaló, mondhatni átlátszó fejlődése a magyar háznak, a nomád élet utolsó szigetein talált valódi mintákról vett és nem képzeleti rajzok alapján.

Bemutatjuk még a szintén ázsiai eredetű s velünk nyelvileg is rokon finnek kotáját (1. kép), a mely édes testvére a magyar pásztorkunyhónak.

II

Mikor a pásztorember néhány nádkévéből, sövényből, vagy később deszkából az ő enyhelyét megalkotá: megszületett a magyar háznak egy sarka. Az enyhhelyből kiinduló és fokozatosan terjeszkedő cserény aztán már nemcsak a többi sarkokat, hanem a magyar ház ma is minden vidéken jellegzetes hármas tagozatát önmagából kibontakozva teremtette meg. (13—17. kép.)

Az izik (18. kép), legkivált pedig a székelyeknél, kunok és jászoknál, valamint a kis magyaralföldön és túladunán éppen úgy, mint a Duna—Tisza között máig is fenmaradt és elmaradhatatlan melléképület, az úgynevezett sütőház hármas tagozata tisztára a régi cserényt pótolja.

A sütőház nagyobbméretű, fejletteb formája a kun civisek régimódi kis ereszes hajléka, míg a későbbi és mai kunház, a mely egyszersmint az alföldi magyarság átlagos alaptipusa,

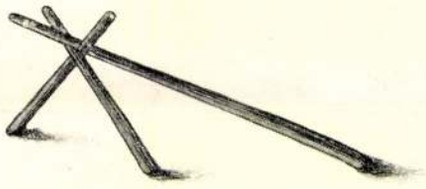

35. kép

tisztára a hármastagozatú cserény alaprajzán nyugszik. Elhelyezése és berendezése is egészen arra emlékeztet: háttal északnak fekszik s elejével délre; utcai végén hagyományosan egy ablakkal, a belső végén van a tyúkleső és udvari figyelőhely; oszlopos tornáca egyik végében a gyaloghombár, másik végében az öreggazda szunyoghálós ágya, az úgynevezett házőrző vacok, a melynek úgyszólván egyetlen ágyneműje a viselt bunda s olyik öreg gazda még télen is azon hál. A belső berendezés a

36. kép

37. kép

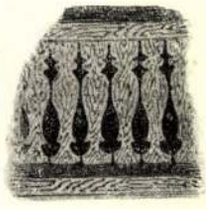

38. kép

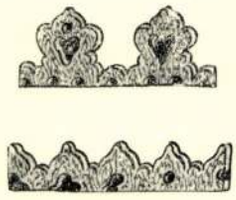

39—40. kép

következő: kisház (belső lakószoba) és nagyház (külső tiszta vagy vendégszoba); e két lokalitás pedig pitvarból nyílik jobbra-balra; a pitvar mélyén elkerített vályogív alól a tűzhelybe érünk, a mely régente szabad vagyis nyilt

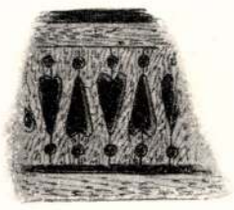

41. kép

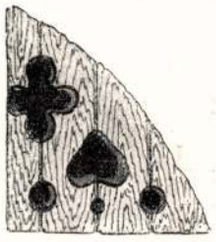

42. kép

kéményben végződött. A szobák butorzata azonban még ma is a cserény szerint való falmenti elhelyezést követi.

A kismagyaralföldi, tiszazugi és egyáltalán a tiszaháti magyarság aztán, sütőház hijján, és nagyobbára zsellér voltánál fogva egyvégben épitkezik (25. kép), de kiinduló pontja mindig a hármas tagozat és csak azután következik a csűr, (g), kocsiszín, (h), istálló, (i), sertés- és baromfiól. De a magyar épitkezést jellemző eresz vagyis tornác itt sem ma-

43. kép

radhat el, noha az csak közvetlenül a hármas tagozat középbejárója előtt van, kiugró tetővel, vályogfallal vagy karcsú oszlopokon.

A hármas tagozat némi komplikációját csak a nyírvidéki (Szabolcsmegye) háztipuson látjuk, a hol az úgynevezett kisház már a tornácra ugrik, kapuleső ablakkal s egy tyúklesővel az udvar felé is. A zalamegyei ház alaprajza pedig kettős tornácával a torockói s egyáltalán a székelyházak ázsiai (szasszanida) alaprajzával e tekintetben éppen úgy, mint oszloprend és oromzat tekintetében meglepő rokonságot mutat; a mint ennek okairól már szóllottunk is.

A régi matyóház alaprajza, valamint tektonikus konstrukciója (29. kép) nemkülönben egész ősi tipusa (30. kép)

44. kép

a hármas tagozatot szintén tisztán mutatja s mintegy elkülöniti attól a külső bejáratú csűrt vagy kamarát. Eredeti azonban alaprajzában az, hogy a székely és zalai kettős tornácot a ház külső és belső végein helyezi el; ezek közül aztán a belsőt kocsiszínnek használja, a külsőt pedig sütkérező vagy tanyázó eresznek, a melyet azonban a fal tövétől a veremenyen, vagyis az ő nyelvén vérteményen fel a szegőgombig vezető álló gerenda tart s ehhez vannak erősitve félköralakban kiugró bordái. Ezt a kiugró kontyot a matyó bugy v. bugyának (víz v. esőbugygyanó) nevezi. Ez a finn kotához (1. kép) hasonló kontyos magyar pásztorkunyhónak, vagy a bihari boglya-kunyhónak felkerülése és beépitése a tetőkonstrukcióba; akárcsak a finnek kotái házaik végén, helyenkint közepén.

45. kép

(Lásd a párisi finn-pavillon rajzait Magyar Iparművészet, 1901.)

Bemutatjuk azután egy székelycsalád, a kisbaconi Huszár-familia eredeti székely-alaprajz szerint épült, négy nemzedéken át tartott épitkezését. Az első (19. kép) 1770—80. évből, a második (20. kép) 1842-ből, a harmadik (21. kép) 1864-ből és a negyedik (23. kép) a 90-es évekből való. A jellegzetes eresz egyiken sem hiányzik, de míg az elsőn nyilt, a másodikon már árkádosan elzárt, szintúgy a harmadikon, a negyediken pedig a növekedő vagyon arányában az eresz előtt már üveges eresz (veranda) is van s ilyetén alakjában már egészen kuriális jellegű.

Végül bemutatjuk a kis (22. kép) és nagy kuria (24. kép) alapsémáját, a melyekben már az iziktől kezdve a székelyház komplikációjáig minden sematikus elem benn van; a hármas tagozat azonban itt is már az első pillanatra nyilvánvaló; valamint az eresz is részint nyilt, részint zárt alakjában.

A komplikálás megértésére még csak azt fűzzük hozzájuk magyarázatul, hogy pl. a kis kuria úgyneve-

zett kisházából nyílik a hálókamra, úgynevezett nagyházából pedig a női lakosztály. A nagy kuria kastélyának külső ereszéből vagyis

46. kép

47. kép

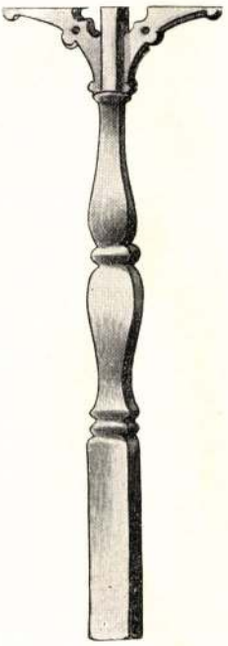

48. kép

verandájából a belső, zárt ereszbe (b) lépünk, a mely téli ebédlő s ebből jobbra-balra (k, l) összekötő középfolyosó nyílik, a melyek közül az egyik cselédlépcsővel van ellátva; további beosztás: e, d, lakó; f, szalon; g, h, női lakosztály és hálófülke; c, konyha, éléstár, padlásfeljáró stb. Alaprajza egy pestmegyei többszázados kastélyról van véve.

III

A magyar ácsművészet népünk istenadta alkotó leleményességéből fejlődött ki. A magyar ház fedélszerkezetének fejlődése nem kevésbbé érdekes, mint az alaprajzé.

Az építkezés anyagai: a nád, sövény vagy rőzse, fa, deszka, gerenda, sár vagy agyag, vályog stb. valának mindenha; a kő pedig csak a hegyesvidéki magyarság kisegítője volt s kurtán bánt el vele.

Azt már a cserénynél is láttuk, hogy úgyszólván három korszakot lehet megkülönböztetni anyag szempontjából és pedig: a nád-, sövény- és fa- vagy deszkakorszakot. Ugyanígy a pásztorkunyhónál is, megtoldva egy negyedik vagyis az agyagkorszakkal, a mely az úgynevezett gyalogkunyhónál (9. kép) és az iziknél, valamint a tapasztott hátú (6. kép) nyeregkunyhónál volt először használatban.

Mikor aztán a háromtagozatú öregcserény lakóházzá vedlett át, a sövényfalat egyszerűen betapasztották s a különféle gyalogkunyhókból vagy ekhókból átformálódott tető kerülvén föléje: kész volt az első állandó magyar ház.

A szegény ember leleményessége és élesen megfigyelő szeme azonban még ezt is egyszerűsítette akkor, a mikor azt látta, hogy állandó és mindenha leghűbb kis barátja: a fecske hogyan építi az ő kis hajlékát sárból, apró szalmával biztosítva az agyag összetartását. Igy leste el a szegény föld népe az ő hajlékának legegyszerűbb megalkotási művészetét a fecskétől s ez az úgynevezett fecskerakás. Ugyanis horog és boronafából először összeállitotta szilárdan az anyaföldbe erősítve a háromtagozatú ház vázlatát, a melyet a mereglyék irányitnak (26. kép), kihagyva és előre jelezve a mereglyéken alkalmazott keresztkötésekkel az ajtók és ablakok nyilásait; azután a kalákába jött (székely elnevezés) szomszédsággal bányát csinált, vagyis köralakban nagyméretű sárgyuró szérűt ásott fel, azt behintette apró szalmával vagyis polyvával, meggázoltatta lovakkal és egész családja apraja-nagyjával mindaddig, míg a ragadós péppé nem vált; akkor aztán villával és lapáttal a házbordázat mentén rakta egymásra fecskemódra; mikor ilyetén módon elkészült vele, gereblyével simára huzo-

49. kép

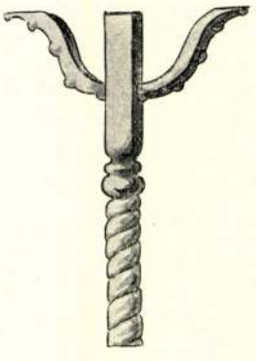

50. kép

51. kép

gatta s közben ülepedni is engedte, a kiszárítást pedig az úristen jóltevő napjára bizta. Végre finom péppé gyúrt sárral még egyszer bevonta s

mikor az is megszikkadt, az asszonynép sikárfűvel bemeszelte. Ez az ősi építkezés a Csallóközben ma is szokásban van, valamint a Nyirségen és a Tiszavölgyben is.

A vályogkorszak azután következett és a fecskerakás formák szerint való készítése már az. A vertfal (27. kép) a deszkakorszak szüleménye.

A mi aztán a tetőszerkezetet illeti, azt ábráink (28., 29., 31., 33. kép) eredeti keletkezésükben és alkalmazásukban mutatják be. Nem egyebek azok, mint a horog és boronafáknak a józan ész szerint való kezdetleges konstrukciói. Némi változatosságot csak az ősi matyó tetőkonstrukcióban (29. kép) látunk, a hol a házvégre a boglyakunyhó (34. kép) bordázata ügyesen van felköltöztetve; ugyancsak a boglyakunyhóból költözött be a kis és nagyház melegítésére a boglyakemence vagy banyakemence vagy búboskemence; bordázata csak a sürűbb karózásban különbözött, a melyet előbb kivül-belül pelyvás sárral, azután átszitált száraz lótrágyával kevert péppel vontak be.

S mindez az ázsiai tipusu kotából (32. kép) indult ki, valamint abból fejlődött először a

52. kép

53. kép

gyalogkunyhó (35. kép) bordázata s később az egész nyeregtető szerkezete is.

A magyar tetőszerkezetben eredeti — mint minden — az is, hogy a hármas tagozaton három párhuzamos gerenda vagy cserefa

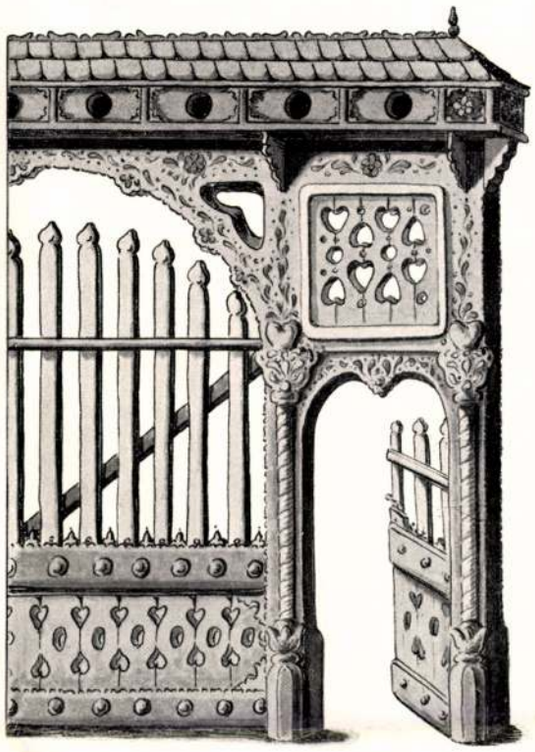

54. kép

vonult végig, kettő az anyafalon s ezek csak szerkezeti alapul szolgáltak, tehát vékonyabb boronafák valának, az úgynevezett eszterhajók; a középső azonban, a mely a két végen pihent s a közfalakon vonult át, úgynevezett bálványból készült s mestergerendának neveződött. Ezen pihent az egész tetőszerkezet s éppen azért az egész konstrukciónak alája került; ehhez lőn erősítve a két végén a gólyafával a szelemen, vagyis a gerinc összetartó boronája is. És hogy egyszerű, természetes észjárású népünknek a szilárdságtanról, a merőleges és haránt tetőnyomásról is józan fogalmai valának, bizonyítják a veremény vagy házvégi kötés szerkezetek (31., 33. kép), a melyeket nehezebb tetőknél a közfalakon is megismételtek.

A fentiek után tehát a tetőszerkezet bordázatában is három korszakot állapithatunk meg és pedig: a horog-, a faragatlan és faragott boronafa korát.

A horogfa-szerkezet után lássuk még röviden a faragatlan és faragott boronafa eredeti székely mintáit.

Ilyen a gerezdben ágyalt faragatlan borona (36. kép), azután a faragott boronából való gerezd (37. kép), továbbá az úgynevezett farkas-

55. kép

56. kép

fog egyenes vágással és harántvágással, valamint a küszöb és szemöldökfák úgynevezett peterkéje.

Külső tektonikus alkotások voltak még: a rácsok, verőcék, esztrongák, vereményszelelők (38., 41., 42. kép) a károgó-(varjúkárogó) lant vagy tulipán a szelemen ormán és a párták vagy szegélypárkányok (39., 40., 43., 45. kép).

Nyilvánvaló tehát a fentiek alapján is, hogy a magyar tektonika, mint ilyen is eredeti, önmagából kifejlődött, ázsiai elemekből kialakult konstrukció.

IV

Láttuk a magyar ház alaprajzának és tetőzetének fejlődését, közelről érdekel minket most már az oszlop, az ív, az oromzat fejlődési menete. Itt is a még meglevő s nem önkényesen konstruált példákat tartjuk szem előtt s utalunk először is arra a bő anyagra, a melyet különösen Huszka fáradhatatlan buzgalma tett először ismertté. A nálunk még feltalálható s eredeti oszloprendeket két csoportra oszthatjuk: a népies és kuriális oszloprendre, míg egy eredeti monumentális oszloprend megteremtésében néhány kitünő építőművészünk buzgólkodik.

Mellékelt vázlatainkon (46., 47. kép) a kun és jász, bőven elterjedt tornáctartó, kapufélfa és mestergerendatartó úgynevezett bálványa bizvást a népies oszloprend két első tipusának mondható. Harmadiknak vehetjük az egy darabból rovátolt szép karcsú székely oszlopot (48. kép). Ide sorozható a nyirvidéki, román módra rovátolt s felül ökörszarvforma gyámokkal ellátott tornáctartó (50. kép), nemkülönben a székely oszloppal rokon módra rovátolt zalai és somogyi (l. a csekölyi oszlopot is a Lexikonban) oszlopokat (49. kép). Benső formai rokonságot mutatnak még a székely (51. kép), a kunsági, pestmegyei, barsvidéki és balatonmenti magyarság őseredeti fejfái, ezek az ázsiai eredetű s helyenként szimbolikus formát mutató faoszlopok.

A mi a nemesi lakok oszloprendjét, vagyis a kuriális oszloprendet illeti, az az idő szerint divatozott, és az Európát végigjáró nagy stílusokhoz simul olykép, hogy azok formáinak magyaros zamatot kölcsönöz. Ilyen pl. a magyarositott toscanai oszlop, mely országszerte elterjedt.

Valószinűleg ez inspirálta azt a műfaragót is, a ki egy karcagi régi festett céhláda elejére szívfejes s buzakalászos féloszlopot faragott (52. kép), mondhatni a régi céhnyelven: remekbe készitette. A Vértes aljában élő öreg kanászok pedig régi román alapon, eredeti magyar ornamentummal tősgyökeres népies művészetet fejtenek ki (44., 53., 55., 56. kép).

Az oszlop után vessünk egy tekintetet ívformáinkra. Tipikus és őseredeti mindenekelőtt a faragványos székelykapuk nagy- és kisnyilása (54. kép). Ezekről az impozáns fa-

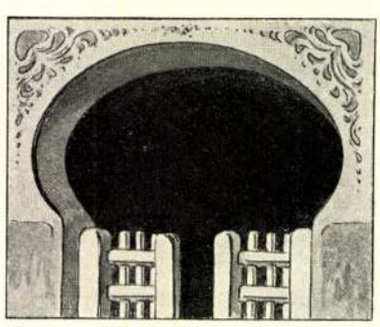

57. kép

alkotmányokról nem kell ma már bizonyítanunk, hogy ázsiai eredetűek.

Második eredeti ivezetünket egy a Küküllő völgyében a Firtos alján épült csinos székelylak tornácrészletén tanulmányoztuk ajtón és

ablakokon alkalmazva, a melyhez a kecses székelyoszlopok az ő külön ívezeteikkel oly szépen illenek. Az ajtó és ablakok ilyetén ívezete az úgynevezett járomív és országszerte elterjedt, a székelyeken kívül a jászkunok is kedvelik, leginkább kiskapu-bálványok fölé szemöldökívnek használják; túl a Dunán pedig gyakori, mint nagykapu-ív nemcsak fában, hanem kőben is; ismeretes a négy palóc vármegyében is és mindenütt megkülönböztethető a hajlásaiban megtörő barokkformától az ő járomszerű lágy hajlása által.

Harmadik ívezetünk az úgynevezett: gomolya-ív (kunsági elnevezés), a mely lefektetett elipszis, alul vízszintesen elszelve, illetőleg megszakítva. Ázsiai eredetére vallanak azok a kurd, ukrán, cserkesz ív-tipusok, a melyeket Zichy Jenő könyvében is láthatunk s a melyekhez leginkább hasonlít; de népünk körében való általános elterjedése is ázsiai eredetére mutat és máig is kedvelt íve kunnak, palócnak, csallóközinek, balatonmenti magyarságunknak egyaránt. Leginkább a pitvarban alkalmazzák a tűzhely elkerítésére, a legtöbb helyen azonban a tornácon is. Eredeti jellemvonása, hogy vályogból formálják. (57. kép). Némely vidéken aztán visszafejlődőben van a félelipszis a nyomott román-ív felé (Somogy és Zalában, Csongrád és Bácska magyarságánál).

A gomolyaív nevet a domború hátú, vászonban sajtolt édes juhturótól kapta, a mely-

58. kép

nek átmetszete teljesen azonos ennek az ívnek körvonalával.

Az idegen stílusok ívei is sok helyütt átvedlettek a magyar vidékeken, kivált a lóhere-, patkó-, szamárhát-, tudor stb. ívek.

Szelelő nyilásoknak a hullámos elipszis és a nyomott szív formáját használják széltében.

V

A magyar ház egyik legjellemzőbb formája az oromzat. A népies építkezés nálunk csak profil- vagy végoromzatot ismer; még a mai

59. kép

módosabb kunházak (civisépítkezés) is csak egyik végükön nyernek teljes kiképzést, míg a másik végük úgynevezett kanfaros (hollandi tetővég), minden tagozás és ornamentika hijján van. Ez azonban csak szórványos, nem tipikus jelenség. Az utcai végen való kiképzésétől csak a kuriális építkezés tért el hármas oromzatával (a két vég és elől az ereszkiugró egyenlő vagy hasonló kiképzést mutat).

A magyar háztipus tehát korántsem oly gazdag változatokban, mint a hogy azt a millennáris kiállítási mintafalu bemutatta; legfeljebb kilenc-tizféle alakzata van, ha tisztán a magyarságlakta vidékeket veszszük sorba és a nemzetiségi építkezést, sőt az ezekkel szomszédos, tehát hatásuk alatt lévő magyarságot is kívül hagyjuk a tipusok keretén. Csoportosításuk a következő:

1. Az ősi magyar háztipus (30. kép), ilyen a tardi matyóház, a régi magyar hajduké és a Csallóköz (Martos, Gúta, Keszegfalu tájéka) építkezése; valamint a Kócsisziget, Tiszazug és Csörszárka menti (Dormánd, Átány, Vezekény) kontyos építkezése.

2. A régi palóc építkezés (58. kép), visszafejlődő s emelkedő kontytyal. (Heves, Borsod, Gömör, Nógrádmegyékben, továbbá a régi Nyirségen és a Balaton mentén.)

3. A székely, zalai, felső tiszaháti félkontyos építkezés.

4. A felsődunamenti, vértesalji kiskontyos építkezés. (59. kép, Csokonai Lillájának dunaalmási háza, a mely a Vértesalján átlagos voltánál fogva tipusnak mondható.)

5. A jászkunok építkezése (61. kép), a hol a kontyra már csak léckötés emlékeztet, vagy valamelyes tagozat. Ugyanilyen a jászkunokhoz aratásra lejáró matyók ott eltanult új matyóháza (60. kép.) Kövesden, a hol a kontyra egy kis lécezett delta emlékeztet. Szintúgy az új palócépítkezés, a melynek formáját a palócok szintén jászkunsági aratási lerándulóikon tanulták el. Hasonló még ehhez a csongrádvidéki magyarság építkezése, a hol a vere-

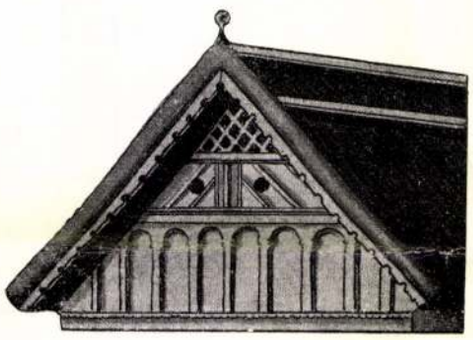

60. kép

mény a mestergerendától centrális sugárzatban elágazó deszkaalkotmány.

6. A dunántúli tűzfalas építkezés (62. kép), mint például a szentgáli (Veszprém) háztipus. Ez már átmeneti stílus.

7. A redemptus-építkezés, vagyis a megváltott jobbágyság (városi polgárok vagy civisek) építési modora E tipusnak, a mely még a felső járomívben emlékeztet a konty tradiciójára, gazdag példáit látni Komáromban, Debrecenben, Kecskeméten stb.

8. Kuriális építkezés. A Duna-Tisza között, Dunántúl, Tiszántúl és szerte a magyarságlakta vidékeken mindenütt látható néhány példány a kis- és nagykuriák címermezős oromzatú tipusából.

9. A felsőmagyarországi (szepesi) történeti stílusok megmagyarosított gót és renaissance tipusai.

10. Végül a magyaros modorban épült egyházi és világi középületeket sorozhatjuk a magyar tipus utolsó csoportjába. Ezek azonban oly elenyésző csekély számban találhatók (néhány ref. fatemplom és iskola), hogy alig mondhatók tipusnak. Ezekhez számíthatók még a székely folyók s patakok tető alá vont magyaros hídalkotmányai, vizi malmok, zúgók s az alföldi régi szárazmalmok és a kipusztulófélben levő szélmalmok.

*

A magyar ház további szerves kifejlődése megakadt a városi építkezések hatásán: az egész országot elözönlötte az idegenből importált stílusok egész sora s városi építőmesterek kezdték tervezni a falusi nagyobb

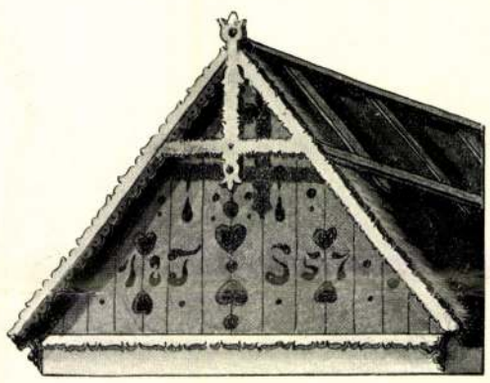

61. kép

épületeket is. És ennek következtében a magyar ház organikusan és a sajátos alapelemeiből nem fejlődhetett tovább egész az építőművészet legmagasabb régióiba. Nálunk is, mint sok más országban a nagy műtörténeti stílusok ütöttek tanyát, ezeknek jól-rosszul megértett szellemében folyt máig az átlagos városi építkezés. Azt azonban minden magyar ember megértette s érezte, hogy az építésnek ez a módja nem magyar nemzeti.

Csak a legeslegújabb időben indult meg széles alapon a magyaros stílusra való törekvés. Hogy ezt az eszmét nem fojtották el csirájában a klasszikus stílusokhoz mindenáron ragaszkodók, annak két főoka van. Az egyik, hogy független és magyar lelkű építőművészeink támadtak, a kik szégyelték az idegen formakultusz szekerét tolni. De még az ő buzgó törekvéseikkel is könnyen kátyuba

zökkentek volna, ha szerencsére nem támad Európa-szerte különböző nevek alatt egy széles modern áramlat, a mely a művészi formák keresésének teljes szabadságát hirdeti és a közönséget és a művészeket egyaránt függetleníti a már sablónossá vált formáktól. Ez a modern áramlat fölszabadította építészeinket az idegen és a műtörténetekben elkönyvelt stílusok utánzásától és utánérzésétől s a művészek lelkét önálló munkálkodásra disz-ponálta. Igy felszabadulva a régi nyűg alól, bátran követhetik magyar lelkük sugallatát s tovább haladhatnak vagy azon az úton, a mely a tökéletesen kifejlett nemzeti stílushoz vezet, vagy a fenti népies elemekből rekonstruálhatnak egy hagyományos korlátok között mozgó, de idővel maradandóan kifejlődő magyar építő stílust. Végeredményében akár azt, akár ezt teljes siker koronázza.

SZENDREY IMRE

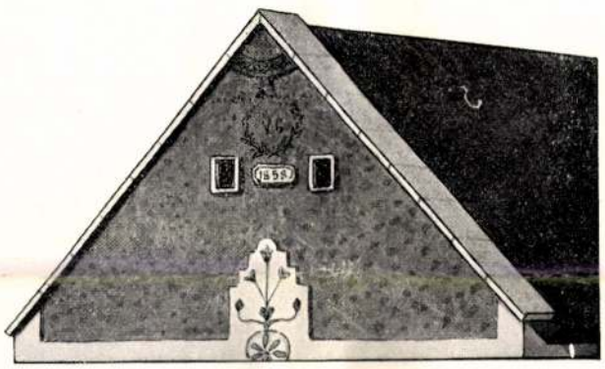

62. kép

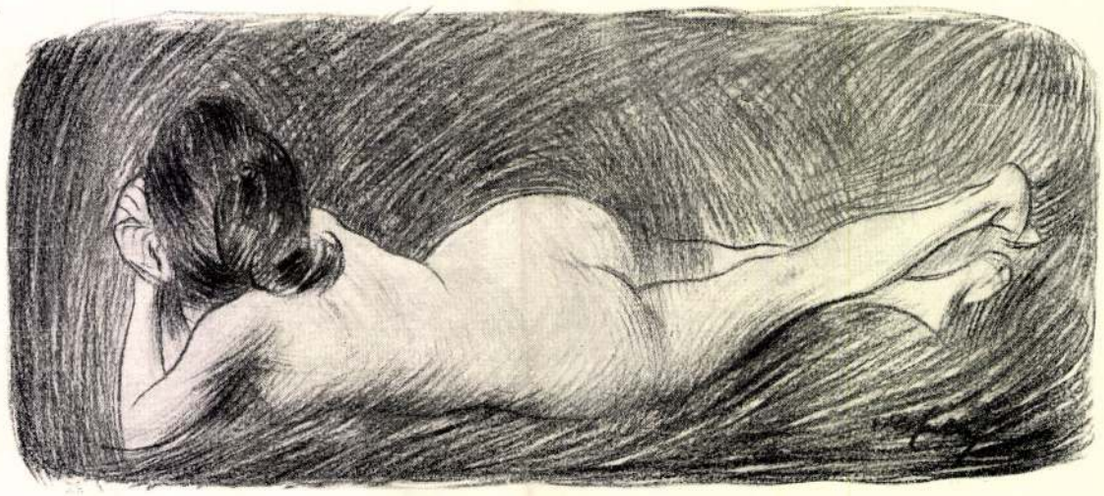

VITA EGY SZOBOR KÖRÜL

I

Ebben az esztendőben a közönség mindenfelé sokat foglalkozott a szobrászattal. A legtöbb disputa Klinger és Rodin körül folyt és e két forradalmár művész valóban a legalkalmasabb arra, hogy a nagy közönségből kiváltsa a művészetre vonatkozó kissé maradi, de érdekes gondolatokat. E sorok írója, a ki legelsőbben az emberi jelenségek megfigyelője és csak azután szenteli idejét a képzőművészeti tüneményeknek: a szobrász-viták alatt nagy gyönyörűséggel obszerválta, hogyan nyilatkozik és mint alakul a művészlélek a nagy, de félig tanult tömegekben. Egy vérbeli képzőművész kell, hogy nyugalmát és türelmét is elveszítse, látván, hogy a többségnek az elkopott kifáradt, ízüket vesztett formák tetszenek és azt, a mi meg nem szokott kiképzés, mereven visszautasítja. Megértem a gyűlölséget, a melylyel egy igazi művész ezt a szót, hogy „laikus" kiejti, mert belátom, hogy keserves lehet egyedül maradni, félreértetni vagy kigúnyoltatni a legerőteljesebb és legtisztább törekvésekben. Érthető érzések és gyötrődések ezek főképen ha meggondoljuk, hogy az illetéktelen bírálat mégis a döntő bírálat.

Sokat töröm a fejemet azon, hogy vajjon megállapíthatók-e a közízlés törvényei és a közönséges művészléleknek melyek a konturjai? E feladat nem könnyű, bárha dogmákban és elvekben az úgynevezett mívelt laikus bővelkedik. És mindeme szentenciák között van egy capo, egy valóságos döntvény, mely eredetre jogi, megokolására nézve ügyvédi és körülbelül így hangzik:

A szobrászatnak — épp úgy, mint minden művészetnek — jelenségeit joga van megbírálni a közönségnek, mert az ő számára, élvezetének vagy szükségének kielégítésére készülnek. Rövidebben: mindenkinek van szeme. Lát és a ki lát, az ítélhet. A szobrászat legfőbb tárgya az ember. Már most, a kinek szeme van, az csak elég embert láthatott és módja van megmondani, hogy a művész hű-e, szép-e, kifejező-e az utána képzésben?

Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy az, a ki önök előtt e tárgyról gondolkozik: nem fog belebocsájtkozni a közművészlélekkel való vitába. Nézzük a jelenségeket bizonyos tárgyiassággal és mondjunk le a könnyű dicsőségről, hogy megcáfoljuk ama áligazságokat, a melyeket mi állítottunk be a más számára

játékkal mulató hangos had; aztán Pesten a rideg téli szállás, az egy napra fogadott zsurinasok és az egész télre elszerződött bamba zsur-cousén, aki mindenütt ott van, ahol egy csésze tea meg egy pohár cognac kerül az asztalra, a jótékonyságra pumpoló, tartózkodó grófnők, a kivándorlók és bevándorlók egész serege világos és igaz festőre talált Szikrában, aki első regényében is ezt a társaságot vezette elő. Megfigyeléseinek éles ereje és férfias szókimondása élezik ki az egyes typusokat.

Ha a dráma régi törvényei nem volnának annyira összetörve, talán átvizsgálhatnánk a meseszövést, jobban szemügyre kellene vennünk a fordulókat, megtapogathatnánk a karaktereket, de igy érjük be azzal, hogy az alakok okkal jönnek-mennek, igazak és mulatságosak; a mesét a milieu és korrajz szélesitik ki, s a fordulópontoknál minden előre lendül. Egyre-másra Sardou talán itt is azt mondhatná, amit egy fiatal irónak mondott, mikor egy vadászatról jövő férj puskásan lépett a szinpadra: »Mi fog történni azzal a puskával? Semmi? Akkor hagyja kinn.« De ha Szikra kint hagyta volna, ami nincs egy darabból a cselekménynyel, elmaradt volna az egész milieu-rajz; s ha valaki ilyen szándékkal fogna darabhoz, mindent egy vagy két személylyel kellene elmondatnia. A szinészek maguk is élvezték a játékukat. Az első darabban Márkus Emma és Vizvári Mariska hoztak ruhasuhogást és mosolyt; a másodikban Vizváryné, Delli Emma, Gabányi, Császár és Dezső szitották a jókedvet.

g.

Király-szinház. *Heijermans* csütörtökön estve csalódást hozott nekünk. A Remény után azt várhattuk, hogy a kényes izlésü ember gondosságával fogja elháritani tőlünk az ócska téma elfakult közhelyeit s finom hangulatokkal ejti meg a sajnálkozásunkat. A Ghettoban az egész darab nyers közhely s az iró nem fárasztja magát finom ravaszkodással, mikor a megindulásunkra pályázik. Sem az alakjai, sem az alapgondolata nem igazak. Egy husz esztendős fiu, aki a maga nagy kötelességeit teljesiteni indul s e miatt magára hagyja vak, öreg apját; aki nem bir abban a házban élni, ahol az apját csalárdul látta kufárkodni, de aki ugyanebben a házban legyeskedik a keresztény szolgálóval, ha mindjárt feleségül is akarja venni, azután egy fiatal ember, aki undorodik a vallások torzsalkodásaitól, de akiben alapjában az dolgozik, hogy a jakhecz-csufolódások elől menekülhessen; azután egy öreg vak apa, aki csak a fiának élt s most cserébe azt követeli, hogy az is áldozza fel ő érte a maga életét; egy keresztény cseléd, aki lenézettnek érzi magát a zsidók közt, akik viszont egytől-egyig lenézetteknek érzik magukat a keresztényektől; ilyen ellenmondások lappanganak az alakokban. Csakhogy ezek a tulajdonságok éppen nem fajilag jellegzetesek s ezeket a viszonylatokat a társadalom minden egyes osztályában fel lehetne állitani a többiekkel szemben. Maga az alapeszme sem erős lábon áll. Ez a kasztba utaltság, ami vérig sérti a ghettobelieket, megvan mindenütt a világon. A darabban seholsem látjuk a ghettobeliek eltiprását, mint mindenütt a világon, ezek az emberek is maguk egymásnak az ellenségei, legelső sorban a fiatal Rafael, ez a belső áruló, aki egyszerüen kivándorol a nyomoruság fészkéből, ahol a többiek tengődnek s ahol egyetlen egy ember szerencsétlen igazán, a keresztény szolgáló, akit az öregek halálba kergetnek. A bemutató közönsége sok tapssal szavazott bizalmat a Király-szinház drámai társulatának, a mihez a Vágó Béla és Tesztory kisasszony személyét illetőleg mi is csatlakozunk.

IPARMÜVÉSZET.

Magyar stíl és mézeskalács.

A magyar ember mindig gentry, ha iparos vagy ha kereskedő is. A földmivelő törökös nyugalmával várja, hogy a találmányok, a vonalak és a formák maguktól nőjjenek ki a földből, mint a buza meg a tengeri. Amióta az iparművészeti muzeum tárlatokat rendez, mindössze annyira vittük, hogy modern szekrényeink ajtókilincscsel nyilnak s a pohárszék ezüsttartó fiókja ki van bélelve szarvasbőrrel. Esztendők munkája ennyivel toldotta meg a magyar butorok kezdetleges czélszerüségét. Ez is nyilvánvalóan idegen tanulság. A czélszerü és finom vonalakra, az élek gyöngéd hajladozására, a szögletek formálódásaira mások kapatták a szines fákat, mások kalapácsa verte ki a rézbetétek természetes és elmés formáit. A mi műipari rajzolóink legszebb és légtetszetősebb vonalainak családi krónikáját fellapozhatjuk a Studióban, s az utóbbi évek elég okot adtak rá, hogy ebben megnyugodjunk s bizalmatlanok legyünk ujabb kisérletek iránt.

A vonalak és élek gazdagon kifejlődtek már ott, ahol jobban tudtak velök bánni; ahol nem irtóztak az egyenességüktől, nem lyukgatták át a deszkák széleit lépten-nyomon és nem csipkézték ki az éleket hullámvonallal, hanem megkiméltek a rajz nyugalmát és a vonalak épségét. A mi faji izlésünk már csak a czirádákhoz szólhat hozzá. És ennél a pontnál ér a legsivárabb csalódás, mikor rá kell jönnünk, hogy a mi szinesnek és gazdagnak képzelt diszitésünk a hullámzó és tördelt vonalak czikornyáin túl mindössze egy pár gömbölyü vonalu, egyhangu rajzra zsugorodik össze, a szivre, rózsára, liliomra, szóval a mézeskalács-motivumokra. Csakhogy ezeket a józan és kemény fa letiltja magáról, s letiltják a butorok, mert ezek a motivumok egyhanguak, karikába görbülő rajzuk leri az egyenes lapokról, s változatosságot és életet csak a szin adhat nekik, mint a subagalléron, meg a nagyobb forma, a kapubálványon, vagy akkora gazdagság és könnyüség, mint a kalotaszegi varrottasoké, amit csak a vászon viselhet el.

Erre a tanulságra oktat az iparművészeti muzeum mostani tárlata, ahol nem kell rossz hazafinak lenni ahhoz, hogy a kozmopolita izlésü dolgok előtt állapodjunk meg hosszasabban. A tulajdon agyagunkból gyurt holmik között is a Zsolnay francziás vázái szólitanak magukhoz. Kinek a nemzeti érzése leli abban gyönyörüségét, hogy a bonbonnieren karikás pattog s a virágtartón ménes száguldoz? Minek telerajzolni ezeket a szegény — és drága — ungvári cserepeket az örökös libasorral, mikor eléggé magyar az akáczvirág, a pipacs, mák, napraforgó, szarkaláb, s a mező száz finom rajzolatja és diszkrét szine. Mű-fazekasaink még idején letehetnének az ormótlanul kicsepegtetett gatyákról és szűrökről, amiken szinte locsog a máz. S ha az üveg-dolgok formában idegen portékát majmolnak, horpadozó oldalfalakkal, gyüröttes szélekkel, akkor lessék el a hamvas üveg-szineket s a ritka és nem rikító rajzot is.

Ezen a kiállitáson — valljuk meg — gyarlóságaikról ismerünk rá az erővel magyaros holmikra. Amig a himzett asztalteritők szegetlenül, a kis női tarsolyok montirozatlanul kérnek elnézést a vásárlóktól, addig hiába lessük, hogy a pozsonyi bőrtárczákra az angol rányomassa a Made in Hungaryt, s addig nagyon elkél, hogy a megbizhatatlan árukat bizalmas asszonymosolylyal világitsák meg, mint most a vén országházban.

Mulatságos, hogy a magyar érzék már a tagadhatlanul magyaros mézeskalács-bábuknak is uj, zsinórozott

A Hét 1903. II. félév

ruhát szabott. A régi formátlan huszárokat és tükrösverses sziveket számüzik a sátorponyvák alól, s ezentul nagy bajuszu subás czivisek töltik meg a vásáros nagy ládákat. Már a mézeskalácsosok is kénytelenek nemzeti engedményeket tenni.

A jó izlés egyelőre zugolódás nélkül nyughatik meg abban, hogy a mai magyar stílus olyan portékára van bizva, mint a törékeny cserép és a veszendő mézeskalács.

v. g.

Bauman Márton fiatal mérnök, amateur, a képző művészetek egyik lelkes rajongója, memorandumot nyujtott be az országos képzőművészeti társulathoz, melynek ő maga is tagja, azt inditványozva, hogy a művásárlás előmozditása czéljából emeljék fel a tagsági dijakat husz koronáról harminczra és a nyerendő többletet, körülbelül harminczötezer koronát csatolják a művásárlásra szánt eddigi évi összeghez, mely ily módon 35.000 koronáról 80.000 koronára emelkednék. Hogy művészkörökben helyeslik e javaslatot, az csak természetes, de épp természetesnek találnók, ha műpártolóink is hozzájárulnának e tervhez. Az áldozat, melyet a felemelt dij az egyesekre ró, oly csekély és a várható eredmény oly jelentős, hogy a javaslatnak föltétlenül chance-ai vannak vagy legalább kellene, hogy chance-ai legyenek. Mi Bauman mellett szavazunk.

Pipacsos táj. Még élénk emlékezetünkben a mult tárlatnak az a derült hangulatot ébresztő tájképe, mely kiváló mesterünk *Szinnyey Merse Pál* művészi ecsetje alól került ki és pompás festői diszében varázsolja elénk a mezei tájkép minden ékességét. A »Könyves Kálmán«, mely eddig is fényes bizonyitékát adta kiváló műérzékének, igazán lekötelezi a műértő közönséget, hogy azt a remek művet, melyet az Országos Képtár sietett megszerezni, hozzáférhetővé teszi és a sokszorositó művészet ujabb dicsőségére, bámulatos kivitelben bocsátja most közre a »Pipacsos táj« műlapjait, mely természetes hűséggel tükrözi vissza a pompás festmény minden szinét, báját és lebilincselő kedves hatását. A műlap ára Spiegel Frigyes tervezte diszes keretben 44 korona és csekély 2 korona havi részletfizetés mellett is megszerezhető a »Könyves Kálmán« műkiadó részvénytársaságnál (VI., Nagymező-utcza 37—39.). De egyébként is igen okos dolgot cselekedett a Könyves Kálmán, midőn arra vállalkozott, hogy hazai művészeink jelesebb alkotásait saját műintézetének diszes helyiségeiben egybegyüjtve, azokból szabad bemenet mellett, nyilvános kiállitást rendezett, ahol alkalmat nyujt arra, hogy az eredeti műveket részletfizetésre megszerezhessük s igy értékes műtárgyakban amugy is szűkölködő otthonunkat műbecscsel biró festményekkel ékesithessük.

IRODALOM.

Spencer Herbert synthetikus filozófiájának kivonata. Irta *Collins* J. Howard. Előszóval s életrajzzal ellátott magyar fordítás. Kiadja Politzer és fia. Ára kötve 14 kor.

A Spencer tanítása végre minálunk is megérte a legnagyobb tisztességet: üldözik, tehát tudnak róla. Törvényszerü dolog, hogy a mi fiatal tudós nemzedékünk, jusson bár ki-ki a maga mezőségén homlokegyenest ellentétbe a Spencer lélektanával vagy erkölcstanával vagy politikájával: valamennyi mégis spenceriánusul ismert, mint ilyen kerül indexre s mint a Spencer tanitványa nevel tovább tanítványokat Spencernek. Mert Spencer a pszihológus, ethikus vagy politikus tévedhet — de Spencer a filozófus, nem; *amit* hirdet, gyakran hamis, vagy fogyatékos, de *ahogy* hirdeti, ahogy az igazsághoz eljut, jobban mondva akar eljutni: *az* a tudomány utja, s a tudománynak *egyetlen* utja. Elmés találgatódzásból, regényes hozzávetősdiből ő emelte a filozófiát ismét tudománynyá — nem éppen az induktiv methódussal, mely gyakorta éppen a legvégsőbb s legfontosabb következtetésnél hagyja cserben a kutatót-de azzal a felfogásával, hogy a bölcsészet csak olyan tudomány, mint a természettudományok, sőt valójában ez *a* természet, tudomány, — s mint ahogy minden: természet és minden: egy, tudomány is valójában csak egy van. Kivéve egy pár specziális mezőséget, melyen Spencer szakemberül is vezérlő tudós: egyebekben elég az ő filozófiájáról s filozófiájából ezt és ennyit tudni, hogy hatása mégis mindenkorra megmaradjon a tudomány történetében. Egyebekben őt is hamar el fogja érni, sokban már el is érte nagy vezérlők végzete, kik közkincscsé válván, fölöslegessé teszik önmagukat. Már ma is Spencernek kétféle olvasója van. Az egyik, a nagy tábor, röviden tudomásul veszi őt, mint Descartes-ot, Spinozát, Hume-ot és Kantot, s máris nagy nehézségnek s időpazarlásnak kezdi érezni, hogy ezért keresztül kell magát rágnia a nagy tudós adatoktól hemzsegő testes kötetein. A második, a, hogy ugy mondjam, csekélyszámu hitközség; a filozófián belül magát Spencert tanulmányozza, mint világot a világban, ahogy egy-egy *representative man* életébe s irásaiba el szoktunk merülni, akár egyetértünk vele, akár nem. Mindkét fajta olvasóinak kitünő segitője ez a bámulatos szorgalommal a Spencer minden kötetéből a nagy gondolkodó saját szavaival összemozaikolt kivonat, mely az első tábor számára pótolja magát az irót, a második számára pedig, mint a fordítók elmésen irják, térkép és utmutató. A magyar forditás igen nehéz munkáján szakképzettségük és hajlandóságuk szerint négyen osztoztak szocziológusaink fiatal és sokat igérő nemzedékéből: *Jászi* Oszkár, *Pekár* Károly, *Somló* Bódog és *Vámbéry* Rusztem. A könyv a Huszadik Század szerkesztőségétől szerkesztett Társadalomtudományi Könyvtár első kötete, s megvan az a viszonyainkhoz képest nagy erénye is, hogy olcsóbb az eredetinél.

Művészeti Könyvtár. Művészettörténeti irodalmunk vajmi szegény. Mig külföldön csak óriási bibliographiai tudással lehet eligazodni az egyes nemzetek műtörténeti irodalmában, addig nálunk az ujjunkon lehet megszámlálni a művészeti irodalom műveit. Sőt — horribili dictu — még 1903-ban is úttörésről van szó, amikor egy magyar könyves-czég népszerü művészettörténeti monografiák kiadására vállalkozik. Olyan sok pótolni valónk van még ezen a téren, hogy a legkisebb lépést is örömmel kell fogadnunk. Az ismert Knackfuss-féle kiadások mintájára most magyar *Művészeti Könyvtár* indult meg. Ezek a monografiák azonban nem forditások, hanem magyar szakiróknak a munkái. Nevüket ama különös reláczió következtében, amely nálunk a közönség és az elvonultabb tudományos irodalom közt van, még csak kevesen ismerik ugy, hogy talán igen sok embert meg fog lepni, hogy egyáltalában vannak művészettörténeti iróink. A *Művészeti Könyvtár* eddigi számai alapos és lelkiismeretes monografiák ugy, hogy megállják az összehasonlitást és a versenyt a külföld hasonló népszerüsitő irodalmával. Itt van mindjárt dr. *Meller* Simon könyve Michel Angelóról. Szabatossága, megbizhatósága, ami ilyen monografiáknál elsőrendü fontosságu, külföldi nivón van, amihez hozzájárul könnyen olvasható és az érdeklődést ébren tartó stílusa. Michel-Angelo hatalmas arányu, sokoldalu művészetét, valamint nagyszabásu, érdekes életét igen világosan és igen szépen tárja az olvasó elé. *Divald* Kornél Budapestnek a török hódoltság előtt volt időből eredő műtörténeti emlékeit ismerteti érdekesen és alaposan. A könyvek illusztrácziói, bár nem mindig kifogástalanok, de bőven tarkitják és kiegészitik a monografiákat. A Művészeti Könyvtárt K. *Lippich* Elek szerkeszti és a Lampel-Wodiáner czég adja ki.

Gáspár Ferencz. *Hét év a tengeren.* (Singer és Wolfner kiadása.) Gáspár Ferencz bőven méri a mértföldeket, meg a tengert, de a könyvei róluk mindig érdekesek. Gyönyörü élet lehet, mikor az embernek a maga kis kajütjén meg a nagyvilágon kivül nincsen egyebe, s az élete változatossága abban van, hogy hol a szél kapaszkodik a vitorlájába, hol meg masinával dagasztja a vizet. Erről az érdekes életről ad nagyon

405. Zutt R. A. 119, 120, 720, 380.

Magyar nemzeti művészet

Nemzeti művészet. Irta Ambrózy Agoston. Elet júl. 4.

1915

Ványi Grünwald Béla *146*, 167
306, *307*, *442*.
Jancsó Pál 93.
Janszky Béla *292—296*, 293—296, *467*.
Jendrássik Jenő *166*, *445*.
Joanovics Katalin 94.
Jobst 182.
Kacziány Ödön *199*, *200*, 234, 235, 287.
Káldory Lajos 144.
Kandó László *298—301*, 299.
Kärgling Henrietta 94.
Karlovszky Bertalan *449*.
Katona Nándor *214*, 286, 287.
Kegyes József 432.
Kelety Gusztáv *355*.
Keményffy Jenő *162*.
Kézdi Kovács László *158*, *448*.
Kiitsu *176*.
Kinoshita Itsu-Un *173*.
Kiss Rezső *149*, 471.
Kober Leó *267*.
Kónya Zoltán 286.
Körösfői Aladár 113 143. *155*, 380.
Kosztolányi Gyula 286, *444*.
Kott Joseph 182.
Kovács Erzsi 144.
Kratzmann Gusztáv 444.
Kriehuber 93.
Kriesch A. — Körösfői Aladár.
Krisár Bertalan 334.
Kubinyi Géza 335.
Madarassy Erzsébet *11*
Magnasco Alessandro *376*, *377*.
Magyar-Mannheimer Gu *154*, *275*, *439*, 47
Major Jenő 287.
Málnai Béla *209—21*
Manigaud E. *248*.
Mantegna 323, 324, 330, 332.
Marastoni Jakab 143.
Marastoni József 94,
Matisse H. 320.
Mátrai Lajos 53.
Mayer Antal 144.
Mayerhofer 334.
Mazenkopf Péter 334.
Medgyes László 143.
Mednyánszky László *5*, *7*, *9*, *11*, *13*, *14* *417*, *434*, 470.
Mendlik Oszkár 287.
Méray Dezső 144.
Mészöly Géza *105*, *3*
Mikola András *121*.
Moiret Ödön 286.
Molenaer *315*.
Molnár János, Pentele
Moreau 442.
Mühlbeck Károly *35*
Munkácsy Mihály *278* 278—282, 286, 42 *422*.
Murányi G

Magyar nemzeti művészet

A Felvidék ujjáépítése és a magyar stilus. Irta Róbert Oszkár. Vállalkozók Lapja, augusztus 25.

1915

Rembrandt *321*, 444.
Réti István 98, 321.
Révész Imre *167*.
Rippl-Rónai József 98, 99, 287, 322, *388—396*, 389—396, *440*.
Rombauer János 414—418.
Róna József 82, *160*. *405*.
Rops F. *133*.
Roskovics Ignác 448.
Rostagni 432.
Rubletzky Géza *447*.
Rudnay Gyula 142, *303*.
Salamon Géza 431, 432.
Sámuel Kornél 53, 287.
Sándor Béla 380.
Sándor József 143.
Schäffer 94.
Schickedanz Albert 316—319.
Schmal Henrik 77, *78*.
Schmid József 430.
Schmidt Gyula 284, 285.
Schwab Gergely 431.
Sfrisato 335—336.
Siligai Ferenc *161*.
Skalnitzky Antal 317.
Spiegel Frigyes 144, 468.
Spiegel Imre 144, 286.
Steinacker 182.
Steiner István 286.

Magyar nemzeti művészet

Magyar vonalak. Irta Ezrey. Vállalkozók Lapja, március 31.

1915

620/1934

Magyar nemzeti művészet

A művészet magyarsága. Jeltelen cikk. Vállalkozók Közlönye, február 3.

L

L 1915

ter Lloyd, 1914, dec. 11.
Kunst und Krieg. Irta Malvi Fuchs. Neues Pester

Magyar nemzeti művészet

Hunn — magyar ősművészet. Jeltelen cikk. Magyarország, május 23.

1914

Hunn művészet? Irta Felvinczi Takács Zoltán. Az Ujság, április 24.

1914

A művész és körülményei. Irta Elek Artur. Husvét, a céhbeliek első könyve.
Magyar művészet. Irta Lyka Károly. U. o.

Osztrahurka IX. 173

Magyar nemzeti művészet

Magyar építésmotivumok. Írta dr. Pekár Károly, Ország Világ dec. 9.

1906

Magyar Nemzeti Művészet

Magyar motivumok a festészetben. Írta Fitz József.
Keresztény Magyar Ifjúság nov. 10.

1906

Magyar Nemzeti művészet

NÉPMÍVELÉS. Havi folyóirat. Szerkesztik: Bárczy István és Weszely Ödön. Kiadja a Franklin-Társulat. Új folyóirat indult meg ez évben Népmívelés címmel. Jobb iskolát a fiatalságnak, mélyebb míveltséget a népnek — körülbelül e szókba lehet programmját foglalni. Az első két füzetben többet kaptunk, mint amit viszonyaink között várhattunk volna. Kulturáról lévén szó, nem hiányozhattak itt a művészeti vonatkozások sem. Külön rovatot kapott a művészi képzés, ebben Nagy László cikkét olvastuk a gyermekművészeti kiállításról. A nevelő kézimunka rovatában Guttenberg Pál ír a slöjd multjáról. Az iskolai épitkezés és fölszerelés cím alatt Hegedüs Ármin beszél az iskolaházról. Riedl Frigyes a tankönyvek illusztrálásáról értekezik s a Népművészet rovatban Kriesch Aladár ír a magyar nép művészetének jövőjéről. A sok kiváló tanulmány közül csupán ezeket a művészeti vonatkozású cikkeket emelhettük ki e helyen. Az új folyóiratot, amely a kor színvonalán áll, ajánljuk a kulturát őszintén kereső s növelő közönség figyelmébe.

Művészet 1906. 142. l.

Tégla, bélyegzős római IV. 155.

Magyar nemzeti művészet

A magyar nemzeti dísz keletkezése. Írta Hampel József, Archaeologiai Értesitő, ú. f. XXVII. 1.

(Művészet 1907. 144. l.)

Kiss János gyűjteménye IV. 37.

Magyar nemzeti művészet

Ezzel kapcsolatban lásd:

Album de brodării și țesături românești. L'ornament national roŭmain. Gyűjtötte s kiadta Minerva Cosmă. 21 szines tábla. Nagyszeben, 1906.

351

Művészet 1906. 357. l.

JM mély fájdalommal és megilletődéssel

ON LAJOS dr.

neti Muzeum Régészeti Osztályának igazgatója,
magántanára, az Orsz. Magy. Régészeti és
i Társulat és a helsingforsi Finn-Ugor Társaság
ézet rendes és a belgrádi Régészeti Társulat
bizottságának tagja, a kecskeméti Református
nácsbírája,

Magyar nemzeti művészet

Nemzeti törekvések építő-művészetünkben. Írta Gróh István, Népmívelés I. évf., 5—6. sz.

A MAGYAR NEMZETI MUZEU

jelenti, hogy

zsarolyáni MÁRT

nemzeti muzeumi c. főigazgató, a Magyar Törté
a szegedi Ferencz József Tudományegyetem
Művészettörténeti Társulat, a londoni Régészet
tiszteletbeli, a Német Birodalmi Régészeti Int
levelező tagja, Pest vármegye törvényhatósági

Egyház ta

A BENCZÚR-TÁRSASÁG KIÁLLÍTÁSA A RÉGI MŰCSARNOKBAN

1925. MÁRCIUS

Magyar nemzeti művészet

1913

Boroszló, a vasbeton város. Írta Müller Félix. Vállalkozók Lapja, jan. 15

Magyar forma. Írta Kemény Lajos. U. o.

Gyrelai gard. Rvt. IV. 261

ELŐSZÓ.

Régi művészeti alkotások stíluskritikai meghatározásánál, ha az alkotó személyét nem tudjuk megállapítani, legalább a mű nemzetiségének, iskolájának meghatározására törekszünk. A régi művészeti emlékeknek legtöbbnyire oly határozott stiláris jegyei vannak, hogy azok alapján könnyen következtethetünk a művek eredetére. Nem így a modern alkotásoknál! Ha különböző országokból egy tömegbe hordott modern festményeket, szobrokat, melyeknek alkotóit nem ismerjük, nemzetiségek szerint kellene szétválasztani, bizonyára nagy zavarba jönnénk. Kevesen vannak ma a legkiválóbb művészegyéniségek között is olyanok, kiknek alkotásaiban a faji jelleg határozottan kidomborodnék. Nem egyszer vetették szemére a magyar művészetnek külföldön, hogy műveiknek nincsen nemzeti karaktere. Ugyanezt azonban épp ilyen joggal a legtöbb idegen országbeli művészre is ráolvashatjuk. Látogassuk csak végig a külföldi nagy tárlatokat és csekély árnyalatoktól eltekintve, mindenütt ugyanazt a benyomást nyerjük. Vonatkozik ez úgy az ultramodernekre, mint a régi hagyományok ápolóira is. Oly erősek és folytonosak a nemzetközi művészeti áramlatok és oly különböző talajból fakadt forrásokból merítenek a művészek, hogy a faji jelleg legtöbbször háttérbe szorul. Nem segít ezen a helyi motívumok, a művész saját népének életéből, történetéből vett jelenetek ábrázolása sem mert a stílus lényege nem a témában, hanem ennek miként való értelmezésében, földolgozásában rejlik. Dürer Itáliában sem lett olasz festő, bár nemcsak az ottani vidék és nép, hanem még inkább az itáliai olasz mesterek is hatottak reá.

A Benczúr Társaság kiállítása a régi Műcsarnokban. 1925 Március.

A művészet elnemzetköziesedése a XIX. századnak szomorú eredménye. De ekkor is azok a legnagyobbak, kiknek alkotásaiban a nemzeti elszíntelenedés közepette a faji jelleg jut élénken kifejezésre. A barbizoniak, a francia impresszionisták, Puvis de Chavannes, a német Menzel, Böcklin, Mareès, Leibl lehetnek erre a múlt század második felében a legjobb példák. A művészek nagy része elveszítette saját népük művészetének továbbképző erejében való hitét, nem hazájuk művészeti multjából és jelenéből, hanem külföldről várnak elhatározóan fontos útmutatást. Régente is internacionálisak voltak a művészeti mozgalmak, például az Itáliából eredő reneszansz és barokk átalakította az egész világnak művészeti hitvallását, azonban az egyes országok művészetének külön jellegét még sem mosta el. A XIX. században az általános művészeti kultúra viszont annyira elsatnyult, hogy az uralkodó művészeti áramlatok és a vezető művészegyéniségek befolyása a művészeteknek nemzetekre való tagolódását alaposan lecsökkentette. A diadalmas francia irányok, vagy a müncheni naturalisták mindenütt fenntartásnélküli követőkre találtak. Ezeknek festészete az előbbiek művészetének legszorosabb függvénye. De fajilag azoknak művészete sem jellegzetesebb, kik az előbb említett áramlatoktól magukat távoltartani igyekeztek. Általános nagy stílusbizonytalanság tapasztalható mindenfelé, mely a legkülönbözőbb irányokban való orientálódásnak ad teret. Rendkívüli ellentétek választják szét a művészeket és mindegyik szükségképen saját igazára, irányának egyedüli jogosultságára esküszik. Mindez korunk művészeti kultúrájának sekélyes voltát jelzi. Milyen más volt ez a középkorban vagy a barokk századokban. Ekkor egységesen, ösztönös biztonsággal,

kikerülhetetlen határozottsággal és energiával nyilatkozott meg a művészeti akarás.

A művészi hitvallások közötti szakadékokat a mai kornak politikai és szociális fölfogásbeli ellentétei még jobban elmélyítették. A nagy összeomlás óta a műalkotások mögött keresik, kémlelik az embert és a mű stílusából következtetni igyekeznek a művész politikai vagy társadalmi hitvallására. Ha a kép vagy a szobor ultramodern törekvéseknek hódol, abból rögtön a művész radikális, sőt fölforgató eszmevilágára következtetnek. Ha pedig az alkotás konzervativ jellegű, úgy bizonyára a művész is békés polgára a hazának. Nem kutatjuk most azt, hogy ebben a fölfogásban mennyi az igazság, és hogy az új utak keresése a művészetben tényleg összefügg-e a lélek általános forradalmi elégedetlenségével, azt azonban le kell szögeznünk, hogy mindegyik párton a kelleténél jobban és gyakrabban hangsúlyozták esztétikai kérdésekben a politikai és szociális szempontokat.

Kétségtelen az is, hogy az ultramodern művészeti törekvések, melyek a világháború előtt Franciaországban születtek meg, az összeomlás után pedig Oroszországban és Németországban jutottak uralomra, nem váltották be a művészeti regenerálódás tekintetében a bennük hivők reményét. A természetutánzást tagadó, radikális expresszionisták most mind visszatáncolnak és a régi nagymesterek művei nyomán keresik a megújhodást. A nagy köd azonban, mely a világ művészeti kultúrájára ereszkedett, és amely a biztos tájékozódást korlátozza, még most sem kezd oszladozni és nem látjuk, hogy melyik irányban várható a jövő tisztulás. A világháború és forradalmak által meggyötört ember lelkivilága megingott és így természetes, hogy a kibillent emberi ön-

tudat és az egyensúlyát vesztett szociális tagolódás a művészetben is visszatükröződik. Másfelől a XIX. század művészete technikailag a fejlettségnek oly magas fokát érte el, hogy általános vágy támadt egy eszközeiben egyszerűbb, de bensőségesebb, karakteresebb, hittel teli művészet iránt. Manapság tehát mindegyik művészi alkotás kétszeres hitvallástétel. Nemcsak meghitt önvallomás, hanem tüntető véleménynyilvánítás a művészet mai forgatagában. Egyesek a bizonytalan jövőért minden eddigi eredményt feláldozni hajlandók, mások pedig féltékenyen őrködnek az évszázados munkával kivívott, tradiciós javak fölött.

A Benczúr-Társaság, melyet a mester 1920. évi július hó 16-án történt halála után néhány tanítványa és tisztelője alapított és amely 1924. év tavasza óta megújhodva folytatja működését, az utóbbi kategóriába tartozik. A Társaság célja, hogy a mester emlékét ápolja és hogy oly törekvéseket támogasson, melyek a magyar művészi kultúra elmélyítését eredményezik. Kiállításaival a régi művészeti hagyományok ápolását kívánja szolgálni. Az utóbbi segítségével keresi a haladást és óhajtja az eljövendő monumentális stílus talaját előkészíteni. A Társaság elhárítja magától a bizonytalan jelentőségű próbálgatásokat, az akaratos kereséseket, a mult eredményeit át akarja menteni egy boldogabb és tisztábban látó jövő generáció számára. A mostani kiállítás is ennek a tradició-tiszteletnek harmónikus nyilvánulása, céltudatos tömörülés a régi nagyok művészete nevében.

Hisszük, hogy a magyar közönség is meg fogja érezni ennek a törekvésnek értékét és megértéssel fogadja a Benczúr-Társaság legújabb bemutatkozását.

Budapest, 1925. március 8-án. *Ybl Ervin.*

A MODERN MŰVÉSZET ALAPELVEI.

II. A MAGYAR TÉMA.

E sorok szerény irója, a mikor e folyóirat mult számainak egy interview-jában azt olvasta, hogy a magyar szobrászok nem „domboritják“ eléggé a nemzeti eszmét: minden más, szigoruan vett tudományos argumentum helyett arra gondolt, hogy lám, mily rossz lehet, a ki véletlenül szobrásznak és véletlenül ugy születik, mint az a bizonyos német, a ki stilizált, biedermayer-lombok alatt, padon ülve s szemeinek „das blaue Himmel“ felé forgatásával, egy roppant fejtörő problémán elmélkedik: Das Publikum will Heimatkunst, und ich bin am Orient-Express geboren . . .

Ez ugyan csak egy kitépett lap a Simplicissimus-ból, a mit Th. Heine, a rajzón pokoli szatirja csinált. De a puszta ötlet konstatálásán kivül, benne egy darab német esztétikának is kapjuk karikaturáját: azt, a mely ott künn ép ugy, mint nálunk, két táborba szorit művészt és kritikust. Előránt tekintélyeket, történelmet, néprajzot, metafizikát, faj-pszikológiát és tudja Isten mit, hogy ezzel körvonalazzon egy legkevésbbé sem körvonalazható tételt. S főleg: muzeumi példák nyomán, elmult művészetekből akar megitélni mai művészeteket, czölöpöket szögezvén ki egy csöppet se kézzelfogható valami számára, ugy, hogy a ki e czölöpök közt mozog, az nemzeti művész, s a ki innen marad, az minden, csak az nem. A mi ottkünn Heimatkunst, nálunk az magyar téma és nemzeti eszme. És a mi nékik a Sigesallee: nekünk tiz szobor, vagy ezredévi emlékmű, a mely utóbbi mű félkörives oszlopsorát, az időtájt az Otthonban, egy igen jelentős szavu biráló igy magyarázta: látják urak, ez a magyar kapu eszméje.

Hogy a magyar témát, a mely minduntalan félreértések, minduntalan villongások ütközőpontja, ujból kikezdjük: ez azon mulik, hogy olykor, egyes idő-

közökben megint előkerülnek oly jelszók, fogalmak, a melyeket a mai, a művészetek éles különválásához jutott fejlődés utjából szerencsésmód kiküszöbölt. Ily jelszó az, a mely első sorban eszmét, u. n. magasabb eszmét, vagyis: szavakkal pontosan elmesélhető, a beszéd erejére támaszkodó valamit, tehát az időben lejátszódó történést, filozófiát és hasonló egyebet követel attól a művészettől, a mely tudvalevő, hogy adott matériákban gondolkodik, s a melynek igy minden nagyszerüsége abból nő ki, hogy az anyagok természete szerint különülve, ezek határain belül érzékeltet momentán jelenségeket, az élet nyilvánulásainak egy-egy pillanatát. És ily nézőpont az, a mely a művészetek értékelését nem a megcsinálásban, nem abban a lelki folyamatban keresi, a mely folyamat a művész legbensőbb élményeit juttatja szóhoz, egészen szubjektivvé formál minden anyagban elgondolt s kézzel csinált munkát. Hanem igenis: ezzel szemben döntőnek mondja, hogy a művész mely környezetből, az élet minő szinpadáról merit mondanivalókat, s ezen az álláspontón olykép különböztet, hogy a társadalom szegény bogarát: a proletárt beállitó piktura következésképp szocziális piktura, s az Oktogon-téri fringiás kártyakirály, vagy a Kossuth-mauzoleum kriptájába kerülő főalak magyarság, sőt szólva merészen: forradalom a plasztikában.

Mindezt különben egy előkelő szobrász kijelentése kapcsán irjuk, a mit a mult számok egy interview-jában talált az olvasó, s a mi, kétféle fogalmazással, ekképpen hangzik:

— Először a nemzeti eszme domborodjék ki, s aztán legyen a szoborban erő.

— Nekünk vissza kell menni az ősmagyar-motivumokhoz, hogy a nemzeti eszme kidomborodjék.

Ezekben jelentkezik hát az, a mire föntebb rámutattunk. És mert onnét bujtak ki, s onnét jutottak a közönség fülébe, a mely helyről nagyméretü szoborvállalkozások láttak már napvilágot: a tekintély bélyegét viselik magukon, s első pillanatra alkal-

masak, hogy a közönség felfogását visszavigyék ugyanarra a területre, a melyen a modern kritika annyi éveken át, annyi hadakozással tisztogatott. Egy letűnt kor, egy agyonvert esztétika visszacsempészését jelentenék: öreg gátak uj beszögellését abba a fejlődésbe, a melynek eredményei csak most kezdenek fölszivódni. Most, a mikor Telcs-et már nem hivják a gúny finom mosolyával kisplasztikusnak, Ligeti büntetlenül „moderneskedik", s mikor egy Mednyánszky, Rippl-Rónai, egy Ferenczy-vászon nyomában végre már nem támad skandalum.

Közelről nézve: a magyar téma, illetve a nemzeti eszme mint olyan, valamennyi korban másnak jelentkezik, mint a hogy az egy helyütt élő embercsoportok államformája: a nemzet se ugyanaz ma, a mi tegnap volt és holnap lesz. És mert nyilvánvaló, hogy a ki bent él a korban, az nem látja magát a kort: a ma nemzeti eszméjét, a mely kis látószögből alig egyéb, csak huszonnégyórás politika, ezt, a ma nemzeti eszméjét ugy, a hogy sommázhatja egy jól irt vezérczikk, de a szobrász, a ki zárt formában dolgozik, legfeljebb ugy közelitheti meg, hogy elmult, történelmi korokba nyul vissza szimbolumokért. Közelfekvő példa rá a Szabadság és Kossuth-szobor pályázat, a hol kompromittáló tehetetlenségek sültek ki, nem egyedül a művészek hibáiból. Sulyos paragrafusok játszottak közre, a mik mind megkötötték a formáló kezet: olyasmit kivántak, a mi könnyü föladat a történetfilozófusnak, ellenben kiesik a tisztára szobrászat eszközeiből. És hasonlókép történt ez, valahányszor a plasztikát ily föladatok elibe állitották. Tehát igy történt főleg a tizenkilenczedik század barokizmusában, a hol a szobrászat szimbolumokat kért kölcsön az irodalomtól, allegorizált, s heves mozgásu gruppokkal, tömérdek relief-fel, a mi viszont közeledés a festés felé: ezekkel magyarázott, ebben merült ki energiája, s ezen az uton jutott oly messzire Donatello és Michael Angelotól, a ki márvány-rabszolgáiban s tán még inkább a Pieta-ban, ép oly monumentális szobrászi értelmezését adta az

életnek, mint ma Rodin és Meunier. Mindez nem zárja ki, hogy az ugynevezett magasabb, nemzeti eszmét kereső, ne találjon ilyet Meunier hámormunkásaiban, vagy Millet magvető parasztjában, a ki hogy paraszt és magot vet: ráadásul faj-franczia s ha tetszik, hát képviseli az anyaföld fiát, az egészséges race-t. Hasonló belemagyarázással bátran folytathatnók e példázatot, a hogy ezt különösen megcselekedték a németek, Lübke mesterrel élükön. És visszalapozva a históriában, rájöhetnénk, hogy Donatello Dávidja, ez a csodálatos bronz (Firenzében), a mely ha akarom Dávid, ha akarom nem Dávid: hogy tehát ez a bronzba formált, friss izmu olasz is magasabb eszmét fejez ki. Pedig több mint bizonyos, hogy a mikor Millet munkájának állt, a festés külön témái izgatták, a szin, fény, a mozgás, szóval minden, a mi együttvéve a szabadban képnek hat. S elpipázgatván parasztjai közt, rá se gondolt, hogy ő most megfestette a bugrist, és benne a koreszmét. Ugyancsak szinte bizonyos, hogy Donatello előbb végtelen logikával fölépitett egy viruló embertestet, s hogy legyőzte összes nehézségeit: csak azután nevezé el Dávidnak. Mindezzel csak azt próbáltuk igazolni, hogy kép és szoborban sajátos pozitivumok a döntők, s nem az, a mi röviden: nemzeti eszme vagy magyar téma. Önálló valamik: a megcsinálás szépségei adnak egy formált kő, bronz, egy festett vászonnak elmulhatlan értéket. Belső, intim témákból, a hogyan a maga problémáit keresi, és megoldja a maga nyelvén: ebből él a művészet. És mert szenzációi innen csiráznak ki: csakis ezen a ponton állhat elő kritikai különbség. És ezzel szemben mindegy a külső téma. Másodrendüvé lesz a honi, vagy nem honi tárgy: akár a hortobágyi csöndélet, akár hogy valaki miért mintáz szelid oroszlán helyett dühös afrikait, a mely ébred és szimbolizál.

Dömötör István.

A természet hatalmas, de nem zsarnok. Hűséget követel az ő szerelmesétől, nem rabszolgaságot.

K. LIPPICH ELEK.

Uj Idők

Szépirodalmi, művészeti, képes hetilap és kritikai szemle

Előfizetési ára
Egész évre 24.— pengő
Félévre .. .. 12·50 „

Szerkeszti Herczeg Ferenc

Negyedévre 6 pengő és 40 fillér
Egyes szám
ára 50 fillér

XXXIV. évfolyam | 1928 junius 17 | 25. szám

Magyarság festőművészetünkben

Irta: **Lyka Károly**

Néhány év óta szebbnél-szebb sikereket ér el festőink gárdája a külföldön rendezett reprezentatív kiállításokon. Londontól Varsóig, Stockholmtól Rómáig a legnagyobb elismeréssel jutalmazták mestereink tehetségét és tudását és bár e kiállítások mindig csak egy-egy töredékét mutatták be a magyar művészetnek, a külföld mégis kiérezte belőlük, hogy nemesveretű művészettel van dolga, amely bár beletartozik az általános európai kultúrközösségbe, mégis érdekes vonásokban eltér a többi nép művészetétől.

Vajjon melyik az a vonás, amelyet a külföldi ember magyarnak érez e képeken? És minő formában jelentkezik az a legjobb magyar képeken?

Ha erre valami átfogó, általános választ akarnánk megszerkeszteni, az bizonyára semmitmondó volna. Mert éppen a művészet az, amelyben minden az egyes mesteren, az egyes tehetségen fordul meg. Lehetetlenség Munkácsyt, Zichyt, Mednyánszkyt, Mészölyt egyetlenegy oly vonással jellemezni, amely valamennyiökre teljes mértékben és kimerítőn találó volna. Inkább azt mondhatnók, hogy mindegyikük képvisel valamit abból, amit magyar léleknek tekintünk. Legjobb mestereink különálló erős egyéniségek, nem hasonlítanak egymáshoz, mint ahogy a puszták árvalányhaja nem hasonlít a kökörcsin kelyhéhez s együttesen mégis jellemző ékességei a magyar róna flórájának. Egy Munkácsy, Zichy, Székely, Szinyei egyénisége olyan határozott és biztosvonalú, hogy még iskolák, irányok sem alakulhattak ki körülöttük. Az egy mester köré való csoportosulás, a stílus közösségére való törekvés ismeretlen dolog java tehetségeink körében. Múzsájuk sohasem öltött egyenruhát. Ez az egyéniesség, ez a határozott individualizmus még oly esetekben is feltűnően éreztette erejét, amikor modern művészeink egy csapata külön művésztelepet alapított s egy félreeső városkában, Nagybányán, évtizedeken át együtt dolgozott. Azt hihetnők, hogy egy ilyen elszigetelt helyen élve, folyton egymás társaságára utalva, stílusuk talán idők folyamán hasonlítani kezdett egymáshoz. Ennek azonban éppen az ellenkezője áll: a kis telep fő-mesterei a legcsekélyebb mértékben sem hatottak egymásra, hanem végül valamennyi a maga legsajátosabb egyéniségét juttatta képein kifejezésre.

Ha így egymástól elkülönödtek, hozzátehetjük, hogy stílusuk eltért a körülöttünk élő más nemzetek stílusától is bizonyos érdekes vonásokban. Így például legjobb mestereink műveiben nyomát sem fedezzük fel a szentimentális érzéseknek, amelyek igen gyakran jellemzik a germán népek művészetének bizonyos korszakait. Egyszer-másszor fel-felbukkan művészetünk multjában valami holdkóros romantika, főképpen a táblabíró-világ korszakában. De sohasem elsőrangú mestereink művein, hanem csak a kisebb tehetségek körében, akiknek nem volt elég erejük ahhoz, hogy ellentálljanak bizonyos külföldi hatásoknak. Ezzel szemben legjobb mestereinkben mindig nagy volt a valóság-érzés, képzeletük átélt valóságokból táplálkozott s legtöbbjük fő-művei azokon az emlékeken alapulnak, amelyek zsenge ifjúkorukban mélyen bevésődtek a szívükbe. Madarász és Székely történeti festményei azokat a hangulatokat adják, amelyeket serdülő korukban magukba szívtak a szabadságharc összeomlását követő szörnyű időkben. Munkácsy legszebb képein az a drámai hang szólal meg, amely szomorú ifjúkorára emlékeztet. Szinyei Merse Pál messzi idegenben, hideg téli hónapokban festette meg főművét, a Majálist, amelynek minden része az ő sárosmegyei ifjúkorának örömtől ragyogó emlékein, a viruló tavasz erején, a májusi színpompán alapul. Mészöly Géza egész életén át a Balaton nádasainak finom hangulatát idézi vissza, amelyek közt sok gyermekévét töltötte, Paál László pedig a fontainebleaui erdőkben is a hunyadmegyei rengetegek férfias költészetét adja elénk. És így tovább. A művek, amelyekre itt céloztunk, nem kigondolt, nem tudatosan keresett és megszerkesztett témák, hanem olyanok, amelyek a legigazabb valóság televényéből sarjadtak ki, a kifejezés pedig, amellyel e témákat előadják, egészen egyéni s a valóság szemléletéből született meg. Ha mindezt tudomásul vesszük, meg fogjuk érteni azt is, miért nem akadt elsőrangú mestereink közt egyetlenegy sem, aki a legújabban külföldön divatba került elvont művészeti stílust átvette volna. Egy a valóságtól teljesen elvonatkoztatott stílus ugyanis olyan emberek elméjében született meg, akiknek észjárása merőn különbözik a magyar tehetségek észjárásától.

Annál élénkebben szólal meg legjobb mestereink művein egy olyan hang, amely ismerős nekünk, amely a mi életünket jellemzi, amelyet tehát magyarnak érzünk. És ez nagyon változatos, az egyes művészek temperamentuma szerint. Egészen más formában jelenik meg Székely Bertalan képein, mint Munkácsy

vagy Szinyei művein, hogy csak a régebbiekről szóljunk. Székely kitünő példája a szófukar, velősen erőteljes mondású, sokat gondolkodó, az élet apró dolgain felülemelkedő magyar embernek. Nagy kartonjai súlyos vértezetű művészetet adnak elénk, amely kurta beszédében a nép kunyhóiban született közmondásokra emlékeztet. Minden műve hosszú megfontolásból született, lassú és biztos cselekvéssel készült. Báj és öröm tarka pillangói nem szállnak virágtalan műhelyébe, komor erő jellemzi munkáit. Társtalan, magában álló, mint a végtelen puszták hallgatag pásztora.

Vele szemben alig képzelhetünk nagyobb ellentétet, mint Munkácsy Mihályt. Ő szívének egész hevességét, idegéletének merész akaratát teremti vászonra. Bármilyen volt is a tárgy, amelyet festett, voltaképpen a tulajdon lelkének kitörését adta elő. A fékezhetőség szélső határát érintő energiát feszített bele képeinek sötét kérgébe. Kevés festő élte ki oly mértékben életét a művein, mint ő. A hév és szenvedélyesség e bélyege jelentkezik egész sor képének a jelenetezésén is. Így a Siralomház, az Éjjeli csavargók, a Mozart halála, a Milton már kép-elrendezésében is azt a közös vonást mutatják, hogy a festő a legnagyobb feszültség pillanatát ragadta meg. Amit itt a képek első elgondolásának lelki processzusánál állapíthatunk meg, ugyanazt állapíthatjuk meg a képek legutolsó, festési processzusában is. Ecsetje valóban a legerősebbre csigázott hévvel támadta meg a vásznat, tempo furiosoban, a cselekvési vágy legfelső fokán. Szilajon rántotta bele tenyérnyi ecsetekkel a legkeményebb fehéreket az aszfalt sötét foltjába s e két, egymástól elcsattanó, egymással ellentétes színértékkel igazi sírva-vígadást végeztetett a nagy alápfestéseknél. E két szélsőség közé kerültek mélyre fulladt bíborszínei, kemény barnái, viruló kékjei. Az ecset futtában, hirtelenül megáll, dacosan, érdekességeket szántva a képbe. Ott is marad aztán a nyoma a képen, mint közvetlen beszédes jegy. Kevés képírót tudunk kész művein annyira tetten érni, kevés tudta a néző képzeletét annyira tovább dolgoztatni, mint ő.

Ezt a temperamentumot s annak ilyen szilaj, magát perzselő szenvedélyességét jól ismerjük a magyar életből. Munkácsy a művészet csodálatos sugalló erejével szólaltatta azt meg.

Merőn más jelenség s mégis annyira magyar Szinyei Merse Pál. Azt mondhatnók, hogy ő Székely komorságával, Munkácsy drámaiságával szemben a legnagyobb optimista, akit képírásunk ismer. Talán azt is mondhatnók, hogy a magyar úr életörömének, életerejének megtestesülése. Legjellemzőbb művei viruló színű tájképek, amelyek látóhatára felett a legkékebb ég azúrja lebeg, alatta pedig a legzöldebb smaragdból szőtt pázsit terül el, a virágok drágaköveivel áttüzdelve. Önfeledten, a harmónia teljességében heverész vagy sétál azon pár ember. Vagy megfesti a sárosi őszt, nem azt, amely elmúlásra emlékeztet, — ily gondolat teljesen idegen volna az ő érzésvilágában, — hanem azt, amely csodálatos arany, bibor és narancsveres pompában mutatja a domboldalt. A szín tüzét issza magába, a szín forró erejét és örömét sugározza vissza művein.

Ez a nagy életöröm, amely a perc szépségét gyermeki vággyal ragadja meg, nagyon ismerős vonás nekünk. Legmagasabbrangú kifejezést Szinyei Merse Pál adott neki.

E néhány példa csak éppen példa, mert a magyar galéria gazdag az efféle jelenségekben. Elég lesz itt a régibb nemzedék két mesterére utalnunk, Mészöly Gézára és br. Mednyánszky Lászlóra. Mind a kettőt főképen tájképfestőnek ismeri a közönség. Ezen túl azonban semmi más közösség sem fűzi össze őket. Mészöly a Dunántúl költője, a Balaton csöndes, idilljeinek festője, Mednyánszky főképpen a zord északi hegyeké. Mészöly múzsája a zizegő nádasban, a Balatonpart hamvas fűzei alatt ütött tanyát. Itt tárta a festő elé azokat a leheletes finomságokat, amelyekre Mészöly természete hangolva volt. A gyengéd gyöngyházszínű pára, a fűzek puha koronája, a tó tükre szélén szapuló piciny emberfia, az alkony nyájas csöndje, a pihenő dereglye, a nádfödél felett imbolygó füst: ilyfajta elemek kötötték le érzékeit, ezeket kottázta csöndes, mélyen átérzett muzsikává: pianissimo a una corda. A természet elé ily lélekkel ő előtte még nem állott magyar festő, a tonalitások ily finomságait nem írta képre más.

Nyolc évvel ifjabb pályatársa, Mednyánszky László nem különbözött tőle a természet átérzésének mélységében, de különbözött lelkületben s különbözött a természet tolmácsolásának hangjában, formájában. Nem az ábrándozó nyugalom keresője, mint Mészöly, az ő világa a sötét fenyves és a gránithegyek sziklarendszere, amelyek közül fáradságosan búvik elé a perje s amelyeket izzóvá süt a nap. Vannak más képei, amelyeken lomhán és feketén hevernek zsombékoktól megszaggatott mocsarak s vannak képei, amelyeken az ősznek rőt lázában égnek a bokrok. A hangulat, amelyet legszívesebben ragad meg, a bús alkonyat nagy színjátéka, amely után a természet nirvánája, a fakó semmibe való feloszlás következik. Van benne valami mély fájdalom, a lét fanyarságának megérzése. Egy ember, aki ázsiai fatalizmussal szedi magába a haldokló természetből azt, hogy minden mulandó.

Mint művészeink régibb nemzedéke, úgy az újabb is sűrűn szólaltatja meg azokat az érzéseket, amelyeket magyar vonásnak tekintünk. A forrás, amelyből ezt képeikre átviszik, különböző. A nagybányaiak például egyenest a természetből, a mi völgyeink, mezőink, ligeteink szépségeiből formálták stílusukat. Egy másik típus az, amely népművészetünk kincsesbányáját aknázza ki s ennek bűbájos mesehangjából formálja stílusát: a dús színt, amely oly gazdagon jelentkezik a magyar nép textilművészetében, szólaltatja meg. Ismét mások, mint például Rudnay, a régi magyar udvarház patinás hangulatait formálják képpé, amely nemesveretű, komoly és méltósággal teljes, amellett mélyérzésű. E művek láttára nem egyszer Arany János néhány verssora jut emlékezetünkbe. Az út és mód sokféle, ahogy művészeink magyar hangulatoknak és érzéseknek kifejezést adnak, más szóval: első mestereink kezén sohasem vált ez a magyarság valamely sablónná, eltanulható formasággá vagy külsőséggé s ez arra mutat, hogy ez a magyaros íz nem konvencióból alakult ki, hanem érzésük mélyéből, azaz valóban művészi eredetű. Ez pedig biztató és életerőre mutató jel: mert hiszen művészetünknek csak akkor és addig lehet létjogosultsága, amíg a mi világunkat, a mi érzéseinket, ennek a földnek nagyságát és szépségét érezteti.

Vojnich Simon, az agarászok Nesztora

Bezerédj Imre

abban a faluban nincsen távíróhivatal, de meg hogyan hordhatnák a sürgönyt a cigány után?

A hír azért nekik mégis csak „elgyütt". Hogy miként, arról nem beszélnek s a fehérnek éppen nem adják tudtul.

Minderről azonban szó sincsen, ha szél fuj. Egyik sajátsága az is az ő titokzatos fajtájuknak, hogy a szél tehetetlenné teszi őket s hideget-meleget egyaránt tűrő nomád nem akcióképes, ha szél zörgeti az avart a határban. Testileg-lelkileg elbágyad és betegen húzódik a sátorponyva alá. Ez annyira jeles tulajdonságuk, hogy a jó policista valamely viharban elkövetett bűnnél nem is kereskedik cigányok után; tudja, hogy az nem lehetett cigánymunka.

*

Most is a szél kezd fújni rájuk, az állam szele. Még járnak a rozoga kocsik az őszi avarban, de már nem tudni, hogy meddig járnak. A korotárók fölött az ég beborult és vezéreik, a kájbiccsók, már nem sokáig parancsnokolnak az ország mezői fölött. Majd elfognak ők tünni apránkint, ha igaz.

Igaz-e, nem-e, ki tudja? Sokkal többször kisérleteztek már rajtuk, semhogy most egyszerre bizonyos legyen a telepítési tervek sikere. Ha azonban sikerül, az utolsó familiát, mint a bölényt, meg kellene hagyni magnak. Mert hiszen, bármennyire bűnösök, mégis csak néprajzi ritkaságok ők. És ők azok az utolsók a koros Európában, akik a maguk módja szerint csakugyan szabadon éltek.

Az utolsó emberpárt, a ki még nem fizetett adót, meg kellene menteni az utókor számára.

Magyar művészek a Műcsarnokban

Magyar művészek: — mennyi tollharc folyt e két szó körül a legutóbbi öt-tíz esztendőben! Most pedig, hogy a téli tárlat megnyílt a Műcsarnok gyönyörűen díszített termeiben, megint ezt a problémát feszegetik széltében. Van rá ok. Meg vagyunk győződve róla, hogy ez a kiállítás magyarabb zamatu, mint amilyen bármelyik más volt. Talán azért, mert nem emlékeztet minket semmit a nagy német vagy francia műtörténeti iskolára. Talán azért, mert a legtöbb kép itthon termett. S talán még száz más tényező hatott közre, amelyeket nem lehet célunk itt taglalni. Vegyük a faktumot, hogy ezek a képek itt közvetlenebbül hatnak magyar érzésünkre, mint a legtöbb eddigi kép. Megvannak-e bennük a szorosan körülírható nemzeti jellemvonások, a pontokba foglalható nemzeti géniusz? Ki mehet ennyire? Hisz még irodalmunknál, színészetünknél sem tartunk ott, ahol ilyesmiről szó lehetne. Hogy törekedtek ilyen cél felé, az bizonyos. A kormány úgy vélte a művészeket intenzivebb nemzeti érzések felé terelni, hogy nagy történelmi vásznakat rendelt meg náluk. Soha még célt jobban nem tévesztettek, mint ebben az esetben. A történeti nagy vászon külsőség, a történeti nagy kompozició üres frázis. Nem a tárgy dönt, művészetben, — a tárgy teljesen mellékes. Tizian valamely arcképe tősgyökeresen olasz, Geiger magyar történeti képei pedig tősgyökeresen németek. Azzal, hogy ezt vagy azt a témát tűzzük egy-egy művész elé, még nem tettünk egyebet, minthogy foglalkoztattuk egy földadattal, amely nota bene még meg is köti a kezét. Az előadás, a fölfogás, a megnyilatkozó temperamentum a döntő. Valaki a mostani tárlat első termében megállván egy kép előtt, így szólt a szomszédjához:

— Nini, egy spanyol festő, aki magyar parasztlányokat fest.

Csakugyan, a kérdéses képet úgy érezzük, mintha spanyol ember ecsetje teremtette volna meg, bár magyar művész készítette. Lám, itt a tárgy is magyar, a szerző is magyar s a kép mégis spanyol. Mi spanyol rajta? A szinek megérzése, az előadása, az a processzus, amely szerint ezek a formák, ezek a szinek itt egymás mellé sorakoztak. Nem magyar kép ez, pedig erőteljes és szép munka.

Nyilvánvaló dolog tehát, hogy állami feladványokkal nem magyarosodik meg művészetünk. Az állam csak egy módon segítheti elő a már szépen nekiindult átalakulást. Azzal, hogy ideköti hazájukhoz a művészeket s szabadon alkalmat ad nekik arra, hogy a mi levegőnket szívják, a mi miliőnkben erősbödjenek meg, a mi hangulatunkat érezzék meg. Az egész nemzeti művészeti politika tehát ma, a mostani viszonyok közt ebben a két földadatban összpontosul: az állam nyissa meg a bugyellárisát s folytassa a vidéki telepek szubvencionálását, vegyen képeket a java művészektől, hogy azok gond nélkül dolgozhassanak. Aztán hárítson el minden akadályt, amely az ő egyéniségük szabad fejlődését gátolja.

S ezzel tán megterem a magyar nemzeti művészet? Szó sincs róla. Ez csak útegyengetés. Aztán várni kell, míg megjönnek ama jótékony géniuszok, míg nagy tehetségeink egészen szabadon kifejlődnek.

S fejlődnek máris. Öröm végigsétálni e termeken. Mindenütt vajudik, forr, alakul, nől valami. Itt-ott zamatos magyar levegő lengedez. Leginkább azoknál a művészeknél, akik a legutóbbi években egy-egy faluba, egy-egy magyar kisvárosba vonultak el, ahol nemcsak megedzik magukat a szakadatlan természettanulmánynyal, hanem karakteresebb életet is látnak, mint a teljesen romlott fővárosban. Szabad talán itt figyelmeztetni az olvasót egy művészre, aki évek hosszu sora óta künn él a vidéken, de akinél magyarosabb hangulatu rajzokat még nem láttunk: ez Garay Ákos. A föld, amelyen él, minden zamatjával megihlette. Ilyenek azok is, akik az

Magyar művészek

év nagyrészét Dömösön, Szolnokon, Kis-Oroszin, Nagybányán vagy a Kárpátok közt töltik. Ez az útja annak, hogy lassankint magyar zamatúvá legyen művészetünk.

Azt hisszük, hogy meg lehetünk elégedve azzal, amit e részben a tárlat mutat. Egész képsorozatok vannak itt, amelyek elárulják, hogy a mi földünkön termettek. Ujváry Ignác az ő kis kálomista falujából a hangulatos képek egész sorát hozta. Ezek megérzett, szeretett képek. Aki őket megalkotta, benső lelki korrespondenciában áll velük. Nem objektive megszemlélt s aztán leírt képek, hanem ennél magasabbrangu munkák: érezzük, hogy szerzőjük teljesen egygyé lett velük. Ebben a számunkban reprodukáltuk az Őszi est című képét. Ezen kivül még az Aratókra szeretnők itt külön is fölhívni a figyelmet. Mindakettő főmunkája Ujvárynak. A szívében individuálizálódik egy darabka tájkép, a botanika és geológia és meteorologia lelket ölt. Nem Baedekere egy tájnak, hanem költője. Szeretnők, ha ezt a különbséget mindig szeme előtt tartaná a közönség, amidőn képeket néz, legyenek azok bárminő tárgyuak. Egy arcnak is lehetnek Baedekerei, a kik vonásról-vonásra, ráncról-ráncra cirkalmazzák a formákat és detektivek számára való pontos személyleírást adnak. Sőt egy jelenet, qua ilyet, szintén le lehet írni a képen, mint ahogy az ügyes és buzgó reporterek cselekszik. Az ilyen képeknél elfeledjük, hogy emberkéz alkotta. Pedig ez a fundámentuma a művészet élvezésének.

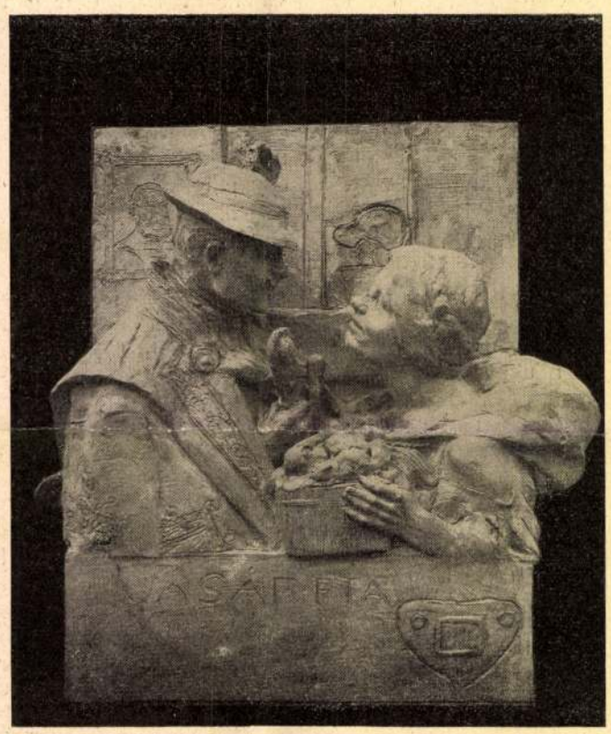

A Műcsarnok téli tárlata — Vásárfia — Kallos Ede szobormüve

Jelenetekről beszéltünk, bár nem szeretjük ezt a szót. Réti István Öreg honvédjei is ilyesmi, ha éppen osztályozni akarja valaki. Holott messze fölötte áll annak, amit életképnek szoktak nevezni. Kedvezőtlen elhelyezésénél fogva nehéz a képet meglátni, mi a legmagyarabb hangulatuak egyikének tartjuk. Elernyedt, időverte élet, amely emlékeiből él — sötét, elborult esti ég alatt. Ezen a nagy melankólián átvillan valami: töpörödött emberek íme parádéját járják valaminek, ami nagy munka volt egykoron. A kivonuló öreg honvédektől néhány teremmel odébb függ Kernstock Károlynak egy nagy képe a Szilvásban című. Ezen az életnek másfajta vibrálását érezzük. A parasztkert paradicsomában simul egymáshoz hévvel Dömösnek Paoloja és Francescája. Izzó tüzet érzünk ki belőle, amihez ünnepi nyugalommal adja a hátteret az egyszerü kert. Ezek is emberek, mint azok az öreg honvédek. De amazoknak rezignációját itt szerelmes, öntudatlanságba fulladó szenvedély váltja föl. Még egy teremmel odébb Zemplényi képe előtt állunk. Ez is a magyar föld népének képét adja: a Virrasszatok és imádkozzatok nagyméretü vásznán ugyanennek a törzsökös fajnak nagy hangulatnyilvánítása áll előttünk, sőt éjszakai lámpafénynél az oltárhoz csúszó búcsusok, mindenféle szenvedés viselői, akik a nagy Szenvedőhöz zarándokolnak. Ez a harmadik karakterisztikus képe annak, hogy miképpen veszik a lelkükbe a mi művészeink a magyar nép lelkét. Csak azt írtuk ide eddig, hogy hogyan figyelték meg, miképpen fordultak feléje, hogyan iparkodnak hangulatait, érzéseit magukba szívni. Szerencsére csupa olyan kép ez, amelyeknél nem a pszikológiai mozzanat a döntő: mind kitűnően festett kép, egymástól messze eltérő egyéniségek művei, mindegyiknek megvan a maga nyelve és ortografiája. És ez a fő.

Ugyancsak ilyen maga nyelvén beszélő művészet a Mednyánszky Lászlóé. Több tájképe közt az Eső címűt szeretjük legjobban, nehéz borulatából kiérezzük a tompa, fojtó légnyomást. Mednyánszkyt különben is mint a nagy és szabad hangulatképek mesterét ismerjük, de ime most új formában áll elénk: nagy figurális képeket is küldött, a külvárosok züllött éjjeli csavargóit, a nyomor és a bűn ijesztő reprezentánsait. Egy-egy magános alak egy egy képen — tipusok, amelyeket az éhség és alkohol majdnem kivetkőztetett emberi formájukból. Ezeket majdnem fanyar erővel vetette ide Mednyánszky, a tompa fakó környezetből beesett sárga orcák, a romlottság jegyével körülrámázott szemek világítanak felénk. E képeken Mednyánszky miszticizmusa új formában beszél.

Ugyanebben a teremben merőn más világ nyilatkozik meg Szinyei-Merse Pal Őszi táj című képén. A nyirkos sikátorból hirtelenül kristálytiszta levegőbe jutunk: bodor ezüstfelhők úsznak az átlátszó égen, töményzöld fák és bokrok szegik be a domb alját, amelyen véges-végig nyúlik a szántóföld barna szőnyege. A zöld lombok és barna föld napsugáros idillje ez; szemben vele Grünwald Béla széles völgynyílást ad, csupa zöld fű, zöld halom zöld rétek és zöld hegyoldalak, egész elül egy romantikus pár.

Óh be régi téma! De itt egészen új, új az illata, a hangulata, a miliő, minden. Egy másik nagybányai művész, Ferenczy Károly, még messzebb vezet közönséges napi életünktől: megfestette a bibliai Józsefet, akit testvérei eladtak. Messze nyúló sivár pusztaság előterében buvik össze a tizenegy testvér, de nem a kompozició jellemzetessége tartja ezt a képet magas színvonalon, sőt talán nem is tartjuk okvetlenül szükségesnek, hogy elménk azzal az eseménynyel foglalkozzék, amely itt lefolyik. Itt is, mint minden artisztikus műben, az a fő, hogy új és egyéni összecsendülését érezzük a színeknek és formáknak. Tessék például elmerülni azokba a teli levegőjü tónusokba, amelyeket szélesen és teljes erővel vetett Ferenczy a József mellett álló barna alakokra, tessék átérezni ugyanezeknek a tónusoknak gazdag skáláját végig az összes alakokon. Magának a festésnek artisztikuma köt le minket, nem a spektákulum, amit tizenkét alak összeverődése mutat.

Első sétánkat talán befejezhetjük itt. Legközelebb írunk majd egyetmást a többi terem képeiről és szobrairól.

LYKA KÁROLY

Uj Idők 1900. VII. évf. 11. sz.

19—20 szám. LXIII. kötet. Budapest, 1929 május 12.

A MAGYAR MÉRNÖK- ÉS ÉPÍTÉSZ-EGYLET KÖZLÖNYE

A BUDAPESTI MÉRNÖKI KAMARA HIVATALOS LAPJA.

Mellékletei: „A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönyének Havifüzetei", a „Technika és Közgazdaság", „Tüzeléstechnika" és az „Ipari Szabványosítás". Hozza a „Magyar Ipari Szabványosító Bizottság" hivatalos közleményeit és szabványtervezeteit.

TARTALOM: Felelet Vámos Ferenc: „A magyar formanyelv építészetünkben" című cikkére. *Ligeti Pál.* 117. l. — Válaszom Ligeti Pálnak. *Vámos Ferenc.* 118. l. — Széljegyzetek dr. Bierbauer Virgil válaszához. *Vámos Ferenc.* 119. l.

SZAKIRODALOM: Könyvismertetések, bírálatok. Rovatvezető: *Dr. Lósy-Schmidt Ede*, egyleti könyvtárnok. Az empire építészet Pesten. Írta: *Benedek Marcellné, Győri Lujza.* Ism.: *Vámos Ferenc.* 122. l.

EGYLETI KÖZLEMÉNYEK: A Comité permanent internationale des architectes működése 1897—1925. 122. l. — Személyi hír. 125. l. — A geodéziai szakosztály új vezetősége. 125. l. — Szolnoki osztályunk avató közgyűlése. 125. l. — Vasöntő-mérnöktovábbképző tanfolyam. 125. l. — A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Szolnoki Osztálya II. közgyűléséről, 1929 március hó 23-án. 125. l. — A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet 1928/29. évi kispályazatának programmja. 126. l. — Felhívás. Nemzetközi fotogrammetriai kongresszus. 126. l. — A Magyar Fotogrammetriai Társaság megalakítása. 126. l. — Az út-, vasút- és hídépítési szakosztály április 4-én tartott ülése. 126. l. — A mű- és középítési szakosztályok üléseinek jegyzőkönyve. 1929 április hó 8-i ülése. 127. l. — Van den Eynde Hector kitüntetése. 127. l. — Az Országos Testnevelési Tanács aranyérmével kitüntetett gyárigazgatók. 127. l.

A BUDAPESTI MÉRNÖKI KAMARA KÖZLEMÉNYEI: A Budapesti Mérnöki Kamara választmányának 116. üléséből. 128. l. — A Kamara új tagjai. 128. l. — Hirdetés tagfelvételről. 128. l. — A Kamarából kilépő tagok. 128. l. — Elhalálozott tagok. 128. l. — Név- és szakcímváltozások. 128. l. — Helyreigazítás. 128. l.

Felelet Vámos Ferenc: „A magyar formanyelv építészetünkben" című cikkére.

LIGETI PÁL.

Szeretem a vitát. Nem önmagáért, hanem azért, mert eredményt várok tőle. Azt, hogy a szubjektív álláspontok, melyek a vita folyamán találkoznak: egymást megismerve, egymást megértve — lassanként közös, *objektív* állásponttá egészítsék ki egymást.

De a vita eredményességének alapfeltétele az, hogy valóban igyekeznünk kell teljességében megérteni azt, amit a másik mond. És semmiképp sem szabad a másik érveléséből egy-egy foszlányt kiragadni, csak arról venni tudomást. Az ilyen vita meddő marad.

Nagyon kérem azért Vámos Ferenc kollégámat: ne *egyetlen* érvemmel hadakozzék máskor, ha én többet mondtam. És ne állítsa be szubjektív kijelentésnek azt, amit — miként jól tudja — írásban, korábban, egy egész történetfilozófiai koncepcióval támasztottam alá.[1]

*

A mérnökegylet vitáján elmondott érveimből Vámos Ferenc csak egyre felel. Arra, hogy: a tudatosan keresett magyar építés — csak magyar póz lehet. Feleletként Vámos rámutat arra, hogy milyen nagy szerepe van a művészetben a tudatosságnak.

Igaz, elismerem. Minden műremek az ösztönös érzésnek és a tudatos mérlegelésnek gyönyörű együttműködéséből származik. Sohasem tagadtam.

Valóban: mérlegelni, rendezni, komponálni lehet tudatosan. De csak olyan anyagot, melyet *ösztönös* érzés termett. Jaj annak a művésznek, kinek érzésanyaga is szándékolt, tudatos. Ebből póz lehet csak, legjobb esetben szentimentális érzés, nem igazi művészet.

A művészetben tehát lehet szerepe a tudatosságnak, — a művészet érzelmi tartalmában nem. S minthogy a magyarság — nem magyarság kérdése: érzés dolga, tehát, aki tudatosan magyart akar: magyarkodást fog kapni csupán. Nem ösztönösen, őszintén magyart.[2]

Aminthogy Lechner kezdeményezése, követőinek próbálkozásai, minden jelentőségük és érdekességük mellett sem termettek, véleményem szerint, magyar művészetet.

Amit csináltak, az, erőfeszítéseik ellenére, a szecesszionak magyarországi változata csupán. Jobb a külföldinél, de mégis csak az. És mondjuk ki kereken: jobban hasonlítí a külföld egyidejű szecessziós produktumaihoz, mint bármely régebbi magyar épülethez.

Ez így kimondva, állítás csupán. Felajánlom a bizonyítást. Felkérem Vámos Ferencet, mutasson magyar épületet, mellyel a Lechner stílusa rokon. Parasztházat, kúriát, palotát, templomot: mindegy. De értsen meg: *magyart* mutasson, nem perzsát, nem indust. És *épületet*, nem varrottast, nem subát.

Ezzel szemben felajánlom a magam részéről, hogy mutatok külföldi szecessziós házat, nem egyet olyat, mely a Lechner épületeihez igen nagyon hasonlít.

Ez az egyik, amit mondani akartam.

A másik ez:

Ne fogjuk egy kalap alá mindazt, ami Magyarországon 1900 és 1914 között termett. Fejlődés volt az, több stáció, nem egy. Izgalmas fejlődés, melynek érdekes az útja, még érdekesebbek a tanulságai. Ez a néhány év elegendő volt, hogy építészeink forrongó kísérletezés közepette — eltávolodjanak a Vámos Ferenc imádata tárgyától. Attól a Lechner-féle iránytól, melyet ma, oly buzgón, oly későn propagál. Nézze meg jól, hová jutott el 1912—1913-ban és 1914-ben a magyar építést kereső művészek legjava, élükön Lajta Bélával. És azt is nézze meg, hová jutott el ebben az időben, a mester, Lechner Ödön. A Ferenc József jubileumi templom terve — nem lechneres többé. Síma, cikornyátlan, dísztelen. És szavamra mondom: nagyszerűbb minden régebbi Lechnernél. Építészet, végre igazi építészi (nem festői) építészet.

Nagyon kérem Vámos Ferencet: ezentúl ne egy Lechnerről beszéljen. És ne a *Lechner követőiről* általában. Hanem beszéljen Lechner I.-ről és Lechner II.-ről. És Lajta I.-ről és Lajta II.-ről, Pogány és Tőry I.-ről és Pogány és Tőry II.-ről stb. stb. Arról a Lechnerről, aki kígyódzó cikornyákkal kezdte — s arról, aki monumentális egyszerűséggel végezte.

És egyáltalán: foglalkozzék több szeretettel az 1912—1914. év termésével. Szorgalmát hasznosítsa abban az irányban, hogy ezeknek az épületeknek csináljon propagandát. Megérdemlik. Mert igenis: itt valóban függetlenítettük magunkat a külföldtől, itt megelőztük a külföldet. Itt 1914 előtt megcsináltuk azt, amit pl. Hollandia 1915 után kezdett. S a többi ország folytatott.

Ha ezzel a néhány jelentős évvel fog behatóbban foglalkozni Vámos Ferenc: kénytelen lesz megváltoztatni sok, eddig hangoztatott nézetét. Észre kell majd pl. vennie, hogy mindaz az egyenesvonalúság, egyszerűség, puritán erő, melyért ma lelkesedünk — nem a háborús szegénység okozta kényszerhelyzet szülötte, hanem benső ösztön termése, mely már a háború előtt jelentkezett. És hogy nem a külföld majmolásáról van itt szó, hanem igenis: bekapcsolódásról azokba az eredményekbe, melyet honi építészetünk, a külföldet megelőzve, már 1914-ben elért.

De még ha nem is tudnánk rámutatni a honi elődökre, ha az 1912—1914. évek építményei nem állanának előttünk: mai programmunk mégse volna más, mint amit a Mérnökegylet vitáján elmondtam.

Az építészet világáramlat volt mindig, nem egy nemzet ügye. Világáramlat, akár a vallás. Nincs német stílus és francia. De volt román, gót, reneszánsz, barokk világáramlat. És minden nemzet, bekapcsolódva a világáramlatba, akarva, nem akarva, megalkotta annak honi

[1] Ligeti Pál: Új Pantheon felé. Athenaeum, 1926.

[2] Lásd Schauff János megrendítően nevetséges nemzeti oszloprendjét 1790-ből.

ízű, nemzeti jellegű variánsát. A francia románt és a németet, a francia gótot és a németet. A francia barokkot és a németet...

Örüljünk annak, hogy itt van, virul, tűzként terjed az új építés világáramlata. Kapcsolódjunk belé, nem gondolva másra, mint arra, hogy jót, szépet és mindenekfölött őszintét alkossunk.

Törhetetlen a hitem, hogy így, a közös áramlatba kapcsolódva, meg fogjuk csinálni azt az építészetet, mely korszerű is, magyaros is és — építészet is.

Nem csipke, nem suba, nem varrottas.

Válaszom Ligeti Pálnak.

VÁMOS FERENC.

Sok kérdést érint Ligeti Pál, hozzám intézett válaszában. Ezek közül ehelyütt csak azokhoz igyekszem hozzáférkőzni, melyekkel — terjedelemben — röviden végezhetek. A többire adandó választ pedig, a hozzájuk fűződő félreértések tisztázásának fontosságánál fogva, és mert szeretem állításaimat tényekkel is bizonyítani, kénytelen leszek legközelebbi, remélhetőleg még ebben az évadban tartandó előadásommal kapcsolatosan elmondani.

Ligeti Pál — állítása szerint — elismeri az ösztönös és tudatos elem együttműködésének jelentőségét a művészi teremtésben. De ehhez hozzáfűzi azt a különös feltételt, hogy a művészi alkotás mérlegelhet, rendezhet, komponálhat ugyan tudatosan, de csak olyan anyaggal, melyet *ösztönös érzés termett*. Ligetinek ez a különválasztása olyan térre téved, mely sikamlós, mert a tudat és ösztön együtteséből hajlamos kilúgozni az egyiket, a másik rovására, holott az emberi lélekben a kettő csak együttesen képzelhető el, úgy, mint az erő két komponense közül nem manipulálhatok csak egygyel, hogy ennek külön önálló jelentőséget juttassak. A léleknek tudattá és ösztönné kategorizálása fikció, éppúgy, mint az az erőnek két komponensre való bontása is. A művészi teremtésben mindig, minden esetben jelen van a tudat *is*, és az ösztön *is*. Az emberi lélekben az ösztön és a tudat összeolvadottan, együtt és egyidejűen munkálkodik. Lehetetlenség tehát az *érzésanyagot*, ezt a Ligeti felfogásában majdnem hogy kézzelfoghatónak hitt emberi fikciót, szinte a valóság talaján, kétfelé szakítani: tudatos és ösztönös érzésanyagra, még pedig úgy, hogy az egyiket kilöki a művészi teremtés való energiái közül. Önkényesség, a kettő közé tilalomlécet állítani, holmi: Vigyázat! tudatos érzésanyag! felírással. *Tudat és ösztön elválaszthatatlan egységbe olvadottan munkálják és minden előzetes feltétel nélkül, az emberi lelket, tehát ennek legemberibb gyöngyét, a művészetet is.*

Hogy milyen sikamlós az az út, melyre Ligeti eltévedt, ezt kitűnően szemlélteti ez a következtetése: „A művészetben tehát lehet szerepe a tudatosságnak, a művészet érzelmi tartalmában nem."

Ligetinek ez a szofisztikus kijelentése, mely két kategóriaként említi a „művészetet" és a „művészet érzelmi tartalmát", érthetetlen, mert semmit sem mond. A két kifejezés nyilvánvalóan egy és ugyanannak a lényegnek kétféle elnevezése. A művészet az emberi lélek legmélyebb mélyében születik, épp az emberi lélek, az érzelem dús kifejezéseként. Nincs a művészi alkotás anyagában olyan tényező — akár a tudatra, akár az ösztönre legyen visszavezethető —, mely nem a művészet érzelmi tartalmának gazdagítására, sokrétűségének, sokértelműségének gyarapítására szolgál. A művészetnek és a művészet érzelmi tartalmának olyan különválasztása, hogy míg az előbbiben lehet szerepe a tudatosságnak, de az utóbbiban nem, képtelenség. Az emberi lélekből, de csak az előbbi módon és csak bizonyos analitikai célok érdekében, kettéválasztható a tudat és az ösztön. A művészetben is. Ligeti Pál is így cselekszik. De ő ezt a fiktív eljárást mintha a valóság talaján végezné, mintha a művészet tudatos és ösztönös elemeit valósággal a művészet tudatos és ösztönös elemeit valósággal kézenfogva vélné elénk állíthatni. Holott a művészetben — legkisebb atómnyi elemében is — a kettő, tudat és ösztön, együtt, egymástól elválaszthatatlan egységben és egymást kiegészítve áll. A művészetben nincs külön tudatos elem és érzelmi tartalom, csak Művészet, mely maga: a Tartalom. Ebben azonban nemcsak az ösztön játszik szerepet, hanem benne ösztön és tudat kémiai vegyületbe zárkózott.

Érthetetlen és lehetetlen tehát Ligetinek az az eljárása, hogy a művészeti tevékenység egészéből a tudatos elemet, mint a művészetet szinte destruáló tényezőt kívánja kirekeszteni. Ha módszerbeli okok vezették őt erre az útra, akkor csak zsonglőr-mutatványt végzett. Ha pedig ismeretelméleti meggondolásokból jutott ehhez az eredményhez, akkor a művészet alaplényegét értette félre. Azt hiszem, a művészet érzelmi tartalmának és a művészetnek ilyen különös kettéválasztásához őt az a harmadik és a priori cél vezette, hogy, reá támaszkodván, a legtermészetesebbnek látszó matematikai levezetés útján, more geometrico, jelenthesse ki: „A művészetben tehát lehet szerepe a tudatosságnak, a művészet érzelmi tartalmában nem. — S minthogy a magyarság, nem magyarság kérdése érzés dolga — tehát, aki tudatosan magyart akar, magyarkodást fog kapni csupán. Nem ösztönösen, őszintén magyart." Egy baja van ennek a matematikainak látszó következtetésnek: elemei nem függenek össze sem egymással, még kevésbbé a művészet lényegével. Mert — mint rámutattam — hibás volt a kiindulása és szubjektív a végkövetkeztetése. Ligeti Pál felfogásában a tárgyi, a tények beszédére figyelő történetszemléletnek nyomát sem találom. Előttem úgy tűnik fel, hogy ahelyett, hogy a tényekből áradó való körülményekkel számolna, a maga lelkének vonzalmait vetíti rá a problémára, amelyről ítél.

Tudom, Ligeti Pál újból azt fogja szememre hányni, mint most, hozzám intézett válaszában is, hogy egy-egy foszlányt kiragadok érveiből. De hogy most válaszából ezt az egy érvet „kiragadtam", ezt joggal tehettem, mert hiszen ő erre az egy érvre építi fel egész válaszát, amikor elismeri ugyan a tudatosság nagy szerepét a művészi alkotás létrejöttében, de — merész huszárvágással — kártékonynak is deklarálja.

Az is igen jellemző Ligeti szubjektivizmusára, hogy Lechner I.-ről és Lechner II.-ről, Lajta I.-ről és Lajta II.-ről tesz említést és a jövőben tőlem is e kettéválasztás keresztülvitelét kívánja, még pedig úgy, hogy emellett „Lechner I."-nek és „Lajta I."-nek csak mellékes szerepet juttat. Ez a szemlélet a háború előtti magyar építészetet úgy tünteti fel, mint olyan futballjátékot, amelyben mintha két Lechner és két Lajta játszott volna és amelyben mintha ők váltakozva, egyszer egyik, máskor a másik kapuba lőtték volna a labdát. De aki az igazi Lechnert úgy keveri össze a Ferenc József-templom pályázati feltételeihez kipányvázott Lechnerrel, mint aki ezzel egész korábbi csodálatos pályáját mintegy expiálta volna, az a történet való tényeit — előítéletes felfogása kedvéért — nem szereti tekintetbe venni. Bizonyos, hogy Lechner Ödön virtuóz művészete nem jött zavarba semilyen kívülről rárótt előírással szemben sem. Bizonyos, hogy Lechner értett hozzá, hogy még olyan művészi feladatnál is, melyet szigorúan előírt hivatalos keretben kellett teljesítenie, megkeresse azt a megoldást, mely mellett mégsem kelljen eltérnie apostolsága útjáról, mely — a magyar formanyelv útján — keletre mutatott. Innen magyarázható a Ferenc József-templomterv kétkupolás keleti román rendszere. Azt a körülményt azonban, hogy e templom homlokzati tervein a románika hagyományosan dísztelen nyelvezetét követte, semmiként sem szabad úgy tekinteni, mint amelyhez Lechner mintha önszántából, művészeti fejlődésének sodrán érkezett volna el. Lyka Károllyal az élén Lechner Ödön barátait hívom tanukul, annak igazolásául, hogy Ligeti Pál, ha ennek ellenkezőjét állítja, vagy félreérti, vagy félremagyarázza a történelem tényeit. Lechner a Ferenc József-templom terveinek készítésénél — barátai előtt — minduntalan célzott arra,

hogy csak a templom kivitele megnyeréséért és ellenségei gáncsoskodásainak hatálytalanításáért adott oly egyszerű, „síma" külsőt a templomnak. De ismételten ki is jelentette Lyka Károly előtt — Lyka Károly a tanu rá —, hogy a templom, ha majd megépülhet, a tervektől egészen eltérő és igazi Lechner-formát és tartalmat fog nyerni. A Ferenc József-templom tehát nem Lechner Ödön szívének vágyait tükrözi, hanem a felülről irányított művészeti ízlés előtt meghajolt mester kényszerhelyzetét.

*

„Az építészet világáramlat volt mindig, nem egy nemzet ügye", írja Ligeti. Ahhoz, hogy áramlat szülessék, erő kell, mely az áramlást szüli és közeg kell, melyben az áramlás terjed. A világáramlattá lett építészeti akarások mögött mindig volt egy alaperő, mely magva volt a világáramlatnak és amely, mielőtt világáramlattá lett, csak szűk határú, szűk eredésű mozgalomként élt. Még pedig határozottan „egy nemzet ügyeként". Nemzeti, sőt faji művészet volt az ógörögség művészete, az olasz renaissance éppúgy, mint a középkori művészet is, mielőtt világáramlattá lett volna, elhatárolt talajba esett magból terebélyesedett világmozgalommá. Azt pedig szintén nem szabad figyelmen kívül hagynunk, ha már felvetettük ezt a szempontot, hogy valamely nemzeti művészet széles területekre hömpölygő szétáradásának ténye sokkal inkább az áramlás mögötti magnak válik dicsőségére, mint azoknak a kultúrköröknek, melyek e magnak irányítására rezdültek. A művészet legmélyebb értékeit nem ezek az inkább hatalmi körök ízlése révén irányított „világáramlatok", hanem a vérben és rögben gyökerező, alulról felfelé irányulóan fejlődő művészeti mozgalmak teszik. Ilyen volt az ógörög, ősmagvában a román művészet, de ilyen volt — végső értelme szerint — a Lechner Ödön törekvése is. Ligeti Pál „világáramlat"-felfogása ebben különbözik az enyémétől. Mert — nézetem szerint — amint az alaperő világáramlattá nőtt — közben akármilyen nagy értékeket is hozott légyen felszínre —, már másodlagos szellemi mozgalommá vált. Ezzel az okoskodással csupán arra akarok rámutatni, hogy az emberi kultúra értékeit bajosan lehet akár a „stílusokhoz", akár a „világáramlatokhoz" való viszonyuk szerint megítélni. Lehet álláspont a Ligetié, mely megelégszik a „világáramlatok" „honiízű", „nemzeti jellegű variánsaival", mégis a magyar kultúra legfőbb és ami mindennél fontosabb: évszázados multtal a magyar vérbe és talajba mélyült ideálja: gyökeréig nyúló, elszigetelt nemzeti művészetnek ösztönünk és tudatosságunk minden energiájával való kimunkálása, ha lehet, együtt a korszerű világáramlatokkal, de — ha kell — egyenest szembe is helyezkedvén velük, aszerint, amint ösztönünk és tudatosságunk megkívánja.

Széljegyzetek dr. Bierbauer Virgil válaszához.*

VÁMOS FERENC.

Furcsa helyzetben vagyok, mikor dr. Bierbauer Virgilnek „támadásomra" írt rapszódikus válaszához hozzáfűzöm a megjegyzéseimet. Furcsa helyzetben vagyok, mert Bierbauer Virgil részben messzire kerüli mindazt, ami ellene irányuló „támadásom" lényegét tette, mert javíthatatlan szubjektív lélek és mert — mint ilyen — sem a tulajdon, még kevésbbé a magam személyét nem képes különválasztani azoktól a problémáktól, melyeket én pedig szigorúan tárgyi szempontokkal igyekeztem vele megláttatni. Annak, aki történeti értékelő munkát végez, minden rendű és rangú személyes vonatkozást messzire kell kerülnie. Hogy Bierbauer mennyire képtelen ilyen irányban beállítani gondolkozását, mennyire aprioritásokkal túltelített a gondolkozása, arra semmi sem jellemzőbb, mint hogy műtörténeti megállapításaim értékét nem hajlandó elválasztani attól az itt csupán egészen mellékes ténykörülménytől, vajjon milyen iskolai bizonyítványok alapján keresem a kenyeremet. Egyre keserűbb fintorral szemléli műtörténészi működésemet és azt hiszi, hogy mérnöki oklevelem örökös felhánytorgatásával egyszersmind el is intézheti érveim, okfejtéseim súlyát. Azt hiszi, hogy azokat a kérdéseket, melyeket vele szemben felvetettem, személyem, mérnök-voltom körül forgatott „lélektani problémává" lehet kisebbíteni. Minő tévedés! Bierbauer Virgil már ismételten fordult ahhoz a kényelmes állásponthoz, hogyha velem való vitáját el akarja intézni, velem, a „mérnökkel" szemben — nyilván építészi oklevelének a Lechner Ödönével való azonossága révén szerzettnek vélt joggal —, egyszerűen odaül Lechner Ödön ércalakja mellé, hogy kicsinylő vállveregetésekkel onnan mint „alkotó építész" szónokoljon felém, árván a porban hagyott, „kívül álló" „mérnökhöz". Nem vitatkozom Bierbauerrel. Még azzal sem kérkedem, hogy magam is, hat éve, tervező építész mellett dolgozom. Ha Bierbauer abban a kellemes tudatban él: az iskolai bizonyítvány mindenekelőtt, enélkül minden érvénytelen, nem célom őt e hitében megzavarni. Annyit mégis meg kell azonban jegyezni, hogy — nézetem szerint — az iskolai bizonyítvány, még ha főiskolai is ez, minden esetben csak elegendő, de semmi esetben sem szükséges feltétele lehet valamilyen esetleges fejlődésnek. De képtelenség egyszerűen az iskolai bizonyítvány birtoka jogán, fennhéjázó gőggel, hirdetni rosszaló ítéletet valamiről szinte csak azért, mert bizonyítványtalanul jött napvilágra.

Azzal kezdi Bierbauer Virgil a hozzám intézett válaszát, hogy valótlanoknak jelent ki olyan dolgokat, melyek — részemről — soha nem hangzottak el úgy, mintha azokat Bierbauer mondta volna, de amelyekről — széjjelboncolván tanulmányát — megmutattam, hogy implicite benne vannak tanulmányának állásfoglalásában. Például félreérthetetlenül azt bizonyítottam, hogy Bierbauer azzal, hogy kárhoztatta Lechner Ödön tudatosságát, mellyel ez a mesterünk a magyar formanyelv kialakításának szentelte művészpályáját, azzal, hogy csupán az öntudatlan, ösztönös érzésektől várja a „magyaros" építészetet, kikapcsolni akarván építészetünk fejlődéséből a tudatosan munkáló energiákat, egyszersmind — lehet, akaratlanul — igenis, a véletlenek játékának veti oda a magyar építészet fejlődését, igenis, kizárja a művészi alkotás lehetőségeiből a Lechnereknek szándékaikban tudatos nemzeti törekvését.

Nem megyek bele abba a témába, hogy szemléltető ismertetését adjam Bierbauer harcimódjának, hogyan torzítja el cikkem bőven idézett részleteit, annyira, hogy szinte még véletlenségből sincs egyetlen hűen idézett hivatkozása. Ilyesmit olyan szubjektív lélektől, mint Bierbauer, még csak rossz néven sem veszek.[1]

* M. M. É. E. Közlönye 1929., 75—78. o.

[1] Szavaim félremagyarázásának csupán legkitűnőbb példáját iktatom ide. Bierbauer, válaszának egy helyén, ezt írja: „Persze mint építész és mint az építészettörténet ismerője, nem eshettem abba a naivságba, hogy, miként Vámos Ferenc, azt higyjem, hogy a magyar építőstílus megteremtése egy nagy igyekezet, napok és hetek, avagy ha mi építészek lassan dolgozunk, úgy hónapok, de legfeljebb évek kérdése, úgy, hogy Vámos Ferenc mérnök felszisszen, hisz így „csak évszázad mulva fog elérkezhetni a magyar építőstílus". Ezt az utóbbi hét szót azonban Bierbauer oly okfejtésből ragadta ki, mellyel éppen azt bizonyítottam, hogy amikor ő Lechnernek vélt felületdíszítő építészeti eljárása helyett a „magyar térérzés" kifejlesztésével látja lehetségesnek „a magyar építőstílust", hibás felfogást vall, mert így „ő (Bierbauer) egyszerre a problémaoldás végpontján akarja megkezdeni azt a fejlődést, mely — *nyilván csak évszázad mulva fog elérkezhetni a Bierbauer által megkezdendőnek vélt fokozathoz*". Tehát, egész érthetően, arra figyelmeztettem Bierbauert, hogy egyszerre nem kerülhetünk egy nyilvánvalóan évszázados fejlődés végéhez: a magyar térérzéshez. De hol itt az a „felszisszenés", mit Bierbauer belém magyarázni törekszik? Amikor semmi egyebet sem tettem, mint csak azt hangoztattam, hogy egy kultúrfejlődésnek fokozatai vannak és hogy nem lehet

Mint „alkotó építész" „tiltakozik" Bierbauer az ellen, mintha „építészeinknek nem lehetne más tennivalója, mint Lechnert követni". És ez ellen, mint az én „kategórikus utasításom" ellen „tiltakozik". Szomorúan veszem tudomásul: Bierbauerrel szemben hatástalan ama dogmás tévhit ellen harcoló műtörténészi működésem, mely, amint Lechner nevét hallja, azonnal csak művei külsőségeit látja maga előtt, mihelyst Lechner követéséről kerül szó, ennek egyetlen lehetőségeként, azonnal csupán Lechner formáinak másolására bír gondolni. Hogy pedig dr. Bierbauer is ezek közé tartozik, ennek ő már többször félreérthetetlen bizonyítékát szolgáltatta.

„Lechner Ödön magyar útját nem találom a magaménak, napjaink útjának", írja hozzám intézett válaszában. Amíg Bierbauer dr. csupán annyit állapít meg, hogy Lechner magyar útját nem találja azonosnak a maga felfogásával, addig az egyéni szabadság megtámadhatatlan művészeti elvének alapján áll. De amint az egész mai és a jövő magyar felfogásnak szócsöveként állítja oda magát, amint mint ilyen tagadja: mintha „Lechner Ödön magyar útja" „napjaink útjává" válhatna, a művészeti szabadság legelemibb jogait tiporja. Egyik elferdítetten idézett mondatom után ő maga írja: „művészettörténelmi megismeréseim egy végleges formában való hitet lehetetlenné tesznek". Íme, mégis lehetséges számára az a „végleges formában való hit": Lechner magyar útja nem válhatik napjaink útjává. Íme, ő, aki a magyar formanyelv jövő sorsát, úgy látszik elválaszthatatlanul, a maga építészeti pályájának sorsával érzi egybefűzöttnek, így vitatkozik saját magával.

Más helyütt pedig, regényírói fantáziával, azt állítja rólam, mintha Lechner mondását: „a nemes lelkületnek ne legyen elég a célszerűség, hanem párosítsa vele a szépet", úgy értelmezném és ez „reám nézve felette jellemző!" lenne, hogy a „célszerűhöz hozzá kell tenni valami díszítőt, hogy a célszerű így széppé váljék".

S a felhőt az a Cél kergeti,
Mely itt tapos a lelkeinkben

— mondja Ady.

Bebizonyítom, hogy itt Bierbauer ismét csak magamagával vitatkozik. De úgy, hogy régi, de most fokozatosan feladott felfogását az én terhemre igyekszik írni. Négy évvel ezelőtt, amikor először kerültünk szembe egymással, még Lechner törekvésében ő csupán azt látta, hogy ez „olyant akar, olyant keres, ami Európában idegenszerű, ami az európai kultúra szempontjából véve legfeljebb csak etnikai kuriózum lehet". (M. M. É. E. Közl. Havi Füz. 1925, 36. o.) Akkor a M. M. É. E.-ben, rövid felszólalásban, Feszl Frigyes és kora című előadásom után két héttel, már figyelmeztettem Bierbauert arra, hogy Feszl-Lechner-Lajtáék mozgalmának jelentősége sokkal mélyebben rejtőzik annál, mintsem csak „etnikai kuriózumnak" tekinthetnénk. Mult évi Népművészetünk és Lechner Ödön c. tanulmányomban ezt, a művészettörténet tudományos módszereivel — úgy hiszem kivédhetetlenül — be is bizonyítottam. (Megjelenik a Magyar Művészet Lechner Ödön-emlékszámában.) Ugyanezt az előadásomat követő felszólalásában Bierbauer azt igyekezett bizonygatni, velem szemben, mintha Lechner Ödön „tragikuma" lett volna az a tévedése, hogy csak a felületen kereste a magyar stílust, csak felületi díszítés módján. Legutóbbi felolvasásomban, mint már sokszor, ismét szembeszálltam ezzel a tévedéssel: „Vajjon lehet-e, szabad-e Lechner Ödön művészetének jellemzését ebbe az állításba felöltöztetni: ornamentikus építés?", írtam. (M. M. É. E. 1929, 61. o.)

Már most ilyenek után nem mulatságos-e, hogy hozzám intézett válaszában Bierbauer Virgil dr., mindennek ellenére, *most mégis velem szemben,* mint az én álláspontomat, *ítéli el azt az álláspontot, mely Lechnerben csak felületdíszítő építészt lát?* Ezt teszi ugyanakkor, amikor általam kifogásolt előadásában (M. M. É. E. Közl. 1928, 325. o.) a „magyarkodás" gúnyszavát hányta Lechner szemére, és amikor a „külön fejezetben", melyet a „magyar építőstílus nagy kérdésének szentelt", még mindig (hivatkozván az „etnikai kuriózum" kifejezést magában foglaló, fent idézett 1925-i tanulmányára), így érvelt: „erősen magyarnak érezzük a jáki templom ősdi tornyát, *bár nincsen rajta tulipán, avagy galamb*" (a dűlt betűs szedés tőlem való), és amikor — hozzám intézett válaszában — újból megismétli: „Az ő (Lechner Ödön) szerkezetileg felette modern épületeit, napjai általános művészi alaphangulata értelmében, a magyaros, népies textiliák, faragások, kerámiák díszítő elemeivel igyekezett magyarossá tenni".

Íme, hát nem-e éppen Bierbauer az, ki változatlanul még mindig „tulipán-, avagy galamb"-díszekhez tapadtan látja Lechner Ödön művészeti jelentőségét? Mégis velem szemben harcol, mintha mindez a tévedés az én véleményem lenne.

*

Bierbauer Virgil szembeszáll azzal a felfogással, mely Lechner „magyar útját" szabja a magyar építészet elé követendő például. De Lechnerrel szemben — mégis felfedezi a magyar paraszthász művészeti levegőjében való sütkérezés szükségét. Nem látja azonban, hogy ez is Lechner Ödön „magyar útja". Nem látja, hogy a magyar parasztházhoz már Lechner tanítványai is, Lechner hatására és a Lechnerével teljesen egyező művészeti törekvésektől eltelten fordultak.

Nem-e játék a szavakkal: egyik oldalon Lechner „magyar útjának" nagyhangú tagadása, sőt tiltakozás is ellene, a másikon pedig Lechner útjának, tanításainak követése? És vajjon hogyan egyeztethető össze Bierbauer Virgil dr.-nak immár, ugyebár, *tudatosan* a magyar parasztházhoz forduló vonzalma azzal a kurtafurcsa felfogással, mely ugyanezt a tudatosságot elítéli Lechner Ödönnél? (M. M. É. E. Közl. 1928, 325. o.)

*

Bierbauer Virgil dr. — tanulmányommal szemben — védelmül hozza fel, hogy a szerkesztésében megjelenő Tér és Forma ez évi 1. száma kitűnő szakemberek írásait közölte a magyar parasztházról és hogy ő maga is minden alkalmat megragad, hogy kifejezze „elismerését" Lechner Ödönnel szemben.

Erre vonatkozóan megjegyzésem a következő: a Tér és Forma januári számát az előfizetők — közöttük magam is — a tanulmányom felolvasásának január 28-i napját követő valamelyik napon kaptuk meg. Előadott tanulmányomban tehát, melyet jórészben még mult év december közepén, Bécsben írtam, már ezért sem lehettem tekintettel a Tér és Forma e tanulmányaira. De meg különben is, én Bierbauer mult év november 5-én felolvasott tanulmányának felfogásával és a felolvasást követő vitázásban megnyilvánult érzülettel szálltam szembe, nem pedig Györffy István és Viski Károly általam is nagyrabecsült etnográfiai munkáival. Ugyanilyen alaptalan Bierbauernek az a szemrehányása is, mely felolvasott tanulmányomnak időszerűtlenségét azzal is bizonyítani igyekezett, hogy ő Capri építészete című felolvasásában, melynek időpontja azonban hetekkel az én felolvasásom utánra esett, a népművészet kultuszának jelentőségére is kitért. De — Bierbauer Virgil dr. is tanu rá — sajnos, csak „mérnök" lévén, nem tudhattam *előre* — próféta módján — vajjon mit fog Bierbauer mondani egy hónap multán, még akkor sem, ha Bierbauer Virgil hökkentő méretű ingadozásánál sokkal határozottabban haladna útján.

Ami pedig Bierbauernek azt a hivatkozását illeti, hogy ő egyik alkalomból „három és fél oldalból egy egész oldalon", „tiz képből két képen", sőt az általam bírált tanulmányában „bizony — úgymond — a magyar építőstílus nagy kérdésének külön fejezetet szen-

a fejlődést annak végpontján elkezdeni. Mégis Bierbauer félrebillenteni igyekszik érvelésem gerincét és egyszerűen beleugrik az én érvelésemben, de úgy, hogy az én érveimmel harcol ugyan, de — ellenem.

telt", minderre vonatkozóan megkísérlem, hogy — eltérően Bierbauer Virgil mennyiségi kimutatásától — kijelentéseit minőségi vizsgálatnak vessem alá.

Válaszában arra hivatkozik, hogy ő már 1927-ben elmondotta: a postatakarékon „miképen csendül fel az új, a megszülető modern konstruktivitás, az új építészeti logika", hogy „ez az épület a magyar építészettörténet világtörténelmi pillanata". Így állott a helyzet nála 1927-ben. Így kezdett ő 1925-i már idézett és Lechner törekvésében hibásan csupán „etnikai kuriózumot" látó felfogása, egészen helyes vágányba kerülni. Viszont 1928 november 5-én tartott (M. M. É. E. Közl. 1928, 325. o.) és általam bírálat tárgyává tett felolvasásában, még pedig éppen „a magyar építőstílus nagy kérdésének szentelt külön fejezetében" mégis ezt azt álláspontot vallotta: „Akiben a nemzeti lélek él, magyarul, magyar szellemben fog alkotni, mint a száz év előtti nagy mesterek. S ez az öntudatlan, de nem akaratos, hanem ösztönös magyarosság *értékesebb, mint a kényszerűen vállalt tüntető és külsőséges irányú magyaroskodás.* (A szöveg ritkított szedése nem tőlem, hanem Bierbauertől ered.) A külsőségeket az egészen kívül álló, magyartól távol álló természetnek is könnyen sikerül magára öltenie, mint az egyes esetek szembetűnően bizonyítják. Erre azonban aligha vágyódunk". Kétértelműségek lehetőségének kizárásáért Bierbauer pontosan lokalizálta is, vajjon kire-mire gondolt, amikor „egyes esetekre" hivatkozván, a „magyarkodás" súlyos vádját elsütötte. Az „egyes esetek" földrajzi koordinátáit, körültekintő gondossággal, az idevágó „jegyzet" rovatban adta meg, ahol szóról-szóra ezt a megjegyzést tette:*

„V. ö. Czakó Elemér elnöki beszédét az Etnográfia 1928. évf. 69. old. Az Iparművészeti Múzeum belső díszítéséről ezeket mondja: *Akként dekorálta ‚magyarosan' ez épületet, hogy egy müncheni szobafestő kezébe adta Huszka könyvét, aki azután a német reneszánsz indák közé behelyettesítette a magyar subamotívumokat.*" (A ritkított szedés nem Czakótól, nem is tőlem, hanem Bierbauertől ered.) A teljesség kedvéért, mert Bierbauer az idézett mondatból éppen csak az alanyt hagyta ki, ami viszont az általa is hivatkozott Etnográfia 1928. évf. 69. oldalán közölt eredeti mondatban természetesen benne van, a magam és annak igazolásául, hogy érveim sem alaptalanok, sem rosszindulatúak nem voltak, a mondat első felét is, különösen pedig az alanya kedvéért, leközlöm. E mondat első fele az Etnográfiában így hangzott: „Lechner Ödön, aki a delhii indóház mintájára megépítette a magyar stílusúnak nevezett iparművészeti múzeumot, akként dekorálta, ‚magyarosan' stb." (l. fent).

Nyilvánvaló tehát, hogy Bierbauer igen szabatosan és félreérthetetlenül Lechner Ödönre lokalizálta a „magyarkodás" vádját. De nehogy mégis félreértés eshessék, Bierbauer folytatja ugyanitt a földrajzi helymeghatározást. Ignotusnak egyik félreértésektől duzzadó cikkére is hivatkozik azzal a céllal, hogy reáalapozhassa ezt a másik kijelentését: „azzal, hogy az általános európai szabású építészetünkre a hazai díszítőművészet részleteit felhordjuk, komoly építészi értelemben vett magyar építőstílust nem teremthetünk." Itt ismét a „jegyzet" rovatban hivatkozott forrása az, melyben Bierbauer Virgil újból felvilágosít arról, hogy hát kicsoda is az az építész, ki eltévedt volna — legalább is ő szerinte — annak a rögeszmének dzsungeljében, hogy „a hazai díszítőművészet részleteinek" „európai szabású" épületre való „felhordásával" akarja a „komoly értelemben vett magyar építőstílust" megteremteni? Hát bizony ismét csak Lechner Ödön az, akiről Bierbauer Virgil, most már Ignotus tévedéseinek segítségével, igyekszik leszedni magyarságát.

Mindezt pedig Bierbauer a hozzám intézett válaszában nagybüszkén hivatkozott és a „magyar építőstílus nagy kérdésének szentelt külön fejezeben" írta meg. (M. M. É. E. Közl. 1928. 325. old.)

Most már azt kérdem, *lehet-e homlokegyenesebben ellenkezőt állítani ugyanarról a mesterről: Lechner Ödönről, mint Bierbauer Virgil tette?* Hogyan lehet Lechnerről egyszer azt írni, amit Bierbauer írt a hozzám intézett válaszában, hogy a postatakaréktól „kezdve lesz önálló a magyar építőművészet számottevő világtörténelmi viszonylatban is", máskor pedig kritikátlanul, tapsoló tetszéssel hivatkozni a Lechner állítólagos magyarkodását — legalább is szerinte — igazoló állításra, továbbá egy cikkre, melynek csattanója, hogy Lechner tévedett, művei, „sem a Geológiai, sem az Iparművészeti Múzeum, sem a Postatakarék nem tudott igazán ház és igazán magyar lenni." (Ignotusnak Bierbauer idézte Nyugatbeli 1928 okt. 16-ki cikkének végkövetkeztetése 563. o.)

Mindezt nem azért írtam meg, mintha rosszallanám a Bierbauer gondolkozásában végbemenő üdvös változást, hanem mert lehetetlen módszernek tartom, hogy ő most, miután rájön korábbi tévedéseire, egykori felfogásai ellen, mint az enyéméi ellen, harcoljon.

*

Bierbauer olvasmivel is védekezik, hogy nem sokat törődött azzal, hogy tanulmánya a tudományos vizsgálat próbáját kiállja. Ő — úgymond — nem művészettörténeti szemlélődésnek szánta általam kifogásolt cikkét, hanem „művészetpolitikai cselekedetnek". Véleményem szerint a művészetpolitikai cselekedet a való körülmények számbavétele és történeti megalapozottság nélkül, olyan, mint az élet, levegő nélkül.

Nem lehet művészetpolitikai magaslaton mozgó álláspontot az, mely Lechnert elintézett problémának tartja csak azzal, hogy őt „a történelem művészettörténetünk nagyjává avatta". „Ma csak műveit látjuk", írja Bierbauer. Ez az ő nagy baja. Előbb már rámutattam, hogy Bierbauer nem képes különválasztani Lechner műveinek külső formáitól azt a mély értelmet, ösztönző erőt, formái fejlődésének útját, melyeket pedig a látó szem, az érző lélek művei mögött meglát. Aki „csak műveit látja", annak számára lehetetlen Lechner Ödön igazi jelentőségének megértése. Csak ha művei mögé is tekintünk, láthatjuk meg azokat a tényezőket, melyek Lechnert a magyarság egyetemes vágyaival, nemzeti törekvéseivel kapcsolták egybe. Csak ha művei mögé is tekintünk, láthatjuk különválni műveitől azt a halhatatlan valamit, ami még Lechner Ödönnek is felette lebegett, aminek még Lechner Ödön is alávetette lelkét.

De, úgy látszik, amíg fiatal építészeink felfogása ide fejlődik, harcokra van szükség. És dr. Bierbauer Virgil ne aggódjék, fejcsóválva, a Lechner Ödön körül elcsitult harcok új fellángolásától. Ha ez a harc nem személyek, hanem eszmék harca, akkor építészetünknek csak hasznára lesz. Megmásíthatatlan meggyőződésem, hogy *Lechner művészetének megismerését, sem megismertetését nem szabad csak Lechner művészetének öncélú kérdésévé tenni. A művészettörténet eredményei nem szolgálhatják csupán a halottkultusz ünnepélyességeit.* Itt keresendő ellenfeleim afeletti aggodalmainak alaptalan volta, mellyel műtörténészi működésemnek egyenest káros voltát igyekszik megállapítani, mihelyst ez nemcsak az elmult eseményekre vonatkozik, mihelyst ez a művészettörténelem tanuságait építészetünk jelen és jövő állapotaira is rávetíteni igyekszik.

Lechner Ödön harcát megharcolta Lechner Ödön. Ő már, harcok nélkül is, ott trónol a magyar kultúra legmagasabb Olimpuszán. Bizonyára nem azért, hogy bálványként imádjuk, hanem hogy a magyar építészet bibliájává avassuk tanításait.

Ezeket a kérdéseket igyekeztem meg-megragadni „A magyar formanyelv építészetünkben" c. tanulmányomban.

Ha Bierbauer Virgil dr. meg nem értette ezeket a problémákat, ha egész tanulmányomban csak személye

* Újból kénytelen vagyok ebbe az idézetes szövegbizonyításba belemenni, mert hozzám intézett válaszában, Bierbauer Virgil dr. csodálkozóan hivatkozik „ellene irányuló támadásom" érveinek alaptalanságára, méltatlanságára. Sőt rosszhiszeműségemre is szelíd célzást tesz.

ellen való „támadást" tud látni és ha ezért — visszavágásul — érveim és okfejtésem helyett, csak személyemmel hadakozik, ne csak rám, hanem magára is vessen.

Szakirodalom.

Könyvismertetések, bírálatok.

Rovatvezető: Dr. LÓSY-SCHMIDT EDE, egyleti könyvtárnok

(Az ismertetésre szánt könyveket lehetőleg két példányban, úgyszintén az ismertető kéziratokat is szíveskedjenek a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Könyvtára, illetőleg a rovatvezető címére: IV, Reáltanoda-u. 13—15. sz. II. em. küldeni.)

Az empire építészet Pesten. 1800—1849. Írta: *Benedek Marcellné, Győri Lujza.* H. és é. n. (Budapest, 1927.) Kis 8°, 46 l. A füzet végén 8 mellékleten 18 fényképpel. Dante Könyvkiadóvállalat kiadása.

A XIX. század magyar építészetének első felét, Pest területére lokalizáltan szándékszik megmutatni ez a könyvecske. E feladat fontossága fokozottá válik azáltal, hogy általában az építészettörténettől nagy távolságokban levő olvasókörökhöz törekszik hozzáférkőzni. A könyv e kétségtelen érdeme mellett meggondolandó azonban, hogy aki ilyen feladat megoldásához fog, annak sokszoros elővigyázattal is kell eljárnia, nehogy az eddigi tévedések további elmélyítésével a tévtanok tovább való elburjánzását mozdítsa elő.

A magyar építészettörténeti kutatás évtizedekkel előbb, már a magyar klasszicizmus életkörülményeinek vizsgálatával indult útjára. Azóta is csak igen nehezen lehet rábírni arra, hogy kutatásának eszmekörei tekintetében állandóan lépést tartson a magyar építészet mestereinek a XIX. század elejétől a XIX. század végéig folyton bővülő képzeletvilágával.

B. Győri Lujza könyvének történeti értéke ezen a kérdésen fordul meg. Mert ha valaki egy történeti korszakot pusztán magában a szóbanforgó korban bennúszva akar leírni, akkor ilyen határú vizsgálódásainak eredményeit is csupán mint ilyeneket szabad továbbvetítenie. B. Győri Lujza építészetünk klasszicizmusát ilyenformán képzeli egységes keretbe foglalni irodalmunkkal: *„Mikor nemzeti és irodalmi életünk a legnagyobbat produkálja, ugyanekkor éli a magyar architektúra is legnagyobb korszakát."* Nagy elfogultság kell ahhoz, hogy valaki ily megnyugtató szavakkal bírja egy kalap alá vonni XIX. századbeli nemzeti és irodalmi életünknek és Pollák Mihályék formaművészetének egymással oly élesen szembenálló, egymásnak homlokegyenest ellenmondó világát. Oly tévedés ez, mely tagadhatatlanul szerves hibája e könyv különben lelkes elgondolásának. A magyar építészet az egész mult században egy folyton fejlődő organizmus, melynek a magyar klasszicizmus azonban csupán közbenső állomása volt. Ez oly tényadat, melyet az 1800—1850 időközt követő 1850—1900 félszázad története igazol. Abban az inkább odavetett, mint átgondolt állításban, mintha a pesti empire-építészet *„a magyar architektúra legnagyobb korszaka"* lett volna, egyszersmind bennfoglaltatik az empire *utáni* egész építészetünk értékelése is. De az ilyen értékelés hibás, mert olyan módszerből adódott, amely XIX. századi építészetünk századvégi kiterebélyesedett törekvéseiről a századelő tükrében ítélkezett.

Az ilyen egyoldalúság nem kis mértékben abból a másikból következett, mely a klasszicizmusban az embernek a vallásossággal egyenrangú „ősi érzését" látja.

Ha majd B. Győri Lujza a klasszicizmus értékét arra a sokkal mélyebb értékszintre szállítja le, amely a nagy alkotó tetteket csupán másodlagosan utánérző klasszicizmus igazi jelentőségét fedi, akkor egészen másként és máshol fogja látni a pesti empire-kor jelentőségét is.

Vámos Ferenc.

Egyleti közlemények.

A Comité permanent internationale des architectes működése 1897—1925. Mióta a XI. nemzetközi építészkongresszus 1927-ben Amszterdamban meghozta azt az elvi határozatát, hogy 1930-ban Budapesten tartja meg legközelebbi ülésszakát, azóta sokat hallani a Comité permanentről. Éppen azért szükségesnek tartottam, mint a nagytekintélyű testület magyar osztályának titkára azt, hogy e nemzetközi bizottság negyedszázados munkájáról összefüggő képet nyujtsak a magyar építészvilágnak. Az alábbiakban a Comité permanent évente kiadott jelentései alapján fogom ismertetni a róla tudnivalókat.[1]

[1] Congrès internationeaux des architectes, Fascicule I—XVI. Paris 1904—1927 és Bruxelles 1928.

A nemzetközi építészkongresszusok sorozatát az 1878. évi párizsi kongresszus nyitotta meg. A negyedik kongresszust 1897-ben Brüsszelben tartották meg, s ekkor határozták el, hogy az építészek közös érdekeinek gondozására nemzetközi állandó bizottságot alakítanak. Azonban a megalakulás elhúzódott, úgyhogy a bizottság először 1904-ben jött össze Párizsban s felállította a bizottság szervezeti szabályzatát. Az első érdemleges gyűlését 1905-ben tartotta meg és a londoni nemzetközi építészkongresszus előkészítésén kívül egy igen nagyjelentőségű kérdéssel foglalkozott, nevezetesen a hágai békepalotával. Mint ismeretes, Carnegie vállalta a békepalota felépítésének költségeit. A hollandus építészek látván a helyzetet, a comité permanenthoz fordultak: járjon el olyan értelemben, hogy e nagyjelentőségű építkezés terveit nemzetközi nyilvános pályázat útján szerezzék be. A comité permanent az ügyet magáévá tette s négy hét alatt sikerült elérnie, hogy az alapítványi igazgatóság pályázatot hirdessen és pedig nem az eredetileg tervbe vett módon, minden nemzet két kiküldött építészének tervei alapján, hanem egészen nyilvános felhívással.

Ebben az időben a comité permanentben a következő nemzetek foglaltak helyet: Ausztria, Belgium, Kanada, Dánia, Északamerikai Egyesült Államok, Franciaország, Hollandia, Mexikó, Nagybritannia, Németország, Olaszország, Oroszország, Portugália, Spanyolország, Svédország, Törökország. Csak természetes az, hogy Magyarország sajnálattal látta, hogy a monarchia külügyeinek képviselete folytán ebből a névsorból kimaradt. A londoni kongresszuson *Nagy* Virgilre várt az a feladat, hogy hazánknak képviseletet szerezzen a comité permanentban.

A londoni kongresszus 1906 júliusában zajlott le. Vele párhuzamosan tárgyalt a Comité permanent. Az ügyrendi vitának egyik igen érdekes pontja volt az olasz tagok felszólalása. M. Cannizzaro előadta, hogy őket a kongresszus választotta be a comité permanentba, s ezt ők nem tartják megfelelőnek! *Ők az olasz építészeket csak akkor képviselhetik, ha azok küldik ki a comitéba őket.* Az ülésen felhívták Nagy Virgilt, hogy adja elő a magyar építészek felvételi kérelmét. Miután ez megtörtént, a comité elhatározta Magyarország felvételét. A második ülésén határoztak a tagsági helyek száma felett. Poupinel főtitkár, tekintve azt, hogy a kongresszuson 28 magyar építész vett részt, három tagságot ajánlott, bárha Magyarország 6 helyet kért, amennyije Ausztriának is volt. Végül is a comité a főtitkár javaslatát fogadta el. Arra a kérdésre, hogy e három helyet ki fogja elfoglalni, Nagy Virgil azt a választ adta, hogy e felett az építészeket magukban tömörítő magyar egyletek fognak határozni.

A comité permanentnak határoznia kellett afelől is, hogy az 1908-as kongresszust hol tartsák meg. Ausztria magának kérte a kongresszust, s Nagy Virgil azonnal bejelentette Magyarország illetve Budapest igényét is.

A tárgyalások igen érdekes pillanata volt, mikor az idb. Cuypers (Hollandia) formai okokból tiltakozott a hágai békepalotapályázat zsűrijének döntése ellen, amely, mint mondotta, a kiírás két pontjába ütközött. A comité permanent nem tartotta magát illetékesnek arra, hogy a zsűri döntését felülvizsgálja. A zsűri egyik jelenlevő tagja, Nénot párizsi építész erre előadta, hogyha az építési költségek előrelátható túllépését a pályatervek alapján nem lehet megítélni, ez nem lehet formai kifogás. (Ez a jelenet 1927-ben úgyszólván szóról-szóra megismétlődött, mikor a belga tagok ugyanígy léptek fel a Népszövetségi palota pályázatának döntése ellen — de akkor Nénot díjat nyert volt.)

A londoni kongresszus tíz határozatot hozott, a következő kérdésekről.

1. Nagyszabású állami építkezéseknek állami építésztisztviselők által való elkészítése.
2. Az építészeti művek művészi tulajdonjoga.
3. Vasbetonépítmények és szerkezetek.
4. A közönség nevelése az építészet megértésére.
5. Építészi cím és oklevél.
6. Az építész ipari képzésének szükségessége.
7. Utcák és városi terek elrendezése.
8. A tervező építész, mint a többi művész vezetője az épületen.
9. Az államok felelőssége a műemlékek védelmében.
10. Nyilvános nemzetközi pályázatok rendje.

E tárgyalások közül a csak a 4, 7. pont alattiak nem vezettek határozathoz, a többi határozat eredményes keresztülvitelével a comité permanent a következő években foglalkozott, nevezetesen 1907. évi ülésszakában.

Ezzel az alkalommal a tárgyalások elején Nagy Virgil bejelentette a magyar tagok neveit, magán kívül *Bobula* Jánost és *Fittler* Kamilt. Az olaszok a maguk tagjait a kormánnyal egyetértésben jelölték, hogy így annak támogatását biztosítsák.

Magyar művészet — magyar határok.

Irta: Lyka Károly.

Még nem rajzolta meg senki Magyarország művészettörténeti térképét: megelégedtünk azzal, hogy rámutattunk természetépítette, elmozdíthatatlan határainkra s rámutattunk a művészeti kincsre, amely e határok közt a multban gyarapította, a jelenben ékesíti kutúránkat. Gyönyörködve ebben a kincsben, nem is gondoltunk arra, hogy egyszer még kénytelenek leszünk határvédő fegyvert kovácsolni belőle egy oly igazság érdekében, amelyet talán azért nem lát a világ, mert ezer évnél is régibb.

Mi magyarok sem igen törődtünk azzal, hogy van ennek a mi művészetünknek egyéb mondanivalója is, mint amit az esztetikusok művészettől általában várnak, olyan igazságok, amelyeket jó lesz emlékezetünkbe vésnünk, jó lesz soha többé el nem felednünk, mert alkalmasak arra, hogy megerősítsék az önmagunk erejébe vetett bizalmat s növeljék a cselekvésre való készséget. Mindjárt látni fogjuk, hogy nem önámításra való felhívás ez,

gótikus művészetnek, az olasz renaissance átvételében meg éppen megelőzte valamennyit. Érdekes, hogy a magyarság az őt környező népek közül csak éppen a Nyugat népeinek (ebbe a gyűjtőszóba mindig beletudjuk Olaszországot is) művészetén okult, sohasem keleti s déli szomszédjaién. Azonban ez az idegen hatásokra való reagálás, amely mint életjelenség minden európai művészetnek sajátsága, sohasem nyomta el az idézett fajképző erők másik kategoriáját, azaz azokat a nehezen tanulmányozható, rejtelmes benső erőket, amelyek a faj jellemvonásait megtartják, konzerválják, s amelyek a hatások ellenére is változatlan adottságokat tartanak fönn. Az átvett művészeti stilusok ugyanis nálunk csakhamar oly vonásokat kezdenek felölteni, amelyek másutt nincsenek meg, amelyeket tehát jogunk van a mi művészetünk jellemvonásainak tekintenünk. Elemzésük nehéz, körülményes; jelenlétüket azonban ösmerik mindazok, akik bazilikáink, középkori stilusaink vagy akár modern művészetünk sajátságait tanulmányozzák. Az utóbbi esik legiñkább a nagy közönség érdeklődése körébe, legyen szabad tehát ennek területéről idézni egyetmást.

Mindenekelőtt szükségesnek látszik szembe nézni azzal a külföldön elterjedt véleménnyel, amely, ha elismeri művészetünk létezését, mégis inkább magyarországinak, semmint magyarnak szereti azt tekinteni. E babona leálcázására, amelynek rejtett célja tagadni a magyar faj művészetre való termettségét, elég rámutatnunk a felvett korszak egy sor messze kimagasló tehetségére, akik túlnyomó része tagadhatatlanul magyar, sőt éppen az ilyennek elismert gentry köréből való, mint például Barabás, Madarász, Mészöly, Paál, Székely Bertalan, Szinyei Merse, Zichy Mihály, sőt egy báró is: Mednyánszky. Magyarságukat épp oly kevéssé lehet kétségbe vonni, mint azt, hogy mindegyikük a maga korának legjelesebb, egyetemes mértékkel mérve is kíváló mesterei közé tartozott. A tényekre való ez egyszerű hivatkozás fölment minden bővebb fejtegetéstől.

Ezzel azonban éppen nem mondtuk azt, hogy azok a jeles mestereink, akik nem gentry-családból származtak, nem tükröznek műveikben magyar sajátságokat. E tekintetben elég ezt az egy nevet kiejtenünk: Munkácsy. Jól tudjuk, hogy e név felvett név, az ifjú Lieb annyira magyarnak érezte magát s annyira idegen volt neki minden más érzésvilág, sőt nyelv is, hogy örökölt nevét is annak érezte. De van-e művészünk, akinek vásznain a festék nehéz kérge alatt viharosabb magyar érzés feszül, mint az övéin? Bár kifejezési formáit idegenben tanulta, művészetének veleje annyira nem német és nem francia, hogy senki mással össze nem téveszthető. Aki elemezni próbálná e magyaros hatás összetevőit, annak meglehetősen barbár eljárásra kellene magát

szánnia: részekre preparálni azt, ami művein természetes egység, mert hisz Munkácsy minden korlátozás, minden kritikai agymunka nélkül a maga temperamentumának egészét sűrítette képeibe. Valamit, ami mindig idegen volt a külföld kritikusai előtt, akik elég gyakran tanácstalanul nézték e különleges géniusz sáfárkodását. Nekünk azonban, legalább szívünknek, nyitott könyv az ő lelke, amely oly jó ösmerősünkként lobog, hevül, néha virtuskodik, néha elméláz, olykor nagytermészetű, olykor sírvavigadó, korlátokat tör át, féktelenkedik, mélységekbe markol, tompa melancholiába merül, hogy szinte duhajkodva csapongjon ismét. Ismerjük ezeket a nekünk meghitt jellemvonásokat, amelyek minden tompítás, minden szépítés nélkül szólnak hozzánk a Milton, a Mozart, a Pilátus, a Csavargók idegen tárgyán át és természetesen sokkal elemibb erővel hatnak ránk, mint éppen e különös módon keresett tárgyak.

Munkácsyban (éppen mint Paálban, Zichyben, Madarászban, Székelyben stb.) e sajátságok voltaképen gyermekkori, ifjúkori emlékekként éltek a külföldi tartózkodás napjaiban, sőt ott — egészen magyar módra — még meg is erősödtek, mindenek felett uralkodókká váltak. A német Liebek nemzedékek során át tősgyökeres magyarokká váltak Magyarországon. A magyar Munkácsy művészete nem öltött magára Párisban egyetlen francia jellemvonást sem. Sőt éppen ott válnak képein uralkodókká a magyaros bélyegek.

Ez a példa a magyar földön megszerzett magyar érzés ösztönszerű, tudattalan konzerválásának példája. Van azonban újabb művészetünk történetében nagyon ékes példa arra is, hogy művészek tudatosan, tervszerűen menekülnek a magyar világba, külföldi tanulmányaik után, amelyeknek tanulságait csak eszközül használják arra, hogy hazai hatások alatt oly stílust építsenek ki maguknak, amely magyar földhöz, magyar sajátságokhoz kötődik. Erre jó példa a nagybányai művésztelep.

Ennek a telepnek szellemi irányítói Münchenben és Párisban megismerkedtek egy művészeti kifejezési móddal, amely voltaképpen negativuma volt a korukbeli akadémiákon tanított kifejezési módoknak, amennyiben nem adott stilisztikai szabályokat, hanem azt ajánlotta, hogy a művész helyezkedjék a legközvetlenebb kölcsönhatásba az élettel, a természettel, a világgal. Ez a termékeny tanulság, amely másutt is viruló művészeti korszakokat teremtett, magyar szempontból azt a veszedelmet rejthette volna magában, hogy idegenben tanuló ifjúságunk a maga eredeti érzésvilágának rovására minden művészeti elemét ebből az idegen milieuből, annak átformáló hatása alatt fogja magába szívni. Szerencsés és termékeny gondolat volt tehát a nagy-

bányai művésztelep alapítása, amelylyel az akkor még nagyon fiatal művészek a magyar röghöz kötötték magukat és művészetüket. Termékeny volt azért, mert most már minden élményük, amelynek művészetükben kifejezést adtak, Nagybánya erdejének mély költészetéhez, hegyeinek különleges plasztikájához, sík mezőinek hangulataihoz, külön egéhez, külön verőfényéhez és esthajnalához fűződött. Megszólalt tehát képeiken a genius loci szava s e szó magyar szó volt. S mert zárt sorban, tömörülve munkálkodtak e helyesnek fölismert cél érdekében, valóban nemcsak értékes művészetet teremtettek, hanem egyben olyant is, amely más vonásokból szövődvén össze, más élményeken alapulva el is tért a külföld átlagos művészetétől s mert amattól különböző, joggal vallhatjuk a magunkénak, hisz nekünk bizalmas, előttünk jól ismert sajátságokat tükröz.

Ezek a példák, így rövidre fogva is talán meggyőzőn illusztrálják azt az állítást, hogy a magyar művészet nemcsak átvevő képességű, hanem az európai művészet keretén belül magyar sajátságok hordozója, tehát oly vonásokat mutat fel, amelyek az átlagos európai művészettől eldifferenciálják, ami amannak meggazdagodását is jelenti.

Most már, a tárgy e megvilágítása után, nem tudjuk, mosolyogjunk-e, avagy nagy haragra gerjedjünk-e annak a hiú kísérletnek láttára, hogy ezt a mi művészetünket, míveltségünk drága virágát, egyszerűen nem létezőnek, élettelennek nyilvánítsák szomszédaink, akik hasonló értékű művészetről még csak nem is álmodhatnak. Mit szóljunk ezek után ahhoz a gondolathoz, hogy Nagybánya ezentúl oláh legyen, Nagybánya, amelynek neve soha sem lesz kitörölhető a magyar művészet történetéből s amely annyi magyar zamatot adott képírásunknak, hogy cseh meg oláh meg rác világot jelentsen az a föld, ahol egy Paál, egy Székely, Madarász, Hollósy, Markó, Mednyánszky, Munkácsy, Szinyei Merse stb. stb. bölcsője ringott, gyermekkora lejátszódott, művészete első s tehát legmélyebb benyomásait, érzésvilága maradandó alapjait kapta? Valóban, míveltségünk, amely ily értékeket termelt, kissé kemény dió volna szomszédaink számára, magunk pedig, oly sokszoros kiraboltatás után, nem is gondolhatunk arra, hogy ily esztelen szándékkal szóba álljunk. Amily magyar a művészetünk, olyan lesz az a föld is, amelyen ezer éven át kiserkedt s zamatos gyümölcseit érlelte.

9—10 szám. LXIII. kötet. Budapest, 1929 március 3.

A MAGYAR MÉRNÖK- ÉS ÉPÍTÉSZ-EGYLET KÖZLÖNYE

A BUDAPESTI MÉRNÖKI KAMARA HIVATALOS LAPJA.

Mellékletei: „A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönyének Havifüzetei", a „Technika és Közgazdaság", „Tüzeléstechnika" és az „Ipari Szabványosítás". Hozza a „Magyar Ipari Szabványosító Bizottság" hivatalos közleményeit és szabványtervezeteit.

TARTALOM: A magyar formanyelv építészetünkben. *Vámos Ferenc.* 53. l.

SZEMLE: Nemzetközi kongresszus az új építőművészet előkészítésére. 63 l.

SZAKIRODALOM: Könyvismertetések, bírálatok. Rovatvezető: *Dr. Lósy-Schmidt Ede*, egyleti könyvtárnok. Szilárdságtan és gyakorlati példák gyüjteménye. Irta: *Kövesi Antal.* Ism.: *Kiss Jenő.* 64. l.

EGYLETI KÖZLEMÉNYEK: Az Energia-Világkonferencia folyó évi részkongresszusai Barcelonában és Tokióban. 64. l. — A második egyetemes Energia-Világkonferencia. 66. l. — Halálozás. 67. l. — Geodéziai szakosztály ülése 1929 január hó 23-án. 67. l. — A mű- és középítési szakosztályok üléseinek jegyzőkönyvei 1928 november hó 19-én, 1928 december hó 10-én és 1929 január 14-én. 67. és 68. l.

A BUDAPESTI MÉRNÖKI KAMARA KÖZLEMÉNYEI: A Mérnöki Kamara választmányának 112. üléséből. 68. l. — Hirdetmények. 68. l. — A Kamara új tagjai. 68. l. — Új mérnökhelyettesek. 68. l. — Hirdetés tagfelvételről. 68. l. — Névváltozások. 68. l.

A magyar formanyelv építészetünkben.*

VÁMOS FERENC.

Résumé: L'étude montre l'erreur de l'opinion, qui voit le but de l'architecture moderne et future hongroise dans l'adoption parfaite du contenu formel de l'architecture contemporaine. Il cite au lieu de cette opinion l'example d'Edmond Lechner, qui était simultanément modern, contemporain et hongrois, et qui proclamait que nous devons conquérir la culture européenne pas pour elle même, mais pour pouvoir résister à son influence assimilative en conservant notre culture nationale. Edmond Lechner ainsi fixait, comme but de l'architecture hongroise, la formation du style hongrois sans regard aux changements des courantes étrangers.

Edmond Lechner regardait comme instrument le plus naturel de ce but l'art du peuple hongrois. L'auteur démontre que l'attraction du Lechner à cet art est identique avec l'effort instinctif de l esprit hongrois du XIX. siècle. La culture de l'art national est de nouveau croissante et cela demande de nôtre architecture de s'amalgamer avec l'esprit de la culture hongroise. Pour ce but l'art du peuple hongrois est le moyen meilleur.

Az elmult hetekben egy előadás és az azt követő vita során sok szó esett a magyar építészetnek egyrészt várható, másrészt szükséges alakulásáról.

Az előadó és a vitázók egy csoportjának álláspontjából azonban jobbára kimaradt az a gondolat, amely először a magyar társadalom nemzeti vágyaiban öltött testet, majd a magyar irodalomban virágzott ki kimeríthetetlen bőségű értékekben, hogy végül, fokozódó hévvel, ugyancsak e társadalmi erők hatására, képzőművészetünk — kivált építészetünk és zeneművészetünk — vérébe szivárogjék.

Természetes következmény, hogy amint kiindulásában hibás az olyan megítélés, mely építészetünk szervezetéből épp ezt a magyar erők által kialakított szellemáramot száműzi, csak hibás eredményekhez vezethet az a mozgalom, mely — bármilyen megokolással is — kiküszöbölni igyekszik tárgya anyagából, valamint az eljövendő magyar építészetből építészetünknek egy magyar formanyelv kialakítását tudatosan célul tűző ágazatát.

Ezért szükséges — úgy vélem — és főként a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet illetékes szakosztályai előtt szükséges, a magyar építészet leglényegesebb kérdéseit úgy széttárnunk, hogy ezeket, az eddigi formáiban lenézett, a korszerű építészet mai áradatában időszerűtlennek kikiáltott, a törekvései tekintetében meg nem értett, kellőképen át nem érzett magyar formanyelvnek problémája körül csoportosítsuk. Mindenekelőtt egy általános megállapítást kell előrebocsájtanom.

Az az előadás, melyet dr. Bierbauer Virgil olvasott itt fel, éppúgy, mint az előadást követő vita anyaga, kizáróan a mai magyar építészet és az európai modern építészet közötti viszonynak taglalására szorítkozott és a magyar építészet multjában egyszer már megnyilvánult irányoktól és eszméktől teljesen elzárta magát.

Majdnem azt mondhatni, hogy az előadó és a vitában résztvettek szinte vigyáztak arra, hogy a vitázás túl ne lépje ezt a keretet és hogy át ne térjen a magyar építészetnek a magyar lélekkel szemben betöltendő szerepének megbeszélésére. Hiszen Bierbauer Virgil építészetünk multjának a magyar formanyelv kialakítására törekvő egész mozgalmát *külsőleges magyarkodásnak* állította. E kitételére rálicitált Ligeti Pál, aki a maga szubjektív módján tette ezt az önkényes megállapítást: „a Lechner-irány ornamentikus építése nem felel meg a mai kor tendenciájának", „de ezen túlmenve: nem látom célravezetőnek azt, ha a magyaros építést tudatosan keresik. Amit tudatosan keresnek, az nem őszintén magyar, csak magyaros póz lehet."

Amit Ligeti Pál ilyen rövid őszinteséggel mond el, ugyanezt hosszasabban igyekszik Birbauer Virgil megalapozni. Ő meglepődve kérdezi, hogyan kívánhatjuk, hogy magyar stílust alakítsunk ki, hiszen „akiben a nemzeti lélek él, magyarul, magyar szellemben fog építeni, éppúgy magyarosat fog alkotni, mint a száz év előtti nagy mesterek". Előtte „ez az öntudatlan, de nem akaratos, hanem ösztönös magyarosság értékesebb, mint a kényszerűen vállalt, tüntető és külsőséges irányú magyarkodás".[1]

Egyelőre — minden kritikai megjegyzés nélkül — azért sorakoztatom e néhány jellemző adatot így egymás mellé, hogy szemléltetővé tegyem azokat az okokat, melyek alapján Bierbauer Virgil és eszmetársai jónak látták a magyar formanyelv eddigi megnyilvánulásait gondolkozásuk köréből kizárni. Okfejtésük hibáinak részletes feltárásakor azonban még visszatérek ez adatok tévedéseire. Itt egyelőre még egy, ha nem is a vitában elhangzott, mégis anyagánál fogva szorosan ide tartozó mozzanatra hivatkozom. Padányi Gulyás Jenőnek a Protestáns Szemlében megjelent cikke általában lehetetlennek tartja a magyar stílus tudatos keresését. Sőt szerinte „a jóhiszemű és magyarérzelmű közönség soraiban nehezen jóvátehető kárt okoznak", kik „a népművészetnek monumentális stílus nyelvévé való fokozását" „naivsággal várják".[2]

Íme néhány adat a sok közül, melyek sokatmondóan és határozottan jelzik építészetünk válságos helyzetét. Nagyon érdekes, hogy a válság valóságát már építé-

* Felolvasta a mű- és középítési szakosztály 1929 január 28-i együttes ülésén.

[1] Dr. Bierbauer V. A magyar építészet jelen állapota, modern irányú fejlődésének szükségessége és akadályai. M. M. és É.-E. Közlönye. 1928. LXII. köt. 325. old.

[2] P. Gulyás J. Új építőművészet felé. Prot. Szemle 1928, 559. o.

szeink is belátják, csak éppen ők a bajok okát egyoldalúan a korszerűség hiányában vélik megtalálni. Ez a szemlélet a magyar formanyelv Lechner Ödöni célkitűzésében csak akadályt érez és tőle építészetünk zsákutcába való kerülését félti.

Ez a felfogás — valljuk meg — 1914 óta már szinte közhitté lett és éppen fiatal építészeink között hódít tért. Hiszen ebben a teremben hallottuk néhány évvel előbb azt a könnyelmű kijelentést, hogy építészetünk nem folytathatja ott, ahol 1914-ben abbahagyta.

De hát tudják-e azok, kik így ítélnek építészetünk egy irányáról, vajjon hol hagyta abba küzdelmeit építészetünk 1914-ben, melyek voltak azok az eszmék, melyek hevítették, a célok, ahová törekedett, az erők, melyek irányították? A jelek nem olyanok, mintha e kérdésre igenlő választ adhatnánk, az idézett helyek nem azt mutatják, mintha az ő bírái ismernék Lechner célját, törekvéseit és indítékait. Az említett vita keretében sok mindenről hallottunk. Hallottuk az új építészeti felfogás gazdasági indítékait. Hallottuk, milyen természetes összefüggésben következnek ezekből a konstruktivitás, az ú. n. síma homlokzat, a vízszintes tető, az ú. n. tipizálás, amelyekért annyira lelkesedtek egynéhányan. Hallottuk ezenkívül, hogyan dorgálták meg a szecessziót, hogyan tették indexre egyhangúlag a *dekorálást*. Egyszóval főkép olyan kérdések érdekelték a vitázókat, melyek a mai építészetet világszerte elárasztják. Éppen csak egy valamiről nem, vagy csak igen keveset beszéltek: arról, hogy a modern építészetnek már három évtizeddel ezelőtt voltak magyarországi mesterei is, akik már hazai talajba ültették, nem ugyan az Oud-ok és a Le Corbusier-k tanait, hanem az Oud-ok és a Le Corbusier-k elődei eszméit. A vitázók elfelejtették, hogy a magyar építészetnek 1900—1914 közötti kora az akkori európai építészet élén haladt és hogy az különleges érzésvilágban fogant építészeti gondolkozással valósággal kiragadta magát Európa irányítása alól és e réven oly egészen különleges nagy értékeket termelt, amelyeket a legnagyobb csodálkozással éppen a mi akkori mestereinket ösztönző és megtermékenyítő külföldi mesterek bámultak meg. De elfelejtkeztek a mi mai modernjeink arról is, hogy e nagy értékeink termelése éppen a tudatos szándékú nemzeti elzárkózásnak abból az ideális módjából következett, mely a számára idegen gondolkozást is egészséges ösztönnel és nyilt kritikai szemmel tette a magáévá és illesztette a maga nagy nemzeti célkitűzésének keretébe.

Nézetem szerint ma is változatlanul itt, e pontnál kell megragadni azt a kérdést, melyet Bierbauer Virgil felvetett. Viszont, ha ezt tesszük, egyszerre belátjuk, hogy így mindazok az anyagszerűségről, szerkezetiségről hangoztatott elvek, melyek modernjeinknél — külföldi behatásra — túlnyomó szerephez jutottak, csupán másodrangú és maguktól adódó részletkérdésekké válnak. Mint ilyenek, csak úgy viszonylanak a jövő magyar építészetnek 1914 előtt kialakult ígéretéhez, mint a melódiatöredék, az akkord, valamely hangszín vagy zenekari mű egészéhez. Mert aki elfogulatlanul idézi maga elé a magyar építészet nagyszerű organizmusát, annak számára építészetünk hangneme, témaanyaga, nemzeti kultúránknak végzetszerű szükségességei, faji adottságai, képzeletvilága révén már előre elrendelt tényezők és csak mint ilyenek vonhatók az európai kultúra összefüggésébe.

Ugyanennek a gondolatnak a vita során már félreérthetetlen kifejezést adott Wälder Gyula, amikor mindenekelőtt építészetünk nemzeti irányú fejlődésének szükségszerűségét hangoztatta. Wälder Gyula felszólalásában külön kiemelendőnek tartom azt, ami mellett pedig a hozzászólók észrevétlenül siklottak el, hogy a magyar építészet konzervatív szárnyának e, ma talán legkitűnőbb formaművésze, éppen a magyar népművészetben rejlő és nagy termékenyítő erővel ható energiaforrásnak építészetkulturális jelentőségét emelte magasra. Wälder Gyulának, a formaművésznek, e kijelentése szinte sejtteti építészetünk jövő kialakulásának irányát. Benne már szinte előreveti árnyékát — e nézeteknek minden tapasztalt tagadása ellenére — a magyar építészet fejlődésében építészetünknek és népművészetünknek újból szorossá váló kapcsolata.

Mindezt előlegezve, vessünk most egy pillantást az európai építészet mai általános helyzetére. Állapotjellemzésével nagyon röviden végezhetünk. A háború gazdasági következményeinek kényszerítő okozatai tátongó utat nyitottak egy az építészetet már évszázadok óta kísértésbe csábító mozgalom páratlan szétterjedésének. Már a rokokó-kor építész-teoretikusainál jelentkezik az építészet-verizmus, az építészeti szürrealizmus ideálja, mely már évszázadok óta akarja leönteni az építészetnek azt a szépségideálját, amely szerinte hivatlanul és jogtalanul férkőzött az építészet gyakorlati célja és e céljának gyakorlati megvalósítását kísérő építészet-statika közé. A rokokó-korabeli francia Cordemoy és Laugier[3] már Otto Wagnerrel, Le Corbusiervel és Ouddal egyezőn hirdették a konstruktivizmus elvének mindenhatóságát. Már ők is abban hittek megdönthetetlenül, hogy természetellenes minden olyan forma, mely nem közvetlenül a szerkezetből adódik.

Nem új jelszó a konstruktivizmus. Hiszen a német építészet Pollák Mihályát, Schinkelt is majd hogy nem kísértésbe vitte. Schinkel írja az építészet formakincs vagyonával kapcsolatosan ezeket a még ma is figyelemre méltó szavakat:[4]

> Észrevettem, hogy a sokszor nagyon heterogén tárgyakban felhalmozódott formakinccsel való elbánásunk nagyon önkényes, hogy az, ami, régi művekhez ragadt primitív megjelenésében, nagyon örvendetes hatást keltett, korunk művein való új felhasználásnak engesztelhetetlenül ellenszegült. Különösképp az lett nyilvánvalóvá, hogy a felhasználás önkényességében kell annak a jellemzéstelenségnek és stílustalanságnak okát keresnünk, melyben annyi új épületünk látszik szenvedni. Életfeladatomnak éreztem, hogy ebben a kérdésben tiszta helyzetet teremtsek. Csakhogy minél inkább belemélyedtem e tárgyamba, annál inkább tapasztalhattam a nehézségeket, melyek törekvésemnek útjában állottak.
>
> Nagyon hamar beleestem a tisztán radikális absztrakció hibájába, amikor is egy bizonyos mű egész valóját a legközelebb fekvő triviális céljából fejlesztettem ki. Végeredményben valamilyen száraz, merev, fantáziátlan mű keletkezett e módon, mely két jelentős elemet, a történetit és a költőit egészen kirekesztett a komponálásból.

Sokatmondóan domborodik ki mindebből a történeti lényeg: a konstruktivizmus elve már régóta küzd az érvényrekerüléséért. Laugier és Cordemoy, valamint Schinkel korában ez a küzdelme sikertelen maradt, nem bírt felszínre kerülni. Majdnem ugyanez volt a helyzet még Wagner Ottó korában is. Lechner Ödön már 1868-ban leszögezi a tiszta művészet kiegyensúlyozott álláspontját: *A nemes lelkületnek ne legyen elég a célszerűség, hanem párosítsa vele a szépet.*[5]

Ma, sajnos, más a helyzet. Európának a háború okozta gazdasági züllése kellett hozzá, hogy a gazdasági züllés kulturális következményei, egész szellemi sivársága szinte azonos fázisba lódítsa Európa kultúráját — a konstruktivizmus régóta kísértő tanaival, törekvéseivel.

Mikor a konstruktivizmus tanairól kerül szó, nem szabad mindezt elhallgatni. Mert elsősorban erről van szó. Arról van szó, hogy a világháború megrontja a régi világunk kulturális értékeit és amint brutálisan

[3] L. G. de Coordemoy: Nouveau traité de l'architecture. Paris. 1706. M. A. Laugier: Essai sur l'architecture. Paris 1752. Továbbá Rich-Streiter: Ausgewählte Schriften. München. 1913.

[4] Schinkels Nachlass. Berlin, 1862. II. köt. 211. o.

[5] Vámos F. Lechner Ödön ifjúkori levelei. Nyugat 1928.

félrelökte a művészet háborúelőtti gazdasági előfeltételeit, úgy sorvasztja el a munkaerő önzetlenül való feláldozásának lehetőségeit, az anyagokban való dús szabadságot. Az olcsó és rossz hódítja az emberi lelket. Nem az a lényeges, hogy a művész lelkében rejlő természetes együtthatók viruljanak szabadságra, hanem az a fontos és életbevágó, hogy a művész minél teljesebben a gazdasági megkötöttségek, a pillanatnyi érdekek szolgájává váljék, aki elégedjék meg azzal, ami számára elérhető.

Ez a mentálitás egyengette az utat ahhoz a művészeti irtózatossághoz, melyet — a művészet számára — a gyári áru termelésének követelése az építészetben jelent. A legszomorúbb mindebben nem csupán maga ez a tény. Hanem az a másik tény, hogy az új építészet agitátorai a művészethez tartozónak tudják a *tipizálás* kívánságát, sőt még az építészeti tervezés *racionalizálását* is. Bierbauer Virgil nem látja ennek a felfogásnak művészeti ellenmondásait, hanem az új építészet egészen új vívmányaiként állapítja meg; mintha nyomában *a monumentálitás fogalma megváltozott, a részletformák új értelemhez, az építészeti formaképzés új lélektani kiindulóponthoz*[6] ért volna. Nem azt látják, hogy ma az építészet kényszerű korlátozottságok között kénytelen dolgozni. Nem azt teszik bírálat tárgyává, vajjon korlátozott gazdasági lehetőségek között teljes értékű művészeti eredmények elérhetők-e, hanem elfeledvén ezeket a szempontokat, az új építészet új eredményeitől eltelten — elbódulva egyenesen lerombolják mindazokat a lehetőségeket is, a művészeti szabadságnak a mainál hasonlíthatatlanul teljesebb mértékét, melyekből az általuk most pusztán a célszerűség mindenható szempontján át elítélt háborúelőtti nagy értékek kitermelődtek. Ellódítanak maguktól minden olyan lehetőséget, mely esetleg visszavezethetne a gazdasági okokkal kapcsolatos építészeti romlásból a háborúelőtti évek építészeti egészségéhez.

Egyik nagy német irodalmi folyóirat ama kérdésére, mit kíván az új esztendőben, Strauss Richárd így felelt: *a művészet a legfenségesebb kifejezése a szabad léleknek, amely korlátlanul uralkodik, függetlenül a hétköznapok követeléseitől. A jólét napjaiban megnyitja aranykelyhét, a gazdasági depresszió napjaiban elhervad. Ezért jólétet kívánok: a művészet érdekében.* A mai építészet, — fájdalmasan megvakult a gazdasági depresszió sötétségében és a művészeti szabadság gyönyörű ideáljait harsogva, beleszédült a kapitalista ideáltalanságba. Szinte minden más ideált kikapcsolván magából, irányító eszméjeként a művészet-gyilkos gazdasági szempontot tette meg. Ritka ma az olyan ellenállás, mellyel Pölzig, építészetünknek ez az előkelő személyisége az új építészet egyoldalúságát elítélte:

> Minden tisztán technikai mérlegelés a művész számára már eleve irtózatosság. A művész érzi, hogy a műszaki kérdések a mai kor életében túlságosan nagy szerepet játszanak, mégis újból és újból felveszi a harcot a műszaki kérdések uralma ellen. A műszaki és a művészi nézetek elkeseredett ellenfelek voltak a multban és maradnak is. mindig. Cél? milyen furcsa epiteton ez a művészi munkára? A művészet ott kezdődik, hol a Jóistennek építünk.

A mai építészet állapot-jellemzése nem lenne teljes, ha el nem ismernénk, hogy a gazdasági szempontú építés új formákhoz, sőt mi több, új formaérzéshez is vezetett. Mindezt azonban a német irodalom, hasonlíthatatlan germán elfogultsággal, immár egyedül üdvözítő eredményekként igyekszik szétterjeszteni az egész világra szóló érvényességgel. Ebben rejlik tévedése.

I.

Milyen képet mutat ez az általános helyzet a mi különleges világunkban? Tudvalévően építészetünk a mult század óta, azaz amióta a magyar formanyelv eszméje benne megszületett, két ágra szakadt.

[6] I. m. 323. 324. o.

Az egyik: a jobbszárny, függetlenül a nemzeti társadalom gondolatvilágától, csak az európai áramlatok szavát figyelte. A másik: a balszárny pedig, bár szintén elfogadta az európai szellem tanulságait, de ezen belül — mint mellékcélon belül — nemzeti kultúránknak sajátos öncélú törekvéseit és szellemét iparkodott diadalra vinni. Ez utóbbi ágnak fejlődése nem volt folytonos, hanem mint a hegyi patak, időnkint eltűnt építészetünk felszínéről, hogy később újult erővel törjön elő. Ma az a helyzet, hogy balszárny nincs, elillant építészetünkből. Mai építészetünkön a jobbszárny, a formaművészet uralkodik teljhatalommal.

Ha az új építészet majd most — amikor hulláma elért már hozzánk is — a magyar építészetbe is betelepül, építészetünk mai helyzetén ez előreláthatóan csak annyiban fog változást előidézni, hogy a történeti formák mellett egy a nemzeti műveltségtől idegen formavilág is fog tevékenykedni.

Arra a kérdésre, vajjon hogyan fog ez az idegen formavilág a magyar talajban kiterebélyesedni, lehetetlen válaszolni. Fejlődésének alakulása a jövő titka. De hogy a fejlődés lehetőségének adott körülményei erre a legkedvezőtlenebbek, az kétségtelen.

Úgy vélem, nem felesleges, e kérdéshez az őt megillető leplezetlen tárgyilagossággal hozzászólni.

A magyarul gondolkozás szempontjából nagyon kedvezőtlen körülmények között érte mai építészetünket az új építészet gondolkozása, és pedig azért, mert

1. mai építészetünk nem éli a magyar építészet 1914 előtti igazi életét;
2. mai építészetünk gondolkozása egyoldalúan konzervatív;
3. az öregek konzervativizmusa ráragadt a fiatalokra;
4. nincs építészeti kultúránk.

Ezeknek a nálunk különös hevességgel dúló magyar bajoknak külön okozata, hogy fiatal építészeinket az öregek félelmes versenye és a versenyükkel való megbirkózhatás kilátástalansága valósággal fatalizmusba, az önbizalom kóros hiányába hajtja. A fiatal nemzedéknek az idősebbekkel szemben viseltetett túlságos szerénysége, hiányzó öntudata semmiképen sem alkalmas a magyar építészet kátyúba került szekerének előrelendítéséhez. A magyar építészet válságának nem okozatához, hanem egyik indító okához tartozik, nézetem szerint, fiatal építészeink kényszerű félreállása. De ez csak az okok egyik csoportja. Kihatásában nem kisebb jelentőségű azonban az a körülmény, hogy ez a mai fiatal építész-nemzedék, ugyanakkor, amikor az a nemzedék, amely még együtt és egyirányban indult és haladt Lechner Ödönnel, ma csaknem egységesen behódolt a hivatalos szépségideálnak: a klasszicizmusnak, — ugyanekkor a fiatal nemzedék egyrészt az idősebbhez csatlakozott, másrészt pedig idegen bálványok előtt lelkesedik, egyelőre hallani sem akarván arról a mozgalomról, mely pedig nem is oly régen már-már teljesen meghódítani készült építészetünket: a magyar formanyelvről.

Súlyos jelenségek ezek, melyek mellett nem lehet szó nélkül elhaladni. Ezek azok a tünetek, melyek arra figyelmeztetnek, hogy ilyen állapotok mellett kétséges, vajjon építészetünk — a magyar alkotógéniusz fensőbbségének megőrzése mellett — megbirkózhatik-e majd az új építészet idegen eszméivel, idegen elveivel, pusztán az egyszerű használatbavétel által. Hát lehetséges-e, várható-e idegen eszmeáramlatok akklimatizálódása, beolvaszthatja-e építészetünk magába az új építészet szellemét, ha a mi mai modernjeink, ahelyett, hogy a művészi szabadság elvét emelnék a különleges magyar szellemi élet légkörébe, lenézik a magyar építészetnek éppen azt az ágát, amely éppen ezen az alapon virágzott ki, ugyancsak külföldi áramlatok összönzésére, és ha nálunk az építészeti kultúra nélkülözi azt az emelkedettséget, mely pedig elengedhetetlenül szükséges lenne ahhoz, hogy az idegen eszmék egyoldalú feszültségét, a hazai kultúrának nemzeti irányban való egyoldalú feszültsége egyensúlyozza ki.

Nem lesz hiábavaló futó pillantást vetni arra a korra, melyből a magyar építészet háborúelőtti mozgalmas élete kinőtt. Építészetünk levegőjét akkor — szintén növekvő külföldi befolyásra — a művészi szabadság uralta. De csak egy futó pillantás e korra meggyőz arról a csodálatos és jótékony hatásról, mely ama ténnyel járt együtt, hogy a szecesszió viharának legnagyobb feszültségében nálunk már egy kész, kitelje-sedett és művészetének gyökereivel a magyar gondolat talajába mélyült nagy mester irányítására figyelhettek a fiatalok. Lechner Ödön nyomán egy egész nemzedék építészeti munkássága a magyar formanyelv gondolatkörébe terelődött. Ma pedig mi a helyzet? Ma is vannak ugyan modern építészeink, kik idegen eszmék hatásait igyekeznek szellemi életünk tényezőivé tenni. Csakhogy ők messzire kerülik az idegen eszmék korábbi eszmeelődeit, aggódva óvják építészetünket az eszmeelődök magyar talajba ültetőitől, valamint az általuk termelt értékektől, formáktól és általában a különleges magyar eszméktől.

Nem minden ok nélkül és az előbbi helyzettel nem minden összefüggés nélkül történt, hogy míg 1914 előtt építészetünk sokhangú instrumentum volt, ma ez az instrumentum elvesztette hangját, fejlődésének folyamatossága 1914-ben megtörött. Ma már-már odajutottunk, hogy az idegen formafelfogásnak vámmentes behozatalát sürgetik, de póznak, magyarkodásnak devalválják a magyar formanyelvért való tudatos munkálkodást.

II.

Ha a magyar formanyelv valóját tesszük vizsgálat tárgyává, mindenekelőtt azt a kérdést kell tisztáznunk, vajjon milyen lényeg, milyen erők, milyen értékek rejtőznek a magyar formanyelv mögött. E kérdések felvetésénél azonban csakis a valóság talaján, a történet tényeinek számbavételével mélyedhetünk problémáink velejéig. Bierbauer Virgil és eszmetársai éppen eljárásuk módszerében tévednek. Mert a maguk egyéni szempontjukat és felfogásukat úgy keverik össze a magyar építészet egy fontos ágának tárgyi megítélésével, hogy a maguk egyéni felfogásáról mint a magyar építészet jövő alakulásának végleges irányáról beszélnek. Egyéni képességükkel és egyéni vonzalmukkal átívódott meggyőződésük, magukban bármilyen tiszteletreméltó legyen is, semmiképen sem vetíthető rá jövő építészetünkre. Az egyéni vélemény érvényét veszti, ha önkényesen megszűkített határok között mond ítéletet oly szellemi organizmusról, melynek egész szövevényét, okozó erőit, kialakulásának hátterét, talaját nem veszi tekintetbe. Az ilyen egyéni felfogás a történet tényeinek világánál a valósággal kerül összeütközésbe, mert csakis oly dolgokról vesz tudomást, melyek az egyéni vonzalmak előítéleteivel hangzanak össze. Természetesen az ilyen felfogásnak könnyű a dolga, ha minden olyan mozzanatot amiről semmit sem tud, vagy amiről semmit sem akar tudni, egyszerűen kidob tudományának anyagából. Éppen ebben az eljárásban van az oka annak, hogy ez az ilyen módszer szinte retteg attól, hogy szubjektív véleménye helyett a tényeket beszéltesse. Az ilyen állásfoglalás elfelejtkezik arról, hogy annak, amiről önkényesen mond véleményt, története, a történetnek pedig tényei vannak, melyek a maguk megrendíthetetlen valóságukban ellenmondanak az önkényesen kigondolt teóriáknak.

Ilyen önkényes állítás, a Ligeti Pálé: *nem célravezető az, ha a magyar stílust tudatosan keresik.* Állításának ez azonban csak egyik része. Mert meg is okolja, hogy hát miért is nem *célravezető* a magyar stílus *tudatos* keresése: *amit tudatosan keresnek, az nem őszintén magyar, csak magyar póz lehet.* Bierbauernek ugyanez a véleménye, csak éppen ő nem a *póz* szót használja, hanem a *magyarkodás* külsőséges tüntető gesztusát hányja a magyar formanyelv szemére. Szerinte előbb a magyar építészet *alapjait* kell megszerezni, nem pedig követnünk néhány zseniális példát.

A művész tudatossága ilyenforma, kurtán-furcsán a veszélyes zónába való besorozásának természetesen következményei vannak, melyek sejttetik, vajjon hogyan képzelik a korszerű építészetnek a magyar viszonyok közé való betelepítését. Bierbauer Virgil is belátja, hogy a mai építészet ideáljai, formái idegenek a magyarság szellemi felfogásától. Az ő tévedése ott ered, ahol ő ez idegen formavilág magyarosodását pusztán a magyarországi egyszerű használatbavételtől várja. Az a felfogása, hogy majd megmagyarosodik ez a célszerűségi világ, ha cél- és korszerűek leszünk, magától is.

A magyar formanyelvet ez az állásfoglalás magára hagyja, a véletlenek játékának veti oda.

A művésznek nemcsak az a feladata, hogy a kor szellemét juttassa kifejezésre, hanem — sokkal inkább — az igazi művész ad tartalmat korának. A korszellemen — a magyar lélek szempontjából — kétféle erő uralkodik. Egyik oldalon állnak az egész koron uralkodó, a kor egész szellemi életét kényszerítőn átfogó törekvések. Ezekhez képest a másik oldalon azok az erők állanak, melyek a nemzeti lélek szempontjából mintegy az előző erőhatások reakcióerőinek számíthatnak és amelyek a faji jelleg tudatalattiságából életrekelő tudatossággal hatják át, munkálják keresztülkasul a koron uralkodó törekvéseket és alakítják át a különleges nemzeti célok számára megemészthető formára.

Nagy tévedés a művész lelkiállapotát egyedül csak a tudatalatti ösztönökkel magyarázni, főképp azzal a céllal, hogy a művészi alakítás lehetőségeiből kizárjuk a Lechner Ödönöknek szándékaikban tudatos nemzeti törekvését.

A művész ekszlázisa a tudatosság emelkedettségével azonos, mondja Konrad Fiedler. Lechner Ödönék ú. n. tudatosságának kifogásolása ezen dől meg. Mi az, ami egy művészeti korszakot jellemez? Semmiesetre sem a művészek tudatosságának minél kisebb mértéke, hanem egyesegyedül a termelt értékek művészeti gazdagsága. Ha pedig ebből a mindenekelőtt szükséges nézőpontból szemléljük a magyar formanyelv eddig megtestesült értékeit, úgy másképen fognak ezek festeni, mintsem hogy azokat egyszerűen csupán *kényszerűen vállalt és tüntető és külsőleges irányú magyarkodásnak* nevezhetnénk.

Az bizonyos, hogy Lechner Ödön a magyar formanyelv kialakítását kényszerűségből vállalta. Csakhogy ennek a kényszernek forrása a magyar társadalom képzeletvilágában rejtőzött. A formanyelvi-harc ugyanabból a mozgalomból táplálkozott, mint az irodalmi nyelvi-harc: abból az ellenállhatatlan erejű magyarosodási mozgalomból, mely a magyar lélekből szakadt fel a mult század elején és amely tombolva száguldott végig a magyar szellemi élet egész mivoltán. Szekfű Gyula néhány évvel ezelőtt megjelent monumentális művében[7] mutatta meg, hogyan tette az egységes nemzeti érzés a mult század elején a tudatos nyelvi-harcot az egész mult századi magyar szellemi élet klenódiumává. Csak éppen ma még sem Szekfű Gyula, és még sokan mások sem látják, hogy a magyar formanyelvi harc is típusos kiegészítő része és folytatása volt az irodalmi-nyelvi-harcnak.

A nyelvi-harc történeti erőt jelentett. A magyarságnak a maga egyéni életét-kifejezni-akarása lappangott mögötte. A nyelvi-harcban a magyarság ereje, államalkotó, államszervező önvédelmi ereje robbant felszínre, egész megrendíthetetlen méretében. Ezeket a történeti erőket nem az egyes ember, nem az egyén szüli. Az egyén csak ez erők szolgálatába áll. Szekfű Gyula szép fogalmazásában: *aki először felismer ily erőt és először formulázza és szervezi hosszú időre kihatható érvénnyel, az történelmi alak, a nagyok közül való.*

Feszl Frigyes és Lechner Ödön történelmi jelentő-

[7] Szekfű Gyula: Iratok a magyar államnyelv kialakulásának történetéhez 1926.

ségének felmérésénél éppen az a különleges nagy érdemük megy veszendőbe, hogy ők voltak azok, kik nemcsak felismerték ennek a magyarság lelki világából kialakult történeti erőnek rendkívüli jelentőségét, hanem egyéni művészetük kialakításának tudatos eszközévé is tették ezt az erőt. Kétségtelen — amit szintén nem szeretnek tudomásul venni —, hogy ennek a történelmi erőnek hatása mutatkozott meg abban is, hogy Feszl is, Lechner is a magyar nép faji hagyományainak dús tároló medencéjéhez, a népművészethez fordultak a nemzeti érzésnek formákban is való kifejezhetése céljából. Tudatos nemzeti érzésüket így, a népművészetből kiáradó szellemnek lelkükbe fogadása útján, mélyítették a Konrad Fiedler megkívánta emelkedett tudatosság fokozatáig.

Azt hiszem, példátlan az a megítélés, mely Lechner Ödön művészete jövő kihatásának lehetőségét azon az alapon tagadja, mert hát Lechner elindulása a magyar formanyelv meghódítására tudatos volt, és mert ezen a tudatos úton nem lehet a magyar formanyelvhez eljutnunk.

Goethe mondta Eckermannak: Minden nagy neveli a lelket, amint az tudatossá lesz bennünk.

A művészet tulajdonképen az érzés és a tudatosság kölcsönhatásából születik. A művészi alkotás a művésznek részben a tudat alatt, részben a tudat felett végbement kritikai tevékenysége. A kiváló Ady-kutató Földessy Gyula írja: minél értékesebb valamely művész, annál gazdagabb és elszétgyökerezettebb lelkének tudattalan világa, de a lélek mélyebb mélységeinek egy olyan intellektuális feilettség és raffináltság a megfelelője, ami magasan fölötte áll az átlagos tehetségű ember tudatosságának.

Mennyire és milyen természetes módon azonosak Földessy Gyula e megállapításai a Goethecével és a Konrád Fiedler klasszikus tömörségű mondásával: a művész ekstázisa a tudatosság emelkedettségével azonos.

Dóczy Jenő nagyon igazul fejtegette a minap:[8] *A nacionalizmus politikum, a fajiság ethnikum.* Bizonyos, hogy a nacionalizmus tudatos gondolat, a fajiság veleszületett sajátság. Az is bizonyos, hogy Lechner Ödönben nagy hatóerővel dolgozott a tudatos elem. Ámde ez az emelkedett tudatosság a művész alkotóerejének természetes és szükséges komponense. Tudatosságának ez a jelenléte semmiesetre sem engedheti meg sem a történész, sem az építész számára azt a kényelmes állásfoglalást: mert tudatosan akarta nemzetiségét építészeti formákba önteni, nem sikerülhetett célkitűzése: a népművészet termékeinek a nagy művészetbe való beolvasztása. Lechner Ödön, a népművészet szellemének lelke alkatelemévé tételével épp a tudatos akaratát igyekezett tudatalattivá, vagyis az emelkedett tudatosságig elmélyíteni. Mert bármennyire is ösztönös valami a fajiság, bármennyire is nem bujhat ki valaki a bőréből, mégis kétségtelen, hogy a nevelésnek igen nagy szerepe lehet a fajiság elmélyítésében, kialakításában. A faji vonás felszínrehozatalát a tudatos nevelés segítheti elő. Lechner Ödön is így, valósággal tudatosan nevelte magát ebben az irányban. Ezért kapcsolta képzeletét, művészeti tevékenységét a magyar népművészethez.

A mult évben rámutattam már a magyar népművészet és Lechner Ödön ténybeli kapcsolatára.[9]

Lehet, a történet tényeit tudomásul nem venni, lehet, ahisztórikus álláspontot vallani, sőt lehet, a történet tényeit — szembe is állítani az érzés sugallataival. Mindezt meg lehet tenni, de nem lehet történeti alapon, még kevésbbé úgy, hogy az érzés sugallataival kísértsük megrendíteni a történelem tényeit. Nagyon érdekes, hogy mindennek ellenére a nemzeti lélek formaalakítón működő akaratának ideálját Bierbauer Virgil is elismeri. Csak éppen ő egyszerre a problémaoldás végpontján akarja megkezdeni azt a fejlődést, amely nyilván csak évszázad mulva fog elérkezhetni a Bierbauer által megkezdendőnek vélt fokozathoz. Azt tűzi célul, hogy mindenekelőtt tanulmányozzuk „a magyar lélek felépítésének titkait és itt keressük a magyar térérzés jellegzetes vonásait".

Lechner Ödönnel szemben, kortársai, éppúgy mint az utána következett generációk azzal az érvvel harcoltak, hogy a magyar formanyelv ideálja halvaszületett, mert hát olyan valamit akar, ami sohasem létezett. Ez az ellenállás érthetővé teszi Lechnernek azt az elkeseredett kitörését, melyben így hagytak nyomot az ellenfelek érvelései:

> A leghihetetlenebb szkepszis buzdítja az uralmát féltő irányt és vezetőket, hogy ne engedjenek. Az aggodalom a rég használt formák elértéktelenedése miatt... egyesül a minden újításnak örökös ellenségével: a gondolkodási röstséggel. És ez a laikusnál tárt karokra lel, amikor — érdekeit megvédendő — azt kiáltja, hogy szecesszió, szecesszió! Ami új, az mind rossz, vad, durva, éretlen, idegenszerű, a régi pedig íme milyen szép, nyugodt, biztos és ismeretes! Tehát le az újjal le a magyar formanyelvvel, amely nem is létezik, nem is létezhetik — ne is próbáljon létezni!

Az ellentábor azzal intézte el a magyar formanyelv törekvését, hogy hát ez halva született, mert olyasmit akar, ami soha nem létezett. Meg is okolta, a történelem mezébe öltöztetett indokolással, ellenállását. Mondván: a magyarok nomád lovasok voltak, akik sátrakban, nem pedig magyar stílusú épületekben laktak.

Ma, hálistennek, kezdünk már túlesni e régi és még Lechner korából származó érvnek használatán. Nincs ugyan még csak néhány hónapja, hogy elhangzott az érv[10] a magyar formanyelv formáival és szellemével szemben:

> „Elfeledtük, hogy őseink, mikor lóháton, évszázados vándorlások után idejöttek s itt örökös vérben és vasban megmaradtak, a nyelvet igen könnyen átadhatták nemzedékről-nemzedékre. Hogy hozhatták el azonban építőformáinkat, ha voltak ugyan ilyenek?"

Nos hát valóban: amit Lechner Ödön megvalósítani akart, a magyar formanyelv, sohasem létezett. De költői képzelete elénk tárta ennek a sohasem létezőnek költői világát, nem különben, mint pl. Wagner Richárd zenei mitoszalkotó képzelete elénk tárta a német hőskornak a XIX. század raffinált zenekari effektusaiban tündöklőn deklamáló mitológiai alakjait.

A magyar formanyelv sohasem létezett. De az, amivel Bierbauer Virgil elindítani szeretné a magyar formanyelv megvalósításáért fáradó mozgalmat, a magyar térérzés ma még ugyancsak fantóm. Akik a magyar formanyelv kialakulásának útján előbb a magyar térérzést akarják megteremteni, úgy járnak el valahogyan, mint hogy ha valaki az arméniai ókeresztény építészet nagy Trdat mesterének működését Ani centrális templomalkotásánál azzal ítélte volna el, hogy Trdatnak előbb a Bramante Szt. Péter templomát kellett volna megépítene. A magyar térérzés egyelőre éppúgy negatívum, mint a magyar formanyelv is az, leszámítva a Lechner Ödönnek és körének zseniális kezdéséből született nagy értékeket. Bierbauer Virgil tehát akkor, amikor építészetünk legelső céljául vallja a magyar térérzés jellegzetes vonásainak keresését, szintén a magyar formanyelv elvi alapján áll. Mert amit ő magyar térérzésnek hív, az tulajdonképen Lechner Ödön magyar formanyelve. De az alapelvek ilyen látszatú összhangja ellenére is, Bierbauer Virgilt mégis nagy elvi távolságok választják el a lechneródöni magyar formanyelv gondolatvilágától. Azt vallja: magyarságunknak semmi köze a tudatossághoz,

[8] A Magyar Képzőművészeti Társulat évkönyve, 1928.
[9] *Vámos F.:* Népművészetünk és Lechner Ödön.
[10] *P. Gulyás J.:* A magyar építőművészet útja. Magyar Szemle, 1928. II. köt. 3. szám.

olyan értelemben, mintha magyar építészeink magyarságát csakis Lechner Ödön tudatos nemzeti törekvéseinek követelésétől lehetne függővé tenni, mert — szerinte — akiben a nemzeti lélek él, az magyarul, magyar szellemben is fog építeni. Az ő álláspontja inkább a türelem álláspontja. Fatalista módján azt vallja, hogy majd kialakul a magyar nemzeti építészet, bízzuk ezt csak az időre, a véletlenre. A tudatosság csak árthat a magyar építészetnek, amint — szerinte — Lechner Ödön esetében ártott is. Mint már említettem, a nemzeti lélek formaalakító akaratát Bierbauer Virgil is érzi. Csakhogy a módhoz, ahogy ezt a célt, a cél megvalósításának lehetőségét elképzeli, az ellenmondások egész sorozata fűződik. Ő tudvalevőleg Lechner törekvésében csupán magyarkodást hajlandó látni. De ezzel egyidejűen Bartókra és Kodályra hivatkozik, mint akiknek *zenei kutatómódszeréből* kell építészetünknek tanulnia. Ha valaki azonban Lechner Ödönt és Bartókot, meg Kodályt lényegében ilyen különböző nevezőn látja, az nyilvánvalóan sem Lechner értelmét, még kevésbbé Bartókét, vagy Kodályét nem érti. Lechner Ödönben nem látja a tudatossága mögött rejtőző architektonikus költőiség vágyakozását a formaalakítás magyarsága után. Nem látja Lechner Ödön művészlelkének lelke legmélyén lappangó vonásait, mert a tiszta látását megzavartatja azzal az előítélettel; Lechner csak felületdíszítő volt.

Nagyon igaza van annak az álláspontnak, amely Bartókról és Kodályról azt állítja, hogy ők a magyar dalt nem a műdalban keresték, hanem — az ősi paraszt dalban. De ez az álláspont megfeledkezik két alapvető dologról: arról, hogy miért is keresték hát Bartókék a magyar dalt? És ha már keresték, miben rejlett számukra, valamint a magyar kultúra számára annak a felismerésnek fontossága, hogy a keresett magyar dalt az ősi paraszt dalban meg is találták?

A kérdésre Bartók Béla saját szavaival válaszolok:[11] Hangsúlyoznom kell: a mi esetünkben nemcsak arról volt szó, hogy egyes melódiákat megszerezzünk s a maguk egészében vagy részleteiben műveinkbe beépítsük és hagyományos eljárással feldolgozzuk. Ez mesterember munka lett volna és nem vezetett volna új, egységes stílus megalkotásához. A mi dolgunk az volt, hogy *megérezzük* ennek a mindeddig ismeretlen zenének szellemét és ebből a szavakban nehezen kifejezhető szellemből kiindulva teremtsünk zenei stílust.

Aki ismeri Bartók művészetének fegfrissebb termékeit, a zongoraverseny démoni monumentálítását, vagy a korábbi *Csodálatos Mandarin* emberfeletti kifejezőerejét, az megérti Bartók e közlésének igazi értelmét. Aki ismeri Bartók művészetének fejlődésfokozatait és forrását, aki a tényeket csak oda gyüjti, ahová azok természetükből folyóan törekednek, az előtt az is nyilvánvaló, hogy Bartók Béla átható és közvetlen közeli rokona Lechner Ödönnek, valamint az is, hogy még erőszakkal sem lehet Bartók művészeti ténykedését bármily szempontból is Lechner Ödönnel szembeállítani. Hiszen Lechner szinte szóról szóra a Bartókéval azonos célért, azonos módon cselekedett. Ő azt mondta:

> A magyar formanyelv igenis megvan a magyar népnél, még pedig határozottan felismerhetően... Nekünk ezt a magyar népstílust meg kell tanulnunk, mint valamely nyelvet, mint ahogyan megtanultuk a görög népstílust. Ki kell találnunk szabályait, bele kell mélyednünk sajátos szellemébe, hogy majdan mint kultúremberek belevigyük *e formák szellemét* a mai kor monumentális építő feladataiba.[12]

[11] *Bartók Béla:* Magyar népzene és új magyar zene. Zenei Szemle. 1928. 56. o.

[12] *Lechner Ödön:* Magyar formanyelv nem volt, hanem lesz. Művészet. 1906. 1—16. o.

Lechner Ödön tehát a népművészet formaszellemét akarta tudatosan belevinni a nyugati formák világába. Az ő kedvenc szavaival élve, a nyugati formákat a népművészet formaszellemével akarta *keresztezni.*

Bartók működését — saját bevallása szerint is — az a tudatos művészeti cél hevítette a magyar népdal gyüjtésében, hogy általuk *megérezze annak a mindeddig ismeretlen zenének szellemét* és velük *teremtsen zenei stílust.*

Akkor tehát, amikor Bierbauer Virgil Bartókot és Kodályt idézi Lechner Ödön ellenében, hogy velük mintegy Lechner törekvésének téves voltát bizonyítsa, nem vette észre, hogy ezen az úton éppen Lechner és Bartók szoros kapcsolatába botlott bele.

De még egy ellenmondására kell felhívnom a figyelmet.

Lechner törekvését tudvalevően tudatosságáért kárhoztatják. De Bartók esetében nem ügyelnek Bartóknak is céltudatos tudatosságára. Holott Bartók zenei példája Lechner építészeti példájára vonatkozóan, ebben a tekintetben is ki kell hogy állja az összehasonlítás érvényét, a zene és építészet művészeti értelemben való szoros kapcsolatánál fogva.

III.

Eggyel tisztában kell lennünk.

A magyar formanyelv képzete társadalmi akarat révén vált a magyar kultúra ideáljává. Magyar társadalmi erők okozata volt az eszme, ilyen erők ösztönzése alapján indult fejlődésnek testtéválása is. És mint magyar akaraton épült fel, magyar eredményeket, magyar értékeket termelt. Magyar kultúrértékeket alakítottak ki Lechner Ödön és társai.

Ezek megdönthetetlen tények, melyeket lehet ugyan egyéni szempontok szerint mellőzni. De minden ilyen mellőzésen át fog törni építészetünk ez ágazatának döntő érvényre kerülése.

Természetszerű követelmény, hogy akkor, amikor a magyar építészet jövőjének alakulásáról ejtünk szót, a szigorúan tárgyi szempontok szerinti vizsgálathoz kell folyamodnunk. El kell vetnünk minden olyan szempontot, mely személyes vonzalmainkkal van bármilyen laza kapcsolatban. Hagynunk kell, hogy a dolgok maguk mondják el, ami bennük rejlik. A történésznek semmiképen sem szabad a tárgyi valóság és a kutatás közé, a valóság kifürkészhetését csak zavaró, személyes véleményét beledobnia.

Sajnos, a Lechnerről elhangzó vélemények éppen a dolgok tárgyi tényezőivel nem egyeznek. Nem egyezhetnek, mert hiszen ezek a személyes vonzalmakkal telített vélemények mindannyiszor messzire kerülik azt a történelmi valóságot, mely pedig — a magyar formanyelv eszméjének a magyar társadalommal való összefüggésétől eltekintve — Lechner művészetének belső lényegét, a magyar formanyelv magvát teszi: Lechner a népművészethez nyúlt, majd a népművészet révén az ázsiai képzőművészettel került közvetlen kapcsolatba. Ez a történeti valóság. És ezt a történeti valóságot hirdetik művei. De éppen ezt a tényt figyelmen kívül hagyják művészetének megítélői. Annál többször halljuk Lechner szemére hányni ú. n. tudatosságát, tulipános és galambos díszeit, ú. n. subamotívumait. Közben elkerülik azt a fontos eredményt, amelyről a mult évben számoltam be: Lechner a népművészet formaszellemét beléoltotta a nagy formákba. E tettének legáthatóbb vonásai a Postatakarékpénztár homlokzatán, a magyar képzőművészetnek e dicső kincsén tanulmányozhatjuk.[13]

Lechner művészete nem népies a szó hétköznapi értelmében. Nem is törekedett ő arra, hogy ilyenné legyen. De benne van az, ami a népből, a közösség egységes szelleméből az egyes emberbe átárad és ott új lényeggé válik, úgy, amint az egész nép egyetlen lényeg. A nép az ő műveiben talán nem is ismer magára.

[13] *Vámos Ferenc:* Népművészetünk és Lechner Ödön.

Mégis az, aki a népből, a népi közösség faji lényegéből szakadt ki, de aki a néptől nem szakadt el, ráismer bennük a maga és népének lényegére.

Lechner Ödön *a magyar lélek felépítésének* titkát a magyar formanyelvvel összekapcsolandó kapcsolattal akarta megoldani. De ő a magyar lélek felépítése titkainak megnyilvánulási helyéül a magyar népművészetből kiáradó szellemet érezte és fogadta el.

Sajnos, Bierbauer Virgil átugorja ezt a fontos kérdést és Schulek Frigyes és Pollák Mihály magyarságát szegezi szembe a Lechnerével. Magyarnak érzi az egri barokkot *bár nincsen rajta* — úgymond — *tulipán, avagy galamb.*

Pedig mennyire nincs immár semmi szükség e szembeállításra. Hiszen a Pollákok és Schulek Frigyesek mulhatatlan érdemeit semmiképen sem érintheti a Lechner Ödöné. Szépen világított rá, egy más esettel kapcsolatosan, ugyane kérdésre Petrovics Elek:[14]

> A művészetben az új értékek nem rontják le a régieket úgy, amint a technikai újítások világában, ahol a tökéletesebb új szerkezet idővel kiszorítja a régit. Kolumbusz vitorláshajóját lehetetlenné tette a gőzhajó s a faekéhez ma senkinek sincs kedve visszatérni, de a művészet régi értékei tovább élnek akkor is, ha újabbak születnek.

Kétségtelen, hogy a magyar építésztörténetnek még csak az alapjai vannak lerakva, továbbá az épület építéséhez szükséges állványok állítása folyik még. Kétségtelen, hogy ha akadnának olyanok, kik az állványokat az alapokkal tévesztenék össze és az alapok helyett az állványokra építenének, azoknak épülete össze fog dőlni. Kétségtelen, hogy van olyan irányzat, mely a magyar építészettörténet alapzataként, a fejlődés időrendjében haladván, mindjárt az időrendi folyamat elsejét, a magyar empire-kort tekinti, nyilván azzal a a megokolással, hogy ez a mult századi építészetünk kiindulópontja volt. Nincs az az ösztönös magyar sajátság, mellyel fel ne ruházná ez az irányzat a magyar klasszicizmust, nincs a magyar lélek legmélyén rejtőző olyan tudat alatti gondolat, melyet meg ne lelne ez az irányzat Pollák Mihály nagyvonalú formaművészetében. És mindezt egy csalhatatlannak hitt *érzés* alapján! Pollák Mihálynak kivételes érdemei az egész magyar kultúra történetében: kétségtelen tények, Pollák egyéni ízű művészete büszkesége a magyar kultúrának. Nyilvánvaló azonban, hogy félreérti és túlozza a magyar klasszicizmus jelentőségét az olyan állásfoglalás, mely amint közös nevezőre hozza Lechner Ödönt és Pollák Mihályt, Pollákban ösztönös magyar érzést állít, de Lechner Ödönben csupán külszínes, tüntető magyarkodást lát.

Íme a hibája, Bierbauer Virgil egész elgondolásának. Lechnert Pollák mellett valahogyan mellékes jelentőségű építésznek állítja be. Lechnerben, a magyar formanyelvben egyebet sem lát, mint tudatosságát, törekvése felszínességét, magyar érzésében csak tüntető különcséget, melyet össze sem lehet — szerinte legalább — hasonlítani a Pollák Mihályék *értékesebb, ösztönös magyarosságával,* mely itt áll előttünk, anélkül, hogy *tulipán* vagy *galamb* díszelegne rajta. Hogy pedig Bierbauer Virgil mindezeket a saját bevallása szerint is érzésére alapított kijelentéseit bizonyítsa, egy mende-mondára hivatkozik, mellyel Lechner Ödön művészi alakításmódjára, dolgozásmódjára akar bélyeget ütni: mintha Lechner az Iparművészeti Múzeum belső díszítése alkalmából *akként dekorálta magyarosan ezt az épületet, hogy egy müncheni szobafestő kezébe adta Huszka könyvét, aki azután a német reneszánsz-indák közé behelyettesitette a magyar subamotivumokat.*

Nem feladatom, itt bebizonyítani ez állításnak téves voltát, annál kevésbbé nem, mert ezt a témát majd a maga helyén nálam hozzáértőbb, Lechner dolgozásmódjában nálam tájékozottabb fogja széjjelbontani és állításait szétszórni. Itt csak annyit legyen szabad idevonatkozóan megjegyeznem, hogy aki ismeri a Földtani Intézet belső tereit, fali díszítéseit (az Iparművészeti Múzeuméra nem hivatkozhatom, mert a Mester leányának, Szmrecsányi Ödönné úrnőnek elbeszélése szerint, ennek belső díszítéseit már jóvá nem tehető hibaként átfestették), már pedig felteszem, hogy Bierbauer Virgil ismeri, mert ha a Lechner Ödöni művészet értékeléséhez hozzászól, kell hogy ismerje, az előtt azonnal tisztában áll a tény, hogy Lechner Ödön építő alkotásmódja tökéletesen ellenmond az iménti állításnak. Lechner nem tűrt beleszólást tervezői tevékenységébe, sokkal csekélyebb jelentőségű kérdések megoldásában sem. Mindvégig teljes mértékben ő tartotta kezében művei tervezésének művészi intézését.

Lechner, egyéniségének ekstázisában a tömegeknek, a közösségnek lelkivilágába igyekezett beléoldódni. Ezért forrasztotta egybe lelkét a népművészet lelkével, amely előtt ő mint a faji értékeknek gyüjtőmedencéje előtt hódolt.

Egyéniségének titokzatos eredésű ösztöne, valamint öntudata, a népművészet mögött a magyarság zsenialitásának kimeríthetetlen értékhalmazát érezte. Ő éppen úgy vélekedett erről, mint Bartók Béla, aki azt vallja: *a parasztzene öntudatlanul működő természeti erő átalakitó munkájának eredménye. Minden tanulságtól ment embertömeg ösztönszerü alkotása.*[15]

Lechner is azt tartotta, hogy a népművészet: természeti erő. Ő ezt az erőt, mint mesebeli ifjító forrást, zúdította magára, hogy benne a magyar faj géniuszával egyesülhessen.

Ez a vágya azonban nem az ő vágya volt, hanem az egész XIX. század magyar lelkiségének tudatalatti és tudatfeletti törekvésével, intuitív ösztönével volt azonos. Lechner a magyar társadalom ez egységes érzésvilágából táplálkozott. Sajnos, éppen Lechnernek a népművészettel való kapcsolatának ténye megy a mai róla táplált felfogásokban veszendőbe. Elfordulnak művészetétől, törekvéseitől és a műveiből kiáradó ösztönző energiáktól. Egyre csak azt a választ kapjuk mindenre, hogy tudatosan nem lehet a magyar formanyelv ügyét előrevinni.

Ezek azok a tényközülmények, melyek arra mutatnak, hogy építészeti kultúra, egységes és tudatos építészeti közszellem, különleges hazai ideálok hiányában a magyar építészet és a mai új építészet viszonyából csakis manirizmus, sematizálás, az idegen formák megmerevedése fog következhetni.

IV.

A magyar építészetnek azonban más a célja, minthogy engedelmesen és ellenállás nélkül vegye át a germán Sachmässigkeit, a Zweckbau hűvös és exakt készítményeit. A vita során erről több ízben szó is került, különösen *Hoepfner* Guidó felszólalása révén. Hoepfner Guidónak mindenképen nagyon igaza volt, amikor kijelentette, hogy építészetünk felett egészen más erők, más érzések, más hagyományok uralkodnak, kell hogy uralkodjanak, mint hogy most egyszerűen és könnyelműen a tőle idegen formafelfogás szolgalelkű utánzója lehetne.

De bármennyire is tisztázták és azonosították a tekintetben felfogásaikat Bierbauer Virgil és Hoepfner Guidó, mégis — úgy hiszem — egyező felfogásuk egyaránt csupán negativumra szorítkozott. Arra még pedig, hogy mindketten megállapították, hogy mit *nem* tehet építészetünk, hogy t. i. nem utánozhatjuk, nem másolhatjuk az új építészetnek sem formai, sem elvi, sem eszmei felfogását.

Az alkotó elme szempontjából azonban nem állapodhatunk meg ilyen csupán félkész termékek készítésénél. Hanem a végcélt kell kifürkésznünk és megállapítanunk, ahová a magyar építészet törekszik.

Ebben a tekintetben, azt hiszem, nincs véleménykü-

[14] *Petrovics Elek:* Jelentés a Greguss-jutalomról. Budapesti Szemle, 1927.

[15] *Bartók Béla:* A magyar népdal. Budapest. 1924. VII. o.

lönbség közöttünk. Mindnyájunk közös nézete, közös hitvallása, hogy *a magyar építészetnek — függetlenül a külföldi áramlatok változásaitól — a magyar formanyelv tudatos kialakítása egyetlen feladata és egyetlen végcélja.* Arra vonatkozóan pedig, vajjon mit nevezhetünk magyar formanyelvnek, kétségtelen, hogy e kategóriához tartozás feltételéül nem fogadhatjuk el csupán valamely európai áramlatnak magyarországi példáit, ha mindjárt a helyi környezet munkáló hatásai mutatkoznak is rajtuk. A magyar formanyelv kincsállományához csakis azok a művek tartozhatnak, amelyek a magyarság vágyainak formakifejezései.

Bizonyosan való az, hogy e cél felé való menetelése közepette nem szabad elzárkóznunk az idegen kultúrák eredményeitől. Ám — és ezt fontos hozzátennünk — csak addig, amíg azokat a tudatos magyar célok keretébe beilleszthetjük.

Nagy kár, hogy Bierbauer Virgil előadásában és az ezt követő vitában ez a legfontosabb szempont háttérbe szorult a többi mögött.

Annál nagyobb kár ez, mert a magyar formanyelv kialakítása *ma*, a magyarság végzetes katasztrófájában, egyaránt művészeti és politikai feladat. Ennek érezte már Lechner Ödön is. Az ő művészeti akaratát nem csupán művészeti érzés, nem is csupán a művész okfejtése ösztökélte küzdelmei végigharcolásához, hanem az egész mult század magyar társadalmának a magyar egyéniség kifejlesztésére irányuló állhatatos törekvése. Mert az a társadalom nemzeti ellenállásnak szervezte a magyarság egész valóját, az idegen kultúrák elnemzetietlenítő tevékenységével szemben. Toldy Ferenc fogalmazta talán meg legszebben kultúránknak e sajátságos helyzetét, amikor azt vallotta, hogy a nyugatról fenyegető kultúráradattal szemben — nemzeti energiáink fenntarthatása szempontjából — csakis úgy védekezhetünk, hogy legelőbb a világnak a kis népekre nézve legfenyegetőbb nagyhatalmát, az *európai műveltséget kell meghódítanunk, de nem ám l'art pour l'art az európai műveltségért, hanem hogy olvasztó hatása ellen védekezhessünk, hogy szembefordulhassunk vele: különleges nemzeti sajátságainkért, keletiségünk megtarthatásáért.*

Hajszálig ez volt Lechner Ödön programmja. Ő tudatosan a népművészetet vonta e célja megvalósításának szolgálatába.

És mennyire időszerűek és mennyire ráillenek a zseniális Toldy intelmei Bierbauer Virgilnek az idegen építészeti törekvések Magyarországba való betelepítését célzó törekvésére is.

Itt tartom szükségesnek annak megemlítését, mert a tárgyi igazságnak tartozom ezzel, hogy az eddig előadott ellenvetéseim csupán az éremnek egyik oldalát teszik ki, mert magam is egyoldalúságba esnék, ha csak Bierbauer Virgil előadásának ezeket az egyoldalúságait venném tekintetbe, ha törekvéseit csupán ezzel az egyoldalúsággal mérném.

Mint történész Lechner Ödön álláspontját vallom, aki már egyszer a modern európai törekvéseket a magyar szellem szilajságával igyekezett, tudatosan, párosítani.

Akkor, amikor a Lechner Ödön világnézetének feleleventésével éppen azt szeretném elérni, hogy ma, amikor egy újabb modern európai mozgalom kopogtat újból ajtóinkon, ugyanekkor a mai modern érzésű fiatal építészeink előtt feltárjam azokat a tévedéseket, melyek lelkükben a lechnerödöni világnézettel szemben kialakultak és már-már meggyökeresedni látszanak. Ezt — úgy érzem — annál is inkább meg kell tennem, mert — amint mindjárt rá fogok mutatni — fiatal építészeink Lechner Ödön törekvéseivel szembeszegülni látszó állásfoglalásának tökéletesen ellenmond a velük egykorú magyar fiatalság egy rétegének sajátságos módon a régi magyar problémára — egyben a Lechner Ödönére is — ráébredő magyar világfelfogása.

Tagadhatatlan, hogy Bierbauer Virgilnek ez az igyekezete, mellyel a mai magyar építészet poshadt levegőjét a külföldi modern áramlatok magaslati levegőjével akarja felfrissíteni, nagyjelentőségű vállalkozás. Kétségtelen, hogy e jelentőség mellett eltörpül az az aggodalom is, mellyel Sándy Gyula és Hoepfner Guidó az egyoldalúságtól óvták Bierbauer Virgilt és társait. Nézetem szerint, éppen a velük szembeforduló ellenállás legyőzéséhez szükséges az ő nekigyürkőző lendületük, valamint az ehhez a lendülethez elkerülhetetlenül hozzánőtt egyoldalúságuk. Egyoldalúságuk egyelőre legfeljebb csak egyének egyoldalúsága *és csakis akkor kelthetne jogos aggodalmat, ha ugyanakkor, amikor a külföldi modern építészet elveit akarjuk a magyar építészet vérébe betelepíteni, egyidejüen nem gondoskodunk arról is, hogy egyszersmind felszabadítsuk azokat az erőket is, amelyek a magyar építészet gondolatvilágán az 1900—1914. évek között, a szecesszió egyoldalúságainak tengerében is, úrrá lettek.*

Ezért, ha Bierbauer Virgil és társai figyelmen kívül is hagyták azt a fontos körülményt, hogy *a magyar építészetnek e felejthetetlen, nagy értékben túláradó gazdagságú, színekben, eszmékben, valamint architektonikus formáiban kitüző korának minden nagysága éppen abban a sajátosságában volt elrejtve, hogy egyszerre volt modern, korszerű és magyar,* magyar az ideáljaiban, eszközeiben, céltudatosságában, gerincességében, magyar a nemzeti rajongásában *és főkép és mindenekelőtt magyar — a tudatosan öncélú céljaiban* — mondom, ha ők mindezt figyelmen kívül is hagyják, *ugyanakkor egy másik csoport munkásságára* — sőt, ha kell, egyodalú munkásságára — *van szükség, a modern magyar építészeti mozgalom magyarságáért, nemzetiségéért.*

V.

Minden kornak van Istene, vallotta Berzsenyi, *téma nélkül nincs művészet,* vallotta Lechner Ödön.

Sajnos, mai építészetünknek éppen ideáljai nincsenek. Volt ideáljait elcsépelte a háború förgetege, mai építészetünk pedig a süllyedés, és hanyatlás olyan fokára került, amelyen tán még soha sem volt. Építészeink eltékozolták a háború előtti építészetünk célkitűzéseit, szétszórták ideáljait. Építészetünk volt ideáljainak mai építészetünkben nincs nyomuk. Fiatal építészeink ott követik el a hibát, hogy ezzel a nyilvánvalóan csak krónikus tünettel, mint véglegesen megállapodott, akut, de szerintük csak építészetünk egészségét mutató végleges tünettel számolván, nyugodt lélekkel egészen új ideálok felé igyekeznek terelni mai építészetünket. Ezeket az új ideálokat ők ugyanabban a lombikban főzik, amelyben a hollandusok a magukét főzték.

Ez ennek a törekvésnek legnagyobb tévedése.

Egész kultúránknak sajátságos tünete, hogy művelői nem a láncot tekintik, amelyre az egyszer megtalált eszmék leválhatatlanul kapcsolódnak, nem erre a láncra fűzik a mindenkori korszellemet, hanem egymást követő korszakainak gondolatköreit egymástól légmentesen elzárni törekszenek, hogy a nemzeti ideáloknak számukra csak nyűgöt jelentő célkitűzése nélkül, szabadon követhessék az idegen kultúrák ideáljait. Ez a szellem az, mely Lechner Ödön magyar képzeletvilágát, munkásságának eredményeit mint valami káros holmit igyekszik belepréselni egy előre elkészített burokba. Hogy ilyen módon minél alaposabban elzárkózhassanak *„esztétikai fikcióitól"*. Sőt még zsenijének legmagyarabb és kultúránk szempontjából korszakos eredményét — népművészetünk szellemének a monumentális architektura számára való hasznosításának gondolatát is, — száműzni igyekeznek jövő építészetünkből. Lechner Ödön célkitűzésének érvényesülésével szembeszögeznek egy állítólagos cezúrát, melyet szerintük a háború teremtett volna mult és jövő építészetünk közé.

A háború által megnyomorított kultúránk most ébredezik ájultságából. De hol észlelhető csak parányi jele is annak, mintha háború előtti és utáni irodalmunkat, zenénket, képzőművészetünket szakadék választaná

ketté? Miben különbözik a mai Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Kodály Zoltán, Bartók Béla, Bibó Lajos, Rudnay Gyula egységes képzeletvilága a Lechner Ödönétől, az Adyétól, avagy akár a Petőfiétől? Kinek juthat *ma* eszébe olyan gondolat, hogy a magyar zenét más úton vigye tovább, mint amelyet Bartók és Kodály számára kijelöltek? csupán azért, mert az európai zene már-már a jazz felé kacsint? Kinek juthat ma eszébe, hogy a magyar parasztot frakkba öltöztesse, a szalonokba hurcolja és charlestonnal táncoltassa, csupán azért, mert ez az *európai szellemnek* talán inkább megfelel és mert Hamletet ez az *európai szellem* már frakkban szavaltatja? Miért lennének hát éppen mai építészetünk céljai mások, mint a Lechner Ödönéi voltak? Miért kellene a magyar építészet céljának megvalósításáért újból visszamennünk egyrészt a Pollák Mihályok, Fellner Jákobok, Hillebrandtok világába, másrészt pedig a modern hollandusokhoz, amikor itt állanak előttünk Lechner Ödönnek és körének a Bartókéval egyenértékű, úttörő eredményei. És végül, miért kellene, amikor ez fizikai értelemben is lehetetlen, a nemzeti építészet vagyontárgyainak további gyüjtését a Lechner Ödöntől öröklött hagyatéknak akár szétszórásával, akár megkerülésével újból előlről elkezdenünk? Pedig erről van szó azok gondolkozásában, akik az új építészet elveiért és formáiért lelkesednek. Az új építészet ösztönzésére megismétlik mindazokat a szempontokat, amelyeket már Lechner Ödönék kora szétboncolt, de anélkül, hogy egyszersmind Lechner Ödönnek és társaságának nagy magyar eredményeit is tekintetbe vennék.

Ma mindenek fölé helyezik a célszerűség és tipizálás elvét. Mintha az építészetnek semmi más célja sem lenne, minthogy emberek, vagy intézetek szállása számára szolgáló lakótereket létesítsen.

A művészi tömegáruért, jobban mondva a tömegáru *művészi* termeléséért lelkesednek. De közben megfeledkeznek a legigazibb, legtisztább, legösztönösebb tömegművészetről — a népművészetről.

Elfelejtik, hogy a szellemvilág értékei nem születnek és soha nem is születhetnek a puszta dologi megkötöttségből, hanem csakis a cél, a tárgy, az alakítás, a forma, tartalom és a korlátlan személyi szabadság kereszteződéséből.

Egy dolog bizonyos — ha a művészet a művészet igazságát a valóságban keresi, megszűnik művészet lenni, hanem maga lesz a valóság.

Ha az építészet magát, vágyait a valóság követelésein át elégíti ki, ha ideáljait a gazdasági szempontokba temeti, bizonyos, hogy az építési költségeket sikerül a minimumra redukálni, az is bizonyos, hogy így építhet ugyan olcsó lakótereket, de az is kétségtelen, hogy a kapitalisztikus követelményeknek e pontos, szolgálatkész teljesítésébe, alázatos kiszolgálásába belehal az építőművészet.

VI.

Mint már említettem, a szóbanforgó vitában résztvettek ezzel a kijelentéssel okolták meg Lechner Ödön elveinek törekvéseinek és művészetének időszerűtlenségét: *Lechner ornamentikus építése nem felel meg a mai kor tendenciájának.*

Nem szólva arról a tévedésről, amelynek téves voltát fentebb is, más alkalmakkor is[16] bebizonyítottam, vajjon lehet-e és szabad-e Lechner művészetének jellemzését ebbe az állításba felöltöztetni: *ornamentikus építés*, be fogom bizonyítani, hogy igenis milyen mélyen az építészet architektonikus forrásáig gyökerezett volt Lechner egész eljárása, milyen bölcs és az építészet velejéig mélyült értelmű volt ennek a csökönyösen csak mézeskalácsos stíluson fáradozó, subamotívumokat a homlokzatra rajzoló építészként csúfolt nagy mesternek munkássága.

1906-ban, amikor művészeti hitvallását a vele egykorú generáció részéről éppúgy, mint — fájdalom — a mai fiatal építésznemzedék részéről, ellenzések vihara igyekezett megtépázni, Lechner rendíthetetlen hittel ezt hirdette:

> Ha valaha, úgy éppen mostanság kedvező az alkalom, hogy a magyar formanyelv megkeresésére komolyan törekedjünk: a technika szédületes fejlődése, bámulatos vívmányai, a cement- és vaskonstrukciók előtérbe való nyomulása, természetszerűen forrongást idéztek elő az építészetben. Az új szerkezetek lehetősége új formákat fejleszt, így ebben az evolucióban idő és alkalom kínálkozik, hogy nemzeti egyéniségünket belevigyük az új formanyelv megalkotásába, s elsősorban az építészetbe, ebbe a művészetbe, amelybe ezideig mindent a másokéból adtunk, de a magunkéból semmit.[17]
>
> A nemzetközi világverseny a nemzeti munka fokozását, a nemzeti egyéniség kidomborítását teszik szükségessé, s ha belátás, művészet és művészet utáni vágy nem ösztökélték az országot nemzeti művészetének fejlesztésére, az önfentartási ösztön fogja arra rákényszeríteni.[18]

Ime, nem fatális-e annak a kijelentésnek tévedése, amely erről a mesterről azt állítja, hogy időszerűtlen. Lechner az építészet forrongó kereséseit, törekvéseit és nyomukban: a régi formavilág tökéletességében való hit megrendülését erőnek érezte, amelyeket azonban szintén a magyar formanyelvi harcok javára akart hasznosítani. A modern építészet formátlanító tendenciáját is a magyar formanyelv erőtényezővé akarta tenni. Úgy érezte, hogy a külföldi áramlatokban is sok olyan kapaszkodó felület van, melyek segélyével megkönnyítheti az új magyar formák világának a régi helyébe való állítását.

Nagyjelentőségű tények ezek. Jelentőségük a mi korunk idegen mozgalmaira is érvényes. A lechneri világnézet és a népművészet közti vonzalomnak időszerűségére nem kevésbbé. Hiszen a népművészet, gyökerében sallangmentes, egyszerű, határozott, szófukar művészet, szófukar, mint maga a nép.

Az eddigiek során arra törekedtem, hogy a magyar formanyelv máig is tartó időszerűségét bizonyítsam, de még pusztán a magyar formanyelv eddigi kialakult értékei alapján.

VII.

Felhívom a figyelmet egy olyan körülményre, mely a magyar formanyelv jövőjének biztató perspektíváját tárja elénk, ha egyelőre nem is fiatal építészeink munkássága alapján, hanem — ismét úgy, mint Feszl Frigyes, vagy Lechner Ödön korában — a magyar társadalom egy folyton bővülő rétegének vágyai nyomán.

Akik azt hirdetik, hogy a tudatos magyarosodás akarata, a népművészet szellemébe és ennek révén az ázsiai művészet formavilágába való bekapcsolódás ma időszerűtlen, mert ez nem felel meg a mai kor tendenciájának, nem ismerik a mai magyar fiatalság egyik folyton bővülő rétegének ideálját. A Bartha Miklós Társaságban, az Előőrs, az egyelőre megszűnt Híd, sőt a Nyugat körül is csoportosuló ifjú magyarokról van szó, kik mindnyájan a Petőfi, Feszl, Arany, Izsó, Munkácsy, Thán, Ady, Lechner Ödön, Bartók, Kodály, hagyománnyá emelkedett magyar gondolatkörében élnek. Látható vezérük ma Bartók, Kodály és Szabó Dezső.

Munkásságuk jelentőségéről Szekfü Gyula lapja, a Magyar Szemle is megemlékezett. A Magyar Szemle e kérdésben semmiképen sem elfogult véleménye ez volt:

> Az előadások egyre nagyobb és nagyobb érdeklődő tömeget vonzottak, az agráriustól a szocialistáig, a merev konzervatívtól a lobbanó ifjúság minden árnyalata képviselve volt, talán bizonyságául annak, hogy a parasztproblémát nemcsak az ifjúság ismerte

[16] *Vámos F.:* Népművészetünk és Lechner Ödön.

[17] *Lechner Ö:* Magyar formanyelv nem volt hanem lesz. 1906.

[18] *Lechner Ö.:* Önéletrajzi vázlat. 1911.

fel, hanem az valóban a köztudatban él, csak nem volt, aki eddig felkarolta volna.[19]

És vajjon miről volt szó ezeken az előadásokon? Az ifjúság egyik harcosa: dr. Fábián Dániel érvelése ez volt:

> Nálunk két kultúra van: egy városi germán-latin, melynek hordozója a városi népesség (nagyiparos, kereskedő, polgár, proletár). Ez jórészt idegen, vagy lelkileg idegenné lett elemek kultúrája. A másik kultúra a parasztság kultúrája, a turáni-szláv eurázsiai kultúra, kifejezésformái a táncban, népdalban, balladákban, mesékben, néphitekben, zenében, faragásokban, szőttesekben, építészetben, bútorzatban tűnnek elénk.
>
> Magyarország — úgymond — ennek a két kultúrának összeütköző pontja. Ázsia határa nem az Ural, hanem a Duna.
>
> Felfogása szerint:
>
> Az ezeréves kultúrának minden intézményes alkotása a nyugati latin-germán kultúra érdekében történt s pusztította a magyar paraszt által hordozott különleges eurázsiai kultúrát.

Hallgassuk csak most még, mit mondanak ugyanerről a témáról a mozgalom szellemi vezérjei: közöttük a legrobosztusabb harcos, Szabó Dezső, az egésznek spiritusz rektora: *A magyar kultúrának, mint az egész magyar életnek alapja: a magyar falu.* Meg kell alakítani *a magyar nyelv és magyar kultúra egyetemes szervezetét.*

> E kultúrszervezet legfőbb feladatai lesznek: Az alkotó magyar nép-pszihé minden termékét a magyar lelkinevelés formáló és irányító elemeivé tenni. A magyar népdalt, zenét, táncot, népköltészetet, népies képzőművészeteket újra a magyar szellemi termés fakadó forrásaivá tenni. Ez nemcsak ősi szép arcára fogja tisztítani a magyar falut, a magyar kultúrát, de hatalmas új gazdasági forrása lesz a magyar falunak és a magyar művészetnek.[20]

Dr. Fábián Dániel meg így érvel: *a paraszt középosztálynak nem az asszimiláció, hanem a paraszt lélek egy magasabbrendü öntudatos kiélése lehet a feladata.* Rudnay Gyula kívánja: *a magyar művészet fejlődésének útja s a magyar lelkiség, egyet kell, hogy jelentsenek. A köznép, a parasztság, a magyarság egészéből egyedül őrizte meg azt a szikrát, amelyből, ha van miből táplálni, felgyúlhat a nemzeti művészet tüze,* vallja Kodály Zoltán. Szabó Dezső szerint:[21]

> *Egész kultúránk alapja a magyar paraszt, a magyar parasztban, a magyar népben van az ősi pszihé minden értéke, minden alkotó ereje. Egy percre sem szabad felednünk: mi abban tudunk nagyok lenni, az elpusztithatatlan erőnk, amit keletről, Ázsiából hoztunk. Európa csak a trágya lehet, az őstalaj: Ázsia.*

Széchenyi István ugyanezt a hitet vallotta: *A magyar népnek nincs csekélyebb hivatása, mint képviselni — Európában egyedüli heterogén sarjadék — Ázsia bölcsőjében rejtező, eddigelé sehol ki nem fejlett, sehol érettségre nem virult sajátságait.*[22] Széchenyi e híres szavai igazolódtak s lettek valósággá Ady, Lechner Ödön, Bartók, Kodály művészeti munkásságával.

De e látnoki szavak újabb igazolást készülnek most nyerni az új magyar ifjúság tudatos akaratában. Széchenyi szavai, Lechner Ödön művésztette most egy új magyar nemzedék programmjává készül válni. Lechner Ödön igazsága fényesen megmutatkozik ennek az új nemzedéknek programmján. Szabó Dezső a magyarok ázsiai rokonnépeinek sajátságait, kultúrájuk, irodalmuk, művészetük vizsgálatát, valamint e rokonnépek minél több szellemi kincsének a magyarság mai hazájába, műveltségébe való áttelepítését kívánja, hajszálnyira úgy, amint már Lechner Ödön tette.

Mindezzel az idézett hivatkozással azt kívánom bizonyítani, hogy az a társadalmi érzésjelleg, mely a magyar társadalmat a mult században áthatotta és amely érzelemenergia irányította Lechner Ödön gondolkozását is, újjáéledni készül. Forr, kavarog újból a magyar lélekben.

És ha egyesek jónak látják kijelenteni, mintha *Lechner Ödön ornamentikus építése nem felel meg a mai kor tendenciájának,* akkor a kapitalista építészet akaratán kívül, és ezzel legalább is hasonló értékeléssel kellett volna, és kell is, ezeket a magyar társadalomban mind erőteljesebben mutatkozó *tendenciákat* is tanulmányozniok.

A magyar építészetnek nem lehet más célja, mint a magyar kultúrának. Nemzetiségünknek a művészet eszközeivel való kifejezése ez a cél és minden egyéb csak eszköz. Zsilinszky Endre írta a minap e kérdésről:

> Minden másban lehetünk rugalmasok, stratégiát és taktikát, módszereket és eszközöket könnyedén csereberélők, csak ebben az alapvető célkitűzésben kell hajthatatlanoknak, hegyoromszerűen mozdíthatatlanoknak, zsidósan mereveknek, és ortodoxoknak, középkoriasan dogmatikusoknak, katholikusan abszolútaknak, hellénesen élesvonalúaknak, franciásan kimérteknek és matematikusaknak lennünk: nincs számunkra cél a magyarságon kívül!

Ebben a felfogásban megmutatkozik a hibás elgondolása ennek az állásfoglalásnak: mire is való a nemzetiről annyit beszélni? Hát ki nem nemzeti?

A kulturális fejlődés széteséséhez vezet az egységes és tudatos felfogás hiánya. A nemzeti építészet születését hiába várjuk a dolgokról való ilyen egységes és tudatos állásfoglalás híján. Nem várhatjuk a semmiből, a véletlenektől a magyar formanyelv kialakulását. Mindenekelőtt a célt kell leszögeznünk, a céllal kell tisztában lennünk, ahová jutni akarunk. Csak ha a célt ismerjük, juthatunk is el hozzá. A fejlődéshez vezéreszmék kellenek, melyeket, hogy a fejlődést irányíthassuk, követnünk kell.

Építészetünknek nemcsak az idegen áramlatokkal, hanem elsősorban és mindenekelőtt a magyar kultúra szellemével kell összhangba és kapcsolatba kerülnie. Kétségtelen, hogy építészetünkben ezt a kapcsolatot és összhangot idáig csak Lechner Ödönnek és korának művészeti tevékenysége jelentette.

A magyar építészet, valamint általában a magyar művészet e céljában, az építőművészet általános világa szempontjából is, óriási helyzeti energiák rejtőznek. Mint tudjuk, Lechner Ödön művészetének lényege nem az ornamentálás iránti egyoldalú előszeretetben, hanem a formaalakításnak a népi pszihé mélyéig elgyökerezett tradicionális módjában keresendő. Ezen a ponton ágaztatta ő művészetének gyökereit Ázsiáig. A magyar népművészet ázsiai kapcsolata révén. A lechneri művészet ellenzői szeretnek ennek a művészeti lényegnek mai elszigeteltségére hivatkozni. De itt, e pontnál ők, akik a Nyugat szellemi mozgalmait figyelik ugyan, de csak egyoldalúan, akik csakis a Nyugat mai és kizáróan a háború okozta gazdasági romlással összefüggő építészetének térhódítását látják, figyelmen kívül hagyják a Nyugaton hallatlan erővel térhódító ázsiaiság mozgalmát. Nem veszik tekintetbe, hogy az ázsiai kultúráknak, az ázsiai képzőművészeteknek milyen nagyerejű kultusza van Nyugaton kifejlődőben. Nem ismerik a művészet történetének egész valójában végbemenő átértékelődési mozgalmat. Nem látják, hogy az ázsiai gondolattól valósággal dübörög a modern művészettörténet. Pedig a művészettörténet-kutatás irányának ez az irányváltozása már-már a művészeti életben is kezdi hatását éreztetni. A bécsi Verein der Freunde asiatischer Kunst und Kultur-tól kezdve a párizsi L'association française des Amis de l'Orient-on keresztül az angol hasonló társaságok serege töri az utat Ázsia

[19] Magyar Szemle. 1928. dec. számában.
[20] A Híd Ady-emlékfüzete: Ifjú szívekben élek.
[21] Magyar Hirlap, 1927. szept. 18. sz.
[22] *Széchenyi István:* A kelet népe. 1841.

kultúrája felé. Az egész világ könyv- és folyóiratára-data hangos az ázsiai eszme térhódításától.

Amilyen csodálatos, oly természetes, hogy minálunk bár nincs társaság, mely apriori Ázsia kultúrájának szeretetében gyűlt volna egybe, mégis van egyesületünk, pl. a Bartha Miklós-Társaság, amelynek tagjai, bár a magyarság, a magyar kultúra sorsa irányításának vágya hozta együvé őket, arcukat mégis — a magyarság lelki tulajdonságain keresztül — Ázsia felé fordítják.[23]

Íme: A magyar lelkiségnek ösztönös vágya így találkozik és egyesül az európai kultúra ázsiaiságot szomjazó vágyával.

Európa kultúrájának ez Ázsia felé forduló fejlődésfokozata szempontjából rejtőznek óriási helyzeti energiák a magyar formanyelv jövőjében.

Ebben az elgondolásban a magyar formanyelv a maga eredeti és mai elszigeteltsége helyett európai jelentőséget és egyben ma még megmosolygott eszejárásának elvitathatatlan igazolását fogja elnyerni. Hogy pedig Lechner Ödönnek ez az európai jelentősége és Európa művészettörténeti értékelése által leendő igazolása — függetlenül hazai elfogult bíráitól — nem ábránd, ennek bizonyítékaként Bartók Béla és Kodály Zoltán esetére hivatkozom, akik — a magyar népdal szellemét a monumentális formák keretébe emelvén — egy az európai zenének egész különleges, elszigetelt és immár mégis internacionális jelentőségűvé emelkedett zenei formanyelvét alakították ki. És hivatkozom Bartók orosz zseni-elődjére: Mussorgskij példájára, aki az orosz népdal szellemében rejtőző dús lehetőségekből — ösztönzésekből alkotta a Boris Godunow-ot, az európai zeneművészetnek, ezt a jelentőségében óriásivá nőtt remekét. És tudvalévő, hogyan áramlott szét a modern mai zene lelkébe, a francia Debussy-n át, a Mussorgskijban rejlő eszmegazdagság egész Európa számára.

*

A helyes és okos magyar építészetpolitika csakis a külföldi áramlatok szellemének a hazai hagyományok szellemén való tudatos átszűréséből adódhatik. De hagyománynak kell elismerni népművészetünket éppúgy, mint Lechner Ödön művészetét, valamint az erdélyi faépítészetet és a felvidéki reneszánszot it.

Azokkal az aggodalmaskodókkal szemben pedig, akik a magyar forma-nyelv kialakításának *tudatosságát*, mint művészeti lehetetlenséget kárhoztatják, szembeszögezem az ő, a külföldi áramlatok fölszippantására irányuló tudatosságukat.

Nem igyekszik igazán a magyar építészet felvirágoztatására az, aki a művészi szabadságot áhítja ugyan, de csakis olyan határok között, hogy csupán a külföldinek szabad behozatalára gondol, de már eleve indexre helyezi Lechner Ödönnek a népművészethez építészeti szándékkal közeledő akaratát.

Lechner Ödön eszméje, törekvésének rugója: a magyar formanyelv, soha időszerűbb nem volt, mint manapság, a magyarság, a magyar politika, az egész magyar kultúra sorsdöntő korában.

Lechner neve, míg élt, harci név volt. Törekvése és művészete a jövő magyar kultúra elkövetkező harcainak is erős fegyvere lesz.

A mai építésznemzedéknek, a mai magyar építészetnek, valamint az egész magyar társadalomnak kötelessége, hogy megőrizze e fegyver csorbíttatlanságát s őrizze rendkívüli magyar értékeit.

SZEMLE

Nemzetközi kongresszus az új építőművészet előkészítésére. *Hivatalos határozat:*

Az alulírott építészek megállapítják, hogy az építés alapvető elvi kérdéseiben egy nézetet vallanak, s ugyanígy egységes felfogásuk hivatásbeli, mint társadalmi kötelezettségeik terén. Hangsúlyozottan állítják, hogy az építés az ember elemi tevékenysége, amely mind teljes terjedelmében, mind egész mélységében részese életünk alkotó megformálásának. Épp ezért az építész első kötelessége az, hogy önmagát hozza korának lényeges adottságaival és a társadalom nagy céljaival közös nevezőre, hogy műveit ilyenképen teremthesse meg. Épp ezért elutasítják maguktól azt a gondolatot, hogy műveikre átvigyék elmult korok és elmult társadalmak formaalakító elveit, hanem az építészi feladatnak esetről-esetre való értelmezését, minden irányukban támasztott tárgyi és szellemi igények teljes teremtő kidolgozását követelik meg maguktól.

Tudatában vannak annak, hogy a társadalom felépítésének folyamatos átalakulásai az építészetben is megjelennek, és egész szellemi életünk alapvető rendfogalmainak változásai az építészet alapvető fogalmainak átalakulását követelik. Így számukra természetes az, hogy különös figyelemmel kell kísérniök az új anyagokat, az új szerkezeteket és az új termelési módszereket, gondot kell fordítaniok mindazokra a hivatásbeli kérdésekre, amelyek munkájuk elősegítésére alkalmasaknak tűnnek fel.

Épp ezért elhatározták, hogy a jövőben a határokon túl is kölcsönösen támogatják egymást munkálkodásukban.

E határozat alapján a legfontosabb kérdéseket behatóbban megvitatták, és a viták eredményeit a következő pontokba foglalták:

I. Általános gazdaságosság.

1. A korszerű építőművészet problémái természetüknél fogva követelik a feladatoknak az általános gazdasági kérdésekkel közös megoldását.

2. A gazdaságosság műszaki produktív értelemben magyarázandó, a legracionálisabb munkamenetet jelenti és nem a kereskedelmi spekulatív értelemben vett legnagyobb hasznot.

3. A leggazdaságosabb termelés követelménye kényszerűen adódik abból, hogy ma és a legközelebbi jövőben általában megnehezedett életviszonyokkal kell számolnunk és pedig:

a) az egyes országok és a gyarmati birodalmak gazdasági elkülönödése miatt;

b) a világgazdasági elzárkózódás és a zárt nemzeti gazdálkodás kialakulása folytán.

4. A gazdaságilag leghatékonyabb termelés formái a racionalizálás és a standardizálás. Ezek a legnagyobb kihatásúak lehetnek a mai építészetre.

5. A racionalizálás és standardizálás háromféleképen nyilatkoznak meg:

a) az építésztől az építéshez szükséges munkameneteknek intenzív csökkentését és megegyszerűsítését követelik;

b) az építőipartól a mai igen nagy számban specializált szakmunkanemeknek csökkentését követelik, hogy a tanulatlan napszámos minél több munkát teljesíthessen;

c) az építtetőtől, a megrendelőtől és a lakótól követelik igényeinek, a lakószokásoknak messzemenő egyszerűsítésében és általánosításában megnyilatkozó mérséklését. Ez azt jelenti, hogy bizonyos, ma túlbecsült és bizonyos iparágak által felhajtott egyéni kívánalmaknak át kell alakulniok olyan általános és széleskörű igényekre, amelyeket a nagy tömegek még nélkülöznek.

6. A termeléssel szemben jelentkező követelmények nemcsak hogy megnövekedtek, — a termelés iránya is eltolódott és számolnunk kell azzal, hogy az egykori kéziipar helyét mindenben hovatovább a gyárilag szervezett nagyipar foglalja el.

7. A céhrendszer megszüntetése az építőipart erősen megbontotta. Ez tette szükségessé az építőipar törvényes ellenőrzését. A ma kezdődő építőnagyipar e törvényes rendelkezések átalakítását követeli, egyfelől, mert a gyáriparnak fejlődése a műszaki fejlődéshez mért szabadsághoz van kötve, másrészt pedig, mert egészséges, tudományosan megalapozott munkájában a készítmények minőségére maga ügyel (minőségi szabványok, gyári jegyek).

II. Város- és országtervezés.

1. A városépítés a városi és falusi együttélés minden folyamatának egységes megszervezése. A várostervet nem szabályozhatják esztétikai meggondolások, az minden tekintetben funkcionális következtetések eredménye kell, hogy legyen.

2. A városépítésnél a legelső feladat az élet tényezőinek rendezése:

a) lakás;
b) munka;
c) üdülés (sport, szórakozás).

E tényezők kielégítésére alkalmas eszközök:

a) a telekfelosztást és felhasználást szabályozó terv;
b) a forgalom szabályozása;
c) törvényhozás.

3. A lakó-, forgalmi, gazdasági és sportterületek egymás-

[23] A Turáni Társaság működését is, nem apriori Ázsia kultúrája, hanem a magyarság lelki életének irányítása mozgatja.

hoz való viszonyát az országtervben társadalmi és gazdasági meggondolások szerint meghatározott lakósűrűség szabja meg. A jelenleg vásárlás és nyerészkedés által kaotikusan zavarossá tett telekviszonyokat a községek közös és tervszerű telekgazdálkodása révén kell szabályozni. E fejlődés előkészítendő a telekértékadó bevezetése által, amely a közösség munkája és befektetése által keletkezett értéktöbbletet a községnek biztosítja.

4. A forgalomszabályozással az együttélés minden tér- és időtényezőjét kell megfogni.

5. A műszaki eszközök állandó rohamos fejlődése a törvényhozás rendszerének megváltoztatását vonják maguk után, sőt megkövetelik annak a műszaki haladást követő állandó átalakulását.

III. Építőművészet és közvélemény.

1. Az építészet újjáalakulásának folyamatában az építész kötelessége az, hogy a társadalmat annak támogatására hajlamossá tegye. A társadalom az építészek mai társadalmi szerepét nem látják jól át. A fogyasztók — építtetők és lakók — kívánságait ma olyan tényezők határozzák meg, amelyek a lakáskérdéssel semminemű összefüggésben nem állanak, sőt a jogos kívánalmak világos megfogalmazását akadályozzák. Épp ezért az építőművész a lakás igazi szükségleteit csak igen tökéletlenül elégítheti ki. Ezek a tökéletlen építkezések az összeség szempontjából roppant méretű termeketlen kiadásokhoz vezetnek. További következmény az, hogy a túlontúl drága lakások a népesség nagy tömegei részére szükséges egészséges építkezéseket lehetetlenné teszik, avagy legalább is korlátozzák.

2. A lakás elemi alapelveit legjobban az iskolákban lehetne népszerűsíteni: a tisztaság követelményei, a fény hatásai, levegő és napsugár, a higiéne alapelvei, a lakásberendezés célszerű alkalmazása stb. útján.

3. Az ilyen irányú oktatásnak az volna az eredménye, hogy a felserdülő ifjúság világos és észszerű fogalmakat nyerne a házról és az otthonról és így a jövőben módjában volna, mint fogyasztónak a házzal szemben támasztott követelményeit észszerűen megfogalmazni.

IV. Az építészet és az állam.

Minthogy a modern építészet az építést a maga gazdasági és racionális oldaláról kívánja megfogni, számára az állami építészeti akadémiák, melyeket esztétikai és formalisztikus szempontok vezetnek, csak kerékkötők.

2. Az akadémiák szükségszerűen egyedül a hagyományok őrzői. A történelmi korszakok gyakorlati és esztétikai elemeiből dogmákat formáltak és ezzel az építőművészetet tagadják meg. Nézeteik tévesek és ezért az eredmények is ilyenek.

3. Az akadémizmus az államokat nagy, monumentális építkezésekre csábítja és ezzel egy ma túlhaladott fényűzést segít elő, amelynek árát a legszükségesebb városépítési és gazdasági feladatok kell, hogy megadják.

4. Épp ezért elkerülhetetlennek látszik az, hogy az államok építészeti nevelési módszereiket alapos reviziónak vessék alá és e téren ugyanazokat az elveket érvényesítsék, amelyek más területeken, országuknak termékeny és haladó irányú szervezetekkel való felszereléséhez vezettek.

5. Hasonló akadályt jelentenek az építkezések racionális és gazdaságos fejlődése terén azok az állami szabályzatok, amelyek valaminő formában az építőművészet formális befolyásolására törekszenek, — ezek ellen a legélesebb harc felvétele szükséges.

6. Az építész új társadalmi állásfoglalása, szükségszerű és szabadakaratú beilleszkedése a gazdasági folyamatba feleslegessé teszi címének állandó védelmét.

7. Az állam magatartásának a fentiekben jelzett irányú megváltozása az új építészet leghatásosabb támogatása lenne és a maga egészében a társadalom gazdasági és kulturális feladatainak vonalában fekvő lenne.

1928 június 28. La Saarazzi-kastély.

A hivatalos határozatot az alábbi építészek erősítették meg aláírásukkal:

H. P. Berlage, Haag.
V. Bourgeois, Brüssel.
P. Chareau, Paris.
J. Frank, Wien.
G. Guvrekian, Paris.
M. E. Haefeli.
H. Haering, Berlin.
A. Höchel, Genf.
H. Heste, St. Michiels.
P. Jeanneret, Paris.
A. Lurcat, Paris.
Le Corbusier, Paris.
E. May, Frankfurt.
A. G. Mercadel, Madrid.
Hannes Meyer, Dessau.
W. M. Moser, Basel.
C. E. Rava, Milano.
H. Rietweld, Utrecht.
A. Sartoris, Torino.
Hans Schmidt, Basel.
Mart Stam, Rotterdam.
M. Steiger, Zürich.
Juan de Zavala, Madrid.

Eredeti közlés. *Dr. B. V.*

Szakirodalom.

Könyvismertetések, bírálatok.

Rovatvezető: Dr. LÓSY-SCHMIDT EDE, egyleti könyvtárnok

(Az ismertetésre szánt könyveket lehetőleg két példányban, úgyszintén az ismertető kéziratokat is szíveskedjenek a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Könyvtára, illetőleg a rovatvezető címére: IV, Reáltanoda-u. 13—15. sz. II. em. küldeni.)

Szilárdságtan és gyakorlati példák gyüjteménye. *Tankönyv főiskolai hallgatók számára.* Írta: *Kövesi Antal,* a Magy. Kir. Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola r. tanára, okl. gépészmérnök. Budapest, 1927. 8°, 488 l., a szöveg közé nyomtatott 392 ábrával. Kiadja a M. Kir. Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola könyvkiadó alapja. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. nyomása.

A technikai pályára készülő főiskolai hallgatóságnak legnehezebben érzékelhető problémái a szilárdságtani problémák. E problémák helyes felfogása és célszerű megoldása teszi lehetővé, hogy megfelelő teherbíróság és megfelelő biztonság mellett az építmények gazdaságosan legyenek kivihetők. Az utolsó évtizedekben a technika rohamosan fejlődött. E fejlődés számos új szilárdságtani problémát vetett a felszínre. Az előtoluló kérdések megoldására számos vizsgálatot, kísérletet végeztek. A vizsgálatok eredményei — amint azt a szerző műve előszavában megállapítja — mind nagyobb követelményeket támasztottak a bányászat és kohászat köréhez tartozó szerkezetek teherbíróságának megállapítására és ez vezette a szerzőt arra, hogy a szaktudományok mai színvonalához mérten munkáját közreadja. A szerzőnek kitűzött célját sikerült elérnie. Munkája a szilárdsági problémák széles területeit öleli fel és az olvasót sok fáradságtól, munkától kímélve meg, vezeti végig egyszerűen tartott, világos könyvében a szilárdsági problémák nagy sokaságán.

A mű 11 fejezetből áll. A szilárdság alapfogalmainak és a tartó terhelésének magyarázata után szerző a derék- (húzó és nyomó), a hajlítószilárdság tulajdonságait tárgyalja, majd képet ad a kihajlás elleni szilárdság vizsgálatáról. Foglalkozik a drótkötél szilárdságának a viszonyaival és számításával. Ezután rátér a feszültségek elméletére, a nyíró- és csavaró-szilárdság vizsgálatára, majd az alakváltozás munkájának, az összetett igénybevételeknek tárgyalására, végül a csövek és lemezek szilárdságának az ismertetésére.

A szilárdsági kérdéseket a szerző az egyes fejezetekben nagy részletességgel tárgyalja és a gyakorlatból vett számos szemléltető példával teszi az előadottakat érzékelhetővé. A példák a mű főerősségei, mert lehetővé teszik még a kezdőnek is, hogy az áttanulmányozott elméletek az alkalmazások ismeretével tudatába teljesen átmehessenek.

A mű elsősorban főiskolai hallgatók számára íródott tankönyvnek; sokoldalúsága, áttekinthetősége, egyszerű kezelhetősége és gyakorlati példái azonban alkalmassá teszik arra is, hogy necsak a bányamérnöki és erdőmérnöki főiskola, hanem a műegyetem hallgatói és a fiatal mérnöknemzedék is haszonnal forgathassák, mert a mű a már ismert elméletek pedagógiai értelemben való átitatására különösen alkalmas. A szerző könyvét jó magyarsággal írta meg. A selmeci főiskolát jellemző hagyományos kegyelettel még nagynevű elődjének, Herrmann Emilnek egyes szakkifejezéseit is átveszi (pl. derékszilárdság). A mű ábrái pontosak, jó rajzúak és áttekinthetők. A mű szép kiállítása az Athenaeum nyomdáját dicséri. *Kiss Jenő.*

Egyleti közlemények.

Az Energia-Világkonferencia folyó évi részkongresszusai Barcelonában és Tokióban. Az Energia-Világkonferencia Nemzetközi Intézőbizottsága 1927. év szeptember havában Cernobbióban tartott ülésén, Spanyolország és Japán hivatalos képviselőjének ezirányú kérelmére, hozzájárult ahhoz, hogy az 1929. év folyamán az Energia-Világkonferencia cégére alatt két részkongresszust tartsanak, és pedig az egyiket május-június havában Barcelonában, a másikat október-november havában Tokióban.

A részkongresszusok általános tárgykörét a Nemzetközi Intézőbizottságnak a mult évi londoni tüzeléstechnikai kongresszus alkalmával tartott ülésén Spanyolország részéről *Gonzalez Quijano,* a madridi műszaki főiskola tanára, Japán részéről pedig *Masawo Kamo* tokiói műegyetemi tanár ismertették és felhatalmazást nyertek arra, hogy a körvonalaknak megfelelően a részletes programmot kidolgozzák. Az eddig rendelkezésre bocsátott hivatalos értesítések alapján a kongresszusok tárgykörére és egyéb körülményeire nézve a következők adnak felvilágosítást.

A barcelonai kongresszus.

Németországban és *Ausztriában* az összeomlás óta is rendszeres tevékenység folyik ebben az irányban. A németek fenntartották továbbra is a potsdami geodéziai intézetet, ahol, ha talán szűkebb keretek között is, mint a háború előtt, komoly tudományos munka folyik. Ezenkívül tevékeny részt vesznek a Balti Geodéziai Bizottság működésében. Ausztriában pedig, bár ott — amint arról bécsi tanulmányutam alkalmával meggyőződést szerezhettem — sokkal szűkebb keretek között folynak felsőgeodéziai munkálatok, mint nálunk, a régi Nemzetközi Földmérési Szövetség osztrák bizottsága most is rendesen megtartja évenkénti ülését, ahol az egyes intézetek beszámolnak tevékenységükről.

Ilyen szervre nálunk is minél sürgősebben szükség volna, a szükséges jelentések előkészítésére és annak biztosítására, hogy a nemzetközi tudományos világ előtt újból régi súlyával jelenjen meg a magyar nemzet.

Gondoskodni kell továbbá a nagyszámú mérési és kutatási anyag publikálásáról és az új nemzetközi egyesülésekkel való érintkezés felvételéről. Mindkettő csekély anyagi áldozattal is megvalósítható és ezzel szemben nagy mértékben dokumentálná szellemi fölényünket Közép-Európa keletén a geodéziai és geofizikai tudományok terén is.

Válasz Vámos Ferenc „A magyar formanyelv építészetünkben" című cikkére.

Dr. Ing. BIERBAUER VIRGIL.

Vámos Ferenc mérnök kartársunk, aki nevét művészettörténeti kutatásaival tette ismertté, ez év január 29-én a mű- és középítési szakosztályok előtt előadást tartott. Ez válasz kívánt lenni a magam mult évi november 7-én tartott előadására, amely azóta e lapokon is megjelent.[1] Vámos Ferenc ezúttal is a maga már többízben előadott gondolatmenetével lépett a szakosztályok elé, — amiért is a jelenvolt építész kartársak közül senki sem óhajtott az elmondottakkal foglalkozni, az előadóval vitába bocsájtkozni. Ez volt a magam álláspontja is. Minthogy azonban Vámos Ferenc kartársam jónak látta előadását az egyleti Közlönyben a nagyobb nyilvánosság elé bocsátani, kénytelen vagyok támadásaira válaszolni.

Mielőtt Vámos Ferenc előadásának elvi cáfolatára térnék, tisztára ténybeli tévedéseire kell reámutatnom a következőkben:

1. „B. V. és eszmetársai jónak látták a magyar formanyelv eddigi megnyilvánulásait gondolkodásukból kizárni" (53. old.). Ezzel szemben a Tér és Forma 1929. évi 1. számára mutatok rá, ahol a *magyar formanyelv* megnyilvánulásának egész sorát mutattam be.

2. Legalább is furcsa dolog a mai korszerű építészet jelentős eredményeit „másodrangú részletkérdéseknek" minősíteni és „állapotjellemzését" gyermekded könnyűségű feladatnak tartani (54. old.).

3. Valótlan az, hogy a modern építészet kérdéseivel csak a német irodalom foglalkozik! (55. old.) Az egész világ: Amerikától Itáliáig, v. ö. Tér és Forma könyvismertetéseit.

4. Valótlan, hogy azt mondottam, hogy a magyar eszméktől óvni kell az építészeinket (56. old.).

5. Valótlan, hogy a magyar építészet *végleges* formájáról beszéltem volna. Művészettörténelmi megismeréseim egy végleges formában való hitet lehetetlenné tesznek (60. old.).

6. Valótlan, hogy azt mondottam volna, hogy a mai építészet ideáljai idegenek a magyarság szellemi felfogásától (61. old.).

Hiszen ez más szavakkal az jelenti, hogy a magyar építészetet idegenné kívánom tenni (56. old.).

7. Nem mondottam, hogy a magyar formanyelvet a véletlenek játékának akarom odavetni (56. old.).

8. Nem mondottam, hogy „a művészi alakítás" (Gestaltung?) lehetőségéből „kizárjuk a Lechner Ödönök szándékaiban tudatos nemzeti kultuszt" (56. old.).

9. „A magyar térérzés fantom" (57. old.)) s ha másfelől ez a térérzés azonos azzal, amit „Lechner a magyar formanyelvnek" hívott, akkor az egyszerű menynyiségtani bizonyítás szerint is fantom! (a = b, b = c, akkor *a* = c.) Ha viszont van magyar térérzés, akkor Lechner is azt kereste, ha egyesek, *nem építészek*, ezt nem is látják hatalmas művészetében.

10. Bartók Béla zenei gondolatmenetéhez (58. old.) egy Bartók-idézetet fűzök én is: „kis arányaikban épp oly tökéletesek, akárcsak a legnagyobb szabású mesterművek. Valósággal klasszikus példái, miképen lehet valamilyen gondolatot a maga frisseségében arányosan, egyszóval a lehető legtökéletesebben kifejezni". Ezt Bartók Béla a zenei gondolatokról mondja, de jómagam szinte azonos szavakkal szólottam ismételten *a magyar építőstílus létalapjáról, a magyar paraszti építkezésről!*

De hogy a zenénél maradjunk: az, amit Feszl Frigyes és Lechner Ödön a magyar építőművészetben jelent, szerény véleményem szerint — s ezt muzsikus barátaim ismételten igazolták — a zenében Erkel, Egressy és a XIX. századbeli többi kitűnő és részben geniális muzsikusaink jelentik, — viszont Bartók Béla építészi kortársai, sajnos, még nem jelentek meg a porondon, de egészen bizonyosan meg fognak jelenni!

11. Nem mondottam soha, hogy Pollack Mihály művészetének ez vagy az a részlete ösztönös magyarságoktól duzzad — ellenben vallom, hogy mint Jókai halhatatlan Ankerschmidt bárója —, Pollack Mihály is magyarrá lett, s keze alatt a klasszicizmus más lett, mint Schinkel keze alatt.

12. Nem mondottam, hogy Pollack mellett Lechner Ödön szerepe mellékes (59. old.).

13. Nem mondottam, hogy a magyar építészet vegyét a germán „Sachmässigkeitet" (Sachlichkeit?) (59. old.). Ellenkezőleg azt mondottam, hogy a külföldi haladás eredményeit összhangzásba kell hozni a saját magunkéval. (1928, 328. old.)

14. Nem mondottam, hogy Lechner Ödön 1900 körül korszerűtlen volt (61. old.). Ellenkezőleg! (V. ö. Technikai fejlődésünk története, 525. old.)

15. Valótlan az, hogy az építészeknek azt ajánlottam volna, hogy hódoljanak be a kapitalizmusnak (62. old.). Ellenkezően, reámutattam, hogy az építész társadalmi feladata az, hogy minél többeknek minél igényesebb szükségletei megoldásának lehetőségén dolgozzon. (V. ö. 1928. évf., 319. old. és Tér és Forma, 1928, 288. old.)

*

Szeretném Vámos Ferenc vádjai összeségét a maga egészében, félreérthetetlen módon, írásban tisztázni. Előre kell azonban bocsájtanom két dolgot. Az egyik az, hogy előadásomban a korszerű építészetről beszéltem s Vámos Ferenc mérnök előadásában ezek ellen is hadba szállt. Minthogy előadásának erre a részére Komor Ferenc kartársam kitűnően megfelelt a Vállalkozók Lapja ez évi február 27-i számában, a vitának ebbe a részébe nem kívánok beleavatkozni. Komor János cikkének legtalálóbb része az, amelyben Vámos Ferencet, Lechner Ödön életrajzíróját emlékezteti arra, hogy Lechner Ödön mennyi külföldit vett át munkáiba: Itáliától Franciaországig és Indiáig s hogy Lechner Ödön az akkor kialakuló új szerkezeteknek mennyire híve volt! Bizony: „Nem tesz jó szolgálatot a magyar építészet jövőjének az, aki a modern építészetet szembehelyezi a magyarossal." A másik bevezető mondani valóm pedig az, hogy Vámos Ferenc kartársam művészettörténeti munkásságát annak kezdetén, amikor Feszl Frigyest feltámasztotta a már-már mélységes feledésből, amikor Lechner Ödön életnyomdokait kereste — lelkesedéssel üdvözöltem, — s ellenfelévé csak akkor lettem, amikor, mint kívülálló, művészet-

[1] V. ö. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye. 1928. 317. old.

történeti munkájából normatív doktrinát próbált faragni. Azonban ezt a pontot részleteiben kívánom még tárgyalni és megvilágítani.

Mert itt érkezünk el a dolog lényegéhez. Vámos Ferenc mérnök bőséges előadói munkájának alaphibája ez, amely ellen a művészi szabadság nevében kell az építésznek tiltakoznia. De nehogy félreértsenek: ez a tiltakozás csak Vámos dogmája ellen szól: *magyar építész ezentúl csak Lechner Ödön módjára építhet*, ez a tiltakozás nem Lechner Ödön mester halhatatlan szellemével száll síkra, hanem csak az őt haló poraiban félreértő prókátorral! Hiszen Lechner Ödön építészi nagyságát ma mindenki elismeri s mindenki örömmel vette azt a hírt, hogy a Lechner Ödön-Társaság a mesternek szobrot akar állítani. Magam is azok közé tartozom, akik emlékének munkásai, s ahol alkalmam volt Lechner Ödönről írni, mindig elismeréssel szólottam, — bár Vámos Ferenc tagadja is ezt. Mikor 1927 nyarán feladatommá tették, hogy a Nemzetközi Építész-kongresszusra kiküldendő másfélíves füzetke számára az utolsó negyedszázad építési fejlődését vázoljam, a rendelkezésemre álló három és fél oldalból egész oldalt szenteltem Lechner Ödön munkásságának, s a 10 képből kettő szemléltette a Postatakarékpénztárt! Pedig e 25 év alatt mások is alkottak. Ugyanerre az időre esik a *Technikai fejlődésünk története 1867—1927* című kötetbe *Modern építészeti törekvések* címen írt tanulmányom, — mely ugyan technikai nehézségek folytán csak a napokban hagyta el a sajtót. Igen nagy örömömre szolgál azonban, hogy e szerény munkámnak Lechner Ödönre vonatkozó részét — melynek terjedelmét a szerkesztőbizottság két és fél oldalra redukálta — annak idején, egy esős nyári délutánon, Vámos Ferenc kartársammal közöltem, s így az ott vallott felfogásomat ismerhette előadásai megszerkesztésekor. Sajnos, azonban ennek dacára mindig úgy tett, mintha én semmi mással sem foglalkoznék, mint Lechner nagyságának rendszeres lerombolásával! Pedig itt is legtisztább meggyőződésemből, teljesebb hangon szólottam Lechner Ödönről s behatóan méltányoltam alkotásainak művészetörténeti értékét. Reámutattam arra, hogy Lechner Ödön főművében, a Postatakarékpénztár palotájában, miképen csendül fel az új, a megszülető modern konstruktivitás, az új építészeti logika — s hogy ezzel a korszerű akarással miképen társul a magyar díszítő forma alkalmazása. S épp ezért mondottam, hogy ez az épület a magyar építészettörténet világtörténelmi pillanata. „E pillanattól kezdve lesz önálló a magyar építőművészet számottevő világtörténeti viszonylatban is. Eddigi építészetünk az európai rokokó és klasszicizmus építészet sajátos és eredeti válfaja volt, amely világviszonylatban is számottevően formálta át az európai egykorú építőművészeti stílusokat. *Most Lechner eredeti beállításában, a maga hangján szólalt meg, és pedig a történelem menetében először.*" (523. old.) Azt hiszem, Lechner Ödön munkásságának ilyen értékelése ellen senki sem tehet kifogást! — hacsak bizonyos okoknál fogva félre nem ért.

Ugyanis a Vámos Ferenc, mindúntalan megismétlődő Lechner Ödönt magyarázó előadásaihoz kapcsolódó viták során kitűnt az, hogy bár Lechner Ödönről vallott felfogásomat a legnagyobb megbecsülés jellemzi, — még sem tartom helyesnek Vámos Ferencnek azt a követelményét: „ha már most elismerjük Lechner Ödön nagyságát, akkor építészeinknek nem lehet más tennivalója, mint Lechnert követni". Ez az, ami ellen mindig, bevezetőben és most is tiltakozom, mint alkotó építész. Vámos Ferenc, az előadó, Lechner Ödön fanatikusa, magam pedig a magam feladatainak, a magam korának, a magam művészi útjának vagyok fanatikusa — amint Lechner Ödön *a maga napjai korszerű irányának volt hívő fanatikusa* — amint azt Vámos Ferenc is, — meg én is megállapítottuk. Tisztelem és becsülöm azt, amit Lechner Ödön alkotott, boldog vagyok, hogy a sok sivár építészi munka között ott tudom az ő munkáinak virágzó, élő szépségeit. De ebből számomra — az alkotó emberre nézve — semmiképen sem következik az, hogy Vámos Ferencnek, ezt a kategorikus utasítását elfogadjam és kritika tárgyává ne tehessem! Az elmult évet három nagy építészeti élményem ragyogta be: Segesta görög temploma, Chartres székesegyháza, s végül Ják meseszerűen szép apátsága. De ez nem jelenti azt, hogy már most építészeti utamat ezek valamelyikének követésében kell megtalálnom! (Zárójelek között: s mily nehéz lenne a három között választani? melyiket szeressem? melyiket kövessem?)

Azonban a leghatározottabban tiltakoznom kell az ellen, hogy azért, mert Lechner Ödön *magyar* útját nem találom a magaménak, napjaink útjának, s mert szerencsétlen gondolatnak tartom, ha valaki az ő útját kategorikusan az egyetlen útnak nevezi, — hogy azért Vámos Ferenc a magyar építészi kar összessége és a legnagyobb nyilvánosság előtt írásban és szóval — *hazafiatlanságért, magyartalanságért* pellengérezzen ki! Igenis, *fenntartom azt a véleményemet*, hogy a *magyar magyart alkothat*, akkor is, ha Lechner Ödön formavilágától, — melyet Vámos Ferenc oly magyaros nyelvi bájjal *lechner-ödöni* formanyelvnek nevez — függetlenül keresi a *magyart*. Igenis, meggyőződésem az, hogy építőművészetünk magyarosodása enélkül is lehetséges, sőt — biztos vagyok benne, hogy a jövő ezt igazolni fogja — sokféle más úton haladva, a magyar paraszti építkezés gazdag kincsesházában megifjodva, biztosan el fogunk jutni annak az álomnak megvalósulásához, amely Lechner Ödön lelkét megmámorosította s amely Vámos Ferenc mérnök kartársunk lelkét is izzítja.

Erről az útról előadásomban is szólottam s épp ez az én felfogásom váltotta ki Vámos Ferenc szóbanforgó harcos előadását, ellenem irányuló támadását. Annál csodálatosabb azonban Vámos Ferencnek az a megállapítása, hogy mind én, mind azok, akik a vitában részt vettek, csak az európai építészet taglalására szorítkoztunk, és a magyar építészet multjában megnyilvánult irányoktól és eszméktől teljesen elzárkóztunk. Nem tudom, honnan meríti Vámos Ferenc előadásomról szerzett tudását, — mert ha a Mérnök- és Építész-Egyleti Közlöny mult évi 324. oldalát elolvasta volna, láthatta volna, hogy bizony a magyar építőstílus nagy kérdésének külön fejezetet szenteltem! Annál furcsább az egész, mert néhány sorral később e fejezet néki nem tetsző sorait idézi! A vita során is többen szólottak hozzá e kérdéshez s ő azokkal is perbeszáll — avagy helyesli elveiket! Azt a sajátos tudományos módszert, amely ebben az ellentmondásban megnyilatkozik, nem egészen értem meg!

De ezenkívül is, előadásom címe nem „Lechner Ödön követése" volt. Tartózkodni szoktam mások aktuális munkakörétől. Én arról beszéltem, hogy korunk építészete bizonyos eredményekhez jutott, amelyek nálunk bizonyos okoknál fogva nem érvényesíthetők. De, bárha szabad akaratomnál fogva erről kívántam szólani, fontosnak tarottam azt is, hogy a magyar építőstílus nagy kérdését is belefoglaljam előadásomba, mint odatartozó problémát. *Tehát nem zárkóztam el a nemzeti építőstílus kérdésétől*, amint azt Vámos Ferenc el szeretné hitetni azokkal, akik előadásomat nem ismerik s csak Vámos Ferenc előadásán keresztül ismernek engem és munkásságomat. Meglehet, hogy Vámos Ferencet bántja az, hogy gondolkodásomat nem rendelem alá neki, hanem többekkel együtt, akik mint alkotó építészek ezt a kérdést nagyon is szívükön viseljük, a mai viszonyok közt más utakat tartunk helyeseknek, mint Vámos Ferenc mérnök.

Míg ugyanis Lechner Ödön, az ő szerkezetileg felette modern épületeit napjai általános művészi alaphangulata értelmében a magyaros népies textiliák, faragások, kerámiák díszítőelemeivel igyekezett magyarossá tenni, mi egynéhányan Vámos Ferenc ellenzését figyelmen kívül hagyva, nem a magyar népies iparművészet díszítő elemeivel való síkszerű ékítés mellett törünk lándzsát, hanem a magyar népies *építészetből* akarunk okulni, ahogy azt különben Lechner Ödön tanítványai közül is sokan

tették 15—20 év előtt (a sok közül csak egynéhánynak a nevét említem: Árkay Aladár, a fiatal Janszky Béla, Kós Károly, Zrumecky Dezső). Erre az útra célzott előadásom idevágó fejezete s azóta is kifejtett munkásságom: ezért szereztem meg a Tér és Forma ezidei első számára a legkitűnőbb szakemberek írásait a magyar parasztházról, amely így a magyar paraszti építkezésnek parányi enciklopédiájává lett. Ezért hívtam fel ugyane lap hasábjain az ez iránt érdeklődő kartársak figyelmét Visky és Györffy etnográfiai munkáira, s végül ugyanez az alapgondolat élt Capri-sziget építészetéről tartott előadásomban.[1] Igazán csodálkoznom kell tehát Vámos Ferenc mérnök támadása felett s felfoghatatlan előttem az a vádja, hogy „Nem igyekszik igazán a magyar építészet felvirágoztatására az, aki a művészi szabadságot akarja ugyan, de csakis olyan határok között, hogy csupán a külföldinek szabad behozatalára gondol, de már eleve indexre helyezi Lechner Ödönnek a népművészethez közeledő, építészeti szándékkal közeledő akaratát" (63. old.). Hiszen épp az ellenkezője az igaz: a legőszintébb, legfáradhatatlanabb igyekezettel akarom közelebb vinni művészetünket ehhez az őstalajhoz, de az *építészihez*. Érthető tehát, hogy Vámos Ferenc támadása bennem méltatlanság érzését keltette fel, mert hiszen szándékaim és munkásságom ellenére ért.

Persze, mint építész és mint az építészettörténet ismerője, nem eshettem abba a naivságba, hogy miként Vámos Ferenc, azt higyjem, hogy a magyar építőstílus megteremtése egy nagy igyekezet, napok és hetek, avagy ha mi építészek lassan dolgozunk, úgy hónapok, de legfeljebb évek kérdése, úgy, hogy Vámos Ferenc mérnök felszisszen, hisz így „csak évszázad mulva fog elérkezhetni" a magyar építőstílus. (51. old.) Bizony így van: stílusok nem geniális koponyák pillanatnyi ihletéből születnek, hanem évszázadok építészgenerációinak munkájából, ha még oly lelkes türelmetlenség is izzítja Vámos Ferenc mérnököt s az építészettől távolálló „eszmetársait". A csodálatos azonban az, hogy ő, aki egy helyen történésznek nevezi magát, nem tudja, hogy milyen hosszú idő telt el, amíg mykéné művészete az Akropolis csodájává fejlődött! Így lesz ez nálunk is, *meglesz*, ha belemélyedünk abba az őstalajba, amelyből valami kevés ma még megmaradt.

De nem akarok tovább foglalkozni Vámos Ferenc mérnök művészettörténelmi elvi tévedéseivel, — mert van még néhány ilyen az előadásában —, hanem keresni akarom a magyarázatát annak, hogy bizonyára jóhiszemű támadásainak, melyek a lélektani okai. Mindenesetre fel kell ugyebár tételeznem, hogy tárgyi és nem személyi okok vezették fáradhatatlan kirohanásaiban, — bárha talán első pillanatra e támadások személyieknek látszanak.

Úgy látszik, hogy az ellentétek legmélyebb okai alkatiak. Vámos Ferenc kiváló erudiciójú művészettörténész, lehet, alighanem kitűnő statikus mérnök is, s éppen ezért mindent, amihez hozzányúl, a tudós módszereivel érint. A módszerei ugyebár par excellence tudományosak, racionálisak kívánnak lenni. Itt különbözünk. Szememre is veti a tudománytalanságot! S meg lehet, hogy ez esetben igaza is van: én nem vagyok tudós. Sem a hivatásomban, sem az előadó asztalnál. *Én építész vagyok*. Számomra a műszaki tudományok segédeszközök — talán csak másodrangú segédeszközök. A művészettörténet pedig nekem — ez idő szerint — arra jó, hogy a mult művészetét jobban megértsem, és abból a ma számára minél többet tanuljak. Épp ezért előadásom nem volt művészettörténeti szemlélődés, hanem a művészetpolitikai cselekedet. *Cselekedet annak érdekében, amit jónak és becsesnek tartok nemzetem építészete* számára. Viszont Vámos Ferenc mérnök és művészettörténész számára az előadói asztal a befejezett *tények méltatására szolgálhat csak*, de semmiesetre sem arra, hogy nekünk építészeknek hadvezéri gesztussal parancsokat osztogasson. Mert bár Vámos Ferenc bizonyára hallgatott a Műegyetemen középítéstant és építési enciklopédiát, azért még semmiféle érintkezésbe nem került a tervező építőművész munkájának legsajátosabb tényeivel és titkaival. Ezeket csak az ismeri, aki sajátmagán tapasztalhatta a tervezés és komponálás izgalmait, szenvedéseit és boldogságát![3] Azonban nem szeretném, ha félreértenének! Mindez nem azt jelenti, hogy Vámos Ferencet, a mérnököt és művészettörténészt lebecsülöm, hogy értékét lefokozni kívánom. (Amint nem hiszem magamat kisebbnek, mert a vasbetonszerkezeteket mással terveztetem meg.) De szükségét éreztem, hogy kettőnk alkati különbségére reávilágítsak, mert úgy hiszem, hogy ez igen sokat megmagyaráz. Ha a vasbetonos mérnök — teszem azt Kleinloyel professzor — valamilyen újabb számítási módszert fedez fel, úgy azt követnie kell minden hasonló feladatokon dolgozó vasbetonos mérnöknek, amíg újabbat és alkalmasabbat nem talál. Másképen van ez a művészetben. Pöppelmann drezdai Zwinger-pavillonja örökké szép lesz, a maga nemében szebbet alkotni nem lehet és még sem nevezhető ki olyan dogmának, amelytől eltérni soha többé nem szabad.

Kettőnk ez alkati eltéréséből származik az egész máris túlhosszúra nyúlt vitánk. Vámos Ferenc előtt áll Lechner Ödön örökre szép teljesítménye, amely ma is olyan friss, mint volt 25 év előtt. Tehát — mondja — kövessétek! S épp ez az, amire én s többen nem vagyunk hajlandók ámént mondani!

Igyekeztem a lélektani problémát, melyet számomra Vámos Ferenc támadása jelent, teljes egészében a magam és mások számára tisztázni. Szeretném, ha sokan, de elsősorban ő is, így tenne, — és pedig Lechner Ödön halhatatlan nagyságának nimbusza kedvéért. Vámos Ferenc ugyanis előadásai hevületében, eszmetársai hódolata közepette egyet nem vett észre. A Lechner Ödön-kérdésben a múló évtizedek már meghozták ítéletüket. Lechner Ödönt a történelem művészettörténetünk nagyjává avatta. Azok a méltatlan támadások, amelyek őt érték, elcsitultak. Ma csak műveit látjuk. Azonban Vámos Ferenc azzal, hogy nem elégedett meg a biográfus szerepével s a művészi szabadság mezejébe tört be, újra a szenvedélyes *viták közepébe vitte* legalább is *Lechner Ödön nevét*. A sajtó a maga ismert tehetetlenségi nyomatékával úgy állítja be a vitákat, mintha bizony a Lechner Ödön elleni vita újult volna ki, — pedig a Vámos Ferenc előadásai ellen tiltakozók meghajtják zászlójukat Lechner előtt, de önérzetesen tiltakoznak a maguk művészi szabadságuknak, akár Lechner Ödön nevében véghezvitt megcsonkítása ellen. Meggyőződésem, hogy nem tesznek jót Lechner Ödön mindenki által nagyrabecsült emlékének Vámos Ferenc cikkeinek kategórikus imperatívuszba burkolt részei!

[1] Megjelenik a Magyar Művészet ezidei 3. számában.

[3] Hogy Vámos Ferenc mérnök-kartársam mennyire nem érzi az építészet lényegét, azt fényesen igazolja előadásának egy mondata: Lechner Ödönnel kijelenti egy helyen, hogy „téma nélkül nincsen művészet" (60. oldal közepén). Néhány sorral előbb pedig azt mondja, hogy a „magyar építészetnek a magyar formanyelv tudatos kialakítása egyetlen feladata és végcélja" (60. oldal fenn). Nos, aki így gondolkozik, lehet, hogy kitűnő esztéta, de az építészetbe bele nem kóstolt soha! Annak lényegét nem értette meg soha! Az építész munkája az, hogy megfelel azoknak a feladatoknak, amelyeket nemzete eléje tűzött, — *de nem művel formai tüzijátékokat, függetlenül a céltól és feladattól*. Hála az égnek, ilyent csak papíron tehet! Viszont Vámosra jellegzetes tévedés az, hogy szerinte az építészetnek ilyetén felfogása a művészetnek, a művészinek tagadása. Mert *abban, ahogy a feladatot a célnak megfelelően megoldjuk, ahogy a témát, amint Lechner Ödön nevezi, megformáljuk, van a művészi*. Vámos Ferenc mérnök-kartársunk ebből azt a vádat faragja, hogy csak a puszta prózai célra tekintünk, hogy csak a célszerűt akarjuk, keressük. Dehogy is! Mi Lechner Ödönnel, az építésszel együtt valljuk: „Nemes lelkületnek ne legyen elég a célszerűség, hanem párosítsa vele a szépet." Hogy ezt Vámos Ferenc úgy magyarázza, hogy a célszerűhöz hozzá kell tenni valami díszítőt, hogy a célszerű így széppé váljék, az reá nézve felette jellemző! Amint a XIX. századra is jellemző, hogy nagyszerű mérnöki alkotásait úgy gondolta széppé tenni, ha azokra oda nem való csecsebecséket csavarolt fel!

Én és mindazok, akik a kérdést így látjuk azt mondjuk, a mindnyájunk által nagyrabecsült Lechner Ödön géniusza érdekében, hogy *jobb lenne, ha doktrinér utasítások helyett — inkább még jobban kimélyítené a mesterre vonatkozó kutatásait s még napfényesebben tárná elénk életét és műveit, hogy a magyar építőművészet nagy alakját, Lechner Ödönt és művészetét minél világosabban lássuk.* *

* Ligeti Pál válaszát Vámos Ferenc cikkére egyik legközelebbi számunkban közöljük.

Egyleti közlemények.

Új tagjaink. Fölvette a választmány március hó 1-én tartott 681. rendes ülésén. *Rendes tagok: Koren* Emil okl. mérnök (Szeged), *Mersich* Róbert jog. földmérő, dr. *Müller* Károly okl. építész, *Szabó* Árpád okl. gépészmérnök. *Rendkívüli tag: Boros* Ármin (Miskolc).

Halálozás. *Vértessy* Kornél okl. gépészmérnök, a Ganz-féle villamossági r. t. műszaki igazgatója, egyesületünknek 25 éven át tagja, a gépészeti, gyáripari és elektrotechnikai szakosztály volt elnöke, február hó 27-én, 54 éves korában, Budapesten elhúnyt. — *Heller* René okl. gépészmérnök, vasúti és hajózási felügyelő, egyesületünknek 19 éven át rendes tagja, március hó 2-án Budapesten elhúnyt. — Algyői *Kotányi Zsigmond* m. kir. udv. tanácsos, ny. máv. igazgató és elnökhelyettes, Egyletünknek 47 éven át tagja és alapítótagja, március hó 8-án 74 éves korában Budapesten elhúnyt.

A geodéziai szakosztály március hó 6-án tartott ülésén elnökévé *Győri* Otmár min. tanácsost, az állami 22. földmérési felügyelőség vezetőjét, jegyzőjévé pedig *Rédey* Istvánt, a térképészeti intézet főtisztviselőjét választotta meg.

Személyi hír. A Szekszárdi Takarékpénztár *Szabó* János okl. gépészmérnök, ny. városi műszaki tanácsost az elnök-igazgatói teendők ellátásával és az intézet vezetésével megbízta.

Irsai Ervin gépészmérnök tagtársunk megvált az AEG—Unió Magyar Villamossági Rt.-nál viselt igazgatói állásától és magánmérnöki irodát nyitott. Nevezett tagtársunk a gépészet, elektrotechnika, energiagazdaság és organizáció körébe vágó kérdésekkel tanácsadó szakértői minőségben foglalkozik.

A pécsi ipartestület elnöksége az építendő új székház eszmei tervpályázata kapcsán felkéri a dícséretben részesült pályázókat, hogy hozzájárulnak-e ahhoz, hogy jeligés levelük felbontassék s így nevük a nyilvánossággal közöltessék.

A Párisi Magyar Diákegyesület Utazási Osztálya, amely a MEFHOSz tanulmányútjait rendezi, engedve a több oldalról érkezett felszólításnak, f. évi március hó 24. napján 21 napos időtartammal tanulmányutat indít Párizs—Riviera—Észak-Olaszországba. Résztvételi díj egyetemi hallgatóknak 345 P, kísérőknek 400 P. Jelentkezési határidő március 6.

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet költségelőirányzata 1929. évre.

Bevétel **Kiadás**

Tétel	Cím	1928. évi előirányzat	1928. évi eredmény	1929. évi előirányzat
		pengő		pengő
I.	**Kamatjövedelem:**			
	Egyleti értékpapírok és betétek kamatai	900	1,138·76	1.000
II.	**Rendes egyleti bevételek:**			
1	Tagdíjak és tagdíjhátralékokból	70.000	71.286·33	70.000
2	Közlöny jövedelme	50.000	63.234·32	62.000
3	Különféle bevételek	6.000	4.211·28	2.000
4	Házbérjövedelem	2.800	2.570·—	—
III.	**Rendkívüli egyleti bevételek:**			
	Önkéntes adományokból	300	180·—	200
IV.	**Jövedelmi többletből**	8.000	—	11.800
		138.000	142.620·69	147.000

Tétel	Cím	1928. évi előirányzat	1928. évi eredmény	1929. évi előirányzat
		pengő		pengő
I.	**Kamatterhek**			
	A mérleg 2—6. pontjai alatt felsorolt alapok kamatai	5·800	5·768	5.800
II.	**Egyleti kiadások:**			
1	Közlöny előállítási költségei	72.000	76.180·89	80.000
2	Könyvtár	8.000	8.635·18	8.500
3	Bútorbeszerzés és javítás	700	309·30	1.500
4	Szakosztályok költs.	700	843·46	1.000
5	Lakásbér stb.	300	257·37	300
6	Házjavítás és belső díszítés	2.000	728·54	1.500
7	Világítás	1.400	1.373·96	2.000
8	Fűtés	5.500	5.530·32	5.000
9	Tisztviselők tiszteletdíja	8.640	8.640·—	8.640
10	Irodaszemélyzet fizetése	8.500	8.456·—	8.500
11	Szolgák fizetése és nyugdíja	5.900	5.140·—	5.500
12	Adók és illetékek	2.200	2.370·57	2.500
13	Irodai költségek	900	549·49	600
14	Nyomtatványok	800	1.445·85	1·500
15	Posta és telefon	1.600	2.326·58	2.400
16	Napilapok és folyóiratok	600	360·40	500
17	Hollán-pályadíj	400	400·—	400
18	Fábián-jutalom	300	300·—	300
19	Lipthay-pályadíj	300	300·—	300
20	Cserháti-pályadíj	300	300·—	300
21	Arany- és ezüstérem	400	400·—	400
22	Társasélet fejlesztése	100	78·46	500
23	Vegyes kiadások	4.000	4.621·63	4.500
24	Hírszolgálat és képviseltetés	400	139·—	300
25	Rendkívüli kiadások	5.260	4.247·61	3.260
26	Osztályoknak nyujtandó támogatás	1.000	1.000·—	1.000
	Egyenleg	—	1.918·08	—
		138.000	142.620·69	147.000

Méhes Zoltán s. k., igazgató.

NEMZETI IPARMŰVÉSZET!

RÉSZLET PEKÁR GYULÁNAK A KULTUSZTÁRCA KÖLTSÉGVETÉSE TÁRGYALÁSA ALKALMÁBÓL A KÉPVISELŐHÁZ 1914. ÉVI MÁJUS HÓ 5-ÉN TARTOTT ÜLÉSÉN MONDOTT BESZÉDÉBŐL.

E folyóirat szerkesztője felkérte Pekár Gyula államtitkárt, hogy iparművészetünk jövő fejlődésének föltételeiről való véleményét a Magyar Iparművészet hasábjain fejtegesse. Az államtitkár úr — utalva az e kérdésről a háború megindítása előtt mondott képviselőházi beszédére — kijelentette, hogy ma is vallja az akkor nyilvánított felfogását és felhatalmazta szerkesztőségünket beszéde idevonatkozó részének közlésére, mely annak idején nem jutott a közönség elé. A szerk.

Régen Nyugat-Európában a fejlődés rendje az volt, hogy először volt az ipar, azután fejlődött a művészet belőle. Ma a dolog úgy áll, hogy az iparművészet nyugaton busásan jövedelmező ipar, amely lényeges rubrikát képvisel az illető államok háztartásában. Nekünk, igaz, még nincs iparunk oly értelemben, mint Nyugaton van, de vannak olyan tradícióink, amelyeket ápolnunk kell azért, mert ezekből egy iparművészeti esztétika nagyon szépen kifejlődhetik. Mert az óhaj az volna, hogy a mi publikumunk a maga esztétikai szükségletét ne külföldön elégítse ki, hanem belföldön; ne fizessük tovább az ízléstelenség adóját a külföldnek, hanem ellenkezőleg, a külföld adózzék nekünk úgy anyagi, mint erkölcsi elismeréssel.

Erészben büszkén mondhatjuk, hogy ahol csak a külföldön az Iparművészeti Társulat kiállításokat rendezett, mindenütt nagyon szép elismerés ért bennünket. Így pl. a párisi, st. louisi, torinói, a milanói, velencei kiállításokra nagyon büszkék lehetünk. Az első dolog azonban az, hogy ne utánozzuk a külföldet, mert a külföld nem abban fog megbecsülni bennünket, amit ő jobban tud csinálni, mint mi, hanem abban, amiben a legegyéniebben magyarok vagyunk. Nekünk a multba kell visszanyúlnunk, oda, ahová nemzeti géniuszunk világa vezet bennünket és ott megtaláljuk azokat a motívumokat, amelyek szerint iparművészetünket irányítani kell.

Itt először is turáni voltunk ötlik szemembe a többi európaiaknak indogermán világnézletével szemben. Két különböző óriási világnézlet áll itt egymással szemben és én erre nézve, hogy egy kis paradoxonnal is éljek, azt mondhatnám, ebből a szempontból az indogermánok tengert keresők, nem lovasok, városépítők, velük szemben a turániak tengerkerülők; ez egy végzetes tulajdona a mi turáni fajunknak; hiszen honfoglaló őseink is bejöttek ide és megálltak egy napi járóföldre az Adriától, vagyis nincs birtokunkban a nagy közlekedési eszköz, a tenger.

A turániak azonkívül lovasok, tehát nomádok, tehát nem városépítők. Ez utóbbira súlyt helyezek. Ha végignézünk Magyarország térképén és ha a színmagyarlakta vidékekre tekintünk, azt látjuk, hogy az ottani agrár városok voltaképpen nem is városok nyugateurópai értelemben, mint azok az ipari városok, amelyek az ország periferiáin vannak, ott, ahol a magyarság már a mi nemzetiségeinknek kultúrelemeivel elegyedett, amilyen Pozsony, a Szepesség, a szászság nagy műveltsége Erdélyben, Temesvár stb. Magyarországnak ezen agrár városai nem is annyira városok, mint inkább vásárhelyek, amint

az elnevezés is mutatja: Hódmezővásárhely, Kézdivásárhely, Marosvásárhely, Somlyóvásárhely, Debreczen = dobro ceno, jó ár, mint a szláv mondja, vagyis olyan vásárhely, ahol többet lehetett kapni az árúért. Ezekre a vásárhelyekre gyűltek össze a természettől tanyai lakos magyarok, hogy a gabonát eladják, és eredetileg csak izmaelita és görög kereskedő nép lakott itten. Ha megnézzük ezen agrár városok házait, ha megnézzük az őseredeti típusát a régi magyar paraszthéznak, voltaképpen nem is annyira házat látunk, hanem a régi nomád sátort utánzó alkotmányt; nem falból épül a magyar ház, mint a nyugateurópai, hanem tetőből és fala csak annyi van, amennyi csak arra szükséges, hogy a sátor leple és a föld közötti részt, ahol a szél befujhatott, kitöltse.

Ha bemegyünk a házba, látjuk, hogy a turáni magyar ember esztétikája nem keresi sem a ház berendezési tökélyét, sem a butorbeli kényelmet, nem; őseredeti szempontból a turáni magyar embernek esztétikai érzéke nem ilyesmire összpontosult, hanem másra: a harcosnak az úri személyére, a paripájára, a kettőnek pompázatos feldíszítésére. Ősidőktől kezdve híresek voltak a magyar szabók, szűrszabók, szűcsök, majcosok, csizmadiák, nyergesek, sujtáskészítők, gombkötők, bőrmunkások, fegyverkovácsok, forgó-, medália-készítők, ékszerészek és ötvösök. Ma is a külföld mit bámul nálunk? Eltekintve a modern fejlődésű keramikától, bámulja a mi kovácsoltvasmunkáinkat, a mi ötvösségi remekeinket és a mi népművészetünket. Tehát tiszta dolog: iparművészetünk egész bátran a tradíció alapján lendülhet, fejlődhetik az országban. Ám hogy ez rendezett esztétikává fejlődhessék, ehhez arra volna szükség, hogy a tanulmány alapjául szolgáló műemlékeinket bírhassuk és megmenthessük.

Mert itt fel kell hívnom a magyar közönség figyelmét arra a nagyon szomorú tényre, arra, a mondhatnám, a mi szempontunkból nemzeti veszedelemre, hogy műtárgyaink egyre-másra kallódnak el, pusztulnak és: ami mindennél rosszabb, külföldre vándorolnak. Ezt pedig meg kell akadályoznunk valamiképp. Ezeknek a műtárgyaknak birtokunkban kell maradniok, ezeknek hozzáférhetőkké kell válniok a múzeumokban nemcsak a művészek számára, hanem nevelési szempontból a publikum számára is. Mindehhez egy magyar Ruskin kellene, aki szociológus, esztétikus, művész volt egy személyben s aki a mult század második harmadában a South-Kensington és a londoni Art Training School által olyan csodálatos reneszanszát idézte elő az egész angol nemzeti életnek. Ruskin először ízléses otthont teremtett és azt a híres angol szólást, hogy: my house is my castle, azzá alakította át, hogy my home is my castle, az otthon a családnak várává lett, a család erkölcsi érzésének s az ízléses otthon gondoskodott arról, hogy a gyermek már bölcsőjétől kezdve esztétikai nevelésben részesüljön.

Nem győzöm eléggé korholni itt azt a magyar indolenciát, azt a magyar kegyeletnélküliséget, a magyarnak azt a históriai-memorianélküli voltát, amely megengedi azt, hogy ezek a műemlékek így elkallódjanak!

Magyar nemzeti művészet

A bécsi Kriegsministerium. Írta Ezrey. Vállalkozók Lapja, okt. 23.

Magyaros építészet. Irta Ö. L. U. o.

[1912.

Hornyánszky Viktor cs.

évfolyam

12

őművészeti Társulat

al

s Wolfner

MAGYARSÁG ÉS EURÓPAISÁG

KUT régen esedékes és szükséges folyóirata nagyon helyesen, kifejezetten *európai orientációjú, modern* művészeti szemlének indul. Teszi ezt olyan időben, amikor a legtüzesebb rajongók is túl vannak a háborút követő évek utopisztikus és romantikus nemzetköziségén. Ezért tehát remélem, nem ünneprontás, ha mindjárt az elinduláskor az európaiság határaira és a magyarság követelményeire terelem a szót. Mindenesetre sietve kijelentem, hogy fejtegetéseimben nem nacionalista szempontok vezetnek. Félreértések elkerülése céljából előre bocsátom azt, amit az új magyar piktúráról szóló könyvemben a nemzetiség és fajiság fogalmáról írtam:

„Akár a polgári szabadelvűség nemzet-konstrukciója, az ébredők romantikája is távol áll tőlem, amikor a festői stílus magyar faji sajátosságairól beszélek. A magyar fajiság gondolatát annyiban látom reális élet- és kultúrtényezőnek,

FENYŐ ÁRMIN: ARCKÉPTANULMÁNY

amennyiben a Petőfi-Petrovicsok, a Munkácsy-Lieb Mihályok, Rippl-Rónaiak, Iványi-Grünwaldok, Kernstok Károlyok, Perlrott-Csabák és a többi idegen származásuak műve is magyar faji sajátosságokon épül, a környezet és a történelem beolvasztó hatásának jóvoltából."

Midőn azonban így minden kétséget kizáróan tisztázni kívánom, hogy a magyar nemzetiség és fajiság fogalmát korántsem doktrinér megszorítások között látom, egyúttal annak hangsúlyozását is szükségesnek tartom, hogy vannak határok, melyeken túl a karakter elveszti sajátosan magyar ízét, színét. Mivel pedig a művészet kora társadalmi és történelmi viszonyain kivül lényegében faji összetevők eredője, a stílusnak is vannak olyan területei, amelyeken magyar művész sikeresen csak úgy mozoghat, ha kivetkőzik művészetének nemzeti sajátosságaiból. Ez a megszorítás korántsem jelent tragikus fátumot. Nincsen a világnak olyan nemzete, melynek művészete nem bizonyos stílusbeli határok között teljesedne a legszebb virágzássá. Ezeken a határokon csak fürge eklektikusok és utánzók léphetnek át. Vagy olyanok, akik hazát cserélve, gyökeret vernek a számukra nézve új talajban.

Ebből a tényből természetesen nem az következik, hogy a magyar művészet nemzeti törzsét nem lehet vagy nem kell beoltani a modern európaiság nemzetközi eszme- és érzésvilágával. Annál kevésbbé, mivel magyar faji sajátosság és modern európai szellem között nincsen áthidalhatatlan ellentét, bárha másrészről kétségtelen, hogy a magyar lélekben európai és *ázsiai* vonások találkoznak. De éppen ez a kettősség, mely bizony nem egy

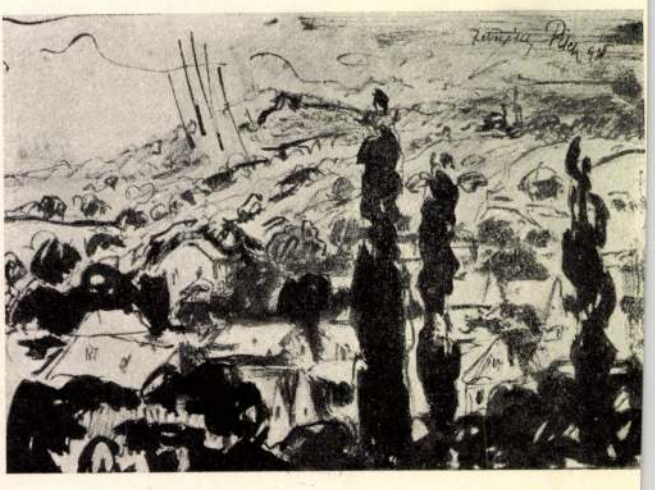

PILCH DEZSŐ: ZEBEGÉNY.

még és nincsen valóban mély és nagy művészegyéniség. Olyan európai jelentőségű mesterek, mint *Ingres, Delacroix, Corot, Millet, Courbet, Manet, Renoir, Degas, Cézanne, Derain, Braque, Henri Rousseau,* valósággal végzetszerűen francia arculatú művészek. *Menzel* és *Leibl,* a francia származású, de átgyökeresedett *Marées,* az ujabb *Franz Marc, Feininger, Paul Klee* csontig németek

KMETTY JÁNOS: TÁJKÉP.

és mégis, azaz éppen *ezért* van egyéni kiválóságuknak olyan széles, mély alapja, hogy azon nemzetközi értékű magasságig voltak képesek fölemelkedni.

Mindez annyira kézenfekvő, régi igazság, hogy szóvá sem kellene tennünk, ha művészeinknek számra nézve igen jelentős és tehetségre is figyelmet keltő hányada az európaiság fogalmát nem azonosítaná bizonyos konvencionális, modorbeli külsőségekkel, legyenek azok bármilyen színezetűek: „előkelőek", „bohémek" vagy „forradalmiak". Mindenütt ott találni őket, ahol a jelenlét szenzáció kérdése. Boldogok, ha jövevény-voltukat annyira hozzá idomíthatják a vendéglátó kultúrához, hogy annak színképét néhány pikáns árnyalattal tudják tarkítani és a kritika vállon veregeti őket. És az a szomorúan furcsa, hogy az ilyen szereplések visszhangjától otthon csak úgy zeng a közvélemény, míg azok, akik a magyarság mélyét emelik szélesebb látóhatárok felé és a nemzetközi *boulevard-jargon* számára kevésbbé hozzáférhető nyelven beszélnek, hasonlíthatatlanul súlyosabb helyzetbe szoktak kerülni a hazai elismertetés szempontjából. *Magyarul európai* prófétának lenni otthon és a külföldön is igen nehéz dolog. A lelke mélyén magyar kinyilatkoztatás, ha új, elevenünkbe vág, tehát önkéntelenül is végső következésekig ható állásfoglalásra kényszerít, ami a bőségesen adott magyar oblomovizmusnak persze nincs inyére. Az idegen tollakkal való ékeskedés ezzel szemben csak hiuságunkat legyezgeti, anélkül hogy szellemi sorsunkat megrázná, irányítaná.

Van nekünk festőnk elég, aki művészetének legalább is egyik vagy másik korszakában szerencsésen kivetkőzött minden faji sajátosságából. Sőt, van véglegesen nemzetközi festőnk is, nem egy, akinek semmi köze sincsen már magyar eredetéhez. Elég, ha *László Fülöpre* és *Halmi Artúrra,* a nemzetközies plutokrácia szalonfestőire, erre a két magasabb rendű giccsőrre utalok. De akadnak a modern magyar piktúrában hasonlíthatatlanul értékesebb talentumok is, akiket az európai orientáció szellemi kivándorlásra csábított. Főleg a francia művészet volt és van rájuk ma is elbűvölő hatással. Naiv bámulattal vagy raffinált élvetegséggel hódolnak ennek a nagyszerű idegen tradiciónak. Nem veszik figyelembe, hogy a forma szellemi autonómiáját szigorú határok őrzik, amelyek ellene szegülnek az idegen betolakodásnak. Ugyanaz a forma, amelyből a franciák örökkévaló értékeket alkotnak, a mi kezünk között vajmi hamar súlyát, tartalmát veszti. Többnyire csak külsőségeit sikerül magunkévá tennünk. Nagyon erős egyéniségnek kell lennie annak, aki azt akarja, hogy magyar lénye Párisban ne vesszen el nyomtalanul.

Bármennyire egyetemes emberi ösztön legyen is a szépérzék, konkrét nyilvánulásai a formák és stilusok hallatlanul szétágazó sokadalmát hozzák magukkal. Persze, hogy van esztétikai élmény, melynek szempontjából mindegy, hogy német,

SZŐNYI ISTVÁN: KECSKEPÁSZTOROK.

Kut. 1926 · I. cf 1/17

olasz, francia vagy orosz munka áll előttem: *európai* művészettel van dolgom. De minél közvetlenebb és tisztább szemlélet tárgyává tesszük a műalkotást, annál plasztikusabban rajzolódik ki élményünkben a forma nemzeti konkrétuma, *egyedülvalósága*. A nemzetköziség üdvének XX. századában is van sajátosan olasz futurizmus, sajátosan német és orosz expresszionizmus, sajátosan francia kubizmus, holland és orosz konstruktivizmus. És van egy *sajátosan magyar expreszív naturalizmus*, a clair-obscur-nek, levegős hatásoknak és az izmos plasztikai tömörüléseiben is festői oldásokra hajló formának annyira döntő uralmával, hogy arra ma sehol másutt nincsen példa.

Legyen szabad, a magyar temperamentum és stílus jellegzetességeiről szólva, egy idézetet hoznom említett könyvemből:

„A magyar formakészség érzéki és érzelmes

PEITLER ISTVÁN: ARCKÉPTANULMÁNY

temperamentuma vagy bölcsen szemlélődő nyugalma, csak úgy, mint rapszódikus kilengései és nehéz vérű borongása minden impulzusnak engedő, laza faktúrát és bőségesen modulált festőiséget kívánnak. Nem annyira logikus szerkezetiséget, mint heves expresszivitást. Inkább erővel teljes modelét, mint síkszerűséget. Inkább súlyos ellentétek feszültségét és összecsapását, mint egyenletes mérsékletet. Inkább fojtott eruptivitást, mint derűs harmóniát".

Ez a látszólag szűkreszabott stílusdiszpozíció irányítja a magyar piktúra egész, aránylag rövid multja ellenére is annyira gazdag fejlődéstörténetét, pl. a legújabb áramlatokig. Ami ezen a determináción kivül áll, az a magyar stílusérzék számára csak kevéssé járható terület. Különösen a tiszta sik és vonal problémája támaszt súlyos akadályokat. Nincs egyetlen festőnk, aki ezekkel az eszközökkel valóban eredetit, mélyet és elevent alkotott volna. *Székely Bertalan* síkszerű és vonalas freskói és kartónjai minden akadémikus fölkészültségük ellenére sem érnek nyomába annak a szuggesztív erejű, festői elevenségnek, mely a mester némely történelmi kompozíciójából, aktfestményéből, de főként tájképtanulmányaiból árad. Vagy milyen elenyésző szerepet játszanak nálunk pl. az angol preraffaeliták hatása alatt síkszerű és vonalas dekorativitásra törekvő *gödöllőiek*. Még az angolokhoz viszonyítva is vértelen, intellektuális ornamentika az, amit *Kőrösfői-Kriesch* és *Nagy Sándor* linearizmusa létrehozott. Hol van bár egyetlen festőnk, akinek vonalrajzát még csak említeni is szabad volna egy *Puvis de Chavannes* vagy *Hodler* közelében, holott ezek a festők sem érik fel a vonal régi nagy mestereit és kivált Hodlerben sok az erőszakolt modorosság. — Vonalrajzos festőink vagy akadémikusok vagy szűk koncepciójú, vértelen lírai és filozófikus talentumok. Esetleg idegenné, legtöbbnyire franciává vedlett művészeti kivándorlók. Rippl-Rónai, Vaszary tisztán kontúrozott, síkszerű dolgai teljesen francia jellegűek. És még ezek, a temperált festői stílust valamikor idegen hatás alatt mesterien uraló művészek is abban a pillanatban lehányták magukról a tiszta sík és vonal megszorításait, mihelyt magyar erőre kaptak. *Egry* síkszerű és vonalas periódusa, melyet francia-belga példák szellemében festett végig, aránylag gyönge és jellegtelen. És milyen délibábosan gyönyörü Egry újabb fejlődése, mely az atmoszférának és a szinné vált fénynek minden síkon, vonalon túlvirágzó magyarságát bontogatja egyre gazda-

gabb és európaibb értékké. Hol van a *Matisse* közelében járt magyarok, *Berény, Czóbel, Perlrott-Csaba, Nemes-Lampérth* piktúrája a francia festő tiszta szineitől, lehelletnyi faktúrájától, könnyedén lebegő síkszerűségétől? Mennyivel vaskosabb, nyersebb, súlyosabb, röghöz és testhez kötöttebb az, amit a magyarok művelnek. Mivé válnak Matisse áttetsző színrétegei Czóbel Béla kezén, aki pedig egyébként síkszerűség és formai redukció dolgában még leginkább megmaradt a mester nyomában. Czóbel nyugalmas mélységei csupa fojtott, borús tónusba merülnek, faktúrája sűrű és vastag. És nemcsak Czóbel esetében, hanem a magyar piktúra egész eddigi történetében kétségtelen a tény, hogy nyugalmunk, egyszerűségünk mindig szélesen, mélyen ágyazva éli legtartalmasabb és legeredetibb formáit. A csupa-derűs, kiegyenült színharmónia piktúránkban *mindig* a magyarság vagy a súly és tartalom rovására vezet. Elég példa erre *Szinyei-Merse* esete, akinek minden kedves, üde tarkaságánál többet ér egyetlen mélyen, esthomályosan zöld Ferenczy-kép. Ugyanez a Ferenczy szembeötlően veszít, ahol nagyon világos színekkel és tiszta kontúrral, síkkal próbál dolgozni. Akárcsak Iványi-Grünwald és Fényes Adolf, akiknek a naturalizmustól eltörekvő stíluskisérletei mindössze lényegtelen stilizálásokkal jártak. A stiláris határok egészen világosak. Mihez fogjunk mi magyarok a magunk lineáris termésével, amikor olasz, francia meg régi német példákon tudjuk, hogy mi az: *vonal?*

Vonal, sík és tiszta szín nem a mi elemünk. Nem pedig azért, mert pikturánknak a testiség gyönyörű teljességet jelentő, uralkodó tényezője. Széles nyugalmában, büszke magatartásában vagy csapongó elevenségében: mindenkép a bő materialitású, plasztikus erejű testiség az, mely nemcsak piktúránknak, hanem szobrászatunknak, bútorainknak, kúriáinknak, sőt egész irodalmunknak és zenénknek is fő jellemvonása. A magyar temperamentumnak — nem szexuális, hanem tágabb értelemben vett — érzéki ereje hasonlíthatatlanul nagyobb, diadalmasabb, mint intellektualitásra, átszellemülésre való képessége. És a jellegzetes magyar élmény még ott is megtartja sűrű testi alaptónusát, ahol az élmény intenciói elvont lelki vagy intellektuális szférák felé mutatnak.

Egyetlen festőnk van, akiben az európai expresszionizmus hagyományosan romantikus magyar festői értékekkel egybeolvadva, valóban monumentális vizióra tudott lendülni: *Bernáth Aurél.* És ez a magyar expresszionista a sötét barnákba és kékekbe fojtott clair-obscur skálákat műveli. Bernáth a nemzetközi szellemi áramlatok legproblematikusabb ütköző pontján, Berlinben él és rendkívül érzékenyen reagál ezekre az áramlatokra. De minden nemzetközi orientálódása ellenére is éppen azon a ponton tárta fel művészetének legmélyebb és legsajátosabb magyar vonatkozásait, ahol annak az életgyökerek egészében kellett megrendülnie, hogy a legnagyobbat, a transzcendentális víziót akarhassa. Éppen e felfokozott szellemi intenciók révén került napvilágra Bernáth festőiségének hallatlanul dúsan orkesztrált testi ösztönereje, már-

FERENCZY BÉNI: DRAPÉRIATANULMÁNY

már orgiasztikus dinamikája. És ezen a ponton egészen kézenfekvő a szerves kapcsolat mindazokkal az otthon élő vagy már elhalt, múzeálisnak elismert piktorainkkal, akikben a hazai szépérzék a magyar festőművészet legmélyebb nyilvánulásait ünnepli. *Madarász, Székely Bertalan, Munkácsy Mihály, a szolnokiak és nagybányaiak, Szőnyi* és köre, sőt bizonyos tekintetben a mértéktelenül túlbecsült *Rudnay* is. Csupa olyan név, mely a magyar piktúra legtermékenyebb, legeredetibb tradíciójának vonalába esik. És ehhez a vonalhoz csatlakozik Bernáth transzcendentális páthoszú, monumentális víziója is. Nem is szólva a lelki rokonságról, mely a festőt *Bartók* táncszvitjéhez és *Kodály* zsoltárához fűzi. Ez a végzetszerűen teljesedő nemzeti tradíció ad erőt, széles, mély alapot egyéni tehetségének, hogy bírja az iramot és az expresszionizmus német, orosz példái mellé nagyszerű magyar dokumentumot állítson.

Bernáth csalhatatlan ösztönnel mellőzte a német és orosz expresszionizmus spektrálszínskáláját, mint legmélyebb magyar festői mondanivalóink számára alkalmatlan kifejező eszközöket. Hiszen van nekünk expresszionistánk, aki úgy jár *Franz Marc, Campendonk, Chagall* és *Kandinsky* színeire, mint légy a mézre: *Kádár Béla*. Eredmény: kezén a vízió abszolút lényegtelen dekorativitássá sekélyesedik. A végig derűs színharmónia a konstruktivista *Moholy-Nagy* kezében is veszedelmes, túlságosan fajsúlytalan esztétikai eszköznek bizonyul. Viszont az sem érdektelen, hogy az egyetlen konstruktivista festő, akinek munkáit valami komor, heróikus páthosz jellemzi — a szintén magyar származású *Péri*. Péri súlyos sötétszürke, fekete, barna tónusai azonfelül még határozott térmélyülést jelző síkokra is oszlanak. Moholy-Nagy, Bortnyik szintén nem férnek meg a síkban, holott a konstruktivista piktúra ugyancsak kínálkozó alkalom lett volna erre a megférésre.

FERENCZY NOÉMI: TÉRDELŐ NŐ

Fölösleges halmozni a példákat. A magyar stílusnak minden kétséget kizáróan megvan a maga szorosan körülvonalozott, nemzeti jellege, melyet épségben kell tartanunk, ha azt akarjuk, hogy *sajátosan európai*, tehát a maga nemében létjogosultan európai legyen az, amit alkotunk. Az érték, mellyel ilyenformán az európai művészet gyarapodásához hozzájárulunk, elhatárolt, részleges jelentőségében is fontos kultúrtényező. Minden okunk megvan rá, hogy önérzettel magunkénak valljuk. De ne túlozzuk a dolgot! Az európai orientáció azzal a kötelezettségegl jár, hogy végzett munkánk értékét európai viszonylatban próbáljuk fölbecsülni. És ebből a szemszögből nézve egészen kétségtelen, hogy a modern magyar művészet nem éri fel még azt, amit az új franciák, németek és oroszok produkáltak. Zenei téren Bartók Bélában valóban kimagasló, hatalmas koncepciójú és őserejű alkotó művésszel álljuk a nemzetközi versenyt. Modern piktúránknak, sajnos, egyetlen alakja sincsen, akit jelentőség dolgában vele egy sorba helyezhetnénk. Szobrászatunknak még kevésbbé. Legyünk annyira objektívek önmagunkkal és másokkal szemben, hogy ne átalljuk megismerni és beismerni az igazságot. Annál is inkább vállalhatjuk ezt az igazságot, mert csekély számunkhoz, aránylag igen rövid tradíciónkhoz és nyomasztó, reakciós politikai meg közéleti viszonyainkhoz képest így is rendkívüli az, amit produkciónk mennyiségben és kvalitás tekintetében elért. Modern művészetünk föltétlenül megüti az európai színvonalat; szükséges és értékes tényezője a nemzetközi alkotó munkának. De próbáljunk végre szakítani azzal a, sokunk fejében hihetetlen mértéket öltő, nemzeti hiúsággal, mely a Balkán fölött való (a vesztett háború és a reakció következtében egyébként évről-évre csökkenő) kultúrfölényünkön vérszemet kapva, csupa Európában páratlan zsenialitású művészt lát hemzsegni a magyar glóbuszon. Mérsékeljük

kissé a „mesterek" és primadonnák kultuszát, melyet nemcsak a színpadok, hanem a kiállítások körül is űzünk és értékeljünk valamivel körültekin-

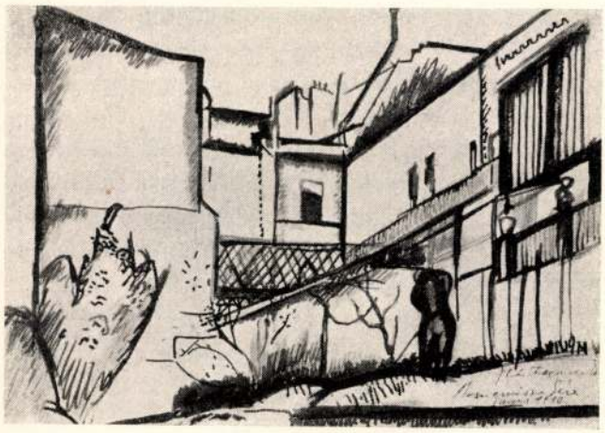

BORNEMISZA GÉZA: CITÉ FALGUIÉRE

tőbben. Egy kis zsenidefláció igazán nem ártana. Még mindig maradna elég nemes fémjelzésű, értékes modern művészünk, akinek méltó érvényesüléséért otthon és a külföldön szerető megértéssel harcolni nemcsak érdemes, de kötelesség is.

KÁLLAY ERNŐ

A MŰVÉSZ FELADATA

A hipohonder lázas aggodalmaskodásával figyeljük a kultúrélet és a kultúrbetegség tüneteit, kezünk a pulzuson, szemünk a pillanatmutatón, gőrcső és vegyelemzőszerek az asztalon, vérvizsgálatot, röntgenátsugárzást mind gyakrabban, mind nyugtalanabbul eszközlünk. Hipohonderek vagyunk, az igaz. Féltjük kultúránkat és azért árgusszemmel csüng figyelmünk minden életnyilvánulásán. Emez itt kulturánk gyarapodásának tünete — állapítjuk meg — amaz a betegségé. Most növekszik csontszerkezete, most hevesebb az anyagcseréje; most meg elmeszesedik az ere, most bacillus támadja meg életcentrumát. A tünetekből hamar összeállítjuk a diagnózist és szinte naponta adunk ki bulletint. Igaz, hogy ahány orvos és ahány kuruzsló, annyi diagnózis, annyi bulletin. Hogy javára válik-e kulturánknak e lázas figyelés? Aligha. De hogyan parancsoljunk türelmetlen, aggályoskodó tudatosságunknak? Hogyan tagadhatnók meg vizsgálódó értelmünket, mikor a vizsgálódás természetünkké vált?!

Még jóformán meg sem születik egy-egy új művészi törekvés, de elmélete pompás rendszerben már előttünk fekszik. Az expresszionizmus reakciójaképen keletkezett például az új realizmus — Franciaországban mint ingricisme, Németországban mint neue Sachlichkeit, Olaszországban a valori plastici képében. Elmélete, formaanalitikai rendszerezése készen áll előttünk. És ez így megy már százötven éve. Az elmélet és az elméleti propaganda mindig nyomon követi, sőt gyakran megelőzi a művészi cselekedetet.

Nem lehet a rendszeres gondolkodás, a rendszeres műkritika létjogosultságát tagadni akkor, mikor ez a különösképpen amalgamált szellemi-intuitiv tevékenység kézzelfogható szükségletnek köszönheti létét. Előbb gyökeresen kellene megváltoznia kulturánknak, előbb újra ösztönkulturának kellene válnia ahhoz, hogy a kutató és rendszerező értelem munkáját megállíthassuk. A mai kulturánk sajátsága azonban éppen az, hogy halljuk nőni a füvet. Aki erre nem kiváncsi, aki pusztán a kizöldelt pázsit pompájában akar gyönyörködni, az nem éli a mai kulturát.

*

Csak egyvalakinek jobb, ha elzárkózik az elméleti meggondolások elől és ez az egy: az alkotó művész. Goethe parancsszava: „Művész alkoss, ne beszélj", jótékony jelmondata lehet még ma is festőnek, szobrásznak, költőnek. Művész alkoss — majd beszél helyetted a kritikus. Beszél melletted, ellened,

PEITLER ISTVÁN: TÁJKÉP

de mindenképpen rólad. Ott a keze a pulzusodon, ott a füle a sziveden, ott a szeme az arcodon. Csak te ne kövesd el művész azt a hibát, hogy önmagadat figyeled, önmagadat rendszerezed, önmagadat csoportosítod és önmagadnak elméleti programmot állítsz fel. Programmod legyen a lelki gazdagodás és az őszinteség. Ha üresnek érzed bensőd, tedd le az ecsetet és ne hídd segítségül elméleti megfontolásaidat. Ha pedig robbanásig teli a lelked ritka élménnyel, akkor lásd munkához, mert akkor megjött az órád. A KUT elméleti tehertől mentesen indul útnak. Addig teljesiti hivatását, amig minden doktriner és minden személyi szempontot kikapcsol. Amíg ez sikerül, addig van létjogosultsága, amint erről megfeledkezik, helyébe új alakulat lép. Mert azt, hogy igazán homogén, igazán hasonnemű művészlelkek egyesülhessenek külön szervezetekben, azt kulturánk sajátosan soknemű, sajátosan heterogén jellege teszi lehetetlenné. Ma csak szimpátia és haladás utáni vágy egyesíthet művészeket csoporttá. Ez nem jelent pesszimizmust, ez nem jelent rezignációt. Ellenkezőleg, elismerését jelenti annak, hogy a bátor küzdelemnek még beláthatatlan tere nyilik. Hisz az ernyedt hallgatás évei vannak mögöttünk. Ma azonban újra küzdünk, tehát újra élünk. Ennek tudata és hirdetése a leggyümölcsözőbb optimizmus.

RABINOVSZKY MÁRIUS

EGRY JÓZSEF TÁJKÉP

A KUT HARMADIK KIÁLLÍTÁSA

AZ ERNST-MÚZEUMBAN

MEGNYILT

1926 MÁRCIUS HÓ 28-ÁN

MAGYAR MŰVÉSZET. I. Európa művészeti fejlődésébe Magyarország a kereszténység fölvétele után Szent István korában kapcsolódik. A háborúk és az új települések okozta pusztulások miatt a M. fejlődéséről tiszta képet nem nyerhetünk. Első nagyobb templomaink laposmennyezetű bazilikák, de a mellékhajók mindkét végén egy-egy torony emelkedik. Négytornyú bazilika volt a székesfehérvári és az esztergomi, valamint a pécsi, mely utóbbinak tornyai azonban nem folytatásai a mellékhajóknak, de ezek két végén a templom zöméből kiugranak. A tornyok alsó csarnokában folytatódó mellékhajók s a kereszthajók hiánya jellemzi nemcsak legtöbb román, de kéttornyú gótikus templomainkat is (Nagyboldogasszony temploma Budán, apátsági templom Garamszentbenedeken). Első székesegyházaink díszítésének ránkmaradt töredékei szinte klasszikus formájúak, ami a lombard-román stílus mesterei mellett bizánci kőfaragók közreműködésére vall. A bizánci hatás azonban a különféle nyugati áramlatok mellett csak epizódszerű volt s a XII. században mind kisebb szerepre szorítkozott. Gyulafehérvárott, a régi templom helyén a XII. sz.-ban kivételesen kereszthajóval s két nyugati toronnyal épült székesegyház domborművei (Szt. Mihály alakja stb.) nyilván bizánci elefántcsontfaragványok nyomán készültek, valamint az esztergomi bazilika III. Béla korabeli díszkapuján a tympanon domborművet is bizánci minta nyomán faragták. Ám, hogy már Árpád-kori székesegyházainkban is dolgoztak hazai mesterek, erre több adatunk van. Szt. László váradi síremlékének kőfaragómesterét és fiát, Tekust, III. Béla a szabadok sorába emelte. Csakis hazai mesterek építhették azt a sok családi monostort, melyet királyaink példájára főuraink a XII—XIII. sz.-ban alapítottak s rendszerint pazar fénnyel díszítettek, mint a lébényi, jáki, zsámbéki stb. apátsági és prépostsági templomokat. A román és átmeneti építészet virágzása közben 's közvetlenül Franciaországból szivárognak át a M.-be a gótika elemei. Első gótikus templomunk a topuszkói, Szlavóniában, II. Endre alapítása 1205-ből, amellyel szemben a ciszterciták apátfalvi temploma 1232-ből még átmeneti stílű. A gótika legszebb alkotásai, a még átmeneti korban kápolnakoszorús szentéllyel épült kalocsai, az átalakított váradi s a tatárjárás után újjáépült egri székesegyház, elenyésztek. Közvetett francia hatást mutat a kassai dóm, amelyet azonban nem Villard de Honnecourt tervezett, aki IV. Béla korában járt nálunk, mert építését csak a XV. sz. elején kezdték meg. Gótikánk e legnagyobb és legdíszesebb emlékének mesterei közül István mester, aki Mátyás királynak Diósgyőrön dolgozott s a dómot a filigrán gótika szebbnél-szebb remekeivel gyarapította, valószínűleg Budáról került ki. Gótikánk legszebb XIV. sz.-beli emlékei a dómnál régibb Szt. Mihály-kápolna Kassán, a bencések oszlopos csarnoktemploma Sopronban, s a garamszentbenedeki apátság temploma, a XV. sz.-ból a ferenciek pozsonyi és csütörtökhelyi kápolnája s a győri Héderváry-kápolna. Hatalmas arányainál fogva nevezetes a brassói Fekete-templom, térhatásával válik ki az eperjesi Szt. Miklós-templom; régi felszerelését nagymértékben a lőcsei és a bártfai plébániatemplom őrizte meg. Kisebb városi és falusi gótikus templomaink sorában a szepességi kéthajós templomok s az erdélyi erődített templomok a legérdekesebbek.

A ránkmaradt gótikus templomoknál is nagyobb fénnyel épültek a középkorban királyi és főúri váraink. A tatárjárás előttről csak a visegrádi ú. n. Salamon-torony és a sárospataki vár szerkezetében érdekes lakótornya maradt fönn. Csúcsíveskori váraink gyönyörű példája Vajda-Hunyad, Hunyadi János építkezése. Elpusztult királyi váraink fényéről csak régi leírásaik regélnek.

Középkori szobrászatunk XI. sz.-beli emlékei többnyire lapos domborművű ékítményes töredékek és motívumaik hol lombard román ízlésű szalagfonadékok, hol bizánci jellegű indák és madarak. A gyulafehérvári dóm XI. sz.-beli Krisztus-domborműve a lombardiai ízlés barbár formáit mutatja, a székesfehérvári és esztergomi töredékek ezzel szemben szinte klasszikus ízlésűek. XII. sz.-beli domborműveink hol északitáliai (pécsi kriptalejárat bibliai tárgyú képei), hol közvetett bizánci hatást mutatnak (esztergomi díszkapú, Gyulafehérvár), de találkozunk az életből ellesett primitív ábrázolásokkal is, mint a kisbényi oszlopfőn, amely medvevadászatot ábrázol magyar, subás alakokkal. Középkori szobrászatunk e díszítő jellegéből a XIV. sz.-ban bontakozik ki. E század érdekesebb díszítő munkái a soproni bencéstemplom faragványai és a kassai Szt. Mihály-kápolna kapudom-

bormüve Nagy Lajos korából. Utóbbinak kortársai voltak *Kolozsvári Márton* és *György*, akiknek prágai Szt. György-szobra méltó előfutárja az olasz quattrocento híres lovasszobrainak. Középkori síremlékeink legszebb példái a XIV—XV. sz.-ból esztergomi vörösmárványból készültek; ezek stílusukkal is arra vallanak, hogy egy helyen, valószínűleg Budán keletkeztek (pl. Zápolyai-síremlékek Szepeshelyen, primási síremlékek Esztergomban). Csak írott adatok tanuskodnak arról, hogy a bronzöntésnek a XV. sz.-ban is voltak nálunk hivatott művelői (Zsigmond lovasszobra a budai várpalota előtt, a palotát Mátyás korában díszítő bronzszobrok). Temérdek emléke maradt fenn azonban nálunk a fafaragásnak, amelynek főalkotásai, a szárnyasoltárok, festményeikkel a XV. sz. elejétől kezdve képírásunk fejlődéséről is kielégítően tájékoztatnak. Fafaragásunk emlékei közül olaszos jellegű a XIV. sz.-beli nagyeöri Madonna; e technika virágzását s önállóságát hirdetik Mátyás korából a galgóci betlehem, a tájói Szt. János-fej (Besztercebánya), a lőcsei Vir dolorum-oltár, a selmecbányai múzeumban látható két szobor. Már a XVI. sz.-ba esik java működése a Felvidék egyik legkiválóbb mesterének e téren: *Lőcsei Pál*nak (l. o.). Képírásunk legrégibb középkori emlékei a feldebrői altemplom antik-bizánci jellegű falképei a XI. sz.-ból. A mozaikképek, amelyek első székesegyházainkat díszítették, elenyésztek. XIII. sz.-beli emlékek: a pécsölyi, a deákii falképtöredékek s a veszprémi Gizella-kápolna apostolokat ábrázoló festményei. Ha későbbi is, XIII. sz.-beli minták után készült a zsegrai templom szentélyképeinek egy része (Szt. István és Szt. László bizánci kún viseletben ábrázolt alakja stb.) s a vitfalvi Szt. László-ciklus, szintén a Szepességben. Falusi templomokban nagy számban fennmaradt középkori falképeink igénytelenségük ellenére is arról tanuskodnak, hogy a képírás a XIV—XV. sz.-ban Magyarországban szép virágzást ért el, lépést tartott a nyugati fejlődéssel, korán szokta meg a nemzeti tárgyakat s hogy valamelyik később elpusztult városunkban (minden bizonnyal Budán), jelentős festőiskolánk volt, amelynek hatása az egész országra kiterjedt. Még az idegenből hozzánk került festők is nemzeti tárgyakkal foglalkoznak, mint Róbert Károly koronázásának festője Szepeshelyen 1317-ben. Képírásunk legkedvesebb hőse azonban Szt. László, akinek legendáját a középkor végéig szinte mindenütt megfestették. A ciklusok főbb motívumai mindenütt ugyanazok, bár korok szerint más és más fogalmazásban örökítik meg ezeket festőink. A legterjedelmesebb festett Szt. László-legenda 24 képben egy a Vatikánban őrzött miniaturás kódekben a XIV. sz. elejéről maradt fönn. Hogy képírásunk ekkor akár a nyugatival, akár az olasszal egy színvonalon állott, ezt ezeken és más miniatűr emlékeinken kívül, mint aminők Márton mester Zsigmond király miniaturás codexe (Bécs, udv. könyt.), szárnyasoltáraink festményei is bizonyítják, pl. *Kolozsvári Tamás* szárnyképei Esztergomban. Középkori képírásunk fejlődésének tetőpontját és európai színvonalát M. S. mester munkái Esztergomban s a Mária látogatása c. festmény Selmecbányáról (Szt. Antalról) Szépm. Múz.-ban, mutatják. Utóbbit német műtörténetírók a dunai iskola M. Z. kezdőbetűs mesterének tulajdonítják, holott csak az áll, hogy mint ennek az iskolának képein, a miénken is nyugati és olasz hatások kereszteződnek, ám annyi bájjal és olyan előkelő felfogással, aminővel német mester a XVI. sz. elején alig dicsekedhetik. Középkori festőink közül egyre több válik névszerint is ismertté. Társadalmi téren megbecsülésüknek mértéke több királyi donációs levél, amelyet mestereink Nagy Lajos, Zsigmond és Mátyás királytól kaptak, János mester, Nagy Lajos udvari festője, a budai Nagyboldogasszony-templomban fönnmaradt vörösmárvány síremléké-

nek bizonyossága szerint, a korabeli főurakkal és a város legelőkelőbb patriciusaival egysorban kapott sírhelyet. Hogy festőinknek várainkban és királyi palotáink díszítésében is bőségesen jutott szerep, arról csak írott adataink vannak. Mindössze Vajda-Hunyadon látható egy lovagregényből merített falképciklus a XV. sz.-ból.

II. A gótika Magyarországon — mint általában Közép-Európaszerte — még a XVI. sz. első évtizedeiben is életben volt. Nálunk a mohácsi vész esztendejét szokták határnak megjelölni. Valami külön magyar renaissance — oly értelemben, mint akár a francia, akár a német vagy németalföldi renaissance — nem fejlődött ki és ha csírái meg is voltak, azok a nemzeti szerencsétlenséget követő időben nem kelhettek ki. Az olasz renaissancenak az a fölkarolása, amely Mátyás király nevéhez fűződik és amely időrend tekintetében Európa többi országát megelőzte, inkább csak intermezzo volt, mélyebbre ható következmények nélkül. Mátyás király kora legismertebb és legünnepeltebb mecénásainak egyike volt. Egész névsorát ismerjük azoknak az olasz művészeknek, akik vagy az ő szolgálatában, vagy legalább is az ő rendelésére dolgoztak, köztük maga Verocchio és Pilippino Lippi, Benedetto da Majano és Aristotile Fioravanti. Magyarországon dolgozott az újabban skat emlegetett Giovanni Dalmata is, akinek keze nyoma még leginkább kimutatható. A művészet terén a király főtette a budai királyi vár építése, vagy helyesebben modernizálása volt. Mint a várpalota régi felvételeiből s csak igen csekély számmal fennmaradt töredékekből megállapíthatjuk, ez az átalakítás túlnyomórészt a díszítő részletekre vonatkozott, anélkül, hogy az épületcsoport architektonikus lényege, amely Zsigmond királyra ment vissza, megváltozott volna. Nem annyira az építészeté, mint inkább az olasz kora-renaissance díszítő szobrászatáé és festészetéé a vezérszerep, s az egyházi építészetben, pl. a budavári főegyház Mátyás-tornyának építésénél, még zavartalanul uralkodik a gótika. Így tehát ez az egész renaissance-mozgalom, amelynek elsősorban az uralkodó és a hozzá közel állók (Vitéz János érsek, Báthory Miklós püspök) voltak a hordozói, meglehetősen szűk körben játszódott le és meglehetősen felszínes is volt. Ez a művészet egyenesen importnak tekinthető és ha — kétségkívül — akadtak magyarok is, akik az olaszok nyomán dolgoztak, ez csakis utánzásnak tekinthető és még csak félig-meddig önálló stílus képződésére vezetett, noha kétségtelen az is, hogy az olasz művészetnek ez a korai átvétele jóval túlélte Mátyás királyt és szerencsétlen utódai alatt, egészen a mohácsi vészig (ha csak vajmi szerény emlékekben, egyes síremlékekben, díszítő plasztikákban) kimutatható. Az egész renaissance-mozgalom természeténél fogva ilyenek a gyér számmal fennmaradt emlékek általában: Mátyás király palotájának apró töredékein, morzsáin kívül (a Nemz. Múz.-ban és a Székesfővárosi Múz.-ban), amelyek a quattrocento díszítő szobrászatának megkapó gazdagságát árulják el, a budapesti belvárosi plébniatemplomban levő két pastofórium (1507), amelyeket Giovanni Dalmatával hoztak összefüggésbe, a pécsi székesegyházban levő hasonló mű, egyes síremlékek (Esztergom, Szepeshely, Nyitra), amelyek arra vallanak, hogy a valószínűleg Budán koncentrált márványfaragás a divatot felkarolta. Csodálatosmód teljes épségben maradt fenn az újraépült váci székesegyház szentélykorlátja, mely legközelebbi rokonságban áll a budai töredékekkel, az esztergomi székesegyházhoz épített Bakócz-kápolna pedig, szerény méretei ellenére is, már cinquecentojellegű nagyvonalú architektúrájával és benne Andrea Ferrucci bájos fehér márványoltárával (1523) az egyetlen teljességében reánkmaradt ily alkotás, amely mellett még csak a gyulafehérvári székesegyház gazdag és érdekes északi előcsarnokát említhetjük. Tény, hogy e mellett az ellenállhatat-

lan divatként mindenüvé eljutó olasz renaissance-formák olyan helyeken is fellépnek, amelyek kívül esnek a budavári királyi udvar bűvkörén. A XVI. sz.-ban különösen a török megszállástól ment Felső-Magyarország városai lendülnek föl mind gazdasági, mind kulturális tekintetben és ott léptennyomon renaissance-motívumokra bukkanunk. Ezek azonban nem a központ kisugárzásai, hanem olyan elemek, amelyek immár Európaszerte közkeletűekké váltak és a városokban tisztább formákban, kisebb helyeken gyakran eltorzítva, vidékies, provinciális alakban, olykor a népieshez közeledve fordulnak elő. Így pl. a bártfai városházán, amelyet a XVI. sz. elején alakítottak át s amelynek névszerint ismert Alexius mestere szinte típusa azoknak a kőfaragóknak, akik nem lehetnek el a távoli olasz eredetű művészet formakincse nélkül. Jellemző, hogy a renaissance belopódzik az oltárfaragó műhelyekbe is és a XVI. sz. elejéről származó nem egy szárnyasoltárunk (pl. a szepesszombati templom szép Szent György-oltára) megkapó tanusága az olaszos formák beszivárgó erejének.

Ha mindez nem is jogosít föl arra, hogy külön magyar renaissanceról beszéljünk, tagadhatatlan, hogy — legalább egy szükebb körben — a réginek és újnak, a hagyományos helyi építési módnak és az idegen hatás alatt létrejött új formáknak oly lokális színezetű, sajátos egyesülése állott elő, amely bizonyos mértékben rászolgál a „felsőmagyarországi renaissance" elnevezésre. Ez az építési, jobban mondva díszítési mód a XVI. sz.-ban Felső-Magyarországon virágzott és elsősorban a világi építészetben érvényesült. A lakóházak építésében az arkatúrásan tagolt magas oromfal, az azt megkoronázó fantasztikus gazdagságú pártázat és a sgraffito-díszítés a jellemző. Kivált Eperjesen egész házsor maradt fenn ily stílusú házakból de Lőcse, Késmárk is gazdag ily emlékekben, az 1623. épült fricsi kastély e díszítési mód valóságos gyöngye és a felvidéki városokat és városkákat jellemző campaniléken is sűrűn alkalmazzák a szeszélyes pártázatokat, hatásos sgraffitókat. Mindez — ha némileg más alakban is — a szomszédos Lengyelországban is előfordul. Kétségkívül kölcsönös hatások állanak fenn a két ország között, amelyeknek ez az érdekes, helyi zamatú művészete mintegy keleteurópai renaissancenak nevezhető. Jellemző annak hosszú fennmaradása. Ha a barokk, rokokó és klasszicizmus egymást felváltó divatjai által módosított formákkal is, Felső-Magyarország városaiban a XIX. sz. elejéig életben marad.

A művészi tevékenység terjedelme és magas kultúrája tekintetében az ellenreformáció korával kezdődik a M. történetének legtermékenyebb, leggazdagabb korszaka. Mint Európa-szerte, minálunk is a barokk művészet szinte átalakította a világ képét. A középkor évszázadokig épülő elszórt nagy egyházai helyett most szinte varázsütésre keletkeznek a hatalmas templomok, elsősorban a jezsuiták új rendjének, főuraknak, főpapoknak alkotásai. A városok polgárias és kispolgárias építkezései helyett nagyszabású paloták, vidéki kastélyok készülnek. Egyes városaink, kivált az ország nyugati részében, most nyerik végleges képüket. Így például Pozsony és Győr, középkori emlékeik ellenére is, lényegükben barokk városok. E stílus, ez az építő kedv a maga kíméletlenségével nem hátrál meg a tiszteletreméltó mult emlékei előtt és pl. Kalocsa, Győr, Nyitra székesegyházai az új művészet teljes gazdagságában alakulnak át. A még középkori körfalai közt szorongó Nagyszombat, Pázmány Péter városa, ekkor lett a „magyar Rómá"-vá és 1630. épült egyetemi temploma, legnagyobb és legszebb egyházi épületeink egyike, szinte klasszikus példája a XVII. sz. templomépítészetének. Belsejének túláradó gazdagságú stukkódísze, amelynek egy passaui templomban találjuk párját,

a XVII. sz. jellemző nyilvánulása nemcsak minálunk, ahol sok templomban uralkodik ez a díszítési mód (pl. a győri bencés-, eredetileg jezsuitatemplomban), hanem Ausztriában és általában Dél-Németországban, ahol ekkor, a barokk művészet speciálisan délnémet felvirágzása előtt, olasz mesterek közvetlen tevékenysége vagy hatása az irányadó. Magyarországon is Ausztriából jött olasz és elnémetesedett olasz mesterek dolgoznak és így e művészet azonos a szomszédos osztrák tartományok stílusával és stílusváltozataival, amelyek a XVIII. sz. végéig lejátszódnak. Amint az osztrák barokk szobrászat legkiválóbb mestere, Georg Raphael Donner, hosszú pozsonyi tartózkodása és kiterjedt munkássága címén erősen bekapcsolódik a M. történetébe, úgy az osztrák barokk festők egész sora is — Troger, Maulbertsch, Bergl, Kracker, Dorfmeister stb., akik közül a két utóbbi Magyarországon töltötte élete nagy részét — a XVIII. sz.-ot annyira jellemző mennyezetfreskóik roppant számával valósították meg az építészettel összefüggően a XVIII. sz. aspirációit, amelyek nálunk is klasszicizmusban hangzottak ki. Nevezetes példák: a Troger által kifestett győri bencéstemplom, a sümegi templom, Maulbertsch üde, fiatalkori freskóival, míg a pápai templom, a szombathelyi székesegyház már késői stílusát mutatják, a megkapóan pompás jászói prépostsági templom, amelyet Kracker oltárképein és mennyezetképein kívül mozgalmas plasztika díszít, a budapesti egyetemi templom Bergl freskóival, a szigetvári plébániatemplom (egykor mecset) Dorfmeister nagyszabású kupolafestményével stb. De nem csupán az egyházi művészet, hanem a világi is fellendült e korban. Főleg az arckép lassanként általános szükségletté lesz s a kastélyok, paloták és középületek díszítésénél mindjobban érzik és kielégítik a megrendelők a plasztikai dísz iránt való vágyukat. A XVII—XVIII. sz.-ból a hazai festőknek és szobrászoknak már hosszú sorát ismerjük; sajnos, a legkiválóbbak külföldön találnak tehetségüknek megfelelő érvényesülést: *Bogdán Jakab* csendéletfestő, *Kupetzky János* és *Mányoki Ádám* arcképfestők külföldi udvarok megbecsült művészei.

III. A XIX. sz. magyar építészete a klasszicista stílust fogadta el formanyelvül s a táblabíró-korszakban (1800—1850) ezt művelte. Főképviselői *Pollák* és *Hild*, tevékenységük főszinhelye a gyors fejlődésnek indult Pest-Buda, amelynek átépítését a nagy árvíz is szükségessé tette. De a vidék monumentális alkotásai is ennek a stílusnak jegyét viselik magukon (Eger, Esztergom stb.). Már e korszak vége felé kezd jelentkezni a romantikus építési felfogás, hogy a szabadságharc után egész sor építész kezén a középkori formanyelvet szólaltassa meg. Ebből az építész-csoportból messze kimagasló jelenség *Feszl*, aki pesti Vigadójában egyúttal tudatosan hangsúlyozni akarta a helyi jelleget.

A kiegyezés táján s utána a világháborúig a nekipezsdült építési tevékenység kínálta feladatokat nálunk is a művészettörténeti stílusok kiaknázásával oldották meg s így alakult ki nálunk is egy újrenaissance, újbarokk, de emellett tovább folyt a középkori stílusok formanyelvén való tervezés is (újgótika, újromán stílus). Főképviselői ezeknek a törekvéseknek *Ybl, Petschacher, Unger, Hauszmann, Steindl, Schulek* stb. Tőlük messze elkanyarodva eleinte részben keleti, azután magyar népművészeti elemek felhasználásával törekedett *Lechner Ödön* egy, a többi nemzetétől eltérő, talajízű építészeti formanyelv megteremtésére. Művei és példája új formákra serkentették az ifjabb építésznemzedék sok tagját, akik néhánya *(Kós, Toroczkai-Wigand)* egészen a népművészet, néhánya *(Lajta)* a tiszta szerkezet és anyag sugallásai alapján alakították terveiket, sokszor idegen (berlini) hatás alatt is.

Szobrászatunk a XIX. sz. elején a

római klasszicizmus formanyelvét fogadta el bécsi és olasz hatás alatt. Főképviselője *Ferenczy István*. A még gyérszámú feladatok azonban nagyobbrészt idegen szobrászoknak *(Casagrande, Klieber* stb.) jutottak. Csak a kiegyezés táján jelentkezik a talajizű, az élményben gyökerező szobrászat első törekvése *(Izsó)*. De ennek kialakulása elé nehézségeket gördített a plasztikában való általános tájékozatlanság s az a kívánság, hogy a szobrászat ekkori főtárgya, az emlékszobor a művészettől idegen filológiai és történettudományi ötletek figyelembevételével készüljön. Ily emlékszobrokat Izsón kívül s utána főkép *Huszár*, ezt követőn pedig *Zala, Strobl* s mások készítettek. Az első egyéni erejű plasztika *Fadrusz* műhelyéből került ki.

Sokkal vonzóbb a kiegyezést követő korszaknak az a plasztikája, amelyben a szobrász inkább lírai hangulatainak adhat kifejezést (*Stróbl:* Anyánk, *Donáth, Kallós* s mások temetői emlékei). E nagyobblélekzetű munkákon kívül nem hiányoztak az apróbb realisztikusan mintázott s főkép a jellemzetest kereső bronzok és terrakották, kivált a népéletből vett alakok *(Telcs, Damkó)*. Hasonlíthatatlan bőségben s fejlettebb stílusban virágzott fel főkép *Beck* működése kapcsán, az emlékérem és plakett (*Szárnovszky, Beck, Berán, Reményi* stb.).

A XX. sz. elejétől fogva e feladatokon kívül jelentékeny teret kezd hódítani a magáért való szobrászat, főkép aktok, hol realisztikus meglátással *(Pásztor, Kisfaludy-Stróbl, Szentgyörgyi, Petri)*, hol kötött formarenddel, többé-kevésbbé erősen stilizált előadásban *(Beck, Kalmár, Simay)*, de az ilyirányú fejlődést szinte teljesen megakasztotta a világháború okozta nyomor.

A XIX. sz. első felében a magyar festészet fejlődése többféle akadályba ütközött. Ezek egyike, hogy ebben az időszakban jelesebb tehetségeink nem is itthon, hanem a külföldön működtek s így elvesztették a kapcsolatot művelődésünkkel (*Markó, Brocky, Borsos, Rombauer, Zichy* stb.), festészetünk kialakulására tehát semmi hatással sem voltak. A többinek zavartalan munkálkodását módfelett megnehezítette a napoleoni háborúk után bekövetkezett pénztelenség s a teljes szervezetlenség a művészet dolgaiban. A század elején nem volt még Magyarországon sem művészeti iskola, sem szervezett képtár, sem kiállítás. Mindezeket az intézményeket a félszázad vége felé alapították meg (Marastoni akadémiája, Pyrker-képtár a Nemzeti Múzeumban, a Pesti Műegylet kiállításai, l. o.). A közönségnek a művészettel szemben támasztott igényei, szükséglete a művészeti kritika és nevelési eszközök hiánya következtében még igen szűkkörűek, főkép vallásos tárgyú festményekre és arcképekre szorítkoztak, ehhez sorakoznak az almanachok, divatlapok igényeinek megfelelő, nagyobbára rézmetszetű vagy kőnyomatú sokszorosításra is szánt szentimentális vagy romantikus életképek, szépségképek. A magyar festészet fejlődésének ezt az idejét a táblabíró-világ művészetének nevezzük, mert lényegileg a honoráciorok s a módosabb városi polgárság ízlését és érzésvilágát tükrözi. Stílusa az általános európai akadémiai stílustól függ, főkép a bécsitől s a század legelején klasszicista s ebből levezethető felfogást és előadást mutat (ennek a tájképben főképviselője nálunk *id. Markó Károly*), amely lassan átmegy a romantikába.

Az arcképfestés terén a vezető mester *Barabás*, az egyetlen itthon működött művész, aki valóban népszerűvé tudott válni. Arcképet egyébként csaknem minden azon korbeli festőnk festett, igen gyakran minatűr formájában is, a legismertebbek közülük *Beck, Kozina, Györgyi, Melegh, Pesky, Schoefft, Sikó, Simó, Sterio, Spiro, Szále, Szamossy*, a nálunk meghonosodottak közt *Canzi, Donat, Kaergling, Lieder, Marastoni, Stunder, Weide* stb.

Vallásos vonatkozású, főkép oltárké-

stb., kívülük *Fényes Adolf* és *Csók István*. Ennek az áramlatnak egyes mesterei idővel lassú egyszerűsítéssel egy kötöttebb stílus felé indultak, amely leginkább *Rippl-Rónai*, *Vaszary*, *Fényes*, *Iványi-Grünwald* kései munkáin jelentékenyen eltávolodott eredeti naturalista tanulmányaiktól, míg végül a XX. sz. elején sokak kezén hol az expresszionizmusba, hol absztrakt formaadás révén posztimpresszionista kísérletekbe ágazott szét.

Közben a nagybányai mintájára több helyen szerveztek a festők művésztelepeket (Szolnok, Kecskemét, Gödöllő, Miskolc stb.), amelyek némelyike bizonyos stílusbeli irányulást is jelentett, így nevezetesen a gödöllői a praeraffaelisztikus idealizmus megteremtője Magyarországon, amelynek tagjai főkép *Körösfői-Kriesch* és *Nagy Sándor* hatására a műhelyszerű munka és a különböző művészeti technikák (gobelin, üveg, grafika, freskó) együttes művelése révén különkaraktert jutottak.

Jelentékenyen elősegítette művészetünk e sokrétű gazdagodását a kiállítási intézmények megszaporodott sora, a művészeti irodalom gyors föllendülése és a modern alapokon átszervezett Szépművészeti Múzeum. (Egyebekben l. az egyes címszókat.) *Lyka.*

Irodalom: *Ipolyi* A., Műtörténeti tanulmányok (Budapest, 1887). *Pasteiner* Gy., Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben című mű magyarországi köteteiben. *Beöthy Zs.*, A művészetek története (3 kötet). *Ráth* Gy., Az iparművészet könyve (3 kötet). *Szana* Tamás, Magyar művészek (2 k.). U. a., Száz év a magyar művészet történetéből. *Divald* Kornél, Magyar régiségek (Budapest, 1915). *Lyka* K., A képírás újabb irányai. *Szabó* L., Az árpádkori magyar építőművészet (Budapest, 1913). *Fülep* L., Magyar művészet (u. o., 1923). *Péter* András, A magyar művészet története (Budapest, 1931). Archeológiai Értesítő, Archeológiai Közlemények, Művészet, Magyar Iparművészeti folyóiratok, Magyarország Műemlékei, I—IV. kötet (az I—II. kötetben Magyarország műemlékei és azok irodalma teljes bibliográfiájával).

pek nagy sora került ki *Balkay, Boros, Czausig, Hesz, Pesky, Vidra, Schoefft* műhelyéből, a görög rítus speciális ikon-igényeit *Daniel, Miklóssy* és mások elégítették ki. A tájkép hazai művelői közt *Brodszky, Libay, Ligeti, Molnár* vált bizonyos mértékben népszerűvé, csendéletképeket főkép *Schäffer, Ujházy* festett, magyar életképeket elsősorban *Barabás*, azután *Canzi* s alkalmilag mások is. Már ebben a korszakban kísérleteznek egyesek *(Balassa, Kiss, Molnár, Spiro, Weber, Heinrich, Vizkelety)* történeti kompozicióval, de felkészültségük még hiányos.

A táblabíró-korszak művészete egészben véve annyiban jelentőségteljes, hogy a félszázad vége felé megszervezte művészeti intézményeinket és organikusan belekapcsolta a magyar művelődésbe a művészetet.

A szabadságharc megszakította az alakulás folyamatos menetét. Az utána következő korszak a történelmi festészet kultuszának jegyében indul meg, s az elnyomatás korának hangulatában a nemzeti mult drámáit eleveníti meg. Stílus szempontjából jelentős az a körülmény, hogy ezentúl nem Bécs és Róma, hanem München és Párizs a forrás, amelyből a művészifjúság tanulságait meríti. Az első mester, aki nagystílusú történeti képekkel szerepel már az ötvenes években, *Madarász Viktor*, eleinte Párizsban működött (u. o. Zichy is). Rahl bécsi iskolája ebben a korszakban már csak *Than* és *Lotz* révén hat művészetünkre, az utóbbi azonban hamar függetlenítette magát és könnyed lendületű freskóival, üde bájú arcképeivel s aktjaival egészen önálló stílust formált magának.

Mindezeknél sokkalta szélesebb körben érvényesült nálunk a müncheni Pilotynak hatása, akinek tárgyias valóságfestését leghívebben *Benczúr, Liezen-Mayer* és *Wagner Sándor* képviselte. Ez annál finomabb, mert mindhármuk tanára lett a müncheni akadémiának és sok fiatal magyar náluk szerezte első okulásait. Pilotynak két más tanítványa, *Székely Bertalan* és *Szinyei Merse*, viszont gyorsan függetlenítette magát mesterétől, az előbbi mindinkább a kötött stílust fejlesztette s ebben monumentális freskóművészetünk terén a legmagasabb rangot jelenti, az utóbbi pedig első képviselőjévé, úttörőjévé lett a modern képírásnak.

E művészek mellett s részben hatásuk alatt sokrétű életkép- és tájképfestészet alakult nálunk s adott különleges színt a 80-as, 90-es évek budapesti kiállításainak. A szalónélet és népélet anekdotikus, novellisztikus jeleneteit festették a müncheniek tárgyias, valószerűséget kereső, a tónus egységesítő erejére építő stílusában, végeredményben tehát a Piloty-iskola köréhez tartoznak (pl. *Baditz, Bihari, Vágó* s még egy nagy sor), a tájfestők közül *Spányi, Tölgyessy* és társaik.

Míg így a müncheni befolyás széles mederben áradt át a magyar festészetbe, akadtak mesterek, akik ettől függetlenül alakították át stílusukat. Mindenekfelett *Munkácsy Mihály*, aki valamennyiük fölé magaslik, a tájfestők között *Paál, Mészöly, Mednyánszky*, az első kettő a hazai *paysage intime* megteremtője, mind a három lírai hangulatok értékesítője.

E törekvésekhez társult a kilencvenes évek végén mint új elem az a modern festészet, amelynek korai előfutára *Szinyei Merse Pál* volt, de amely megértés híján akkor elszigetelt maradt. A nagybányai művészcsoport fellépése révén ekkor szóhoz jutott az a festői törekvés, amely különböző nevek alatt *(plein-air, naturalizmus, impresszionizmus)* irodalmi vonatkozások mellőzésével a világjelenségek egységét kívánta kifejezni, eszközül hangsúlyozottan a színt választotta, stílusában pedig mellőzte a szobrászi formát és az építészeti kötöttséget. Főképviselői a nagybányai művésztelep mesterei, *Hollóssy, Ferenczy* (ő volt az irányadó mester), *Glatz, Iványi-Grünwald, Réti, Thorma*

Magyar művészet

Győző-tele Művész
Lexikontól
nudjet in dolgostam át,
A cikket sedetileg
Éber László írta

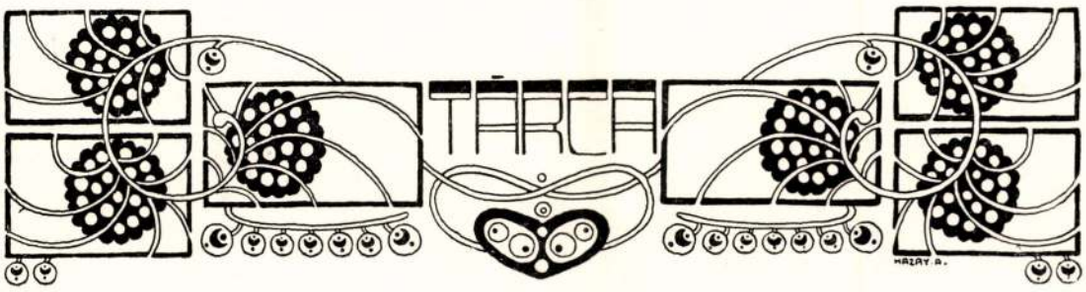

MAGYAR MŰVÉSZET

Könyvet lehetne írni erről a sokat vitatott kérdésről, de helyszűke miatt mi csak rapszodice kezelhetjük. Általános elmefuttatásokat éppen emiatt mellőzünk, mert meddők; ehelyett inkább némi deduktiv rendszert alkalmazunk, világos példákkal, egyszerű mezben, mert egyszerű az igazságnak az ő köntöse.

Ha azon gondolkozunk, hogy mi az oka annak, hogy a nyugati nagy népeknél van nagy multon alapuló nemzeti művészet, nálunk pedig nincs, akkor ennek nagyon hamar rájövünk a nyitjára. Nem fölfedezni akarunk rég ismert dolgot, de elkerülhetetlenül szükséges legalább futólag emlékezni meg róla.

Franciaország, Angolország, Németország, Olaszország, ha nem is politikailag, de származásra, faji és nyelvi tekintetben egyöntetű nép századok óta. A civilizáció mindegyik országban nem mint import, hanem mint faji termék alakult és fejlett ki. Szellemi tekintetben maguknak élő, magukból élő, körülhatárolt országok voltak s ha köztük és hazánk közt párhuzamot akarunk vonni, elég csak Franciaországról szólni, mert szakasztott az a különbség áll így elő, mint a többi, faji tekintetben egységes országokkal való összehasonlításból.

A francia művész, aki megfestette, kifaragta s a francia író, ki megírta a tárgyát vagy magyarázta a néplélek bármely megnyilatkozását, vér volt a vérből, ugyanegy ember azokkal, akikhez mondanivalója volt. Egy volt a lelkük, neveltetésük, gondolkozásmódjuk, szóval egyugyanazon race-ból, tiszta francia fajból származtak. Ez a tiszta faj számos nemzedéken keresztül egyazon megszokásból, környezetből, szellemből táplálkozott s ebből támadt a nagy nemzeti hagyomány.

E faji zárkózottságon, mely egyöntetűvé tette a művésznek és a közönségének a pszichéjét, egész a legújabb időkig nem támadt semmi rés. Corot, Millet, Dupré, Daubigny csak franciául tudtak s nemcsak nem olvastak idegen nyelven írt lapokat, de talán nem is láttak. A franciák geografiai járatlanságának, önteltségének jórészt az az oka, hogy megvan mindenük az anyagi és szellemi élet követelményeinek kielégítésére s amijök van, arról azt hiszik, hogy az legjobb a világon. Páris szerintük a világ első városa, a tanintézetek, a művészeti akadémiák legelsők, a francia műveltség a műveltségek koronája. Minek menjenek tehát külföldre, mikor a külföldiek is Párisba özönlenek?

Ennek folyományaképp nemcsak a művészetük és irodalmuk, de még a külsőség, a technika is egyöntetűvé alakult s előállt a sajátos francia technika, a fölismerhető francia zománc, mely még a nem francia, például keleti tárgyú, de francia művész által festett képeket is bevonja.

Azt azonban nyomatékosan szeretnők hangsúlyozni, hogy amit mi a francia vagy német művészetben vagy a régi olasz művészetben nemzetinek tartunk, az nagyrészt az iskola, mint külső technika javára irandó, mely egy arányos elzárkózott területen belül nagyon hamar sajátosan kialakul. S itt ismét a francia iskola nem mutatja föl azokat az árnyalatokat, mint az olasz, mert politikailag Franciaország nem is volt soha oly tagolt, mint Itália. Olaszország minden kis államában külön szellemi központok keletkeztek. Ez s a közlekedés nehézsége, tehát az érintkezés hiánya megtermette a külön velencei, umbriai, firenzei, római, modenai iskolát, vagyis ez egyes csoportokban a technika sajátosan kialakult. Ha öt-hat festő folytonosan egy csoporttá tömörülve dolgozik, egymás fogásait, módszereit ellesik, akkor itt is érvényesül Darwinnak a hasonulásról szóló törvénye. Lehet az egyes művészeknek külön felfogásuk, temperamentumok és lelkük, de az együttdolgozás nivellálja a technikájukat, vagyis megteremti az iskolát. Ezért hasonlítanak az ifjú Rafael művei Peruginoéhoz; ezért alakul át

Művészet 1904

TISZA LAJOS GRÓF SZOBRA SZEGEDEN
FADRUSZ JÁNOS MŰVE

technikája, mikor Rómába megy; ezért ragyog a kölni iskola minden alakjának az orra hegye; ezért egyformák a Botticelli és Pinturicchio freskói; ezért egyformák a spanyol, de Olaszországban élő Fortunynak, és az őt még most is majmoló olaszoknak a képei; ezért ismerni meg az újabb időben a barbizoniakat, sőt a legújabb időben a worpswedeieket és a nagybányaiakat, mely utóbbiakat már közös vonás kezdi jellemezni.

Ha most visszatérünk a nemzetiség kérdésére, ha arra gondolunk, (eszünkben forgatva Wagnert, Dantét, Shakespearet s a többi nemzeti nagyságot), hogy nagy művek csak nemzeti talajból keletkezhetnek, azt hisszük, hogy ennek következő a helyesebb formulája: nemzeti jellegű nagy művet csakis az illető nemzetbeli művész vagy író alkothat. Úgy értvén a dolgot, hogy a művésznek és írónak is tiszta race-nak kell lenni, mert másképp nem érti meg a népet s nem értetheti meg magát. Amiből logice az is következik, hogy tiszta race-művész csakis nemzeti tárgyat választ, mert ez rokon vele. Vagyis: ha nem bizonyos is, hogy egy Wagner germán tárgyat választ, de az bizonyos, hogy a germán tárgyú trilógiát csakis a német Wagner tudja megírni.

Így áll a dolog a fajilag nivellált nagy népeknél, melyeknél nemzeti hagyományok gyülemlettek föl, mint nemzedékről-nemzedékre átszármazott s folyton bővült örökség. Séppen ellenkezője áll nálunk.

Hagyjuk el az okokat, hogy miért nem volt eddig nálunk egyöntetű, nemzeti szellemi élet s miért nem fejlődhetett ki a társadalom egyöntetűen magyarrá, mert akkor ki kellene terjeszkedni a törökök dúlására, az osztrák uralomra, a pártvillongásokra, Bécs intrikáira; arra, hogy nincs tisztán nemzeti dinasztiánk, tehát nincs fényes székvárosunk se, mely e dinasztiának kizárólagos s egyetlen lakóhelye lenne; meg arra, hogy országunkban számos nemzetiség lakik, mindenha nagy volt az idegenek bevándorlása és a fajkeveredés. S ez okok elemezése helyett csak konstatáljuk, hogy nemzeti hagyományaink a művészet terén nincsenek, csak az építészetben és műiparban támaszkodhatunk némely kézzelfoghatóbb anyagra a multból. Mi csak fél-önállóságunk visszanyerése óta kezdjük kiépíteni a magyar kulturát, tehát akkor, mikor más nemzetek a magukét már betetőzték. Szellemi munkásaink, legfőként művészeink a külföldet járják. Sok hűbnere van annak, hogy miért szűk nekik Macedónia, de tényleg szűk, tényleg bebizonyították sokan, hogy kint jobban érvényesülnek s nem koplalnak annyit. Világos, hogy a mi művészeink nem igen visznek ki benyomásokat és tapasztalatokat, ellenben hoznak fölfogást és technikát Münchenből, Párisból, mely utóbbi körülmény is azt bizonyítja, hogy a technika kialakulása pusztán egy országos csoport együttdolgozásának az eredménye. No és ha nem mennek is ki: tudnak idegen nyelveket,

olvasnak idegen könyveket és hirlapokat, több külföldi művészi folyóiratot lapoznak, mint hazait, tehát kerülő úton is telítik magukat idegen szellemmel. Tárlatainkon néha több idegen képet látnak, mint magyart, színpadainkon idegen társadalmak képe tárul elébük, sőt kezdhetjük a dolgot ab ovo, az iskoláknál, hol az olvasókönyvek, az ifjúsági iratokkal együtt idegen hősök viselt dolgairól, idegen Huckleberyk kalandjairól szól. (Mely utóbbi körülményt egész tisztelettel ajánljuk a közoktatásügyi kormány figyelmébe.) Abszolute nem csoda, hogy művészetünk, egész szellemi és társadalmi életünk merő zagyvalék, a honi és külföldi motivumok és benyomások groteszk keveréke.

Ebből az a szomorú tény következik, hogy művészeink lelke is zagyvalék, hogy szellemi munkásaink nem magyar emberek abban az értelemben, amily francia volt pl. Millet s hogy nem magyar az ország sem. S ha van is magyar vidék vagy magyar zsáner, de annak a pszichéjét külföldi hatásoktól átgyúrt festő adja vissza s támadnak müncheni ízzel leöntött magyar huszárképek, szalónbeli magyar lányok és szolnoki részletek hollandi szószban.

Ugyan van-e ennek panaceája?

Azt mondják: Az ifjú magyar művész mehet ugyan külföldre világot látni, tanulni, a különféle iskolákkal megismerkedni, látókörét szélesíteni, de azután siessen haza, tartózkodjék állandóan itthon, járja örökké a magyar vidékeket, szívja magát tele a magyar levegő párázatával, lelkét telítse a magyar psziche megnyilvánulásaival, agyát pedig szedje tele magyar képzetekkel. Mert más a magyar föld texturája, a magyar ég felhőjárása és más a magyar ember gondolkozásmódja, testtartása, gesztusa, modora s végre más a magyar társadalom egész jellege, más szelleműek a mi intézményeink, szokásaink, óhajaink, vágyaink, mint a többi nációjé. Ha a művész ezt követi s ha istenadta tehetség, akkor a többit bízza az istenség vezető kezére: évek multán majd csak kialakul nála valami sajátos nemzeti fölfogás, sőt külön nemzeti technika is.

Akiknek a lelke mélyén azonban szkepszisz lappang, akikben a csömörlésig fölgyülemlett a filozófia, akik nem Münchenben értenek egyet a tisztelt előttük szóló véleményével, azok azt vallják, hogy semmit a világon erőltetni, siettetni nem lehet, mert minden fejlődés kiszámíthatatlan, irányíthatatlan, leronthatatlan tényezőknek az eredménye, vagyis, hogy nincs ugrás a természetben.

A magyar nemzeti művészethez egyöntetű magyar nemzet és magyar művész kell, a szónak legteljesebb értelmében. Tehát nem elég, ha valakinek az anyanyelve magyar. Ezen fordul meg a dolog. Az optimista azt mondja: lesz még magyar művészet. Akkor, mikor lassanként nálunk is fölgyülemlenek a nemzeti hagyományok, mikor kiépül a magyar nemzeti műveltség, mikor meg lesz minden kellék: műintézetek, műiskolák, pénz, műértő magyar közönség, mely a szellemi kontrolt gyakorolni is képes s hatalmas, igazán nemzeti magyar közélet.

A peszimista pedig azt mondja: sohasem lesz magyar művészet, mert ezzel már elkéstünk. A modern élet lerontja az országok határait, megkönnyíti a benyomások, eszmék kicserélését a könnyű és olcsó közlekedés által s az idegen befolyásokért nem is kell külföldre menni, mert majd elszármaznak azok hozzánk könyvek, lapok, képek révén. A peszimista azonkívül egy elvitázhatatlan jelenségre, egy feltartóztathatlan processzusra is hivatkozhatik, azt mondván, hogy a nagy kulturnépeknél is mállik már a nemzeti karakter vagy legalább is erősen ki van téve idegen behatásoknak. Franciaország például Wagner s Sudermann révén már oly erősen kezd a német szellemmel érintkezni, hogy ez 30 évvel ezelőtt szinte elképzelhetetlen volt. A peszimisták erősen hiszik, hogy száz vagy ötven év mulva a nemzeti iskoláknak, a sajátos nemzeti technikáknak befellegzett s ebből akár előre is megkonstruálható a jövő művészetének filozófiája . . .

Ily körülmények között csak egyetlenegy kompromisszum lehetséges, amelyben minden magyar ember megegyezhetik. S ez az, hogy: közönség és művészek igyekezzünk lélekben is magyarok lenni. Igyekezzünk, mert mást aligha tehetünk s a többit igazán az istenség vezető kezére kell bíznunk.

YARTIN

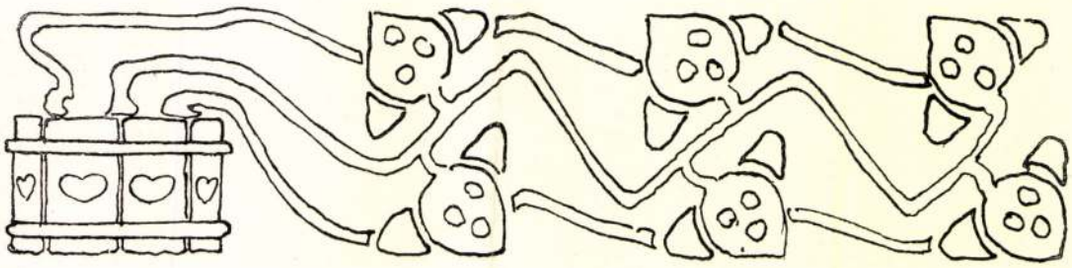

HAZAI KRÓNIKA

A MŰEGYETEM TANÁCSA FELHIVTA a műegyetem építészeti szakosztályát, hogy gondoskodjék az építészhallgatóság önállóbb és művészibb kiképzéséről. Ez a hír a napilapok révén június elején jutott köztudomásra s mert azóta sem cáfolták meg, hinnünk kell valódiságában.

Ha nem csalódunk, úgy ebben a kebelbeli felhívásban látjuk viszont szegényesen összeaszott formában a magyar művészek többsége által propagált ama tervet, amelyet a magyar építészeti mesteriskola cím alatt mi is többször ismertettünk. Nem csoda: a művészek koncepciója bizottságok szűrőjén ment által s nagyon is jól tudjuk, hogy minő áldás van a bizottságok munkáján. Nem csodálkoznánk, ha az egész terv ebben az árva felhívásban csendülne ki. A különféle bizottságokban ugyanis nagyon is különféle észjárású és értékű emberek ülnek, akiknek valamely ügyben oly határozatot kell hozniok, amely e sokféle ízlést kielégíti. A békés és kényelmes együttmunkálásban sajátságos munka-pragmatika született meg a legtöbb művészeti bizottságban: mindenki némi engedménynyel kedveskedik felebarátjának s belemegy abba, hogy a tervből ez vagy az a pontocska lemetéltessék. Végre a sok koncesszió következtében az életerős tervet annyira körül-amputálják, hogy csak a puszta váz marad meg, amely immár életre képtelen. Attól tartunk, hogy a magyar építészeti mesteriskolának egészséges magva is ily semmivé fog összezsugorodni. Talán csak egy felhívás szövege marad fönn belőle, puszta szó, amelylyel azonban mégis kényelmesen lehet manipulálni a kimutatásokban, a banketteken, az ékes szónoki előadásokban. Ezzel talán megelégszik a közönség is.

Bár mindössze e kebelbeli felhívásról értesítenek a lapok, mégis már magából a tényből kiolvasható a műegyetemi tanácsnak az a meggyőződése, hogy az építészet artisztikus oktatása körül jelentékeny hiányosságok tapasztalhatók műegyetemünkön. Mert más esetben a felhívásnak nem volna semmi értelme. Az ok alaposságát, amely a magyar művészek ismert memorandumát szülte, ennélfogva alaposnak ismeri el a műegyetemi tanács is. A felhívás puszta ténye igazat ad azoknak, akik nincsenek megelégedve fiatal építészeink artisztikus nevelésével. Ezen túl azonban bizonyára nagy úr választja el a műegyetem nézetét a magyar művészekétől. Az utóbbiak ugyanis különálló építészeti mesteriskolát kértek, még pedig kifejezetten olyan magyar építőművész számára, aki egészen más tanokat hirdet, mint a műegyetem tanárai. Már a Képzőművészeti Tanács — szintén egy sokfejű bizottság — úgy vélekedett, hogy ezt a kívánságot nem lehet teljesíteni, de hogy miért nem, arra nézve a Képzőművészeti Tanács elaborátumában nem találtunk egyetlen olyan okot sem, amely a logika és művészet szempontjából számbavehető volna. Úgy látszik, hogy a mostani felhívás sem céloz egy ilyen szabad, csupán artisztikus elveknek hódoló, a társművészetek egybevonásán alapuló, modern ízű mesteriskolát s így mindenképen valószínű, hogy a műegyetemen erről a kérdésről körülbelül úgy elmélkednek, mint a Képzőművészeti Tanácsban. Valószínű tehát, hogy bár a művészek és a műegyetem véleménye egyezik a reform szükségességét illetőleg: a reform kivitelének módjában nagyon is kétfelé válnak az útjaik. Kíváncsian várjuk, hogy a fontos cél elérésére minő hathatós módot találnak a műegyetemen, hisz ettől függ néhány magyar-építész-nemzedék artisztikus sorsa. Egyet már most is bátrak vagyunk megjegyezni: itt csak gyökeres, a kérdés lényegéig menő reformok segíthetnek. Jobbra-balra alkudozó, lesimított, a régi keretekbe illeszkedő tanterv-átalakítások már természetüknél fogva sem vezethetnek célhoz. Minő lesz a műegyetem e radikális lépése, azt természetesen nem tudhatjuk. Kívánjuk a magyar építőművészet érdekében, hogy a felhívásra az építészeti szakosztály radikális, modern értelemben cselekedjék.

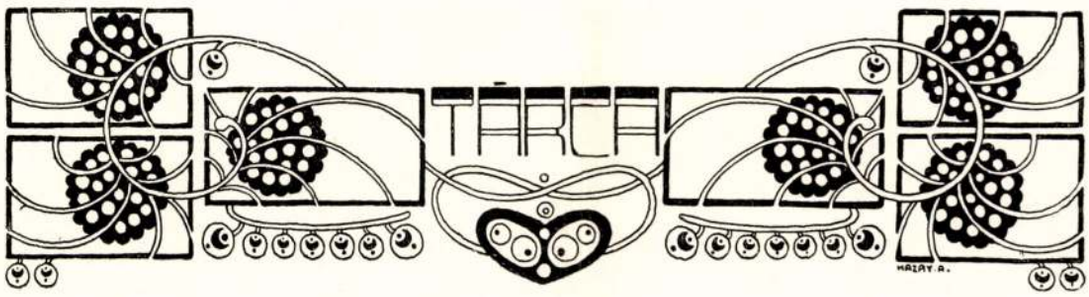

MAGYAR MŰVÉSZET

Könyvet lehetne írni erről a sokat vitatott kérdésről, de helyszűke miatt mi csak rapszodice kezelhetjük. Általános elmefuttatásokat éppen emiatt mellőzünk, mert meddők; ehelyett inkább némi deduktiv rendszert alkalmazunk, világos példákkal, egyszerű mezben, mert egyszerű az igazságnak az ő köntöse.

Ha azon gondolkozunk, hogy mi az oka annak, hogy a nyugati nagy népeknél van nagy multon alapuló nemzeti művészet, nálunk pedig nincs, akkor ennek nagyon hamar rájövünk a nyitjára. Nem fölfedezni akarunk rég ismert dolgot, de elkerülhetetlenül szükséges legalább futólag emlékezni meg róla.

Franciaország, Angolország, Németország, Olaszország, ha nem is politikailag, de származásra, faji és nyelvi tekintetben egyöntetű nép századok óta. A civilizáció mindegyik országban nem mint import, hanem mint faji termék alakult és fejlett ki. Szellemi tekintetben maguknak élő, magukból élő, körülhatárolt országok voltak s ha köztük és hazánk közt párhuzamot akarunk vonni, elég csak Franciaországról szólni, mert szakasztott az a különbség áll így elő, mint a többi, faji tekintetben egységes országokkal való összehasonlításból.

A francia művész, aki megfestette, kifaragta s a francia író, ki megírta a tárgyát vagy magyarázta a néplélek bármely megnyilatkozását, vér volt a vérből, ugyanegy ember azokkal, akikhez mondanivalója volt. Egy volt a lelkük, neveltetésük, gondolkozásmódjuk, szóval egyugyanazon race-ból, tiszta francia fajból származtak. Ez a tiszta faj számos nemzedéken keresztül egyazon megszokásból, környezetből, szellemből táplálkozott s ebből támadt a nagy nemzeti hagyomány.

E faji zárkózottságon, mely egyöntetűvé tette a művésznek és a közönségének a pszichéjét, egész a legújabb időkig nem támadt semmi rés. Corot, Millet, Dupré, Daubigny csak franciául tudtak s nemcsak nem olvastak idegen nyelven írt lapokat, de talán nem is láttak. A franciák geografiai járatlanságának, önteltségének jórészt az az oka, hogy megvan mindenük az anyagi és szellemi élet követelményeinek kielégítésére s amijök van, arról azt hiszik, hogy az legjobb a világon. Páris szerintük a világ első városa, a tanintézetek, a művészeti akadémiák legelsők, a francia műveltség a műveltségek koronája. Minek menjenek tehát külföldre, mikor a külföldiek is Párisba özönlenek?

Ennek folyományaképp nemcsak a művészetük és irodalmuk, de még a külsőség, a technika is egyöntetűvé alakult s előállt a sajátos francia technika, a fölismerhető francia zománc, mely még a nem francia, például keleti tárgyú, de francia művész által festett képeket is bevonja.

Azt azonban nyomatékosan szeretnők hangsúlyozni, hogy amit mi a francia vagy német művészetben vagy a régi olasz művészetben nemzetinek tartunk, az nagyrészt az iskola, mint külső technika javára irandó, mely egy arányos elzárkózott területen belül nagyon hamar sajátosan kialakul. S itt ismét a francia iskola nem mutatja föl azokat az árnyalatokat, mint az olasz, mert politikailag Franciaország nem is volt soha oly tagolt, mint Itália. Olaszország minden kis államában külön szellemi központok keletkeztek. Ez s a közlekedés nehézsége, tehát az érintkezés hiánya megtermette a külön velencei, umbriai, firenzei, római, modenai iskolát, vagyis ez egyes csoportokban a technika sajátosan kialakult. Ha öt-hat festő folytonosan egy csoporttá tömörülve dolgozik, egymás fogásait, módszereit ellesik, akkor itt is érvényesül Darwinnak a hasonulásról szóló törvénye. Lehet az egyes művészeknek külön felfogásuk, temperamentumok és lelkük, de az együttdolgozás nivellálja a technikájukat, vagyis megteremti az iskolát. Ezért hasonlítanak az ifjú Rafael művei Peruginoéhoz; ezért alakul át

TISZA LAJOS GRÓF SZOBRA SZEGEDEN
FADRUSZ JÁNOS MŰVE

technikája, mikor Rómába megy; ezért ragyog a kölni iskola minden alakjának az orra hegye; ezért egyformák a Botticelli és Pinturicchio freskói; ezért egyformák a spanyol, de Olaszországban élő Fortunynak, és az őt még most is majmoló olaszoknak a képei; ezért ismerni meg az újabb időben a barbizoniakat, sőt a legújabb időben a worpswedeieket és a nagybányaiakat, mely utóbbiakat már közös vonás kezdi jellemezni.

Ha most visszatérünk a nemzetiség kérdésére, ha arra gondolunk, (eszünkben forgatva Wagnert, Dantét, Shakespearet s a többi nemzeti nagyságot), hogy nagy művek csak nemzeti talajból keletkezhetnek, azt hisszük, hogy ennek következő a helyesebb formulája: nemzeti jellegű nagy művet csakis az illető nemzetbeli művész vagy író alkothat. Úgy értvén a dolgot, hogy a művésznek és írónak is tiszta race-nak kell lenni, mert másképp nem érti meg a népet s nem értetheti meg magát. Amiből logice az is következik, hogy tiszta race-művész csakis nemzeti tárgyat választ, mert ez rokon vele. Vagyis: ha nem bizonyos is, hogy egy Wagner germán tárgyat választ, de az bizonyos, hogy a germán tárgyú trilógiát csakis a német Wagner tudja megírni.

Így áll a dolog a fajilag nivellált nagy népeknél, melyeknél nemzeti hagyományok gyülemlettek föl, mint nemzedékről-nemzedékre átszármazott s folyton bővült örökség. S éppen ellenkezője áll nálunk.

Hagyjuk el az okokat, hogy miért nem volt eddig nálunk egyöntetű, nemzeti szellemi élet s miért nem fejlődhetett ki a társadalom egyöntetűen magyarrá, mert akkor ki kellene terjeszkedni a törökök dúlására, az osztrák uralomra, a pártvillongásokra, Bécs intrikáira; arra, hogy nincs tisztán nemzeti dinasztiánk, tehát nincs fényes székvárosunk se, mely e dinasztiának kizárólagos s egyetlen lakóhelye lenne; meg arra, hogy országunkban számos nemzetiség lakik, mindenha nagy volt az idegenek bevándorlása és a fajkeveredés. S ez okok elemezése helyett csak konstatáljuk, hogy nemzeti hagyományaink a művészet terén nincsenek, csak az építészetben és műiparban támaszkodhatunk némely kézzelfoghatóbb anyagra a multból. Mi csak fél-önállóságunk visszanyerése óta kezdjük kiépíteni a magyar kulturát, tehát akkor, mikor más nemzetek a magukét már betetőzték. Szellemi munkásaink, legfőként művészeink a külföldet járják. Sok hűbnere van annak, hogy miért szűk nekik Macedónia, de tényleg szűk, tényleg bebizonyították sokan, hogy kint jobban érvényesülnek s nem koplalnak annyit. Világos, hogy a mi művészeink nem igen visznek ki benyomásokat és tapasztalatokat, ellenben hoznak fölfogást és technikát Münchenből, Párisból, mely utóbbi körülmény is azt bizonyítja, hogy a technika kialakulása pusztán egy országos csoport együttdolgozásának az eredménye. No és ha nem mennek is ki: tudnak idegen nyelveket,

olvasnak idegen könyveket és hirlapokat, több külföldi művészi folyóiratot lapoznak, mint hazait, tehát kerülő úton is telítik magukat idegen szellemmel. Tárlatainkon néha több idegen képet látnak, mint magyart, színpadainkon idegen társadalmak képe tárul elébük, sőt kezdhetjük a dolgot ab ovo, az iskoláknál, hol az olvasókönyvek, az ifjúsági iratokkal együtt idegen hősök viselt dolgairól, idegen Huckleberyk kalandjairól szól. (Mely utóbbi körülményt egész tisztelettel ajánljuk a közoktatásügyi kormány figyelmébe.) Abszolute nem csoda, hogy művészetünk, egész szellemi és társadalmi életünk merő zagyvalék, a honi és külföldi motivumok és benyomások groteszk keveréke.

Ebből az a szomorú tény következik, hogy művészeink lelke is zagyvalék, hogy szellemi munkásaink nem magyar emberek abban az értelemben, amily francia volt pl. Millet s hogy nem magyar az ország sem. S ha van is magyar vidék vagy magyar zsáner, de annak a pszichéjét külföldi hatásoktól átgyúrt festő adja vissza s támadnak müncheni ízzel leöntött magyar huszárképek, szalónbeli magyar lányok és szolnoki részletek hollandi szószban.

Ugyan van-e ennek panaceája?

Azt mondják: Az ifjú magyar művész mehet ugyan külföldre világot látni, tanulni, a különféle iskolákkal megismerkedni, látókörét szélesíteni, de azután siessen haza, tartózkodjék állandóan itthon, járja örökké a magyar vidékeket, szívja magát tele a magyar levegő párázatával, lelkét telítse a magyar psziche megnyilvánulásaival, agyát pedig szedje tele magyar képzetekkel. Mert más a magyar föld texturája, a magyar ég felhőjárása és más a magyar ember gondolkozásmódja, testtartása, gesztusa, modora s végre más a magyar társadalom egész jellege, más szelleműek a mi intézményeink, szokásaink, óhajaink, vágyaink, mint a többi nációjé. Ha a művész ezt követi s ha istenadta tehetség, akkor a többit bízza az istenség vezető kezére: évek multán majd csak kialakul nála valami sajátos nemzeti fölfogás, sőt külön nemzeti technika is.

Akiknek a lelke mélyén azonban szkepszisz lappang, akikben a csömörlésig fölgyülemlett a filozófia, akik nem Münchenben értenek egyet a tisztelt előttük szóló véleményével, azok azt vallják, hogy semmit a világon erőltetni, siettetni nem lehet, mert minden fejlődés kiszámíthatatlan, irányíthatatlan, leronthatatlan tényezőknek az eredménye, vagyis, hogy nincs ugrás a természetben.

A magyar nemzeti művészethez egyöntetű magyar nemzet és magyar művész kell, a szónak legteljesebb értelmében. Tehát nem elég, ha valakinek az anyanyelve magyar. Ezen fordul meg a dolog. Az optimista azt mondja: lesz még magyar művészet. Akkor, mikor lassanként nálunk is fölgyülemlenek a nemzeti hagyományok, mikor kiépül a magyar nemzeti műveltség, mikor meg lesz minden kellék: műintézetek, műiskolák, pénz, műértő magyar közönség, mely a szellemi kontrolt gyakorolni is képes s hatalmas, igazán nemzeti magyar közélet.

A peszimista pedig azt mondja: sohasem lesz magyar művészet, mert ezzel már elkéstünk. A modern élet lerontja az országok határait, megkönnyíti a benyomások, eszmék kicserélését a könnyű és olcsó közlekedés által s az idegen befolyásokért nem is kell külföldre menni, mert majd elszármaznak azok hozzánk könyvek, lapok, képek révén. A peszimista azonkívül egy elvitázhatatlan jelenségre, egy feltartóztathatlan processzusra is hivatkozhatik, azt mondván, hogy a nagy kulturnépeknél is mállik már a nemzeti karakter vagy legalább is erősen ki van téve idegen behatásoknak. Franciaország például Wagner s Sudermann révén már oly erősen kezd a német szellemmel érintkezni, hogy ez 30 évvel ezelőtt szinte elképzelhetetlen volt. A peszimisták erősen hiszik, hogy száz vagy ötven év mulva a nemzeti iskoláknak, a sajátos nemzeti technikáknak befellegzett s ebből akár előre is megkonstruálható a jövő művészetének filozófiája . . .

Ily körülmények között csak egyetlenegy kompromisszum lehetséges, amelyben minden magyar ember megegyezhetik. S ez az, hogy: közönség és művészek igyekezzünk lélekben is magyarok lenni. Igyekezzünk, mert mást aligha tehetünk s a többit igazán az istenség vezető kezére kell bíznunk.

YARTIN

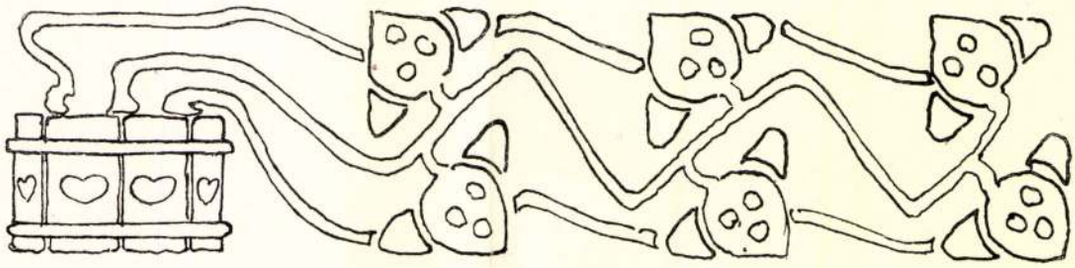

HAZAI KRÓNIKA

A MŰEGYETEM TANÁCSA FELHIVTA a műegyetem építészeti szakosztályát, hogy gondoskodjék az építészhallgatóság önállóbb és művészibb kiképzéséről. Ez a hír a napilapok révén június elején jutott köztudomásra s mert azóta sem cáfolták meg, hinnünk kell valódiságában.

Ha nem csalódunk, úgy ebben a kebelbeli felhívásban látjuk viszont szegényesen összeaszott formában a magyar művészek többsége által propagált ama tervet, amelyet a magyar építészeti mesteriskola cím alatt mi is többször ismertettünk. Nem csoda: a művészek koncepciója bizottságok szűrőjén ment által s nagyon is jól tudjuk, hogy minő áldás van a bizottságok munkáján. Nem csodálkoznánk, ha az egész terv ebben az árva felhívásban csendülne ki. A különféle bizottságokban ugyanis nagyon is különféle észjárású és értékű emberek ülnek, akiknek valamely ügyben oly határozatot kell hozniok, amely e sokféle ízlést kielégíti. A békés és kényelmes együttmunkálásban sajátságos munka-pragmatika született meg a legtöbb művészeti bizottságban: mindenki némi engedménynyel kedveskedik felebarátjának s belemegy abba, hogy a tervből ez vagy az a pontocska lemetéltessék. Végre a sok koncesszió következtében az életerős tervet annyira körül-amputálják, hogy csak a puszta váz marad meg, amely immár életre képtelen. Attól tartunk, hogy a magyar építészeti mesteriskolának egészséges magva is ily semmivé fog összezsugorodni. Talán csak egy felhívás szövege marad fönn belőle, puszta szó, amelylyel azonban mégis kényelmesen lehet manipulálni a kimutatásokban, a banketteken, az ékes szónoki előadásokban. Ezzel talán megelégszik a közönség is.

Bár mindössze e kebelbeli felhívásról értesítenek a lapok, mégis már magából a tényből kiolvasható a műegyetemi tanácsnak az a meggyőződése, hogy az építészet artisztikus oktatása körül jelentékeny hiányosságok tapasztalhatók műegyetemünkön. Mert más esetben a felhívásnak nem volna semmi értelme. Az ok alaposságát, amely a magyar művészek ismert memorandumát szülte, ennélfogva alaposnak ismeri el a műegyetemi tanács is. A felhívás puszta ténye igazat ad azoknak, akik nincsenek megelégedve fiatal építészeink artisztikus nevelésével. Ezen túl azonban bizonyára nagy űr választja el a műegyetem nézetét a magyar művészekétől. Az utóbbiak ugyanis különálló építészeti mesteriskolát kértek, még pedig kifejezetten olyan magyar építőművész számára, aki egészen más tanokat hirdet, mint a műegyetem tanárai. Már a Képzőművészeti Tanács — szintén egy sokfejű bizottság — úgy vélekedett, hogy ezt a kívánságot nem lehet teljesíteni, de hogy miért nem, arra nézve a Képzőművészeti Tanács elaborátumában nem találtunk egyetlen olyan okot sem, amely a logika és művészet szempontjából számbavehető volna. Úgy látszik, hogy a mostani felhívás sem céloz egy ilyen szabad, csupán artisztikus elveknek hódoló, a társművészetek egybevonásán alapuló, modern ízű mesteriskolát s így mindenképen valószínű, hogy a műegyetemen erről a kérdésről körülbelül úgy elmélkednek, mint a Képzőművészeti Tanácsban. Valószínű tehát, hogy bár a művészek és a műegyetem véleménye egyezik a reform szükségességét illetőleg: a reform kivitelének módjában nagyon is kétfelé válnak az útjaik. Kíváncsian várjuk, hogy a fontos cél elérésére minő hathatós módot találnak a műegyetemen, hisz ettől függ néhány magyar-építész-nemzedék artisztikus sorsa. Egyet már most is bátrak vagyunk megjegyezni: itt csak gyökeres, a kérdés lényegéig menő reformok segíthetnek. Jobbra-balra alkudozó, lesimított, a régi keretekbe illeszkedő tanterv-átalakítások már természetüknél fogva sem vezethetnek célhoz. Minő lesz a műegyetem e radikális lépése, azt természetesen nem tudhatjuk. Kívánjuk a magyar építőművészet érdekében, hogy a felhívásra az építészeti szakosztály radikális, modern értelemben cselekedjék.

Magyar nemzeti művészet

DISZITMÉNYEK. Kiváló —, az 1881. évi orsz. magyar műiparkiállításból (2-r. 25 l.) Bpest, 1882. Kiadja a földmív. ipar- és keresk. m. kir. miniszterium. Kozmata Ferenc fénynyomdája

K. 330

Buda.

A WIR Ehrsamen Burgl: Buc
Haupt-Stadt und Föstung Ofen kez
Buda várának és városának látkép
hiddal és a parton kikötött csol
keretén fölül az ország és a vár
pütt és alsó sark[illegible] pedig
Jelzése a hajóhidnál: I K.

Fa sarkon

Rm., mér. a rl. 22.5: 34.

Magyar nemzeti művészet

Magyar díszitő stílus a könyvnyomtatásban. Irta ifj. Aigner Antal. Magyar nyomdászok évkönyve 1908.
~~A plakát. Irta (Ba.) A Reklám. II. évf., 1. szám.~~

Buda.

Az OFEN-t térrajzban fel
patok mindegyike külön meg van
ban, mint PEST-en egyes mecset
lélhető. A Dunán pedig a hajóh
vitorlás hajo köti le figyelmü
lalva:

Grundrisz der
OFEN
wie dieselbe von d
chen Armee Anno 16
belagert, vnd den
erobert worde

és az oldalt lévő ERKLAERUNG D
és befejezése 55. Türckisches

Rm., mér. a vk. 33.2: 4

Magyar nemzeti művészet

A magyar díszítő stílről és annak jövőjéről. Irta Tafferner Béla. Szépirodalmi és szépműtani közlemények. Negyedik kötet. Arany János-Társaság kiadványa.

Buda.

A háttérben OFEN das Sc
az előtérben pedig Diogenes és
zolva. Felirata fölül középütt

APRICANTI NE

jobbra: H 68.
alól: Magnus Alexander Cynico
Ille APRICANTI NE, rogat
ez után: Alexander ein Bitt ver
Diogeni zu weigern nic
Sein Bitt war aber dis
Halt [illegible] mir nicht auf

Rm., mér. a rl. 9.6: 14

Magyar nemzeti művészet

DIVALD KORNÉL. A felsőmagyarországi renaissance építészet. (n. 4-r. 48 l. és 39 kép.) Bpest, 1900. Szerző kiadása. Pátria r.-társ. könyvny. 3·—

Pest.

A Budáról felvett látképe
a belvárost a hajóhid
kapuval. A viz közepén dereglye

Pest 1720-30

Kny., mér. a vk. 13.7: 1

Magyar nemzeti művészet

Modern és nemzeti építőművészet. Irta Lechner Jenő. Magyar Mérnök- és Építészegylet Heti Értesítője 16. sz.

A kecskeméti tébolyda tervpályázata. Vállalkozók Közlönye XIV. 17. sz.

A modern és nemzeti építőművészetről. (Lechner Jenő felolvasása.) U. o.

Művészetek és a stílus (Architektura). Irta koronghi Lippich Elek dr. Magyar Iparművészet XI. 3. sz.

ÉPITÉSZET

Hogyan lesz magyar architektura. Irta Korongh Lippich Elek dr. A Ház I. évf. 1. sz.

Eine Bruthenne, die ihre jungen gegen den Falken vertheidiget. — 1815: X. 25. *Fr. Sneyders:* Eine Bruthenne, die ihre jungen gegen den Falken vertheildiget. — 1835: II. 21. *Fr. Sneyders:* Eine Henne setzt sich in Vertheidigung gegen einen Falken. — 1844: II. 21. *Fr. Sneyders:* Eine Henne setzt sich zur Wehre gegen einen Falken. — 1865, 1866, 1867, 1869: VII. 25. *Fr. Sneyders:* Tyúk védelemre készül az ölyv ellen.

b) Az Orsz. Képtárban. 1871: VII. 25. *Fr. Sneyders:* Tyúk védelemre készül az ölyv ellen. — 1873: VII. 25. *Fr. Sneyders:* Eine Henne setzt sich zur Wehre gegen einen Falken. — 1876, 1878, 1879: XV. 533. *Fr. Sneyders:* Tyúk védeni készül magát az ölyv ellen. — 1881: 433. *Fr. Sneyders:* Tyúk és ölyv. — 1888: XXI. 751. *Fr. Snyders:* A sólyom és a kotlós tyúk. — 1896, 1897: XXI. 571. *Fr. Snijders:* A héja és kotlóstyúk. — 1897: XXI. 751. *Fr. Snyders:* Der Habicht und die Henne. — 1898: XXI. 751. *Fr. Snyders:* Le vautour et la poule. — 1901, 1904: XXI. 751. *Fr. Snijders:* A héja és a kotlóstyúk.

Magyar nemzeti művészet

Irta Bátky Zs. A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesitője, X. 2. (Uj sorozat V.)

Guzsalytük és rokkaszegek. Irta Timkó György. U. o.

A kapu a Székelyföldön. Irta Szinte Gábor. U. o.

A magyar stílus ápolása. Jeltelen cikk. Magyarország, máj. 23.

T 1909

A magyar stíl és az iparosképzés. Jeltelen cikk. Magyarország, jún. 13.

L 1909

Rákóczi-ereklyekiállítás, Kassai

V. 6.

Siremlék
a pécsi székesegyházból (XI. század)

A pécsi székesegyház homlokzata

Freskó az esztergomi királyi palotában. (XV. század)

A jó és rossz harca. Oszlopfő az esztergomi királyi kápolnából

Az esztergomi királyi palota trónterméne diszkapuja

Magyar kőfaragó önarcképe az esztergomi királyi kápolnában

Szent Erzsébet imakönyvének hátlapja.
Ezüst ötvösmunka

Kain-t ábrázoló freskó a feldebrői altemplomból

Mihály arkangyal, szobormű a gyula-fehérvári székesegyházból

Szent László palástjából szabott miseruha részlete

A magyarok bejövetele. (Bécsi Képes Krónika)

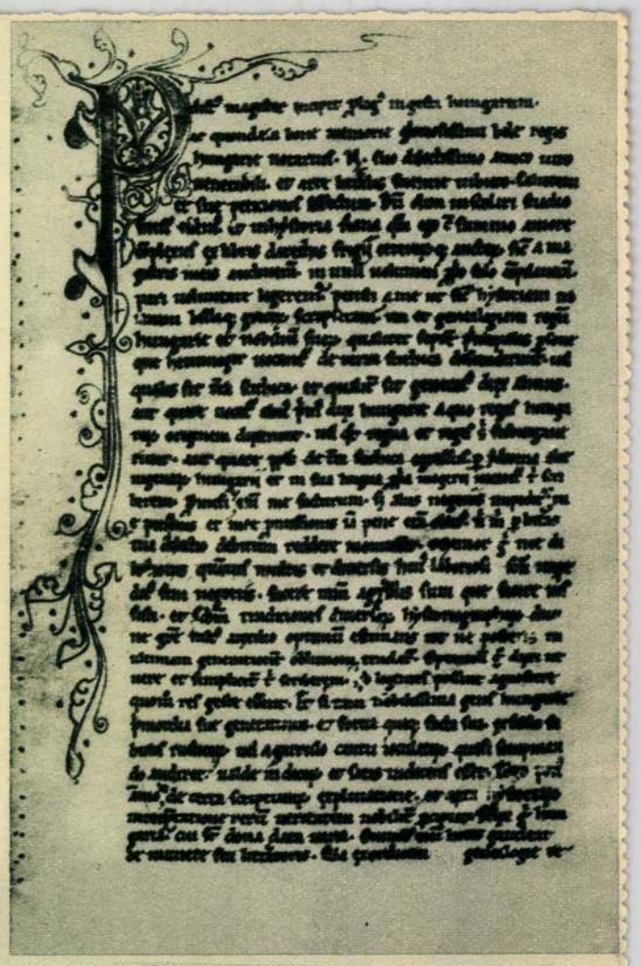

Anonymus kódexének első oldala

Jelenetek Szent László életéből. (A vatikáni magyar legendáriumból)

Imre király aranypecsétes oklevele 1202-ből

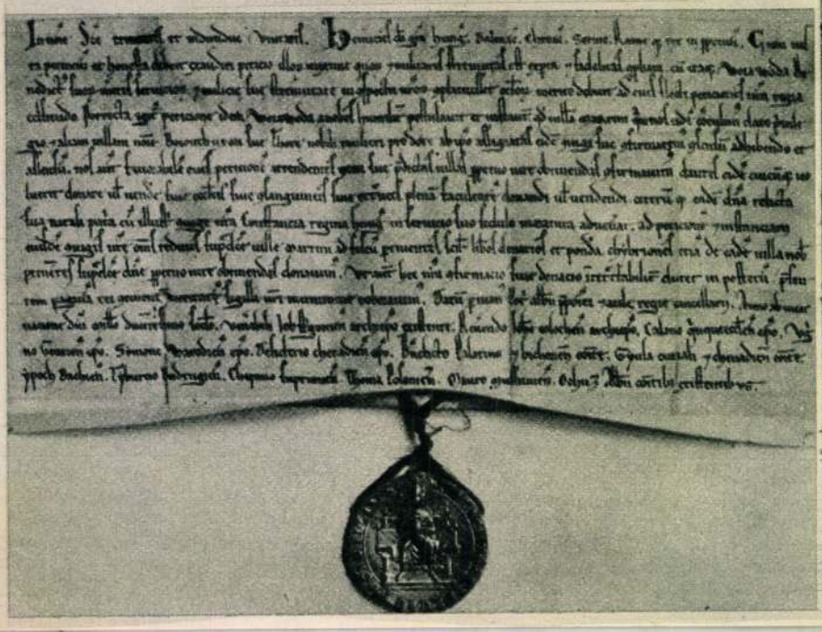

lelki megtárulást, amellyel Szent Adalbert utmutatása nyomán kemény magyarsága a kereszténység szelid tanait befogadta. *Gáspár* Jenő Szent István fiának, Imre hercegnek történetét foglalta szép, színes regényes életrajzba Isten leventéje cimen. De regényt irt Imre hercegről *Harsányi* Lajos is. Az ő regényének Az elragadott herceg a cime s az ifju Árpádfi extatikus lelkének misztikumát érzékiti meg.

Az utóbbi évek egyik legszebb történeti regénye *Herczeg* Ferenc *Pogányok* című műve, az István király halálát követő zavaros időkről. Vata és a besenyők lázadásáról szól. Péter uralkodását Endre, Béla és Levente küzdelmét irja meg a történet középpontjában Szent Gellért püspök életével és martir halálával. II. Endre király uralkodásának korába visz *Makkai* Sándor regénye a *Táltos király*, *Harsányi* Lajos pedig II. Endre leányának, árpádházi Szent Erzsébetnek életregényét irta meg. *Surányi* Miklós Szent hegye szintén az Árpádok idejében játszik, III. Béla korában.

És itt elérkezünk az árpádkori történelem legnépszerűbb korához, IV. Béla uralkodásának és a tatárjárásnak idejéhez. Legújabban erről a korról irták a legtöbb regényt. Kezdte a sort *Szánthó* György könyve, a Babel tornya. Követte ezt Makkai Sándor nagy regénye, a *Sárga veszedelem*. Legmunumentálisabb regénye ennek a kornak *Tormay* Cécile „Ősi küldött" című trilogiája. Ebben is benne van a tartárdulás, de IV. Béla kora csak háttere és kerete a regénynek, amelybe az egész magyarság elhivatása mély megvilágitást kap, míg az Ősi küldöttben önmagát és nagy nemzeti misszióját testesitette meg a nemrég elhunyt kiváló irónő. Erőteljes, helyi színekben gazdag, nagyszerű nyelven megirt regény erről a korról *Kodolányi* János kétkötetes munkája a Vas fiai is. IV. Béla kora folytatódik a Szent Margitról szóló művekben. Elsőnek *Tarczai* György szép *Szent Margit legendás könyvét* kell emliteni. De Szent Margit alakját vette be áhitatos bensőségű regényébe, az *Isten rabjaiba*. És mint a Vas fiainak folytatását, megirta Szent Margit életét *Kodolányi* János is. Befejezi a sort *Szántho* Györgynek Kun Lászlóról és az utolsó Árpád-sarjról irt regénye, az Aranyágacska.

Legújabb drámai irodalmunk is foglalkozik árpádkori témákkal. *Sik* Sándor Szent István királyról irt költői erejű verses drámát. Kodolányi János az István halálát követő Vata lázadást vitte színpadra Endre és Levente árpádházi heregekkel a főszerepekben. Szánthó György Kun László tragédiáját vitte újra színpadra. És itt említem meg a saját darabomat, a Liliomos királyfit, amelynek hőse István fia, Szent Imre herceg.

Lehetetlenség felsorolni mindazokat a kisebb költeményeket, amelyek valamiképpen vonatkozásban vannak az Árpádházzal és az Árpádkorral. De nagyon sokan irtak ilyen tárgyú verseket, a sok között még Ady Endre is, akinek egyik legszebb áhitatú verse Boldog Margitról szól.

Ime rövid foglalata az Árpádház irodalmi szerepének. Sok érdekes és értékes irodalmi műhöz adott tárgyat és ihletet történelmünknek ez a nagy korszaka és ennek a nagy uralkodóháznak érdekes sarjaiban megnyilatkozó ereje. Különösen legújabb irodalmunk gazdag ilyen művekben, amelyeknek sora, remélhetőleg, nem záródott még le

Magyaros formák a középkor építészetében

Már Szent István századában kibontakoznak azoknak a stílusalakításoknak a körvonalai, amelyek sajátosan magyar szerkezeti megoldásokat és nemzeti formalátást eredményeztek az Árpádkor folyamán és helyezték a magyar művészetet magas európai színvonalra. Szent István a kereszténységet nemcsak politikailag szervezi be, hanem székesegyház építkezésével és apátságok alapításával a keresztény művészetet is széleskörben terjesztette. Az általa alapított tiz püspöki bazilika közül ma már egy sem áll eredeti állapotában. A pécsi székesegyház különben igen tetszetős mai formája a XIX. század alkotása s felépitésében csak messziről követi az olaszországi, főleg lombard igazodású építészeti formákat. Mostani négy tornya közül is csak a szentély két oldalán lévő tornyok tartoztak az eredeti Szent Istváni építkezésekhez.

A magyaros stílusalakítás ereje már a legkorábbi építkezéseinben is megnyilatkozik. Ez az az iskola, amelyben a behívott idegen mesterek mellett dolgozó magyar kőfaragók összeötvözik egységes stílussá a külföldről, főleg Itáliából és Délfranciaországból származó formákat a magyarság nomadizáló korszakára visszautaló és a fémművességben használatos motivumokkal, valamint a provinciális rómaiság fennmaradt klasszikus veretű emlékeinek tanításaival. A veszprémi bazilika oszlop-

Pecsét a magyar középkorból.

fejezetein megjelennek *a magyaros talmetta motivumok*, az újabban kiásott esztergomi királyi kápolnában pedig a francia mester arcképszobrával daccsan néznek szembe a magyar kőfaragó keményebb vonásai.

Az esztergomi királyi palota és kápolna körül magyar építő- és kőfaragóműhely alakult ki. Félköríves bordákkal alakított és rézsüsen mélyülő kapuzatkiképzésének hatását számos későbbi alkotáson tapasztalhatjuk. Esztergom, Gyulafehérvár és Pécs volt az a három XII. század végi művészeti központ, ahonnan a XIII. század folyamán csodálatos gazdagságban és sajátos helyi színezettel felvirágzó magyar-román építészet diadalmas útjára indult. Első állomása, a lébényi bencés apátsági templom, nemesen egyszerű kiképzésével, komoly és méltóságteljes arányaival. A román épületszobrászat ötletességével pompásan díszített főkapuja olyan remekmű, mely után a jáki apátsági templom kapuzata már szinte a magyar művészeti géniuszs kifogyhatatlannak látszó erőinek pazarlásaként hat. A kapuzat nemcsak a magyar építészetnek és szobrászatnak a legnemesebb és legmagyarabb alkotása, hanem méltóképen helyezkedik bele az általános európai művészetbe is. Ekkor érkezett el először a magyar művészet arra a pontra, hogy *nemcsak átvett a külföldtől, hanem adott is* eredeti műformákat és stílussajátosságokat az egyetemes művészetnek. A jáki templom részleteinek harmonikus egységében a román stíluskorszak is magaslati pontjára jutott. A néhány évtizeddel későbbi zsámbéki premontrei templomot, az eredeti román alapformákon túl, *már a francia gótika könnyedebb, kecsesebb szelleme leng ikörül.*

A világ egyetlen árpádházi boldog Margit-ereklyéje egy pécsi egyetemi tanár tulajdona

Pécs, december.

Kevesen tudnak arról, hogy *Pázmány* Zoltánnak, a pécsi egyetem professzorának nagyértékű árpádházi boldog Margit ereklye van birtokában, de még kevesebben tudják, hogy ez az ereklye egyedülálló a maga nemében, mert a szentéletű királylánynak ezenkívül más fennmaradt ereklyéje az egész világon nincs. Az egyházi és nemzeti szempontból felbecsülhetetlen értékű ereklyéről *Pázmány* professzor a *Családi regeszták* című művében emlékezik meg. Ebben a könyvben részletesen elmondja, hogy a Pázmány-család emberemlékezet óta őriz egy kb. 160 éves, barokkstílusú, szétnyitható ereklyetartót, amit a család mindig boldog Margit ereklyéjének tulajdonított.

Az értékes tárgyat boldog Margit élete és ereklyéi legalaposabb ismerőjének, P. *Bőle* Kornélnak is megmutatta a professzor, vele megvizsgáltatta, de megvizsgálta P. *Bakács* domonkosrendi atya is és a két tudós véleménye megerősítette a professzor családját abban a feltevésében, hogy a féltve őrzött kincs valódi.

Az ereklye 10x6x2½ cm nagyságú, szétnyitható kapszula. Egyik oldalán akvarellel pergamentre festve a felfeszített Krisztus, a másikon egy domonkosrendi apácaalak látható apátnői bottal, mellette koronával, fazékkal, nappal és holddal. A két festmény az idők viszontagságai miatt erősen megrongálódott, de nagyítóval az alakok még jól kivehetők. A pergamentfestményeket kék selyemfodor alapon aranydrótból készült csipkézet fogja körül. Ebben hálószerű tokban apró csontszilánkokat lefogó keskeny bőrszalagocskák vannak beleszőve, amelyeken még kivehetők az egykori írás nyomai, a betűket azonban elolvasni már nem lehet. A bőrszalagocskákra vonatkozóan a szakértőknek az a véleménye, hogy azok minden valószínűség szerint boldog Margit színbőrből készült övének részecskéi. Mind a pergamentfestmények, mind az aranydrótcsipkézet sárga selyemfonállal régesrégi, megsárgult kottadarabokhoz van erősítve.

Árpádházi boldog Margit.

A két festmény vánkosszerűen kidomborodik. Emiatt sokáig azt hitték, hogy a képecskék alatt vattatömést helyezett el az ereklye egykori készítője.

Amikor P. *Bőle* és P. *Bakács* megvizsgálta az ereklyét, óvatosan felbontották a kis vánkoskát. Meglepetésükre nem vattát találtak benne, mint gondolták, hanem gondosan összehajtogatott fehér gyapjúszövetet, amely minden bizonnyal a szentéletű királylány 700 éves rendi öltözetéből való és amelyből sehol másutt a világon egyetlen darabka sem maradt fenn.

Boldog Margit — mint a történelemből ismeretes — a Nyulak-szigetén lévő zárda egyik legszerényebb, legigénytelenebb lakója volt, aki vezeklésével, áldozatosságával és önsanyargatásával az alázatos lemondás szellemét keltette életre a szívekben. Közben évszázadok teltek el és a „felvilágosodott" II. József császár elégettette boldog Margit ereklyéit is, de azok egyike csodálatos módon mégis egy ősi katolikus családnak került a birtokába.

A Pázmány-család hagyományai szerint az értékes darab valamelyik ősanyáé volt, arról maradt utódról-utódra a hozzáfűzött, de azóta történelmileg is igazolt és hitelesített mondával együtt. A domonkosrendi apácák a török időkben elmenekültek kincseikkel a Nyulak-szigetéről és hosszú hányattatás után a pozsonyi Klarisszákhoz kerültek. Amikor II. József feloszlatta a szerzetesrendeket és elrendelte az ereklyék elégetését, a Klarisszák mentették, ami menthető volt. A náluk megmaradt ereklyék között egy aranyozott kapszula is van említve. Ez minden valószínűség szerint azonos a Pázmány-család birtokában levővel, amely úgy kerülhetett a család birtokába, hogy a pozsonyi Klarisszák utolsó fejedelemasszonya Pókateleki Kondé Katalin volt, aki az ereklyét húgának, Pázmány professzor dédanyjának, Pókateleki Kondé Krisztinának ajándékozta. De az sincs kizárva, hogy a rend feloszlatása után a fejedelemasszony az ereklyét magával vitte a család csallóközi kastélyába és csak halála után örökölte *Pókateleki Kondé* Krisztina.

Ez a rövid története ennek az értékes ereklyének, amelynek az ad különös időszerűséget, hogy éppen most van folyamatban árpádházi boldog Margit szenttéavatásának ügye. Akárhogyan is van, mindenesetre érdekes és figyelemreméltó ennek a 700 éves leletnek a sorsa, most még csak az volna kívánatos, hogy minden kétséget kizáróan megállapítsák valódiságát és gondoskodás történjen méltó megőrzéséről.

san igazodott ahhoz a gyakorlathoz, amely Nyugaton kifejlődött. Tudjuk, hogy a X. században a bajor hercegek is gyakorolják a püspökök kinevezésének jogát, tehát Szent István is ehhez az elvhez igazodott különös tekintettel arra, hogy a középkor nagy hittérítő királyai kivételes hatalommal rendelkeztek az egyházi szervezés terén is. Szent István Esztergomban érsekséget állit fel, amelynek öt püspököt rendelt alá, Veszprém, Vác, Győr, Pécs és Eger székhellyel. Később Bácsváron is alapitott, amelynek utóbb Kalocsa lett a székhelye. S alája volt rendelve a csanádi, a bihari és az erdélyi püspökség. A Szent István korában kialakult egyházi szervezet s annak területi beosztása is azok közé az állandósult intézmények közé tartozik tehát, amelyek mindmáig változatlanul megőrizték a kezdetben nyert formáikat.

Az Árpádok uralkodása első felében kialakult várszervezet később, mint tudjuk, bomlásnak indult. Ezt a bomlási folyamatot politikai, gazdasági és társadalmi okok idézték elő. III. Béla korában még töretlen fényben és teljességben áll a királyi dominiumok hatalmi tulsulya. Az Árpád-királyok patriarchális módon biráskodnak és utazgatásaik közben a helyszinen intézik el a domaniális területeken lakó szabadnépek ügyes-bajos dolgát. Ez a királyi hatalom ekkor még abszolut jellegü: vele szemben lassan kialakuló főuri osztálynak gazdasági és politikai ellensulya számitásba se jöhet. Az államháztartás, amely azonos a király magánháztartásával, még mindig a királyi várrendszeren és várbirtokon nyugszik. Ezeken a királyi földeken éppen a betelepitett jövevénynépek, németek, olaszok, franciák stb. nagyban elősegitik gazdasági kulturájuk intenziv felhasználásával e királyi birtokok fejlődését.

A királyi hatalom megrendül és megszületik az aranybulla

Az Árpádok uralkodásának második korszakában Nyugaton nagy társadalmi átalakulás folyik le, amely a rendi osztályok kibontakozásához vezet. A rendi társadalomnak lényege az, hogy az egyeseknek jogait és kötelességeit nem az egyén helyzete szabja meg, hanem az a körülmény, hogy melyik osztályhoz tartozik. E tekintetben a mi társadalmi viszonyaink a XIII. század közepéig kaotikusak. Az Árpád-kori Magyarország társadalmi rendjét szabadok, félszabadok és szolgák alkotják. Ez a változatos társadalmi kaledeiszkóp száz esztendő mulva leegyszerüsödik, ekkor már csak két nagy társadalmi osztály áll előttünk, a nemesség és a jobbágyság, hogy azután ez a rendszer jóformán változatlanul álljon fenn a XIX. század közepéig. E társadalmi rend kialakulására vonatkozólag nincsenek konkrét adataink. Kétségtelen azonban, hogy a változás felülről indult ki és okai minden bizonnyal honvédelmiek voltak. Ugyanis a hadi technika fejlődése következtében az Árpád-kor közepe óta már nem volt elegendő az a hadsereg, amely a várispánok vezetése alatt a királyi földeken lakó szabad magyarokból rekrutálódott. Árpádházi királyaink, akik dinasztikus érdekből igen sokszor viseltek háborut az ország határain kivül, nem támaszkodhattak a szabad magyarok sorából kikerült katonákra, akik nem szivesen mentek külföldre, sőt II. István alatt az engedelmességet is megtagadták. A király tehát a lassan elszegényedő szabadmagyarok helyett kénytelen idegen hadseregekre támaszkodni, vagy pedig idegen lovagok erejére bizni magát. A korszak második felében a királyi seregek javát már besenyők, kunok alkotják s az idegen lovagok, akik eljöttek, hogy kardjukat felajánlják hadiszolgálataik fejében, birtokot kapnak a királytól s ott meggyökerezve, nagyhirü családok megalapitói lesznek. A királyi adományozás nemcsak a szolgálatok elismeréséért történik, hanem azért is, hogy hüségi kapcsolatot hozzanak létre a király és a megadományozottak családjai között. A szabad magyaroknak az a rétege, amely gazdasági függetlenségét még megőrizhette, lassan összeolvad ezzel az adományos nemességgel és igy, amint azt Eckhardt Ferenc megállapitja — „lassankint kivész annak a tudata, hogy az ősi nemesi birtoknak más eredete is lehet, mint a király adománya s hogy másként is lehetett a honfoglalás idején hozzájutni, nemcsak a királynak tett szolgálatok alapján.“ Az adományozások következtében, különösen az Árpád-kor végefelé a királyi birtokok száma egyre fogy s ennek arányában a király hatalma is egyre gyöngül. A királyi hatalommal szemben kialakul az egyházi és világi nagybirtok rendje, amely azután természetszerüleg a központi királyi hatalom megtörésére törekszik. Az ősi patriarchalis királyi hatalom II. András korában valóban megrendül. Az elveszett patrimoniális birtokok jövedelmét az utolsó Árpádok szükségadó kivetésével a forgalomban lévő pénz rontásával igyekeztek pótolni. A királyi hatalom lassan visszaélésekbe sülyed, amelyeket a rendek most már megfékezni akarnak, az 1222-ben létrejött aranybulla célja a királyi hatalom korlátozása. Az aranybulla jelentősége abban áll, hogy benne vannak először megerősitve a nemesi jogok: kapcsolat a királlyal, a nemes személyes szabadsággal, adómentessége és az ugynevezett ellenállás joga. Ezzel véglegessé vált a rendi társadalom kialakulása, amely a maga előjogait azután minden uralkodóval szemben később is érvényesiteni, illetőleg biztositani igyekezett.

A magyar alkotmány, amelynek jellegzetessége a szigoru jogfolytonosság, ezen az alapon fejlődik tovább. Az alkotmánnyá alakuló magyar monarchiában ez az első alkotmánybiztositék, ami az angolnál is régibb magna chartank. Ehhez az idők folyamán más alkotmánybiztositékok járultak, de az aranybulla bizonyos vonatkozásában érvényét ma sem vesztette el, ma is élő fundamentuma a magyar alkotmánynak.

III. András, az utolsó Árpád. A Túróczi Krónikából.

Ásatások és remények

Árpádkori emlékeink nagy értékük mellett mégis szegényes, de csekély főképp hazai gyüjteményeinkben tudott ereklyéink száma. Két ut nyilik árpádkori művészeti emlékeink szaporitására. Egyik a tudományos szakszerüséggel, széles körökben folytatandó ásatások. A sötét földből a kutató ásó vasa a fényre forditja az aranyat, mint az elmult század székesfehérvári és kalocsai, majd zsámbéki ásatásai igazolják.

A másik, az idegen földön bolygó nemzeti erekélyéknek visszaváltása. Különösen aktuális és kivánatos ez ma, a jubileumi év előestélyén, mikor ugy érezzük, hogy a föld rejtekéből kiásott minden műkincstöredék és a külföldről hazahozott minden nemzeti ereklye reményt nyujtó erő lesz az egyetemes magyarságnak.

Vasvári Újság 1937. dec. 25
(Pécs mell.)

Szent László vitéz harca a Kúnnal

Márk kanonoknak hires Krónikájából, a Bécsi Képes Krónikából való ez a történet. Anonymus és Kezai kéziratai után ez a harmadik legnagyobb emléke a magyar historiának. Különösen a Szent László személyéhez fűződő események leirása nagyon szép benne.

László herceg benső szeretetben él bátyjával, Géza herceggel; eleinte mindketten támogatják unokatestvérüket, Salamon királyt. Együtt indulnak a pogány kunok rablóserége ellen. Salamon vakmerőségétől elragadtatva, a legnehezebb hágón nyomul fel csapatával a hegy tetején álló pogányokhoz, akik sürü nyilzáport ontanak rá. Géza a járhatóbb hágón ront a kunokra. László megöli a legerősebb négy pogányt, az ötödik nyilától nehéz sebet kap. A magyarok ugy apritják kardjaikkal a kunok fejeit, mint a nyers tököt. „Láta azután Szent László herceg egy pogányt, ki lóháton visz vala egy szép magyar leányt. Szent László herceg tehát azt gondolja vala, hogy a váradi püspök leánya s jóllehet sulyosan meg vala sebesülve, mégis sebes nyargalvást üzé lovával, melyet Szönek hi vala. S midőn sehogy annyira be nem érhette, hogy leszurhassa, minthogy sem az ő lova sebesebben nem fut, sem amazé kissé el nem marad vele, hanem mintegy könyöknyi távolság vala a lándzsa hegye és a kun háta közt, Szent László herceg kiálta a leánynak és mondja: Szép hugom! Fog övén a kunt s vesd magad a földre; mit az meg is tőn. S amint Szent László herceg távoról a földön heverőre szegezte lándzsáját s meg akarta ölni, a leány igen kéré, hogy ne ölje meg. Miért is ebből látható, hogy nincs hűség az asszonyokban; mivel alighanem buja szerelemből akarta azt megszabaditani. A szent herceg azonban sokáig küzdvén vele s inát elmetszvén, megölé. De ez a leány nem a püspök leánya volt. A király tehát és a dicsőséges hercegek, miután a pogányokat csaknem mind leölték s a keresztényeket a fogságból mind megszabaditották, egész Magyarország szerencsés hadseregével együtt győzedelmes diadallal örvendezve megtérének. És lőn nagy öröm egész Magyarországban és énekekben és imákban áldák vala az Urat, ki nekik győzedelmet adott."

Szent László levágja a kún vitézt. Kép a Turóci Krónikából.

Az Árpádkori magyar szobrászat és festészet

A magyar plasztika kibontakozásánál ugyanazt a stilusalakitó folyamatot figyelhetjük meg, amely a magyar épitészetet sajátosan jellemezte. Szent István székesfehérvári kőkoporsóján már egymás mellett jelennek meg a longobard szalagfonatos elemek, klaszszikus alakitásu tagoló oszlopok és stilizált akanthusz levelekből készült rosetták, melyeket mint kisérő akkord kereszteznek kétoldalról az ősmagyar vallási rétegbeu gyökeredző ú. n. életfák. Ez egy oly magas művészeti szintézis, mely márványban is megerősiti Szent István széles látókörü politikájának, a magyar kulturális és művészeti viszonyoknak azt a kiváló sajátosságát, hogy *nemzeti értékeinek megtartásával akar és tud belehelyezkedni az európai kulturközösségbe.* Árpádkori bazilikáink számos, de a magyar történelem viszontagságai miatt csak töredékesen fennmaradt szobrászi részletei, igen magas, fejlett szobrászi kulturáról tesznek tanuságot. A pécsi székesegyház XI. századi vésett, egykor mozaikberakásos sirkőlapja, amely Izsák áldását ábrázolja, még a velencei közvetitéssel hozzánk került bizantinizáló, de nem bizánci stilusnak alkotása s hasonlóan a pécsi nyugati kapu kialakitásához minden valószinüség szerint római átfaragás. A legtisztább magyar művészeti sajátosságok olvashatók le az egykori kalocsai székesegyház kapuívkori kalocsai székesegyház kapuív-

béleleletéről származó vörösmárvány királyfejről, mely Szent Istvánt vagy Szent Lászlót ábrázolja. A nemesen egyszerű formák *semmi fölöslegeset sem adnak*. Tulzott és torzító érzelmi kifejezések nem dulják fel az arc komoly fenségét, mint igen gyakran az egykorú német szobrászatban. Maga a piszkei vagy süttöi vörösmárványanyag is kifejezetten magyar, melyet az építészetben a kapukiképzéseknél fehérmárvánnyal váltakozva alkalmaztak gazdagabb felületi hatás kedvéért; ilyen volt az esztergomi bazilika pompás főkapuja, az u. n. *„Porta Speciosa"*.

A pécsi székesegyház a XII. század közepén nyerte gazdag szobrászi díszitését, melyek között az u. n. „Népoltár", az altemplom lejáratát diszitő reliefek s számos szebbnél szebb mintáju faragott épitészeti töredékek ma a pécsi püspöki kőtárban vannak. A pécsi szobrászi emlékeknek stilusában már több különálló magyar mestert tudunk megkülönböztetni, neveik azonban mint általában a középkori kőfaragóknál, kollektiv ismeretlenségben lappanganak. Semmit sem tudunk arról a gyulafehérvári mesterről sem, aki Szent Mihály arkangyalt ábrázolta domborműben, amint a sárkányt, a gonosz szellemet leigázza. Klasszikus mintaképek lebegtek szeme előtt s leegyszerüsitő formáiban, bensőséges lelkiségében *teljesen magyar*. Ezt a magas művészi szellemességet fejleszti tovább és viszi diadalra a jáki szobrászi műhely és a magyar román szobrászat koronájaként emelkedik a jáki főkapu legmagasabb pontján az Áldó Krisztus, nemes formáival, mély emberiességével, isteni fönségében.

A középkor kőbefaragott mély vallásossága fejeződik ki az esztergomi királyi kápolna oszlopfejezetén, amely a templomba vezető bejáratnál a „Jó" és a „Rossz" küzdelmét állitja példaként a templomba lépő elé, hogy aztán a templom belső fala felé eső „A Jó szellem diadala" — ábrázolása kifejezze az imádkozó hivő megtisztulását és Istenhez való felemelkedését.

Sokkal gyérebbek a román falfestés Magyarországi emlékei, hisz a freskó jobban alá van vetve a pusztulásnak, mint a kő. A feldebrői templom Kain és Ábel ábrázolása a XI. században még maradi formákat és bizonytalan kompoziciót ad. Az olasz művészetnek kellett termékenyitőleg hatnia, hogy a magyar falfestés monumentális stilusa kialakulhasson és Esztergomnak művészeti fontosságát hangsulyozzák az ott dolgozó olasz mesterek is. Nardo di Cione körének, valószinüleg Niccolo di *Tommasonak* vagy tanitványának igen kvalitásos munkáját ismerhetjük fel a királyi kápolna Szibilla-ábrázolásán. A toszkánai festői iskola finom lelkisége hatja át a formákat s mindennél jobban kifejezi a XIV. század valásos jellegét, megujhodó művészi irányzatát.

Az Árpád-kori magyar művészet szórványos és töredékes emlékeiből is tiszta képet kapunk a magyar művészet e heroikus korszakáról, amikor is Magyarország nemcsak dinasztikusan és politikailag volt Európa egyik vezető országa, de az általános műveltségben és az egyetemes művészetben is elsőrendü helyet foglalt el.

Miniatürös és fametszetes kodexek is hirdetik az Árpádok dicsőségét

A keresztény középkor egységes szellemi tartalmát más és más formában fejezte ki az irodalom és a művészet. E kettő harmonikus szimboluma a miniaturákkal ékes kódex. A kézzel irott, rajzolt és festett könyveknek, a kódexeknek, diszitő és ábrázoló képei, a miniaturák, kisméretü, de nagyszámú és jelentős emlékei a középkori művészet életének. E kis képek hü tükrei a nagy művészetek, az épitészet, a szobrászat és festészet egykorú fejlődésének. Mint a nagy művészetek, így a könyvművészet is, — az antik görög-római világ elmulása és a keleti-bizánci és északi-germán elemek egyesülése után, — előbb a német és francia, később az olasz miniaturákban érte el a román és gotikus stíluson át a reneszánszig tartó fejlődésének csúcspontját. A korai középkori miniaturák mesterei és művészei a műveltség köz-

A zsámbéki templom romjai.

pontjaiban, a kolostorokban élő és alkotó szerzetesek, piktorok voltak. A késői középkorban feltűnnek a főpapi, királyi, főúri udvarokban és a városokban munkálkodó világi művészek, illuminátorok is. A miniaturák művészetének technikai, mesterségbeli fejlődésében az út a színezett tollrajztól az ecsettel festett képig, a pergamentől a merített rongypapírig vezetett.

A keresztény középkor *Christiana Respublicajának* szerves részét alkotó árpádkori Magyarország a szellemi műveltség minden területén ifjú és friss erővel és lendülettel hozta be az őt körülvevő nyugati és keleti nemzetek évszázados előnyeit. Az egyházi és világi hatalom harmonikus együttműködése csakhamar megteremtette azt a keretet, melyben a középkori művészet egyik legszebb és legfinomabb virága, a könyvek művészete is megtalálta a maga megfelelő és éltető talaját. A nemzetségek monostoralapításai útján számtalan kolostorban indult meg és folyt a szerzetesi élet. Itt, a román, majd gótikus templomok tornyai és ívei alatt, a magyar szentek falra festett képei, kőből és fából faragott szobrai között, legendáik latinból magyarrá vált hangja mellett, áhitattal és kitartással, csendes és nyugodt munkával készültek a miniatúrákkal ékes kódexek. A magyar történelem viszontagságaiban kell keresnünk az okát annak, hogy az Árpád-korból, a szerzetesrendek — a benedekek, ciszterciták, premontreiek, ferencesek, dominikánusok és a magyar szerzetesrend, a pálosok — nagy lendülettel induló korszakából, egy figurális ábrázolásokat, alakokat, jeleneteket ábrázoló miniatúrás kódex sem maradt reánk. Ha fogalmat akarunk alkotni az Árpád-kor könyvművészetének hasonló emlékeiről, melyekről forrásaink tanuskodnak, a közvetlenül rákövetkező korszaknak, az Anjou-kornak magas színvonalat jelentő és előzményeket feltételező kódexeit és miniatúráit kell segítségül hívnunk.

Királyaink és szentjeink a képes krónikákban

Az árpádkori nemzeti és műveltségi hagyományokat méltó örökösként ápoló és töretlen vonalban folytató Nagy Lajos király könyvtárának legszebb emléke a ma már nem „*Bécsi*", hanem *Budapesti Képes Krónika*. Kálti Szomajon fia, Mihály fia Márkus prépost írta 1358-ban és *Meggyesi Hertul fia Miklós* királyi címerfestő illuminálta 1374—78-ban a történeti és művészeti szempontból egyaránt nagynevű kódexet. A hún-magyar történelem nagyemlékű szereplőit és jeleneteit tarka színjátékban bemutató miniatúrák mesterük olasz, nápolyi iskolázottságáról tesznek tanuságot. A lapszéli ornamentumok és bekezdő iniciálék között az önálló kis kompozíciók elevenen és frissen hatnak. Míg a Magyarok bejövetelének kulisszaszerű tájképe nem felel meg az egykorú olasz stílus elért eredményeinek, addig a szent István születésének tiszta távlatú csarnoka már világos téralkotásra törekszik. A legközvetlenebb és legkedvesebb nyelven azonban maguk az alakok szólnak, kik — a célnak megfelelő, a leglényegesebbre leegyszerűsített kompozíciók keretén belül — élményszerű elevenséggel vezetnek végig a magyar mult eseményekben gazdag históriáján. A mondai, legendai és történeti elemek összeszövődése, mely a krónikák irodalmi értékének legjelentősebb tényezője, méltó művészi kifejezésre talált a krónika miniatúráiban. A középkori keresztény magyar szellem jellemző alkotóeleme, a magyar szentek nemzeti és vallási hősként való tisztelete megfelelő képpen jut kifejezésre az európai színvonalú miniatúrákkal díszített kódexben, mely így méltán az Árpád-kornak a legszebb értelemben vett képes krónikája".

Ugyancsak az Árpádház magyar szentjeinek szentelte egy olasz, bolognai tanultságú magyar miniátor a vatikáni könyvtár egy, a XIV. század második felében készült legendáriumának néhány lapját. Szent László legendájának jeleneteiben a szent király székesfehérvári megérkezésénél, koronázásánál, a körmenetben való részvételénél a Képes Krónika magyar típusaihoz hasonló arcú és viseletű alakokat látunk. Mint ott, itt is áttekinthető kompozicióra és a hős szent király keresztény magyar eszményének hangsúlyozott kifejezésére törekvő ábrázolással találkozunk. A stílusbeli eltéréseket a két magyar művész különböző olasz iskolában szerzett tanultságával, nápolyi, illetőleg bolognai stílusigazodásával magyarázhatjuk. Mindkét kódex ékes dokumentuma az Anjou-kori magyar képzőművészetnek és talán ad némi útbaigazítást az Árpád-kor elpusztult emlékeinek multon merengő felidézésére.

A középkor vége felé a könyvművészet fejlődésében korszakalkotó változás következett be. Mint a középkori szellem annyi szebbnél-szebb alkotása, a kódexek és a miniatúrák felett is, eljárt az idő. Hiába lendült fel mégegyszer az illuminátorok művészete a humanisták pompás reneszánsz kódexeinek miniatúráiban, a könyvnyomtatással együtt született grafikai művészet, a fa- és rézmetszet, a sokszorosító eljárásokkal, meghozták a miniatúra halálát. A nyomtatott könyvekbe sokszorosított képek illettek. A könyvművészetnek új korszaka kezdődött, melyben azonban a könyv népszerűbbé válása mellett is megmaradt a szöveg és kép harmoniájának szolgálata, a jó könyv mellett a szép könyv szeretete is.

Fametszeteink

A legrégibb magyar fametszet szépen szóló példája annak, hogy a változott forma és technika mellett sem változott a tartalom. Az olasz és német hatásokat egybeolvasztó magyar mester témája az Árpád-korra való nemzeti és vallásos emlékezésben fogant és mint a régi miniátorok, ő is a magyar szentek tiszteletének áldoz, mikor szent Margit költői alakját állítja a magyar grafikai művészet bölcsőjéhez. Ha végigtekintünk a későbbi századok könyvekben és önálló lapokként megjelent fametszetein, rézmetszetein, rézkarcain, sőt a mult század acélmetszetein és könyomatain is, mindig és mindenütt rátalálunk a keresztény magyar mult első nagy korszakára, az Árpád-korra, a magyar művészet ikonográfiájának kiapadhatatlan forrására. A legrégibb magyar nyomtatott és illusztrált krónikának, *Thúróczi* János Augsburgban és Brünnben 1488-ban megjelent krónikájának szövegét számos magyar történeti tárgyú fametszet éleníti. Címlapján szent László és a leányrabló kún históriáját látjuk, még középkori elgondolás szerint, az egymásután következő események egymás mellett történő ábrázolásával. A magyar királyok sorát megnyitó szent István az erős és bölcs agg királynak már az Árpád-korban megalkotott eszményi alakját mutatja. E fametszetek nem annyira művészi értéküknél, mint általános szellemtörténeti jelentőségüknél fogva töltötték be hivatást a magyar művészet történetében. A későbbi századok művészei ugyanis a nagy magyar szentek és királyok már egyéni ábrázolásainál sokszor tekintetbe vették a középkorvégi fametsző falfestményekre és miniaturákra visszamenő még tipikus elgondolásait. A könyvek művészetének történetében így járhatjuk meg tehát visszafelé, a könyomatokon, réz- és fametszeteken át az utat a miniatúrákig, míg szemtől-szembe találjuk magunkat az Árpád-kor soha el nem múló, mindenkor eleven életet élő nagy és szent magyarjaival, a „magyarok tündöklő csillagaival".

Ifj. Vayer Lajos

Hirdessen a Nemzeti Újságban

vezessen is ez a pszihológiai laboratórium-munka, végre eljutunk valami sémához. Bár igen nagy bajok lesznek körülötte: hogyan fogjuk elhelyezni benne egymás mellett a teljes Szinnyei-Merse Pált, Munkácsy Mihályt, Ripp-Rónai Józsefet? Letörlődik róluk jellegzetességük finomabb hamva, nagyszerű egyéniségük különleges szépsége elvész, valami színtelen átlagember maradhat csak meg belőlük, valami furcsa mixtum compositum a felvidéki, az alföldi és dunántúli magyar emberből, olyasmi, mint amidőn Amerikában egyszer egy általános arcot kerestek, amely az igazi amerikait bemutassa és a legjellegzetesebb típusokat egymásra fényképezték, de a végén csak egy üres arcot nyertek.

De hadd legyen. Kifőztünk a nemzeti vonások kísérleti telepén egy általános magyar jellemet és ennek világára kell ezentúl művészetünket felépítenünk. Persze mellesleg megjegyezve, ha a szélső nacionalistákat is ki akarjuk elégíteni, óvakodnunk kell attól, hogy a városlakó magyar jellemvonásait belékeverjük, jóllehet a magyar középosztálynak kilencven százaléka városlakó és ez a középosztály a nemzeti kultúra hordozója. A városokban sok az idegen befolyás, melyet ezentúl ki kell küszöbölni a nemzeti művészetből. Meg van tehát adva egy minden ízében idegen elemtől mentes erkölcsi és kultúrális nemzeti ideál. Kezdjünk hozzá és tegyük át a művészetbe! De hogyan? Mi, akiknek minden idegszála át van itatva idegen kultúrák hatásától, egyszerre tagadjuk meg multunkat és jelenünket, öltsünk hamis pózt magunkra, hiszen tudatosan kell szembefordulnunk önönmagunkkal, ha valami mást akarunk majd csinálni, mint a mi belőlünk spontán fakad. Az eredmény csak egy affektált hybrid-kultúra lehet.

A művészet azonban nemcsak erkölcsi tartalom, nemcsak világkép, hanem formakérdés is. Még nagyobb nehézségekbe ütközünk. Elképzelésben két megoldás kínálkozik. Az hirdethetjük, hogy a nemzeti tartalom majd kialakítja megfelelő formáit. Ez igaz is, így volt ez mindig, a ténylegesen kialakult nemzeti művészetekben. De ezek spontán, minden gondolati beavatkozás nélkül, szervesen nőtt képződmények voltak, az élet teljes hatása nevelte őket azzá, amivé váltak, nem csupán ideológusok elképzelései, melyek semmi téren sem végződtek úgy, ahogyan kigondolóik elképzelték. Az elmélet «nemzeti formáit» ellenben nem a nemzet összes élete hozná majd létre, hanem egy kis tudatosan számító és latolgató, a többivel szembeforduló embercsoport, mely ha eljut is valami művészeti eredményhez, termelése különálló és a nemzeti fejlődés szempontjából jelentéktelen próbálkozás marad, egy kis kaszté, de nem a nemzet megnyilvánulása.

A másik mód, amit nálunk inkább szoktak hirdetni, a meglévő népies elemek felhasználása. Ez sokaknak rokonszenvesebben hangzik, mert konzervatívabb gondolat. De itt is nagy bajok jelentkeznek. A festészetben és szobrászatban ez a «nép» nem tud útmutatást adni és építészetben is csak a legprimitívebb feladatok körül: mert hiszen alig van egyebe, mint ornamentikája. Hogy ez az ornamentika egyáltalában nem annyira jellegzetesen különálló, mint ahogyan ezt a többi földműves- és pásztornépek díszítményeit nem ismerő politikai nemzetieskedők hirdetik, most nem feszegetem. Megvan, itt van, de úgy, ahogyan előttünk áll, önmagában nagyon kevés és a tulajdonképeni építészeti kérdések megoldásához alig segít. Ezt legjobban Lechner Ödön példája mutatja, amelyen bebizonyult, hogy évszázadok alatt talán kinőhet egy ornamentikából nemzeti építőstílus, de máról-holnapra legfeljebb egyénit lehet véle alkotni. Építészeti stílusok a kor lelkéből alakulnak ki és nem ideológiai elgondolásokból.

Mit kezdjünk azonban a magyar ornamentikával a festészetben és a szobrászatban? Legfeljebb külső díszítést szolgáltathat, de lelket nem facsarhatunk belőle. Sablónná vált naivitása nem lehet alapja egy jóval komplexebb lelki élet kifejezésének. S ha ez a magyar ornamentika nem segített, hiába keresünk egy másik olyan csak magyar jellegű művészetelemet, amelyet továbbfejleszthetnénk, mert mindenütt csak az előbb jellemeztem tényleges magyar művészetet találjuk, melynek számtalan komponense közül nem hagyhatom ki azt az idegen hatást, amely miatt az a művészet ma egynémelyeknek nem eléggé magyar.

De élet és művészet annyira összefüggenek, hogy a képzőművészet magyarabbá tételének előfeltétele az élet megváltoztatása volna. Fordított utat kellene követnünk. Elképzelnünk egy magyarabb művészetet s hogy ez lehetségessé váljék, meg kellene teremteni életbeli előfeltételeit, azaz hozzá kellene idomítanunk életünket. A mai képzőművészet a városi életen alapul. Ez a városi élet azonban gyakran híjával van ama jellegzetesen magyar tüneteknek, melyek falun még észlelhetők. Persze ezek sem annyira kizárólagosan magyarok, mint ahogyan azt megállapítani szokták (aminek felismeréséhez ajánlom a Nobel-díjas lengyel írónak, Reymontnak nagy parasztregényét). A városi élet mindenütt erősen a nemzetköziség felé alakul, abból az egyszerű okból, mert hasonló szükségletek hasonló szokásokat stb. eredményeznek. Ezért térjünk vissza a faluba? Szüntessük meg a külfölddel való forgalmat és egyéb érintkezést, hogy senki se befolyásolhasson és ne gondoljunk arra, hogy a német, francia hatásnak művészetünk milyen nagyszerű kivirágzásait köszönhettük. Ha nem vesszük magunkat ilyen kínai fallal körül, a hatásokat nem kerülhetjük el. Csak ilyen elzárkózás vezetne egy belsőleg tenyésztett művészet kialakulására, mert egyáltalában nem oldottuk meg a kérdést, ha tulipánokat biggyesztünk egy proletárokat szállásoló betonház falára, vagy meredek erdélyi fatetőt húzunk fölébe.

A jó művészet és ekként a nemzeti művészet helyes kialakulásának van azonban egy elengedhetetlen feltétele: a szabadság. Ezt a szabadságot ma mindenfelől olyan ideológiák veszélyeztetik, melyek más mezőkön, rendszerint a politikai-társadalmin születtek. A politikus és társadalomreformer visszaemlékezve az egyház és művészet hatalmas kapcsolatára, jól tudja, hogy a művészet milyen sikeres eszköze a lelkek befolyásolásának. A szovjet éppen úgy tisztában van ezzel, mint a konzervatív történelmiség alapján állók.

A hatalmasoknak azonban csak egy gondolat nem jut eszébe, az, hogy a művészetet a maga útján hagyják járni. Azoknak, akik a császári Rómát felépítették, akik Firenze felségesen újjáébredő művészetét támogatták, akik a renesszánszkori Róma csodáinak felépítéséhez pénzt adtak, eszükbe sem jutott, hogy a művészeknek stiláris utasításokat adjanak, mert nem is tudták azt, hogy mi az a stílus. Sokszor a leglehetetlenebb aprócska követelményekkel állottak elő, de a teremtés miként-jében sohasem korlátozták az alkotót. A régi nagy mesterek így külsőségekben gyakran nagyon megkötötten, de belsőleg szabadon alkothattak.

És ekképpen mi se kívánjuk mesterséges eszközökkel a mai magyar művészetnél magyarabb művészetet teremteni. Amit nagy áldozatokkal ideig-óráig tengődve így össze tudnánk hozni, abban nem volna sok köszönet. Hagyjuk a maga útján fejlődni képzőművészetünket, ne nyesegessük politikai ideológiák ollóival hajtásait.

FARKAS ZOLTÁN

Magyar Nemzeti Művészet

ilyen, alapértékeiben az örök magyar lélek fundális tételének látszik.

A magyar művészet lelkiségének kialakító erejét, ha kezdetlegesen is, de pompás ösztönösséggel szolgálja s ez rendkívüli fontosságú, már csak azért is, mert a művészetben nem az értelem, de a szív mélységei vezetnek a legmagasabb művészi igazságok megismeréséhez. Tehát fundális fontos tétel, sőt törvény, amit művészetünkben mint kialakító erőt mellőzni nem lehet, nem szabad. Azt mondják, „művész hazája széles e világ". Igen, — adhat kenyeret nagyobb darabot is, mint az itthon, hírt, örömöket, boldogságot is adhat. De egyet nem adhat, lelket, ami a legfontosabb a művészetben. Lelket magyar művészeknek csak az ország adhat.

Pedig erről és ennek megtartásáról van szó, amiről lemondanunk semmiféle elvek kedvéért nem lehet, nem szabad. A világ is a nemzetek művészetében annak nemzeti sajátságait, lelki jellegzetességeit becsüli meg elsősorban.

Erről pedig érdemes egy kissé gondolkodnunk.

Rudnay Gyula főiskolai tanár, 1938 február 28-án, a Zeneművészeti Főiskolán rendezett képzőművészeti esten elhangzott beszéde.

Rakssányi Dezső: Egyptomi épités. (Alp

Kritika a kritikáról

A közönség hozzáértése (2)

De az is tagadhatatlan, hogy a művészet a szemlélő lelkivilágára is átalakító hatással van, a kedélyeket kedvezően befolyásolja, a szép szinek, harmonikus vonalak nemesítőleg hatnak a szemlélőre, gondolkodásra késztetik, agyműködését kellemesen foglalkoztatják kiragadják, ha rövid időre is, az anyagiasság világából, s egy magasabb, szellemibb atmoszférába emelik, ahol, ha pillanatokra is, de megszünik a napi tülekedés, gond és egyéb, a mindennapi élettel járó kellemetlenség, a lélek felszabadul, s repül a szférák felé hol örök tavasz, napsütés, szóval művészet honol.

Ennek eredményeképpen, a művészettel foglalkozó vagy a művészetet kedvelő ember élete harmonikusabb, kedélye frisebb, lélekben tisztultabb, úgy, hogy elmondhatjuk a költővel egy kis átírással: ki a művészetet szereti, rossz ember nem lehet.

A közönség izlését nagyban befolyásolták az olajnyomatok is, melyek ha tettek is szolgálatot az emberiségnek azzal, hogy nevesebb festmények reprodukcióit hozták, s ezáltal lehetővé tették, hogy ezen neves festmények közkincsé váltak, mégis régebben leginkább rossz festményeket, a

Magyar lelkiség művészetünkben

Irta: *Rudnay Gyula* festőművész, a Képzőművészeti Főiskola tanára

Ha a magyar művészet lelkiségéről beszélünk, az egyetemes magyarság lelki, szellemi állását kell értenünk alatta. Tehát nem külön a falú s nem külön a város, hanem a falú és a város összességét.

Csak így alakulhat ki az összmagyarságot kifejező magyar művészet — az összmagyarság szemlélete alapján. Ha mégis leszögezzük a magyar város és a magyar falú szellemi és érzelmi különbségeit — csak az egymásra gyakorolt kulturhatások megértése, megvilágítása kedvéért tesszük.

Míg a város szellemi kulturánk kialakítója bizonyos irányú műveltségek halmazából áll, ami mindenkor bizonyos értelmi, szellemi fensőbbség tudatává erősödik — a falú — csak éppen az életéhez szükséges értelmi erőket tette magáévá — így aránytalanul nagyobb érzelmivilága predesztinált a várostól különálló népi műveltségekre, népművészetre.

Valami nagyon természetes szellemi világ megnyilvánulása ez, ami ha művészileg sokszor nem is nagyrendű, de őszintén és hűen adja vissza önmagát, érzelmi világát meghatóan tükrözve.

Legyen a népszokás — vagy népművészet, vagy az ősi babonák sámáni megnyilatkozásai, vagy dal, cserép, bútorfestés, szőttesek vagy varrottasok, a jelleg tisztaságától, a felfogás egyszerűségétől, de a képzelet gazdagságától nagyon sokszor a városi kulturákon nevelődött művészet valami meghatóan tiszta, ősprimitív szellemvilággal találkozik, ami a legtöbbször érzelmi lelkiségét megejti, csodálkozással töltik el.

Ha gondolkodó is a művész, annak hatását, alakító erejét a benyomások tisztaságán keresztül kell, hogy elismerje. Észre sem veszi, hogy képzeletvilága egy őstisztaságu misztériumba vezeti. S műveltségektől roskadozó szelleme, egyszerű, igaz emberek képzeletvilágának gyermekes szent érzelmeiben megkönnyebbül, megtisztul.

Ebből a szempontból nézve a magyar nép lelkivilágát és művészi elképzeléseit, átéléseit, oly gazdag világgal állunk szemben s annak oly hajtóerejével, ami a mindenkori magyar művészetek örök forrásának látszik.

A városok szellemi hatásai faluinkra napjainkban kétségtelen nagyok. Művészetünk szempontjából azonban sajnálkozni lehet, ha azt látjuk, hogy magyar népünk külső, belső sajátságai eltérve az őstiszta alapoktól, sorvadoznak, vagy legjobb esetben rossz irányban alakulnak át. Így könnyen meglehet, hogy népi sajátságaink, népművészetünk a városi kulturák hatása alatt teljesen el is pusztul. Éppen ezért kell gondoskodnunk azok fennmaradásáról, fenntartásáról még áldozatok árán is. Mert művészetünk szempontjaiból a tradíciók folytonossága, annak megtartása oly politikum, amelyet ha megengedünk, hogy elvesszen, a magyar népművészet lelkivilága is gyökér nélkül marad, a nagyrendű magyar művészet idegen hatások alá kerül.

Ez ellen pedig a magyar lélek függetlensége és méltósága kell, hogy tiltakozzék. Mert ne felejtsük el, hogy ma, a korlátlan elvek világában kétszeresen kell vigyáznunk művészetünk magyar lelkiségére. Ne engedjük magunkat kifosztani legbecsesebb szellemi javainkból.

Tehát művészetünkben a magyar lelkiség méltóságáról, szépségéről, a magyar alkotásba lendülő akaratáról semmiféle elvekért lemondani nem szabad.

A világ minden kulturnemzetének féltett kincse az őt kifejező művészete. Mert egy nemzet annyit ér, amennyi kulturájának súlya, mélysége, vagy magassága. Kulturájának fokmérője pedig mindig saját művészete volt és lesz. Ragaszkodnunk kell tehát a népünk lelkivilágából fakadó művészethez. Érzelmi világunk hű kifejezőjéhez.

Magasabb művészi szempontból is örök művészi törvényszerűségekkel rendelkezik és mint

NÉPMŰVÉSZET ÉS IPARMŰVÉSZET*

Az iparművészet mai formaproblémái közül egyike a legkorszerűbbeknek a nemzeti stílus kialakításának kérdése. Jóllehet iparművészetünk újabb alkotásain a nemzeti stílus bizonyos jegyei máris kimutathatók, teljesen kialakult korszerű magyar stílusról, mégsem beszélhetünk. A korszerű nemzeti stílus kialakulásának késlekedése azonban nem róható fel iparművészeink mulasztásául. A ma iparművésze rendkívül nehéz, kettős feladat előtt áll; stílusának korszerűnek is és magyarnak is kell lennie, jóllehet az iparművészet sok ágában hiába keresi az iparművész a magyar stílus hagyományait. A feladat következésképen nem csupán az, hogy korszerűvé fejlesszük a hagyományos magyar iparművészeti stílusunkat, hanem, hogy megteremtsük a korszerű nemzeti stílust. Mielőtt azonban a korszerű nemzeti stílus kialakításának előfeltételével foglalkoznánk, azt a kérdést kell tisztáznunk, hogy egyáltalában kialakítható-e tudatos tervszerűséggel életképes, valóban művészi értéket jelentő nemzeti stílus? Nem válik-e a tervszerűen kialakított stílus merev, sablonszerű, tehát jelentés nélküli formává? Ezzel a veszéllyel ugyanis számolnunk kell, mert iparművészeti vonatkozásban a stílus fogalmának eredeti jelentése többékevésbbé elhomályosodott. A stílus eredeti jelentését elveszítve, sokszor már szinte sablonná vált, melyet a megrendelők a divat, vagy a szokás szerint választottak meg, az iparművész pedig a kívánságoknak megfelelően alkalmazta a különböző már-már sablonná vált stíluselemeket. Mivel ezek a jelenségek eddig minden stílustörekvésnél többé-kevésbbé kimutathatók, nagyon valószínű, hogy a nemzeti stílus kialakítására irányuló törekvéseknél is jelentkeznek, sőt sok esetben már jelentkeztek is. Megállapításaink mindazonáltal nem jelentik azt, hogy korszerű nemzeti stílus egyáltalában nem alakítható ki. A korszerű nemzeti stílus kialakításánál ugyanis azok a tényezők is szerephez jutnak, amelyeknek a történeti stílusban történő tervezés esetén már nincsen szerepük, az egyik tényező ezek közül: a korszellem formaalkotó és alakító, a másik a nemzeti szellem formaalkotó és alakító ereje. Abban az esetben, ha a tervező iparművészt a tárgy rendeltetése, leendő jelentése vezeti alkotásainak formai megfogalmazásánál, nem pedig saját életformájától merőben idegen, szigorú szabályokkal megfogalmazott rendszer alkotásai nem válhatnak sablonszerűvé. Nem válhatik sablonszerűvé a korszerű nemzeti stílus akkor sem, ha valóban stílussá válik, azaz nem merül ki ez a törekvés kizárólag bizonyos magyaros díszítőelem-rendszer alkalmazásában. A nemzeti szellemnek, a nemzeti jellegű iparművészeti stílusban, a formák, a tárgyak megfogalmazásában, nem pedig kizárólag az alkalmazott díszítő elemtípus megválasztásában kell megnyilvánulnia. A korszerű nemzeti stílus kialakítását célzó törekvések ilyen irányú kibontakoztatása nemcsupán a kialakítás lehetőségét teszi nyilvánvalóvá, hanem reámutatnak azokra a tényezőkre is, amelyek a korszerű nemzeti stílus kialakításának alapjául szolgálhatnak. A korszerű nemzeti stílus kialakításánál két kiindulási pont vehető figyelembe: a nemzeti stílus iparművészeti hagyományai és a népművészet alkotásai. Az elsőről magyar viszonylatban csak az iparművészet egyes ágaiban beszélhetünk, mert a történelem folyamán kialakult iparművészeti stílusok nemzeti szellemben történő megfogalmazása csupán az iparművészet egyes ágaiban fedezhető fel. Arról tehát, hogy a korszerű iparművészeti stílust az iparművészet minden ágában a hagyományok alapján, illetve azokból fejlesszük ki, le kell tennünk. Így tehát a népművészet alkotásainak tanulmányozásából kell kiindulnunk.

Ez a kiindulási pont jóval több és nehezebben megoldható problémát rejt magában, mint a hagyományok továbbfejlesztése. A népművészet formakincsének csupán egyszerű átvételével, a díszítő elemek anyagszerű átírásával a kérdés korántsem oldható meg. Már maga a népművészeti alkotások művészi megfogalmazása is merőben más stílusú, mint az iparművészeti alkotásoké. A stílus pedig nem önkényes a mű jelentéstartalmától függetlenül megválasztható forma, hanem az az egyetlen forma, amellyel egy bizonyos jelentéstartalom kifejezhető. Valamely stílusban megoldani ennélfogva akár iparművészeti, akár más alkotást csak akkor lehet, ha a műtárgy jelentéstartalma és a stílus jelentéstartalma között a legnagyobb fokú megegyezés áll fenn.

A népművészet díszítő elemeinek csupán korszerű stílusba való átírását mindenekelőtt az a körülmény nehezíti meg, hogy a népművészet alkotásai, a mintegy 50—100 év előtti parasztság életformájának művészi kifejeződései. A népművészet díszítőelem-rendszereinek kialakulásánál minden valószínűség szerint nagy szerepet töltött be a paraszti élet természetközelsége, az egyes díszítőelemeknek ma már feledésbe ment, de egykor álta-

* Lapunk szerkesztőségének már régen elhatározott szándéka volt, hogy a magyar művészeti stílus kérdéseiről és feltételeiről hosszabb cikksorozatot indít. E cikkekben teret engedne a legkülönbözőbb véleményeknek, ha azok komolyak és a kérdések tisztázását elősegíthetik.

Jelen cikk, anélkül, hogy következtetéseivel a szerkesztőség mindenben egyet értene, első indítása volna e nagyjelentőségű és különösen napjainkban különös fontosságú sorozatnak és a szerkesztőségnek igen nagy örömére szolgálna, ha ezt az indulást az olvasók, elméleti és gyakorlati szakemberek részéről olyan dolgozatok követnék, melyeknek összesége általános érvényű tanulságokat eredményezhet.

4/ MAGYAR IPARMŰVÉSZET 1939.

lánosan ismert jelentéstartalma. A városi ember közvetlen kapcsolata azonban már a népi díszítőelemek kezdetleges stilizálású állati és növényi formáival megszakadt. Sem a növényi, sem az állati formák nem játszanak olyan szerepet a városi ember életében, mint a parasztságéban. A kezdetleges és a városi kultúrától teljesen más irányú művészi kultúrájú parasztművész (népművészeti értelemben) stilizálási módja is teljesen különbözik az iparművész hasonló irányú munkásságától. A városi ember, az iparművész, ha díszít nem önkénytelenül nyúl a természet állati és növényi formáihoz, nem ez az egyetlen eszköz a számára, amellyel művészi mondanivalóját kifejezésre tudja juttatni. A mágikusjelentésű díszítő elemek pedig mivel már nincsen semmi jelentésük a polgári életformák között, a városi ember számára idegenek. A népművészeti díszítőelemeket következésképp teljesen át kell írnia az iparművésznek, mert a polgárság életformája és a számukra készített dísz- és használati tárgyak jelentéstartalma merőben különbözik attól a jelentéstartalomtól, amelyet a népi díszítőelemek jelentenek, illetve attól a jelentéstartalomtól, amelyet ezekkel a nép művésze kifejezésre akar juttatni.

Összefoglalva a fentieket a népi díszítőelemek átstilizálásánál nemcsupán a megváltozott anyagszerűség követelményeit kell tekintetbe vennie az iparművésznek, hanem azt a körülményt is, hogy a nemzetnek az a rétege, amely az iparművészet alkotásaival közvetlen kapcsolatban áll, magasabb vagy bonyolultabb, de minden esetre más irányu kutúrában él, viszonya a természethez egésszen más, mint a parasztságé.

Miután a korszerű nemzeti stílus kialakításába ütköző nehézségekkel már részletesen foglalkoztunk, reá kell térnünk azoknak a tényezőknek a vizsgálatára, amelyek a korszerű nemzeti stílus kialakítására alkalmasak.

A népművészeti alkotások és az iparművészeti alkotások között mindenekelőtt lényeges közös vonás állapítható meg. Mindkét művészeti ág amellett, hogy esztétikai hatást vált ki, a célszerűséget is szolgálja. A berendezési tárgyak, a ruházat formai megfogalmazása a parasztság életviszonyaihoz tárgyi és szellemi kultúrájához alkalmazkodik, abba komponálták bele, helyesebben abból nőtt ki. Azonban arányaiban, formaritmusában, színeiben, — tehát megfogalmazásában a paraszti életforma alakítóerején kívül, illetve annak mélyén megragadható és hatásában kimutatható a nemzeti szellem formaalakító és alkotó erejének hatása is. A használatukban és skematikus formájukban nemzetközinek mondható használati tárgyak formáját minden nép formában és arányban sajátmaga fogalmazza meg még akkor is, ha az illető tárgy idegen kultúrából került hozzá. A tárgyaknak ez az átírása, vagy inkább újrafogalmazása természetszerűleg annál erősebben tükrözi vissza majd a nemzeti jelleget, mennél ősibb rétege írta át, vagy fogalmazta a nemzetnek újra az alkotásokat, és minél távolabb állt ez a réteg az idegen szellemi befolyástól. Ezt a népművészeti alkotások konstrukciójának mélyében rejlő, formában objektiválódott nemzeti szellemet kell mindenekelőtt az iparművésznek megragadnia, átélnie, magáévá tennie, anyag- és a korszerűség, végül a városi kultúra követelményeinek megfelelően nemzeti szellemben újra fogalmaznia. Nem mond ellent ez a követelmény természetszerűleg a korszerűség követelményeinek, mert nem a művészeti alkotások pontos arányszerinti lemásolását követeli. A fenti követelmények nem csupán a nemzeti jellegű stílus követelményei, hanem a legelemibb stílusköveteimény. A helyes stílus első követelménye az, hogy az alkotás szerkezetében, formájában, nem pedig díszítési módjában legyen stílusos.

Második követelménynek a díszítőelemek, az iparművészeti alkotások ornamentális részének anyagszerű és korszerű megfogalmazását tekintjük. Természetszerűleg a „második“ és az „első“ ebben az esetben nem jelent időrendi sorrendet, mert az iparművészeti alkotáson a külső formának és az ornamentális dekorációnak egyszerre kell létrejönnie, mintahogy a népművészeti alkotáson is szervesen függ össze a szerkezeti forma és a felületek díszítése. Abban az esetben, ha a népművészeti alkotásokat, a díszítőelemek, díszítésük szempontjából vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a nemzeti és a népi jelleg nem annyira a formai, mint inkább a szerkezeti sajátságokban: a forma, szín, tömegritmusban, folthatásban, a kompozicióban objektiválódott. Ez a megállapítás azonban nem jelenti azt, hogy a nagy általánosságban nemzetközinek mondható díszítőelemeket a nép nem alakította át a forma szempontjából is, és nem jelenti azt sem, hogy ezek a díszítőelemek nem kaptak sajátságosan nemzeti és paraszti jelentéstartalmat. Azonban a díszítőelemek formai sajátosságaiban objektiválódott népi és nemzeti jelentéstartalom nehezen ragadható meg. Sokkal közvetlenebbül gazdagabban és mélyebben nyilvánul meg a jelentéstartalom a díszített felületek formai sajátosságában. Abban az esetben tehát, ha elfogadjuk a fenti megállapításokat, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a nemzeti stílus kialakításánál a formai megfogalmazás után az első feladat a népi díszítések szerkezeti lényegének, illetve a szerkezeti lényegben rejlő nemzeti jellegnek a megragadása. Továbbá ennek anyagszerű és a kor követelményeinek megfelelő városi szellemű átírása.

A nemzeti stílus kialakítására irányuló törekvés nem válik eredményessé abban az esetben, ha az iparművész ilyen irányú munkássága kizárólag a népművészeti alkotások elemekrebontásában, motívumgyüjtésében és az ezt közvetlen követő komponálásban nyilvánul meg. Feltétlen szükséges, hogy az iparművész állandóan, vagy legalább is huzamosabb ideig álljon a népművészeti alkotások hatása alatt és igyekezzen mennél mélyebben behatolni a népművészeti alkotásokat létrehozó szellembe és kultúrába.

Dr. ÚJVÁRI BÉLA

Magyar asszony DIVAT

Sottis szoknya, piros, rövidujjú kabátkával, bevágott zsebekkel. ugyanolyan színű steppeléssel és monogrammal.

Levendula színű gyapju-zsorzsett ruha, sötétkék madeira bluzzal, kétszínű övvel

Nyerssszínű, santung-ruha levélzöld bőrövvel,

Szövet, selyem, imprime, vászon
Ajtony és Várkonyi Erzsébet-körút 9/11.

Levelesláda

VISSZHANG AZ ANYAK NAPJARA IROTT CIKKÜNKRE

Kaptuk az alábbi levelet:

Örömmel olvastam a Magyarság május 4-iki számában „Köszöntünk Titeket Magyar Édesanyák!" o. cikket. Minden sorából kiárad a magyar anya iránti végtelen nagy szeretet és megbecsülés.

Ami a magyar anyák sorsának jobbrafordulását illeti, az csakis a szociális viszonyok általános javulásával érhető el. Egy nemzet életében nem lehet probléma a pénz, amikor anyáról és gyermekről van szó. Nem vagyok pénzügyi kapacitás, tehát nem ebből a szemszögből nézem a dolgot. Orvos vagyok. Nap mint nap látom az anya és gyermek mai helyzetét. Sürgős segítségre lenne szükség. Ilyen alkalmak, mint a gyermek nap és anyák napja legalkalmasabb lenne ízléses postabélyegek kiadására. Azonban nem úgy, ahogy ez eddig történt az alkalmi sorozatok kiadásánál. Magam is szemtanuja voltam a postahivataloknál való hosszú sorbanállás alatt, hogy a becsületes magyar filatelisták csak korlátolt számban vásárolhattak, míg a zsidó kereskedők ügynökei üzleteik részére többezres példányokat kaptak, amit már hónapok mulva nagy felárral tudtak értékesiteni. Szép és kevés példányszámban nyomott alkalmi sorozatok jövedelmét teljesen a gyermekliga, illetve a sokgyermekes anyák céljaira lehetne forditani. A kevés (100—150 ezer) példányszámot azért emlitem, mert általában ezek azok, amik rövid idő alatt nagy nyereséget hoznak. Ezt a hasznot aztán nem a zsidó bélyegkereskedők tennék zsebre, hanem évente kikerülne belőle egy-egy kisebb szülő-otthon, vagy gyermeküdültető.

Az ötlet nem az enyém. De látom, hogy a szomszéd nemzetiszocialista és fasiszta államok évről-évre szebbnél szebb ilyen alkalmi bélyegekkel, illetve ennek jövedelmével adóznak a legnemzetibb kötelességüknek: az anya jólétének emelésére és a gyermeknevelés megkönnyitésére.

Igazi és végleges megoldás azonban csak akkor lesz, ha a családvédelem érdekében nem kell már „bélyeg trükkök"-höz sem folyamodnunk, hanem arra hivatalos fedezet áll majd rendelkezésre. Reméljük, hogy a megvalósulás küszöbén áll, a liberális eszméktől és ezen eszmék képviselőitől teljesen megtisztitott új munkaállamban. Segitsen meg minket az igazi magyarok Istene!

MAGYARKANIZSA FELSZABADULÁSA — DÉLVIDÉKI MAGYAR ASSZONY LEVELE

Kedves és érdekes levelet hozott a posta Magyarkanizsáról, a nemrégiben felszabadult Bácskából. Asszonytestvérünk leirja levelében: *miként szabadult fel a szerb uralom alól Magyarkanizsa.* Ime, a nagy fordulat rövid története — asszonyszemmel nézve:

„Nagypénteken terjedt el az örömhir, hogy jönnek a mieink! Soha ilyen boldog nagypénteket!... A hatóságok elkobozták a rádiókat, hogy ne hallgathassuk a budapesti hireket. Szomorúan, izgatottan csomagoltuk dobozba a készüléket. Voltak ugyan, akik a „rádió"-feliratú ládikóba köveket csomagoltak be és titokban megtartották rádiójukat. Igy aztán jóformán mindig értesültek a nagy napok fordulatairól és a megbizható családoknak továbbadták a friss hireket. A népmáris tódult a magyar honvédek fogadására, de a rendőrök szétzavrták a tömeget. Batta ügyvéd egy magyar küldöttség élén felment a városházára, hogy kezébe vegye a város irányitását. De a városelnök azzal fogadta a magyar küldöttséget, hogy minden „bekövetkezhetőért" őket teszi felelőssé és kihirdeti az ostromállapotot, ha tovább is várják a magyarokat... Izgalmas órákat éltünk át! Éjszaka aztán menekült a szerb csapat. Tanyákat gyujtottak fel; mi a padlásra lopóztunk és a padlásablakból figyeltük a lángokat... Este 10 óra körül megverik csendesen az ablakunkat. Értesitést kapunk, hogy a szerbek elszöktek. Most meg kell alakitani a nemzetőrséget, amely a biztonsági szolgálatot látja el, mig a honvédek ideérnek... Másnap délután aztán megtörtént ez is: a várva-várt magyar csapatok bevonultak. Kitörő örömmel üdvözöltük őket! De addig, — mennyit kellett rémüldöznünk. Tartanunk kellett attól, hogy Apát elviszik túsznak és állitólag húsvétvasárnap lett volna a tervezett vérengzés, a felkoncolás... Ki tudja, mindössze hány magyar maradt volna életben, ha van idejük, a sötét terv végrehajtására... Most a Pestre szakadt 32 tagú kanizsai társaság gyönyörű zászlót hozott a felszabadult városnak. Diszmenet várta őket az állomáson, lovasbandériummal, — igazán szép volt..."

Eddig a levélrészlet. Üdvözlet a lelkes magyarkanizsai magyaroknak!

MAGYAR ANYA PANASZOS LEVELE

Kaptuk az alábbi sorokat:

Tekintetes szerkesztőség! „Nemzeti gyermekhét", „Mindent a gyermekért", „A gyermek a magyar jövő!" ezeket a szavakat az elmult napokban még a szokottnál is gyakrabban hallottuk és olvastuk. A gyakorlatban azonban egészen másként fest a helyzet a gyermeket illetőleg a keresztény Magyarországon. A Rákóczi-út elején egy „nem kimondottan árja" vállalat nyugdijpénztárának a bérházában lakunk, ahol hála Istennek elég sok többgyermekes magyar család lakik. Ezek a gyermekek a délelőtti napsütéses órákban a folyosón játszadoztak, sétáltak, el-el kacagták, sikitották magukat vidám szórakozásuk közben. Most ezeknek a gyermekeknek a folyosón és a napon való sétálását és játszadozását az ott lakó zsidó főtisztviselő felesége idegeinek „kiméléseˮ cimen a napokban betiltotta. A házfelügyelő, aki igen rendes magyar ember (szintén családapa), most nem tudja, hogy mit tegyen. Érzése a fajához húzza, az állása, a kenyere, zsidó tisztviselőktől, illetve azok besúgásától függ. Kénytelen tehát a kapott utasitást a keresztény lakóknak továbbitani és annak betartását ellenőrizni. Kérdem, lehetséges ez ma, a család- és gyermekvédelem, a magyar nemzet megújulásának idején? Ha kutyákat tartanának a gyermekek helyett, az — tudjuk — jobban tetszene zsidó háziurainknak. De a magyar gyermek, az veszedelmes szálka a szemükben.

Hazafias üdvözlettel:
egy magyar anya.

Díszmagyarok, magyaros ruhák
R. Hajdu Gizi iparművésznőnél
Budapest, IV. kerület Váci-utca 20. III. 3. szám

Jakab Margit kozmetikája
József-körút 52. Telefon: 142—728.
Arcápolás, szemölcs, szőrszálirtás és szeplő végleges eltávolitása. Fogad: 10-től 6-ig.

A napfény

gyógyító hatását az északi, ködös Izland szülöttje, Niels Ryberg Finsen fedezte fel a mult század végén. Különösen hangzik, hogy a napfény gyógyító erejét fel kellett fedezni az emberiség részére, pedig ez a felfedezés olyan nagy jelentőségű volt, hogy Finsent 1903-ban Nobel-díjjal tüntették ki. Békaporontyokon végzett kisérletei közben megállapitotta, hogy a napnak ártó sugarai is vannak. A fény ártalmassága mellett szólt a himlő gyógyulásának az a sajtársága, hogy a ruha által fedett testrészeken a bőr simán gyógyul, mig az arcon és kézen, amelyet a fény szabadon ér, csúnya hegek, ragyák maradnak vissza. A kitűnő orvos azonban rájött, hogy az ibolyántúli sugarak hatása okozza ezt és *vörös ablaküveggel védett szobában tartotta himlős betegeit,* akiknek igy se az arca, se a keze nem lett ragyás, mert az ártó ibolyántúli sugarakat kizátra a betegszobából. Sok küszködés után sikerült csak Finsennek a napfény gyógyító erejét kimutatni, bebizonyitani, hogy a napfény növeli szervezetünk ellenállóképességét s elpusztitja a baktériumokat. Ma már persze nem szorul bizonygatásra a müvelt emberek előtt a napfény egészségfenntartó hatása, mindenki tudja, hogy milyen fontos tényezője életünknek a nap.

De éppen Finsen kisérletei mutatják, hogy a „napozással" nem szabad visszaélni, mértékletesen kell használnunk. Különösen a napkúrázás megkezdésekor! Leghelyesebb, ha eleinte felhasználjuk azokat a könnyű borulatú napokat, amelyeken nincs égető tüzű napfény és szervezetünk fokozatosan megszokhatja a fényhatást a nélkül, hogy bőrünk fájdalmasan leégne.

Budapest székesfőváros a tulajdonában és kezelése alatt álló Szent Gellért hullámfürdőben és a Széchenyi gyógyfürdő stranduszodájában nemes vegyi összetételű gyógyvizekkel telített medencék mellett rendezte be napozóit, ahol a gyógyvizek hatása rendkivül fokozza és növeli a napkúrázás üdítő, frissitő erejét. Ezek a rádióaktiv forrásvizek a fáradt test ruganyosságát és az idegek munkabirását bámulatos gyorsan adják vissza.

VÁKO harisnya szaküzlet
Női fehérnemű, finom szebkendők
VI., Teréz-krt. 33. — Őskeresztény cég

„A nő a népközösség szolgálatában"

— *„A nő a népközösség szolgálatában"* cimen számol be dr. Hrabéczyné Antalffy Gizella dr. németországi tanulmányútjáról **május 20-án** d. u. fél 6 órakor a Magyar Vörös Kereszt Egylet közgyülési termében az Egyetemet és Főiskolát Végzett Magyar Nők Egyesülete előadó ülésén. Belépés díjtalan.

Nyelvtudással előtted áll a világ!
A TANULÁS ÉLVEZET,
AZ EREDMÉNY GYORS ÉS BIZTOS!
GALLERANI A. BONAVENTURA
COSÍ È FACILE..
Igy könnyü megtanulni
OLASZUL
című müve
magántanulásra
elismerten
a legalkalmasabb
I. rész kezdők részére. — Ára 4.— P.
II. rész haladók részére. — Ára 4.— P.
Kapható a „Magyarság" Könyvosztályában: Budapest, II., Hunyadi J.-út 2. Postán az ár és 20 fillér portó beküldése esetén bérmentve, vagy utánvét mellett szállitjuk.

MILYEN A MAGYAR?

A Délvidék dicsőséges és megdicsőült hőseinek

Most elmondom szépen
Mit tud a népem,
A dacos, akaratos,
És gögös magyar fajta:
Tud himet szöni, varrni
Cifraszürre, ruhára,
Tud rangos, módis lenni,
Csikorgó csizmát húzni
S úgy lépni, mint a páva.
És dalt csokorba kötni
Ki tudna nála szebben,
Fájón, sirón dalolni,
A méznél édesebben,
Tud vetni és aratni,
Magot csürbe takarni
S a dús, meleg cipót
Megszegni könnyes szemmel
És ostyaként emelni.
Gangos, ringó derékkal
Szagos misére menni,
Rozmaringos kalapját
Hetykén szemére vágni
És csöndben leemelni.
Tud barmokat terelni,
Zöld gyepre lovat verni,
Dússzőrű, göndör birka
Loboncos gyapját nyirni,
Tud csipős karikással
Kondor bikára vágni,
Tarka tehénke tőgyét
Szelid kezekkel fejni,
Csikót nyeregbe törni
És délcegen megülni.
Zöld venyigét szemezni,
Szőllőt hordóba szürni,
Kancsó tüzes bor mellé
Fehér szalonnát szelni,
Barna sonkát levenni
Húsvétkor áhitattal,
Urasztalára vinni
Cipót fehér ruhában,
Szent barkaágat tüzni
Falon szent képe mellé,
Öt-hat kicsi cselédkét
Kicsi templomba vinni,
Istennek megmutatni.
Harcolni szivós karral,
Gyülölni izzó szivvel,
Ellenséget leverni,
Dallal halálba menni,
Barátnak megbocsátón
Igaz parolát adni,
A földet úgy kivánni,
Mint senki jobban nála,
Megtartani, szeretni,
Testvérként simogatni,
Puha ölébe térni,
Ha majd ütött az óra,
S ott csendesen pihenni.

TAKSONYI PÁL.

konyha

Étel-recepteinket ezentúl állandóan a háborús gazdálkodásra való tekintettel állitjuk össze. Most elég bővében vagyunk a tojásnak, adunk néhány jó tojásétel receptet.

Sonkás kifli. Ötven deka lisztet, tizenkét deka vajat, sót, egy tojást, annyi tejfellel gyúrunk össze, amennyivel a tésztát össze lehet állitani. Inkább keményebbre kell hagyni, mint lágyabbra. Aztán vékonyra kinyujtjuk, háromszögletes darabkákra vágjuk. Miden darab kis diónyi vagdalt, vagy darált sonkát teszünk, összesodorjuk, kiflialakra hajlitjuk, felvert tojással megkenjük, sütőlemezre rakjuk és igen élénk tűznél, szép sárgára megsütjük. Hidegen, melegen is jó.

Gyors tojásomlett. Egy mély edénybe személyenként számitva 1—1 tojást ütünk, picit sózzuk, villával összekeverjük. Mindegyik tojáshoz 1 tetézett evőkanál tejfelt és 1 csapott kávéskanál lisztet adunk és ezekkel is összekeverjük. Palacsintasütőben zsirt forrósitunk, 2—2 tojásnyi omlett tésztát beleöntünk, pár pillanat mulva forgató lapátkával átfordítjuk, ezalatt a megsült felsőrészre, vagdalt sonkát vagy reszelt sajtot hintünk.

Töltött zsemlye. 4 drb. szikkadt vizes zsemlyét széltében ketté vágunk, a közepét kivájjuk és sós tejbe mártva jól megzsirozott tűzálló edénybe rakjuk. Töltelék: 4 tojást edényben verjünk jól össze 4 evőkanál reszelt sajttal és 4 evőkannál tejfellel. Kicsit sózzuk. Ezzel töltsük meg a mélyedéseket. Mindegyiknek tetejére tegyünk egy kis darab vajat. 25 percre tegyük a sütőbe. — Más töltelék: maradék pecsenyét, pörköltet daráljunk meg, lágyitsuk tejfellel, tegyünk bele pici borsót, sót. Töltsük meg a fél zsemlyéket azután a tetejét is húzzuk át tejfellel. 20 percre tegyük a sütőbe.

Túros perec. Sós perecet felkarikázunk, forró vízzel leöntjük s egy kevés ideig állni hagyjuk. Leszűrjük, forró zsirban megforgatjuk, juhtúrót teszünk reá és tejföl, párszor megkavarjuk és tányérra tesszük.

SZÍNHÁZ FILM MŰVÉSZET

Az idény legnagyobb eseményének igérkezik az Ujságiró Est

A magyar ujságirótársadalom szerdán tartja nagyszabású estjét, amelyen a magyar előadóművészek legkiválóbbjai lépnek fel. A hetek óta tartó gondos előkészületek biztositják a sikert, amely nem maradhat el, hiszen olyan nagyszerű művészek lépnek fel, mint *Müller* Mária, a világhirű operaénekesnő, aki az Operaház zenekarának kiséretével énekel. *Némethy* Ella és *Korék* Endre az Operaház két kitünősége szintén áriákkal szerepel az ünnepi esten. *Herczeg* Ferenc prológusát *Kiss* Ferenc adja elő, mig *Lehotay* Árpád és *Lukács* Margit népszerű ujságiró-költők verseiből szavalnak. Az Opera balettkara *Erkel* Hunyadi László-jának balletszámát adja elő. *Honthy* Hanna magyar operettekből énekel, mig *Nagy* Izabella legkedveltebb magyar nótáiból ad elő. *Nyirő* József a nagyszerű erdélyi iró felolvas, A müsort *Gáspár* Jenő, a kitünő tollu iró konferálja. Az Operaház zenekarát *Ferencsik* János vezényli.

Ez a pompás szereplőgárda avatja ünnepi eseménnyé az Ujságiró Est-et, amely egyszersmind alkalmat ad a közönségnek arra is, hogy megismerje a magyar sajtó harcosait, akik fáradságot nem kiméive szolgálják ki lapjaik olvasótáborát. A magyar ujságiró-társadalom kapcsolata a közönséggel kell, hogy felhivja a figyelmet az elaggott ujságirókra és az ujságirók nyugdijintézetére, amelynek számára gyüjtés folyik országszerte.

A nagyszabású est rendezősége lehetővé akarja tenni, hogy a kevéspénzü közönség is résztvehessen az előadáson és ezért olcsóbb árú jegyeket bocsájtott ki. Éppen ezért olyan nagyarányú az érdeklődés, hogy a jegyek igen nagy százaléka már elővételben elkelt. A gazdag, színes müsor, a pergő rendezés nem csak az ujságirók társadalmi eseményévé avatja a sajtó estjét, hanem az idei évad egyik legkiválóbb művészi élményévé is.

Szeleczky Zita harcol és győz

A legközelebbi napokban mutatják be *Szeleczky* Zita új filmjét az Édes ellenfelet, amelyről a szakmai bemutató után az a hir járja, hogy a tavasz legvidámabb művészi eseménye tele van kacagással, jókedvvel, viccel, ötlettel, szerelemmel és fülbemászó melódiával. Szeleczky Zita nagy harca áll az Édes ellenfél cselekményének középpontjában. Rettenetes nagy küzdelmet vív ellenfelével, a Családvédelmi Liga gyülésén szónokló politikus-bankigazgatóval, akinek az az elve, hogy a dolgozó nők adják át helyüket a férfiaknak és inkább menjenek férjhez. Szeleczky Zita összeesküvést szö, bosszút esküszik és *Latabár* Kálmán és *Kiss* Manyi fővezérlete mellett óriási csatát indit a politikus Hajmássy Miklós ellen. Küzdelmeit vidám bonyodalmak egész tengere fűszerezi, rengeteg akadályt kell leküzdenie, de a végén mégis ő győz. *Mály* Gerő és *Somlay* Artur nagy erősségei még az Édes ellenfélnek, amelyet *Martonffy* Emil rendezett és amelynek új zeneszámait *Eisemann* Mihály irta.

MÁJUSBAN DÖNTENEK A SZÍNÉSZETI JUTALOMDÍJAK KIOSZTÁSA FELETT

Szendy Károly polgármester az év elején nyilvános pályázatot hirdetett a főváros négy, egyenkint ezer pengős színészeti jutalomdíját. A pályázat határideje május közepén járt le. A pályázaton a következő művészek vesznek részt: *Angyal Nagy* Gyula operaénekes, vitéz *Benkő* Gyula, *Czombos* Ernő, *Göndör* Klára és *Görbe* János színművészek, *Gyurkovits* Mária operaénekesnő, vitéz *Hajmássy* Lajos színművész, *Jámbor* László operaénekes, *Kovács* Jolán operaénekesnő, *Lukács* Margit színművésznő, *Maklári* János, *Naszódi* Sándor és *Pataki* Jenő színművészek, *Ráskai* Gizella, *Senyei Szabó* Ilus és *Szabó* Gizella operaénekesnők, *H. Szeleczky* Zita, *Szemlér* Mária és *Szilágyi Szabó* Eszter színművésznők, *Tamás* Ilona operaénekesnő, *Tatár* György operaénekes, *Turáni* Endre színművész, *Udvardy* Tibor operaénekes, *Ujlaki* László, *Ungváry* László és *Várkonyi* Zoltán színművészek, *Warga* Livia operaénekesnő, *Zimonyi* Márta színművésznő és *Zsedényi* Károly, az Operaház magántáncosa.

Értesülésünk szerint a színészeti jutalomdíjbiráló bizottsága még ebben a hónapban dönt, hogy a főváros négy, egyenkint ezer pengős jutalomdíját kinek itéli oda.

Eléri-e a bűnöst a büntetés?

Erre a kérdésre válaszol a Terra legújabb bűnügyi filmje melyet *Hermann Pfeiffer* forgatott a berlini bűnügyi rendőrség valódi aktája alapján. A régi bűnügyi filmekkel szemben az új német film abban látja főfeladatát, hogy nevelőhatásával bebizonyítsa, hogy senki sem bűnözhet büntetlenül és hogy minden nagy kártevőt utólér a végzet. A „Hamis pénz" c. filmben a norvég származású feltűnően elegáns megjelenésü *Kirsten Heiberg* alakítja a női főszerepet, partnere *Rudolf Fernau*. Az izgalmas bűnügyi filmet, mely mindvégig élet és valóság — legközelebb a budapesti közönség is látni fogja.

Vasárnap indul németországi vendégjátékra a Nemzeti Színház

A Nemzeti Színház együttese németországi vendégszereplésére vasárnap indul útnak, miután a diszleteket már előzően elindították. A Frankfurtban és Berlinben szereplő magyar művészek éjszakai próbákat tartottak a színrekerülő „Ur-Faustból" és a „Csongor és Tündéből". A vendégjátékra induló művészek csoportját *Német* Antal igazgató vezeti, aki a két darabot rendezi s részt vesznek a tagok közül *Mátray* Erzsi, *Szörényi* Éva, *Somogyi* Erzsi, *Olthy* Magda, *Uray* Tivadar *Timár* József, *Ungváry* László és még többen. A frankfurti és a berlini közönség élénk érdeklődéssel tekint a magyar színészek vendégjátéka elé.

Az Admirál mozi hétfőtől a **Ma, tegnap, holnap** című kiváló sikerű magyar filmet tűzte műsorára, ami a budaiak tetszését is minden bizonnyal el fogja nyerni.

A Donausender magyar műsora

Olvasóink figyelmét felhívjuk arra, hogy a Donausender magyar műsorának adási ideje ismét változott. A magyar közönség mindig szívesen hallgatja a Donausender magyar híreit, amelyek úgy a hadihelyzetről, mint a világpolitika érdekes alakulásairól az *igazságnak megfelelő* tájékoztatást adnak, ellentétben az angol rádióval. Utóbbi tisztán a propagandára helyezi a súlyt és ennek érdekében nagyon sokszor elveti a sulykot, úgy hogy végeredményben az *ellenkező* célt éri el. A Donausender legújabb leadási időpontjai: 7—7.15 magyar és német zene, 7.15—7.30 hírek, 17—17.15 zene, 17.15—17.30 hírek, 19.13—19.30 hírek, 21.15—21.30 hírek. 922 kiloherz = 325.4 méter. Első adást rövidhullám is adja, D. X. O. 6010 kiloherz = 49.92 méter hullámhosszon.

Két úr szolgája

Goldoni bemutató a Nemzeti Szinházban

Alig egy hete mutatta be a Nemzeti Színház *Ibsen* Peer Gynt-jét, most szombaton már *Goldoni Két úr szolgája* című komédiájával kedveskedett a közönségnek. A kedveskedés tiszta szándéka nem vitatható. Kellemes és könnyed szórakozást akart nyújtani a színház, ami sekerült is, mert két órai szórakozás után elmondhatta a néző, hogy igazán jól mulatott. De azt is elmondhatta volna, hogy még *jobban is mulathatott volna.*

A történet Velencében játszódik le. Egy ottani polgár leányába olthatatlanul szerelmes egy másik, ugyancsak tekintélyes polgárnak a fia. A leány körül azonban sokat legyeskedik egy fiatal ember, aki valójában nő, s aki nemrégen eltűnt szerelmese után férfi ruhában kutat. Ennek a férfi ruhába öltözött leánynak a szolgája egy minden hájjal megkent velencei fiatalember, aki viszont nemcsak nála teljesít szolgálatot, hanem egy másik előkelő fiatalembernél is, akiről csak később derül ki, hogy az álruhába öltözött lány szerelmese. A szereplőknek mindegyike vágyódik és harcol a maga szerelméért, közöttük még a szolga is. Céljukat el is érik hosszú és sok mosolyt fakasztó küzdelmek után az utolsó felvonásban.

A vígjátékból, amely bár közel kétszáz éves, a rendező ki tudja hozni azt, amin még ma is elszórakozik az ember, de sokkal szórakoztatóbb lett volna a vígjáték, ha a két úr szolgájának ruhájából nem nőtt volna ki *Lehotay* Árpád, akinek színpadi alakjáról mégse lehet elhinni, hogy beléje szerelmes tudjon lenni egy olyan pompázóan fiatal leány, mint *Zádor* Györgyi eleven szolgálója. *Lehotay* Árpád azonban ebben a nem neki való szerepben is kielégitő sikerrel szerepelt és azt a jelenetet, mikor mások elől eleszi az ételt, olyan meggyőzően játszotta és olyan mókón evett, hogy nyiltszini tapsot kapott, de a sok étel egészen biztosan meg fogja feküdni a gyomrát. *Bognár* Jenő és *Onódy* Ákos folytonos perlekedését is nyiltszini tapsokkal jutalmazta a közönség. Igen jó volt *Lukács* Margit, *Szabó* Sándor és a kitünő kiállású és szép hangú *Pataky* Jenő. A szemérmesen szerelmes és makrancos Clarissét *Rápolthy* Anna bájosan és sokat mulattatóan játszotta. a—e

Két szerelmes óra

FÓRUM

A francia filmgyártás lélekrajz kidolgozó igyekezete talán még egyetlen filmben sem sikerült annyira, mint a Két szerelmes órában. A két órába beszorított történet és ennek szinte másodpercre való beosztása a filmvásznán szép példája annak, hogy az események sorozata lehet annyira érdekes, hogy nemcsak művészi kidolgozás, de maga a történet is lekösse a nézőt. Az új francia irodalom analizáló, időkereső, részleteket kidolgozó, de semmit el nem nagyoló hatása érzik ezen a filmen. Első a filmszerűség, amely nemcsak az egyedülállóan érdekes és szép felvételeken keresztül jut kifejezésre, hanem a szereplők játékán is, akik benne élnek az időben, túlemelkednek a színpadról adoptált színjátszás keretein és megteremtik azt a légkört, amely a jó francia filmek sajátossága. Tartalmilag az igazságkeresés áll a történet előterében. Ezt az irányt egészitik ki a nagyszerű jellemrajzok, katonafigurák, akik valamennyien részesei a történetnek. Corrine Luchaire és Jean Pierre Aumont játsszák a főszerepeket. gl

JUBILEUM A MAGYAR SZÍNHÁZBAN

A Magyar Színházban Barabás Pál „Kétezer pengős férfi" című darabja most ért el az ötvenedik előadáshoz. A közönség ezúttal is sokat tapsolt Páger Antal, Simor Erzsi, Hajmássy Miklós és Bulla Elma alakításának.

A 23-i hangverseny (Z 8) szereplői: **Dohnányi—Faragó** kétzongorás; **Anday—Szeleczky—Palló—Ákom; Máday—Zipernovszky—Szécsi** trió. Jegyek 1—8 P-ig Koncertnél.

Muráti Lili:

Berlinen nem látszik meg a háború és példátlan a szinházi konjunktura

Néhány nap óta Berlinben tartózkodik *Muráti* Lili, aki a Tóbis-filmgyárral folytat tárgyalásokat, egy német film főszerepének eljtászásáról. Szombaton Muráti Lili *Heinrich* Georgének a világhirű német színésznek a berlini Schiller-színház főintendánsának volt a vendége. Itt ebéd közben Heinrich George villájában beszéltünk Murátival, aki ezeket mondotta berlini élményeiről:

— Utoljára az Olimpiászon voltam ebben a hatalmas és nagyszerű városban, amely ma úgylátszik nemcsak világpolitikailag, hanem *művészetileg is Európa fővárosa.* Szinte gazdag májusi esőként öntöttek el a pompásabbnál-pompásabb színházi és filmélmények. Hirtelenjében azt sem tudom, melyikről beszéljek.

— Eddig legnagyobb színházi élményem Heinrich George Hannibálja volt. Felejthetetlenül szép és színvonalas előadás s a leghatalmasabb színészi alakítások egyike amit valaha is láttam.

— *Berlinben különben példátlan színházi konjunktura van. A legtöbb színházi hirdetés, vagy felragasz már ezzel a szóval kerül a közönség elé: Minden jegy elkelt!* Az állami színházakban például egy hétre előre kell jegyet váltani. Mint magyar színésznő szivből örülök annak, hogy ilyen sikerük van német színpadon a magyar szerzőknek. E pillanatban Berlinben két magyar darabot játszanak: az egyik *Bókay* János „Feleség"-e, a másik *Asztalos* Miklós: Erdélyi éjszaka című történelmi vígjátéka. Mindkét magyar darab óriási siker.

— Általában őszintén csodálkozom azon, hogy Berlinen *mennyire nem látszik meg a háború.* Hallatlan élet van mindenütt, a színházak, mozik, vendéglők zsúfoltak, a közönség nyugodt, gondtalan és bizakodó. Berlinben nem találni koldust és szegénységet, pedig eddig ezek nélkül szinte el sem lehetett képzelni nagyvárost. (váró)

Táray Ferenc a kolozsvári Nemzeti Szinház élén

A vallás- és közoktatásügyi miniszter *Táray* Ferenc színművészt, a Nemzeti Színház tagját a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatójának szerződtette és egyben báró *Kemény* Jánost a kolozsvári Nemzeti Színház tiszteletbeli főigazgatójává nevezte ki.

SZÁMADÓ ERNŐ szerzői estje

1941. május hó 18-án vasárnap este, pontosan 8 órakor a Zeneművészeti Főiskola Kamaratermében Bevezetőt mond: *Ignácz* Rózsa. Közreműködnek: dr. *Mindszenthy* Ödön, *Dobákné* Trozanyi Kató, *Feketéné* Korényi Livia, *Kántor* Béla, *Baksa* Kató, *Török* Gizella és G. *Ujfalussy* Ilona művészek. *Incze* Sándor énekművész. A szerzőt méltatja: Dr. vitéz *Bodor* Aladár. Konferál: *Magyarády* Jenő. Zongorán kísérnek: *Torday* Borbély Pál és dr. *Mindszenthy* Ödön. Jegyek kaphatók: *Magyarság könyvosztálya* (Hunyady J.-út 2.), *Lapkiadó* Rt. (Párisi u. 6.), a Zeneakadémia portásánál és T. *Uray Margit* hangversenyrendező irodájában (Andrássy-út 62.) 2 1.50 és 1 P. árban.

MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZET

Azoknak a cikkeinknek nyomán, amelyeket népmüvészetünk kérdéseiről irtunk, irodott az alábbi hozzászólás, amelyet az egyik kitünő festőmüvész juttatott el hozzánk:

Az utóbbi években egyre többen hangoztatják képzőmüvészetünk magyarrá válásának szükségességét. Eliszigetelten egyes művészeknél, de kisebb csoportoknál megnyilvánul ez a törekvés festészetünk XIX. századbeli újjáéledése óta, de ilyen átfogóan, mint most, még soha. A magyar zene Kodály és Bartók általi megújhodása, feltámadása adta leginkább az ösztönzést és példát, ezért követelik sokan, hogy a képzőmüvészet is valami ilyenféle átalakuláson menjen át, népmüvészetünkből és turáni rokonaink müvészetéből teremtsük meg az új, az igazi magyar képzőmüvészetet. Mennyi kérdés merül fel ennek kapcsán, mennyi vár megvitatásra! Nézzük csak, vegyük sorra őket. Először is volt-e, van-e *magyar* képzőmüvészet? Elvetendő-e amit nyugatról vettünk át? A régi és mai keletü kulturhatásokat átvehetjük-e, csak Európáét nem, ahol élünk és történelmünk ezer éve zajlott le sorsközösségben a többi néppel? Ha átvettük eddig a történelmi stilusokat, átvehetjük-e most az új stilust, amit a mai hősi kor két nagy népe termelt ki faji jellegben különbözően és mégis olyan egybehangzóan? Tegyük azt magyarrá és korszerüvé, mint ahogy azzá tettük a román, gót, renaissance, és barokk stilust is?

Nézzük, mi lehet ezekre a felelet? Volt-e képzőmüvészetünk? Azsiából nem hoztunk magunkkal, legalább is azt nem, amit ez alatt a szó alatt ma értünk. De itt, az új hazában kifejlődött a képzőmüvészet *magyar sajátossággal és szépséggel.* Az utána következő zivataros századok elseperték az emlékeit is, csak *izelitőt* hagyva belőlük. Csak ezekből a töredékekből tudjuk, hogy az *európai nagy stilusáramlatok részesei voltunk,* de faji jellegünket ráütöttük, a román, a gót, a renaissance stilusra egyaránt.

Hogy is állunk ma? Vannak festőink, szobrászaink, de mondják, nem azon az ősi keleti nyomon járnak, ahol kellene. Az az ősi turáni müvészet kell, ami népi zenénkben, költészetünkben, iparmüvészetünkben megmaradt ázsiai hagyományként.

Lássuk csak, *hogy van ez.* Népiségünk élő valami, képes rányomni bélyegét ma is mindenre, ami életében változott külsőségek folytán előállt. Ebben vagy hiszünk, vagy nem tartjuk többé fajtánkat életképes, tehát életre érdemes népnek. Ezer éve élünk itt és nem Keleten. Onnan jöttünk az igaz, de itt vagyunk és megváltozott vallásunk, gazdasági és társadalmi szervezetünk, minden életkörülményünk. Nyilvánvaló, hogy nem váltunk ezek miatt valami enervált népséggé, máskép nem tudtunk volna fennmaradni ilyen nehéz sorsban. *De akkor nemcsak az a magyar, ami a keleti őshazában keletkezett.* De mi is van azokból az időkből? Eszközeink nem a nomád lovasnépé, sátrakban sem laknak manapság. Az ősvallásból jóformán semmi sem maradt. Dalaink sem maradtak pogány időkből, csak egy-két töredék. Azért csak magyarok balladáink is, meg kuruc-költészetünk is. Mi maradt hát fenn? *A mi teremtő és alkotó erőnk!* És ez a magyar, ez az ami megkülönbözteti alkotásainkat minden más nép alkotásaitól. Tehát a képzőmüvészet, amit itt magyarok csinálnak, szintén magyar.

De letagadhatatlan, hogy mégsem tudjuk olyan tipikusan felismerni, mint más európai müvésznép képeit és szobrait. Ennek két oka van. Az egyik az, hogy benne élünk, nincs meg a távlatunk. A külföldi meglátja az *egyezést* ott, ahol mi *különbséget* látunk. A másik, hogy a mi müvészetünk fája a renaissance ideje alatt tört ketté. Kivágta a *török* gyökeréig. Uj lendületet, a legrosszabbkor, a XIX. században vett. Egyéniséget követeltek a müvésztől elsősorban, csak azután müvészetet. *Igy kölcsönhatás nem lehetett,* mert az már az „egyéniség" rovására ment volna. Ezért nem történhetett meg az, ami végbement a középkori olasz, német, francia, flamand, spanyol müvészetben, mikor 4—5 mester kezén csiszolódott egy-egy müvészi gondolat mig igazán kiteljesedett. Mindegyik folytatta az előző munkáját, tökéletesitett rajta, elhagyva az egyén esetlegességeit, de meghagyva a faji sajátságokat, ami mindegyikben ugyanaz, közös volt. Nem az alkotó volt a fontos, hanem maga az alkotás.

Uj stilus köszöntött be. A széles néprétegekhez szóló, nagyvonalú, freskószerü kompozició. A mi feladatunk, hogy az *új stilust magyar földön, magyar nyelven megszólaltassuk.* Vége van az egyénieskedés, a mindenáron újabb keresés meddő törekvéseinek, egy a célunk, Európa újjáteremtésén dolgozunk, a müvészet vonalán annak a stilusnak jegyében, mely már *diadalmaskodott a tengely államaiban.*

—c.—

POTSDAMBAN ÉS SALZBURGBAN RENDEZIK MEG AZ IDEI NYÁRI ZENEI KURZUSOKAT

Az elmúlt évekhez hasonlóan Németországban az idén is megrendezik a nyári zenei szabadegyetemeket. A nagyszabású, érdekes tanfolyamok színhelye Potsdam és Salzburg lesz. Az előadásokat a legkiválóbb német zeneművészek tartják, akiknek soraiban helyetfoglalnak alkotóművészek, karmesterek, zeneesztéták. A tanfolyamok előadótanárai többek között: *Clemens Kraus, Wilhelm Kempf, Karl Leimer, Walter Gieseking, Winfried Wolf, Adolf Steiner, Günther Ramin, Joseph Marx, Vittorino Moratti, Elly Ney, Vasa Prihoda* és *Harald Kreutzberg.* A nyári szabadegyetem feltételei iránt érdeklődni lehet: *Deutsches Wissenschaftliches Institut-kulturabteilung.* Budapest, IV., Apponyi-tér 1.

A MAGYAR NEMZETI MŰVÉSZET KIALAKULÁSA

WÄLDER GYULA MŰEGYETEMI TANÁR FELOLVASÁSA AZ O. M. IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT DEBRECENI KIÁLLÍTÁSÁNAK MEGNYITÁSA ALKALMÁBÓL.

DAS ENTSTEHEN EINER NATIONALEN KUNST IN UNGARN. Die ungarische Kunst konnte sich infolge der Kämpfe, die die Nation in der Verteidigung der westlichen Kultur ausfechten musste, nicht so frei entwickeln wie die Kunst der westlichen Länder, die nicht so andauernd von Kriegen heimgesucht waren. Die nationalen Charakterzüge der ungarischen Kunst entsprossen in früheren Zeiten nur den Wünschen der Mäzene und der assimilierenden Kraft des ungarischen Bodens, die die hier angesiedelten fremden Künstler umgeformt hatte. Hierzu kam noch Verwendung der speziellen einheimischen Konstruktionen und die Darstellung ungarischer Landschaften und Trachten. Im 19. Jahrhundert wurden die Bestrebungen nach nationalem Charakter in der Kunst bewusst; diese Bewegung führte durch die Verneuerung von Motiven des volkstümlichen Kunstgewerbes und der Formen der Holzkirche und des Holzwohnhauses der Sekler zu Erfolgen. In der Nachkriegszeit schlossen sich unsere Künstler immer mehr den internationalen Richtungen an, — und doch, wirkliche Werte können wir nur dann schaffen, wenn wir aus uns selbst herausschöpfen, uns selbst geben und unserer Kunst einen starken nationalen Charakter zu verleihen vermögen.

THE EVOLUTION OF NATIONAL ART IN HUNGARY. Owing to the many centuries, long struggles when the Magyar nation was defending Western Civilisation against the renewed attacks of the East, in Hungary there could not develope a national art so freely as in those western countries which enjoyed the benefits of a more peaceful fate. The national characteristics of the Hungarian art were at first assured only by the special demands of some maecenases and also by the strong assimilating power of the Magyar soil which has changed so much all the foreign artists who have settled down in this country. These two factors were later completed by using special home structures and by representing national sceneries and costumes. This tendency of Hungarian art, which strived after national characteristics, became conscious only in the XIXth century, and this movement had its finest results in using the forms of decorative peasant-art and also those of Transylvanian wooden buildings. After the Great-War Hungarian artists began to follow more and more international examples, although the most valuable works of Hungarian art are only those which express also strong national character.

Arról szeretnék beszélni, hogyan alakult ki és hogyan alakítható ki a magyar nemzeti művészet, melyek annak ismérvei és ezeket megismerve a jelenben mi a teendőnk és a jövőben mi a kötelességünk és mi a hivatásunk.

A magyar nép ezeréves története a harcok sorozatát, az életfenntartás nagy küzdelmét mutatja, már pedig a régi közmondás is mondja, hogy «A fegyverek zajában pihennek a Múzsák», azért volt az, hogy évszázadokon keresztül ezen a vérszántotta területen nem fejlődhetett terebélyes fává a művészet és hogy nem termettek igazi mesterek és művészek.

Voltak idők, amikor a nemzeti sajátosságokat csak a mecénások akarata és egyéni ízlése hozta létre. A török hódoltság után a felszabadulás magával hozta a megint egyesült ország megerősödését és gazdasági fellendülését, természetesen megindult az építkezés is, mert hisz szükség volt hajlékot teremteni az újra életrekelő vagy újonnan alakított intézmények számára.

Magyarország vezető uraiban, úgy ebben az időben, mint ahogyan már a hódoltság idejében is, mindig találunk nagy kultúrférfiakat, alkotásokra törekvőket, úgy a főpapság, mint a katonai és polgári méltóságok között.

A nagy építtetők közül való Pázmány Péter és kortársa Eszterházy Miklós nádor, akik nyugatmagyarországi, pozsonyi, nagyszombati, fraknói és egyéb építményeik tervezésére, magyar művészek hiányában, olasz építészeket hívtak meg, akik az akkor divatos késő-renaissance, illetve korai barokk építőmodort hozták be magukkal. De ők sem gyakorolták a magukkal hozott művészetet változatlanul. Az éghajlat, az itt élő iparosok és munkások segédkezése természetszerűleg bizonyos helyi vonást adott magyarországi alkotásaiknak, amihez járult még az is, hogy az itt dívó és gyakorlatban levő szerkezeteket sem mellőzhették.

A legnagyobb átalakulást azonban az építtetők egyéni kívánságai okozták, akikről, ha nem olvasnók ezen századok érdekes naplóit, nem is gondolnánk, mennyire törődtek és mennyire azonosították magukat az ő létesítményeikkel, akik úgy maguk, mint intézőik, pl. az országosan ismert építő, alkotó rektor Dobronoky, igenis rányomták az alkotásokra magyar egyéniségük bélyegét. És ahogyan az új földesurakat átalakította a magyar föld és levegő, éppen úgy nagyon sok olasz és osztrák művész itt letelepedvén, magyar mesterré lett, nem egy magyar nemességet kapott, mások

MAGYAR IPARMUVESZET 1933.

városi szenátorokká lettek és gyermekeik már mint született magyarok folytatták működésüket.

A mecénások hatása erősen érződik még a XVIII-ik században is, hogy csak egy példát hozzak fel, nézzük az egri lyceum aulájának mennyezetképeit, mert úgy, ahogyan a mesterek műve ott alakult, az csak itt Magyarországon születhetett meg. Eszterházy Károly püspök azt kívánta az augsburgi Sigrist mestertől, hogy a tudományokat jelentő csoportok alakjait magyar nemzeti viseletben ábrázolja. Mária Terézia korabeli ruhában jelennek meg előttünk az orvosok, mérnökök és ugyanígy ábrázolja a hétszemélyes táblát.

Tárgyuk folytán magyarosak lettek ezen századok festett arcképei, legtöbbször nemzeti díszruhába öltöztetett alakjaikkal, a háttér pedig nagyon gyakran helyi vonatkozású magyar építményeket, városokat vagy tájképeket mutat. Itt is mindenütt a megrendelők, a mecénások befolyása érződik, de ebben a korban nemcsak a mecénások befolyása adja az egyedüli nemzeti vonást, hanem az itt letelepedett mesterek megismerik a magyar népies díszítő elemeket és megkedvelik ezeket. Több templomban látunk tulipános, szegfűs, törökvirágos díszítéseket, melyek az idegen faragóknak megtetszettek és ipari alkotásaikban felhasználták őket.

Ugyanesak megtaláljuk ezeket a részleteket olyan épületeken, amelyeket kis falusi mesterek létesítettek, ahol a városban építő idegen művészek stílusát próbálták utánozni, de az idegenből átvett kereteket az általuk rendesen használt magyar népies részletekkel próbálták kitölteni.

Van nekem a XVIII-ik század végéről való hálószobám, festett szekrényem és ágyam, ahol a barokkalakos medaillonokat magyaros virágdíszítés veszi körül. Ezeket a bútorokat Mezőnyárádról a Majthényi-családtól kaptam. Ezek a Mezőségről, Mezőkövesd környékéről valók és szent meggyőződésem, hogy sehol másutt ilyen formában nem készülhettek volna el.

A nemzeti sajátosságokat feltűnően mutatják a magyar tájképek. Sehol párja nincsen a délibábos nagy alföldi rónaságnak és aki megfigyeli és ismeri az erdőket, az igenis meg tudja különböztetni a világ minden más erdejétől a borsodi bükköst és a Bakony vagy a Szirtes erdők tölgyeseit.

Egészen különös az a mód, ahogyan az emberi lakóhelyek, az egyes tanyák, községek és nagyobb települések a magyar tájkép sokféleségébe beleilleszkednek. Az évszázadokon át kiformálódott paraszthász-típusok és a települések módja, az udvarházaknak egymáshoz való felsorakozása meghatározott jelleget adnak a tájnak és a falu képének.

A XIX-ik század közepéig úgy a falusi, mint a városi lakóházaknál az egyszerűségre, a használhatóságra, a kényelemre és célszerűségre való törekvést látjuk. Az építőanyagok azonossága, a kialakult gyakorlat igénytelen, de kedves, egymáshoz hasonló házakat hozott létre, melyeknek tömege, daeára annak, hogy az egyes a házaknak művészi alakítás nem adott hangsúlyt, olyan artisztikus tájképeket adott, melyektől a festőiesség nem tagadható meg. Persze festőiesség alatt nem kell okvetlenül szabálytalan, ferde síkokkal bíró, viharvert vagy pláne rozzant, romszerű épületekre gondolni, nem, a magyar község festőiességét nem a bizarrság vagy a keresett díszítés adja, hanem a tájkép alaphangulatába való szerencsés beleilleszkedés, csoportosítás és az ahhoz való alkalmazkodás.

Amint már előbb mondtam, a mi vidéki lakóépületeink a XVIII-ik században és a XIX-ik század elején annyira egyszerűek, annyira tárgyilagosak és annyira célszerűek voltak, hogy én nem tudom miért kell idegen formák után futnunk és miért ne lehetne, ha kellemes, kedves otthont akarunk, ezekből kiindulni és alkotásainknál ezeket alapul venni. Nem a régi stílusok mesterséges újraélesztésére gondolok és nem a már halottak feltámasztásáról van szó, hanem a meglevő tradíciók folytatásáról és továbbfejlesztéséről. Elhibázott dolog volna vakon utánozni azokat a dolgokat, amelyeket az elmult századokban alkottak, véleményem szerint ezt még ott sem szabad megtenni, ahol régi utca- vagy városképeket kell kiegészíteni, ilyen helyen is őrültség volna régi épületek másolatait megismételni és besorakoztatni a mult valódi reprezentánsai közé.

A mi kötelességünk a becsületesség, az egészséges tér- és tömegképzés, az igazi célszerűség, használhatóság, a valódi tárgyilagosság és egyszerűség szellemét felébreszteni. Anélkül hogy szolgailag alávetnénk magunkat a régieknek, — a mi időnk önállóságát és szabadságát is biztosítva, újat és modernet akarva alkotni is — megőrizhetjük építészetünk helyi és hazai jellegét. Ebből a szempontból sem lehet határozott szabályokat felállítani, mert különböző városoknak más és más karakterük van. Itt van a kis érseki város Eger, a magyar Athén a maga túlnyomóan barokk és XVI-ik Lajos-korabeli füzéres épületeivel, de azért teljesen eredeti városképével, mely semmi más ország barokk városaihoz nem hasonlatos. Ennek a helyi zamatnak a megőrzése a belső területeken, ennek a helyi hangulatnak az életbentartása volt a város törekvése az újabb építkezéseknél és amennyiben ez a feladat részben reám hárult, úgy hiszem meg tudtam ennek a kívánságnak felelni, anélkül hogy feladtam volna a haladást, az újra való törekvést.

Más persze a helyzet pl. Debrecenben. Debrecen, a kálvinista Róma elválaszthatatlan a maga Nagytemplomától. Itt voltaképpen a Nagytemplom által megütött akkordot kellett volna folytatni. A protestantizmushoz nagyon illő egyszerű klasszicista

stílusból kellett volna kiindulni. Karakterében mennyire megerősödött volna ez a város és itt a nemzeti iránynak ez lett volna vagy lenne még ezután is a helyes útja.

De nem lehet azt mondani, hogy mindenütt ezt kell csinálni, mert ez a palatinus stílus csak bizonyos helyeknek adja meg a jelleget, mint ahogy nem volna helyes barokkstilusban építeni mindent, de viszont azt sem lehet mondani, hogy a barokk a Habsburgok stílusa és abban építeni hazaárulás, mert nem az egyik vagy a másik stílus a fontos, hanem az a hazai levegőt lehelő helyi jelleg, amely véletlenül vagy az egyik, vagy a másik stílus folytán adódik.

Hogy az egyes stílusok annyira gyűlöltek lettek, azt főleg annak tudom be, hogy a XIX-ik század nagy históriai áramlatában össze-vissza minden stílusban építettek, az azokban esetleg rejlő nemzeti árnyalatot egészen elhanyagolták, jobban mondva meg sem értették. A XIX. század művészietlen, raktározó korszaka, a belső tartalom nélkül való, nem őszinte alkotások rontották meg városaink képét.

A kilenevenes és a kileneszázas évek nagy lendületében megerősödött az óhaj, hogy egy különleges, a magyar népművészetnek motívumaiból kiinduló nemzeti stílus teremtessék. Úgy, ahogyan az irodalom összegyüjtötte a népmeséket és énekeket, a zenészek összegyüjtötték a népdalokat, éppen úgy megindult a népies díszítőelemek gyüjtése is. Huszka József, Malonyai Dezső, Gróh István vezették méhek szorgalmával ezt a munkát. Az ezeken alapuló alkotásoknál a magyar iparművészeti iskola adta meg az irányt, az építészetben pedig nem kisebb ember, mint Lechner Ödön állott a mozgalom élére. Sajnos azonban kiderült, hogy máról holnapra új stílust teremteni nem lehet. Nagy hibája volt ennek az iránynak, hogy tér tömegképzésben nem tudott újat alkotni, sem pedig a hazai tradíciókba kapcsolódni. A tömeget, a falsíkoknak és nyílásoknak elosztását idegen művészektől vette, a fősúlyt a dekorációra helyezte és itt is túlzásba ment, amennyiben az egzotikumba csapott át, felhasználva az egészen idegen izlám, indiai és egyéb keleti formákat. Az irodalom, a sajtó támogatta e törekvéseket, a mozgalom olyan általános lett, hogy bármely stílusban készült is egy épület, mindenütt magyar ékítményeket alkalmaztak. A nagy eklektikusok, Hauszmann Alajos, Alpár Ignác sem tudtak kitérni előle. A királyi vár termeinek belső díszítésénél épúgy, mint a Tőzsde épületénél népies díszítéseket látunk az akkori évtized divatos szecessziós vonalozásával párosulva. Sajnos, ez a törekvés nem jutott el a kiérésig.

A József-műegyetemről kikerült építészek kis csoportja egészséges elgondolással az erdélyi parasztház és templom szerkezetéből és tömegéből kiindulva akart új nemzeti stílust alkotni. Rövid idő alatt szép eredményeket értek el. Hogy irányuk nem tudott döntő eredményt aratni, annak tudható be, hogy az általuk kis objektumokról átvett primitív motívumok nagy, monumentális létesítményeknél felmondták a szolgálatot. Igaz, hogy a legtökéletesebb görög művészet formái is a faszerkezetben születtek meg és évszázadok kellettek hozzá, míg metamorfózisukban a kőnek klasszikus formáivá kijegecesedtek.

Az építészeknél maradandóbb értéket termelt a nemzeti irány terén a háború előtti iparművészet, a népies motívumok újszerű alkalmazása, különböző technikához való simulása és különböző anyagoknak megfelelő formák megtalálása által.

Azután jött a mindent megfojtó háború. A harcok elején a nemzet minden gondolatát lefoglalta a küzdelem, a háború végén pedig a ninestelenség, a kifáradtság erősen érezhető elernyedést okozott a művészetben. Az összeomlás, az idegen járom halálos csendet teremtett, azután jött a részleges felszabadulás, az Alföldnek és Dunántúlnak felmentése, de evvel egyidejűleg elborított mindent a trianoni gyász, az ország rettentő megcsonkítása. De a csonka ország élni akart és fenn akarta és fenn akarja tartani reményét a boldogabb jövendőre.

Az ember azt hitte volna, hogy a fellángoló nemzeti érzés kapcsán újra lángot fog a nemzeti stílus utáni kívánság hamvadó parazsa. Ha történtek is mozdulások, azok inkább az irodalomban foglaltak helyet és inkább literárisak voltak és nem a tömeg lelkében gyökerezők. Nem érezzük ezen óhaj megnyilvánulását, ahelyett azonban megül bennünket egy mindent átfogó internacionalizmus és nem látunk mást körülöttünk úgy az építészetben, mint az iparban és iparművészetben, mint a nyugati áramlatok vak követését és másolását. Úgy mint ahogy a mindennapi élet és a társadalom megtellik kollektív gondolattal, úgy a művészet is ilyen tartalmat kap. A mozgalom tetszetős jelszavakat írt a zászlajára, a tárgyilagosságot és a célszerűséget, pedig ez a művészet nem őszinte. Hogy csak egy példát mondjak: szerény egyedekből, mondjuk kis lakásokból álló építményeknek monumentális tömeghatást adnak, de legtöbbször nem a belső kiindulás adja meg a külső karakterét, hanem a különleges külső kedvéért alakítják furcsán a belső elrendezést, legfőbb hibájuk pedig az, hogy az anyagot és szerkezetet tekintve, a legtöbb esetben nem is célszerűek.

Én nem harcolok a modernség és nem harcolok az új stílus ellen, ellenkezőleg meg vagyok győződve azoknak szükségességéről, de nem úgy, hogy szellemben és formában is a németek és egyéb nyugati nemzetek vazallusai legyünk, mert így mi csak egy nép volnánk, amely kisebben és roszszabban ugyanazt csinálja, mint a nyugatiak és így a mi művészetünk nem nyujt mást, nem nyujt

eredetit és nem tud újat adni. Az ilyen alkotások nem szerzik meg minekünk az emberiség megbecsülését, mert a művészetnek egyik főkelléke, hogy mindig igaz legyen és hogy mindig magunkat adjuk. Csakis nemzeti sajátosságunk fejlesztésével és értékesítésével szolgálhatjuk a haladást, elismerést biztosítva ezáltal úgy nemzeti létünk jogosultságának, mint jövendőnkre szóló történelmi hivatásunknak.

Árva kis nép vagyunk a bennünket övező ellenséges népek tengerében és csak úgy tarthatjuk fenn magunkat, ha sem politikailag, sem kultúránkban nem kerülünk más népek járszalagára. Nékünk minden, a tudomány és a művészet is életkérdés, éppen ezért meg kell ismernünk és meg kell szeretnünk önmagunkat, fel kell szívnunk magunkba mindent, ami magyar, legyen az akár népünk művészetének primitív gyümölcse, legyen az tájainknak rajzolata, városaink, községeink képe, amely kedves nekünk éppen azért, mert magyar. Én is azt mondom, mint nagy miniszterünk, hogy meg kell ugyan ismernünk és tanulnunk a nyugati művészetet, annak szerkezeteit, technikáját, de nem azért, hogy ugyanazt csináljuk, amit ők, hanem hogy ezeknek a segítségével az egzotikumból az általános emberi ízlés magaslatára hozzuk népünk művészetében, munkáinkban adódó és található értékeket.

A művelt külföld tiszteletét és megbecsülését is csak így szerezhetjük meg és a nemzeti művészet is fogja mutatni a mi különállásunkat, a mi élniakarásunkat, a mi élnitudásunkat és a nemzeti művészet hatalmas kifejlődése is egyik záloga lesz a nagy egységes Magyarország újra való feltámadásának.

Fametszet Molnár C. Páltól.

MEGHÍVÓ

MAGYAR NEMZETPOLITIKAI TÁRSASÁG

MAGYAR MŰVÉSZET ÉS MAGYAR KÖZÖNSÉG

CÍMEN ELŐADÁSSOROZATOT RENDEZ RENDES HETI ÖSSZEJÖVETELEIN 1942. ÁPRILIS 21—MÁJUS 19-IG MINDEN KEDDEN ESTE FÉL 9 ÓRAKOR AZ ORSZÁGOS KASZINÓ (SEMMELWEIS-U. 3.) NYILVÁNOS ÉTTERMÉNEK KÜLÖN HELYISÉGÉBEN

ÁPRILIS 21-ÉN: RÉKAI ANDRÁS

MŰVÉSZET ÉS PIAC

ÁPRILIS 28-ÁN: DÉKÁNY ANDRÁS

FILM ÉS NÉZŐJE

MÁJUS 5-ÉN: BALÁS-PIRI LÁSZLÓ DR.

KÉPZŐMŰVÉSZET ÉS NEMZET

MÁJUS 12-ÉN: ÁDÁM JENŐ

ZENE ÉS KÖZÖNSÉG

MÁJUS 19-ÉN: KARÁCSONY SÁNDOR DR.

KÖNYV ÉS OLVASÓJA

CÍMMEL BESZÉL. AZ ELŐADÁST KÖVETŐ VITÁBAN FELKÉRT HOZZÁSZÓLÓK VESZNEK RÉSZT.

SZÍVES ÉS PONTOS MEGJELENÉST KÉRÜNK.
BUDAPEST, 1942. ÁPRILIS HÓ 13.

BARÁTI ÜDVÖZLETTEL:

VACSORAFOGYASZTÁS NEM KÖTELEZŐ!

KÁLMÁN GÉZA s. k.
FŐTITKÁR

DANIEL ÁRON DR. s. k.
ELNÖK

FELELŐS KIADÓ KÁLMÁN GÉZA

MAGYAR NEMZETPOLITIKAI TÁRSASÁG
1926.

CÉLJA: A társadalom-, állam- és közgazdasági tudományok, irodalom és művészet művelése, önképzés és gyakorlati működés, azoknak népszerűsítése által.

ELNÖKÖK VOLTAK: Antal István dr., Mikecz Ödön dr., Acsay Tihamér dr., Szentpály László, v. Nagy Iván dr., János Áron dr.

KIADVÁNYAINK: 1. Techert Gyula: A törvényhozói összeférhetetlenség. — 2. Kik vagyunk és mit akarunk? — 3. Hogyan lehetne megvalósítani a nemzeti munkatervet? — 4. Acsay Tihamér: Lajstromos szavazás egyéni választással. — 5. Kürthy Sándor: Sajtópolitika és sajtóreform. — 6. A Magyar Nemzetpolitikai Társaság első tíz esztendeje (1926—1936).

Minden kedden este fél 9 órakor az Országos Kaszinó (IV., Semmelweis-u. 3.) különtermében összejövetel.

Postacím: VIII., Eszterházy-u. 4. Tel.: 144-714.

„Jövő" Nyomdaszövetkezet.

NYOMTATVÁNY

Méltóságos
Nagyságos

Dr. Szentiványi Gyula úrnak
úrhölgynek

BUDAPEST

IX. Hoyos Endre u. 10.

Magyar nemzeti művészet

DÉKÁNY ISTVÁN

A MAGYARSÁG LELKI ARCA

Mi a magyar? Milyen a magyar jellem és lélek? Milyen a magyar világkép?

ÁRA **6.60** PENGŐ

ATHENAEUM

megvan könyvtáramban

AZ UJ MÁR
MÁRAI S
ÉG ÉS
RÉTAI

napsütésben. Viszont az árnyékok sem lesznek annyira sötétek, hanem inkább áttetszők. Nos, kezded már érteni? A fény és árnyék között nem az ellentétek nőnek meg, hanem harmónikus átmenet képződik, vagyis minden felvételeden fínom opálos hangulat lesz urrá, a tónusskála szélesebb lesz, mint a nyári felvételeknél. Ami pedig a többi témát illeti...

— Köszönöm, nekem ennyi is elég s most már magamtól is megtalálom a március hónap fototémáit.

(Azt hiszem a többi amatőr is! A szerk.).

P. V.

AZ ASSZONY

A TÉLUTÓ ÉS A KORA TAVASZ VARÁZS-SZERE: A NARANCS

— Csakhogy megjött, kedves doktor bácsi! Annyira vártuk! — köszönti a ház asszonya a belépő idős urat.

— Csak nem beteg valaki!? — kérdi enyhe felháborodással a háziorvos. — Azt hittem, azért hívott, mert a legújabb vicceimet akarja hallani!

— Majd azokat is elmeséli, de előbb vizsgálatot kérek, mert az egész ház orvosi receptre szorul — hangzik a válasz.

— Hát halljuk a panaszokat — törődik bele a változhatatlanba a doktor bácsi.

— Piroska, gyere ide! — szólt be a mama a gyerekszobába és miután a kislány illedelmesen pukkedlizett, megint az orvoshoz fordul: — Nézze, milyen sápadt és sovány ez a gyerek! Nincs étvágya, nyűgös. Ő az első számú betegünk. A második számú az uram, aki rosszul alszik, újabban szédülni is szokott. Jómagamnak pedig az a panaszom, hogy állandóan és teljesen indokolatlanul borzasztóan fáradt vagyok. Olyan kimerültséget érzek, mintha sikálnék reggeltől estig. Még a bridge-kártyákat is súlynak érzem a kezemben és a beszélgetés is fáraszt.

— Mit csináltál most, Piroskám? — kérdi a doktor a térdén ülő kislánytól, miközben a hátát és a mellét kopogtatja. Mintha nem is hallotta volna a mama panaszait.

— A Veja babát vejtem med, mejt nem atajja bevenni a zojvosságot — magyarázza a kicsi, roppant komoly pofácskával.

— Ejnye, szegény Vera baba! Hát mi baja van, hogy orvosságot kell szednie?

— Tanyajója van, med éjelmetedése, med infulenciája és ezér nadon fáj a hasikája.

— Hát ez már csakugyan nagy baj! Akkor siess és hamar ápold tovább! — mondja a doktor bácsi, aztán a mamához fordul és őt vizsgálja meg alaposan.

— Én azt hiszem, hogy vészes vérszegénységben szenvedek, Piroskát meg kezdődő angolkórtól féltem, az uramnak pedig egész bizonyosan koszorúér-elmeszesedése van! — jelenti ki a ház úrnője, kétségbeesett hangon.

— Jó, hogy újabban büntetendő cselekmény a káromkodás, mert másképp aligha tudnám ezt lenyelni! — dörmög a doktor bácsi. — Micsoda képzelődések ezek!? — förmed a kis mamára — szégyelje magát!

— Dehát... de kérem... de hisz látta...

— Láttam, hogy szó sincs efféle bajokról!

Márciusi köd. Kozák Lajos fényképe

Az urát pedig tegnap megvizsgáltam, ha tudni akarja, mert titokban feljött hozzám panaszkodni, hogy maga agyonkínozza a rémlátásaival és erőnek erejével belebeszéli a betegséget!

— De hisz én csak jót akarok... — sírja el magát a menyecske — úgy aggódom.... és letagadhatatlan, hogy Sándor rosszul alszik, szédül, Piroska sápadt és étvágytalan, én meg ok nélkül kimerült vagyok!

— Ez azonban mind nem betegség! Egyszerűen vitamin-hiány az oka ezeknek a tüneteknek. A legtöbb ember szervezete vitaminéhségben szenved tél vége felé, mert hiszen hónapok óta nem jutott vitamin-tartalmú zöldfőzelékekhez és gyümölcsökhöz.

— Csak ez a baj? Hála Istennek! — derül fel a szomorú arcocska — akkor írjon fel gyorsan, drága doktor bácsi, valamilyen vitaminos orvosságot.

— Dehogy írok! Tessék természetes formában vitamint enni! Felesleges a gyógyszer, amikor itt van a narancs, a citrom és a paprikalekvár. Az utóbbit Pritamin elnevezés alatt, konzervformában vásárolhatja meg és felkenheti vajaskenyérre, tea mellé, tehet belőle egy kávéskanálnyit a levesbe, ugyanennyit a főzelékbe, esetleg a hús levébe is. A pörköltnek és a paprikásnak még az ízét is nagyon megjavítja a paprikalekvár. Vajaskenyérre kenve Piroska boldogan megeszi majd tízóraira.

— Remek! Azonnal vásárolok.

— De a narancsról se feledkezzék meg! Nemcsak gyümölcsként tálalhatja az asztalra, hanem salátának, krémnek, jamnek, tortatöltelléknek használhatja, nem szólva a narancs-szörpről. Mivel nem tudjuk, milyen lesz a nyári gyümölcs-termés: ajánlom, hogy készítsen narancs-jamet is.

— De nem tudom a receptjét!

— Hát minek vagyok én a világon? Mért nem kérdezi meg tőlem? — dohog kedvesen az öregúr.

— Igaz, persze! Hiszen maga főzni is tud, doktor bácsi! — kacag a fiatal asszony.

— Bizony, már a maga mamájának is adtam recepteket abban az időben, amikor magát a világra hozni segítettem! Egy jó háziorvos mindent tud, fiam! — hangzik meggyőzően. — Hát idehallgasson: a narancskrém így készül: Ahány tojás, annyi tetejes evőkanál cukor, másfélannyi narancs leve, — ha kicsi a gyümölcs, kettőt vegyen egy tojáshoz, — a narancsok lereszelt sárga héja kell hozzá. Az egész tojásokat jól kikeveri a cukorral, aztán beleteszi a narancslevet és a reszelt héját és tűzön sűrűre befőzi. Ha a tűzről levette, belekever tojásonkint két deka vajat. Ha volna tejszínhab, azt keverne még bele. Ehelyett keményre felvert, bőven cukrozott tojáshabot tehet hozzá. Ezzel a krémmel biszkvittet tölthet, de mandulás, mogyorós, diós tortatésztába is teheti. Délutáni teához pohárban is adhatja, ez esetben apróra tört piskótát keverjen a krémbe és kevés rummal ízesítse. Persze kifagyasztva még jobb ízű és barátnők pukkasztására kiválóan alkalmas.

— De doktor bácsi!...

— Csend a kakasülőn! Jegyezze tovább, most elmondom a narancs-jam készítési módját: négy narancsot és egy citromot héjastul nagyon vékony metéltekre vágunk és leöntjük másfél liter vízzel. 12 órát állni hagyjuk. Azután két citrom levét csavarjuk még hozzá és tűzön, keverés közben, 25 percig főzzük. Újabb 24 órát állni hagyjuk, aztán lemérjük és amennyi a tiszta súlya, annyi cukrot adunk hozzá, ezzel ismét felfőzzük és 20—25 percig hagyjuk főni, kavarás mellett.

— Köszönöm szépen!

— Nincs mit. De most már elég legyen a betegség-témából és a főzésből is! Ezt hallgassa meg; mert ezen nevetni fog és a nevetés a legjobb orvosság: Móricka — pardon — Marcika utazik a vonaton a papájával és....

r. m.

Magyarságtudomány

A nemzeti önismeret folyóirata

Megjelenik negyedévenkint 160 oldal terjedelemben

ECKHARDT SÁNDOR
közreműködésével
szerkeszti
ORTUTAY GYULA

A MAGYARSÁGTUDOMÁNYI INTÉZET
ÉS
A FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

Kéziratokat nem adunk vissza Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÉVAY JÓZSEF
Hirdetések díja: egész oldal 240, fél oldal 125, negyed oldal 65, nyolcad oldal 35, tizenhatod oldal 20 pengő.
Szerkesztőségi órák naponta 10—2-ig, Budapest, IV., Reáltanoda-utca 5. — Telefon: 185-617, 185-618
5539 Franklin-Társulat nyomdája, Budapest. — A nyomdáért felelős: vitéz Litvay Ödön.

Tükör 1942. 3-22

Magyar nemzeti művészet

Pest, 1941 febr. 14.

1941

— **A Nouvelle Revue de Hongrie** februári számának vezető cikke *Váczy* Péter tanulmánya a magyarországi kereszténység bizánci eredetének kérdéseiről. *Lengyel* Tamás gróf Teleki László szabadságharc utáni párisi tartózkodásával foglalkozik. *Rácz* György »Alkotmány« című tanulmánya cikksorozatának első része, amely a magyar jog fejlődését tekinti át az elmúlt két évtized alatt. *Lajtha* László a népművészet kialakulásának feltételeit vizsgálja. *Kállai* Ernő a magyar művészet alapvető vonásait ismerteti. *Illyés* Gyula »Vallomás« című színes cikket ad. A szépirodalmi részben *Gárdonyi* Géza és *Márai* Sándor novellái szerepelnek. A krónikai fejezetekben gróf *Teleki* Pál emlékezik meg gróf *Csáky* Istvánról.

3.

4.

Vas. Ujs. 1859.

Irodalom és müvészet.

+ (*Heckenast G.*, „**Háboru-könyv**“) czimű, térképekkel ellátott, s a jelen hadjáratot illető tájékozásokat s felvilágositó magyarázatokat magában foglalandó vállalatra nyit előfizetést. E munka 5 füzetből álland, melly junius és juliushó folytán az előfizetőknek bérmentesen fog szétküldetni. Előfizetési ára mind az öt füzetnek 2 ft. uj. p. Tiz előfizető után egy ingyenpéldany jár. Bővebben szól e korszerü vállalatról a lapunk mai számával szétküldött melléklet, mellyre olvasóink szives figyelmét felhivjuk.

— (*Szintén mai számunkkal küldetik szét*) a „**Növilág**“ jövő félévi programmja. Ajánljuk annak elolvasását hölgyeink figyelmébe. Nem akarjuk üres ajánlásokkal annak utját megelőzni, de lehetlen ez alkalommal ki nem mondanunk, hogy e nőlap nem csak eddig elfoglalt állását megtartani igyekszik, hanem ujabb intézkedésekkel is oda hatni iparkodik, hogy a nőközönség szükségeinek, vágyainak minél tökéletesebben megfeleljen.

+ (*A „Magyar nyelvészet“*) IV-ik évfolyamának IV-ik füzete megjelent, következő tartalommal : A kolozsvári latin iskolai szótár. II. *Rudenz* Józseftől. A mordvin nyelv a magyar ághoz tartozik-e? *Ribari* Ferencztől. Eszrevételek *Hunfalvi* Páltól. Könyvismertetések *Imre* Sándortól. Ugocsai néptalányok. Közli *Szilágyi* István. A mordvin ige.

+ (*Az „Uj magyar muzeum“*) 1859. évi folyamának III. és IV.-ik kettős füzete megjelent. Tartalma: *K. M.* Zsednai Vitéz János esztergomi érsek 1465 — 72. — *Knauz* Nándor: „Mikép ismerték fel öseink az ál-okiratohat? IV. — *Kázinczy* Gábor: Litván közlemények. III. Rejtélyek. — *Fábián* Gábor: A dogmatica és paraenetika, vagyis, elméleti és gyakorlati philosophiáról L. Seneca. — *Szilágyi* Sándor: A leleszi konventről Wagner Károly irata. A muzeum tárczájában: Intézetek. A pécsi püspöki könyvtár (Sarkady Istvántól.) Irodalmi napló. M. Akademiai értesitő. III. *Szilágyi* Sándor: Bánffy Dénes kora és megöletése. *Konek* Sándor: Magyarország bünvádi statistikája. Magyar akademiai tárgyalások. *Greguss* Ágost jelentése a gr. Karácsonyi-féle vigjátéki versenyről. Ulések febr. és martiusban.

+ (*A „Sárospataki füzetek“*) másod évi folyamának X-ik füzete megjelent, következő tartalommal: Pápaság és császárság, egyházi és világi elem közti harcz a középkorban. (Második közlemény.) *Pálkövi* Antaltól. — Népiskolai tantervjávaslat. (Vége.) *Baló* Benjámintól. — Tárcza: Magyar prot. egyháztörténeti kutfők. Adatok a miskolczi ref. egyház történetéhez. (Második közlés.) *Soltész Nagy* Jánostól. A máramarosi helv. hitv. egyházmegye és egyházközségek rendezete a XVII. században. (Vége.) Közli *Szilágyi* István. Egyházkerületi gyülés. Óvás. *Szeberényi* Lajostól. Irodalmi levelezés. Protestans világkrónika. Vegyes. Gróf Mikó Imre levele a szerkesztőhöz. — E füzethez a czimlap és a tartalomjegyzék is hozzá van mellékelve. Az egész tiz füzetes évfolyam épen 1000 lapra terjed.

+ („*Alföldi Kalauz*“) czimű uj képes naptárra *Óváry* Lipót, mint szerkesztő, s Goldscheider H., mint kiadó, előfizetést nyitnak. Rovatai lesznek: szépirodalom, gazdászat, ipar, kereskedelem, világismertetés, tan- s nevelési ügy, és a rendes naptári részen kivül a naptárakba fölvétetni szokott tudnivalók, minők: az országos vásárok, bélyegdij-fokozat stb Előfizetési ára 60 uj kr. ki 50 előfizetőt gyüjt, a 10 előfizető után járó ingyen példányokon felül az „Aradi Hiradót“ f. é. dec. végeig, ki pedig 100-at gyüjt, ugyanazon lapot jövő évi junius végeig ingyen kapja. Az előfizetési pénzek f. é. julius 31-ig, Aradra az „Alföldi Kalauz“ kiadó irodájába küldendők.

+ Kóby Rudolf, mint szerző s Pfeiffer Ferdinánd, mint bizományos, előfizetési iveket bocsátottak szét illy czimű humoreszkre : „*Rátóti mondák*, 16 énekben.“ Előfizethetni a csinosan kiállitandó műre julius 12-ig egy forinttal uj p. A pénzösszegek Pfeiffer Ferdinánd könyvkereskedésébe bérmentve küldendők. Tiz előfizető után egy ingyenpéldány. Vidékről egyes előfizetés nem fogadtatik el. Az előfizetők számán felül egy példány sem nyomatik.

+ (*Thali Kálmán*) előfizetői megnyugtatásaul jelenti, hogy költeményei még e hó végeig kikerülnek sajtó alól, s az illetők példányaikat azonnal pontosan megkapják. Az eddigi késedelemnek nem ő, hanem a nyomdász volt oka, ki a mű minél csinosabb kiállitása végett uj betüket öntetett.

+ (*Egy jeles angol szinmű.*) A londoni fényesen megujitott Adelphi-szinházban egy uj darab került nemrég szinre Tom Taylortól, Angolország legjelesb, sőt mondhatni, jelenleg csaknem egyetlenegy vigjátékirójától. A darab czime : „Ki az ur a háznál?“ s mint a „Globe“ irja, határozottan egyike ez azon legfinomabb elmeszüleményeknek, mellyek már sok év óta az angol szinpadokon előfordultak. Nemcsak irodalomi becse, de azon körülmény miatt is, hogy szinpadi hatása rendkivüli, igen tartós hirnévre tarthat igényt.

+ (*Humboldt Sándor azon sokat emlegetett müve*,) mellyet kéziratban hagyott hátra, az elhunyt nagy tudós saját életiratát foglalja magában.

+ (*Reményi Ede „Eredeti magyar és egy nemzeti táncz-dal“*) czimű, zongorára szerzett zeneművére a szerző testvére Reményi Károly előfizetést nyit egy uj forintjával. Az előfizetési pénzek f. junius hó 30-ig Reményi Károly lakására (Pest, Lipót-utcza 20. sz.) bérmentve küldendők. Minden 4 előfizető után egy tiszteletpéldány jár. Reményi Ede kitünő hegedümüvész hazánkfia, mint tudjuk, igérkezett hazánkat meglátogatni; miután azonban ebbeli szándéka közbejött akadályok miatt meghiusult, némi kárpótlásul nehány zeneszerzeményét küldé haza kiadás végett; ezek közé tartozik a jelen két zenemű is, mellyek, hogy érdemlett részvétre találnak, nem kételkedünk.

+ (*Szuper szintársulata*,) melly közelebb Zala-Egerszegen nem igen nagy pártolást tapasztalt, a mult napokban szives meghivásra Körmendre ment, hol az első tiz előadásra már biztosisva is van 600 pfttal.

Közintézetek, egyletek.

— (*Magyar tudományos Akademia.*) Ifjusági iratokra pályázás. — Mélt. gróf Károlyi-Zichy Karolina asszony azon hiányok némi pótlásához ohajtván járulhatni, mik nálunk ifjuságképző munkákban, különösen a női serdülő kort tekintve, érezhetők, az e térbeli munkálkodás élesztésére két rendbeli jutalmat alkotott, s a pályázat intézésére az Akademiát kérte fel, melly szivesen nyujtva kezet a hazafi érzésü grófnénak, az általa szerkesztett feladatokat a következőkben teszi közzé : *I. Készittessék gyönyörködtetve oktató könyv, kedélyes olvasmányul serdülő leánykák számára, melly a magyar történetből meritett adatok és életrajzok kiséretében kimutassa : milly befolyása volt legyen hazánkban a nőnemnek, a legrégibb időktől fogva mostanig, a családi és polgári életre? milly erényekben tüntek ki leginkább a magyar nők? emelkedtek-e ezen erények vagy hanyatlottak korunkban? és ha hanyatlottak, a nemzet mellyik osztályánál különösen, s mikor és miért hanyatlottak? s mellyek az eszközök az ősi erények visszaállitására, hogy igy az ifju nemzedék mintegy tükörben lássa magas hivatását, s annak betöltésére vonzó előadás s hatályos peldák által buzdittassék.*“ **Jutalma száz arany;** a pályamunkák beküldésének határnapja 1860. évi junius 15-ke. — *II. „Kivántatnak hasznos és érdekes, az összes magyar történelem köréből meritett elbeszélések, kedélyes olvasmányul az ifjuság számára; melynek ugy a szép nyelv, mint a rajtok átlengő hazafias szellemnél fogva alkalmasak legyenek arra, hogy mulattatva oktassanak, s a minden jóra hajlékony ifju kebelt, hazánk jeles férfiai és hölgyei vonzó példái által az erény követésére buzditsák.*“ Jutalma **negyven arany**; a pályamunkák beküldésének határnapja 1860. évi február 15-ke. Az idegen kézzel tisztán irott, lapozott, bekötött s jeligével ellátott munkákat, egy, a szerző nevét magában foglaló pecsétes levélke kiséretében, a kitüzött napokig alulirt veszi által. A vizsgálatot az Akademia kebeléből kiküldendő biráló választmány által eszközli, megjegyezvén, hogy csak olly munka nyerhet jutalmat, melly nemcsak társai közt leszen legjobb, hanem a jutalmat ajánló által kitüzött czélnak meg is fog felelni; s hogy a munka tulajdona marad ugyan a szerzőnek, de ez tartozik azt mielőbb közrebocsátani, — különben a beküldendő kéziratok, mint minden más az Akademia által intézett versenyeknél, ennek levéltárában tétetnek le, s azért a pályázók ne terheltessenek fogalmazataikat megőrizni. Kelt Pesten, junius 5. 1859. — *Toldy Ferencz*, titoknok.

⊙ (*A természettudományi társulat*) jun. 4-ki ülésében a titkár ur jelentése szernt *Xanthus* János, egy Washingtonból a társulathoz irt levelében irja, hogy Kaliforniában tett gazdag gyüjteményéből már elinditá küldeményét a társulat számára. Sztoczek tanár ur, a mesterséges szellőztetés kisérleteinek elméletéről s a Groszmann-féle légszivattyuzás módjáról, különösen pedig az esetleges légfolyásról értekezett.

+ (*A pesti müegylet idei közgyülése*) f. hó 3-án ment végbe. Mülapul a közgyülés szavazattöbbséggel *Orlai Petrics* művét választotta meg, melly azon nevezetes történeti momentumot ábrázolja, midőn Zách Feliczián, leánya meggyaláztatását megtorlandó, az ebédnél épen együttlevő királyi családra rohan. A közgyülés ezuttal következő pályakérdést tüzött ki: „Irassék meg a magyarhoni müvészet történelme, a jelesebb hazai (akár itt született, akár itt élt) müvészek életirásával s a müvészet átalános történelme legfőbb mozzanatainak, és a müvészeti iskolák rövid szabatos jellemzésének előrebocsátásával, világos, népszerű nyelven, s különös figyelemmel arra, hogy fiatal müvészeinknek ezen munka által helyes önmivelési irány adassék, s bennök nemes dicsvágy ébresztessék és tápláltassék. „A pályamüvek egy évi határidő alatt küldendők be.“ A nyertes mű jutalma 60 arany, ezenfelül minden a munka eladásából származható nyereség, a nyomatási költségek levonása után, a szerzőé leend. — A közgyülés azon inditványt: hogy a mülapul szolgálandó müvet illető pályakérdéseknél ezentul jelöltessék meg a hazai történelemből veendő tárgy s az ollyan legyen, mi multunk fénypontjait tüntesse elő, — azon módositással fogadta el, hogy 20 és 10 aranyból álló két rendbeli jutalom tüzessék ki olly irodalmi műre, melly történetünk illy dicsőbb részeit kiemelve, a pályázó festészeknek a használható kutfőkre nézve tájékozást nyujthasson. A legjobbnak talált munka utmutatása nyomán a választmány kitüzendi a festendő tárgyat. Az illy verseny egyelőre egy évre van megállapitva. Az irodalmi mű beadásának határideje f. évi sept. 1-je.

△ (*Az első magyar átalános biztotitó társaság*) pesti hivatalhelyiségein nagy sürgölődés uralkodik. A megszaporitott hivatalszemélyzet csak megfeszitett szorgalom mellett bir megfelelni az egymásra következő jégkárbiztositás miatt fölszaporodott munkának. De másrészt a jégverés is gyakori, s a társulat a károk pótlásában a lehető legnagyobb gyorsasággal jár el. Azon tetemes jégkárok, mellyeket a P. U. legközelebbi számában fölemlitettünk, már mind pótolva vannak. És ez tetemes előny a biztositó gazdára nézve a jelen időkben. A magyar társulatnak nem csak azon előnye van, hogy az országban székelvén, a biztositásokkal közvetlenebbül érintkezik, és igy a kártéritést is gyorsabban eszközölheti; hanem dijai is jutányosabbak a többi, az országban ügynökséggel biró társulatokéinál, mellyek a biztositási dijakat az aratás előtt fölemelték, s a termés biztositását ott, hol gőz-cséplőgép működik, megszüntetik.

△ (*A Hevesmegyei gazdasági egyesületnek állatkiállitása*) majus 22-, 23- és 24-én ment végbe. Az esős idő daczára népes volt az, mind a kiállitott tárgyakra, mind a látogatókra nézve. A kiállitási helyiség egri érsek, Bartakovics Béla ur ő excljának keritett majorudvarában volt. A választmányok birálatának eredményét itt közöljük :

I. *A kiállitott lovak birálatára* kiküldött választmány, birálótagok a következendő jutalmakat osztották ki, u. m. 1) *Tenyészkanczára kitüzött* 5

aranyból álló első dijt nyerte báró Sina Simon pej kanczája. 2) A második 3 arany dijt : Kolozsváry Ádám fekete kanczája. 3) Csődör csikóra kitüzött 1 arany dijt . báró Orczy Felix szürke csődör csikaja. 4) 1-ső *rendü dicsérő oklevelet nyert* Kovách Ignácz fekete kanczája, eredeti székely faj, és 5) Báró Sina Simon 2 éves pej kancza csikaja. 2-od *rendü dicsérő oklevelet* nyert : 6) Báró Sina Simon 2 éves pej csődör csikaja és 7) Majzik Viktor tenyész pej kanczája. II. *Szarvasmarhák* 1) 2 *arany* 1-ső *jutalmat* nyerte : báró Orczy László „Czimer" nevű tiszta magyarfaj tehene. 2) 1 *arany* 2-od *jutalmat* szinte b. Orczy László „Sugár" nevü tehene. 3) 2-od *rendü dicsérő* oklevelet nyert : Fejes Lajos „Liliom" nevü tehene. Jegyzőkönyvileg megdicsértetett Berecz Ferencz által kiállitott 3 iker üsző-borju fölnevelésénél a szorgalom, valamint Bogdán Jónás által kiállitott 2 darab hizott ökörnél a hizlalás teljes kivitele. III. A *juhok*. A merino-faj osztálynál. Tenyész-kos: 1) az 5 *arany jutalmat* nyerte báró *Orczy* László saját tenyészetü öreg kosa. 2) a 2 arany jutalmat nyerte báró Sina Simon öreg kosa. 3) 1 arany jutalmat nyerte báró Jeszenák Jánosné öreg kosa. Anyajuh: 1) 3 arany jutalmat nyerte báró Sina Simon anyajuha 2) 2 arany jutalmat nyerte gróf Batthyány Vincze örökösök horthi uradalmi anyajuha. 3) 1 arany jutalmat nyerte báró Orczy László anyajuha. Kos toklyó, 1 arany jutalom; nyerte báró Orczy László kos toklyója. Jerke-toklyó, 1 arany jutalom : nyerte Bartakovics Béla egri érsek jerke-toklyója. — A *hazai középfinom osztálynál*. Tenyészkos : 1-ső 5 arany jutalmat nyerte : Fejér Lajos saját tenyésztésü öreg kosa. 2-ik két arany jutalmat nyerte Bokross János öreg kosa. Anya-juh: 1) 3 aranyjutalmat nyerte Fejér Lajos anya juha. Jerke-toklyó : 1 arany jutalom : nyerte Kovách László toklyója. *Első osztályu arany dicsérő oklevelet nyertek* : Báró Orczy László két öreg kosa, melly dr. Czilchert Robert gutori juhászatából hozatott, melly első jutalomra érdemesnek itéltetett, mint azonban nem az egyesület területén neveltetett, a jutalom neki ki nem adathatott. Mocsári Lajos rambouilleti keresztezett toklyó kosa, szintén a föntebbi oknál fogva jutalmat nem nyerhetvén, 1-ső rendü arany dicsérő oklevelet nyert. IV. *Sertés*. A kiállitott sertések nem találtatván tenyésztésre alkalmasaknak, a jutalom ki nem osztathatott. Csupán gyöngyösi lakos Ujhelyi Mátyás kiállitott 6 drb hizott sertéseinél a hizlalás teljes sikerülte diicsértetett meg jegyzőkönyvileg. V *Baromfi*. Okolicsányi István Brahma putra egy éves kakasát 1 arany jutalomra, igy nemkülönben Havlicsek István cochinchinai 11 hónapos kakasát és ugyanilly idős 2 db. tyukját 1 arany jutalomra itélték. A kiállitás majus 24-kén délutáni 4 óráig volt nyitva, folytonosan feles számu közönség volt látogatóképen a kiállitási helyiségekben, különösen harmadnap ingyen bemenetelt engedvén az egyesület, a besereglett vásáros nép özönlött s valódi örömöt lehetett látni arczaikon, melly mintegy mondani látszott, hogy „biz ezt okosan cselekezik uraink!"

Balesetek. elemi csapások.

— (*Borzasztó gyilkosság.*) Szolnok, junius 5-én. Folyó hó 1-je estéjén, Szolnokhoz nem épen távoleső varsányi csárdában, iszonyu gyilkossági merénylet merült fel. — Lovas Lajos, gépész, otthonról (Békés) utazott Szolnokba, és a fennevezett csárdába, meghálás végett-e, vagy csak csupán estebédezés kedvéért? beszállott harmadmagával, t. i. a kocsisával, és ennek 12 éves fiával. A rablók, kik távol észrevétlenül kisérték a gépészt, kinél sok pénzt gyanitottak, a csárdába betörtek, megtámadták, kezeit hátrakötötték, és sok verés után, hogy pénzét el nem csikarhatták, mert nála jelentékeny mennyiségben nem is volt, könyörtelenül megölték. Megölték vele a két utazót is. De megölték még az ott lakó csárdást is, fiatal nejével és két szép leányával. Tehát egy éjjel hét élőnek vették el életét. — A meghaltak sokat küzdhettek, mert kezeik mind össze voltak vagdalva, hihetőleg a gyilkosok késeinek erőszakos módoni kiragadási kisérlete következtében. A szobában, hol az égbekiáltó büntény véghezment, a legyilkoltak, a földön arczraborulva feküdtek, és halva találtattak. Több verés és szurás helyei közt különösen feltünt azon nagy és mély vágás, melly mind a hétnek a nyak előrészén látszott. A gépésznek, mint mondják, összeszoritott markában, még egy csomó hajfürtöt is lehetett látni. Továbbá egy erős nádpálcza, hihetőleg a gépészé, mit a maga védelmére igénybe vehetett, három helyen van összetörve. A gépész, békési lakos, nős, gyermekes. A kocsis, kun-szentmártoni lakos, szintén nős és gyermekes. A csárdás, szolnoki születésü, nős, és 8 vagy 10 gyermek atyja. Fiatal nejével, ki már neki a harmadik vala, csak egy hóig élt, az egyik leánya (ki szintén áldozatul esett) 17, a másik 13 éves; két legkisebb gyermekét, kik még beszélni nem tudnak, életben meghagyták. A nagyobb, mintegy $2^1/_2$ éves, mint mondják a halottnézők, költögette volna akkor is édes apját. A kisebb, körülbelül féléves, a bölcsőben aludt. Többi gyermekei a városon vannak és voltak is. Temetésük a halálózás után nem egyszerre, hanem harmad- és negyednapra történt meg Szolnokon. A szolnoki nép egészen meg volt zavarva és rémülve, tömegestől, részint az utczán jártak le s fel, részint a templom, vagy más olly helyen állva, vagy ülve várták és lesték a legyilkoltak holttesteit. A halotti szertartáson egy sem volt, ki ne könnyezett volna.

Szolgabiránk többed magával a gyilkosokat nyomozni el is indult. Mondá, miszerint addig vissza nem tér, mig a büntény elkövetőit föl nem fedezi. S ez sikerült is, mert már e hó 5-én, délután 4 óra felé, 4-et kocsi oldalához vasalva hozatott, kik közt háromról bizonyos a bünösség, még kettő szabadon van. Tehát összesen a gyilkosok 5-en voltak. Derék szolgabiránkat a nép ez erélyes tetteért (mert ő szintén a rablók kisérői közt jött) meg is éljenezte. — *H. J.*

(Egy Csongrádról vett levélből értesülünk, hogy a tettesek már jobbára kézrekerültek. Csongrádból hármat vittek el, Csépáról is. Minden gyanuok odamutat, hogy az elfogottak követték el az égbekiáltó vérengezést. Csongrádon még ugyanazon napon, mellynek reggelén a gyilkosság elkövettetett, minden gyanus ember elfogatott. A három leggyanusabb kenyérkereset nélküli, már többször fogva volt régi gonosztevő.)

△ (*Tüzvész*) *Acsán* junius 2-án nagy tüzvész pusztitott, 32 ház lett hamuvá és tán ugyannyi család, ha nem is mind egészen a koldusbotra, de mindenesetre egyidőre nagy inségbe jutott, azok kivételével, kiknek háza biztositva volt. Találkozott pedig a 32 elégett között csak 7 biztositott ház, mellyekért az első magyar átalános biztositó társaság a kárpótlást a tüzre következő negyedik napon már kifizette.

Mi ujság?

⊙ (*A Gazd. Egyesület gépkiállitása*) a pesti Medárdvásár alkalmával a legszebb eredménynyel lőn megtartva, mellyről jövő alkalommal bővebben szólandunk.

\+ (*A nemzeti kaszinó*) áthurczolkodott előbbi szállásából a hatvani-utczában levő Cziráky-ház diszesen fölszerelt első emeletébe. Földszint egy kényelmes étkező terem is áll a közönség rendelkezésére. Ez uj szállás több tekintetben előnyösebb az előbbinél, s az egész elrendezést izlés és minden fény mellett egyszerüség jellemzi.

— (*Jellinek Mór*), a pesti kereskedői testület tagja és a hires bécsi hitszónok J. Adolf testvére, ki a kereskedés gyakorlati terén kivül a nemzetgazdászat mezején is elismerést érdemlő tevékenységet fejt ki, azon szép kitüntetésben részesült, miszerint az orosz császári kormány pártfogása alatt Sz. Pétervárott fönálló gazdászati társulat levelező tagjává választatott.

— (*A nemzeti szinház egy reményteljes növendéke Bécsben.*) Bécsből, junius 8-áról veszszük e sorokat : Tegnap este 8 órakor ment véghez igen fényes sikerrel az itteni akadem. énekiskola növendékeinek nyilvános próbája a belvárosi régi Arsenal helyiségeiben. A fényesen kivilágitott terem közepén, a karnagy körüli emelvény legalsó fokán, elsőnek ült egy rózsaszinü ruhába öltözött kellemes külsejü fiatal hölgy, kis virágcsokorral kebelén, hangjegyeit forgatva kezeiben. Rossininak egy, a műsorozatban kijelelt gyönyörü sopran-solojára (Fromme Liebe) került a sor, mellyet az emlitett hölgy olly müvészien és fiatal korához képest a legkényesebb müvészeti igényeket is kielégitőleg, olly remekül énekle, hogy a diszes és igen válogatott közönség már az ének közben is alig tarthatá vissza tapsait. Mindenki neve után kérdezősködött, mig utóbb egyik felügyelő szives volt hozzánk sugni, hogy e kedves csalogány „*magyar árva*". Milly kegyeletes érzelmeket kelt az emberi szivben az „*árva*" szó! Ezt tudva, még gyenge énekeért is megdicsértük volna. De mivel ő épen „*magyar árva,*" és mivel olly gyönyörün és remekül énekelt, mondhatlan édes örömmel hallgatám szép énekét, mellynek végével aztán szünni nem akaró tapsvihar- és brava-kiáltásokban tört ki az elérzékenyült hallgatóság. — Sietek tudatni e becses lapok olvasóival, hogy e szeretetteljes „*magyar árva*", kinek neve utóbb szájról szájra járt, *Markovics Ilka* kisasszony, hazánk szép reményü leánya, kit — tudtommal — a magyar nemzeti szinház képeztet itten. — A próba végeztével sietett mindenki hozzá, hogy tetszésnyilatkozatok- és dicséretekkel jutalmazzák a bájoshangu kis csalogányt. Honfiui örömem engemet is feléje vonzott, el nem mulaszthatám édes hazai nyelvünkön őt üdvözölni, és örömemet gyönyörü, szép énekeért előtte nyilvánitani. — Valóban, a nemzeti szinház örülhet e jeles növendékének, ki derék mestere mellett illy fényes sikert igérőleg folytatja iskoláját. Nemzeti szinházunknak kétségtelenül disze s fénye leend egykoron. — *F—g N. J—s.*

— *Belényesről*, majus 25-ről irják : Szellemi létünk egy fokkal emelkedett, mert egyhangu mindennapias helyzetünk Albisi László szintársulata által kedélyesb szint öltött magára. — Városunk olly régen nélkülözte e magasabb örömöt, hogy színészeink megérkeztével valódi lelki szomjjal vártuk az előadásokat. „Bibor és gyász," „Bakancsos és fia a huszár" jöttek a két első napon a szinpadra, s a zsufolásig tele volt ház közönsége a darab élvezése után megelégedetten távozott. — A szinre jött darabok közől még sikerültek: „Debora," „Liliomfi," „Brankovics György," „Szép Marquisné," „Viola," „Női harcz," „Fenn az ernyő, nincsen kas." A személyzet közől kiemelendők Albisi különösen, Pongrácz, Fekete és Zsombori. Albisiné sok tehetséggel bir, s méltó tagja lehetne bármelly nagyobb szinpadnak is. — Időjárásunk átalán véve jó, s a sok esőzés daczára is dús termésre lehet kilátásunk; gyümölcs azonban a temérdek hernyók miatt nem lesz. *l—y.*

\+ (*Balaton-Füredről*) irják, hogy a Kistaludy-szobor alapzata már nemsokára elkészül. E szobor az uj sétány egy gyönyörű helyén fog fölemeltetni. A szobor felállitására kijelölt helyet Züllich szobrászszal a m. hó 24-én odaérkezett Deák Ferencz is megszemlélte. Az uj ut, melly a fürdőből a faluba vezet, erősen készül; ezáltal a falu 76 öllel jő közelebb a fürdőhöz. A házhelyek már kijelölvék az ut mellett mindkétfelől, s igy, mire Budáról vasuton lehet Füredre menni, elegendő szállás is lesz készen a vendégek befogadására.

\+ (*A kukoricza megérése elősegitésére*) egy franczia földmivelő azt ajánlja, hogy a föld a kukoricza tövétől második kapáláskor lehetőleg eltisztitandó (tehát épen ellenkezőleg, mint nálunk szokásban van); ezáltal a nap melege a kukoricza tövét átjárja, s igy érését elősegiti. A szükséges nedvet a kukoricza ekkor már leveléből nyerheti. A franczia földmives illy módon kisérletet tevén, azt tapasztalta, hogy kukoriczája, melly eddig éretlen maradt, szépen megérett.

\+ (*Sopronba*) összesen 431 magyar és 534 német lap jár. E város lakosságának nagyobb része német ajku levén, a magyar és német lapok száma közti arányt irodalmunkra nézve elég kedvezőnek kell mondanunk.

Magyar művészet történet

Emlékkönyv

a pozsonymegyei tanító-
testület huszonöt évi
működéséről

Magyar művészeti

vonatkozások

Bölcskey Ödön: Capistranai Gr. János élete
és kora. 2 vagy 3 kötet

„Lehetetlen, hogy a szlovák függetlenség mámora mögött máris ott ne kísértsen a függetlenség aggasztó kenyérgondja is. S ez a Prágával való együttes nyomán nemhogy fogyna majd, ellenkezőleg, csak növekedni fog. Ez a gond nagy tanítómester, előbb-utóbb minden másnál jobban figyelmeztetni fogja őket arra, hogy a magyarsággal, a Magyarországgal való testvériség a multban sem erőszak volt, nem kényszer, nem mesterkélt viszony. Nagy, igazi életérdek volt ezer éven át s az is marad akkor is, ha az Osztrovszki Vepor lesz ezután közöttünk a határ. Rájönnek majd, hogy ha mint öntudatlan nép el is mentek tőlünk, mint öntudatos nemzet vissza kell, hogy térjenek. Vissza is fognak jönni".

MILOTAY ISTVÁN

az „Új Magyarság" 1938. október 30-iki számában. *P.—P. J.*

IRODALOM.

Csekey István: A magyar nemzetfogalom.

Acta litterarum ac scientiarium Reg. Universitatis Hung. Francisco Josephinae. Sectio: juridico-politica. Tomus XIII. (Különlenyomat a Menyhért emlékkönyvből.)

Kiadja a M. kir. Ferenc József-Tudományegyetem barátainak egyesülete, Szeged, 1938. 88. l.

Szerző a nemzet fogalmát történelmi produktumnak tekinti és ezen az alapon a magyar nemzetfogalom fejlődését kutatva, arra a megállapításra jut, hogy először egy geopolitikai nemzetfogalom alakult volna ki. Eszerint a geopolitikai nemzet egy-egy történet-földrajzi államterület törzslakosságának közössége lett volna. A rendiség korában a közjogi nemzet fogalmának kialakulása következett be; e korban alakult ki a „populus Werbőczyanus", a politikailag jogozottak nemzete a plebs-szel szemben. Innen egy lépés vezetett a franciás államnemzet fogalmához, amikor a rendiség helyébe az állampolgárság lépett.

A nemzet francia értelmezésével szemben szerző a német kultúrnemzet fogalmat állítja szembe és annak álláspontját fogadja el helyesnek. Ebben a felfogásban a nemzet az a nép, amely természeti közösségéből tudatosan politikai akarati közösséggé válik. Másképpen az a szellemi kultúrközösség, amelyhez az egyes belsőleg tartozik és amelyet külsőleg elismer. A német felfogásból egyedül a fajelméletet tartja magyar szempontból veszedelmesnek, ami szerinte szakítást jelentene a szentistváni államkoncepcióval és útját állná a régi Nagymagyarország helyreállításának is. A helyes út szerző szerint tehát csak a kultúrnemzet fo-

galma, a szentistváni gondolat időszerű átfogalmazásával. A kiváló munkát különösen értékessé teszi *Csekey* professzor rendkívül alapos forráskutatása és az idevágó irodalom beható feldolgozása. *B. Gy.*

A felvidéki magyarság húsz éve. 1918—1938.

Szerkesztette a Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete. Budapest, 1938. 140 l.

A Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete a szomszéd államokra s különösen a Magyarországon kívül élő magyarságra vonatkozó nyilvántartó- és kutatómunkának nálunk legjobban kiépített szerve. Rendszeres és nagyszabású anyaggyüjteményéből azonban az Intézet, mely alakulása óta (1926) kíváló hasznára volt az utódállamokra és a kisebbségi kérdésre vonatkozó kutatásnak, közkinccsé eddig keveset tehetett. Az északmagyarországi terület visszacsatolásának nagy eseménye most alkalmat nyujtott az Intézetnek egy igen értékes és aktuális publikációra. Kitünő szakemberek és helyszinen élt munkatársak adatszerűen regisztrálják, mi történt húsz esztendő óta az elcsatolt felvidéken politikai, kulturális, egyházi, gazdasági, szociális stb. téren. Egy bevezető cikk igen alapos témaismerettel a felvidéki magyar társadalom egységének kialakulásáról tájékoztat. A grafikonokkal is illusztrált közhasznú kiadvány, a hirtelen felmerült szükségletnek a rendelkezésre álló rövid idő dacára jól felkészülten tesz eleget s méltán váltja ki azt a reményünket, hogy a Kisebbségjogi Intézettel rokon célokat szolgáló Államtudományi Intézet e könyvecskéje fontos nemzeti célú kiadványsorozat megindulását jelenti.

*

Itt említjük meg, hogy a csehszlovákiai események hatása alatt már szinte könyvtárra menő irodalom látott napvilágot a Csehszlovákiával, illetve a Felvidék visszacsatolásával kapcsolatos kérdések megvilágítására. Kiemeljük *Tarján* Ödön és *Fall* Endre dr.: Magyarok, szlovákok és ruténok a Dunavölgyében című főképpen kisebbségi vonatkozású könyvét. *Cholnoky* Jenő, *Mécs* László, *Benda* Jenő, *Rády* Elemér, *Juhász* Vilmos szerzőknek *Jaross* Andor előszavával jelent meg: Felvidék! A visszaszerzett és amég visszavárt Felvidék története, mai élete, kulturája, földrajza, néprajza, műemlékei képtáblákkal, térképekkel és statisztikákkal című műve, melynek tartalmát címe eléggé megadja. A külföld felé tett jószolgálatot a *Pesti Hirlap:* Mit követel Magyarország Csehszlovákiától című, többnyelven megjelent irata. Inkább irodalmirajz *Szvatkó* Pál könyve: A visszatért magyarok (A felvidéki magyarság húsz éve). Az Ország Utja kiadásában jelent meg: Magyarok Csehszlovákiában 1918—1938. stb.

Magyar nemzeti építészet.

Bierbauer Virgil dr.

A mai magyar építészet belső nehézségeiről. Tér és Forma.

1934. 2. sz.

A cikk lényege:

Ha egy épület a magyar életből, a magyar élet szükségleteinek igaz felismeréséből, a magunk anyagainak és szerkezeteinek, klímánknak és földünknek igaz ismeretéből nő fel, kényszerűen más lesz, mintha ugyanezt a feladatot egy svéd vagy egy olasz, egy francia vagy egy német építész tervezi és építi fel. Magyar lesz párta és tulipán nélkül is.

BULÁNYI GYÖRGY:

MAGYARSÁG ÉS MISZTIKA

Katasztrófák és kudarcok lelkiismeretvizsgálatra, önmagunkba tekinteni késztetnek. Igy van ez az egyesek életében, de így van a nemeztében is. Súlyos nemzeti megrázkódtatások vetették fel nálunk és másutt a lelkekben a nagy kérdést, mely a magyarnak így szól: M i a m a g y a r? Az utóbbi évtizedekben több oldalról indult meg a feleletadás. Karácsonykor épp ezen a címen jelent meg önvizsgálatunk eddig legnagyobb szabású mérlege, a Szekfű Gyula szerkesztette *Mi a magyar?* Tizenhárom tanulmány, tizenhárom oldalról végzi el ezt a munkát. Sok kérdésre kaptunk feleletet, de maradt válaszolatlan is. Ilyen a miénk is: *M i s z t i k u s - e a m a g y a r l é l e k v a g y s e m.*

Ha kimerítő feleletet erre nem is kaptunk, h o z z á s z ó l á s o k a t akár az említett műben, akár másutt találunk. Sőt elég sokan is hozzászóltak katolikus és protestáns oldalról egyaránt. Lássunk tehát néhányat e hozzászólásokból! *Prohászka Lajos* nagyhatású tanulmányában, A vándor és bujdosóban a magyar lelket a „finitizmussal" jellemzi, „kozmikus lezártságúnak" mondja, mely „idegenkedik mindattól, ami problematikus, ami megoldatlan és vállalkozásra késztő". Szembeállítja a német lélek „örök változásban örvénylő és a végtelen felé ívelő életformáját a magyar finitizmusnak nyugalomról és állandóságról tanúskodó szellemével". Ez a kép gyökeresen ellenkezik a misztikus lélekével. *Babits* nem fogadja ugyan el ezt a képet, de a mi szempontunkból ugyanoda jut, ahová Prohászka, csakhogy ő nem látja oly felette nagy hiánynak, hogy a magyar „nem nyujtózik minduntalan a messzeségek felé", miként a német. A magyar lélek jellemzője a „megnyiltság", mely kaput nyit minden eszmének, de „nem ült fel, nem ugrott be" egyiknek sem. „Semmivel sem sodródik a végletekig. A rajongó aszkéta s a bogaras könyvember, Savonarola vagy Don Quijote egyik sem magyar típus." Ez a tárgyilagosnak, mindig hűvösen szemlélőnek festett magyar léleknek a típusa megint csak minden ízében ellenkezik mindazzal, ami misztikus.

Az ezek után említendő vélemények bővebben is kifejtik azt, ami azokban inkább elvi jellegű. *Viski Károly* a magyar léleknek a vallási elmélyülés iránti teljes érzéktelenségéről tesz tanuságot: „Az elvontságok iránti érzéktelenség, a tépelődés, a lelki elmerülés, rendszeres elmélkedés iránti hajlam teljes hiánya" jellemzi a magyar lelket. A sok felhozott igazolásból csak egy mondatnyit: „Hogy mi van a mise szövegében, az evangélium mely részét mikor miért olvassák — ismeretlen rejtelem; hogy a prédikációnak mi volt a lénye-

ges gondolatmenete, keresztény erkölcsi tanulsága, elhangzás után egy fél órával senki sem tud számot adni." *Ravasz László* pedig, ki a magyarság lelkét eljegyzi a kálvinista lélekkel, mely „egyszerű, kemény autonómiát adó, eleve elrendelést hirdető", közvetlenül is hozzászól kérdésünkhöz: „Világossága miatt idegenkedik a miszticizmustól, az értelmi miszticizmustól éppúgy mint az érzelmitől. Amaz túlságosan elvont, emez túlságosan idegen és férfiatlanul érzelmes volna számára." Még tovább megy *Karácsony Sándor:* „A magyar vallásos élete bizonyos fokig közönyös. Isten jelenlétét csak nagy általánosságban érzi s életének legnagyobb részét tőle függetlennek tartja... Istenhez való viszonya önmagába visszatérő görbe: gyerekeké s öregek kötelessége." Érdemes még megemlíteni *Farkas Gyula* e „közhittel" ellenkező véleményét; szerinte „költészetünk ellenkező tendenciákról tanúskodik". Igazolásai érdekesek, már csak azért is, mert egy tíz évvel előbbi tanulmányában ő is az előzők véleményén van — de erre még visszatérünk. Legyen szabad még ehhez hozzáfűznünk egy nem a tudomány világából jövő — ha nem is közvetlen — de ad absurdum hozzászólást. *Szabó Dezsőét:* „Az első királyok... a magyaroknak csak epidermiszére tudták ráégetni a kereszténységet." A reformáció pedig „a magyar faj reakciója volt, mely egy új és elég kényelmes cím alatt tért vissza az ősi pogány pszihéhez." E néhány állásfoglalásból különbözőségük ellenére is kitetszik, hogy *a közhit valóban az, hogy a magyar lélek idegen a misztikától.* Feladatunk az, hogy megnézzük alaposabban: így áll-e a dolog?

Mint minden jellegtudománynak, a nemzetkarakterológiának is legnehezebb kérdése saját *módszertana*, a „hogyan fogjunk hozzá". Németh László úgy gondolja, hogy „minden jellegtudomány összehasonlító tudomány; ha nincs vándor, nincs bujdosó sem". Mások ezt az összehasonlító módszert alkalmatlannak találják, mert az egyiket a másik szempontjából nézi vagy megfordítva (Ravasz és Babits Prohászka tanulmányáról). Annyit mindenesetre megtanultunk *Szekfű Gyula* tanulmányából, hogy a jellem az évszázadok sodrában változik, s így *a vizsgálatnak „történetinek" kell lennie.* Egy elvből, legyen az a volgai lovas vagy más, nem lehet egy nép jellemét megrajzolni. Nem az ősmagyart kell minden áron megismernünk, — elegendő dokumentum híján nem is tudjuk azt megismerni — hanem a történeti magyart, akiről van elegendő ismeretünk. Hogy milyen volt a magyar anno 1000, 1400 vagy 1900. A mi feladatunk sem lehet tehát más, mint hogy a magyar szellem történeti dokumentumai alapján megállapítsuk, a különböző korokban mennyire érintette a magyar lelket a misztika. Hol találhatók e dokumentumok? A magyarság történelmében, népi és úri műveltségében. Igaz, a történelem elsősorban életrajz és nem jellemrajz! A legtöbbet mondhatna még a magyar vallásosság története, ez azonban máig megiratlan. A népi mű-

veltség, különösen annak szellemi része, már sokat mondhatna; azonban az innen kapott eredmények történeti elhelyezése, hogy ez vagy az a középkorból vagy a barokkból való, igen sokszor problematikus. Még a legtöbb, ha nem is teljes, eredménnyel kecsegtet az úri műveltség = „magaskultúra", s abban is különösképpen *az irodalom*, — elsősorban a vallásos — mely irodalom immár több mint kétszáz esztendős multra tekint vissza és *a nemzeti szellem megnyilvánulásának az utókor számára legbiztosabb szerve*. Kérdezzük meg ezt az irodalmat, mit felel kérdésünkre. Felelete, ha nem is fog minden kétséget eloszlatni, mégis jelentős.

Kezdjük középkori irodalmunkkal. A nyugati népi nyelvű irodalmak úgy indultak meg, hogy az Egyház az igehirdetéshez legszükségesebb dolgokat népi nyelven is leírta. Ez nálunk is megtörtént. Három misekönyvünk maradt meg az Árpád-korból; az egyik tartalmazza a Halotti Beszédet. A nyugati irodalmak hamarosan továbbjutottak. A IX. századból maradt ránk egy francia nyelvű vallásos vers, a *Cantilène de Sainte-Eulalie*, s az eléggé új, csak egy századdal előbb Szent Bonifác-megerősítette germán kereszténység egy hatalmas népi nyelvű eposszal, a *Helianddal* jelentkezik, ugyane században. Ez az egyház-adta műveltség délnémet talajon olyan gyorsan megfogamzik, hogy a X. századra kivirágzik a kolostorokban egy világi betétű szellem és nyomában az antiquitással kacérkodó latin nyelvű irodalom, mely szellemre visszahatásként jelentkezik a század végén az új, a *clugny*-i szellem. E szellemet német területen a würtenbergi Hirschau apátsága oly erőssé tette, hogy az előbb még korai-renaissance-levegőjű kolostorokon, és azokon keresztül a népen is, végigzúgott a *Memento mori* vihara; az az *Weltflucht*, mely azután mélyen belégyökerezte a nép lelkébe a kereszténységet. Ugyanez időben feltűnnek a ciszterciták és premontreiek, akik a korai középkori misztikát hozták magukkal. Ekkor azonban már a XII. században járunk, s ha hazanézünk, ott mindössze egy kis latinnyelvű legendabokrot találunk, melyet Szent István és Szent Imre szentté avatása hívott életre.

A XII—XIII. századra aztán virágba borult a középkor. A szorosan vett egyházi műveltségen kívül kivirágzott a népi nyelvű világi irodalom is. A provence-i dal, a *chanson de geste-ek*, *Parsival*, Walther von der Vogelweide a nagy útjelzők. A világi műveltség kivirágzásával azonban együttjárt a világba való belefeledkezés. A későbbi keresztes hadjáratok elfajulása, Gottfried von Strasburg *Tristan und Isolde*-jének atmoszférája érzékelteti ezt a világias lelkületet. S a XIII. században feltűnik Assisi Szent Ferenc alakja, aki a lovagi kalandokban és szerelmekben tobzódó világ szemét a szenvedő Krisztusra irányítja és a korai középkor szellemétől elütő, új szellemet hoz, melyet, ha az előzőnek skolasztika a neve, misztikának nevezhetünk. A korai középkori szellem, a skolasztika a monachális szerzetek világnézete, a misztika

a koldulóké. Az Isten-élményben a skolasztikáé a *félve-tisztelés*, a misztikáé a *szívre borulás*. A skolasztika súlyos fogalmakkal és latin nyelven dolgozott, a misztika egyszerű szavakkal a nép nyelvén szólott. A korai középkor templomában, hol sokszor magasan állott a szentély, a pap fenséges és titokzatos nyelven közvetítette a lélek imáját Istennek; a misztika a lelket ég felé húzó templomaiban közvetlen Isten-élményhez akarta segíteni. A pompás latin nyelvű himnuszokat felváltotta az elmélkedés, mint uralkodó műfaj. Röviden: a misztika az Istenhez való közvetlen odafordulás és beléolvadás szellemét valósította meg.

E némileg hosszú, de szükséges áttekintés után, lássuk, eljutott-e hozzánk a misztika szelleme vagy sem. Tudjuk, hogy Szent Ferenc fiai már a XIII. század elején eljutottak hazánkba, gyökeret verni azonban csak a konventuális ág tudott, amely azonban hamarosan átvette az itt élő, még az előző világba tartozó szerzetesek életformáját. A másikat, az obszerváns ágat Nagy Lajos kezdte betelepíteni Boszniából a XV. század derekán. A Jókai-kódex XIV. századvégi eredetije minden bizonnyal az ő művük. E kódex azonban még jó ideig elszigetelt jelenség maradt. Kódex-irodalmunk nekilendüléséig még egy század telik el, amikor is az obszervánsok itteni megerősödése és Mátyás szerzetesi reformjai megérlelik azt a kódexirodalmat, mely a XV. század végén megindul, gyorsan kivirágzik, de a Mohács körüli évek zivatarában késői virágként gyorsan el is hal. De ez a rövid pár évtized is elég volt ahhoz, hogy beoltsa irodalmunkba a misztika szellemét. *Hogy a magyar kódexirodalomban a misztikának milyen jelentős szerepe volt*, annak külső bizonyítékai, hogy a kódexek legnagyobb részét kolduló szerzetesek, ferencesek és domonkosok írták; néhányat azok a régebbi rendek is, akik a nyugati szerzetesi reformot átvették. Ennek a reformnak a szelleme azonban azonos volt a koldulókéval. De magukból a kódexekből is kiderül ez. Először igen sűrűn szerepelnek bennük a középkori misztikusok (Clairvauxi Szent Bernát, Assisi Szent Ferenc, Szent Bonaventura, Kempis Tamás, Suso Henrik stb.) művei. Még pedig magyar, azaz népi nyelven, mely mint tudjuk, a misztika segítségével nyomul be erőteljesen a vallásos irodalomba. Alig van kódexünk, a bibliafordításokat kivéve, melyekben ne szerepelne elmélkedés, mely ismét a misztika sajátos műfaja. A stílus is a misztikára mutat. A skolaszika száraz okoskodásai helyett lépten-nyomon előtűnnek a misztikától fűtött lélek érzelmességének önkéntelen megnyilatkozásai, a „halmozás" és a „divina dulcedo" sajátos stílus-jegyei. Ami pedig az írót, azaz a fordítót vagy még inkább a másolót illeti, tudjuk, hogy apácák voltak. A nők befogadása a szerzetekbe s ezen keresztül magasabb fokú vallási életüknek kibontakozása megint Szent Ferenc, a koldulók misztika szellemére vezethető vissza. Az olvasóról — az irodalmi viszony e harmadik tényezőjével — pedig Horváth János

megállapította, hogy kifejlődött a magános olvasó típusa, ami megint a misztika-hozta egyéni jellegű vallásossága mutat.

Kódexirodalmunk fordítás-irodalom volt. A külföldi misztikusok utat találtak a magyar kódexirodalomba, de vajjon magukkal hozták-e a misztika világnézetét és életformáját? A felelet tagadó. A szerzetesi reformok hozták azt, ami nyugaton volt. A misztika pedig ekkorra már kifáradt. Hiszen a XV. század végén vagyunk már, egy egészen új világ küszöbén és a hanyatló középkor végén. A középkor szerzetesi világában benne volt a misztika, de annak századokkal előbbi lobogása és fűtő szenvedélye nélkül. Otrokocsi Nagy Gábor szerint kódexirodalmunkra már inkább a későközépkori műveltség jellemző, melybe utat talált a misztikából mindaz, ami e műveltségnek megfelelt. Fábián István, bár a misztikának tulajdonítja kódexirodalmunk létrejöttét, szintén hangsúlyozza e misztikának „elkésett kis hullámfodor" szerepét. Azon állításának oka, hogy a misztika teremtette meg kódexirodalmunkat, talán az, hogy ő azt a későközépkori világnézetet mint a kifáradt és már erejét vesztette misztika világnézetét tekinti. *Középkorvégi irodalmunkban volt tehát misztika, de akik ennek az irodalomnak részesei voltak, író és olvasó, nem voltak misztikusok.* Boldog Margit, a XIII. századi királyleány misztikus volt, és pedig a misztika nem mindennapi képviselője. A róla szóló legenda igen, de személye nem tartozik bele a későközépkori irodalomba és jelenségekbe. Róla majd még később szólunk.

Középkori irodalmunk vizsgálata tehát azt mutatja, hogy az a misztikus szellem, mely nyugaton századokon keresztül annyi és annyi lélekben magasra csapta az Isten-szeretet lángját, hozzánk — ha Boldog Margitra nem tekintünk — csak későn jutott el, akkor, amikor már nem volt ereje misztikus életet adni. Mégis, ami történt, nem kicsinyelhető. A szerzetek megújhodása és a pálosok harmadfél százados munkája magukban is jelentős tényezők voltak nemcsak a szerzetek, de az egész magyar kereszténység szempontjából is, hiszen ez volt Szent István óta az első erőteljesebb lendítés, ami őt érte. De elkéstek. Míg idehaza a szerzetesek békésen élték a tűnő középkori világ nálunk megnyújtott utolsó napjait, addig kinn Luther Márton áttörte már szerzetének falait és készítette azt az új világot, amely megérkezése után, minthogy a török hódítás is segített — egy-két év alatt pontot tett arra a világra, mely kolostorainkban élt. Hiába hozatott Werbőczy törvényt a *pestifera lutherana heresis* ellen s próbálta személyesen is jobb útra téríteni Luthert, Mohács után egy-két évtizeddel már protestáns-világ van Magyarországon. S ha uralma a XVII. század elején meg is tört, hatása a magyar szellemre nagy volt. A protestantizmus nálunk meggyökeresedett fajtája, a kálvinizmus, bármennyire is rokon volt a misztikával a népi nyelv használatában, a misztikának nem kedvezett. *Eleve elrendelést hirdető keménységével, vallási haragjával gyökerében ellene*

volt minden misztikus szellemnek. A kor vallásos lírájának hangja, Szkárosi Horváth Andrásnak, az ószövetségi átokzsoltárokra emlékeztető versei; az igazságot észokokkal kutató és bizonygató vallásos prózája, nem különben a hitvitázó drámák durva, életből vett hangja mind ezt bizonyítja. Itt említem Farkas Gyula már jelzett szavait: „A kálvinizmus lesz ettől kezdve a jellegzetes magyar vallás, a misztícizmustól idegenkedő magyar szellem kifejezője." A protestantizmus-megteremtette irodalom a rációé volt, a szív birodalmához, ahol a misztika uralkodik, alig volt köze.

A XVII. és XVIII. században, Pázmány ellenreformációs munkájától egész a felvilágosodás beköszöntéig, azaz csaknem két századon keresztül a magyarság nagyobb részének a b a r o k k lett életformája. Werner Weisbach szerint a barokk az ellenreformáció művészete s mint ilyen visszatérést jelent a katolikumhoz, a középkorhoz. Ez a művészetében két formában nyilvánul meg: az egyik az *athleta Christi*, a harcias hérosz eszménye, a másik a vallási misztikum iránti érzék. Az elsőnek két gyönyörű példája termett magyar talajon. Az egyik az életben: Pázmány, a másik Zrinyi eposzában: a Szigetvári hős. Loyola Szent Ignác típusa képviselve volt a magyar irodalomban, de képviselve volt-e az Avilai Sasé, Szent Terézé? Pázmány, ha van is benne érzelem, sőt mint szónoknak ez a belső feszítője, mégis az értelem, az értelmi meggyőzés embere. Ha le is tud ereszkedni imádságaiban és „a teljes Szentháromság, egy bizony Istenhez szóló alázatos ajánló írásában" a szív mélységeibe, ő mégis az érvek, a bizonyságok, az „okok, nem okok" embere. „Távol van tőle... a század nagy szentjeinek a misztícizmusa is" — mondja róla Sík Sándor. Zrinyiben már több a misztikum. A szigetvári hős ég és föld távlatában áll. Isten indítja el a harcát, s mikor megvívta azt, az ég angyalai viszik őt oda, ahol „megesméri nagy Elohim fiát." S ha elsősorban ő is *athleta Christi*, mégis harca „az istenséggel érintkezés misztikumába" emelkedik. Tudjuk, hogy a *Szigeti veszedelmet* kora mennyire nem értékelte. A XVIII. század derekán fedezi fel Ráday és a XIX. században sikerül végül is Kazinczynak ismertebbé tenni. Ennek az okára már Arany János rámutatott: nem állt benne a magyar irodalmi hagyományban. És valóban, a hitviták durva hangja és a széphistóriák egyszerű, népi képzelet-szőtte alakjai után túlságosan, csaknem érthetetlenül magas volt a szent hérosz eszménye a durvább táplálékhoz szokott irodalmi közönségnek.

Ha barokk vallásos irodalmunk nem is áll még előttünk tisztán — hiszen jó része még feltárásra vár — annyit láthatunk, hogy uralkodó jegye az a s z k é t i k a. Aszkézis, gyakorlás, felkészülés a mindennapi élet lelki harcaira és az evilág veszélyeire volt ez a mozgatója az irodalomnak és az azt szülő szellemnek, nem az Istenben való elmerülés és a vele való misztikus egyesülése. Aszkétika és nem misztika!

Misztika csak elvétve jelentkezett, és akkor is a középkori és nem a barokk. A középkori, mely már egy-két századdal előbb sem tudta tartalmát és mondanivalóját közvetíteni. Barokk-irodalmunk legelterjedtebb műve Kempis Tamás *Krisztus követése volt;* Pázmány fordítása csak a XVII. században 6 kiadást ért meg. Ugyancsak középkori misztikát szólaltat meg Hajnal Mátyás *Jézus Szívéről* szóló könyve — mely egyébként első a Jézus Szíve tiszteletben az egész világirodalomban — csakhogy beleolvasztva azt a jezsuita aszkétikába. Mindezek *azt igazolják, hogy a magyar barokk irodalomnak kevés érzéke volt a misztika iránt.*

A XVIII. század derekán megjelenik nálunk is a *felvilágosodás*, mely katolikus és protestáns oldalon egyaránt kiöli a lelkekből az egyháziasságot. A magyar felvilágosodás azonban nem istentelen, azt még a szabadkőműves Kazinczy is szörnyű dolognak tartotta, de az egyházaktól távoltartotta magát. Ennek fejében azonban a romantika nálunk nem hozta meg azt, amit meghozott nyugaton akár a franciáknál, akár a németeknél: a racionalizmus és az újpogányság után a mélyebb kereszténység, a katolikum, a misztikum iránti vágyat. A *romantika* nálunk egészen más munkát végzett. Kiegyenlítette a katolikus-protestáns ellentétet, mely már a felvilágosodásban sem volt világnézeti, csak művelődési. *A romantika nálunk az egyetemes nemzeti érzést hozta, a vallás háttérbe szorult;* eggyé forrasztotta a magyar művelődésnek immár százados, a reformációban és ellenreformációban gyökerező kettősséget. Kölcsey megérti Vörösmarty költészetében a katolikumot, Vörösmarty pedig új térítőként kiált Pázmányhoz: „Legszebb vallás a haza s az emberiség." Misztikát a magyar irodalomban e korban hiába keresünk. A keresztény vallás szerepét, a keresztény gyökereket és erkölcsiséget meg nem tagadva, de a pozitív kereszténységet elvetve, a deizmus vette át.

A XVIII. század végén elszakított fonalat egy századdal utóbb Prohászka Ottokár veszi fel. Műveivel és alakjával újból bele kerül a magyar irodalom formálói közé a vallás. Különösen sokat jelent azonban Prohászka szempontunkból: *Benne jelenik meg a magyar irodalomban a minden kétséget kizáróan misztikus!* Horváth Sándor nagyszerű tanulmányában Prohászka specifikumának mindenki mástól megkülönböztető misztikus-voltát mondja. Prohászka a Szentlélek Hárfája volt, lelkének húrjain a Szentlélek játszott. Skolasztikának és misztikának egy a célja: a természetfeletti igazság megismerése. Útjuk azonban különböző, s Prohászka a misztikáét járta. Nem foglalta sémákba az életet; Isten-élményeihez és azoknak megmutatásához nem volt szüksége *genus proximumokra* és *differentia specificákra.* Közvetlenül ragadta meg a valóságot, ahogy az előtte megjelent. Ő is azt akarta, amit a Summák, de a misztikusok eszközeivel. Teológiája zenével, dallal, a szív melegével volt telítve, nem fogalmakkal és következtetésekkel. Neki nem a

skolasztikusok verítékszagú *veritas speculativája*, hanem a misztikusok *veritas affectivája* kellett, mely az átéltség melegével szólt a lélekhez. Elismerte az értelem igazság-eredeztető szerepét, de többre becsülte az érzelmet. Elevenen élt benne a tudat, hogy lelkét a Szentlélek erői mozgatják: „Nőjjünk magunknál nagyobbra, legyünk Isten engedelmes hangszereivé, műszereivé, legyünk a Szentlélek hárfáivá" — írja élete végén az *Élő vizek forrásai*-ban. Misztikájának lényegét leginkább a misztikáról adott meghatározása mondja meg: „A misztika az Isten mély megérzése a világban és a lélekben; megérzése a mély kapcsolatoknak a lét és Isten között, kapcsolatoknak, melyek közelséget, egyesülést, életet mondanak." Ezekből a szavakból is csak az szól, ami a Prohászka-kötetek annyi és annyi lapjáról, egy nagy misztikus lélek szárnycsapdosása és elfojthatatlan vágyakozása Isten felé, határ nélkül, egész az egyesülésig.

Irodalmunk e kissé fárasztó és mégis nagy vonalakban való áttekintésének legfőbb tanulsága, hogy *a középkori misztika igen későn és csak ereje vesztetten, a barokk misztika mondhatni egyáltalában nem kapott helyet irodalmunkban; csupán Prohászka Ottokár hozott világirodalmi értékű, alighanem sui generis misztikát*, mely azóta a magyar irodalomban mint világnézet, ízlés és forma korszakos jelentőségűvé vált. S ezzel tulajdonképpen feladatunkat el is végeztük. Említettük, hogy irodalmunkban a történeti magyar lélek leghűbb tolmácsát látjuk, s e tolmács kérdésünkre negatív választ ad: *A magyar lélek nem misztikus.*

Mielőtt a végső következtetéseket levonnók, kérdezzük meg irodalmunk egyetlen misztikusát, Prohászkát, mit mond ő? Talán egy pár idézet is elég lesz: „Tény az, hogy a magyar szellem nem mély."[1] — „Ez a nép nem vallásos nép, nem azt mondom, hogy nincsenek vallásos magyarok, hanem azt, hogy a nép jellemének nem kiemelkedő vonása a vallásosság."[2] Majd beszél „a kereszténység kurta gyökeréről a magyar talajban" s arról, hogy „a török hódoltság vaddá és bestiálissá tette ezt a népet".[3] S végül közvetlenül is megfelel kérdésünkre: „A filozófia és a filozófiák termő talaja: *a miszticizmus nem a mi hazánk*... akadályozta a keresztény kultúrális haladásnak s egészséges erős népléleknek kifejlesztését Magyarország helyzete is, mely Európa védőbástyájává tette a nép mellét."[4] Így szól irodalmunk egyetlen misztikusa, Prohászka, kinek atyja, Domonkos, cseh-német földműves szülők gyermeke, felnőtt korában került Magyarországra, s kinek anyja Filberger Anna, a valószínűleg svájci német eredetű nyitrai pékmester-lány volt. Prohászkának anyanyelve német volt, szüleivel végig

[1] Prohászka Ottokár Összegyűjtött Munkái III. 17. l.
[2] XXIII. 242. l.
[3] XXIV. 110. l.
[4] XXXV. 289. l.

németül levelezett.[5] Ebből pedig az következik, hogy Prohászka misztikus-volta — éppen azért, mert ő volt az első nemzedék, mely családjából gyökeret eresztett a magyar talajban — irodalmunk tanúsága ellen aligha szólhat.

A ténykérdés tehát eldőlt. Irodalmunk tanúsága alapján tehát valóban mondhatjuk, hogy a magyar lélek a történelem folyamán nem mutatkozott misztikusnak. Most már csak a Miért kérdése van hátra. A magyar lélek struktúrájában van-e ennek az oka vagy pedig a körülményeknek kell betudnunk? A magyar lélek eleve, lényegéből következően alkalmatlan-e a misztikára vagy pedig történelmi tényezők eredménye, hogy a misztika nálunk nem fejlődött ki, jóllehet a néplélek arra nem alkalmatlan? Erre kell még feleletet kapnunk.

Mindenesetre nehéz. Ha valahol, itt nagyon kell vigyáznunk, hogy lírai szemléletbe ne essünk. Nagy óvatosságra van szükség. A kereszténység előtti magyarság szellemi életéről, vallásáról alig tudunk valamit. Annyi bizonyosnak látszik, hogy vallása a sámánizmus volt, melytől nem volt idegen a misztika, annak természetesen pogány változata. A sámán ugyanis különböző kábítószerekkel extázisba helyezte magát s a sokszor órákig tartó élettelen, öntudatlan állapotból felébredve beszámolt a szellemekkel való érintkezéséről. Ennek a sámán misztikának a magyarság lelkében mély nyomot kellett hagynia, mert a kereszténység felvétele után négy századdal kódexirodalmunk a misztikai elragadtatásra a „réül, elrévül, rüt, röjt" szavakat használja, melyek Gombocz Zoltán megállapítása szerint „kétségkívül kereszténység előtti vallásos terminológiánk maradványai". Ennyit a kereszténység előttről.

Mikor Szent István népével felvette a kereszténységet, akkor indult nyugaton hódító útjára a clugny-i szellem, mely az ottani népekben a több százados kereszténységet elmélyítette és azokban véglegesen belegyökereztette. Ez a clugny-i szellem-megújította kereszténység hozzánk felülről jött. A királyi család, a nemzetségfők megtérítése volt a legfőbb feladat, a ius patronatus alapján a kérdés jórészt már el is volt intézve. Az országban letelepedő szerzetesek — ezek voltak mindig a vallásosság kovászai — a bencések voltak. A bencések, ciszterciták és a többi azonos gyökerű, monachális szerzetek a korai középkori művelődés képviselői voltak, s ez a művelődés „főúri" jellegű volt és „fölötte állott a nép nagy tömegének". Amire jellemző példa az, hogy a nép az 1218-ban bejövő új szellemet hozó ferenceseket, akik nem mint főurak és birtokosok, hanem mint kolduló testvérek jelentek meg előttük, nem tudta megérteni, és Jordán testvért társaival együtt alaposan megütlegelve az országból kikergette. Középkori szentjeink és nagy misztikusunk, Boldog Margit, kik mind a királyi családból nőttek ki, arra

[5] Schütz Antal, Prohászka pályája Bp. 1929. 16—18. l.

látszanak mutatni, hogy *a kereszténység igazán mély gyökereket inkább csak a főúri társadalmon belül tudott ereszteni.* Mikor ezt leírjuk, nem felejtjük, hogy a tatárjárás után egy tisztán magyar igényből fakadó rend létesült hazánkban, a pálosoké, mely a kolostorok tömegével árasztotta el az országot. A középkori magyarság teljes egészében magáévá tette a kereszténységet — ebben nincs kétség. Mindössze arról van szó, hogy azt az elmélyülést, mely nyugaton megvolt, — irodalmi jelentkezések és egyéb bizonyságok híján — nincs alapunk feltenni. A városi élet úgyszólván teljes hiánya, a tatárpusztítás, a nagy tömegben betelepedett pogány kúnokkal való keveredés, mind újabb és újabb akadályokat raktak a kereszténység elmélyülésének elébe úgy, hogy kereszténységünknek igen nagy szüksége lett volna arra, hogy a Szent Ferenc-teremtette új szellem erősebben belegyökerezze az egész magyarság lelkébe a kereszténységet. Ezt a szellemet azonban — mint láttuk — csak kétszázados késéssel kaptuk meg akkor, amikor az igazi erejét már elvesztette. A magyar kereszténység jobbára csak évszázadoktól legyalult formákat és életberendezést kapott Szent Ferenc lázas Isten-szeretetének szelleme helyett. *Mégis a kolduló rendek sokat tettek.* Az az ő általuk megteremtett vallási igény, mely kódexirodalmunkat létrehozta, a kolostorokon kívül is jelentkezett. Úgyhogy talán nem egészen alaptalanok Pázmány szavai, melyeket egy század távlatából sóhajtva mondott, emlékezve a régi állapotokra: „Az a mi Nemzetségünk az-előtt oly tekélletes együgyű, áitatos Nemzetség volt, hogy hozzáfoghatót nagy földig nem találtak volna". Ebben már benne van a XVI. századnak és korának kritikája is. A hitvitákban magasra csapott a vitatkozás szenvedélyének láza, de vallási elmélyülést inkább csak a hitviták lezajlása után, a XVII. században találunk. A kemény és eleve elrendelést hirdető kálvinizmus és a török hódoltság — emlékszünk Prohászka szavaira — nem erősítették, ill. tönkretették a mélyebb ihletű kereszténységet. *Jótékony esőként hatott e komolyan elmélyülni nem tudó kereszténységre a barokk beköszöntése.* Ebben is nem annyira az Öt szép levél Pázmánya, hanem az Imádságoskönyvé és a Prédikációké. Ha mindent nem is, de sokat tett. A Regnum Marianum, a Magyarok Nagyasszonya eszméje, középkori katolikus multunkra való eszmélésünk, Szent István apostoli alakjának a feledés porából való föltámasztása mind e barokkhoz fűződnek. Gazdag katolikus népszokásaink nagy része szintén innen veszi eredetét. A felvilágosodás és a XIX. század azután félretolta a kereszténységet, minél kevesebbet akart hallani róla. Hogy milyen sivár és lélek-nélküli volt a XIX. század végének kereszténysége, megkapóan tükröztetik Prohászka írásai, különösen az 1895-ből való A keresztény ébredés nehézségei Magyarországon c. tanulmánya. Ezzel nagy vonásokban áttekintettük a magyar keresztény vallásosság történetét.

Ez áttekintés summája ennyi: *Egyrészt nem látszik igazoltnak a magyar lélek eleve alkalmatlansága a misztikára*, másrészt pedig, hogy *nagyon is meg lehet magyarázni, hogy a misztika nálunk nem fejlődött ki.* Az elsőhöz még annyit, hogy a mai magyar néplélek ismerőinek, — jórészt papoknak — van bizonyságuk arra, hogy a nép lelkétől ma nem idegen a misztika. A néprajzi kutatásoknak itt még nagy feladataik vannak. Ami pedig a másikat illeti, problémánk beletartozik abba a nagy és szomorú valóságba, hogy *későn jöttünk ide*, s különösen abba, hogy *aránytalanul kedvezőtlen viszonyaink miatt ezt a késést igazán sohase tudtuk behozni.* Nemcsak a mély keresztény szellem nem tudott eljutni, nem jutott el hozzánk a hitetlenség, az istentelenség sem abban a mértékben, amilyenben nyugaton hódított. Nekünk nem volt Schillerünk, aki a Die Götter Griechenlandsban oly hévvel siratta a kereszténység-rombadöntötte gyönyörű pogány világot; a Pán halálán érzett fájdalmat nálunk, ha üggyel-bajjal is és talán nem is egész őszintén, legyőzte a kereszt ragyogása. De nem is támadt nálunk a lelkekben olyan szenvedélyes vágy a régi eszmények, a keresztény religiosum és misztikum iránt, mint ott, ahol az új tanok nyilvánvalóbban megmutathatták csődjüket. *Babits felfogása*, hogy a magyarságot józan érzéke visszatartotta volna attól, hogy ezeknek a szélsőségeknek „felüljön", *nem látszik igazoltnak.* Nem hihető, hogy a magyar annyira józan, megfontolt, humanista-ízű lenne. Ha egy szellemi áramlat teljes erejében és idejében eljutott hozzánk, bizony mi is felültünk neki; jóllehet a számító ész (Széchenyi, Kemény) láthatta és látta is, hogy bajunk lesz belőle: lásd negyvennyolc és Világos példáját.

Ennek az egyébként korántsem új felfogásnak, *mely — bár kétségtelen jóhiszeműséggel — történeti viszonyainkból* adózó hátramaradottságunkat előnyös köntösbe öltöztetve *nemzeti tulajdonságoknak teszi meg*, Prohászka Ottokár is megadta a választ. Samassa érsek előnyösnek mondotta, hogy nem vagyunk úttörők, hogy mindig magunk előtt láthatjuk nyugat példáját és okulhatunk belőle. Mire Prohászka így felelt: „Ezt az itt említett előnyt szívesen odaadnók egy darab úttörésért. A tört úton való kényelmes járást, amiből azonban szintén nemigen jut, becserélnők az eszme forrongásáért, a passzivitást beváltanók akcióért, hogy a lendület, az úttörés, a forrongás, az akció nyomában az igazságnak, az eszmének reakciója pezsdítené fel szellemi életünket."[6]

Végső szavunk csak az lehet, hogy a jövő néprajzi kutatások dönthetik el ezt a kérdést, melyre az irodalom felelete a jelzett körülmények miatt nem perdöntő.

Bulányi György

[6] X. 71. l.

FODOR JÓZSEF:

VERSEK

NYUGALOM

Nyugalom, kívül belül nyugalom.
Csendesen forr a tavasz s az utak
Napfénytől sárgák. Ma kényelmesen
Mozgok az életemben, mint viselt,
De még jó ruhában, sehol se szorít,
Rámgyűrt. Nyugalom: lélegzik a lelkem,
Nyujtózik a napfényben, nincs, ami
Bántja, napoz a dús semmittevésben,
Magát élvezi; jövő, mult neki
Megszünt: olyan mint tengerhullám, mely fölött
Csak az ég van s körül a vízmező,
Határtalan egysík: az örök Élet.
Nyugalom: jó a te neved, magamban
Mondom: s mintha szellő fuvalna rám,
Oly jó e vele-magamlegyezés.
Oh, nem is mondalak ki, neved el se
Gondolom, hisz tán e fuvalom is,
Mely abból belém árad, megzavarja
Sima felületed! Csak élni téged,
Kinyitott szemmel, lélegző ajakkal
Nem látva, szólva, álombamerült
Érzésekkel legjobb: nem tudni, hogy vagy,
Nyugalom! Csak a csöndben elterülni,
Mint a szfinkszek, akik az életet
Minden fogásával már vérré szűrték
S csak nézik, némán, értőn, oly mosollyal,
Mely végtelen és örök, mint a levegő,
És síma, nem változó, mint a márvány.

gyunk. Hozzá tegyem-e ehhez, hogy — bár e bajok már szinte mindenki előtt ismertek — napjainkban sem látunk haladást egy egészségesebb állapot felé. Bármilyen nagynak ismerjük is el a dolgok meglevő állapotában rejlő tehetetlenségi nyomaték súlyát, bármennyire tekintettel vagyunk is mindazokra az általános és különös érdekekre, melyek méltán nehezítik meg a kibontakozást s legyünk bár teljesen meggyőződve afelől, hogy ilyen nagyszabású teendők végrehajtásához idő, hosszú idő kell: mégis az az érzésünk, hogy ez a hosszú idő is lejáróban van és erélyes, okos lépések sorozatának megkezdése halaszthatatlan.

Rónai András dr.

AZ ASSZIMILÁCIÓ STATISZTIKAI MEGFIGYELÉSÉNEK FŐBB SZEMPONTJAI.

A kisebbségvédelem megszervezésének és kiépítésének tudvalevőleg a kisebbségek életviszonyainak részletes feltárása és folyamatos megfigyelése: a minél átfogóbb és mélyrehatóbb kisebbségkutatás a legfontosabb előfeltétele. Mint ismeretes, kisebbségkutatás beható kisebbségi statisztika nélkül elképzelhetetlen; a kisebbségtudománynak a kisebbségi statisztika ugyanis nemcsak értékes ága, hanem egyik legszilárdabb bázisa is. A kisebbségi sorban lévő népek, embercsoportok és népességtöredékek életében *az állag nagyságát befolyásoló minden változás kiemelkedő, sőt sorsdöntő jelentőségű lehet.* A lélekszám módosulásának szemmelkísérése éppen ezért nézetünk szerint a *legelsőrendűbb* kisebbségstatisztikai feladat. *Az asszimiláció* — egyben ennek ellentéte: a disszimiláció,[1]) valamint a tömegszerűbben inkább csak a világháború óta jelentkező reasszimiláció — *lefolyásának és tüneteinek számszerű megrögzítése is innen nyeri jelentőségét és fontosságát.* Az asszimilációs statisztika kérdéseivel kapcsolatos alábbi fejtegetéseink során természetesen mindig csupán a *nemzeti, nyelvi kisebbségekre* gondolunk, bár az ezúttal csak vázlatosan és részlegesen felsorolásra kerülő nézőpontok más (pl. felekezeti) kisebbségek statisztikai számbavételénél is az iránytű szerepét játszhatják. Minthogy pedig külső megjelenési formáit tekintve, a disszimiláció és a reasszimiláció (redisszimiláció) legalább is nagyban-egészben az asszimilációhoz hasonlatos jelenség, talán elég, ha szempontjaink e futó szemléjénél a nemzetiségváltozások reprezentativ tüneményeként *csupán az asszimiláció statisztiká-*

[1]) A disszimilációnak a német irodalomban szokásos másik értelmezésével itt nem foglalkozunk.

Kisebbségvédelem
1938. I. évf. 1. szám

jának módszerkérdéseit, kiépítési és kiaknázási lehetőségeit tartjuk szem előtt. Rövid eszmefuttatásunkban a nézőpontok egész tengeréből amúgy is csak *néhány lényegesebbnek látszót* ragadhatunk — szinte csupán rapszódikusan — ki. A szempontoknak ez a vázlatos rajza persze csak részben lehet alkalmas arra, hogy az asszimilációs *típusok* és *módozatok* körvonalait is megelevenítse.

Mindjárt a statisztikai megfigyelés kiépítésének legfőbb alapszempontja *két merőben elütő asszimilációs típust:* a *természetes* és a *mesterséges* (másszóval erőszakos) *asszimilációt* különbözteti meg. Szinte felesleges hangsúlyozni e két fő fajta különválasztásának szükségességét és jelentőségét. Hiszen a kisebbségvédelem feladatai, lehetősége és eszközei is tökéletesen mások, ha a nemzetiségi, nyelvi hovatartozás megváltozása *beolvadás* (ill. disszimiláció esetében kiszakadás), vagy *beolvasztás* (kiszakítás) alakját ölti. E kétféle folyamat egyébként *minden vonalon* elütő megítélést érdemel! Ezt éppen a világháborúvégi békeszerződések létrehozói tévesztették a legnagyobb mértékben szem elől, amikor nem csekély részben a vélt „magyarosítás", vagyis a többségi tömb aktiv szereplését igénylő és így (legalább is tágabb értelemben) erőszakosnak mondható folyamatra hivatkozva zúdítottak mérhetetlen károkat nemzetünkre és végsősorban az Istenáldotta életegységet alkotó kárpáti medencére is. Holott a részint csak az utolsó pár száz év alatt behozott vagy befogadott nem magyarajkú népcsoportok tagjai *természetes életfolyamat:* a magyarosodás révén csatlakoztak önként és önszántukból (éspedig nem egyszer előbb érzésben és lélekben s csak azután nyelvileg is) az ezer év óta őslakos és számbelileg az óriási vérveszteségek ellenére is dominálló magyarsághoz. Éppen az asszimiláció említett két alaptípusának irányító jelentőségére való tekintettel rendkívül sajnálatos, hogy *a statisztikai kutatómunka a legnehezebben legyűrhető akadályokkal a természetes és az erőszakos asszimiláció megkülönböztetésénél, szétválasztásánál találkozik.* S tulajdonképen inkább csak kerülő útakon, a kísérőjelenségek és részlettünetek feltárása, a nemzetiségi és nyelvi áthasonulás további (részben területi) típusainak és módjainak kihámozása útján,[2]) a közélet porondján, valamint a színfalak mögött lezajló események s a nyiltan érvényrejutó és rejtett intézkedések[3]) nyomonkísérésével kö-

[2]) Az asszimiláció végbemenési módjai közt ugyanis vannak tipikusan természetesek és kifejezetten mesterségesek is. Ezzel kapcsolatban említhetjük meg, hogy a magasabb kultúrájú többségi elemnek sokszor természetes a beolvasztó ereje.

[3]) Hogy csak egy példát említsünk: a kisebbségi iskolák tömeges bezárása az erőszakos asszimilálás (de nem az asszimilálódás!) eszköze; egyben azonban statisztikailag is megfogható ismérve, jelzője is.

zelítheti meg célját aránylag a legjobban.

A változási folyamatok *stádiumainak* megvilágítása és megörökítése is az asszimiláció statisztikájának nehezebben megoldható feladatai közé tartozik. Holott ennek szükségességét többek közt a nyelvi átmeneti fokozatoknak: a két- vagy többnyelvűségnek sokhelyt[4]) elég részletesen kiépített statisztikája is ékesszólóan igazolja. Az átalakulási, beolvadási lépcsőfokok szemmeltartásának persze a természetes és az erőszakos asszimiláció nézőszögéből egyaránt nagy a jelentősége. Ezen a téren a nyelvi (családi, társalgási, beszélt és anyanyelvi) adatok *időbeli hullámzása, módosulása* és a bennük megnyilatkozó elváltozási *tendenciák* (néha szinte történeti folyamatok) kimutatása pótolhatja vagy kiegészítheti a közvetlen statisztikai megfigyelés korlátozottabb lehetőségeit.

Általános jellegénél fogva a *tömegszerűség* kérdésének, az asszimiláció által érintett népességrétegek abszolút és relativ *lélekszámnagyságának* statisztikai kinyomozása is a legfőbb szempontok közé kívánkozik. Szórványos veszteségek többnyire természetes beolvadási folyamatok eredményeként jelentkeznek s ellenük a kisebbségvédelem is nehezen készülhet fel. Egyébként is a rendszerint tízéves időközökben sorrakerülő népszámlálásokon alapuló kisebbségstatisztika a *nagyobb tömegek* asszimilációs nyereségének vagy veszteségének mérlegét a nagy számok törvényénél fogva biztosabban állapíthatja meg, mint a *szórványokét*. Persze, azzal is számolnia kell, hogy a topografiai síkon szórványosnak látszó beolvadási esetek országos végösszegükben egy kisebbségre nézve tömegjelenséggé súlyosodhatnak; a kisebbségkutatás ezért még a *pillanatnyilag és helyileg jelentéktelennek feltünő* nemzetiségváltoztatások figyelemmelkísérését sem hagyhatja el.

Az asszimiláció statisztikáját irányító sokszínű szempontok, valamint az asszimilációs típusok *területi, térbeli tagolása* is tanulságos eredményekre vezethet. Nagyobb gyüjtőcsoportok szerint itt elsősorban a *helyi* (lokális) *asszimilációs típusokat és a távolfekvő területek közti vándorrezgések nyomán jelentkezőket* (távolsági asszimiláció) érdemes megkülönböztetni. Minthogy a hivatalos nemzetiségi, nyelvi statisztikáknak a területi tagolás rendszerint legtartalmasabb részlete, a legtöbb ténymegállapítást és tanulságot innen olvashatjuk ki. E célból a *szempontok, típusok és lehetőségek széles skálájából* különösen az asszimiláció tüneteinek *községenkinti, városonkinti* feltárása fontos. De nem kevésbbé sokatmondó lehet *a kisebb területegységek:* kerületek, köz-

[4]) Jó példa erre a belga népszámlálásoknak a két- és háromnyelvüségről is számot adó rendszeres eredménytára.

ség- és városrészek (negyedek, körzetek, utcák, telepek) *önmagukban való és egymásközti asszimilációs folyamatainak*, sőt hazai tapasztalataink szerint a bel- és a külterületi (zárt és szétszórtan települt) népességcsoportok nemzetiségi elváltozásainak, valamint a szomszédos községek közti vándormozgások (és összeházasodási mozgalom), a munka- és lakóhely s a város és környéke (elővárosai) között, ill. az azokban lezajló ingavándorlások vagy végleges megtelepedéssel járó emberáramlások hatásainak kimutatása. Jellemző pl. az elöregedő törzsökös lakosság háttérbeszorulásának és a beáramló, fiatalos korösszetétele alapján is fejlődésképesebb idegenajkú tömegek térfoglalásának statisztikai fényképe; az agrár-, a kevert- és az ipari települések reagálásának, viselkedésének nyomonkövetése; továbbá annak kutatása, hogy miként jelentkeznek és tükröződnek az asszimilációs áramlatok *nagyobb összefüggő nyelvterületeken s a nyelvszigeteken;* a ritkán benépesült és a sűrűnlakott vidékeken; a kevertség foka szerint tagolt községcsoportokban; lélekszámnagyságkategóriánkint a településeken (községekben); az országszéleken és a nyelvterületek határvidékein, érintkező pontjain; magára hagyott, zárt, önmagukból élő, stagnáló közigazgatási egységekben és néptömegekben s fejlődő, az emberáramlás útjába eső, a gazdasági vérkeringés állomásait, a közigazgatási és kultúrgócpontokat alkotó helységekben. A születési helyre vonatkozó feljegyzések és a vándorlási statisztikák tapasztalatai segítségével *távolfekvő területekre irányuló vándorfolyamatok* vagy *egymástól messze elterülő vidékek közti népcserék pozitiv és negativ kihatásainak* (pl. a kisebbség abszolút lélekszámereje kivándorlás útján való gyengülésének s az elvándorlás által nem apasztott, sőt esetleg betelepedésekkel gyarapított többségi elemmel szemben való relativ visszamaradásának stb.) megállapítása is a kisebbségstatisztika értékes mérőeszközévé formálható. Ehhez kapcsolódóan a kivándorlás, kivált a tengerentúlra irányuló emberexport, a kényszervándorlások (kiutasítások, állampolgári jogcsökkentések), a nyelvi keveredést, sőt elnemzetietlenedést is nem egyszer előidéző, kenyérkereseti célú idény- és munkásvándorlások, a tanulmányi és a szolgálati rendelkezések következtében történő különféle lakóhelyváltoztatások (közigazgatási tisztviselők, vasutasok, katonaság el- vagy odavezénylése, stb.) által a kisebbségekre gyakorolt befolyásnak és asszimilációs vonatkozásaiknak felmérése is célravezetőnek látszik.

Lokális tünetei ellenére külön csoportba kell sorozni az asszimilációs folyamatoknak *társadalmi nézőszögből*, kivált pedig az alapsejtek, *a családok* (s a háztartások és a lakások) *kebelében való megfigyelését*. A családon belül végbemenő anyanyelvi átalakulások statisztikai számbavétele nehéz fel-

adatnak látszik; magyar példa[5]) szerint azonban erre is van mód. Ezenkívül az életkorstatisztika is elég jól szemléltetheti a *különböző korosztályok és generációk* adatainak egybevetése útján a nyelvi erőeltolódásokat. Elméletileg e téren a részletkutatás számára az anyanyelvnek a beszélt nyelvekkel és főleg a társalgási s családi nyelvvel való egybevetése is hasznos szolgálatokat tehetne; erre megfelelő feldolgozások hiányában gyakorlatilag a legritkább esetben adódik alkalom. A gyermekeknek, valamint a család, a háztartás más tagjainak (pl. a házi cselédeknek, cserediákoknak, a mesternél lakó tanoncoknak, a gazdasági cselédeknek, stb.) anyanyelvi hovatartozására ugyan a családon (háztartáson) kívül ható tényezők (pl. az iskolák) döntő befolyást gyakorolhatnak, az idevágó viszonyok számszerű megfigyelése ettől függetlenül is megérdemli a ráfordított fáradságot. Vegyesnyelvű szülők leszármazottainak egynyelvűsége, idegenajkúak házasodási mozgalma, a nyelvileg kevert házaspárok házassági termékenysége már csak azért is a feltárásra váró szempontok közé tartozik, mert a természetes asszimiláció nem csekély mértékben éppen a családi kötelékekben folyik — sokszor láthatatlanul — le. A részletes statisztikát itt *reprezentatív kutatások, anyakönyvi összeállítások* és a nemzetiségi és nyelvi momentumból kiinduló (külön megvitatást érdemlő) *családfakutatás*[6]) pótolhatja ki vagy helyettesítheti. Egy további lépés már a különböző *társadalmi, foglalkozási rétegek* asszimilációs tüneteinek statisztikai feltárásához vezet. Erre a munkaterületre még alább is utalunk.

Fentebb a lokális kutatási (tagolási) szempontok során futólag már érintettük a *városi asszimiláció* típusát. A nemzetiségváltozásoknak ez az útja-módja többé-kevésbbé a talán legnagyobb jelentőségű *kultúrasszimilációval* is szorosan összefügg. Valóban a két jelenség a gyakorlatban rendszerint fedi is egymást, bár lényegük és fogalmi körülhatárolásuk eléggé elütő. Sajátosságaiknak e keretekbe már be nem szorítható részletezésére itt nem térünk ki, csupán arra emlékeztetünk, hogy magyar és külföldi tapasztalatok szerint a nyelvi áthasonulásoknak éppen *a város, a kultúra a legerősebb faktora*. Az asszimiláció fajai, módozatai és tünetei egyébként *más keresztmetszetben* is feltárást érdemelnének. Például olyanban, melynél az irányító szempont annak kimu-

[5]) V. ö. *Kőrösy* József és *Thirring* Gusztáv dr. számításait és kimutatásait utóbbinak „Budapest főváros demografiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó 50 évben" c. művében (Első kötet; Statisztikai Közlemények, szerkeszti *Illyefalvi* I. Lajos dr., 70. kötet, 2. szám, Budapest, 1935., 293. és köv. lapok).

[6]) Ennek tanulságos voltáról a *Teleki* Pál gróf kezdeményezése és tanácsai nyomán kidolgozott elvi keretben elvégeztetett néhány kisérletünk, részleges eredményei és embrionális volta ellenére is, meggyőző képet adott.

tatása, hogy a beolvadás vagy kiszakadás *mennyiben következménye* a természetes népmozgalomnak (születés, halál, házasság), a vándormozgásoknak (ideértve pl. a telepítést is), az oktatás- és művelődésügynek (különböző fokú iskolák), a hivatásnak és a foglalkozásoknak, a társadalmi és kultúréletnek, a gazdaságtársadalmi átrétegződésnek, kivált az emelkedésnek,[7]) avagy a kultúrában is magasabb fokon álló népcsoportokhoz való természetes vonzódásnak? S *mekkora benne* az érzésbeli átalakulásnak, a különféle áramlatoknak és propagandáknak, a gazdasági momentumoknak (az egyén gazdasági érdekeinek[8]) s a bármilynemű kényszerrendszabályoknak a részesedése? És végül az asszimiláció a kisebbségek politikai, demografiai, gazdasági, szellemi és morális sorsának szintetikus kialakulását hogyan befolyásolja? Sajnos, a statisztika számára mindez sokszor hozzáférhetetlen, kimutathatatlan marad. Ami persze nem lehet akadálya annak, hogy az *oknyomozáshoz* is igen szükséges idevágó megfigyelések legalább *megkisérlésének* jelentőségét ne hangsúlyozzuk.

A tipusok és szempontok e hevenyészett felsorolásából bármelyiket ragadjuk is ki: az asszimilációs folyamatokról a kiválasztott nézőpontból élethű képet csak akkor kaphatunk, ha *egy időpontra vonatkozó egyszerű állapotrajzok helyett a mozgási, változási jelenségeket állandóan nyilvántartjuk és feljegyezzük.* A hivatalos statisztika mai állapotában azonban a legtöbbször a népszámlálási anyag kiaknázásánál többre nem igen nyílik alkalom. Tehát *több népszámlálás statikai fényképfelvételei egymás mellé illesztéséből* próbálhatjuk csak meg *a kisebbségi dinamika* filmjének előteremtését. Ez a film természetesen annál színesebb, *minél több strukturális vonásra* (nem, kor, családi állapot, vallás, nyelvek, analfabétizmus és műveltségi fok, születéshely és előző lakóhely, foglalkozás és foglalkozási viszony, háztulajdon-, lakás- és birtokviszonyok, stb.) *s az ismérvek minél több kombinációjára terjeszkedhetik ki.* Ma a legtöbb állam kisebbségstatisztikai forrásanyaga a fentiekben *távolról sem kimerítően felsorolt nézőpontok* egy töredékénél többet alig ölel fel. De hogy az asszimiláció részletes statisztikai leírása nem utópia s logikus munka aránylag szerénynek látszó anyagból is mennyi tanulságot bányászhat ki, annak szép példáját adta egy nemrégen elkészült tanulmány,[9]) mely részben a fent vázolt gondolatsor nyomán átfogó helyzetrajzon kívül a vi-

[7]) Érdekes részletkérdés pl. a társadalmi kapillaritásnak, mint asszimiláló tényezőnek a megfigyelése.

[8]) Tanulságos részletprobléma: a munka mint asszimiláló erő.

[9]) L. *Hollós* István dr.: Les modes caractéristiques et les types principaux de l'assimilation nationale. (Mémoire, Conférence permanente des Hautes Études Internationales, X-ème Session. 1937.)

lágháború előtt magyar földön észlelt és a Trianon óta az elszakított területeken folyó asszimilációs mozgalmak oly eltérő jellegét is éles fénnyel világította meg.

Thirring Lajos dr.

NEMZET, NEMZETISÉG ÉS A NÉP.

A világháborús szenvedések legnagyobb felfedezése: a nép. A nép, amely nem nagyszámú individuum alkotta embersokaság, hanem közösség. Nem számszerű összeg, hanem szintézis, magasabbrendű egység, amely maga is él, változik és fejlődik.

A nép: a társas ember életének egyik alapformája. Létrehozói a közös leszármazás és mult, a közös nyelv, közös szokások és közös kultúra. Mindezek együttesen vezetnek el a nép létrejöttéhez és adott időpontban a népet azok az emberek alkotják, akik odatartozandónak érzik magukat.

A nép tehát nem változhatatlan adottság, hanem mint minden organikus élő, állandó evolució alatt áll. Fejlődésének rugói elsősorban a belső erőtényezők, ám környezetének hatása alól éppoly kevéssé vonhatja ki magát, mint bármely más élő a földön.

A közös leszármazás nem jelenti a leszármazás kizárólagosságát. Amint a nyelv minden korban és a nép életének minden fázisában számos jövevényszót hasonít magába és olvasztja be fejlődése során ősi egységébe, ugyanúgy változik minden nép biológiai fundamentuma is.

A népnek mint embercsoportnak magját azok alkotják, akik valamennyi felsorolt ismérv szerint a népi közösségbe tartoznak. A leszármazást pedig kizárólagosnak azoknál vehetjük, akiknek nincs tudomásuk részben idegen származásukról.

A külvilággal való állandó érintkezés eredményeképen minden nép tagjai között számos olyat is találunk, akiknél a felsorolt ismérvek egyike vagy másika hiányzik, azonban határozottan a népi közösséghez tartozónak vallják magukat. Különös jelentőségük van ezek között azoknak, akiknél a közös leszármazás tényezője teljesen hiányzik: a személyükben asszimiláltaknak. Ezek között ismét találunk olyanokat, akiknél a népi hovatartozandóság érzése erős belső meggyőződésen alapul és olyanokat, akik érdekből, haszonlesésből csatlakoztak egy tőlük alapjában idegen népi közösséghez. Ez utóbbiak, akiket az elhagyott népi közösség szempontjából esetenkint joggal akár renegátoknak is ne-

vezhetünk, természetesen korántsem teljes értékű tagjai a népi közösségnek; bármely sorsfordulat, érdekeiknek bármily változása esetén gondolkozás nélkül fogják cserbenhagyni azt a közösséget, amelyhez az anyagi érdekeken kívül semmi komoly érzelmi szál nem fűzte őket. Értéket természetesen annak a közösségnek a számára sem jelentenek, amelynek kedvéért újabb pálfordulásuk történt.

Egy nép legtágabb értelemben vett kultúrkincse a nyelven, művészi, tudományos alkotásokon és a közös mult tudatán kívül sajátos erkölcsiséget, sajátos életszemléletet és életstílust is jelent. Jóllehet az egyes európai népek kultúrája egységesen a kereszténység, a keresztény erkölcs emlőin nevelkedett, e kultúrák egymással számos rokonvonást és erős kölcsönhatásokat mutatnak fel, kétségtelen tényként meg kell állapítani, hogy e kultúrák nem azonosak. Mindegyiknek vannak olyan jellegzetesen egyéni vonásai, amelyek a számos rokonvonás mellett éles különbségekre mutatnak rá. Petőfi, Ady vagy Szinyei-Merse ugyanúgy mások, mint Goethe, Hamsun vagy Rodin, mint ahogyan különbözik a magyar népdal a német vagy spanyol népdaltól és ahogy más szemmel nézzük az életet is annálfogva, mert magyarok vagyunk. E különbözőségeket ugyan jórészt a közös mult termelte ki, ősi tradiciók, de végső gyökerük mégis az ősi faji sajátságokban rejlik.

E kultúrkincs a nép fejlődése során egyrészt mint a társas élet terméke jelentkezik, másrészt azonban mint népképző erő is hat. Amint a gyermek testileg is annyira hozzáidomul anyanyelvéhez, hogy később más nyelv hangzóit nem tudja már tökéletesen megtanulni, úgy formálja minden kultúra sajátos szellemisége is a maga képére hordozóját. Anélkül, hogy le akarnók becsülni az átöröklött faji tulajdonságok jelentőségét, teljes határozottsággal kell rámutatnunk ez előbbi tényező nem kevésbbé döntő súlyára.

A népi közösség nem merő eszmeiség, egyirányú érzelmek eredője, hanem elsősorban realitás: az egyes emberre nézve tényállapot, életének éppoly nélkülözhetetlen eleme, mint a levegő. Eredeti megjelenési alakjában magát az emberi közösséget jelenti. Utalhatunk itt arra, hogy népünk a magyar szót az ember szó értelmében is használja, vagy arra, hogy például az oroszok a németet nyemecnek, némának nevezik, e szó keletkezése idején tehát naivul érthetetlennek tartották azt, hogy az ő közösségükön kívül másfajta is létezzék.

Az idegen népekkel való érintkezés hatására fejlődik ki csak a népi hovatartozás érzése. Ebben feltétlenül benne van már annak a kultúrának az értékelése is, amely az illető nép sajátja. Ezt a kultúrát az egyes nemcsak értékesnek tartja, de ragaszkodik is hozzá. E szemlélete merőben szubjektív.

Nem objektív szemszögből méri értékes vagy kevésbbé értékes voltát; tárgyilagosan elismerheti más nép kultúrájáról, hogy mélyebb, nagyobb, emberibb, mint a sajátja, ez utóbbi azonban ennek ellenére egyedülvaló és mással nem pótolható értéket jelent számára. Maga az elkülönülés processzusa nem feltétlenül tudatos; elméletileg ki nem fejthető érzelmi alapokon történik és nem kis szerepet játszik benne a környezet sem. Minthogy pedig nem tudatos, hanem érzelmi alapokon nyugszik, igen sokszor találkozunk olyanokkal is, akik maguk sem tudják pontosan, hogy melyik néphez tartoznak.

A nép fentebb kifejtett fogalma nem egyezik a nemzet, illetőleg nemzetiség fogalmával. A különbség egyrészt fokozati. A nép ugyan szintén politikai fogalom annyiban, hogy az államon belül elkülönült embercsoportot jelent, amelynek sajátos kultúrája és népisége az állam számára is érték és ennek megfelelően az állam részéről is védelmet igényel, de politikamentes fogalom annyiban, hogy nem jelenti fogalmi szükségszerűséggel a nép által összefoglalt egyesek politikai közösségét állam, államon belül közjogi korporáció vagy politikai párt formájában. A nemzet, illetőleg nemzetiség ezzel szemben olyan kultúrközösség, amelynek tagjai sajátos életük biztosítására közhatalmi, politikai eszközökkel törekszenek. Igy állnak elő a nemzeti államok képletei, valamint az állam népi jellegét meghatározó néptől politikailag elkülönülő nemzetiségek.

Kétségtelen, hogy az erősen fejlett népi öntudatot csupán hajszál választja el a nemzetiségi öntudattól, amikor egy nép értékesnek felismert különcélúságának védelmére politikailag akar szervezkedni. Az okok, amelyek egy nép nemzetiséggé válását maguk után vonják, többfélék lehetnek. Egy nép általában akkor ismeri fel a politikai szervezkedés szükségességét, ha úgy látja, hogy nem részesül az állam részéről kellő védelemben. A nemzetiség tehát mint politikailag szervezett népi közösség, ennek megfelelően arra fog törekedni, hogy népiségének a kívánt védelmet politikai eszközökkel biztosítsa. Nem szabad természetesen figyelmen kívül hagyni, hogy a nemzetiségi kérdés ilyen sematikus tisztaságában úgyszólván sohasem jelentkezik, hanem más, legtöbbször szociális szempontokkal kombináltan.

Ha az állam népi jellegét meghatározó nép a vele egy államközösségben élő, tőle különböző népet mértéktelenül elnyomja, életlehetőségeit megnyirbálja, az ilymódon kezelt nép elnyomott kisebbséggé válik. A modern demokráciák tipikus „megoldása" ez: a többségi nép által majorizált számszerű kisebbségnek a szavazatok összeszámlálásakor soha semmiben nem lehet igaza. A kisebbség ilyen értelmezésben tehát minősített nemzetiség. A minősítő tényező a többségi nép elnyomása, aminek következtében a kisebbséghez tarto-

zók nem érezhetik magukat az állam teljesjogú polgárainak. A kisebbség politikai törekvései tehát elsősorban e megalázó másodosztályú állampolgári helyzet megszüntetésére irányul nak. Ha pedig jogos kívánságaik elismerésben nem részesülnek, igyekezni fognak a számukra tűrhetetlen állami kötelékből szabadulni. (Irredentizmus, szeparatizmus.)

A nemzet másfelől nem jelenti fogalmi szükségszerűséggel azt, hogy az kizárólag egy nép államilag szervezett közössége legyen. Egyező érdekek, érzelmi kötelékek, kialakult szilárd történelmi kapcsolatok, közös mult és egymásrautaltság mind olyan tényezők, amelyek lehetővé tehetik azt, hogy népileg különböző embercsoportok egységes nemzetet képezhessenek. Ennek természetesen előfeltétele egymás népiségének, sajátos kultúrájának abszolut elismerése és tiszteletbentartása. Svájc példája mindenesetre bizonyítékul szolgálhat arra, hogy elméletileg ez az elgondolás nem abszurd, mert ott világosan felismerhető az egy egységes nemzetet alkotó három különböző nép.

Van egy döntő szempont, amelynek minket magyarokat arra kell vezetnie, hogy e konstrukciót elismerjük, sőt államunk mai keretei között a lehetőséghez képest meg is valósítsuk azt. Elcsatolt területeinken Magyarország feldarabolása óta mindenütt kifejlődött egy nemzetiségi intelligencia. Ez éppen azért ellenzi a szentistváni államkötelékbe való visszatérést, mert azt hiszi, hogy ez esetben nem maradna számára más út, csak az, amit a korábbi generációk példáján látott: beolvadás az egységes magyar intelligenciába. Népiségükhöz ezek az új értelmiségi rétegek már erősen ragaszkodnak.

Megtagadása volna a magyar állameszmének, egy ezeréves mult minden szenvedésével fenntartott államképnek, ha jövő aspirációinkat kizárólag az elszakított magyarok visszakebelezésére redukálnók. Az elszakított nemzetiségeket azonban csak akkor tudjuk megnyerni, ha külön népi létüket fenntartás nélkül elismerjük. Annál is inkább megtehetjük ezt, mert ez a felfogás tökéletesen megegyezik az ősi magyar államesszmével, amelynek a magyarság csupán legfőbb, de sohasem kizárólagos hordozója volt. A szentistváni koncepciónál nagyvonalúbban és tökéletesebben nem tudta még eddig megoldani egy nép sem a nemzetiségi kérdést.

A történelem bizonyítja, hogy csak a szentistváni szellem tudta Európa e legtöbbet szenvedett viharzónáját megajándékozni a békével, és amikor Szent István koronájának tisztasága elhalványult, vagy ereje lecsökkent, mindig mérhetetlen szenvedés zúdult valamennyi dunai népre. Mérlegre kell tehát tennünk a háború előtti kor minden emberi gyarlóságát és jóhiszemű tévedését és vissza kell térnünk két ősi

erőforrásunkhoz: a néphez és nemzeti életünk legtisztább és legszentebb hagyományaihoz.

A nép tehát más fogalom, mint a nemzet. A magyar nép foglalata minden magyarnak, aki élt, él és ezután megszületendő. A magyar nemzet csak a vérszerződéssel született meg; a magyar nép multja a ködbe vész: lett amikor a Teremtő magyarnak akarta. A nemzet elbukhat, de amíg él a nép, mindig van reménye a feltámadásra!

Az a magyarázhatatlan valami végül, ami megkülönböztet bennünket magyarokat minden más néptől a földön: a népiségünk.

Nem lehet meghatározni vagy körülírni és lehetetlen tartalmát részletesen felsorolni. Népiségünk, hogy Boldogasszonynak imádjuk az Isteni Szűzet és hogy parasztunk még ma is kilocsant ivás előtt poharából a földre; része annak a Bólyaiak világossága és a falusi javasasszonyok ősi babonái; Balassa Bálint délceg tragikuma, Berzsenyi mélysége és Petőfi eget ostromló lendülete, Ady váteszi magunkkeresése és a magyar népdal sokrétű egy-ügyűsége; nyelvünk utólérhetetlenül férfias melódiája, szilaj káromkodásunk és Arany, Gárdonyi, Móra mélységesen emberi epikája. Része a székely templom és része a magyar katona, aki ezer éven keresztül úgy tudott meghalni, hogy abból mindig új magyar élet fakadt.

Igen, a népiség ott szunnyad az ember lelke mélyén, mint a tó ölébe hullott súlyos kő. Megnyilatkozása sohasem tudatos, de valamiképen jelen van minden szóban és minden alkotásban. Liszt Ferenc magyarságát nem magyar rapszódiái, nem is lángoló vallomásai bizonyítják a legerősebben, hanem élete utolsó szakának azok a művei, amelyekben — jóval Bartók és Kodály forradalmi felfedezése előtt — felzendült az ázsiai steppéken vándorló magyarok zenéjének elfelejtett ősi formanyelve.

Népiségünk: a magyar nép küldetése; a deákferenci fogalmazású parancs: nekünk magyaroknak küzdeni kell még a győzelem reménye nélkül is. Eltörülhetetlen jegy, amit a sors a szívedbe éget; végzet, ami elől nem menekülhetsz és simogató melegség, amitől jobbízű a fekete kenyér. Rabul ejt, leigáz és felemel; számodra az életnek egyetlen lehetséges formája a harc, amelynek „nincsen célja, nincsen vége": magyarnak születtél.

Barsy Gyula

A MAGYARSÁG NÉPSÚLYA A STATISZTIKAI MÉRLEGEN*).

1. *Az elcsatolt területeken élő magyarság száma.*

		Összes lakosság	Magyar	Magyarok az összes lakosság %-ában
		ezer		
Csonka-Magyarország	1910	7.615	6.731	88.4
	1920	7.990	7.157	89.5
	1930	8.688	8.001	92.1
Nyugat	1910	292	26	9.0
	1920	295	25	8.4
	1934	299	10	3.5
Észak	1910	3.518	1.067	30.3
	1921	3.603	754	20.9
	1931	4.055	708	17.5
Kelet	1910	5.257	1.662	31.6
	1920	5.140	1.326	25.8
	1930	5.550	1.354	24.4
Dél[1])	1910	1.509	452	30.0
	1921	1.536	392	25.5
	1931	1.650*)	420*)	25.5
Elcsatolt területek[1])	1910	10.576	3.207	30.3
	1920	10.574	2.497	23.6
	1930	11.554	2.492	21.6
Nagy-Magyarország területe[1])	1910	18.191	9.938	54.6
	1920	18.564	9.653	52.0
	1930	20.242	10.493	51.9

A magyarság számbeli fejlődése a vizsgált két évtized alatt Csonka-Magyarországon és az elcsatolt területeken látszólag ellentétes. Míg Csonka-Magyarországon a magyarság száma örvendetesen növekedett, az elcsatolt területek magyarsága a kétségtelen természetes szaporodás ellenére sorvadás képét mutatja. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy az elcsatolt területek adatai az egyes államok népszámlálási eredményei, amelyeket csak kellő kritikával fogadhatunk el. A világháború emberpusztítása — be-

*) Az adatok — a természetes szaporodás alapján történt számításokat kivéve, — általában az államok hivatalos adatai. A Romániára vonatkozó adatok forrásai a román statisztikai évkönyvek, valamint a Revue de Transylvanie 1936. júliusi száma, Jugoszlávia 1931. évi adatai pedig T. Radiovjevič belgrádi egyetemi tanárnak, a belgrádi statisztikai hivataltól beszerzett s a félhivatalos Politika 1933. május 16. számában közzétett adatain alapulnak. Utóbbi adat az elcsatolt Délvidékre vonatkozó részletezést nem tartalmazván, az 1931. évi délvidéki adat a hivatalos eredményt igyekszik becsléssel megközelíteni.

[1]) Horvát-Szlavonország nélkül, melynek népessége 1910-ben 2,621.954, ebből magyar 105.948 volt.

leértve a születésekre gyakorolt hatását is — a magyarság 1910—1920 közti természetes szaporulatát feltehetően éppen felemésztette. Az elcsatolt területekről menekült magyarság 3 és félszázezer főnyi számát az 1920—1930. évek kereken 10%-ra tehető természetes szaporulata kb. pótolta. Az elcsatolt területek magyarságának 1930. évi száma tehát lényegesen nem térhet el az 1910. évi 3.2 milliótól, jelenlegi számát pedig az időközi természetes szaporulatot felbecsülve kb. 3.4 millióra tehetjük.

2. *Az utódállamokban élő magyarság száma.*

Az előbbi kimutatás az *elcsatolt területek* magyarságának számát mutatta be. Az utódállamoknak azonban nemcsak a Magyarországtól elcsatolt területén, hanem *többi területén* is jelentős számban élnek magyarok. Ezeket beszámítva, a dunai öt állam összes magyarságának száma az 1930 körüli népszámlálások adatai szerint a következő:

	Összes lakosság	Ebből magyar	az összes lakosság %-ában
	ezer		
Magyarország (1930)	8.688	8.001	92.1
Ausztria (1934)	6.760	18	0.3
Csehszlovákia (1930)	14.730	720	4.9
Jugoszlávia (1931)	13.931	466	3.3
Románia (1930) anyanyelv szerint	18.053	1.556	8.6
Románia (1930) népi eredet szerint		1.426	7.9

A magyarság számára vonatkozó ez adatok, az utódállamokban alkalmazott, ismert népszámlálási módszerekre való tekintettel, szintén korrekcióra szorulnak. Tisztább képet nyujtanak a magyarság valódi számáról azok az adatok, amelyek az utódállamok területén 1910-ben élő magyarság számából kiinduló s az időközi természetes szaporodást figyelembevevő számítások eredményei. Ilyen *Rónai* András dr. számítása, amely szerint az utódállamokbeli magyarság száma és aránya 1930 körül a következő:

	Magyarok ezer	az összlakosság %-ában
Ausztria	40	0.6
Csehszlovákia	1.091	7.4
Jugoszlávia	592	4.2
Románia	1.824	10.1

E számítás alapján az utódállamok magyarságának száma 1930 körül 3.5 millió (az összlakósság 6.6%-a) a hivatalos adatok 2.8 milliójával (5.2%) szemben.[1])

A dunai öt állam magyarságának végső mérlege — az időközi természetes szaporodását figyelembe véve — *1938 elején* így alakul:

Magyarország	8.4 millió.
Ausztria, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia	3.7 millió.
A dunai öt állam	12.1 millió.[2])

Ebből a 12.2 millió magyarból 3.4 millió az elcsatolt területeken él; a történelmi Magyarország területén élő magyarok száma tehát 11.8 millió.

3. *Az uralkodó népek aránya a dunai államokban.*

A magyarság 12.1 milliónyi lélekszámával a Dunavölgy uralkodó nemzetiségei közt a második helyet foglalja el. Lélekszámánál csak a románságé nagyobb, mely ma a Dunavölgyben megközelíti a 14 milliót. Az összes délszlávok együtt is csak a magyarság számát érik el, a szerbek száma alig 7 millió. A csehek dunavölgyi száma mindössze 7 és félmillió, a tótokkal együtt kereken 10 millió. (Érdekes számítások volnának végezhetők azon elgondolás alapján, hogy mekkora lenne a dunai államok területeinek nagysága, ha a Dunavölgyét az itt élő uralkodó nemzetiségek számaránya szerint osztották volna fel!)

[1]) A román népszámlálások korábban a nemzetiségeket a népi eredet kutatása alapján vették számba, ami az önkénynek tág teret biztosított. A nemzetközi tudomány az anyanyelv szerinti konkrétebb alapon nyugvó számbavétel módszerét az előbbinél tökéletesebbnek, helyesebbnek ismeri el. Románia az 1930. évi népszámlálásnál a népi eredet módszerével párhuzamosan bevezette az anyanyelvi módszert is. Hogy milyen eltérések adódnak a kétféle számbavételből, mutatják a következő arányszámok:

Románia nemzetiségei	Anyanyelv szerint %	Népi eredet %
Román	73.0	71.9
Magyar	8.6	7.9
Német	4.2	4.1
Orosz, ukrán	6.1	5.5
Zsidó	2.9	4.0
Török, tatár	1.6	1.0

[2]) Vitéz *Nagy* Iván dr. becslése szerint a magyarság száma 1937 végén Magyarországon 8,470.000, az utódállamokban 3,590.000, a többi államokban 820.000, a világon összesen 12,880.000. (Magyar Statisztikai Zsebkönyv, 1937.)

Az Osztrák-Magyar Monarchia feldarabolásának egyik főindoka *nemzeti* államok létrehozása volt. A cél tehát az volt, hogy az új államokban az idegen nemzetiségek aránya a lehető legkisebb legyen. Amint a következő adatok mutatják, ez az elv csak az úgynevezett *maradványállamoknál*, Magyarországnál és Ausztriánál érvényesült.

Ország	Nemzetiség	Az oldalt megnevezett nemzetiség az összlakosság %-ában
Magyarország	magyar	92.1
Ausztria	német	97.4
Csehszlovákia	cseh	50.6
	cseh és tót	66.2
Jugoszlávia	szerb	47.7
	szerb, horvát és szlovén	79.7
Románia	román	73.0

Míg Magyarországon és Ausztriában a kisebbségek aránya minimális, a kisantant államok együttes népességének több, mint $^1/_4$-e, sőt ha a tótokat, horvátokat és szlovéneket nem számítjuk az uralkodó néphez, $^2/_5$-e kisebbség.[1])

Hogy az új határok megállapítása nemzetiségi szempontból minő egyoldalúsággal történt, szemlélhetjük a következő táblázatban is (1930 körüli adatok):

Nemzetiség	A dunai öt államban	Az anyaországban	Az anyaországon kívül	
		ezer		%
Magyar	11.526	8.001	3.525	30.6
Cseh	7.498	7.447	51	0.7
Szerb	6.701	6.647	54	0.8
Román	13.344	13.179	165	1.2

Míg a dunai öt állam magyarságának közel $^1/_3$-a él Magyarország határain kívül, addig ez az arány az országhatárokon kívülmaradt cseheknél, szerbeknél és románoknál csak 1% körül mozog.

Páll András dr.

[1]) Európa összes népességének körülbelül $^1/_7$-e kisebbségi népelem.

A JUGOSZLÁVIAI FÖLDREFORM VÉGEREDMÉNYEI NEMZETISÉGEK SZERINT (1937).

Ugy gazdasági, mint nemzetiségi szempontból Jugoszlávia és a Vajdaság életének legmélyebbreható folyamata volt a földreform végrehajtása. Ez még hosszú időn át éreztetni fogja hatásait minden vonatkozásban. Figyelmet érdemelnek tehát a belgrádi központi sajtóiroda által most közzétett adatok,[1]) amelyek elsőízben közlik egyrészt a kisajátított birtokokat a tulajdonosok állampolgársága és *nemzetisége* szerint (1—2. tábla), másrészt a földhözjuttatottak megoszlását *helyi igénylők, telepesek, dobrovoljácok* stb. szerint (3. tábla). Ezek alapján immár fel lehet állítani nemzetiségi szempontból a számszerű és hivatalos mérleget (4. tábla).

1. *A jugoszláv földreform által kisajátított birtokok a tulajdonosok nemzetisége szerint.*[1])

Birtokok	Birtokok száma	Összes területe hektárban	Ebből kisajátítva
1. Magyar állampolgároktól	61	126.455	90.062
2. Magyar nemzetiségü jugoszláv állampolgároktól	62	53.396	20.622
3. Német nemzetiségű külföldi állam polgároktól	26	98.526	64.671
4. Német nemzetiségü jugoszláv állampolgároktól	72	90.986	43.331
5. Jugoszláv nemzetiségü jugoszláv állampolgároktól Jugoszlávia északi tartományaiban	135	223.626	88.886
6. Állami, községi stb. birtokokból Jugoszlávia északi tartományaiban	364	684.051	247.565
7. Magán és közbirtokok Jugoszlávia egyéb részeiben	—	—	1,929.344
8. Összes újra elosztott föld	—	—	2,484.481

2. *Főbb nemzetiségek vesztesége a jugoszláv földreformban tartományonkint.*

Tartomány	A földreform által érintett birtokok száma	összes területe hektárban	kisajátított	%
A) Magyar állampolgárok birtokai				
Szlovéniában	7	14.989	11.784	78.6
Horvát-Szlavonországban	13	37.267	20.922	56.1
Vajdaságban	41	74.199	57.356	77.3
Összesen:	61	126.455	90.062	71.2

[1]) Forrás: Jugoszláv Földmívelésügyi Minisztérium közlése: „La Yougoslavie par les chiffres", Beograd, Bureau Central de Presse, 1937., melyből a következő táblázatok adatai is vétettek.

Magyar művészet

Hajsza a magyar stílus ellen. Irta Lyka Károly. Új Idők, jún. 1.

1902

Pontus-Bythiniából Apulumba szár-
mazottak egyesületi temploma

VI. 108.

Magyar Remeti Művészet

1902

A magyar építőművészetért. Irta L. Uj Idők, jún. 22.

Peinzügmimoster, m-Eri

VI. 41.

logusuk illusztrációi közé is csak oly képeket vettek fel, amelyek az illető nép vagy hely nemzeti karakterét tükrözték vissza. Ez a faji különbség a művészetben tehát, amelyet úgy hívunk, hogy nemzeti művészet és amely már eddig is létezett, lehetséges, hogy ujólag sem túlságos barátságosan fog jelentkezni, de még inkább elő fog mozditani egy olyan körülményt amit lényegében ismét csak szívből helyeselhetünk, a nemzeti művészetek eszméjének valódi felismerését, korának ragyogását és a nemzeti művészetek kölcsönhatásának szeparálását, még oly esetben is, ha azok akik azt aktiv gyakorolják a mesterségbeli részt (technikát) oly nemzet iskoláján szerezték, amelynek művészetétől most magukat teljesen abszorbeálni akarják.

Az az érdekcsoport tehát, amely jelenleg a szlávság összgondolatát szolgálja, azt a kérdést, amelyet a legnagyobb valószinűség szerint fegyverrel nem fog tudni diadalra vinni, a kultúra illetve a művészet terén akarja győzelemhez segiteni.

A szláv művészet (értve ezalatt főleg a modern orosz művészetet) már eddig is oly sikereket ért el, amely bennünket magyarokat a jövendő elsőbbsége kérdésében komolyan gondolkozóba ejthet. Ugyanis a művészet versenyterén ezentúl csak oly népek jöhetnek számításba, akiknek kincsesbányájuk még kellő tarlammal van megtöltve. Azok a nyugati népek, amelyek eddig e téren vezető szerepet játszottak, kell hogy kiejtsék a kezökből vezérszerepüket. Az emberiség mindig újat és újat akar. A nyugatiak ezt az újat már nem produkálhatják. Vagy ismételgetni fogják magukat, vagy csak külsőségekhez fognak tapadni. A művészetben tehát újabban csak három fiatal nép jöhet számításba: a finnek, a szlávok (lengyelek, oroszok) és a magyarok. Mind a három faj a népi körülményekben árul el valami közösséget egymással. Mérlegeljük a helyzetet: mily szerepet tölthetünk be az új politikai alakulatok után a művészeti világversenyben?

Első sorban azt is meg kell állapítanunk, hogy nekünk magyaroknak igenis van oly művészetünk, amely nemzeti sajátosságainkat zárt alakban érvényre tudja juttatni, amely lényegében különbözik más népek művészetétől, amelyet tehát speciálisan magyarnak nevezhetünk. E megállapításhoz ugyan ezúttal reflexiókat kell fűznöm. A magyarság eddigi szereplése nagy külföldi nemzetközi kiállításokon nem volt általánosan döntő hatású. Oka pedig az, hogy a gyüjtemények összeállítása lényegében különbözött a fentebbi megállapítástól. Túlnyomó részben oly műveket válogattak össze, amelyek a tipikus művek előnyös szereplését lerontva más nemzetek javára billentették le mérlegüket. Itt újra rá kell mutatnom mindarra, amiket már pár év óta irok külföldi kiállításokról szóló beszámolóimban.

Nekünk most végre komoly eshetőségeink vannak, hogy a legközelebbi művészeti világtornából győzelmesen kerülünk ki. A legkomolyabb ellenfeleink a szlávok itt is, akik utóbbi időben valami egész különleges művészettel kisérletezgetnek, De a világversenybe most a politika is bele fog játszani. A szláv művészet iránt való szimpátia helyébe mint érzelmi momentum a magyar szimpátia kerül nagy nyugati szövetségesünknél. A helyzet tehát a mi javunkra kezd alakulni és dőreség lenne ezt a helyzetet ki nem használni, Csak érteni kell a módját. Ez a mód pedig főleg abban áll, hogy a jövőben rendezendő külföldi magyar művészeti kiállítások anyagát nagy körültekintéssel kell megválogatni. Részletezzük a helyzetet. A jövőben kell, hogy főszerepet játszon az elmélyedéssel járó ambició, amely művészeinket magasabbrendű művek megalkotására és nem könnyű sikerek hajhászására vagy vásári porféka készítésére ösztönözze. A siker fele pedig a nemzeti karakterben : a kizárólagos magyarságban fog rejleni. Ez az amit nem győzhetünk eléggé szem előtt tartani és hangsúlyozni, mert főfeltétel, hogy a műalkotásokban a nemzet egyénisége tükröződjék vissza, még pedig az «el nem használt frisseség és erő, amely kultivált ízléssel párosul» és amelyet már feljebb is kiemeltem, az a formanyelv amely a nép pszihológiájából merítse kincseit ; az a

temperamentum, amely bizonyos szuverenitással különözze el magát más népekétől; a magyar faj minden jó tulajdonsága (a rosszak elhagyásával); mesterségbeli készsége. mely azonban nem technikai szemfényvesztés és kivételes szellemi fensőbbsége; fajsúlybeli értéke, meg valami újabbszerűségre való törekvése a nagyratörekvéssel és a jövő művészetében vezérszerepre való hivatottsága. Nekünk tehát most az a tennivalónk, hogy következetesen kiépítsük és szigorúan körülhatároljuk jövendő nagy nemzeti művészetünket. Ne hamis jelszavak alatt tömörüljünk, ne kizárólagosan idegen irányokra esküdjünk, de a közös faji összetartozást vonultassuk keresztül művészetünkön. Legyen hatalmas nemzeti kultúránk és erős magyar művészetünk. Tartsuk szem előtt a kultúra szerepét. Főleg a művészeti kultúráét. Mert ez sokkal inkább képes megvédeni egy faj emlékének életbenmaradását, mint különböző meddő közjogi elmefuttatások és viták. A leghelyesebb persze az, ha a jogi és politikai függetlenség a kultúrális függetlenséggel párhuzamosan halad, de ha ez utóbbi az előbbi rovására háttérbe szorul, csak hazánk példája bizonyíthatja mily káros hatását érezzük. Míg a kiindulási esetet, hogy a kultúra a jogi vitatkozások felett áll, a finnek vagy lengyelek példája igazolja.

A művészet tehát így játszik szerepet a világtörténet nagy eseményei között.

Igy látom összefüggésben a fajok harcát is a művészeti evolucióval és amint ebből a fegyvertusából nekünk, a középeurópai szövetségnek kell kikerülnünk győztesen, a párhuzamosan folyó kultúrharcot is meg kell nyernünk. Még pedig az itt folyó háborúban, a nemzeti művészetek újabb erejének első összemérésében nekünk magyaroknak kell és illik. Mienk a jövő. Készüljünk erre a súlyos küzdelemre.

SOMOGYI MIKLÓS

A fajok harca és a nemzeti művészet.

(Művészet 1914.
A cikk elejét lásd a Komplett példányban.

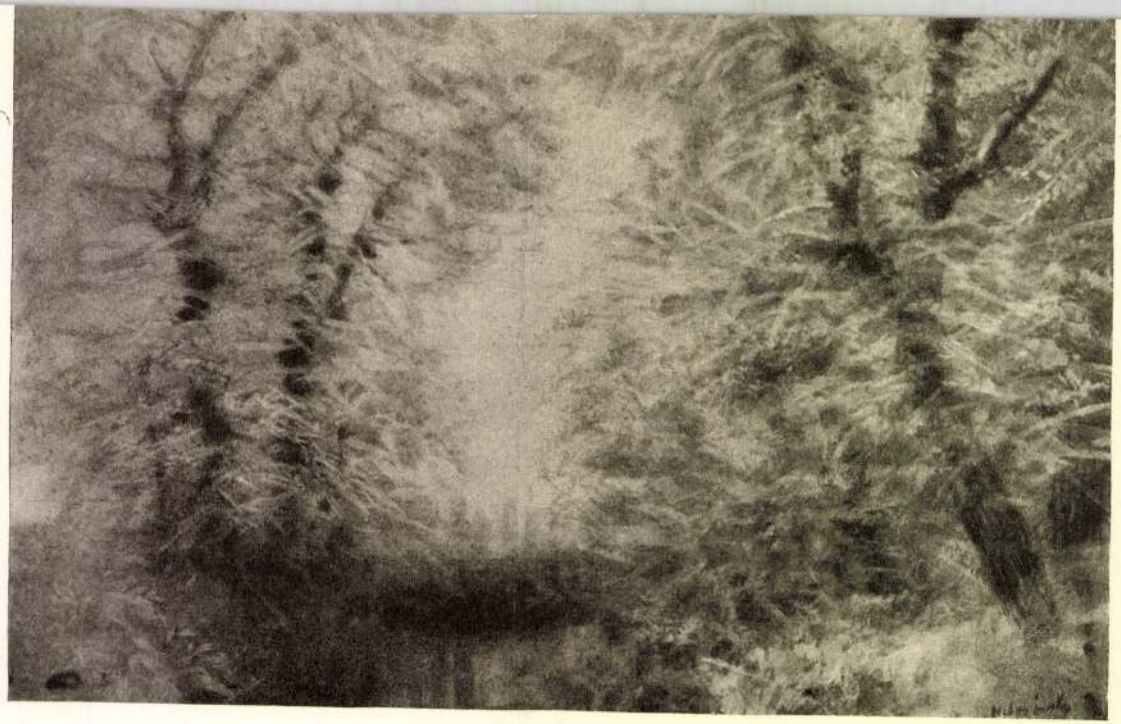

A KÉPZŐMŰVÉSZEK
SEGITŐBIZOTTSÁGÁNAK
MŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁSÁBÓL

TÉL
MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ BR.
FESTMÉNYE

Mint említettük, az előadásokhoz mindig — ha lehet — egy-egy kis tárlat is kerülne a hallgatóság elé. E kisebb tárlatok anyagát múzeumaink szolgáltathatnák, gyárosainkkal, iparművészeinkkel és művészeinkkel együtt, kiknek már saját érdekük is megkívánná ezt. Ezeket a gyűjteményeket az utazások alatt biztosítanák az illető városok, mint ahogy azt fentebb kifejtettük. De az Iparművészeti Társulatnak úgy is szándékában van az ú. n. vándorló-múzeumok megalakítása, Velics László kalksburgi iparművészeti gyűjteményeinek mintájára. Ezek az általunk javaslatba hozott felolvasás-sorozatokat kiegészítenék s így a munkálkodás még nagyobb eredményre nyújtana reményt.

A munka nagy nehézségei pedig ne riasszanak vissza senkit sem. Minél nehezebb a feladat, az erőset és bátrat éppen ez serkenti a minél előbbi és minél tökéletesebb végrehajtásra.

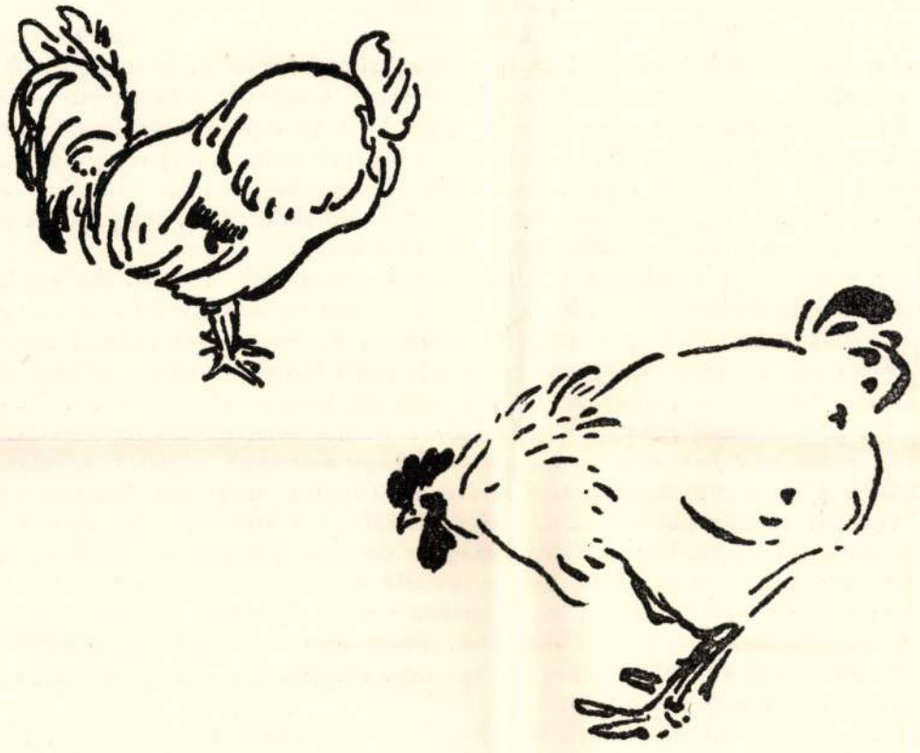

Magyar Iparművészet
1911. évf.

MEDITAZIONE.

TALLÓZÁS A NÉPMŰVÉSZET MEZEJÉN.

ÍRTA: MARGITAY ERNŐ.

Csodálatos nép ez a mienk. Ha idegen nemzet művészetének másodrangú termése kerül a szeme elé, akkor tömegesen zarándokol a bámulására és olyan vásárlókedve támad, mintha minden második mecénás volna közülök. Ha azután a Társulat rendezi kiállításait, azokat vagy meglátják a kritikával egyetemben, vagy nem. Ugyan miért? Azért, mert nem tudják az értékét és nem értik. Ennek bizonysága az, hogy nem vették észre az Iparművészeti Társulat, Múzeum és Iskola pompás népművészeti gyüjteményét, hogy közönbösen mennek el e kiállítás anyaga mellett ugyanakkor, amikor alacsony színvonalú kis kiállításokról hasábokon át zengett a kritika. Hogy az új szépségekért küzdő csapat nem tudja, mennyi kincsünk van felhalmozva a néprajzi múzeumban — az nem újság. Ki dolgozik ma csak a munkáért magáért? És ki annyira idealista, hogy üzleti felvonulások, reklámzene nélkül munkálkodjék a magyar kultura megteremtésén? A népművészettel való foglalkozás olyan, mint a korálok munkája. Lassú, hatásában azonnal észre nem vehető. És sok korál elhaló testének kell összehalmozódnia, amíg szirtek öblében, lopott zsákmányon megosztozkodhatik az első kalózbárka.

Meg azután alig valakinek érdeke a nép művészetének ápolása. Az egyén nem érvényesülhet vele, modern művész különb ornamenst alig teremthet, mint ami a magyarság lelkén századokon keresztül átszűrődött, megtermett. És megtermett annyira összeforrva, egésszé válva az anyagával, hogy ma, amikor kevesen tudják az anyagszerűség elengedhetetlen alaptörvényét, alig akad, aki felhasználhatná, tovább fejleszthetné... Ezért nem művészet a népművészet, ezért nem tudomány a népművészettel való foglalkozás.

Nem művészet? Erre elég, ha azt mondom, hogy osztrákok, németek, angolok fürgén felhasználják a mi díszitőelemeinket, amelyek elsilányulva, megtépve, lerontva kerülnek idegen művészi termékekként, külföldi lapok hasábjain a szemünk elé. Akkor azután tetszik nekünk, de ezekkel az eredetileg magyar díszitőmotivumokkal bizonyitjuk, hogy amit idehaza csináltak, nem egyéb, mint a külföld utánzása. Jellemző ez az eljárás.

Nem tudomány? Úgy, ahogy ma beszélnek a népművészetről, tényleg nem az. Nem irodalmi kirándulások talaja ez a művészet. Nem lehet másfélmárkás német füzetből, művészeti lexikonból korszakalkotó művet irni róla. Nagyon sok küzdés, tanulás, vergődés után juthatunk közelébb a lelkéhez.

Kutatnunk kell, hogy Ázsiának melyik vidékén lakott valaha a magyarság. Tudnunk kell, hogy mely nemzetek, népek kulturája élt ott. Ismernünk kell azoknak vallását, a vallás szertartásait, a mitológiát, az ősfoglalkozásokat, a ruházkodást, életmódot. Mert ezek együtt teremtettek művészetet. Ismernünk kell a nemzetek vándorútjait, a kereskedelem akkori gócpontjait, meg azt, hogy mely vidékek cserélték ki ezeken a helyeken egymással kulturájuk termését. A Kaspi-tengertől Indiáig, a perzsa határtól a kinai nagy sivatagig ismernünk kell ezt az őskulturát, hogy a díszitőmotivumok egy része szólhasson hozzánk. Tudnunk kell, hogy kik voltak a Szasszanidák, hogy tudhassuk, milyen volt a honfoglaló magyarok művészete. Amikor pedig a honszerzők idevezető útját figyeljük, a velük érintkező népekhez is közünk támad. És eljutunk Bizánchoz, az aranykupolák, mozaikos templomok városához, amelyet izzó szemmel kerülget minden barbár. Ahhoz a városhoz, amelynek kereskedői az Eufrát és Tigris mentén szállitják India selymét, inkrusztált munkáit, csodás virágokkal telehintett perzsa szőnyegeket, fátyolokat, edényeket. És Bizánc a maga arany, ezüst kupáit, bíborát, cifra fegyverét szerződéskötéskor ajándékul adja nekünk is. És akkor, amikor a mai Magyarországon emelkednek a nemezsátrak, a görög gályák megtalálják a Dunán felfelé vezető útat. A kalandozások korában Nyugat

drágaságai jutnak zsákmányul. És jönnek a talián, német szerzetesek s elpusztul a régi vallással a régi művészetnek is tenger emléke. A rabszolgáktól szintén tanul a magyarság.

A beszivárgott Nyugat képviselői, a királyasszony és dámái, a kolostorok apácái és idetelepedett sváb ritterek asszonyai templomos ruhákra himezték országuk díszítését. A magyar jobbágyok asszonyai tovább vitték az újmódit, amivel birokra kelt a Kelet álmának minden karcsú vonala, színfoltja. Ártott neki, de megbirtuk, mert Napkelet felől néha friss szél állitotta meg a tulsó oldalról jövő felhőt. A besenyő berények pezsgővérű lakói meg a kúnok az ázsiai steppék gyermekei voltak. Észrevették ezt némelyek abban az időben is.... Marci Chronica De Gestis Hungarorum: „Fülöp, Fermo püspöke, az apostoli szék legátusa megtiltotta — mert Kún László nem katholikus módra élt — a magyaroknak többek között a kún süveg viselését is." ...A kún süveg ugyanolyan volt, mint száz meg száz esztendővel ezelőtt napimádó babiloni pogány papok fövege...

Azután jönnek az Anjouk. Velük genovai, nápolyi és velencei kereskedők a maguk vidékének árúival. Ámde ezekre a termékekre szintén ráütötte bélyegét a Kelet. Mert Velence és Genova gazdagsága, pompája, ragyogása, minden nagysága a keleti kereskedelmen alapult. Nápolyhoz pedig nagyon közel volt Szicília, a szaracénok művészetével egyetemben. Utat tör magának többek között a liliom, a heraldikus liliom.

A városokba sűrűn telepednek újra idegen mesteremberek, kereskedők, az előbbiek céhekbe alakulnak, ám valamennyien kedvezmények egész sorát kapják, mert az uj rend támogatói. Eleinte, amig nem engedik meg a városok jövevényei statutumaik alapján a vidéki magyarságnak falaik között való megtelepedését, ipari cikkeik egészen idegenek. Később már látszik a mieink hatása, amely állandóan növekedik.

A reneszánsz, amely egész Európát uralma alá hajtotta, bennünket is elért. Az olasz reneszánsz motivumai gazdag virágtengerként boritják be Hollós Mátyás királyi udvarának tájékát. Főuraink, a nemesek, várkapitányok hajlékában a nép szeme elé kerülnek, az izmaeliták nyikorgó kordéján sok módis holmi beszél a rinascimentoról. Virágzó ipari művészetünk kifelé gravitál, jeléül a gyors szárbaszökkenésnek. Azután jön a török áradás, meg a Habsburg-uralom. De az erdélyi szászság épp ezidőben a maguk német fajtájának reneszánszát kultiválja s ha már az újjászületés művészetét tárgyaljuk, essék itt szó az úgynevezett lengyel behatásról, amelyről valami alappal azt gondolom, hogy a magyar reneszánsz hatott inkább rájuk.

A török, mert illik — ha nem is szokás — tudni, amikor lóra ültette a spahikat és megindította janicsárjait, tenger egyéb népet szólított táborba. Üst, papucs, szőnyeg, fátyol, ruhakészítők egész serege követte a harcosokat. És a magyar néppel nem ellenségeskedtek annyira, mint amilyen sötétnek festjük — német szemüvegen keresztül — az ördögöt a hódoltság falára. Ennek a népművészet a cáfolata. Az arabeszkek, az anatóliai szőnyegek, török kelmék, az erdélyi urak törökös viselete a bizonyságaim... Kelet Keletre talált megint...

De menjünk tovább.

A korai, de különösen a későbbi barok, amely főleg nyugati Magyarországon érezteti hatását, új díszítőelemekkel gazdagit bennünket, s túl a Dunán a magyar Biedermayer, a Himfy korának stílusa is megpendül halkan, mint hárfán a húr.

Úgy-e, még igy elnagyolva sem olyan könnyű ez a lenézett téma?

Mondhatnák sokan, hogy én magam bizonyítottam be, mennyire nincs eredeti magyar díszítőművészetünk. Erre a következőket felelem: A tanulás és küzdés jogán — és ezekhez kétségtelenül jogom van — tiltakozom az ellen, hogy bármely európai stílus ornamentikáját, mihelyt ezekhez érkeztünk el, kiindulási pont gyanánt tárgyalja bárki. Tessék levezetni ezeknek az ornamenseknek a családfáját s akkor nagyrészben megérkezünk oda, ahol ma állanunk kell s amely elmélet úgy szól: Ex Oriente lux. És hitemre, érdekes a chinologusok legújabb kutatásának tömege, amely valamennyiünknél régibb irások, adatok alapján nyomoz, és hitelességével hallgatásra szoritja a művészetsmokkok öblös torkát. A Kelet pedig a magyarok bölcseje.

Művészet behatások nélkül nem fejlődik, mert nem fejlődhetik. Szeretném tudni, hogy mi volna, ha az a néptörzs, amely először találta ki a lakóházat, megtiltotta volna más népeknek az átvételét? És ugyan kérem, nincs nemzetenként megkülönböztethető háztípus? Nagyon könnyen úgy járhat a népművészet valamelyik modern kutatója, mint az az úr, aki a hollandus tulipán és mustrakönyvek alapján vizsgáztatott egy bodrogközi magyart, amikor farigcsált. Arra a kérdésére a tudós férfiunak, hogy honnan vette a tulipánt, megszólal az áldozat: „Ugyan úrfi, nem tulipán ez, ha' kikirics. Ehol van ni".

Minden nép, amikor művészkedik, a környezetéhez fordul. S a magyarság díszítő motívumainak óriási része a faluban termett, mint ahogy keleti asszonyok szőnyegei is a homokpuszta vagy virágos hazai rétek szülöttei. Két példával szolgálok. Egy Hamedan-szőnyegről van szó. Az anyaga rőt teveszőr. Sárgás homoksivatagon, az alkonyatnak mindent fekete árnyékképben mutató fényében tevék csoportja ballag. Utánuk a pásztor, meg egy-két kutya. Két oldalról szegényes vegetáció. Messzebbről sakálok, hiénák kerülgetik az állatokat és hosszú sorban keselyük csapata ül a földön. Mi ez vajjon? Egy arab asszonynak az életből megszőtt meséje . . .

A másik egy úgynevezett erdélyi szőnyeg. Imaszőnyeg. De vajjon mi van rajta? A mohamedán ajtónyílás, amelynek a közepén magyar ház, galambdúc, jegenye, gémeskút, tó van ábrázolva s a széldíszítésben a kétfejű sas. Nem az osztrák, de a mezopotámiai eredetű kétfejű sas, amely a XII. században tűnik fel először és a Hedzsira VI. százada óta a kayfai és amidai (Mezopotámia) ortokidák érmein szerepel állandóan s amelyet Firduszi is megénekel. Perzsául az ilyen címert rengnek hívják s a rang jelölője. És ez a szőnyeg? Nem egyéb, mint talán egy erdélyi asszonynak keleti eredetű munkába beleszőtt hazai álma . . . Ezért nem szabad nagyképűeknek lennünk.

A mának életét vizsgálva, végignézhetjük egész Magyarország népének művészetét. Úgy találjuk, hogy díszítésükben, e díszítés elhelyezésében egyedülállók. És amikor tudjuk, hogy annakidején a jobbágyot minden munkaeszközétől megfosztották az urai, megértjük, miért munkálták meg csupán a primitív eszközökkel is megművelhető anyagot. És átérezvén mindezeket, igen nagy tisztelettel kell megemelnünk e művészet előtt a süvegünket. Ha egyébért nem, hát azért, mert ez az a kincsesbánya, amelyből a mi művészeink meríthetnek. Azok, akik lélekben hozzáférközhetnek. Mint például Kós Károly, az „Ének Attila királyról" és „Régi Kalotaszeg" megteremtője . . . A kritikusok közül Yartin érezte meg leginkább, hogy miről van szó . . . Arról, hogy van valaminк, ami különb dolog, mint az idegenek szemérmetlen utánzása.

vannak azután árucikkek, amiknek fotoreklámját senki sem tudná tökéletesebben megoldani, mint Pécsi. Az illatszerekre, az úri és női divat puha, finom tárgyaira gondolok, az életnek feminin árucikkeire. Mert a fotoreklám készítőjének nem elég jó technikusnak lennie, nem elég ízléssel bírnia. Ismernie kell a fogyasztók lelkivilágát, tudnia kell, mi hat arra a társadalomra, amelyik korcsolyát vásárol s mi azokra, akik teherautók iránt érdeklődnek. Pécsi is így mondja ezt előszavában. De én még többet is tudok ennél. Azt gondolom, hogy maguknak a tárgyaknak is van a fényképezőre sugalló hatásuk. Az egyik fotoművészt a gőzkazán vagy az olajcsapágy ihleti meg. Másikat egy aranykarkötős kézfej, amint kopog az írógépen. Pécsi az utóbbi fajtából való. Fotoszemlélete lírikusabb, kissé talán már túlfinomult is. De végeredményben ebből következik precíz tisztasága is. Gonddal, válogatással, mesterkedéssel dolgozik. Tónusok, betűk árnyalati finomságaival. Az ötletek nála sem robbannak ki. Hanem lassan érlelődnek és a két uralkodó elem: a fotó meg a betű addig simul egymáshoz, mig végül zárt egységgé válik. Így születnek meg a roppant megnyerő plakátok, újsághirdetések és könyvcímlapok. Pécsi helyesen mondja, hogy egy jó fotoreklám többet ér a mit sem jelentő színes plakátnál. De — technika ide, technika oda — az igazi művészplakát... az mégis csak valami más. A könyvet az Athenaeum a mélynyomásnak és a betűszedésnek brilliáns ügyességével állította elő. *(N. P.)*

HEVESY IVÁN: PRIMITÍV MŰVÉSZET. *Alfa-kiadás, 8⁰, 134 lap, 178 képpel. Budapest, 1929.* A könyv szerzője, aki az impresszionizmus után való irányzatok termékeny népszerűsítésével tette nevét a magyar művészeti irodalomban ismertté, ezúttal nagy fába vágta fejszéjét. *Egyetemes művészettörténet* alcímmel könyvsorozatot indított, amelynek első kötetében a primitív művészetet ismerteti és magyarázza. Két, egymástól izolált fejezetben foglalkozik az ősművészettel és az exotikus vadnépek művészetével. Bevezető fejezetében könnyű diadalt arat azokon az elméleteken, amelyek szerint a művészet játék vagy utánzás. (Gyér esztetikai irodalmunkban már előtte akadt valaki, aki nagyobb figyelmet szentelt a kérdésnek: *Alexander* Bernát: A játék, az utánzás és a dísz; az Ars Una c. folyóiratban. A kérdés újból való tisztázását mégsem kell fölöslegesnek tartani, különösen népszerűsítő művekben, minő a Hevesyé.) A rövid, tömören összefoglalt szövegrészben Hevesy végigvezet a primitív művészet térben és időben egyaránt rendkívül kiterjedt birodalmán s a legújabb kutatások szemmeltartásával jó áttekintést ad. Segítséget nyujt a művelt embernek, aki általában a vadnépek művészetében — divatja miatt — még kiismeri magát valahogyan, de a paleolit, aurignacien, jégkorszak stb. időbeli elhelyezkedéséről sejtelme sincs. Könyvét haszonnal forgathatják mindazok, akik a művészet rendkívül érdekes gyermekkorának eddig nem szenteltek figyelmet.

Meg kell említenünk Hevesy könyvének érdeméül azt is, hogy a Magyarországon őrzött emlékeket is felhasználja könyvében. Huszonhat illusztráció a budapesti Néprajzi Múzeum teljesen ismeretlen idevágó anyagát mutatja be, a vadnépek művészetének szebbnél-szebb emlékeit. Ezzel szemben bántó a feliratokban szereplő sok Deutsch-Neu-Guinea, New-Zeeland vagy New-Irland magyartalan hangzása. Ezeket az exotikus vidékeket a nagyvárosi bélyeggyüitő kisdiákok is Német Új-Guineának vagy Újzélandnak nevezik. *G—n.*

LOUIS RÉAU A MAGYAR MŰVÉSZETRŐL. A legkitünőbb külföldi szakmunkák egyikében, André Michel *„Histoire de l'Art depuis les premiers temps chrétiens jusqu'à nos jours"* c. munkájában végre a magyar művészet is helyet és hivatott interpretátort talált.

A XVII. kötet, amellyel az 1905-ben megindult hatalmas mű befejezést nyer, két részből áll. Első részében a következő fejezeteket tartalmazza: 1. A XIX. és XX. századbeli építészet és szobrászat Belgiumban és Hollandiában. Szerzője Paul Vitry. 2. A belga és hollandi festészet a XIX. században. Írta Louis Gillet. 3. A művészet Magyarországon. Írta Louis Réau. 4. A művészet az amerikai latin országokban. 5. A művészet az Egyesült-Államokban és Kanadában. E két fejezet szerzője Louis Gillet. A díszítő művészetek renaissance-a a XIX. század végén és a XX. század elején. Írta Paul Vitry. A második rész az egész műnek mutatóját adja.

Noha ez a befejező kötet már alcíme szerint is: *„L'Art en Europe et en Amérique au XIXe siècle et au début du XXe"*, csupán a jelen és mult század művészetével volna hivatva foglalkozni, röviden érinti a magyar művészet multját, — ez a rész az egész fejezetnek alig egyharmada, — szól egyes régi emlékeinkről, fősúlyt a francia és részben az olasz kapcsolatokra vetve. Az írónak nem lehetett célja, de nem is volt tere ahhoz, hogy régi művészetünkkel kimerítően foglalkozzék. Mindazonáltal itt is találkozunk értékes megjegyzésekkel, utalásokkal, amelyeket a szakkutatásnak lesz feladata ellenőrizni: fölhasználni vagy elvetni.

A rokonszenvnek külföldi iró részéről nem mindennapi hangja szólal meg mellettünk, amikor a tömörre fogott történeti bevezetésben olvassuk: „A civilizáció a Duna-Tisza közén letelepedett nomád turániakból valódi európaiakat, sőt mi több, nyugatiakat alakított. A magyarság attól a pillanattól kezdve, hogy a keresztény hitet fölvette, sokkal nagyobb mértékben járult hozzá az általános európai

MAGYAR MŰVÉSZET 8
1930.

civilizáció fölépítéséhez, mint a bizantinizált, majd mongolizált (?) szlávok."

A nemzetünknek jutott tragikus történelmi szerepből magyarázza a művészetünk fejlődésében mutatkozó folytonossági hiányokat. E fejlődést három nagy korszakra osztja.

Az első korszak a középkort és a renaissance-ot foglalja magában és 1526-ig terjed. Ebben az időben a magyar művészet francia és olasz hatás alatt erősen fejlődik. Tanulságos összeállításban számos érdekes történelmi vonatkozású adatot sorol föl a francia kapcsolat mellett, amelyekre hosszadalmas lenne részletesen kiterjeszkedni. A legfontosabb, bennünket szorosan érdeklő adat Villard de Honnecourt magyarországi látogatása. Minden valószínűség amellett szól, írja Réau, hogy a tatárjárás után, a ciszterciták hívására került hozzánk és tíz esztendeig tartózkodott körünkben. „Alig lehet kételkedni, – írja – hogy résztvett a kassai Szt. Erzsébet székesegyház építésében, ha összehasonlítjuk ennek alaprajzát a braisne-i Szt. Yvedével. A hazai kutatás ezt a régi elméletet, mint tudjuk, ma már elvetette, mert kitűnt, hogy a kassai átépítés jóval később, a XV. század elején történt. Tehát csak közvetett hatásról lehet szó. Még inkább növekszik a francia befolyás művészetünkben az Anjou-ház uralma alatt.

A Kolozsvári testvérek Szt. György-szobra „könnyed gráciájával a XIV. századbeli francia ötvösműveket és elefántcsontfaragványokat juttatja eszébe."

Zsigmond király francia művészeket hivat udvarába: Márton mestert (Bécsi kódex) és Perrin nevű miniaturafestőt. Bray-sur-Sommebeli kőművesekkel dolgoztat Budán és Arrasból hozat szőnyegszövőmestereket. Olyan számosan voltak a franciák, hogy Buda egyik utcáját róluk nevezték el.

Korvin Mátyás alatt az olasz renaissance, mint a Szárnyas Győzelem istennője pihen meg a budai halmokon, majd tovább repül a Wawel partján épült Krakóba, hogy azután a moszkvai Kreml tetején telepedjék meg." Röviden foglalkozik a Mátyás-korabeli művészettel, megnevezi az itt működött kiváló olasz mestereket.

„A Korvin-könyvtár egyike volt a renaissance legcsodálatosabb könyvtárainak, sajnos, alig néhány töredék maradt fönn belőle." Mátyás híres „Kálváriáját", mely a renaissance ötvösművészet remeke, milánói származásúnak tartja. Majd Pannoniai Mihályról emlékezik meg, mint az első magyar származású festőről. Nem szól Kolozsvári Tamásról, szárnyasoltárfestészetünkről, mert az idevágó kutatás eredményeit egyáltalán nem, vagy csak részben ismerhette a fejezet írásakor.

A mohácsi vésztől, 1526-tól a XIX. század elejéig terjedő időt tekinti művészeti fejlődésünk második korszakának.

A szerencsétlen kimenetelű mohácsi csata kultúránkra, melyet a francia középkor és az olasz renaissance megtermékenyített, kifinomított, halálos csapást mért. Mátyás palotáját földúlták, a renaissance műremekeket elhordták, templomainkat mecsetekké alakították át a törökök. Cserébe itt hagytak néhány fürdőt és Gül Baba sírját. Majd később, az 1686-i megszállással elpusztult az is, ami eladdig megmaradt. „Az egész XVIII. század folyamán Buda kis vidéki germanizált város álmát aludta."

A Habsburgok nálunk nem emeltek hatalmas barokk palotákat, mint Bécsben vagy Prágában. A magyar főurak építkezéseikben szívesen indultak francia minták nyomán (l. Ráckeve, Eszterháza, Kismarton stb.). Kupetzkyről, akit a csehek és németek egyaránt maguknak vindikálnak, helyesen állapítja meg, hogy kozmopolita festő, minden ethnikai eredetiség nélkül. Mányoki arcképei Largillière és Pesne, majd később Nattier hatását mutatják, ami nem csoda, mert hiszen a drezdai udvarnál Louis de Sylvestre alatt működött. Majd Bogdánról, Orientről emlékezik meg. „A magyar művészet a török hódoltság idejében való hosszú tespedés alatt üvegházi növényhez vagy gyökerétől megfosztott fához hasonlítható".

Művészetünk a XIX. században erőre kap, nemzeti jellemvonása megerősödik. Gyakorlói már nem idetelepedett idegenek, vagy a külföldön működő magyarok, hanem helyi művészeink.

Jelentőségében legfontosabb reánk nézve a tanulmány harmadik része, amely a XIX. század művészetével foglalkozik. Ezt a korszakot, amely a nemzet fokozatos ébredését jelenti, a kiegyezés előtt és után való időszakra osztja.

„Az empire stílust egy kiváló építész képviseli Pesten, Pollack Mihály, akinek neve külföldön alig ismert, noha megérdemelné, hogy együtt említtessék kortársai, *Fontaine*, *Schinkel*, *Corazzi* és *Rossi* nevével, akik hozzá hasonló nemes és szigorú ízlés szerint építenek Rómában, Berlinben, Varsóban és Szt. Pétervárott. Foglalkozik Pollack építőmesteri tevékenységével, majd a Nemzeti Múzeumról véleményét így foglalja össze: „Számos díszes palotát emeltek azóta Pesten, de egyik sem fejezi ki több nemességgel egy újjászülető és multjára büszke nemzet jogos önérzetét."

A szobrászat és a festészet még nem éri el ebben az időben az építészet emelkedett szintjét. Ferenczy Istvánt Thorwaldsen közepes tehetségű tanítványának tartja. Rámutat Markó Károly aprólékos, porcellános símaságú modorára, amely népszerű volt a maga idején, sőt népszerű még ma is, csupán az a baj, — írja — hogy ennek a modornak nincs a legcsekélyebb magyaros jellege sem." Megemlékezik Brocky és Barabás művészetéről, szól a bécsi iskola hatásáról fejlődő festészetünkre és ennek kapcsán foglalkozik Borsossal és Zichy Mihálylyal, az utóbbiról megjegyzi, hogy tehetségének javát Lermontov- és Aranyhoz készült illusztrációiban adta. Ítélete nem nagyon hízelgő a delaroche-i sémák után dolgozó Cogniet-tanítvány, Madarász Viktor művészetéről.

Majd áttér a kiegyezés után való időkre. „Az 1867-i kiegyezés a magyar nép fölszabadulását jelenti, a kettős monarchia Lajtán túli részében szentesíti a magyarság hegemóniáját, hatalmas föllendülésnek kiindulópontja, amelyben versenyre kelnek a nemzet összes erői...“ Ez a pezsgő művészi tevékenység ragyogó korszaka, melynek fővonása, hogy a német művészet eddigi uralkodó szerepét átveszi a francia, Courbet és Bastien-Lepage realizmusa győz Rahl és Piloty avult akademizmusa fölött.“

Az építészetben a magyar neorenaissance-nak kiváló képviselője Ybl Miklós. „Az Operaház, ez a pompás épület, amely arányainál fogva Palladio vicenzai Bazilikájára enged gondolni, joggal tekinthető a legszebb európai színházak egyikének.“ Majd szól Feszlről, aki a Vigadó épületén „poitou-i román stílusú templomok díszítő elemeit a magyar nemzeti viselet paszomántdíszeivel keverte.“ Steindl parlamenti épületében nem lát sokkal többet, mint sikerült utánzatát a londoni Westminster-palotának. A Feszl-tanítvány Lechner Ödön eredeti magyar és keleti stílust akart teremteni, és ehhez inspirációt a népművészetben és a granadai mór Alhambrában keresett. Az Iparművészeti Múzeum e különös vegyülék eléggé szerencsés, noha meggyőzőnek nem mondható eredménye.“

Áttérve a szobrászatra, kiemeli Izsó Miklós táncoló alakjainak már erősen helyi karakterét. Fadruszban látja monumentális szobrászatunk megalapítóját: „Két lovasszobra közül az egyik Kolozsvárott, ma Romániában (Cluj) van, a másik, Mária Terézia császárné szobra Pozsonyban (sic!). Ez utóbbit a csehek lerombolták, mikor a várost elfoglalták, azt hívén, hogy ezáltal Pozsonyt megfosztják magyarságától“. *(„qu'ils prétendaient ainsi démagyariser“)*. Majd Huszár Adolfról szól, hogy azután Strobl és Zalára térjen át, megemlékezik az új generációról is, amely már nem Bécsben vagy Münchenben tanul, hanem Bruxellesben vagy Párisban.

Markóval szemben méltatja Mészöly tájfestőművészetét, Lotz és Székely művészetéről elismeréssel szól, két sorban végez Benczurral, *„a magyar történelmi festészet ceremóniamesterével“*.

Az újabb magyar festészet három kiválósága: Munkácsy, Paál és Szinyei. „A magyar festészet, amely eddig a német művészetnek volt függvénye, általuk polgárjogot nyert Európa művészetében.“ Csaknem két teljes oldalt szentel Munkácsy és körülbelül ugyanannyit Szinyei méltatásának.

Munkácsyt sikerei téves útra vezették, — írja — tehetségét gyakran helytelen irányba erőszakolta („il a parfois forcé son talent“), nagy festői kvalitásait tagadni mégsem lehet.

„Munkácsy idővel nemcsak a magyar, hanem mint az európai művészet nagy alakjaként fog feltűnni. Nem szabad elfelejteni, mivel tartoznak neki a németek, Max Liebermann és Fritz von Uhde, továbbá a Tolsztoj-hívő orosz Nicolas Gay.“

„Halála után áldozata lett az impresszionizmus szülte reakciónak a témafestészet és a műtermi receptek ellen *(„la sauce d'atelier“)*. Az értékleszállítás, amellyel sujtották, legalább is annyira túlzott volt, mint kortársainak mértéktelen lelkesedése“.

Ezt az értékleszállítást jól tudjuk, kinek köszönhetjük, a Muthereknek, a Max Deriknek és egykori Meier Graefeknek, akik rendszeresen dolgoztak Munkácsy „értékleszállításán“, hogy ezáltal Leibljük, Liebermannjuk értékét emeljék. Munkájuknak sikere volt. Elejtett megjegyzéseik — egyéb információk hiányában — a francia kritikába is lassanként beszivárogtak.

Ha a megelőző kötetben szó eshetett Munkácsy „cigányos szentimentalizmusáról“ (710. l.), annál szívesebben kell fogadnunk ma a véleményváltozásnak ezt a lojális megnyilatkozását.

Kevesebb babért juttat Paál Lászlónak, akinek művészetén — úgy véli — Rousseau és Diaz erős hatása érzik. De Paálnak tájképeiből — Réau szerint — hiányzik Rousseau szerkezeti ereje, „nem is oly virtuóz, mint Diaz, inkább lírikus, elegikus kedély, akit betegségének kifejlődése és közeli halálának sejtelme szomorúvá tett“. Ebből magyarázza erdős tájképeinek melancholikus hangulatát. Bajos magunkévá tenni ezt az álláspontot. A festő nem a saját maga életének tükörképét festi, sőt inkább ellenkezőjét festi annak, mert minden egyénben minden vágynál erősebb a kiegyenlítődés után való vágy. Ha a fönti tétel igaz volna, akkor Watteau sem lett volna a víg társaság-képek festője, mert hiszen tudjuk róla, hogy beteg, tüdőbajos ember volt, aki visszavonult, csöndes életet élt. Paál mély kedélyű, finom lelki életű ember volt, de a mellett nagyon is szerette a víg cimborákat, a pajzán mulatozást. Erdőbelsejét ábrázoló számos festménye megsötétedett, mert az árnyékos részek festéséhez aszfaltfestéket használt, mint barátja Munkácsy, a világos részek ellenben megtartották eredeti fokozatukat. Innen az ellentét, ami a nézőben ma, hatvan évvel később komor, elegikus hatást idéz elő.

Ha Paállal szemben a dícsérettel fukarul bánt, annál hódolatteljesebb elismeréssel ír Szinyeiről. Hosszasan foglalkozik fejlődésével, majd rátér a „Piknik“-re, a magyar festőiskola eme főművére, amely — miként Manet festménye, a „Reggelizés a szabadban“, ugyancsak a műteremben készült. „Gyakran hasonlították össze a két festményt, de Szinyei műve inkább kelti a plein-air benyomását. Manetnak még fakó színei itt csodálatos erővel ragyognak. A „Piknik“ tagadhatatlanul haladást jelent a fény meghódításában, és az európai művészetnek általános története nem mellőzheti egy magyar festőnek ezt a zseniális hozzájárulását az impresszionizmus fejlődéséhez *(„une histoire*

générale de l'art européen ne saurait négliger cette contribution géniale d'un peintre hongrois aux progrès de l'impressionisme").

Majd megemlékezik vidéki festőkolóniáinkról, elsősorban Nagybányáról. „Ferenczy erőteljes és eredeti festői temperamentum, plein air festményein, mint a „*Márciusi est*" és a „*Reggeli napsütés,*" a széles ecsetkezelés, az üde színezés ereje megragadnak." Szól az utána következő nemzedék munkásságáról: Rippl-Rónairól, Csók Istvánról stb. „Ez a nemzedék eredeti tehetségekben gazdag és nem egy név megérdemelné, hogy ismertté váljék az ország határain túl is."

Befejezésül ezeket mondja: „Ha az ember csak rövid ideig is, de elfogulatlan tárgyilagossággal tanulmányozza Magyarország művészeti életét, csodálkozással látja meglepő életerősségét („étonnante vitalité"). Ez a tevékenység annyival is inkább megragadó, mert hiszen ezt a szerencsétlen országot azok a csonkítások („amputations"), amelyekkel sujtották, területi és népességi arányaiban teljesen földúlták. Az 1867-iki kiegyezés óta fejlődésnek indult magyar képzőművészet egy húsz millióra rúgó népességhez volt szabva. A román és cseh annexiók folytán azonban ez a képzőművészet máról-holnapra hirtelen elveszítette piacát..." és i. t.

Tudományos írótól, francia tudományos munkában csakugyan nem várhatunk ennél több megértést, nagyobb jóindulatot.

Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a Michel-féle művészettörténelemnek a magyar képzőművészetről szóló fejezete hosszú időre a legjobb, a leghatásosabb propagandát jelenti, nem csupán a magyar képzőművészet, hanem általában a magyar ügy számára. És ezért teljességgel indokolt az a nem mindennapi meleg fogadtatás, amelyben a kitünő írónak és tudósnak ezt a munkáját itthon részesítették.

Végül még néhány megjegyzést!

Réau a legkitünőbb francia stiliszták egyike. Klasszikus tömörséggel megírt tanulmánya mindvégig szellemes és élvezetes. Nem közönséges fontosságú, hogy a szövegben minden magyar név helyes magyar ortografiával van szedve, helyneveknél, címeknél az eredeti magyar megjelölés is szerepel (mint Kolozsvár, Pozsony, Nemzeti Múzeum, Vigadó stb.), amiben nemzeti jellegünk megbecsülése nyilvánul meg. Francia szövegről lévén szó, ez egyáltalán nem közömbös, mert eddigelé ilyen tekintetben nem voltunk elkényeztetve. A tanulmányt tizennyolc kitünően sikerült kép kíséri a szöveg között, míg Szinyei „Majálisát" fénynyomatú mellékleten adja, amilyen még négy van a kötetben, festmény ezek közül csak kettő: Whistler „*Anyám*" és Stevens „*Párisi szfinx.*" Mindehhez bő bibliografia járul, amely, noha nem kimerítő, különösen régi művészetünket illetőleg nem az, de legalább betekintést nyujt, ízelítőt ad a külföldi érdeklődőknek.

Nyomatott a Lorilleux Ch. és Tsa gyár festékével.

Reánk hárulna most már a feladat, hogy a külföldi tudományos világot jól szerkesztett monografiák alakjában pontos információval lássuk el, lehetőleg francia nyelven, felölelve régi és modern művészetünk összes ágazatait. Művészetünk olyan gazdag, művészettörténeti íróink gárdája olyan nagy ma már, hogy ezt a feladatteljesítést továbbra elodázni nem lenne szabad. *Rózsaffy Dezső.*

KOVÁCS GYULA: MAKÓ VÁROS ÉPÍTÉSZETE A XVIII. SZÁZAD KÖZEPÉTŐL A XIX. SZÁZAD KÖZEPÉIG. 40 oldal. VI. tábla rajzzal és 58 képpel. *A Csanádvármegyei Könyvtár 17. kötete.* Makó, 1929.

A magyar építészek állandó panasza az, hogy Magyarország építészettörténetét — legalább is a szó komoly értelmében — még mindig nem írta meg senki. Azonban ki vállalkozhatnék arra a munkára, hogy az összes adatokat feltárja egyedül, mikor még az összes, számba jöhető emlékek jegyzéke sincsen készen! Egészen bizonyos az, hogy évek hosszú sorának munkájára van szükség ahhoz, hogy ez a mindenki számára kívánatos mű megírható legyen. Azonban bizonyos az is, hogy a legutóbbi időkben sok olyan részletközlemény jelenik meg, amelyekből egyszer egy összefogó, nagy látkörű szakíró megírhatja majd a magyar építészet történetét. E lap hasábjain említsük-e azt az alapvető munkát, melyet a Magyar Művészet magyar város számai jelentenek? Úgyszólván ismeretlen kincsek, adatok kerülnek itt tömegesen napvilágra. Azonban mind több kisebb monografia jelenik meg s szolgálja ezt a célt. Néhányra reámutattunk megjelenésükkor, most a legújabbra hívjuk fel a figyelmet: Kovács Gyula Makó város építészettörténetének számba jöhető részét nyujtja ebben a szép füzetben, mellyel szemben nem fukarkodhatunk az elismeréssel. Gondos, alapos munka eredménye ez a kis írás, amely eddig teljesen ismeretlen adatokat tár fel, többek között a kitünő és itthoni viszonylatban igazán jelentős makói Vármegyeházat. Az ilyen kis monografiák értékét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Mert egyfelől a helyi közönséget reá vezetik arra, hogy azt a nem túlontúl sok építészeti értéket, amellyel bírunk, megbecsülje, másrészt pedig ezek rakják le az alapját a kívánatos nagy összefoglaló műnek. Köszönet és elismerés illeti ezért a kitünő szerzőt, aki a legnehezebb időkben, 1918-ban megírta s elismerés a kiadót, mert a többi értékes füzet között ezt is kiadta. *Dr. Bierbauer Virgil.*

BORÍTÉKUNKON *Mészáros László* szobrászművész „Fiatal leány tanulmányfeje" c. művének reprodukcióját közöljük.

Felelős szerkesztő: Dr. Majovszky Pál.

Főmunkatárs: Dr. Lázár Béla.

Kiadó: Ormos György.

Magyar Művészet. 1930. 5. szám.

Az Athenaeum r.-t. mély- és könyvnyomása.

EURÓPAI MŰVÉSZET ÉS MAGYAR MŰVÉSZET*

(Bevezető rész «Magyar művészet» című tanulmányom folytatólagosan közlendő fejezeteihez.)

D'où venons-nous ?
Que sommes-nous ?
Où allons-nous ?

Gauguin

A tiszta, vagy objektiv, vagy pozitiv, vagy tudományos, vagy akárminek-hijják történelem művelői már rég óta, de ma inkább, mint valaha, ellenséges állást foglalnak el a történet-filozofiával és a filozofiai fogalmak alapján eligazodó, összefoglaló, általánosító történetírással szemben. A történelem megmásítását, sőt meghamisítását, objektivitásának megsemmisítését látják bizonyos szempontok, értékelések, a priori észelvek alkalmazásában. Igy különösen a művészettörténet terén is újabban. Szemére vetik egyik-másik történetírónak, hogy a maga elmélete érdekében pl. a cinquecento szempontjából ítéli meg a quattrocentot vagy a trecentot, mint előkészítőt s e korok idegen mértékkel mért és a maga sajátos törekvésében,

* E tanulmány fejezetei két év előtt elkészült, kiadónak átadott, de a megfelelő reprodukciók előteremtésének nehézsége és költséges volta folytán mindmáig megjelenni nem tudott könyvnek részei. (Az időközben a kiadótól visszakért kézirat végén ezt a dátumot találom: 1916 tavaszán.) Ugyanerről a témáról tavaly áprilisban és májusban öt előadást tartottam «A nemzeti jelleg problemája a magyar képzőművészetben» címen. Szükségesnek tartom e személyes adatok közlését, mert Babits Mihály «Irodalmi problemák» c. tavaly megjelent könyvének első tanulmánya hasonló szempontból vizsgálja a magyar irodalmat. Nem az elsőség gondja késztet, ellenkezőleg azt az érdekes coincidenciát akarom megállapitani, hogy úgy látszik ugyanazon időben hasonló szempontból foglalkoztunk a magyar kultura két különböző területével egyik a másik tudta nélkül, ami csak még inkább meggyőz a magyar művészetre vonatkozólag megkisérlettem vizsgálat szükségéről. Egyébként is csak örülni tudok e találkozásnak. Mindjárt meg kell azonban jegyeznem, hogy ez az egyezés csupán a kiindulás szempontjára korlátozódik — ott a magyar irodalmat a világirodalom, itt a magyar művészetet az egyetemes művészet szempontjából tekinteni, — mert a két tanulmány alapgondolatai és módszere merőben különbözők. Babits a Taine-féle elmélet alapján áll, én a faj környezet és idő fogalmain túl próbálom megkonstruálni az egyetemesnek és nemzetinek viszonylatát. Bizonyosan más utakon-módokon is jutottunk el a kérdés fölvetéséhez. Engem történet-filozofiai spekulációk és különösen a görög művészettel való behatóbb foglalkozás Firenzében és Rómában vezettek el hozzá. De akármilyen nagy is az eltérés, marad a tény, hogy két iró a nemzeti élet különböző megnyilvánulásaival foglalkozva, legalább egy, de annál lényegesebb ponton találkozik, ami nyilván azt mutatja, hogy ennek a szempontnak eljött az ideje. — Végül megjegyezni óhajtom: az elméleti bevezetés elégtelenségével tisztában vagyok, de ezen a jellegén nem is akarok változtatni, mert e tanulmány célja elsősorban gyakorlati s igy csak annyi elméletnek lehet benne helye, amennyi nélkülözhetetlen, jobban sajnálom, hogy az épitészet aránylag kevesebb helyet foglal el, mint a másik két művészet, de annak idején, mikor e tanulmányt irtam, rövidebbre szántam, s irás közben nőtt meg, ezen az egyenetlenségen pedig nem tudok változtatni jelen életkörülményeim között.

tam magam, — fölálltam és sétálni kezdtem. Próbáltam rendbeszedni a gondolataimat. Megint csak mindenféle mozdulatok kápráztak a szemem előtt és szavak töredékeit mondogattam magamban. Aztán hírtelenül szomorúság vett rajtam erőt. Homlokommal neki dőltem egy fának s éreztem, hogy a szívemre nagy és álmos bánat nehezedik. — Már későre járhatott.

— Te... szóltam hozzá s ekkor láttam, hogy ismét elaludt. Feje lefelé bóbiskolt s arcát eltakarta kalapja.

Ekkor lábújjhegyen elmenekültem, nem törődve vele többé.

Már a liget elején jártam, mikor — mintha ráébredtem volna józan eszemre — nagy döbbenet állított meg, — Jézus! — gondoltam. Mit csinált ez az ember? — s elöntött a vér. Irtózatos! — Mi lörténhetett? S én itt hagyom, kinn a ligetben egy padon... mi vagyok én? Gazember lettem én is? — Hisz kirabolhatják... megölhetik...

Bámulatos volt: mintha két emberből lettem volna összetéve — rögtön egy másik hang is indult belőlem kifelé, egy ravasz és kíméletlen hang, mely csak velem törődött s amelyen nem tudtam uralkodni. Meg akart nyugtatni.

— Jó volna megnézni, ott van-e még? Mert ha nincs ott, akkor világos!... — szólt s hangja, kiejtése olyan volt, mintha szegény anyámat hallottam volna.

— De ha ott van! — fenyegetett egy harmadik valaki belülről. S a rémülettől ujra meg kellett állnom erre a gondolatra.

Futni kezdtem visszafelé.

Mindenütt derengő csend. Körülöttem senki. A lépteim zaja is elhalt.

Ugyanabban a helyzetben ülve találtam, még mélyebben előresülyedt felső testtel. A kalapja leesett. Megráztam.

Megint nehezen ébredt — s mint a kényeskedő gyermek, elkezdett beteg hangon nyöszörögni, siránkozni. Engem most először rázott meg a valódi iszonyat, — mint az orkán kavarta fel egész belső részemet s felébresztette minden idegem.

— Itt irtózatos baj van, — hallatszott belülről.

— Mi van — beszélj hát!

— Gyilkos! Gyilkos! kiálltott halkan s eszelősen mintegy segítségért.

— Gyere haza, gyere! Felállítottam s a kabátjánál fogva sietve vonszoltam magam után.

〈Folyt. köv.〉 FÜST MILÁN

bevégzettségében, lényegében félreértett művészete így a rövidebbet húzza amazéval szemben. Joggal, ha ki tudják mutatni a félreértést s a méltánytalanságot szenvedő kort önön elveinek és törekvéseinek kihámozásával rehabilitálják — bár sokszor a kifogásolt történetírónak merőben a formára és kompocióra vonatkozó analiziseitől és analizisei alapján kimondott értékeléseitől követelnek méltánylást a megvédett korok tartalmi, lirai, kedélybeli vagy hasonló értékei iránt. Amivel ugyanabban a hibába esnek, mint amelyet kifogásolnak: a heterogén szempont alkalmazásába, és megoldatlanul hagyják a kérdést, vajjon a merőben formai szempontból megejtett értékelés csakugyan igazságtalan-e más korok formájával és kompoziciójával szemben, vagy csupán mellőzött olyan tekinteteket, amelyek alapján az illető korok nagyobb megbecsülésre tarthatnak igényt? A bizonyos szempontból való vizsgálódás pedig joggal mellőzhet a maga körén kívül eső más szempontokat s ebből még egyáltalán nem következik az, hogy fogékonytalan vagy igazságtalan volna irántuk. Aki formai tekintetben magasabbra becsüli a cinquecentot a quattrocentonál, lehet, hogy más tekintetben eléje helyezi emezt amannak — mindössze nem beszél róla, mert ez a tekintet pillanatnyilag nem aktuális számára. Jogos követelés, hogy minden művészi kor önmagában, önmagáért ítéltessék meg, mint abszolut, mert minden kor, de sőt minden igazi műalkotás önmagában befejezett, tökéletes, mással össze nem mérhetően abszolut — jogos mindaddig, amíg belőle minden művészet és művészi alkotás nagy közösségének és a fejlődés folytonosságának tagadása vagy megértetlensége nem következik. Mert a művészi alkotás helyzete csodálatosan paradox: önmagában befejezett, tökéletes és abszolut valami, mégis beletartozik a művészet nagy közösségébe és csak benne válik érthetővé, hasonlóan a kor: művészete minden pillanatban célnál van, mert minden alkotása örök és időfeletti, mégis lemerül az idő sodró folyamába, minden pillanata más, mint az előző s csak vele való összefüggésben érthető. Az örök idea időben való megvalósulásának, az esztetikai abszolut és a történelmi relativ korrelációjának problemája ez. A közösség nélkül a művészet műtárgyak merő egymásmellettisége, az örök és az idő korrelációja nélkül a történelem egyes esetek merő egymásutánisága. S ha már nagy hiba, valamelyik műalkotás vagy kor alapjára helyezkedve a másiknak lényegét meg nem érteni, ugyan mekkora hiba, valamennyi műalkotás és kor alapjára való helyezkedés szándékában egyáltalán magának a művészetnek lényegét és egyáltalán magának a művészet-történetnek lényegét meg nem érteni?

Különösen ma, mondják, van itt az elhamarkodott összefoglalásoktól és általánosításoktól ment pozitiv kutatás ideje, amikor a szemünk láttára ment végbe sokáig félreismert és lebecsült korok rehabilitása a kellő adaequat vizsgálati és értékelési szempont felderítésével, mint például a barokké, s amikor a kutatás, mely egyre új, az összefoglalás

számára eléggé fel nem dolgozott területeket nyit meg, minden pillanatban felboríthatja kész vagy készülő megállapításainkat. Lehet, hogy így van, nem vitázom az objektiv tudósok szubjektiv természetű időmegállapításaival. A történelem azonban, mint a többi tudomány, soha sincsen készen s az Augustinus történetfilozofiája a maga ismeretei alapján ép oly jogosult vagy nem az, mint a Hegelé és viszont, s ha a kutatás befejezésére és a történetírók beleegyezésére várnánk, hogy ítéletet ejthessünk a történelem fölött, alighanem elvárhatnánk a végítéletig. Folytatólag, a történelem nem természettudomány és nem is lesz az soha, bármennyire igyekszik az ő mintájára berendezkedni és az a priori vagy metafizikai fogalmakat mellőzni, — mikor azok még ott, a természettudományban is bejönnek az ajtón, ha kidobják őket az ablakon, hát még a történelemben! A metafizika-mentes pozitiv filozofiának sem a túlságos pozitivitása ártott meg, hanem az, hogy nyakig ült a metafizikában, anélkül, hogy sejtette volna. Félő, hogy a magabizó és heterogénnak nevezett szempontokat kerülni akaró mai történetírásra is ilyesmi fog rábizonyúlni, ha a történetfilozofiai kritika vagy a kritikai történetfilozófia végére jár alapföltételeinek. Inkább vállalom nyiltan és tudatosan, így legalább megvizsgálhatom, ha már el nem kerülhetem, a metafizikát, semhogy óvatlanul lopakozzék be — isten neki, ha a dogmatikusság bélyegét sütik rám. És köntörfalazás nélkül megvallom, hogy történeti vizsgálataimat és értékeléseimet, amint alább következnek, művészettörténet-filozófiai gondolatok irányítják, sőt ott áll mögöttük az, ami nélkül a gondolatok ötletekké forgácsolódnának, amivel viszont ideává általánosulnak: a kialakult világnézet. S ha szempontjaim egyoldaluaknak és értékeléseim igazságtalanoknak fognak látszani, azt felelem, hogy az ember nem minden alkalommal mondja el mindazt, amit tud, gondol és érez, hanem alkalomadtán bizonyos szempontoknak mások rovására való végigvitelét látja szükségesnek igazságtalanság árán is bizonyos cél érdekében. Mert, végezetül, a történelem nem mindenki számára tisztán tudományos öncél, sőt legtöbbnyire csak a művelője számára az. Az esztetikus, a filozofus és az alkotó művész számára ideák megvalósulása, formálandó anyag vagy a belátás eszköze. Az összefoglalásnak, a történetfilozofiai vizsgálatnak vagy általánosításnak jogosultságát nem mindig az határozza meg — alighanem soha — hogy a tiszta történelem alkalmasnak látja-e erre a pillanatot. Jogosultságát meghatározza az élet szüksége, az életé, mely önmagát akarja ismerni, jelenét a múlton keresztül s nem csupán a multat önmagáért. S ha ez a szükség erős s ha módja van rá, nem kér engedelmet a tudománytól kielégülése pillanatának megválasztására. S mivel ez a szükség ma nálunk, úgy érzem, erős, s mivel azt hiszem, egyben-másban hozzájárulhatok, ha tán kielégítéséhez nem is, esetleg későbbi kielégítéséhez szükséges szitásához és tudatosabbá tételéhez — megpróbálom nagy-

jában megvonni a magyar művészet utolsó száz esztendeje fejlődéstörténetének fő vonalát.

Az életnek, a mára és a mán keresztül a jövőre való hatás kedvéért íródtak tehát e sorok. Gondolkodóknak és művészeknek a művészet érdekében: indíttatva a jelen művészet sorsán való tépelődéstől és támogatva a mult átgondolásától. Ennyiben jogosultak, még ha egyetlen új merőben történeti adattal sem gazdagítják a történeti kutatást. Amiből nem következik, hogy az ilyenfajta írás ne lehetne serkentő a kutató történelemre. Ha távoleső és nagy példákra akarnék hivatkozni — csak a példa kedvéért teszem a lehetőség megvilágítására — utalhatnék Hegel történetfilozófiájára, mely a pozitiv történeti kutatást új területek megművelésére izgatta s arra, hogy a modern vallástörténet tudománya is vallásfilozófiai spekulációkból született meg. Ne tessék félreérteni: csak elvi lehetőségekről beszélek, anélkül, hogy kisérletemet konkrét megvalósulásuknak tartanám. Csak azt akarom mondani, hogy ami ott nagyban lehetséges volt, mért ne lehetne itt az kicsiben — tekintet nélkül arra, hogy az én esetemben sikerült-e vagy nem. Mert a kifejtettem elvet természetesen fentartom akkor is, ha nem tudok a gyakorlatban helyt állni érte s a sikertelenség okát nem a dolog természetében, hanem a tökéletlen megoldásban fogom keresni. Szintúgy a másik kényes pont, a «nem-objektiv» értékelés tekintetében: vallom, hogy az esztetikai ítéletek szubjektivebbek a többinél, mert létrejövésük körülményei szubjektivebbek, de objektiv alappal birhatnak. Az objektiv alapba vetett meggyőződésemet azért a magam ítéletei szubjektiv voltának kiderítése sem fogja megingatni s mint másokkal, úgy magammal szemben is hajlandó vagyok az objektivitás elvi lehetőségét és szükségét megvédelmezni, az esetleges baj okát megint nem az elvben és a dolog természetében, hanem a tökéletlen megoldásban, a tökéletlen értékelésben és ítélésben keresvén. S ha mindebből és abból, hogy javíthatatlanul fentartom történeti elveimet a saját bőröm árán, valaki a történeti tudomány lebecsülésére következtetne, annak csak afölött való sajnálkozásommal felelhetek, hogy mindezideig nem írta meg senki a magyar művészet történetét ilyen serkentő tanulmányokat fölöslegessé tevő tudományos módon.

Egy dolog felől hát egészen nyugodt lehet az olvasó: nem zsákban veszi a macskát. Előre tudja, hogy puszta vagy tiszta történelem helyett elvek szerint összefoglalt történelmet és értékeléseket kap. És mindjárt megjelölöm a két alapfogalmat is, ezek: a művészetek közössége és folytonossága. Közösség a sok nemzetre, és folytonosság a korokra való szakadozottság dacára is. Ezek álláspontjára kell tehát helyezkednie az olvasónak, ha megértően végig akarja kísérni a következő fejtegetéseket. Sőt be kell érnie az alapfogalmak egyszerű megjelölésével és rövid vázolásával, kritikai megalapozásuk és bővebb kifejtésük nélkül, ami kü-

lön, tisztán elméleti filozófiai tanulmány tárgya volna. Az itt következő pedig nem általános elméleti, hanem konkrét gyakorlati célú. Az előzetes és részletes meghatározás helyett az elvek és az elmélet a tárgyalás során fognak megvilágosodni, amennyire a tárgyalt anyag kívánja és megengedi. De ez az eljárás nem föltételezi kritikátlan elfogadásukat: maga a tárgyalás, és benne minden megállapítás és értékelés egyúttal kritikai próbaköve helyességüknek és termékenységüknek.

Röviden: a közösség elve azért fontos, mert csak belőle lehet megérteni a különöset. Közösség nélkül nincs különös és viszont. Egyetemes és nemzeti korrelativ fogalmak. Már volt szó korrelációról, melynek tagjai csak egymással kapcsolatban válnak érthetőkké: az örök és az idő, alapjában a lét és a levés korrelációjáról, a legvégsőről és legfőbbről, melytől a többi, ez is, függ. Amaz a görögöknél — az eleai és herakleitosi, a platoi és aristotelesi gondolat egymást föltételező, egymásra utaló viszonylatában, művészi problemáik állandóságában és szünetlen fejlődésében — vált először teljessé, azért kellett ennek is — az egyetemes és nemzeti viszonylatának — náluk teljessé válnia s tőlük kiszármaznia, ránk öröklődnie.

A művészet egész történetében a görög a legegyetemesebb. Szobrászata nem ez vagy az, ilyen vagy olyan szobrászat, ezé vagy amazé a koré, hanem maga a szobrászat; és hasonlóan a többi műfaj is. Alkotásai az időből kiemelkedve az idea általános érvényű megvalósulásaiként állanak előttünk. Összességük pedig magának a műfaj ideájának megtestesülése.

De a görög művészetnek ez az idealitása eléggé átment a köztudatba ⟨ha az «idealis», «klasszikus» hamis értelmével is⟩, mellőzhetjük részletesebb vizsgálatát, bármily érdekes volna a mi szempontunkból. Kevésbbé köztudatos nemzeti jellege, illetőleg benne az egyetemesnek és nemzetinek egymáshoz való viszonya, amire ezúttal a hangsúly esik.

Ez a legegyetemesebb művészet egyúttal a legnemzetibb. Mert a görög művészet minden ízében ilyen. Benne mindaz nemzeti, amit Taine-féle vagy néppsychologiai, vagy bárminő tiszta műanalizis ki tud hámozni. Ami volt s amivé minden ízében lenni akart a görög nép — lelkileg és testileg — azt a művészetben állította maga elé kézzel fogható ideál gyanánt; a faj genieje benne vált köztudattá, céllá s az életre visszaható fizikai és moralis energiává. A nép összes sajátos szellemi és moralis energiáinak megtestesülése, másik teljes világ, teljes kosmos az embereké mellett, önmagában befejezett és lezárt, mégis emezzel szünetlen érintkező, belőle táplálkozó s azt tápláló. Két polusa van: a nemzeti mythos és a nemzeti atletika. Az elsőé az ideák szabad szellemvilágának ember-, faj-, korfeletti általánossága; a másodiké a test anyagvilágának meghatározottsága. De jellemző az archeologiának zavara olyan esetek-

ben, mikor valamelyik szoborról nem tudja megállapítani (az attributumok hijján), istent ábrázol-e vagy atletát. Mert az örök idea megtestesülése a mythosban lenyúlik a nemzetibe és fajiba s az isten görög atleta, a fajilag meghatározott emberforma pedig fölemelkedik az általánosba s örökbe s a görög atleta isten. A görög istennek csak testivé kell egyénülnie s a görög atletának csak istenivé általánosulnia hogy egyik is, másik is azonmód a szobor formai problemájának anyagává lehessen. Az isten amúgy is minduntalan emberi alakot ölt s az atleta ideálja, amely felé testét tudatosan műveli és formálja, az isten. A görög művészet idealis alakjai nem olyanok, mint Michelangeloéi, amelyek általános emberiek s nem a maga fajából, környezetéből nőttek ki, a görög alakok bármennyire idealisak, mégis mindig görögök, etnikailag meghatározottak, nemzetiek, mintegy folytatásai annak a vonalnak, amelyet már maga a faji környezet vont, ideális betetőzései a realis adottságoknak. A görög élet és életmód, a test kultuszának s a tökéletes szellem tökéletes testen való uralmának sajátlagos görög ideálja inkarnálódik bennük. A legtökéletesebb fizikum etikája ez a szobrászat, de olyan tökéletesé, amilyenné csak az egy görög fizikum válhatott. A művészet egy gyökéren terem a nemzet közösségének legsajátosabb életműködésével, politikájával, de politikája, küzdelmei, háborúi kentaurok és lapithák, vagy gigantomachiák szimbolikus mythosainak fölmagasztosultságában jelenik meg a művészetben. Az atletika formálja a háborúhoz szükséges görög testet, de a művészet tűzi ki az atletika számára a tökéletes emberi test ideálját, amelyet az a háború céljára megvalósít. Igy függ össze a művészet a nemzeti háborúval is és hat reá, mint ahogy a háború hat a művészetre. És bárhol, bármelyik ponton fogod meg a görög művészetet nemzeti oldalán, eljutsz a nemzetfelettihez és egyetemeshez, az ideálishoz és szimbolikushoz, és bárhol fogod meg egyetemes és idealis oldalán, eljutsz a nemzetihez és fajihoz.

De mind az, amit az analizis mint nemzetit, ki tud hámozni, végeredményben csak sajátos eleme és anyaga a művészi formának és kompozíciónak, mely univerzális, e forma és e kompozició nélkül merő etnikai anyag, lehet érdekes, de még nem művészet. Nekünk itt csak annyira van közünk hozzá, amennyire művészetté, azaz formává és kompozicióvá válva túlnőtt az etnikai-nemzeti kontingens világán és átnyúlt a művészet univerzális világába. Abban, amelynek külön problémái és törvényei vannak s ezek döntenek a műalkotás sorsáról, nem pedig az, hogy mennyi etnikai anyag mily hiven van benne kifejezve. A művészet autonómiája nem tűr maga mellett más szempontot, legföljebb alárendelt, de jogosultságát akkor is belőle merítő viszonylatban. A művészi forma természeténél fogva univerzális vagy az akar lenni, fogalmához tartozik az univerzálitás s ép oly kategorikus imperativusa neki, mint az erkölcsi akaratnak, tekintet nélkül megvalósítására. Nem is az egyetemessége

problématikus, hanem az egyetemességnek a nemzetihez való viszonya, az, hogy miként lesz az etnikaiból univerzális.

Ime az alapvető kérdés. A hozzávaló állásfoglalástól függ megoldásának lehetősége.

Ha a művészetben van nemzeti, úgy magának a *formának* kell annak lennie, mert minden egyéb — kedély, temperamentum, életmód, éghajlat, környezet stb. — a művészethez tartozik ugyan, mint etnikai anyag, de maga még nem művészet. Csak magának a formának nemzeti voltára vonatkozhatik a tétel, hogy korrelativ viszonyban van az egyetemessel. A művészet anyagának az egyetemes merőben formai principiumával való vonatkozásba helyezéséből pedig sohasem vezethető le viszonyuk korrelációja. Egyszerűen azért, mert az első természeténél fogva mindig anyagi, kontingens és különös, az utóbbi pedig formai, szükségszerű és egyetemes. Két külön fajtájú és külön szférájú principium tehát, amelyek viszonya nem a korrelációé, hanem az alárendeltségé: az anyagié a szellemi alá. A róluk szóló felfogás vagy elmélet ezért végső soron magában a világnézetben gyökerezik: vagy abban, amely az anyag elsőbbségét vagy abban, amely a szellem elsőbbségét és szuverenitását vallja. Az első alapon számos kísérlet történt, sok becses és érdekes adattal gazdagította is a művészet anyagának ismeretét, de a kérdést meg nem oldhatta, sőt velejét sem érinthette. Mert más szférában mozgott, mint ami a művészi formáé. Az univerzálissal csak olyan valami lehet korrelacioban, amiben már magában is meg van az univerzálitás, vagy lehetősége, szándéka, követelménye. Ez a forma, amely ugyanakkor univerzális is, amikor nemzeti. Nemzeti volta pedig — az etnikai anyagtól függetlenül tekintve — nem lehet más, mint sajátos fölvetése és megoldása a forma problémájának, ahogy valamely nép művészetében látható, a formai problémának az a speciális volta, amelynek specialis megoldására éppen annak a népnek és csak annak, volt *küldetése*. Ha ez a specialis formai probléma úgy oldódik meg, hogy megoldása közben a formába fölvétetik mindaz, ami a népben etnikai anyag van, szóval ha a formai probléma nem valami absztrakcion demonstrálódik, hanem az etnikai adottságok anyagában ölt testet. akkor a létrejövő művészetben az egyetemesnek szférája teljesen fedi a nemzeti-etnikainak szféráját, ha a formába nem vétetik föl vagy nem egészen az etnikai adottságok anyaga, akkor az egyetemes túl ér a nemzeti-etnikai határain ⟨a nemzeti akkor is megvan, de csupán a formában, a megoldására szóló, valamely kiválasztott nemzetnek jutott küldetés sajátosságában, pl. Michelangelonál⟩, ha pedig a forma nem tud autonom életre szert tenni s nem tudja tiszta művészetté fölolvasztani mind az etnikai anyagot, amelyhez hozzá nyúlt, akkor az etnikai-nemzeti alatta marad az egyetemes érvénynek, mert alatta marad

a művészinek. Mind három esetben annyira univerzalis és annyira nemzeti a forma, amennyire művészi. Valamely nép művészi küldetése valamely formai problémára szól s ez a küldetés azért nemzeti, mert az illető probléma megoldása csak neki adatott meg, de szólhat annak a szorosabb problémának megoldására is, hogy mi módon veszi fel az etnikai-nemzetit a művészi-univerzálisba, vagyis miként oldja meg az egyetemes és nemzeti korrelációjának kérdését a maga sajátos etnikai anyagán. Nemzeti tehát: speciális nemzeti küldetés a művészet nagy egyetemén és teljességén belül a különös formának, vagy a különös nemzeti-etnikainak a különös formán keresztül egyetemessé tételére. Ebben az értelemben igaz, hogy a művészetben — élesen megkülönböztetve a művészi-nemzetit a merőben etnikai-nemzetitől —, ami nemzeti, egyúttal egyetemes és viszont.

Mondottuk, hogy mindaz, amit az analizis, mint nemzetit ki tud hámozni a görög művészetből, végeredményben csak eleme és anyaga a művészi formának és kompozíciónak, amely univerzális: univerzális, de egyúttal nemzeti is, mert éppen a görög népnek volt e formára és kompozícióra küldetése és csak ő oldhatta meg azt, senki más, — ez az ő nemzeti küldetésének egyik oldala, univerzális formai problémáját azonban a nemzeti-etnikai adottság anyagában testesíti meg, még pedig úgy, hogy ez adottság anyagát teljesen fölveszi a formába — ez az ő nemzeti küldetésének másik oldala. E kettősségben gyökerező teljesség folytán a görög a legnemzetibb a művészet egész történetében.

Paradoxiának látszik, pedig nem az, hogy e két felső fok, legegyetemesebb és legnemzetibb, nemcsak hogy nem zárja ki, hanem kölcsönösen föltételezi egymást ugyanazon népnél. Csak a korreláció két tagjának, az egyetemesnek és nemzetinek, soha nem látott teljes egymást födése ez. A művészet történetének van egy kora, melyben egy nép csinálja a világművészetet, azt t. i. melyből a világművészet* in extenso ki fog nőni, vagy fordítva: amelyben a világművészet egyetlen nép művészete. A görögség küldetése nem erre vagy arra a műfajra, erre vagy arra a problémára szólt, hanem az egész művészetre, ezért a legegyetemesebb. Ezt az egyetemes küldetést azonban nem népek közössége, hanem egyetlen nép kapta, ezért a legnemzetibb. A görög művészet kicsiben és in intenso olyan, amilyen a világművészet nagyban, in extenso. De nemcsak szimbolikusan és ideálisan egyetemes, hanem történeti megvalósulásában, érvényében és hatásában is. Még az is, ami

* Ad analogiam «világirodalom» — értve vele ugyanazt a művészetekre, amit világirodalom jelent az irodalmakra nézve s ezért nem is definiálom, mert az utóbbi helyes fogalmát, hogy más, mint az összes művek summája stb. föltételezem az olvasóban, a szót ugyan, idegen ízű lévén, nem szeretném, ha meghonosodna, de egyelőre nem tudok nála jobbat a fontos forgalom jelölésére.

rajta kívül van, általa vált az európai népek művészetének közös örökévé, az európai közösség és egyetemesség részévé. A görögöt megelőző ős-keleti népek művészete 〈Egyptom, Assyria stb.〉 rajta keresztül jut át abba a közösségbe, melyről itt mindig szó van: az európaiba. Ezek a népek elviszik a művészetet bizonyos fokig s azt maguktól nem lépik át, a görög ezen a ponton veszi át az örökséget, átlépi végső fokukat, a fejlődésnek új útját nyitja meg s azon járva, fölveti és megoldja, vagy fölveti és megindítja mindazokat a problémákat, amelyek évszázadokon át az európai népek művészi problémái, némely téren még ma is. Hasonlóan a filozófiához, melynek története mindmáig úgyszólván görög filozófiatörténet bővebb kiadásban, részletesebben megmunkálva, hatalmasan tovább fejlesztve: alapfogalmai és problémái, épúgy, mint neveik, a görögre utalnak vissza. Mint a legyező ágai, futnak össze a görögség egyetlen folyójának induló pontjába a különböző folyók idegenből, hogy benne egyesüljenek, s torkolatánál a sokból eggyé lett folyó ugyancsak sugaras deltában ágazik szét idegenbe, az európai tengerbe. A két szétjelágazás között, a görögség előtti és utáni világ között, mint egyenes és egyetlen vonal húzódik a görög művészettörténet vonala. Benne fut össze minden és belőle ágazik szét. Ami előtte van, abban a nemzetinek és egyetemesnek korrelációja ránk nézve inkább az irott műtörténet elméleti, mint a történő művészettörténet aktuális szempontjából bír jelentőséggel. Ami utána van, az az egyetemesnek nemzeti részekre tagozódása s e részek szintezisében elért teljessége: mint ahogy a görögséget fölváltja a római birodalom s kereteiben kialakulnak az európai nemzetek s közös kulturán alapuló rendszerük 〈ellentéteken és háborúkon túl is az európai kultura Egyesült Államai — de hiszen a görögség is tele volt ellentétekkel és belső háborúkkal〉, úgy alakul ki az európai nemzetek művészete és rendszerük, a művészet egyetemességének teljessége csak valamennyiben együtt valósulhatván meg. A görögnél a nemzeti, amikor egyetemessé válik, nem utal önmagán túl valami rajta kívül is folytatódó közösségbe, melybe ő tagként tartozik a többihez hasonlóan, mintahogy az egyes európai népeknél történik, önmagára utal vissza, mert benne mindakettő teljes és egymással azonos. Közvetlenül van együtt a kettő, úgy, ahogy egyetemes és nemzeti soha azelőtt és azután nem födte egymást. Hogy pedig művészete ennyire, ily egyetlen módon egyetemes lehessen, ugyanannyira, ugyanolyan egyetlen módon kellett nemzetivé lennie: a nemzet egész életének, sorsának, hivatásának, világnézetének, politikájának, szellemi és testi mivoltának inkarnációjává. A görög a művészet történetének választott népe. A művészet egyetemes sorsa és végzete attól függött, hogy menynyire válik egy nép nemzeti sorsává és végzetévé. Ilyen választottság csak egyszer fordul elő, mint a vallás történetében. A történetfilozofiának bele kell törődnie abba, hogy a

történetet nem lehet annyira racionalizálnia, hogy a történés lehetőségének egyetlenségét, unikum voltának irracionalitását föloldja. Egyetlenségénél fogva paradigmatikus a görög művészet az egyetemes és nemzeti viszonyára, ezért kell e kérdést nála megfogni — mindig, bárminő népről van szó. Ránk nézve ő e korrelació aktualis történetének kezdete, mintahogy a széjjelágazó számos folyónak ő az eredete. Széjjelágaznak a folyók, de széjjel nem szakadnak, mert medrüket egy totalitáson, egy rendszeren belül vájják s közös forrásuk van, a görög medence. A görög egység matematikai pontja a római világbirodalmon keresztül az európai népek közös, de differenciált síkjává szélesedett. A európai kultura képlete a megfordított piramis, amely csúcspontján, a görögségen áll, talapzatának síkja pedig egyre nő fölfelé és széjjel — a végtelenségig. A görög művészet is ekként egyetemes minden népre, nem azért, mert mind magára ismer benne, hanem ellenkezőleg mert, noha mindenik számára fölvetette a problemákat, mindeniktől egyforma távolságra van. S ha soha azelőtt és azután egyetemes és nemzeti nem födte egymást annyira, mint a görögségnél, a közös eredet folytán postulatumként, törekvésként minden nép számára megmaradt az európai közösségen belül az egyetemesség követelményének öröksége. Csak egyszer, a középkorban, a gótikában és skolasztikában, kristályosodik ki az egység relative abszolut teljessége, de ekkor a korreláció azon tagjának helyét, melyet a görögöknél maga a nemzet, az egy, képviselt, Európának nemzetfölötti közössége, a sokból lett egy, foglalja el. S amint ebben megindul a nemzetek sajátos fejlődése és megkezdődik a sokoldalúságot, sok tagúságot feltételező közösség modern története, fölszabadul a különböző nemzeti küldetések sokasága — a közösség határain belül s az egymásra utaltság alapján.

A görög után az egyetemesség egy nemzeté helyett nemzetek közösségének örökévé és megvalósítandó feladatává válván, a különbségnek csak a közösséggel való korrelációban van értelme s a változott viszonyok közt is változatlanúl fönnáll a tétel, hogy minden nép művészete annyira egyetemes, amennyire nemzeti és viszont. Nemzetivé tehát valamely művészetet nem témák 〈legalább nem a közkeletű értelemben véve〉 és nem bizonyos motivumok tesznek, amelyek már messziről elárulják faji eredetüket — általában a «fajiság» fogalmával itt nem sok világosságot lehet gyújtani. Nagyon sokszor a «téma» nemzeti, de megoldása nem az 〈élet-genre-történeti képek stb.〉 s viszont a téma nem nemzeti, de megoldása az 〈pl. az egész olasz cinquecento〉. Nem az a kérdés, hogy témában, alakokban, tájban stb. mennyi érdekes és értékes, különösen az illető nép számára sokat jelenthető etnikai anyag van, hanem, hogy miként válik abszolut és autonom művészetté, melynek tisztán önmagáért való formai problémája van, mint pl. a Rembrandt-ban betetőződő hollandi naturalizmusnak a kompozició új tipusa, a fény, a

valeur, az atmoszféra stb. egyetemes és nem pusztán lokális, etnikai vagy «faji» jelentőségű problémái, még a legspeciálisabban nemzeti hollandi képnek is meg van ez a két — etnikai és formai — oldala. De Michelangelo sohasem csinált olaszokat és olasz témákat, művészete mégis nemzeti minden univerzálítása mellett: mert az ő problémái megoldására csak az olasz művészetnek volt és lehetett küldetése. Az egész renaissancekori olasz képírás nemzeti jellege elsősorban abban a sajátságos módban rejlik, amellyel a kompozició problemáját fölvetette s a maga módján megoldotta, úgy, ahogy azt akkor csak ő tehette. A 19. század második felében pedig a francia művészetet az a mód teszi nemzeti jellegűvé, amellyel — az impresszionizmus keretén belül s azon túl — a szín és a valeur problemájának megoldásán s az új kép-stiluson fáradozik. A külső etnikai jeleknek, szóval a művészet anyagának (alakok, tájak stb.) is meg van a maguk szerepe és jelentősége, de nem önmagából meriti azt, hanem a formai problemából. A művészetek nemzeti jellegének firtatói rendesen megmaradnak ugyan az etnikai és néppsychologiai dolgok hánytorgatásánál, mikor pedig az abszolut és univerzalis művészi értékekben kellene és lehetne a nemzetit meglelniök. Ha nem bennük nyilatkozik meg, akkor, művészet híjján, nemzeti művészetről sem lehet beszélni. Népet néphez mérnek s épúgy kideríthetik hasonlóságukat, mint különbözőségüket, hiábavalóság, akárcsak az olyan párhuzamok, mint pl. Burns és Petőfi stb. között, mert incommensurabiliákat, különböző néplelkeket, temperamentumokat mérnek össze, ami tanulságos lehet az etnologiára, de nem a művészetek viszonyának földeritésére, művészetek viszonyát csak a művészi feladatokban lehet keresni és megtalálni s ebből a szempontból fölfedhető a közösség, ha már említettük őket, Burns és Petőfiben is, a rokon probléma: mi módon válik a népművészet nemzetivé s a nemzetin keresztül egyetemessé, ami végeredményben a sajátos küldetés problemája a közösségben. Ugyanezt a problemát veti fel nálunk az építészetben Lechner. Ez a szempont megállapíthat közösségeket a lényeges elhanyagolása s a sajátos egyéni szín és zamat elpárologtatása nélkül.

A magyar művészet is az európai közösségnek tagja s nem pusztán önmagától lett azzá, ami, élete annyira összefüggött s összefügg a külföldi áramlatokkal, hogy szinte problematikussá válik, vajjon lehet-e speciálisan magyar művészetről beszélni. Buzgó, de naiv patrioták ugyan hamar elintézik ezt a kérdést, amikor vagy azt mondják, hogy magyar az, amit magyar ember csinál, vagy hogy magyar az, ami magyar dolgokat, eseményeket, tájakat stb. ábrázol. A művészi szempont alig jut szóhoz náluk, annak sejtelme nevezetesen, hogy ami az ő szempontjukból magyar, esetleg még nem művészet, másrészt, ami művészet, esetleg nem magyar. De még ha mindig igazuk volna is, ha csodálatos intuicióval mindig fején találnák is a szöget, akkor sem tudnának olyan magyar

művészetet mutatni — pedig az általuk hirdetettnek olyannak kellene lennie, — amely úgy fejezné ki a magyar nép egész életét, mint pl. a régi hollandi a hollandi népét — ilyen egyelőre még nincs. Hogy a kérdésnek magunk formulázta értelmében van-e magyar művészet, a részletes tárgyalás során próbáljuk megfelelni. Kérdésünk ez: van-e ennek a művészetnek nemzeti jellege s nemzeti jellegének egyetemessége, azaz van-e olyan művészi-formai problemája, amelyet neki és éppen neki kellett fölvetnie s megoldásán fáradnia, ugyanakkor egyetemessé téve azt ami nemzeti? Vagy a másutt fölvetett és egyetemessé vált problemák megoldásához hozzájárult-e sajátságos módon, úgy, hogy ez a hozzájárulás a művészetek közösségére is jelentőséggel bírhat? Egy szóval: a lokalis jelentőségen túl emelkedve *van-e a magyarnak valami sajátos küldetése az európai művészet közösségében, a világművészetben?*

A vizsgálat során a magyar kedélynek kedves etnikai értékek, úgyszintén egyes művészek talán a rövidebbet fogják húzni, de ha ez egyoldalúságnak vagy épen igazságtalanságnak látszanék, ismételhetném az eleinte mondottakat bizonyos szempont végig vitelének jogosultságáról, ami még egyáltalán nem jelent érzéketlenséget más szempontok iránt. Az etnikai értékek különben is szóhoz fognak jutni több ízben, így amikor a népművészet nemzeti művészetté való fölfejlesztése kerül sorra, pl. Lechnernél, ami már maga is egyetemes jellegű problema lehet. De inkább hanyagoljunk el mindent és amit eddig alig, azt próbáljuk meg, a magyar művészetnek az egyetemes művészet szempontjából való elemzését, és inkább azon a hiányon akarjunk segíteni, hogy az etnikaitól alig látták meg ennek a művészetnek univerzális jellegét — ha van neki. Mindjárt megjegyezvén, hogy az egyetemes jellegnek nem kriteriuma az egyetemes hatás 〈az irodalomban pl. attól is függ, lefordítják-e a művet vagy nem〉 hanem *an sich* tartozik a műhöz az erkölcsi törvény említett mintája szerint, tekintet nélkül sorsára. Viszont a hatás hiányának sem föltétlen bizonyitéka nyilvánvalóságának és kézzelfoghatóságának hiánya. Mert érvényesülésének többféle módja lehet, így pl. valamely alkotás a nemzeten belül, anélkül hogy ömaga kiment volna idegenbe, olyan folyamatot indíthat meg, melynek során az illető nemzet egész művészete egyetemes jellegűvé s a művészet közösségének integrans részévé s így végül, bár közvetve, maga az illető alkotás is ható tényezőjévé válik a közösségnek. Amely művészetben benne van az univerzálitás magva, annál az egyetemes hatás történeti megvalósulásának és érvényesülésének lehetősége is állandóan meg van, bármily kevéssé tör is magának utat kifelé fejlődésének bizonyos szakaiban.

Áttérve a másik alapelvre: a *folytonosságé* azért fontos, mert csak belőle válik az állandónak és változónak viszonya értelmessé. Állandó

nélkül nincs fejlődő és viszont. Örök és fejlődő korrelativ fogalmak, mint egyetemes és különös. Mint ahogy a matematika igazságai örök érvényüek, akár elgondolja őket valaki, akár nem, akár fölfedezi, akár nem, úgy a Polykletos szobra, a Doryphoros vagy Diadumenos, örök, mert contrappostojával az egyensúlyt testesíti meg, amely örök. De mint ahogy a matematika örök igazságainak is az időben, valamely nép történetének valamelyik szakában valamely egyénről vett nevük van, szóval térben és időben meghatározott történetük, úgy a Polykletos megtalálta egyensúlynak, mely oly nagyszerüen érzékíti meg az örökkévalóságot, szintén nagy múltja és jövője van, noha kompoziciójának elve időn kívüli. A művészet mindig célnál van, befejezett és tökéletes. A VI. század görög művészete tökéletes, befejezett az V. századé nélkül, az V. századé mindent elmond, amit akar és esztetikailag tökéletesen érthető a VI. századé nélkül. De nem érthető historiailag, elődök nélkül — csoda, s ha mit sem ismernék elődeiből, akkor is tudnám, hogy voltak. Sőt azt mondhatnám, ami előbb volt, a VI. század művészete, sem érthető a később jött, az V. század művészete nélkül annyira, mint vele együtt, mert hogy az előbbi egészen olyan, amilyen, annak oka, hogy már a következő is — in potentia — benne van. ⟨Más a görög archaikus szobor, mint az egyiptomi⟩. S így benne van az V. század művészetében a IV. századé és viszont — végig a görög művészet egész történetén. Amit egyszer fölfedeztek, probléma, amit egyszer megoldottak, többé ki nem veszett belőle, minden kor és minden művész ott folytatta, ahol az elődje elhagyta. Örök momentumai csak azon a réven valósulhatnak meg, hogy elődeik és utódaik vannak a történelemben. Az öröknek és az időnek, a létnek és levésnek korrelációja ez s eredménye a historia. A művészet története nem egyes esetek, elszigetelt accidenciák merő egymásutánja, tetszés szerint forgatható sorrendben: története szubsztanciákban megy végbe s ezek az ő problémái. Mint az egyetemességnek, úgy a folytonosságnak egyetlen, paradigmatikus példája a görög. Hat-hétszáz éve szakadatlan összefüggésben és fejlődésben mutatja a problémák életét, oly szervesen és áttekinthetően, mint soha azelőtt és azután. Ha az első szempontból a világművészet mikrokosmosa, a másodikból a világművészet történetének mikrogenesise. Ránk nézve ő nemcsak az egyetemes és nemzeti korrelációjának, hanem a történelmi folytonosságnak is kezdete és örök mintaképe. Mikrokosmosában benne vannak az európai közösség művészi problémái nemcsak ideális együttességben, hanem reális egymásra következésben és fejlődésben, nemcsak keresztmetszetben, hanem az időbeli sorrend hosszmetszetében. A görög művészet maga a művészet testet öltött történetfilozófiája, mint ahogy a bibliai profetizmus a vallásnak élő történetfilozófiája. Ezért kell a folytonosság, a történelem kérdését is nála megfogni — mindig, bárminő népről van szó. A magyarral kapcso-

latban nekünk is gondolnunk kell majd rá a szobrászat és festészet alkalmából, mint háttérre és távlatra.

De mint az egyetemesnek, úgy a folytonosságnak tekintetében is unikum a görög művészet. Soha azelőtt és azután fejlődés oly következetes és világos nem volt, mint az övé. Utána a fejlődés is, mint az egyetemesség, széjjelágazik, többé már nem egy nép sajátja, hanem e téren is mindeniknek meg van a maga speciális küldetése, hogy amikor bizonyos problémák megértek az ő számára vagy ő megért bizonyos problémák számára, vigye azokat előre, ameddig küldetése terjed. A fejlődés terén is a széttagoltság és a különböző küldetések sokasága uralkodik, de itt is az egymásra utaltság és közösség alapján.

Összefogva már most eddigi fejtegetéseink két fonalának végét, látjuk, hogy közösség és folytonosság egymást föltételező tagok: az első mintegy a jelen pillanata megállítva és a térben kiterjesztve, a másik a jelen pillanata feloldva előre és hátra az időben. Az első a mindig célnál lévő, befejezett és tökéletes, a másik az örökké fejlődő, minden momentumát meghaladó művészet. Az első az egyetemesnek és nemzetinek, a másik az öröknek és fejlődőnek korrelációja. E két korreláció szintezise pedig adja a művészetek egyetemes történetét.

Ebben az egyetemes történetben kell keresnünk a magyar művészet részvételét, azt, hogy van-e olyan művészi problémája, amelyet valamely korban éppen neki kellett fölvetnie és megoldásán fáradoznia, ugyanakkor időtlen érvényűvé téve azt, amikor időszerűvé? Vagy a másutt aktualissá, időszerűvé vált problémák megoldásához hozzájárult-e sajátlagos módon, úgy hogy ez a hozzájárulás a művészetek egyetemes fejlődésére is jelentőséggel bírhat? Szóval: a lokalis fejlődésen túl van-e a magyarnak valami sajátos történeti küldetése az európai művészetek egyetemes történetében?

A közösségen belül a magyar művészetet jelöltük ki vizsgálatunk tárgyaként, a fejlődésen belül pedig e művészet utolsó száz évével teszszük ugyanezt, egyrészt, mert csak itt remélhető némi pozitiv eredmény, másrészt mert, mint mondtam, e tanulmány gyakorlati célú: a jelennek és a jövőnek szól a jelenről és közelmultról. Őket fogjuk revideálni, mintegy mérleget készítvén róluk a vázolt szempontokból. A háború előidézte kényszerű szünet, az elmúló kort lezáró s az újat megnyitó sejtelmes pillanat talán alkalmas az ilyen önvizsgálatra. S talán a magyar művészet is megért már és elég erős a magasabb szempontok elbírására — csak úgy tudhatjuk, ha megpróbáljuk.

Magyaron és száz éven belül még tovább megy a korlátozás: a fő vonalakra, rajtuk kívül eső értékek futó érintésével, bármily becsesek egy vagy más szempontból. Még e korlátozás árán is elég nehéz a folytonosság föltalálása. A modern művészetet általában azzal szokták jelle-

mezni, hogy az individualizmus jegyében él. Ha ez olyan értelemben igaz, mint sokan gondolják, nincs historiája. Lehet a művészi individualizmusnak bizonyos történetféléje, de nem magának a művészetnek. Ahol mindenki mindent legelőlről kezd és kizárólag önmagát adja, függetlenül attól, ami előtte volt és körülötte van ⟨föltéve, hogy lehetséges⟩, ott történelem nem alakulhat ki. A művészet története nem egyéni kísérletek merő egymásmellettisége és egymásutánisága, hanem közös problémák közös erővel és folytatólagosan való megoldása. Az a kérdés: a széjjelágazó, egymástól látszólag független modern törekvésekben van-e valamilyen közösség s van-e neki a szó igaz értelmében történelme? Ha mai élete az individualizmuson túl is történeti jellegű, akkor a múltnak a jelenre s a jelennek a jövőre irányító és determináló hatása van. A jelen és a jövő lehetőségeinek megértéséhez szükséges tehát a revizió: annak megismerésére, vettünk-e át, s ha igen, milyen problémákat a múltból, amelyeket közösen a magunkénak vallunk és vallhatunk. A sok individualizmus közepette mégis semmiféle szükséglet sem érzik oly erősen a mai művészetben, mint amely a tradiciót követeli: nem akadémikus, iskolás értelemben véve a szót, a múltra korlátozva, hanem értve rajta valamilyen biztos bázis megteremtését, amelyen tovább lehessen építeni. Teremts magadnak tradiciót, légy tradiciója önmagadnak — ez a modern művészet kiáltó szava önmagához. S innen, e szózat félreértéséből és a szükséglet aberraciójából az a sokféle, szeszélyes visszanyúlás elmúlt korok vagy primitív népek művészetébe, el egészen az afrikai négerekéig. Micsoda contradictio in adjecto: tradició előteremtése individualis önkénnyel. Míg azonban ez a visszanyúlás rendszertelen és önkényes, addig a valamilyen tradiciót kereső akarat közösen meg van jóformán mindenütt. ⟨Kivéve persze az akadémiákat.⟩ Az a kérdés: tudja-e az akaratnak ez a formális és absztrakt közössége az akaratok konkrét elágazását úgy organizálni, hogy belőlük folytonosság, azaz história és fejlődés, jöjjön létre? S ha igen, van-e és milyen jelentősége erre az új fejlődésre a modern magyar művészetnek?

A modern naturalizmus és individualizmus meglazította a folytonosság szálait és megrendítette a benne való hitet. De a naturalizmus, ha önmagáért van is és önmagukban mérlegelendő saját értékei vannak is, valami újat készíthet elő, mint ahogy ő maga is reakcióként lépett föl valami régivel szemben. Történelmi fontosságú problémák azok, amelyek meg vannak a naturalizmusban is, de csak akkor világosodnak láthatóvá, amikor az ő ideje kezd elmúlni. Ezért nem lehet hátat fordítani neki és visszamenni tetszőleges korokhoz tradicióért. Az archaikus művészetet mindig áthidalhatatlan űr választja el a dekadencia jeleként föllépő archaisztikustól. A naturalizmussal szemben a művészet továbbfejlődése érvényesülésének csak egy módja van: fölülmúlni az új problémák kere-

tén belül és rajta keresztül jutni el az új tradicióhoz. Ez a mai művészet aktuális nagy feladata s szorosabban véve ennek megértése kedvéért kell a multat revideálnunk s benne a magunk közvetlen tradiciójának elemeit magtalálnunk.

Efelé a mai, aktuális pont felé fog tehát haladni a következő tanulmány fejtegetése, hogy ezen a ponton mérje meg végül a magyar művészetet, megüti-e az európai közösségben és a mai történeti stádiumban a feladatok közös megoldásában való részvételhez szükséges hivatottság mértékét. És innen fogja tekintetét a holnap felé fordítani.

Menete: építészet, szobrászat, festészet.

FÜLEP LAJOS

ELLOPOTT ÉLET

A Mária-utcába nyílik a bolt. Esőmosta, kopott táblán ügyetlen betűkkel éktelenkedik a cégér: Lázár Miklós szijgyártó mester.

A bolt rég nem bolt már. Odaköltözött az asszony egész pereputtyával, mikor férje a háboru legelején bevonult, ott lakik most is.

Dohos, rosszagú levegő tölti el a szűk helyet. A hátulsó sarokban vaskályha füstölög, egy kopott, sárga szekrény düledezik az oldalsó falnál, szembe egy keskeny, kifakult pirosas divány. A háromlábú asztal egy széknek támaszkodik. A kályha előtt szénvacok, abban hál most a szabadságos baka fia. Vastag por lepi be a butorokat, a falak teliragasztva poloskavédő, piszkos ujságpapirossal. Nagy fekete legyek mászkálnak a falon, a lukas-rothadt pallón, a szekrényen, mindenütt. Ablak nincs, az ajtó kétszer-háromszor, ha nyílik napjában, az emberszagú, fülledt kétéves levegőben százszámra szaporodtak el. A tejüveges ajtón haldokló estfény szüremlik át, fullasztó a sötétben az izzadtszagú lég. Az ajtó alul hézagos, papirossal kell folytonosan alátömni, hogy a hideg be ne húzzon a szobába. Üvege szakadatlanul zökken, zörren, ha kivül az utcán elhaladnak előtte.

Az asszony van idehaza, csecsszopó gyerek ölében. A földön ül, a kályha nyitott ajtajából kiomló piros fénynél zsebkendőt hímez. Az ide-oda lobbanó láng pillanatonként tétova árnyékot ereszt a hímzésre, a megerőltető nézéstől szeme állandóan könnyes. Koszos, fekete haja homlokába lóg, redős arca mereven a zsebkendőre bámul. Lógó, sárga melle a kicsi szájában, szakadt szoknyájából kilátszik kékharisnyás vékony lábszára. A gyerek kezecskéivel kalimpálva hiába hesegeti a vékonyka arcára unos-untalan rátelepedő legyeket, végre szájából kieresztve az emlőt, türelmetlen, hangos sírásra fakad. Anyja egykedvüen nézi, térdein meg-megringatva.

De hirtelen leteszi a varrást a földre, ujságpapirossal gondosan betakarja s feltápászkodva arcához szorítja, ezer csókkal borítja el a rongyokba pólyázott kis testet. Kezével végigsimítja a gyerek arcát, vérsáv marad nyomában. Ujjai vérezték be, három-négy helyen is megszúrta magát a kályhaláng imbolygó fényénél.

Elsikoltja magát: jaj! jaj! kis szivem! Ujjaiból felszívja a vért, azután szájával a gyerek arcának esik s lenyalja, lemossa gondosan, hogy nyoma se maradjon a vérnek.

«Csucsuja-babuja», ringatja s nagy léptekkel fel és alá jár a szobában. Az alacsony kormos menyezetről, a falakról felzsibonganak a megriasztott legyek, az utcáról nehéz társzekér dörömbölése hallatszik, az ajtóüveg szakadatlanul csörömpöl.

korábban, Zsigmond idejében is működtek nálunk kiváló külföldi festők (Masolino da Panicale). Hazai művészek, akik ekkor még csaknem kivétel nélkül a gotika szellemében dolgoztak az egyházi festészet terén kaptak sok munkát; szárnyasoltáraink (a kassai szt. Erzsébet, a lőcsei plébánia-, a bártfai szt. Egyed-templom oltárai stb.) és templomi falképeink (nagyszebeni, lőcsei plébánia templom stb.) szinvonala elérte, sőt olykor meghaladta a középeurópai nivót. Kiválóbb festőink a XV–XVI. századból Kolozsvári Tamás, Rosnyai János, Lőcsei Miklós, valamennyit felülmulja azonban a szentantali szárnyasoltár eddig ismeretlen festője. Nehány festőink, mint Lionardo da Vinci magyar tanítványa, Andrea Salai s a Ferrarában dolgozó Pannoniai Mihály, olasz földön is derekasan megálltak helyőket

Érkezett 1904. november 12.

883/1904. Z. (Békéscsaba, 1904. november 9.)

A békéscsabai múzeum-egyesület elnöksége beterjeszti az 1904. évi régészeti és néprajzi államsegély felhasználási tervezetét (Válasz, 1904. XII. 9.)

A német művészet büszkesége, Dürer Albert (1471–1528) magyar származásu volt; atyja, az idősebb Dürer Albert a XV. sz. közepén vándorolt ki Nemetországba Ajtos békésmegyei falubót, hol mint ötvös működött. A mohácsi vész után a megszállott területeken (törökt) elsorvadt a művészi élet, műemlékeink és műtárgyaink veszendőbe mentek, nagyrészt elpusztultak. A meg nem szállott területek is sokáig megérezték az ország katasztrófáját, míg a XVII. században ismét gyorsabb ütemben indult meg a fejlődés.

Meg~~indult~~ kezdődött a gyűjtés is, Nádasdy Ferenc országbíró műgyűjteményének országos hire volt.

Érkezett 1904 február 25.

150/904 (Besztercebánya 1904 február 23. 1085 sz. a.)

Besztercebánya város tanácsa a Mátyás hóz helyreállításához kért hozzájárulás mielőbbi kieszközlését kéri (Leirat a városi tanácshoz 1904 március 12.)

E korban ~~[illegible]~~ számos festő ~~működött~~ dolgozott szerteszét az országban, kik közül a Kassai Spillenbergerek emelkedtek ki. E család egyik tagja, ifjabb János a bécsi udvar festője volt. A XVII. század ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ még három jeles mestert adott hazánk a külföldnek: Bogdán Jakab csendéletfestőt, aki Anna angol királynő, Kupetzky János arcképfestőt, aki III. Károly király udvari festője és Orient József tájképfestőt, aki a bécsi képrőmiv. akadémia aligazgatója volt. A XVIII. sz. elején itthon, mint II. Rákóczi Ferenc udvari festője, Mányoki Ádám működött, a fejedelem bukása után azonban ő is külföldre került. A XVII–XVIII. század ~~[illegible]~~ nagyarányú egyházi és világi építkezésemet bő munkaalkalom nyilott festők számára is. Az osztrák barokk művészet számos jelese: Troger

Érkezett 1904 augusztus 11.

611/904 (Budapest 1904 augusztus 4 – 393/904 sz. a.)

A műemlékek orsz. bizottsága tudomásvétel végett megküldi másolatban az alsó- és felsőperecsenyi ásatások ügyében a v. és közoktatásügyi miniszteriumnak adott válaszát (Tudomásul szolgál 1904 VIII/11)

A NEMZETI MŰVÉSZETRŐL.

Írta: KRAPP.

Nemzetek kulturális fokmérője a művészetek fejlettsége. Ezt a tételt ma már mindenütt elfogadták s a nemzetek igyekeznek ez értelemben versenyre kelni a szomszédokkal, erejökhöz mérten s lehetőleg nemzeti jelleggel. Tagadhatatlan, hogy nálunk is van törekvés e kultúreszköz megszerzésére, de — sajnos — lehetőleg a nemzeti jelleg mellőzésével; s éppen ennek hiánya teszi meddővé minden iparkodásunkat.

Szegény ország vagyunk, nincs módunkban a legkiválóbb mestermüvek megszerzése, hát sokatakarásunk és kevés szakértelmünk révén megtöltjük gyűjteményeinket kétes értékű s mit sem jelentő lomokkal.

Igaz, van egy páratlanul szép Correggionk, elsőrangú Riberánk, mesés Goyánk, de a többi? Kérdem, hogy silány alkotások, még ha nagy neveket képviselnek is, méltók-e arra, hogy csekélv erőnket elforgácsoljuk csupa hiúságból, hogy a külföld „elismerését" kivívjuk?

Ha naiv tetszelgés helyett erőnket józan ésszel arra fordítanók, hogy összehordjuk mindazt, amit hányatott hazánk ezer éven át a művészet terén produkált s hozzáadnók mindannak a legjavát, amit a jelenkorban művészeink igazi nemzeti érzéssel munkáltak, olyan gyűjteménnyel dicsekedhetnénk, mely nemcsak művészi, de ethnografiai szempontból is érdekesebb lenne, mint kis múzeumunk, melynél az idegen százszor különbet talál a legközelebbi szomszédságban, ha bennünket elhágy nyugat felé.

Ma bárki, aki a művészetért rajong, csekély költséggel járva a világot, ha Fra Angelico vagy Botticelli művészetére kíváncsi, huszonnégy óra alatt Firenzében van s ott, a halhatatlanok működése helyén tanulmányozhatja a mesterek szellemének minden valamirevaló termékét. A jókat együtt látva, tisztább képpel lelkében tér haza rágódni a toskán óriások produktumain. Ha Rubens izgatja, Hollandiába megy, ha Velasquez érdekli, a Prádóban a maga teljes nagyságában ismerheti meg a nagyszerű spanyolt és így tovább. Ki fog korcs darabokból épülni szegényes gyűjteményünkben? Ott, ahol az alkotó szellem élt és munkálkodott, ott találhatjuk meg az igazi közelséget a nagy emberrel s nem szerte a világban, szétszórt atelier-hulladékokból, pláne mikor még azok is kérdéses hitelességűek.

A művészi szempont tehát nem kívánja a szörnyű áldozatot s művelődési szempontból kinek van reá szüksége?

Művészeink a helyszínre mennek tanulmányozni egy-egy nemzet festőjét. Példáját követik a művelődni vágyók. A nagyközönséget bizony nem érdekli Piombó, legfeljebb az árán álmélkodik.

Egy minden ízében nemzeti karakterű gyűjteménnyel azonban okvetetlenül elismerést tudnánk kivívni. A világ elég jól ismeri viszonyainkat s ismeri annyira fiatal kulturánkat, hogy ezt a törekvésünket csak elismeréssel honorálná.

A Cél 1910. 4. szám

Ilyen minden ízében magyar gyűjteményhez elsősorban sovén magyar művészgárda kell, mely nem adja be meggyőződését holmi sílány francia ad hoc divatnak, a pillanatnyi sajtósiker kedvéért. Másodszor és főként kellene egy sovén bizottság, tiszta meggyőződésű, megtántoríthatlan lelkű és privát érdekeket szem előtt nem tartó hazafiakból, mely előtt még a várható sajtótámadásokkal szemben is csak egy czél lebeg: *a szigorúan nemzeti művészet ápolása.* Ez a kátói jellemekből szervezett, europeer műveltségű művészbizottság hozzáértéssel, szeretettel válogatná össze a legkiválóbb magyar művészi alkotásokat, de csak azokat, melyek menten minden külföldi befolyástól, tipikusan e föld életéből vannak kiszakítva.

A kormány évenként szép összegeket áldoz művészetre, de kevés ésszerűséggel. Ne előlegesen, ígéretekre, holmi nem létező bronzöntésekre és csapni való rossz milleniumi emlékekre adjon ki nagy pénzeket, de vásároljon igazi meczenásként olyan kész műveket, melyek a nemzet vagy az ország dicsőségét akár a multból, akár a jelenből az örökkévalóságnak megalkották.

A franciák annyira méltónak tartják multjuk dicsőítését, hogy minden jóravaló törekvést honorálnak, amely a múltat glorifikálja. Ezzel szemben nálunk lila káposztáskertek, papirmasé parkrészletek magasabb elbirálás alá esnek, mint nemzeti multunk és szokásaink kultusza, mert egyes, történelmi multunkkal össze nem függő, de jelenünkre ránehezedő fajnak ez nem tetszik.

Ez a prepotens faj, mely sohasem segített ezt a kenyéradó hazát se megszerezni, se megvédelmezni, vére nem folyott érte, hogy tudná méltányolni a mult érdemeit. És mégis a haladás állítólagos nevében jogot formál az egyedül való irányításhoz s úgy irányít, ahogy az az ő érdekeinek kedvező.

Nem folyik már az ereinkben vér, puhányok lettünk, nem agitálunk. Pedig itt az idő a cselekvésre, eleget rombolt a Patópálizmus. *Ugyanoly mérvű agilitást kell kifejtenünk nekünk is, mint amilyennel dolgozik nemzeti kulturánk megsemmisítésére a nemzetköziség.* A főpapságra és a mágnásvilágra hárul különösen e feladat, mert valamint amazok is legnagyobb erejüket, a pénzt veszik fegyverül, úgy a védekezés is csak e réven történhetik. Puszta jóakarattal nem lehet megmenteni a keresztény magyar művészetet. Áldozatokra, nagy áldozatokra van szükség, melyek dúsan megtérülnek azzal, ha nemzeti kultúránk megerősödve, népünket kivonja a romboló kozmopolitaság hatása alól.

A kormánynak erősen segédkezet kell ehhez nyujtania, mert elsősorban az állam érdeke, hogy erősítse önérzetét egy *minden izig nemzeti kultúrával* s a közpénzek révén szerzett objektumok vagyont jelentsenek, *nemzeti vagyont,* melyre polgárai büszkeséggel mutathassanak. A vásárlásoknak nem szabad a kijárás, benfentes összeköttetések vagy klikkszolgálatok, egyéni gusztus eredményének lenni, mert így gyűlnek össze szemétre való anyagok, melyeket elhelyezni nyilvánosan restelnek, és az ország jobb ügyre méltó pénzén vett selejtes holmi lomtárba kerül, hol megilletö sorsát elvégzi az idő és a gondozatlanság. Az alamizsnaként kezelt pénz az államra, mondjuk az országra, haszontalanul el-

veszett s egyet ért el csupán, hogy *edzi a korrupcziót és gyűlölködést támaszt.*

A művészet ma már nálunk teljesen kozmopolita köntösben jár, mert nincs faktor, amely nemzeti törekvéseit ápolná. Ifjainkat vonzza az imádott Páris. 300—400 koronás kis ösztöndíjaikkal rohannak oda, hogy nyomorogva, tengődve ott töltsenek, minden nyelvismeret nélkül, züllő környezetben egy-két hónapot; átvesznek néhány könnyen elsajátítható külsőséget, amely in spe sikert ígér, aztán szidalmak és átkok között visszatérnek, hogy itthon agyba-főbe dicsérjék Párist, melynek csak az alját ismerik valamelyest.

Azalatt az egy-két hónap alatt néhanapján eljárnak a Julienbe, esetleg próbálnak festeni is egy szajnai hidat, úgy, amint azt az Independent kiállításán valamelyik bomlott agyú zsenitől látták. S ez legyen a fejlődő magyar művészet!

Önámítás és világcsalás, rendőri riporterből lett esztétikusok segélyével végbevitt lélekrombolás ez, mely pillanatnyi csillogásért örökre belezuhan a művészproletárság kétségbeejtő vermébe!

Az ifjúság fanatikus, olcsó sikereken naggyá nőtt mogulokat lát maga előtt. Felvilágosítani amúgy sem lehet, de legalább az állam ne adjon eszközt éhenhalásra való ösztöndíjmorzsákkal a lélekgyilkoláshoz, a teljes zülléshez.

Csip-csup ösztöndíjak egész légióját ontják a *sokat* ígérő tehetségek elbolondítására. Évek óta jegyzem és figyelem ezeket az oroszlánkörmöket, de húsz éve még egyből sem lett oroszlán, csak hiéna, éhes hiéna, kik az elhalt nagyok hulláit tépkedik. Undorító ez a talentumgyártás, és lelkiismeretlen is.

Budapest minden zúgkávéháza ad egy sarokasztal ilyen félbenmaradt zsenit, kik piszkos gallérra omló kóczos fürtökkel és mocskos beszéddel ostromolják az eget.

Ha azok, akik idejuttatták esztelen politikájukkal ezt a szegény zsenitömeget, csak egyszer leereszkednének ezekbe a zúgkávéházakba és titokban végighallgatnák bomlott fantáziájú eszmecseréjüket, lehetetlen, hogy bűnbánólag ne vernék mellüket és ne változtatnának politikájukon.

Micsoda nyomor, micsoda feneketlen életeröpocsékolás a modernség csillámló fátyla alatt! Ez a közelgő magyar művészet képe!

Ha igaz tehetséget olyan összeggel segít az állam, amellyel több évi gondmentes tanulmányoknak szentelheti magát, akkor ennek a munkának meglesz a gyümölcse, bizton hozzájárul néhány téglával a kultúra épületéhez.

Apponyi Albert gróf kultuszminisztersége idején tervezett egy igen üdvös ösztöndíjreformot, t. i. hogy 1000—1000 forintos ösztöndíjakat kapjanak azok a kész, de fiatal művészek, akik köteleznék magukat az ország valamely vidékén tanulmányokat tenni. Fájdalom, ez az üdvös terv a kútba esett, nagy kárára a nemzeti művészetnek. Kárára? Ki tudja. Lehet, hogy megvalósulás esetén a szép intenció megint csak intenció maradna, mert hiszen valószínű, hogy az ösztöndíj oda-

ítélésénél ismét nem az érdem, hanem a kihízelgés lett volna a döntő, ahogy ez már nálunk szokás.

Első sorban az állam hivatása a szolid nemzeti művészet megteremtése. Okos, céltudatos programmal olyan reneszánsz támadna a művészetben, aminő volt a II. Gyula idejében Olaszországban. Ne feledjük, hogy Michel Angelo lángszellemét nem Aretinóék fejlesztették ki, de az értelmes mecenások azzal, hogy foglalkoztatták, szédületes feladatokkal bízták meg, nem kímélve költséget, csak az eredményt tartva szem előtt.

Szerte az országban, minden téren hangzik a feljajdulás, kezd a nemzet úgy gazdasági, mint társadalmi téren letargikus közönyéből ébredni, látja a pusztító, bomlasztó törekvést és a fringiája után kapkod; csupán azon a téren nem történik semmi, amely legmesszebbmenő kihatásaiban, s ez a kultura, az irodalom és művészet.

Az irodalomban, hol a nemzeti géniusznak oly csodás fáklyái égtek pár évtizeddel ezelőtt, mint Vörösmarty, Arany, Petőfi stb., ma legjobban tombol a moral insanity, keleti bujaságban tobzódó fantáziával él a pornografia, glorifikálják a női becstelenséget, a hálószobák szennyeseit lengeti a szellő az életet jelentő deszkákon, az amúgy is enervált felfogású hallgatók előtt, a művészetben kíhaltak a Székelyek, Lotzok — a nép kultuszának interpretátorai s betegagyú festő Verlainok gögicsélik perverz színszimfoniájukat, mint egyedül üdvözítőt s haladást jelentőt a jámbor szemlélő előtt.

Csupa import a külföld selejtes boltjából, dörgő szólamok, jelszavak és új igék kíséretében, melyek narkotizálják, de meg nem győzik a jó ízlést és nem akad egy Savonarola, aki oda állana bátor szívvel és közbekiáltsa: Hazugság! Ez nem haladás, ez degenerálódás.

A MESTER-LAKOMA.[1]

Írta: KASIMIR LEINO.

A szobában sűrű füst van, mint egy vészes csata helyén,
Az asztalon flaskók állnak, mint leperzselt fák, feketén;
Körüskörül szivarvégek, likőrfoltok szanaszéjjel:
Az új mester így mulatoz a jókedvű diáknéppel.

Ő maga nagyfinom úr és rajta cifra selyemmellény,
Állig érő magas gallért s orrcsiptetőt visel hetykén;
Nagy családból származik és igen gazdag a papája,
S van-e, aki ne tudná, hogy csinos vagyon vár reája.

[1] Finnországban az egyetemi hallgatókat a záróvizsgálat letétele után mesterré (magister) avatják. A felavatást áldomással ünneplik meg.

NÉPMŰVÉSZETÜNK JÖVŐJE.

JEGYZETEK AZ „ŐSTEHETSÉGEK" KIÁLLITÁSÁHOZ.

Ez a kiállítás nagy szenzációnak igérkezett. A címe és az egész sajtóelőkészítése olyan volt, hogy minden érdeklődés szinte előre meghatározott várakozással fordult a megnyitás felé. A magyar „őstehetségek" kiállításától mindnyájan a magyar népművészet földszagú kincseit, évszázadon át, nemzedékek életében megsűrűsödött és fellobbant kollektiv készségek bemutatóját vártuk. Tagadhatatlan, hogy ez is volt valamilyen halványult formában, de ami a kiállítás művészeinek munkáiban különösen meglepő volt, az a polgári értelmű egyéniesség. A kritika is, sőt maga a rendezés is hangsulyozta az anyagnak ezt az általános jellemvonását. A régi paraszti népművészettel szemben, mely sajátosan kollektiv művészet, mely a legrégibb emlékeitől kezdve végig s az ország különböző területein is egylelkű művészet volt, ennek a kiállításnak művészegyéniségei között éppugy látszik a különbség, mint a polgári osztály művészeinek munkáiban.

*

A magyar népművészet az egész fajta szellemi értékeinek egyik legteljesebb megvalósulása. Gazdagságát, tékozlásig áradó bőségét, változatosságát csak akkor értékelhetjük igazán, ha nemcsak abból a nagyon egyoldalú szemszögből vizsgáljuk, melyből manapság nézik, azaz nemcsak mint díszítőművészetet szemléljük. A népművészet valójában építészet, lakásberendezés, ruházkodás, mindenféle eszközök, szerszámok, szóval az iparművészet minden ágára kiterjedő művészi tevékenység és azonkivül szobrászat, festészet — azaz képzőművészet is. A nép művészi alkotása a lakóház, a templom és harangláb (néha — mint példának okáért Székelyföldön az erődített templomoknál — harcászati építészet), ezeknek bútorzata, berendezése: a ruházattal kapcsolatban: vászon, szövet, gyapjú, bőr, szőrme, a háziélet, földművesség, állattenyésztés, halászat, vadászat stb. eszközei és szerszámai között mindaz, amit fémből, fából, bőrből, kenderből, csontból, szarúból, agyagból s más elérhető anyagból készítettek. Gondoljunk a székelyföldi paraszt ezermesterek által készített templomi orgonákra, oltárokra stb., azután a szekerekre, a bicikli ősére stb. Gondoljunk a dunántúli pásztor szarúból, fából készült só- és paprikatartó, „borsos iskatulyáira", óraláncaira, a palócság sírkeresztjeire, a mármarosi magyarság lőportartó szarvas-agganesaira, az egész magyar nyelvterületen általános gölöncsérségre, parasztbútorokra, a matyóföldi „dikókra", az udvarok és szérüskertek építészetének végtelen változatára, gondoljunk a balatoni, fertői, tiszai stb. halászok eszközeire, a hajdúsági pásztorok lókoponyából készült ülőalkalmatosságára, a karámok, vasalók építészeti elemeire és felszerelésére, az állati bőrök, ruházati felhasználására, a csikóbőrös kulacsra, emlékezzünk az ágyúöntő Gábor Áronra és azokra a festett falképekre, melyek a székelyföldi templomokban az első magyar lovagkirály, Szent László mondáiról fennmaradtak. Még a hivatásos néprajzi kutatók számára is szinte beláthatatlan és átfoghatatlan az a terület, melyre a magyar parasztság művészi tevékenységét kiterjesztette. És éppen ebben van a nép művészi tevékenységének egyik legfontosabb jellemvonása, hogy mindazt, amit alkotott, mindenféle szükséglete számára készült tárgyait és eszközeit művészien eldotta meg — még azt is, ahol semmiféle díszítést nem alkalmazott. Mert művészi mindezeknek a tárgyaknak megoldása akkor is, ha a dísztől elvonatkoztatva, csak a szerkezetet, az arányokat, a felhasznált anyag jellemének és a használat céljának megoldását tekintjük. Semmiféle művész nem képes a használat értelmének megfelelő anyag kiválasztásában több leleményre, a kézbevett anyag intuitivebb formálására, mint ez a parasztművészet. Bámulatos és egyszersmindenkorra tanulságos az, amit az anyag karakteréből a használat számára ki tud kényszeríteni. Amit alkotnak, az lehetőségeik között teljes, annak dísze és funkciója egységes. (Példának hozom fel az alföldi aratók mázatlan vizeskorsóit, a pásztorság csobolyóját, a székelyek „légely"-ét az egyetlen szarvból kifaragott óraláncokat, a titkos zárral ellátott beretva- és dohánytartókat stb.) Igen fontos ezt megállapitanuk, mert a XX. század eleje körüli általános díszítőkorszak beállításával szemben szükségesnek látszik a népművészet értékelésének e szempont szerinti átvizsgálása. Szükség volna erre, hogy a változott művészi szemlélet és a népművészet között új értelmű összeköttetés keletkezzék az általános műveltség javára. Világért sem olyanféle „újraértékelésre" gondolok, mely a nemzeti élet testének felületeit lúdbőrössé szokta tenni! Ez a vizsgálat nagyjából a következő kérdésekre adna választ: a magyar népművészet díszítőszemlélete káprázatosan gazdag, egyensulyozott és magávalragadóan, derüsen emberi. Vajjon van-e a népművészetnek más tartalma is? Van-e a magyar népléleknek kifejeződése a tárgyak, épületek, használati eszközök sajátos szerkezetében is? Hogyan és milyen szerkezeteket konstruált a maga sajátos életmódja számára, milyen formákban valósitja meg a maga gyakorlati emberségét a magyar parasztság?

Az a lelkialkatában és egész szemléletében túlnyomóan ékitményes beállitottságú korszak, mely a népművészetet a polgári társadalom művészete számára felfedezte, igen helyesen látta azt, hogy a polgári művészkedés nemzeti sajátságai számára a legkristályosabb forrás a népművészet. Csak véletlen és tisztán helyzeti balszerencse, hogy a kor a népművészetből csak az ornamentumot látta meg és csak ebben kereste a nemzeti sajátságokat. Magat a szerkezetet, a szerkezetben és az anyag kezelésében, formálásában megnyilatkozó logika sajátságát teljesen figyelmen kivül hagyta. Ennek a balszerencsének meg vannak a végzetes következményei. Ugyanis azzal, hogy sem az építész, sem a tervező-iparművész, sem a szobrász, vagy festő nem az egész népművészetet, hanem annak csak egy részét — éspedig most már harag és gyülölködés nélkül bevallhatjuk — csak a felületét fogta fel és vizsgálta, kissé elszalasztottuk az alkalmat, mely kinálkozott arra, hogy azon frissiben megteremtsük a magyar polgári művészetet: azt a magyar művészetet, mely hármilyen újabb és újabb művészi forradalom, bármilyen új művészi szemlélet számára alapul és hagyományainak erejével irányitóul szolgálhatott volna. Mert hiszen minden rendi és céhbeli művész megfigyelhette volna azt, hogy miként keresi a paraszt művész az épületnek, mint térformának megoldását, milyen épületrészeket ismer, hogyan fogja fel ezeknek arányait, színességét stb., ellesbette volna a fafaragó és a gölöncsér formaszemléletét és az anyag értékelésmódját, tanulmányozhatta volna parasztmüvészek vizióinak azokat a legbensőbb törvényszerüségeit, melyek a kifejezés eszközeit formáló és megválogató értelem sajátosan szubjektiv jegyei. Ezekből a megfigyelésekből, melyek természetesen a díszítéseket is felölelik, kialakult volna az az egységes és összefoglaló szemlélet, mely a magyar értelemnek a gyakorlati élet használata számára éppúgy, mint az érzelmi élet művészi kifejezése számára is, formákat ad. A hétköznapi és a művészi életnek ez a közös medre sokkal több biztosságot jelent a közösség szempontjából, mint az a széles áradás, mely a történelmi stilusok vadvizes, sásos, zsombikos lapályán át vezetett.

A népművészet vizsgálatánál két szembeötlő sajátságot kell megállapitanunk. Egyik az, melyre már előbb is céloztunk, hogy a nép minden magakészítette eszközének, szerszámának stb. megoldását föltétlenül művészi formák között keresi. A magyar paraszt nem ismerte a tárgyak művészi és gyakorlati szempontjának

Építőmunka. 1934. 4–5 sz.

VÁGÓ PÁL építész: Evetovits János igazgató lakása, két szoba hallos lakás fogadószobája. Baloldalt garnitúra sarokpaddal. Szemben levő falon bárszekrény, könyvespolc és vitrina egybeépítve a heverővel, mely esetleg vendég számára hálóhelyül szolgál.
Készítette: GARCON modern lakásművészeti műhely.

és értékének azt a kétes elkülönítését, mely a polgári kultúra első évtizedeit jellemzi, hogy vannak olyan használati tárgyak, melyek ünnepélyesen művésziek és vannak olyanok, melyeknek művészi megoldása csak a használat rovására esnék. Annak a korszaknak jellemvonása ez, mely a művészit a díszessel azonosította. A tárgyak szerkezetében, arányaiban s a használati cél hűséges szolgálatán belüli alázatosságban ez a korszak nem tudott szépséget felfedezni. Egyoldalúságának oka abban van, hogy az új polgári társadalom túlságosan is a régi rendi világ művészetének bűvöletében élt. Magukat a méreteket, szerkezeteket, tehát a reneszánsz, a barokk és az empir valódi lényegét nem utánozhatta a maga három-négy szoba, konyhás polgári létének keretei között, de az üres formát, a felületet, e méreteiben nagyszabású és szerkezetében pompás stilusok külső jegyeit, díszeit utánozhatta és utánozta is. Az utánzás mámora gondolkodásának formájává, egész művészi szemléletének tartalmává vált. Mégis volt annyi jóízlés és mértéktartás e korban, hogy a polgári berendezkedés vadonatúj szükségleteiből felbukkanó tárgyakra (telefon, írógép, automobil, iroda- és üzletberendezés stb) legalább is ritkán alkalmazott anakronisztikus stilusjegyeket. Ezek azok a tárgyak, melyeknek, mint nagyon szürke hétköznapi tárgyaknak művészi megoldását elhanyagolta, vagyis teljességgel az ipari, műszaki-tervezőkre, konstruktőrökre bízta.

Természetesen a nép is különbséget tesz hétköznap és vasárnap, vagyis munkaruha és „ünneplő" között. De ez nem a művészi érték, hanem a díszesség alapján történik. Hiszen a munkaruha szabása és legtöbbször anyaga is ugyanaz, mint az ünneplőé, csak emez díszesebb.

Másik szembeötlő sajátsága a magyar népművészetnek — láttuk — az, hogy egyetemes. Mindenféle művészkedés meg van benne. Építészettől kezdve a legparányibb, legjelentéktelenebb holmiig — egészen a fakanálig. Ott, ahol a parasztság bizonyos függetlenségben élt, mint a székelyeknél, még a képzőművészetek legelvontabb formája, a festészet is kifejlődött. Ha figyelembevesszük azt, hogy zene, tánc, költészet s még az előadóművészet is (betlehemeseknél, regősöknél) meg volt, a magyar népművészetnek olyan teljessége bontakozik ki, mely a tiszta humánum mélysége szempontjából nem alacsonyabbrendű a polgári művészetnél. Természetesen a polgárság művészete a maga módján differenciáltabb, gazdagabb, problémái és érdeklődése mozgalmasabb és nemzetközileg és történelmileg szélesebb életéből adódnak, s éppen ezért jellemvonásai kevésbbé zártak voltak. A paraszti művészet összes megnyilvánulásai az egész magyarság területén sajátosan egyenletes lelkület kifejezői. Azé a lelkületé, mely századokon át megszokott módokon, öröklött formák között élő magyar paraszté volt. Szántott, vetett, aratott, pásztorkodott, emberien szeretett és gyűlölt. Munkaévadján napszállattól napnyugtáig dolgozott. Télidőben és a ballagó nyáj mögött ráért szükséges szerszámainak, eszközeinek elkészítésére. A szélsőséges munkarend, a nagy idő- és erőtékozlások és az ebből fakadó életlátás, vagy életérzés kifejezése ez a művészet. Egyetemessége, gazdagsága, a magyar parasztnak az az érzékenysége, mellyel minden holmijának művészi értékét megkívánja s mely a formák, szerkezetek hagyományainak kötelékén belül is bőséges megoldásbeli invencióját jelenti. Mindezek az egyensulyozott és az élet minden sikjában egyértelműen megvalósított szemléletre mutatnak. Maga a tény teljes erejű bizonysága annak a minden irányban kialakult és formában is megvalósított szemléleti egységnek, mely a kollektiv kultúrákat jellemzi. A középkori műveltség megbonthatatlan szellemi egysége az az iskolapélda, melyre hivatkozni szoktak. Minden a közösség, az egyén csak ebben a nagy egységben és csakis személytelenül termelhet és munkálhat. Ez a hézagtalan szellemi tömörség, zárt egység s ebben a teljesség a magyar népművészet jellemző alakja, mely a polgári művészettől élesen megkülönbözteti.

*

Az egységes, elszigetelt és ebben rendkívüli konzerváló erőkkel vértezett magyar parasztság életkörülményei a XIX. század derekától kezdve rohamosan változtak. A rendi társadalom, melynek mélyén évszázados változatlanságban élt eddig, most megszűnt. A magyar közösség polgári társadalommá alakult át s ebben a parasztság egészen új helyzetbe jutott. Kikerült elszigeteltségéből, polgárrá lett és a polgári társadalom új lendületű ipara, kereskedelme, rohamosan fejlődő közlekedéstechnikája és piac-szerző árúpropagandája megismertette vele a civilizációt. Most egyszerre készen kapta az életnek mindazt az eszközét s ezeknek az eszközöknek mindazt az igényét, melyről azelőtt álmodnia is alig lehetett s melyek összesen és együttesen a parasztságot pár évtized leperegése alatt polgárrá formálták. A társadalom molekuláris átalakulása ilyenformán kioldotta a magyar népművészetet szerves összefüggéseiből. A parasztság polgárosításával művészkedése is megszűnt, azaz egészen más értelmet kapott.

A rendi társadalomban a parasztság művészete a paraszt szellemi-kollektivitás kifejezője. Ez az elszigetelt szellemi közösség meghatározza minden távolságát a nemzettesten belül vele együttélő nemesi és polgári rétegek szellemi alkatától. Művészete bármily teljes és gazdag is máskülönben, mégis a primitiv népkultúra primitiv népművészete. Mikor a társadalmi átalakulás a parasztságot kimozdította elszigeteltségéből és a polgári társadalom egységébe vonta, a parasztság tehetségei többé már nem a kollektiv művészet személytelen és közösségben felolvadó névtelen alkotói, hanem a polgári társadalom paraszt-művészei. Úgy nevezik őket: „földműves festő", „fazekas-szobrász", „népköltő" és lassanként a „nótafák" is ismert, hírre-névre vergődő személyekké váltak. A régi népművészet szellemi alapját elhagyták, mint ahogy megszűnt a magyar parasztságnak az az egységbe zárt és kollektiv lelkülete is, melynek szerves kivirágzása volt a népművészet. A parasztság „pógárrá", „földmunkássá" és „kisgazdává" vált s egész léte a maga hajdan lezárt horizontján túl, a nemzeti élet irányításának, a magyarság jövőjét kereső akaratnak egyik legelevenebb célja és ereje lett. A romantikus lelkek számára szomorú tény a régi népművészetnek ez a kilebbanása. Talán nem is látják és nem is értékelik azt, amit az átalakulás a magyar parsztságnak s ezzel az egész magyarságnak e veszteséggel szemben nyújt. Érzelmeikbe begubózva nem látják a polgáribb lakóházak népegészségügyi jelentőségét. Nem veszik észre, hogy a késhegyig menő nemzetközi verseny idején az egész nemzetnek közös és egységes munkájára, gondosságára és éberségére van szükség s hogy ebből a szempontból a parasztságnak a nemzettest és lelkület egységébe való szoros bevonása az egész magyarságnak életkérdése. A régi parasztságnak azok a szellemi tulajdonságai és a lelkialkata, mely művészetének alapja és virágbontó ereje, az ő természetes egyszerűsége és kategórikus társadalmi, értelmi, gazdasági meghatározottságából folyó tétlen lelkinyugalma, minden új és idegen dologgal szemben érzett passzivitása ebben a versenyben a biztos legyőzetést jelentenék. Az egész életnek mélyről nézett, tehát bénítóan monumentális perspektivája nem adhatja azt a szellemi vértezetet, mellyel a magyarság egységesebb és nagyobb felét az új versenybe lehetne bocsátani.

Túlságosan korlátolt nézőpont az, mely a népművészet jövőjének kérdését elszigetelten, kizárólag mint e művészet kérdését vizsgálja. Mintha a művészet valami külső és az életre véletlenül ráakaszkodó dísz volna. A művészet alkotásai az egész művelődési közösség szervezetéből virágzanak ki. Igy a magyar népművészetnek, ennek a virágnak sorsa az egész magyar fának a sorsa. Mihelyst a magyar polgári parasztság a civilizáción túl, az új magyar társadalom kultúrális életében is szerves elhelyezkedést talál, amint megkapja a maga új történelmi szerepét, egészen bizonyos, hogy művészettermő erői is azonnal virágot bontanak. Mentül műveltebb ez az osztály s mentül szervesebb összefüggése a polgári társadalom kultúrájával, annál elevenebb benne a művészet vágya és szeretete. Eljövendő művészete jegyeit szociális helyzete fogja meghatározni. Az új magyar parasztság művészkedése — a már is megmutatkozó jelek szerint — nem lesz olyan különálló, mint a rendi társadalom elszigetelt parasztjáé volt. Ad egyes tehetségeket, melyek fokozatosan belefejlődnek a polgári kultúra áramlásába és kifejezői lesznek annak a sajátos vonásnak, melyet ez a polgár-parasztság a magyarság arcán jelent. Lehet, hogy a polgári építészet és iparművészkedés stb. sok értéket fog kapni a parasztsorból származó művészek révén is a régi népművészet szellemében, bizonyos, hogy ez — az egészen új életlátásnak, vagy életérzésnek megfelelő értelemben — nem ornamentális, hanem főleg szerkezeti, vagy pontosabban nem annyira tárgyi, mint inkább elvont értékekben jelent gazdagodást.

BUDAY GYÖRGY FAMETSZETEI

A fametsző művészet, mint technikai adottságaiban legelvontabb grafikai művészet, a naturalizmust követő elvont szemléletű stiluskorszakokban új fejlődésnek indult. A posztimpresszionizmus kísérletezései idején, mikor a művészeti fejlődés minden erejével a természetelvű művészet kötelékeiből kivezető utat kereste, egyik leghatározottabb irányjelző és szinte egyetlen — bár soha sem eléggé általános hatású hagyomány volt a fametszeté. Ez a művészet az újabb és újabb törekvéseknek ősöket adhatott volna az ős-fametszők gazdag hagyományaiban. De a kor túlságosan mélyreedzett természetelvűsége áttört az elvonatkozást kereső törekvéseken. A fametszetet csak kiváltságos művészek tudták valódi értékével nézni, lényegében adott sajátságokkal csak kivételes egyéniségek mondanivalója talált termékeny megfelelésre.

Ilyen kivételes egyéniség Buday György. Már magábanvéve az is, hogy nem a fővárosban keresi a beérkezéshez, elismertetéshez vezető utat. Szokatlan jelenség, mely egyéniségében gyökerezik. Művészete is egészen különálló és egyéni. Legösszefoglalóbb sajátságának éppen sokoldalúságát, munkáinak változatosságát tartjuk. Nem művészeti doktrinák irányítják. A kifejezést a mondanivalókból teremti. A művészetnek ez a mai időben rendkívüli alázatos tisztelete és szeretete adja, hogy Buday éppúgy tud balladásan drámai, mint légiesen érzelmes lenni. Éppúgy tud eleven érintkezést találni a népművészet derüsen józan félreérthetetlenségével, mint a középkor víziós világának elmosódó homályosságával. Vannak döbbenetes kifejezőerejű látomásai és vannak lágy dalú, lírikus megnyilatkozásai.

Munkái közül a „Szegedi Kis Kalendárium" évenként megjelenő füzetei, a „Boldogasszony búcsúja" és az erdélyi Szépmíves Céh számára készült Arany János ballada-illusztrációk ismertek.

FORMALIZMUS A MAI LAKBERENDEZÉSBEN

Irta: Fränkel György műépítész.

Uj és egységes építészeti és lakberendezési stílusunk van; ez többé már nem vitás. Mások lettek igényeink, kultúránk, meglátásunk: más bútorok kell, hogy szolgálják az embert, másként elrendezve és másként formálva! S más lett a ház is, mely elsősorban alkalmazkodott a megváltozott funkcionális és kultúrális szükségletekhez.

Ahogy a grafológia karakterizálja az egyént, úgy adja a stílus analizise a kor jellemét. A festészet, szobrászat vonal- és színritmusa tisztán lelki élmények kivetítése: a külső-belső építészet, a bútorok formáit elsősorban a funkció alakítja. De az enteriőr felépítését, a bútornak és egyéb lakáselemeknek összekapcsolását, az egyén hátterének megteremtését lelki motívumok inspirálják. Vagyis szintén: „művészet". Az élő, forrongó stílus formái csodálatosan érzékenyek, szeizmografszerűen reagálnak minden belső változásra.

A jó képnek, szobornak lelke van és lelke van a háznak, a bútornak is, csak az avatatlan nem látja azt meg benne. S ez éppen a nagy tragédia, hogy a nagy tömeg avatatlan.

Legkevésbbé érti természetesen a kép, a szobor elvont művészetét, s itt tapad megismerése a felülethez. Az építészetnek, belső berendezésnek már sokkal kéz-

NEMZETIBB KÉPZŐMŰVÉSZETET!?

Fejtegetésekben és vitákban nálunk ismét gyakran szerepel a nemzeti képzőművészet fogalma. Ez is háborús eredmény. Az egymással küzködő nemzetek, népfajok törekvéseik alátámasztásául szívesen hivatkoznak az emberi életnek náluk található különleges formáira. Ma megint nem az általános emberin van a hangsúly, hanem annak nemzeti jelentkezésén.

E nemzetinek fogalma elméletileg könnyen körülírható, bár ismertető jeleinek gyakorlati felsorolása nem mindig könnyű. Nemzeti ama különleges tulajdonságok összesége, melyet egy államalakulatban élő nép minden vonatkozásban kialakít. Vagy némi bővítéssel mindaz, amit egy történelmileg összetartozó embercsoport különlegeset alkot. Ilyen nemzeti, népi, faji elemek a képzőművészetben is bőségesen felismerhetők. Különösen századok távlatából nézve: más az olasz barok, mint a németalföldi, más az angol rokokó, mint a francia, más a német gótika, mint a spanyol. De mentül közelebb érünk az újabb időkhöz, annál kevésbé látunk e kérdésben tisztán. Különösen ha a mához jutunk, ahol a nemzeti már nemcsak szükségszerű tény, hanem követelmény is. Olyan vágy, mely a ténnyel gyakran szembe is fordul.

A nemzeti művészet *ténye* tagadhatatlan. Egy embercsoport, melynek kultúrája hosszú közös fejlődésen, esetleg közös faji származáson, e fajiság azonos változásain alapul, ugyanazon természeti környezetben él és egyébként is ugyanazokat a hatásokat szenvedi, bizonyos mértékig még a legkiemelkedőbb egyéniségre is rányomja bélyegét, az átlagembert pedig erősen ugyanazon szintre nivellálja és egyforma jelleget ád az élet mindennemű megnyilvánulásának. Más az erdélyi ház, mint az alföldi, más Teniers világa, mint Caravaggióé. Az életben egy léleknek sincsen légüres tere, vagy archimedesi kihelyezkedési pontja, tehát minden művészet nemzeti jegyeket is visel magán. Törvényszerű és szükségszerű képe egy kultúrát teremtő, vagy terjesztő kor lelki állapotainak. Nemzeti művészet tehát még az is, amit, mert idegen befolyásokat is mutat, nemzetietlennek szoktak bélyegezni, például a hollandi festészet klasszicizáló és hanyatló kora, melyben világosan tükröződik az a mély átalakulás, melyen a holland polgárság a XVII. század végén átesett. És akármilyen furcsán hangzik is: Budapest építészete is minden ízében nemzeti jellegű, kőbe vésett emléke annak a különös magyar kornak, mely telve volt a terjeszkedés és gazdagodás mohó vágyával, az élet naív élvezetével, a pompakifejtés hajlandóságaival, de ízléstelen volt és művészi teremtő erő nélkül vergődött olyan nehéz művészi feladatok megoldása előtt, amelyek a nagyobb multtal rendelkező, hatalmas kultúrájú külföldön sem igen sikerültek.

Ámde ha a nemzeti mint tény egyszerűen felfogható dolog is, a nemzeti mint követelmény már sokkal komplikáltabb valami. Elégedetlenségből indul ki. Egyesek ráeszmélnek képzőművészetünk vélt, vagy tényleges fogyatékosságaira, különösen, ha összehasonlítást tesznek a tényleg, vagy csak elképzelten kedvezőbb multtal, vagy a külföld jelentékenyebb eredményeivel. És mivel ma ismét a nacionalista gondolat korát éljük, a képzőművészet terén is a nemzeti jelleg erősebb kidomborításától várnak megújhodást. Ez a nemzeti gondolat az irodalomtörténet tanításain át a néphez vezet. A magyar literatúra története ugyanis eddig mindenkinek azt tanította, hogy irodalmunk nagyszerű

Nyugat 1930. dec. 1

megújhodása a XIX. század derekán elsősorban is a népi hatásnak volt köszönhető és hogy igazán csak ez a nép volt magyar. Ez az elmélet takarta el előlünk hosszú ideig azt a valóságos tényt, hogy hazánkban azóta egy művelődő és nagy lendülettel előretörő középosztály alakult ki és vette kezébe a szellemi vezetést, teremtett egy új irodalmat is és ezt ez az osztály az önmaga képére és nem a népére alkotta meg. Ez az irodalom csak annyiban volt népies, hogy kevésbé volt feudális, udvari és partikuláris, kevésbé a középkori műveltséghez kapcsolódó, mint az egykori főnemesi és nemesi társadalom. A demokráciának azonban akkor még inkább romantikus, mint gyakorlati gondolata jelszót keresett, a földműveléshez és néphez kapcsolódott. Ez a nép adta meg a zamatot, ízt, vagy inkább csak hamis elméleti kulisszákat az okoskodásokhoz. De ez a nép, mely az irodalomhoz bizonyos mértékig a nyelvet szolgáltatta, a képzőművészetben néhány ornamentális elemen kívül vajmi keveset nyujthatott. Legfeljebb témát a zsánerképekhez. Ennek megfelelően képzőművészetünk kezdetei és folytatása sem voltak és nem is lehettek «népiesek», művészetünk nem volt más, mint az alsó néposztályoktól mindjobban elszakadó, felsőbb, műveltebb és társadalmilag is erősen elkülönülő, idegen hatás alatt álló középosztály lelkiségének kifejezője.

Amidőn ennek a rétegnek társadalmi összetevődése, gazdasági helyzete és kultúrája mélyreható alakuláson megy át, megváltozik a művészet is, sőt mint érzékeny seizmográf néha előre is jelzi a változásokat. Ezek néha olyan időszakokra estek, midőn a nemzeti fogalma mint követelmény kezdett éledezni. Ekkor történik meg, hogy a meglévőhöz ragaszkodók és az újabb fejlődés elől elzárkózók Benczúr Gyula formailag minden ízében német művészetét nemzeti védelemben akarják részesíteni a nagybányaiakkal szemben és amidőn ezek áttörnek, majd diadalra jutnak, mert egy új és változott nemzedék ízlését szolgálják, maguk és híveik büszkén hirdetik, hogy ők az igazi magyarok, ők az igazi nemzetiek, mert náluk él csak igazán a magyar tájék, a nép, a magyar színskála, a magyar levegő. Ez természetes volt is, hiszen minden művészeti irány különbnek, jobbnak, igazabbnak érzi magát a közvetlenül megelőzőnél és ezt az érzését a XVIII. század fordulója óta a divatos jelszavakkal szereti felcicomázni.

De — és a most következő ellenvetést alkalmasint sokan érezték e sorok olvasása közben — a nemzeti művészet fogalmát másképen kellene megkonstruálni, mint ahogyan én fogalmaztam. Le kell szállni a faj őstulajdonságaihoz és tisztára csak magyar eredetű művészeti elemeihez. Magyarabbaknak kell lennünk, mint amilyenek most vagyunk. Tetszetős jelszó ez, de nagyon sokat veszít vonzóerejéből, ha tartalmat keresünk hozzá. Végső eredményben mindenesetre azt jelenti, hogy változtassuk meg egész életünket. Mert hiszen nyilvánvaló, hogy a művészet átalakulása előtt egész életünknek meg kellene változnia, hiszen a művészet az élet függvénye. Meg kell tehát állapítanunk a magyar léleknek amaz alapvető különleges tulajdonságait, melyeknek ebben az új, nemzetibb művészetben érvényesülniök kell. De vajjon melyek ezek? Lobbanékonyság, érzékiség, bátorság, pártoskodás, a kitartás hiánya, sírvavigadás, kevés hajlam a metafizikára, állhatatlanság?, ahogyan az idegenek hajlandók minket megítélni, ha elszabadultak fűszeres ételekkel megrakott vendéglátó asztalunktól, ahol égig magasztaltak (s amely ítéletben kétségtelenül van sok igazság is). Vagy pedig azok vagyunk, akiknek mi magunk szeretjük magunkat látni, úri büszke faj, mely csak úgy játszik az élettel? De akármilyen eredményekre

vezessen is ez a pszihológiai laboratórium-munka, végre eljutunk valami sémához. Bár igen nagy bajok lesznek körülötte: hogyan fogjuk elhelyezni benne egymás mellett a teljes Szinnyei-Merse Pált, Munkácsy Mihályt, Rippl-Rónai Józsefet? Letörlődik róluk jellegzetességük finomabb hamva, nagyszerű egyéniségük különleges szépsége elvész, valami színtelen átlagember maradhat csak meg belőlük, valami furcsa mixtum compositum a felvidéki, az alföldi és dunántúli magyar emberből, olyasmi, mint amidőn Amerikában egyszer egy általános arcot kerestek, amely az igazi amerikait bemutassa és a legjellegzetesebb típusokat egymásra fényképezték, de a végén csak egy üres arcot nyertek.

De hadd legyen. Kifőztünk a nemzeti vonások kísérleti telepén egy általános magyar jellemet és ennek világára kell ezentúl művészetünket felépítenünk. Persze mellesleg megjegyezve, ha a szélső nacionalistákat is ki akarjuk elégíteni, óvakodnunk kell attól, hogy a városlakó magyar jellemvonásait belékeverjük, jóllehet a magyar középosztálynak kilencven százaléka városlakó és ez a középosztály a nemzeti kultúra hordozója. A városokban sok az idegen befolyás, melyet ezentúl ki kell küszöbölni a nemzeti művészetből. Meg van tehát adva egy minden ízében idegen elemtől mentes erkölcsi és kultúrális nemzeti ideál. Kezdjünk hozzá és tegyük át a művészetbe! De hogyan? Mi, akiknek minden idegszála át van itatva idegen kultúrák hatásától, egyszerre tagadjuk meg multunkat és jelenünket, öltsünk hamis pózt magunkra, hiszen tudatosan kell szembefordulnunk önönmagunkkal, ha valami mást akarunk majd csinálni, mint a mi belőlünk spontán fakad. Az eredmény csak egy affektált hybrid-kultúra lehet.

A művészet azonban nemcsak erkölcsi tartalom, nemcsak világkép, hanem formakérdés is. Még nagyobb nehézségekbe ütközünk. Elképzelésben két megoldás kínálkozik. Az hirdethetjük, hogy a nemzeti tartalom majd kialakítja megfelelő formáit. Ez igaz is, így volt ez mindig, a ténylegesen kialakult nemzeti művészetekben. De ezek spontán, minden gondolati beavatkozás nélkül, szervesen nőtt képződmények voltak, az élet teljes hatása nevelte őket azzá, amivé váltak, nem csupán ideológusok elképzelései, melyek semmi téren sem végződtek úgy, ahogyan kigondolóik elképzelték. Az elmélet «nemzeti formáit» ellenben nem a nemzet összes élete hozná majd létre, hanem egy kis tudatosan számító és latolgató, a többivel szembeforduló embercsoport, mely ha eljut is valami művészeti eredményhez, termelése különálló és a nemzeti fejlődés szempontjából jelentéktelen próbálkozás marad, egy kis kaszté, de nem a nemzet megnyilvánulása.

A másik mód, amit nálunk inkább szoktak hirdetni, a meglévő népies elemek felhasználása. Ez sokaknak rokonszenvesebben hangzik, mert konzervatívabb gondolat. De itt is nagy bajok jelentkeznek. A festészetben és szobrászatban ez a «nép» nem tud útmutatást adni és építészetben is csak a legprimitívebb feladatok körül: mert hiszen alig van egyebe, mint ornamentikája. Hogy ez az ornamentika egyáltalában nem annyira jellegzetesen különálló, mint ahogyan ezt a többi földműves- és pásztornépek díszítményeit nem ismerő politikai nemzetieskedők hirdetik, most nem feszegetem. Megvan, itt van, de úgy, ahogyan előttünk áll, önmagában nagyon kevés és a tulajdonképeni építészeti kérdések megoldásához alig segít. Ezt legjobban Lechner Ödön példája mutatja, amelyen bebizonyult, hogy évszázadok alatt talán kinőhet egy ornamentikából nemzeti építőstílus, de máról-holnapra legfeljebb egyénit lehet véle alkotni. Építészeti stílusok a kor lelkéből alakulnak ki és nem ideológiai elgondolásokból.

Mit kezdjünk azonban a magyar ornamentikával a festészetben és a szobrászatban? Legfeljebb külső díszítést szolgáltathat, de lelket nem facsarhatunk belőle. Sablónná vált naivitása nem lehet alapja egy jóval komplexebb lelki élet kifejezésének. S ha ez a magyar ornamentika nem segített, hiába keresünk egy másik olyan csak magyar jellegű művészetelemet, amelyet továbbfejleszthetnénk, mert mindenütt csak az előbb jellemeztem tényleges magyar művészetet találjuk, melynek számtalan komponense közül nem hagyhatom ki azt az idegen hatást, amely miatt az a művészet ma egynémelyeknek nem eléggé magyar.

De élet és művészet annyira összefüggenek, hogy a képzőművészet magyarabbá tételének előfeltétele az élet megváltoztatása volna. Fordított utat kellene követnünk. Elképzelnünk egy magyarabb művészetet s hogy ez lehetségessé váljék, meg kellene teremteni életbeli előfeltételeit, azaz hozzá kellene idomítanunk életünket. A mai képzőművészet a városi életen alapul. Ez a városi élet azonban gyakran híjával van ama jellegzetesen magyar tüneteknek, melyek falun még észlelhetők. Persze ezek sem annyira kizárólagosan magyarok, mint ahogyan azt megállapítani szokták (aminek felismeréséhez ajánlom a Nobel-díjas lengyel írónak, Reymontnak nagy parasztregényét). A városi élet mindenütt erősen a nemzetköziség felé alakul, abból az egyszerű okból, mert hasonló szükségletek hasonló szokásokat stb. eredményeznek. Ezért térjünk vissza a faluba? Szüntessük meg a külfölddel való forgalmat és egyéb érintkezést, hogy senki se befolyásolhasson és ne gondoljunk arra, hogy a német, francia hatásnak művészetünk milyen nagyszerű kivirágzásait köszönhettük. Ha nem vesszük magunkat ilyen kínai fallal körül, a hatásokat nem kerülhetjük el. Csak ilyen elzárkózás vezetne egy belsőleg tenyésztett művészet kialakulására, mert egyáltalában nem oldottuk meg a kérdést, ha tulipánokat biggyesztünk egy proletárokat szállásoló betonház falára, vagy meredek erdélyi fatetőt húzunk fölébe.

A jó művészet és ekként a nemzeti művészet helyes kialakulásának van azonban egy elengedhetetlen feltétele: a szabadság. Ezt a szabadságot ma mindenfelől olyan ideológiák veszélyeztetik, melyek más mezőkön, rendszerint a politikai-társadalmin születtek. A politikus és társadalomreformer visszaemlékezve az egyház és művészet hatalmas kapcsolatára, jól tudja, hogy a művészet milyen sikeres eszköze a lelkek befolyásolásának. A szovjet éppen úgy tisztában van ezzel, mint a konzervatív történelmiség alapján állók.

A hatalmasoknak azonban csak egy gondolat nem jut eszébe, az, hogy a művészetet a maga útján hagyják járni. Azoknak, akik a császári Rómát felépítették, akik Firenze felségesen újjáébredő művészetét támogatták, akik a renesszánszkori Róma csodáinak felépítéséhez pénzt adtak, eszükbe sem jutott, hogy a művészeknek stiláris utasításokat adjanak, mert nem is tudták azt, hogy mi az a stílus. Sokszor a leglehetetlenebb aprócska követelményekkel állottak elő, de a teremtés miként-jében sohasem korlátozták az alkotót. A régi nagy mesterek így külsőségekben gyakran nagyon megkötötten, de belsőleg szabadon alkothattak.

És ekképpen mi se kívánjuk mesterséges eszközökkel a mai magyar művészetnél magyarabb művészetet teremteni. Amit nagy áldozatokkal ideig-óráig tengődve így össze tudnánk hozni, abban nem volna sok köszönet. Hagyjuk a maga útján fejlődni képzőművészetünket, ne nyesegessük politikai ideológiák ollóival hajtásait.

FARKAS ZOLTÁN

rolják magukat a magyar nyelvben. Az iskolák növendékeit a megfelelő hazai szervezetek segítségével rendszeresen viszik nyaralni Magyarországba.

A berlini magyarság két éve levente csapattal is rendelkezik. Otthonuk a Collegium Hungaricumban van. Ez az első külföldi levente-csapat. Jelentősége igen nagy, mert az eddigi tapasztalat szerint, az iskolából kikerülő gyermekek ipari pályára lépve a német környezetben könnyen elfelejtették a magyar nyelvet. A levente-nevelés ennek elejét venni elsősorban hazai táboroztatásuk rendszeresítésével törekszik és ha a csapat igyekezete továbbra is támogatásra talál, számos lelket menthet meg nemzetünk számára.

Berlin, 1938. szeptember.

Dr. Szent-Iványi Béla.

A MAGYAR MŰVÉSZET VALSÁGA. A *művészet válsága* Plinius óta csaknem állandóan, vagy legalábbis rövid időközökben megmegújuló kérdés, amely korok és egyéni adottságok szerint más és más fogalmazásban vetődik szőnyegre. Némelyek halálosnak látták a bajt s a művészet haláláról kesereg tek, mások lassú hanyatlást állapítottak meg s ennek az okait legkülönbözőbb jelenségekben fedezték fel. *Guyeau* például a termelő eszközök átalakulásában, a gyáripar keletkezésében látta a hanyatlás forrását. A kevés számú kiválóan művelt ember művészetéből nagy értékveszteséggel keletkezett a „mindenki művészete". *Vandervelde — Tolstoi* nyomán — a művészet feladatát abban látja, hogy a legszélesebb tömegekhez szóljon s ennek az igazi művészetnek megvalósulását csak olyan társadalomban tartja lehetségesnek, melyben „a tulajdon és a szabadidő mindenkié lesz".

Hegel pesszimizmusa modern változatban megjelenik *Spenglernél.* Mindketten a fejlődés határozott és egyre tisztábban kidomborodó intellektuálizmusától féltik a művészetet. Az „Untergang des Abendlandes" meghúzza a művészetek felett a lélekharangot. A művészet mai hanyatlása elkerülhetetlen sors, szükségszerű történelmi alakulás, amelyben „minden kultúrát szükségszerint követi a civilizációja".

H. *Tietze* a hegeli szemlélettel szemben hangoztatja: „A fejlődés a művészetben állandó és megszakítás nélküli." Nincs katasztrófa, bomlás. De ez még nem jelenti azt, hogy a változás egyenletes.

Eikart v. Sydow a művészet dekadenciájának kérdését elválasztja a dekadencia művészetének kérdésétől s arra a megállapításra jut, hogy a művészet dekadenciájáról nem is lehet beszélni, míg a dekadens egyéniségeknek igen értékes művészetük lehetséges.

Tietze megállapítja, hogy a művészet válságáról beszélni sem lehet, de igenis a stílusok válságáról, arról a jelenségről, amelyben egy-egy minden belső lehetőségében kifejlesztett és megvalósított stílusból, visszahatás vagy új szemlélet kibontakozásával, új stílus keletkezik. Ez a fejlődési folyamat egyszer gyorsabb, máskor lassúbb s a „művészet hanyatlásá"-nak azokat a korszakokat látjuk, amelyekben a fejlődés üteme ellanyhul, lelassul; mikor a koron belül élők a művészi jelenségeket puszta ismétlésnek látják. A 19—20. század fejlődése gyorsabbnak látszik előző korokénál. Okául a kor idegességét, gyorsabb életütemét emlegetik. „Hogy vajjon ténylegesen van-e különbség és hogy a fejlettebb fok nagyobb lendülete a messzemenő szociálissá válásban nem jut-e ellensúlyához, objektive megállapíthatatlannak látszik." Nagyon jellemző a háború előtti polgári művészet viszonyaira, amit Tietze itt megemlít: egyik oldalon folytonos a panasz az újabb és újabb művészeti látás felbukkanása ellen, másik oldalon pedig a konzervativ szívóssága ellen.

Közben a „művészet-tudomány fejlődött, új szempontokkal gazdagodott és a hanyatlás kérdését is vizsgálat tárgyává kellett tenni. Tietze Taine-ről, az ő ‚miliő-elmélete"nek félreértésével azt írja, hogy a „műalkotásokat úgy tűntette fel,

Országépítés 1939. 1. sz.

gyar Intézetben nyert elhelyezést.

A lipcsei egyetem kétéves magyar lektorátusa, amelyet a hazai hatóságok könyvekkel látnak el, az egyetemen külön helyiséggel rendelkezik.

A halle-wittenbergi egyetem keleteurópai protestáns egyháztörténeti szemináriumának vezetését évről évre más magyar ösztöndíjas teológus látja el.

A magyar állam kezelésében levő németországi intézményeket a külföldi magyar intézetekről és ösztöndíjakról szóló gróf Klebelsberg Kunó által alkotott 1927. évi XIII. t.c. szabályozza. A világháború után a bécsi levéltárak hozzáférhetővé vált anyagának kiaknázása végett alakult a Gróf Klebelsberg Kunó Történetkutató Intézet, amely a megszűnt magyar testőrség Fischer von Erlach által épített gyönyörű barok palotájában kapott helyet. Kiadványai között a mai magyar történettudomány legkiválóbb művei szerepelnek. A történeti kutatások megkönnyítése céljából a bécsi levéltárakhoz a magyar állam állandó levéltári kormánymegbízottként egy magyar tudóst küldött ki.

Az említett törvénycikk a magyar tudósok, művészek és szakemberek magasabb kiképzésének előmozdítására külföldön Collegium Hungaricumokat létesített. Ezek közül Németországban kettő van, Bécsben és Berlinben. E kollégiumok az ösztöndíjasoknak nyugodt otthont nyujtanak, tekintélyük és az ösztöndíjasok öszetartása révén a magyaroknak az egyetemi életben jelentős súlyt biztosítanak, kiépített összeköttetéseikkel érvényesülésüket külföldi tanulmányaik során elősegítik, e mellett mind Bécsben, mind Berlinben a népes magyar kolóniák szellemi központjait képezik, szép fogadótermeikben minden magyar megmozdulásnak helyet adnak.

A bécsi Collegium Hungaricum a Történetkutató Intézethez hasonlóan, a régi Testőrségi Palotában kapott helyet. A berlini az egyetem és az egyetemi Magyar Intézet tőszomszédságában áll. A bécsit dr. Miskolczy Gyula, egyúttal az összes bécsi magyar kultúrintézetek főigazgatója, a berlinit dr. Farkas Gyula, az egyetemi Magyar Intézet igazgatója vezeti.

A magyar-német kapcsolatokat szolgálja még Bécsben a Pázmány Péter által 1623-ban alapított Pazmaneum, amely jelenleg mint a magyar katolikus egyházmegyék papnevelőintézete szerepel és a Therezianum nevű gimnázium, ahol a magyar tanulók számára alapítványi helyek vannak. A magyar tanulókat itt két magyar gimnáziumi tanár tanítja magyar nyelven irodalomra és történelemre.

Igen jelentős a magyar-német kultúregyezményben biztosított tanárcsere, amelynek révén eddig is számos magyar tudós jelenhetett meg az érdeklődő német egyetemi hallgatók előtt és számos német professzornak nyilt alkalma hazánkkal megismerkednie.

A németországi egyetemeken és kutató intézetekben végzendő tudományos továbbképzést ifjaink számára számos ösztöndíj biztosítja. A magyar állam és a magyar törvényhatóságok a Collegium Hungaricumokban évenkint 11—11 tagot helyeznek el. A hazai protestáns egyházi ösztöndíjak legnagyobbrészt a hallei egyetemre szólnak. Számuk kb. 10. A csereösztöndíjak kézi ösztöndíj formájában 8 ifjúnak adnak alkalmat Németország különféle városaiban való munkára. A német alapok közül a Humboldt Alap 5, a Mitteleuropäischer Wirtschaftstag Deutsche Gruppe pedig 23 ösztöndíjasnak ad minden évben havi 110—120 márkás kézi ösztöndíjat.

E tudományos szervezetek mellett nemzeti szempontból igen jelentősek a németországi magyar társadalmi mozgalmak. Majdnem minden nagyobb német városban van magyar egyesület. A kivándorolt magyarság nyelvének hűséges őrei, a magyar zene és művészet kiváló propagálói ezek. A bécsi és berlini magyarság népiskolai tanfolyamokat is tart fenn a Julián Egyesület támogatásával. A német iskolákba járó magyar gyermekeknek így alkalmuk nyílik arra, hogy hetenkint kétszer délutánonként összegyűlve kiváló tanítóik vezetésével gyako-

mint külső tényezők hatásának eredményét". Ami Taine-nél még csak homályos sejtelem, az a későbbi kutatóknál *(Dilthey, Schmarzow, Müller-Freienfels, William Stern, Tönnies,* stb.) már egész szélességében kibontakozó és pompásan felépített rendszer. Igaz, hogy a műalkotás egyéni alkotás, mint ahogy minden tett személyes, individuális. De a tett értékelése már tisztán közösségi. A művészetnek — mint a nyelvnek is — alkotásai csakis egyéni teljesítmények lehetnek, de tulajdonképeni életüket akkor kezdik meg, mikor hatásuk a közösségben kibontakozik, mikor a köz értékelni kezdi. Ebben a második fázisban, a közlést követő elfogadásban, megértésben kétségtelenül új motivumok is közrehatnak. Ezek az új motivumok az értékelés szempontján és készségén át a közösség életében adott történések következményeit, a kollektiv sajátságokat és a környezet hatását is érvényesítik. (A „környezet" nem pusztán a természet elemei és hatása, hanem a „szociális környezet".)

(Gondolnunk kell a mi művészetünk történetében Szinyei Merse Pál esetére. Évtizedeknek kellett eltelnie, míg a mi közösségünk elfogadta, megértette az ő művészetét. A naturálizmusnak, Nagybányának, harcoknak, keserűségnek, lelkesedésnek — s mindezen át egy új szemléletnek kellett meghonosodnia, míg a magyar közönség a Majálist és a Pacsirtát értékelni tudta.)

A háború utáni nagy jobboldali átalakulások felvetették a népi ösztönök erősödését. A közösségi élet jelenségei egyre parancsolóbbá tették a népi, faji ösztönök hatásának, megnyilvánulásának vizsgálatát és jelentésének megállapítását a művelődés és művészet területén. Ezeknek a vizsgálódásoknak során egyre nyilvánvalóbbá vált a faji erők szerepének nagy fontossága. Maga a faj is mint új képlet bukkant fel. A korábbi szemlélet a fajt, mint biológiai fogalmat használta. Ebben az értelemben a faj, mint lezárt, véglegesen meghatározott jelenség szerepelt. Az új, történettudományi faj-fogalom nem pusztán eredményt jelent, s egyáltalában nem lezárt befejezettséget: olyan természetessé vált (történelmi) emberközösség, amelynek (történelmi) aktuálitásokon, változatos formákban megjelenő bizonyos állandó sajátságai vannak — anélkül, hogy ezek örökre lezártaknak, befejezetteknek volnának tekinthetők. A biológiai faj olyan élesen, tisztán elkülönítő jegyekben meghatározott különösség, amely az egyeden is szembeötlő, míg a történelmi faji sajátságok inkább általánosítások, amelyek néha éppen a faj legkiválóbb egyedeinek tulajdonságai közül esetleg teljesen is hiányzanak, vagy csak részben vannak meg.

A művészet újabban egyre terjedő és terebélyesedő szemlélete, amely azon a felismerésen alapul, hogy az összes emberi tények az embernek azon a sajátságán épülnek, hogy „társas lény" (Aristoteles), egyre elmélyülőbb és tisztább felismeréssel vizsgálja a művészettermő közösségek erőviszonyait s az ezekben megnyilvánuló törvényszerűségeket. von *Werder* „társadalomtörténeti feszültsége" csak egy változata azoknak a társadalmi feszültségeknek, amelyek *Litt* egész társadalomtudományos szemléletét funkcionálissá teszik. Ezek a „belső feszültségek", a különböző szociális vonatkozások között fellépő különbségek azok az alkalmak, melyek az embert, a közösséget alkotásra, tevékenységre hívják.

*

A magyar művészet polgárian szervezett formák között csak a kiegyezést követő években lendült erőteljesebb fejlődésnek. Annak a kultúrpolitikai elgondolásnak megfelelően, amely a magyarságnak a nyugati polgári műveltségbe való szoros bekapcsolását tekintette céljának, a művészeti élet megteremtésének feladatát is abban látták, hogy a nyugati eredményeket magyar talajba átültessék. Lotz Károly, Benczur Gyula, Székely Bertalan hazatelepítésével, a képzőművészeti s a vele kapcsolatos mesteriskolák létesítésével, a magyar

listák Köre) utolsó kiállításán kijelentette: „Ezt a művészetet nem pártolom!" A legmagasabb körök, a főurak, főpapság és a nagytőkések a hivatalos vilmosi Németország művészetpolitikájának irányvonalához igazodtak. Ugyanúgy, ahogyan II. Vilmos a Siegessaale művészei tiszteletére rendezett udvari ebéden tartott beszédében elítélte a rút festését, mint bűnt és a „szecesszió"-t, mint gyáripart s általában „minden ideáltvesztett modernséget" — ugyanúgy elítélte Ferenc József is a „szecessziós" képeket a Műcsarnok nemzetközi tárlatán kiállított francia modernek művei előtt.

Ebben a szabadságelvű zürzavarban, amiben az egyén teljesen kioldódott a közösségi kötelékeiből — úgyhogy a kötelékei egyénivé váltak — (l. ennek a kötetnek elején levő másik tanulmányomat), mégis két főirány vonala emelkedett ki uralkodólag. Az egyik a „magyar népművészet" (előre kimondom) hibásan felfogott talaján állt, a másik — s ez volt a felszínen — a nyugati haladás, a legújabb eredmények meghonosításán fáradozott. A végzetes hiba, a magyar művészeti élet nagy válságának fordulópontja az volt, hogy ez a két vonal csak olyan pontokon érintkezett, ahol keresztezték egymást a magyarországi művészeti élet síkjában. Ilyen pontot jelent például *Timon* Zoltán tanár előadása, amelyet 1904-ben a mérnök- és építészegyletben tartott „A szép tisztelete s a gyönyör joga" címen és amelyben arra az eredményre jutott, hogy ha a magyarság meg akarja állani helyét a Duna völgyében elfoglalt területen, nem pompás és díszes palotákat, gyönyörű épületeket kell elsősorban emelnie, hanem sok-sok népiskolát. Másik ilyen pont Kossuth Péter megállapítása, amelyet ebben a kötetben levő másik tanulmányomban idéztem.

Nagyjából és vázlatosan jellemeztem a háború előtti magyar művészeti élet helyzetét és belső erőviszonyait. Ezek az előzményei a mai válságnak. De ahhoz, hogy teljes jelentőségében megértsük, szükség van arra is, hogy ezeket a leírt jelenségeket az egész magyar élet vonatkozásában értelmezzük és értékeljük.

A népművészet a kor művészeti törekvéseinek egyik legtöbbet emlegetett jelszava és üresen csengő frázisainak legfürgébb kalapácsa. Érzelmes hazafiak és honleányok az irodalmi, főleg lírikus költészetbeli (Petőfi, Arany) analógiára úgy látták, hogy ha a polgári irodalom és költészet nyerhetett és gazdagodhatott a népköltés vagyonából, akkor csak logikus, hogy a polgári művészet is megteheti. Nem sokat törődtek azzal, hogy az anyag és a kétfajta művészetnek két egészen különöbző belső célja, sajátos logikája kizárja a formai átvételt épenúgy, mint a szemléletit. A népművészet egységes, általános *képzőművészeti* szemléletet soha sem fejlesztett. Ábrázoló művészeti szemlélete — hogy polgári értelemben disztingváljunk — tisztán *iparművészeti*, túlnyomóan ornamentális. Ennek a szemléletnek az átvétele pedig azt jelentette volna, hogy a díszével át kell venni a subát, szűrt, stb. is, minthogy az a dísz csak úgy, csak ott él a maga valódi értelmében. De nagyon is jellemző a korra nézve, hogy az egész magyar paraszti életből csak a díszt vállalta, a színes, tarka hímet, — az alatta levő véres történelmi problémákról nem vett tudomást. A szűrhímzést diványpárnától fel a milliós költséggel épült palotáig mindenre ráalkalmazta — s hitte, hogy ezzel a magyar művészet kérdését megoldhatja. De nem volt képes a kérdés mélyére tekinteni, nem volt látása és értékelése sem a jelenségek összefüggései és egyetlen jelentése számára. A sajátosan polgári, egyénies részletlátás meghatározott zárt egységéből nem láthatta az egész magyarság egyetemes életét, az összes jelenségeket együtt és egymásban, úgy, ahogy gazdasági, vallásos jogi és kulturális egészségügyi és szociális, szóval az összes életterületek egybehangzóan és egyértelműen mutatják, mondják, kiáltják és ordítják.

Nem vették észre, hogy sírokról lopják a virágot; a feudális rendi

Magyarország hajdani jobbágyságának sírjáról. Magyar művészetet akartak teremteni; tudták, látták, hogy az egész magyarság legmagyarabb képlete a parasztság, hát ahhoz fordultak kölcsönért. Holott nem is a magyar paraszttól vettek kölcsön, — hanem annak a történelmi múltjából. Mert a polgárrá szabadult hajdani jobbágy a nagy társadalmi áthelyezkedésével önként, természetesen új helyzetbe, új szemlélethez jutott — s így jobbágy-művészetét is elhagyta. Nem igaz az a magyarázat, vagy legalább is nem jelenti a teljes igazságot, hogy a parasztság új gazdasági helyzete miatt hagyott fel a népművészettel. Nem igaz, mert az, hogy gazdasági helyzete változott — nem is olyan biztos. De megváltozott körülötte és benne az egész magyar élet s ezzel változott az ő *szemlélete* is. Nem az „esztétikai" szemléletről van szó, hanem a gyakorlati élet értékrendszerének változásáról. A mai magyar paraszt a cifraszűrt épúgy szépnek találja, mint bármely középosztálybeli, de épúgy nem tartja mint ruházatot, kívánatosnak a maga számára.

A polgári társadalom nem ismerte fel a tények valódi jelentőségét. Magyar kultúrának egyoldalúan a városi kultúrát tekintette; a faluért s a mezőgazdasági foglalkozású „polgárság" műveléséért az államának gondoskodása aránytalanul kevesebbet tett. A nemzeti kultúrának ezt a széttagozódását, az egység hiányát, sőt az ellentétet, amely a falut a várostól s a város társadalmi rétegeit, a különböző felekezetekben nevelt magyarságot, stb. egymástól elválasztotta, már igen korán felismerték. De igazán mély és átfogó terv, amely a hiányokon és a súlyos bajokon segíthetett volna — ha volt is (Imre Sándor: Nemzetnevelés, 1912.) —, nem számíthatott megértésre s még kevésbbé elfogadásra.

Míg a város tipródott, topogott és tehetetlenkedett a maga elé tűzött cél, a nemzeti művészet megvalósítása körül, addig az elhanyagolt és magárahagyott parasztság döntött a maga sorsa felől. S még szerencse, hogy nem fedezték fel már háború előtt, mint idegenforgalmi mutatványszámot, Nagykállótól és Decstől meg Bujáktól Londonig riszálható exotikumot és mint háziipari ezportüzletet, amelynek árucikkeiért bevett nemes valutából pár fillért kapnak a paraszt „művésznők", az égig magasztalt „őstehetségek". Ha háború előtt felfedezték volna mindazt amit most a háború utáni külső-belső elcsavarodottságunk kiagyalt a népművészet körül, esetleg még sikerült volna az a hallatlan anakronizmus, amellyel a magyar parasztot legalább száz esztendővel, régi jobbágyformái, életszemlélete mütyürkéi közé visszaszorítani igyekeztek. *Ez az időből kiesett, áhisztorikus személet, a robogó élet gyakorlati követeléseivel szemben való teljes érzéketlenség, az egészséges életösztön elbággyadása — ez az igazi dekadens jelenség.* Mikor a fajta, a nemzet nem ismeri fel a maga történeti hivatását, azokat a gyakorlati feladatokat, amelyeket a fajok, nemzetek versenyében a kor ráró, mikor nem az eleven élet bő áradására, tóluló eseményeire szegzett tekintettel kutat a teendői után, hanem visszafelé a maga múltja gyönyörűségein mélázik, mikor elveszíti a múlt és jövő tiszta ritmusát, akkor a bukás, zuhanás útján halad.

Szerencse, hogy nem fedezték fel a népművészetet, mint üzleti lehetőséget s közben a parasztság már maga találhatta meg a megoldás útját. Feltűntek az első „őstehetségek". Malónyay Dezső említ egy Tüttő nevű pásztort, akkoriban tűnt fel az egyik Finta, aki most, úgy tudom, Amerikában él és Erdélyben szobrászkodott Dani bá'... Az állami, hivatalos kultúrpolitika nem ismerte fel az „őstehetségek" jelenségének lényegét sem. Arra rendezkedett be, hogy az országban szerteszét működő ipariskolái útján éppen a legtehetségesebb ifjakat a városba gyüjtse össze, hogy itt kinevelje őket a polgári osztály művészete, műveltsége számára. Éppen úgy elvonta a művészi tehetségeket, mint a bármi más tekintetben kiválókat, akikből orvosokat, mérnö-

köket, ügyvédeket, tanárokat, papokat nevelt. A nemzeti társadalom egységének teljesen hibás, hamis elképzelése volt az, amiben éltek s amiben máig is élünk. A parasztságot a nyugati műveltségű középosztály szervezete földbeeresztett gyökerének tekintették; olyan résznek, ami a talajban mélyen rejtőzködik, ami megvan, aminek lehetnek ugyan bajai, de hát — Istenem — az úgyis mélyen a föld alatt van. Nagy gondot fordítottak a középosztály felszerelésére, különösen a háború utáni „kultúrfölényes neonacionálizmus" korában, de a „gyökerek" fölé, a parasztságra a nemzetnevelői gondoskodásnak csak feleslegben szabadon maradt csücskéit terítették. A központ, a magyar művészetnek és műveltségnek épenúgy, mint a gazdasági, kereskedelmi és politikai életnek túlméretezett feje: Budapest világváros. A közönsége sokkal inkább rokona a nyugati világvárosok közönségének, mint az 50—100 km-nyire élő magyar parasztságnak. A vidéki városok, a falvak s a tanyák lakosainak egészen más és más életfeltételei, más munkája, más érdeklődése, más szükségletei teljesen figyelmen kívül maradtak. A fővárost lázban tartotta a fejlődés szédítő iramа. A szabadegyetemek, tudós, irodalmi és társadalmi egyesületek, szakszervezetek és munkásintézmények gondoskodtak a felnőttek továbbképzéséről, irodalmi, kulturális és szakmai tájékoztatásáról. A parasztság számára sem tanfolyamokat, sem kultúrházakat, sem olvasóköröket, stb. nem alapítottak — sőt közvetlen tapasztalásból tudom, hogy a parasztság által saját erejükből, adományaikból épített kultúrházat a főszolgabíró úr a csendőrséggel lezáratta s a kulcs a felavatás után a csendőrőrs őrizetébe került.

Nagyon jellemzően írta Felvinczi Takách Zoltán a nagybányai művésztelep jubiláris kiállítása alkalmából, 1912-ben: „Budapest Magyarország egyetlen városa, amelyben művészettel pénzt lehet keresni." Ez azt jelenti, hogy a „magyar művészet" nem a magyarság művészete, hanem Budapesté, azé a városé, amelynek a magyarsághoz szellemileg kevesebb köze van, mint Bécs, Berlin, Párizs, London, Amszterdam, Róma, Lisszabon, stb. világvárosokhoz.

Ma már túljutottunk az egyénies szabadságelvű szemléletnek azon az egyoldalúságán, amellyel a művészetet csupán az alkotó személy szempontjából tekintette s így szinte a művész magánügyének fogta fel. A művészet a művész és a közösség közös eredménye; a műalkotás — nem is beszélve az alkotást megelőző mozanatokról — az elfogadásban, a közönség megértésében bomlik ki. Ez a megértés a válogatás, irányítás a művész számára, akit munkájában a közlés, adás, az alkotás útján való hatás ösztönöz. A művész az alkoktásával hat a közönségre, de a saját hatásának megnyilvánulása visszahat az alkotóra s folytonos, szűntelen, egyre mélyebben, kiterjedtebben és fokozatosan több és több szálon szőtt társas vonatkozás épül a művész és a közönség között. Mert a művész a formákban új életérzést ad a közönségnek, de ahhoz, hogy adhassa, szükséges átvennie a közösség életérzését, belekapcsolódnia, hasonulnia és eggyéválnia vele.

Ez érteti meg a vidékről Budapestre felszívott tehetségek polgári átképzésében, vagy „kifejlesztésében" adott magyar vérveszteséget. S ez a módszer, rendszer egyre szélesebbé, mélyebbé mosta a falu és város között tátongó szakadékot. Ha már most tovább vizsgálom a Budapestre kuporgatott magyar művészet szerkezetét, még megdöbbentőbb jelenségeket látok: Festők, szobrászok, iparművészek munkáit vajjon kik vásárolják? Kik nézik meg a tárlatokat; hányan élvezik? Budapest egymillió lakosa között az összes tárlat-látogatók számát — jókora optimizmussal — 100 ezerre becsülöm; az igazi művészi alkotások vásárlóit — leszámítva államot, hatóságokat — legfennebb párezer főre. S ha most hozzáveszem, hogy a mai művészeink között vannak, akik az olasz fasiszta művészet szemléletét fogadták el, vannak

mások, akik a weimari Németország, a dessaui Bauhaus művészeti tárgyilagosságát, vagy a tárgyilagosság művészetét vették át, néhány művész Angliába, mások Párizsba járnak tanulni s van egy kis csoport, amely a magyar vidéket keresi fel frissülés céljából. Vannak turáni borzasok, akik Indiától Szibériáig és Japántól a norvég észak lappjaiig, az egész „turáni testvériség" területén keresik a „magyar művészet" titkos várának nyitját. Él még az akadémiai romantika is, a naturálizmus és az összes többi izmusok a meg-megfejelt klasszicizmustól a dadaista, aktivista különféleségekig. Mindez párezer főnyi vásárló s néhányszázezernyi műélvező számára. Gondolom, átlag minden 10—100 főnyi érdeklődőnek külön művészete van; kedvenc művészete, mint ahogy „Leibjournal"-ja, törzskávéháza...

Ezen a vonalon *művészetünk, mint aszociális jelenség épolyan dekadens,* mint másik ahisztorikus vonalán.

A művészet hanyatlásáról, mint az esztétikum hanyatlásáról beszélni sem lehet. „A művészet örök" — mondja Tietze s hozzátehetjük: örökké az, amivé a közösség egész életének egységében szánja. Mindig része egy önmagában meghatározott élő-eleven világnak, amely lelket, életet ad neki s amelynek ő is lelket és életet ad. Minden nép, minden közösség más-más korban a maga történelmi lelkét más és másként önti formába. Örök, mint a sírás és a kacagás és folyton változó, mint a szenvedés és az öröm. A sírás, kacagás elhangzik, de a fájdalom és öröm örök az emberrel. Stílusok elmúlnak a változó időben, amiben az emberek is változnak, de a művészet, mint az emberben a világról való sejtelem, az élet mindenségének képpé összeálló félelme és öröme leküzdhetetlen. Nem állíthatja meg semmi sem; nem pótolhatja semmi sem és nincs ember és kor amely nélküle teljes, kielégítő és termékeny ismeretet teremthetne a világról és önmagáról. Nem a művészet hanyatlik s nem a művészet jut válságba, hanem a stílusok és egy-egy korszaknak a művészet céljáról, rendeltetéséről, egzisztenciájáról való értelmezése.

Ma — és ez nagyon tanulságos —, pár év előtt mégcsak gazdasági válságról beszéltek. A művészet válságát a gazdasági krizis eredményének vagy kihatásának tulajdonították. Ma már mindenki belátja, hogy a társadalmi élet egésze jutott válságba. A bajok áthatják az élet egész terjedelmét: tudományok, vallás, erkölcs, politika, technika, stb. — az emberi élet minden szellemi és anyagi építménye recseg-ropog. A toldozgatás, foltozgatás nem segít — és nem is okos. Nagy átfogó szemlélet alapján újjáalkotó tervre van szükség; aztán az újjáalkotás tudatos, kérlelhetetlenül megvalósítandó munkarendjére.

Az átfogó szemléletből fakadó új terv egyik döntő fontosságú részlete a „nemzetnevelés", amelynek feladata az új, egységes nemzeti szellem, „nemzeti tudatosság" megteremtése. A nemzeti szellem egysége önként fogja megvalósítani a ma még határozatlan és meghatározhatatlan „magyar művészet" álmát.

Szokolay Béla.

„ÖSTEHETSÉGEK". A modern idők változott művelődési lehetőségei kezdik felszabadítani népünk alkotóerőit a háziipar ezeresztendős kalodájából. Szemben a ma is még nagyon szívesen látott idegen izlésimport hódító erejével, új életakarások üzenetei jönnek sok tekintetben idegenül nyugatias városi életünkbe.

Az eddig háziipari díszítgetésekre ítélt népi művésztehetségek kezdenek alkalomhoz, ösztönzéshez jutni a magasabbrendű alkotói szellemvilág megközelítésére és képzőművészeti feladatokkal kísérletezenek. Mütyürkés díszítő-kedvük életes formák utáni alkotási vággyá alakulva, a magyar primitív képzőművészet kései virágját mutatja a csodálkozó világ felé.

Ezeréves virágokba dermedt álom után most folytatódik a kezdetfokú művekben ősi izlésvilágunknak az a természetes fölfejlődése, ami az átmenet nélküli nyuga-

úvá polgárosodás első időszakában megszakadt.

Gond- és vészterhes magyar életünk kevés reménysugarainak egyik legragyogóbbika ez a tán egyedülálló művészettörténeti jelenség. Ezeréves szociális nyomor és szellemi elnyomatás után a szabadabb művelődésnek még mindig elég távoli lehetősége is elég volt ahhoz, hogy népünk tehetségei ráébredjenek tulajdonképeni rendeltetésükre.

Ám nemcsak ébredésük puszta tényében van primitívjeink jelentősége, hanem műveik korszellemet megérző felfogásában is, mely csak igen fojtottan hagyja élni az új mondanivalókat zavaró ősi díszítő kedvet. Különösen szobrászaik művei mutatnak megdöbbentő és lelkesítő eredményeket. E nagyobbára kisméretű szoborművek gyakran túllépik a primitívség naiv korlátait és egy csodálatosan eleven, egészségesen egyszerű, monumentális formavilág komoly ígéreteivel fenyegetik vérszegény „hivatalos" szobrászművészetünket. E szobrocskák raffinálatlanul természetes életszemléletéből, nyugodtan határozott formamegállapításaiból bizony sokat tanulhatnának azok, akik jóval több tudással ugyan, de annál lélektelenebbül bútorozták be falvainkat emlékműveikkel.

Primitívektől tanulni épúgy nem szégyen, mint megfigyelni a természet tanításait. A gyermekin tiszta alkotólelkekből még az őstermészet intése szól, erre hallgatni pedig, igazi művésznek, a legnagyobb gyönyörűség.

Régen rájöttek erre a nyugati modern művészet úttörői, amikor az elméleti megváltásban kimerült gyökértelen képzeletük. Sokan fordultak primitív kultúrák forrásai felé, mert belátták, hogy művészetet felfrissíteni csak ösztönös formavilágból lehet. Mivel pedig Európában a polgárosodás elnemzetköziesítő szelleme már régen jelentéktelenné sorvasztotta a népi kultúrák alkotóéletét, kénytelenek voltak az úttörők idegen egzotikus fajok művészete felé tájékozódni. Így lelt utat modern korunk izlésvilágába a néger művészi kultúra is.

Mi magyarok, bár egy majdnem öngyilkos mult következtében, de mégis a legkedvezőbb helyzetben vagyunk művészeti továbbfejlődésünk sorsát illetőleg. Mert ma mi vagyunk az egyetlen olyan nép Európában, amelynek rengeteg izléstanítást adó népi háziipara nyomában eleven életű primitív képzőművészeti kultúrája is kezd lenni.

Ha ez az új kincsünk tovább erősödve összekapcsolódhat faji öntudatra most ébredező képzőművészetünkkel, már el is értük az egyetemes magyar lelkiség egyetlen arcának, jellemképének kialakulását.

Mert a művészet tükör, amely felfogja és rögzíti a faj alkotóerőinak jellemét lelki fejlettséget mutató izléskultúrájának törvényszerűségeit. Érzékeny műszer, amely előre jelzi a korváltozásokat. Mélyenlátó szemeknek nagy magyar öröm megfigyelni művészettükrünk ma még két egymáson átderengő lélekképletét, mert benne biztos előjelét látják népünk és értelmiségünk sokáig késett találkozásának.

Ilésy Péter.

amely ezeket a gondolatokat egy végig átgondolt filozófiai rendszerbe egységesítette volna és szilárd szerkezetű világnézetet épített volna fel belőlük. Épp így megtagadja tőle a művészi formalátás ösztönét; a művészi forma problémája sohasem érdekelte. Mégis kora gyermeksége óta költő akart lenni, mindig sokat írt. Ezt Barta abból magyarázza, hogy az írás nála vitalisztikus funkció volt, az írásban nem az élménynek formába foglalása és ezzel kiélése érdekelte, hanem az írás mint élmény maga. Így jut el a fejtegetése az élmény-vágyhoz, mint Madách lényének alap-tulajdonságához. Az élet részint körülményeinél, részint saját természeténél fogva nem elégítette ki erős élmény-vágyát, tehát az írás lett számára az élmény-pótló. Ez tagadhatatlanul szellemes okfejtés. Egy új, «ismeretlen» Madách-ot mutat meg, — hogy fenntartás nélkül elfogadjuk, ahhoz jobban kellene tisztázni a művésznek az élményhez való viszonyát. Amíg a tanulmány szerzője idáig jut, felismerjük módszerének két jellemző tulajdonságát. Ahogy a szobrásznak nagyon sokat kell lefaragnia a kőből, melyben a leendő szobor rejlik, neki is sokat kell azzal foglalkozni, hogy mi *nem* volt Madách. Eljut így a pozitívumokig, de közben nagyon sok negatívumot vés az emlékezetünkbe. Bizonyító anyaga — nagyobbrészt Madách leveleiből és verseiből vett idézetek — gyakran támaszt kétségeket: nem akar-e pillanatnyi hangulatból származó, ötletszerű nyilatkozatokat állandó tulajdonságok bizonyítására használni. Mind a két tulajdonság nem annyira a tanulmány írójának rovására irandó, mint inkább a characterológiai módszerek és eljárásmódok kiforratlanságára utal. Fejtegetéseinek szuggesztivitását azonban nem lehet tagadni. Nyilvánvaló, hogy az írónak egységesen átgondolt lélektani képe van Madáchról.

Kitűnőek azok a fejtegetések, melyek arra vonatkoznak, hogy mi szerepe volt a nevelkedés módjának, főleg az anya személyiségének abban, hogy Madách olyanná lett, amilyen volt. A nevelésből magából azonban nem lehet mindent levezetni. Benne magában is kellett lenni valami eredendő diszpozíciónak, amelyet a nevelés kifejlesztett, mert különben ellenállást tanusított volna a neveléssel szemben. Úgy érzem, itt állunk szemben a legnagyobb rejtelemmel, amelyet bizonyító anyag hiányában talán meg se lehet maradéktalanul fejteni.

Meglepő, de rám nézve meggyőző az a kapcsolat, melyet Barta Madách házassági katasztrófája és a Tragédia keletkezése között megállapít. Ennek bővebb és részletesebb kifejtése sokkal közelebb hozna a Madách-enigma megfejtéséhez. Az a kérdés, miképp lehet olyan roppant érték-különbség a Tragédia s a költő többi művei között, még így is nyitva marad.

Barta rövid előszavában jelenti, hogy ez a munka csak egy része egy nagyobb és bizonyára kimerítőbb tanulmánynak, melyet a viszonyok mostohasága miatt nem tudott egészen kiadni. Ezt sajnáljuk őszintén. További vizsgálatai bizonyára sok új kérdés felvetésével tudnák a Madách-kutatást felfrissíteni.

Schöpflin Aladár

A MAGYAR MŰVÉSZET TÖRTÉNETE

Péter András könyve — Franklin

Nem kutatjuk most okát és különösebb jelentőséget sem tulajdonítunk annak, hogy a magyar művészet összefoglaló történetének megírására olyan sokáig nem akadt vállalkozó, hiszen ezzel a kérdéssel tüzetesen foglalkozni csak egy jókora tanulmányban lehetne. De hogy megemlítettük, hogy meg kellett említenünk, azért történt, mert nyomatékosan szükséges hangsúlyoznunk e tényt akkor, amidőn végre is akadt egy fiatal műtörténész, aki bátran belévágott e nagy feladat megoldásába.

A részletkutatások eddig is már gazdag anyagot halmoztak fel, bár munkájuk korántsincs teljesen elvégezve, sőt nagy országrészeink elvesztése ezentúl szinte leküzdhetetlen nehézségeket állított eléjük, az összefoglalás szempontjai sem hiányoznak, úgy hogy az első kimerítőbb kísérletnek végül is el kellett következnie még a mai nyomorúságos viszonyok között is, hiszen a fiatalabb nemzedékben — és a kezdeményezés rendszerint ebből indul ki — napról-napra nő az érdeklődés a képzőművészet kérdései iránt.

Azt hisszük, a tárgyi nehézségekkel legalább is egyenlő hátráltató hatással

Nyugat 1931. jul. 1.

jelentkeztek az elméletiek, gyakorlatibb és elvontabb oldalról nézve a feladatot egyaránt. Például, hogy a nagyközönség szükségleteiből induljon-e ki a megírásra váró mű, vagy feléjük emelkedve csak tisztán tudományos szempontokból? Úgy látszik, hogy az első mód ma helyénvalóbb a másiknál, de vajjon egyáltalában lehetséges-e, míg a minden viszonylagosság felé emelkedő alapvető kérdések eldöntve nincsenek?

Vegyük csak a legnehezebbet és még máig is eldöntetlent, mely irodalomtörténeti vonatkozásokban is állandóan kísért: lehetséges-e egyáltalában tisztán *magyar* képzőművészettörténetet írni, vagy pedig meg kell elégednünk egy *magyarországi* képzőművészet történetével? Azaz a magyarországi képzőművészet kifejlődésében különösen kezdetben annyiszor jelentkező idegenek alkotta műveket lehet-e a magyar szellem termékeinek elfogadni, amidőn csak a szükségletek születtek itt, de kielégítésükhöz a mi fajtánknak nem sok köze volt?

Vagy vegyünk egy másik kérdést: ha a mi művészetünk gyakran már nem is féllábbal, hanem még jobban a külföldi hatásra támaszkodott, hiszen úgyszólván nincs egyetlen kora sem, midőn csak belső fejlődés eredménye lehet-e kiszakítani az európai fejlődés történetéből és sajátosan magyar szempontok szerint tárgyalni?

Avagy: melyek legyenek megítéléseinek igazságos szempontjai? Pusztán csak a magyar történeti-nemzetiek, vagy pedig az egyetemes értékekhez való ama vonatkoztatás, mely olyan igazzá, de viszont éppen annyira kegyetlenné tette *Fülep* Lajosnak egyedülállóan jelentős tanulmánysorozatát, mely valamikor a *Nyugat*-ban látott napvilágot.

Csupa nehéz kérdés, amelyekben az állásfoglalás bátor elhatározást kíván. De akármelyik irányban választ is valaki, nem jár töretlen utakon: a külföld évről-évre gazdagodó és mindjobban elmélyülő művészettörténete módszert, rendszert és szempontokat is bőségesen kínál nekünk, akik a képzőművészetről való gondolkodásban éppen úgy függünk a nyugati eredményektől, mint magában képzőművészetünkben is.

Péter András a legfiatalabb képzőművészeti írói gárda tehetséges tagja, akit közönségünk a művészet napi eseményeivel való foglalkozásból előnyösen ismer, a nagyközönség számára való, magyarországi képzőművészettörténetet írt a mai művészettörténet-tudománynak stíluskialakulást kutató módján. Majdnem négyszáz jókora oldalon, ami lehetővé tette, hogy részletes képre törekedjék. A régi magyar művészet történetére vonatkozóan iparkodott személyes tapasztalatokat szerezni s ahol ez nem volt lehetséges, gondos revizió alá vette elődei megfigyeléseit és megállapításait. A szerkesztésnek ez az összhangot kereső munkája általában jól sikerült, a kép, melyet régi művészetünkről rajzol, egységes és eleven.

Igazán elemében azonban akkor volt, amidőn az újabbkori művészethez érkezett. Különösen a XIX. századbelinek és a mainak megrajzolásakor érezhette magát igazán *otthon*. Értékelés szempontjából itt várt reá mindenesetre a legérdekesebb, de egyúttal a legveszélyesebb feladat is, különösen a mult század második felének kezdetével, amidőn annyi korszerű túlbecsüléssel és legalább annyi igazságtalan mellőzéssel fogadott művészi munkába és egyéniségbe kellett ütköznie. Elég, ha csak Benczúr Gyula egykor égig magasztalt és alapjában jelentéktelen művészetére, vagy Ripp-Rónai és Ferenczy Károly mindjobban kiemelkedő nagyságára gondolunk. Péter András fiatal ember, jóval későbbi nemzedékhez tartozik, mint az, amely az említettek körül lejátszódott harcokban benne élt, így sine ira et studio gondolkozhatik és érezhet a magyar történelmi festészet és a magyar naturalizmus-impresszionizmus koráról és kíváló egyéniségeiről. Úgy látjuk, hogy az a kép, melyet erről a két korról rajzol, igazságos. Eltüntek belőle a hivatalos Magyarország erőszakos túl- és lebecsülései. Péter csak egy dolgot keresett, hogy kikben alakult legnagyobb alkotóerővel egy-egy kor stiláris hajlandósága. Ebben a válogatásban persze nemcsak a hivatalos ízlés felkentjei jártak néha rosszul, hanem az ellenök küzdő tábor egynéhány kegyeltje is. Péter ítéleteit legnagyobb részükben elfogadhatjuk s a vitások legtöbbjét alkalmasint igazolni fogja az idő.

A mai európai művészettörténet-tudomány eszközeiből és tárgyalási

módjából ügyesen válogatta ki mindazon szempontokat és módokat, hogy a nagyközönség számára írt mű népszerűségének megóvása mellett a szakemberek számára is maradjon mondanivalója. Különösen a stiláris fejlődések áttekintésében és még inkább a XIX. század művészetének jellemzésében és legfőképen azzal, hogy egységessé tudta tenni mondanivalóját az eddig nagyon is különböző felfogásokkal tárgyalt témákra vonatkozóan.

Farkas Zoltán

AZ OLASZ IRODALOM KIS TÜKRE

Várady Imre könyve

Tudós ember számára, amilyen Várady Imre, a római magyar Akadémia titkára, az olasz-magyar tudományos és irodalmi bibliografia megalkotója, nemcsak nehéz feladat, hanem egyenesen önmegtagadás arra vállalkozni, hogy nyolcvan lapon megírja a világ egyik leggazdagabb irodalmának történetét. Az anyag és az irodalmi irányok, a szellemtörténeti áramlatok alapos ismerete kell hozzá, hogy az író helyesen tudja kiválasztani a lényegest, ne hajszolja az ábrándos filológiai «teljességet» és mindenütt hangsúlyozni tudja az irodalmi élet és fejlődés döntő jelenségeit. Várady Imre ezt a feladatot kitünően oldotta meg.

Kis könyve eleven és szemléletes képet ad az olasz irodalomról, felöleli egész történetét, de józan mértéktartására jellemző, hogy sehol sem téved nevek és művek meddő felsorolásába, könnyű szívvel feláldozza a kevésbbé jelentékeny írók százait, hogy legalább néhány összefüggő lapot írhasson az igazán kimagasló írói egyéniségekről. Így a humanizmus nagy olasz íróinak s főképpen Machiavellinek, majd Aretinónak, Tassónak, Manzoninak jellemzése nemcsak kimerítő, hanem hű és hiánytalan is, de épp így fején találja a szöget Carducciról írt pár tömör sora, Verga, Fogazzaro, D'Annunzio jellemzése. Külön érdeme a kis könyvnek, hogy nem áll meg a 19. sz. végén, hanem a legujabb irodalom kimagasló egyéniségeivel is foglalkozik, mint Marinetti, Papini, Pirandello.

Természetesen vannak hiányai is a könyvnek s ezek főkép a legujabb irodalom tárgyalásánál érezhetők; itt mentsége a szerzőnek az, hogy talán még nincs meg a kellő távlat ezeknek az új íróknak a megítéléséhez. Szívesen vette volna az olvasó, ha a legujabb irodalom történeti határkövénél, a risorgimentonál, utalt volna a szerző a történelmi döntő hatásokra, amelyek még ma is érezhetők, főkép a regionalizmus nyavalyájában. Ezek a hiányok azonban nem befolyásolják lényegesen a kis könyv használhatóságát. S ennek a kistükörnek külön érdeme, hogy igazán kristályból van metszve: stílusa nemcsak kifogástalan, hanem szép, eleven: igazi íróra vall.

Révay József

A FILM SZELLEME*

Balázs Béla könyve

A filmművészet eddigi útja sorozatos küzdelem olyan idegen behatások ellen, amelyek ennek a technikából született művészetnek a kialakulását megakadályozták.

Ma már azonban elérkeztünk odáig, hogy a film önállóságáról beszéljünk. A lencse hajlékony, finoman érzékeny és szubjektíven alakítható lett, amely ma már tudjuk, közvetlenül az élet jelenségeihez fordulhat s amelynek a témaanyaga, annak formája is önmagából alakítható ki.

A témaanyag és annak formája elválaszthatatlanul egy a filmmel, mint technikai «szerszámmal» és a film technikai fejlődésével. Amikor tehát a filmről beszélünk először magát a szerszámot, az eszközt kell szemügyre venni, hogy a mondanivalóról és annak lehetőségeiről is beszélhessünk.

Balázs Béla hét évvel ezelőtt megjelent «Sichtbare Mensch» c. könyve ezt az alapvető munkát végezte el. Sok újszerűséggel és a film lényegének a felismerésével fogalmazta meg azt, hogy mi is a film.

Most megjelent «*Geist des Films*» c. könyvében, amely az előbbinek egyenes folytatása ugyanezen az úton haladva, a gyakorlati tapasztalatok leszűrésével fedezi fel újra a filmet.

Balázs erős érzelmiségén és sajátosan egyéni lelkiségén keresztül nézi és értékeli a filmet. Természetes, hogy a filmben is elsősorban az érzelmi, a költői kifejeződés lehetőségeit vizsgálja,

* Geist des Films. Verlag Wilh. Knapp Halle.

illetve mutatja ki, magából a filmből kiinidulva. A film alkotóerejét, nagyon helyesen alapelemeiben, a «Grossaufnahmeban» (premier plan), a beállításban és a montázsban (a képek összeszerelésében) látja. Megfogalmazza azok törvényszerűségeit s így húzza meg az irányvonalat, így mutat rá ebből a legfinomabb kifejeződései lehetőségekre is. Nem kívülről erőszakol a filmre egy elméletet. A teóriát a filmből építi ki. Ez kitünő példa arra, hogy a merev, lélektelen technikát, hogyan lehet egy új, sokszor egészen differenciált érzéstartalom visszaadására kényszeríteni, a technikába életet vinni.

A könyvben ezen az útmutatáson van a hangsúly s egészen természetes, hogy ezen az úton Balázsnak el kellett érkezni a legmodernebb filmtörekvések olyan kimerítő és részletes tárgyalásához is, amelyet én a könyv egyik legszebb részének tartok, éppen úgy mint a színes, plasztikus és a hangosfilmről szóló megállapításait, ha nem is értek mindenben egyet vele. Miután azonban én a könyvet a ma még kialakulatlan filmkultúra elmélyítése szempontjából értékelem, nem térhetek ki a részletekre, már csak azért sem, mert éppen a fenti szempontból rá kell mutatni a könyvnek egy nagy hiányára, amely különben minden megállapításánál érezteti hatását.

A mai film, minden technikai tökéletessége és részletszépsége mellett is válságban van. Úgy a hangosfilm, mint a színpadi és más elemekkel telített film reakciójaként fellépő avantgardetörekvések és maga a legművészibb filmtípus az orosz film is változások előtt áll. A film hallatlan elkapitalizálódása mellett az európai és amerikai filmben a válság okát művészileg abban az ellentétben kell keresni, amely a film eszközei és a mondanivaló között fennállanak. A filmben a technikai erők, fejlettségüknél fogva ellentétbe kerültek a mai filmalkotás ideológiai és tartalmi formáival. Az eszközök a jogaikat követelik. Ma már tehát, az eszközök tisztázása, a részletlehetőségek kimutatása nem elég, meg kell határozni azt a *dramaturgiát* is, amely a lencse lehetőségeit kibontja és érvényrejuttatja.

Mert a film szelleme, amelyet Balázs ideológiailag és művészileg is nagyon szépen, de csak a részletekben fejtett ki, teljes egészében csak az egész filmben, a felépítésben állhat elénk.

Az én felfogásom szerint, a film csupán optikai dokumentum lehet, amely egy bizonyos viszonyt fejezhet ki. Az ember s a társadalom, a világ kölcsönösen egymásraható viszonyát. A film tehát nem korlátozódhatik csak a játékra, de semmiféleképen sem hagyhatja figyelmen kívül az érző, cselekvő, alakító embert. A film művészete ennek a viszonynak a felfedésében van. Ez a látás, a film technikai erőit egy szempontnak rendeli alá. Meghatározza a képek kapcsolásának, a film kinetikájának formáit, módját, a filmben jelen lévő képzettársító eszközök alkalmazását, meghatározza a filmjátékot, amely mint az orosz film is, fokozatosan leépíti a színészt és az embert, az emberi érzéseket a felvevőgéppel, a montázzsal fejezi ki. Más értelmet ad a ritmusnak, s a film minden eszközének.

Az átfogó dramaturgia jelentőséget ad az eszközöknek s annak hiánya Balázs könyvének értékei miatt érezhető kétszeresen.

Bizonyos azonban, hogy így is fontos munkát végzett. Megmutatta mit kell kidomborítani és mit kell meglátni ebben az eredményekben olyan gazdag fiatal művészetben, amely elválaszthatatlanul eggyéforrt az új kultúrával és az új emberrel.

Gró Lajos

Apró bírálatok

Mélyből jövünk: Garda Géza könyve. — Garda Géza írói kiállásában az a jólismert s jellemző merészség, hevület, mélység, forradalmiság s újítás dominál, amelyekről s önmagáról a fiatalság kizárólagos joga hinni: hogy — merész, soha nem hallott, forradalmas s újító. Mindez azonban csak ornamens. Garda úgy viseli a «Sturm und Drang» e feltünő s felületi jelvényeit, mint egy messze rikító kokárdát. Merészsége egy-egy túlhajtottan furcsa beállításban, fenegyerekes aforizmában, naivul mély bölcseségben intéz csupán rohamot az elképedni szerető burzsoá ellen. Mondanivalói egyébként az emberiség legrégibb problémáiból hajtanak ki. Problémák érdeklik Garda Gézát. Nem emberek, nem helyzetek, nem indulatok, nem összeütközések s nem feloldódások. Csak problémák.

A MAGYAR MŰVÉSZET STILUSA*

A három nemzedékre terjedő művészeti korszak, amelynek — némely kimagasló alakján által — ez a könyv magyarázója kíván lenni, műveltségtörténeti jelentőségre irodalmunknak ahhoz a száz esztendejéhez fogható, amely a Kisfaludyakat, Berzsenyit, Vörösmartyt, majd Petőfit és Aranyt termette. Az újabb magyar művészetnek kezdete és megteljesedése ez a korszak. Legnagyobb művészeinket mind e körülbelül félévszázad adta. Egyáltalán az első összefüggő fejezete ez az ötven esztendő a magyar művészet történetének, mert benne mutatkozik példa először az egymást követő művésznemzedékek egymást folytató működésére: arra a történelmi folyamatra, amelynek hagyományalakulás a neve.

Ha a hagyomány általában olyan folyamat, melynek során valamely nép lelki sajátosságai szokásokká, a szokások bizonyos életrendszerré szilárdulnak, amely az illető nép jellemét is elárulja: akkor a művészeti hagyomány ugyanazoknak a lelki sajátosságoknak *látható* alakzatokban — vonalakban, tömegekben, színekben való kifejeződése. A *temperamentum* szóval szokás körülírni azt a mozgató erőt, amely a népjellemet adó sokféle és talán örökre megmérhetetlen lelki mozzanatot egységgé foglalja és mozgás alakjában láthatóvá, megérezhetővé, vagy megsejthetővé teszi. Bizonytalan terminus, melynek pontos értelme ma még meghatározhatatlannak látszik. De a kérdés mégis rajta fordul meg — egyik nép a másiktól a temperamentuma szerint különbözik.

Egyebütt is, nálunk is időbe telt, míg a nép temperamentuma megtalálta kifejezése formáját. Régebben, mikor még zártabb terület volt egy-egy ország, mint mai nap, és a rajta élő nép idegen hatásoktól elszigeteltebben tudott alakulni, szinte mechanikai módon rögzült meg a nép temperamentuma, szokások és hagyományok alakjában. Mígnem megszületett a lángelme, akiben népének rejtett sajátosságai öntudatra ébredtek. A készülő hagyománynak általában a lángelmék adnak tartalmat és célt. Ők azok a fokozott érzékenységűek, kikben egész népük s népük multjának és jelenének lelke felragyog és mindenki számára láthatóvá és megérthetővé lesz. Ők azok a mindent magukban foglalók, kik népük szépségideálját (minden népnek megvan a maga temperamentumát megérzékítő szépségideálja) megtalálják és a maguk művészetével egyben képviselik is.

A magyar képírás művészetében Munkácsy Mihály az, kinek művészetében a magyarság külön egyénisége — a magyar temperamentum — először ismert önmagára. Nem képtárgyaiban, hanem a temperamentumban, amely műveinek vonal- és színszerkezetéből kiérzett. A lendületben, amely kezét és ecsetjét igazgatta, színeit vegyítette és foltok alakjában egymás mellé rakta. Borúja, derűje, szilajsága, szelídsége, lehetetlent kisértő akarata és elelernyedése mind magyar bánat, magyar duhajság, magyar egetvívás és magyar megtörtség. Más népeknek is vannak ilyen indulataik és lelkiállapotjaik, de más módon, más mozdulatok görbéjében, más színharmóniákban, vagy színellentétekben jut-

* A szerző sajtó alatt levő „Három művésznemzedek" című könyvének előszava.

Nyugat 1926. ápr. 1.
7, 17

tiszta, boldog vidék, melyen egyenletes napsugár ragyog, melyet szelid, enyhe szellő cirógat, áldásos langyos eső öntöz, hol szabadon bonthatja ki a virág szirmait, hol nyugodtan érhetnek a kalászok, hol a világ se nem szűk, se nem tág, pontosan rá van szabva az élőkre.

Ilyen klasszikus vidék csak példátlanul jóságos ég alatt terülhet el. Casals öntudatalatti, mély természete is csak a szellemi élet kezének oltalma alatt fejlődhetett ki olyan harmónikusan. Az ő ösztönéletén a szellemi kultúra minden áldását érezzük. Micsoda mély kultúra kell ahhoz, hogy ilyen magától értetődően szólaljon meg a cselló, hogy ennyire mesterkéletlenül mintázódjon a dallamvonal, lüktessen a ritmus. Az egyéniség mérhetlenül gazdag ásványanyagjai egyenletesen fel vannak oldva Casals elmélyedésének nyugodt tavában. Egyiksem tolakodik a felületre, egyiksem akarja a másiknál korábban magához kötni a műből feléje sugárzó élményt. A «szeszély», a szenvedély különféle alakjai nem vetik rá magukat, a zenei élményekre, hogy azokat hatalmukba kerítsék. Az előadott mű szelleme zavartalanul suhan végig Casals lelkén, s a művész önkényétől nem háborgatva váltja ki a lélekből azt, amire éppen szüksége van.

Hogy miképpen szólalnak meg a művek az ilyen léleknek tökéletesen diszponált hárfáján, arról majd egyszer később számolunk be. Hiszen reméljük, Casals nem utoljára keresett fel bennünket. Most csak éppen felidézni akartuk Casals elmélyedésének szellemét, melynek aligha akadunk párjára az előadóművészek sorában.

Tóth Aladár

MOLNÁR ANTAL: AZ ÚJ ZENE

Révai-kiadás

Mint előszavában vallja, Molnár Antal azért látta szükségesnek új munkája kiadását, «mert közönségünk tájékozatlan a zeneművészet fejlődése tekintetében.» Azonban többet is, kevesebbet is ad annál, mint amit ezek után várna az ember, — mindenesetre mást. Tehát nem «az új zene» kényelmes esztétikai vademecumát, nem osztályozó, regisztráló Baedekerét az újabb zenealkotási mozgalmaknak, hanem inkább eszmei konglomerátumot, amelynek legbelső magva egy ethikus gondolat; az egyénnek, a nemzetnek, az emberiségnek bukásból való fölemeltetése — az új művészet által. Molnár egyike azoknak a fiatalabb muzsikusainknak, akik átélték, sőt megvívni segítették azt a küzdelmet, amely a háborúelőtti évtizedben a modern magyar zenei áramlatok körül zajlott a koncerttermekben s a sajtó hasábjain. Egy ideig közvetlen munkatársa volt Bartók és Kodály népdalgyűjtési akciójának s tagja a Waldbauer-vonósnégyesnek, amely különös hivatottsággal és programmszerű következetességgel vette ki részét az úttörő munkából. A tizenöt-húsz év előtt ringatott bölcsőből nem várt hamarsággal vállasodott ki az ősnépi talajon nevelkedett modern magyar zene izmos Herkulese s az egész világ esztétikai érdeklődése kiséri ma már két reprezentáns zeneköltőnk minden új megnyilatkozását. De azért itthon még mindig propagandára szorúl Bartók és Kodály iránya. Ezt jól érzi Molnár és vállalja is a propaganda feladatát. Nem az öntetszelgő sovinizmus puffogó frázisaival hirdeti a magyar zenei újjászületés kimagasló jelentőségét, hanem a képzett kulturfilozófus ismeretelméleti fölkészültségével állítja föl a kritikai gondolatsort, amelynek végső fokán Bartókot és Kodályt, de kivált az előbbit, az őket megillető piedesztálra állítja. A külföldi kortársak közül főleg Schönberg, Stravinsky és Honegger művészetét világítja meg az etika-esztétikai világszemlélet reflektorával.

A könyv nyilvánvalóan inkább szubjektív teljességre, mint objektív rendszerességre törekszik. Molnár egész felfogását, előadó tónusát a keresetlen, néha különcködéssel határos őszinteség jellemzi. Vannak fölösleges elkalandozásai, vannak kikerülhető egyenetlenségei, de ezekért bőven kárpótol a tisztán zenei vonatkozású fejezetek kulturált ízlésű, jófülű, biztos ítéletű muzsikus egészséges tisztánlátása.

Lányi Viktor

Nyugat. 1926. ápr. 1
7 vans

nak kifejezésre. Munkácsy művészetében a magyar lélek önmagára ismer, azoknak a sajátosságoknak összefüggő rendszerére, amelyet a «magyar temperamentum» meghatározással éppen csak körülírni tudunk s mely a művészet birodalmában egy emberfajta lelki mivoltának mozdulatban láthatóvá vált kifejeződését jelenti.

Munkácsy volt arra hivatott, hogy körülötte, az ő példájának követésével, az ő hatásának befogadásával és feldolgozásával a hagyományalakulás folyamata megindduljon. De a körülmények kedvezőtlenek voltak. A hagyományalakuláshoz, akárcsak ahhoz, hogy a nyugvó oldat kristályokká álljon össze, zárt terület szükséges, vagy nyugalom, melyet se légköri zavarok, sem egyéb nyugtalanító hatások föl ne kavarhassanak. A háborút megelőző évtizedekben azonban végzetes nyugtalanság zaklatta az egész világ művészetét. A népek és nemzetek egyénisége teljesen föloszlani készült egymás utánzásában és egymás hatásának mohó átvételében. A nemzetközi kiállítások, a folyóiratok és fényképek s az idegenben való iskolázás útján az egymástól legtávolabbra eső nemzetek művészete is közvetetlenül tudott hatni egymásra. S a kor törekvése, mely különböző jelszavak és elnevezések mögött a természettől való eltávolodásra unszolta a művészeket, és elméleti elhatározással geometriai formulákon által igyekezett megifjítani a művészetet, azt a veszedelmet idézte föl, hogy valami nemzetközi schema-rendszerben a művészetnek nemcsak minden nemzeti, de minden egyéni sajátossága is megsemmisül.

Ekkor tört a világra a nagyháború. S abban a nyomban szétszakadt a nemzetek közötti összeköttetések hálózata. A világ két részre vált s bennök bizalmatlanság, gyanakvás és óvatosság tengerétől mosott szigetekké alakultak az egyes országok. Az a gyujtópont, mely akkori művészetünkre ellenállhatatlan varázzsal hatott — Páris —, egyszeriben hozzáférhetetlenné lett. Megszüntek a nemzetközi kiállítások, megszakadt a kölcsönös hatásoknak egymás felé áramlása: magunkra maradtunk azzal, amink volt. Elkövetkezett művészetünknek az a kényszerű nyugalmi állapota, melyben a hagyomány alakulása lehetségessé lett.

És megindult mindannyiunk szemeláttára a csodálatos folyamat. Rég kialakult egyéniségű, már nem fiatal művészeink izzani kezdtek és ecsetjük nyomán lobogás támadt. A titokzatos erő, amelyből lettek és amelyből lett minden, ami őket jelentette, megváltoztatta azokat a tulajdonságaikat, melyeket ők is, mindenki is egyéni sajátosságaiknak ismert. Észrevétlenül az ősükre, arra a nagy művészre kezdtek emlékeztetni, ki már rég elköltözött, csak a lelke maradt meg közöttünk alkotásaiban. De az elevenebb hatású lett, mint valaha volt. Óriási megtermékenyítő erő sugárzott ki belőle mindenkire, aki élt. Rajta keresztül az öregek ráéreztek népünk lelkére és megifjultak ettől az érzéstől. A fiatalok pedig az alkotásnak példátlan lendületével teltek meg tőle. A magyar képírás megtalálta törekvéseinek eredendő célját, az örök energiaforrást, amelyben megújhodhatott.

És az alakuló hagyomány mozgató ereje magával ragadta a fiatalokat, kik természetszerűen az öregek tanítványai lettek. Nem is széledhettek el, mint régentén: zárt sorompók akadályozták őket abban, hogy idegenbe menjenek tanulni. De nem is kívánkoztak el, mert az itthoni mesterektől többet tanulhattak, mint idegenektől s akik tanították őket, a lelkükhöz tudtak férni. Az öregek izzása így terjedt át az ifjakra.

Magyarország sziget-állapota már véget ért. A gépparipát, a gépmadarat és a szálló gondolatot már újra nem állítja meg határ. De a

hagyományalakulás folyamata megindult és nem kell attól tartanunk, hogy idegen hatások megzavarják. Hiszen aligha van még egy népe a világnak, amelyben annyi volna a fóléletlen tehetségenergia, mint a miénkben. Máról-holnapra felbukkanhat az a lángszellem, aki a magyar temperamentumnak újabb, vagy gazdagabb kifejezési formáit találja meg és példájával, egész munkásságával döntő módon határozza meg népe művészeti hagyományának irányát. S a megállapodott irányú hagyomány — a nemzeti stílus. Boldog lesz, aki megéri!

Művészetünk alakulásának ezt a történeti óráját szeretné ez a könyv világossággal átjárni, hogy mindenki számára látható legyen, ami benne történőben van. A nagy óra ez a mi időszakunk, az a nagy és végzetes óra, amelyben vajúdás nélkül, de dörögve és szikrázva, miként a nagy kozmikus események, születik meg valami dicső, valami végtelen, valami örökkévaló.

ELEK ARTÚR

FIATALOK A KÁROLYI-PALOTÁBAN

Kitünő új kiállítóhelyiségre talált művészetünk az elhagyott és megüresedett Károlyi-palotában. Tág ablakú hatalmas termek — sem túlságos mélyek, sem túlságos magasok —, melyekbe a világosság akadálytalanul ömlik be és fürdeti meg a falakat. A falak eredeti dísze — a stucco-cirádák és aranyos lécek — ha kopottan is, de helyén van még, a hatalmas csillárok nemkülönben. Az épület a város közepében áll, a pihenéstelen élet zajlik körülöte, a járó-menő érdeklődőknek egyenesen az útjába esik. Némi olyan átalakítással, mely magán az épületen nem változtat, elsőrendű kiállító helyiség válnék belőle.

Nehány fiatalabb művész, ismert és kevésbbé ismert nevű,tölti meg a termek kettejét munkáival. Az első teremben jobbára rézkarcok függnek. Köztük *Varga* Nándornak több ismert és nehány egészen új karca. Varga nemrég megjárta Olaszországot és emlékül elhozott belőle nehány vázlatot. Egyiküket, a Loggia dei Lanzi-t ábrázolót, rézre is karcolta. Finom érzéssel megtöltött művek ezek az utijegyzetei. De van nehány nagy lapja is. A megfeszített Krisztust ábrázoló magyméretű karc igen eredeti kompozíciójú. A feszület oldalt áll, megdőlve, előtte tusakodó felhőkbe veszve, hol meg kitakarózva belőlük, nyüzgő emberfoltok. A felhők mozgása az igazi tárgya ennek a lapnak, tumultuózus küzdelmük a fénnyel, amely helyenként széles pásztákban süt át rajtok. A másik nagy lap érdekes, de még egészen meg nem oldott kisérlet. „Ádám teremtése" a címe, és egy óriási férfiakt a főalakja, mely mögött az Atyaisten alakja látszik. Az akt mozdulatát még jobban meg kell majd oldania Vargának, s az egész mysteriumot árnyékba, vagy felhőkbe burkolással sejtelmesebbé tenni. Nem új alkotása a fiatal mesternek, de egyik legfinomabb műve „Koratavasz" című lehelletnyi könnyedségű és gyöngédségű karca. Nehány szép vízfestményén igen festői módon sikerült megfognia az olasz tájék karakterét. Kevésbbé sikerült ez olajfestményein, amelyek általában kissé kemények és szárazak.

Istókovits Kálmán példátlanul eredeti képzeletjárású grafikus. Itteni lapjainak nagy részét már ismerjük Ernst-múzeumbeli idei gyűjteményes kiállításáról. De szivesen gyönyörködünk el bennük újra. Persze lehetetlen észre nem venni rajtok, hogy még fiatal művésszel van dolgunk, akinek egyelőre több a mondanivalója, mnit a mennyit belőle áttekinthetően és arányosan csoportosítani képes. Aktjain a modelltól függés érzik, ami bizonyos megkötöttséget jelent, a szabad képzeletjárás akadályát. Rudnay Gyula hatása is megérzik némely alakján, azonfelül különösen olajfestményeinek szinein. Mindez nem baj, inkább az ellenkezője lenne természetellenes az olyan fiatal művészben, mint Istókovits. Változatlanul sokat várunk további fejlődésétől.

Miként Istókovits, Rudnay Gyula

A KETTÉSZAKADT IRODALOM

(VÁLASZ BERZEVICZY ALBERTNEK)

Elérkezettnek látjuk az órát, higgadtan foglalkozni a hiressé-lett beszéddel, mely a mult hó közepe táján a Kisfaludy-Társaság elnöki polcáról elhangzott.

Első pillanatra alig tünt föl az egyébnek kemény és indokolatlan támadásnál Ady szelleme s barátai ellen. Az első pillanat nem volt a higgadtság ideje. A kikapott mondatok, melyeket az ujságok a beszédből közöltek, érthető szenvedélyeket izgattak föl, pro és kontra, Ady barátai közt, kik a mieink is, s gyűlölői közt, kik minket sem szeretnek.

A szenvedélyek elhallgattak, a személyi ügyek medrükbe tértek már. A beszéd hiteles szövege megjelent az Akadémia folyóiratában, s az Akadémia elnöke, aki a beszédet mondotta, néhány hirlapi nyilatkozattal is hozzájárult szavainak kommentálásához. Mindezen megnyilatkozások után jóhiszeműleg el kell fogadnunk, hogy a beszéd igazi célja nem támadás volt, hanem ellenkezőleg, az Akadémia elnöke érzi az irodalmi „erők egyesítésének" szükségét és „szívesen fogja keresni az egyesülés módjait is".

Önmagunkhoz válnánk következetlenné, ha nem honorálnánk ily szándékot komoly és megfontolt válasszal e helyről, melyet ma talán még felelősebbnek érzünk ama tisztelt multú Társaság emelvényénél is. Komplikált megnemértések esetén — mint amilyen a mai magyar irodalmat is oly vigasztalanul szakította ketté — legnagyobb szolgálat az őszinteség és elfogulatlan jóhiszeműség. „Remélhetjük és munkálhatjuk is a közeledést a harcolók között" — mondja az Akadémia elnöke — „mihelyt nem helyezkednek a felek egymással szemben a teljes tagadás álláspontjára, amit ma talán inkább lehet a velünk szembenállókról, mint rólunk elmondani". Nem hisszük, hogy valaha megérdemeltük volna a szemrehányást, mely e szavakban rejlik. Mikor és kivel szemben helyezkedtünk mi a „teljes tagadás álláspontjára"? Nemcsak arra — de még az elhallgatás álláspontjára sem! Elmondhatják-e ezt magukról a Hivatalos Irodalom képviselői? Az Akadémia elnöke maga megvallja, hogy a Társaság, melynek székéről beszél, még oly tagadhatatlan hatású jelenséggel szemben is mint Ady, „eddig többnyire a barátságtalan hallgatás szerepére szorítkozott". Ily váddal mi nem illethetjük magunkat. Az Akadémia legkonzervatívabb költői (pl. Vargha Gyula vagy Bárd Miklós, Schöpflin Aladár tollából) folyóiratunk hasábjain tanulmányszerű méltatást nyertek, talán előbb és érdemlegesebben, mint hivatalos orgánumaikban; s e sorok írója emlékszik, hogy legrégibb kritikáinak

Nyugat, 1927. ápr. 1.

egyike, mely a Nyugatban megjelent, annak legforradalmibb első korszakában — gondolom, 1909-ben — ép az Akadémia elnökének egy könyvéről (a Beatrix Királynéról) szóló elismerő kritika volt.

Ez elvi pártatlanság más meggyőző példáit is lehetne kikeresni bizonnyal a Nyugat bármely évfolyamából. A „teljes tagadás" álláspontja tehát nem a miénk, époly kevéssé, mint a „barátságtalan elhallgatásé". Irodalmunk kettészakadását mi már rég fájdalmas átoknak éreztük; s meg is írtuk ezt, ha nem csalódom, már 916-ban, a Shakespeare-ünnepek idején; másfél éve pedig, az Akadémia centennáriuma alkalmából, újra fölvetettük a problémát, mint egy fájdalmas kérdést, fiatalabb testvérekét mostoha bátyákhoz. A tisztelet, mellyel az Akadémia és nagy multja iránt viseltettünk, közös magyarságunknak érzése, a magyar Kultúra egységének szentsége bírtak erre... Most íme itt a válasz; s mivel az Akadémia elnöke egyik nyilatkozatában egyenesen engem, talán mint ama másféléves cikk íróját, aposztrofál, alig térhetek ki a kötelesség elől: felelősségem teljes tudatában megkísérelni a lehetetlent, aminek a meggyőzést és a megértést mondják, emberek közt.

A Megértést, mely e nagyszerű Eleven Magyar Kultúrát ismét *eggyé*, s az egész nemzet birtokává tenné.

*

Micsoda *magyar átok* állja útját e megértésnek? Hisz elvi ellentétek, a nemzeti kultúra e legsarkalatosb pontjaiban, nem választhatnak el magyart a magyartól! S ahogy a Kisfaludy-Társaság szónoka kívánja a magyar kultúra munkálását: multban gyökerezve, s mégis maradiság nélkül, hittel a „nemzeti lélekben, mint eleven valamiben, amely történetileg fejlődik, amelynek fejlődése megszakíthatatlan folytonosság, amelyben mindig benne van a mult eredménye, a jelen hatása és a jövő csirája": annak mi mindannyian és minden hátsó gondolat nélkül csak tapsolni tudunk!

A szónok maga is érezhette ezt, mert szavaihoz hozzátette a következőket:

— Ez talán mind magától értetődő dolog, de azért mégis ellenmondással találkozik olykor, mert hiszen sokan vannak, akik azt tartják, hogy a mult oly teher, melyet le kell rázni magunkról, hogy mindennek a mából vagy legfölebb a tegnapból kell kiindulnia, hogy a külföld jelenkori hatása és példája az irodalomban előbbrevaló a hazai hagyományok útmutatásánál s hogy amit magyar ember produkál, az szükségkép magyar, bármennyire elszakadt a multtól és bármily kevés köze van a nemzetlélekhez.

Tegyünk őszinte lelkiismeretvizsgálást s próbáljuk föltárni, hogyan gondolkozunk mi e kérdésekben?

Ami az első két pontot illeti, nem hiszem, hogy akadna köztünk valaki, aki úgy érezné, hogy a multat „le kell rázni" vagy hogy „mindennek a mából és tegnapból kell kiindulnia". Sőt ép mi, a Nyugat első generációja, voltunk azok, e század kezdő évtizede végén, kik az akkori *tegnap* — a kilencvenes évek — elfakult lanyhaságából régebbi magyar multak frisebb forrásaihoz áhitoztunk vissza: Ady a kurucokhoz, Csokonaihoz; mások Vörösmarty vagy Berzsenyi felé. Itt hát nem választ el bennünket semmi. Ami a harmadik pontra vonatkozik — vajjon a külföld jelenkori hatása vagy a hazai hagyományok útmutatása előbbrevaló-e? —, Berzeviczy Albert bizonnyal jól tudja, mit szólt volna e kérdéshez Széchenyi vagy Kazinczy?* Nemzetünk e nagyjait a maguk korában nem is kímélte a hazafiatlanság vádja; ma már talán fölül állnak ők azon; de örömmel kell hozzátennünk ehhez, hogy az ő idejük óta a magyar irodalom egyrészt oly hatalmasat haladt aktuális fejlődésében, másrészt oly elfeledett kincseket hozott napvilágra a saját régiségeiből, hogy napjainkban csakugyan mindenkép kívánatosnak kell tartanunk, előbb e saját kincseinkkel gazdagodni meg s csak általuk megerősödve asszimilálni külső hatásokat. S valóban, irodalmunk fejlődése mindinkább autochtonná válik. Mai íróink nagyrészét egyáltalán nem kell a külföldi irodalmak tanulmányozásától visszariasztani; sőt talán nem ártana őket olykor inkább buzdítani arra. Ha Berzeviczy Albert úgy ismeri, mint én, sok különben kiváló tehetségű írónk sajnálatos műveletlenségét, bizonnyal igazat ad nekem ebben.

Ha irodalmunk nagy szellemeinek igazi hagyományait követni akarjuk, magyarság és európai kultúra sohasem lehetnek szemünkben ellentétek.

Maradna még a negyedik pont: magyar-e mindaz szükségképpen, amit magyar ember produkál?

Az Akadémia elnöke sokkal inkább tudományos gondolkodású férfiú, hogysem ne érezné, mennyire függ e kérdés válasza a fogalmak tisztázásától: kit nevezünk hát „magyar embernek"?

* «Ne kívánjuk hátráltatni, hogy könyveket stb. inkább külföldről szerezzünk, mint idehaza vásároljunk... Ne mondjuk mindjárt hazafiatlanságnak, ha egy külföldi könyv jobban tetszik, mint egy magyaré; sőt nézzük azt inkább jobb ízlés jelének s készítsünk még helyesebbeket, ha lehet. Ha pedig belseje jobban mulat, írjunk eszesebbet s tegyünk a sajtó szabadságáról józan javallatot...» Széchenyi: Hiteléből.

«Kis énekem, mely hozzád elhatott,
Külföldnek éneke...
Csak a butát rettenti az, mi még új;
Külföld termése volt a rózsa is:
A művelés belföldivé tevé...»

Kazinczy Episztoláiból.

Ha „magyar embernek" csak olyant tekintünk, akinek szelleme teljességgel a magyar szellemben és kultúrában gyökerezik: nyilvánvaló, hogy az ilyennek minden munkája akaratlanul is szükségkép magyar munka lesz, még akkor is, ha elkeseredésében lobogó daccal lázad végzetes magyarsága ellen, mint Ady, vagy ép korcs vérként tagadja meg faját s nemzete pusztulását látszik kívánatosnak festeni, mint Kölcsey a *Zrinyi két dalá*ban. Jó vagy rossz, helyeselni vagy elítélni való: de mindenkép magyar.

Ha nem így van, ha az író kultúráját semmi kapocs sem fűzi a magyarság kultúrájához: magam is azt hiszem, hogy pusztán a nyelv véletlene művét még nem teheti igazán magyarrá; vagy inkább csak oly vitás mértékben, amennyiben a nyelv többé-kevésbé gyökeres tudása magában is a nemzeti kultúra valamelyes részességét jelenti. Azonban két dolgot nem szabad itt szem elől téveszteni. Először is, ha egy mű nem magyar szellemű, az még nem jelenti, hogy okvetlen rossz vagy káros; hisz akkor a külföld összes remekműveit hasonló jogon átok alá kéne vetnünk. Érték leend-e ily mű hatása a magyar kultúrára? az természetesen magától a műtől függ; sőt elvi kérdésül is föl lehet tenni: alkothat-e valóban értékeset oly író, ki más közösségtől nyerte nyelvét, mint kulturális gyökereit? Ha azonban alkothat és alkotott ilyent: magyar vagy idegen, avval a tisztelettel kell fogadnunk, mely minden értéket megillet. Igazi hazafiság nem állhat az értékek elől való elzárkózásban: mert ez nemzetünket csak szegényítené.

A másik, amire e pontnál óvatosan kell vigyázni: hogy a szellemi és kulturális közösség vagy annak hiánya csupán *szellemi* indiciumokból állapítható meg; s nem pedig a divatos „fajelmélet" alapján, mely úgyis csalékony és ingatag, s szellemibb törekvésű korunkban a mult század materiálista és determinista világnézetének egy sajnálatos maradványa. Az Akadémia elnöke maga is céloz rá, mennyire visszaélnek napjainkban a fajmagyarság fogalmával. Gyulai Pál bizonnyal nem állt a fajelmélet alapján, mikor a fiatal Ignotus első kötetére a sajtó hallgatásával szemben fölhívta irodalmunk figyelmét;* s mindenkép klasszikus kritikánk szellemi hagyományait követjük, mikor hangsúlyozzuk, hogy magyar író magyarságát nem a keresztlevél, sem a családfa, hanem kizárólag művei alapján szabad megítélni. Bizonyosnak kell vennünk, hogy felfogásunk itt sem különbözik lényegileg a Kisfaludy-Társaság hivatalos felfogásától: hisz e Társaság tagjainak sorában is látunk írókat, kiket inkább életművük, mint aszcendenciájuk avat magyarrá.

* «E kötetke több figyelmet érdemel, mint amennyire a sajtó méltatta.» Gyulai: Bírálatok, Akadémia kiadása 1911. (A «Slemil keservei»-ről.)

Mindezekben tehát nemcsakhogy áthidalhatatlan szakadékot nem érezhetünk irodalmi állásfoglalásunk és az Akadémia elnöke által hangoztatott elvek között: de sőt magunk is magunkhozvaló minden következetlenség nélkül aláírhatnók oly irodalmi konzervativizmus programmját, „mely nem üldözi az újat, nem is zárkózik el előle, de mindig megmarad a nemzeti mult talaján s nem hódol be rögtön mindennek, ami új, ami külföldön termett vagy amit a mulékony napi vélemény pillanatnyilag fölmagasztal".

Mégis, amint a szónok ajkáról halljuk e programmot — és halljuk tovább amivel folytatja —, kiáltó ellenmondást kell találnunk...

Hogyan igazolhatja e folytatás (s a gyakorlat, melyet jelez és elárul), oly irány elveit, mely „nem üldözi az újat s nem is zárkózik el előle"?

Nem arra a gyakorlatra gondolok, melyet a szónok hosszasan védelmez, s mely például a Kisfaludy-Társaság tagjainak megválasztásában érvényesül. E pont lényegére nézve az Akadémia elnökének kétségtelenül igaza van. Minden társaság úgy választja meg tagjait, ahogyan akarja s egy irodalmi társaságot semmi sem kényszeríthet, hogy a legkiválóbb írókat csak megközelíthető teljességben is kebelébe gyűjtse, mihelyt ő maga sem állítja, hogy azok mind vagy jóformán mind, kebelében vannak. Legfelebb hazafias szempontból fejezhetjük ki sajnálkozásunkat, hogy az ország legnagyobbmultú irodalmi testülete — a Vörösmarty és Arany társasága — éppen ma, mikor a Szellem igazi Fórumára talán nagyobb szükség volna, mint valaha, oly elveket követ, melyek tekintélyének kockáztatására vezethetnek. Kétségtelen, hogy nem őrizheti meg régi súlyát s befolyását a nemzet ifjúságára és műveltebb rétegeire, ha megengedi, hogy a magyar irodalom igazi élete, mind több és fontosabb jelenségeiben, kapuin kivül játszódjék le. De, ismételjük, ez a Társaság magánügye, melybe mi semmi körülmények közt sem igényelhetünk beleszólást.

Nem hagyhatjuk azonban szó nélkül, amit az Elnöki Beszéd Adyról mond. Ez már a mi ügyünk. Ez egyúttal legjobb példája igazunknak; mert íme, mikor a Társaság felelős polcáról „több év óta először" hangzik el mintegy hivatalos beszámoló irodalmunk helyzetéről: a lámpás fénykévéje elhalt barátunk friss szobrán pihen meg, mely távol áll ama tisztelt Társaság kertjétől, de díszhelyén egy másik nagyobb és elevenebb kertnek, a magyar Költészet kertjének!

— Ady tehetségének és hatásának nagysága és rendkívülisége vita tárgya nem lehet, — állapítja meg a hivatalos szónok, s e mondat e helyről magában is alkalmas lenne hosszú évek elkese-

redett vitáinak vetni véget, ha a következő mondat rögtön ujra nem kezdené a vitát; oly kardot cserélve, melynek szúrása tán még fájdalmasabb, mint a legkeményebb, legvisszautasítóbb kritika lehetne.

Az elnöki beszéd kritikája a költő helyett az embert éri — az embert és hazafit — a szegény meghalt Adyt, aki immár nem felelhet erre, s talán méginkább minket, Ady élő barátait: mert hiszen szerinte a költő „végletes cinizmusa nem saját lényéből fakadt, hanem annak az *irodalmi körnek* a ráhatásából, amelynek ő — mindenesetre a saját hibájából is — egészen odaadta magát."

A minket illető személyi résszel hamar végezhetünk. Amennyiben a szavakban foglalt súlyos vádak csakugyan reánk vonatkoznak, legyen szabad azokat a leghatározottabban visszautasítanunk. Alig tudjuk elhinni, hogy ez így van. Mi bizonnyal nem tehettük Adyt „az aranyborjú-imádás költőjévé", annál kevésbé, mert mi magunk sem imádjuk az aranyborjút. Ha azt imádnók: nem volnánk ma is szegény költők. Aranyborjú-imádók, úgy vélem, visszariadnának a magyar írás nemes, de nem jövedelmes mesterségétől. Époly kevéssé tehettük mi nagy költőnket a „proletárság bárdjává". Minket tisztán irodalmi kapcsok fűznek össze, s a legkülönbözőbb politikai meggyőződésű emberek vannak és voltak mindig köztünk. Soha senkinek meggyőződését nem befolyásoltuk; legkevésbé Adyét, aki azt nem is tűrte volna. Ha pedig az a vád is reánk vonatkozna, hogy mi készítettünk elő bármily téren és bármily mértékben oly eseményt, „mely az országot vérbe és gyalázatba fullasztotta": bizonnyal szomorú, hogy ily vád magyar emberek közt komoly és vitathatatlanságig objektív bizonyítás nélkül fölvetődhetik.

Nyilvánvaló pedig, hogy ily bizonyítás nem is képzelhető.

A *Nyugat* a magyar törvények felügyelete alatt állt, — s ama végzetes években az előleges cenzura ellenőrzése alatt, mint a többi lapok. A *Nyugat*ot a forradalom hatalmasságai betiltották és megszüntették, épúgy, mint a többi hazafias és polgári lapokat. A *Nyugat*ba oly férfiak dolgoztak, akikről föl sem lehet tételezni, hogy közösséget vállaltak volna folyóirattal, mely véres és szennyes események előkészítéséről gyanúsítható. A *Nyugat* mindig csak oly állásfoglalást tűrt meg hasábjain, mely távol az aktuális politika szempontjaitól, magas erkölcsi és eszmei elvek szerint igazodott. A háború alatt a *Nyugat* költői többnyire* élükön Adyval, s hasonlóan az európai költészet legnemesebb kül-

* Nem mind; s mindig csak a magasabb Erkölcs emeletein. Eseményekhez kapcsolódó írásaiban a *Nyugat* el tudta ismerni a viszonyokhoz való alkalmazkodás szükségét is.

földi képviselőihez, fölemelték szavukat a barbár erőszak mészárlása ellen, s az Emberiesség és a Népek Testvérisége érdekében. Nincs okunk titkolni ezt, sőt büszkék lehetünk rá. A magyar kultúrának csak becsületet szerezhettünk ilymód, s ma annál nagyobb joggal tiltakozhatunk hazánk borzalmas megcsonkítása ellen, mert az erőszak elvét, melynek alapján az történt, soha egy pillanatra sem ismertük el.

Vajjon lehet-e még arra gondolni, amire az Akadémia elnöke egy zárójelben gondolni látszik: hogy írásaink hatása, esetleg félreértve, észrevétlenül, „talán öntudatlanul", lassanként készítette elő a türelmetlen idők végzetes hangulatát? Valóban, az írott szó következései kiszámíthatlanok lehetnek, s a költői felelősség kérdése a legkomplikáltabbak egyike. Kinek jutna eszébe Goethét felelőssé tenni mindazokért az öngyilkosságokért, melyek a *Werther* hatása alatt megtörténtek? Felelős volt-e Kasszandra a jóslatért, melyet félremagyaráztak? Mi kötelessége lehet az írónak, azonkívül, hogy írja legjobb tudása és lelkiismerete szerint azt, amit az Ihlet ajkára ad? A többit rá kell bíznia az Istenre, ki szavait sugallta, s azok hatásáról legföllebb saját lelke fóruma vonhatja őt feleletre. Széchenyi, a legnagyobb magyar, fájdalmas tusákat vívott önmagával, mert izgató betűi — mint hitte — egy nemzetet vittek véres forradalomba, s rettenetes katasztrófába. A *Nyugat* írói előkelő szemlébe írtak, kicsi és művelt közönség számára, s mindenkép kevesebb veszélyével a félreértésnek, mint egy izgató politikus. Nem kell hinni, hogy ők nem érezték a felelősség súlyát, hogy nem küzködtek lelkük istenével. Líraibb munkáik őrzik is tán e küzdelem nyomát. De ki meri mondani, hogy ők bűnösek, ha szándéktalan is? hogy belső küzdelmük nem a túlzott lelkiismeret naivságából fakadt? Minden skrupulusuk csak tisztaságuk dokumentuma, mely fölött végre is alig ítélhet más, mint a Történelem.

Adynak nem voltak ily skrupulusai. Az ő lelkében oly erős volt az Isten szava, hogy minden kételyt elhallgattatott. Ez nem annyit jelent, hogy a felelősségérzet hiányzott belőle, hanem, hogy egy magasabb felelősségérzet vitte őt: a saját küldetésével, a saját csodálatos zsenijével szemben. Ha csakugyan igaz volna, amit az Akadémia elnöke feltételez: hogy Ady gyenge, befolyásoknak engedő ember lett volna, akit egy „irodalmi kör" könnyen nyert meg valami nemzetellenes irányzat eszközének, akkor a Kisfaludy-Társaságot kellene vádolni súlyos mulasztással, hogy ezt a „rendkívüli tehetséget", akit maga is ilyennek ismer el, nem iparkodott inkább a saját nemzeti irányzatának megnyerni, semhogy ama nemzetellenes csoport prédájául hagyja. Minderről azonban szó sem lehet. Ady nagyon is jól tudta, mit akar, s ment egyenesen

előre, nem hallgatva senkire, s nem nézve sem jobbra, sem balra. Ady politikája csakugyan végletes volt; mint minden lángészé, ki oly törvényeket érez magában, melyekhez képest a Kor konvenciói kicsinyekké válnak. Meg kell őt értenünk, ami természetesen nem annyit jelent, hogy mint a Kor kicsiny emberei, okvetlenül azonosítsuk magunkat politikájával. Gyulai Pál vajjon azonosította volna magát Petőfi politikájával, amely nemkevésbé végletes volt mint az Adyé? Nem menté ez a politika egészen ama hirhedt kiáltásig: „Akasszátok föl a királyokat!"? Érdemes visszaemlékezni, hogyan beszél Gyulai nagy költőkortársának politikai állásfoglalásairól. „Képzelme" — mondja — „a közéletben megpendült eszmék legtávolabbi erőszakolt következményeivel foglalkodik... A magyar történetben nem talál más hőst, mint Dózsa Györgyöt... A római történetből Spartacust, a rabszolgák vezérét szemeli ki megdicsőités végett. Átkozza a palotát s a kunyhót, mint egy új hitvallás jelképét tünteti föl. S minő önhitt megvetéssel tekint az akkori közélet országosan tisztelt férfiaira!"*...

Mintha csak a Kisfaludy-Társaság valamely maélő kritikusát hallanók — Adyról beszélni! De avval a különbséggel, hogy Gyulai mindebből nem vonja le azt a konzekvenciát, amit a mai kritikus Adyra nézve levonna. Ellenkezőleg: mindez nem gátolja Gyulait abban, hogy Petőfit a legnagyobb magyar költők egyikének, s nemzetünk örök büszkeségének ne tartsa. S mi úgy véljük, ez a helyes álláspont. Nem látunk semmi nehézséget abban, hogy napjaink konzervatív kritikusa is el ne ismerhetne Ady tünemények nagyságát, ha annak túlzó politikájával magát nem is azonosíthatja; s el ne ismerhesse anélkül, hogy e politikai nézetkülömbségből vádat merítsen, a költő nagyságát befeketíteni.

Bizonnyal kötelessége is ez az elismerés annak, aki érzi a felelősséget nemzete minden nagy értékével szemben.

Ami ez állásfoglalástól jobbhiszemű konzervatív kritikusainkat ma még visszatartja, az nem lehet egyéb, mint a hiányos értesültség. Ki mondhatna igazságos kritikát a költőről, ha nem ismeri alaposan annak munkáit? S aki jobban, aki alaposan ismerné Adyt, bizonnyal nem beszélne annak „minden hagyománytól való elszakadásáról", s nem állítaná, hogy „nemzetéről alig mondott valaha valami jót".

Igazán elszakadt volna Ady minden hagyománytól? Nem illethetné e vád hasonló joggal Petőfit is, ha igaz, hogy „a magyar történetben nem talál más hőst, mint Dózsa Györgyöt"? Dózsa Györgyöt Ady is megtalálja, s talán már ez is hagyomány: a Pe-

* Petőfi Sándor és lírai költészetünk. Gyulai: Kritikai Dolgozatok. Akadémia kiadása.

tőfi hagyománya. Ám Dózsa csak egyetlen kép abban a nagy galériában, mely Adynak a magyar multtal való kapcsolatait szimbolizálja. Mennyi „őse" volt neki a magyar korok mélyein keresztül, mennyi Barla diák, Mátyás bolondja, Esze Tamás komája, s Bottyán vezér, mennyi Táncsics Mihály és Vajda János. Nem mindig rokonszenves névsor a Ma konzervatív emberének: de nem vonul-e tagadhatatlanul a magyar történelmen keresztül egy kuruc és rebellis hagyomány is? Nem igaz gyermeke-e ez is a magyar temperamentumnak, s kívánhatjuk-e e hagyomány végleges megszakadását? Ady még leglázadóbb forradalmában is ősöket keres, tradicióba kíván kapaszkodni. S ahol igazán elszakadtnak érzi magát, ahol nem tudja megtalálni az őshöz fűző kapcsot: ott magyar fájdalma a tragikus kétségbeesésig emelkedik:

Tőle jövök, és idegen
Az én ősöm, fajtám, királyom!
Ilyen bánat-folt nincs fölvarrva
A kerek földön senkire,
Csak fajából kinőtt magyarra.

(Ond vezér unokája.)

„Csak fajából ki-nem-nőtt magyarra" — mondhatnók inkább: mert aki fajából kinőtt volna, az már e bánatot nem érzi. Mily távol van a gyökértelenségtől az, akinek minden évezredes gyökérszál megszakadása ilyen fájdalom! De ki mondhatja Adyt gyökértelennek, ki költészetét valamennyire is ismeri? Nem cseng-e szavainak és strófáinak ezreiből az ős magyar szó, magyar ritmus hatalmas, friss, eleven tradíciója, mint senki másban mai költőben? s hogy e tradició nem csupán önkénytelen, hanem tudatos folytatása a régi magyar költészet nagyszerű hagyományainak, arról tanuskodnak irodalmi tanulmányai, melyek Petőfin és Csokonain át még régebbre nyomozzák vissza saját családfáját: „mi Balassáéktól, kurucéktól s Csokonaitól ösztönöztetünk"... S nem kapcsolja-e egész későbbi költészetét nyelvben és érzésben tudatos gonddal a magyar Bibliához, s hitújító korunk „jeremiád" énekeihez?

S lehet-e az, hogy ily magyar költő, ilyen mélyen, gyökeresen magyar, ne szerette volna nemzetét s ne mondott volna arról semmi jót? Ezt is csak az állíthatja, aki nem ismeri eléggé. Ó igen, korholta, átkozta, ostorozta, nem kevésbbé talán, mint ama Berzsenyi, ki „rút szibarita váznak" nevezte hajdan! De minden szidalom, minden átok a szeretet túlságából fakadt, s a fájdalom zokogásában tört meg. Mily megható szerelmi vallomásokat tesz e kiátkozott költő hazájának:

Föl-földobott kő, földedre hullva,
Kicsi országom, újra meg újra
Hazajön a fiad.

. . . . . .

Tied vagyok én nagy haragomban,
Nagy hűtlenségben, szerelmes gondban
Szomorúan magyar.

. . . . . .

És, jaj, hiába, mindenha szándék,
Százszor földobnál, én visszaszállnék
Százszor is, végül is.

Közismert verset idézek: de vajjon ismerik-e azok is, akik Adyt hazátlannak ócsárolják? Igaz lenne, hogy „alig mondott valaha valami jót" nemzetéről? Nem ő írta-e a háború rettenetei közt:

Mikor most szinte minden nemzet temet,
Sirathassam meg mégis csudálatos,
Dacos, kicsi, árva én nemzetemet.

. . . . . .

Mindig kicsi volt, hős, bús, ám megmaradt,
Elválasztott és kiválasztott derék,
Igaz s mártir hazug századok alatt.

Igen, igen! Ady tudott vallomást tenni nemzetéről, s „Egyszerűen magyarnak lenni, Pláne ilyen tagadott, tiltott, érzett Szerelemmel"! Mindvégig hűséges vallomást tett; s még utolsó verse is, melyet betegen, nyomorultan, már beszélni is alig tudva, írt még, egy ily tördelt, zokogó vallomás volt, egy végső, kétségbeesett, dadogó könyörgés, az ország megszállásának első rémnapjaiban:

Ne tapossatok rajta nagyon,
Ne tiporjatok rajta nagyon,
Vér-vesztes, szegény szép szivünkön:
Baljóslatú, bús nép a magyar...

Ez-e az a „végletes cinizmusu" költő, akinek amaz Elnöki Beszéd szerint egyetlen mentsége, hogy talán jobb, mint amilyennek tetteti magát? Berzeviczy Albert szerint „az Ady-probléma a költő cinizmusának őszinteségén, vagy tettetett voltán fordul meg". Dehát Ady sohasem volt cinikus! Különös vád az a cinizmus. Nincs a világnak oly költője, akinek műveiből hajmeresztő cinizmusokat ne lehetne idézni. Hallgassuk csak meg ezeket a hazafias strófákat:

Azzal vagdalkoznak némely,
Nem tom milyen emberek
Hogy ez országban nyilvános
Épületek nincsenek.
Mit? nyilvános épület nincs?
Hát az akasztófa mi?
S ezt bizony majd minden falu
Határában láthatni.

Vagy a következő sorokat:

És egy kiáltás lesz a nemzet
Egy olyan óriás kiáltás
Melytől a csillagok potyognak
«Vitam et Sangvinem
Pro rege nostro!»
Mint hajdanában
Bőgtek dicső apáink...

Nem úgy hangzik-e ez, mint a legcinikusabb kigúnyolása mindannak, ami a magyar ember előtt szentség? Pedig e sorokat Petőfi írta, akit senki sem vádolhat cinikus nemzetgúnyolás szándékával. Hasonló „cinizmusokat" Adyból is bizonnyal bőven lehetne idézni. De Ady époly kevéssé volt cinikus, mint Petőfi. Nem akarom most vitatni a kérdést: lehet-e valóban nagy Költő — nagy alkotó — cinikus, vagy ép „lelkileg züllött" ember? Én nemmel válaszolnék... Akárhogyis, Adyra alig lehetne lényével ellentétesebb jelzőt találni, mint ezt, hogy cinikus! Sőt nem volt még a világon költő, nem volt ember, aki oly komolyan vette volna életét, küldetését, aki oly tragikus komolysággal hitte volna minden egyes szavát, mint ő. Ady életét „eleve-elrendeltetett" életnek érezte, melynek ő maga szinte nem is ura, mert minden tévedésével, gyönyörével, nagyságával, bűnével és gyászával együtt valami felsőbb isteni kiválasztás szerint kell leélnie. Ady élete szimbólikus élet volt, mint a Dantéé. Ady végzetet betölteni jött; az ő yachtjára várt a tenger kezdettől fogva; ha győzött, az „Isten járt előtte" kivont karddal! S mert Adyra divat manapság úgy nézni, mint ama tékozló fiúra, ki végső napjaira, erői fogytán, jobb útra tér: hadd igazítsam itt helyre az Elnöki Beszédnek egy kronológiai tévedését. Ady híres Isten-versei, az Istennel harcoló, hitet kereső s „hitetlenül is hívő" lélek örvényes erejű vallomásai nem a költő utolsó szakából valók, mint Heine *Lazarusa:* hanem azok még pályája első felében, 1909-ben, az *Illés szekerén* c. kötetében jelentek meg. Ez évben írta Ady azt a csodálatos himnuszát, amilyet igazán nem cinikus, csak mélységesen hívő lélek tudhatott elgondolni, de még csak megérteni is:

Oszlik lelkemnek barna gyásza:
Nagy, fehér fényben jön az Isten,
Hogy ellenségim leigázza.
. . . . . .
Hallom, ahogy lelkemben lépked
S az ő bús «Ádám, hol vagy?-ára
Felelnek hangos szívverések.
. . . . . .
Szívemben már őt megtaláltam,
Megtaláltam és megöleltem
S egyek leszünk mi a halálban.

*

Ady a világirodalom egyik legnagyobb költője; Ady egyszersmind a magyar nemzet egyik legméltóbb büszkesége is; s aki őt bármily politikai vagy irodalmi pártszempontok miatt nem tudja vagy nem akarja élvezni, a legmagasabb szellemi élmények egyikétől fosztja meg magát, s hasonlít ahhoz a guelfhez, aki a gibelin Dante könyvét olvasó-polca helyett a máglyára tette. Igaz: az Ady ellen föltámadt ellenszenv érthető és természetes; nemcsak azért, mert „merészen újító" s formában és tartalomban egyaránt szokatlan költészet az övé, hanem azért is, mert maga a költő, kora szenvedélyeitől átfűtve, mint Dante, époly kevéssé kíméli az ellenpárt érzékenységeit, mint a nagy firenzei. De ép mert hatásának minden gátja e „gyászos kor" személyi és párt-érzékenységeiben gyökerezik: bizonyosra kell vennünk, hogy ez a hatás idővel nem csökkenni, hanem még növekedni fog; s ez kívánatos is, mert mit számítanak pártok és ellenpártok az örökkévaló Szépség és Szent Magyarság csodálatos lehelletéhez képest, mely Ady lapjaiból mindenütt megcsap bennünket?

Ez a mi érzésünk, ez a mi véleményünk.

De sohasem tagadtuk a kritika jogát, s bizonnyal ha valakinek más véleménye van Adyról s megírja: azt mi azért nem fogjuk ellenpártnak, vagy éppen ellenségnek nézni; ily esztétikai véleménykülömbség nem fog oly éket verni közénk, mely miatt a „magyar irodalom kettészakadásáról" lehessen panaszkodni. Az Akadémia elnöke egyik nyilatkozatában kijelentette, hogy ő szívesen nyújtja békejobbját, csak feltétlen kapitulációt ne kívánjunk tőle. Ilyesmit mi nem is kívánunk. Egyet azonban mint emberek és magyar emberek bizonnyal jogosan kívánhatunk mi is; és ez az, hogy legyen bár valaki munkáink esztétikai értéke felől bármely véleménnyel, emberi erkölcsünk komolyságát s hazafias szándékunk magától-értetődőségét ne vonja kétségbe. Lehetünk rossz írók, s erről mindenkinek joga van ítélni; de a hazaárulás rettenetes vád, s nem is irodalmi fórumra tartozik. Ha valakit hazaárulónak tartok, nem fogok vele kezet; s ha egy honfitársamnak jobbomat nyújtom, azt már evvel a ténnyel tisztességes magyar embernek ítélem.

Hisszük, hogy az Akadémia elnöke egyetért velünk ebben. Akárhogyis: egy célt szolgálunk mindannyian: ennek a csodálatos — régi és még mindig fiatal — magyar Kultúrának megmunkálását, — mindig új tavasz elé.

Jegyzet. Az Akadémia elnökének nyilatkozataival kapcsolatban egy napilap körkérdést intézett az írókhoz. A kérdésre való feleletemet, mely a mondottakat több tekintetben megvilágítja, az alábbiakban közlöm:

Ha komolyan és érdemileg akarnék válaszolni a kérdésekre, egész tanulmányt kéne írnom. Úgy érzem, ezek tudományos kérdések, s nem politikai megvitatásra valók. A tudomány pedig még a fogalmakat sem tisztázta kellőképpen, amikről itt szó van. Mi az a «nemzeti karakter?» El tudok képzelni oly értelmezést, amely szerint minden igaz költő, ha akarja, ha nem, kifejezője a nemzeti karakternek; s olyant is, mely legdédelgetettebb klasszikusainkat «nemzetietlenekké» bélyegzi. Nem kiáltották-e ki Kazinczyt vagy Széchenyit a maguk korában nemzetrombolóknak s idegenség importálóinak, époly szenvedéllyel, mint akár ma Adyt? s nem volt-e nemzetgyalázó Kölcsey, mikor azt írta elkeseredésében, hogy «szebb arcot fog ölteni» e föld, ha a korcs magyar kivész s más nyelvű és «más keblű» nép áll a négy folyó partjára? Ehhez képest az egyes kérdésekben így jelezhetném röviden álláspontomat:

1. A «nemzeti karakter» lehet a költői reálizmus kérdése — mennyiben tükrözi a költő műveiben az *emberi* mellett a *nemzetit* is? Így értve e fogalom mindenesetre esztétikai szempontok alá esik. De ha politikai érzületet értünk rajta, nem szabad feledni, hogy a «leggutgesinntebb» nemzeti érzésű ember lehet ijesztően rossz költő, s ép a legnagyobb poéták — mert ők nemzetük oktatói, s az oktató nem lehet csupán visszhang — könnyen esnek az eretnekség és nemzettagadás látszatába.

2. Mindebből nyilvánvaló már, hogy egy költő nemzeti karakteréről épúgy, mint esztétikai értékéről sok esetben csak a jövő mondhat igazi és elfogulatlan ítéletet.

3. Anemzeti karakter eleven valami, s mint minden élet, állandóság a változásban.

4. és 5. Az új magyar költészet, mely Adyt vallja reprezentánsának, sem idegenül nem áll szemben a nemzeti karakterrel, sem nem ért rajta teljesen mást, mint a hagyomány. Nem mást — csak többet, csak mélyebben, gazdagabban a régit, csak friss szorítással ragadva meg a régi zászló nyelét, mely langy kezekben megereszkedett.

6. Hogy az Ady magyarsága maga is hagyománnyá válljon, époly kívánatos, mint hogy legnagyobb kincsünket ne az ablakon dobjuk ki, hanem kincsesládánkba helyezzük. Egyébiránt akár kívánatos, akár nem, ez a folyamat máris megkezdődött; a legfiatalabb generáció számára az Ady kincse máris hagyomány, s egyre mélyebben az lesz, ahogy ő maga mondja, «ifjú szívekben, s mindig tovább!»

BABITS MIHÁLY

BEETHOVEN

Fenkölt egyéniségének emléke megmozdította a legnagyobb és legritkábban megmozduló erőt: az egész emberiség szeretetét. Ő a világító szent kehely, amely magában hordozza ennek az egész korszaknak erkölcsi tartalmát. Ennek a száz esztendőből összerótt korszaknak, amelynek talán már vége is van, de amelylyel sokan közülünk még lelki szálakkal fájdalmasan össze vagyunk nőve. Az Idealizmus korszakával. Mert minden korszaknak megvannak ugyan a saját ideáljai, de Idealizmus csak egyféle van: a hit, hogy az igazság már a földön is megvalósulhat. A középkor csak a túlvilági életben hitt, meg a pokolban, a renaissance csak az erőben, a tizennyolcadik század semmiben, a huszadik — ami gyanús egy kissé — mindenben egyszerre hisz — talán a pokolt kivéve. Csak a tizenkilencedik századnak volt naiv hite, hogy az erkölcsi igazság már a földi életben maradék nélkül megvalósulhat. Ennek a korszaknak a bejáróján és kimenő kapujában egy-egy erkölcsi óriás őrködik. Az egyikben Schiller. Szerinte a művész feladata, hogy az igazság földi aranykorszakát megteremtse: „Je reicher wird die Welt, die er umschliesset... je schwächer wird des Schicksals blinde Macht, je höher streben seine Triebe, je kleiner wird er selbst, je größer seine Liebe. Zuletzt, am reifen Ziel der Zeiten, noch eine glückliche Begeisterung, des jüngsten Menschenalters Dichterschwung, und — in der *Wahrheit* Arme wird er gleiten." Tolsztoj áll a másik kapuban, arrafelé, ahol a lélekharang kondul. Ő nem hisz abban, hogy a kűzdő ember tévelygése adottság volna, amelyet mint lerázhatlan terhet akasztott reánk a kifürkészhetetlen sors akarata. Ő meg van győződve arról, hogy minden ember lelkiismeretében csalhatatlan mérleget hordoz magával, amelyre, ha figyel, az igaznak egyértelmű szavát mindenkor meghallhatja. De aki meghallotta, annak le kell mondania minden harcról, azt az egyet kivéve, amelyet saját énjével ví. És Tolsztoj kiméletlen harcot hirdetett — Beethoven ellen, mint aki érzéki örömtüzek mámorító fényébe csalogatja a megingott lelkülettel tántorgó emberiséget. Az ellentét Tolsztoj és Beethoven között letagadhatatlan. Beethoven a Prometheusi szellem reinkarnációja. Titáni erő és titáni dac van benne. S az istenektől nyert adományával, mintha egy lépéssel tovább menne, az istenek akaratának korlátain túl: az istenek a sötétség büntetését szabták az emberre és a világi művészet örömét csak mint enyhítő orvosságos cseppeket mérik, s íme, egy művész, egy félisten, istenadta tehetségének lobogó fáklyájával, felszabadítja az embert a sötétség nyomasztó járma alól. A művész megbün-

II. ÉVFOLYAM. 1899. JÚLIUS HÓ. 4. SZÁM.

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

A RÉGI HAZAI ORNAMENTIKA.*

Válasz *Hampel J.* hasonló című, a megelőző számban megjelent értekezésére.

A „Magyar Iparművészet“ ez idei 3. száma a régi magyar ornamentikáról értekezik a fenn olvasható cím alatt. Mivel a cikknek címén kívül eszmemenete, kivehető eredményei, célzata és tanácsai nagy mértékben kihivják a közérdeklődést: röviden szóvá kell tennünk, bár a cikk végeredménye az a szokatlan és visszásnak tetsző tény, hogy egy hivatalos archeologus hozsannát zeng a modern stilus kisérletezéseihez.

Nincs új a nap alatt. A *Hampel* cikkének tanácsai sem újak. A magyar királyság népeinek ornamentikáját csak akkor fogjuk jelenében ismerni és multjára, eredetére, meg kialakulására csak akkor tudunk következtetni, ha előbb összegyűjtöttük hazánk népei tárgyi ethnografiájának összes bizonyítékát. Azt hiszem, körülbelül ez a cikk elejének az értelme és erre buzdít bennünket a cikk írója. Az ethnografusok réges-régen tudják már ezt. Az ethnografiai társaság szaktekintélyei útján többször publikálta is már, hogy mit és hogyan kell gyűjteni, bár nem pusztán ornamentális célzattal. Sőt, hogy az összegyűjtött tárgyi anyag multjának és eredetének világossá tételéhez *ethnologia is szükséges,* amiről a Hampel cikke hallgat, szintén tudjuk mindnyájan. Ismerni kell ugyanis a tárgyak lelőhelyének multját és jelenét a lakók tekintetében, s így az egyes vidékek nemzetiségi viszonyait, ennek kialakulását a multban, a faji-, nyelvi-, vallási-, költészeti hagyományokat (babonák, mondák, népszokások), továbbá mindenféle kapcsolatot meg összeköttetést és a természeti viszonyokat. Mindezen sokféle körülménynek ismerete,

* A t. cikkírónak kifejezett kívánságára cikkét egész terjedelmében közöljük, de ki kell jelentenünk, hogy bár tiszteljük a szóban levő tárgy iránt való nagy lelkesedését, fejtegetéseivel mindenben egyet nem értünk. *A szerk.*

tanulmányozása és számbavétele mellett, az összegyűjtött ornamentális anyagból aztán megismerjük majd *hazánk jelenben élő nemzetiségeinek ornamentikáját, de nem a magyar nép ősi ízlésének megnyilatkozását,* amint Hampel hirdeti. *Ha lehetne rendszerbe foglalni, úgy magyarországi ornamentika lenne és nem magyar ornamentika.* Ez a gyűjtés egy nagyon szükéges és végtelen becses, sok-sok pénzt és időt kivánó fáradságos munka, amit már évtizedek óta folytatunk Magyarországon az ethnografai társaság és múzeum kebelében és rajta kívül.

Magyar díszítmény. Kohn Sándor raiza.

Ezt az egész ország tudja; köztudomású dolgok ismétlése pedig, úgy vélem, ha nem is káros, de alighanem fölösleges. Ezeket a dolgokat a M. Iparművészet olvasói is bizonyosan régen tudták, hisz mindnyájan tudjuk. Azt azonban eddig nem tudtuk, a sok idegen gondolkodású, Magyarországon élő tudós kijelentései dacára sem, hogy a magyar népnek nem volt egyénisége, egyéni ízlése, s hogy a „vitézi gondok"-on kívül csak a durva napszámos munkában volt jártas, mert egyebet mást mindent idegenek csináltak e hazában. Hampel cikkéből ez irányban sokat okulhatunk. Megtanulhatjuk, hogy amit a honfoglalók hoztak, az nem volt az övék, azt idegen népek munkásai csinálták. Itt benn szerinte longobárdok, velencések és byzanciak kezelték a kis és nagyművészeteket és mesterségeket a X–XI. századokban, később pedig olaszok, frankok, németek. A XVI. század céheiben a magyarság ugyan „kezdett számbavehető módon tömörülni", de azért Hampel szerint nem csinált semmit, mert ettől az időtől kezdve az ötvösség velencei, vagy helyi szláv, a fazekasság cseh-német „Habaner", vagy németalföldi, francia és bécsi, sőt egyebekben a „törökvilág" is érvényesül az orthodox byzanci mellett.

Ezeket az állításokat, még ha föltételesen mondattak is, kötelességünk egészben visszautasítva részleteiben is szemügyre venni, bár a cikk eszmemenete kissé határozatlan és tárgyi tartalmát alig lehet megfogni, úgy szétfolyik a kézben. Mindamellett kisértsük meg a dolog lényegére tartozó állításainak igazát kissé szemügyre venni.

Azt mondja Hampel: „Egyébiránt ez idő szerint minden hazai ethnografus tisztában van már az iránt, hogy a hazai népipar produkcióiban nincs közös „magyar" ízlés, de a mennyiben a vidékek saját jellemvonásaikat megtartották, az ízlés vidékenkint változik." Alább pedig így folytatja (101. lap), szólván az én úgynevezett „Képes album"-omról, a „Magyar Ornamentika" című könyvemről: „E mustrák gyűjteményében, mivel azok a motivumok magyar iparosoknak évek hosszú során át folytatott gyakorlatában megállandósultak és mivel azok a magyar alföld jelentékeny részén vannak érvényben, joggal ismerheti föl a kutató a magyar ízlés megnyilatkozását. Ez az ornamentika, ahogy előttünk van, jelen századunkból származó subákon, s egyéb öltözeti darabokon elüt minden egyéb bel- és külföldi ornamentikától és ebben az

értelemben csakugyan eredetinek mondható.“ Ezek az állítások egymásnak ellentmondanak, mert szerintök nincs is, meg van is magyar ornamentika és ízlés. Hampel és az ő fentebb aposztrofált ethnografusai is tudnak tehát „eredeti“ minden bel- és külföldi ornamentikától elütő, a magyar alföldről ismert, a XVI. század táján a céhekbe is behatolt és amint Hampel mondja, az azonos mustrakönyvek révén többféle iparágakban érvényesülő magyar izlésről — mindazonáltal föntebbi mondása szerint még sincs „közös magyar ízlés“. Azt hiszi tán Hampel, hogy a céhek magyarjai nem a magyar népből, de a zászlós urakból tellettek ki? Avagy a szűrszabóság, a szűcsmesterség, a fazekasság, mivel a XVIII. században már a céhekben is föllelhető, a házi fafaragással, a házi hímzéssel együtt talán már nem népipar? A legszélesebb körű céhismeret is megtűri talán még azt a kis toldást, hogy a szűcs céh inkább csak az úgynevezett német szűcsökből állott, akik nem hímeztek. A subát eredetileg a juhászok maguk készítették ki és szinezték, mondhatni, csupán házi vegyszerekkel. A subára reá varrott irhát pedig még ma is legnagyobb részben a nép leánya és nem csupán a szűcsök hímzik, — éppen úgy mint a szűrszabók hímzései is főképeni műhelyen kívül készülnek. Ezért ami eredetileg népipar volt, a céhek kebelében is az maradt, az még ma is. Igy aztán *meddő dolog céhes ornamentikáról beszélni a népivel szemben, mikor a kettő egy.* Ha az egyik eredeti, a másik sem lehet más. A Hampel szavai tehát önmagukat cáfolják. Hát még ha tudjuk azt is, hogy céhbeli mustrakönyv, mint Hampel képzeli, nem volt. Én nem ismerek; Hampel miért nem mutatja föl, ha volt és van? A mustrákat eltanulták az ifjak az öregektől s így szállott nemzedékről nemzedékre az a gyakorlat, amely könyvben rögzítve nem volt soha, mert az egyesek tanulói rajzfüzeteit, szemben a külföldi mustrakönyvekkel, a szavak értelmét felfogni tudó, nem nevezheti soha mustrakönyvnek. Szabadon és nem könyvből tanult az ifjú és dolgozott a férfi. Ezért aztán tartalmatlan az a kijelentés, hogy: „különböző céhekben hasonló mustrakönyveket használtak.“ A mustrakönyvek használata ellen szólnak maguk a diszítések is, mert a különböző iparágak mustrái, az azonos jelleg mellett is, annyira mások, hogy azokat nem lehetett egy és ugyanazon közös könyvből másolni. Az általános azonos vonások mellett az elrendezés és csoportosítás is változik az egyes elemekkel együtt, melyek még a teknika követelményei szerint is igazodnak. A subavirágok finomabbak, mert selyemmel hímzik, mint a szűrvirágok, amelyek csak szőrben készülnek. Nem mustrakönyvek másolatai ezek, hanem ugyanazon szimbolikus jelentőségű természeti tipusok tudatos alkalmazásai, melyekben nem az alak az átöröklött, de főként az a gondolat, az a lélek, amit a természeti alak

Magyar diszítmény. Kohn Sándor rajza.

Magyar diszítmény. Kertész Ernő rajza.

valaha kifejezett. Minden alak pávatollat, kryzanthémumot, trifoliumot, istenfát, szarvast stb. ábrázol és nem a mustrakönyből eltanult értelmetlen diszítő elemet. Ezért végtelen az alakok száma. *Nem volt hát, mivel nem lehetett mustrakönyv, s így céhes ornamentikáról sem beszélhetünk.*

Azt írja folytatólag Hampel a jelenkor ornamentikájáról, hogy: „Óvatos kutató azonban az eredetiséget“ – amit t. i. Hampel már előbb elismert – „nem fogja úgy értelmezni, hogy ez egyúttal ősi származást is jelent és nagy hiba volna ennek az ornamentikának a szálait Lebediából vagy éppen a magyarság ősi hazájából származtatni. Mert egy kevés kritikával és a hazai céhek történetének némi ismeretével reá jutunk, hogy a céheknek ez az ornamentikája nem lehet régibb, mint maguk a céhek és a diszítés magyar volta is csak attól az időponttól kezdődik, amikor a céhekben a magyarság számbavehető erővel tömörült. – A valószinűség tehát a magyar céhes ornamentika tekintetében az, hogy magyaros jellegét, melylyel kétségkívül bír, csak a XVI–XVIII. század óta öltötte, azoknak a magyar iparosoknak a kezén, akik azokat a mustrákat mívelték.“

A mustrakönyvekkel és a céhes ornamentikával már fentebb végeztünk, most tehát a Hampel egyéb állításait veszszük szemügyre. Szerinte a XVI–XVIII. századokban a magyar iparosokat is befogadó céhek kebelében keletkezett mai ornamentikánk, s így nem lehet régibb a céheknél – igaz, hogy már így is két, háromszáz éves. Elhiszem, hogy igaza van, ha tud felelni nehány kérdésemre! Mit gondol Hampel: a magyar nyelv csak olyan régi, mint legrégibb fenmaradt emléke a halotti beszéd? Hát azelőtt a magyarok talán, nem is beszéltek, vagy nem magyarul beszéltek? S ha igen, hát csak nem hiszi talán, hogy a bevándorlott és itt zsiros hivatalokban duskálkodó németektől tanulták nyelvüket? Vagy talán a XIV. század táján keletkezett a magyar nyelv, mert a halotti beszédtől a Corvin János levelei koráig nem maradt magyar nyelven irott emlék? Ugyebár ez alatt az idő alatt mindenki latinul beszélt, mivel csak latin irataink maradtak! Hát a céhekbe nyomult magyarság nem vitt oda semmit, hanem az ott találtból fejlesztette a máit? Hát aztán mit talált ott és amit ott talált, abból lett a mai magyar ornamentika? Hát valjon lehetett-e? Aztán a céheken kívül is miért művelte a nép ugyanazt az ornamentikát? Vagy talán be tudja bizonyítani, hogy a székely kapukat is céhek faragták? Hát a kapuk *ősi, asszyriáig visszanyuló istenfája* is éppen úgy *céhes ornamentum, mint a kunsági suba-tányérok istenfája, vagy a somogyi bicskák és tükrök zománcolt állatos istenfája?* Meg aztán a székely faragások, a felvidéki fehér hímzés, a dunántúli subatányér, az oláh bőrmellény mell-virága, a szerb vidékek hímzése, s a tisza-dunamenti magyarság szűrének, subájának és egyéb ruhadarabjainak hímzett foltjai, melyek mind egy ornamentika szülöttei, *csak az alföldön, s csak pár céhben honosak s nem az egész országban?* Mindezekről nem venni tudomást struc politika, mert az igazság olyan hegyes szög, hogy a bivalybőrt is kiszúrja! Az ilyen eljáráshoz csakugyan „kevés kritika“ kell. Bizony a formáknak „némi ismeretével“ nem tagadható ki a honfoglalók hagyatékából a szarvas, az istenfa. Van itt a legnaturalisztikusabbtól az agyon stilizáltig egész sorozat. Látszik, hogy nem formákat

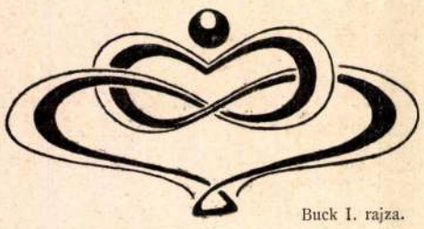

Buck I. rajza.

másoltak értelmetlenül, de tudatosan a pávatollat csinálták, úgy mint ama bizonyos céhekbe nyomult magyarság. Az istenfának pedig ezredéves megrögzített, a vallási gyakorlatban szentesített formáit hozták ide Árpád hadai, melyek még ma is élnek a székely kapukon alakjukban, vallási jelentőség nélkül. Vagy talán az ősi samánkodás istenfája is a német céhekből áradt ki a székely kapukra, subákra, zománcolt fatárgyakra, s az Árpád hadainak huszár tarsolyára? Avagy talán a magyarok soha sem ismerték a samanizmust és az istenfát, éppen úgy, mint a samankodás ma is élő maradványát, a regős énekeket német vendégeiktől tanulták mindenféle elmult és újmódi céhek révén? A samánkodásnak alig fedezhető fel halvány emlékei is a németeknél, de igen a magyarokkal részben társult ruthénségnél. Az ősi istenfa is csak némi késő arab dolgokon került nyugotra, ahol nem értették; holott a székely kapuk istenfája tiszta, ősi alakjában él még ma is és mivel mindig ugyanazon a helyen alkalmazták, jelentése is volt.

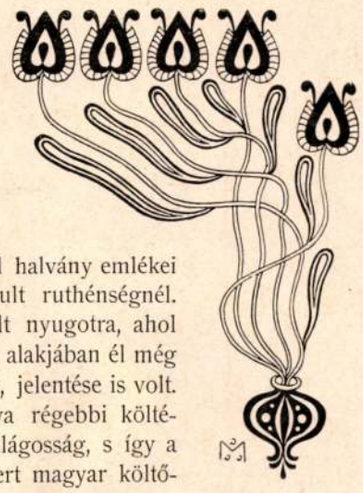

Hát az sem mond semmit Hampelnek, hogy a páva régebbi költészetünkben mint a sötétség ellentéte szerepel? A nap világosság, s így a páva mint jelképe talán csak nem a céhek szülötte, mert magyar költőcéhről eddig, legalább nekem, nincs tudomásom.

Ha valaki ennyi összejátszó körülményt le tud tagadni, vagy az európai magas nivóról nem létezőnek tud tekinteni, annak már hiába említem azt is, hogy a legrégibb (német kézen) fenmaradt magyar címeren (rajzát közli Bárcai Heraldikája 384. lapján) sisakdísz a pávatoll, a mit a címerpólyákkal együtt, mint *elengedhetetlen tartozékot,* hivatali címerként használtak főuraink, mint például Lőrinc vajda 1304. évben (rajzát lásd Bárcai Heraldikájának 493. ábrájában). II. András 1223 arany pecsétén (Bárcai „Heraldika Kézikönyv"-e 32. lap) a paizsocskának nevezett középrész is a pávatoll közepe, azonos a lószerszám-csüngőkkel (lásd Magyar Ornamentika V. kép 3. sz.), mert felső széle kerek és nem egyenes, mint a háromszögű paizsoké. Ez az adat, magában véve, csakugyan kétes értékű, azonban a többi, összevágó argumentum mellett jól érthető annak, aki feltétlenül nem tagad.

Végre visszatérve a Hampel szavaihoz, melyek szerint „hogy az alföldi szűrszabók mustrái már a középkorban a XVI. század megelőző öt században is léteztek, ez nyilvánvaló lehetetlenség, mert köztudomású tény, hogy az iparos céhekben a magyarság csak a XVI. század óta kezdett számba vehető módon tömörülni", s alább még „több világosság fog abból a forrásból" t. i. Smirnov, orosz tudós készülő munkájából „az ősök hagyatékára óvadni, mintha megpróbáljuk egyik-másik még meg nem fejthető ősi idomnak értelmét XIX. századi szűrszabók mustráiból értelmezni, a mi véleményünk szerint hiba a helyes módszer ellen. Mert össze akarni kötni hazai ornamentikánknak elejét, annak XIX. századi fejleményeivel, a nélkül, hogy a kilenc század alatt bekövetkezett változásokra tekintettel volnánk, ez ellenkezik a műtörténeti kutatás elemi törvényeivel.

A céheskedésre már fönnebb feleltem. A Smirnov munkáját meg nem várni pedig a mi szemünkben nem bűn, mert mi is látunk és gondolkodunk. Az összekötésre nézve mint már fennebb is mondám, azért mert egy bizonyos időről nincsen emlékünk, ha egyébként minden teljesen érthető, s a fejlődés

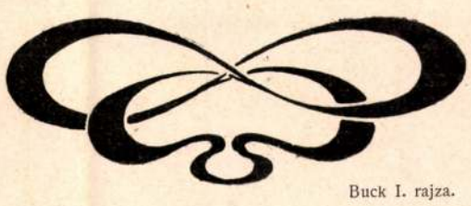

Buck I. rajza.

másként szinte lehetetlen – a megsemmisült, vagy még meg nem talált lánc-szem miatt a felismert igazságot elhalgatni, nem lehet. Erre semmiféle „módszer“ nem kötelezhet. Nemzeti ornamentikánk szempontjából annyival inkább nem, mert *a lánc-szem hiánya is szerves fejlődés eredménye.* Honfoglaláskori ornamentikánknak ugyanis vallási, jelképes jelentősége volt, s így a kereszténységre tért magyarság elhagyta azt, mint az ősi pogányság jelképét. Az uri osztály lehetőleg gyorsan szakított vele, mint mindennel, ami régi pogányságára emlékeztetett. A sokkal műveletlenebb népnél azonban az ősi vallás a keresztény mellett meséink, babonáink, szollásformáink, regősénekeink s egyéb dalaink tanúságaként soká tartotta magát és csak lassan enyésztek el, midőn már kifogytak műveltebb magyarázói. A hitből babona, a szertartásból játék lett s hozzásimult a keresztény életnek már sokkal inkább ismert, folyton tanított jelenségeihez. Az ornamentika azonban, mint a nélkülözhetetlen ruházat szépészeti része, nem tudott elsatnyulni, mert a kereszténységnek nem volt külön ornamentikája, amelylyel pótolni lehetett volna, a melyet a régi helyére lehetett volna csempészni vagy erőszakolni.

Helbing F. rajza.

Nem történt az az eset, ami sok vallási szokással és fogalommal, hogy a hittérítők az ősi pogány fogalmaknak és szokásoknak keresztény tartalmat adtak, és a keresztény magyarázattal lassanként elfeledtették a régi pogányt. Igy foglalta el Szűz-Mária az ősi Természettündérének, a Kisasszonynak, a Nagyboldogasszonynak helyét, kinek ősi nevei ma, Máriának, Magyarország védőasszonyának, magyar jelzői. (Lásd: Barna Ferd. Ősvallásunk főistenei. Akadémiai Értekezések 1881. VI. 30–31. lap.)

Ez az eset nem történhetett meg az ornamentikával, mert nem volt mit helyére tenni. Csak a nyugoti ruházat behozatalával lehetett volna célt érni, de a természeti viszonyoknak és a magyarság életszükségletének egészen megfelelő ruhát nem lehetett a primitivebb nyugotival kiszorítani és mivel ruházatát a magyar nép teljesen maga készítette, az ősi ruha megmentette járulékát, az ornamentikát is. De mint „Magyar Ornamentiká“-mban kimutattam, s feljebb is elsoroltam, nem is halt ki egészen, például a pávának vallási jelentése sem, s hogy még sokáig szerepel országos jelvényűl a kereszténykorban is.

Az Árpádház kihaltával az idegen áramlat erősödik s a nemzeti tradiciók homályosodnak, s így a felső rétegek emlékeiről aligha egészen el nem tűnik az ősi nemzeti; de a népnél tovább kellett élnie, mert *amikor ujra látjuk, éppen olyan, mintha közből mi sem hiányzanék, mert szerves fejlődés az egész.* Minthogy pedig az a „helyes módszer“, a mi az igazsághoz vezet, azért a világosság véka alá rejtése, bátran kimondhatjuk mi is, hogy „ellenkezik a műtörténeti kutatás elemi törvényeivel“. Nem a sablón a fő, de az igazság!

Minthogy minden azt bizonyítja, hogy ma is élő népies ornamentikánk, melynek több százados létét Hampel is eltűri, *szimbolikus jelentőségű,* aminthogy a honfoglalók korában is élt *nem pusztán népies, de valódi magyar nemzeti ornamentika.*

A középkor századaiból ismert hazai ornamentika pedig *eredetben idegen, módosulá-*

sában magyarországi, a népiessel szemben *talán úri,* de *teljességében egyáltalán nem magyar.* Hogy azonban ez a jövevény ne hasonult volna át gyorsan a hazaihoz, azt Hampel sem tagadja, ami ismét csak azért volt lehetséges, hogy a hazai elég erős volt a felszívására.

A XVI. századtól kezdve az úgynevezett úri ízlésnek elég emléke maradt reánk. Magyar Ornamentika című könyvemben több lapot szentelek a gránátalmás virágalakoknak. Hogy a gránátalma élt volna nálunk ősidők óta, az nem valószínű, s magam is azt tartom, hogy olaszországi szövetekkel (és nem mustrakönyvekkel) költözött hozzánk, noha Italiába is Persiából, vagy még messzebb keletről került. A gránátalma legrégibb alakja az asszyr-babiloni emlékekből ismeretes. Később keleti szövetek dísze, honnan a középkor szöveteire vándorol, s valószínűleg róluk a mi himzéseinkre. Csakhogy ez a gránátalma lépten-nyomon áthasonul magyar pávatollá. Felveszi a pávatoll gyűrűzetét és alig-alig mutatja a gránátalma magvait. Különben az arabok kezén is ez történt vele, úgy hogy a mohammedán keleti szőnyegek gránátalmája is a *szkytháktól a szasszánidákhoz került pávatollnak* és gránátalmának kombinációja. Már szasszánidáknál felötlik ez az összeolvasztás, mert már a pávatoll szívközepét a gyűrűzetben magszerűen körítik apróbb osztások.

Ez a gránátalmás, úgynevezett úri divat tehát, mely a XVI. századtól kezdve nálunk kimutatható, alkalmazkodik ugyan a nemzetihez, de eredetben nem magyar, hanem jövevény. Mivel azonban a *nemzet egy részének tagadhatatlanul kedvelt diszítése, átalakulásában méltán tarthat számot a magyar névre is.*

A keleti kereskedelem révén Olaszországba került ornamentika úgy elemeiben, mint elrendezésében és kissé naturalisztikus felfogásában egészen talált a magyarság ízlésével, nem csuda hát, ha elterjedt, kivált mivel még meg is tudott magyarosodni. Mindamellett nem képviseli a nemzeti ízlést, mert azt ma csak a népnél találjuk, melyet a „módszer" ellenére bátorkodtunk felismerni már a honfoglalóknál. S mivel ősi, vallási jelentése a látszólagos megszakítást is megmagyarázza, s mivel a XVI. század táján feltett keletkezését lehetetlen érthetővé tenni: a még hiányzó lánc-szemek dacára *folytonosan élő, ősi, nemzetinek kell tartanunk és ismernünk.*

Volt, van és lesz is mindig eredeti, valódi nemzeti magyar ornamentika, amelyre nézve tiltakozunk az ellen, hogy az az egész világé volna, csak éppen a miénk nem, mint Hampel állítja, s a melynek megismeréséhez nem Magyarország nemzetiségeinek ornamentikája vezetett, mint Hampel tanácsolja, és végre, amely reméljük, hogy fejlődésében is magyar nemzeti marad, s nem fajul el kozmopolitává, mint ahogy Hampel baljoslatúan várja.

Mindezek után szabadjon még néhány szóval kitérni a cikkíró úrnak a Magyar Iparművészeten kívül megjelent egyéb, e tárgyra vonatkozó véleménynyilvánításaira is. Az Akadémián belül megjelent „Honfoglaláskor emlékei" című könyvében egyáltalán nem mond semmi pozitivumot őseink hagyatékáról. Az egész nagy könyv eredménye az, hogy a jövőtől várja a megfejtést. Az ezután megjelent könyve „A régibb középkor emlékei Magyarhonban" (Budapest, 1897. Akadémia kiadása) 500 lapos szövegben sok-sok mindent tárgyal, a honfoglalókat is, de szintén eredménytelenül.

Három fejezeten át (184. laptól—251-ig) mind az ornamentikáról beszél, de a honfoglaláskor ornamentális alakjait nem ismeri föl. Igazolásul álljanak itt saját szavai: „Egy sajátszerű idomot függélyesen ketté metszett tulipánhoz lehet talán hasonlítani stb."

Ha képes Hampel elmetszeni a tulipánt függőlegesen valami híres műtő-virtuóz közbejötte nélkül, akkor elhiszszük neki, hogy csakugyan olyan alak, ámbár ketté metszett virágokat soha és sehol nem ábrázoltak ornamentumul. Ezek a „metszett tulipánok" (a szegedi és győrvidéki csüngők) a valóságban pávatoll-utánzatok.

Egy másik, szintén szegedi csüngő-alakot (Lásd „Magyar Ornamentika" V. kép. 4. ábra),

amely gyűrűzetével és lengőszálacskáinak utánzatával a legtermészetesebb, valóságos fémben kivitt pávatoll – Hampel *sörényes madárnak* képes látni. Saját szavai: „az áttört csüngő csupa keret, melynek két idomtalanul fölnyúló karját *állatfőkhöz* lehetne hasonlítani, melyeknek tompa szögben, a pityke fülében összeérő részét talán *hegyes csőröknek* képzelte az ötvös, míg az alsó hegyes csúcsból kiinduló részeket, a külső oldalon jelzett *sörény miatt,* nyaknak gondolhatta." (218. lap.)

A továbbiakban aztán a tulipánt állattá és „felső nézetben stilizált madár csőr"-ré változtatja okulására, minden orthologusnak és ornamentikusnak.

Ilyen alakismerettel, az ornamentális formáknak ilyen fantasztikus származtatásával aztán nem csuda, ha köteteken át sem tud semmi eredményt elérni. Mindazonáltal ez nem tartoznék reánk, ha nem az Akadémia kiadványa volna, s ha kiadójának tekintélye nem volna alkalmas az igazság elhomályosítására. Ugyanis éppen ezek a szegedi csüngők a legtermészetesebb pávatoll-utánzatok, ezek segítenek felismerni a többi honfoglaláskori alakokat is, melyekből bizony még nehány átmenet hiányzik. Ha valaki ezeket jobban megtudja magyarázni és eltudja róluk hitetni, hogy nem pávatoll alakok: úgy talán őseink hagyatéka nem függ össze mai ornamentikánkkal, de a Hampel-féle kalandos megfejtés és magyarázat erre nem képes. Ezt érzi ő maga is és a Magyar Iparművészetben megjelent cikkében már meg sem kisérli az én magyarázataimat megdönteni, hanem *egy tömegben elveti az egészet* és széles látkört sejtető tanácsokat oszt arra nézve, hogy miként kell azt majdan megcsinálni. Szerinte eddig még mi sem történt, kivéve az „ötvösök ornamentikájá"-t, amit, hite szerint, már ő megcsinált. Emberi gyöngeség kivánságainkat megtörtént valóságnak hinni! Az eddig mondottak összege a következő:

1. Az ország minden vidékének, Hampel tanácsa szerint, összegyűjtött ornamentális anyagából nem lesz soha magyar ornamentika, hanem talán *magyarországi* tót, német, ruthén, rác, sváb, oláh, örmény, cigány, horvát, bolgár, ha lehet valami úton-módon egységesen tárgyalni.

2. A honfoglalók pávatolla és istenfája vallási jellegénél fogva homályosult el, de ki nem halhatott, mert amidőn a népnél ujra meglátjuk, az ősinek meg nem szakított folytatását tünteti fel.

3. A XVI–XVIII. századok ezen ujra előtünő diszítésmodora nem céhes ornamentika, mert a német céhek kebelében nem volt miből kialakulnia és mert a céheken kívül élt mindig és él ma is.

4. Ma is élő ornamentikánk nem egyes vidékek speciálítása, hanem az egész ország területén minden magyar vidéken honos, sőt még a nemzetiségek díszein is uralgó *egyetemes nemzeti magyar ornamentika,* amely éppen históriai múltjánál fogva volt elég erős az egész ország behódítására.

Végezetül az én „Magyar Ornamentika" című könyvem születésére nézve vagyok még kénytelen a Hampel véleményének ellent mondani. Szerinte ugyanis: „Vannak, akik e probléma megoldását" (t. i. az ornamentikáét) „meglehetős könnyű és elég egyszerűnek vélik. Csak be kell járni az országot és meg kell figyelni a nép munkáját, híven le kell rajzolni a diszítményeket, melyekkel a suba-, szűr- és bundaszabók" (talán szűcsöket akart mondani) „gazdáink ruháját ékítik, be kell hatolni a szorgalmas magyar menyecskék otthonába és össze kell gyűjteni a varrottas és egyébb mustrákat a cihákról, a terítőkről és egyébb fehérneműekről, ezt évek hosszú során át folytatni kell és a szorgalmas gyűjtő fáradozásából oly gazdag képes-album keletkezik, melyet bátran el lehet nevezni „magyar ornamentiká"-nak." Aztán nem vonja kétségbe, hogy ez hasznos munka, de felfogása szerint „módszeresen kell gyűjteni". És tovább „A nép ízlését fürkésző, kutató... nem áll meg ott, hogy egyszerűen mustrákat másol... stb." „A nyers anyag, melyet gondos rajzolók összegyűjtenek stb."

Ezek és még számos ujólag nem idézett kicsinylő mondásai egyenesen nekem szólnak, mert én irtam „magyar ornamentikát“ hosszú éveken át folytatott gyűjtés és tanulmányozás után. Munkámat Hampel következetesen és tudományos lenézéssel csak *albumnak* kegyeskedik nevezni és a Pulszky–Fischbach-féle „quodlibet“ mellé sorolja.

Hogy mindezekre nem szolgáltam reá, azt az elért eredmény bizonyítja, amely mégis csak valami a Hampel-féle kötetek eredménytelensége mellett. A vállveregetéshez bizony nincs jussa! Én eléggé tudatosan és eléggé módszeresen csináltam a gyűjtést, mert amíg a tipusokkal tisztába nem jöttem, csak a legmagyarabb vidékeket kerestem fel, s csak azt rajzoltam le, amit már nem tudtam semmiféle ismert stilusba beosztani. Ez nem volt csupán „gondos rajzoló“ egyszerű mustra másolása. Módszeremben egy kis tájékozottság és egy kis magyar fajbeli érzés mellett, a céltudatos és helyes eljárást bárki megláthatja. Az eredmény csak egy vékony kötet, szó- és klisé áradat nélkül.

Mindezeket pedig csak azért mondtam el, hogy „legyen igazság!“ Minden tudományos kutatásnak ez a célja. Az igazság keresésének azonban, azt tartom, nem szabad bennünket kis hitűekké tenni és az esetleges tévedésektől való félelemből nem szabad *sajátunkat* odadobni és letagadni azért, hogy a nagy világ talán azonnal nem lesz velünk egy véleményen. Nekünk magyaroknak pedig kétszeresen nem szabad ezt tennünk, mert úgy is van elég ellenségünk, aki mindenünkből ki akar forgatni. Ezeknek szövetségesei azok a hazai tudós férfiak, kik előtt nincs tudomány, ha nem német; s akik, félő, hogy elvagdossák lassankint a magyar fajbeliség életgyökereit azáltal, hogy ferde szempontokból, „módszeres“ okoskodásokkal megtámadják a nemzeti önérzetet. A magyar ma már nem tud vagy nem mer örülni annak, hogy „magyar“; nemzetiségeink pedig valóságos meggyalázásnak veszik a magyar nevet. (Lásd a „Budapesti Hirlap“ 1899. év jun. 9. száma 3 old.) A nemzeti önérzet minden emeltyűje felhasználandó, kivált ha az még szent igazság is. Önérzetet ma, inkább mint valaha, csak műveltség adhat. És csak a nemzeti jellegű műveltség konzervál; csak ez óvhat meg bennünket is az elpusztulástól. Nekünk a kozmopolita irányú művelődés halál. Hát valjon mik akkor az apostolai?

Huszka József.

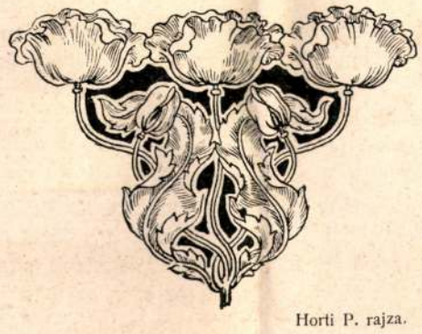

Horti P. rajza.

MODERN NÉMET IPARMŰVÉSZEK.

München, június hó.

Mi annak a mozgalomnak a célja, mely néhány év óta törhetetlen buzgalommal teret és alkalmazást keres az iparban a művészetnek? És vajjon életerős-e ez a mozgalom?

A felelet még általánosságban is kielégítő, ha csak azzal felelünk is, a mivel minden új irányú mozgalom életrevalóságát lehet tagadni vagy megokolni: ha szolgálatában áll a kor tendenciáinak, akkor igen, ha nem, akkor nem. És vajjon mi a mi korunk legjellemzőbb tendenciája? A sociális egyenlőség után való törekvés s az ebből folyó lehető humanizmus.

Ebből a tendenciából önkényt folyik az az elv, hogy minden mozgalomnak – s így az iparművészetinek is! – nemcsak a felső tizezernek exclusiv és drága kivánságait kell figyelembe vennie, hanem áldásait: a szépséget, ízlés és kényelmet nagyobb, és lehetőleg mindig nagyobb és nagyobb körben kell szétosztania.

Az iparművészet legnagyobb ereje abban rejlik, hogy ezeket a tendenciákat a lehető legkönnyebben megvalósíthatja. Könnyű szerrel behatolhat ugyanis oda, mely leginkább milieuje életünknek: az *otthonba;* oda, a hol munka és örömök, családi élet és az egyes ember tevékenységének epizódjai lejátszódnak. Ezt a milieut szebbé, kényelmesebbé, művészivé tenni egyik legelső feladata az iparművészetnek s a modern iparművészet sikereinek legnagyobb részét akkor aratta, mikor ezen az úton indult el. Mikor házakat épített az egyszerű, munkás embernek, mikor teremtett házi felszerelést, mely praktikus és ízléses is egyszersmind, a mellett pedig szerény anyagi eszközökkel is megszerezhető.

Praktikus, egyszerű és ízléses legyen, a mi körülvesz bennünket! – ez a modern iparművészet jelszava. És ezzel a jelszóval zászlóján arra törekszik, hogy ellensúlyozza azt az egészségtelen áramlatot, mely az összes társadalmi osztályokat megmételyezte s melynek köszönhetjük, hogy mindenki olyan dolgokra vágyott, a melyek többet *mutatnak*, melyek ezer ízléstelen, de feltünő díszszel ellátvák, de a melyek éppen ama *valódi-*

Szabó István rajza.

MAGYAR ZSINÓRDISZÍTÉS.

— *Kabók* Imre műve. —

Egy eddig még csak kéziratban meglevő, felette érdekes és tanulságos munkában lapozgathattunk nemrégiben, a melyből néhány jellegzetes rajzot e számunkban mutatunk be olvasóinknak.

Kabók Imre, szegedi s. levéltáros gyűjtötte s részben maga is tervezte azokat a változatos zsinórozási mintákat, a melyek művének hatvankét lapját megtöltik.

Hazafias lelkesedés volt a rúgója Kabók fáradozásának: az utókor számára meg akarta örökíteni a ma már mindinkább hanyatló magyaros zsinórdíszítésnek fonásos mustráit s egyben buzdítani a magyar tervező művészeket, hogy azokat fölhasználva munkájuknak magyar zamatot adjanak.

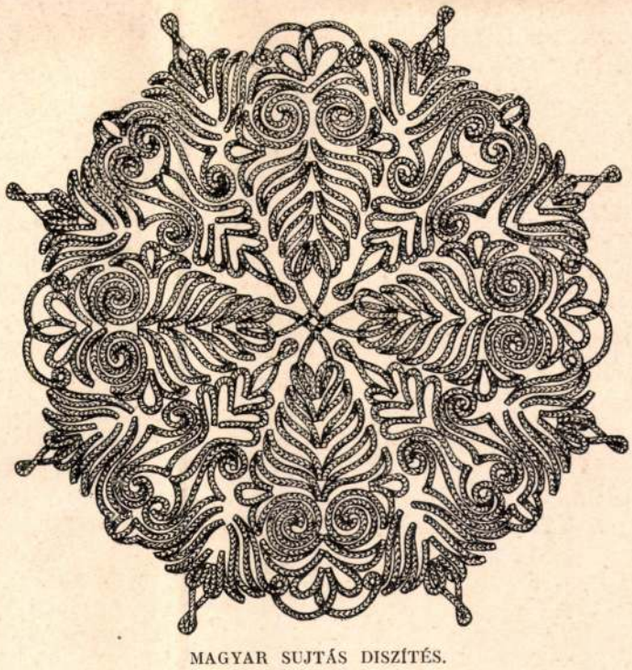

MAGYAR SUJTÁS DISZÍTÉS.

Érdekes a rajzokhoz írt magyarázó szöveg is. Kabók szerint a magyar zsinórdíszítés fénykorát az 1859—1868 évek közé eső korszakban érte el. Az 1859. évben Kazinczy Ferenc születésének 100 éves évforduló ünnepével kezdődött, az elnyomatás korszakában leszorult nemzeti ruha viseleten a zsinór díszítés ujra ékeskedni. Mintha a főnemességek őrségi képtárai elevenedtek volna meg: a sastollas kapagok, a sarkantyús csizmák és a buzogány, fokos átalánossá váltak, mert jól illettek a mindenfelé fel-

Magyar Iparművészet

1899.

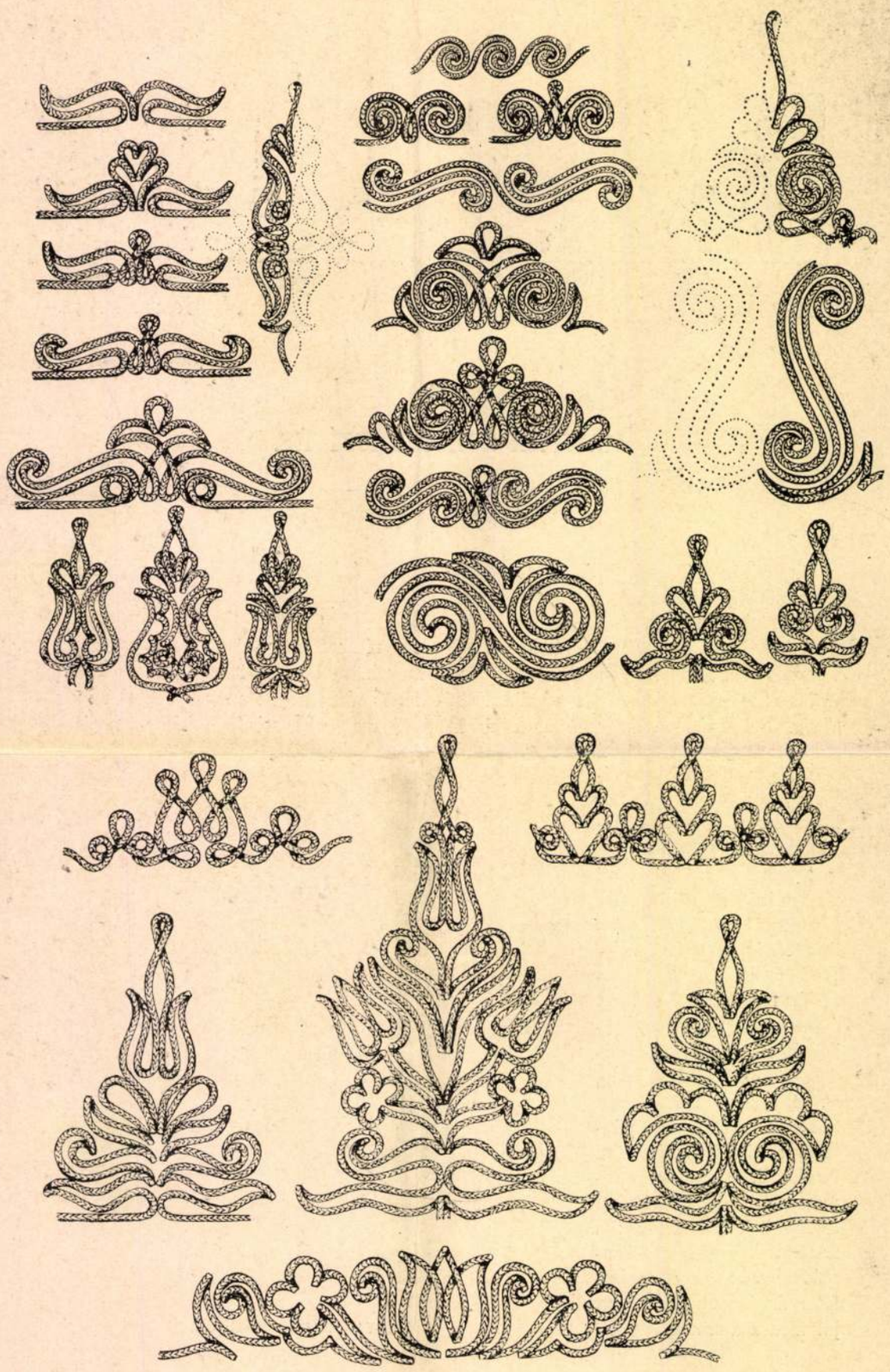

MAGYAR SUJTÁS DISZÍTÉSEK.

karolt magyar viselethez. Nemzeti nyelvünknek akkori őrei és hirdetői, a magyar színészek, a jogászok, hirlapírók, és egyes tanárok voltak a kik kezdték. A nemzeti viseletben való megjelenésük az ifjakra és a férfiakra egyaránt lelkesítő hatással volt. Megtette akkoriban egyik-másik úr, hogy borjúszájú ingujjban, virágos szűrben, árvalányhajas süvegben, hosszú, bunkos végű bottal járt az utcán, csakhogy magyar voltát minél szembeötlőbben feltüntesse.

Akkor tömegesen sereglettek fel a vidékről a haza fővárosába, a nemzeti mozgalom legfőbb színhelyére, a zsinórvarrásban jártas legények. Nem jöttek hiába, akadt megrendelő elég s a hazafiak szivesen megadták a fáradságos munkának az árát.

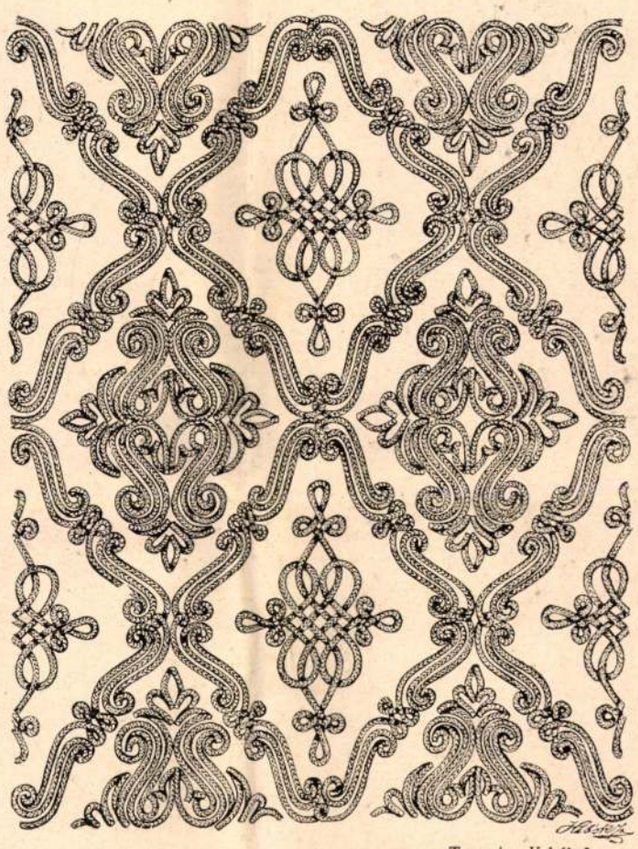

Tervezte: Kabók Imre.

SZŐNYEG VAGY TAPÉTA-MINTA.

A nemzeti fölbuzdulás szertelenségekre ösztökélte a szabómestereket, a kik, csakhogy megrendelőik kívánságát kielégítsék, telistele varrták a ruhát zsinór- és sujtásdíszitéssel.

Nem sokáig tartott az izlésnek ez az elfajulása. Megjelent Jámbor Pál pesti szabómesternek egy magyar divatlapja, a melyet a magyar szabók nesztora, a nemzeti színház szabó maecenása, az öreg Kostyál Ádám látott el jó tanácscsal s helyes utmutatással s igy helyes irányban terelte a polgári és úri viseletet. Nem kellett az úrnak többé parasztos ruhába járni, hogy magyarnak lássék; egymásután keletkeztek az „Attila“, utána az „Árpád“, „Buda“, „Zrinyi“, „Istvánka“, a bekecs, mente, dolmány, stb. És az ügyesen szerkesztett divatlapnak megvolt az a hatása, hogy a nemzeti viselet szalonképes lett s minden idegen divatot kiszorított.

A koronázás ünnepe véget vetett a magyar viseletnek. A hazának megvolt a rég óhajtott alkotmánya s igy aztán nem volt ok többé a további tüntetésre.

Ebből a nevezetes korszakból reánk maradt ruhákról, képekről stb.-ről rajzolgatta Kabók Imre mustráit, a melyekből művének első és második részét állította össze.

Az első rész a zsinórdíszítés- és a vitézkötésekről szól. A zsinór anyagának és alakjának ismertetése után a szerző fölsorolja az egyes tipusokat, u. m. a bakakötést, a huszárkötést, a tulipánkötést, a karikás dupla szívet, a rostélyos vagy boszorkánykötést, a körtve

1.

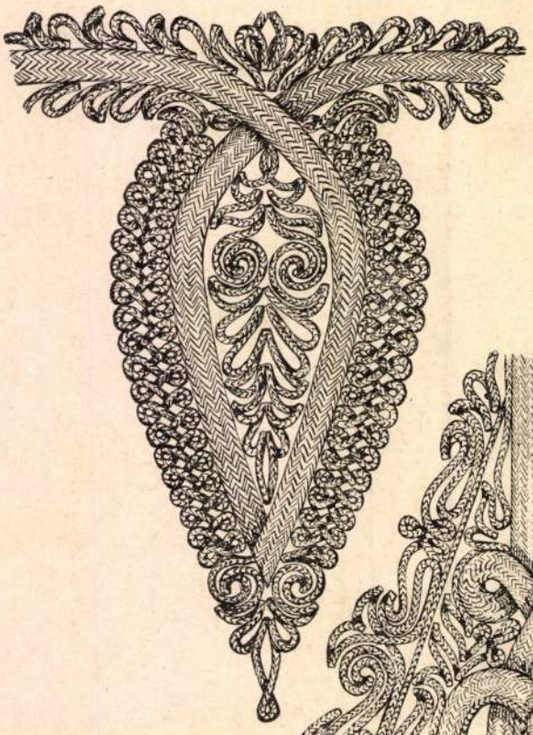

2.

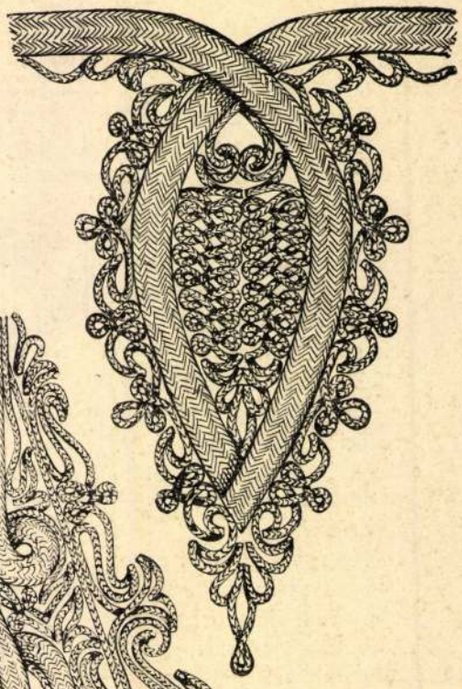

3

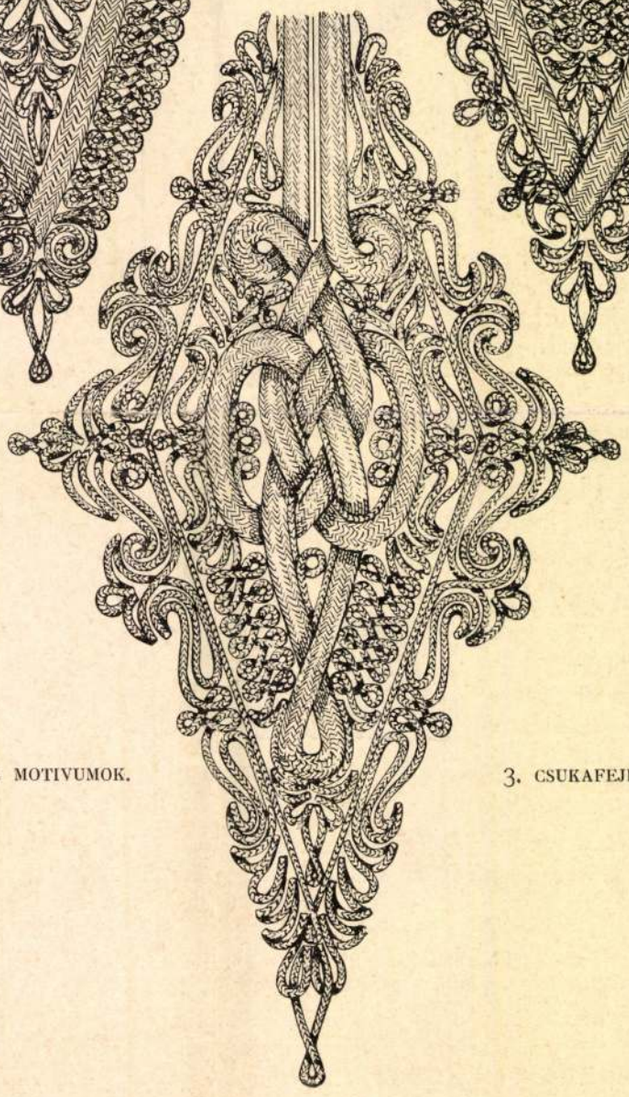

1. 2. DOHÁNYLEVÉL MOTIVUMOK.

3. CSUKAFEJES VITÉZKÖTÉS.

A NEMZETI ÉPÍTŐMUVÉSZETRŐL. Az osztrák építészek egyesülete nemrégiben egy felhívásban kérte a magyar mérnökök és építészek hivatalos egyesületét, nem lehetne-e a háború után a magyar építészek törekvéseit az osztrákéival összeegyeztetni. S nem

A palotaépítészet virágzásának korában a dombos, lejtős terep szeretete, a kilátás pompájának kívánalma érdekes terraszok létesítésére vezetett. A terraszok támfalai, a lépcsők, lugasok, barlangok vízesésekkel és figurális díszekkel párosulva adták a tagozás architektónikus elemét, melybe a lakóház illeszkedett.

volna-e célszerű ennek a megvalósítását, a pályázatok kölcsönösségének biztosítását már most előkészíteni az elkövetkezendő időkre. Ez a gondolat — bár eleve megvalósíthatatlannak látszott — mégis az építészek köreiben igen sokáig foglalkoztatta a kedélyeket. S ennek a gondolatnak sugalló hatása alatt született meg az az érdekes előadás, amelyet a Magyar Mérnök- és Építész-Egyletben május 15-én Kertész K. Róbert tartott: A nemzeti építőművészetről. Előadása voltaképpen vitatkozás az építőművészet kozmopolitikus felfogásával. Wagner Otto, a nagynevű bécsi szecesszionista ennek ma a legelső képviselője. Lényege e felfogásnak az, hogy az építészi alkotások művészi kifejezésének az összes kultúrcentrumokban hasonlónak kell lenni, mert az állami berendezkedések és az életmód csaknem teljesen azonos mindenütt. Wagnernek ez az okfejtése egyenes következménye az ő egész modernizmusának, mely csupán a célszerűséget s annak kifejező formáit fogadja el az építésre irányítóknak. Ezzel szembehelyezkedik az építőművészetnek az a tradicionalizmusa, melyet Kertész K. Róbert képvisel az ő nemzeti lélektől áthatott fejtegetésében, amelynek lényege az, hogy nekünk a multból meglevő nemzeti építőhagyományaink, másrészt népművészetünk gazdag kincsesháza a nemzeti építőművészet felé való törekvést írja elő. A román és gót építés idejéből megmaradt műemlékeinken — a jáki, zsámbéki és bényi templomokon leginkább — meg lehet látni azt a sajátos vonást, mely ezeket a nyugat többi országában épült emlékektől megkülönbözteti. A felvidéki pártázatos reneszánsz-házak is nemzeti irányú fejlődést jelöltek meg, a XIX. század kuriáiban is van valami magyar jelleg. Mindezek öntudatos ismerete és tanulságaik értékesítése a műegyetemi építész-nemzedékek nevelésénél nagyon fontos s azért alapfeltétele ennek a nagyobb műemlékkutatás, a mult emlékeinek fölkutatása, föltárása, szakszerű fölmérése, lerajzolása, fényképezése, műtörténeti és művészeti szempontból való tárgyalása. Másrészt azonban a népművészet kincseinek anyaggyüjtése és a néprajzi múzeum mielőbbi végleges és méltó elhelyezése is sürgős. Előadásának további részében arról a magyar építőművészetről beszélt Kertész K. Róbert, mely bizonyos tervszerűséggel igyekezett egy magyar stílust teremteni. Feszl gyönyörű Vigadójában a középkori, Lechner az indoizlam építőművészetre támaszkodott és bár bevallottan magyar építőstílus megteremtésére törekedtek, nem sikerült tulajdonképpeni céljukat elérni, mert csak egyénit alkottak. (Lechnerre vonatkozólag azonban alkalmasint tévedésben van a tudós előadó, mert ő sohasem állította, hogy amit ő csinál, az magyar építőstílus, hanem csak arra buzdította a köréje csoportosuló fiatalokat, hogy, amint ő maga is tette, a magyar formavilágba való elmerüléssel és a saját nemzeti s népi hagyományaink szerető megbecsülésével tökéletesítsék egyéni művészetük fejlődését — és így lényegben ugyanazt hirdette, amit most az előadó is propagál.) A Lechner-féle magyaros irányzat a nagy mester halálával meg is akadt. Sőt bosszankodva látjuk a vidéki városokban fel-felbukkanni az eltorzult és félreismert Lechner-irányt. (Lechner maga semmitől sem óvta annyira az utána következőket, mint az ő építészeti gondolatainak utánzásától vagy alkalmazásától.) Tökéletesen igaza van tehát az előadónak abban, amikor azt hiszi, hogy ma már ebben a kérdésben is sokkal tisztábban lát és nyugodtabban ítél az építőművész és a nagyközönség, mint húsz vagy akár csak öt év előtt is. Érezzük, hogy Lechner korszakos jelentőségű volt a magyar építőművészetben és mégis érezzük, hogy az általa keltett nagy mozgalom hullámai elcsitultak. Még nincsen meg a végleges eredmény, nincs meg a kézzelfogható magyar stílus és annak szabályokba önthető formanyelve, de remélhetjük, hogy az isteni szikra sokak lelkében gyulad ki s adódik össze teremtőerővé. A gondolatokban és reformeszmékben gazdag előadás a tennivalók egész kis nemzeti építőprogrammját adja. És nagyon szerencsés felelet az osztrák építészek tapogatózásával szemben, mert a mi külön nemzeti életünk és ezeréves multunk külön útjait jelöli meg, amire mindannyiszor rá kell mutatni, valahányszor a háború utáni élet kultúrprogrammját a mostani fegyverbarátság örve alatt idegen mesgyékre akarják terelni a lelkesedés vámszedői.

ELŐADÁSOK A BÚTORRÓL. A fokozódó iparművészeti érzéknek s a nagyközönség nemesbülő ízlésének bizonysága, hogy immár színházi helyiségbe is el lehet csábítani, hogy a bútorstílusokról szóló előadást hallgasson meg. Novák András, a jónevű iparművész-tanár cselekedte ezt meg, akinek három, vetített képekkel kísért műtörténeti előadását valóban igen szépszámú közönség hallgatta három délután az Uránia-színházban. Rövid történeti összefoglalása volt e három előadás a bútor egész történetének a klaszszikus világtól egészen a történeti stílusok sorát bezáró biedermeierig s mindenből annyi ismeretet nyujtott, amennyivel egy-egy stílus legjellemzőbb berendezkedési formáit megismertethette és az emberi lakás képét kialakíthatta. Az előadásokon megérzett, hogy

Magyar Iparművészet
1916. (213, l.
212,)

tervezőművész és jó anyagismerő az előadó. Minden tektónikus szempontból volt megvilágítva, a stílusok az anyagi és szerkezeti formák alakulásaiból voltak levezetve. Sok-sok jellemző példán, gyönyörű vetített képeken mutatta be, mily logikus vagy díszítő gondolatok vezették a régi bútorművészek kezeit, mialatt azokat s műremekeket megalkották, melyek ma a régi paloták és múzeumok díszei. Kár azonban, hogy az előadó, aki maga a modern magyar iparművészetnek egyik tehetséges alkotómunkása, ott zárta le az előadásait, ahol éppen a mi korunk törekvéseinek jellemzése következett volna. Mert sajnos, minálunk is még sokkal több embert kell meggyőzni a napjainkbeli törekvések jogosultságáról, mint a királystílusok pompás darabjainak amúgy is elbűvölő szépségéről.

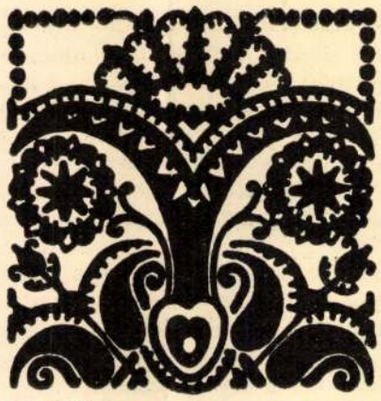

Az O. M. Kir. Iparművészeti Iskola grafikai oszt. munkáiból.

Vignette. Graphische Abteilung der k. Kunstgewerbeschule.

AZ IPARMŰVÉSZETI MŰVEK JOGVÉDELME. Csak a hivatásos iparművészek meg a jogászok tudják, mily sok kár, mennyi anyagi veszteség, a pereknek milyen áradata származik abból, hogy a mi törvényeink nem védik meg a szerző jogát az iparművészeti alkotásban. Most, hogy a mi kormányunk a szerzői jog védelmét a szellemi, irodalmi, színházi és művészi alkotások egész területére kiterjesztette s nemcsak itthon, de a külföldön is védeni akarja a magyar szerző jogait a kalózkodástól, — megint csak el akart feledkezni az iparművészekről. S megeshetett volna, hogy létrejön egy olyan törvény, amely a cérnagurigától a vásári szentképig mindent megvéd a jogtalan utánzástól, éppen csak az iparművészek verejtékes munkáit lehetett volna szabad prédának tekinteni. Szerencsére a szerzői jognak egy értékes magyar munkása, társulatunknak e tekintetben megbizottja, Szalai Emil dr. állandóan ébren tartja e kérdést és buzgalmával el is érte már, hogy lapunkban való felszólalásaival, közgyűlésünkön tartott előadásával és a szakirodalomban való sürgetéseivel a kodifikátorok figyelmét felhívta az évtizedes mulasztásokra. Az iparjogvédelmi bizottságban immár az Iparművészeti Társulat kiküldöttjei is helyet foglalnak s e bizottságnak az Országos Iparegyesületben minap tartott ülésén behatóan tárgyalták kiküldötteink ezt a kérdést. Szalai dr. tagtársunk hosszabb előterjesztésben számolt be az eddig történtekről s megemlítette, hogy a berni egyezménynek úgyszólván előestéjén kötelességünk sürgősen figyelmeztetni az összes illetékes kormányhatóságokat arra, hogy az iparművész szerzői joga épp úgy becikkelyezendő, mint ahogy eddig már gondoskodott a kormány a képzőművészek és építészek jogos igényeinek biztosításáról. Hosszú és kimerítő vita indult meg az előterjesztés felett, amely a további teendők tekintetében elfogadta Szalai dr. javaslatait. Még június hó folyamán újabb értekezletek is lesznek e tárgyban s így remélhetőleg e nagyon erélyes és körültekintő akciónak meg is lesz a foganatja: a vitás esetek, melyek az iparművészeti szerzőség kérdésében oly gyakoriak voltak, a minimálisra fognak sülyedni, hogyha egy jóakaratú és precíz törvény védelmezi meg az alkotásokat és alkotó szellemet.

A WERKBUND KELETEN. A német Werkbund, amelyet mostanában több oldalról súlyos támadások értek azért, mert a kereskedelmi érdekek s az exportipar szolgálatában túlmesszire ment, mit sem törődve e támadásokkal, a Kelet felé terjeszkedik. Azt olvassuk most, hogy a török kormánytól Konstantinápoly egyik legszebb helyén ingyenes építési telket kapott és azon egy kiállítási célokra szolgáló állandó jellegű német házat szándékozik építeni. Kétségkívül szerencsés ötlet sugalta a Werkbundnak ezt az elhatározását. A Keletet eddig csak a szemétárúkereskedők tekintették a maguk fogyasztójának s a jobb, szolidabb termékeket produkáló ipar legfeljebb fölényes mosollyal szólt a „balkáni piac"-ról. A Werkbund a maga nagy erkölcsi és anyagi erejével most erre az eleddig lenézett területre reáfekszik s a németek megszokott oktató módszereivel lassanként hozzá fogja szoktatni a jobb és becsületesebb portékák kívánásához. A konstantinápolyi ház eszméje kétségtelenül jobb, mint amilyenek a mi vándorló árúgyüjteményeink és üzleti körleveleink meg nagyhangú pohárköszöntőink a Keleten megnyíló piacról. A török-magyar testvériség a közelmultban gr. Bánffy Miklós kezdeményezésére kilépett a régi plátói formájából s valóságos kultúrát és gazdasági kapcsolatokat teremtett meg a magyar és török nép között. Nem lehetne-e a Werkbund példáján okulva, a magyar műiparosmunkának és valamilyen képviseletet teremteni Konstantinápolyban?

NEMZETI MŰVÉSZET.

ÍRTA ÉS A MAROSVÁSÁRHELYI KEMÉNY ZSIGMOND-TÁRSASÁG ÜLÉSÉN 1910. JANUÁR 16-ÁN FELOLVASTA: KÓS KÁROLY.

Nemzeti művészet.

Kicsiny és szegény nemzet vagyunk mi magyarok. Hogy mégis megmaradtunk, sőt megszaporodtunk ezen a földön, azt talán leginkább kulturánknak, nemzetünk kulturképességének köszönhetjük. Tudtunk nemcsak javakat elélni, de tudtunk javakat produkálni. Javakat, amelyek megállották helyüket a világversenyben. Gazdasági és kulturális értékeket. És tessék elhinni, ezek a termelt és nemzetünk által forgalomba hozott javak sokkalta jobb fegyvereink voltak a multban minden ellenségünk ellenében, mint öldöklő szerszámaink.

Így éltünk ezer évig itt, sőt ha Atillától számítjuk magunkat, másfélezer esztendeig. Így érkeztünk el a XIX. század közepéig. A XIX. század az egész világ számára óriási változásokat hozott. A francia forradalom öntudatra ébreszti a tömegeket: a *népet*, mely addig a népvándorlás óta öntudat nélkül, mintegy álomban aludt át sok nehéz századot.

A gazdasági fellendülés, a gyáripar, a közlekedés fejlődése, egyáltalában a gyakorlati tudományok fejlődése egy félszázad alatt nagyobb társadalmi átalakítást végzett, mint eddig 1000 esztendő. És megszületik a szocializmus. A mult század harcai, bármi néven nevezzük is őket, tulajdonképpen mind a tömegek harca a kiváltságosok ellen.

Csudálatosnak látszik azonban az, hogy ugyancsak a mult században születik meg a *nemzeti eszme*, talán helyesebben mondva a *faji eszme*. Pedig ez természetes; mert amint a tömegek öntudatra ébredtek, amint úgy ahogy érvényesült az emberi egyenlőség eszméje, azonnal fel kellett ébrednie a faji öntudatnak is abban az alakban, amint azelőtt soha.

Fel kellett ébrednie éppen abban az időben, amidőn a közlekedés olcsóvá és gyorssá tétele által az országok, tehát nemzetek, közötti közlekedés annyira megkönnyebbedett. A tömeges vándorlás el is kezdődik mindenfelé. Az északamerikai Egyesült Államok, Ausztrália, az afrikai gyarmatok, Délamerika felé özönlenek az öreg, zsúfolt Európából a tömegek. De Európában magában is népmozgalmak keletkeznek. A nagy ipari gócpontok tenger munkást vonzanak magukhoz, a kereskedelem is busásan toboroz embert. A föld népe megindul a városok felé. És bizony nem nézi, hogy vajjon idegen országba kell-e mennie, amikor azt tudja, hogy ott jobban megfizetik munkáját mint saját hazájában. A gyárak szülik meg a nemzetközi szocializmust: a gyári munkásnép internacionalista. Eleinte legalább és részben ma is az.

Úgy látszott, hogy a nagy szociológusoknak lesz igazuk, akik azt jövendölték, hogy a nemzetek közötti válaszfal leomlik, hogy érvényesül a legteljesebb emberi egyenlőség.

De hát ez a jövendölés mindmáig nem teljesült. Sőt ellenkezőleg. Éppen ez a lázas vándorlás, a vegyülhetésnek ez a nagy lehetősége szükségképpen, öntudatlanul, talán ösztönszerűen felébresztette a nemzetekben, fajokban a védekezés gondolatát. Amiképpen az egyes ember megtámadtatása esetében védekezik, úgy védekezik a faj is, mint egy ember, ha életét valami megtámadja.

A fajok fegyver után néznek, amely megvédelmezheti őket.

Nem nyulnak puskához, kardhoz, nem támadnak egymás ellen nemzetirtó harcokban, mint egykor régen, amikor hitükért, szabadságukért szállottak síkra. Fegyverül faji, nemzeti kulturájukat ragadják fel.

A fajok tehát számbavették erejöket és fegyvereiket. A számbeli erőt konstatálták a hivatalos népszámlálási adatok. A fegyvereket, azok jóságát, számát és erejét konstatálta: a história, irodalomtörténet, művelődéstörténet, mint a faj multjának számvevője, és ennek alapján, ennek folyományaképpen a jelenlegi állapotot konstatálta maga a faj:

Nemzeti művészet.

milyen helyet is foglal el az én nemzetem ma a művelt nemzetek sorában, mit tudok produkálni ma: iparban, kereskedelemben, tudományban, irodalomban, művészetben?

Aztán megkezdődött a fajok harca. És folyik immár pihenés nélkül egy egész század óta. És nemhogy kisebbedne az idővel, de sőt terjed, növekedik erőben és terjedelemben. Ma már az Európában megindult harc kiterjedt Afrikára, behatolt Ázsia belsejébe, és nézzük csak micsoda félelem lepi meg a hatalmas nagy nemzeteket, amikor a sárga veszedelmet jósolgatják.

Ha vizsgáljuk a harcban működő fegyvereket, konstatálnunk kell, hogy a gazdasági fegyver a faji harcban nem bizonyult elég hatásosnak. Gazdaságilag tönkre lehet tenni egy országot, szegénnyé, koldussá lehet tenni a népet, sőt el lehet kergetni egy vidékről, de a fajt magát nem lehet megölni. Sőt öldöklő fegyverekkel sem. Példa erre a kis Finnország, melyet Oroszország minden rendelkezésére álló eszközzel tönkre akar tenni és mely mégis él, sőt fejlődik. Ma többet hallunk róla mint a boldog svéd időkben. De példa rá Irország és a poroszországi lengyelség is.

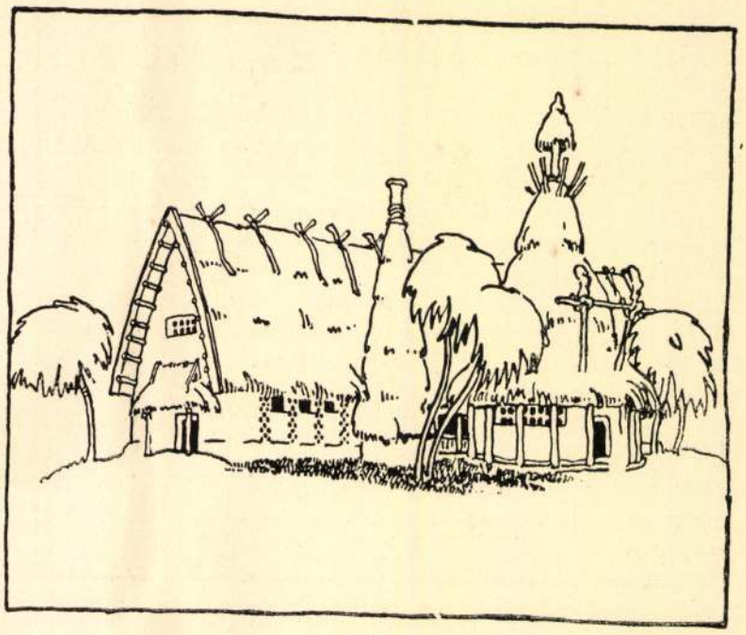

139.

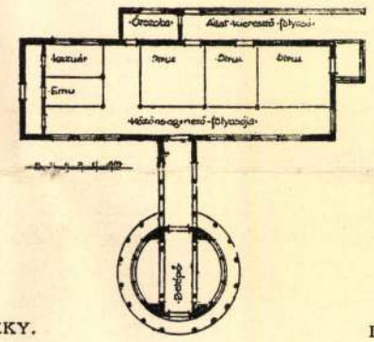

139. STRUCHÁZ. TERVEZTÉK: KÓS ÉS ZRUMECZKY.

BÂTIMENT DES AUTRUCHES.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

Miféle hatalmas fegyver az, mely ezeknek a kis, szegény, gyenge fajoknak erőt adott a harcra és győzelmet adott, vagy győzelmet fog adni? Mi hát az az erő, mely megtartotta őket mégis, sőt elősegítette őket? Mit csináltak ezek az emberek? Honnan tanulták, hogy mit kell csinálniok?

Ezek a kérdések éppen bennünket, magyarokat kell hogy érdekeljenek, akik kisszámú, szegény, elnyomott faj vagyunk, rokontalanok, gyűlöltek — de élni akarunk.

Erre a kérdésre egy szóval felelhetünk: ezek a fegyverek a fajok nemzeti kulturája, amely nemzeti kultura kezdődik az írni-olvasni tudásnál és végződik a nemzeti művészetnél.

De míg az írni-olvasni tudás, azután a tudomány elemeinek ismerete, később magasabb fokon a mesterségek maguk elsősorban az önfenntartás céljait szolgálják,[1]

[1] A szorosan vett tudomány pedig nem lehet faji érdekeknek alárendelve.

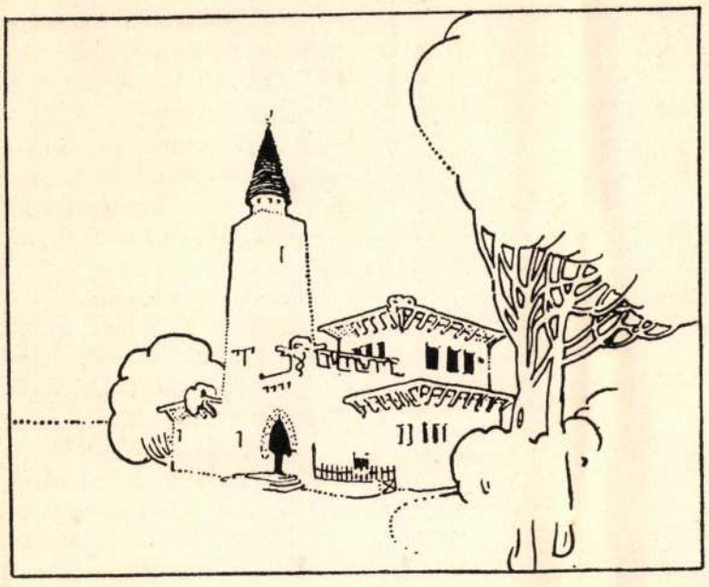

140.

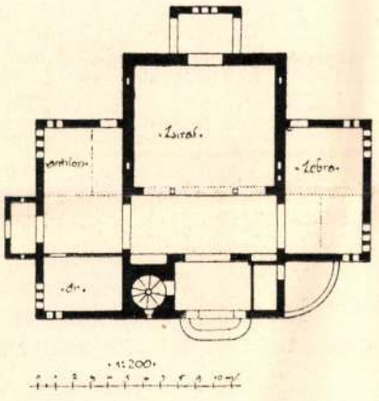

140. ZSIRÁF- ÉS ZEBRAHÁZ. TERVEZTÉK: KÓS ÉS ZRUMECZKY.

BÂTIMENT DES GIRAFES.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

addig a nemzeti művészet a fajfenntartás legnagyobb és legbecsesebb, sőt majdnem egyetlen fegyvere, vára.

Valamely faj kifejezője, ismertetőjele elsősorban a nyelve. De a fajt, a nemzetet maga előtt és a többi nemzetek előtt nem a nyelve, hanem nemzeti irodalma karakterizálja. A nyelv csak anyag, mellyel a költő dolgozik, mint a festékkel a piktor, az agyaggal, bronzzal a képfaragó, a téglával, kővel, fával, vassal az építész.

Ha nézzük a nemzetek irodalmát, akkor azt látjuk, hogy a XIX. századig igazi, tudatos nemzeti irodalomról nincsen szó. A klasszikus kor írói, a középkor emberei, a renesszánsz humanistái, ha nemzeti nyelven írtak, akkor ezt nem azért tették, mintha tudatában lettek volna annak, hogy ők ezzel nemzetüket, fajukat szolgálják; ha azon korok írói véletlenül nemzeti tárgyat énekeltek meg, akkor szintén nem tudatos fajszeretetből tették többnyire, hanem azért, mert nem tudták másként.

Ezzel nem azt mondom, hogy nemzeti büszkeség nem volt akkor, hanem azt, hogy ez a nemzeti büszkeség nem azonos a mai fajszeretettel. A reformáció kora már nemzeti eszméket is felszínre hoz ugyan, de az sem tisztán az, ami a mai. Sok ott a hatalmi, egyházi, politikai érdek, ami megint más.

A XIX. századig a tömeg egyáltalában nem ismeri a nemzeti, faji kérdést. Egyesek, felvilágosodott, művelt emberek, a faj kiválasztottjai érzik az eszmét csak. A tömeg, a nép mozdulatlan.

Kivételes eset a mi esetünk, bár a mi régi szabadságharcaink is nem annyira a magyar faj küzdelmei voltak a német fajjal, mint inkább egy kifosztott, elkínzott nép küzdelme elnyomójával. Hogy az elnyomottat és elnyomót éppen két faj jelképezte, csak ezért egyuttal faji, nemzeti harc is a Thököly és Rákóczi harca. De ne felejtsük azt sem, hogy a német táborban harcolt akkor sok magyar is és a szabadságkeresők táborában sok ruthén, oláh, meg rác.

De visszatérve: amint a XIX. századig igazi, tudatos nemzeti irodalom nem volt, úgy nem volt nemzeti művészet sem.

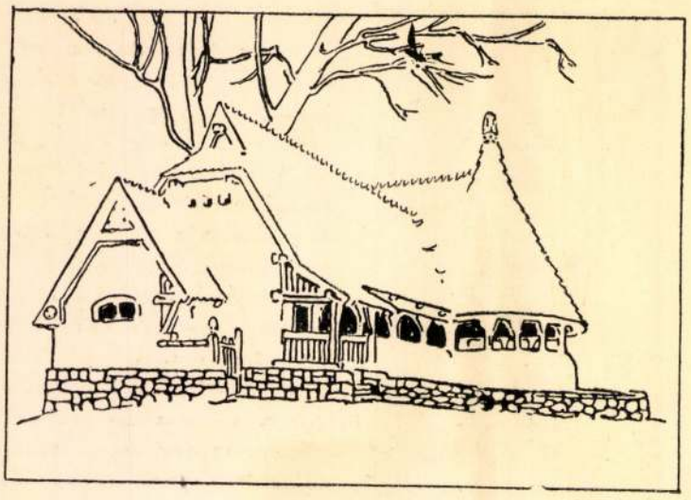

141.

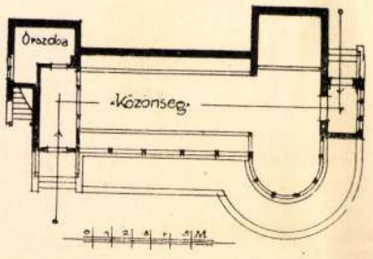

141. RÁGCSÁLÓK ÉS ROVAREVŐK HÁZA. TERVEZTÉK: KÓS ÉS ZRUMECZKY.

BÂTIMENT DES RONGEURS.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

A klasszika, a középkor művészete, a renesszánsz internacionális stílusok voltak, nem privilégiumai egy fajnak. Igaz, hogy ezek a stílusok, amint más és más nemzetek kezébe kerültek, másokká és másokká is váltak. De ez öntudatlanul történt.

A renesszánsz, amint megtette a maga körútját Európában, lett belőle német, francia, angol, spanyol, olasz renesszánsz.

Azután jött a barokk, a rokokó. Tovább nincs. Megérkeztünk a XIX. századhoz.

Nagy Napoleon, a császár kiadja egy szép napon a parancsot építészeinek, festőinek, szobrászainak, hogy csináljanak az ő számára és Franciaország számára egy új, egy külön stílust.

Ez az első tudatosan nemzeti stílus: az empire.

A XIX. századot a stílustalanság korszakának nevezik. Nincsen stílusa, ezért általában művészetileg terméketlennek, tehetetlennek mondják. De ez csak látszatra igaz. A mult századot inkább nevezhetnők a stíluskeresés századának. Kereste minden faj, minden nemzet a maga stílusát.

Elöljár a keresésben, mint mindig, az irásművészet.

Lássuk csak!

Egy skót pap, Macpherson felfedezi Ossiannak, a kelta írek, avagy a gael skótok vak költőkirályának csudálatos ősi énekeit, melyek a nép száján a skót bárdok hagyományaiban fennmaradtak. Ez az énekgyüjtemény komor, sokhelyt ködös hangon mesél az egykori ősökről, elmondja haditetteiket, pusztulásukat, a vesztett csatákat és siratja a régi nemzeti dicsőséget.

Az énekeket kinyomatják, a skótok és írek nemzeti büszkesége faji büszkeséggé alakul és Európa nemzetei eszmélni kezdenek.

A németek kiássák a feledés homályából a Nibelung-éneket, az északi népek az Eddát, a norvégek publikálják Ságáikat, a franciák a Cidet keltik életre ismét.

Ezeket a nagyszerű dolgokat legtöbbnyire a régi pogány világ költötte. A középkor rajongása a nép közé szorította. Mindenki elfelejtette őket és lám századok multán, mikor a fajok ősi, igazi kulturájukat, fegyverüket keresik, akkor először is a megvetett, lenézett énekekhez fordulnak vissza, nemzeti kulturájuknak az együgyű nép, az elnyomott nép által hűségesen megőrzött emlékeihez.

Oh, mert az uralkodó osztályok, a gazdagok, az előkelők könnyen felejtkeznek el őseikről; de a nép konzervatív, az őrzi, ami neki kedves, az nem hagyja el hűtlenül emlékeit.

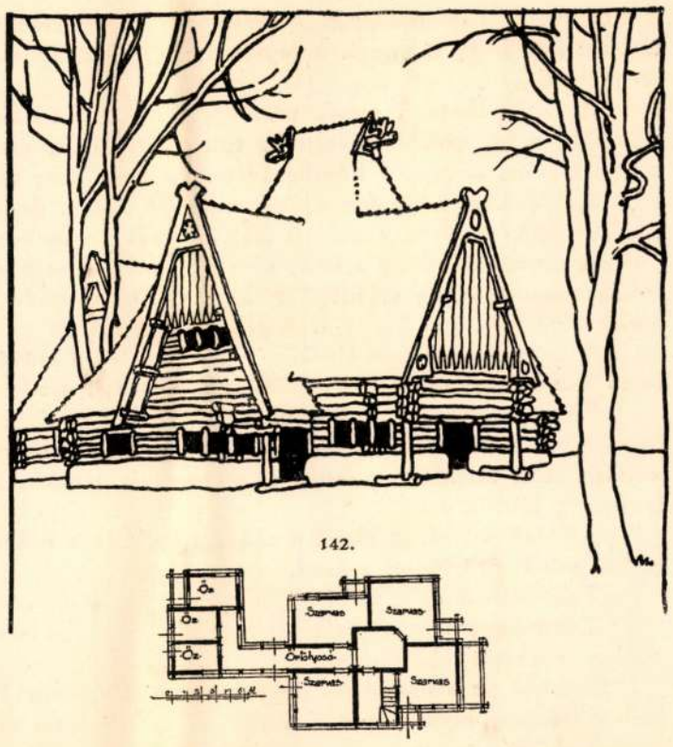

142.

142. SZARVASHÁZ. TERVEZTÉK: KÓS ES ZRUMECZKY.

BÂTIMENT DES CERFS.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

Ott van a finn nemzet. A mult század elején rettenetes, öldöklő harcok után, svéd fennhatóság alól az oroszok fennhatósága alá kerül. Ennek az alig 2 milliós népnek akkoriban még anyanyelve sem volt. Svédül beszélt a finn, svéd volt a kulturája, lutheránus a vallása. Amikor orosz uralom alá kerül, tudatára ébred szegénységének, kicsinységének, gyengeségének. Tudja, hogy meg akarja semmisíteni a cárizmus és tudja, hogy nincs semmi fegyvere, mellyel harcolhasson. Mégis megpróbálja.

Népéhez fordul. Először is megtanul a svéd Finnország finnül beszélni, hogy finnül érezhessen. Iskolába a néphez jár. Felfedezi népét, felfedezi, hogy annak ősi kulturája van, felfedezi a Kalevalát, a nemzeti eposzok egyik leghatalmasabbikát. Felfedezi nem a fényes városokban, nem a kulturközéppontokban, nem a múzeumokban, akadémiákban, hanem országa legelrejtettebb zugaiban, legszegényebb népeinek ajakán mint élő valóságot. Csudálatos dolog ez.

De mi is, mi szegény, elnyomott magyarok, amikor legnagyobb szükségben voltunk, akkor a szegény néphez fordultunk. És a mi hegyeinkben is akadt kincs. A mi őserdőink is tartottak meg valamit számunkra a multból.

Kitúrjuk mi a mult idők avarjaiból megvetett népdalainkat, felfedezzük népünket mint nemzeti kulturánk leghivebb híveit, legjobb őrzőit. A névtelen, rongyos kurucok keserű dalai, a székelyek szomorú, ködös balladái nemzeti irodalmunk legszebb kincsei ma. És nemzeti költőink, az igazi nagyok, Balassa Bálint énekeiből, népdalainkból, balladáinkból, primitiv meséinkből, üldözött mondáinkból merítettek ihletet és hitet és reménységet. És daloltak, meséltek nem többé, mint régen, a főuraknak, a nemességnek, szóval az előkelőknek, hanem a népnek. A mult században a művészet mecenásává a nép lett, a tömeg. Annak szükségletét elégítették ki a költők, mert immár a nép képviseli a nemzetet, a fajt.

Az előkelők, a kiválasztott osztályok, a felső tizezer privilégiuma volt régen minden, amit kulturának mondhatunk.

A mult század demokratizálta a művelt világot. Ezzel a súlypont a népre esett vissza. A nép döngette a kultura kapuját és betöréssel fenyegette.

Ezt a mozgalmat is először az iparos, kereskedő államok és mindenekelőtt Anglia vette észre. És Angliában születik meg legelőször a modern értelemben vett művészet. Az a művészet, mely mindenkié, a szegényeké éppen úgy, mint a gazdagoké, és amely

Nemzeti művészet.

elsősorban, és különösképpen a nemzeté, a fajé. Amely művészet kifejezi minden alkotásában azt, hogy ő annak a fajnak terméke, amelynek szükségleteit akarja is elsősorban kielégíteni.

Azt mondhatnók majdnem, hogy, amiképpen a nemzeti irodalmat jellemzi az, hogy a fajnak, a faj gondolkozásának, tulajdonságának, érzésének, szóval lelkének mintegy inkrusztációja, akként a képzőművészet is azzá akar válni.

A művészet négy hosszú századon át lassan, de feltartóztathatlanul haladt afelé a posvány felé, amelybe azután a XIX. században menthetetlenül belesülyedt.

A mult században azután egyszerre megváltozik a világ belső képe. Megszületik a szocializmus és eddig századokon keresztül szunnyadó erők ébrednek fel a szabadságát kivívott népben.

A hatvanas években Ruskin, a modern angol művészet apostola, már hirdeti a világnak: a művészet mindenkié, adjatok művészetet a népnek, mert joga van hozzá.

És ugyanakkor hirdeti a hitetlen világnak a régi művészet csődbejutását is. Hirdeti, hogy a renesszánsz virágkorában is csak a klasszikus művészet egyszerű utánzása volt, minden belső tartalom nélkül; és ugyancsak Ruskin felfedezi a középkor művészetét. Ír, beszél, buzdít, tanít:

Adjátok vissza az életet a művészetnek és a művészetet az életnek, mert egymás nélkül mindkettő halott marad.

Tanításának ez a veleje.

Tanítványai: a praerafaeliták és Morrisék, diadalra viszik tanításait. Megszületik a modern művészet Angliában.

Érdekes az a dologban, hogy sem Ruskin, sem közvetlen követői nemzeti művészetről sohasem beszélnek. Ők a művészet szocialistái és nem veszik észre, hogy egyúttal, egyszerre, ösztönszerűen faji művészetet csinálnak.

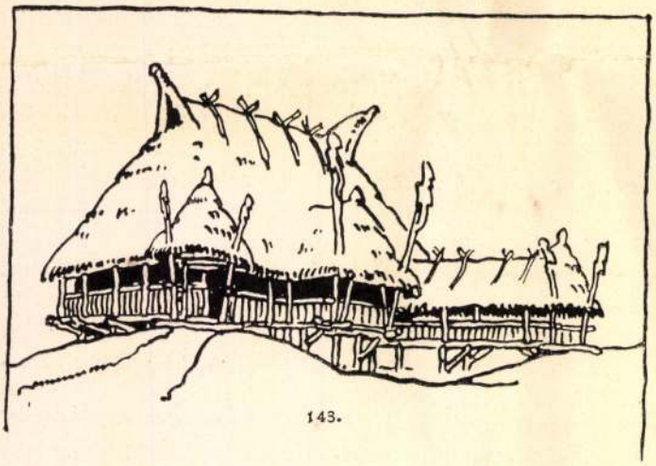

143.

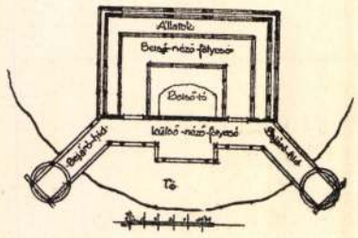

143. TERRARIUM. TERVEZTÉK: KÓS ÉS ZRUMECZKY.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

TERRARIUM.

Hogyan csinálták ezt meg, az a kérdés.

Az angol gyakorlati nép. Még művészi kérdésben is az. Amikor Ruskin a középkor művészetét állította követendő például népe elé, akkor öntudatlanul talán, de praktikus volt és hazafi volt.

Mert Anglia népébe a középkori művészet beimpregnálódott. Anglia telve van középkori műemlékekkel. A középkor művészetét az angol nép magáévá tette, azt a maga képére átformálta és soha azt cserben nem hagyta. A renesszánsz sohasem tudta meghódítani az angolokat, valamint egy germán népet sem.

Tehát Ruskin tulajdonképpen ezt is mondhatta volna: Nézzetek körül, ti művészek. Látni fogjátok azt, hogy nekünk van élő, még ma is élő művészetünk, melynek szülője

a középkor, ne keressetek ti idegen földön idegen művészetet, hanem fejlesszétek tovább a magunkét. **Nemzeti művészet.**

Ruskin ezt nem mondta, talán nem is tudta, hogy ez így van. De a gyakorlatban így érvényesült az ő tanítása. Prédikálta a modern művészetet és követői megcsinálták az angolok nemzeti művészetét.

A középkornak van egy másik művészi tanítása is, melyet a renesszánsz később elfelejtett. Ez az, hogy a művészetet nem lehet osztályokba, alosztályokba és még alsóbb osztályokba sorolni. A művészet egy. Művészet minden, ami szép. Tehát éppen olyan nagy művészet egy jó asztal, szék, vagy egy gyufatartó, mint egy kép, szobor vagy királyi palota, ha azt művészlélek igaz ihlettel alkotta meg. A középkorban nem is választottak el egymástól a művészet egyes ágai. Sőt a renesszánsz elején sem. Hiszen Michelangelo költő, szobrász, építész és piktor volt egy személyben és éppen úgy nem vetette meg egy bútor tervezését sem, vagy egy könyvtábla megtervezését sem.

Későbbi korok aztán skatulyázták a művészetet. Osztályokat állítottak fel.

S bizony még ma is találunk ú. n. művészt, aki egyenesen sértésnek venné, ha őt egy ipari tárgy megtervezésével bíznák meg.

A középkor művészetének ezt a nagy egységét Ruskin, a szocialista, észrevette. Ez neki nagyon megfelelt.

És ő, de különösen követői munkálkodásának sikerült a művészetet újra eredeti alakjába visszahelyezni.

Megszületik az iparművészetnek nevezett része a nagy művészi egységnek.

Morrisék aztán ezen elvek alapján dolgoznak: a népért, a népnek. Összegyűjtik hazájuk minden felhasználható régi alkotását, a katedrálisoktól kezdve a kispolgár és paraszt művészi alkotásáig, és egyszerű kunyhók primitív kemencéjéből születik meg a modern angol kandalló, gerendás szobák új életre kelnek művészi formában, a gentry modern udvarházaiban és a kereskedő meg gyáros nyaralóiban, és valamelyik fakarosszék volt a nagyapja a ma már világhírű Morris-széknek.

Felkeresik a régi skót várakat, a sok száz éves dülledező majorokat, tanyákat. Helyreállítják őket, mint műkincseket, mint nemzeti multjuk művészi dokumentumait.

Régi, már feledésbe ment technikákat újítanak fel újra. A népművészet arra való házi termékeiből háziipart fejlesztenek, azt jó, a hazai viszonyokhoz, ízléshez szabott terveikkel, útmutatásaikkal képessé teszik kereskedelmi forgalomba való hozatalra és ver-

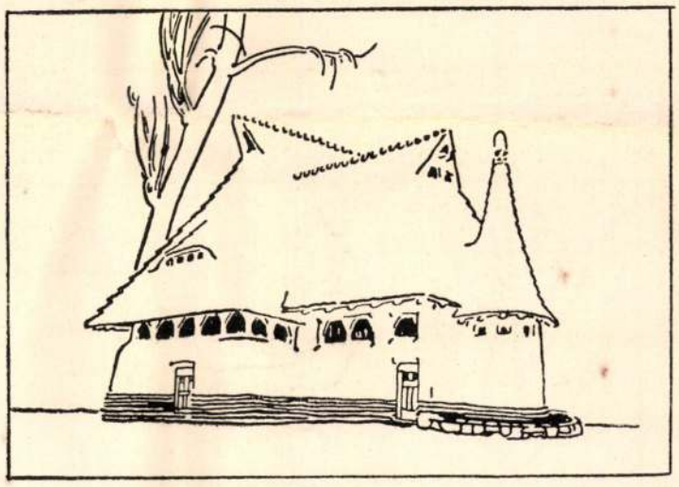

144.

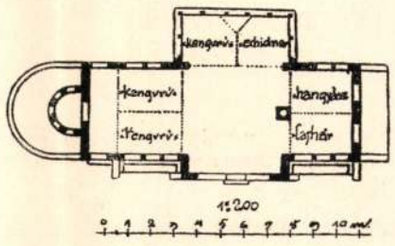

144. KENGURU-ISTÁLLÓ. ÉCURIE
TERVEZTÉK: KÓS ÉS ZRUMECZKY. DE SARIGUES.
BUDAPESTI ÁLLATKERT.

145.

145. BIVALY- ÉS BÖLÉNYHÁZ.

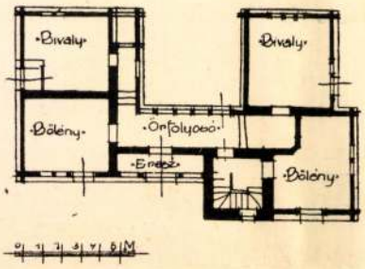

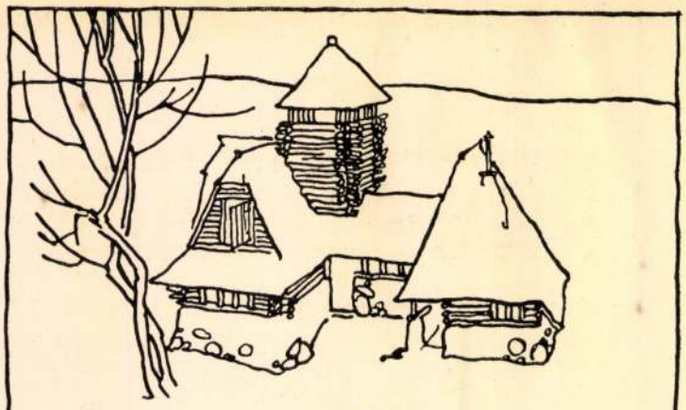

146.

146. BIVALY- ÉS BÖLÉNYHÁZ A HEGYRŐL NÉZVE.
DEUX VUES DU BÂTIMENT DES BUFFLES ET DES BISONS.

senyképessé teszik a gyári silány termékkel szemben.

Kiterjesztik figyelmüket mindenre, ami csak elképzelhető. A régi angol kertészetet újra jogaiba helyezik a francia kertészettel szemben, olcsó áron művészi könyveket nyomtatnak, azokat illusztrálják, bekötéseiket megtervezik és így a népet hozzászoktatják a szép szeretetéhez. Különösen ráfeküsznek teljes erejükkel az angol középosztály és kisember otthonának széppé, barátságossá, meleggé és nemzetivé tételére, abból a fontos elvből indulva ki, hogy a modern ember pihenő és szórakozó idejének legnagyobb részét ne korcsmában, kávéházban vagy idegen helyt, hanem otthon töltse. Hogy megbecsülje, szeresse otthonát a szegény, hogy vágyódjék haza. Ezért a munkásház és a cottage külső, belső megoldása válik egyik legfőbb programmjukká és valóban Anglia ezen a téren bámulatraméltó eredményeket is ért el és mintául szolgált és szolgál ma is az egész világnak.

Angliának ezek a törekvései és megvalósításuk után a konstatálható siker nemcsak az egész művelt világ figyelmét keltette fel, hanem utánzásra is talált.

Legelőször Németország ismerte fel az angol törekvések nagy szociális és nemzeti értékét és azokat a maga népének képére átformálva diadalra juttatta otthon.

De megértette Ausztria is. És az osztrák nemzetiségeknek óriási segítsége, nagy fegyvere lett a művészetnek nemzetivé alakítása és népszerűsítése. Tisztán művészi hatását pedig legjobban mutatja Bécs, melynek modern művészete ma világhírű és speciálisan

bécsi karakterű. De a nemzeti eszme hatalmas fegyverének ismerték fel e modern művészi törekvéseket különösen a kis nemzetek. Ismét a finnekről kell megemlékeznem, mint példáról.

Az ő helyzetök igazán kétségbeejtő volt. Egy 150 milliós hatalmas nemzet feküdt rájuk, nyelvükre, alkotmányukra, hogy megsemmisítse őket. Kulturájuk volt, de nyelvük annyira rokontalan, idegen és ismeretlen, mint akár a mi magyar nyelvünk. Senkire nem számithattak a nagy nemzetek közül, mert hiszen ki törődött volna velük azok közül, mikor semmiféle szál nem fűzte egyiket sem ehhez a kis, szegény nemzethez. A kulturájukhoz menekültek, az ősi, faji kulturájukhoz. De a világ erről keveset tudott — irodalmuk, irásaik nem jutottak az idegen nemzetek tudomására — nyelvük miatt.

Ekkor a művészet mentette meg őket.

A párizsi világkiállitás legérdekesebb épülete egy kicsiny, jelentéktelen pavillon volt, kivül egyszerű, belül majdnem szegényes. Kapuján az orosz sas tátogatta csőrét. Ez volt a finnek pavillonja.

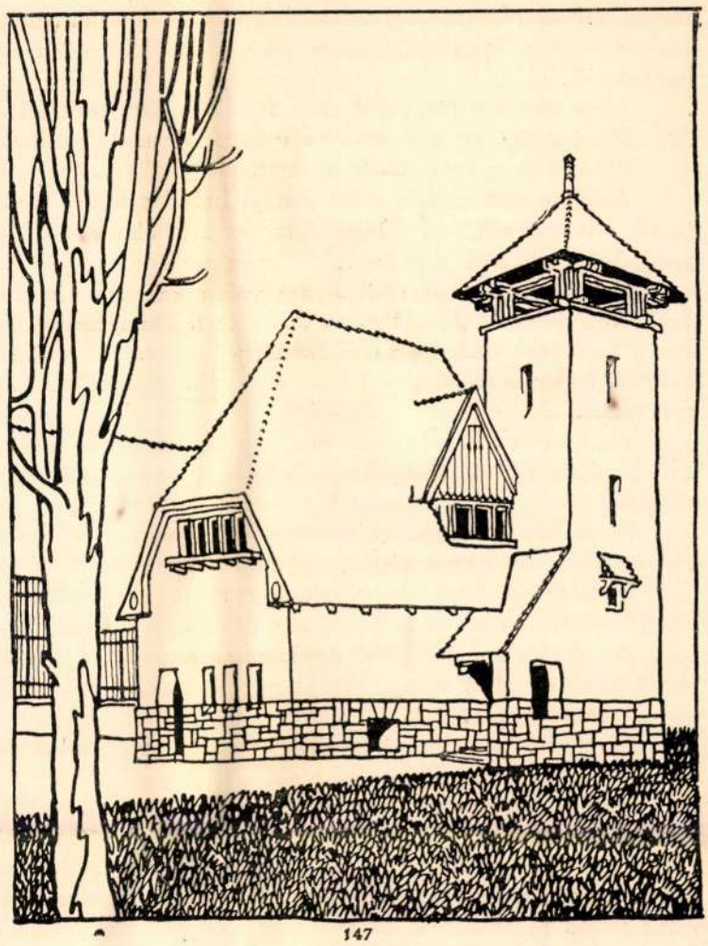

147

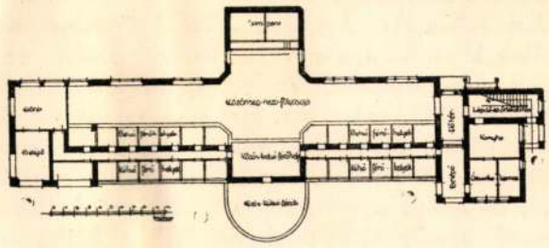

147. MAJOMHÁZ. TERVEZTÉK: KÓS ÉS ZRUMECZKY.

MAISON DES SINGES.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

És mindenki, az egész világ mégis tudomást vett róla, mert azt mondották, hogy: ebből tanulni lehet. Tervezője: Eliel Saarinen, egy csapásra világhirű épitész. A pavillon belső freskóinak festője világhirű festő: ez volt Axeli Gallen Kallela. A világ azt mondotta, hogy amely nép ilyen művészeket tud bemutatni, amely népnek ilyen kulturája van, annak a népnek élnie kell, mert arra szükség van. Az ilyen nép elpusztulása kára az emberiségnek. Tehát Finnországnak élnie kell.

És azóta tudják a nagy nemzetek és számon tartják Finnország dolgait és a cári birodalomnak nem lehet többé úgy bánnia velük, mintha — csak kirgizek volnának.

Miután ezeket igy elég hézagosan elmondottam, végre jöjjünk haza és vegyük számba a mi művészi viszonyainkat. A szocializmust és annak kinövéseit ismerjük már —

Nemzeti művészet.

sajnos, mi is. Nemzetiségi kérdésünk is van. Tudjuk, hogy Magyarország ma nemzeti szempontból milyen állapotban van. Tudjuk különösen mi, akik Erdélyt valljuk hazánknak.

Nem akarom tárgyalni ezeket a dolgokat, csak felemlítettem.

Most pedig vegyük számba művészetbeni dolgunkat.

Először is művészetünk multját.

Amikor nemzetünk, mint a népvándorlás utolsó hulláma, ide Európába bedobódott és itt Magyarországon letelepedett, bizony akkor valószínűleg roppant keveset tudott arról, hogy mi is a művészet.

Ősi kulturáját, ami bizonyára volt a magyarnak, magával hozta pogány vallásával, nyelvével, dalaival, lovaskatona erényeivel. De sátorban lakó, lovonjáró, pásztorkodó nép lévén, legfeljebb csak ipari termékeinknek durváját készítette maga. Bizonyára voltak szíjgyártói, fegyver- és lószerszámkovácsai, tímárjai, szücsei, asszonyaik talán fontak, szőttek egyetmást.

Amikor itt rendes állami életüket élni kezdték, amikor templomokat, állandó házakat kezdtek építeni maguknak, akkor a román művészet volt elterjedve a keresztény világon.

Szent István idegenből, különösen Bajorországból behívott építőmesterei román stílusban építették az ország első templomait, monostorait és váraít.

Ezután az Árpádok kihalásáig, tehát Magyarország nemzeti királyai korában, a középkori román stílus az uralkodó stílus.

Az Anjouk a gótikával egyidejűleg jönnek az országba. A különböző házból származó királyok alatt végig, Mátyásig mondjuk, gótikában épül és készül minden művészi holmi az országban.

Mátyás kezdi Olaszországból portálni a renesszánszot.

De Mátyás meghal és vele az ország szerencséje.

Kezdődnek a török és német elleni küzdelmek és Magyarországnak darabokra szakítása. A nemzet minden idejét a puszta életéért való küzdelme foglalta le ezután. És bár Erdélyben Bethlen Gábor meg I. Rákóczi György idejében, a nyugalmasabb időkben, rögtön megindult nagy lelkesedéssel a félbeszakadt kulturális munka, de ez is hamarosan vérbe fullad és azután a mult század elejéig, sőt igazában 1868-ig, igazi, zavartalan békemunkáról szó sem lehet. Vigyázzunk csak! Mit látunk ebből?

Nemzetünk az Árpádok és a vegyesházi királyok alatt dolgozhatott. Tehát a históriailag középkornak nevezett időben. Dolgozott is. Elfogadta a román és gót stílust és idegen tanítómestereitől eltanulva, megértve azt, maga alkotott tovább ez irányban és a maga igényeihez szabta azt. Ezt megmaradt, bár kevésszámú műemlékeink bizonyítják.

A középkor művészete volt tehát őseink elfogadott művészete egykoron. Azután nem jött más. A renesszánsznak csak szelét érezte nemzetünk, ideje nem volt azt feldolgozni. És akkor egyszerre jön a XIX. század és Magyarország nyugalomhoz jut végre. Irodalmunkról már szólottam. Ennek, ha hiányosan is, megvolt a működése mindig. Irodalmi alkotásaink mindig voltak, minden korban, és ha sok elpusztult is, megmaradt valami, amire támaszkodva az utódok folytathatták a munkát. Folytatták is.

Nemzeti irodalmunk tehát volt és van, él. Összeforrott újra a nemzet igazi gerincével, a néppel és talán nem is válik el egyhamar tőle.

De művészetünkkel nem így vagyunk ám.

Mint mondottam, abban az időben, amidőn Ruskinék hatása alatt Anglia már megvalósítja művészetében a modern szocializmus elveit és egyuttal faji, nemzeti művészetét is megalapozza és amidőn ezeket az elveket az egész Európa minden nemzete, hatalmas és kicsiny, elnyomó és elnyomott nemzete magáévá teszi és lassan-lassan diadalra juttatja, abban az időben mi nemcsak nem tettünk, nem dolgoztunk semmit, hanem még igazságait sem akartuk elismerni a már diadalt aratott elvnek, sőt egyáltalában nem akartuk hinni, hogy ebben az irányban kell tennünk valamit.

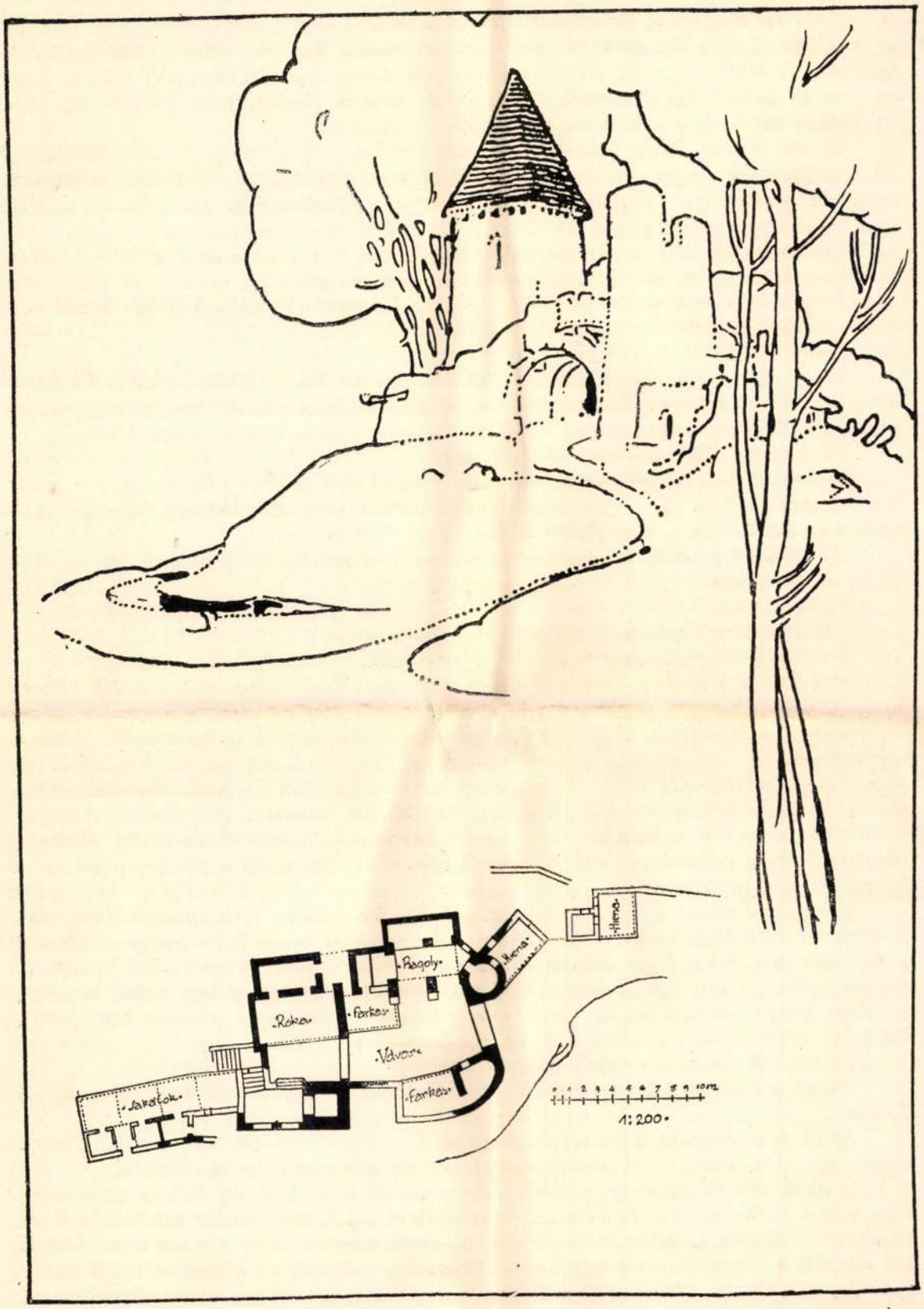

148. KUTYAFÉLÉK, BAGLYOK VÁRROMJA.
TERVEZTÉK: KÓS ÉS ZRUMECZKY.

148.

BÂTIMENT DE L'ESPÈCE CANINE ET DES HIBOUX.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

Nemzeti művészet.

Művészeink voltak, de művészetünk nem volt.

Elérkeztünk a ma művészetéhez. És mit látunk? Vannak festőink, sőt vannak jó festőink. Festenek képeket, sőt magyar tárgyu képeket is. De érezzük, tudjuk, hogy ez nem az igazi még. Amiért valaki zsinóros ruhába öltözik, nem következik, hogy magyar is az. Csak a ruhája biztosan az.

Hiszen Jankó János is csinált magyar képeket, sőt az öreg Barabás Miklós is. És ezek legalább magyar emberek voltak. Ezek érezték a föld, a nép lelkét. És mégsem csináltak nemzeti pikturát. Aztán ott van világhirü Munkácsynk. Ne áltassuk magunkat, Munkácsy egyéniség volt, hatalmas művész volt, akart magyar lenni, de nem tudott az lenni. Internacionális művész lett Párizsban. Idegen volt a lelke ettől a földtől. Csak a neve, a származása, mondjuk a hazája, volt magyar, pikturája nem.

Iskolát nem csinált. Voltak tanítványai, de követője alig volt. És ezek között sem akadt magyar egy is.

Zichy Mihállyal éppen igy vagyunk.

És a mai piktorok? Vannak közöttük praerafaeliták, Klimt-követők, Lenbach-követők, Piloty-iskolások. Vannak impresszionisták, naturalisták, sőt Gauguinisták is, sőt vannak, akik őszinte, igaz szivvel keresik művészetükben a magyar nemzeti irányt.

De nemzeti pikturánk még sincs.

Szobrászaink?... Egyetlen szobrászunk volt, akinek rajongó magyar lelke volt, aki érezte fajának lelkét, aki meg is indult diadalmasan a nemzeti művészet útján; de ezt az embert elvette tőlünk a sors. Fadrusz János meghalt fiatalon.

Az épitőművészet és a lakásművészet legutoljára mozdult meg nálunk. A legeslegutolsó években csak.

Pedig a többi képzőművészi ágakat is ez foglalja magában, ez kell hogy irányitsa a szobrászatot és pikturát is.

Érdekes közönségünknek a gondolkozása efelől. Közönségünk, a művelt osztályt is odaszámitom, általában csak a pikturát és szobrászatot tartja művészetnek. Pedig hiszen mégis talán csak fontosabb a ház, a lakás berendezése, mint a falon lógó kép. És rendesen a falunkhoz válogatjuk hozzá a képet és nem a képhez épitünk házat magunknak.

Tehát ha közönségünknek művészetben való kielégitéséről kell gondoskodnunk, akkor elsősorban házát kell művészíesen felépitenünk, lakását izlésesen, mai modern igények szerint berendeznünk és csak miután már gondoskodtunk mindenről, az utolsó pohárról, függönyről vagy porcellánról, akkor, és csak akkor, kerülhet a sor egy képre, szoborra — ha ugyan még pénz van.

Sajnos, nálunk ez a sorrend nem tartódik igy be. Sajnos, ez közönségünk és kultúránk szempontjából és bizony-bizony közönségünknek nem éppen fejlett művészi izléséről győződünk meg, ha egy-egy polgári lakásba betekintünk. Mert közönségünk általánosságban kikacagja még azt az embert, aki azt meri állitani, hogy a ház, bútor, szőnyeg, függöny, könyv, vagy pláne egy pohár vagy tányér éppen olyan művészi tárgy lehet, mint egy aranyrámás olajfestésü kép, vagy egy szobor.

De térjünk vissza a magyar épitőművészethez.

Végre művészeink is megérezték az idők szelét és igyekeznek nemzeti irányban dolgozni.

Akad egy zseniális művészünk, Lechner Ödön, aki egy csapásra, merészen megalkotja épületeit, amelyekkel forradalmat idézett elő az egész magyar világban.

Ő abból indult ki, hogy nekünk magyaroknak semmi olyan tipikus alkotásunk nem volt a multban, amit modern architekturánk alapjául, kiindulásául vehetnénk. Csak ornamentikánk van. Ő tehát indus elemekből, barok vonalakból és magyar ornamentikából alkotott a maga számára egy külön stilust. Igy született az Iparművészeti Társulat palotája, a Földtani Múzeum és a Postatakarékpénztár, amelyekre aztán kimondották, hogy magyar stilusuk van.

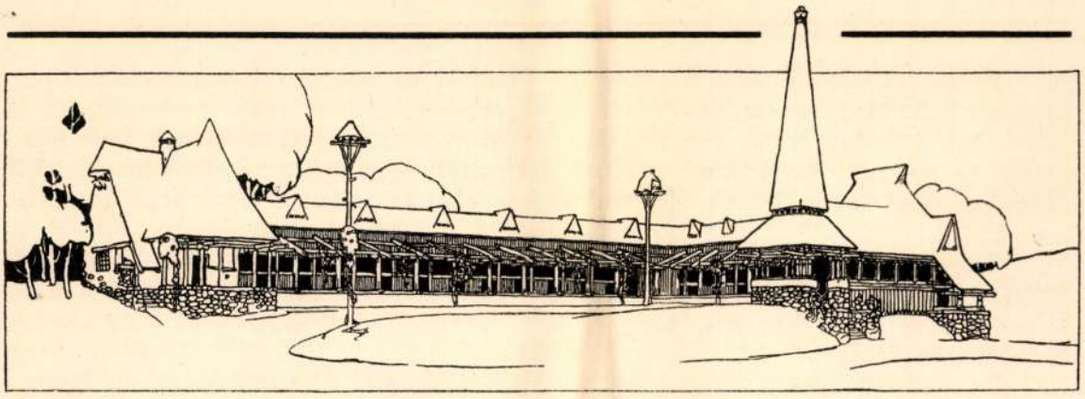

149. FÁCÁNOS. 149. FAISANDERIE.

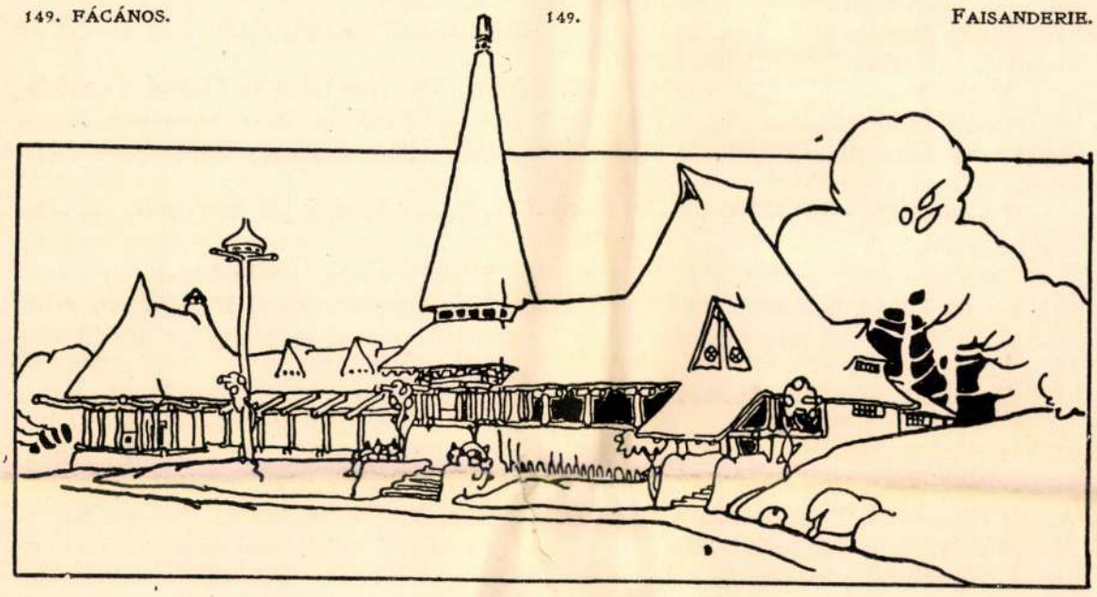

150.

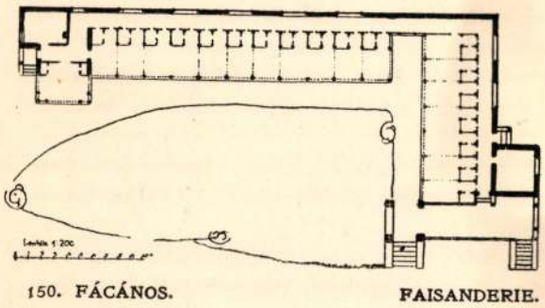

150. FÁCÁNOS. FAISANDERIE.

TERVEZTÉK: KÓS ÉS ZRUMECZKY.
BUDAPESTI ÁLLATKERT.

Mindenik egy zseniális művészléleknek csudálatos alkotása. De egyúttal óriási tévedése is.

Hanem míg ő csak tévedett, de mindenesetre már példájával, tanításaival, buzdításaival megmutatta azt, hogy igenis keresni kell a magyar művésznek azt az utat, mely művészetét nemzetivé teszi, addig tanítványai, illetőleg utánzói, bűnösök voltak, mert belső meggyőződés nélkül követték mesterüket és pedig csak a külsőségek másolásában.

Gondoljunk csak arra, hogy hogyan mondott csődöt az egykor annyira népszerű népszínmű. Mert csak a nép külsőségeit vitte színpadra, nem a lelkét is.

Ma már konstatálhatjuk, hogy a zseniális Lechner Ödönünk magyar stílus-törekvése csődöt mondott.

Nemzeti művészet.

Voltak és vannak még Lechneréken kívül is új irányokkal kísérletezők. Egyik csoport a Felső-Magyarországon elterjedt és Lengyelországból származó renesszánszot akarná nemzetünk stílusává tenni, vannak, akik az olasz renesszánszot óhajtanák kissé reformálva és magyar díszítő motívumokkal feldíszítve forgalomba hozni, vannak, akik Németországból importálnának ide modern irányokat és azokat akarnák a mi képünkre szabni.

Szóval érezzük a szükségét immár az újnak, annak, hogy a modern, nemzeti Magyarországnak szüksége, égetően szüksége volna immár arra, hogy megmutathassa, hogy igenis vannak képességei arra, hogy a maga képére formált művészettel dokumentálja kulturális önállóságát.

De csudálatosképpen a legeslegutóbbi esztendőkig senki a keresők közül nem keresett ott, ahol talán legelsőbben is keresnie kellett volna.

Senki sem gondolt arra, hogy hátha talán népünk tartotta, őrizte meg azokat az alapokat, melyekre építeni lehessen.

Költőink a néphez fordultak, mihelyt nemzetiek akartak lenni és kincseket találtak, művészeink pedig idegenbe futottak, mihelyt szükségük volt rá. Igaz, hogy onnan kész művészetet hozhattak maguknak haza rögtön, nem kellett azt nagy fáradsággal összeszedni és apró morzsákból összeépíteni.

Ne felejtsük azonban el, hogy éppen építőművészeinknek talán 99%-a idegen származású ember . . .

De végre mégis eszünkbe jutott a nép is. A magyar nép, amely házat épít magának ma is, bútort is csinál, kertet is alakít, vásznat, pokrócot sző, kivarrja azt, ruhát varr, farag és fest; és mindnyájunk tudtával csudálatos, semmi más népéhez nem hasonlatos ornamentikája van.

És hát tulajdonképpen úgy-e a nép a nemzetnek, a fajnak gerince? Ha mi a fajnak művészetét akarjuk kialakítani, hát legalább is meg kell vizsgálnunk, ha vajjon népünk csinált-e és csinál-e valami olyast, amit mi nemzeti stílusunk alapjául fogadhatunk el? És amíg ezt meg nem vizsgáltuk, szabad-e addig kísérleteznünk idegenből kolportált holmival közönségünk, tehát nemzetünk bőrére?

Ezt látjuk be ma mind többen és többen. És járjuk immár sokan a magyar nép falvait: építészek, piktorok, iparművészek.

Esztendőkön keresztül barangoltam Erdély földjén én is. Mert néhányan éppen Erdélyt választottuk kutatásaink terrénumául. Erdélyt, melynek népe olyan csudálatosan megőrizte számunkra ősi voltunk irodalmi emlékeit. Erdélyt, mely aránylag szerencsésebben, elzártabban fejlődhetett mint országunk többi részei, mely legmesszebbre esik Nyugot-Európától. Jártam ezt a földet, amelyet jobban is szerettem mint akármi mást, melyet szűkebb hazámnak vallok, melynek földjéhez, népéhez több szál köti lelkemet mint bármely más földhöz.

Kerestem és találtam csodálatos dolgokat, találtam igazságokat. Néztem és láttam.

Láttam, hogy amit mostoha, véres idők művészetünk fejlődésében megakasztottak, az nem halt azért meg, hanem tovább élt népünknél.

A mohácsi vész előtti boldog idők nagy művészi alkotásait lerombolták ugyan a későbbi századok. Városaink, kastélyaink, váraink elpusztultak, vagy legalább is nem fejlődtek tovább.

Polgárságunknak, főurainknak, egyházainknak, szóval művészi termelésünk fogyasztóinak a maguk, életük, vagyonuk biztosításával kellett törődniök, középnemességünk vagyoni és szellemi ereje kimerült a haza és vallás védelmezésében. Művészetünk ilyen körülmények között teljesen visszafejlődött. De nem halt meg, csak elrejtőzött. Elrejtőzött oda, ahova nemzeti irodalmunk, nyelvünk is: a nép közé.

És a nép nem hagyta azt sem elveszni. Dédelgette, melengette azt, őrizte és ápolta azt.

Az új művészet, a renesszánsz nem vonulhatott tehát be hazánkba, de a régi, a középkori művészet megmaradt itt.

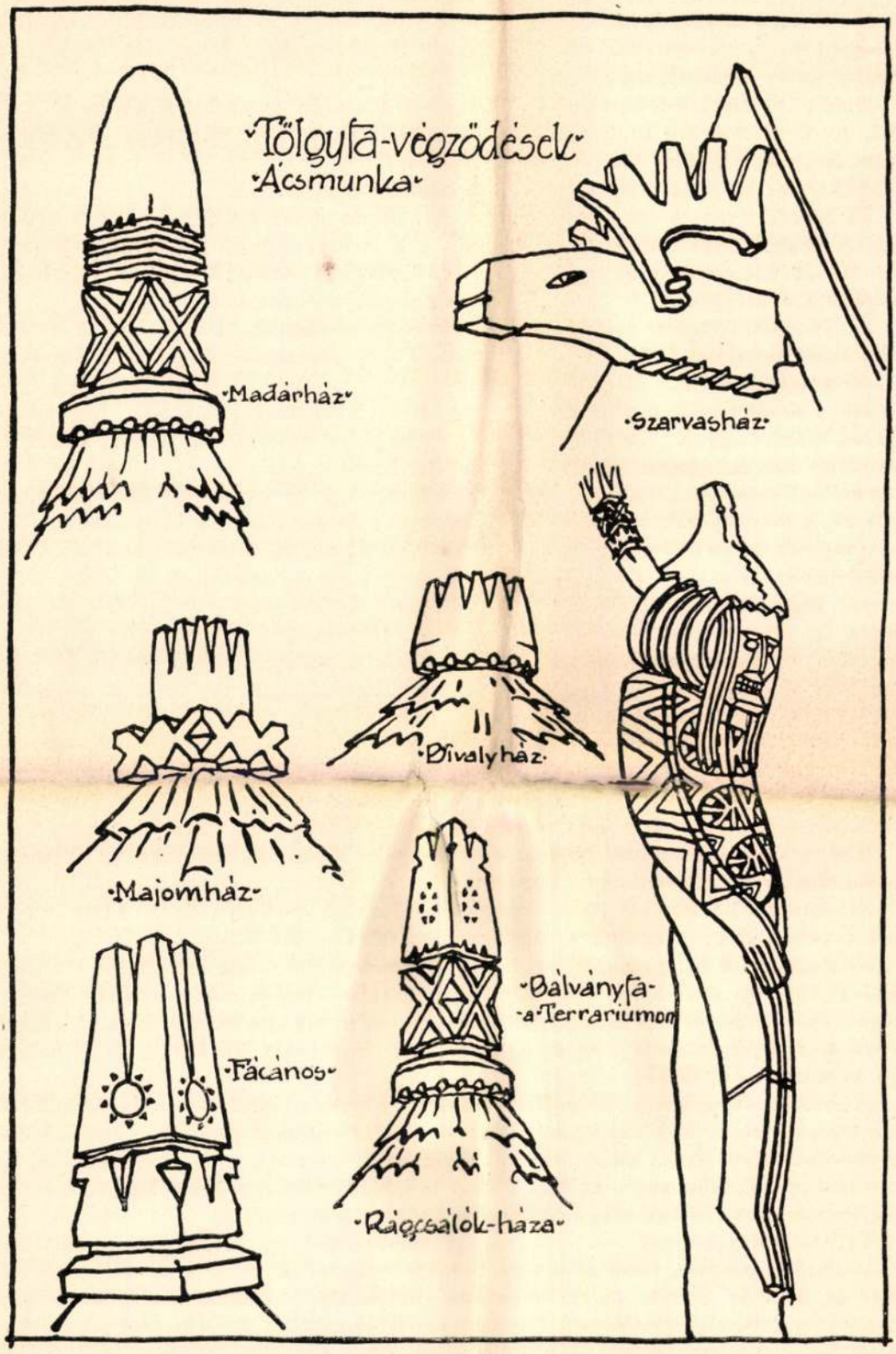

151. TÖLGYFA-VÉGZŐDÉSEK.
KÓS ÉS ZRUMECZKY ÉPÍTÉSZEK TERVE.

151.

CHARPENTES
DÉCORATIVES.

BUDAPESTI ÁLLATKERT.

Magyar nemzeti művészet.

Erdélybe a német lovagrend, meg a szászok hozták a nyugati kulturát, tehát a művészetet is. Itt fejlesztették azt tovább kerített városaikban. Innen áradt aztán kifelé, a megyékbe és a székelység közé.

Erdély külön fejedelemséggé alakulása után azután megszünt a kapcsolat a Nyugattal. Amit a középkor itt hagyott, az itt maradt, de új nem jött hozzá. Ezután tehát magára hagyatva fejlődik tovább az erdélyi művészet.

Ekkor, ezekben az időkben alakul át népi művészetté.

És természetesen a szászok által idehozott idegen művészet nem zárkózott el a népi, és pedig magyar népi hatásoktól. Amiképpen a magyarság és székelység elfogadta a Királyföldről kiáramló művészetet, úgy a Királyföld zárt városainak művészete is bebocsátotta a megyékből és Székelyföldről beáramló művészi hatásokat.

A Királyföld városai szász városok, művészete a szász nép művészete, de speciálisan erdélyi szász művészet lett belőle, nem maradt meg németnek. A Királyföld művészete ma már a miénk is, magyaroké.

Hogy a mi turáni népünk a szászoktól átvett középkori művészetet hogyan tudta magáévá tenni, hogyan tudott belőle nemzetit, magyart csinálni, azt láttam, amint a két Küküllő mentén haladtam, faluról falura felfelé. Láttam, hogy hogyan jelenik meg itt is, ott is valami más vonal, valami újabb szín, hogyan lesz egyre minden ismerősebb, amint közeledem a Hargita felé, a székely hegyek világába és egyszer csak éreztem, hogy immár itthon vagyok, az én embereim között, az én világomban. Ott voltam akkor a hegyvidéken, az unitárius székely magyarok között. Innen kezdve azután tovább, a Bucsinon is túl, a gyergyói hegyvilágban, a fenyőerdők világában és le Brassóig már minden, de minden magyar. Itt érintetlen még a magyarság minden idegentől.

Minden, de minden mintha az ősi volna itt a székely hegyek között még. A gerendából összerótt házak csúcsos tetejükkel, cifrán faragott, tulipántos, csillagos kopjafával a hegyén, a rovátkolt, festett, galambbúgos kapuk, amire pálmát, napot, holdat és csillagot, madarat és virágot vés a székely. Udvarán a csűre tornácos, a kútja gémes kút; viselete különbözik minden más viselettől, beszédje, mintha a Halotti beszéd idejebeli magyar szájából hallanám. Mintha semmit sem akartak volna változtatni a régin, hogy maradjon minden úgy, mint egykor régen volt.

Jártam, csavarogtam Erdély más vidékein is. Megjártam Toroczkót és Kalotaszeget is és mindenütt ezt az eredményt kaptam.

A szászok hozták ide talán még őshazájukból a tudást, a szerkezetet. Tőlük tanulták el magyarjaink az építkezést és sok egyebet is.

Közös tehát a tő, amelyről a két különböző nép művészete fakadt. Szerkezeti, sőt formai különbség sincs a kettő között, mégis más a szász és más a székely magyar, a toroczkói és kalotaszegi nép művészete. És ha más is, mégis van bennük közösség. Közössé, rokonná teszi őket az ország, az éghajlat, a sors, a história közössége, és különbözővé a faji karakter.

A szász vártemplom is az erdélyi művészet alkotása, mint a székely és kalotaszegi falvak templomai, ez a közös vonás, ezért van mindkettőnek tornyán körüljáró tornác és a cinterem körül kőfal, de az egyiket szász ember csinálta, a másikat magyar. És ha a szerkezet mindkettőn ugyanaz is, ha nem is lehetne találni a kettő között más lényeges különbséget, akkor ez maga az, ami a kettőt mássá teszi.

Tehát lám, ugyanegy földön, ugyanegy sorsban két nép él egymás mellett hosszú századokon keresztül: a szász és a magyar. A magyar a szász által idehozott stílust átveszi és ő is ád annak izt, ornamentikát. És hosszú századok eltelte után, miután folytonosan érintkeztek egymással, folytonosan felhasználták további időkben is egymás művészi tanulságait, ma, annyi idők multán, mégis két, egymástól teljesen elütő, egymástól pregnánsan megkülönböztethető művészetet találunk egymás mellett.

Ezt a különbözőséget pedig semmi más nem adja művészi termelésüknek, mint faji különbözőségük. A germán faj ugyanazt másképpen csinálja mint a turáni.

A befejező oldal
Kós Károly dolgozik

XVI. *Népköltészet:*
- *a)* nemzetközi,
  1. általában,
  2. műfajok szerinti, tárgytörténeti csoportok,
  3. népdal,
     - *α)* könyvészet,
     - *β)* tanulmányok,
     - *γ)* szövegek: rokon csoportok, gyüjtemények, tárgyi egységek, alkalmiak,
     - *δ)* önálló dalok,
     - *ε)* a nótázás módjai,
  4. rigmusok, verses mondókák,
  5. gyermekversek, dajkarímek,
  6. felirások.

XVII. *Zene és tánc, táncréjják.*

XVIII. *Népmese, história, móka; monda és legenda:*
- *a)* könyvészet,
- *b)* általános összefoglalások,
- *c)* népmese,
  1. bibliográfia,
  2. típus-monográfiák, tárgytörténetiek,
  3. szövegek (nemzetköziek, nemzetiek),
- *d)* históriák, mókamesék (trufák),
  1. tanulmányok, tárgytörténet,
  2. szövegközlések,
- *e)* népmonda,
  1. bibliográfia,
  2. monográfiák,
  3. szövegek (csoportok, népek és tárgyak szerint),
- *f)* legenda.

XIX. *Népi szinjátékok.*

XX. *Egyéb népi irodalom.*

XXI. *A nép beszéde:*
- *a)* általános jellemvonások,
- *b)* találós kérdések,
- *c)* közmondás és szólás-mondás,
- *d)* tréfa és csúfolódás,
- *e)* felkiáltások, indulatszók,
- *f)* hangok magyarázata,
- *g)* népi szókincs.

XXII. *Nevek:*
- *a)* könyvészet,
- *b)* elmélet, vegyesek,
- *c)* földrajzi nevek:
  1. hely- és dülőnevek,
  2. utak és ösvények,
  3. hegy, domb, sík nevei,
  4. vizeké,
- *d)* népnevek,
- *e)* háznevek,
- *f)* személy- és családnevek,
- *g)* csúfnevek (vulgo),
- *h)* állatnevek,
- *i)* növénynevek,
- *k)* egyéb elnevezések.

Tanulságos e jegyzéket összevetni *Katona Lajos*nak 40 év előtti beosztó rendszerével az Ethnographia I. évfolyamában. Katonáé akkoriban a tudomány legfelső színvonalát jelezte. Azóta a gazdagodás, a tárgyterület bővülése s az egész új anyag felölelése oly fokú differenciálódást eredményezett, amely tudományunk lendülő haladásának legszebb bizonyítéka.

Nem kevésbbé lenne érdekes a kötet 5092 adatát a műfaji csoportok szerint külön felsorolva, melléjük tenni az odatartozó adatok *számát*. Kitűnne belőle, mely területét művelik ma legbehatóbban; az általában is megállapítható, hogy a II—IX. fejezetek (tárgyi néprajz) inkább leíró közlésekben gazdagok, míg a X—XIX. (folklore) rész feldolgozásban erősebb, anyaga mintha ki volna már merítve, csak a rendszerezés, csoportosítás munkája van hátra és a tudományos feldolgozásé. Itt is feltűnő a népmesékkel és népénekekkel való foglalkozás népszerű, szinte irányjelölő volta. Viszont a XXI—XXIII. (népnyelvi) csoportokban szintén a nyers közlés a túlnyomó.

Ethnographia – Népélet

1929. 3-4. szám

ADATTÁR.

Miben áll a magyar nemzetiség?

A *Magyar Hazai Vándor* ötödik évfolyamában, mely megjelent Pesten az 1835. évre, „minden rangú és rendű olvasók számára", a „kalendáriomi tárgyak" után, a „hasznos és mulattató különbfélék és tudnivalók" között, fenti címmel értekezés olvasható. Az értekezésnek, zárjelben, még egy alcíme is van: „Próbálat könyv-terű és hozzá-való szóradékok". A terjedelmes értekezés alatt a szerző nevének csupán három nagy kezdőbetűje található. *Szinnyei* életrajzi lexikonából azonban megtudjuk, hogy az *E. I. P.* betűk alatt *Edvi Illés Pál* evangélikus lelkésznek, a Magyar Tudós Társaság levelezőtagjának, „több tekintetes nemes vármegyék táblabírájának", kora egyik legnépszerűbb pedagógiai és ifjúsági írójának neve rejtezik, aki nevét a hazai folklore történetébe különösen azzal írta be, hogy magyar népdalgyüjtését 1829-ben átengedte *Bowring John* angol tudósnak s így elősegítette, hogy a „Poetry of the Magyars" Londonban 1830-ban megjelenhessen.

Edvi Illés Pál hosszúra nyúlt élete folyamán sokat és sokfélét összeírt. Nevét azonban nem az a munka fogja fenntartani, amit a Magyar Tudós Társaság megbízásából végzett — az evangélikus hittudományban előforduló műszók magyarítása —, hanem az a néhány írása, amelyben a néppel és a nemzetiséggel foglalkozik. *Haberern Jonathán*, aki a M. T. Akadémiában fölötte az emlékbeszédet tartotta, azt mondja, hogy pedagógiai műveinek nagy sikerét is arra kell visszavezetni, hogy a „nép közt élvén, ismerte annak szívdobbanásait, szükségeit". A néppel való sokszoros kapcsolata és izzó hazafisága vezethette arra a gondolatra, hogy a magyar nemzetiség kérdéseinek tisztázására kortársainak vezérfonalat, ösztönzést adjon. Így születhetett meg a „próbálat könyv-terű", amelynek gondolatmenete ma már elavult, a példaképül fölsorolt adatok azonban olyan becsesek, hogy közlésüket érdemesnek tartjuk, annyival is inkább, mert a *Magyar Hazai Vándor* kötetei alig egy-két példányban maradtak fenn.

*

Azzal kezdi mondanivalóját a „könyvterű" és a „szóradékok" írója, hogy a magyar literatúra mezején eladdig megjelent fejtegetések korántsem merítik ki a magyar nemzetiség ideáját. Neki erről a kérdésről külön véleménye van, mert eleitől fogva egy olyan nagy „képtábla" lebeg a szeme előtt, amilyenre addig az írók még nem gondoltak. Ő tudniillik e tárgyban úgy vélekedik, hogy a nemzetiséget a magyarnak csakis személyes karakterében keresni nagyon szűk meghatározása volna annak az ideának. „Ide kell tehát foglalni mindazt, valami a magyarral összefüggésben vagyon: nyelvét, szokásait, intézeteit, sat., mind ezekben egyedül azt keresvén ki, ami éppen csak a magyarnak sajátsága, egyéb népeket a földszínen kizárólag." Nem lenne ez etnográfia — úgymond —, „mert az etnográfia úgy rajzolja a népet, valamint azt találja, minden divatozó szokásaival és tulajdonival; azzal semmit nem gondolván, hogy eredetiek-e avagy kölcsönzöttek, egyedüli sajátsága-e a nemzetnek, vagy közösek más többiekkel is.

De a nemzetiség leírásában csak az jöhet tekintetbe, ami valóban eredetileg magyar és nemzeti." Egy ilyen könyvnek írásához kíván ő itten „némű tervet és közben-közben kidolgozási próbálatot" nyujtani, útmutatást azon szerencsés írótársainak, kik a kútfőknek nagyobb bőségében vannak, mint ő. Úgy hiszi, hogyha valamely tárgy, úgy ez bizonyára megérdemli, hogy azt minél több tudósunk bővítse, pótolja, igazítsa, egészítse. „Értekező szerencsésnek tartaná magát, ha e próbálaton (akár hiányos, akár érdekletes volta miatt) felhevülve, *nemzetiségünk elszórt bélyegeinek összekeresésére sok hazafiak fognának barátságos kezeket.*"

Ezeknek előrebocsátása után közli azokat az „oldalakat", amelyek szerint a magyar nemzetiséget vizsgálni és rajzolni gondolja, külön figyelmébe ajánlván az olvasónak, hogy ezeknek *„legtöbb részét érteni kell a köznépről, mellyben tudniillik a nemzetiség legépebben megmaradott"*.

„I. Személyes nemzeti character. 1. Magyarnak szenvedélye: szabadságra, uralkodásra és dicsőségre vágyás. Ez egyszersmind néki oly gyenge oldala, mellynek aki tud tömjénezni, csudákat tehet vele és reá bírhatja akármi nagy áldozatokra. Vele született és bele nőtt hajlandósága vagyon a mezei gazdálkodásra.... Nagyon sokat is tart a nemesi jószágra és fekvő birtokra; úgy, hogy valamely ember böcsének meghatározásában az a barometruma in petto, hogy mennyivel bír. — 2. Ön nemzetét szenvedélyesen böcsüli, — néha szinte mások böcsmérlésének rovására. Honjához szító. Hazafájás (Heimweh) ugyan nem bántja, ...de úgynevezett világpolgár (cosmopolita) rossz válnék belőle. Ő ki nem költözködik. — 3. Tagadhatatlan tulajdona még a vendégszeretés is.... — 4. Temperamentumánál fogva sajátja a lassúság és gravitás. De amelyekből nem következik szükségképpen, hogy sok dolgokban mind e mai napig hátra vagyon és renyheséget mutat. Például: a helyett, hogy egy kis vagyonnak birtokában elszaporodván, a magyarok valami hasznos mívészségek tanulására elszélyednének, inkább otthon nyomorognak. Vagy: ha elmennek is a háztól, nem adják magokat más mesterségre, mint éppen a legszegényebbekre. Lesz belőlök takács, csapó (szűrszabó), csizmadia, szabó, gombkötő, kovács sat. De tímár, szappanfőző, bábsütő, kéménysepről, kertész, óramíves, rajzoló, képfaragó, vendégfogadós, gyárok és puszták haszonbérlője közülök ritkán válik.... — 5. ...A köz magyar ember nőtársát úgy szereti tekinteni, mint neki alávetettjét és pöki a módis, franciás elasszonyosodást. A közrend asszony tudja is ez ő viszonyját, sőt szintén megvárja, hogy őt férje fenyítékben tartsa és magát előtte némüleg félendővé tegye. Még közdanákban is ez az idea van elöntve, mint p. o. e versekben: »én azt cselekszem, megházasodom, feleségem dolgozik, magam aluszom«.... Az európai nemzetek között ő áll egymaga e characterrel. — 6. A magyar characterével szoros összve függésben vagyon nemzetének históriája. Ez is átalán egészen nemzeti sajátja, de legkivált azon scénak, mellyekhez hasonlót más nemzetek történetírásai nem mutathatnak. Benne nagyon bélyegző a sok belső visszavonás és egyenetlenség, mely átokterhes felhőképpen lebeg végig rajta, aminthogy ennek nemzeti neve is átok, tudniillik török átok.

II. A nyelv. Ebben fekszik nemzetiségünk legnagyobb ereje. Felőle....bátran elmondhatjuk, hogy ez valami különös nyelv .... az idegent hívjuk közénk, hogy hallja is meg füleivel, ez a nyelv mely szépen hangzik. Célunkhoz képest.... elég leend leginkább a következőket öszvekeresni és itt adni: 1. Eredeti magyar könyveink címeit, eleitől fogva, máig. — 2. Élő szónkban a nemzeti példabeszédeket.... — 3. Az úgynevezett magyarizmusokat, milyenek töménytelen számmal vagynak.... P. o. Nem illik szakállához. Tök is estve virágzik. Értesz hozzá, tök-e, vagy túrós étek. Csók hideg ruha. Kicsiny bántja. Deák-zseb. Kőhez legyen mérve. Nem mindég pap sajtja. Tartja magát, mint az olajos korsó. Lába költ neki. Az édes bor elkél ám Bányfán, Asszonyfán is; konty alá való, sat. Itt felhozandók fognának lenni a magyar szitokformulák is, mellyeknek ismét nincs párja semmi

nyelvben.... — 4. El ne maradjon az a megjegyzés, hogy a latin nyelv (bármint enyészik is már ez új időkben), sehol sincs oly divatban, mint a magyarhonban és e kívül közbeszédben latinul folytatni beszédet szokás szerint sehol a világon másutt nem hallani. — 5. Ide iktatandók fognának lenni a népdalok....

III. Törvényeink. Ezekben a különösségek, melyek semmi más nemzetéiben fel nem találtatnak, ím ezek lehetnek: a királi adomány és az onnét származott ősiség; a királi fisens jussai; hatalmaskodás; vértagadás; állorca. Ezekből oly pör származhatik, mely eltarthat száz évig is.

IV. Öltözetek. 1. Férjfiakéi: kalpag, bagósüveg, aranyrojtos nyakkendő; zsinóros szűk nadrág, szíjra; sípújjú ing, rojtos gatya, Zrínyi-dolmány, szűrdolmány, bocskor, bakancs, tarsol, öv, tarisznya, kerék köpönyeg, öregszűr. — 2. Asszonyokéi: párta, karperec, redős pendel, fejfődező ruhavetés négyszögre (fidel), konty, piros cipő.

V. Ételek-italok. Halász-leves. Keszőce. Gulyás-hús. Szalados. Málé. Prósza. Agglegény. Rétes. Túrós mácsik. Tarhonya. Káposzta (hajdú és kolozsvári). Reggelinek: szalonna és kenyér.... Az áldomás és borelköszöntés ide tartozik.... Vendégségbe magyar az ebédkezés órájakor újra meghívja (a már meghívott) vendégeit.... Az ebédnél divatozó szolgálattét, mellynél fogva a házi asszony kimer és kinek-kinek odanyújtja, franciákkal közös szokás.... Ataljában a jó evésnek-ivásnak hasonlíthatatlan honja magyarország.

VI. Hajviselet. Csimbókra megkötözés.... Ehez járul a hajkenés zsírral.... Leányok hajadon fővel járnak és néhutt pártában. Ennek leírása.

VII. Gazdáskodás. E tárgyban tiszta nemzetiek talán ím e körülmények. A mezei gazdálkodás és pásztorkodás a magyarnak vérében van.... Szabad ég alatt rak asztagokat, ott csinál szérűt, ott nyomtat lovakkal (értet). Szabadon állnak magas és roppant széna kazalai is. Tárházai földalli vermek. Sok kutya és lótartás. Vadászatok is egyetlenek.... Magyar szüret festését.... Mint fogják ki az alföldi csikósok a vadcsikót a ménesből; mint fogják el lóháton a farkast futtában és a nyulat.... A magyar kenyérnek is (pápainak, győrinek, kománominak) alig van párja a nap alatt.

VIII. Termények. 1. Honosok e mi országunkban: az ürge, hörcsök, kolumbácsi szúnyog, komondor eb, disznó, bial, Ammon-szarvak, vagy is kecskekörmök. Ez utolsók bizonytalan származású kővé vált állati tagok és a föld színén egyedül csak a Balatonnak tihanyi partjain találkoznak.... — 2. Opál-bányák Szepes vármegyében, Kővágásott és Abaujban Csernevicznál. — 3. Bakonyban a sokféle faeszközek gyárain kívül létez külön egy taplógyár. Csutorák (kulacs, vörös gyurkó, kotyogó) gyáraik: Debrecenben és Rimaszombatban. — 4. A Balatonban: a fogas-hal. — 5. A gyógyszertárokba .... a magyarhon szolgáltat piskólcot sat. — 6. Legnemesebb borok: tokaji, ménesi, somlyai. — 7. Legroppantabb borhordók: Tatában, Nagyszombatban. — 8. A pozsonyi kétszersült. — 9. A sopronyi cifrált asszúgyümölcs. — 10. A debreceni szappan, melly a mezőken termő széksóval készül. — 11. E gúnyos könyvben: „Epistolae Obscurorum virorum", a tetvek is a magyarhon eredeti terményéül vétetnek .... de ez megcáfolást sem érdemlő, régi bohózat. — 12. Fűvek. — 13. A timsóval és faggyúval kikészített bőrek, az ú. n. magyar-bőrek.

IX. Geográfiai és természethistóriai jelességek. 1. Csaba, falu 18.000 lakosokkal, Európában a legnagyobb és egyetlen. — 2. Torda vármegyében, a mezőségen, Bogát helységben van egy kút, mellyben csak akkor látszik víz, mikor nagy éhség szokott közelgetni. Azért azt az ottani parasztok szükség kútjának nevezik. — 3. Liptó várm. egy városkában, mellynek neve Hibbe...., minden utcák bibliai neveket viselnek.... — 4. Szombathelyen a sok kiásott római régiségek.

X. Népinnepek.... 1. Az aranyos hétfő, vagyis a hegy innepe. — 2. Aratást végző nap; midőn az alföldi aratók a kalászkoszorút dalzengés között viszik uraságjok udvarára. Ide a dalt. — 3. Bíróválasztás paraszt helységekben, évenként Mindszent napján. — 4. Bihari hegyallján a leányvásár, Szent Péter

innepén.... — 5. Falusi iskolás gyermekek innepeik a Balás és Gergel napok, mellyeken a férfi tanulók díszesen felöltözve, felpántlikázott kalapokkal járják a házakat, elzengvén mindenütt éneküket. Az ének végeztével diák-alamisnát kérnek, melly végett van velök kosár és szalonnának, kolbásznak nyárs, mellyet megdugdozva föl tartanak. Meglevén a házallás, vissza-térnek iskolájokba, hol reájok vendégség vár és szünetkezés a tanulásból. — A versek közül a Gergel-napi p. o. így szólll:

Sz. Gergel Doctornak, híres Tanítónak
az ő napján,
Régi szokás szerint, menjünk Isten szerint iskolába.
Lám a madarak is, hogy szaporodjanak,
majd megjőnek
A víg kikeletkor, sok szép énekszóval
zengedeznek.
Mert illyetén helyben, mint gyümölcses
kertben, a fiatal:
Nevekszenek ifjak, gyermekek, jó fiak,
Isten által.
Ily helyben Királok, Urfiak, Császárok
tanittatnak,
A szegény árvák is, elhagyott fiak is
oktattatnak.
Ti is ezenképpen, jertek el hát szépen,
oskolába.
Holott majd tudományt vegyetek adománt idvezségre.
Hogy ha nem adhattok minékünk diákot
házatokból,
Papirosra valót adjatok és más jót vagyontokból,
Hogy Isten áldása s annak virágzása
házatokon
Maradjon mind végig, világ végezetig
jószágtokon.

(Ezt el-énekelvén, mondatik utánna im e vers:)

1. Az Úr minden jókkal e házat szeresse,
A benne lakókat sokáig éltesse,
Élteket mind végig szerencse kövesse,
Holtok után az úr magához vezesse.

2. Én e házhoz követ nem egyébért
vagyok,
Mint hogy seregünket minap a hadnagyok
Megszámlálván látták, hogy híjányi
nagyok:
Azért katonákat verbuválni hagyok.

3. Egy hete múlt éppen, hogy mustránk
kezdődött,
Melly is szerencsésen az nap végeződött,
Ott sok féle dolog előlvetetődött,
Diák-verbungra is passzus engedődött.

4. E passzussal azért mostan elindultunk,
Levelünk mutatja mi az akaratunk.
Az, hogy diákokat mi most várbu
váljunk,
Kiket seregünkhez így hívunk s kiáltunk:

5. Jőjj el s légy katona, adj mi nékünk
kezet,
Nem bánjuk ha holnap ismét vissza
veszed.
Ha borunkból iszol, pogácsánkat
eszed,
Azért még katona nem lészen a neved.

6. *A, b, c, d, e, f* a mi ellenségünk,
Sületlen pogácsa a mi eleségünk,
Kis diákok vagyunk, nincsen feleségünk,
Könyv, papíros, ténta a mi mesterségünk.

7. Szállásod ha tetszik, minden helyen
lészen,
Csak legbizonyosabb szülőidnél lészen,
Csak mustrára járbut föl; ha az végbe
mégyen,
Az ebéd s vacsora már otthon vár
készen.

8. Montért akármillyent akarsz, ollyant
hozhatsz,
Akár minden héten mást mást csináltathatsz.
Ha egyéb nincs, egy szűrt nyakadba
akaszthatsz;
Nyáran (ha úgy tetszik) mezítláb is
járhatsz.

9. Ha kedvelitek hát Szülék, ez életet,
Ha van magzattokhoz bennetek szeretet;

Mivel megérték már a szép kikeletet:
Bocsássátok hát el velünk gyermekteket:

10. Hogyha nem adhattok mi nékünk diákot,
Üressen talán csak el nem bocsáttatok;
Elveszünk örömest penészes petákot,
Mellyért áldást mondunk minnyájan reátok.

— 6. A Nemesi Rendnek nép-innepe a Vármegyei Tisztség választási (vagy újítási) napja; rendszerint minden harmadik évben. E körül a csalhatatlanul igazi nemzeti szokás az, hogy a választott uj Tisztet székébe ültetvén székestől együtt magasra felemelgetik, zajos éljen kiáltások között.

XI. Nevezetesebb szokások. 1. Katonaságnál a toborzás vagy verbung. Igy neveztetik az a katonai magyar kiküldöttség, melly béke idején, a hadi kormánytól bocsáttatik az országba szerte széllel, több Vármegyékbe is ugyan azon időben, — a seregek pótlására és a katonák gyüjtésére. Ezen toborzásban sok nemzetiség vagyon. A kiküldöttség mindenkor csak a magyar regementekből választatik, és áll egy strázsa-mesterből és tíz közlegényből, kik első, második, harmadik s a t. rangu toborzókra osztatnak, melly rangjok szerint is járdalnak az utszákon. Elől mégyen a strázsa mester, szebb posztójú, de ugyan ollyan díszruhában, mint a többi. Utánna egy pár lépés köznyire két sorban a toborzók, rangjok szerint. Toborzóknak jobbára bakancsosok közül választatnak ki a legdeliebb, szálasabb és vígkedvűebb legények. Díszruhájuk azonban lovag-öltözet; melly a magyarnak legjobban tetszik: kócsag tollas kalpag, zöld dolmány, piros nadrág vagy kisujtásozva, hogy posztója a sinór cifrától alig látszik: magyar csizma sarkantyúkra, szárai ennek is kisinórozva, és róla elől egy arasznyi cafrang fityeg alá. — Egyik kezükben felkötött kard; a másikkal mímelnek. Lábok ikráját a királyi címeres lelógó táska verdesi. Nadrág zsebökből pedig fejér keszkenő lefeg alá majd nem földig. — Illy öltözetben indulnak ki kaszárnyáikból, városokra, falukra, leginkább vásári és bucsui alkalommal, — a hol kívántatik forspontosoktól vitetve, mindenkor egy banda ügyes muzsikás cigányoktól kísértetve. Német falukba nem térnek bé, mert oda ugy is hijába mennek. A magyar köznép előtt kedvelt nemzeti melodiákat, utánnok azon cigányok szüntelen húzzák, a toborzók pedig a muzsikára ugyan a népnek tetsző dalokat tele torokkal ríkogatják. Lármás danajjok és menésök közben tudnak ők nagy gravitással és nyalkán lépdelni elő a körülök tolakodó és őket kísérő sokaság között, magoknak oly arcokat szegdelvén és oly tekintetet adván, melly a nézőket a katonai állapotnak dicső volta felöl igen kellemes képzelődéssel tölti el. Sőt sok ifjú kísérőt a muzsika szó elragadtatásig fölhevitt, úgy hogy a legény ott nyomban közéjök áll, nekik kezet ád; örömtől részegen, kurjongatva és velek danolva, követvén őket, mint már katonatárs. A hol toborzás közben tanyáznak (bizonyos vendégházban vagy csapszékben): ott kivált egész kitelhető erejökből tombolnak; az oda csődült magyar leányokat és menyecskéket táncba rántják; esznek, isznak; magokat hántorgatják, feszengetik; hívják a legényeket katonáknak, kínálják őket boraikból; fejükbe kalpagjaikat próbálják, mint illenék nekik; kikeresett cifrasággal káromkodnak: és igy nyerik meg a szíveket azon állapotra, mellytől a magyar pór egyéberánt idegennek mutatja magát.

Itt következik egy toborzói dal:

Áll a Verbung! tánczoljunk,
nosza víg legények.
Töltve csordultig állnak
borral az edények.
Pántlikát kalapunkra
majd osztogatnak,
Mentét, dolmányt és nadrágot
hozzánk szabatnak.
Itt állnak a lovak is
készen abrakolva.
Mellyek a magyar ficzkót
hordozzák tánczolva.
Ha sok Frankot sebesít
az én két karom,
Akkor mondja jó királom:
„édes magyarom!"

2. Paraszt legények erőszakos keríttése

és fogdosása, katonaságra. Melly szokás legújabban országszerte más illendőbbel felcserélve lévén, megszűnt divatozni. — 3. Szakolczán, mészárosoknál az öreglegény-választás, ... 4. Lakodalmi szokások. Characteristicum itt a kedden esküvés. — Ide tartozandó a *tyúkverő*. Midőn a lakodalom másod napján az allasabb Vendégek, — egyet magok közül csúfossan felöltöztetvén, — azt a faluban muzsika-szó mellett meghordozzák. Betérnek névszerint mind azon gazdák házaiknál, kik a lakomába hivatalosok. Itt aztán a mihez férhetnek (eríthetnek,) kolbászt, oldalast, szalonnát, tyúkot s t. e. elragadozzák és ezt mind tréfából. Néhutt e szokást önkényt eltiltják, mint Szabadszálláson. — A vőfélyek mondókáik, maradványa a régenten nagyon divatozott udvari bolondok mulattató tréfáiknak. — 5. A halotti vendégség (tor,) és a keresztelési (paszita,) alig igazi (ächt) nemzetiek. — 6. Egyházi szertartások, ha léteznek ollyatének, mellyek egyedül nemzetünknél vagynak gyakorlásban.

XII. Babonák. Ezeknek száma légió. Minden nemzetnél pedig a köznép teledes levén babonával, nehéz kiválasztani, mellyik különösen sajátja csak egyedül a magyarnak. Többek között p. o. talán ezek: 1. Boszorkányság hírében lévő vénasszony majdnem minden faluban vagyon. Ettől fél minden ember és kérését nem könnyen meri valaki megtagadni. Az ollyanról azt hiszik, hogy az emberek tagjait, inait öszvehúzhatja, gyermekeknek és lovaknak szájaikat békujcsolhatja, megcsipkedi az asszonyokat (kivált gyermekágyjokban.) Éjjel jár, csötöröz a mezőken, harmatot gyüjt, fején szita van, a fölébe lepely terítve. — 2. Garamancás diákról (millyenek hamar hisznek akármely esméretlen és idegen csavargó diákos embert,) az a babona, hogy ártalmas förgeteget támaszthat maga után. A házaknál tojást és édes tejet szokott kérni. — 3. Midőn a tűzhelyen égő fa nagyon zuhog, az a beszéd, hogy a tűz haragszik. — 4. Ha az ebek, orrokat az ég felé tartva, rívó hangon és hosszasan ordíttanak: tűzi gyulladást éreznek elő. — 5. A szemek ártalmasok lehetnek. Innét a sok igézések bármokon, gyermecskéken, libákon. Ellenszere a szenes vízzel megmosdatás. — 6. Gazdáskodásra nézve ajándékba vett ecetet és méhet nem kell megköszönni. Borittót bizonyos napokon nem adnak ki kölcsön, tojást sem cserélnek, — nehogy a szerencse kivitessék a házból. — 7. Midőn éjjente úton útfélen, kószáló lóval találkoznak öszve, az állatnak minden tetemét szorgalmasan öszvetapogatják, ha nem kísértet-é. — 8. Midőn a kocsiba fogott lovak, minden elgondolható ok nélkül megijednek és megrobbannak: lölket látnak. (Volt idő, mikor a szarvasokról hitték azt, hogy ők látják a megholt emberek lelkeit.) — 9. A görvélyes (rachiticus) kisdedek felől azt hiszik, hogy az váltott gyermek; mint a melylyet születésekor a rosszak tettek anyja alá, igazi gyermeke helyett, — kit elragadtak. — 10. Gyermekek, árkok és pucolák mellett állván, ha békát kummogni hallanak, szájaikat befogják, nehogy kiolvassa fogaikat.... — 11. Keresztelés alkalmával millyen babonás ceremoniával viszik be az ajtón, anyjának az újjá született kisdedet: minden bába elbeszélheti. — 12. Menyegzőkori babonák, mellyek részint nem leírni valók. — 13. Halottak körüliek. Sírgödret, a temetést megelőző napon nem örömest ásnak; mert félő, nehogy az ördög, éjszakán által, valami játékát üzze azzal és a bele fektetendővel. — Halottas háznál, mikor a koporsót (Szentmihál lova nemlétében) az alája tett székekről levéve felfogják és temetni el kiviszik: az otthon maradott öreg anyókák, azon székeket sietnek felforgatni; és csak akkor állogatják fel megint lábra, miután már mindenek haza tértek a temetőről. (Tóközben.) — 14. Apró Szentek napján a vékony vesszőkből font kis korbácsokkal verdesés, ez igék mellett: *kelléses ne légy!* — 15. Nagypénteken reggeli mosódása ifjúnak, leánynak, lónak, hogy egészségesek és tisztatestűek maradjanak. — 16. Husvétkori egymás öntözése vízzel. (Nógrádban.) — 17. Iván tüze, vagyis, Szent Iván napot megelőző estvén divatozó nagy tűzrakások a falukon kívül és az a körüli babonák. — 18. Luca-ostor és Luca-szék, mint hatós szer a boszorkányok ellen. Amaz így készül. A legények ostort fonnak, de olyformán, hogy kezdik a fonást Luca estvé-

jén és folytatják (naponként csak egy csomószállát fonván) karácson estig. Akkor készen kell lennie. De nagy vigyázat kell a bűbájos ostorra a fonás ideje alatt, mivel a rosszak (ha csak szerét tehetik) elorozzák. Az illyen ostorokkal aztán karácson estvéjén az utszákra kiállva, falu hosszat durrogatnak; és ez igen hathatós, — ők tudják, mire. — 19. Nyavalyák orvoslása eránt tanult orvosra nem hajt sokat. Több bizodalma van a kuruzslókhoz. — ....

XIII. Gyermekek játékaik és más mulatságok. 1. Türkölősdi és a leventás, Tisza mellett. Melly játékban Leventa a bajnokot jelenti; a bélleventa pedig a győztest.... — 2. Koronás játék. Zöld pázsiton a gyermekek karikában letelepednek. Mindenik előtt a földben egy kis lyuk kerittetik, melléje tétetvén a kikeritett pázsitdarab. Ekkor egyik kezébe vesz egy kinyitott zsebkést és kérdezi renddel a körüle ülőktől: *mit kivánsz?* Amaz felel, vagy *simolát* (a kés vasának síma felét), vagy *koronát* (a kés vasának jegyes felét). Akkor a kérdő a kést felveti, melly leesvén a földre, ha a kért oldala fordul föllül, a kérő lesz nyertes, ki aztán a kérdőnek lyukából egy darab pázsitot kikerítvén, azt a maga pázsitdarabjához teszi. Ha pedig nem a kért késoldal fordul föllül, akkor a kérdő kerít el amannak lyukából és a maga határjához teszi. Igy folytatják, míg bele nem unnak. Ha megunják, akkor kiki lyukját betömi. Akié nem telik be, annak ezt mondják nagy kacajjal: *kinek lyuka be nem telik, annak szeme behunyatik.* Az ollyannak tehát kevés pázsitdarabjait magához kell venni és úgy vezetik őt el szembekötötten karjánál fogva valahova, hol vele darabkáit elöntetik és előbbi helyére vissza vezetik. Ekkor meg kell keresnie az elszórt pázsit darabokat, mellyeket ha megtalálhat, szabadsága van azokkal a többit megdobálni, kik aztán mindenfelé széllyel futnak. — 3. Futós játékok. Ötös futós. Hatos futós. A pásztornak kiszámlálása: *énye, bénye, tábé, nyelt, pifi, pufa, puff ki!* Vagy: *Hol voltál báránykám? Kerted alatt asszonykám. Mit kerestél báránykám? Pásztoromat asszonykám. Sirtál-e báránykám? Sirtam bizony asszonykám. Megvertek-e báránykám? S. a. t.* Más: *Nyula, nyula, hol jártál? Pap rétjében. Mit találtál? Egy tál bélest. Kire köszönted? Magadra.* Futnak. — 4. Dugósdi. Ehez való dana: *Bimbom pásztor, ebbe sáfrány, ebbe bors.* Leányok sorban ülnek. Egy, ki az eldugandó gyűrűt ki fogja keresni és akinek kiskutya a címe, félre elküldetik. Ekkor a dugó a gyűrűt (vagy más holmit) dugdossa sorjába a leánykák öleikbe; mindeniknek ezt mondván: *cóni, cóni, takard be, meg ne nézd.* Ha meglett a dugás, előhivatik a kiskutya, ki reájok fejenként kezét tevén, a soron végig megy és ezt mondja: *Öreg anya, böreg anya, zöld ágú, zöld levelü, piros bora, borhordósa, aki tudja, sem tagadja; vagy nyerek, vagy vesztek, itt add ki a zálogot,* — t. i. akinél gyanítja a dugottat, annál áll meg. Ha eltalálja, felváltatik azáltal, kinél fellelte a gyűrűt. Ha nem találta el, folyvást kiskutya marad. Dugnak újra. — 5. Táncjátékok. Leányok karikába összeállnak és danolva s keringelve mondják: *Kis pilláncs, kis pilláncs, kis pilláncsi rózsa. Rózsa volnék, piros volnék, mégis kifordu nék. Pénz volnék, csördülnék, karika volnék, perdülnék. Tál volnék, csattannék, fazék volnék, durrannék. Kék karazsiai, zöld selyem rosta. Ángyom, ángyom, adj egy o'lót, kéket, zöldet, szalai pártát, kapj szoknyát.* Ekkor mindnyájan egyszerre leguggolnak s a belől álló megkapja egynek szoknyáját, kinek bé kell lépni a középre, az ő helyébe. A bément leány mereven szemközt néz renddel mindenegy leánnyal és aki nem állja meg a nevetést, attól zálogot vesz. Aki nem tud adni, azt feltaszítja. A zálog kiváltása egy lábon sántikálásért eszközölhető, a kiadótól meghatározott dareb helyig. — Táncjátéki más dana: *héj dinádom rokola, téged hivnak táncba. Nem mehetek barátom, mert a lovam sánta. Sánta lovam s paripám ugrik a mezőben. Szép asszony szeretőm lakik Borsos-Győrben. Annak ollyan fejkötéje, az egeket tartja. Annak ollyan cipelleje, hegedül a sarka. Királné, mosolyodj!* — Más: *héj széna allja, széna szakadékja. Úgy kerülöm, fordulom, kelmed leányát meglátom. Kis vásárban, nagy vásárban piros almát árul. Sem türöm, sem tagadom, vagyon nékem ollyan leányom, ki eladó*

volna. Fogd a kezét, fogd a kezét. Ipadomnak, napadomnak, cigány cimberemnek! Leguggolás sat., mint föllebb. — 6. Ludasjáték, leányok között. Egy az elbujt farkas, sokan legelő ludak, egy az asszonyjok, ki őket haza hivogatja. *A.* Jertek haza ludaim. *L.* Nem merünk. *A.* Mitől féltek? *L.* Farkastól. *A.* Hol lakik? *L.* Bokorban. *A.* Mit eszik? *L.* Lúdhúst. *A.* Mit iszik? *L.* Lúdvért. *A.* Miben mosódik? *L.* Arany medencében. *A.* Mibe kendőzik? *L.* Kis cica farkába. *A.* Jertek haza ludaim. Futnak. A farkas előrohan, akit elfoghat, elkap. S ha egyszer mind elkapdosta, következik a kiváltás, vagy az elveszett ludak felkeresése. *A.* Farkas koma, nem látta kend az én ludamat? *F.* Nem láttam szelíd koma. (Ekkor a ludak gegegnek az ő rejtekhelyükön. *A.* Farkas koma, mi csörög a kend padlásán? *F.* Férges dió, szelíd koma. (Ismét gegegés, a farkas egy ludat előhoz.) *A.* Édes ludam, saját ludam, fejkötős ludam! Ekkor az asszony magával a ludat haza viszi. És így a többit. — 7. Kenyérsütős. Ez is leányi játék. — 8. Laptajátékok. Csetkós. Kiverés. Kapósütés. Lyukaslaptás. Dana a laptafeldobálás alatt: *Egy elelő, két kettő, három hat, hat ki'enc; bíboros, bársonyos, e kifutó, e befutó, e jól hátba megdobintó.* Futnak a dobás elől. — 9. Zálogosdi (nehéz szók kimondásaival): *kilenc kulcsa, kilenc pince kulcsa, kilenc puszta pince kulcsa.* Más: *tiknyak jobb lúdnyaknál, lúdnyak jobb tiknyaknál. — Soha sem hallottam szebb sipszót, mint a szászsebesi szép sipszó.* — A szembekötősdi és cigánykerékhányás nem valódi nemzeti... — 10. Gyermekdanák. Köpüléskor: *kelj, kelj téjfel, falu végen hasas leány irósvajat kíván.* — Mikor fűzfából tavasszal sípot csinálnak, a fácskadarabnak verése közben mondják: *kelj, kelj fűzfa, bödögei nyárfa. Majd eljőnek a törökök, inget, gatyát hoznak; sippal, dobbal, nyári hegedüvel. Egy kis gyerek sipot kér, vesszőt, vesszőt a hátára majd nem kér.* D. c. mind addig, mígnem a fahéjja kinyálosul. — Mikor legelőször fecskét látnak: *fecskét látok, szeplőt hányok* etc. — Gólya repüléséhez: *gólya, gelice, tengerházi vad föcske. Tedd tányérra lábodat. Török gyerek vágja, magyar gyerek gyógyitja. Majd eljőnek a törökök, inget, gatyát hoznak,* sat. Ezzel a madárral biztatják az édesanyák 4—5 évi fiacskáikat, kik már gatyaviselésre vágynak, hogy majd hoz nekik gatyát a gólya. — 11. Legények mulatságaik. Patázás (tekehajtás neme bottal.) Farsáng elején lerágott sült csontokon kiszámolják a leányokat, kik legközelebb férjhezmenendők lesznek. Tudnillik mindenik leány nevére hosszú sorban lerakják a csontokat a földre az ebek eleibe: amelyiket elviszi az eb, az az által jegyeztetett leány férjhezmegy. — Farsáng végén, hamvazó szerdára virradóra a pártában maradott leányok lakhelyeikhez, az utcai ajtók eleibe egy-egy nagy fatuskót helyeznek, mellynek elhúzására a leányoknak korán reggel nagy gondjuk van: a min a legények jóizűen nevetnek. — Boriváskori danák... — Fonókai (fonóházi) mulatságok. Falu helyeken oly szokás divatoz, hogy számos fejér népek téli estvéken bizonyos házhoz öszvegyülnek rokkáikkal és mécs- vagy gyertyavilág mellett fonogatnak. Illyen házhoz sietnek a faluból a férfiak is, névszerint a fiatalság. Itt pipáznak, beszélgetnek, mesélnek, tréfákat űznek. Itt olvastatnak a komáromi gyárban készült danák, tréfák és istóriák Argirusról, Stilfridről, Markalfról... Itt hallani találós meséket, közönséges danákat (mellyek többnyire nem tiszta fülekbe valók) és sok paraszti tréfákat. Ezek közül megemlítendő az úgynevezett leány kivetkőztetés, amit leginkább az újonc és serdülő leányokon szoktak végbevinni. — Tánc, mellyben a merész nemzeti csak elszórva találtatik. A lassúság p. o. ebből való . . . — Muzsikában a dudások és cigányok... 12. A farsángi mulatság (a lakodalmakon kívül is) nagyon ártatlan gyönyörűségekből áll hazánk némely részeiben. Estve, estve a pőre gatyás gyermekek csapatosan házollani megindulnak. Mindeniknek kezében egy-egy nyárs van és *hopp, hopp, farsáng!* hangzik a szájokból. Bé mennek a gazdák házaikhoz és vagy az ablak alatt mondják el az öregektől szájról-szájra reájok hagyott ritmusaikat, vagy pedig az elsőjök a konyha ajtó farekeszére kötött madzagot megrántja, mellyre a házi szolgaleány a farsángoló ifjúságot bébocsátja.

Ekkor ki mit tud, elmondja. A háznép oly jóízüen hallgatja, hogy néha kétszer is elmondatja verseiket. Hol vette magát ez a szokás, nem bizonyos... A fársángot járó gyermekeknek adott jutalom áll: fanyársaikba dugott szalonna vagy kolbász darabokból. Az oly gazda, mely magáért ki akar tenni, szühólyagjából néha egy-egy krajcárt is ajándékoz valamelyikének.

XIV. Egyvelegek. 1. Magyar szentek lajstroma. 2. Híres udvari bolondok a magyar hajdankorból... — 3. A föld színén, honunkon kívül, nincs ország, mellyben nemesek egész falukkal, sőt vidékekkel találtatnának, kiknek okleveleik féltése, tartogatása is valami nemzetire mutat. — 4. ...megrovott és bélyegzett helységek... mint Rátót, Kádárta, Lédec, Kóny és t., mellyekről a nevetséges anecdoták számtalanok... — 5. Sajátságos magyar nevek, mind emberekéi, mind állatokéi. *a)* Férfi nevek... Gyula, Kálmán, Geiza, Zoltán... *b)* Asszonyi nevek: Etelka... Ide való a magyar Szent Írásban az *asszonyi állat* kifejezés, melly semmi más nemzetnél elő nem fordul. *c)* Kutyákéi: Duncsi, Tisza, Sajó, Bodri, Göndör, Szemes, Vigyáz, Kormos, Fari. *d)* Ökrökéi: Daru, Szőke, Kajla, Csákó, Szarvas, Lombár, Bige, Bojti, Bodor, Villás, Hegyes, Bimbó, Szennyes, Jeges, Kökény, Virág. *e)* Lovakéi: Pogány, Föcske, Kedves, Fickó, Szikra, Vidám, Turcsi, Rigó, Szárcsa, Gyilkos, Csillag, Sudár, Juci, Luci, Tündér, Mérges. *f)* Csillagokéi: Göncölszekere, Fiastyúk, st. — 6. A címkórság is nemzeti zamatú... 7. Magyar nyavalya a csömör... 8. A szőlőhegy magyarnál különös szent hely. Ott nemcsak verekedni, de még szitokszót ejteni is keményen tilos. Abban nem szabad megjelenni sem napkölte előtt, sem napnyugta után, újhold vasárnapokon fára menni és szombaton délután a szőlőben dolgozni is tilalmaztatik. Minden hegynek külön innepe van, amit aranyos hétfőnek szokás hívni. — 9. Magyar parasztoknál a fiúnak szobában hálni nem szabad, mígnem megházasodik és gyermeke lesz. — 10. Végre nemzeti és egyetlenül létező sajátunk a magyar szent korona, a koronázáshoz tartozó minden drága régiségekkel együtt."

Közli: *Madarassy László.*

Jáger Jóska.

(Máramarosi rutén ballada.)

Alkonyodik, esteledik
Sűrű erdő sötétedik,
Benne sétál két oly betyár,
Ki száz ember előtt megáll.

Elől megyen Jáger Jóska,
Utána megy Köller Pista.
„Köller Pista ne lőjj agyon,
Pej paripám neked adom".

„Nem kell nékem az paripád,
Engem egy ló nem akceptál.
Van még sok szép istállómba,
Neked is lopok hajnalba."

Debreceni ruhásboltba
Be ment oda Jáger Jóska.
Bé ment oda Jáger Jóska
Kisasszonyi tunikába.

De az eztet nem gondolta,
Kisasszonynak szólította.

„Üljön már le kisasszonykám!
Mi tetszik a vásárfián?"
„Nékem olyan selyemkendő,
Kiből ezer forint kettő."

Kiment onnét Jáger Jóska,
Ráírta az boltajtóra:
Itt vásárolt Jáger Jóska
Kisasszonyi tunikába.

Jáger Jóska oly hires volt,
Hogy még koporsója se volt.
Ott fekszik a föld gyomrába
Egy nagy fekete gubába.

Búza, búza, búza virág
Rólam szól az egész világ,
Egész világ rólam beszél,
Hej de rosszat fuj az a szél.

Hosszúmező (Máramaros).

Lejegyző: *Patkó György.*

BEVEZETÉS

I.

Amit ebben a könyvben adunk, az egy bokrétára való virág, melyet a magyar festészet gazdag flórájából szakítottunk. Azt reméljük, hogy bokrétánk színéből és illatából mindenki megérzi majd annak a nagy termőkertnek bőkezűségét, amelyből mutatóba válogattunk.

A régi századokból mindössze egy-egy szemelvényt talál az olvasó. Nemhogy megvilágítsák a magyar festészet útját, amely éppen olyan rögös és viszontagságos, mint a nemzeté volt, hanem csak hogy néhány kiváló példában bizonyítsák azt, amiről a közönség máig is kétségben van: hogy a magyar földön mindig, még a legzivatarosabb századokban is volt komoly művészet, ha nem is olyan ragyogó, mint a szerencsésebb és nagyobb népeké, de elég tisztes ahhoz, hogy egy szenvedésben, harcban és politikai zavarokban vergődő nemzet szégyenkezés nélkül a magáénak mondhassa. Nem annyira gazdag, hogy kérkedhetnénk vele, de nem is annyira szegény, hogy hazug szépítgetéssel jobbnak kellene festenünk a valóságnál, vagy idegen tulajdonhoz kellene nyúlnunk, hogy gyarapítsuk állományát. Különösen akkor nyer jelentőségében a régi magyar képzőművészet, ha meggondoljuk, hogy Európának szinte szélső keletén folyt le élete, s hogy ennek ellenére mindig bele tudott kapcsolódni az európai művészet nagy vérkeringésébe. Irányító jelentősége nem volt, új utakat nem mutatott az emberiségnek, de mégis történeti küldetést töltött be, mert kelet felé védőgátja volt a nyugat szellemének. Tőlünk keletebbre már nem jutottak el az európai nagy áramlatok, s mi voltunk azok, akik a széleken a bizánci szellem merevségével szemben a mozgékony és fejlődésre képes nyugati szellemet képviseltük. Tegyük még hozzá, hogy ami régi művészetünk emlékéből ránkmaradt, az jóval kevesebb annál, amit a művészet magyar földön termelt, mert ebből sok veszendőbe ment a viszontagságos századok folyamán, különösen pedig a török dúlás idejében.

A XV. század elejétől, Zsigmond király korától a Rákóczi-korig, vagyis a gótikus kortól a késői barokkig terjed az az idő, amelyből néhány képet mutatóba választottunk, mintegy nyitányaként a XIX. és XX. század festészetnek, amelyről fogalmat adni tulajdonképeni tartalma és célja könyvünknek. Négyszáz esztendő roppant messzeségében ez a pár kép kevés arra, hogy rajtuk és általuk a fejlődést magyarázni lehetne, de annyit mégis állapítsunk meg, hogy közülök a régebbiek, a XV. és XVI. századból valók nemcsak korban és stílusban különböznek a XVII—XVIII. századiaktól, hanem az országhoz és kultúrájához való viszonyukban is. A mohácsi vész előtti idő művészi termékei szervesebben tartoznak össze a hazai földdel. Mestereik itthoni atmoszférában, itthoni szükségletek kielégítésére dolgoztak s ha vérszerint nem is voltak mindig magyarok, jobban összeforrtak a magyarországi élettel, mint a későbbi korszakok külföldre származott magyarjai. Az országnak a XVI. században bekövetkezett széthullása megbénította ezt a szerény, de eleven művészi életet. A politikai ziláltság és a törökkel vívott állandó háborúk mindennek inkább kedveztek, mint a művészet fejlődésének, s ami művészi tehetség akadt magyar földön, az kifelé igyekezett és idegenben keresett boldogulást. Spiellenberger, Bogdány, Kupeczky, Mányoky életüket egészen vagy javarészben külföldön töltik, szülőföldjükkel — az egyetlen Mányoky-t kivéve — minden kapcsolatuk megszakad, s művészetük, melyet idegenben tanultak és műveltek, merőben idegenné lesz szellemében.

Így történt, hogy mikor aztán a XVIII. században a török háborúk végével békésebb idők köszöntöttek be és a kor pompakedvelő iránya nagyobbszerű művészi vállalkozásokat hívott életre, ezeknek a nagy feladatoknak elvégzésére Magyarország nem tudott megfelelő művészi erőket sorompóba állítani és a megbízók idegen, főképen osztrák művészekre szorultak. A magyaroknak ke-

vés kivétellel az alacsonyabbrendű feladatok jutottak. Csak a köveket hordták, holott az idegenek nagyszabású épületeket emeltek és gazdag díszítéssel borították el őket.

II.

A magyar képzőművészetnek ez után a hosszú szunnyadás után való ébredését a XIX. század hozta meg. Egyre világosabbá válik, hogy képzőművészetünk történetének eddig ez a század volt a legnagyobb korszaka. Ebben a században vált a művészet a nemzet szellemi életének szerves alkatrészévé, ebben a korban éltek és működtek legnagyobb tehetségű művészeink. A magyarság művészi tehetsége úgy virágzik ki most, mint a tropikus növények a természet éltető melegében. Csak az kellett hozzá, hogy a társadalmi és szellemi élet fellendülése meginduljon. Mihelyt ez megtörtént, a művészet fája szinte magától kizöldült és kivirágzott.

A magyar művészetnek ez a feltámadása és felvirágzása olyan érdekes jelenség, mely még akkor is megérdemelné figyelmünket, ha a földnek más pontjáról, s nem a mi művészetünkről lenne szó. Ilyen rövid idő alatt ilyen nagy emelkedés szinte példa nélkül áll, s mint általános művészettörténeti jelenség is felette figyelemreméltó. Mérteknek leginkább azokat a népeket vehetjük, amelyeknek helyzete akkor, mikor a XIX. század beköszöntött, hasonló volt a miénkhez, s amelyek így hasonló esélyekkel indultak útnak. Ilyenek elsősorban Csehország és Lengyelországnak osztrák fennhatóság alá került része. Mind a két országra nézve a XIX. század ugyancsak a nemzeti ébredés és a kulturális megújhodás korszakát jelentette, mind a kettő, hozzánk hasonlóan, haladottabb más nemzetekhez járt iskolába, hogy művészetet tanuljon, s később — éppen úgy, mint nekünk — nekik is meg kellett vívniok a maguk felszabadító harcát az idegen befolyások ellen. Eddig szembetűnő a hasonlatosság. Ami azonban az eredményt illeti, egyikük sem léphet nyomába a mi országunknak. Különösen a festészetben jártunk előttük. S ezt a felsőbbséget még azzal sem lehet magyarázni, hogy mi nagyobb politikai önállóságra tettünk szert és legalább a század utolsó harmadában majdnem teljes állami életet tudtunk élni, mert a virágzás éppen a politikai elnyomatás idejében kezdett nagyobbszerűen megindulni, s később, a helyreállott állami élet levegőjében csak erősödött és teljesedett az, ami küzdelmesebb időkben már megfogamzott. Nem lehet más magyarázatát adni a végbement folyamatnak, mint azt, hogy a magyarnak a képzőművészetre, különösen pedig a festészetre kiváló képessége van, amely a kedvezőtlen körülmények miatt soká csak lappangott, a viszonyok javultával azonban a régóta gyűlt tehetségnek soká elfojtott erejével robbant ki.

A század első felében persze még birkózniok kellett a magyar művészeknek a megszálló osztrákokkal. Mikor a század ránk köszöntött, ők uralkodtak még az egész vonalon. De ezek az idegenek már másfélék voltak, mint a barokk korszak Ausztriából hozzánk került művészei. Már nem csak vendégnek jöttek hozzánk, hanem itt is maradtak és gyökeret vertek nálunk. Ilyenképen mintegy jelképezik azt az átmenetet, mely az osztrák művészet uralmától a magyar művészet felszabadulása felé vezet. Jellemző képviselője volt ennek a típusnak például Donát János (1746—1830), aki 1810-ben, 66 éves korában jött hozzánk Ausztriából. Kenyeret keresni jött, de az élet itt marasztotta s mint aféle „új földesura" a művészetnek, öreg fejjel megpróbálta elvegyülni a magyar életben. Lefestette az akkori társadalom sok nagyságát, barátja lett Kazinczy Ferencnek, aki lelkesen írta róla, hogy „még szebben dolgozó s igazabban találó festőt hazánk kebelében nem látott." Kazinczy messze ment lelkesedésében. Donáthoz hasonló tehetségű festő itthon is akadt. Mindjárt Rombauer Jánosnak (1782—1849) legjobb képei a felfogás realizmusában és a festés erejében felül is múlják Donát képmásait, amelyekben a klasszicizmus nagy arcképfestőinek szigorú és férfiasan jellegzetes stílusa helyett valaminő lagymatagsággal találkozunk.

Míg az idegen festők közül rendesen azok szánták el magukat a hozzánk való vándorlásra, akik otthon alulmaradtak az erősebbekkel való versenyben (Donát, Marastoni stb.), a mieink közül viszont a jobbak voltak azok, akik kifelé vágytak a szerény magyar életből. Emberi érzésükben megmaradtak ugyan magyarnak, de többé-kevésbé kikapcsolódtak a mi törekvéseink láncából. Id. Markó Károly (1791—1860) ennek a nemzetközi vándortípusnak a legkiválóbb képviselője, egyszersmind az első európai hírű művészünk a mult században. Klasszicista ízű tájképeit nagyon népszerűvé tették a munka gondossága és a ragyogó derű, amely elömlött rajtuk, de hazájának nem sok jutott művészetéből. Maga a mester is csak öregedő korában jött haza látogatóba, s pár nap multva ekkor is visszamenekült csöndes olasz otthonába, mert a viharos magyar vendégszeretet igen megviselte. Örökségül csak nagy emlékét hagyta hazájának, szelleméből jóformán semmi sem olvadt át a magyar művészetbe. Két magyar tanítványa közül

Szilassy Géza (1821—1859) korán halt meg, Ligeti Antal pedig (1823—1890) elhagyta Markó idilli világát és az eliziumi mezőket a romantikus kelettel cserélte fel. A század első felének másik nagytehetségű magyar festőjét, Brocky Károlyt (1807—1856), akit már a romantikusokhoz kell számítani, Angolország ragadta magához. Bécsen át Londonba vándorolt ki s ott Lawrence és a nagy velenceiek tanulmányán fejlesztette magát. Gazdag és mély színezésében volt főerőssége és abban az érzéki melegségben, amely még képeinek angol elegánciáján is keresztültör.

A külföldre szakadt magyar művészek típusa mellett azonban, amelyet Markó és Brocky képviselnek a legelőkelőbben, hosszú idő óta először megjelent a színen annak a magyar művésznek a típusa is, aki csak tanulni megy külföldre, rendesen Bécsbe vagy Itáliába, de aztán hazatér és itthon telepszik le. Ezeknek a vágyai szerényebbek voltak, elfértek a hazai határok között, de ennek a szerénységnek művészetük adta meg az árát. Ami művészi lendületet ifjúkori vándorútjukról magukkal hoztak, azt bizony többnyire lehűtötte az itthoni környezet. Az akkori Magyarországon nem találtak sok ösztönzést művészi egyéniségük kifejlesztéséhez. De találtak valami mást: az egyéni élet körén felülemelkedő hivatást, a magyar művészeti élet megindításának és munkálásának hivatását. Nagy dicsőséget nem arattak, európai hírnévre nem tehettek szert, de részesei lettek a magyar közművelődés küzdelmes életének, munkájukat hozzákapcsolták az írók lelkes munkájához és lassanként szerény helyet vívtak ki a képzőművészetnek a nemzet szellemi életében. Hogy a politika és az irodalom nagyjainak csak lelkesedésben s nem egyszersmind tehetségben és hatásban voltak egyenrangú társai, azt nem írhatjuk erkölcsi számlájuk rovására, s tisztes igyekezetükről hálával illik emlékeznünk.

Első és legjellemzőbb kifejezője ennek a típusnak, Ferenczy István, nem festő volt, hanem szobrász, de Barabás Miklós (1810—1898) személyében nemsokára akadt festő is ebből a fajtából. A harmincas évektől kezdve ő volt a legkedveltebb arcképfestője Magyarországnak. Polgáriasan józan, szolid, megbízható képmásaiban úgy hagyta ránk az akkori magyar társaság képét, mint valami családi albumot. Az arcképfestésben egy vagy más tekintetben felülmúlták egyesek, így pl. Kozina Sándor (1801—1875) finomságát, vagy Weber Henrik (1818—1866) elevenségét és kedves keresetlenségét nem találjuk meg benne, de működésének egész hatását tekintve, egyik kortársa sem mérkőzhetik Barabás jelentőségével. Senki sincs, aki olyan sokkal járult volna hozzá a magyar művészeti élet feltámasztásához s akinek annyi része lett volna az osztrák művészek kiszorításában.

Az ifjú Barabás működése abba az időbe esett, amelyben Európaszerte a romanticizmus hódított. Ha azonban Barabás és társai munkáiban a romanticizmus eszményeit keressük, csak gyér nyomokra akadunk. Maga Barabás fiatal éveiben, különösen olaszországi vándorútján felszívott valamit a romanticizmus szelleméből, de a fiatalos mámor hamar elszállt, s ő kevés idő mulva visszatért ahhoz a józan realizmushoz, mely jobban megfelelt művészi jellemének. A romanticizmus fuvallata leginkább abban érzik nálunk, hogy fel-felbukkannak olyan képek, amelyek a nemzeti történetből veszik tárgyukat. A tájak ábrázolásában is fel-feltünedezik valaminő romantikus érzés, szívesen festenek várromokat, melyeket a költők hoztak divatba azzal, hogy fiktiv mondákat fűztek hozzájuk. De milyen messze esnek mindezek a képek a romanticizmus igazi valójától! A romanticizmus szabad és szenvedélyes hangját, melyet éppen a magyar festészetben némi joggal várhatnánk el, hiába keressük bennük. Festészetünk irányát ekkor a bécsi iskola szelid, érzelmes, túlságosan polgári szelleme határozta meg, amely még soká uralkodó marad. A század első felében Bécs még fölényben volt a magyar festészettel szemben. A század második felében megfordult a viszony: a magyar festészet jóval fölébe kerekedett bécsi szomszédjának. Már Borsos József is (1821—1883), az utolsó kiváló magyar festő, akinek művészete még a bécsi polgári romantikában gyökerezett, nem epigonja, hanem szinte egyenrangú mestere ennek az iskolának.

A Bécsből hozzánk áramlott szelíden érzelmes festészetnek csöndjét ijesztően szakítja meg a 40-es évek közepe táján egy magas és merész hang, az éppen csak felserdült Zichy Mihálynak hangja. Az ő Koporsó-lezárása, de még inkább Mentőcsónak-ja, amely 1847-ben készült, telivér romantikus képek, az első igaziak, amelyek magyar művésztől kerültek ki. Zichy ekkor Bécsben tanult Waldmüllernél. Waldmüller hatása azonban csak a fejtípusokban érzik, — itt, igaz, igen erősen — ám a Mentőcsónak egész szelleme, kompoziciója és érzésvilága nemcsak Waldmüllertől, hanem az egész akkori bécsi iskolától idegen. Már első tekintetre egy olyan művésznek a neve ötlik eszünkbe, akinek igazán semmi köze sem volt a bécsi iskola szelleméhez, s aki klasszikus kifejezője volt a romanticizmus festészetének: Delacroix

neve. A Don Juan csónakjá-nak szelleme az, amely — távol Párizstól — az ifjú Zichyben megszólal s ez az új hang egyúttal egy új, nagyobbszabású, magasabbröptű, felsőbb szellemiségű művésztípusnak első megszólalása és egy új korszaknak, a magyar festészet aranykorának első hirnöke.

III.

A XIX. század első felének az volt a hivatása, hogy újra megindítsa a szunnyadó művészeti életet és helyet vívjon ki neki a nemzet szellemi életében. A század második felének az a feladat jutott, hogy a magyar művészetet kiszabadítsa a provincializmusból és európai magaslatra emelje fel.

Melyek ennek a korszaknak legfőbb jellemvonásai? Az első az, hogy olyan művészek lépnek fel, akiknek tehetsége messze meghaladja az előbbi idő mértékét. A második, hogy a művészet mind önállóbbá és magyarabbá válik. A század első felében Bécs és Róma hatása alatt állott. A század második felében sem szabadul fel mingyárt, a magyar művészek most München, majd Párizs felé tekintenek, sokan külföldön tanulnak és egyesek, köztük a legnagyobbak is, soká vagy éppen egész életükben külföldön élnek is. De az önállósulás folyamata megindul s a század vége felé kibontakoznak az önálló magyar festői iskola körvonalai.

Láttuk, hogy Zichy Mihályban már a 40-es években a képzőművészetnek olyan képviselője támadt, aki, ha nem is érte utól az irodalom akkori nagyjait, Petőfit, vagy Arany Jánost, de egészen méltatlan sem volt hozzájuk. Azonban az a merész és magas hang, melyet ő megütött, csakhamar beleveszett a 48-iki szabadságharc zajába. Mikor aztán Ausztriának sikerült az országot leigázni, a katasztrófa első hatása minden életet elnémított. Az írók elbujdostak vagy börtönben ültek, s a jobb művészek most még inkább igyekeztek külföldre, mint előbb. A közönség a mult emlékeiben élt. A fájdalom és aggodalom ideje volt ez, amely legkevésbé sem kedvezett a művészetnek. Azonban a fásultság lassanként oszlott, a nemzet kezdett ráeszmélni, hogy szellemi életén kettőzött erővel kell munkálkodnia, ha az idegen és ellenséges politikai hatalommal szemben meg akarja tartani nemzeti egyéniségét. Az irodalom egyik vezérférfia, Toldy Ferenc, a következőképpen formulázta a programmot: „Minden egyéb fensőség ingatag, csak a szellemi biztos és maradandó. Ezt kell minden népfelekezeteink közt fenntartanunk, ezt egész erővel növelnünk és biztosítanunk. Ebben van nemzetünk jövője és semmiben egyébben."

Az irodalom járt elől, azonban az 50-es évek vége felé a festészet is nyomába lépett. Ám jellem egészen megváltozott. Új idők jöttek új eszmények kel. A március előtti idő érzelmes, langyos romantikája egészen elvesztette értelmét és talaját. Komolyabb, emelkedettebb, magasabbrendű eszmények léptek fel. A nemzeti mult lett a festészet főtárgya a romanticizmus a polgárias érzelmességből a történeti pártosz hangjába csapott át. Ennek a történeti festészetnek, amelyet akkor Európában másutt is műveltek, Magyarországon különösebb jelentősége, mélyebb értelme lett, mint másutt. Szervesebben gyökerezett a politikai viszonyokban, összeforrott a nemzet fájdalmával és reményeivel. Nem arról volt szó, hogy történeti élőképeket fessenek, díszes kosztümökbe öltöztetett, színpadiasan beállított alakokkal. A festők képeikben a mult tragikus eseményeivel a jelen szerencsétlenségére céloztak, a mult felemelő, dicsőséges mozzanataival bátorítást és vigaszt akartak adni a leigázott nemzetnek. Ez az összefonódása a művészetnek a nemzeti hangulattal meggyőződést oltott az alkotásokba. A nemzet szerencsétlensége a magyar történeti festészetnek szerencséjévé vált. Azonban nemcsak ez, hanem az is, hogy kiváló tehetségek állottak szolgálatában. Különösen két művész emelkedik ki közülök. Az egyik Madarász Viktor (1830—1917), a francia Cogniet tanítványa, a nemzeti tragédiák festője. Az ő képei a legjobban festett történeti képek Magyarországon s drámai izgalommal fűtött főműve, a Hunyadi László siratása (1859), Zichy első képei óta a legtisztább romantikus szellemű kép nálunk. De míg Zichy romanticizmusának nem volt nemzeti jelleme, Madarásznál a romantika nemzeti tartalommal telik meg. A Hunyadi László siratása művészetünkben az európaiságnak és a magyarságnak első nagyobbszabású szintézise.

A másik nagy művész, akinek működése hosszú időn át betöltötte a magyar festészetet, Székely Bertalan (1835—1910) volt. A müncheni akadémiáról került ki, amely innen kezdve egészen a 80-as évekig legtöbb művészünket nevelte. Ő is a magyar történet multjából merítette főműveinek tárgyát, ő is meleg, hazafias hangot üt meg. Őt sem a történetnek ünnepnapjai, hanem zivataros és komor eseményei vonzották, amint ez a kor hangulatához illett. Történeti képeinek kiváló erényei a kompozició világossága, a rajz szabatossága és a nemes, emelkedett felfogás, de a képek hatása bizonyára teljesebb lenne, ha szabadabb folyást engedett volna festői ösztönének s ha az értelem fékező és rendező működése helyett többet

éreznénk a képzelet szabadságából és merészségéből. E széles, epikai stílusban előadott, szigorúan felépített kompoziciók mellett a festészetnek csaknem valamennyi ágában, de különösen kisebb figurális munkáiban, képmásaiban és tájképeiben nagy értékeket alkotott. Ezekben a képeiben, amelyekben erős festői ösztönére bízta magát, olykor már egy új időnek törekvései ütik fel fejüket, szabad és könnyed előadás, friss, impresszionista látás mutatkozik. Egyike ő azoknak a sajátosan kettős arcú jelenségeknek, akikben a mult és a jövő harcol egymással, akikben a romantika kihangzik és a realizmus beköszönt, akikben még az akadémikus hagyományok, a szinte tudományosan megállapított szerkesztési és technikai szabályok tisztelete él, de uralmukat kikezdte az új természetszemlélet ébredező áramlata. Élete utolsó szakában a monumentális falfestészet foglalkoztatta leginkább, s ebben is igen egyéni és komoly értékeket alkotott és egy magyar szellemű díszítő stílust indított meg, amelynek, sajnos, nem lett folytatása. Mindent összevéve nagyszabású művész és őszintén küzdő szellem volt, egyszemélyben festő, költő és tudós, tehetségének és erkölcsi komolyságának nagyságával büszkesége nemzetének. A történeti fejlődés rendjében a természetes átmenetet jelenti. A mult és a jelen mintegy ölelkezik benne.

A nemzeti elnyomatás korszakának 1867-ben az Ausztriával való kiegyezés vetett véget, mely jobb korszak kezdetét jelentette a képzőművészet világában is. Az erkölcsi légkör derültebb lett, a nemzeti lélek optimizmussal telt meg, a társadalmi élet megélénkült, a polgári jólét emelkedett. Az állam, mely eddig semmit sem tett a művészetért, kezdett rendszeresen foglalkozni a művészet sorsával, s igyekezett pótolni azt is, amit másutt az uralkodói támogatás végez el. A művészi tevékenység ebben az új korszakban fokozódott, egyúttal azonban iránya is megváltozott. A történeti festészet még az új időben is él egy darabig, de mennyire más lett a jelleme! Nem a szenvedés és küzdelem többé az, amely a művészeket vonzza. Madarász és Székely lélekkel teljes, drámai képei nem illenek jól a megváltozott világba. Ennek az időnek Benczúr Gyula, Piloty kiváló tanítványa (1844—1920) lesz jellemző és népszerű történeti festője. 1883-ig a müncheni akadémia tanára volt s innen szólították haza egy festői mesteriskola élére. Az ő ifjúsága is az elnyomatás korszakába esett. Ő is a nemzeti mult sötét eseményeivel kezdi, azonban csakhamar áttör művészetében a derűnek, a ragyogásnak és pompának az a kultusza, amely nevével szinte össze van nőve. Legjelentősebb műve, a Vajk keresztelése, legjobban összefoglalja törekvéseit és legvilágosabban hirdeti azt, ami szellemének lényege: harsogó életörömét, s ami festészetének főerénye: rendkívüli tudását az élő s még inkább az élettelen dolgok, a selymek, broktáok, a márvány s minden pompás és díszes anyag ábrázolásában. A barokk pompához való vonzalma vitte el őt Madame Dubarry szalónjába is. A francia udvar fénye éppen úgy izgatta az ő festői fantáziáját, mint II. Lajos bajor király uralkodói becsvágyát. Később a genre- és arcképfestészetet művelte első sorban, s mint tanár igen tartós hatással volt a mult század végének és e század elejének festőnemzedékére, amelybe tovább ültette a müncheni akadémiáról hozott módszerét és szellemét.

Benczúr mellett Lotz Károly (1833—1904) az a másik kiváló művész, akinek különösen nagy szerep jutott a kiegyezés utáni művészetünkben. Az ő ifjúsága még az 50-es és 60-as évekre esett, amikor az elsők egyikeként fedezte fel képein a magyar puszta költészetét. Igazán elemében azonban akkor volt, amikor az újjáéledt ország fővárosának kiépítése, csinosítása megindult. Ő a bécsi Rahl iskolájából került ki, de mesterét jóval felülmulta tehetségének méreteivel s idővel mind jobban fel is szabadította magát befolyásától. Főterülete a freskó-festés volt. A feladatokat, amelyeket az emelkedő Budapest ezen a téren szolgáltatott, legnagyobbrészt ő oldotta meg. Művészete a kir. Operaház díszítésében tetőzött. E mellett végtelen sorát festette a kisebb-nagyobb akt-kompozícióknak. A klasszikus formakészleten korlátlan fölénnyel uralkodó művész volt ő, aki a termelés rendkívüli könnyűségében és bőségében a régi nagy dekoráló festőkre emlékeztet. Egész művészetét tavaszi derű hatja át, boldog, olimpusi derű, mely rózsás női testekből, kecses mozdulatokból, világos, vidám színeknek mosolyából szövődik össze. Kétely nélküli termékenységében, mely olyan könnyen és természetesen ontotta műveit, mint ahogyan a fa levelet hajt vagy gyümölcsöt terem, éles ellentéte a töprengő, filozofáló Székelynek, akit mélységben talán nem ért utól, de éppen ezért felülmult népszerűségében. A fejlődő és magában bízó új Magyarország nem is találhatott volna művészt, aki jobban felelt volna meg az idő szellemének, mint a szeretetreméltó, szinte önfeledt könnyűséggel alkotó Lotz Károly. A középületek díszítésével járó feladatokban többször osztozott vele Rahl-nak egy másik kiváló tanítványa, Than Mór (1828—1899), aki Rahl élettelen mitológiai csoportjait magyar élettel és érzéssel igyekezett megtölteni.

Mialatt itthon, Budapesten Lotz és Benczúr

csillaga fénylett, távol a hazától bontotta ki szárnyait a legnagyobb festőtehetség, akivel a sors Magyarországot megajándékozta: Munkácsy Mihály (1844—1900). A 70-es és 80-as években világhírre tett szert s hódolva hajolt meg előtte az európai közvélemény. Azonban a kritika később erősen kikezdte dicsőségét. Különösen Németországban bírálták szigorúan. Tehetségét ugyan nem tagadták, de szerették őt úgy feltüntetni, mint aki azt rosszra használta fel, teatrális, nagy vásznakat festett, amelyeket aztán a műkereskedői élelmesség mértéktelenül reklámozott. Ez a felfogás azonban igen igazságtalan. Még ha belenyugodnánk is abba, hogy a hánytorgatott nagy vásznak, a Milton, a Mozart halála és a Krisztus-trilógia megérdemlik a rájuk szórt vádakat, még akkor sem lehetne a Munkácsy-kérdést ezzel elintézni, mert hiszen ezek a képek nem jelentik Munkácsy egész munkásságát. Mikor ezeknek a képeknek elsejét, a Miltont festette (1876), már több évi munkásság volt mögötte. S éppen ezekben a korai években, a 70-es évek első felében alkotta festői értékben legsúlyosabb, legnemesebb műveit. Kezdve a Siralomházon (1869) egész sorát ismerjük ebből az időből kitűnő munkáinak, amelyekből egy genie merészsége és ereje szól hozzánk. Szabad-e megfeledkezni ezekről? A realizmus korának egyik legkiválóbb jelensége volt ő, mestere a jellemzés pszihológiai mélységének, a sötét, nemes tónusnak és az energikus, széles előadásnak, mely sohasem fajul bántó technikai bravurrá. S mindezt egy szenvedélyes temperamentum heve fűti át, amelynek határozottan érezzük a magyarságát. Ez a temperamentum az, amely összefűzi őt a multtal, különösen Madarász Viktorral, akinek Hunyadi Lászlójában mintha már megpezsdülne Munkácsy vére, s másrészt összekapcsolja a jelennel is, amelynek festészetében a magyar karakter és temperamentum mindinkább erősödik. De vajjon a sokat kifogásolt nagy vásznakat is szabad-e úgy felfogni, mint teatrális kosztűmképeket? Leszámítva betegen festett utolsó ilyen képeit, azt hisszük, hogy ezekben a képekben is, különösen a Miltonban és Krisztus Pilátus előtt-ben a nagyszerű festői tulajdonságok, a ragyogó színezés, a jellemzés drámaisága, a csoportosítás világossága messze felülmúlják ennek a korszaknak hasonló célzatú alkotásait. Csak az impresszionizmus elvein nevelkedett kritika kicsinyelhette az ő erényeit. A történet ítélete kell, hogy jóvátegye ezt és ma már útban van az igazság.

A tájképfestésben Munkácsy művészete sokszor érintkezik kortársával és barátjával, a korán elhúnyt Paál Lászlóval (1846—1879). Paál Bécsen, Münchenen és Düsseldorfon át Párizsba került, s leginkább Barbizonban dolgozott, amelynek művészeihez szellemi rokonság fűzte. Csak tájképeket festett s különösen vonzotta a borulás, a szürke ég, a természet csendje és elhagyatottsága, vagy a zivatar száguldása. Legjobban értette azonban az erdő titokzatos költészetét. Magasrendű festői kultúra van munkáiban s e mellett igen egyéni és személyes költészet. Képeiben mintegy naplóban hagyta reánk emberi sorsának, szenvedélyeinek és szenvedésének emlékét. Bár művészete a barbizoni iskolának légkörében alakult ki, határozott egyéniségű, kitűnő művész volt. Megérdemelné, hogy a világ jobban megismerje.

IV.

Mint tőlünk nyugatra, úgy nálunk is a tájkép volt az a vehikulum, amelyen a modern festészet haladtában előregördült. Székely Bertalan, Munkácsy és Paál László tájképeiben szabadul fel először festészetünk a műtermi színezéstől, a kiszámított elrendezéstől. Közvetlenség és kötetlenség, a természetlátás igazsága, a festői előadás szélessége és bátorsága itt kezd jelentkezni. Az ő képeikben azonban még mindig átrezeg valami a mult hagyományaiból, színlátásukban van valami a hollandi festőkéből, a szürke és a barna még megtartja tónusadó jelentőségét, az eget és a tájat összehangolják, szóval még mindig képeket festenek kissé, nem pedig természetet. A természetlátás közvetlenségében és egyszerűségében továbbmegy egy lépéssel Mészöly Géza (1844—1887), a Balaton tavának festője, a világosság és levegősség felé haladó törekvésnek nálunk egyik úttörője. Az a festőnk azonban, aki először nézett a természetbe teljesen elfogulatlan szemmel és bátor kézzel vetette vászonra, amit látott: Szinyei Merse Pál (1845—1920) volt. Piloty müncheni iskolájából került ki, de a távolság, mely Piloty-tól elválasztja, nagyobb annál, amely Couture és Manet között terül el.

Szinyei már a 60-as évek végén a franciáktól függetlenül olyan képeket fest, amelyek a levegőt és a fényt az impresszionizmus szellemében ábrázolják. A színnek olyan merészségével, teltségével és világosságával és a látásnak olyan szabadságával találkozunk ezeken a képeken (Hinta, Ruhaszárítás), hogy Párizstól keletre egyedül állnak abban az időben. Törekvéseinek eredményeit Szinyei legteljesebben a Majális-ban foglalta össze, mely mindvégig főműve maradt. Ez a kép 1873-ban készült és a természet szépségének és az élet örömének elragadó himnusza, a kifejezés eszkö-

zein úrrá lett 28 éves mester optimista életfelfogásának bátor és ragyogó kifejezése.

Szinyei arra lett volna hivatva, hogy — úgy, mint a nagy francia impresszionisták a maguk hazájában — új fejezetet nyisson meg a magyar festészet életében. Sajnos, ez nem következett be. A nagy francia úttörőknek, Manetnek, Claude Monet-nak sem volt sok híve, de legalább a rokontörekvésű festőknek kis csapata vette őket körül, voltak lelkes irodalmi bajtársaik, fellépésük mozgalmat, harcot indított meg és hatásában átalakította a festészetet. Szinyeinek, ha egyesek méltányolták is tehetségét, nem akadtak sem rokonszellemű társai festőink között, sem olyan bírálói, akik tisztában lettek volna egész jelentőségével.

A Majálist, mely ma főbüszkesége modern festészetünknek, hűvösen fogadták és ez Szinyeit elkedvetlenítette. Dacosan visszavonult falusi birtokára és sokáig alig-alig festett valamit. Jóformán nevét is elfeledték. Csak 1896 táján fedezték fel újra. Felfedezték és ünnepelték s az elismerés melege újra virágzásba indította művészetét. Megint festeni kezdett. Képei azonban nem érték utol többé ifjúkori műveinek lendületét. Képzelete szárnyaszegett lett és egykori szabad és merész alkotásmódja helyébe objektívebb és utánzóbb jellegű naturalizmus lépett. Míg azelőtt emlékezetből és képzeletből dolgozott, most már csak természet után fest, még pedig jóformán csak tájképeket. Egész sorát festette így a vonzó és értékes tájképeknek, melyek a magyar Felvidék szépségét viruló, zengő színekben hirdetik. Ha az ifjúkor merész szárnyalása hiányzik is ebben a korszakában, tudása és kedélyének melegsége még mindig messze fölébe emelik a naturalista tájképfestők átlagának.

Szinyeit elsősorban nem a kritikusok fedezték fel, hanem a művészek. Akik legjobban lelkesedtek érte s leginkább terjesztették hírét, azok egy olyan festőkolóniának tagjai voltak, amelynek nagy szerep jutott a modern magyar festészet kialakulásában. A nagybányai festőkolónia ez. „Nagybánya kicsiny vidéki város volt az ország keleti szélén, ócska, középkori házakkal, szép, szelid hegyvidék, a föld felett zamatos, híres gyümölcsöt, a föld alatt aranyat termő", — írja róla Réti István festő, a kolónia tagja. Ma természetesen nem tartozik már Magyarországhoz. Alapítója ennek a kolóniának Hollósy Simon (1857—1917) volt, aki Münchenben tanult s aztán ugyanott egy látogatott főiskolát vezetett. A festészetben a puritán naturalizmus képviselője volt s bár Párizsban sohasem járt, Bastien-Lepage volt szellemi atyja, de Leibl-tól is kapott ösztönzést. Tanítómesternek született, mert rendkívül lelkiismeretes volt művészetében és suggesztiv hatású egyéniségében. Rajongtak érte az ifjak, s áhitattal hallgatták tanítását, hogy „a művészenek nincs más kánonja, mint a természet, s az embernek nincs más törvényhozója, mint a szív." (Réti) Képeinek tárgyát leginkább a magyar nép életéből merítette, hasonlóan külföldön működő kortársaihoz, akik rendesen hívek maradtak a magyar témához; azonban ő többet tett ezeknél a festészet megmagyarosítására azzal, hogy megalapította az első magyar festőkolóniát.

1896-ban vitte először nyári kirándulásra Nagybányára müncheni iskoláját. Vele ment néhány ifjabb festőbarátja, Ferenczy Károly, Grünwald Béla, Réti István, Thorma János, — a kirándulást évenként megismételték, s később mások is csatlakoztak hozzájuk, így Csók István és Glatz Oszkár. Ebből alakult ki a nagybányai festőkolónia, amely a modern naturalizmus legerősebb vára lett Magyarországon. Nem mintha már előbb is nem lettek volna úttörői a naturalizmus és impresszionizmus áramlatának. Voltak, sőt kitűnő festők is akadtak köztük. Igy pl. Deák-Ébner Lajos (1850—1934), aki már a 70-es években finom és gyöngéd plein-air képeket festett, egységes, világos tónusban, a szalónképesség határán maradó mérséklettel, de sok festői bájjal. Báró Mednyánszky László (1852—1919) az atmoszférikus hatások ábrázolásában volt az impresszionizmus magyar úttörője, ebben a témakörben némileg Claude Monet-ra emlékeztető jelenség, csakhogy ő lilásbarna tónusba ültette át Monet gazdagabb és változatosabb koloritját. Igen érdekes és egyéni oldalról mutatkozik művészete a figurális témákban. Ezekben festése erélyesebb, jellemző ereje pedig olyan fokot ér el, hogy a modern expresszionista felfogás előízét érezzük képeiben. Azonban ezek a művészek meglehetősen elszigetelten maradtak. A nagybányai festőknek rokonlelkű csoportja szervezetten lépett fel, iskolát alapítottak, közös kiállításokat rendeztek. Ebben volt erejük és ez volt hatásuk kulcsa. Egyszersmind azzal, hogy itthon telepedtek le, s hogy festészetük tárgyát a hazai természet, erkölcsi légkörét a hazai környezet szolgáltatta, sokkal járultak hozzá festészetünk önálló, magyar jellemének kifejlesztéséhez.

A nagybányai csoport egyébként különböző egyéniségű művészekből állott. Ami összefűzte őket, az a természetbe való áhitatos elmélyedés, a művészi szabadságnak, az egyéni művészi érzésnek tisztelete volt. Nemcsak művészi eredményeikkel szereztek érdemet, hanem azzal az erkölcsi hatással is, amelyet a magyar művészi életre tettek. Fel-

szabadító, bátorító példájukkal ők járultak hozzá a legtöbbel ahhoz, hogy a magyar festészet képe a modern naturalizmus szellemében alakult át, s hogy a novellisztikus ízű témafestéssel szemben a tiszta festői értékek emelkedtek uralkodó jelentőségre.

A kolónia tagjai közül Thorma János (sz. 1870) történeti kompozíciókat is fest, amelyeknek tárgyát az 1848-i forradalomból meríti, de ilyenkor is hű marad a modern realizmus szellemében. Ezekben is, a népéletből merített témáiban és tájképeiben is erős temperamentum és a mély és gazdag kolorisztikus hatások szeretete jellemzik őt. Kiválóan magyar jelenség s temperamentumában némi rokonságot mutat Munkácsyval. Réti István (sz. 1872) a meghitt, csöndes otthonnak költői lelkű dalnoka, az aranyos, meleg tónus festője, képmásaiban éles megfigyelő és kiváló jellemábrázoló. Egyszersmind kitűnő író, aki művészi munkáin kívül tollával is ébren tartja Nagybánya emlékét, s írásaiban éppen olyan finoman mérlegeli a szavakat, mint képeiben a valeuröket. Legnagyobb hatása volt a kolónia tagjai közül Ferenczy Károlynak (1862—1917), aki legjelentősebb művésze nemcsak a kolóniának, hanem a Szinyeire következő nemzedéknek általában. Ő is a Bastien-Lepage féle szigorú naturalizmus jegyében indult el, de már korán a maga útjára tért: az objektív naturalizmus szigorán áttört mély költői érzése, a puritán természethűséget sommásabb, szélesebb előadással cserélte fel, a művészi szintézis magasabb igazságához emelkedett fel. Átalakulása igen szerves és következetes fejlődés folyamán ment végbe, melynek főállomásai: ifjúságának érzéssel telt, lírai korszaka, férfikorának dekoratív naturalizmusa, melyhez életének utolsó évtizedében abstrakcióra való hajlam és fokozódó stiláris törekvések uralkodnak. Ami művészetének tárgyát illeti, igen sokoldalú volt: egyaránt festett bibliai kompozíciókat, tájat, arcképet, csendéletet és aktokat és minden munkájában nagy erkölcsi komolyságot tanusított. Ugyanő volt az, aki naturalista kortársai közül leginkább bizonyult fogékonynak az újabb áramlatok iránt.

A magyar Alföld szívében, Szolnokon is alakult egy festőtelep a XX. század első éveiben. Natauralista törekvésű művészek egyesültek benne, hogy a magyar föld és élet festői értékeit kiaknázzák. Olgyay Ferenc, Szlányi Lajos, Mihalik Dániel, Zombory Lajos, Fényes Adolf (akiről még több szó lesz később) voltak az alapítók nevezetesebbjei. Jelentőségre különböző férfiak, akik lelki értelemben nem tartoztak olyan szorosan össze, mint a nagybányaiak, úgy, hogy a szolnoki telep inkább geografiai kapcsolatot, mint művészi falanxot jelent. A művészek közül, akik ott dolgoztak, nem egy fejtett ki érdemes, sőt kitűnő működést, de együttes működésüknek nem volt olyan jelentősége, mint a nagybányai csoporténak. Ez már azért sem lehetett, mert ők akkor léptek fel, mikor a modern naturalizmus nagy harca már lezajlóban volt, s így rájuk nem annyira küzdelem várt, mint inkább csöndes munka a már feltört talajon.

V.

A világos áttekintés kedvéért némiképpen egyszerűsítettük az események előadását, s ezért kimaradtak egyes művészek, akik magukban véve éppenséggel nem jelentéktelenk, de kevésbé szóltak bele abba, amit fejlődési processzusnak szoktunk nevezni. Igy nem volt szó Pállik Béláról (1845—1908), aki mint az állatoknak, különösen a juhoknak virtuóz készségű ábrázolója vált híressé, minthogy pályája második felében egyedül ezt a műfajt művelte, azonban kiváló tehetségének a mi szemünkben még súlyosabb bizonyságát adta a festészet egyéb ágaiban, különösen az arc- és tájképfestésben. A hivatalos képmások szürke sorozata mellett családja tagjairól és barátairól néhány olyan arcképet festett, amelyek nagy festői erejét és érdekességét bizonyítják. Állatképeinek tájképi hátterében, de olykor felbukkanó önálló tájképeiben is olyan egészséges, friss realizmus és festői zamat van, hogy azt hisszük, a magyar művészettörténetnek még lesz róla mondanivalója.

Egész csoport kerül ki azokból a festőkből, akik a 80-as és 90-es években igen kedvelt genreképek festését művelték. Többnyire a müncheni akadémia növendékei voltak, innen hozták magukkal komoly rajztudásukat és a sötét tónusfestés szeretetét. Később rendesen nem tudtak ellentállani a modern törekvések, a plein-air festés csábításának, de ezen a számukra idegen területen kevesebb szerencséjük volt és hanyatlásnak indultak. A legtehetségesebb Gyárfás Jenő volt közöttük (1857), —1923), a természet tüzetes tanulmányozásában és a bravúros rajzban egyaránt kimagasló jelenség, nemzedékének egyik legnagyobb igérete. Főműve, a Tetemrehívás (1881) a kompozícióban elhibázott ugyan, de részleteiben nagy festői tudás meglepő jellemző erővel párosul. Kitűnőek fiatalkori képmásai és tanulmányfejei. Úgy indult, mint akinek útja magas csúcsok felé vezet, de pályája hamar megtört. Bihari Sándor (1856—1906), a par excellence genrefestő, a magyar népéletnek jellegzetes ábrázolója, inkább humoros oldaláról ragadta meg

témáit, s népszerűségét elsősorban ennek köszönhette, azonban tisztán festői értékeivel, jellemző erejével és finom tónusérzékével is megbecsülésre tarthat számot. Korai munkáinak kiváló erényei később, midőn szélesebb és „modernebb" festésmódra tért át, sajnos, elhalványodtak, s a korán hanyatló magyar festők szomorúan nagy számát szaporította.

A 70-es és 80-as évek müncheni akadémiájának nyomait ma élő idősebb és konzervatívebb festőink stílusában is határozottan ki lehet mutatni. A másik forrás, amelyre konzervatív szellemű művészeink stílusát visszavezethetjük, a budapesti képzőművészeti főiskolának az a régebbi ideje, amelyben ott Székely Bertalan szabott irányt, majd Benczúr Gyula mesteriskolája virágzott.

Mivel minden árnyalatnak legjellemzőbb képviselőit szeretnők bemutatni, a konzervatív jellemű csoportból, mint ilyeneket két arcképfestőt említhetünk elsősorban. Az egyik Karlovszky Bertalan (sz. 1858), egykor a müncheni akadémia, majd Párizsban Munkácsy Mihály tanítványa. Régebben a genre- és aktfestést is művelte, az utóbbi időben szinte csak arcképeket látunk tőle. Alapos tudás, rajzbeli nagy szabatosság, példás művészi lelkiismeretesség a főjellemvonásai. Minuciózusan megmunkált képeiben semmi sincs a divatos arcképfestők hízelgéséből és olcsó fogásaiból, s ha hiányzik is belőle a nagy mestereknek nagyvonalú látása és összefoglaló ereje, képei mindig mintái maradnak a mesterség tiszteletreméltó tudásának és odaadó gyakorlásának.

Az arcképfestészet másik érdemes és komoly művelője Balló Ede (sz. 1859), Székely Bertalan tanítványa. Az ő előadása szélesebb mint Karlovszkyé, de képei nem kisebb lelkiismeretességről és technikai alaposságról tesznek bizonyságot. Kiváló képmásokat készített több festőnkről (Szoldatits, Lotz, Than Mór). Balló egyúttal kiváló kutatója az olajfestés technikai problémáinak, s odaadó és lelkes munkát végzett a régi mesterek roppant gondos másolásával is.

Világhírre felülmuja ezt a két festőt László E. Fülöp (sz. 1869), akinek hatásos és sokszor virtuóz módon festett arcképei a közönségben sok tisztelőt és az előkelő körökben sok megrendelőt szereztek. László E. Fülöp Londonban él és az angol állam polgára lett.

Ugyane nemzedéknek tagja Magyar-Mannheimer Gusztáv (sz. 1859), a bécsi Makart tanítványa. Legszívesebben az olasz föld szépségét festi, s majd lírikusan szelíd, majd drámailag szenvedélyes hangot üt meg. Előbbi kortársaira csak abban emlékeztet, hogy képeit, noha mély és tüzes színek is csillognak bennük, rendesen barnás vagy szürke galériatónusban hangolja össze. Egyébként csapongó temperamentumában könnyedebb, festői előadásában sokkal szabadabb és szeszélyesebb művészi jellem nyilatkozik. Az idősebb generációnak ugyancsak különálló, sajátosan egyéni tagja volt Kacziány Ödön (1852—1933). Szűk színskálában mozgó, többnyire sötétkék tónusú képeiben fantasztikus, látomásszerű témákat festett és a realizmus általános áramlatában feltűnt azzal, hogy kissé vértelen, de finom és egyéni költészettel töltötte meg sikerültebb vásznait.

Inkább a naturalizmus szellemében dolgoznak, de egyéniségük sajátosságával külön helyet vívtak ki maguknak a nagy áramlatban Tornyai János (sz. 1869), akinek vázlatosan, szélesen előadott munkáiban szenvedélyes temperamentum és olykor festői gazdagság mutatkozik, aztán Boráth Andor (sz. 1873), akinek mélytónusú, de színes kompozícióiban és képmásaiban a müncheni tónusfestés hagyományai a régi spanyolok, főként Velasquez tanulmányával vegyülnek össze.

VI.

A naturalizmustól az új törekvésekhez elsősorban Rippl-Rónai József (1861—1927) nagy művészete vert hidat. Az ő egyénisége Párizsban, a postimpresszionista festők (Bonnard, Vuillard, Maurice Denis) körében fejlődött ki, akikkel részint személyes, részint szellemi érintkezésben állott. Artistide Maillol-hoz is baráti és szellemi kötelékek fűzték. Művészete azonban merőben egyéni volt. Élesszemű megfigyelője volt a természetnek, aki finom, szellemes, delikát színezésű feljegyzéseket készített a környező világról. Másfelől azonban, különösen korai párizsi idejében, komoly, egyszerű, nyugalmukban a stílus magaslatára emelkedő képeket festett, melyekben már egy új időnek szintetikus hajlamai jelentkeznek. 1900-ban hazatért Párizsból, s nagy hatással volt nálunk a természettől magát felszabadító, azt tudatosan átalakító művészi reakcióra, amely az impresszionizmus és naturalizmus hosszú uralmát felváltotta.

Ama törekvésekkel kapcsolatban, amelyek a naturalizmussal szemben visszahatást jelentettek, meg kell említenünk a század első tizedében alakult gödöllői kolóniát is. Ennek a körnek művészeti hitvallására Ruskin és az angol prerafaeliták voltak nagy hatással. A nagy és szabad művészi alkotásokat és a mindennapi szükségletek kielégítésére szánt iparművészeti munkákat egyaránt felölelő, az

egész életet átfogó művészet volt eszményük. Nagy szeretettel fordultak a magyar, különösen az erdélyi népművészethez, amelyben a modern művészetnek termékenyítő és ifjító forrását látták. A régi magyar nyomokat keresték s képzeletük örömest kalandozott Attila hun király udvarában és a magyar ősidőkben. A legkülönbözőbb feladatokkal foglalkoztak. A kolónia legjelentősebb tagja Körösfői-Kriesch Aladár (1863—1920), aki egyúttal irodalmi propagálója is volt a kolónia törekvéseinek, mondai és szimbolikus tárgyú freskókkal díszít épületeket, de egyszersmind szőnyeget, bútort, mozaikot tervez. Nagy Sándor (sz. 1869), a csoport másik jellegzetes alakja, főképpen az üvegfestés és a grafika terén jeleskedik. Jóformán mindenféle technikának akadt művelője. Szövőiskolát is alapítottak, mely művészi tervek alapján dolgozott és felújította a régi, nemes technikákat. Mindebben határozott program volt, s volt sok meggyőződés és tiszta igyekezet. Ha az eredmény, amelybe ilyen természetű munkamódszernél szervezkedési és gazdasági szempontok is beleszólnak, nem is volt mindig arányban a szándék jóságával, a gödöllői telep tiszta sziget volt, amelynek megvolt saját levegője és növényzete. Ami a népművészet kiaknázását illeti, úttörő kezdésről lehet beszélni, amely hasonló Bartóknak és Kodálynak az eredeti magyar népzenére nézve végzett munkájához. Kár, hogy a telep vezető egyéniségének, Körösfői-Kriesch Aladárnak korai halála, s még inkább a szerencsétlen gazdasági viszonyok félbeszakították a munkát, mielőtt még igazi gyümölcseit megteremhette volna.

VII.

Rippl-Rónai sajátos hangjával meglehetősen magára maradt a naturalista és impresszionista művészet nagy áramlatában, Körösfői-Kriesch-nek és társainak törekvései is elszigetelt jelenség számba mentek. A naturalizmus és impresszionizmus diadala teljes volt, s ez külsőképpen is kifejeződött abban, hogy 1905-ben az áramlatnak legnagyobb mestere: Szinyei Merse foglalta el a budapesti művészeti főiskola igazgatói székét. Ugyanő több kiváló elvtársával együtt külön kiállító csoportot (Miénk) alapított. Azonban éppen a beteljesedés nyomában, mint a művészetben rendesen, hamar mutatkoztak olyan jelek, amelyek azt bizonyították, hogy a naturalizmus alig felépült vára düledezik. Új áramlatok szivárogtak be Párizs felől. A szigorú konstrukciót írták zászlójukra, a szem mindenhatóságával az értelem rendező és alakító hivatását állították szembe, a formákat felbontó célzatokkal szemben a szinthézist, a levegő és fény mindent összeolvasztó, az anyag önállóságát eltüntető ábrázolásával szemben az anyagszerűség követelményeit hangoztatták. Cézanne neve lépett Monet és az impresszionisták helyébe, de másfelől a német Marées és Hildebrandt elveinek is akadtak hirdetői. Az új eszmények hívei kíméletlenül ostromolták a régieket, éles harc indult meg és szenvedélyes viták folytak a sajtóban és a művészek között. Többen a már kifejlődött és beérkezett művészek közül is az új eszményekhez pártoltak. Igy pl. Kernstok Károly (sz. 1873), aki már kiváló eredményeket ért el a naturalizmus szellemében, most lovas és aktos képeiben a testek szigorú konstrukciójának, a tudatos kompoziciónak művelésére tért át és egyik vezére lett az új törekvéseknek. Egyéniségének súlyával, nagy intelligenciájával ő lett a szervezkedés központja. Maga Rippl-Rónai, akinek impresszionista felfogásába mindig erős stilizáló hajlamok vegyültek, ezeknek a hajlamoknak most szabad utat engedett, s a dekoratív jellegű, határozottan szerkesztett csoportok tették ki ebben a korszakban munkáinak zömét. Az ifjabbak őt mintegy szellemi atyjukként tisztelték és harcaikba is bevonták. Ekkor kezdett a figyelem felébredni, habár még csak félénken is, az addig csak kigúnyolt Csontváry Tivadar (1853—1919) iránt is, akinek egyenlőtlen, többnyire esetlen, de olykor a költői látomás magasságába emelkedő kompozícióiban olyan tulajdonságok mutatkoztak, amelyek szokatlanok voltak és ezért a naturalizmusra következő visszahatásképpen még tökéletlen megjelenésükben is érdeklődést keltettek. Naivság, hit és fantázia volt ezekben a képekben és ezt méltányolták az új törekvések hívei, míg mások csak durva és tökéletlen, néha színházi dekorációfestésre emlékeztető előadásukat látták meg és ezért nem is vették komolyan számba őket.

A fiatalabb nemzedékből elsősorban Márffy Ödön (sz. 1878) volt az, aki az impresszionista stílust felváltó reakcióban elöljárt, noha ő maga az impresszionista látás iskolájában nevelődött és ennek az iskolának gazdag örökségéből táplálkozik. Csakhogy színeiben izzóbb, melegebb, a valóságnál nagyobb feszültségű hatásokra törekszik, a valóság pillanatnyi alakulása helyébe a tudatos kompozíciót teszi, dekoratívabb és összefoglalóbb az impresszionizmus klasszikus értelmezőinél. Némiképpen Henri Matisse célzataival mutat rokonságot. Két másik művész: Czóbel Béla (sz. 1883) és Berény Róbert (sz. 1887) a párisi „Fauves"-csoport

tagjai voltak, s szintén résztvettek abban a mozgalomban, amely az impresszionizmus eredeti, tiszta formájával szemben összefoglalóbb és spekulatívebb jellegű művészetet propagált. Czóbel ma is Párisban él, és következetesen folytatja sötéttónusú, szélesen látott, sokszor a monumentalitás határán járó képeinek festését, amelyekkel az impresszionizmusra következő visszahatásban olyan nagy része volt. Berény Róbert újabban itthon telepedett le és azóta határozott fejlődést és gazdagodást mutat működésében. Síkszerű, dekoratív célzatú képeiben igen ízléses összhangot tud elérni.

VIII.

Azok közül az élő művészek közül, akik korban ugyan már az idősekhez számítanak, de alkotókedv és tehetség dolgában még mindig előljárnak, Csók Istvánt (sz. 1865) kell első helyen említenünk. Tanulmányait Budapesten kezdte, s mint a legtöbb magyar művész a mult század utolsó negyedében, Münchenben és Párizsban folytatta. A puritán naturalizmus állomásától indult el, Bastien-Lepage és Dagnan-Bouveret voltak szellemi vezérei, de a természetnek tárgyilagos és részletező ábrázolását már fiatalon abbahagyta. Ezzel a részletező modorral rendesen együtt jár némi szárazság és iskolás mellékíz, amely idegen Csók meleg kedélyétől és érzéki látásmódjától. Szabad és egyéni színképzelete nem tudott megállani a természet hű másolásánál, a valóságnál gazdagabb és melegebb képét alkotta meg a világnak, könnyed ecsetje bájjal és derűvel ruházta fel az életet. Rózsás aktjaiban valóságos apoteózisát festette meg a női test szépségének, magyar tájaiban, a Balaton taváról festett képeiben új szemmel látta meg és bátor kézzel írta le az ég és a víz csodálatos tüneményeit. Arcképeiben, csendéleteiben és mindenben játszi könnyűséggel oldja meg a legnehezebb festői feladatokat, s az ezüstös-szürke harmóniák finom hangolásában éppen olyan nagy koloristának mutatkozik, mint a magyar népművészet által sugalmazott, tüzes színhatásoknak csaknem cigányos rapszódiáiban. Csók lelki ifjúságát és kezének könnyűségét máig megtartotta.

A tárgyilagos naturalizmus mellett Csóknál hívebben tartott ki a pár évvel ezelőtt elhalt Perlmutter Izsák (1866—1932). Ifjan hosszú ideig élt Hollandiában, s az ottani életet és tájat festette a modern naturalizmus szellemében. Hazatérése után a hazai életnek lett rendkívüli tudású ábrázolója. A pozitív, tárgyilagos szemléletet a métier fölényes ismeretével egyesítette. A naturalizmushoz való hűségben rokona Glatz Oszkár (sz. 1872). Korai képeiben a természetnek nagybányai ízű felfogásával találkozunk, mely az embert széles egységben a tájba olvasztja be. Egyúttal egységes és mély tónusra törekedett. Később a részletező emberábrázolásra tért át és a bujáki nép kedves, tarka életének és alakjainak lett gondos és hű leírója.

A valamivel ifjabb nemzedékben is sokan vannak, akik nemcsak a naturalizmus iskolájából kerültek ki, hanem hívek is maradtak ahhoz. Többen a müncheni tónusfestés hagyományainak szellemében folytatják a naturalista irányú festést, — a legnagyobb sikerrel Szüle Péter (sz. 1886) — másoknál a francia iskola hatása érzik. Az utóbbiak közül két kiváló, nagykultúrájú festő emelkedett ki a közelmultban. Az egyik a tavaly elhúnyt Zsolnay-Mattyasovszky László (1885—1935), a delikát színek, a szép festés manet-i hagyományainak előkelő ízlésű, ritka intelligenciájú művelője. A másik báró Hatvany Ferenc (született 1882), aki már fiatalon, mikor még nem volt szó a neoklasszicista áramlatról, olyan szigorú rajzú és plasztikus női aktokat festett, amelyek a neoklaszszicizmus eszményéhez jártak közel. Tájképeiben és csendéleteiben előadása szabadabb, folyékonyabb. Egész festészetén a legjobb francia hagyományok hatása látszik meg, amelyekhez egyéni nagy tudását és rendkívül fejlett festői kultúráját adta hozzá.

Az idősebb festőnemzedék egyes tagjai megtartják ugyan a természethűség iskolájában szerzett kifejezésmódot, azonban elfordulnak a mindennapi élet tárgyaitól és képzeletük szárnyán elrándulnak a biblia és a mondák világába és feltámasztják a régi századok életét.

Fényes Adolf (sz. 1867), ime, a realista ember- és természetábrázolás kitűnő művelője, már a háború alatt a fantázia világába menekült, a háború óta pedig egész sorozatát festette a romantikus ízű képeknek, amelyek azt mutatják, hogy ez az annyira tiszteletreméltó művész az új vágáson is kiváló eredményekhez jutott. Újfajta képei, melyek eleinte inkább voltak szabályosak, mint harmónikusak, most sokkal szabadabbá váltak, festői szépségekben gazdagodtak, s az értelem alakító játéka néha oly elevenséggel jelentkezik bennük, mely már-már pótolja a képzelet könnyűségét és önkénytelen bőségét. Tájképeiben pedig mély költői érzésekkel szólaltatja meg a magyar Alföld lelkét.

Fényes nyugodt és jobbára derűs mesevilágával szemben a romantika csapongása és szenvedélyessége uralkodik Rudnay Gyula (sz. 1878) festészetében. A mindennapi élettől való menekülés

vágya, melyet Fényesben valószínűleg a rossz idők érleltek meg, Rudnaynak eredendő, természetes jellemvonása. Egyike legtermékenyebb festőinknek. Az ilyen feltűnő termékenység könnyen azt a gyanút kelti, hogy egy népszerű tehetség erőltetett kihasználásáról van szó, azonban Rudnaynak természetében gyökerezik a könnyű bőség, mint némely lírikusnak, akinek lantján örömből, fájdalomból legott dal születik. Valóban, az ő festészetében van valami a dal közvetlenségéből és könnyű ömléséből, valami játszi szeszély és csapongás. Ahogyan drámai kitörések után lírára halkítja hangját, ahogyan a multba tekint, majd ábrándos merengéssel, majd fölényes mosollyal, ahogyan az életet nézi, majd meleg részvéttel, majd humoros torzítással, ahogyan a nagy művészi hagyományokat — Veronesetől Munkácsyig — játszva kihasználja és egyéni ötletekkel vegyíti, ahogyan elmerül egy-egy festői feladatba s ahogyan máskor elsiklik felette, mintegy megtréfálva bennünket és önmagát — mindebben annyi a képzelet, az érdekesség, a szeszély és a báj, amennyi csak igen eredeti és gazdag költői kedélytől telhetik. Az alkotás nagy könnyűsége és bősége persze az értékek nagy ingadozását hozza magával, de gyöngébb műveire is némi fényt vetnek az erősek, s valamennyit varázzsal vonja be a művész eredeti magyar szelleme.

Ez a magyar szellem, mely egyik alapvető jelemvonása Rudnay művészetének, másoknál is mindjobban hódít. S ami örvendetes, a magyar színezet nem külsőségekben, a díszmagyar vagy a cifraszűr kultuszában jelentkezik, hanem a temperamentum sajátosságában, a festői előadás eredetiségében. Ilyen értelemben festészetünk nagyobb mértékben kezd sajátos ízt, külön jelleget kapni, mint bármikor azelőtt, az önállósulás folyamata nagy lépést tett előre és az európai kapcsolatokat hagyományainkhoz híven gondozó, de magyar szellemű festői iskola nem ábránd többé, hanem egyre jobban teljesedő valóság. Csók, Fényes, Rudnay művészetén kívül erről tanuskodik Koszta József (sz. 1864) is, akinek darabos és tömör előadású képei, merőben egyéni színlátomásai komor és új szépségben tárják elénk a magyar falu és mező költészetét, aztán Iványi-Grünwald Béla (sz. 1867), a gazdag kedélyű lírikus, a nagybányai kolónia egyik alapítója, aki hosszú és fordulatokban gazdag művészi pályát futott meg. A Ferenczyével rokon naturalista kezdet után fokozatosan közeledett a dekoratív, síkszerű felfogás és a kiszámított kompozíció felé, hogy aztán újra visszatérjen a természet közvetlenebb tolmácsolásához. Ebben a második naturalista korszakában, melyet a magyar föld és élet szépségének szentel, mintegy egyesíti nagybányai időszakának naturalista iskolázottságát és későbbi idejének egyszerűsítésére és tudatos szerkesztésére való törekvését.

Az új törekvésekhez vezet át Vaszary János (sz. 1867) művészete. Ő is a naturalizmus iskolájából került ki, mint Csók, de még merészebb pályát futott meg nála. Egymásután hagyta el régibb állomásait, Bastien-Lepage természethűségét, majd a fénynek és mozgásnak az impresszionizmus szellemében való ábrázolását, hogy rátérjen a stíluskereső egyszerűség útjára. Ebben az útjában azonban nem programszerű eltökélések, hanem szellemének elevensége, temperamentumának lobogó tüze vitték előbbre, s akik nem tudtak lépést tartani vele, azoknak is érezniök kellett művészetének őszinteségét, egyéniségének hevét és lelkességét. Újabban ismét az élethez tért vissza ez a mindig érdekes és kiváló művész, de az életnek nem annyira külső képét festi, mint inkább izgalmát és mámorát. A strand, a mulatók, a bárok, az ucca nyüzsgő élete, mozgása, úgyszólván a nagyvilág lelke az, amely érdekli. Megfigyeléseit színes, dekoratív köntösbe öltözteti, s kevés eszközzel, sokszor nem annyira festve, mint rajzolva ecsetjével, adja elő mondanivalóit.

Vaszary az impresszionista látás iskolájában nőtt fel, s bár eredeti kiindulásától külsőségeiben messze távolodott, impresszionista származása művészetének lényegében ma is megmutatkozik. Képeinek nagy egyszerűsítése, nemesebb értelemben vett plakátstílusa, nyomatékosan dekoratív jellege mögött határozottan érezzük az impresszionizmusnak a mozgalmat, a pillanatnyiságot kereső szellemét és az előadásnak vele járó hevességét.

IX.

Sok érdekes, sőt kiváló festőnket nem tudtuk a fentiekben szóbahozni, mert jellemzésük nem fért el ebbe a keretbe, puszta névsort pedig nem akartunk adni. A fiatal nemzedékből is csak keveseket említhetünk meg, noha sokan vannak, akiknek tehetsége és tiszta törekvése nemcsak említésre, hanem tiszteletre is méltó.

Általánosságban csak annyit, hogy a mai magyar festészetben minél kevesebb nyoma van a tegnap absztrakt művészetének. A futurizmus, kubizmus, expresszionizmus, — amelyek egyébként nálunk sohasem tudtak igazi erőre kapni — nem eleven tényezők mai művészetünkben. Vezető fiatal festőink a természettel való kapcsolatot nem szakítják meg erőszakosan, s nem vetik meg azt sem, amit a

költészet jelent a művészetben. Az elméleti alapon kialakított, akadémikus ízű abstrakció ridegségétől elfordulnak, s a művészet gyönyörködtető hivatásáról elméleti rendszerek kedvéért nem hajlandók lemondani.

Nagy értéke volt ennek a nemzedéknek Derkovits Gyula (1894—1934), egy magában és magából fejlődött nagy tehetség, akit — betetőzéséül keserves élete tragikumának — nemrég, 40 éves korában vitt el a halál. Asztaloslegényből lett művésszé, egész élete a mindennapi kenyérért való harcban telt el, de a nyomor csak testét tette tönkre, szelleme fokról-fokra nőtt és fejlődött. Sorsa lázadóvá tette a földi hatalmak ellen, s ezt az indulatát tükrözi művészete is, de nem szónoki frázisokban, hanem egy izzó emberi léleknek megkapó vizióiban. Egyéni, különös tehetsége már fiatalon külön helyet jelölt ki neki kortársai között, de nagyobbszabású kibontakozása legutolsó idejére esik, amikor látomás erejével ható kompozícióiban ritka költői eredetiséget ért el és szinte a monumentalitás magaslatára emelkedett. S igazán megható volt, hogy rózsás, kékesszürke és ezüst színekből szőtt harmóniáiban milyen szép nyugalmat tudott teremteni, holott lelke nyugtalanul és kínosan vergődött.

A fiatal nemzedék élő és alkotó tehetségei közül Szőnyi Istvánt (sz. 1894) kell először említeni, mert ő irányt jelzett és többekre volt hatással a fiatalok között. A háborúutáni időben fejlődött ki határozottabban egyénisége. Eleinte robosztus alakokat festett, s erősen éreztette súlyukat és plaszticitásukat, mintegy visszahatásként az impresszionizmus könnyed és játszi modorára. Az impresszionista festészetből azonban megtartotta a levegő és a fény kultuszát, csakhogy ő nem a tárgyilagos megfigyelő hűségével ábrázolja ezeket a jelenségeket, hanem mint valami felsőbb forrásból eredő, szinte misztikus tüneményeket, amelyeknek özönében a földi dolgok látomásszerű jelleget öltenek. A plaszticitás hangsúlyozásával idővel szakított, festőibb és könnyedébb lett, színezése pedig világosabb és változatosabb, sokszor párásan enyhe. Olykor lírai gyengédség zendül meg képeiben, a lélek áhitata és a természet nyugalma ömlik el rajtuk. Szőnyi komoly munkássága szervesen helyezkedik el a magyar festészet fejlődési vonalában. Természetesen köti össze a naturalizmus korát a szellemibb új áramlattal. Fejlődésének szervességében bizonyára része van annak is, hogy iskolai tanulmányainak elvégzése után szinte szakadatlanul itthon, a hazai földdel és élettel való kapcsolatban fejlesztette művészetét. Azt a nehezen meghatározható, de biztosan megérezhető sajátságot, amelyet magyar szellemnek nevezünk, nála érezzük a legjobban az új nemzedék tagjai között.

Az ő nemzedékének egy másik kiváló festője, Bernáth Aurél (sz. 1895), szintén a magyar naturalizmus iskolájából indult ki. Ifjan Nagybányán dolgozott, de aztán éveket töltött Berlinben és ott — amúgy is hajlandó az elméleti elmélyedésre — a valóságtól elvonatkozó képeket festett, melyek mintegy a kozmikus erők küzdelmét és kavargását éreztették. Hazatérve, a tisztulás és érés periódusába lépett, a világ kaotikus, forrongó képe helyett áttekinthetőség és rend költözött munkáiba, de egyúttal finom lelkiség áradt belőlük. Az ő műveiben éppen úgy nagy fontossága volt a levegő, az ég és a víz tüneményeinek, mint Szőnyinél, ő is a világnak eszményített, halkított harmóniában összehangolt képét mutatta, kékes-szürke harmóniáiban a párás és homályos árnyalatok felé hajlott s a jelenségeket mintegy modern sfumátóba burkolta. Az utolsó években festett képein azonban új sajátságok jelentkeznek. Előadása energikusabb lett, színskálája kiszélesedett és meggazdagodott, s a művész jókora lépéssel közeledett az élet megfogható valóságához.

Ha Szőnyi István és Bernáth Aurél festészetében a légköri jelenségeknek fontos, mondhatni stílusképző jelentőségük volt, Egry József (sz. 1883) képeinek szinte egyetlen tárgya a fénynek mindent beözönlő, dús áradása. A fénnyel telített atmoszférának költője ő, mégpedig eredeti és magyar költője. Otthona, menedéke és egyben géniusza a Balaton. Némiképen grafikai jellegű, szűk színskálában mozgó művészete újabban festői értelemben gazdagabbá lett, barnás-zöld harmóniái egy olasz út hatása alatt, vörösbe játszó, melegebb árnyalatra tettek szert.

E művészeket, egyéniségük nagy különbségei mellett is, valaminő közös szálai kötik össze a szellemi rokonságnak, olyan szálak, amelyek valamivel erősebbek a kortársak közt szokásos kapcsolatoknál. Ugyane szálak még néhány más művészt is többé-kevésbé hozzájuk fűznek, így pl. a különösen legújabban nagy fejlődésnek indult Vass Elemért. A valamivel idősebb nemzedékkel (pl. Berény Róberttel) is megtalálták a kapcsolatot, s mintha a még messzibb multba is, a modern magyar festészet kialakulásának forrásaihoz is finom szálak vezetnének tőlük. Ilyenféle tünetek már 1920 táján mutatkoztak s Párizs közvetlen befolyásának csökkenésével párhuzamosan erősödtek. Mintha egy új és magyar festészet körvonalai bontakoznának ki szemünk előtt. Kialakult ismét egy festőcsoport, amelynek tagjai kölcsönhatásban és

egymást termékenyítve dolgoznak, hasonlóan az egykori Nagybánya művészeihez.

Mindez arra mutat, hogy a művészet fejlődésének szellemi feltételei megvannak itthon, s hogy a magyar művészet sokszor megszaggatott vonalában mutatkozik már valami folytonosság.

Más kiváló művészek is kibontakoztak az újabb nemzedékből. Igy Aba-Novák Vilmos (sz. 1894), akinek Ferenczy Károly volt mestere. Előbb Szőnyi hatása alatt állott. A testek plasztikáját hangsúlyozta, a fényjelenségek szinte kirobbanó ereje foglalkoztatta őt is, csak mindez hevesebb és nyersebb alakot öltött nála, mint Szőnyinél. Aztán mindenképpen megváltozottnak láttuk viszont. Mindenekelőtt abban, hogy az olajtechnikáról a temperára tért át. Ez a technika már magában bizonyos stiláris változásokkal jár együtt. A plasztikus ábrázolását korlátozza, a színek dolgában egyszerűsítést követel, másrészt módot ad rá, hogy a tüzes és töretlen színek jussanak szóhoz. Ezeket a következményeket Aba-Novák levonta, ábrázolása síkszerűbb és lineárisabb lett, az olajfestésben gyökerező árnyalás és valeurgazdagság helyett színezését csaknem a színes grafika jellegéig egyszerűsítette, s képein harsogó színek léptek fel, amelyeknek világító erejét még fokozza a sötét, csaknem fekete háttér. De más irányban is megváltozott. Előadásában játszi, szinte jegyzetszerű könnyűség lépett olajképeinek súlyos, darabos festése helyébe, megfigyelései kiszélesedtek, élesebbé váltak, s különösen cirkuszi tárgyú képeiben feltünt meglepő érzéke a furcsaság, a groteszk iránt. A könnyűség, a fölényes biztonság és a bőség, mellyel dolgozik, arra mutatnak, hogy művészünk új periódusában megtalálta önmagát.

Aba-Novák Vilmos két éven át a római magyar intézet ösztöndíjasa volt, s egy-két évig a római magyar intézetben dolgozott a finom és rokonszenves tehetségű Molnár C. Pál (sz. 1894) is. Aba-Novákkal együtt egyszersmind jeles grafikus, mind a ketten a budapesti képzőművészeti főiskola egykori kitűnő pedagógusának, Olgyai Viktornak tanítványai, aki egész nemzedékét nevelte a modern magyar grafikusoknak. (Köztük Komjáti Gyulát, Fáy Dezsőt stb.) Molnár, a római akadémia néhány más ösztöndíjasával együtt az új olasz (novecentista) művészetből is felvett valamit, de környezetük igazi utánzásába csak a gyöngébbek estek bele.

Másrészt Párizs, a modern művészet kialakulásának legfontosabb központja sem szűnt meg vonzani fiatal művészeinket, s akik nem állami pénzből, hanem a maguk erejéből jutnak ki külföldre, — persze kevesen vannak — azok még ma is Párizs felé veszik útjukat. Mindez természetes, hiszen a művészek vándorlása, hogy világot lássanak és tanuljanak, régi hagyomány, s olyan századokban is szokásban volt, amikor a távolság még jobban elválasztotta az országokat, mint most.

A mult emlékeiben gazdag és egyúttal eleven életet élő európai centrumok termékenyítő hatásától elzárkóznunk nem kell, nem is lehet. Amit nem szabad kívánnunk, csupán az, hogy bármelyik idegen művészi centrumnak olyan egyoldalú irányító befolyása legyen a mi művészetünkre, mint egy régebbi fejlődési stádiumban pl. Münchennek vagy Párizsnak volt. Miután már szerencsésen elértük azt, hogy van sajátos művészeti légkörünk, vannak mestereink, akikben eredeti és értékes sajátságok mutatkoznak, s van ifjú nemzedékünk, melyet hozzájuk a lelki folytonosságnak természetes szálai fűznek: minden erőnkkel annak a szellemnek fejlődését kell munkálnunk, amely az önálló magyar művészet felé vezet. Ha a franciák Párizsban, a németek Berlinben, az olaszok Rómában és minden valamirevaló nép a maga kulturális központjában látja és dédelgeti művészetének szellemi otthonát és irányítóját, számunkra is elérkezett az ideje annak, hogy magunkhoz térjünk és végre Budapest nevét írjuk modern művészetünk zászlajára.

KÖZÉPKORBÓL VALÓ MAGYARORSZÁGI VASALÁSOK.

Azt általánosan elismerik, hogy a vasművesség igazi lendületet csak a román stílus virágzása korában vett. A XII. század építőművészei avatták a kovácsvasat a művészi iparok nyers anyagai közé s azt már az első kisérletektől kezdve tehnikai tulajdonságainak megfelelő módon alakították s a neki való helyen alkalmazták. A kovácsvasművészet, melyről *Jakabffy* Ferenc a Művészi Ipar 1885–1886. évfolyamában oly bő tanulmányt közölt, első virágzását a XII. és XIII. század szerényen felszerelt kovácsműhelyeinek köszönheti. A párisi Notre Dame templom kapujának pántjai, melyek *Boiscornut* nevét dicsérik, kompoziciójuk és mesteri munkájuk következtében, a vasműves készítmények között még manapság is az első helyet foglalják el.

A kovácsvasból való középkori műmunkák közűl legelsőbben a vasalások tünnek fel s ez igen természetes dolog is, mert a fémek között a vas olcsósága, szilárdsága és alakíthatósága következtében predesztinálva van arra, hogy épületeink felszerelvényei között necsak szerkezeti, hanem diszítő elemként is szerepeljen.

Igen valószinű, hogy a zárak, kulcsok, kulcspaizsok és ajtókopogtatók díszes alakítása volt az első lépés, melyet a román stílus lakatosai a műipar felé tettek. Ebben a feltevésünkben megerősít az, hogy már a rómaiak idejében divatossá vált a szóban forgó ajtó- és kapuvasalások díszesebb megmunkálása. *Liger*-nek: „La ferronnerie ancienne et moderne“ című munkájában sok szép kulcs és ajtó, illetőleg szekrény-fogantyú rajzára akadunk. Mivel pedig a középkor művészete sok tekintetben a római hagyományokból táplálkozott, valószinű, hogy a szóban forgó dologban is az elődök példáját követték.

Az első idevágó munkákat Franciaországban kell keresnünk, mert a vasművesség alapját itt vetették meg. Itt találjuk a legtöbb s legszebb román stílusú vasalásokat, rácsokat s vasból való egyéb műmunkát, melyeknek remekeire *Viollet-Le-Duc* és *Gailhabaud* művei figyelmeztették a világot. Franciaországból Belgiumba

konzervativ, lassan változó műgyakorlatokban találhatók, megállapítani. Ezekben kapjuk majd meg a magyar nép ősi izlésének megnyilatkozását.

Továbbá gyűjtsük össze a céhek körében dívott, valamint az úri osztály szükségleteire készült mustrákat. Ezekben a nemzet ú. n. mívelt rétegének kapjuk az ornamentális izlését. Ez nagyobbára összetalál a külföld nagy stilváltozásaival, olykor-olykor módosítja azokat, sőt önálló hajtásai is vannak; ezek képviselik felső társadalmi rétegeink produktiv képességét.

A két izlés nem egyforma, azt a mai kor is mutatja, a mult időkben sem volt egyenlő. Mindig volt úri ízlés és volt népies izlés.

Ha pedig e két áramlatnak, a felsőnek és az alsónak egymásra való hatását megfigyeljük, igen érdekes eredményekre jutunk.

Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy az úri izlés a XVI. század óta a népizlést új motivumokkal táplálta, termékenyítette; a nép ezeket az elemeket befogadván mustrái közé, ragaszkodott hozzájuk és mai napság a korábbi úri izlés durvább formákban ugyan, de gyarapodva a nép képzelmével, megmaradt.

Viszont a népies elem a céhekben tért nyervén, a nemzetközi formáknak hazai jelleget adott, sőt egyik-másik iparművészetben önállóságra jutott; ennek köszönhetjük p. o. az u. n. erdélyi zománc keletkezését.

Ismeretes, hogy a mi századunkban a művelt osztályok produktiv képessége az ornamentika terén világszerte zátonyra jutott. Napjainkban az úri művészet szorultságában a mult századokhoz fordult vissza és annak tőkéjét kívánta kamatoztatni. Mikor e tőkét kimerítette, megemlékezett úri osztályunk a népről. Európaszerte az alsó rétegek háziiparában fönmaradt ősi ornamentális tőkét kezdték fölfödözni. Ebben vélték megtalálni az igazán nemzeti stilusok megifjusodására vezető bőséges forrást. Mi magyarok is ebben a stádiumban vagyunk és a mikor a különféle vidékek népiparát tanulmányozzuk, azt hisszük, hogy a nemzet igazi geniusa ebben rakta le hamisítatlan kincseit, melyeket csak újra föl kell éleszteni, pedig tévedünk. Az a becses anyag csak a néprajzot és a műtörténeti tanulmányokat istápolhatja igazán.

Nemzeti stilus e szerény motivumok puszta reprodukciójából nem fakadhat. Ilyent csak a művészek teremtő ereje és a természet örök ifjú forrásához való visszatérés alkothat.

A világ lassan-lassan kezdi ezt az elemi igazságot fölismerni és örömmel tapasztaljuk, hogy a XIX. század végén az emberi képzelem ismét elég termékeny arra, hogy évszázados kimerültségéből fölocsudva, új stilusnak megalkotásával próbálkozzék.

Hampel József.

mentikájával, csak az úri osztály, az a rétege a nemzetnek, mely nem maga csinálta holmiját, mivel egyéb vitézi gondjai voltak. Az úri osztály, hazai műtörténetünk tanusága szerint, azután is mindig közvetítette a nemzet zömével az idegen szokásokat, fölfogásokat és ornamenteket.

Úgy vélem, hogy az ötvös izlés, melyet jobb módú magyar uraknak X. és XI. századbeli sírjaiban észlelünk, csak az arisztokrácia izlését képviseli. A magyar nép előkelői számára idegen ötvösök készítették ez ékszereket. Az tehát nem tekinthető oly értelemben ősmagyar izlésnek, mintha az a magyarság képzelméből eredt volna; az csak az akkori magyar uralkodó osztály izlését képviseli, mely recepción alapul. Tapasztaljuk egész régi műtörténetünkben, hogy a nagy stiláramlatokat mindig a felső rétegek útján kapjuk az országba.

Mikor népünk Etelközben és Lebediában időzött, talán a VI—IX. századokban, akkor ott és azontúl messze vidéken a szasszanidák izlése uralkodott. Ezt fogadta be az akkori magyar uralkodó osztály. Kapta pedig mint egy hanyatló, sőt tönkre ment birodalomnak izlését, mely épp úgy mint a nemzet, a mely lételt adott volt neki, már kiélte magát. Csak mint oltvány más népek izlésében, volt termékenyítő hatással a szasszanida izlés. Termékenyítette az elő-ázsiai semita népek művészetét és kétségtelenül hatással volt a bizanci művészetre.

A magyar ősök művészi hagyatékában is lehet már a romlott szasszanida izlés mellett e kétféle stilus nyomait észlelni. Világosan látható az is, hogy az a fölfogás, ahogy az ő ötvöseik a szasszanida motivumokat kezelték, már-már értelmetlenekké változtatta e formákat anynyira, hogy az egykor nemes idomú levél- és indadíszek majdnem mértani formákká merevedtek.

Huszka az ő albumában módot nyujtott mindenkinek, hogy a szasszanida építészeti ornamentika néhány alakját: * a virágkelyhet, rozettát, palmettát, a hármas levelet, a csipkés szélű és szívidomú leveleket a honfoglalók hagyatékából eredt motivumokkal összehasonlítsa.** Még találóbb összehasonlításokat lehet tenni, hogy ha a szasszanida ötvösség köréből veszszük az analógiákat, mert nyilvánvaló, hogy az ősmagyarok lebediai ötvösei is azokból a mintákból merítették az ő mustráikat.

Készülőben van Smirnownak nagy műve, az Oroszországban és egyebütt fönmaradt nagyszámú szasszanida ötvös-művekről és ebben bőven meg fogjuk kapni az előmintákat a honfoglalók ékszerein szereplő mustrákra. Ezt a nagy forrásmunkát annál türelmesebben várhatjuk meg, mert biztosra vehetjük, hogy több világosság fog abból a forrásból az ősök hagyatékára áradni, mintha megpróbáljuk egyik-másik még meg nem fejthető ősi idomnak értelmét XIX. századi szűrszabók mustráiból értelmezni, a mi, véleményünk szerint, hiba a helyes módszer ellen.

Mert össze akarni kötni hazai ornamentikánknak elejét annak XIX. századi fejleményeivel, a nélkül, hogy a kilenc század alatt bekövetkezett változásokra tekintettel volnánk, ez ellenkezik a műtörténeti kutatás elemi törvényeivel.

Pedig ezekre a változásokra annál inkább kell ügyelnünk, mert nálunk is szabályszerüen bekövetkeztek a stilváltozások egymásután, csak úgy, mint Európának mindazokon a vidékein, melyek az európai stilusok hatásai alatt állottak.

Fejtegetéseink végeredményéül azt javaslom, hogy hazai ornamentikánk történetének igen nehéz és fontos problémáját egyszerüsítsük úgy, a hogy azt egyszerüsíteni lehet és kell.

Keressük és gyűjtsük a hazában lakó népek házi iparában létezett és még létező mustrákat és iparkodjunk azokban az ősi állandó motivumokat, melyek ily nagyon

* A XVI. táblán.

** V. kép, VI. kép XII. 1—4, XIII. 1—5.

Ez nyilvánvaló lehetetlenség, mert köztudomású tény, hogy az iparos céhekben a magyarság csak a XVI. század óta kezdett számbavehető módon tömörülni.

A hazai növény-ornamentikát XV. századi egyházi emlékeken, a sodrony-zománcban figyelhetjük meg legszabatosabban. Ehhez füzhetnők talán a XVI-dik századi növény mustráinkat. Azonban most már tudjuk, hogy ez a szép hazai tehnika, és valószinüleg mustráinak jelentékeny csoportja is, a XV. század elején Velencéből vagy Velence tájáról származott át hozzánk.

Ugyancsak az ötvösség körében ismerünk sajátszerű börtűs műveket, filigrános ékszereket a XV. századból, de valószinű, hogy ez a tehnika, mely némely balkánvidéki szláv törzseknél még mai napig is mint házi ipar él, akkor is már az ő sajátjuk volt.

Ismerjük több helyütt az építészettel, a szobrászattal és festészettel kapcsolatos ornamentikát, mely a román és csúcsíves korban nálunk dívott. Azoknak a jellege vagy közel áll az éjszaki olaszok izléséhez, vagy francia szerzetesek hozták, avagy németországi műhelyekből ered; eredeti magyar vonásokat e négy-öt században kerestünk, de eddig ilyeneket nem találtunk.

Még leginkább remélhettük, hogy az egyéni ékszerekben s a lószerszám diszítésére szolgáló ötvösművekben kapjuk meg a nemzetnek árpádkori ornamentikáját, korábbi hazáikból hozott sajátszerü ötvösségi ornamentikának a folytatásául.

Azonban mennél sűrűbben kerülnek elé a hazai földből az árpádkori kincsek, annál inkább meg kellett győződnünk arról, hogy az ősök aránylag igen gyorsan európaiasodtak meg. Sem ezekben a kincsekben, sem a sírleletekben annak az ornamentikának, melyet Etelközből és Lebediából hoztak, nincs nyoma.

Tehát a mennyire most lehet véleményünk a magyar középkori ornamentikáról, a nép izlését ugyan nem ismerjük, de valószinű, hogy házi iparában ragaszkodott ősi geométriai modorához; ellenben az iparosok és a felső, az úri osztály, hamar kedvelte meg az európai környezet izlését.

Visszafelé menve a honfoglalás korára, lassan a művészi környezetet is kezdjük ismerni, melybe a IX. században a. magyarság ide jutott.

A helyzet az, hogy az építést országszerte lombardok végzik, az ő izlésük bukkan föl legsűrűbben azokon az építészeti diszítményeken, melyeket a IX–XI. századokból ismerünk. A szegszárdi, zalavári, arácsi és több egyéb domborműves töredék, az ő örökösen ismétlődő szallag fonadékos mustrájukkal, nem magyar embereknek faragmányai, de velencei, dalmát vagy friauli emberek keze művei.

Ezek mellett gyérebben bár, de mégis akad néha egy-egy nemesebb alkotású faragmány, mint a székesfejérvári koporsó, melyen emberi idomok mellett növények jelentkeznek. Erről az emlékről és hozzáhasonlókról azt vélhetjük, hogy bizanci mustrák után készültek, vagy éppen vándor görög kézműves faragta. Ugyancsak a bizanci művészetnek szent István palástján és több, az ő nevéhez fűződő szövetben maradtak meg a X. és XI. századoknak a mintái.

E két külföldi ornamentika mellett a belföldi népek sajátos ötvösségi gyakorlatairól is vannak tanuságaink. Messze vinne azokat közelebbről elemezni; itt beérhetjük azzal, hogy a honfoglalás előtti diszítésnek a szláv törzsök primitív házi ötvösségében maradt meg a nyoma.

Mikor a magyarság ebbe a környezetbe szállott, mint hódító szolgálatába fogadta a longobard, bizanci, szláv, német s egyéb kézműveseket; azok dolgoztak a hódítók számára, a maguk longobard, bizanci, szláv stb. izlése szerint.

Igy magyaráznám az úri magyarság izlésében a X. és XI. századokban bekövetkezett változást. Nem is kell azon csudálkozni, hogy ez a változás a régi ízlés elejtésével beállott; mert nem a nép, nem az egész nemzet hagyott föl korábbi orna-

azokat az egyház céljaira szentelték, beléhímezték a nevüket és az évszámot. Ezek az évszámok néha a XVI. századig, máskor csak a XVII. és XVIII. századig érnek föl. Ime itt kapjuk modern hazai ornamentikánknak, úgy az úri osztályoknál divó, valamint a céhekben mívelt, sőt néha a nép házi köreibe is behatolt, motivumainak tárházát.

Az első tekintet is meggyőz bennünket arról, hogy e mustráknak legtöbbje a velencei és augsburgi XVI—XVII. századi mustrakönyvekből származott hozzánk. Elterjedésök és hatásuk a hímzés és varrás terén ép oly erős volt, mint a hogy a renaissance olasz és német ötvöseinek mintái belévették magukat hazai ötvöseink ornamentikájába és a mint az olasz majolika árú, valamint a németországi kőárú befolyásolta hazai fazekasainknak a mintáit.

Ezeket a befolyásokat apróra kinyomozni hazai műtörténetünknek ezután teljesítendő föladatai közé tartozik. Legelőbbre vagyunk az ötvösök ornamentikájának tekintetében, melyben az augsburgi és nürnbergi mesterek előmintáit néhány esetben a leghívebb utánzásig lehetett megállapítani.

Hasonlóan az agyagmívesség körében is találtak ily érintkezési pontokat.

Az idegenföldi mustrák terjedésének különböző módjai és közvetítői voltak. Jártak itt az utóbbi három évszázadban olasz és németországi építészek, szobrászok és festők. Hasonlóképp jártak külföldi helyeken magyarföldi művészek és iparosok, a kik a nyugoti stilusok változásait hazánkban közvetítették. A céhekben dolgozó hazai mesterekre bizonyára még más egyéb hatások is érvényesültek. A török világ közvetlen kapcsolatba hozta őket a kelet iparcikkeivel. Kis-Ázsiából ezer számra hozták Brassón át az országba a keleti szőnyegeket.

A XVII. század óta a felföld agyagművességében a Habaner izlés érvényesül a XVIII. században pedig a tatai, holicsi, stomfai s egyéb majolika-gyárak közvetítik a németalföldi, francia, bécsi mustráknak a beszivárgását.

A ki ez utóbbi századoknak hazai ornamentikájáról őszintén és alaposan számot akar adni, annak mind e tényezők közreműködésével számolnia kell.

Sőt a különféle hatások tarka együttességében arról a hatásról sem szabad megfeledkezni, mely a haza ortodox hitű lakosságának egyházi szükségleteit kielégítő iparágakban tapasztalható és a melyet úgy lehet jelezni, hogy az az ortodox bizanci izlés érvényesülése az építészetben, festészetben, faragásban, ötvösségben stb. A hazai ortodox szlávság és oláhság nem csekély mértékben tapasztalta és tapasztalja ennek az izlésnek állandó hatását és hiba volna e sajátszerű ornamentikának létezésére hazánkban szemet hunyni.

Nem kívántam kimeríteni a tényezőket, csak néhányat példaképpen idéztem, melyekre ügyelni kell, a mikor a hazai ornamentikáról tiszta képet kívánunk nyerni.

Műtörténeti igényeinket csak oly mustragyűjtemény fogja véglegesen kielégíteni, a mely mindezeket a tényezőket is, akár hazaiak, akár idegenek, szemmel tartja.

Ezért azt mondhatjuk, hogy az eddig történt, elismerésre méltó, igen becses gyűjtések után is még nagy munka vár a kutatóra; a hazai műtörténet még sok értékes anyagnak egybeállítását igényli.

Ez áll különösen az utóbbi három századra nézve, mely bővelkedik emlékekben, inkább mint a XVI. századot megelőző időszak.

Áttérve a középkorra, mit tudhatunk az akkor hazánkban dívott ornamentikáról? Támpontjaink, mikor e kérdésre felelünk, gyérebbek, mert kevesebb emlék maradt, gyérebbek az irodalmi s egyéb följegyzések és homályosabb a történeti háttér.

Mindezeknél fogva tágabb tér nyilik föltevésekre.

E hipotézisekből azt, a mely leginkább zavarhatja meg a tárgyilagos, elfogulatlan kutatást, mindenekelőtt el kell mellőzni.

Azt állították, hogy az alföldi szűrszabók mustrái már a középkorban, a XVI. századot megelőző öt században is léteztek.

méltat, nem áll meg ott, hogy egyszerűen mustrákat másol, hogy azután azokat, mint a népies képzelem általános vagy speciális termékét, a nyilvánosság elé hozza. A nyers anyag, a melyet gondos rajzolók összegyűjtenek, lehet igen becses, de néprajzi és stiltörténeti értéke az ily hozzájáruló észleletek által jelentékenyen fokozódik.

Egyébként ez időszerint minden hazai etnografus tisztában van már az iránt, hogy a hazai népipar produkcióiban nincs közös „magyar" izlés, de a mennyiben egyes vidékek saját jellemvonásaikat megtartották, az izlés vidékenként változik.

Szélesebb körökre terjedő, egységes izlés csak rokon iparágakban és »úri" himzésekben észlelhető.

Ezt ugyan tudtuk már előbb is, de Huszka képes albuma ujból bőségesen tanusítja. Hálával tartozunk neki különösen azért, hogy a szűrszabóknak és fazekasoknak termékeit oly szeretetteljes gonddal másolta és gyüjtötte.

Ezekben több a megegyező vonás, mint a különböző községeknek háziiparában. A jelenség magyarázata nem nehéz. Egyrészt az illető iparágakban átöröklődtek a mustrák nemzedékről-nemzedékre, másrészt különböző céhekben hasonló mustrakönyveket használtak. Hozzájárult maguknak az illető árúcikkeknek szélesebb körökben való elterjedése, tehát a másolás lehetősége, végül okozza a mustrák állandóságát, hogy a nép konservativ hajlama nemzedékeken keresztül ragaszkodott a megkedvelt idomokhoz.

E mustrák gyűjteményében, mivel azok a motivumok magyar iparosoknak évek hosszú során át folytatott gyakorlatában megállandósultak és mivel azok a magyar alföld jelentékeny részén vannak érvényben, joggal ismerheti föl a kutató a magyar izlés megnyilatkozását. Ez az ornamentika, a hogy előttünk van, jelen századunkból származó subákon s egyéb öltözeti darabokon, elüt minden egyéb bel- és külföldi ornamentikától és ebben az értelemben csakugyan eredetinek mondható.

Óvatos kutató azonban az eredetiséget nem fogja úgy értelmezni, hogy ez egyúttal ősi származást is jelent, és nagy hiba volna ennek az ornamentikának a szálait Lebediából vagy épen a magyarság ősi hazájából származtatni.

Mert egy kevés kritikával és a hazai céhek történetének némi ismeretével reá jutunk, hogy a céheknek ez az ornamentikája nem lehet régibb, mint maguk a céhek, és a diszítés magyar volta is csak attól az időponttól kezdődik, a mikor a céhekben a magyarság számbavehető erővel tömörült.

Ez az időpont a XVI. századra tehető. Ekkor kezdett a magyarság egy része a céhekbe behatolni és nagyobb számmal némely iparágakban érvényesülni.* Ez iparágak közé tartozott a szürszabóknak s a fazekasoknak mestersége.

A valószinüség tehát a magyar céhes ornamentika tekintetében az, hogy magyaros jellegét, melylyel kétségtelenül bir, csak a XVI–XVII. század óta öltötte, azoknak a magyar iparosoknak a kezén, a kik azokat a mustrákat mívelték.

A ki az ellenkezőt kivánná bebizonyítani, az tartoznék a XVI. és XVII. századokat megelőző hasonló ízlésű mustrákat bemutatni, mire a gyűjtők eddig nem voltak képesek. Ők azt állítják, hogy azért nincsenek régi szűrszabó mustrák, mert a szűrök s a mustrák elvesztek; azonban ez nem áll, mert, legalább részben, megvannak a régibb mustrák, csakhogy azoknak a jellege még nem magyarosodott meg.

Ily mustrákat a nyilvános gyűjteményekben, úri családoknál, kat. és ref. egyházak ruházatain és urasztali szerein elég bőven ismerünk.** Sokszor az ájtatos hivők, a kik

* A céhek magyarosodásának jelenségeiről a XVI. és XVII. században találhatók adatok Szádeczky Lajos értekezésében „A céhek történetéről Magyarországon". (Értekezések a tört. tudományok köréből XIV. kötet 7. szám.)

** Elég az iparművészeti múzeum gazdag gyűjteményén végigmenni, vagy a Huszka vagy Pulszky-féle albumokat végignézni, hogy velök megismerkedjünk.

ezt évek hosszú során át folytatni kell és a szorgalmas gyűjtő fáradozásából oly gazdag képes album keletkezik, melyet bátran el lehet nevezni „magyar ornamentiká"-nak.

Nem vonom kétségbe, hogy egy képes album, mely így keletkezik, igen hasznos munka.* Évtizedes kitartó szorgalomtól nem lehet a legszivesebb elismerést megvonni. Csakugyan fonák eljárás volna belemélyednünk a nemzeti ornamentika multjába, a nélkül, hogy a napjainkban élő népizlés termékeit ismernők. Az iránt sincs kétség, hogy csak a műhelyekben, paraszt-otthonokban s a nyilvános és magángyűjteményekben található mustrák alapján állhat elé az országban divó népizlés képe.

Azonban, fölfogásom szerint, módszeresen kell gyűjteni, ha azt akarjuk, hogy a gyűjtemény tudományos problemák megoldására kellő alapul szolgálhasson. Milyen föladatai vannak hazánkban a módszeres gyűjtésnek, azt etnografusaink jól tudják. Közismeretű tény, hogy vannak készítmények, melyek nemzetiség és vidék szerint, sőt néha falurólfalura egymástól különböznek: ezekben nyilvánul egy-egy nemzetiség, egy-egy vidék, egy-egy falu izlése. A lelkiismeretes gyűjtő tehát, a ki a népizlést fürkészi, minden ily topografiai vagy népies egység mustráit egyenként fogja fölvenni és ez egység szerint fogja bemutatni. Ha másképp járna el, tévedne és megtévesztené egyúttal az etnografusokat; mert talán általános magyar mustránnak mutatna be olyat, mely csak egyes magyar községekben dívik, és néha magyar mustránnak állítana olyat, mely csak ruthének, szerbek vagy svábok körében van használatban. E tévedésből azután nagy hiba és nagy baj származhatik. Igy „magyar" ízlés gyanánt tűnhetik fel valami diszítés, mely nem általános „magyar", de csak „szilágy-nagyfalusi"; a nem elég óvatos gyűjtő ezáltal a speciest a genus helyébe állította, a mi tudományos hiba. A hibából azután az a baj keletkezik, hogy az illető mustra történetét megállapítani gyakran lehetetlen, mert egy-egy lokális mustránnak előzményei legtöbbször csupán azon vidéken állapíthatók meg, a hol él.

Tehát hazánknak sajátszerű néprajzi viszonyai mellőzhetlenül megkövetelik a nép kezén forgó mustráknak vidékenként való összegyűjtését.

Sőt többet is kivánnék, azt, hogy a kutató a nép ajkáról szerezzen magának biztosságot, miképp értelmezi az az ő mustráit. Minden mustránnak meg szokott lennie a maga neve, azt a kutató följegyzi. Tanácsos falunként, a hol ipar van, az összes mustrákat kézrekeríteni, így módot nyerünk, hogy az azon a vidéken talán nemzedékek óta divó sajátos ízlés körét bizton megismerjük.**

A mustrák gyakran pusztán geometriai idomokra szorítkoznak. Ezek közt vannak azok, melyeket maga a nép talált föl. Hogyha a mustrák a növények világából valók, akkor már inkább van okunk utána járni, hogy honnan kerültek a nép hajlékába. Eredhetnek az úri néptől és nem egyszer megleljük a forrást, melyből az úri nép merített. Hogyha állati vagy emberi motivumok szerepelnek bennük, akkor is régibb vagy modern speciális forrásból erednek, vagy valamely véletlen körülménynek köszönik keletkezésüket. A nép izlését fürkésző kutató mindezeket és sok egyebet figyelmére

* Az utóbbi évtizedekben megjelent hazai mustragyűjtemények között a két legbecsesebb Pulszky Károly és Huszka József könyve. *Dr. Pulszky Károly*, A magyar háziipar diszítményei. A szöveget irta a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter meghagyásából. A kromolitografiai táblákat készítette Fischbach Frigyes. Budapest, 1878. (Acta nova Musei Nationalis Hungarici Tomus II.). *Huszka József*, Magyar ornamentika. Irta és rajzolta, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi, valamint a kereskedelemügyi ministeriumok segélyezésével kiadja a szerző. Budapest, 1898.

** 1880-ban Simó Ferencné úrhölgy szives volt számomra a himző mustrákat összeállítani, melyek a szilágy-nagyfalusi háziiparban használatosak. Adjuk e mustrák hű ábráit és minden egyes mustra mellé oda jegyezzük az elnevezést, mely alatt ez a nép száján ismeretes.

célokra szolgáltak, azokat az építészeti szerkezeteket és idomokat, melyek a román nemzetek köréből kiindulva, hozzánk is eljutottak. Egyet-mást változtattak e formákon, némelykor máskép is alkalmazták, (mint más országokbeli társaik) ebben láthattuk a helyi zamatot, azonban uj stilusokat az építészet körében nem létesítettek.

Ellenben tapasztalhattuk azt is, hogy a külföldről nyert kész konstruktiv elemekhez csatoltak néha oly ornamentikát és némely oly tehnikát, a melyeknek hozzáadása által olykor-olykor sajátos hazai ötvösségi stilust birtak létesíteni. Kutatásaink arra az örvendetes eredményre vezettek, hogy a középkorban és a renaissance utáni időszakban kétféle, egymástól eltérő, sajátos jellemű ötvösségi gyakorlatot, a sodronyzománcot, meg az ú. n. erdélyi zománcot állapíthattuk meg. Egyúttal meggyőződhettünk róla, hogy hazai műtörténetünknek a súlypontja a hazai ornamentika tanulmányában rejlik.

Örömmel üdvözölhetjük, hogy e helyesen fölismert igazság szolgálatában hazánkfiai az utóbbi évtizedekben elismerésre méltó buzgalommal neki feküdtek a hazai ornamentika tanulmányának. Hévvel és szeretettel gyűjtötték különböző művészeti iparágaknak régi és ujabb termékeit, bejárták az országot, megfigyelték a nép ízlését, lerajzolták a diszítéseket. Sőt ezen előmunkálatok gyakorlati alkalmazásának is vagyunk már kor- és szemtanúi. Ennek a mozgalomnak minden hazafi örvendhet, mert friss tetterő s gyakran sok művészi képesség érvényesül benne.

Nem fürkészszük, hogy e kisérletekben mennyi a maradandó és értékes, és mi bennök a selejtes és fonák. Ily forrongás közepette legalább egy darabig ne avatkozzék a kritika többször rontó, ritkán gyámolító keze az alkotó szellemeknek munkájába. Várjuk meg türelemmel, mire képes a jelen művészi nemzedék, ne zavarjuk teremtő kisérleteit, örvendjünk a jónak és legyünk bizalommal tehetsége iránt.

Nekünk, akik a művészeti jelenségek multjával foglalkoznunk, más a föladatunk, s az elég nagy, mert egy ezer éves multnak az emlékeit kell fürkésznünk. E föladatnak csak egy kis részét végeztük eddig és bár nagyérdemű úttörőink voltak, ne altassuk magunkat abban a hitben, hogy hazai műtörténetünknek összes rejtélyei elég világosan állanak előttünk.

Hazai emlékeinknek csak egy részét ismerjük elég pontosan. Ott vagyunk most, a hol előbbre haladott országok évtizedekkel ezelőtt állottak. Csak most folyik építészeti, szobrászati s egyéb maradványainknak beható kritikus vizsgálata és gyüjtése. Vizsgálatainkban gyakran még nem követjük azt a tudományos módszert, mely nélkül az egyes korszakoknak művészeti jelenségeit egymással és előbbi korszakoknak szálaival össze kell fűzni. Gyűjteseinkben véletlen izlésnek és szeszélynek, némelykor még a teljes rendszertelenségnek is túlságosan engedünk tért, és a mi talán épp oly nagy baj, nem vagyunk a régi hazai művészeti alkotásoknak méltatásában elég tárgyilagosak és körültekintők. Elszigetelt, magukra álló tüneményeket vélünk néha észlelni, nem veszszük észre, hogy hazánk határain túl is voltak hasonló jelenségek, melyeknek hazánk művészeti viszonyaira csak úgy volt hatásuk, a mint a forrongó jelenben ezer szál fűz bennünket a művészetnek nagy európai áramlataihoz.

Ámbátor hazánk műtörténeti irodalma legutóbb kedvező irányban fejlődött, indokoltaknak véltem ezeket az aggályokat ismételni, a mikor műtörténetünk legfontosabb problemájáról, hazánk multjában dívott ornamentális izlésnek megállapításáról van szó.

Vannak, a kik e probléma megoldását meglehetős könnyűnek és elég egyszerűnek vélik. Csak be kell járni az országot és meg kell figyelni a nép munkáját, híven le kell rajzolni a diszítményeket, melyeket az agyagművesek az ő cserepeikre raknak, le kell másolni a cifra diszítményeket, melyekkel a suba-, szűr- és bunda-szabók gazdáink ruháját ékítik, be kell hatolni a szorgalmas magyar menyecskék otthonába és össze kell gyűjteni a varrottas s egyéb mustrákat a cihákról, a terítőkről és egyéb fehérneműekről,

II. ÉVFOLYAM. 1899. MÁJUS HÓ. 3. SZÁM.

BÁRÓ LIPTHAY BÉLA

1827—1899.

Mély megilletődéssel teszi le koszorúját a magyar iparművészeti társulat egyik jelesének, alapító tagjának és volt elnökének a ravatalára.

Az elsőknek egyike volt hazánk ama kiváló férfiai közül, a kik társulatunkat megalkotva, a magyar iparművészet érdekében tömörültek. S ő, nemesen tevékeny életének utolsó percéig, bőségesen kivette részét küzdelmünkből és munkánkból.

Társulatunk alakulásakor mint alelnök, majd 1888-ban mint elnök, több éven át zászlóvivője volt ügyünknek. De később is, a midőn visszavonult a vezetéstől, mindvégig megbizható támaszunk és lelkes pártolónk maradt.

Egész pályafutását a szép, nemes és a jóért való állhatatos küzdelem jellemezte s a művészetekért való rajongó lelkesedését csak lángoló hazaszeretete multa felül. Nemes ideáloktól vezetett áldásos munkásságban töltött élete lelkesítő példaként ragyogjon a jövő nemzedék előtt.

Báró Lipthay Béla örök pihenésre tért.

Béke és áldás lengjen hamvai felett.

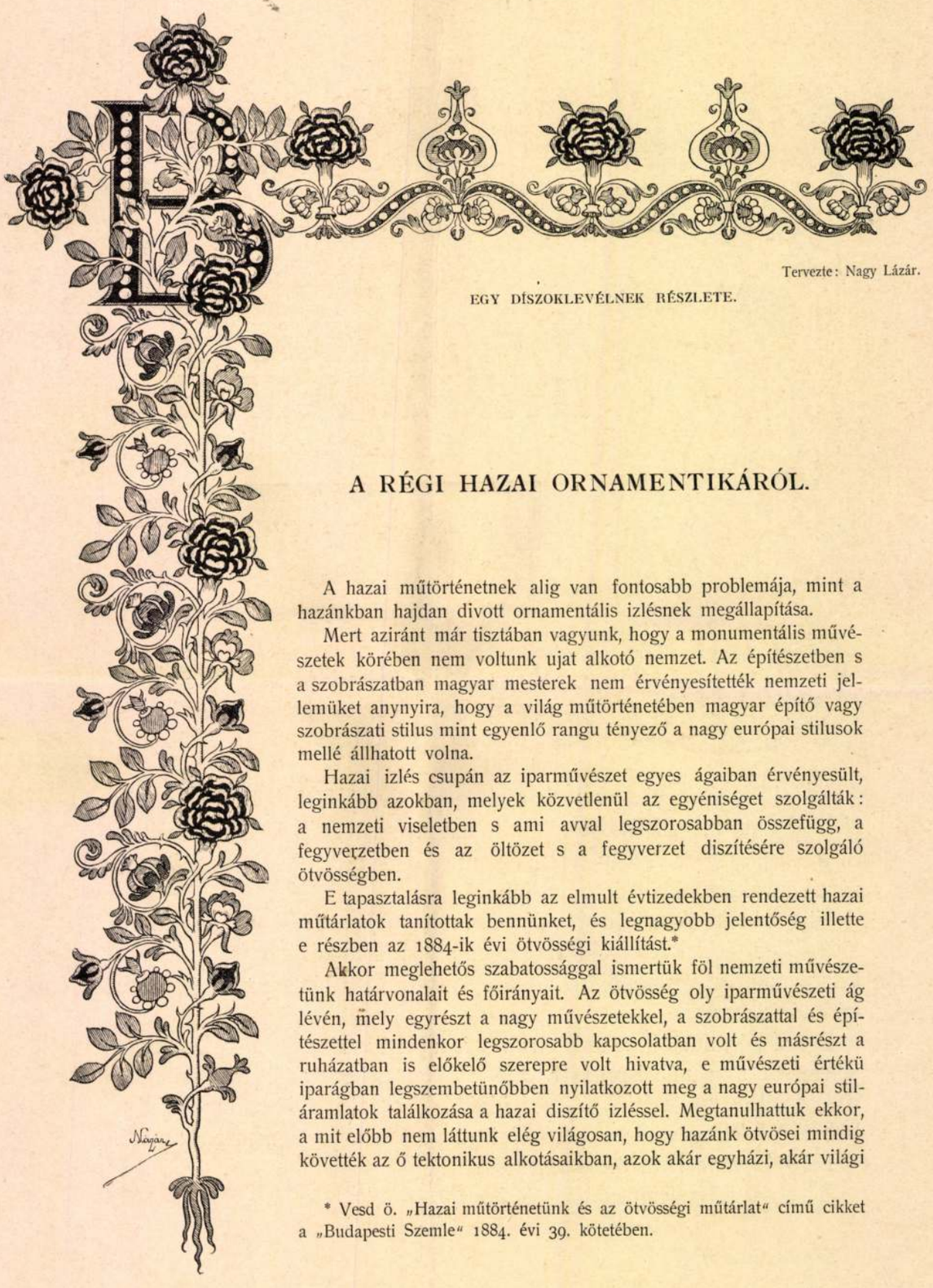

Tervezte: Nagy Lázár.

EGY DÍSZOKLEVÉLNEK RÉSZLETE.

A RÉGI HAZAI ORNAMENTIKÁRÓL.

A hazai műtörténetnek alig van fontosabb problemája, mint a hazánkban hajdan divott ornamentális izlésnek megállapítása.

Mert aziránt már tisztában vagyunk, hogy a monumentális művészetek körében nem voltunk ujat alkotó nemzet. Az építészetben s a szobrászatban magyar mesterek nem érvényesítették nemzeti jellemüket anynyira, hogy a világ műtörténetében magyar építő vagy szobrászati stilus mint egyenlő rangu tényező a nagy európai stilusok mellé állhatott volna.

Hazai izlés csupán az iparművészet egyes ágaiban érvényesült, leginkább azokban, melyek közvetlenül az egyéniséget szolgálták: a nemzeti viseletben s ami avval legszorosabban összefügg, a fegyverzetben és az öltözet s a fegyverzet diszítésére szolgáló ötvösségben.

E tapasztalásra leginkább az elmult évtizedekben rendezett hazai műtárlatok tanítottak bennünket, és legnagyobb jelentőség illette e részben az 1884-ik évi ötvösségi kiállítást.*

Akkor meglehetős szabatossággal ismertük föl nemzeti művészetünk határvonalait és főirányait. Az ötvösség oly iparművészeti ág lévén, mely egyrészt a nagy művészetekkel, a szobrászattal és építészettel mindenkor legszorosabb kapcsolatban volt és másrészt a ruházatban is előkelő szerepre volt hivatva, e művészeti értékü iparágban legszembetünőbben nyilatkozott meg a nagy európai stiláramlatok találkozása a hazai diszítő izléssel. Megtanulhattuk ekkor, a mit előbb nem láttunk elég világosan, hogy hazánk ötvösei mindig követték az ő tektonikus alkotásaikban, azok akár egyházi, akár világi

* Vesd ö. „Hazai műtörténetünk és az ötvösségi műtárlat“ című cikket a „Budapesti Szemle“ 1884. évi 39. kötetében.

Magyar Iparművészet
1899. 3. szám

A MŰGYÜJTŐ

A MAGYAR GYÜJTŐK ÉS MŰVÉSZETKEDVELŐK EGYESÜLETÉNEK HIVATALOS LAPJA

Szerkesztőség és kiadóhivatal
BUDAPEST
IV., Mária Valéria-utca 7.
Telefon: 813—60.

SZERKESZTI:
SZILÁRD VILMOS

Előfizetési díj:
Egy évre . . . 10 pengő
Fél évre . . . . 5 pengő
Egyes szám ára 1 pengő

IV. évf. Budapest, 1930 június—július 6—7. szám

Kilencszáz év

A magyar katolicizmus nagy ünnepéből, az Imre hercegre való emlékezés kapcsán az egész magyarság kiveszi a részét. Ünnepe ez nemcsak a keresztény műveltség nagy értékeit méltató utókornak, hanem a kultúra minden ágazatának külön-külön is. A művészet, melynek gyökerei egy évezred óta legerősebben a vallásos életérzéssel fonódtak össze, maga is meghatottan néz a kilencszáz év távolába. Hiszen úgy, mint latinnyelvű költészetünk, úgy egyházi műiparunk is rendkívül sok sugallatot kapott az árpádházi szentek életétől. Ez a hatás évszázadokig visszaverődött a magyar mesterek alkotásain, az oltárképeken éppúgy, mint az egyszerű feszület csont-Krisztusán. Az egyházművészet azonban egy évszázad óta mintha pihenne mínálunk. Néhány jeles üvegfestményen, egypár kisebb ötvöstárgyon kívül s egynéhány miseruha-kísérleten túl jóformán mindent a tömegárusító üzletek tucatízlésére bíz. Nem a szellem, a hit csökkenése, nem a materiálisabbá vált kornak gyöngesége ez, hanem a száz év óta vajudó iparművészet külön problémája. Lám az építészet arrább Nyugaton lázasan keresi az új templomformákat, melyek a vasnak és vasbetonnak természetéből adódnának. Ám az új iparművészeti iskolákon — talán a bajor iskolák az egyedüli kivételek — sehol sem sorozzák be az egyházművészeti fogyasztást a serkentő tényezők közé. Az ok nagyon világos: mert a papság maga vesztette el kapcsolatát az élő művészettel. Hol van a mecénás pápák nagy művészirányító szerepe, vagy csak a százötven év előtti magyar püspökök elitejének finom ízlése? Jók az ilyen kegyeletes emlékünnepek a régi erők mutogatására, de jók arra is, hogy iskolapéldákat szolgáltassanak. E szerény folyóiratot is elsősorban az emlékezés, a magyar multon érzett csodálat vezeti, mikor a jelen számban szóval és képben összefoglalja az egyházművészeti kiállítás tanulságait. De a reménység is, hogy a kilencszáz év tanulságából új eredmények fognak kisarjadni napjainkban.

Talpasfeszület. Magyar, XV. sz. vége. Szt. Bertalan-templom gyöngye

Az Árpád-kori művészet

Irta: *Sólyom István*

Az európai ízlés szinte napról-napra érdekes változásokon esik keresztül. A művészetek stílusa gyors egymásutánban váltogatja egymást. Tegnapelőtt még az expresszionizmus kifejező erejében hittünk, tegnap elhódított tőle a mágikus realizmus (ahogyan joggal, jog nélkül az új klasszicizmust nevezték), ma már ebből is elegünk van, biedermeiert kiáltunk rá s csak az Isten tudja, hogy mit hoz a holnap. Ahogyan a mai művészet változik, úgy váltogattuk ízlésünket a régi művészet emlékcsoportjaival szemben. Az expresszionizmus virágzása idején a kutatás a barokkra vetette magát, rehabilitálta a XVII—XVIII. század pazar és csillogó monumentumait. A mágikus realizmus kora a gótikus művészetet tolta előtérbe, soha annyi könyv nem jelent meg gótikus ízlésű képekről, szobrokról, mint az utóbbi négy-öt évben. Ma már ez a láz is szünőben van. Az újklasszicizmus egyelőre még tartja magát, de napjai meg vannak számlálva. A műtörténeti ízlés új utakat keres s szinte napjainkban új fordulatról számolhatunk be: fellángolt a népvándorláskori tárgyak iránti érdeklődés s ezekkel kapcsolatban rendkívül erős hangsúlyt kapott a tőlük nem is oly távol álló román stílus kikutatása.

Ennek az ízlésváltozásnak impulziv erővel kell hatnia a magyar tudományra is, amely a barokk művészet emlékeinek méltatása körül derék munkát végzett. Lehetetlen fel nem ismerni, hogy világraszóló népvándorláskori emlékeink nemcsak jelentősebbek későbbi, XVIII. századi műalkotásainknál, hanem érdekesebbek is. A munka azonban a népvándorláskori művészet bemutatásával nem ér véget, hanem éppen itt kezdődik. A szkíta, germán, hún és avar emlékek feltárása és készültüknek pontos meghatározása után a honfoglalás idejének izolált stílusának méltatására is sor kell hogy kerüljön. Ha ez megtörtént, bekövetkezhetik egy olyan időszak feltárása, amely külföldön is óriási érdeklődésre tarthat számot: a XI—XIII. század magyar művészetéé, amely *eredői, alkotó elemei szempontjából társtalanul, páratlanul áll az egész világon.*

Az Árpád-kori művészet ideje ez, amely eddig teljesen hamis megvilágításban szerepelt. Csak néhányan tudják, hogy Árpád-kori műemlékeink mily rendkívüli helyet foglalnak el az egyetemes művészettörténetben. A régiek ugyanis úgy tanították, hogy két nagy medencéből merítették impulzusaikat: nyugatról és a bizánci stílusból. Egészen bizonyos, hogy a hatásokhoz egy harmadik eredő is hozzájárult, a népvándorláskori, a honfoglaló magyarok stílusa, vagy ha jobban tetszik, a pogány magyar művészet.

A történelem azt tanítja, hogy a magyar élet Szent István király uralkodása alatt, a kereszténység felvételével gyökeres változáson esett keresztül, amennyiben vallási, jogi és társadalmi életében felvette az európai formákat. Kétségtelen, hogy művészetünk ugyanekkor nagyot változott, a nyugatról és Északolaszországból érkező térítő szerzetesek, a Bizáncból idekerült papok megismertették a magyarokkal a külföldi művészetek alapformáit, legalább is ami a templomépítést illeti. A történelem azonban nem feledkezik meg Koppány lázadásának említéséről sem s a magyar művészet hasonló szenvedéllyel ragaszkodott régi formáihoz. Koppány lázadását leverték, de a pogány impulzusok nem tűntek el műiparunkból s *Árpád-kori művészetünk a nyugati, a bizánci és a pogány magyar ízlés viaskodásának Európában páratlanul álló korszaka.*

A sok emlék közül, amely állításunkat alátámasztja, csak egyre hivatkozunk. 1812-ben Körmenden, herceg Batthyány Fülöp parkjában érdekes leletre bukkantak, amely a Nemzeti Múzeumba került. A lelet legszebb darabjai négy ezüstből vert és vésett ivócsésze, melyeknek díszítésében lehetetlen fel nem ismerni a keleti, perzsa—szaszanida művészet hatását. Az egyik csésze szakasztott úgy, mint a szilágysomlyói aranykincs egyik darabja, hátoldalán karikával van ellátva, amiből kiderül, hogy övre akasztva viselték. Ugyanennek a csészének belsejében, mint Varjú Elemér írja »a Szent János áldására hivatkozó, ivásra felhivó felirat mutatja, hogy az ilyen, a pogányság korában áldozati célra szánt ivócsészéket a keresztény magyarok főként áldomáshoz használták.«

A körmendi lelet a XIV. század közepéről való s fényes bizonysága annak, hogy a honfoglaláskori magyar művészet impulzusai elevenen éltek az Árpádházi királyok idején virágzó művészetünkben, hiszen az első magyar királyi család már kihalt akkor, amikor a körmendi csészék készültek. A perzsa-szaszanida ízlésű díszítés a honfoglaló magyar ízlésre vall, abban játszott nagy szerepet. Az ivócsésze pogány formája, amelynek elszórt emlékeivel még a XV. században is találkozunk, arra vall, hogy a magyarok ragaszkodtak műiparuk régi formáihoz s a kereszténységre való áttérésük ellenére is ősi multjukból megtartottak valamit.

Abban az évben, amelyben az Árpádok dinasztiájának rokonszenves ifjú hőséről, Szent Imre királyfiról emlékezünk, időszerű Árpád-kori művészetünkről elmélkedni. A nagy európai kulturák másképpen fejlődtek, mint a miénk. Nyugaton a frank birodalom művészetének, a karoling stílusnak korai kibomlása lehetetlenné tette, hogy a népvándorláskori ízlés tovább éljen. A keletről özönlő nomád tömegek sajátos művészetéből semmi sem ment át a fejlett, udvari jellegű karoling kultúrára. A román stílus viaskodó állatalakjait nem a vándor tömegek honosították meg nyugaton, később jöttek azok, Kisázsiából. Más a helyzet Magyarországon. A Duna medencéjében a népvándorlás később ért véget, nem szabad megfeledkezni arról, hogy a keleti népek között nem a magyarok voltak időrendben az utolsók, még a későbbi századokban is érkeztek, szivárogtak népek és törzsek nyugat felé. A besenyők és a kunok bizonyára keleti művészetet hoztak magukkal s újból felelevenítették a honfoglaló magyar műformákat. Nem lenne teljes az Árpád-kori művészet képe, ha a Bizánctól független keleti eredők hatóerejével nem számolnánk. Kelet és Nyugat ütközik meg a legrégibb magyar művészetben s ha a nyugati hatás győzedelmeskedik is, anélkül, hogy turáni álmokat dédelgetnénk, nem szabad az ősi Keletről megfeledkezni.

*

Max Dvořák, a korán elhúnyt nagyhírű bécsi professzor azt vallotta, hogy a művészetek történetében az átmeneti korszakok a legjelentősebbek. Mélyreható vizsgálódásai során így jutott el az ókeresztény stílus tanulmányozásához, Van Dyckhez, Vieumarkt János miniátoraihoz és Grecohoz. Mindenki tudja, hogy a szobrászok kvalitása az ízületek mintázásáról könnyen leolvasható. Ezek az átmeneti mesterek olyféle szerepet játszanak, mint az emberi testben az ízület. A könyök egyformán odatartozik a felső és az alsókarhoz; az ókeresztény művészet első három évszázadában csak tartalmilag, szellemében új, stílusa még római stílus. Az átmeneti korszakok a legtanulságosabb studiumok tudós, művész és művelt ember számára egyaránt.

Magyar művészet

Sajátságos, hogy a magyar művészet speciális átmeneti időszakai mindeddig oly kevéssé izgatták a szakembereket. Ezek között elsősorban a titkok titka : a XI. századi művészet, annak is első évtizedei. A művészettörténetek őskori, római és népvándorláskori összefoglalásokkal kezdődnek s mikor a magyar művészet kezdeteire kerül a szó, a szent korona méltatása következik, holott mindenki tudja, hogy ez a közjogi szempontból páratlanul jelentős kincsünk mind a két részében idegenből került hozzánk. Ezzel szemben sehol sem lehet olvasni arról, hogy mi történt a között a két időpont között, mikor a magyarok még sátrakban éltek s mikor már háromhajós, tornyos, hatalmas bazilikákba jártak imádkozni. Emlékanyagot ma már bizonyára igen nehéz lenne összeszedni, amely a közbenső időszakot tisztázná, de ott vannak az írott források, hazai és külföldi krónikák s főkép az oklevelek, amelyeknek műtörténeti kiaknázására még nem került sor.

Ami a másik két eredőt illeti, a nyugati és a bizánci művészet hatását, ha az árpádházi királyok uralmának három évszázadát nézzük, kétségkívül a nyugati hatásnak kell elsőbbséget adnunk. Nyugat felé mutatnak a figurális emlékek legjobbjai, a pécsi domborművek, nyugatra a legkorábbi falképek, a jáki szobrok és a bronzkisplasztika aránylag nagy számban megmaradt, fejlett, szép példányai (keresztek, aquamanilák, gyertyatartók stb.). Bizánci hatást árulnak el ezzel szemben az esztergomi szép kapu laposan vésett érdekes töredékei s néhány dekorativ faragvány. Az építészetben a két hatás békésen osztozik az emlékeken : a nyugati alapszerkezetű templomok oszlopfejei és dekorativ részletei gyakran bizánci ízlésűek. A változatosságot Magyarországon még az is fokozza, hogy a honfoglaláskori ornamentika is közrejátszik a templomok dekorativ kiképzésében. Például idézhetjük a veszprémi bazilikának egyik párkánytöredékét (a veszprémi múzeumban), amelyet Divald meggyőzően hoz a tarcali ezüst kardhüvelyveretekkel kapcsolatba. A veszprémi töredéknek nincs köze se nyugathoz, se a bizánci dekorációs elemekhez. Ha a magyar művészet valaha nemzeti jellegű volt (amit külföldiek szeretnek kétségbe vonni), akkor ezzel a veszprémi töredékkel az volt : ahhoz a honfoglaláskori kultúrához nyult vissza, amelynek hitét elhagyta, állami szervezetét megváltoztatta.

Azt hisszük, a régi magyar művészettel való foglalatoskodás még igen sok, eddig nem is remélt eredményt fog napfényre hozni. Noha nem valószínű, hogy az emlékek száma erősen meggyarapodhat, a belőlük vont következtetések még korántsem történtek meg. Ha majd tisztábban látjuk, hogy az árpádkori magyarság mit kapott honfoglaló őseitől, mit kapott a nyugati kultúráktól és Bizánctól, sorra kerülhet az a még fel sem vetett kérdés is, hogy voltak-e kapcsolatai a honfoglalás *előtt* Magyarországon élt népek (elsősorban a szlávok) művészetével. Ha ez a kérdés is megoldódott, eljön az ideje legrégibb művészetünk mérlegének felállítására, amely nemcsak a magyar művészet ismerete szempontjából jelentős, hanem a magyar ízlés, művelődés és szellem kibontakozására is éles fénnyel világít reá. Egy árpádkori feszület vagy aquamanile éppoly ékesen szól, mint a Halotti beszéd, csak szakértő legyen, aki el tudja olvasni.

HELYI SZELLEM. A földrajzi milieu s a néplélek közt fönnálló összefüggést, mit nemis száz év előtt fedezett föl a materialista szemlélkedés, egyre több spiritualista gondolkodó vonta kétségbe. Wölfflin, Strzygowski s más műtörténészek a művész önkéntes teremtését hangsulyozták.

Fölfogásukat azonban nem tudták százszázalékosan érvényesíteni. Előbbi ui. az alkotásban döntő szerepet juttatott a művész látásmódjának, mely nem tisztán pszihikai tényező; mert — mint sugalmazója, Hildebrand kifejtette — fiziológiai, sőt fizikai együtthatók keverednek el benne. Utóbbinak elgondolásában pedig szinte már materialista reakció is nyilvánul meg, amennyiben a művész „önkéntes" alkotásában újra tevékenységet biztosít az anyagnak, a teknikának, sőt *horribile dictu* még a milieunek is.

Pedig a milieu-elméletet számos jelenség hatásosan cáfolja, minek folytán én merőben tagadom is. Persze távol attól, hogy az ember s a természet közé kínai falat vonjak; éppencsak fölöslegesnek találom, hogy alkotásainak formálásában az ember a természet rendjét leutánozza. Az embernek erre nincs szüksége, minthogy magában tartalmazva a természetet, őmaga a természet; miértis a legönkéntesebb alakítása is csak természetes lehet. Egyenes leszármazottja az állat-, növény- és ásványvilágnak, közvetlen örököse azok tudatos vagy tudattalan szellemi kincseinek, idegeiben beraktározva azok formarendjét — mi haszna származnék az embernek abból, ha mikor valamit cselekszik, azoktól bármit is ellopna. Ellenkezőleg, akárhova nézek, azt látom, hogy ameddig az ember keze elér, kedve szerint alakítja a természet képét, szolgálatába fogva annak erőit. Egy személyben fia és apja a természetnek, nemcsak városokat épít, de erdőket ültet vagy irt, mocsarakat csapol, csatornáz, folyókat szabályoz, hegyeket farag és emel, pusztákat oszt és barázdál, sőt új állat- és növényfajokat tenyészt, amiben nemcsak gazdasági, de esztétikai tekintet is vezeti; nem szólva saját testének tisztán esztétikai idomításáról.

Vagyisha egyáltalán van összefüggés a földrajzi milieu s a néplélek közt, az fordított irányú, mint amilyennek föltételezik. Elmélyítve érvényesítem itt a költő Wilde szellemeskedő ötletét, miszerint nem a művészet utánozza a természetet, de a természet — maga műalkotás, legalábbis bizonyos mértékig az ember alakítása. Határozottan, nem a magyar talaj hatott a magyar nép művelődésére, hanem a magyar szellem formázta a maga képére Magyarország hegy- és vízrajzát meg a levegőjét is.

Az ember földrajz-művészetének kétségkívül érdekes formatanulmányáról ezuttal lemondok; beérem avval, hogy a képzőművészeti alakulásban kimutatom a milieu közömbös viselkedését. Ennek legoktatóbb példája a honfoglaláskori magyar ornamentika, mit jelen fejezetemben vizsgálat alá kívánok vonni.

Ha a milieunek befolyása volna a művészet alakulására, bármely ország művészetének vidéki tagozódásában élesen meg lehetne különböztetni egy alföldi meg egy hegyvidéki művészetet. Egyesek ezt meg is teszik, sajnos megkülönböztetésüket szinte csupán a tájképfestésben tudják érvényesíteni; az emberábrázolásban s méginkább a csendéletfestésben vagy pláne a díszítésben lehetetlenség hegyvidéki vagy alföldi típust kimutatni.

Merészebb általánosítással, könnyedén átszökellve a Kárpátok, az Ural hegyláncain, átlábolva a rengeteg őserdőkön, mocsárterületeken, mintha az Alpoktól a Csendes Óceánig az egész földrész egyetlen pusztaságot képezne, Strzygowski „szteppeművészetnek" nevezte el a szkyta alkotásokat, miknek utóvirágzásai az avar és magyar szerszámdíszítések. Ugyancsak hibásan hirdette az ő tanítása nyomán „Szteppe-Kiállításnak" a Magyar Történelmi Múzeum az 1935. nyáron bemutatott gazdag népvándorlási anyagot. Egyidejűleg megjelent könyvecskéjében pedig Fettich Nándor hasonlóan rá hivatkozva helytelenül szteppeművészetként jellemzi a honfoglaláskori magyar művészetet.

Helytelen ez a jellemzés azért, mert semmi nem bizonyítja, hogy a Kárpátoktól övezett síkságot rövidebb-hosszabb ideig birtokló nomád, nagyobbrészt lovas pásztornépek (szkyták, szarmaták, hunok, avarok és magyarok) sírleleteinek: ruházati fölszereléseknek, fegyvereknek s egyéb szerszámoknak praktikus rendeltetése és kivált művészi formája különös összefüggésben volna a szeppével, a kóborlással.

Nem szeppei, nem nomád ipar vagy művészet a magyarföldi, oroszsíksági és turánpusztai népvándorláskorabeli sírleletek. Igaz, hogy ez az ipar a pásztorkodást és hadakozást szolgálta; de a hegyvidéki népeket azonmód, ahogy a szteppelakókét, a letelepültekét csakúgy, mint a kóborlókét. A nevezett kiállítás tárgyainak oktató csoportosítása, amely a magyarföldi leletek s a mai ázsiai pásztornépek szerszámai, ruházata, fegyverzete és sátorlakása közti összehasonlítást célozta, csak azt igazolta, hogy némely Duna-Tiszavidéken járt nép ázsiai eredetű; de nem bizonyította, hogy a szteppe a különféle népekre ugyanazokat a szokásokat kényszeríti rá, vagyhogy ugyanazok a szokások más, nempusztalakó népek közt nem otthonosak. Nem tudok róla, hogy pl. a karikásostor használata minden pásztornépnél kötelező volna; ellenben tudom, hogy a mi pásztoraink nem használják a bolát, mi egyéb vadász, illetőleg állattenyésztő népek eszköze. Úgyszintén a kumiszkészítés és -ivás is csak némely pusztán szokás, máson nem; viszont éppúgy szokásos lehetne városokban is, ahol a lónak húsával is táplálkoznak. A feltűzni vagy felölteni való germán, illetőleg mongol ruhával sem lehet a helybenlakó népet megkülönböztetni a nomádtól, mint ezt a Strygowski növendékei csinálják. A kóborló arabok mai napig feltűzött ruhát viselnek, a városlakó perzsák ujjast hordtak már az ókorban.

A szteppével s a kóborlással jellemezni Keleteurópa és Nyugatázsia művészetét nem lehet in-

Iványi-Grünwald Béla: CIGÁNYSOR

Szépművészeti Múzeum

1617

kább, mint a földteke más hasonló területeiét, ahol szintén vannak puszták és rajtuk kóbor népek. S ugyancsak nem lehet különösebben a népvándorlás korában, mint egyébkor, mivel ezek a területek azelőtt is, azóta is puszták voltak s lakóik részben nomádok egészen máig.

A magyar föld ma is nagyobbrészt síkság; lakossága, jóllehet többé nem kóborol, túlnyomólag pásztor és földmíves. Pásztoroknak és földmíveseknek számítanak a nyájak és birtokok tulajdonosai is, akár személyesen törik testüket a jószágért vagy földért, akár csak a mások munkáját irányítják. És földmívesek meg pásztorok, legalábbis értenek ezekhez a mesterségekhez még a kereskedők is, kik a gabonát és marhát értékesítik; aminthogy a magyar nép már az óhazában. Levédiában is, amilyen jó harcos volt mellesleg, olyan jó kereskedő egyszersmind. Általában a magyarságot, urat, mint jobbágyot minden időben a legszorosabb kapocs fűzte a földhöz; másszóval a magyar nemzeti lélek földmíves-lélek volt és lesz. Ami kivált a művészeket illeti s különösen máma, föltünően sok köztük a földmíves származású. Ilyen alapon — ha a milieu-elmélet érvényes volna — a magyar művészetnek földmíves-pásztorművészetnek kellett volna lenni nemcsak a honfoglalás korában, de később is, nemzeti vagy idegenszármazású királyaink alatt mind a mai napig.

Csakugyan a magyar művészet fejlődésében a keleti és nyugati stílusok keveredésében egy jellegzetes vonal megszakítatlan huzódása ötlik szembe, mely az avar és hun formán keresztül visszanyúlik egészen a szkyta művészetig. Éppencsak az a kérdés, hogy ezt a bélyeget a szteppe folytonos hatása nyomta-e rá, hogy ez nem tisztán önkéntes alakulat-e.

Ha a szteppe befolyása döntő lenne, akkor a hasonló földmíveslelkű orosz nemzet művészete az évszázadok folyamán nem különböződött volna annyira el a magyarétól. Tény, hogy minden rokonvonás mellett a két nemzet stílusa föltünő eltérést mutat, sőt mutatott már a IX-X. századokban is, amit a Strygowski-iskola csak elfogultsága folytán nem értékel. Mivel magyarázzuk meg ezt az eltérést, talán a különböző fajokkal? Evvel aligha könnyen sikerülne, hiszen a különböző fajok keletkezését viszont ugyancsak a milieuvel szokás magyarázni. A faj stílusalakító problémájával a következő fejezetben foglalkozom, ahol ezt a mondvacsinált homogén fogalmat az eredetileg heterogén néppel azonosítom, melynek spirituális összetétele csakugyan bizonyos szoros összefüggést mutat a művelődés rendjével. Itt csak arra mutatok rá, hogy a földnek egy-egy pontján az uralmat különböző fajok ragadták ki egymás kezéből, anélkül, hogy ez a *helyi* művészet stílusán meglátszanék. Ahogy a többé-kevésbbé egységes mezopotámiai művészetet az egymást fölváltó, másmás fajú szumir, amorita, asszyr stb. népek adták össze, úgy a minden időbeli duna-tiszaközi művészet többé-kevésbbé egységesen alakult függetlenül az itt hosszabb ideig lakó fajok, szkyták, kelták, szarmaták, hunok, avarok, szlávok s magyarok különböző jellemétől, valamint az oroszsíksági művészet is tekintet nélkül az egymás után föllépő szkyták, pártusok, turkok, szlávok eltérő szellemére. Nem szólva arról, hogy a nyugatabbról származó oroszok (szlávok) művészetének formája végeredményképen keletiesebb, mint a keletebbről jött magyaroké.

Vagy talán épp az új keleti, illetőleg nyugati tájékozódásukban kell az orosz-magyar stíluskülönbségnek okát keresni? Lehetséges-e, hogy ehhez legmegfelelőbb magyarázattal a közvetlen vagy közvetett szomszédságok szellemi befolyása szolgál? Kétségtelen, hogy amint az indokínai forma a hindu és kínai stílusok keresztezéséből képződött, úgy maga a hindu stílus keresztezése a kínai és a mezopotámiai — később görög — szellemnek. Mindenesetre az egyidejű művelődések kölcsönhatását vitatni nem lehet. Azonban a szomszédos szellemek kölcsönhatása a stílusok uniformálására, nem pedig eldifferenciálására vezet. Fettich, aki a honfoglaló magyarok ornamentikájában buzgón rámutogat a görög, iráni, normann, arab elemekre, mik az ország (Levédia) központi fekvése folytán kerültek bele, a kóborlás következtében, a karavánok útján — mesteréhez híven nem is tesz különbséget a magyarföldi és oroszsíksági stílus közt. A milieu- és raceelmélet összekeverése az övék, mely éppencsak azt mulasztja el kinyomozni, hogyan kerültek a kölcsönzött elemek a szomszéd nemzetek művészetébe. Vajjon ezek a magyarnál eredetibbek voltak? Semmiesetre nem teljesen önállók. Bármilyen helytálló tehát a kölcsönhatás elmélete, nyilván nem elegendő egy nép formakincsének a megmagyarázására. Az analitikus eljárás, mely a honfoglaló magyarok ornamentikájában a fölsorolt elemeken kívül kínai, szkyta, sőt mykénei reminiszenciákat is fölfedez, figyelmen kívül hagyja a lényeges tényezőt, az eredeti, a szomszédaitól különböző magyar lelket, mely nem merül ki az idegen elemek kölcsönzésében, ellenkezőleg igazi tevékenysége az, mit ezekhez hozzáad, ezeken átalakít, magához hasonít. Jól mondaná Fettich, hogy a magyar művészet alakulását e nép története irányította, ha ez alatt nem azt értené, hogy művészetét azok az egyéb népek adták össze, melyekkel bármely célból érintkezett. Ugyanis egy nép története több, mint puszta visszhangja szomszédai történetének. Igen, az analizált elemek keveredéséből szintétikus egység nem áll elő. Ezt a sajátos néplélek (hangsulyozom, nem faji, csak helyi néplélek) olvasztja össze, amint megelőzőleg az eredeti „elemeket" is a különféle népek *helyi* szelleme több forrásból öntötte volt sajátos alakba; mik közül nem hiányzott a hun-avar-magyar sem. Huszka József találón hivatkozik a byzanci „hundivatra". Hozzáteszem, hogy a hun-avar-magyar stílus lelki talaja szorosan a Duna-Tisza vidéke, megkülönbözetve Déloroszországtól, tehát Levédiától, annál inkább Belsőázsiától, Turántól.

(A mykénei ornamentikának a magyar díszítésre ütő föltünő hasonlatosságát mások is észrevették. Ez azonban csupán annyit jelenthet, hogy minden barok-primitív, a mykénei, iráni, turáni (kínai, japán, hun-magyar) díszítés — főeleme a csigavonalas S-sel gazdagított hullámvonal lévén — hasonlít egymásra és eltér a pri-

mitív-klasszikus vagy barok-klasszikus inkább szögletes egyiptomitól, görögtől, germántól.)

Határozottan, a *helyi szellem* teremtő szerepének fölismerése nem egy milieu- és raceelmélet közti, esetleg ötvenszázalékos spiritomaterialista kiegyezést, hanem kizárólagosan spiritualista fölfogást jelent, mely a többé-kevésbbé egységes helyi stílust a helyén kitartó, akár uralkodó, akár szolgasorba jutott nép tisztán önkéntes alakításának tekinti. Így folytatták stílusukat a szolgaságba került egyiptomiak a kétszázados hykszoszuralom alatt.

A magyarföldi és oroszsíksági stílus különbségén Strzygowski és tanítványai túlteszik magukat; a szteppeelmélet kedvéért csak a rokonságot hangsulyozzák. Mintha a magyarföldi sírokban talált fejedelemkori szerszámok és fegyverek akár Oroszországban vagy Szibériában is fölbukkanhattak volna. Mindazonáltal nem hiszem, hogy a magyar tanítványok a mesterüknek erre az oktatására támaszkodnának, mikor a honfoglaláskori magyar művészetről éppen azt állapítják meg, hogy ez nem a Duna-Tisza környékén alakult, hanem az ősök ezt készen hozták magukkal ide Levédiából. Úgy a 35-ös Szteppe-Kiállítás „vezetője", mint a Fettich füzete nem győzik ezt a tényt eléggé hangsulyozni.

Mit kell ez alatt érteni? Azt-e, hogy amit Levédiából készen hoztak, az a magyar stílus, melyen egy század alatt mitsem változtattak; ezt annyi ideig csökönyös maradisággal folyton ismételve, valahány új nemzedéknek fegyvert és szerszámot kellett kovácsolni? Ebben lehet biz némi igazság; ugyanis a fejedelemkori magyar szerszámok számottevő része, különösen a rozettás boglárok meg kantárdíszek oly durván megmunkáltak és díszítésük is annyira leegyszerűsített, hogy előállításukat nem lehet másnak, mint gyári tömegtermelésnek minősíteni. Ilyen eldurvult konzervatív formák azonban az ujak mellett minden kultúrában bőven találhatók, éppencsak nincsen jelentőségük. Annál fínomabb készítmények a leletek más része, az ujított formájúak, a tarsolylemezek stb. és díszítésük is annál gazdagabb s bonyolultabb. Fettich is észreveszi az egyes darabok durvább s fínomabb elkészítését, de nem érti meg ennek fejlődéstörténeti jelentését; ellenkezőleg ő a leegyszerűsítésben haladást talál. Erről később.

Vagy inkább azt a másik képtelenséget gondoljuk, hogy az ősök Levédiából akkora garmada fegyvert, szerszámot és ékszert cipeltek magukkal, hogy abból száz esztendőn keresztül is teljen a megszaporodott fi- és lányunokáknak, kik elhalálozva ezeket sírjukba vihessék? Régészünk félreérthetetlenül ilyesfélét állít mondván, hogy „a Szent István előtti száz évben már nem készültek jelentékenyebb mennyiségben ilyen művészi alkotások". S a vezető is céltudatosan *IX. századinak* jelöli a magyar tarsolylemezeket meg az egyéb X. századi magyar leleteket, mintha a késóavar és érett magyar ornamentikában nem volna korszellemi különbség.

Mi alapjuk lehet vajjon kitünően képzett arkeologusainknak e különösen hangsulyozott, de annál naivabb állításukra, minek következményeit nyilván nem gondolták végig?

SZLÁVOK. Csak nem az a titkolt politikai célja mindenre figyelmes régészeinknek, hogy a honfoglaló magyarok kultúráját a valamivel előttük „beszivárgott" szláv lakosságénak ne csupáncsak föléemeljék, de ettől gyökeresen függetlenítsék? Mi más politikát, ha nem a szlávok agyonhallgatását szolgálhatta a Szteppe-Kiállítás rendezője, mikor a honfoglalást megelőző század emlékeit tartalmazó szekrényt nem a szláv, de a karoling uralomról nevezte el? Holott pedig evvel a földdel az avar hatalom letörése után a Karolingok nem sokat törődtek, nem többet annál, hogy a szláv hűbéresek jól szolgáljanak. Frank szellemi irányításról nem volt szó; ellenkezőleg a szlávok egyházuk függetlenítésére törekedtek s ezt átmenetileg el is érték. Szlávellenes politika a magyar tudományban! — node mi úgysem a politikában vagyunk jelesek.

A kiállítás katalógusa mindenesetre elszólja magát, figyelmeztetve, hogy a karoling szekrény egyes darabjai stiláris átmenetet mutatnak a „IX." század formája felé. Pontosabban a 850-belinek minősített bajnai és keszthelyi leletek díszeiről ismeri el, hogy azok az állítólag 860-ban készített tarsolylemezek palmettáinak előformái. Nos, nem szólva arról, hogy eszerint meg a szlávok vagy frankok nem változtattak stílusukon 850-től a magyarok bejöveteléig semmit — egy-két évtized alig elegendő olyan túlzsúfolt palmetták kivirágoztatására, minők a magyar tarsolylemezek díszei. Főleg pedig kérdés, hogyan hajtott ki a levédiai növény csemetéje a Balaton mellett?

Megtörténhetett-e, hogy a csemete a szlávokhoz ugyanazon az úton került, melyen később a palmetta: Déloroszországból, ahol régebben kihajtott már? Ilyesminek számos nyomát vélik látni. Fettich bemutat nehány idevágó oroszországi leletet, kardokat, ivókürtöket, amelyeknek megmunkálása többé-kevésbbé, bár díszítése csak kevésbbé hasonlít a magyar tarsolylemezekéhez. Csakhogy azok, amellett, hogy túlteng bennük a normann stb. keveredés, fejlettebbek a keszthelyi meg blatnicai típusnál; ha nemis annyira, hogy egyidősek lehetnének a tarsolydíszekkel. Egyéb oroszországi leletek, öv- és lószerszámdíszek, kardok, amiket a szaktudomány eddig kazárnak minősített, ma magyarnak számítanak; holott ha díszítésük jobban is hasonlít a magyar motivumokra, nem oly mértékben, mint a még távolabbi, belsőázsiai, minuszinszki ékítmények, miket pedig régészünk avarok munkájának tulajdonít. Csakugyan másfelől még régebbi helyi avar ékítményeken még kezdetlegesebb formában szintén van nyoma a blatnicai öveiszeknek, miket egyébként készíthettek ugyancsak az avarok maradékai s nem a szlávok. Tény, hogy Nagy Károly az avarokat nem irtotta ki, csak vagyonukat vette el, függetlenségüket többé-kevésbbé meghagyva. Éppencsak az avarok hova-tovább elszlávosodtak.

Mindenképen valószínűbb, hogy a tarsolylemezek díszei itt a kárpátközi földön alakultak; méghozzá nem szláv, hanem avar ősmotivumokból, amik egyéb beoltásokat nem számítva szintén iráni-szkyta tőről eredtek. (Huszka ugyan kínai eredetűnek minősíti ezeket a — mélyen

Elbarokosodott késóavar díszek (chinoiserie)

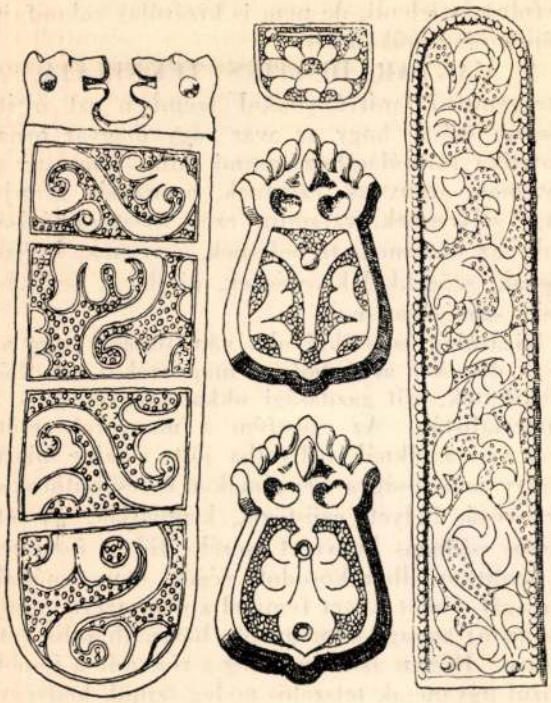

vésett avar ornamentikával szemben — sekélyen karcolt, poncolt növényalakokat, miknek hátterét sűrű köröcskék díszítik s a dísztárgyacskákat a hunok művének, keltezése azonban túlkorai és minősítése is téves. A szerényebb ősmintákat nem számítva a szóban forgó ékítmények kínai jellegét barokos deformáció adja, ahogy minden kultura végső, elbarokosodott formája többé-kevésbbé „chinoiserienek" hat. Egy csunyi késhüvelypánt díszítője odáig vitte a torzitást, hogy az ékítmény jellegzetes S-alakját alig lehet kiveni. Csakugyan Huszka a pántot mint egy fölismerhetetlen „modern" festményt tévesen oldalára állítva vizsgálja és a rendetlen firkákba felhőt magyaráz bele. Nem, az eltorzult késóavar díszítésben nem szabad kínai kézre következtetni, jóllehet egy még későbbi, X. századi magyar ornamentumban, a bezdédi tarsolylemez sárkányának és griffjének formájában a kínai reminiszcencia félreismerhetetlen. Akárhogyan, a magyaros késóavar ékítmények közt számos olyan is akad — Török-Kanizsa, Szirák, Hohenberg — amelyek nem torzak, de klasszikusabbak, sőt éppen ezek az igazán magyarosak, noha másukat Byzancon kívül Skandináviában is meg lehet találni; ezekből fejlődött a tarsolypalmetta.

Nem képtelen a Horváth Tibor elgondolása, melyszerint az avarok közt velüksodródott magyar törzs élt, amely a fejedelemkori tarsolyékítmények ősmotivumát alakította. Ezen az alapon a minuszinszki leletet méginkább magyarnak kellene minősíteni. Mindenesetre a Fettich helyében nem hagytam volna szó nélkül megemlítetlen; ellenkezőleg mint páratlan ritkaságot kiemeltem volna. Ha nemis lehet ezeket ősmagyar arcképeknek tekinteni, kétségkívül első eredeti nyoma a hun-magyaros mongoltípus ábrázolásának. A Horváth ötletének nincs is más hibája, mint hogy a milieu helyett a faj sztatikus szerepét túlozza.

Dehát akkor minek a szlávokat agyonhallgatni!? Ez még gyanúsabb, mint a tudománytalan lekisebbítésük. Magyar beállításban a szlávok kulturája ezidétt olyan alacsony volt, hogy sík szántóföldek mívelésénél szívesebben éltek erdőben. Széthuzóknak, politikailag szervezetleneknek írjuk le őket, akiknek szolgalelkűségére jellemző, hogy a középkori művelt népek róluk nevezték el a rabokat. Ilymódon azonban egy idegen történész a magyar erkölcsökre azt találhatná jellemzőnek, hogy az örömlányokat nemzetközileg hungaráknak hívják. Széthuzást keresni mi, magyarok ne menjünk a szomszédba; a szabadságszeretet tulzó megnyilvánulása ez. Nem szólva a mohácsi vészt előidéző viszálykodásról, az ősök közvetlenül a honfoglalás előtt kétszer is elszakadtak egymástól, úgyhogy Pannóniába tulajdonképen csak a legkisebb részük jött el, a legkevésbbé magyar. A függőségi szellem miatt a szabadságszerető magyarok a németeket is megvetik, kiknek kulturája pedig vitathatatlanul fejlettebb a mienknél; aminthogy a klasszikus hierarkia fejlettebb rend is a primitív egyenlőségnél. Ami meg a IX. századi szlávok kulturáját illeti, erről bámulatraméltó képet éppen a Szteppe-Kiállítás Karoling-szekrénye ad, minek tartalmát, ha avarok is, de a szláv uralom alatt készítették. Sőt hasonló anyagot az ország különböző részében (Csúny, Csorna, Gátér, Szeged-Sövényháza, Szilágy-Nagyfalu stb.) több szekrényrevalót is találtak s ebbe az egybe mégcsak nem is a legérdekesebb darabokat tették. Talán a régészek sem tartják a szlávokat szteppelakóknak, azért hagyják őket megemlítetlenül? Akár azok voltak, akár nem, az ekszpresszionista griffek itt vannak és hozzájuk valamilyen köze bizonyára a szlávoknak volt.

Huszka-klisék

Jóllehet a szlávok szolgái voltak az avaroknak, a kovács- meg ötvösmesterséget kétségtelen nem az urak űzték, mégha az urak ízlésére is csinálták. Amint azonban fordult a kerék s a szlávok lettek az urak, lehet, hogy a régi szolgák így szóltak volt gazdáikhoz: „Most aztán csináljátok ti a mi nadrágszíjunkat, de a mi gusztusunkra!" Ám az is meglehet, hogy nem szóltak így, legalábbis ott nem, ahol az elszlávosodott régi gazda „átmentette" magát az új uralomba úrnak. Nyilván volt köztük nem egy élelmes, hogy ezt megtegye. Tehette annál is inkább, mert az avar elszlávosodás aligha a hatalom teljes elvesztése után kezdődött. Vagyha mégis, addig míg fordult a kerék s akár azóta, ki tudná azt megmondani, hogy egy avar házban, mint akár némely frankban, bárhol is kicsoda rendelkezett, az úr vagy a szolga; a kulturát ki irányította, a politikusok, katonák vagy a dolgozók, a megrendelők vagy a kézmívesek? Szerintem egyik sem inkább, mint a másik; együttélve kölcsönösen segítették egymást, járultak hozzá a kulturához.

Mindenhogyan, háromszázéves együttélés alig hagyhatott nagy különbséget az avarok és szlávok ízlésében, amint ma is nagy a hasonlóság a magyar meg tót népdal közt. Mégis a IX. századi „késóavar" szerszámdíszek meglepő változást mutatnak az előző korihoz képest. Már a hatalmuk idején kifejtett művészetük is mérhetetlenül pazarabb volt a fejedelemkori magyar művészetnél — holott Baróti nehány évtizeddel

ezelőtt még azt írta róluk, hogy erőszakos, kegyetlen, teljesen műveletlen nép voltak. — Az elszlávosodott avarok ízlése azonban buján gazdag és képzelete fantasztikus volt.

Csakugyan kik alakították a csunyi, csornai övdíszek és szíjvégek tulzott barok vonását, kik csonkították meg az indakat, deformálták szinte fölismerhetetlenné az ősi griffet, a szlávok vagy az avarok? A szláv lélek alaptermészete barok, de mint kezdő nem képezhette önálló motivumait mindjárt kiindulásában ennyire bonyolultan. Vannak itt övdíszek olyanok, mint anticipiált gótikus, sőt bécsi-barok oszlopfők, miknek összetételét csak a legmegfeszítettebb figyelemmel sikerül kibogozni. Mégis inkább az avar lélek lehetett (s persze vele együtt hű szolgájáé) mely a visszavonhatatlan vereség fölött érzett kétségbeesésében vetette magát a bujálkodásba s az élettől való undorában torzította úgy el szent állatát, mint ábrázolását a most közvetlenül mult világháború után a német nép.

Az ideges-pazar késő-avar díszítés mellett férfias méltósággal huzódik meg a magyar tarsolypalmetta őse, mintha valóban semmi köze nem volna az avar sorshoz, de a hun örökséget kínálná. Méltóságos erő, a földi hatalom érzete jellemzi a magyar ornamentikát, mint annak idején a hunt, mely szinte „sachlich" volt; mindkettőből hiányzik az avarnak germános átszellemültsége. A magyar-hun rokonságot, melyhez az avar látszólag nem csatlakozik, az ornamentikán kívül az antropológia is megerősíti; noha fönntartással az avarok némi rokonságát megengedve. Mindenesetre a hun stílus továbbfejlesztésének hat a magyar díszítés, mely nem elégszik meg konzervatív ismétlésekkel, ellenkezőleg sokban fölhasználva az avar fejlődést, a Duna-Tisza vidékén végülis busán kilombosodott. A pompás tarsolypalmetta csak a X. században az új hazában fejlődött ki a szerény csemetéből, mit a honfoglalók ittrekedt hunoktól vagy az avarokkal előrejött véreiktől, de éppúgy maguktól az elszlávosodott avaroktól vehettek át.

Vajjon a X. századi tarsolymotivumok kifeslettek volna-e teljes pompájukban a szlávok nélkül is, mondjuk, csakugyan Levédiában, ha a magyarok ottmaradhattak volna? Ez a kérdés nem egészen képtelen, mint a másik sem: hogy kifeslett volna-e Pannóniában, ha az avar hatalmat nem törik össze s a magyarok nem költöznek be. Ugyanis a besenyő győzelem után a magyarság zöme az óhazától nem nyugat, hanem kelet felé tért ki, aholis egész a tatárjárásig virágzó országukban kitenyészthették pompás ornamentikájukat. Sajnos a permvidéki ekorbeli kevésszámú lelet tulságosan szögletes, északi stílusú; sehogysem felel meg a gömbölyűséget kedvelő „magyar" ízlésnek, legalábbis nem a dunatiszavidékinek. Már akkor közelebb áll hozzá a némileg ugyancsak szögletes avar ékítmény, aminthogy ez egyazonhelyt is alakult vele, desőt magát azt a bimbót hajtotta, melyből a magyar palmetta kifeslett. Talán túlmerész állítás volna az, hogy ezt a palmettát a honi szlávok uralomra jutva, ha a magyarok nem igázzák őket le, ugyanúgy formázták volna. Mindenképen igaz azonban, hogy a palmetta kárpátokoninneni

helyi kitenyésztés, ami nem a földrajzi milieu befolyását jelenti, de nem is kizárólag rokonfajú népek összeműködését.

A MAGYAR DISZITÉS TEKNIKÁJA. A Strzygowski tanítványokkal szemben azt is itt teszem szóvá, hogy az avar vagy magyar ornamentika formálásához semmi köze nincs az anyagnak, aranynak, ezüstnek, bronznak, gyapju vagy selyemnek, valamint ezek megmunkálásának, az öntésnek, trébelésnek, vésésnek, karcolásnak, szögekkel kiverésnek, niellóval berakásnak, szövés-fonásnak.

Kizárólag esztétikai oka van annak, hogy az avar díszeket aranyból, a magyarokat ezüstből készítették, mit gazdasági okkal magyaráznak a materialisták. Az ezüstfém a magyarok előtt már az irániáknál is divatba jött: a színe miatt, ahogy manapság a képrámákat és csőbutorokat aranyozás helyett ezüstözik, kromálják. A tetszetős csillogás kedvéért cserélte föl az ősember a neolitkor elbarokosodott végén szerszámának anyagát a mat követ fémmel s nem azért, mintha az új anyaga keményebb, használhatóbb lett volna. Hiszen az arany meg a réz, mit a fémek közül ugyancsak tetszetős meleg színük kedvéért elsőkül választott, puhábbak, mint a kő. Viszont a vasat, mit éppoly jól ismerhetett, a hideg színe miatt nem szerette. Még később is, mielőtt rátért volna a vas használatára, inkább a bonyolult öntéssel előállított barnás bronzot választotta. A materialisták persze a fémkulturák sorrendjét is a maguk ízlése szerint akarják magyarázni és a gyakorlatra legalkalmasabb vas legutolsó szerepeltetését avval indokolták, hogy olvasztásához nagyobb hőre van szükség, mint aminőt az ősember elő tudott állítani. Ám én ezt nem hiszem. Sokkal több példáját láttam annak, hogy az ősember (mint az egyiptomiak a boltozást) bizonyos teknikákat ismert, anélkülhogy általánosan hasznukat vette volna, mivel formájuk sértette ízlését. semminthogy a teknikai fejlődésben is ne esztétikai irányítást látnék. Az antik vaskultúra, éppúgy mint a modern arab-magyar ezüstdivat vagy a legmodernebb hideg színezésű festés a lélek barok hajlandóságából fakadt.

Az avar vagy magyar ornamentikának alakulása, mint minden művészeté, független a teknikától. Az avar diszítés egyik főjellegzetessége a laposan hagyott ékítmény alapjának lesülyesztése olymódon, hogy a vésés a testet rézsutos oldalúra képzi, tulajdonképen a keret és diszidom közti üreget hangsulyozza, ennek esztétikai jelentőséget adva. Az üreges formát nem a teknika eredményezi; az nem önkéntelen, hanem önkéntes teremtés, minek elérésére a barok érzésű avar művész minden lehetséges más teknika helyett ezt választotta. Csakugyan nemis elégedett meg a pozitív idomok közti hézagok barok hangsulyozásával, de negatív idomokat is képzett, homorú félgömböket és gulákat mélyített a lapos fölületbe, sőt domborítás helyett hovatovább homorította a leveleket és virágokat is. A trébelt negatív ékítmények megtalált bronzmagjai hatásosan igazolják, hogy ezt a formát nem a teknika hozta létre, lévén ez tulságosan mesterkélt, hogy egy látszólag egyszerű célt elérjen.

A magyar ízlés idegenkedve az üreges formától elejtette az avar teknikát.

Ugyancsak esztétikai jelentősége van az avar perforálásnak is. Azt lehetne hinni, hogy eredeti célja a relief-alakot megszabadítani a fölösleges alaptól, féligmély háttértől, ezzel mintegy kerek-szoborrá képezve, természetes térbe helyezve azt. A perforálás fejlődése azonban mást igazol. Éppen az avar ornamentika alakulásából megállapítható ugyanis, hogy a perforálás eredeti rendeltetése a diszítés gazdagítása volt. Eleinte az avar diszítő az ékítménybe mindössze nehány lyukat fúrt, itt-ott, csigavonalak, körök központját hangsulyozva; majd halmozta a gyürű-motivumot, hogy minél több lyukat tudjon elhelyezni. Csak mikor az apróbb lyukacskák elszaporodtak, miáltal az egész lemeznek áttört jellege lett, folytatta a kivágást az indák és levelek, sőt a griffek tagjai közt is. Azonban a kivágásokkal sohasem követte szolgaian az idomok rajzát, ellenkezőleg azokat úgy alakította, hogy az üregek körvonala minél kevésbbé tagozott legyen és persze a testek oldalfalát továbbra is rézsutosra képezve, hogy a perforálás önálló barok jellege minél hatásosabban érvényesüljön. A magyar ízlés a perforálástól is huzódozva, aligalig élt az áttört formával.

Nehezebb a fonott formáról, az avar diszítés további barok vonásáról kimutatni a teknikától független eredetét. Hiszen a fonás — lényege a szövőiparnak, nélküle nincs szövet. Csakugyan a materialisták nem hagyják ki ezt a „ziccert" és nemhogy fölismernék a diszítésnek a teknikánál általánosabb, magasabbrendű jelentőségét, de fordítva minden diszítést a teknikára; különösképen a szövő teknikának formájára vezetnek vissza, ami tulzásnak is tulzott. Holottha egyéb mélyebb meggondolások nem tolulnának itt előtérbe, nyilvánvaló a puszta tény, hogy a legősibb szövetteknikát megelőzte a kőkori ember sziklába karcolt diszítése; magának a dísztelen szövetnek függélyes és vízszintes fölvető-keresztszál rendszere pedig apriori föltételezi az esztétikai ritmusszükségletet. Mi tagadás, persze láttam már szövetformákat fém-, kő- vagy cserépdíszek közt (amint láttam faformát kőben és kőformát fában), de a mindent teksztilformákra visszavezetők se tagadják le, hogy ők is láttak már kő-, fa- és fémformákat szövetben. Azt állítani pedig, hogy hja, az egyiket szabad csinálni, a másikat nem, vagy akár, hogy egyiket sem volna szabad — meddő dolog. Mert a művész erre nézve sohasem fogja kikérni a doktriner engedélyét. A művész csupán egyetlen előírást respektál, az ösztönéét. Ha ez megengedi neki, hogy a diszítőelemek, mértani idomok, növényi, állati, emberi alakok közé akárminő teknikai formákat, épület-, butor-, edényelemeket fölvegyen — hát fölvesz. Annak tehát, hogy egy kőfaragó vagy fémműves fonásteknikai motivumokkal diszíti tárgyát, nincsen különösebb jelentősége. Annál mélyebb a fonásdísz értelme, ha nem a teknikában, de az esztétikában (metafizikában) keressük az eredetét. Értse meg a Strzygowski-iskola, hogy a barok művész nemcsak fonalat vagy szallagot, de növényt, állatot, mindent összefon. Igen, a barok művész, mint a szenzualista (korrelativista) filozófus a mindenséget fonja, olvasztja össze a megérzés egyetlen kábult pillanatában, sőt a jelent és jövőt is, mitől az átszellemült néző önkívületbe esik. Bármennyire hasznos a teknika, jelentősége eltörpül a kozmikus világszemlélet mellett, mi a fonásornamentika lényege. Ezt a kozmikus világszemléletet közelítette meg a pogány avar diszítő, ha nemis emelte olyan szédítőn bonyolult fokra, mint a keresztény germán és byzanci vagy a muzulmán arab. A földhöz tapadó magyar lélek ezt az utat is leépítette.

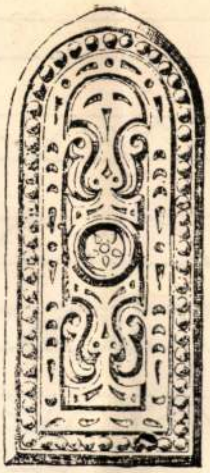

Végül ugyan miféle teknika eredményezhette a barok aszimetrikus és csonka formát, miket, noha a magyar ornamentika elkerült, de annál élénkebb előszeretettel alkalmazott az avar diszítés? Persze avval, hogy a torzitást és csonkítást hanyagsággal és tudatlansággal magyarázzuk, megszüntetjük a problémát. Nem ugyan mintha megoldottuk volna, csupán mert agyonütöttük.

SZIMBOLIKÁJA. Másrészt éppolyan haszontalan munka a figyelmet a művészet alakulásában a vallás szerepére irányítani. Ezt egy későbbi fejezetben alaposan ki fogom mutatni; annyit azonban már itt hangsulyozok, hogy helytelen a diszítő mértani idomokban akár csak szimbolumokat, leegyszerűsített természetábrázolást is keresni.

Összehasonlítva az avar és magyar diszítést, legfőbb különbségükként azt említik, hogy előbbi inkább állati, mialatt utóbbi kivált növényi elemekkel dolgozik. Ennek azonban, míg esztétikai jelentését, stiláris értelmét nem látjuk, nincs nagy fontossága. Nem valószínű ugyanis, de művészettörténeti szempontból nem is érdekes, hogy az egyik, mint a másik és pláne eltérő vallási kultuszra volna visszavezethető. Hogy volt — hogy nem volt — az avarok ábrázolásában jellemző az ember hiánya, a magyarokéban ezenfölül még az állaté is, sőt szabatosan értve, magáé az ábrázolásé; amennyiben helyesen a magyar ornamentikát nemis lehet növénydíszeknek minősíteni, inkább puszta geometrikus játéknak. A található kevés ábrázolás közt annál megkapóbbak azok a darabok, miknek vonása sajátos, nem kölcsönzött. A bécsi „magyar" szablya tulságosan északi állatdíszeivel, de még a bezdédi sárkányok és csernyigovi, benepusztai, egri griffek is idegenek a magyar ízlésnek, legalábbis a dunatiszaközinek. Leginkább a törteli szarvasban s sarkadi lovakban lehet fölfedezni a magyaros átírást. Marad mindössze, amint már említettem, egy szibériai lószerszámon alkalmazott villás bajuszú, körszakállas emberfejmotivum, ami aztán csakugyan pufók (talán mert iráni s nem skandináv hatás alatt formálódott) igen hun-magyar.

Az ábrázolásmentes geometrikus ornamentika, mint a muzsika a legtisztább művészet. Ám ujabban, amióta nem divat az ábrázolás irodalmi tartalmával törődni, kárpótlásul a műtörténészek nem vesznek tudomást a tiszta, szimbolumtalan diszítésről s a geometrikus ornamentikát, mint akárminő illusztrációt minden esetben úgy fogják föl, mint valamilyen reális lénynek, embernek, állatnak, növénynek, földi- vagy égitestnek leegyszerűsített, absztrakt ábrázolását, szimbolikus értelmű sematikus jelzését, amely fejlődése alatt az idők folyamán fölismerhetetlenné ala-

kulhat. Így persze minden vonáskára rá lehet fogni, hogy valamilyen természeti tárgynak konvencionalizált, tipizált alakja. A pontok csillagok, a kereszt, kivált a horogkereszt nap; a vonás — ha egyenes, ha hullámos csavaros vagy másodmagával párhuzamos — folyó vagy inda, mik földanyát, életfát, termékenységet, szerelmet jelenthetnek. Holottha sikerült az ábrázolásban rávilágítani, hogy a művészet ritmus, mennyivel világosabb ez az ornamentikában!

Bizony művészettörténeti szempontból egy nép ornamentikájának szimbolikus jelentése nem oktató. Ez nem lényegesebb akárminő ábrázolás, zsánerkép meséjénél. A műtörténetnek nem lehet föladata, hogy egy ékítményelemet szimboluma nyomán visszavigyen ókori vagy őskori forrásához. Nyilván ilymódon is lehet szellemi elődöket fölkutatni; sőt kétségtelen, hogy ennek a leszármazásnak útja többé-kevésbbé párhuzamos a stiláris fejlődéssel. Mégis helyénvalóbb, ha a szimbolumok leszármazását a vallástörténet nyomozza, annál is inkább, mivel ez nem magyarázza a művészet stiláris alakulását. Hadd maradjon a mi hivatásunk kizárólag a művészet esztétikai képződésének követése, motivumoktól, szimbolumoktól független, tisztán formai bonyolódásának és leegyszerűsödésének megállapítása, haladásának mérlegelése. (Mit a muzikologusok ugyan könnyebben végezhetnének el nálunk, de amiben, a jó ég tudja miért, az irodalomtörténészekkel együtt messze mögöttük maradtak.)

Megengedve, hogy az ornamentikának szimbolikus jelentése is lehet, én a divatos fölfogással szemben úgy látom, hogy az ornamentika származása nem a külső természetből való, hanem a művésznek teremtése mértani elemekből, miknek fejlődése a fokozott *bonyolódás*. Igen más az ábrázolás és más a diszítés; az elsőnek eredetileg vallásos jelentése volt, a másodiknak célja kezdetben meddő játék. Később, mikor a bonyolult geometrikus játék élő alakokra kezdett hasonlítani és az ábrázolt vallási alak elkonvencionalizálva hovatovább geometrikus lett, a kettő összekeveredhetett. Ám bármiként is, a geometrikus ornamentika játékkultusza minden művelődésben megelőzi a vallásos ábrázolás keletkezését; aminthogy játszani minden állat szokott,

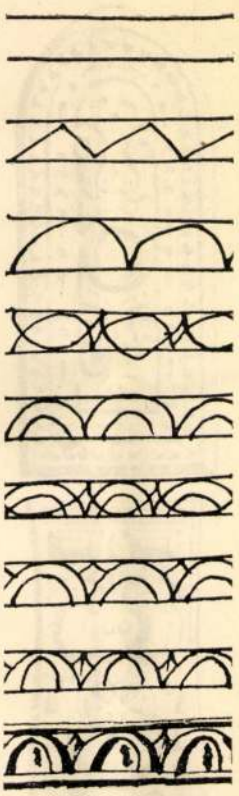

de vallásosság csak az emberben ébred és bizonyára szellemének csak fejlettebb fokán. Határozottan, a mértani idmok nem konkrét alakoknak absztrakt módosításai, hanem bizonyos ritmusok szerint a művész önkéntes alakításai pontból és vonásból. Elismerem, nehéz elképzelni, hogy állati és növényi diszítő-motivumok, minők a gorgófej, akantusz puszta geometrikus játék eredményei; én mégis ezt fogom itt bebizonyítani. Azt, hogy az avar csattok és boglárok, a magyar tarsolylemezek és övdíszek növénymotivumainak nagyrésze, az indák és palmetták nemis növénymotivumok, hanem élettelen mértani csigavonalak, S-alakoknak különféle kombinációi, csoportosításai. De még az olyan motivumoknak, melyeknek eleven avagy elhalványult szimbolikus tartalma félreismerhetetlen, az életfának, keresztnek, szörnynek stb.-nek képzése is tisztán mértani idomok ritmustörvényeinek vannak alávetve. Annak pedig, hogy bizonyos korok állat- és növénydíszei tényleg „naturalisztikusak", magyarázatául azt adom, hogy a fejlődés vége felé, látva a fokozatos hasonlatosságot a természeti lényekhez, a diszítő így kiáltott: „ha lúd, legyen kövér!" Legalábbis megelőzőleg a legcsipkézettebb levél sem naturalisztikusabb a legtagolatlanabbnál, a legszabálytalanabb nem elevenebb a legszabályosabbnál. *Vonaljátékok ezek, mik csudálatosképen ugyanolyan rendszer szerint alakulnak, mint a természet állatai és növényei valóban képződtek.*

Az ioni oszlopfő nem jóistentudjaminek az absztrakciója, hanem egy vánkosfával ellátott közönséges fapillér fejének csigavonalas eljátszása. Ugyanígy nem absztrakcióként született meg pl. a tojásmotivum, hanem két párhuzamos egyenes fokozatos gazdagítása után. Jóllehet úgy az egyik, mint a másik távol áll a magyar diszítéstől, részletesen leírom itt a tojásmotivum kialakítását; igen tanulságos az. Ime: Kezdetben valának a primitív párhuzamos egyenesek, miket közbül félkörök sorozatával gazdagítottak; ezeket lábukra avagy tótágast állítva. A kétféle félkörsort esetleg keresztezték, esetleg az egyik felét koncentrikus kisebb félkörökkel megduplázták. Mikor tovább játszadozva, a keresztezett, illetőleg koncentrikus félkörök egyesítése zavaros képet adott, a klasszikusabb ízlésű művész a tótágast álló idomokból elhagyta azt a részt, mely a zavart okozta, vagyis amelyet az állók átvágtak, eltakartak. Nagyon tetszett ez a klasszikus ízlésnek, mely szereti az átvágott vonalat, a testrészek féleltakarását. A fejlett klaszszikus ízlés azonban a párhuzamos ritmust sem állíthatja ki. Át is alakítja a koncentrikus félkörök párhuzamos menetét úgy, hogy a belső kisebb ivet tojásformára képzi, amitől a párhuzamosok konvergáló vonalpárrá módosulnak és közük fokozatosan megkeskenyedik. Ezzel a tojásmotivum közeljutott a kiteljesedéshez; már csak az hiányzott, hogy az eltakart félkörök kikandikáló csücskéit, mik murvalevelekhez hasonlítanak, kettéosztással tagozzák és az egészet lapos díszből vésett-faragott domború ékítménynyé formálják; nagy fejtörésére a szimbolumteória híveinek, hogy az „absztrakt" ritmusrendnek minő konkrét eredetét keressék.

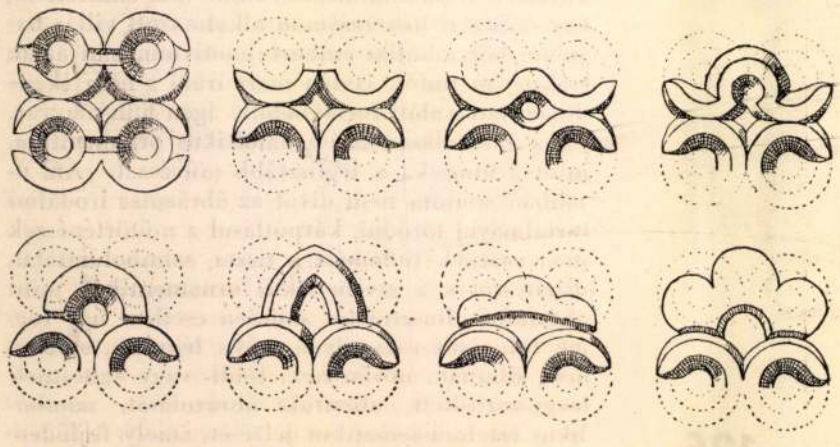

Az avar gyűrű motivum átalakulása

Huszka J. rajza

A tojásmotivumot némely magyar morfológus tévesen ökörszemnek hívja, ami pedig mást, bizonyos alakú ablakot jelent. Huszka szemeket vél fölfedezni az avar S-alakú inda becsavarodott kövér fejeiben is, kivált mikor ezek keresztül is vannak szúrva. S minthogy a perforált lyuk, az „irisz" nem a golyó közepére esik, ezt oldalt néző szemnek tulajdonítja, minek egészen különös szimbolikus jelentést ad. Valósággal a perforált köröcskéknek semmi köze az iriszhez, ahogy a S fejének sincs a szemhez. Éppígy nem lehet a szemet fölismerni a lencse- vagy rombuszalakú avar pitykéken, miknek közepét körrel, két sarkát pedig ivekkel gazdagították; de nem azért, hogy irisznek meg könyzacskónak magyarázzák. Általában nem egyebek ezek szimbolumtalan vonaljátékoknál, mégha akadnak is köztük egyesek, amelyek valóban szemet akarnak ábrázolni. Ismétlem, távol áll tőlem, hogy az ékítmények szimbolikus jelentését kereken cáfoljam; csupán azt vitatom, helyénvaló-e mindenütt köldököt, szemeket meg orrt, esetleg csillagokat látni, ahol a klasszikusabb ízlésű diszítő nem képes megállni, hogy egy zárt idom közepére ne biggyesszen egy pontot vagy apró rozettát. Zárt idomot központ nélkül, amely körül az forog, a klasszikus művész éppoly kevéssé tud elképzelni, mint az ideálista metafizikus. A barokosabb ízlés aztán kombinálhat két, három, sok központos zárt idomot, tojást, lóherét, csillagot.

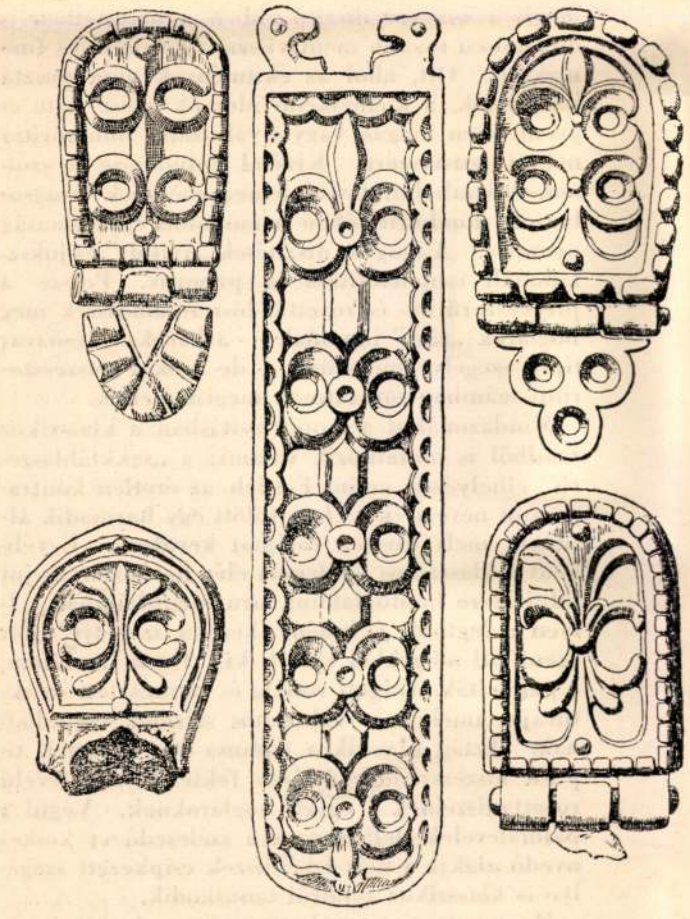

Az avar „liliom" leszármazása Huszka-klisé

Nem a természetből szedte, de mértani idomok, páros gyűrűsor barok csonkításával készítette az avar diszítő a liliomot, anticipiálva a román és gót ornamentika kedvelt ékítményét.

Hasonlóan a szívalak nem jelent egyebet barokos kombinált körvonalánál; akár hegyes vagy tompa a vége, akár csupasz vagy részletdús, pontokkal vagy csipkével gazdagított a teste. Fettich a palmetta, Huszka a mykénei polip leegyszerűsített ábrázolásának nyilvánítja a magyar szívmotivumot, ami pedig mindössze olyan kombinált síkidom, mint a lant-, pajzs- vagy csonkakörtealak s egyéb hasonló mértani elemei a magyar ornamentikának. Az ókécskei és pilini leletek ékítményeiben Fettich ugyan találóan látszik rámutatni a régibb minuszinszki ornamentika leegyszerűsítésére, minek alapján véli a többágú palmettát a törteli lószerszámok rozettáinak szívalakú szirmai mögött fölismerni. Vélekedése azonban túlzott, sőt téves. A szívalak a klaszszikus palmettánál nem egyszerűbb, de komplikáltabb barok motivum. De az ókécskei dísz sem leegyszerűsítése egy régibb, bonyolultabb ékítménynek, csupán egy még régibb, még egyszerűbb ősének konzervatív vagy inkább „arkaisztikus", némileg (barokosan) aktualizált megismétlése. Mulatságos, ahogy Huszka a csunyi képpánt példájára a benepusztai s a még gazdagabb szolnok-strázsahalmi levélszerű idomokat is tótágast állítva mutatja be, hogy szívhez, poliphoz hasonlítsanak. És meglehet, hogy helyesen is csinálja, mert számos félreismerhetetlen levélformájú dísznek töve ki van lyukasztva jeléül annak, hogy hegyével lefelé csüngetve viselték. Huszka mindenesetre célt ér, minthogy mennél csipkésebb-dúsabb egy geometrikus zárt idom, amelyen két-három pont is szerepel, annál ingerlőbb szörnypofaként néz a szemlélőre, akár lefelé akár fölfelé fordítva.

Egy szó mint száz, a honfoglaláskori magyar tarsolylemez-, öv- és lószerszámdíszek növénymotivumai nem pálmafát vagy -levelet ábrázolnak (már akkor inkább halat), hanem geometrikus vonaljátékok, miknek alapeleme, mint az avar indáé, a csigásvégű S-alak. Nem csekély szerepe van a szallagdísznek. Valaha az S vonala vékonyabb vagy vastagabb, de egyenletes vastagságú volt; később a klasszikus diszítő az egyik végétől a másikig hirtelen vastagból lassú átmenetben visszavékonyította, amivel delfinhez hasonlóvá tette. A hasonlóság növekedett, mikor a művész az idom vastagabb végét ivesen átvágta és a sarok közepére még egy pontot is tett. Ezzel ugyan megint nem a hal fejét és szemét akarta jelezni, csupán ösztönösen játszott mint minden gyerek, aki, valahányszor lencseszerűen metsződő két ivet rajzol, ezeknek sarkait ivesen átvágja és belejük föltartóztathatatlanul pontot tesz. Folytatva játékát, a magyar diszítő a delfin testének közepén egy újabb hosszmenti S-vonalat, gerincet, eret húzott, majd alul s fölül egészen közel még egyet-egyet, amelyeket, ha akart, bevonalkázott, ha nem akart, nem vonalkázott be. Mindenesetre a bevonalkázott csíkok uszonyokhoz lettek hasonlóvá, hanem ezért a diszítőt nem lehet felelőssé tenni. Gazdagabb lett persze a motivum, mikor bármelyik vonalat, esetleg

az átvágót, esetleg valamennyit duplán rajzolták; ugyancsak bármely szeletet be is lehetett vonalkázni. Ujra hangsulyozom: a magyar ornamentikában minden vonal ives, domborún ives; egyenesek vagy homorún ives vonalnak itt alig van nyoma.

Az eperjeskei tarsolylemez diszítése tanulságosan mutatja a „hal-virág" képződését. A pajzsszerű lemez tengelyében egy duplázott, bevonalkázott szélű szallag huzódik, amelynek hosszában lencsét alkotó ivpárok sorakoznak (tulajdonképen az egész két egymást keresztező hullámvonal). A lencseidomok egyik vége ivesen átvágva és ponttal diszítve, két oldala ugyancsak ivesen leszelve és bevonalkázva; mintha halak harapnának egymás farkába. Persze feslő bimbóként is lehet őket értelmezni, amint Fettich is teszi; nehezebb bennük szemeket fölfedezni, amint Huszka tenné. Sőt meglehet, hogy a diszítő csakugyan adott valami értelmet az idomoknak; ámhogy ösztönös keletkezésük merő játék, az szemmel látható. A pajzs két oldalán pedig három-három félkörives fokozatosan vastagodó indaszár kunkorodik egymás alá, többhelyütt szimplán vagy duplán átvágva (utóbbi esetben be is vonalkázva) középen ponttal végződő válaszvonallal, érrel. Az inda lekerekített, vastagabb végéből S-alakú halak, ha úgy tetszik, virágszirmok ágaznak. A lemez szegélyezett széléről ugyanilyen hal-virágok nyúlnak az indák közé.

Ugyebár nincs köztünk félreértés: én nem ragaszkodom hozzá, hogy a díszelemek halat ábrázolnak; én csak ahhoz ragaszkodom, hogy virágot nem ábrázolnak. Ami itt látható, nem több vonaljátéknál. A klasszikus többszirmú palmetta, valamint a csipkézett levél (akantusz) őse a többfelé ágazó hullámvonal (inda) melynek vonala fokozatosan vastagszik és vékonyszik.

Bebizonyítottam, hogy a magyar diszítés mértani jellege nem a néplélek absztrakt képzeletéről tesz tanúságot. Nem részletdús konkrét tárgyakat egyszerűsít le a magyar képzelet, hanem többé-kevésbbé egyszerű vonalakkal szeret játszani, alig is gondolva ábrázolásra. A magyar lélek primitív esztétikáját jelenti ez. A mohamedán művészetben az ábrázolást a zsidó hit mintájára a vallás tiltotta, ám valószínű, hogy ennek egy régibb ösztönösebb primitív esztétikai oka is volt. Vajjon a héber építés minden ornamentikát nélkülözőn „sachlich" volt, mint az egyiptomi óbirodalomé történetének egy szakaszában? Nem valószínű, de akárhogyis, ennél sokkal érdekesebb az a tény, hogy a héber vallás nem ápolta, ellenben eltiltotta a szimbolumokat, minek folytán ezeknek a művészetben, az ornamentikában sem lehetett szerepük. Az ábrázolástól való tartózkodást a honfoglaló magyaroknak aligha vallása írta elő, nyilván csak minden európai népnél primitívebb képzeletüket érdekelte kevésbbé az alakrajz. Mondanom sem kell, hogy egy ábrázolásmentes ornamentika esetleg fejlettebb lehet a kezdetleges ábrázoló stílusnál; éppencsak maga a jelenség, hogy egy művészet kerüli az ábrázolást, primitív tendenciára vall. Tény, hogy a koraközépkor neoprimitív művészete minden népnél egyetemesen az ornamentika felé hajlott.

STÍLUSA. Végre rátérek a magyar honfoglalók művészetének formai leírására, amint azt tisztán ösztönös esztétikájuk alakította.

Ennek megfelelően a magyar ornamentika legsajátosabb jegyének a vonalak átvágását látom, amely klasszikus. Átvágott vonalánál fogva lehet a tarsolypalmetta avar bimbóját fölismerni, holott egyébként az avar diszítő állatait vagy primitív strukturával tömegeknek képezte olyanformán, hogy tagjaik nyulványokként álltak el a törzstől, vagy barok rendben, hogy küzdjenek, átfonta őket egymással. A magyar diszítő „növényi" vagy mértani elemeit klasszikusan szerkesztette, egymásba szerelte.

Effélekép mindkét nép diszítése erősen kevert formájú; a primitív, klasszikus és barok rend egyszerre lüktet bennük. Egyszerre, csak nem egyaránt; mindent összevéve, ismétlem, a magyar diszítés valamivel klasszikusabb az avarnál, mely ha nemis primitívebb, mindenesetre barokabb.

De hadd elemezzem külön a magyar ornamentika kevert formájában a három stílustendencia vonásait egyenkint:

Nos, primitív a magyar diszítményeken, újra mondom, mindenekelőtt a mértani jelleg maga. Aztán primitív a tarsoly- és lószerszámékítményeken a palmetták és rozetták szirmainak csipkézetlen, egyszerű vonala. További primitív vonása a magyar ornamentikának föltűnően lapos, néha csak karcolt fölülete, amit már Fettich is megállapított. A két dimenzió hangsulyáza ugyan egyetemes jellegű az egyidejű neoprimitív byzanci, iráni, arab, germán művelődésekben, mégis a magyar diszítő ebben a tekintetben is ösztönösen tovább ment vissza a kezdetleges formákhoz. Ott, ahol az ékítmények nem puszta karcolások, a kiemelkedő idomok egész teste egyenletesen magas, vagyis változatos domborítás nélkül fensíkszerű. Kivétel mindössze a szolnok-strázsahalmi tarsolylemez, melynek hangsulyozott domborításában a monoton egyformaság primitív. A magyar diszítések „nyitott" és juksztaponált csoportosítása is primitív. Persze a pitykeszerű öv- és rozettás lószerszámdíszek meg boglárok „zárt" idomúak — a barokos késöavar típus szegélye megszünt — de azokat tetszésszerinti számban sorozatosan megismételték.

Mindazonáltal a csoportosításban a klasszikus rendből is mutatkozik valami: a „sakktáblaszerű" elhelyezés, amint Fettich az éretlen kontraposztot nevezi (két elem fölött egy harmadik állítását, mely éretten tótágast kerülne). Egyébként a klasszikus tendencia elég határozottan jut kifejezésre honfoglalóink ornamentikájában. Ilyen a legtöbb ékítmény keretes szegélye, mit ezenfölül szögekkel vertek ki. Ilyen, mondom, a palmetták átvágott vonala és szerkesztett struktúrája, amelybe a változatos szirmok csapolódnak. Aztán klasszikus ritmusa van a törteli típusú lószerszámok átlósan fektetett négylevelű rozettadíszeinek s egyéb boglároknak. Végül a pálmalevelek delfinformájú szélesedő és keskenyedő alakja s más levéldíszek csipkézett szegélye is klasszikus rendről tanuskodik.

Ha nemis ennyire határozottan, de kifejezetten érvényesül ebben a művészetben a barok tendencia is. A hunok óta hagyományos rozetták

és korongok kivételével elsősorban barok a zárt ékítményeknek külső idoma, a kombinált csonka-körtealakú tarsolylemezek, hosszúkás pajzsformájú szíjvégek és levél-, szív- meg lantidomú övpitykék alakja. Aztán barok kombináció az összenőtt egyes „virágok", amennyiben bármelyik szirom esetleg egy újabb szétágazó motivum szárakénti szerepel. A szirmok elkövéredése, mi az avar ornamentikában csak legvégül, az összeomláskor jelentkezett, az elterebélyesedett idomok zsúfolt elhelyezése, miáltal a háttér összeszorul, szintén barok jellegű. Különösen ilyen a bodrogvécsi lemez diszítése, amelynek összezsugorodott hátterét ráadásul sűrűn pettyegetett köröcskék teszik föltűnővé, mihez hasonlót a későavar „kínaias" ékítményeken is találni. (Itt az indák úgy összeszorultak, hogy keretükben már el sem férnek. Az S-alakú avar inda becsavarodott feje ugyan kezdettől fogva barokosan kövér volt, dereka azonban csak hovatovább izmosodott meg, előbb nemis végig egyformán, de klasszikus árnyalással, hasban karcsún, vállban szélesen.) Egyáltalán barokos a magyar ornamentikában az alakok rovására hangsulyozott másszínű — aranyozott — háttér. Fokozódik a háttér szimultán jelentősége a benepusztai, kenézlői, szolnok-strázsahalmi levélformájú övdíszeken és szíjvégeken. Itt az ékítmények széle csipkézett és a három részre tagoló mély vápában a háttér önálló diszítést (erősen domborított, nyílheggyel kombinált gombot) kap, mi a középső levélrészben dekoratív céllal kivágott lyukban megismétlődik. A háttér föltünően szabályos alakja kedvéért a diszítő a strázsahalmi levél képét eltorzította; ennek szilhuetje így pozitív és negatív részekből kombinált. A levél teste már annyira kövér, a háttérdísz oly közel szorul hozzá, hogy köztük a hézag szinte egy vonallá keskenyedik, amely kettős jellegével — amennyiben egyszerre konturja főalaknak és háttérdísznek — mintegy megduplázza a test körvonalát; nem szólva a levél közepén karcolt érről, mi klasszikus, szerkesztő rendeltetés helyett ezuttal ugyancsak bonyolítja a szimultán hatást. Egy ezüst díszen, amelynek lelőhelye ismeretlen, legföltünőbb a kapcsolójelhez hasonló árokvonal, mi tulajdonképen a terjedelmes levélrészek köze. Végül a régi Levédia helyén talált verchnye-szaltovoi övdíszeknek az a jellegzetessége, hogy rajzukban egyáltalán nincs háttér; a részletek úgy összeszorulnak, mint hordóban a préselt füge. Persze ilymódon nem lehet gömbölyű szirmokat képezni — nemis elég magyaros ez az ékítmény — mégis az egyeneseket és párhuzamosokat egyszerre elkerülendő, a diszítő a négyszögletes szirmok oldalát kissé ivesre rajzolja, miáltal köztük a hézag kissé meglazult. Változatosság kedvéért azonban köridomúra lehetett rajzolni a szirmokat átvágó csészeleveleket, minthogy ezek a szilhueten belül foglalnak helyet. A téglánynak nem közepére, de szélére helyezett kör külön barok ízt ad.

Szemben a gazdag strázsahalmi ékítményekkel, a geszterédi övdíszek szerényebbek a tarsolydiszítményeknél is. Csipkézetlen lantformájú S-kombinációk ezek, amiknek teste ugyancsak kövér. Föltünő szerénységükkel külön csoportot képeznek a már említett törteli három- s négylevelű rozettával dekorált lószerszámelemek, miknek csak terjedelmes szívalakú szirmai barokak. Fettich túlkeveset mutat be ebből a típusból (amelynél pedig egyszerűbbek is vannak egészen a csupaszig) miáltal azt a látszatot kelti, hogy a pompás magyar anyagban kivételt képeznek. Valósággal a sírleletekben az egyszerűbb anyag nagyobb számban fordul elő, annyira, hogy a káprázatos avar diszítés mellett a nagy átlagában meglepően egyszerű magyar inkább a hunéhoz hasonló szegényes benyomást kelt.

Bizony erősebb barok érzésével, a fonás folytán, a perforálás miatt és az üregek hangsulyozása következtében, miktől a mi szellemünk a mai napig idegenkedik, az avar ornamentika a magyarnál gazdagabbnak, káprázatosnak hat. Így jóllehet a magyar tarsolypalmetta tulajdonképen összetettebb a legbonyolultabb avar motivumnál, griffnél, indánál, stb.-nél, azáltalhogy S-alakú szirmainak vonala nagyobbrészt síma, nem csipkézett s hogy még a csipkézett szirom-zatú ékítményeké is domborúan ivelt — inkább a méltóságosan szerény, gömbölyded hun diszítésre emlékeztet, semmint az avar továbbfejlesztésének látszik, mely az üreges alap hangsulyozása folytán homorúan csipkézettnek tűnik, esetleg valósággal szögletes.

A FEJEDELEMKORI MŰVÉSZET IDŐSZERŰSÉGE. Hogy lehet a magyar ornamentika egyszerre gazdag is meg szegény, barok is, nem is? Semmiesetre nem szabad az arabos gazdag barok strázsahalmi levélhez képest józan törteli rozettának megint más kultúrabeli klasszikusabb forrást keresni. Ellenkezőleg a törteli típus magyarabb, mindössze régibb; hiszen a kétszáz évvel öregebb minuszinszki leletek közt is szerepel. Nyilván a tömeget jellemző konzervatív hajlandóság ragaszkodott hozzájuk a honfoglalás után is.

Sajnos a X. században, de akár a IX. második felében még a szolnok-strázsahalmi gazdag levélmotivumot sem lehet újításnak tekinteni, mikor az arab, byzánci és germán művészetekben a perforált, fonott és homorúval kombinált formájú bonyolultabb ornamentika javában virágzott. Perforált ékítmények, minők a kispesti, sarkadi és egri rozettával, illetőleg griffel és lóval dekorált korongocskák, a magyar leletek közt ritkán fordulnak elő. Pedig a perforálás tipikusan keleti jellegű diszítés (az avarok szerették is az áttört formát) aminek fokozott barok bonyolultságát azonban a magyar szellem szemmel láthatóan nehezen közelítette meg. Még ritkábban, mindössze egyszer, a galgóci lemezen és igen kezdetleges formában található meg a barok fonatos diszítés, mit pedig azonkívülhogy nyugaton kedvelt rendszer, az avarok már elég eredményesen kultiváltak. A bécsi volt császári kincstár szablyája és két csernyigovi ivókürt, aztán egy gajevkai szíjvég, miket Fettich magyarosnak minősít, ilyen fonatos ornamentikájú. Szerintem azonban a normann származású sovány ékítményeket nem hasonította magához a magyar ízlés, mely a gömbölyűséget kedveli. A kellemetlen homorúval kombinált forma, mely inkább germán alakítás, habár az avarok is ma-

gukévá tették, de föl lehet fedezni Keletázsiában is, sőt visszafelé keresve az őskorban is, teljesen hiányzik a magyar formakincsből. Szerző ugyan közli egy albániai avar leletből származó homorúval kombinált griff képét, amelyet a benepusztai normannos griffünkkel hasonlít össze. Ám avar és magyar nem először különböznek egymástól; ebben az esetben a két darabot közös normann forrásuk sem teszi hasonlóvá, annyira kiüt a különbenis szögletes albán darabnak északi, homorúval kombinált jellege. Végül nem folytatta a magyar ornamentika a későavar formák közül az aszimetrikus és csonka idomot sem.

Nem, a honfoglalóink stílusát újítónak nevezni nem lehet.

Újra mondom, nem a motivumok eredete érdekel bennünket, sőt még az se nagyon, hogy egyik-másik stílusvonás valamelyik szomszéd formájára emlékeztet-e, vagy sem. Fejlődését, haladását egy nép maga is elvégezné és sokszor el is végzi egyedül, anélkülhogy szomszédai hatnának rá. Sőt, hogy ezek egyáltalán hatni tudjanak rá, szükséges, hogy fogékony legyen formájuk iránt, hogy maga is képes legyen arra a haladásra, mire ők. Legrosszabb esetben ez a fogékonyság később ébred a szomszédok teremtő erejénél. Más szóval, nem annyira az fontos, amiben a népek stílusa egymástól különbözik, hanem ellenkezőleg, amiben egyezik: a korstílus, mi az emberiség haladását kifejezésre juttatja. Fontos azt tudni, miben áll a haladás, mit egy nép irányít, amivel együtt tart, amitől elmarad.

Nos, az iráni, arab, normann motivumok tulajdonképen szintén csak primitív, klasszikus és barok tendenciák keveredései, amint minden régi vagy új művelődés ugyanazoknak a tendenciáknak keveredései. Pontosabban egy-egy korban a különféle népek stílusai ugyanannak a keveredési aránynak, a korstílusnak egy árnyalattal primitívebb, klasszikusabb vagy barokabb változatai. Az egyetemes korstílus az emberiség szellemi emelkedettségét jelezvén, egyedül az érdekes, hogy a különféle nemzetek mennyire közelítik meg a korszellem magaslatát. Vagyis azt keressük, mennyiben maradibb, ha maradibb a magyar stílusváltozat a szomszédos népek tendenciakeveredési árnyalatainál.

A magyar diszítés kevert formájának elemzését, primitív, klasszikus és barok tendenciájának részletes leírását tehát azért is végeztem, hogy ezeknek keveredési arányát megbecsüljem. Ugyanis, ahogy mondom, stíluskeveredési aránya fejlődéstörténeti nívóját jelenti, amint bármely műalkotás történeti szerepét ebből lehet megítélni. Tudnivaló, hogy tiszta ilyen vagy olyan formájú alkotás a történelemben sehol és soha nem mutatkozott, csak kevert formájú, amelyből egyik tendencia sem hiányzott. A történelem a legrégibb kőkortól mind a mai napig a három stílustendencia, a három ritmustípus ismétlése más-más arányú keveredésben. A keveredési arányszám változásában rendszer nyilvánul meg, amely szerint az ismétlésben az első, egyszerűbb tendencia aránya egyre csökken, a második, illetőleg harmadik fokozatosan összetettebbnek aránya hovatovább nő. Ez végeredményképen a történelem bonyolódó haladását fejezi ki. A honfoglaló magyarság művészetében is meglelhető valamennyi tendencia. Ennek kimutatása után éppoly fontos megállapítani, hogy milyen arányban keveredtek azok el. Ebből derül ki, haladó volt-e a honfoglaláskori magyar művelődés vagy sem.

Magasból tekintve a krisztusutáni IV—X. századok iráni, byzanci, arab, normann egyetemes primitív művészete az asszyr-görög-római antik művészet egyre bonyolódó fejlődését építette le, hogy egy új, még bonyolultabb kultúrát készítsen elő. Az általános leépítésben közreműködött a szkyta-avar-magyar művelődés is, sőt ez jutott el annak legalsó fokára, az ábrázolás teljes kiküszöböléséhez (amint visszafeléhaladva a legprimitívebb csiszolatlan kőkorban is az állatábrázolást megelőzte a mértani diszítés).

Másrészt, ahogy minden művelődés leépítésében föllelhetők a jövendő kultúra új elemei, úgy a fejedelemkori magyar ornamentika — noha az avarhoz képest kevésbbé barok — határozottan modern. Mialatt sokkal klasszikusabb, semmint az őskori diszítéshez tapadna, egyszersmind sokkal kevésbbé klasszikus, inkább barok, semmint hogy az antik diszítéstől sem válna szembeszökően el. Félreismerhetetlenül illeszkedik bele a krisztusi gondolattól számított modern kor első primitív fejezetébe: (akár keresztény, akár nemkeresztény) iráni, arab, byzanci, germán társainak sorába. Nem lehet állítani, hogy mindent ezeknek köszönhet; ellenkezőleg sajátos jellege nyilvánvaló. Mégis kevert tendenciáiban erősebb az első és második — mi, ha nem is arkaikus, de nehézkes vonást kölcsönöz neki.

Ez az igazság: nem konzervatív, annál kevésbbé maradi vagy arkaikus a fejedelemkori magyar ornamentika, mindössze sajátosan nehézkes.

Mégcsak annyira sem arkaizáló ez a X. századi magyar művészet, mint a VIII. századi frank (karoling) vagy az V. századi byzanci stílus, melyek külsőségükben félreismerhetetlenül utánozták a görög-római típust, jóllehet egyaránt szolgálták a haladást, a román, illetőleg a justinianusi stílus előkészítését.

Föl lehet vetni a kérdést, hogyan alakult volna a magyarok művészete, ha nem cserélik föl pogány vallásukat a kereszténnyel. Én erre azt a talán nem meglepő választ adom, hogy formailag enélkül is ugyanúgy alakult volna. Ahogy a VIII. századi pogány avar forma egyszer már hasonlított az egykorú byzanci és germán stílushoz, úgy a XI. századi magyar forma akár pogány tartalommal is újra hasonlított volna. Ugyanis a duna-tiszavidéki művészet modern (barok) történetében a fejedelemkori klasszicista kilengés ugyanazt a szerepet játszotta, mint a francia formaképződésben éppen a karoling neoklasszicizmus vagy megelőzőleg a byzanci alakulásban a prejustinianusi arkaizálás, mik egy-egy századi látszólagos visszaesés után újra átadták helyüket a modern barok tendenciának, pontosabban egy modern barok szellemtől áthatott klasszikus lendületnek, ami az egész nyugati kultúra, illetve a justinianusi szakasz.

Mégis a frank arkaizáló kilengés egy századdal hamarabb játszódott le a magyar geometrizálásnál. Ilyen összefüggésben tagadhatatlan a ma-

Márffy Ödön: BOLDOGSÁG

Szépművészeti Múzeum

gyar stílus késedelmeskedő tempója a nyugati haladás mellett, ahogy az avarok is egy századdal tovább tartották barok-primitív vonalukat, azt legföljebb fertelmesen eltorzítva. A magyarok késését tehát nem lehet a későnérkezéssel menteni, minthogy hiszen az avarok is hátravoltak. Annál kevésbbé oka ennek a keleti eredet, minthogy a művészet fejlődése a távol keleten ellenkezőleg gyorsabb volt, mint a nyugaton. (A kínai ábrázolás kétszáz évvel hamarább is száradt ki a franciánál, melyet csak éppen napjainkban ért el a végzete.)

Magától értődik, hogy aki a bonyolult barok tendenciában látja meg a fejlődés haladását, az a magyarságnak a túlzsúfolt, torz formától érzett idegenkedésében semmi különöset nem talál, csupán többé-kevésbbé érdekes, esetleg dícséretes faji sajátságot. Sőt, akik mint a XIX. század primitív gondolkodói, a fejlődés céljában a leegyszerűsítést találják, azok a magyar lelket (mint a franciát) még az európai szellem vezetőjének is tekintik. Én-magam az ősmagyar ornamentikában viszontlátom azt a monumentális, vaskos egyszerűséget, mit a mai életben is lassú beszédűnek és tempós mozgásúnak megmaradt népünk sajátságaként ismertem meg. Mely a világ minden változásában megállja helyét, pláne a történelem primitív oszcillációi alkalmával fölül is kerekedik, amelytől azonban nem várom, hogy a barok jövő történetének irányításában tevékenyen részt vegyen.

Persze nem számítok rá, hogy fölfogásom az olvasó előtt tetszésre talál. A csupán hízelgésre kapható tömeg szívesebben olvassa azokat a szerzőket, kik a régi magyarokat pompakedvelőknek írják le. Pedig ahogy az arannyal szemben az ezüst dísz nem jelent csökkent művészi értéket, úgy nagy mennyisége nem méri emelkedett szellemét. Mindent összevéve a politikai bukás, illetve siker mutatta meg, hogy maradiak csak az avarok voltak, a magyarok korszerűknek bizonyultak.

ÖSSZEGEZÉS. Sajnálnám, ha az olvasót tárgyalásomban zavarta volna, hogy én a magyar formát egyszer mint az egyetemes korstílus *helyi* változatát, másszor faji jellegzetesség gyanánt tüntettem föl. Jellemzésemben ugyanis nincs ellentmondás, mindkét vonás természethű, sőt többé-kevésbbé egybevágó, amennyiben én szabadon a fajt az egy *helyen* lakó (kóbor vagy letelepedett) néppel azonosítom. Egyelőre azonban nem kívánom az olvasótól, hogy elfogadja a fajelméletemet, nem kívánok többet, mint a milieu-elmélet végleges elejtését.

A különféle egyidejű népeknek alig eltérő stílusalakulásában az egyetemes korszellem döntő szerepét tapasztalva, végleg semminek kell tekinteni a milieu befolyását, minek változatossága lényeges stiláris eltéréseket tartoznék létrehozni. A milieu-elmélet összeomlik az emberi művelődés egyre szembetűnőbb univerzális jellege előtt. A nagy földrajzi változatosság ellenére hovatovább a föld minden pontján többé-kevésbbé azonos lesz a művelődés formája, mely jelentékeny elváltozást mutat a multhoz képest, mialatt a föld maga az utolsó tízezer esztendő alatt hegy- és vízrajzi alakulásában alig változott. Igaz, hogy egységes korszellemet inkább csak az újkorban lehet tapasztalni, az ókori művészetek föltűnőbben különböztek egymástól, mint az újkoriak; az egyiptomi stílus élesebben válik el az asszyrtól, mint a magyar az orosztól, de akár a skandináv a byzancíól. Vagyis a magyar-orosz stílusrokonságnak semmiesetre nem az az oka, hogy ezek a művészetek a szteppén fejlődtek, míg az asszyr meg egyiptomi városokban. Éppúgy nem oka a „szteppei" stílusok rokonságának, hogy bennük az összes egykorú stílusok elkeveredtek (mint ezt Strzygowskiék tanítják) valamennyi ekkori stílus a szteppein kívül is rokonságban áll egymással. Ellenben tény annyi, hogy az ókorban a helyi szellem erősebb volt az egyetemesnél, mialatt az újkorban megfordítva.

Határozottan a korszellem az újkori fejlődésben egyre erőteljesebben érvényesül a helyi lélek rovására. Hovatovább az időbeli változás egyre élesebb, mialatt a térbeli változatosság elenyészik. Egyik századról a másikra a modern stílus a szomszédos népek művészetében szinte egyformán vadonatujjá alakul, amit a fejlődés gyorsulása magyaráz. Úgy a szteppei, mint a városi kulturákban a modern fejezetek hamarabb váltják föl egymást, miáltal jellegük kifejezettebben tér el egymástól az antik kulturák lassú képződésű fejezeteiénél, akár a nilusvidéki, akár a mezopotámiai stílusszakaszok jellegénél.

Ugyanazon a milieun belül ilyen föltünő eltérés mutatkozik a hun-avar-magyar modern stílusfejlődésben. Azonban a gót stílus a reneszánsztól vagy a romántól még jobban különbözik, mint az avar a magyartól vagy huntól, noha előbbiek nemcsak egy kulturának fejezetei, de egy-egy országban egyetlen fajnak egymásutáni művei — élénk cáfolatául nemcsak a talaj-, de még a közkeletű fajelméletnek is. Mindazonáltal a román-gót-reneszánsz stílussor, mint a másik, a hun-avar-magyar időbeli egységet képeznek. Nemcsak motivumaikban maradnak közel egymáshoz, némely példában egymást szinte megszakítás nélkül folytatva, de a határozott formai eltérés alatt is megérződik lelki rokonságuk. Időbeli egységüket nem lazítja az a tény sem, hogy más példákban a sorozat későbbi tagja nem az előzőből fejlődött. A reneszánsz nem a gótból, illetőleg románból alakult át, a két fiatalabb voltaképen egyidős a legöregebbel; legalább-is bimbóállapotban föltalálható a román típus virágzása alatt, türelmes várakozásban, míg elkövetkezik kibontakozásának ideje. Ugyanilyen szerényen várt sorára a magyar tarsolylemez palmettája az avar indának tobzódó virágzása alatt.

Mindent egybevetve végül sem lehet megállapítani mást, mint hogy a jelentékeny avar-magyar stíluskülönbség nem annyira két faj eltérésének, mint inkább a korszellem változásának megnyilvánulása. Hogy pontosan mennyi itt a faj szerepe, azt behatóbban egy más tanulmányomban fejtem ki, hol a különféle népek történelmi hivatására világítok rá.

Egy biztos: hogy a magyar művészetnek, fejedelemkorinak, mint későbbinek egészen máig csak annyi köze van a Duna-Tisza menti talajhoz, amennyiben éppen ennek az alakulása függött amazétól.

hogy én ezt megrójam. Nem helyes eljárás ugyan egy országos nevű művész részéről, mert az ismétlések rendesen gépiesek, bágyadtak, nem közelítik meg az első példány szűzi áhítatát. Ha vevőik tudnák ezt, bizonyára nem kérnének belőle. Én itt nem akarom a műkereskedés anomáliáit firtatni, nagyképű, hipokrita, vagy nevetséges lenne, ha túlságosan szigorú akarnék lenni egy ügyben, melyben mindenki hibás, kis és nagy festő, kereskedő és közönség. A bűn, mit mindenki elkövet, nem bűn. Van Dyck rengeteg giccset is helyezett el szerte a világon, ez mégsem von le semmit remekműveinek értékéből. S a fagyosszentnek ismert Puvis de Chavannes nem csókszerű rózsaszín nyalánkságokat, de vaskos disznóságokat rajzolt, s ő mégis a fennkölt Puvis de Chavannes. Mindazonáltal van valami különbség a francia mester vaskos pajzánsága, a hollandus üzleti leleményessége és a magyar üzleti pajzánsága között, amit jubiláris kiállításán minősíthetetlen naivitással közszemlére tettek, az, hogy a Van Dyck és Puvis de Chavannes oeuvrejébe semmilyen múzeumigazgató vagy kiadó nem venné föl az odanemvaló darabokat. A mi ősz mesterünk jubiláris kiállításának falairól fehértestű fürdőlányok és dagadó combú asszonyok ingerkedtek, kik otthonosabban érezték volna magukat a Sourire oldalain. Erős elfogultságra volt szükségük az ünneplőknek, hogy a kínos tényt észre se vegyék.

Minthogy azonban az ünneplés nem az embernek, de a művésznek szólt, én is a művészt és nem az embert akarom mérlegelni. Ahogy már mondtam, eltekintek hát az idenemvaló képektől, kicserélve azokat más, hiányzó értékesebbekkel; legkivált pedig az évek óta beharangozott balatoni-sorozatot veszem szemügyre. Csakugyan a sorozat nagyrésze nem sablonos tengerkép, de fölötte érdekes legköri jelenségek ábrázolása avval a szükséges túlzással, mellyel a művész rendet, egységet visz alkotásába; mi ezt inkább teremtéssé, semmint utánzássá avatja. Valamennyinek koloritja kellemes, finom. Legmegkapóbb két naplemente, melyen a felhő, illetőleg a nap vöröse a legszélsőségesebb. Igen ez a nagy véres naptányér szinte a karikatúrája volna a naplementének, ha nem fékezné a mester ízlése és varázslata nem tenné egyszersmind valószínűvé, lehetségessé. Ám a nem-szélsőséges átlakítások is elég tudatosak ahhoz, hogy itt ne lehessen impressziókról beszélni.

Szépek ezek a magyar képek, szépek előbbi társaik is, a Tél a Tavaszban (két példányban), szépek a tájak, szépek az alakok; kár, hogy csak a szemnek szépek, a lelket illetetlenül hagyják. Az Iványi-Grünwald balatonjai nem ennyire szinpadiasak, kevesebbet mutatnak a szemnek, de annál hosszabban beszélgetnek a lélekkel. A Ferenczy erdei tájaiban titokzatosabb a csend, a Rippl-Rónai kertjeiben meg éppen szagosabbak a virágok (nem szólva Mednyánszky nyugtalanítóbb mocsarairól). Azért a nagy mesterek közé tartozik Csók István, de az ő legnépszerűbb képeiben van a legsekélyebb költészet. Nem mintha a festést a költészet emelné művészetté. A költészet nem magasabb művészet a festésnél, sőt nem is létezhet festés nélkül. A lényeg az, hogy a Csók István képeiben érezhetően kevesebb van abból a bizonyosból, mi a művészetet teszi, mint a többi magyar mester alkotásaiban.

Legkevésbbé ragadnak meg az arcképei; nemcsak azok, miket a tulajdonosra tekintettel muszáj kiállítani, de a sikerültebbek sem. A mai kor nem az arcképfestés ideje; a posztimpresszionista stílus nem alkalmas portréfestésre. De Csók nem követője az új iránynak; ő a Manet későkori fölfogását vallja és népszerűsíti. Ez az elegáns dekadens mester pedig a legpompásabb portrékat festette, finomabbakat a XVIII. század kiválóságainál. Ám hol vannak ezektől a mi jubilánsunk portréi? Három darabról lehet itt egyáltalán szó. Két idősebb férfi arcképe a művész kevés erényével, de annál nagyobb hibájával, a felületességgel. Önarcképek ezek, ahogy a művészek képei, jók-rosszak, mind azok. Aztán a Múzeumtól kölcsönkért híres Wlassich-portré, mely kiugrik a csókfigurák közül, nem kiválóságával, csak erőteljes konturos stílusával. Túlságosan körül van az alak drótozva ahhoz, hogy tipikus lehessen. Nem éppen ennek a kivételesen körülkonturozott portrénak köszönheti-e a mester megbecsülését a posztimpresszionisták körében? Nem is az erős kontur fogyatékossága a képnek, inkább az, hogy nem fejez ki vele semmi mélységeset. Habozás nélküli biztos előadása, kifogástalan iskolás rajza semminő lelket nem árul el.

Ez a szemnek kellemes, de inkább a könnyű érzékiséget kielégítő, semmint lelket emelő festő volna a legmagyarabb művész? Annál sokkal jobb magyarnak érzem magamat én, semhogy ezt vállaljam. A magyar nem könnyelmű, nem fölületes, ezt tagadom; csak a tömeg az (minden nációban), melyhez a francia, német Csók Istvánok közelebb állnak az odavalósi Rippl-Rónaiknál, Ferenczyknél, Fényeseknél, kik valamennyien komolyabban vették föladatukat. Enynyiben csakugyan nemzetibbek amazok emezeknél. Azonban ez nem lehet a helyes mérték. Csók István a legnépszerűbb magyar művész, ez vitathatatlan, de magyarságát már nem a nép ítéli meg. Rippl-Rónai, Vaszary, Czobel, Márffy, Hincz és a többi mind egyformán magyar művész, ezt minden külföldi habozás nélkül fölismeri. De ahogy «a legelső magyar ember a király», úgy a legmagyarabb festő, a festők királya, ám nem népszavazással választott királya.

A közönség jubilánsa nem annyira magyar, mint inkább népszerű nyilatkozatot tett arra vonatkozólag, hogyan fejleszthetik az ifjú festők magyarságukat legjobban. A külföld kerülését ajánlja mint legbiztosabb szert az opálos festésen kívül. Nem szívesen mondom, tanácsa fölületesebb a festésénél. Az opálos festést ő sohasem alkalmazta volna, ha nem jár Párisban, ahol ezt a franciáktól tanulta. Ami meg a külföld kerülését illeti, attól nem lenne magyarabb a magyar, csak mucsaibb. Az öreg mester ne féltse az ifjúságot attól, mi neki meg nem ártott, sőt a legmagyarabb művésszé tette.

KRITIKAKRITIKA. A Magyar Hirlap karácsonyi számában Nemzeti Művészet címen egy cikket közölt, mely engem érthetően közelről érdekelt. Elolvasva nem akartam hinni szememnek. A cikket Gerevich Tibor írta és jól tette, hogy a nagyobb nyilvánosságú napilapnak engedte át közlésre, de örömmel adtam volna neki helyet füzetemben én is, annyira megegyezett fölfogása programommal. Az, hogy a kitünő professzor szerint se a fokos és kulacs teszi a nemzeti művészetet, még nem minden; mert hiszen eddig már háború előtt is eljutottak a hivatalos körök s legföljebb bizonyos forradalomutáni reakciós túllengések követelték vissza a néprajzi vonásokat nemzeti jelleg címén. Ami a Gerevich cikkében meglepően új, az a határozott állásfoglalás mindennemű konzervatív törekvés ellen, a nemzeti jelleget az újításban, az eredeti formában jelölve meg. Ez az, mitől nekem elállott a lélekzetem. Nem azért, mert a professzor (nem

is régi) tanításai merőben különböztek a szóban forgó cikktől. Az ember fejlődik, legtiszteletreméltóbb vonása a változás. Magam is hol vagyok már attól, mit csak öt-tíz év előtt hittem! Ellenben megijedtem a Gerevich tanítása miatt, mert ha ilyesmit iskolában adnak már elő, mi szükség van akkor énrám, hol van az én úttörő szerepem?

Mégegyszer elolvastam a közleményt, most már nem az egyezést, de a különbséget keresve. Mindössze azt találtam különösnek, hogy a tanár úr az újításban óva int a szélsőségtől, mely a magyar jellemnek nem sajátja. Megnyugodva lélekzettem föl. Mégsem vagyok hát fölösleges, van különbség köztünk: én a szélsőség híve vagyok, ha nem is mindenben. Művészet nem politika, itt nem a tömegről van szó, hanem egyéniségekről, ezek igenis legyenek szélsőségesek, legalább is bizonyos irányban, a haladás irányában. Hát igen, csudák nincsenek. Persze már az is szép, hogy a professzor nyiltan az újítás mellett foglalt állást; természetes, hogy a szélsőséget nem vállalja. Igaz, hogy ennek így csak teoretikus értéke van, mert a gyakorlatban minden attól függ, mit jelöl meg újításként és mit szélsőségnek. Ujító bizonyára a római iskola, újítók Pátzay, Szőnyi, Aba-Novák, Molnár, Medveczky, szélsőséges a párisi orientáció, szélsőségesek Czóbel, Márffy, Egry, Farkas, Barcsay, Hincz. El tudom képzelni, hogy Berényt és Bernáthot mindent megbocsátva hajlandó magához fogadni, viszont kitagadva átengedi nekem Viltet. Vállalom a cserét.

Hanem legfőbb ideje, hogy megvizsgáljuk, mit jelent az: szélsőséges. Többféle szempontból lehet a művészet ilyen.

Mint kétirányú tevékenység praktikus és esztétikai, intellektuális és insztinktív, nem szélsőséges akkor, ha a két tendencia teljesen áthatja egymást, egyik irány sem teng túl a másik rovására; ellenben szélsőséges a művészet, ha akár az értelmi hangsúly túlteng az érzelmi kárára, akár fordítva.

Ilyen szélsőséges művész, ha ugyan eredetisége mellett is művésznek lehet mondani, Istókovics Kálmán, kiben az intellektuális hang túlkiabálja az ösztön szavát. Ennek a kétségkívül nagyszabású festőnek most volt a kiállítása, mely furcsa képeivel megtöltötte a Nemzeti Szalon összes termeit. Az egész oeuvrejében egy kép nem akadt, még véletlenül sem, melynek koloritjában némi harmónia lett volna; két szomszédos szín, mely egymással összefüggött volna. Hihetetlen, hogy egy hivatásos művész ennyire hamisan képes énekelni.

Fejlődése folyamán a művészi ábrázolás szakadatlanul változtatja formáját, minek alakításában többékevésbbé részt vesz minden művész. Akik legtöbbé vagy legkevésbbé változtatják az ábrázolás formáját, szélsőséges úttörők vagy maradiak. Ugy a szélsőséges konzervatívek, mint a szélsőséges progreszszisták egyaránt becsülésre számíthatnának, ha alkotásaik egyaránt nem intellektuális, de insztinktív produkciók volnának. Persze az újítóknak még így is nagyobb volna a becsülete. Legkivált azonban nagyobb azért, mert a tapasztalat szerint ösztönös konzervatív nincs és nem is volt. Ez csak a lusták álma, pium desiderum. Bizony a konzerválás nem ösztönös, csak gépies munka, ami nem mindegy. Minden ízlés, amit egy maradi ki tud fejteni, csupán intellektusának hideg műve. Ha egy maradi művészben az ösztön fölébredne, azonnal fejlődni, változni kezdene, újításra adná magát. A történelem egyetlen lapján nem lehet konzervatív művésszel találkozni; nem mintha ilyenek nem akadtak volna minden időben, de mert az idő válogatása folytán azok kiselejteződtek. A történelem csak az újítók nevét jegyezte föl, nyilván azért, mert csak azok voltak ösztönösek. Minthogy a legcsekélyebb ösztönös újítás már vadonatújnak, szélsőségesnek hat, mely az első pillanatban csöppet sem hasonlít a régire, viszont némi megszokás után nyilvánvalóvá lesz, hogy az újítás nem is olyan szélsőséges, sőt alig eltérő a régitől — kétségtelen, hogy a szélsőséges újítás nem hiba. Ellenkezőleg az újítás nem is lehet más, mint szélsőséges, hiszen mihelyt kicsit is hasonlít a régire, már nem ösztönös.

Azonban a szélsőséges újítást magát is kétféle véglet szerint lehet fölfogni; arisztokratikus és demokratikus módon. Rózsa Miklós a magyar stílusújító mozgalom leglelkesebb vezére demokrata volt, aki mindenkit maga köré gyüjtött, a látszólag legmérsékeltebb tehetséget is, kiben az újítás jószándékát látta. Én a művészetben nem helyeslem a demokráciát (hisz még a politikában sem) és kitéve magamat esetleges tévedéseknek, az arisztokrácia, a kataszter híve vagyok.

Az öntudatos újító mélységes jellemzését adta Ferenczy Valér a Nyugat kiadásaként megjelent könyvében, mit arisztokratalényü apja emlékének szentelt. Ez a finom irás sem jöhetett jobbkor, mint ma, az újító lendület megtorpanásának idején, mikor a tömegízlés ellenállhatatlan áradatával az egész világon mingen teremtőakaratot megfojt. Gerevich Tibor bizonyára nem tekinti szélsőségesnek Nagybánya forradalmárát, legalábbis nem minősíti nemzetellenesnek. Hadd idézzem azonban a progresszív professzornak a leghitelesebb tanú szájából Ferenczy Károly véleményét az újításról. Nos, amit ő határozottan megkívánt az újítástól, az a meglepetés volt. A kép mindenekelőtt legyen meglepő! Mit jelent pedig meglepő, ha nem szélsőségest? Továbbá följegyzi Valér, hogy mikor atyja egy képével nem volt megelégedve (jóllehet ez a fiú szerint kifogástalan jó volt), elégedetlenségének okát avval fejezte ki, hogy nem elég «neo». A nagybányai iskolafő viszonya a posztimpresszionistákhoz a legizgalmasabb művészdráma, miről legközelebbi irkámban részletesen fogok megemlékezni. Itt alább csak szembeállítom a nagy fölforgatót egyik tanítványával, Szőnyi Istvánnal, kit (idők változása!) azért neveznek nemzeti művésznek, mert nem szélsőséges, nem meglepő, csak újító, amennyiben fölújítja a Ferenczy valaha forradalmi stílusát. Sajnos fölújításában annyira elkerülte az eredeti szélsőségét, hogy még témáiban és kifejezésében is feszültségmentes, lagymatag, középszerű lett.

Pedig egy negyedik szempontból: a kifejezés feszültsége tekintetében pláne nem lehet a jó művész elég szélsőséges. Egy vonal hajlásának alig észrevehető finomságát, egy színvariáció elemeinek különbségét a legérzékenyebb árnyalatig kell éreztetnie a művésznek, határozottan, nem nagyjából, nem körülbelül. Eltérőleg a művésztől a nagytömeg különösképen huzódozik, fél a határozottságtól. Meghódol előtte, de nem szereti, távol tartja magát tőle. Miért? Mert erőfeszítést kíván tőle, amely lusta és gyáva. Irtózik az árnyalatok éles megkülönböztetésétől, lévén természeténél fogva hajlamos a gépiességre, a középszerűséget szereti. Ezért nem kellettek neki a Ripp-Rónai, a Ferenczy képei; ideális művészei Csók és Szőnyi. A Fränkel-Szalonban volt mostanában kiállítása Szőnyi Istvánnak. Népszerűségét nem irigylem, sajnálom. Ezt a végtelenül szimpatikus embert, kinek,

ha lány volnék, szívesen a szeretője lennék, Szőnyi Istvánt sajnálom a publikumtól. Kívánnám neki, legyen inkább a jövőé, a történelemé. De nem lesz. Mert szándékosan, vagy akaratlan úgy csinálja képeit, hogy azok csak a «közönségnek» tetszhetnek. Itt aztán szélsőségről nincs szó. Igaz, hogy becsületesen szólva újításról sincs. Ebben téved a jászándékú Gerevich Tibor. Olasz orientáció sincs itt (hál istennek). Csupa Nagybánya ez némi szolnoki keveredéssel, ferenczy-fényes keresztezés; kirostálva belőle minden szélsőség, minden finomság, meglepő izgalom: megmaradt a tetszetős unalom, vagy unalmas tetszetősség. Visszatérés a régi nyugalmas szembevilágításhoz, sematikus iskolás rajzhoz. Minden kifogástalan, semmi baj, semmi gond; szopós bornyú, fürdő csikó, vasárnapi munkások, kisvárosi esti pihenő.

Végül a művész az ábrázolás formájának változtatásával idealisztikus (primitív), realisztikus (klasszikus) és illuzionista (barok) típust idomíthat. Tekintet nélkül arra, hogy a valóságnak, a tárgyak természetes alakjának van-e meghatározott képe, amelytől a művészi ábrázolás eltér, ezeket a változtatásokat transzformációknak lehet nevezni. Különbözik ettől a deformáció, mi alatt a torzítást, tehát kizárólag a barok típus alakítását értik. A torz forma ugyanis nem szabálytalan; nem a rendetlenségen, hanem a barok ritmuson, a csavaráson épül. Maga a latin származású szó, torz, eredetileg kicsavartat jelent. Több ízben magyaráztam már, hogy a deformáció, a torzítás tulajdonképen két alak kombinációja, szimultán, keresztezett forma. Nem lehet iránta különösebb ellenszenvvel viseltetni, mint ahogy a primitív vagy klaszszikus ízlés idegenkedik általában a barok típustól. Szélsőséges torzítás nem egyéb, mint szélsőséges barok forma. Mint modern ember, természetesen élvezem a deformációt, nem a nyomorékságát tekintem, hanem a keresztezés szellemességét. Mint fogékony műértő azonban a múlt nem-torz alkotásaiban is gyönyörködöm, miket primitív vagy klasszikus lélek teljt (különösen, ha azokat az időjárás eléggé megrongálta, miáltal a képzeletem hozzáadása nélkül is kissé deformáltak). Minthogy a művészet fejlődése a barok tendencia fokozatos erősödését mutatja, meg vagyok győződve, hogy a művészek a jövőben egyre inkább fognak torzítani, keresztezni, a primitív ízlésű, szimetriakedvelő maradiak növekvő fájdalmára. Minden igazi újítás, még a neoprimitív és neoklasszikus kilengések is, minők a Redon és Cézanne munkássága voltak, a fokozódó torzítás jegyében alakulnak és csak a «fölújítások» mentesítik magukat alóla. Minthogy pillanatnyilag az újító mozgalom a fáradtság jelét mutatja, a tömegízlést szolgáló fölújítók a deformációban látva a «fauve» véknyát, azt átdöfve akarják a haladást leteríteni.

Gerevich Tibor a szélsőség ötféle megnyilvánulása közül csak ezt az egyet látja; a többivel nem törődik. Szerinte a magyar lélektől idegen a torzítás; német dolog az. Hát nem mondom, a német lélek barokabb, mint a magyar; ezt elismerem. Mégis szeretném hinni, hogy a magyar is képes magát barok formába átfejleszteni; különben le kellene mondanom róla, hogy a jövőben életképes leszünk, minthogy a jövő formája úgy a művészetben, mint a társadalom egyéb megnyilatkozásaiban egyre barokabb lesz. Hogy a magyar a torzítás terén mire képes, azt megmutatta a XVII. században, mikor a török hódoltság alatt, elszakadva minden nyugati befolyástól, tiszta keleti stílust alakított ki, mely deformáltabb minden európainál. Magyarországi és erdélyi főurak és bírák, Drugeth, Draskovich és Apaffy, aztán Fleischer, Semmriger és kivált a két Seiler fivér síremlékei olyan torzak, mint a legtorzabb ázsiai hindú, kínai figurák.

A torzítás legengesztelhetetlenebb ellensége Lázár Béla, ki előbb ugyancsak a Magyar Hirlap karácsonyi számában, majd a Magyar Művészetben szenvedélyesen támadta a deformáló posztimpresszionista művészeket és propagálóikat. Első cikke Apollinaire-rel, «a kubisták pápájával», a második Barnes, amerikai gyüjtő Művészet a Festészetben c. dilettáns munkájával kapcsolatban az egész úttörő mozgalommal foglalkozott. Indulatában Lázár odáig ment, hogy kétségbevonta az újítók jóhiszeműségét, szenzációhajhászatnak, üzleti spekulációnak minősítve az utolsó művészeti föllendülést. Jóllehet egyetlen sorát sem helyeslem, hiszen valamennyit elvakult szenvedély sugalmazta, élvezettel olvastam a harcos konzervatív tartalmas két írását éppen izgalmas kifejezése miatt. Hevesség azonban hevességet hív ki, s hogy én szelíden tudok válaszolni támadásaira, csak annak köszönhetem, hogy mint volt tanítványa, megőríztem iránta minden elfogult szeretetemet.

Lázár Béla írásait három ember diktálja, ha nem négy: egy rendkívül művelt olvasó, egy történész, egy kritikus. A művelt ember rengeteg idézettel tájékoztat mások fölfogásáról, a történész ismertetésébe emelkedett szempontot visz, mit, sajnos, a kritikus szubjektív kirohanásaival minduntalan fölborít.

Legérdekesebb idézete az, mellyel új világításba akarja helyezni Cezanne híres levelét, hol az aixi különc Bernardot a köbre, kúpra, hengerre utalja, mint amikre a természetet viszavezetheti. Az idézet szerint a régi akadémiák rajztanítása alapján «a növendékeknek geometrikus formákból kellett kiindulniok... körülrajzolva a formákat avec des figures rectilignes imaginaires és ezekbe kellett a konkrét formaadatokat belevinni». Vagyis a kubisták «előfutára» levelében csak megismételte az azóta elfelejtett receptet, mit őmaga is kapott volt az iskolában. Képzelhető hát, mekkora lett volna az aggastyán csodálkozása, ha levele hatásáról tudomást vehetett volna. Mondom, érdekes ez az idézet s hozzájárul az érdekességéhez, hogy Bergson legújabb művéből való; mindazonáltal nem lep meg, semmiesetre nem annyira, mint Lázár várta, ki vele a kubistákat le akarta leleplezni, amennyiben előfutáruk levelét félreértették.

Mert először is a hagyományos tanításmód nem merült feledésbe. Legalábbis a művészek nem feledkeztek meg róla. Hiszen minden könyvtárban lehet találni, hogy másokat ne említsek, Leonardo és Dürer összegyüjtött rajzai közt is, olyan alakokat, mik körbe vagy négyszögbe illeszkednek bele. A Cézanne magyar kortársa, Székely Bertalan is gyakoroltatott ilyesfélét kompoziciós óráin, desőt mai napig Rudnay is. Legföljebb egyes teoretikusok, a naturalista doktrina elfogultan egyoldalú terjesztői felejtkeztek meg róla. Ám akár el volt felejtve a régi tanítás, akár nem, a kubisták nem értették félre a Cézanne levelét, hanem ugyanabban az értelemben fogták azt föl, mint a régi mesterek gondolták tanításukat. Kivált nem értették félre mesterük képeit, mik magyarázat nélkül hatásosan sugalmazzák a kubizmust; mint gyakorlat hatásosabb a teoriánál. Határozottan a kubizmus ösztönös mozgalom volt, mit Cézanne keresgélése indított el; stílusa a levél nélkül is ugyanolyanra alakult volna, amilyenre alakult. Ezen nincs mit cáfolni, az összehasonlítás bizonyít.

A természetet köbre, vagy más figures rectilignes imaginaires-re visszavezetni, amint ezt akár a kubisták, akár da Vinci tette — egyremegy. Ritmizáló kísérletek ezek, miken a növendék megtanulja, hogy a rendetlen, helyesebben a túlbonyolult rendű természetet ábrázolásában többé-kevésbbé egyszerű rend szerint értelmezze; ritmustanulmányok, mik hozzászoktatják, hogy ábrázolásának esztétikai oldalát hangsúlyozza. Igen, nemcsak az egészen egyszerű «absztrakt», de a bonyolultabb «konkrét» tipusok is alakjukban geometrikus idomokat rejtenek, mik az ábrázolás esztétikai egységét szolgáltatják. Ahogy az ábrázolás fejlődésében az egyszerűbb és bonyolultabb típusok váltakoznak, a művész (típusát transzformálva) a geometrikus idomokat hol erősebben, hol gyengébben hangsúlyozza. Minden bonyolult «naturalista» periodust fölvált egy egyszerűsítő «stílizáló» periódus, mely alatt az ábrázolás többé-kevésbbé kubisztikus. A XX. századi kubizmus kristályos formája annak a leegyszerűsítő folyamatnak, mely az elmúlt bonyolult kultúrát fokozatosan leépítette. Azonban, mondom, a kubizmus ennél régibb eredetű, olyan régi, mint a művészet maga, aminthogy az impreszszinonizmusról is kiderült, hogy kezdete az őskorra nyúlik vissza. Az ötvenezeresztendős lespuguesi vénusz összerakott gömbjeivel a legszabályszerűbb kubista mű; az afrikai neolitkori sziklafestmények vázalakjai, a modern négerszobrok tízezeréves ősei, ha lehet, még ennél is kubistábbak.

Megjegyzem, hogy a kubizmus tulajdonképen tiszta klasszikus forma, melytől távol áll a deformálás. A XX. századi kubizmus a konkrét naturalista típust absztrakttá alakítva, nem kellett volna azt egyszersmind eltorzítania. Tiszta deformációmentes kubizmus nem is ingerelte volna föl a maradiakat. Csak a szimultanista megoldás hozta ki őket a sodrukból, mellyel a kubisták a szilárd testek áthatását akarták ábrázolni; no és a torzítás, nem szólva arról, hogy a túlságosan hangsúlyozott geometrikus forma az esztétika kedvéért megölte az ábrázolást, a mesét, mely nélkül a közönség nem kíváncsi a művészetre. Torzítás nélkül Lázár bizonyára nem haragudnék a kubizmusra, mintahogy meg tudott barátkozni a neoklasszikus fölújítókkal. Ő főleg a Picasso barokos torzítását nem tudja szenvedni. Vagyishogy bizonyos esetben még a torzítást is elnézi, legalábbis elhallgatja.

Az Ernszt-Múzeum gyakori kiállítója a rokonszenves Batthyányi Gyula gróf szabadon torzíthat, ez nem fáj a lelkes igazgatónak. Az ő torzítását nem mentegeti, észre sem veszi; jóllehet a többi kritikus ezt közleményében kiemeli, aminthogy nemis lehet azt meg nem látni. Nem érdekes, hogy Lázár a Batthyányi torzítására nem reagál? Mi ennek az oka? Lehetséges, hogy ebben az esetben a negyedik lelke elcsittítja a harmadikat? Nem hiszem, ennél jobbhiszemű vagyok. Tény, hogy a gróf torzítása nem fájdalmas; világszemlélete nem pesszimista. Ez a megnyerő, közvetlen férfi a leibnizi «tout va pour le mieux» elvet vallja s mialatt festői tarkaságban mutatja be tehetetlen nyomorékjait, lélektelen prostituáltjait, az ideggyötrött világfiakat és félvilági nőket, nem akarja velük a nézőt föllázítani, elcsüggeszteni sem. A művész is tehetséges, sokkal tehetségesebb, mint aminőnek magát mutatja. Több odaadással, elmélyedéssel komolyabb eredményt érhetett volna el, míg nem volt késő. Lázár előtt még így is érdeme, hogy torzítása kellemes.

Lám hova viszi a tudóst az elvakult gyűlölködés. Rosszhiszeműséget tulajdonít ellenfeleinek, hivatkozva rá, hogy Apollinairet mindenki blagueurnek ismerte. Rendben van, elhiszem, hogy az ekszcentrikus költő szerette a tréfát és szenvedélyesen ugratta az embereket. De nincs annak is bizonyos stiláris jelentősége, hogy valaki hajszolja a botrányt? Épater les bourgeois! Ça va; de miért s kivált mivel? A nyárspolgár elképesztése, a botrányszomj lelki szükség, barok gerjedelem; s amivel, ahogyan elérik, a deformáció, ezt sem a véletlen, a szeszély villantja föl; ennek is van leszármazása, fejlődése, stílusa: ez a barok művészet. A történész Lázár Béla nem győzi eléggé ismételni, hogy kétféle fantáziájú ember van, absztrakt és konkrét; ezek egymást nem értik meg. Eltérnék a tárgytól, ha ebbeli tévedésére itt ismételten rátérnék. Szerintem háromféle fantázia van, primitív, klasszikus és barok, melyek egymást csakugyan nem értik, helyesebben nem érzik meg. Nem tudom, hogy a kritikus Lázár absztraktnak vagy konkrétnek minősíti-e a barok formát, csak azt látom, hogy primitív ritmusú lelkével azt nem érzi meg. Nem érzi, tehát támadja. Holott mint történész nem támadhatná, mert ebbeli minőségében tisztában van vele, sőt hangsúlyozza, hogy egyik forma olyan, mint a másik.

Hanem itt van a negyedik ember, a kereskedő. Lázár az Ernszt-Múzeum igazgatója, műkereskedő. Nem hivatkozom egy német közmondásra, mert én nem tartom őt a n n a k. Annál jobban bámulom egy történész ízlését, mellyel egy nemzedék alkotását üzleti spekulációnak bélyegzi. Holott pedig jól tudja, hogy itt a posztimpresszionistákon kívül a stílusújítás folytonosságát más mozgalom nem képviselte, mely mellett emezt becstelen üzleti manővernek lehetne bélyegezni. Ilyesmihez én kevésbbé értek, hát nem tagadom mereven, hogy ezt a mozgalmat élelmes kereskedők megjátszották; azok minden mozgalmat képesek tőzsdei manipulációikra kihasználni. De azért, mert egy mozgalom számomra, a kritikus számára megfoghatatlan, én azt kereskedő-szokás szerint nem rágalmaznám meg. Lázár azt állítja, hogy az első kubista portrét Uhde műkereskedő rendelte meg Picassonál, mert fantáziát látott benne. Le is közli az arcképet. Mint kritikus, láthatta, hogy a kép nem kora-, de érettkubista mű, legalább 911-ből való, ha nem későbbi, mialatt a művész már 908-ban kiformálta ezt a stílusát, sőt egy évvel előbb is kísérletezett ebben az irányban. Mint kereskedő persze mondhat, ami jól esik neki; az ügyes, jó kereskedő nem az igazmondásnál kezdődik. Érdeke szerint ráfoghatja egy képre, hogy valódi vagy hamis, korai vagy késői: mindenki dícsérni fogja érte.

Akárhogyis, mindenképen érdekes egyéniség Lázár Béla, nem hiába vagyok iránta elfogult: jó kereskedő, jó kritikus, jó történész, művelt olvasó. Amit az egyik minőségében elront, jóváteszi a másikban. Hiba nélkül pedig ember nem születik. Nincs is neki más hibája, mint a szenvedélyes természete. Nem akarja elhinni, hogy már nem mai gyerek, hogy a heveskedés nem neki való, hogy hozzá a megértés illik. Elismeri, hogy Cézannenak fokozhatatlan finom koloritja volt, hogy valamennyi posztimpresszionista mester, ki ebben, ki abban jeles volt. Hát akkor minek izgatja magát? Ki ellen harcol, mikor a magyar posztimpresszinonisták bennvannak a Szinyei-Társaságban, kiállítanak az Ernszt-Múzeumban?

Felelős kiadó: Lehel Ferenc. — 111.35. Hungária Hirlapnyomda R. T., Budapest, V., Vilmos császár-út 34. Felelős: Schmidek Géza.

Magyar nemzeti stílus

Akkelyik tervünk őszinte érzésből fakad s nem másolata a bécsi, angol vagy amerikai secessiónak, akkor magyar.

Gróh István: A rajztanárok és az iparművészet. Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének Értesítője. 1903. VI. 825. l.

Bal:

JUHAROS
ISTVÁN
IV. ÉVES
DÍSZÍTŐ
FESTŐ

Jobb:

MENDLY
ATTILA
IV. ÉVES
DÍSZÍTŐ
FESTŐ

IRÁNYITOTT MŰVÉSZET

Sokáig kerestem a kifejező címet, mit kiadandó naplójegyzeteim homlokára írhatnék. Modern Művészet, Új Művészet, Haladó Művészet ... ezek elkopott, kihasznált nevek. Gondoltam, esetleg mehetne Úttörő Művészet; az Avant-Gardenak jó szabadfordítása ez. Hirtelen világosság gyúlt ki bennem: Nemzeti Művészet legyen az írásaim címe.

Olvasóim meglepődnek ezen, miért találom én a Nemzeti Művészetet kevésbbé elcsépeltnek, mikor a kulacs és árvalányhaj körül már több vita folyt, mint elég. Főleg azt furcsálják, hogyan jövök a «nemzeti» művészethez én, aki mindig «nemzetközi» művészetet propagáltam. Ez azonban tévedés. Mert én már húsz évnél is régebben közzétettem egy tanulmányomat a törökvilági magyar művészetről, melynek sajátos keleties jellegére hívtam föl a figyelmet. Amilyen közömbösen fogadták fölismerésemet dolgozatom megjelenésekor, olyan érdeklődés mutatkozott iránta a háború után, míg ma már egyetlen műtörténész sem teheti magát túl rajta. Én tehát a máma aktuálissá lett nemzeti művészetnek nem vagyok konjunktura-lovagja. Másrészt «pálfordulásom» megítélésénél tekintetbe kell azt is venni, hogy mi vezetett engem a XVII. századi magyaros síremlékek «fölfedezésére»: az úttörő kubista mozgalom és annak kapcsán az akkoriban divatossá vált perzsa-hindu miniatürök. A szellemi rokonságot ez utóbbiak és a vaskos magyar domborművek közt lehetetlen volt észre nem venni. Bizony a nemzetközi kubizmus nem volt olyan távol a nemzeti érzéstől, mint azt a konzervativ körök föltüntették. Nos, ebben az értelmezésben nem banális jelszó a Nemzeti Művészet ma sem. Azt az újító művészetet, melyet eddig is propagáltam, hivom én nemzeti és nem nemzetközi művészetnek. Nemzeti művészet nem a konzervativ, de az úttörő művészet.

Azt ajánlom a haladó művészeknek: ne engedjék többé bitorolni maradi iparosok által a nemzeti minősítést, hanem foglalják azt le a maguk számára. Ne kicsinyeljük ezentúl le azt mint üres frázist, hanem azonosítsuk magunkkal. Nem olyan idők szakadtak le ránk, mikor ebben a kérdésben továbbra is indolensen viselkedhetünk.

Új nemzeti fölbuzdulás korát éljük. Nemzeti létünk megerősítése lett elsőrendű célunk; nemzeti vonásaink kidomborítása került a közfigyelem előterébe, amint az utolsó évtizedekben az egyéniséget hangsúlyoztuk. A nemzeti szempont mindennél érdekesebb ma, minden cselekedetet ebből a szempontból bírálunk el; ezt senki nem hanyagolhatja el, nem kerülheti ki. Fontosabb lett nekünk, hogy egy alkotás nemzeti, mint hogy újító legyen. A nemzeti jelleg fontosabb volna talán még annál is, hogy az alkotás jó legyen, maradandó, ha egyáltalán lehetséges volna, hogy a nemzeti ne legyen egyszersmind jó is. «Az alkotás pusztán azáltal, hogy nemzeti, eo ipso jó» — mondják a föltétlen hazafiak. Ezt én is vállalom, minthogy én is vagyok olyan hazafi, mint akárki. Ám kétségtelenül még jobb az alkotás, ha azonkívül, hogy nemzeti, még csakugyan jó is, művészi, eleven. Eleven pedig csak egy esetben lehet, ha változó stílusu, úttörő. A maradi művek nem elevenek; hiába viselik a hagyomány bélyegét, nem jók és nem is nemzetiek. Nem nemzeti az, ami nem eleven. Evvel szemben ami jó, vagyis eleven, úttörő, az eo ipso nemzeti, a művész lelki összetétele biztosítja ezt.

Íme tiszta bort öntök a pohárba: mikor én a nemzeti művészetet hirdetem, nem a maradi, hanem a haladó szellemet propagálom. Nyiltan vallom, nekem a haladás mindennél becsesebb eszményem. A nemzeti keretért annyiban lelkesedem, amennyiben azt haladó szellemmel életben lehet tartani. Bizonyára ezt fogja most a történelem produkálni, ha egyszer újra aktuálissá tette a nemzeti problémát. A nemzeti keret azonban csak új tartalom által lesz történelemképessé. És a nemzeti művészetnek is újnak kell lennie.

Miután pedig így kijelöltem magam elé a nemzeti programot, gondolkozni is akarok fölötte, hogy mi az, amire vállalkoztam. Ha már a hivatalos körök nem tudják, hogy mit erőltetnek, legalább nekem legyen fogalmam a kitűzött célom lényegéről.

A világszerte észlelhető társadalmi forrongások, melyek a nemzetek gazdasági és politikai életformáit alapjukban akarják kicserélni, természetesen nem hagyják érintetlenül a művészeti életet sem. A XIX. századi individualista, szabad fejlődés helyett az államhatalom ma a művészet terén is kezébe készül venni az irányítást, mely a nemzet kollektiv szellemének kidomborítását célozza. A német kormány száműzi az ekszpresszionizmust, az olasz a futurizmust hivatalos művészetté nyil-

zannet sem, akit pedig az akkor divatosnak induló szitokkal már lekommunistáztak. Mikor valamely idegen művész, minő a flamand van der Goes volt, a reneszánsz idején holmi újítással Itáliába jött, ezt az olasz művészek nyomban elsajátították, mert konzervativnek lenni szégyen volt, nem dicsőség és a nemzeti jelleget nem a maradiságban látták. Régi mestereiket természetesen megbecsülték, tisztelték az elmúlt nemzedékek stílusát, de az olyan művészt, aki 50—100 esztendős formában fejezte ki magát, lemosolyogták, mint a divatjamúlt ruhát. (Bizony, a régi viselet éppenséggel nem volt kiváltságosan nemzeti.) Az újításért lelkesedtek, a változó jövőtől nem féltek, inkább a mozdulatlan hagyománytól. A 14., 15., 16. század újítóit, Giottot és Pisanot, della Francescát és Verocchiot, Tiziant és Michelangelot nem tekintették szélhámos kalandoroknak, nem nézték jó esetben kísérletezőknek, akik a következő kor művészeti stílusát készítették elő, hanem ünnepelték őket, mint akik koruk és nemzetük lelkét kifejezésre juttatták. Egy szó, mint száz, a nemzeti jelleg az egyre megújuló stílusban volt, nem a maradi formában és nem az új meg régi forma összekeverésében, gleichschaltolásában. Szerencsétlen kísérlet a művészet gleichschaltolása, miből az idealista miniszter hamarosan ki fog ábrándulni. A haladók és maradók összekeverése nem serkenti a művészeket előrehaladásra, ellenkezőleg, megszünteti köztük a versenyt. Ezek ahelyett, hogy egyéniségüket domborítanák ki, egymást utánozzák le, eldobva minden eredetiségüket. Kitűnő művészeinket, Iványi-Grünwaldot, Szőnyit, Bernáthot rövidesen nem lehet megkülönböztetni egymástól. Művész iparkodjék mást csinálni, mint művészhonfitársa, úgyis hasonlítani fog rá akarva-akaratlanul.

A művészet ösztönös fejlődése nem tűr intellektuális irányítást. Titokzatos erő és nem emberek irányítják a művészet sorsát. Amíg ez az erő impetuózusan hat, addig a művészet virágzik, mikor pedig ellanyhul, akkor régen rossz. A reneszánsz teremtő erejét nem politika élesztette; napjaink csökkent művészi potenciájával szemben pedig minden politika hatástalan. Anyák szerencsés szülésén múlik a művészet lendülete és nem a hivatalok válogatásán.

Igen, a művészet fejlődését ésszel követni lehet, de nem utólérni, annál kevésbé azt megelőzni, annak diktálni. Semminő kormány ne ábrándozzék arról, hogy a művészet sorsát szabályozhatja. Az egymást fölváltó kultuszminiszterek félreirányítják a nemzeti művészetet, mikor az újító művészek támogatása helyett a neoklasszikusok csoportját dédelgetik. Amellett az újítók kénytelenek elismerni a hivatalos körök méltányosságát, sőt bizonyos mértékben modernista hajlandóságát. Végre is a konzervativek legalábbis ugyanolyan szavahihető urak, mint a modernek, a neoklasszikus római iskola legalábbis olyan újító, mint a szimultanista párisi, csak nem annyira szertelen, nem olyan szélsőséges. S ha már a kormány a modernekből is választ, természetesen nem a szimultanistákat fogja választani. Nos, a neoklasszikus iskola csakugyan mérsékeltebb a szimultanistánál. Annyira mérsékelt, hogy nem is újító. A háború alatti konstruktiv kubista stílus elposványosítása, mialatt a szimultanizmus a háború után kialakult és még be nem fejezett új stílus.

Szélsőséges a szimultanizmus? Gauguin is szélsőséges volt életében és Courbet meg David is szélsőséges volt. Michelangelo, Donatello, Uccello nem kevésbbé azok voltak; akik a perspektivát föltalálták, mind azok voltak. A műtörténet kizárólag szélsőséges művészeket ismer, mérsékeltek nem kerültek be a történelembe. Mindhiába bíztatja magát a közepes, hogy a szélsőséges előbb-utóbb nyomtalanul eltűnik; ami eltűnik nyomtalanul, az ő maga. Persze nem minden szélsőséges mű jó mű, sőt igen kevés az, de minden jó mű szélsőséges. Művész legyen szélsőséges, vagy váltson iparengedélyt. A világot a művész irányítja (nem hogy őt irányítanák); aki pedig irányít, az a szélen tartozik járni és nem a középen. Középről még az államférfiak sem tudnak irányítani. Jézus mondta: «a langyosat pedig kiköpöm!»

Vagyishogy a szimultanizmus nem is olyan szélsőséges. Ami tegnap szélsőséges volt, ma már nem az. Nem szélsőséges ma már a posztimpresszionista Gauguin, Rippl-Rónai és bizony a szimultanizmus sem mai gyerek, ide s tova huszonötesztendős múltja van, az sem szélsőséges már.

Bizonyos értelemben viszont szélsőségesek még ma is és azok maradnak mindig a műtörténelem nagyjai, amennyiben rendkívüliek. Nem is szereti őket a közönség. A közönség (közönségesség) ösztönösen írtózik a rendkívüliségtől és nem szokja azt meg a múlt nagyjainál sem. A nagyok iránti érdeklődés csekély kivétellel, sznobizmus, még ha a múlt nagyjairól, Michelangelóról is van szó. Hogy mennyire a posványt szereti a közönség és nem a rendkívüliséget, az kitűnt a Rippl-Rónai

halála után, mikor a hagyatéki kiállításán egy képe sem kelt el.

Az újító mozgalmak szeretnek a történelemben igazolást keresni maguknak. Így hivatkoztak a háborúelőtti neoprimitiv fölületdíszítő posztimpresszionisták a történelemelőtti barlangfreskókra, az egyiptomi lapos reliefekre, a bizánci mozaikképekre, a japáni fametszetekre. Nosza a sznobok érdeklődése a primitiv múlt felé fordult, minthogy azt könnyebben értették meg; műkereskedők hamar fölverték a primitiv divatrégiségek árát (mialatt a legszebb van-goghot 5 frs-ért lehetett kapni); álművész iparosok leutánozták a régi primitiv stílusokat. A neoklasszikus konstruktiv kubizmus nyomán pedig egyrészt a néger és hindu plasztika, másrészt a gótika, a korareneszánsz, a biedermeier jött divatba, végül általában az antik, a régi, nem baj, ha nem is klaszikus, ha barok. Az újítók már régen elhagyták a posztimpresszinonizmust, mikor a kereskedelemben az egyiptomi és japáni divat kezdett járni és régen fölcserélték a kubizmust a szimultanizmussal, mikor hivatalos helyeken a vazelines biedermeierben jelölték meg a jövő művészetét.

A jövő művészete azonban, bármennyire is analog bizonyos vonásaiban a múltéval, nem utánzata annak és nem indul ki a közvetlen előzőből, hanem meglepetésszerűen egy régebbire üt. Végtelen keveredések közepette a művészet fejlődése három alaptípusnak, a primitívnek, klasszikusnak és baroknak váltakozva ismétlődő rendszerét mutatja. Az aktuális formát nem az előző, de az azt megelőző követi vadonatúj keveredésben, mely mindig meglepetéssel szolgál. A keveredést kiszámítani nem lehet, csak érezni, imponderábilis az, irányítani nem érdemes, hiábavaló.

Minden életmegnyilvánulás, így a társadalmi csoportosulás is ugyanazon rend, ritmus szerint ölt alakot, mint a művészet; fejlődésük azonos szisztémára történik. Ebben az elgondolásban a hivatalos művészetpolitika helyes nyomra lépett ott, ahol a társadalom konstruktiv nemzeti formáját analognak találta a klasszikus konstruktiv művészeti formával. Kérdés azonban, elegendő alap-e ez arra, hogy a klasszicista formát nemzetinek minősítsék és mint ilyent az újító mozgalom rovására dédelgessék.

Mint a művészeti, úgy a társadalmii fejlődés is h o m o g é n primitiv, s z e r k e s z t ő klasszikus és ö s s z e f o n ó-o l v a s z t ó barok alaptipusokat mutat föl, pontosabban bonyolult keveredés közben a három alaptipusnak periodikusan váltakozó ismétlődését. Igen fontos ezt tudni, hogy a fejlődés semmi téren soha nem prezentál tiszta, csak kevert formákat, amelyekben bizonyos törvények szerint hol az egyik, hol a másik stílustendencia kerül túlsúlyba. Minden életmegnyilvánulásban a három ritmustípus: 1. a z e g y e n l ő s é g (egalitás), 2. a v á l t o z a t o s s á g (diverzitás, varietás) rendje és 3. a k ü l ö n n e m ű s é g (heterogeneitás) kombinált rendszere érvényesül. A díszítő művészet fejlődésében a primitiv ritmus példája az egyenlő elemekből koordinált őskori gyöngysor, klaszszikus ritmusra szerkesztődnek a hierarchikusan gulába szubordinált változatos antik golyók és barok ritmus fonja össze több heterogén gallyból, vagy szalagból a modern arabeszket. — A társadalmi fejlődésben a háromféle ritmus más-más jellegzetességeket vesz föl faji bonyolódás, vagy osztályrétegeződés szerint. Faj szempontjából primitiv tipus az egyöntetű fajú őskori n é p; klasszikus tipus a változatos fajú antik n e m z e t; barok tipus a heterogén nemzetekből összefont modern n é p s z ö v e t s é g (birodalom). Osztály szempontjából megkülönböztethetők az őskori primitiv egyenlőségre alapított d e m o k r á c i a, az antik klasszikus változatossággal szerkesztett a r i s z t o k r á c i a, végül a modern barok kölcsönösségben kombinált t a n á c s r e n d s z e r, melynek formáját a jövő fogja kiérlelni. Jól tudom, hogy ettől a morfológiai osztályzástól éppúgy égnek áll a szakemeberek haja, mint annak idején a «Művészeti Morfológia» c. művem «erőszakos» rendszerezésétől. A szakemberek fölényesen kifogásolják, amiért a demokráciát primitivnek, pláne őskorinak ismerem föl, a nemzetet antiknak, a birodalmat modernnek. Holott köztudomású, hogy birodalmak voltak már az ókorban, mialatt a nemzet újkori forma. Az sem tetszik a szakembereknek, hogy én a népet egyöntetű faja után különböztetem meg a nemzettől, jóllehet együntetű fajú nép nincs, sőt általában egyöntetű, homogén faj sincs a valóságban. Az én osztályozásom szerintük tetszetős séma, de nem a valóságon alapszik. Bírálatuk azonban rövidlátó. Hogy a fajok kevertek, hogy a nép, nemzet, birodalom fogalomhatárai nem élesek, de egymásbaolvadók, azt nekem nem kell mondani. Hogy a valóságban minden forma a legbonyolultabban kevert, azt én hangsúlyozom a legerősebben. Ám a fejlődést bármely szakában nem mint eredményt kell vizsgálni, hanem mozgása közben, tendenciáiban. A tenden-

ciák pedig, ha kevertek is, könnyen szétválaszthatók. Egyetlen nép sem tisztán demokrata, de van egy tiszta demokrata tendencia, mely élesen különbözik az arisztokrata tendenciától. Egyetlen faj sem tiszta, de egy népnek lehet időnkint tiszta faji fölbuzdulása. Az ember egyenlőségre, változatosságra, heterogeneitásra való törekvése tiszta tendenciák, amelyek a valóságban élnek és nem az én elképzeléseim. Még mindig ellenem szegezhetik, hogy a n a t i o eredetileg arisztokráciát jelent, tehát nem faji, hanem osztályi megjelölése egy embercsoportnak. Azonban nem ez az első példája annak, hogy egy név jelentése az idők folyamán elcsuszik. Ma a nemzet tekintet nélkül osztálytagozódásra, inkább fajösszetétel. A fajjal is tévesztik minduntalan össze, mintahogy nincs is köztük más különbség, mint hogy a faj inkább biológiai, antropológiai és nem szociológiai, politikai fogalom. Ilyen a nép, a nemzet, a népszövetség mint fokozatosan bonyolult fajcsoportosulások homogén, szerkesztett, összefont struktura szerint. Maga a nép tiszta elgondolásában alig különbözve a fajtól. Érzem, milyen kínosan hangzik a meghatározásom, mely szerint a nemzet változatos faj. Különösen Németországban nem fogadnák ezt így el. Svájcban hamarabb. Nem kevésbé szokatlan, hogy én az osztálynak nem társadalmi, de tisztán gazdasági jelentőséget tulajdonítok.

A fontos azonban nem az, hogy milyen jelentést tulajdonítsunk tágértelmű szavaknak, hanem hogyan nevezzük el a valóság tendenciáit. Ami adva van, azok a háromféle ritmus szerint alakuló embercsoporttendenciák, mik faji és osztályi szempontból differenciálódtak el. A fejlődés zavaros kevertségében az egyetlen támpont a háromféle ritmus, ezeket kell névvel ellátni, a neveket használva pedig a ritmusokra kell gondolni. Primitív, klasszikus és barok, illetőleg homogén, szerkesztett és összefont fajok a nép, a nemzet és a népszövetség. Primitív, klasszikus és barok, illetőleg egyenlő, változatos és heterogén osztályok a demokrácia, az arisztokrácia és a tanácsrendszer. Osztályjellegzetességek még: 1. a függetlenség (szabadság), 2. a fölülről függés, 3. a reciprok kölcsönösség. A primitív független ember mindenféle munkát maga végez; a fölülről függő klasszikus ember változatos szakmák szerint specializálja magát, ki pap, ki katona, ki iparos, ki földműves; a kölcsönösen egymás kezére dolgozó barok emberek, munkaadó és munkás, tervező és kivitelező megosztják a munkát.

A háromféle ritmusból világosan kitetszik a fejlődés fokozatos bonyolódása, ami haladást jelent. A primitív formát többé-kevésbbé kiérlelte az őskor, a klasszikus formát az antik lélek alakította, a barok forma öntudatosan csak az új korban adja gyümölcseit és még most is érésben van. Persze mint a művészeti fejlődésben, a társadalmiban is klasszikus és barok oszcillációk ébredeztek már az őskorban is és primitív és barok oszcillációk szőtték át az ókort, ahogy primitív és klasszikus kilengések hátraltatják az újkor teljes barok kifesését, a Világ Államainak Egyesülését és tanácsrendszerű berendezését. Ilyen primitív kilengés az újkorban a XIX. századi demokrácia, a maga őskori szabadságkisértetével. A nemzeti formát nyugodtan nevezhettem antiknak (jóllehet a n a t i o neve újkori eredetű) akár azért, mert az arisztokrácia ókori rend, akár, mert a változatos fajú állam, az államalkotó faj idegen rabszolgáival szintén az ókor szüleménye. Ha a rabszolgáknak nem is volt polgárjoga ebben az államban, sorsuk összenőtt gazdáik sorsával.

Ismétlem, a fejlődés kevert eredménye bármely korban olyan embercsoportokat tüntet fel, melyek egyaránt mutatnak primitív, klasszikus és barok vonásokat, tehát többé-kevésbbé egyaránt nevezhetők népnek, nemzetnek vagy népszövetségnek, illetőleg demokratikusnak, arisztokratikusnak és tanácsrendszerűnek. Ma Európának minden államát szokványosan nemzetinek hívják; pedig a németeket, svédeket, magyarokat inkább lehetne népnek mondani; az oroszok, angolok, mint az északamerikaiak helyesen népszövetségnek (birodalom) hívják magukat. Nemzet a svájci, az olasz, a spanyol, a francia; utóbbi afrikai és ázsiai színes polgárainak őszintén ugyanolyan jogokat biztosít, mint a hegemóniát tartó fehéreknek.

A szerte aktuális nemzeti fölbuzdulás igazában inkább arisztokratikus lendület, mely a független demokrácia helyett a hierarchikus tekintélyrendszert vezeti be; osztályi és nem faji jellegű megmozdulás. Faji megmozdulást csak Németországban lehet és nálunk a forradalom utáni első években lehetett észlelni. Ez a gleichschaltoló tendencia azonban primitív és nem klasszikus velleitás. Ellenkező irányú, de ugyancsak primitív tendenciája van az angolországi irek és a spanyolországi katalánok elszakadási törekvésének. Igen a szerkesztő nemzeti törekvés, a sorsközösségre utalt változatos fajok harmónikus összeszerelése, ez lehetett volna Magyarország történeti

szerepe a XIX. század második felében. Magunkra maradva most mind folytathatjuk faji politikánkat. Vajjon, ha mégegyszer alkalmunk lenne rá, jobban megértenők-e szerepünk fontosságát?

Faj és osztály más-más lapra tartozik, természetesen más-más-lapra tartoznak azok a jellegzetességek is, miket a faj, illetőleg az osztály szempontjából mutat föl a társadalom. Klasszikus konstruktív forma a nemzet és klasszikus konstruktív forma az arisztokrácia, mégsem lehet mondani, hogy az arisztokrácia sajátképen nemzeti volna. Jóllehet neve eredetileg ezt jelentette, a nemzeti állam nem lesz nemzetibb azáltal, hogy osztályberendezése arisztokratikus; a primitív demokrácia ugyanolyan nemzeti lehet. Határozottan, a különfélefajú állam változatlanul nemzeti marad, ha gazdasági berendezése demokratikus, arisztokratikus vagy tanácsrendszerű. Épp így a tanácsrendszer mint osztályberendezés nem szinonim a népszövetséggel vagy a nemzetköziséggel, mi éretlen formája a birodalmi viszonynak, annál kevésbbé szinonim a nemzetietlenséggel, mi egészen mást jelent semmint gondolnák (ismét összetévesztve a nemzetet a fajjal). Nemzetietlennel fajtalant akarnak mondani; idegenkedőt, mely eltér a fajától, holott ellenkezőleg az vagy túltengő fajiságot, vagy birodalmi törekvést jelent. Utóbbi értelemben a nemzetietlen nem idegen nemzethez, ellenséghez húzódást, hanem az ellentétek általános és kölcsönös megszüntetését, a szövetkezést, testvérisülést célozza. Főleg, újra mondom, nincs köze ehhez a tanácsrendszernek, mely barok gazdasági berendezés és semmi egyéb.

Nos és hasonlóan nem lehet sajátképen nemzetinek minősíteni a klasszikus művészeti stílust, minthogy nem lehet azt par excellence arisztokratikusnak sem nevezni, mivel bármennyire analogak ezek a formák, más-más síkon jelentkeznek.

Más vonatkozásban is beszélnek világszerte nemzeti fölbuzdulásról: az államoknak egymástól elzárkózásával kapcsolatban. A barok népszövetséget összefonó tendencia, mely közeljárt hozzá, hogy legalább egy Európai Egyesült Államokat teremtsen, alakul vissza élesen határolt klasszikus egységekké. Milyen viszonyban vannak ezek a független államok egymással? A primitív gyöngysor egyenlő szemeinek viszonyában-e, aminthogy csakugyan nagyságra való tekintet nélkül valamennyi egyenlő jogokat követel magának? (Hát hiszen követelhet!) Vagy pedig változatosságot, pláne ellentétet fejeznek-e ki, amint-hogy egyre hangosabban hivatkoznak sajátos jellegzetességükre, nemzeti, minden idegentől gyökeresen eltérő kultúrájukra, művészetükre?

Erre a kérdésre azután keresek választ, miután előbb végiggondoltam, hogy mi hát a nemzeti művészet.

Nem gondolhatok mást, mint hogy a nemzeti művészet országrészenkint változó stílusában különbözik az egyöntetü stílusú népi (faji) művészettől és az országonkint heterogén stílusú birodalmi művészettől. Igen a nemzeti művészet, mint a szivárvány, polikrom. Emellett egységes is a nemzeti művészet mint a szivárvány, mely minden polikrómiája ellenére egészet alkot (színeinek száma se több, se kevesebb, sorrendje fölcserélhetetlen). Egyöntetüséget erőszakolni a nemzeti művészetre annyi volna, mint szürkének nézni a szivárványt. Vitathatatlanul a nemzeti művészet lényege a diverzitás. Nemzeti művészetpolitika a stílusdiverzitás hangsúlyozása, ápolása. Ezt akarja a mi nagykoncepciójú miniszterünk? Aligha, hiszen ő még a konzervatív és modern különbséget is betiltja. Ellenkezőleg minden rendelete az egyöntetüséget célozza. Hóman Bálint egyöntetü faji művészetet akar, de hát akkor nevezze a gyereket a nevén. A nemzetiségi vidékeitől elvágott Csonkamagyarországon és a megafrikátlanított Németországban nem is lehet más művészetet akarni. Nemzeti, különféle stílusú művészete Svájcnak van, ahol a német, olasz és francia vidékek stílusa feltűnően eltér egymástól, nem anélkül azonban, hogy mindhármuknak természetes egysége, némi közös bélyege legyen. Nincs közös bélyege a mai francia nemzeti művészetnek, mert itt a fekete és sárga polgárok sajátos faji művészpotenciája elsorvadt és aktuálisan nem vesz részt a nemzeti versenyben. Annál hangsúlyosabb volt Nagymagyarország nemzeti művészetének diverzitása. Különösen jól látszott ez a török hódoltság korában; a XVII. századi magyar síremlékeken világosan meg lehet különböztetni az összstíluson belül a lengyeles, szászos, oláhos helyi vonásokat. Csonkamagyarországnak alig lévén nemzetisége, nálunk nyiltan lehet faji művészetről beszélni. A fajt persze kultúrális értelemben véve, tekintet nélkül arra, hogy antropológiailag hány raszból, horribile dictu zsidóból is, van összekeveredve. Ebben az értelemben a gleichschaltolás ellen néhány nácit kivéve, senki sem fog kifogást emelni. Ha a közeljövő újra ak-

tuálissá tenné Magyarországon a különféle fajú, diverzstílusú művészet kérdését, akkor majd hirdetni lehet a nemzeti művészetet.

Most pedig visszatérek ahhoz a kérdéshez, hogy az egyes európai nemzetek művészete hogy viszonylik egymáshoz. Tényleg olyan nagy-e a különbség köztük, hogy ezen a címen indokolt köztük az ellenségeskedés, vagy pedig annyira egyeznek egymással, hogy ezen a címen egyenlő jogokat követelhetnek maguknak tekintet nélkül a nagyságukra? Utóbbi felel meg az igazságnak. Amennyire az európai népek, nemzetek és birodalmak vallása többé-kevésbbé azonos, annyira azonos a művészetük is. Nem mintha a vallás és művészet különös összefüggését vallanám én is, de mert az emberiség (európai vagy minden kontinensi emberek) univerzális fejlődését vallom, tekintet nélkül fajra, milieure stb. Nem univerzális-e ez az aktuális klasszicista tekintélyhullám is? Korszellem erősebb faji hagyománynál. A XX. századi magyar jobban hasonlít a XX. századi angolra vagy franciára, mint nem is a X. századi magyarra, de a XIX-ire. És pedig nem utánzás, nem kölcsönhatás folytán, de az univerzális spontán fejlődés következtében. Fejlődése közben minden európai nemzet egyaránt keresztül megy ugyanazokon a történeti változásokon, formaoszcillációkon. Primitív klasszikus és barok ritmuskeveredések teszik ki minden nemzet jellegzetességét és minden európai nemzet jellegzetességét többé-kevésbbé ugyanabban az arányban és ugyanolyan további alakulással. Persze valami csekély különbség is akad az egyes nemzetek művészete közt, ami abban áll, hogy melyik nemzet melyik téren vagy általában megelőzi-e vagy mögötte marad az általános haladásnak. Azután egy hajszált primitívebb, klasszikusabb vagy barokabb tendenciája is van egy-egy nemzetnek, a francia az első, az olasz a második, a német a harmadik irány felé hajlamos. A magyar lelket ugyancsak primitív hajlandósága tünteti ki. Mindezek a különbségek azonban sokkal jelentéktelenebbek, semminthogy fel lehetne őket fujni ellentétekké. Az ellentétek túlzása maga egy általános klasszicista tendencia, mely világszerte erős változatosságot akar most látni ott, ahol alig van. Ebben az értelemben akarja a kormány irányítani a nemzeti művészetet?

Úgylehet különben, hogy a kormányok nem irányítanak semmit; őket magukat irányítja ugyanaz a titokzatos erő. Ezt a fölfogást vallja a szellemtörténeti iskola, mely velejében mégis hamisan értelmezi ezt az erőt. Irracionális, ösztönös erő ez, melyet ész nem ér föl; ugyanaz ez, ismétlem, mely a művészet alakulását is vezeti. Ám senki ne tévesszse szem elől: a művészet alakulása mindenkor megelőzi a társadalom politikai és gazdasági rendjét. Tudománytalan hiúság azt hinni, hogy a készülő új társadalmi rend a művészetben is érvényesíteni fogja formáját; ott az már előtte megvalósult. Melyik művészeti irány az, melynek a mai államkonstrukciós törekvések csupán utánrezgései? Sors iróniája: a konstrukciós kubizmus az. Helyesebben, nem minden országban hangzik ez a fölismerés olyan csufondárosan. A diktátorok közül Mussolini első perctől kezdve megértette azt, hogy a futurizmus a fasizmus előfutára volt. Ellenállhatatlan lendületével inspirálja a futurista művészeket, minek látható jelei, a forradalmi kiállítás gigászi palotája, újonépült futurista városok, Littoria, Sabaudia hozzá méltó alkotások. Mindazonáltal a mai futuristák már nem a régiek. A mai európai művészet, a barok szimultanizmus (az anyákat irányító titozkatos erő akaratából) a forrongó társadalomnak néhány évtizeddel későbbi kevésbbé klasszicista, barokabb formáját mutatja előre meg.

Bizonyára a mai tudós miniszterünk mindezzel jobban tisztában van mint én és csak politikából hirdeti a nemzeti művészetet, politikából pártolja a klasszicista stílust. Hja más a tudomány és más a politika. Fő az, hogy tudja, hogy nemzeti politika nem fokozza a művészet nemzeti jellegét, ezt a művészek szubkonszciens nemzeti érzése biztosítja. Az új kormányzás alatt a magyar művészet nem lesz sajátosabb, mint a múlt század végén, az individualizmus tetőpontján volt; ahogy az új politikusok ne akarjanak magyarabbak lenni Kossuthnál, Deáknál, Eötvösnél.

Ne féltse a kormány a magyar művészetet se Páristól, se Rómától, se Berlintől és főleg ne féltse Páristól jobban, mint Rómától és Berlintől. Az európai orientálódásra szükség van és a párisira inkább, mint a többire. A párisi iskola fontosabb a rómainál azon egyszerű oknál fogva, mert a francia művészet a XIX. század óta magasan kiemelkedik az európai szellemből. A francia művészet az európai művészet csúcsát jelenti. A XIX. század óta minden nemzet művészete a francia után igazodik. Mikor a magyar művészet francia forrásból táplálkozik, első forrásból táplálkozik; aki olasz vagy német forrásból merít, másodforrásból merít.

befejező 36. sort lásd a komplett példányban

Magyar nemzeti stílus

Zolnai Béla. A magyar stílus. Bp. 1940.

ad 1920 VIII sz.

Kimut

a Müemlékek Országos Bizottsa

az 1920 évi 7041. M. E. sz. r. alapjá

1	2	3	
Pitel szám	Név	Minőség	
1	Éber László dr	Előadó	
2	Németh Sándor	Titkár	
3	Saláth Ferencz	napibéres szolga	
	Vallás és Közokt.		
	Számvevőség		XII

Magyar nemzeti stílus

l.

Istók László:

Karoljuk fel és terjesszük a magyar stylust. Őserő 1936. II. cif. 5 sz 13. l.

Nagytekintet

Kiss József vajdahun
záson alkalmasnak találta
ra behivatván, van szeren
latára a nagytekintetü Bi
megengedni méltóztassék,
felesége helyettesithesse
együttesen elvégezheti.

Egyidejüleg javasoln

Magyar nemzeti géniusz

Lamb. 113-114 l.

Bibliogr. 875, 1042. tt.

mir

A kiadvány hiteléül:

Bátorfi

min.s.hiv.igazgató

mla terhére:

re 20 P-t, azaz Husz pengőt.

gusztus hó 7-én.

A miniszter rendeletéből:

dr. Balogh László s.k.

miniszteri tanácsos

Magyar nemzeti építészeti stílus

Pesti Napló. 1930.
márc. 9. (Kövekbe)

MŰEMLÉKEK ORSZÁGOS BIZOTTSÁGA
5 64 / 1943 szám.
1943 év aug. hó 26 n.

írt magyar dráma.
Építőművészek nyi-
latkoznak a nem-
zeti építészetről.)

U-3233

54.456/1943.-III/1.szám.

Hivatkozással folyó évi ju
értesitem,hogy a székesfehérvár
reállitási költségei fejében Eg
sz.postatakarékpénztári csekksz
mellett - egyidejüleg kiutaltam

Budapest, 1943.évi julius

A kiadvány hiteléül:

Bátonyi k.

min.s.hiv.igazgató

A Müemlékek Orsz.

Magyar nemzeti
építő stílus

Kós Károly: „Kövekbe írt magyar dráma." Egy erdélyi építőművész levele.
Pesti Napló 1930.
márc. 15.

TATÁSÜGYI MINISTERIUM

Budapest, 1943.évi augusz

A hivatalos másolat hiteléül:

Bárányi

min.s.hiv.igazgató k.

Magyar menzeti művészet

Gerevich Tibor

cikke Nemzeti művészet

cimen

a Magyar Hirlap

1934 v. 1935 ?? karácsonyi számában.

Erzel vitázik

Lehel Ferenc

Nemzeti Művészet

7-8 sz 109ei kör. ll.

Magyar nemzeti művészet

lásd

Henszlmann Imre:

Párhuzam (Pest 1841)

című művét

Magyar nemzeti stylt kell teremtenünk, mely egyedül számolhat tartós életre – mondja a 75. lapon

MOB könyvtár!

70. és kör. lapok.

Rendkívül fontos kijelentések 1841-ben a sok naivitás mellett!

vedo che il dott. G
Le ha già comunicato
come stanno le cose
a Székesfehérvár. Devo
però aggiungere che
vorrei far controllare
da Lei la prova
del rest ungherese
mancato di quella
opera. D'altra
parte desidererei
pure che Ella
veda un altra
volta i lavori
fatti a Esterh

Magyar művészet tör-
ténetéhez

a XIX. században jó kis
összefoglalás

Báró Forster Gyula

Emlékezés Benkő Kál-
mánra. Művészet
1912. 4. szám.

Felhasználandó!

Magyar nemzeti mű vészet

Lázd okr

Pozsonyi Zoltán:

Árpádkor és Kelet

Szeged, 1935.

IV. Kigyó-u
a
VII., Erzsé
VII., Rákóc
kúzletek,

Magyar nemzeti Múzeum

Szód. csetleg lásd

177. l

Padányi 178. l.

ÖZGAZDASÁG

ÉS ÉPÍTÉSZ-EGYLET MELLÉKLETE

HOMA FRIGYES

ÖK- ÉS ÉPÍTÉSZ-EGYLET

1–52. SZÁM

Magyar nemzeti művészet

lásd

Lázár Béla: A magyar művészet jövője

Pál, Maulbertsch Antal, Bergl János, ~~Altomonte Máton~~, Kracker János Lukács, Dorfmeister István stb többnyire mesterien, s a meg-rendelő magyar főpapok és főurak befolyása révén sokszor magyaros vizet oldottak meg az új katolikus templomok és világi épületek nagy falmezőin kínálkozó dekoratív feladatokat, ~~festettek megoldás~~ A reformatus templomok festett famennyezetei, melyek a magyar népies díszítő elemek felhasználásával készültek s többnyire egyszerű mesterembereк munkái, kevésbé jelentékenyek. A XVIII. sz. (második felében) ~~vége~~ nagyobb városainkban (Pest, Buda, Eger, ~~Kassa~~ stb) és egyes főuraink kastélyaiban (Esterháza) szerény művészi központok keletkeztek. A viszonyok ~~legin~~ Pozsonynak kedvezték leginkább, hol több ax-(Stock Márton, Römer) és tájképfestő

Darnay Kálmán: A halom- és vereműrök
föltárása II. 142–145.

Schallhas Károly Fülöp stb.) Az
vékenyhedett. Budán a Falkoner
minvészcsahád, Strudel Dóme,
Fischer Vince, a jelentékenyebb
A XVIII. sz. más-dik felében Külföldön mindott
festők. 1794. Esterházy Miklós
herceg vetette meg alapját az
utóbb nagyhírű Esterházy képtár-
nak, mely 1819-től a herceg bécsi
palotájában volt elhelyezve. A
Klasszicizmus korának többnyire
csak helyi jelentőségű magyar mi-
vészei: Hesz János Mihály, Balkay
Pál, Czauig József, Schoefft Jó-
zsef ~~és Agoston, Simó Ferenc~~,
Peschky József, Szabó János,
Szentgyörgyi János, a kőfőbdrob
bevándorottak, vagy huzamosabb
ideig itt működik közül Fischer
József, Donát János, Stunder Ja-
kab, Ender János stb. A bieder-
meier korban más számos kiváló
festőnk volt, F a kiknek java kül-
földön élt: Markó Károly, ennyiben
F akiknek legnagyobb része a bécsi képzőm. aka-
démia és Olaszomaszban szerte kikeperte-
tését

magyar minvészek közül emlitésre meltók, Ösér Adám Trigyes és Mind. Kaffriel.

1904. XI. 8.

Szeged.

Agrogeologiai térkép (625/1904.)

hírű tájképfestőnk Olaszországban,
Brocky Károly Párisban és London-
ban, Rombauer János I. Sándor
orosz cár udvarában, Borsos Jó-
zsef, és Schäffer Albert Beisben
Zichy Mihály Szentpétervárott
Schimon Ferdinand München
Stuttgartban, Szatmári Pap Károly
a bukaresti udvarban, Medvey
Agoston Lengyel és Oroszországban
Itthon Barabás Miklós volt a leg-
nepszerübb arcképfestő;
Jeles képmásokat festettek
kivule: Melegh Gábor, Beck
Vilmos, Alconiere Tivadar, Kozma
Sándor, Szále Istvan, Hóra János
Alajos, Ruprecht Etelka, Sterio
Károly, a bevándoroltak Kösül
Marastoni Jakab, Canzi Agost,
Einsle Antal, a Kaergling mu-
vészcsalad és Lieder Frigyes. E
korban született meg a magyar
genreképfestés (Weide Vilmos,

Petrich András, Tikos Albert, Barabás Miklós, Borsos József stb) s ide nyúlnak a történeti képfestés kezdetei (Vándza Mihály, Balassa Ferenc, Kiss Bálint, Weber Henrik, Orlai Petrics Soma stb.) A gélentősebb művészi feladatokat azonban a téren ekkor még kultfeldiekre bízták (Kvafft Péter magyar tört. képei stb). Egyházi festőnik közül Vidra Ferdinánd, Borsos N. János, Kovács Mihály és Szoldatics Ferenc emelkednek ki, legjobb tájfestőnik egyik Libay Karól Lajos. A biedermeier korban vetette meg Pyrker J. László patriarcha érsek a Nemzeti Múzeum képtárának alapját (1836), ekkor alakult az első magyar művészeti egyesület (Pesti Műegylet (1839), ~~[illegible]~~ nyílt meg a M. N. Múzeum képtára (1846), létesült a Nemzeti

2 db

87

1904 III. 5. Miniszternek. Jelentés a gömörvár-megyei muzeum alapszabályai ügyében (105/1904)

1904 III. 5. A Gömör-Kishont t. e. vármegye alispáni hivatalának. Pimaszombat. Közlik a gömörvár-megyei muzeum alapszabályai ügyében és azoknak módosított tervezete megküldetik. (105/1904)

Képcsarnok ~~Alakító~~ Egyesület (1846) az első magán jellegű, de társadalmi támogatásban részesülő festőakadémia (Marastoni-féle, 1846). A kiegyezés előtti időkben a ~~történeti~~ festészet indult nagy lendületnek ~~s vele kezdetét~~ ~~veszi a nemzeti irányi festészet~~ ~~kialakulása~~. Festészetünk nemzeshözi viszonylatban is értékké lesz, kiválóbb művészeink nagy multi külföldi művészeti központokban is jelentékeny sikereket aratnak. Első jelentékenyebb történeti festőnk Madarász Viktor, kinek tragikus történeti művei nagy hatással voltak korára, kivule azonban kiválóbb festőink csaknem kivétel nélkül alkottak történeti képeket is. Az arc-, táj- és életképfestésnek szamos jelese dolgozott már ekkor az országban (Brodszky Sándor, Greguss János,

Dácia II. 226.

Görgyi Alajos, Heinrich Eder,
Jankó Janos, Kelety Gusztáv, Ligeti Antal,
Molnár József, Telepy Károly,
Ujházy Ferenc stb). Pettenkofen
Ágost működése révén Szolnok
~~[illegible]~~ válik ez időben
művészi szempontból jelentőssé.
Az intenzivebb művészi élet ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ eredményeként kelet-
kezett az O. M. Képzőművészeti
Társulat 1861-ben. F. Az 1860-as
években néhány nagyobbszabású
feladat révén fellendült a fresko-
festés, melynek legjelesebb ~~[illegible]~~
művelői Lotz Károly és Than
Mór, a későbbi évtizedekben pedig
Székely Bertalan. A 60-70-es évek-
ben java festőink a münchenni
Piloty-iskolából kerültek ki; ~~[illegible]~~
az iskola főképviselői nálunk:
Benczúr Gyula, Wagner Sándor,
és Liezen-Mayer Sándor. Innen
került ki Szinyei Merse Pál is,

F 1865 a M. Tud. Akadémia pelotajában megnyílt a Bécs-
ből hazahozott Esterházy Kaptár, amely 1871-ig az állam tulajdonában mint Országos Képtár folytatta
életét, [illegible] 1896-ból [illegible] művészeti [illegible] a M. H. Nemzeti Képtár [illegible]

Dáczia II. 208.

ki egyik uttörője a modern
magyar festészetnek. Kortársai
közül messze kimagaslott a tüne-
mége pályafutásu Munkácsy
Mihály; vele rokon művészegyé-
niség volt Paál László, a kiváló
tájképfestő. Münchenben, majd
párisi hatás alatt dolgozó
(lőbbnyire novellisztikus életképeket és tájképeket
festő) művészeink hosszu sorából a 80-
90-es években kiemelkedtek:
Agghány Gyula, Bihari Sándor
Baditz Otto, Böhm Pál, Bruck
Lajos, Deák Ebner Lajos, Gyárfás
Jenő, ~~Mészöly Géza~~, Spanyi Béla,
Tölgyessy Artur, Vágó Pál, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ stb. ~~Tokoláktól~~
~~függetlenül~~ önállóan fejlődtek a magyar
tájak ~~hangulatok~~ népszerű [redacted] festőri
Mészöly Géza és
Mednyánszky László. A 90-es
évek végétől új törekvések jelent-
keztek a magyar festészetben. A
plein-air-festés és az impresszio-
~~[illegible]~~ Münchenbil kiindulva hívei Hollósy Simon vere-
tésével megalapitották a nagy-
bányai művésztelepet, amely
harcot kezdett a festészet irodalmi

Dácia II. 204.

vonatkozásai ellen, s egyedül
a festői értékekre helyezte a sulyt.
~~Müködés~~ A nagybányaiak mükö-
dése termékenyitőleg hatott a
magyar művészetre, legkiválóbb kép-
viselői ~~Ferenczy Károly~~ Iványi
Grünwald Béla, Ferenczy Károly ~~és~~
~~Be~~ Thorma János és Réti István
~~az iskolától függetlenül fejlett~~ voltak. Nagy-
bányával egyidejűleg Bolnokon, ~~majd~~
gödöllőn Kecskeméten ~~müködtek~~ voltak, művészte-
lepek. 74, vagy ~~[illegible]~~ egészen
különállóan müködtek Fényes
Adolf, ~~[illegible]~~ Rippl Rónai József, Vaszary
János és ~~[illegible]~~ Jelenleg két fővárosi
művészeti főiskolán és több művész-
telepen képzik az ujfestőnemze-
dékek és szamos művészeti egyesü-
letben tömörülnek a sokon feltegyen ~~[illegible]~~
képzőművészek, kiknek sorai ban
magyar minden európai művészi
törekvésnek megvanak a maga
képviselői.

1904 III. 6. Madarász Gyulához. Az 1903 évi természetrajzi segély felhasználásáról szóló jelentés tudomásul vétetik. (123/1904)

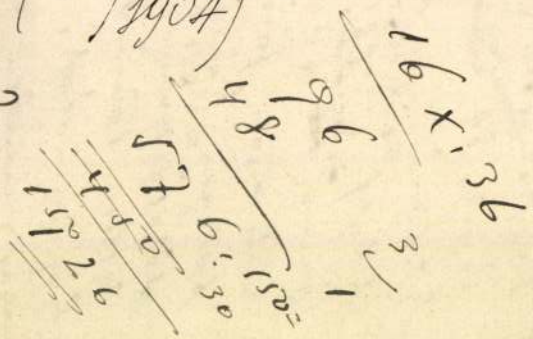

A M.

Magyar művészet. fogalmaz

~~tulajdonképen~~ tulajdonképen csak a magyar faj képzőművészeti tevékenységét ~~[illegible]~~ fedné, azonban általában e fogalom alá vonják ~~[illegible]~~ a képző- és iparművészetnek a szt. korona birodalmának határain belül a keresztenység felvételétől napjainkig az uralkodó európai művészi ~~[illegible]~~ stíluslatokban keletkezett alkotásait s azok történeti fejlődését, tekintet nélkül arra, hogy azok magyar (nak született, vagy a magyarországi) nemzetiségek valamelyikéből származó művészektől valók. A XIX. sz. elejéig hazánkban működött művészek jelentékeny része a nemzetiségekből (főleg németekből) s az ide települt, vagy ide hivott külföldiekből (franciak, olaszok, stb) kerültek ki, kiknek műveiben a magyar nemzeti jelleget hiába keres-

~~Alsókubin Csaptovics – Könyvtár~~

~~X. 7, 61, 64, 73 – 75.~~

~~74~~

nők. E mesterek művein helyi sajátságokat sűrűn megállapíthatunk, (azonban) ezek nem ~~kizárólag~~ magyar nemzeti jellegű művészi törekvések eredményei, hanem csak a hazai viszonyokhoz való alkalmazkodás következményei. A magyar jelleg képzőművészetünkben ~~minden kétséget kizáróan~~ csak a XIX. sz. óta mutatható ki ~~[illegible]~~ (a magyar építőstíl megalkotására irányuló kísérletek is e században kezdődnek), alkotó elemei és sajátságai azonban még nincsenek végleg megállapítva.

Dalmasio, Lippo di, olaz festö

II. 232

Építészet:)

(A magyar nép konfoglaláskori, s az ezt megelőző időkből való művészetéről, tudta kapunk még nincs. A keresztény ség felvételével nyugat-európai és ~~bizánci~~ ~~[illegible]~~ mesterek épitettek és diszítettek templomainkat, ~~az akkor uralkodó~~ kolostoraimkat az akkor uralkodó-épitészeti stilusok szerint. Ekkor kéletkezett ~~[illegible]~~ emlékszerű épületeink ~~[illegible]~~ ~~részt elpusztultak (Pl.~~ (a székesfehér-

+ (bizánci, román)

vári és esztergomi, ~~[illegible]~~ bazilikák stb) ~~[illegible]~~ nagyrészt elpusztultak. Román ~~templomaink~~ bazilikáink belyi sajátságai: a négy sarktorony, a keresztházak hiánya és a tornyok alá nyuló mellékhajók. E sajátságok egy részét később gotikus templomaink is meg~~tartottak~~ őrizték.

Fenék h.n. IV.124.

Kiválóbb románkori építészeti emlékeink: a pécsi és a gyula-fehérvári székesegyházak (az utóbbi kivételesen keresztháj-val és két toronnyal), a jáki, zsámbéki, lébényi stb apátsági ill. prepostsági templomok. Ez épitő stil virágzásának nálunk a tatárjárás vetett véget. A rekonstrukció stilje a gotika, mely nálunk már 1205. a topuszkói (Szlavonia) cisztercita templomon bukkan fel először. Mellette (egy) ideig az átmeneti stil is virágzott (apátfalvi cisztercita templom, 1232 stb). ~~[illegible]~~ A francia cisztercita építészeken kívül világi francia mesterek is dolgoztak ~~[illegible]~~ hazánkban (Villard de Honnecourt), kétségtelen azonban, hogy az épitkezések körül foglalatoskodó mesterembereck ~~[illegible]~~ nagyobb része magyarországi volt. Legjelentősebb csucsives templomaink: a kalocsai, egyi és a nagyváradi székesegyházak megsemmisültek.

Damjanich János ereklyetárgyai

II. 205.

A fennaradt gótikus épületek közül a legkiválóbb a kassai plébánia templom ~~[illegible]~~ a XIV–XV. sz. ~~épült~~ böl. Jelentékenyebb csucsíves ~~[illegible]~~ emlékeink: a kassai szt. Mihály-kápolna (XIV. sz.), a soproni bencés, a garamszentbenedeki monostor-templom (XIV. sz), a ferencik pozsonyi temploma, a csütörtökhelyi- és a györi Hédervári-kápolna (XV. sz), ~~az~~ a brassói Fekete-templom, az eperjesi szt. Miklós-templom stb. Érdekesek a várjellegű erdélyi erődített templomok. A világi építkezések közül kiváltak a királyi és főúri várak. Legrégibb épületeink e nemben a visegrádi vár Salamon tornya és a sárospataki vár lakótornya (XIII. sz.), legszebb csucsiveskori ~~[illegible]~~ világi emlékünk a vajdahunyadi vár (XV. sz.). Az ~~[illegible]~~ egykor fényes királyi várak emlékét már csak hiányos leírások őrzik.

Dampierre Duval Henrik gróf, cs. kir. tábor-

nagy) II. 142.

arczk.

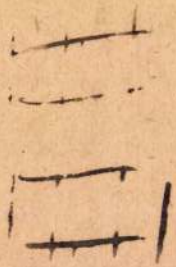

E előhelyen állott

Kétségtelenül legkorábbi lakadalmi erek Zsigmond király budai udvarának, melyet az olasz renaissance szellemében Mátyás király újjáteremtett. Mátyás az olasz kora-renaissance-nak Mátyás-korában egyik főképp mecenása volt, udvara királyi olasz művészek foglalkoztatott [illegible] da Vinci, Filippino Lippi, Pisanello, Fioravanti, Varoccio, Giovanni da Dalmata, Alberti stb. Példáját több főpapunk is követte, az esztergomi és XVI. századi bakócz-kápolna, a pilisszentkereszti Mária-kápolna, a [illegible] stb. Mátyás halála után a közvetlen olasz befolyás megszűnt, a renaissance [illegible] (Leonardo da Vinci) [illegible] XVI. század-ban az ország egyes részein [illegible] szűkebb, helyi jellegű díszítő stílus, a [illegible]

Érmei, a XIX. század hadjáratainak
valagon csüngő VI. 140.

sance keletkezett, mely különösen
lakóházak építésénél érvényesült
(Eperjes, Löcse, Késmárk stb). Jellem-
ző e stilre az arkaturásan tagolt
magas ~~oromfal koronázó~~ oromfal
az ezt koronázó ~~[illegible]~~, díszes pártázat,
~~[illegible]~~ és sgraffitodiszítés. Legjel-
lemzőbb példája az 1623. épült
fricsi kastély. A felsőmagyarországi
renaissance ~~[illegible]~~ utóbb barokk,
majd rokoko és copf elemekkel
felfrissülve, a XIX. századig élő
stílus volt az ország északi és keleti
részein. A XVII. században az
ellenreformatióval kapcsolatban
az építkezési kedv ~~[illegible]~~ nagy erőre
kapott s a jezsuita rend pél-
dája és agitációja következté-
ben a barokk művészet ellenállt
hatatlanul hódított: E ~~[illegible]~~ stílus
jelentékenyebb emlékeinek meste-
rei csaknem kivétel nélkül olaszok
és osztrákok voltak. Legjelentéke-
nyebb barokk épületeink: Pár-
mány Péter nagyszombati egyetemre

Dante II. 227

s ennek temploma (1630), a
győri ~~j~~ bencés (egykor jezsuita)
templom (1641), a kassai premont-
reiek temploma (1681), az esztergomi
vízivárosi templom (1688), a pesti
pálos (ma egyetemi) templom
(1698), Szavojai Jenő herceg rác-
kevei kastélya (1702), a bpesti
Karolyi-kaszárnya (ma központi
városháza) 1727, a budai kir.
palota 1749–1778, Esterháza kas-
télya (1766), a pozsonyi primási
palota (1787) stb. A XVII. és XVIII.
Szamos
közepkori ~~épitési~~ templomkat
barokk ~~[illegible]~~ formákban
alakitottak át, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~. A XVIII. században a
rokokó, majd a Copf-stil
lett általánossa-nálunk is, hogy
XVIII. [illegible] a Klasszicizáló
~~1800 [illegible]~~
stílusnak engedjék át helyüket.
Az utóbbi épitéstil 1850-ig ural-
kodott, s legkiválóbb mesterei
nálunk Pollák Mihály (Nemzeti
Múzeum) és Hild József (egri és esz-
tergomi székesegyház) voltak. Az 1850-ben
az ennekben a közepkori formákból

a pl. magyar egyetemi honnan [illegible]

Érem, Thrák vallásos-, ólomból

VI. 171.

Szobrászat. XI. századbeli-
kivétel nélkül dekorativ-szobrászi emlé-
keinken lombard-román és bizanci
díszítő elemek vannak. Alakos ábrázolás az idő-
fehérvári székesegyház déli kapuján-
az belső oldalán lévő Krisztus
dombormű, ~~XI.~~ (lombardiai mester
kezére vall. A Románkori bazilikáink-
ból ~~[illegible]~~ fennaradt oszlopfejére-
tekből s egyéb faragott töredékekből
(Székesfehérvár, Esztergom Kőfaragtuk
~~[illegible]~~ fej-
lett irlésére és technikájára követ-
kezlethetünk.) Az oszlopfőkön,
konzolokon stb ábrázolt jeleneteken
és szemléseken is szembeöt-
lők okkor a magyaros vonások (a kisbé-
nyi templom medvevadászatot
ábrázoló oszlopfejérete stb) A pécsi
sírbolt lejárat ~~[illegible]~~ ó- és
ny testamentomi jeleneteket ábrá-
zoló ~~[illegible]~~ domborműveit a kül földi
hasonló művektől elütő jellege
miatt (Ipolyi Arnold) nemzeti szobrászatunk
emlékének tartotta. Egyéb. Ünt
mindvégig
a kornak szobrászi emlékein [illegible] bizanci hatás látszik

Darányi Ignác II. 235

Árpádkori szobrászi emlékeink
közölt kiváló helyet foglalnak el
Mihály és Rafael arkangyalaknak
a gyulafehérvári székesegyház
szentélyében lévő XII. sz.-i bizonyi jellegű dombor-
munyu képei. Épségben maradt
romanikori templomunk közül a
XIII. sz.-ban épült jáki templom
szobordíszes a legszebb. A gótikus
szobrászat nálunk a XIII. ~~[illegible]~~
sz.-ban kezdődik s a XIV. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ (a kassai szt Erzsébet-templom
kapuinak domborunyei stb) és
a XV. sz.-ban virágzik. Legkivá-
lóbb csucsiveskori szobrászaink
a Kolozsvári-testvérek (Márton
és György), kiknek 1373. készült
prágai szt. György bronz ~~[illegible]~~ szobrát
~~[illegible]~~ az olasz quattrocento
világhírű lovaszobrai méltó
elődfutárjának tekintik.

1904. július 14. 358

Pécs T. kir. város polgármesteri hivatalának: a pécsi mú-
zeum Zsolnay Zsobájának butorzási tervei-egy-két megjegyzés
kíséretében- jóváhagyatnak (334/1904.)

II

A gótikus ~~[illegible]~~ szemlékek (hosszú sora) tanúkodik arról, hogy a XIV–XV. szárad-ban (mily magas fokon állott) ~~[illegible]~~ a márvány és kőfaragás. ~~Magas fokon állott a fa-faragás is~~, Fafaragásunk ~~[illegible]~~ művészi szinvonalat ~~[illegible]~~ bizonyítja az idő-ből fennmaradt, ~~[illegible]~~ (nemetalföldi és dasz hatás alatt keletkezett) szárnyasoltár, s egyéb egyházi szobor-mű (eörsi Madonna, gálgóci betlehem, tájói szt Jacobs fej stb). Erdélyben és Felső magyarországon kiváló fafaragó mesterek voltak ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ a mesterek közül legjelentékenyebb Lőrsei Pál (l. o.) I. Mátyás idejében az olasz kora-renaissance több jeles díszítő szobrászta dolgozott nálunk, fő-művekből, a budai kir. palota dekorációjából azonban csak jelentéktelen töredékek maradtak. A kiválóbb olasz műveszek közül Benedetto da Majano ~~dolgozott~~ járt Budán, hará-

1904. VII. 8.

Deés

Könyvszemle 1904. évf. II. füzete (492/1904.)

jában pedig Verrocchio dolgo-
lott a nagy királynak, alli sokas foglal-
koztatta Giovanni Dalmatát
(Train János), Mátyás és Beatrix
becsi domborművű márványkép-
másainak mesterét. Magas szín-
vonalon álló monumentalis
bronzplasztikánk is volt e kor-
ban, melynek legjelesebb alkotásai:
a budai kir. vár bronzszobrai szon-
ban elpusztultak. Fennmaradt je-
lentékenyebb, de már XVI. sz-beli
venaissance szobrászati emlé-
keink: a bpesti belvárosi plébá-
niatemplom két pastoforinna
(állítólag Giovanni Dalmata
műve), a pécsi székeseggház pasto-
forinna, a váci székeseggház
szentélykorlátja, Andrea Ferrucci
márványol

1907. július 13.

353

Beszterczebánya város tanácsának: értesítés a Csercy-féle régiség-gyűjtemény vételára fejében engedélyett 4000 kor. tárgyában (506/1907.)

III

tára az esztergomi Bakócz-kápolnában, a ~~szt.~~ szörsz-oltár a szepesszombati templomban, szapolyai szavan siremléke a szepeshely székesegyházban stb. A XVI. sz.-ból való kiváló emlékünk a budavári koronázó templom márvány Madonnája, ~~[illegible]~~ XVII. és XVIII. századbeli templomaink és világi épületeink

barokk szobordisze többyire olasz és osztrák művészek alkotásai, akik közül leggelentékenyebb G. R. Donner, aki tíz évig élt Pozsonyban, s akinek egyik főműve szt. Márton magyar viseletben ábrázolt lovasszobra a pozsonyi káptalani templomban. Élete utolsó szakát Pozsonyban élte le F. X. Messerschmidt (1732–1783), „a plasztika Hogarthja".

Érkezett 1904 február 25

143/905 (Békéscsaba 1904 február 20)

A békéscsabai múzeum egyesület elnöksége jelentést tesz az 1903 iki államsegély felhasználása felől.

(I. Leirat az elnökséghez 1904 április 25
II Fr. levél " " 1904 november 4.)

A XIX. sz. első felében a grafikai ~~művészet~~ ábrázolás ~~művészet~~ a klasszicizmus ~~hatása alatt~~ a fogalmakat ~~a~~ tárgyalta művészek többnyire ~~külföldiek~~ (Casagrande, Monti, Klieber) A magyar grafikai ~~művészet~~ csak ~~a~~ legkésőbb ~~a~~ ~~a~~ ~~a~~

t látnuk. Fölül jobbra: „Ste. Docs-

éretei 62:47 cm.

kiállításra engedetett át (39/96)
ett újra (416/96.)

lelett az aranygyapjas-rend
piros palástját jobb vállára v
lóg. A háttérben jobbról zöld
látszik. Felirata fölül jobbra ké

Vászon, méretei 62 : 47 cm.
1884-ben. — Értéke 120 K.

Kifüggesztésére vonatkozó ad
festő : Bocskay István. — 1907 : II
szból : Bocskay István erdélyi fej

F Kortársai: ~~[illegible]~~ Körül
Alexy Károly
~~[illegible]~~ Dunaiszky László,
Engel József, Kuder Ferenc
~~Schwartz Istvan~~ Marschalko János
és Füllich Rudolf ~~[illegible]~~ a jelen-
tékenyebbek, akik mind a klassi-
cizmus szellemében dolgoztak.

Beck Ö. Fülöp, Beran Lajos
Bezeredi Gyula
Damko József, Donáth
Gyula)
Horvay János

Kallós Ede (Kiss György Ligeti Miklós
Kisfaludi Stróbl Zsigmond Lux Elek
Pásztor János Mátrai Lajos
Remenyi József
Simay Imre → Róna József
Stárnovszky Ferenc
Szentgyörgyi István
Teles Ede
itj. Vastagh György stb.

Stamovolszky Ödön

Darmstadt II. 190.

Festészet. A képírás legrégibb emlékei Magyarországon falképek melyek bibliai ~~[illegible]~~ jelenetekben kivül a XIII. sz.-tól kezdve többnyire magyar szentek (szt. László, szt. Erzsébet) éleséből vett eseményeket ábrázolnak, gyakran magyar viseletü alakokkal (Zsegrai, szepeshelyi, vitfalni stb. templomok falképei). Az ország különböző részein fennmaradt falképek tárgyi és stílusbeli rokonsága arra vall, hogy valamely központi fekvésü városunkban, alighanem Budán, virágzó festőiskola volt, melynek vezető mestereit nem ismerjük, alkotásaik pedig székesegyházainkkal, királyi palotáinkkal és főúri várainkkal együtt el~~enyésztek~~ pusztultak. Ez iskola vidéki mesterének néhány szerényebb müve falusi templomainkban megmenekült az enyészettől. Legjelentősebb közülök a regedei származású

Darnay Kálmán II. 238.

Aquila János, aki a XIV. sz.-ban
a zalamegyei mártonfalvi és vele-
méri templomok ~~freskot festette~~ falképeit készítette.
Festészetünk e korbeli szinvonalá-
ról jobban tájékoztatnak a minia-
túrás ~~festés emlékei~~ kézirátok. A könyvfestés-
nek kolostaraukban már az árpád-
házi királyok korában számos
művelője volt; a XIV. századból
pedig több szerzetes miniaturfes-
tot névleg is ismerünk. ~~A legkivá-
lóbb közülök Márk barát (Bécsi
kepes krónika és Mistrolesi László
(egyi misekönyve, 1394)~~. A művészi
könyvfestés virágkorát olasz renais-
[illegible] Mátyás király

137.

1904 IV. 14. Miniszternek. Értesítési kéretik afelől, vajjon a békéscsabai muzeumnak kimutatványozott 400 kor. iparművészeti tárgy az államsegélyezési javadalom terhére lesz-e irandó? (48/904)

Magyar művészet

A magyar ornamentika hun eredete. Írta Huszka A. Építőipar, máj. 5.

1912

A Károlyi palota utolsó napjai. Írta: Mayko Miklós. Vasárnapi Ujság. márc. 24.

Magyar nemzeti művészet

László

Bor Pál: Magyar szellemi művészet.
Magyar Iparművészet
1920. 4-7. szám

A cikk Bor Pál
önmagában

Magyar művészet

A dunai festőiskola a XV–XVI. század-ban.

Lázár

Genthon István

A régi magyar festő-művészet. Vác, 1932.

o

IL FASCISMO SVIZZERO DENUNCIA I
to articolo pubblicato nell'ult
Fonjallaz bolla a sangue la gue
definendola la guerra dei vili.
trovare nella massoneria una al
te sfruttare. Dopo aver ricorda
pito l'aviazione e la marina me
e dopo aver sollevato il velo c
Fonjallaz traccia una breve sto
tennio, dimostrando come l'Ingh
questo periodo, la sua politica
sarcasmo l'articolo conclude ch
senza dubbio, per un soldato, u
che va riservata a coloro che ha

o

NEL RIPORTARE LE NOTIZIE DEL PRE
LA FONTE.-

Magyar művészet

Krompecher László

A középkori magyar
kőfaragóiskola
nyomában.
Magyar Művészet
1936. 77-81. l.

Dercsényi Dezső =

Megjegyzés Krompecher
cikkére. M.o. 1936.
185-186 l.

de la politique anglaise, qui
de l'Empire. On poursuit activ
milliers et des milliers de ci
donnent ainsi la preuve de leu
tions italiennes. La pétition
et fidèles sera présentée au G
lonté du peuple anglais, volon
question éthiopienne.

De nombreuses réunio
l'action politique normale; ma
le problème abyssin qui, par d
tuellement dans la vie publiqu
res anglaises. L'attitude du g
tiquée sur le terrain de la po
du Parti à Tenterden, à Middle
lités.-

o

LES LEGIONNAIRES BELGES CONTRA
VAN ZEELAND.- Dans le but d'opp
forcenée menée contre l'Italie
le dernier numéro de la "Légio
gionnaires belges, est entièrem
qualifie italo-anglo-éthiopien.

Magyar nemzeti építészet

l.

Magyar Élet

1942. 38. szám

Kertész K. Róbert: Nemzeti építőművészet

8°, 0K, 20L, Budapest, 1916.

Magyar nemzeti építőművészet

Magyar művészi grafika

Varga Sándor Lajos

Adattár a magyar művészi grafikához. Budapest, 1937. 8r. 376 l.

ózsef, ponori: Hunyadi Székely Mátyás
cz-Almáson, Fehér megyében..... 8 o,
Esztergom, 1855.

y: Der Ring der Frangepani. 8 o, K,
nkfurt a.M.1895.

n Imre: A budapesti Szent István-
o, 1 K, 61 L, Budapest, 1905.

Viktor:báró: Néhány szó a magyar
zet érdekében. 8 o, 0 K, 23 L, Bu-
93.

r: Legyező-diszes könyvkötések Er-
Kny. Magyar Könyvszemle. 8 o, 12 K,
pest, 1939.

oly: Ferenczy Noémi. 8 o, 33 K, 30 L,
1934.

rles de: La peinture hongroise con-
. /Kny. Pannonia./ 8 o, 8 K, 20 L,

Magyar művésznők

László

Mi készül művésznőink műtermeiben. Írta Bende János. Az Újság, márc 16.

Maron' Arnold VI. 311.

Fleischer Gyula: Magyarok a bécsi képzőművészeti akadémián.

8°, OK, 108 L, Budapest, 1935.

Magyar művésznövendékek a bécsi akadémián

Magyar művészettörténet

Rock János

Művészi reform.

Petrik 1886–1900

Magyar művészettörténet

Bodonyi József: A magyar művészet-
történetírás új útjai. 8-r. 20 l.
(Kny.: Budapesti Szemle.) Gyest 1936.

Magyar művészettörténet

Kredora K

Könyvfestészetünk a
párisi magyar kiállításon.

Petrik 1886-1900

Magyar nemzeti művészet

Lásd

=

Karácsony Sándor dr.:

A magyar lélek c.

füzetét.

áltó erejét csak hirdettük. Hirdettük szóval, betükkel, mert egyéb atalmi eszköz nem állott rendelkezésünkre s mégis képesek voltunk elrázni az országot s betölteni az emberek szivét az önállóság vágyával, z eszmék igazságával.

De ma már nem elég az eszméket csak hirdetni, a vágyakat élesz-eni, az igazságokat csak elmondani, mert odáig jutottunk a magyar emzet által megnyilatkozott bizalom folytán, hogy a függetlenségi s 48-as párt többé nem térhet ki, eddig csak hirdetett elveinek meg-alósitása elől.

A multnak feladata volt a függetlenségi tábor összetoborzása, jelennek pedig az a kötelessége, hogy e tábor az idők folyamán meg csinálja Magyarország függetlenségét.

Magyar nemzeti múzeum

Ecsedi István: A debreceni népi építkezés. A Néprajzi Múzeum Értesítője.

1912.

alatt, amint a múltban, úgy a jövőben is, az emberiség jogrendjének a maga helyén nélkülözhetlen kiegészítő része, s mint ilyennek, dacára az óriási támadásoknak s rája zuduló viharoknak, fenn kell állania, s fenn fog állani, ha csak saját fiai kebeléből ki nem vesz nemcsak az önbizalom, de magasabb hivatásának érzete is s ekképpen gyáva megadásának s öngyilkosságának hitvány áldozatául nem válik.

Mert én azt kérdem: Vajjon a vak véletlen dobta volna Árpádot hadával földünkre Ázsia rengeteg távolságából s nem magasabb végzetszerüség vezérelte-e ide? Vajjon Szent Istvánt a vak véletlen sugalmazta volna, hogy csodás intézményeivel a magyar nemzeti állam szilárd alapját lerakja, melyet ezer év sokféle vihara sem volt képes megdönteni s ma is páratlanul áll Európában? Ugyan Európa melyik állama mutathat multjának ezredévére, mely mult annyi dicső és fényes mozzanatokkal, az emberiség s az európai jogrend önfeláldozó védelmének tényeivel teljes, amiről a világtörténelem állítja ki a pártatlan bizonyítványt?

Magyar nemzeti művészet.

Lásd

Lükő Gábor:

A magyar hímzőművészet eredete és története.

A Néprajzi Múzeum Értesítője 1939

Most azonban az öreg munkatárs kötelességet sietek leróni, hog elmondjak egyet-mást a *Budapest* multjából és házi titkaiból. A dispe zációt megadta az idő.

Bizon régen volt, mikor a közbecsülésben állott öreg *Wodian* Fülöp, — akinek áldott legyen emlékezete, — beállitott hozzám és a kérdezte : mit szólok egy függetlenségi néplap alapitási tervéhez?

Minek is mondjam, hogy én derekasan biztattam tervének végr hajtásában.

A *Budapest* megindult, ő sem bánta meg, nekem is sok örömö volt benne.

A képes ujság akkor még ritkaságszámba ment. A nép rétegeibe a lap kelendőségének egész titka ez volt.

Az öreg *Wodianer* Fülöp volt ezen a téren az uttörő.

Magyar Nemzeti Művészet

Marosi Arnold: Az egyházi művészetünk nemzeti vonásai.
Magyar Kultúra
1937 I. félév 48. l.

Magyar nemzeti művészet

Jánszky Béla: Magyar formatörekvések története építészetünkben

Kis 8°, K, L, Budapest, 1929.

Magyar nemzeti
művészet

Lechner Ödön: Magyar formanyelv nem volt
hanem lesz.

Kis 8°, OK, 242, Budapest, 1906.

Zippich Elek, Koronghi: La formation de l'esprit artistique en Hongrie

16°, OK, 68 L, Budapest, 1901.

Magyar nemzeti Művészet

Magyar nemzeti művészet

Bruday Bálint:

— Nemzeti jelleg a városépítésben. *Művészet* V. évf. p. 52—53.

1940.

0 deczember 3-án.

idéket tüntet fel előterében pa-
földszintes házain innen korlá-
ely felé egy balrafordult asszony
[illegible] (visz a hátán és a ki-
ujjú rékli, kurta szoknya, haris-
ónféle szinre vannak meszelve és
olt felhőzött,

77,2 cm.-- Lelt.sz.4381.-- Vétetett
52 sz. leirat alapján 300 K-án, (1690-
ptember 14-én [illegible] (1801-912).--
-án (2060-912).-- Az elszámolásra
őadmányt,

180

7-912
2-4
.9074,

Magyar nemzeti művészet

[Névtelen.]: Képzőművészet és nemzeti öntudat. *Művészet* V. évf. p. 39—40.

1940.

r: Az erdélyi kelyhek stilbeli fejlődé-
K, 72 L, Budapest, 1913.
or: Beiträge zur Kunstgeschichte Sieb-
o, K, L, Strassburg, 1914.
or: Siebenbürgische Altäre. 8 o, K,
ssburg, 1916.
or: Kunstdenkmäler aus dem sächsischen
ebenbürgens. I. Goldschmiedearbeiten.
et. 4 o, K, L, Nagyszeben, 1922.
ós: Magyar impresszionista festészet.
299 L, Budapest, 1914.
Didier: La peintre hongroise au XIX.
chel Munkácsy. /Kny. Gazette des Beaux-
10 K, 12 L, Paris, 1927.
Didier: Un precurzeur de la peintre
Hongrie, Paul Merse de Szinyei./Kny.

Magyar nemzeti
művészet

mibenlétéről az ennyém-
hez hasonló nézetek
Szinyei Merse Pál mű-
vészetének méltatásával
kapcsolatban

Jajczay János dr:
Szinyei Merse Pálról.
Nemzeti Ujság
1943. febr. 18.
Lásd Szinyei Merse Pál
csomagjában.

Magyar nemzeti művészet

Irod

Bűky Béla: Faji kérdés a képzőművészetben.

A Cél. 1942. 4. sz.

~~Ismeretlen festő~~
~~A XVII. századból.~~

554. Sréter János.

látható és kisé fordu

Derékon alól, jobbra ~~néz~~
jával pedig vállon átvetett zsinor
latát fogja. Középütt elválasztott h
tétbarna, szeme szürke, szakálla leb
tétkék, ujja a kézfejet is fedi, a d
térben fa és a sziklák közt, kupolás
kép alatt három sorban: VERA EFFIGIE
SRETER de SZANDA I. COTTUS NEOGRADIE
VIRI DOMI MILITIAEQVE CLARI ANNO 160

szűk
terebélyes

Vászon, méretei 99: ~~77~~ 76 cm.
Lanfranconi Enea gyüjtemén
Átvétetett az 1895: V. 30-
No. 673).

554

904: v. 3.

Magyar Nemzeti
Múzeum

Antal Dezső:
Magyar szellem,
magyar forma.
Magyar Történelmi Társulat
1942. 3. n.

Lanfranconi.

ll. Jobbkezében, melylyel az oszlop
tekercset tart, leeresztett baljával
ja. Haja őszbevegyült, szemöldöke
szakálla leberetvált. Körülcsavart
ötötte, mellénye himezett, kabátja
lylyal átkarolt czimer alatti pajzson

5 cm.
yéből.
án kelt 28402 sz. leirat alapján (140/95

(51)

268

Magyar nemzeti művészet

Cséfalvay Balázs:

A magyar nemzeti iparművészeti stílus kérdéséhez.

Magyar Iparművészet

1942. 4. sz.

Esztergom.

Az előtérbeli Párkánybó
partjára, hol Esztergom város
térben a folyón csolnakok és
pedig a környékbeli hegyek lá

GRAN.

Szinesrm., mér. a

140-

Magyar nemzeti művészet

Boda István: A „magyar" jelleg forrásai.

Új Magyar Museum

1942. 2. szám

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36. IV. 1.

Magyar nemzeti művészet

Lád

Pipics Zoltán dr

Szár magyar festő.
Budapest (1942)

Levereteset!

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36. IV. 1.

Magyar nemzeti
művészet

László
Eckhardt Sándor:

a Magyartudományi
Társaság könyvei.

Magyar nemzeti szobrászat

Máté Török Gyula: Magyar nemzeti szobrászatot. *Magyar Iparművészet* XLIII. évf. p. 101—102.

Szana Tamá

latok képe

Szana Tamá

0 K, 174 L

Szana Tamá

27 K, 159

Szana Tamá

K, L, B

Szana Tamá

latok képe

Budapest,

Szana Tamá

35 K, 127

Szana Tamá

szek./ 4 o,

Szana Tamá

ből.1800-1

Szántó Kárc

37 L, Pozs

Magyar neurali stilus

(Beliczay J.
A magyar stílről)

Petrik 1886–1900

Magyar nemzeti stílus

Ubrl J.

Nemzeti törekvéseink
a képzőművészetek
előmozdítása ügyében.

Petrik 1886 - 1960

Latabár Károly: A magyar nemzeti művészet stíluskutató intézete

Kny. Magyar Iparművészet
4°, OK, 3L, Budapest, 1937.

Magyar nemzeti művészet stíluskutató intézete

Magyar nemzeti művészet

M. B. J.: Magyar építő-
művészetünk irányairól.
Vállalkozók Közlönye
1909. jún. 23.

Viselet.

Női ruha.

A jobbra fordult és leg
tarlatán-ruha széles fodorral,
a hátra fordult alaké redőkbe
alján fodorral és pénttal. A h
nen, az asztalon virágedény és

DIVATKÉ
Melléklet a Nef
MONASZTERLY ÉS KUZMIK r
legalól középütt: Ny. Rohn és

Kny., mér. 20.8 :

Magyar nemzeti művészet

Fülep Lajos: Új művészi stílus. Új Színház II. márc. 1, 15, ápr. 1.

Székesfehérvári konfoglalás kori

emlékek VIII. 185.

Magyar nemzeti művészet

A magyar stílus ápolása. Irta (A.) Magyarország, április 25. 1909

V-E

Nag

A mai n
dü zsirban nyiro
cimére azzal, hog
egy tételben kg-on
meg-venni. A kez
rint a zsirban
most kg-onként

Magyar nemzeti művészet

Bálint Zoltán: Modern stílus — magyar stílus
Budapesti Hirlap 1908.
dec. 25.

Magyar nemzeti Művészet

MAGYAR MÉRNÖK- ÉS ÉPITÉSZ-EGYLET

Budapest, IV., Reáltanoda-utca 13-15. Telefon: Aut. 85-3-30.

MEGHÍVÓ

A MAGYAR MÉRNÖK- ÉS ÉPÍTÉSZ EGYLET
MŰ ÉS KÖZÉPÍTÉSI SZAKOSZTÁLYAINAK
1935. évi december hó 2.-án hétfőn
délután fél 7 órakor az Egylet székházában (IV., Reáltanoda u. 13-15.)
tartandó ülésére,
melynek tárgya:

ORBÁN FERENC előadása:

Nemzeti építőművészet.

Vendégeket szívesen látunk. **A szakosztályok elnökségei.**

NYOMTATVÁNY.

Méltóságos
Nagyságos

Mücmlékek Országos Bizottsága

BUDAPEST

IX. Rákos u. 11.

Tagtársaink figyelmébe!

A megnehezült viszonyok közt tagjaink nagyobb része nem járathat külföldi szaklapokat.

Egyletünk könyvtári olvasójában azonban továbbra is rendelkezésre állnak a bel és külföldi szaklapok legkiválóbbjai.

Fiatal kartársaink, (ideiglenes tagok) számára jelentős előnyt nyujt a szakfolyóiratok olvasása.

Éljünk az alkalommal, látogassuk könyvtári olvasónkat.

MÉRNÖKÖK NYOMDÁJA, BUDAPEST 2456.

Magyar nemzeti műveszet.

Schauff János magyar nemzeti oszlopvendszere 1790-ben-

Lásd Schauff alatt

II. Rákóczy Ferencz:

Mellig van ábrázó
gördör hajá, szemo
Kálla leberetvált.
rülcsavart nya
binak díszes kö
van kirakva.

Papiros, mér
Niedermann
Magy Kép.

10c.

Magyar nemzeti szünvészet

Gerő Ödön: Nyatb
nemzeti stílus.
A Hász I. 2-3. sz.

Zalay Imre báró VIII. 71, 72

Magyar nemzeti művészet

Bajnovszky Rezső: A magyar díszítőművészetről. Magyar Nyomdászat. XXI. 1908. január -

Buda.

Az Ofen in Ungarn látkép
galambfogatán, mellette pedig A
LABORE et INDUSTRIA czimü könyv
fölül középütt: LUMINE J
jobbra: H 62.
alól: LUMINE JUSTO aeque
Ato calore s
ez után: Venus mit ihrem
Die freyen k
Viel schöner Sc
Mit ihrer Wä

Rm., mér. a rl. 9.3: 15

Magyar nemzeti művészet

Lárd

Diner Dénes József.

Nemzeti művészet.

Művészet 1902. 12 –

27. 1.

Tükör

KÉPES HAVI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK MINDEN HÓ 1-ÉN

modern képanyag
szépirodalom
népszerű tudomány
humor, fényképezés
család, nő, gyermek
színház, mozi
művészet, zene
lakás, konyha
sport, bridzs
kozmetika, divat
rejtvények, riportok

EGYES SZÁM ÁRA — — —·80 P
ELŐFIZETÉS EGY ÉVRE 8·40 P

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

KÖNYVTERJESZTŐ VÁLLALATA
Budapest, IV., Egyetem-utca 4. sz.

935 NOV 14
FILLER

78334

Méltóságos
Nagyságos
Tekintetes

Dr. Szentiványi Gyula
úrnak
úrnőne

Tithár

Budafoki ut 1

Bpest

VI Szondy u

Magyar nemzeti művészet

magyar stílus

lásd

Lyka Károly: Szecessiós stílus — magyar stílus.

Művészet 1902.

164 és köv. ll.

Magyar nemzeti művészet

Hozzászólás a magyar stílus kérdéséhez. Irta ifj. Aigner Antal. Grafikai Szemle április hó.

1907

(Művészet 1907. 280. l.)

Magyar nemzeti Művészet

laisd

L. A. Nemzeti

művészet. Egyetértés

1904. aug. 2.

DUN

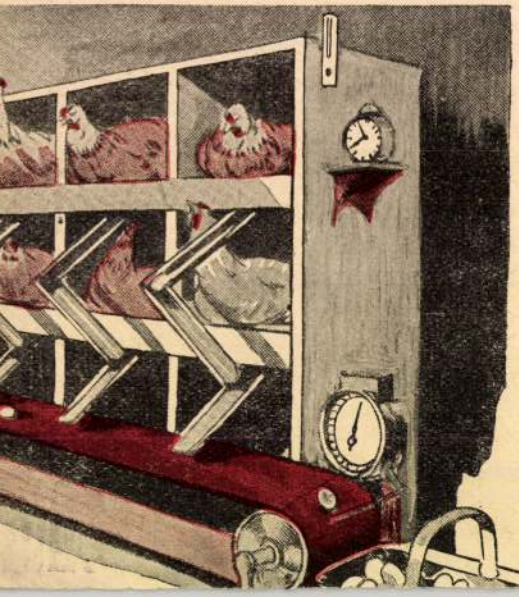

Magyar művészet

wód

Kiss Menyhert –

Magyarság a képző-
művészetben. Poli-
tika 1918. 2. sz.

49–55 l.

Vasárnap **5** Kat. Jézus sz. neve	JANUÁR 31 NAP	Prot. Simon Izr. 10. Jer. o. bőjt
Hétfő **6** Kat. Vizkereszt		Prot. Vízkereszt
Kedd **7** Kat. Lucián vt.		Prot. Attila
Szerda **8**		Prot. Szörény

Magyar művészet

ród

Körösfő K. Ala-

dár – Iparmű-

vészetünk jövendő

utja. Magyar Ipar-

művészet 1918. 101 l.

Előjegyzési naptár

1936

évre.

Szerda 1	JANUÁR 31 NAP	Prot. Újév

Magyar nemzeti művészet.

Fülep Lajos: Európai művészet és magyar művészet. Nyugat 1918. I. 484–499. l.

Fülep Lajos: Magyar építészet. (Magyar művészet I.) U.o. 1918 682–694. l.

Fülep Lajos: Magyar szobrászat. (Magyar művészet, II.) U.o. 807–821. l.

EPh Kötl 1919. 292. l.

Magyar nemzeti Művészet

Első

Művészi Ipar 1906 jan.

(Művészi ipar, nemzeti művészet.)

Pósta Béla VIII. 257.

Magyar nemzeti művészet

Magyar világ. 1906.
márc. 18. (1. szám.)
(Magyar Stílus.)

Pozsony törkepe 1820-ból

VI. 172

Magyar nemzeti művészet

Művészi Ipar 1906. II. 2.

(Nemzeti művészet.)

T. 2324.

ilvett erődön innen jobbra egy
előkelő hölgygyel. Felirata a
fölött mértani ábra van:

X.

ab olvasható.

3 cm.

91-99.

Magyar nemzeti művészet

Fülep Lajos: Magyar
művészet c. művei:

Magyar nemzeti művészet!

Lechner Ödön: Magyar formanyelv nem volt, hanem lesz. Művészet 1906. 1. szám.

A cikk Lechner Ödön
csomagjában.

Köeszköz, csiszolt IV. 26.

Magyar nemzeti
művészet

---

lásd
Horthy Béla
képviselőházi beszé-
dét -
Művészet 1907.
66, 67, 68. l.

(Horthy Béla csomag-
jában.)

Magyar nemzeti
művészet.

Írod

Keöpe Viktor:
Új szempontok a magyar
építkezési stílushoz
Erdélyi Szemle
1938. 9-10. sz.

T. 7172.

ır visszanézve, pipázva és teljes
háttér hegyes vidék házakkal. Fel-

ır de Sclavonie arrivé en

ement par tout la peur,
rts d'exhaler leurs vapeurs,
gne devant leurs ennemis
es n'annoncent point d'amis.

t excud. A.V.

30 : 19.1 cm.

Magyar nemzeti
művészet

laid

Lizony E. László

Gondolatok a magyar
művészetről és a magyar
művészi öntudatról -

Kézirat, 4-r.
Képrom Főisk,
Könyvtára

Ferkèpzomfoiskévk
1937/39 187. C.

Magyar nemzeti művészet

1.

Kállai Ernő:
Művészetünk magyarsága.
Kormk Szava
1938. 19. sz.

T. 7268.

s a közigazgatási beosztást, ún
erületének kimutatását feltün-
ak felirata fölül balra:

N
EGYE)

6.9 : 38.8 cm.

Magyar nemzeti művészet

Máté Török Gyula:

Magyar nemzeti
mozgalmak.

Attila - 1941. jan. 1.

Magyar nemzeti
művészet

laid

Horváth Sándor:
Nemzeti jelenségek
a XIX. század magyar
festészetében. Kézirat.
4. r. Képzőm.
Fotisk. Könyvtára

Ferképzőmfoiskévk 184. l.
1937/39

Magyar nemzeti
művészet

Rózsa Miklós:
Az új magyar
művészet.
Karczagmagyállam
128 – 139. l.

Magyar nemzeti
művészet

Kunffy Lajos dr:
Nemzeti művészet.
Karcragmagyállam.
77 - 78. l.

Magyar nemzeti
művészet.

Erőd
2

Boromisza Tibor:

Az új hang a nemzeti
művészetben magán
nell viselje fajtájá-
nak minden bélyegét.

A Nép. 1942. szept.
3.

ORSZÁGOS MAGYAR
RÉGÉSZETI ÉS MŰVÉSZETTÖRTÉNETI TÁRSULAT
BUDAPEST, 80. VIII., NEMZETI MÚZEUM

Nagyságos

dr. Szentiványi Gyula urnak,
titkár

Budapest.

XI., Lágymányosi-u. 16.sz.

Magyar nemzeti
művészet

irod

Az Ország 1943.
jun. 5. (Vitát kez-
dünk a „korszerü-
ségről", a művész
és közösség egymás-
ra utaltságáról.
Csánky Dénes véle-
ménye.)

Magyar nemzeti
művészet

1.

Kőszegi László:

Eszthétikai megtisztulásunk.
Bpest, 1924.

A VII. fejezet. A nemzeti stílus helyesebb felfogása.

Magyar nemzeti mű-
vészet

l.
Halasy Nagy József:
Magyar ánismeret.

Magyar Nemzeti Művészet

Schöpflin Aladár:

Mi a magyar?

Nyugat. 1940. 2. f.

Magyar nemzeti művészet

Németh László:
Szekfű Gyula: Mi a magyar? Magyar Élet. 1940. 2. n.

Magyar nemzeti Mü-
vészet

Semjén Gyula dr:
Mi a magyar?
Magyar Kultúra
1940. 2. sz.

Magyar nemzeti művészet

Mátrai László:
Mi a magyar?
Magyar Szemle
1940. 2. sz.

Magyar nemzeti
műnevek

Lásd

Illyés Gyula:
Kik a magyarok?
Nyert 1939.
Könyvnapi kiadványa a MEFHOSZ
-nak

A'. 149(2)

Magyar nemzeti művészet

I.

v. Litkey György:

Festőművészetünk magyar jellemvonásai

Magyar Élet

1939. 4. szám

337. Ismeretlen mester.
A XVI. századból.

337. Serédy Gáspár siremléke.

904:V.8.

A régiségtárból.
Átvétetett 303/83 C) 33 sz.
(Elpusztult).

Magyar nemzeti
Művészet

I.

Pátzay Pál: Szobrászatunk magyarsága és európaisága.
Magyar Csillag
1943. 7. szám.

megvan Könyvtáram-
ban!

:sef, Vilmos császár és II. Vic-

gyanilyen karimájú dombormű
ordultan és arczélben, de oly-
hogy a német császár jobbján
pedig az olasz kriály nyert el-
enruhát és szalagjaikkal rend-
alól a párkányon : »CONDORDIA
ora : »T. SZIRMAI«.

1. — Lelt. sz. 1364. — Értéke 30 K.
óktóber 14-én (1671–912). — Átvé-
ci 6742 min. eln. és az 1912 augusz-
min. sz. leiratok alapján 1912 szep-
Bejelentetett 1913 márczius 15-én

Magyar nemzeti művészet

I.

Szopos Sándor:

Van-e magyar képző-művészet? Erdélyi Szemle 1939. 4. f.

1910.

us 12-én.

an és arczélben látható. Haja,
övid. Öltözete: ing álló gallér-
ő, hajtókás mellény és kabát. Fel-

SSOR DR. GUILELMUS GOLDZIEHER
TATIS SUÆ LX.

12.6:12.8 cm. 100 Kan
ától 1910 augusztus 2-án.(-- El-
8-án (1587-910).

291

1800

Magyar nemzeti stílus

Padányi Gyulyás Jenő:

Magyaros ... magyar
c. cikke különnyo-
matban is megjelent

ább a lovagi életeszmények az egyéni
em egyszer dinasztikus érdekeket szol-
öntő szempont a Szent György-vitézek
t az anyaszentegyház védelme, a lovagi
zegények segítése, bajtársiasság ápolása),
ől alapított 1318-ban, de csak 1328-ban
a király védnöksége és a rendkancellár
de különösen a harcjátékban a királyt
csuklyás köpeny alkotja, belsejében a
tvéri társasággal szemben." Az alapító-
naguk bíráskodnak, még azt is előírja,
apján) szomorú vasárnap (a feltámadás
A rend Lajos alatti életéről nincsenek
s lovagrend történetéről. Ez utóbbit is
lmére. Valószínű, hogy nem volt olyan
ovagrend — Engel szerint a tornajátékok
zervezete sem volt annyira kidolgozva.
útján kíséretül szolgáltak és római

onázása után hallunk megint a rendről,
a rend jelvényét, az aranysarkantyút.
nelkedő új főnemesség királyhű szerve-

Magyar nemzeti
Művészet

Lyka Károly:
Magyar művészet -
Husvét a Céhbe-
lick első könyve -
[Bp] 1914. 17-19. l.

Zombor IV. 139.

Magyar nemzeti művészet.

Farkas Zoltán:
Nemzetibb képzőművészetet!?
Magyar Csillag
1943. II. 291—294. l.

Magyar nemzeti stílus

Nászay Miklós:

Építészetünk az új Európában - c. cikke

Említi

Magyar Építőművészet

1943. 45. l.

ralmának szilárdsága miatt nem volt jelentős

vészeti emlékek ugyanazt a lovagi szellemet
ának mintaképül nem Nagy Sándort, hanem
lem, a humanizmus első hatását illusztrálja,
rómaiakban látta az első lovagi nemzetet.
Képes Krónika szövegéből is, mely lovag
ei nem véres összecsapásokat, öldöklő csatákat
szerinti tornákat. Így a ménfői csatát ábrázoló
lalja el a kompozíció főhelyét, ugyancsak két
gonyi csatát ábrázoló miniatúrben.
an vezet át Béla herceg és a pomeráni óriás
miniátora a lovagi torna egyik főjelenetét, a

zló életét elbeszélő része áll a lovagi szellem
ülönös gondot fordít Szent László történetére.
ével, sem a másoló hagyta helyekkel. A króni-
ászló csodálatos eltemetését, illetve, hogy testét
lkül egy éjjelen át Nagyváradra ment, pedig a
d és részletek iránt érdeklődő olvasó a szent

on, ahol a scriptor nem hagyott elég helyet,
yát Salamonnal képekben is elbeszélje, a lap
ródi csata és I. Géza megkoronázásának jele-

Magyar nemzeti stílus

Magyar Építőművészet

1943. 45. l.

(Magyaros... magyar.)

Padányi Gulyás Jenő
különnyomatát is-
mertetni.

apcsolatairól e korban, ha nemcsak
ádor drágaságainak, a 10 nagy ezüst-
sára szolgáló szűknyakú korsóknak.
drágaságait, amiről végrendeletében
gyik oldalán a lengyel sas , a másikon
hagyott Szent László képmásával, a
kat.
úgyszólván kizárólag egyházi vonat-
— sajnos, csak kevés képen — Nagy
élet főbb jeleneteinek bemutatásáról
nert a Képes Krónika nemcsak Nagy
, de képeivel legfontosabb formája is.
ik felében az udvari élet még a lovagi
zását élte hazánkban. Az Árpádházi
omlásnak indul, a pártharcok, ellen-
de amikor a nápolyi Anjouk trónja
idházi lovagkirályok fényes udvarát,
ra talált. Természetes tehát, hogy a
ető eszméjének — amit maga a kor
se következett be Lajos uralma alatt.
szló, akinek eszményét a király szán-

Magyar nemzeti
irodalom

I.

Walter Gyula: Erdélyiség - erdélyi szellem.
Erdélyi Szemle
1940. 9-10. f.

Magyar nemzeti
művészet

Máté Török Gyula:
Magyar nemzeti szobrá-
szatot, Attila 1941.
1. sz.

Gemahlin. Trotz seiner schwehrfäll
Stück als ausgezeichneter Arbeit,
eingravierten Renaissancemotive, d
aus dem Gefässkörper herausragende
Gliederung der Fassdauben und die
münzen, welche darauf hinweist, da
der Münzpregestätte von Fogaras wa
kleine vom Klausenburger Goldschmi
tigte [illegible] d
auf. Den einzigen Schmuck [illegible] d
einen schlanken Hals aufweisenden
kranz umrahmte Wappendarstellung.
reichen Meisters haben die gelegen
siebenbürgisch-ungarischen Deckelk
meinen durch schlankere Verhältnis

Magyar nemzeti művészet

Gerevich Tibor

Nemzeti művészet

Budapesti Hirlap

1935. márc. 24

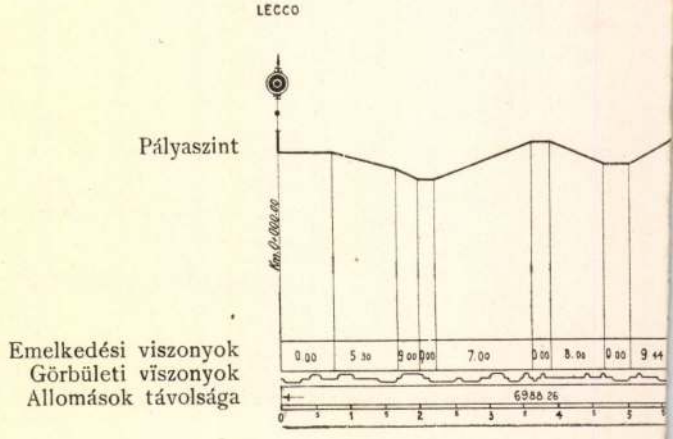
LECCO
Pályaszint
Km 0+000.00
Emelkedési viszonyok
Görbületi viszonyok
Állomások távolsága
0.00
5.30
9.00
9.00
7.00
0.00
8.00
0.00
9.44
6988.26
0
1
2
3
4
5

COLICO

Magyar nemzeti
művészet

Farkas Zoltán:

Nemzetibb képzőművé-
szeset?!
Magyar Csillag
1943. 17. 7.

ve la sua storia nei suoi edifici. Le vigili
e dei palazzi di una città ci parlano con
E la parola dei monumenti è tanto più
conservare i ricordi del suo passato.

bio vale anche per Budapest, per quanto
osa del progresso spesse volte insensibile
bbiano distrutto fino ai tempi moderni.

PALICSFÜRDŐ

43 III. -6 12
B

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Magyar nemzeti művészet

Pâtos Gyula: Nemzeti képzőművészet. (Az Épitő Ipar 1878. 347. l.

hó ..... n.

(a meghagyási bizottság elnöke.)

etemi Nyomda, Budapest.

előterjesztett javaslatom ..... tétele

a (az) ...../19..... számú hat

esetén, illetőleg háború idején ..... r

(név) .....

meghagyására tovább szükség nincs, mert

.....

A határozat hatálytalanítását kérem.

A meghagyási határozat száma: .....

....., 19..... é

P. H.

Ford

Magyar nemzeti művészet

Petranu, Coriolan:

Begriff und Erforschung der nationalen Kunst.
Südostdeutsche
Forschungen II.
München 1937
74–88. l.

Magyar nemzeti
művészet

Csernyánszky Mária:

A magyar forma-
kincs kérdése.
Szépművészet

1941. 137-139 l.
14 képpel

Magyar Nemzeti Művészet.

Entz Géza: Karinczy Ferenc és a nemzeti művészet gondolata.

Szépmüvészet 1941.
81–84. l.

Magyar nemzeti mü-
vészet

Tajczay János: Szi-
nyei Merse Pál és a
nemzeti művészet.

Szépmüvèszet

1943. 37–39. l.

Magyar nemzeti
művészet

Huszka József

Teremtsünk igazán
magyar műipart!
Sepsiszentgyörgy
1890.
Szerző rajzaival

„EUROPA"
film-, könyv-, lapterjesztő- és
könyvkiadó r. t.
Bp, V., Rothermere-u. 12.
Telefon: 127-837.

Budapest
V. Rothermere-u. 12

Magyar nemzeti művészet

Gerevich Tibor

A magyar művészet jelentősége

Magyar Szemle

1927 I/3 252.C

U. az. Erdélyi művészet. Magyar Szemle

1934. XXII/2. 225-41

Magyar nemzeti művészet

Pósta Béla A magyar nemzet és a nemzeti művészet. A Kolozsvári egyetem ünnepélye 1911-12. l.

Magyar nemzeti múzeum

Irmei F. Arch. Lit.

1886. 160, 161 l.

Magyar nemzeti művészet

Éber László: Erdélyi szobrászati emlékek

Művészet 1909. 171. l.

Magyar nemzeti művészet

Pulszky Ferenc:

Magyarország archaeologiája

Bp. 1897. II.

138, 139, 147 l.

Magyar nemzeti művészet

Somogyi Károly.

A fajok harca és a művészet.

Művészet. 1914. 392–99.

Magyar nemzeti művészet

Henszlmann Imre:
Magyarország ékesítményei
román és átmeneti
stílű műemlékeinek
rövid ismertetése
Bp. 1876. 5. l

Magyar nemzeti művészet.

Kós Károly:
Nemzeti művészet.
Magyar Iparművészet
1910. 150 l.

Magyar nemzeti művészet

Passeiner Gyula:
Nemzeti elem a régi
Larai művészetben.
Művészi Ipar
1885/6.

Magyar nemzeti művészet

Ferenczi I.: Nemzeti jellemvonás a képzőművészetben. Erdélyi Múzeum 1900 XVII. 125. l.

4		Keis, Päpai plebánia
5		Ungewitter, Lehrbuch
6		Fiedler, Geschichte der Ba
7		Habicht, Martin Hildesheims
8		Klein, Romanische Steinplastik
9		Huppertz, Abteikirche zu Laach
10		Gebhardt, Anfänge d. Tafelma
11		Stern, Adam Kraft
12		Hald, Stoß
13		Staatsmann, Aufnahmen v. Str

Magyar nemzeti
művészet

Kállai Ernő

Magyarság és európaiság

Forum
(magyar rét)
1936. 3, 4. f. – 5. f.

könyv- és papírkereskedő
— DÉDAVÁNDA —

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

Magyar Nemzeti
Múzeumot

Farkas Zoltán:
Nemzeti jelleg a
magyar építé-
szetben.
Forum
(magyar rev.)
1936. 2, 3, f.

játék,
kereskedése
HIRLAP BIZOMÁNYOS
BIHARKERESZTES

Magyar nemzeti
művészet

Elek Artur és Éke

Forum
(magyar rész)
1936. 2. l.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

Magyar nemzeti mű-
vészet.

(Magyar festészet)

I.

Kállai Ernő: Új
magyar piktura.
Bp. 1925

Magyar nemzeti
művészet

Kállai Ernő
cikkei a
fenti Erdésről
emlékvé

Forum. (magyar rész)
1936. 3. l

l. Új magyar
fiktura c.
művét!

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

Magyar nemzeti művészet

Lásd

Kállai Ernst - Zum Wesen der ungarischen Kunst.

Forum. 1938. 215–218. l.

Magyar nemzeti művészet

Volt

Szabó Kálmán

Az alföldi magyar
nép művelődés-
történeti emlékei.

Bp. 1938.

Magyar nemzeti mű-
vészet

I.

Lányi Béla dr.

Fadrus János élete
és művészete. Bp.
. 1923. 191. l.

Magyar nemzeti művészet

Szendrei János dr:

A keleti és a nyugati
művészet hatása a
magyar díszítményekre.

Művészi Ipar

1892. 13–34. l.

képekkel

Magyar nemzeti művészet.

Ferencz József:
A nemzeti jellemvonás a szépművészetekben.
Erdélyi Múzeum
1900. 125–132. l

Budapest székesfőváros házinyomdája 1936 — 6861

Magyar nemzeti művészet

Újszászy Kálmán:

Mi bennünk a magyar?

Új Magyar Museum

I. k. 1942. 1. füzet.

Magyar nemzeti
művészet

Pulszky Károly dr

A magyar házipar
díszítményei. Acta
Nova Musei Nationalis
Hungarici. Tomus II.
Bp. 1878. 40 szines
litografált
táblával
melyeknek rajzat
Fischbach Frigyes
(Kutföldi ?) Eszitette.

2.

...óf(I). Lanfranconi.

...nál
...dul és a jobb lábával ki

a ~~mi~~lépen. Jobbkezével a derekát szo-
...o kard markolatát fogja. Félrecsapott
...ziti, rövid haja, hosszú bajusza, sze-
...arna. Vállra vétetett prémes mentéje
...na, rövid szárú topánja sárga. A
...balról pedig, a városon innen, lovas üt-

...n.
...yéből.
...án kelt 28402 sz. leirat alapján (140/95

(57)

...ii

296

Magyar nemzeti művészet

Lechner Jenő:
A magyar génius esztétikája.
Vállalkozók Könyvtára.
1906. nov. 28.

Ismerteti és méltatja
Pekár Károly: A magyar nemzeti szépről való könyvet.

Filaszky Sándor VIII 25.

Magyar nemzeti mü-
vészet

Huszka József - A
magyar turáni orna-
mentika története
Bp. 1930.

Gróh István. Magyar
díszítő művészet.

Die Israeliten in der Wüste von Schlangen gequält. — 1844: VIII. 19. *D. Velasquez:* Die Israeliten in der Wüste von Schlangen gequält. — 1865, 1866, 1867, 1869: XIV. 3. *D. Velasquez:* A zsidókat a pusztában kigyók gyötrik.

b) Az Orsz. Képtárban. 1871: XIV. 3. *D. Velasquez:* A zsidókat a pusztában kigyók gyötrik. — 1888: XXII. 791. *P. Moya tanítványától:* Az érczkigyó. — 1896, 1897: XXII. 791. *P. de Moya tanítványa:* A rézkigyó. — 1897: XXII. 791. *Schüler des P. de Moya:* Die eherne Schlange. — 1898: XXII. 791. *P. de Moya* (école de-): Moïse et le serpent de bronze. — 1901, 1904: XXII. 791. *P. de Moya tanítványa:* Rézkigyó.

Magyar nemzeti műnevek

Lükő Gábor = A
magyar lélek formái.
Bp. 1942.

Magyar nemzeti
műmészet

Lükő Gábor: A
magyar lélek formái.
Bp. 1942.

lásd még
Karácsony Sándor
munkáit

Carissimo Signor Professore,

Ora, quando le nostre due nazioni festeggiano così splendidamente nella vostra bellissima Italia, la amicitia italo-ungherese, pensiamo con cuore pieno di gratitudine alla grande vostra patria. ~~Noi~~ Spero che fra poco possiamo viaggiare assieme alla nuova città dell' Impero Romano, ad Addis-Abeba.

Magyar nemzeti
művészet

A magyar Génius.
Rövid tanulmányok.

Írta x x x

(Bp. 1890
I - II. v.)

Magyar nemzeti mű-

vészet

Hankiss János

A magyar Génius

Bp. 1941

Diretta da TIBERIO GEREVICH e LUIGI ZAMBRA
Direzione e amministrazione:
BUDAPEST, IV., EGYETEM-UTCA 4
Telefono : 185-618

Magyar nemzeti
művészet

Pasteiner Gyula

A nemzeti elem a
régi hazai mű-
vészetben. Művé-
szi Ipar. I. évf.
1885-6. 315-324 l.

Magyar nemzeti
Műveszet

l.

Somogyi József:

A nemzetesz me.
Bp. 1941.

Könyvtáramban

U. az. Fajiság és magyar nemzet.
Bp. 1941.

vinnes meg
nálam

Szállítta Szentsy Béla

Csokonai: A reményhez cz. költe-
ménye VIII. 11.

Magyar nemzeti
művészet

l.
Hajlér. 1937

2. sz. 90 és kv M.

A Magyar Mivés
utján 2, ajándék utjá

Magyar nemzeti

művészet

l.

Dr Baranszky Jób

László:

A magyar öntudat

kistükre. V. kiad.

Bp. 1943. 110. és

kr. M -

Magyar nemzeti művészet

I.

Lechnitzky Gyula:

A nemzeti génius.

Bp. 1928. 156 és 4 l.

A „MAGYAR GRAFIKA"
MELLÉKLETE

KOVÁCS LÁSZLÓ TERVE SZEDTE LACHMAN

ÖSSZEÁLLÍTÁSÁNA

N·A·F

MÓDOMBAN LESZ

[Magyar] neuvreti

művenet

Failoni, Sergio

Harugságok a

művenetben

Bp. é. n.

Magyar nemzeti művészet

Malonyay Dezső:

A magyar népművészete. Bp. 1907–

I – V. kötet.

Convallaria majalis
Gyöngyvirág

Magyar nemzeti
művészet

Beliczay Dénes dr:

A magyar stílről

Kecskemét

1887

MOB könyvt.

908.2

Szivességet megköszönve, őszinte

tisztelettel üdvözli

igaz hive:

Perczelliklós

Magyar nemzeti
művészet

Réthy László:

Magyar styl.
Bp. 1885

A magyar stylról
a 31-ik laptól
kezdve ír.

fd.

Budapest, 1928 január 1o.

Igen tisztelt Doctor Uram,

nagyon köszönöm szives értesitését, de bátorkodom megkérdezni, hogy nem tévedésből jelölte-e meg 15.-ét a kép átadására, amely nap vasárnapra esik? Ha ez nem volt elnézés, ugy igyekeznék vasárnap

Magyar nemzeti
művészet

l.

Hekler M. M. Tört

14, 15 l. 16 l.

Peisner Ignác VII. 157

Magyar nemzeti művészet

Pasteiner Gyula:

A nemzeti elem a régi hazai művészetben.

Művészi Ipar

1885–6. I. évf.

317 — 324. l.

Magyar nemzeti művészet

Vállalkozók Körlapja

1909. jan. 6.

(A népművészet határai.)

1780-909-39
Fényképező.

468. Szekrény.

Egy darab sárgára festett puhafa szekrény, kétszárnyú záros ajtóval, ezek elején léczek közé foglalt emelkedett deszkkel, sima fedőlappal és öt polczczal.

Méretei: 84 cm. magas, 130 cm. hosszú, 85 cm. mély.

Becsértéke.....26 K

Régi leltári száma: 40.

Magyar nemzeti művészet

Huszka József

Magyar ornamentika. Írta és rajzolta —.

Bp. 1898.

fa.

Doszkár János és Ferenc

Háztatarozási, építési és átalakitási
vállalata

Budapest.

Iroda:
IV. Veres Pálné-u. 40.
Telefon 117-04

Telep:
IX. Márton-u. 3/B.
Telefon József 8.53.

Magyar nemzeti
művészet

l.

Hock János

Művészi reform

Bp. 1898.

Vasrabla VI. 244

Magyar nemzeti
művészet.

Thoroczkay Viktor báró

A magyar nemzet *
megujhodása.
Bp. - [illegible]. 1920.

* Egy szó!

Kiadásért felelős:

45.551. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Buda

Magyar nemzeti
müvészet.

Hampel József:

A magyar nemzeti díz
keletkezése.
Arch. Ért. 1907, 1-3. l.

be a kormánnyal, hogy megállitsam azon az uton,
lyzethez és az áldatlan belpolitikai zavarokhoz
viselőház feloszlatása előtt kiléptem a kormány

aggodalom és választóim ezreivel való személyes
zdjek a kormány politikája ellen, mely a nemzet
dasági megélhetést veszélyezteti.
na eszme szolgálatában, mely egyedül vezetheti
és

us zászlaját a fővárosban!
rályért, Hazáért"

Magyar Irodalmi
és Művészeti Szövetség

E. G. I. 58 l.

3463

Magyar Iparművészek

Országos Egyesülete

E. Gy. II. 58 l.

Magyar nemzeti
művészet.

Karay Gyula:

Van-e hát magyar
művészet és magyar
szépségeszmény?

Független Magyarország
1944. Jan. 10.

A cikk Karay
Gyula csomagjában

szék egyetemének címével tüntettek ki a pá
magyar hallgatók között legkevesebbet a pa
és később is több kiváló főpap került k
korában Szigeti István, Miklósfia Miklós és
adataink, igaz, mindhárom a magyar szelle
akinek tanulmányai és vizsgái az avignon
esik és szerepük a korszak végén jelentkező

Mindhárman a királyi udvarhoz tart
száll értük a pápánál, befolyásukra és nagy j

Szigeti István (Stephanus de Insula)
kációjában, amikor a pápától kedvelt híve szá
Ez a sokat idézett adat nemcsak azért je
a nápolyi világpolitikai jelentőségű ügyek
gondot fordított, de jelentős azért is, mer
Lajos uralkodása kezdetén, megérdemli te

Lajos és felesége elmondja, hogy Mag
között már régóta egy hittudományi magi
sokszor szükség van teológiai képzettségű s
kívül jelentkező eretnekségek és skizmák n
Istvánt az Ágostonrendi magyar rendtarton
fel és kapja meg mindazokat az előjogokat,
járnak. Megtudjuk azt is, hogy Szigeti Istv
mányos tevékenységben, tanult Párizsban,
rendi főiskolákon és 1343-ban a rend nag
főiskolán a sententiák tanárává. Vizsgáltassa
dicsőségére, az ország díszére, a vallás javára
ségével.

Magyar nemzeti építőstílus

Lechner Jenő: Tanulmányok a lengyelországi és felsőmagyarországi reneszánsz építészről. MMEE Közl 1913. 455. l.

Megjegyződésem szerint felsőmagyarországi reneszánsz emlékeink alkalmas bázisul kínálkoznak a magyar nemzeti építőstílus megteremtéséhez is, tektonikus alakításai feléleszthetők, tovább fejleszthetők, a belőlük kicsillanó magyar faj jelleg megtermékenyítő hatással lehetne hazai építőművészetünkre. Szerény tehetségemmel a gyakorlati építőművészet terén igyekszem is demonstrálni ezen felfogásom jogosultságát.

Magyar nemzeti

építőstílus

Vámos Ferenc e
tárgyban írt cikkeit
és Bierbauer V. és
Ligeti Pál válaszát
(Magyar Mérnök és
Építész Egylet Köz-
lönye 1929 9-10 m)
(és Vámos Ferenc csomag.
jabán

Magyar nemzeti építőstílus

Laid

Építőmunka

1934. 1. szám.

(A magyar építőművészet útja II.)

Magyar nemzeti építő-
stílus

Lechner Jenő dr.:
Nemzeti vonások a magyar
építőművészetben.
Kereszt magyar állam.
79–80. l.

Magyar nemzeti épitöstilus

Röviden, világosan összefoglalva:

Bierbauer Virgil dr.

Modern épitészeti törekvések.

Karczagmagyállam

94 – 96. l.

Lechner Ödön: „Épitsünk magyarosan! Alkalmazuk a magyar népi formakincset."

Nem a formából kell kiindulni. Hanem a szükszegletekből. Igy volt és lesz bülönleges nemzeti karaktere az épitészetnek

Magyar nemzeti építőstílus

I.

Padányi Gulyás Jenő: A háború előtti évek építő művészetének tanulságai. Budapest, 1927.

Különlenyomat a MMÉ Egyl. Közlönyéből 1927. 30. sz.

Magyar nemzeti „építő" stílus

1.

Popper Ferenc:
„Nemzeti stílus — törekvések.
Tér és Forma
1931. 95–97. l.

JEGYZETEK

JEGYZETEK

2751. BUTORKÉSZLET, mahagónifa
és két szék. — Garnitur, Mahag
ein Kanapée, zwei Armstühle,

2752. BUTORKÉSZLET, pamlag, ké
modoru dus faragásokkal, párn

2753. NAGY KÉTAJTÓS RUHASZE
barokk, XVIII. sz. — Zweitüri

2754. OVÁLIS ASZTAL, tölgyfa, haj

2755. NAGY ASZTAL, négyszöglete
— Tisch, XVIII. Jh.

llámos szélü, négy hajlott lábbal. Magyar, XVIII. sz.
II. Jh.

barokkstilusu faragott diszitéssel: két szekrény, egy
ványlappal és egy szék. XIX. sz. m. f. — Schlafzimmer-
h.

szloppal, belül topolyagyökér. — Secretaire, Nussholz,
ppelwurzel. Empire.

agos berakással, tulipánnal és madárral. — Zweitüriger
. Barokk.

árható felső résszel, rézveretekkel, homloklapján 3—3
reibtisch, Mahagoni. Empire.

s XVI. diszitéssel és rézveretekkel. Magyar, 1800 k. —
ouis XVI. Ungarisch, um 1800.

kal, felső része kiugró. Rézveretekkel. — Kommode,

ábbal. — Tisch, Nussholz. Biedermeier.

sztergályozott lábbal, Olasz, XVII. sz. — Tisch, Nuss-

Louis XVI. lábakkal. Magyar, 1800 k. — Tisch, Eichen-

VI. diszitéssel, akantuszlevéllel. Magyar, 1800 k. —
00.

. lábakkal, meanderdisszel. Magyar, 1800 k. — Tisch,

Magyar nemzeti építőstílus

I.

Vámos Ferenc:

A magyar formanyelv-építészetünkben. M. Mérnök és Építész Közlönye 1929.

1.

...pzőkörünk 1933-34 tonér
...artottuk. A gyülésen jelen
...azgat Önagysága, dr.
...árelnök, Gáldi Mennyhértné
Gyuláné tonárnök.
...tottuk a tisztikart amelynek

...
...ka
...uzsa
...git
...izella

...rianna, Bruzda Erzsébet,
...rcz Margit.

Magyar nemzeti építőművészet

Kertész K. Róbert
előadása a mérnök-
egyletben.

Lechner Jenő dr.:
Nemzeti építőművészet.
MMÉE Közl. 1916.
222 l.

~~Nemzeti~~

1520

-2

219.

Magyar nemzeti
építészet

Lásd

Hencz és Bergh

Egy szó az Akadémia
építkezési ügyében.
Vas. Ujs 1860.
624. l.

Szabó László dr

Munkácsy ucházy

ismeretlen Eepe

Bpest 1912

III/3 polc

Magyar nemzeti építőművészet

László

Orbán Ferenc:

Nemzeti építőművészet. MMÉE Kojl. 1936.

dec. 20. 51-52.

7.

Wenn verzogen, erbitte mit neuer Adre

En cas de changement d'adresse prière d

If moved please return giving new addr

Magyar nemzeti építőművészet

Orbán Ferenc 1935 dec. 2-án a MMÉE-ben a nemzeti építőművészetről tartott előadását.

MMÉE Kör
1936. 178. l.

Kérem postafordultával

utánvéttel
számlámra

a következő könyveket:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Név és Cim:

.....

.....

.....

Egyéb irásbeli közlés esetén Levelezőlap portódiját kell leróni!

KÖNYVRENDELÉS

2 fillér

Lauffer Tivadar

könyvkereskedés

Postafiók 311.

BUDAPEST

IV., Váci ucca 11.

Magyar nemzeti
építőművészet

Lechner Jenő, Mo-
dern és nemzeti
építőművészet -
M M és Ép. Egylet
Heti Értesítője
1908. 16. 4

MAGYARORSZÁGI
LTAI LOVAGOK SZÖVETSÉGE
BUDAPEST

A Müemlékek Országos Bizottsága
nagytekintetü Elnökségének

B u d a p e s t
Rákos utca 11.

Magyar nemzeti
építőművészet

Csaba Rezső: Építé-
szet és iparművészet.
H. é. é. n. [Budapest 1940]

A fenti napra összehívott közgyűlést határozatlanképtelenség esetén

június hó 26-án, délután 6 órakor

a camponai ásatások bemutatásával *Nagytétényben tartjuk meg. Erre külön meghívót nem küldünk.*

Találkozás a Szent Gellért-téri HÉV. állomáson. Indulás pont 5 órakor. A közgyűlés színhelye a nagytétényi állami iskola. Az ásatásokat, részben helyszíni bemutatással ***Paulovics István*** tagtársunk ismerteti.

Az ásatások megtekintése után a nagytétényi halászcsárdában társasvacsora.

Az Elnök

Magyar nemzeti
építészet

l.

Vámos Hagyományok

189 és kv. ll.

Szebbent az egész
nem a fenti
teina körül
forog

MESSE-FOIRE
BUDAPEST
1933. MÁJ. 6-15.

9 3 MÁR 22 19
72

21 MAGYARORSZÁG

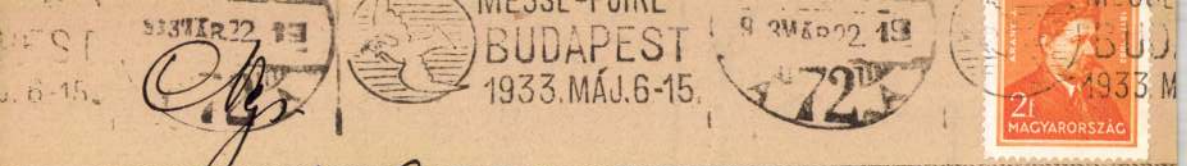

Dr Szentiványi Gyula úr

PÉNZ

SÜRGŐS

Pénz

H

I Horthy Miklós út 104 IV 4

.20 P

Magyar nemzeti építőművészet

1.

Ney Béla:

Nemzeti építőművészet és stílus

Nyr. 1917.

Könyvtárunkban

Magyar nemzeti
épitészet

Lechner Jenő dr:
A magyar parasztház.
Vállalkozók Köz-
lönye
1907. jun. 5.

Magyar nemzeti
építőművészet

Tóth Jenő (Kalkutta)
India és a magyar
építőművészet.
Építő Ipar 1913
dec. 14. 545—
547. l. képekkel

Magyar neuzeti
építészet

Nej Béla - Neuzeti
építőművészet és stí-
lus. Építő Ipar -
Építő Művészet
1917. 23, 24. sz.

Magyar nemzeti építészet

Csaba Rezső: Új magyar építőművészeti szemlélet felé [Bp. 1942].

Építőművészet 1933. 8-9. k.

Simonyi Elemér, aranyosmaroti tör-
vényszéki elnök V. 32, 33. — Elemér,
ifj, mérnök V. 32.

Magyar nemzeti építészet.

Hlatky József: Nemzeti építészetünk multja és jelene. Különlenyomat a

MMÉE Közl. XXVI. k. 7. füzetéből.

Bp. 1892.

fd.

Magyar nemzeti
építészet

Nádai Pál. Az ipar-
minőrzés Magyar-
országon. Bp. [1921].
43 és kv. ll.

1. az üzem (üzlet) helye .....

   megnevezése: .....
2. az üzemi ingatlan ..... kat. hold .....
3. gépek, felszerelés, anyag- és áruraktár értéke .
4. egyéb üzemi tőke (készpénz, forgótőke, üzleti k

1. az üzem (üzlet) helye .....

   megnevezése: .....
2. az üzemi ingatlan ..... kat. hold .....
3. gépek, felszerelés, anyag- és áruraktár értéke
4. egyéb üzemi tőke (készpénz, forgótőke, üzleti k

Az üzem(ek)et terhelő: 1. tőketartozás . . ..
2. adóssági kamat . .....
3. adók és járulékai .....

Közös üzem (üzlet) esetén az üzlettárs(a

neve ..... lakóhelye ..... rés

„ ..... „ .....

„ ..... „ .....

„ ..... „ .....

„ ..... „ .....

Felelősségem tudatában kijelentem, hogy jegyeztem be és hogy azok a valóságnak megfeleln

Kelt .....,

Magyar nemzeti építészet

M. B. J. = Magyar építőművészetünk sajátairól. Magyar Építők Lapja. 1909 jun. 23.

len):

futnak. (Maté 2 r. 14).

tvételett az 1903: I. 13-án kelt
n. (15/903).

Magyar nemzeti
építőművészet

Kertész R. Rózsi:
Nemzeti építőművé-
szet. Kp. 1916.

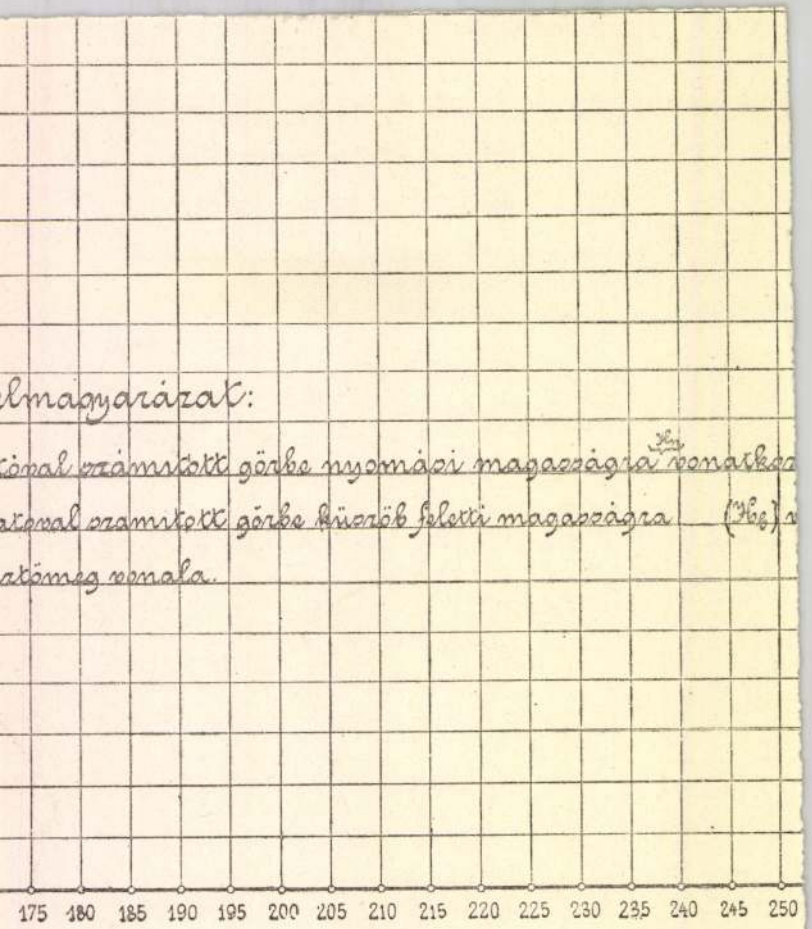

ennyisége literben.

ömeg vonala.

Magyar nemzeti építőművészet

Vállalkozók Közlönye
1908. ápr. 22.
(A modern és nemzeti építő-művészetről.)

Lechner Jenő előadása a MMÉE-ben

Magyar nemzeti
Építészet

M.B.I.: Magyar
építőművészetünk
irányairól
Vállalkozók Közlönye

1909. jun. 23.

.....vm.sz.
194...

A polgármesteri XII.ügyosztály-

tisztelettel továbbitjuk azzal,

e kérvényt a Vizmüveknél elő-

eztük.

Budapest,194...év.....hó....n.

BUDAPEST SZÉKESFÖVÁROS VIZMÜVEI
Személyzeti főosztály:

osztályvezető.

Magyar nemzeti építészet

Tóth Kálmán Géza:

A magyar népi építés.
c. előadása
a mérnöki tovább-
képző intézetben.

Emlitve

Építészet 1942.
105. l.

Magyar nemzeti építészet

Padányi Gulyás Jenő:

Magyaros... Magyar...

Építészet 1942. 104–105. l.

képekkel

Magyar nemzeti építészet

Kotsis Endre dr.:

Magyar építészet –
népi építészet.

Építészet
1943. 1–5. l.

mber hó.

40 —

3950 —

Magyar nemzeti építészet

l.

Építészet

1943. 64. l

Rihmer Pál levele a szerkesztőhöz.

Magyar nemzeti építészet

cvod

Magyar Vilmos:

Magyaros építészeti törekvések kiállítása a Nemzeti Szalonban.

MAGYAR. EPITOMUVESZET

1930. 9. 27

Magyar nemzeti építészet

Lechner Jenő:

Modern és nemzeti
építőművészet

MMEE Körből

1908. máj. 3.

A műpártoló közönség figyelmébe.

I.

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat tagjai az alapszabályok értelmében: *pártfogók*, *alapítók* és *rendes tagok*.

Pártfogók azok, a kik a társulat czéljaira legalább *1000 forintot* adományoznak; *alapítók* azok, a kik e

jegygyel, illetőleg a tagsági jegy számával játszanak. A társulat évenkint tetemes összeget fordít kiváló festmények és más műértékkel bíró nyereménytárgyak beszerzésére.

4. A társulat tagjai — a rendes tagok azonban csak akkor, ha a megelőző évi tagsági díjat befizették — az évi közgyűlésen szavazati joggal vehetnek részt, választók és egyszersmind választhatók.

5. A rendes tagok kilépése, a kötelezett három éven túl, csak megelőző irásbeli lemondás alapján bír érvénynyel.

***

A tagok felvétele a társulati választmány által *kötelező nyilatkozat* aláírása alapján történik, a mely a társulati titkárságnál (műcsarnok, Andrássy-út 69. szám) mindenkor átvehető.

***

A TÁRSULAT MŰLAPJAI:

Magyar nemzeti építészet

vad

Lechner Jenő

Nemzeti problémák
az építőművészetben.

A Cél. 1923

Ngs.

Dr. S Z E N T I V Á N Y I G Y U L A

főtitkár urnak.

B U D A P E S T

XI. Lágymányos u. 16.

„Magyar nemzet épitö-
munvenet és
Zsidókérdés"

Lechner Jenő utkke
Huszadik Század

1917.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium számvevő

.....szám.

Műemlékek Országos Bizottsága
(: Saláth Ferenc részére :)

Hivatalból.
Közszolgálati ügyben.
Díj átalányozva.

Budapest

Magyar nemzeti építészet

Szód

Alkotmány.

1908. ápr. 16. (A modern és nemzeti építőművészet). [Lechner Jenő előadása a mérnökegyletben.]

g-röl

Magyar nemzeti építészet

Erőd

Lechner Jenő dr.:

Az építőművészet stilus-
törekvéseinek a nemzeti
szellem irányában kell
kialakulniok.

Pesti Napló, 1928.
aug. 1.

HOROVICZ LIPÓT. PULSZKY FERENCZ.

Magyar nemzeti épitészet

Tövis: Magyar csapá-
son. A Hét 1909.
jun. 27.

Magyar nemzeti épületek

Lechner Jenő = Nemzeti vagy nemzetközi stílus.
Pesti Napló 1930.
márc. 30.

Kárpáti Aurél =
Kövekbe írt magyar
dráma.
Pesti Napló
1930. márc.
utánanézni!

Révai Nagy Lexikona X. 92.

Magyar nemzeti építészet

Lechner Jenő = Modern
és nemzeti építőművészet.
M M É E Heti Értesítője

1908. 16. szám.

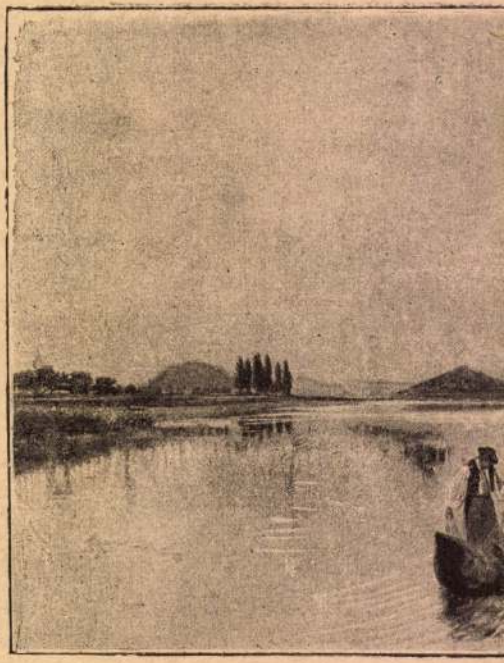

Aggházy Gyul

Magyar nemzeti építészet

l.

Építészet

1944. 62, 63. l.

